

392558

2262

III. 5. 7.

790

Lz. 27.
P. 6.
N°. 11.

CASPARI SCHÜTZII
RERUM
PRUSSICARUM
HISTORIA

EX CODICE MANU AUCTORIS
SCRIPTO
EDITA.

GEDANI,
TYPIS ET IMPENSIS THOMÆ JOANNIS SCHREIBERI,
SENATUS ET ATHENÆI
TYPOGRAPHI.
MDCCLXIX.

CASPARI SCHÜTZII
RERUM
PRUSSICARUM
HISTORIA

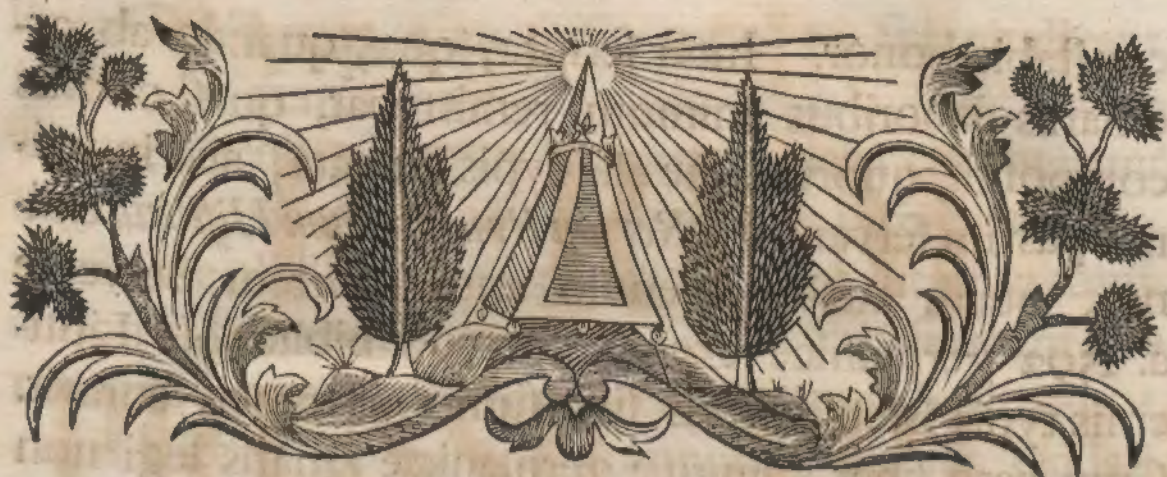
EX CODICE MANU AUCTORIS

392558

III

MDCCLIX

Editoris præfatio.

I nter Prusiae Historicos, primus locus jure debetur CASPARO SCHÜTZIO: qui Germanus, Islebiae, nota in Mansfeldia civitate natus, Vittenberga, ubi studiis operam navavit, anno 1561. Regimontum in Prussia abiit, ac post paucos, ex quo advenerat, dies, liberalium artium Magister creatus, studium carminum tam feliciter coluit, ut sequenti anno, poëseos Professor evaderet. Ex hac academia anno 1565 Gedanum, ad curanda publica urbis *Secretarii* titulo negotia accitus, in ea statione cæteroquin satis laboriosa, dubiis, quæ tum erant, difficillimisque temporibus, summa fide & pari industria, triginta annos ad obitum usque, ita versatus est, ut laus quam vita bene promeruit, non intermoritura sit, dum egregiis factis & bonis litteris suis
consta-

constabit honor. Inter scripta, quæ, quando ab ordinariis laboribus animum remittebat, quasi otiosus composuit, quorumque alia typis vulgata, alia in scriniis passim servantur, *Rerum Prusficarum Historia* eminet, quam auctor biennio ante mortem Servestæ a. 1592 germanice excudi & 1599 bibliopola Lipsiensis typis Islebiansibus suis sumtibus repeti curavit. Cum vero liber a linguæ germanicæ ignaris legi non posset, idque auctori displiceret, monitus insuper ab amicis, latine vertere decrevit, ut omnium gentium eruditis prodesset: quod suum propositum, in scriptorum indice ante editionem Servestanam pagina secunda, publicavit, & post ejus mortem, quasi adhuc viveret, Lipsiensis ille bibliopola iteravit, cum SCHÜTZIUS versionem, quantum per mortalitatem licuerat, jam absolvisset. Orsus enim, quod destinaverat, dum pergeret strenue, mors intercedens, cum fine octavi historiæ libri telam abruptit.

Non periit quanquam nondum peractus novissimus labor, sed ipsius auctoris manu duobus voluminibus scriptus, in civitatis Gedanensis tabularium, in quo publica scripta, & superiorum temporum monumenta sancte custodiuntur, inferebatur: ubi centum & septuaginta annos latuit, & bene latuit, a temporis & hominum injuriis satis securus, cujus editionem flagitabant, quotquot superesse noverant, cum nostrates, tum exteri. Et inter hos quidem præcipue Galli & Britanni, qui, ut omne genus litterarum tractant,

ita

ita res Prussorum, quas gesserunt olim, suis vindicant studiis, ut gentis initia & vices sciant, quacum ab aliquot sæculis, magno utrinque fructu exercuerunt negotium, & mutua jura intercedunt. Ipse bene memini, me ab illis ac peregrinis aliis sæpe interrogatum, annon haberemus scriptorem *Rerum Prusficarum* idoneum & latinum, ac cum inter sermonem SCHÜTZIUM, cujus historia germanice in omnium manibus, sed latine scripta nondum in lucem prodiiisset, commendarem, indignabundi quasi quæsierunt, cur scriptor tam egregius & latinus lateret, utque ederetur quamprimum, etiam atque etiam monentes. Poloni, qui non in exterorum numero sunt, sed ob æternum cum Prussis vinculum, & quia cum his uni parent Regi, pro conjunctissimis & veluti ejusdem gentis habendi, quia germanica lingua non utuntur, diversi videntur, SCHÜTZIUM latine legere jam dudum optarunt, ad quem tanquam testem classicum & quavis exceptione majorem Prussi provocare consueverunt, quoties de legibus, regimine, ac deditionis olim Casimiro Jagellonidæ factæ conditionibus amice contenderetur, ut solet inter populos fieri, qui antea sejuncti, in corpus unum libere & sua sponte coaluerunt.

Quo igitur SCHÜTZIANA historia etiam iis prodesset, quibus sermo germanicus aut non satis familiaris aut plane ignotus est, noluit Amplissimus civitatis Senatus, latinam in suo tabulario diutius continere, sed mihi mandavit, ut sine longiore mora privatorum,

vatorum,

vatorum, quantum fieri posset, sumtibus, typis vulgarem, neque facile mihi mandari potuit, quod suscepissem libentius, cum præstandi daretur copia, quod multorum votis expetitur fuisse.

Minime autem existimandum, germanicam & latinam Historiam inter se ita convenire, ut posterior prioris sit versio, & versio mera. Quamvis enim utraque easdem res pari fide memoret, narrandi tamen modo differunt, ut quæ in una brevior, in altera fusior sit; in utraque non eadem semper citentur documenta, & quæ in una, cum litteris aliis leguntur integræ, illorum in altera exhibentur sæpe summæ latinæ; quando vetustiora tempora describuntur, inserta nonnulla auctoris carmina, ut sunt in germanica quidam versus aliunde petiti. In his & aliis utramque historiam differre inter se invenient, quibus comparare otium fuerit. Ut aliquid de compositione addatur, non potest non fieri, ut, qui latine & germanice docti, Historiam latinam germanicæ longe præferant. Est enim stilus latinus, purus, perspicuus, sæpe ornatus, vere Romanus & historiæ aptus, ut, si interdum nova vocabula ideoque minus latina occurrant, necessitate excusanda, cum res novæ & veteribus ignotæ nova nomina exigant, & viri, qui in publicis negotiis versantur, facile dictionibus asvescant, quos magis usus, quam veterum auctoritas probet. Germanicus contra sermo, SCHÜTZII ætate minus excultus, in multis hodie obsoletus, illis placere nequit, qui nostri

nostri sæculi elegantiam sectantur, quibusque non raro *glossario* aliquo opus est, ut suam in SCHÜTZIO linguam intelligant, hæcque non ultima causa fuerit, quæ inter nostrates multos a lectione tam utilis, tamque necessarij scriptoris absterruerit, aut, dum vix cœpissent legere, tædio affecerit. Ne quid de externo habitu, typo & charta dicam, quæ non habent, quibus lectores alliciantur.

Cæterum sunt in germanica & latina historia, quæ in utraque abesse debuissent. Quo pertinent inserti versus, quorum paullo ante facta mentio, quique gravitati historiæ minus conveniunt, ut iis veteres Græci & Romani historici recte abstinerent, ne diversæ scriptionis mixtura narrationem interrumperet, & intenti rerum commemorationi lectores distraherentur. Alius generis vitium est, fabularum expositio, quibus infantes, mulieres vetulæ, harumque similes capiuntur, quæ in historiis aut plane silendæ, aut, si quid credulitati priscorum temporum dandum, quasi in transitu tangendæ & leviter delibandæ sint: iis tamen SCHÜTZIUS, quando narravit, ita immoratus est, ut integras paginas impleverit, minutissima referendo, quæ ignorare, quam scire præstat. Est digressio plane supervacanea & quæ non sine tædio legi potest, quam de succino, cujus a primis temporibus ante alias regiones feracissima fuit Prussia, auctor facit, originem, naturam, modosque, quibus a tot sæculis ejus copia aucta, describens, qualis tractatio non ab historicis, sed a physicis

ficis exigitur. Neque hoc placere potest, quando citantur scriptores exteri, præsertim Cranzius & Crome-
rus, non sententiam eorum referri sed tota loca, etiamsi
diffusa, illorum verbis repeti, & postea refutari, idque
interdum verbis durioribus, ut neque famæ neque di-
gnitati parcatur.

Tantum de Historia SCHÜTZIANA latina præfari
libuit, quam ex codice manu auctoris scripto, typo-
grapho exprimendam tradidi, ac singula folia, post-
quam impressa mihi exhibita diligenter lustravi, ut
menda corrigerem: in quo virum eruditum mihi que ami-
cissimum consortem nactus sum, qui pariter mecum in-
dicem digessit. In historia mutatum nihil omnino, quæ
talis prodit, qualem auctor posteris reliquit, quod pa-
riter de summis in margine adscriptis intelligendum est.
Nihil ergo sibi ex ipsa historia vindicat editor, cui, a multis
& diu desideratam typis publicasse, & in eo AMPLIS-
SIMI SENATUS mandatum perfecisse sufficit.

Scrib. Gedani die 1 Maji
MDCCLXIX.

HISTO-

RERUM PRUSSICARUM HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

russia, si veriore Geographiæ rationem se-
qui volumus, ita proprie determinatur, ut
intra Vistulam, Dervanciam, Ossam & Me-
melam fluvios concludatur, & ab oriente
respiciat Samogitiam, Litvaniam & Podla-
chiam, a meridie Masoviam, Micheloviam
& Dobrinum, ab occidente majorem Polo-
niam & Pomeraniam, qua in parte Vistula

Prussia
situs.

Poloniam & Pomeraniam determinat, & a septentrione mare Balticum.
Erasmus Stella fines ejus describit hisce verbis: Borussia ultima Germa-
niæ ora, a Vistula amne, quem ab Occidente terminum habet, inci-
piens, sinusque Baltici maris, qui septentrionale latus ejus ambiunt,
percurrans, orientalem solem ab Alanis excipiens, montibus Hamaxo-
biis australe latus ejus obteguntibus, a quibus continuis sylvarum ju-
gis determinatur. Hodie etiam hæc ora cis Vistulam, quam Po-
merelliam & Cassubiam vocant, quod uni cum cætera Prussia Domi-
no, Serenissimo Poloniæ Regi paret, Prusiæ simul adnumeratur.
Eoque modo Prusiæ longitudo, a Leopoli Pomeraniæ, Ragnitum
usque, duodequingenta circiter miliaribus Germanicis, a Torunio
autem Memelam usque, quinquaginta duobus protenditur: Latitudo
autem a mari usque ad fines Litvaniæ & Masoviæ ut plurimum tri-
ginta quatuor miliaria complectitur.

A

Stanis-

Stanislaus Burbachius Prussiae fines hoc modo delineat: Fines provinciae secundum septentrionem occupat mare Balticum, versus Aquilonem, qui subfolano vicinior est, populi sunt Curetes, quos hodie Curlandos vocant, a Prussis fluvio Memela distincti. A subfolano Prussia vicinos habet Litvanos, qui olim Littalani dicebantur: ab Euronoto Masovios, ab Austro Cojavienfes, majoris Poloniae gentem, Vistula fluvio determinatos: ab Africo Poloniam majorem cum aliqua parte Pomerelliae, quae nunc Prussiae adnumeratur. Versus Favonium vel occidentem attingit Marchiam novam & Cassubios, qui & ipsi Prussorum finibus accensentur: Versus Circium, Pomeraniam fluvio Leba terminatam, a quo Civitas limitanea, quae vulgo Lawenburg nuncupatur, nomen sortita videtur. Et sic ille Prussiae longitudinem dirigit ab Euronoto versus Circium, hoc est a Ragnito ad Lebæburgum usque miliaribus circiter LVIII. & ab aquilone versus Africum, h. e. a Memela Toronium usque miliaribus XLVIII. latitudinem a Pomerania in Litvaniam & Masoviam usque miliaribus XXXIV.

Vistula.

Mare Balticum.

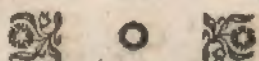
Vistula fluvius, peculiare hujus regionis ornamentum, ex Carpatiis montibus oritur, superius majorem & minorem Poloniam intersecat, inferius Prussiam a Pomerania dirimit. In Prussia fluvius dividitur, & partim in Nogatum effunditur, partim uno alveo in lacum Habum versus Orientem, altero secundum septentrionem labens, uno infra Gedanum milliari in mare Balticum exoneratur. Dictum est hoc mare Balticum priscis Scriptoribus à Baltia peninsula septentrionali maxima, nunc Scandia est, quae tria regna Aquilonaria complectitur, Daniam, Sveciam & Norvagian. Aliter nominatur mare Sarmaticum, mare Venedicum, Sinus Codanus. Cornelius Tacitus vocat mare Suecicum, melius dixisset Suedicum. Hoc mare a faucibus Cimbricae Chersonesi perpetuo tractu inter memorata regna & littora Vandaliæ, Pomeraniæ, Prussiae & Livoniæ, usque in sinum Finnicum concluditur, a septentrionalibus commerciis maxime commendatum. Hoc mare sic describit Helnoldus, quanquam per omnia non satis apte. Slavorum (inquit) populi multi sunt, habitantes in littore Baltici maris. Sinus hujus maris ab occidentali Oceano Orientem versus porrigitur, appellatus ideo Balticus, quod in modum Balthei longo tractu per Scythicas regiones tendatur usque in Græciam. Idemque mare barbarum seu pelagus Scyticum vocatur, a gentibus, quas alluit, barbaris. Hoc mare multae circumfident nationes. Dani siquidem & Sveones, quos Nortmannos vocamus, septentrionale littus, & omnes in eo obtinent Insulas, at littus australe Slavorum incolunt nationes, quarum ab Oriente primi sunt Russi, deinde Poloni, habentes a Septentrione Prussos, ab Austro Bojemos, & eos qui dicuntur Moravi, sive Carinthe, atque Sorabi.

Praeter Vistulam, quae priusquam Prussiae fines ingreditur, cum multis minores rivos, tum praecipue navigabiles recipit fluvios, Sanam

Sanam Sandomiriae, Wiepram Stenfici, & infra Warsoviam quatuor circiter miliaribus, Bugum & Narrevum, ex Russia profluentes, etiam alii sunt in Prussia fluvii non ignobiles, ac partim ob navigandi commoditatem, partim ob piscium abundantiam celebres. Memela, quem Poloni Nimien vocant, ex Litvania derivatur, unde magnam copiam variarum mercium ex sylvis & agris defert. Oritur ex paludibus prope oppidum Copiolow, inde praeterfluit Civitates, Mostum, Grodnam, Ozam, Merezam, Runsecum, Cunam, Wilkiam, Ragnitum, Tilsam & tandem in lacum Curoniensem exoneratur. Hic est ille fluvius, quem Chronon Ptolomæus vocat. Ponit enim ejus ostia sub elevatione poli LVI graduum, & longitudinem L graduum, uti etiam hodie Memelæ ostia ab Astronomis deprehenduntur. Perperam igitur aliqui Chronon putarunt esse Pregelam, absurdus etiam alii, qui Passariam Chronon esse existimarunt. Pregela, quem fluvium Copernicus latine Pregoram dixit, ex paludibus Provinciae Nadroviæ effluit, apud Insteri Castrum (Insterburg) Insterum recipit, deinde praeterfluit Georgii castrum (Jorgenburg) Dablacum, Welaviam, ubi Allæ flumen absorbet, prope Tapiam dividitur, & alterum alveum, quem Duinam deinceps nuncupant, prope Labiam in lacum Curonium, alterum infra montem regium in lacum, quem vulgo Friscum vel recentem vocant (ego malim hunc Prussicum dicere, ad utriusque saltem differentiam, novis enim rebus nova sunt invenienda vocabula) exonerat. Alla fluviorum Prussiae non est minimus, sed propter plurima fruticeta, & incurvos flexus & anfractus, exercendis navibus parum idoneus. Oritur ex lacu Proseno, & praeterfluit de suo nomine dictam Allæ petram (vulgo Allenstein) Gutstadium (quasi dicas bonam Civitatem) Heilsbergam (quasi montem salutis) Bartonis petram (Bartenstein) Schippenbuehum (quasi Navium colem) Friedlandiam (quasi dicas pacis regionem) ac ad Allæ castrum (vulgo Allenburg) rivum Guberum recipiens, prope Welaviam Pregelæ miscetur. Passaria vel Passoria fluvius itidem percommodus est, sed nec ipse navigabilis. Ex paludibus prope pagum Greslingum effluens, alluit Wormbditum (quod nescio cujus vermis interfecti denominationem sortitum aniles adferunt fabulae) & inter Brunonis montem (Brunspurg) & Mariae Castrum (vulgo Frauenburgum) a lacu Prussico absorbetur.

Elbinga fluvius brevis quidem, sed alveo lato & navigabili, profluit ex lacu Druseno non ita procul ab Elbinga Civitate, cui fluvius idem nomen dedit, & paulo infra eandem in lacum, quem diximus Prussicum, reconditur. Liwa fluvius nec magnus nec navigabilis, sed propter peculiarem sui fluxus rigorem, quo multas molas, vel molendina (ut modernis placet) circumagit, in Prussia non habetur ignobilis. Oritur supra Rosæ castrum (nostratibus Rosenberg) & prope Mariae Insulam a Vistula recipitur.

Ossa fluvius limitaneus ob frequentem defluxum picis, resinæ, ligno-

lignorum & rerum aliarum maxime celebris, oritur ex lacu Ossa, unde nomen quoque sortitur, non procul a Schonbergo (quasi dicas pulchrum montem) & prope vicum Zakra uno a Grudento milliari in Vistulam illabitur.

Drevancia (vulgo Drebnitz) fluvius limitaneus Prussiam a territorio Dobrinensi determinat, & oritur ex lacunis montanis prope Hohensteinum (id est altam petram) inter Oppida Osterrodum & Morungum, ac ubi illud præterit, per lacum Osterrodiensem interfluit, inde Bretianum, Novum forum (vulgo Newmark) Strasburgum, Golubam alluit, ac supra Torunium uno milliari, prope Slotoriam arcem in Vistulam exoneratur.

In Pomerellia sunt hi fluvii: Leba vel Lawa oritur supra Lebaeburgum (quod oppidum ab isthoc fluvio nomen sortitur, & juxta Monachorum Elbingensium annales, anno 1285. conditum creditur) & non procul a promontorio Reffekol in mare Balticum effunditur.

Rodanus parvus quidem sed commodissimus fluvius & inestimabile ornamentum urbis Gedanensis, uno milliari a monasterio Carthusiensi oritur, multa molendina toto eo tractu agit, prope pagum Prustum diverticulum facit imposito Castello, inde vetus rivus naturali cursu in Motlam defertur, rivus novus opere a Cruciferis factus & aggere munitus recta Gedanum contendens, veterem Civitatem transiit, ac tandem in Vistulam illabitur.

Motla oritur ex paludibus non procul ab oppido Derfavia, inde Gedanum petens levi flumine granaria, & urbem primariam interfluit, & tandem in Vistulam effunditur: in quam pleraque merces trans mare mittendæ & Motla transvectantur, unde illud

Istula per virides patulo fluit agmine campos,
in pelagus, ventosque mari Neptunus aperto
immittit, fluitant pinus, & carbasa summo
apparent malo, complentur remige ripæ,
& piger æqvoreas subvectat Mottela merces.

Varissa fluvius oritur non procul a monasterio Carthusiano, prope pagum Polessinum ex adjacenti lacu, inde fluit ad Schonegum (quasi dicas pulchram aciem) Stargardum, Pelplinum monasterium, & prope Mevam a Vistula recipitur. Bro fluvius, qui Pomerelliam a Polonia majori determinat, uno milliari supra Choiniciam, non procul a Schlochowia oritur, inde profluit ad Coronam monasterium, & civitatem Bromburgum (Poloni Bidgostiam dicunt) quæ a fluvio sibi nomen adscivit, inde emensis duobus milliariis non procul a Soleco in Vistulam exoneratur. Præter hosce fluvios in Prussia bis mille triginta septem stagna recensent, quæ magna copia omnis generis piscium abundant.

Unde

Unde vero nomen hujus regionis Prussiæ natum fuerit, adeo variant variorum scriptorum opiniones & sententiæ, ut ex iis nonnullæ, quæ tamen vulgo plausibiles videri possint, anilibus fabellis non sint multum dissimiles. Neque me hercule mirum, cum his in locis septentrioni ferme subjectis, superioribus seculis, non literarum solum & liberalium studiorum ignorantia maxime floruerit, verum etiam summa Prussorum, qui nondum erant domiti, barbaries omnia assiduis excursionibus, bellis, incendiis & latrocinis, apud vicinos ferme devastaverit. Tantum abest, ut certus aliquis rerum gestarum auctor vel scriptor, quem in rerum Prussicarum annotationibus tuto sequi liceret, antiquioribus seculis extiterit, nedum ad nostram ætatem pervenerit. Sed hæc gentes barbaræ faciliorem ideo fortassis excusationem merentur, quod etiam apud Græcos & Latinos scriptores præclarissimarum nationum initia ideo sæpe fabulosa sint, quod initio scriptorem certum non haberent, sed postea rerum gestarum magnitudine, & aridentis fortunæ favore, in tantum excreverunt, ut cum ad summum fastigium evassissent, originis etiam falsæ fidem apud posteros invenerint. Sed antiquitati demus illa, quæ juniores nobis suppere nequeunt, in cæteris autorum, qui propiores nobis sunt, auctoritatem sequamur.

Matthias sane Mechovita, rerum Polonicarum non ignobilis Scriptor, ut cæterorum nunc opiniones tanquam superfluas prætereamus, Prussiam, ut ajunt, dictam scribit à Prussia Rege Bithiniæ, qui incitamento Hannibalis infelicitè adversus Romanos pugnans, fufus, in illam oram Prussiæ, cum suis gentibus fugerit, nomenque suum illi dederit: signum hujus asserentes inducere ait, quod vulgare Græcum loquentes intelligant, pleraque verba Prutenorum ex Regione Bithiniæ Græci sermonis propagata &c. Verum hoc nimis fabulosum apparet, siquidem probatioribus scriptores longe aliud commemorant, tam de amicitia Prusiæ cum Romanis, quam de cæde adversus ipsum à filio Nicomede procurata, ex quibus omnibus brevitatibus causa, solus nunc Naclerus sufficiat, qui rei veritatem hisce verbis describit: Prusias Rex Bythinæ Romanum venit, ut Senatui gratias ageret ob victoriam ex Macedonia partam, & Nicomedem filium senatui commendavit. Hic Prusias postea consilium cepit interficiendi Nicomedis, dum consulere studet minoribus filiis, quos ex noverca susceperat, & Romæ habebat. Sed res adolescenti proditur: hortatur ab his, qui facinus susceperant, ut crudelitate patris provocatus occupet insidias, nec difficilis persuasio fuit. Igitur cum accitus in patris regnum venisset, statim Rex appellatur. Prusias Regno spoliatus etiam a servis deseritur, victorum enim amator erat. Cum in latebris ageret, non minori scelere, quam filium occidi jusserat, à filio occiditur &c. Hæc Naclerus. Itaque vero similis est, quod alii volunt, a primo Rege Pruteno Prutenos, deinde Prussos nuncupatos fuisse. Cujus rei exempla in historiis multa commemorantur. Sic ab Ibero Thubalis filio Iberia, a Bæto Bætica, ab Hispano Hispania, a Luso Lusitania, a Siculo Sicilia, a Vandal

Prussiæ
Nomen,
unde.

Prutenus
Rex.

dalo Vandalia, & ut vicino utamur argumento, a Livone Livonia nomina sumpserunt. Interim negari non potest, quod ante hunc Prutenum hujus regionis incolæ aliis etiam nominibus dicti fuerint: Hulnigeri, Alani, Venedi, Sudini, & similibus, qua in re supervacuum est hic pluribus immorari. In eo certe conveniunt scriptores, Prussos inter Sarmatas Europæos, æque ut illorum vicinos, Polonos, Litvanos, & Livones connumerari. Tacitus quidem hanc regionem Germaniæ annumerat, sed tamen scribit, eam promiscue a Sarmatis & Germanis habitari. In vulgaribus Chronicis scriptum legimus, quod Drusus Romanarum legionum præfectus, multa hominum millia, qui Romanis rebellaverant ex insula Britannia ejecerit ac relegaverit, & ii sua seque mari ventoque committentes post variam fortunam in his tandem locis confederint, & ducem suum Prutenum Regem elegerint. Alii scribunt, Prussos esse Cimbrorum reliquias, qui a Gothis ex Cimbrica Chersoneso profligati fuerant. Ioannes Magnus refert, Gotthos in prima sua expeditione ex Scandia huc trajecisse & Hulmigeros devicisse, & tandem expulisse. Veteres, inquit, coloni, qui bello supererant, cum viderent, se tantæ Gotthorum potentiae impares esse, confestim domos, vicos, villas incendio tradiderunt, deinde fuga salutem quærentes ad interiora Vandaliæ se receperunt. Itaque Gothi vacuum & laboriosam terram assecuti, conjuges & liberos e navibus eductos, excolendis agris præficiunt, domos & villas rursus erigunt, armaque in vicinas provincias, Pomeraniam, Poloniam, Magnopoliam, tanta fortitudine extendunt, ut brevi tempore magnam magnæ Vandaliæ partem suo imperio subjugarint. Auctor autem speculi quod vocant Saxonici, Prussorum originem ex alia longe mundi plaga deducit. Sic etenim scribit: Majores nostri cum in hanc provinciam migrassent, Thuringos ejecerunt. Fuerant illi Commilitones in exercitu Alexandri Magni, eorumque ope Alexander Asiam subjugaverat. Alexandro diem functo, non audebant inter Asiaticos larem tutò collocare, propter odium vel indignationem provincialium. Consensus itaque trecentis navibus inde vela dederunt. Hæ omnes importuosi maris fluctibus interierunt, quinquaginta quatuor exceptis, quarum octodecim in Prussiam delatæ sunt, & agrum ibi occuparunt, duodecim Rugiam tenuerunt & viginti quatuor Saxoniam &c. Sed hæc mere fabulosa esse, jam pridem Albertus Crantzius in Saxonia sua demonstravit. Ptolomæus inter alios populos Sarmatiæ Europææ Boruscos collocat procul ad septentrionem, ubi nunc Russi, Mosci vel Tartari sunt. Hinc nonnullorum nata est opinio, Prussos & vicinos Alanos ex frigidissimis locis septentrionalibus paulatim decessisse, & mitius cælum secutos in his tandem oris confedisse. De quibus opinionibus cuique suum judicium esto, mihi operæ pretium non videtur vetera & obsoleta curiosius conspectari.

Mores & ritus veterum Prussorum.

Pruteni vel Prussi veteres non solum moribus fuere maxime barbari, sed etiam idolatricis superstitionibus & Dæmonum cultibus plus quam credi possit imbuti vel potius occæcati. Solem & lunam more cæte-

cæterorum Ethnicorum Deos omnium primos credebant. Secundum hos tres alios somniabant, qui tonitrua, fulgetras, pluvias, tempestates eierent, atque uno verbo dicam, qui elementis præessent, & Pocollus quidem vel Pickollus aëris, Potrympus terræ & maris, Pircunus autem ignis curam gererent. Primi illius idolum pingebant & formabant quasi virum senem, canum, pallida facie, longa canaque barba, caput alba fascia obvolutum habentem, quem Saturno non absimilem dixerimus. Secundo formam tribuebant juvenis, vultu sereno & hilari, absque barba, spicis coronatum, quasi solis effigiem significarent. Tertium fingebant virum mediæ ætatis, facie rubea, inflatis buccis, & torvo & irato vultu, barba & crine crispo & nigro, flammis caput undique circumdantibus, quem Marti comparare quis posset. His tribus domicilium constitutum erat in prægrandi quercu, in loco quem illi dicebant Rickoyoth & Romowe, quæ ad confirmandam superstitionem tan hyeme quam æstate semper virebat, tanta foliorum densitate, ut neque nivibus neque pluviis esset pervia. Pocolli sacrum erat caput mortui hominis, equi vel vaccæ. Potrimpi serpens vivus in olla figlina spicis contactus & lacte nutritus. Pircuni perpetuus ignis ligno quercino alitus, qui si extinctus fuisset, sacerdotes, qui custodiæ præerant, quos illi Waydolottos nuncupabant, capite plectebantur. Præter hos alios etiam Deos pensabant, sed longe his minores, Iswanbratum, qui gallinarum, anserum, anatium & aliarum avium curam gereret: Wurfchaytum, qui equos, boves, fues, agnos, capellas custodiret, & Gurchonem, qui esculentis & poculentis ac omnis generis fructibus præesset. Huic domicilium erat peculiare in quercu quadam eo in loco, ubi hodie sita est Civitas Heiligenbeil. His & aliis pluribus Dæmonum idolis sacrificabant sub maximis & altissimis sylvarum & lucorum arboribus, quercu præsertim & sambuco, in quibus credebant Deos suos minorum gentium habitare, nimirum ex quibus ad stabiliendam vanam eam superstitionem sciscitantibus & consulentibus responsa reddi audiebantur, ob id hujusmodi arbores, ut numinum domos, religiose colebant, easque cedere capitale erat. Quinimo hisce Dæmoniis præstigiis contaminati ad eam insaniam pervenerant, ut immunda quæque animalia, serpentes præsertim & colubros, perinde ac Deorum famulos nunciosque religiose colerent, intra domos suas eos nutrent, eisque ut Diis penatibus litarent. Sacra illorum & Ceremonias, & sacrificandi ritus, nemini peregrinorum vel advenarum intueri fas erat, quisquis horum intervenisset capital & Diis sacer habebatur. Si is forte fortuna effugisset, nihilominus sua sacra non alio piaculo quam victima humana expiari posse credebant. Sacrificia sua ut plurimum hirco sacro & ad piaculum solenniter consecrato peragebant, quem ritum acceperant a Sudinis sociis & vicinis populis, a quibus Sacerdotes suos accersebant. Cujus superstitionis reliquias nostra etiam ætate, apud Sudinos remansisse compertum fuit. Hirco vero consecrandi potissimum illis causa fuisse videtur, quod quemadmodum istud animal præ cæteris natura sæcundum creditur, ita persuasum habebant, eo sacrificii genere sua armenta & pecora foeturam expertura feliciorum. Iisdem Dæmoniorum

Idola.

Quercus in Romowe.

Idola minora.

Serpentes.

Sacra.

Hircus sacer.

Immolatio niorum idolis se ipsos, uxores, liberos, propinquos & famulos per hominum. ignem sacrificabant, quoties Diis suis peculiare & maxime gratum sacrificium offerre vellent, praesertim si gravis aliquis morbus vitam & salutem despondere videretur. Idem faciebant pontifices & sacerdotes illorum, quos sua lingua Kyrwaitos, h. e. os Dei, vocitabant, cum aetas vel morbus ipsos ad procurandam rem divinam inutiles reddidisset. Existimabant enim nullam esse proximiorum viam ad Deorum suorum beatam conversionem transeundi, quam per ignem omnia mortalis corporis vitia expurgantem. **Dies natalitii & funebres.** Dies natalitios & funebres pari modo celebrabant, mutuis scilicet commensationibus & computationibus, cum lusu, cantu & tripudio, absque ulla mœroris significatione, cum summa hilaritate & gaudio. Sic enim sibi persuadebant, cum quis à vita pie migrasset, praesertim si per ignem transivisset, eum è vestigio in Deorum conversationem avolare, & ibidem iisdem voluptatibus perfrui, quibus in hac vita fuisset oblectatus. Cujus opinionis contestandae gratia, vita functos vestibus, quas vivi habuissent, optimis induiebant, & cum eo maximam pretiosae suppellectilis domesticæ partem humabant, addebant potum melleum, vel ex tritico factum, in testaceis vasis, ne scilicet vel in altera vita, vel ad minimum in itinere conuneatus deesset. Si Nobilis vel Equestris ordinis quispiam diem suum obiisset, equum pretiosorem & canes venaticos, quibus assueverat, compedibus constrictas, cum hero sepeliebant, vel ut alii volunt comburebant, ne ipsi in altera vita vel saltem in itinere equitandi venandive copia deesset. **Res familiaris.** Agriculturam, rem pecuariam, venationem & piscationem maxime exercebant. Apium autem alendarum tam in hortis quam publice in sylvis, omnibus ferme & industria & passim obvia facultas. Potus illis erat lac equinum, zythus ex hordeo, & mulsum ex aqua & melle, quod hydromel vocamus, confectum. **Servitia.** Servitiorum peculiare studium & magna copia, & quo pluribus quis abundabat mancipiis, eo majori censebatur auctoritate. Servum mancum vel debilem vel senem ad labores perferendos ineptum, impune strangulare fas erat, ne scilicet homo inutilis aleretur. Idem in parentibus vel senecta oppressis, vel virium imbecillitate laborantibus facitatum fuisse quidam scribunt. **Connubia.** Connubia hoc modo instituebant, ut, quotquot uxores quis vellet, habere liceret, & quamcunque puellam suscipiendae prolis gratia paterfamilias iniret, sive ex servitiis peculiaribus, sive ex alienis aut captivis, sive ex liberis, quæ consentiret, eam secum suo detineret aleretque tugurio. Liberam tamen & alieni juris puellam non nisi pretio, quasi aere emptam, à quocunque pro creanda prole deducere licebat. Uxorem mortuam integrum octiduum lugebant, quo elapso aliam continuo substituere nulla erat religio. Patre mortuo filii uxores novercas æque ut alia bona paterna inter se dividebant, & iis ad concubitum utebantur, propria matre saltem excepta. **Adulterium.** Adulteris, viro & foeminae poenam constituiebant, ut vivi exurerent. **Homicidium.** De homicidio nulla ratione transigere licebat, sed omnimodo homicidam capitali supplicio affici oportebat. Furem prima vice virgis caedebant, secundo fustibus verberabant, tertio canibus laniandum objiciebant. Quoties vicinis bellum

lum inferre, vel in eorum fines excursiones facere constituissent, aliquem ejus gentis captivum, quem haberent, vel comprehendere possent, nudum arbori alligabant (eam autem oportebat esse quercum) & in pectus spiculum immittebant. Si sanguis alacriter quasi ex siphunculo exiliret, fortunam & prosperos successus portendi ominabantur; sin cruor lente proflueret, expeditionem eam tanquam infelicem detestabantur. Primum illorum arma erant ut plurimum fustes nodosi, ferro praefixo, vel plumbo capitibus infuso, alii quidem breviores, quorum plurimos circa corpus cingulo insertos gerebant, quibus erinus ejaculabantur, alii longiores quibus cominus pugnabant. Procedente deinde tempore arcubus & sagittis rem gerere didicerunt. Tandem ubi cum Polonis & Masoviis & notitiam & bella contraxissent, equis etiam & balistis uti coeperunt, iisque vehementer exercebantur, donec assiduo rerum usu, progressu temporis etiam ad enses, sarissas & cætera arma pervenirent. Si quem ex hostibus cepissent belli ducem, vel aliqua dignitate praeditum (inter plures sortium utebantur arbitrio) eum equo imponebant suis armis indutum, equum singulis pedibus ad singulas arbores vel palos arte constringebant, deinde congestis undique lignis utrumque pro sacrificio Diis suis cremabant. Prædam ab hostibus quadrifariam partiebantur, sic ut portionem primam optimam & præcipuam Diis suis consecrarent, secundam sacerdotibus in alimoniam attribuerent, tertiam amicis & vicinis largirentur, quartam demum sibi servarent. In bellis & excursionibus hoc uti plurimum stratagemate utebantur, quo hostem in viarum angustias vel loca paludosa illicerent, in quibus facile a multis circumveniri posset. Antiquitus in vexillo tres illos Deos, de quibus dictum est, depictos, & incognitis characteribus circumscriptos gestabant. Sub illis clypeum Regium sustentabant duo equi albi, in quo forma erat hominis capite urlino, faucibus apertis. Posteriores autem Prussi in vexillo gestabant coronas duas aureas, unam sursum erectam, alteram deorsum eversam. Prussi erga peregrinos & advenas maxime liberales erant & beneficii, ita quidem ut neminem mendicare publice paterentur, sed omnium domus & convictus quotidie pateret omnibus, erga vicinos autem Litvanos, Masovios & Pomeranos vehementer crudeles & inhumani, quorum odio complures relictis ferme rei familiaris parandæ honestis rationibus, latrocinio tantum & prædationibus operam dabant, praesertim autem Masovios assiduo bello vexabant, & ob professionem religionis Christianæ præ ceteris infestabant. Quæ res deinde causam dedit Masoviis fratres Teutonicos Ordinis Mariani in Prussiam evocandi.

Helmoldus, qui vixit anno 1168. & res Slavonicas scripsit, hæc de Prussis refert: Pruzi nec dum lumen fidei cognoverunt, homines multis naturalibus bonis praediti, humanissimi erga necessitatem patientes, qui etiam obviam tendunt his qui in mari periclitantur, vel qui a piratis infestantur, & subveniunt eis. Aurum & argentum pro minimo ducunt. Pellibus abundant peregrinis, quarum odor lethiferum nostro orbi superbiæ venenum propinavit. Et illi quidem ut stercora hæc habent,

Victoriae futuræ experimentum.

Armatura.

Capivi.

Præda.

Stratagemata.
Vexilla.

Vicini.
Advenæ.

bent, ad nostram credo damnationem, qui ad marturinam vestem anhelamus, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro laneis indumentis, quos nos appellamus faldones, illi offerunt tam pretiosos martures. Multa poterant dici de hoc populo laudabilia in moribus, si haberent solam fidem CHRISTI, ejus prædicatores immaniter persequuntur. Apud illos martyrio coronatus est illustris Boëmiæ Episcopus Adalbertus. Usque hodie profecto inter illos cum cætera omnia communia sint cum nostris, solus prohibetur accessus lucorum & fontium, quos autumant pollui Christianorum accessu. Carnes jumentorum pro cibo sumunt, quorum lacte vel cruore utuntur in potu, ita ut inebriari dicantur. Homines hi cærulei facie rubea & criniti, præterea inaccessi paludibus, nullum inter se dominum pati volunt. Hæc ille.

Poëtica descriptio sacræ Quercus Idolorum
in Romowe.

Quercus erat medio sylvæ sacrata recessu,
Religione patrum multos servata per annos,
Densa comam, nullis Phœbum admissura latebris,
Subjectas spectans viridanti vertice sylvas.
Non hyemis rabies illam, nec flabra, nec imbres
Transierant, crebraeve nives, semperque virentem
Intactamque comam ventis & sole gerebat.
Bis ternas erat in latum porrecta per ulnas,
Tum longo nullus truncus nodus, omnia magna
Et rami, & foliorum ordo, & sublime cacumen,
Radicemque alte tantum sub Tartara mittens,
Brachia sublimes quantum tollebat in auras.
Hæc sacrata Diis domus, hoc venerabile templum,
Eligies intus Divum formata metallo
Argenti, & solido perfecta nitens Elephanto,
Nec cuiquam pedibus mortali attingere limen
Fas erat, aut templum oranti succedere votis,
Ante pia quam se lustrasset fluminis unda,
Irroransque caput, conceptaque verba profatus,
Ipse horrore locus pavidos terrebat agrestes,
Et formidatos secreto tramite lucus,
Cædibus aspersi trunci, pecudumque cruore.
Sæpe etiam superum formas vidisse putabant,
Faunos & Satyros, & monticolas Sylvanos,
Ingenti circum cælum omne fragore cientes,
Fulguraque, & vacuo vibratas aëre flammæ,
Et collucescentes nocturno lumine sylvas.
Sæpe imis visus serpens exire cavernis
Sacrorum in medio, & depasta altaria linquens
Ipse Deus, geniuse loci, fugere ministri
Attollentem iras, & sibilæ colla tumentum.

Quin

Quin ipsi varia specie volitasse feruntur
Dæmones, atque atras per noctem agitalle quadrigas.

Prutenus igitur, quem scribunt circiter annum nati Christi quingentesimum in Prussia regnasse, quo tempore Theodoricus Rex Ostgothorum Italiam obtinebat, cum jam proVectæ esset ætatis & regni pertæsus, fratri Waidewuto regnum concessit, ipse sacerdotium, quæ secunda post Regiam erat dignitas, elegit, ut eo majori cum devotione senex Diis suis inservire posset. Insuper etiam idolo Gorco, cujus supra mentionem fecimus, quercum prægrandem quasi quoddam peculiare templum consecravit eo in loco, ubi hodie sita est Civitas Heiligenbeil. Quæ inde nomen sortita videtur, quod longo tempore post Cruciferi quercum istam cum ipso idolo funditus exciderunt, & in eo loco civitatem conditam Heiligenbuel, id est sacrum collem, memoriæ causa nuncuparunt. Scribunt alii, civitatem hanc a securi, qua isthæc quercus excisa fuit, nomen accepisse, & ita nunc vulgo Heiligenbeil vocatur, idque illo etiam argumento probant, quod in ejus civitatis sigillo & insignibus securis gestatur.

Prutenus
regno se
abdicat

Idolum Hei-
ligenbeil.

Waidewutus, qui & Vidutus, cum & ipse diu regnasset, attigit enim annum vitæ centesimum duodecimum, inter undecim filios regnum in particulares provincias divisit & postquam omnes ad perpetuum cultum Diis suis præstandum juramento adegisset, se ipsum idolis suis per ignem vivus immolavit. Refertur in quibusdam annalibus, Prutenum fratrem cum eo simul flammam ingressum esse. Causam immolationis Viduti nonnulli eam fuisse scribunt, quod hoc mortis genere purgatus immortalitatem se consecuturum, & recta ad conversionem Deorum suorum transiturum opinabatur, ut interim etiam suo exemplo filios & subditos in superstitione tam abominabili magis confirmaret. Alii aliam afferunt causam, quæ mihi quoque videtur verisimilior, quod scilicet vicinis ferme omnibus cum Masoviis contra Prussos conjurantibus, & undique bellum apparantibus, cum se viribus imparem sentiret, neque laudem rerum hæcenus fortiter gestarum in ipso calce aliqua ignominia maculare vellet, extremam opem in Diis suis collocaverat, & in eorum honorem pro victoria populi sui semet ipsum devoverit. Quod ipsum etiam apud Romanos factitatum legimus, ut belli duces, rebus in prælio ferme deploratis, peculiari superstitione se devoverent ad terrorem hostibus inferendum, vel certe ad milites pro ulciscenda Ducis morte magis incitandos. Cujus devotionis solenne carmen a Livio recitatur. Deorum (inquit Decius) ope, Valeri, opus est. Agedum pontifex publicus populi Romani præi verba, quibus me pro legionibus devoveam. Pontifex eum togam prætextam sumere jussit, & velato capite, manu subter togam ad mentum exerta, super telum subjectum pedibus stantem sic dicere: Jane, Iupiter, Mars pater, Opirine, Bellona, Lares, divi Novensiles, dii indigetes, Divi, quorum est potestas nostrorum hostiumque, Diique manes, vos precor, veneror, veniam peto feroque, uti populo Romano Quiritium vim victoriamque prosperetis, hostesque

Viduti Ro-
gis immo-
latio.

Lib. 8.

B 2

populi

populi Romani Quiritium, terrore, formidine, morteque afficiatis. Sicut verbis nuncupavi, ita pro Rep. Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium, legiones auxiliaque hostium, mecum Diis manibus Tellurique devoveo. Hæc ita precatus ipse incinctus cincto Gabino armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit. Conspectus ab utraque acie aliquanto augustior humano visu, sicut cælo missus, piaculum omnis Deorum iræ, qui pestem a suis averfam in hostes ferret &c: Eodem plane modo crediderim, Vidutum immolandi sui consilium cepisse, & cum filio natu maximo prius communicasse, quod aliquando in poemate meo ex certis monumentis hisce verbis conscripsi.

At non armiferi cessabat cura Viduti
(Sic patrio Regem dicebant more Borussi)
In tanta rerum turba, nec enim ante quievit,
Internas quam sponte sua combustus ad aras,
Imperium simulans Divum, & furialia sacra,
Exacuit populis animos, vimque addidit iræ,
Regis ut amissi vindictam sponte pararent.
Tum gnatum alloquitur dictis, ac talia mandat:
Nate vides focias exciri ad prælia gentes,
Quæ patriæ fines circum & latera omnia claudunt,
Nos dominos rerum & stirpem delere Borussam.
At mihi tarda gelu, atque annis defuncta senectus
Obsita canentem spartit per tempora sylvam:
Tu juvenis, tibi fas nostris succedere sceptris,
Ergo age quid tacitis jam dudum pectore versem,
Accipe consiliis, atque hæc mea dicta reconde.
Ignavam vitam & regni nullius egentem
Exuere est animus, mortemque abdicere sacris,
Ut superos coram cœlesti in culmine agentes
Alloquar, & nostris poscam suffragia rebus,
Successumque novi Martis, finemque laborum
Tu, cum iusta patri solenni condita pompa
Solveris, & gelidas nequicquam clauderis urnas,
Aude animis bello, & fortunæ cætera manda,
Non abero rediens, nec te spes fallat inanis.

Sequitur nunc descriptio ceremoniarum solennium, quas coram sacra quercu idolorum in immolatione sua Vidutus usurpavit:

Hoc Rex in luco primum fera sacra peregit,
Seque suis ipsum sacra obtulit hostia divis,
Ut fortunato salvarent Marte Borussos.
In medio ingentem tædis atque ilice secta
Construxere pyram, totasque e montibus ornos
Advolvunt, jactantque faces, volat ignis ad auras

Incre-

Increpitans, huc & pecudes, hircumque sacratum
Cornibus auratis producunt, extaque flammis
Porriciunt, largis onerantur lancibus aræ.
Ipse autem pateram Rex formosissimus auream
Hirci barbigeri media inter cornua fundit,
Exutus dextrumque pedem, cubitumque sinistrum,
Oravitque Deos, dixitque novissima verba:
Di maris & terræ, Di longæ numina noctis,
Quicumque hos lucos, quicumque hæc templa tenetis,
Qui rutilos cælo jactatis fulguris ignes,
Fulminaque humanas sonitu terrentia mentes,
Qui tempestates riguumque immittitis imbrem,
Qui colitis nubes, & Lunæ proxima regna,
Et celeres liquido librat in aëre plantas,
Hoc sacrum, meque has sacratum cernite ad aras,
Et me, proque meo devotum milite regem
Suscipite, adversis terrorem immittite castris,
Terroremque, fugamque & inani robore Martem,
Victoresque meos bello præstate Borussos,
Ut me sponte mea vestris nunc dedico sacris,
Pro regno, populisque meis, proque hospitibus Diis.
Dixerat, & medios audax se iniecit in ignes.
At proceres circum pariterque intonsa juvenus
Ducebantque chorum, querulisque ululatus auram
Implebant, sylvæ clamorem ad sydera mittunt,
Ter galeam armati quatiant, & tela coruscant.
Tum vero succensi animis, atque excita virtus,
Devotique Ducis facinus, lethumque decorum
Omnibus ante oculos, durique injuria belli,
Arma fremunt unaque senes unaque juvenus
Massagetis ferro mortem exitiumque minantur. &c.

Post Vidutum Prussia, uti inter undecim filios vel nepotes per Divisio Provinciarum
particulares provincias divisa fuit, ita singulæ illarum a singulis Princi-
pibus nomen accepisse creduntur. A Samo scilicet, Sambia, quæ ver-
sus occasum & septentrionem mari Baltico & Curonio lacu concluditur, Prussæ in-
ter Viduti
filios.
versus ortum a Nadrovia per fluvium Demin, versus meridiem a Natin-
gia per fluvium Pregelam, & alterum lacum, quem Friscum id est re-
centem vulgo vocant, dividitur. A Sudone Sudavia, quæ antiquitus
inter Schalawoniam, Galindiam, & Bartheniam sita fuisse dicitur; ho-
die vero veteris illius Sudaviæ fines plane sunt incerti. A Natango Na-
tangia, quæ lacu Prussio Hab, Pregela, Allia & aliqua ex parte Pasoria
fluvii circum scribitur. A Nadrone Nadravia, cujus fines hodie & ipsi
sunt incogniti, ut pote quæ jam pridem Ordinis tempore fuerit desola-
ta. A Schalawo Schalawonia, quæ ad utramque Memelæ sive Chroni
fluvii ripam a scriptoribus collocatur. A Barthone Barthenia, quæ di-
sternatur a Natangia per fluvium Alliam, a Sudavia partim per com-
plura

plura stagna, partim per vastas sylvarum solitudines. A Galindo Galindia, quam Cruciferi & desolatam invenerunt, & non magnopere cultam reliquerunt, dicitur autem inter Masoviam & Allam fluvium sita fuisse. A Varmo Varmia, cujus fines fuisse dicuntur stagnum quoddam versus Galindiam, Passaria fluvius versus Pomesaniam & Hoggeniam, & rivuli complures versus Natangiam. Ab Hoggone Hoggenia, quam etiam Pogesaniam nomen ab ejus filia Poggia nactam perhibent. Hanc a Natangia & Varmia dividit Passaria fluvius, a Pomesania rivus & stagnum, quod Weefeken vulgo vocant, & celebris locus Dravifenus, cui annumerant etiam agrum Scharpoviensem in majori insula situm. A Pomefo, qui eo loci habitasse putatur, ubi hodie Pomerio pagus inter Marienburgum & Mariæ insulam situs est, Pomesania, quæ determinata fuit olim Ossa & Vistula fluvii & lacu Dravifeno, hodie latius aliquanto fines ejus extenduntur. A Culmo tandem vel Chelmo, Culmenis terra, quæ fluvii Dervantia, Vistula & Ossa vel Mocra circum scribitur. Hic Chelmo scribitur filiam Masoviae Ducis in Matrimonium duxisse, ejusque persuasionem fidem Christianam complexum esse, unde factum ut cæterorum Prussorum odia populariter adversum se concitaret, & ejus provincia passim vicinorum deprædationibus & incendiis devastaretur. Ipsi vicissim adhærebant Masovii, ac sensim ibi sedes occupabant, ut totam provinciam in fide Christiana retinerent. Quod contra summis viribus Prussi impediabant, eamque ob rem crebræ excursions & perpetua ferme bella alebantur, donec tandem Culmenis terra Cruciferis fuit concessa. Et sic quidem, ut diximus, in provincias undecim antiquitus Prussia fuit divisa, quarum singularum arces & civitates etiam in vulgaris recensentur. Inter quas metropoles habentur, in Sambia Mons regius, in Natangia Borgia, in Varmia Heilsperga, quasi montem salutis dixeris, in Pogesia Elbinga, in Pomesania Mariæ insula, in terra Culmensi Culma, & sic in cæteris. Quoniam vero pleræque civitates & arces diu post à Cruciferis extructæ, vel certe à Prussis captæ, & deinceps fortiori opere munitæ, muris cinctæ, & aliis ferme nominibus appellatæ fuerunt, vehementer equidem dubito, an Vidutus Prussiam in partes suas ita diviserit, uti nunc quæque provincia suis civitatibus & arcibus circumscribitur. Hoc utique ex ea divisione manifestum est, Pomerelliam antiquitus Prussiae non fuisse connumeratam. Nihilominus sunt auctores, qui tradunt, quod ex his Principibus, Viduti nepotibus ac posteris, ortus fuerit Hagelus quidam, qui sua ætate Pomerelliam obtinuerit, a quo in hodiernum usque diem Hageli mons prope Gedanum nomen retinuisse creditur. Mihi verisimilius videtur, quod alii scribunt, istum Hagelum ex Principibus Vandalorum vel Cassubiorum provenisse vel saltem illorum his in locis vicarium egisse. De quo Hagelo in Chronicis Prussicis, præsertim autem in pervetusto quodam Codice quem Elbingenses olim Monachi conscripisse dicuntur, qui Elbingæ tunc, cum post defectionem a Cruciferis arx dirueretur, repertus fuit, sequens facti narratio recensetur.

Hagelus
Princeps
vel Præ-
fectus.

Non

Non procul ab eo loco, in quo nunc vetus oppidum Gedanense situm est, olim vicus vel pagus erat, cui nomen dederant Wick a piscatoribus & cauponarum exercitoribus mediocri numero habitatus, quoniam ibi non infrequens esset commercatio halecis, anguillarum & aliorum piscium, qui vel saliti vel fumo durati essent, ac inde in Pomeraniam, Cassubiam, Poloniam, Gotlandiam exportarentur. Promontorium enim & Peninsula Hela tum multo longius quam nunc curvo anfractu in mare protendebatur, ac vastissimum sinum capiendis piscibus marinis maxime commodum efficiebat, sic ut nullis adhuc aggeribus fluvio obiectis, nullis adhuc insulis reiectis, maris æstus ad eum usque locum ubi nunc Meva sita est, excurreret. Mos gentilis erat in eo vico, ut incolæ piscatores, quorum tamen aliqui mercaturam cum vicinis Prussis exercebant, pisces cum succino plerumque permutantes, nonnulli etiam opifices erant, uti tum seculum illud ferebat, diebus festis passim in vico & extra vicum, ignes significandæ lætitiæ causa succenderent, interim largiter biberent, ac ebrii facti, cum universa familia, liberis, uxoribus, servis, ancillis, domesticis & advenis ac peregrinis, circum ignes saltarent, tripudiarent, varias & ridiculas gesticulationes exercebant, & nihil ad summam lasciviam & petulantiam reliquum facerent. Immo quicumque utriusque sexus in quovis ludicrorum genere magis excellisset, in honore præ cæteris habebatur. In his deliciarum & omnium libidinum exercitiis necessum erat accidere, quod inter paganos ferme solet, ut rixæ, contentiones, pugnae, vulnera & sæpius cædes orirentur, in quibus vindicandis ejus vici Dominus officio suo minime deerat, delinquentes gravissime mulctabat, pecudes, oves, jumenta, supellectilem omnem auferbat, interdum etiam pro magnitudine delicti fontes capite plectebat. Erat is Hagelus ex familia Vandalicorum Principum, qui arcem ligneam tum temporis satis munitam in eo monte, quem etiam hodie Hageli montem vocamus, ut subditorum immineret cervicibus extruxerat. Hic alioquin etiam magnam in vicanos exercere solebat tyrannidem, cogeantur illi semisse omnis piscaturæ, aucupii & faturæ gregum quotannis Domino pendere, agrum Domini suis impensis arare & conferere. Non licebat in aquis profluentibus piscari, ne ligna quidem & gremialia in sylvis colligere sine pretio, pisces suos vendendi non prius facultas dabatur, quam Dominus ipse suos luculenter distraxisset: exactionum insuper & operarum, & publicorum servitiorum modus nullus, quin etiam libido Domini & aulicorum ejus ad uxores & filias subditorum penetraverat, si quis contra mutisset, capitis erat periculum. Hanc tyrannidem cum vix ultra decennium durasset, vicani tandem perosi in Hagelum conjurant, ejus trucidandi consilium clam ineunt, occasionem cædis perpetrandæ quærent, quæ admodum illis inventu videbatur difficilis. Semper enim Hagelus, qui non minus metuebatur subditos, montanis se munitionibus continebat, nec unquam publice conveniendi copiam faciebat, juxta illud: Oderunt quem metuunt, & qui se metui volunt, a quibus metuntur, eosdem metuunt ipsi necessum est. Cæterum solebant Vicani, quoties festivitatem pridie ejus diei, qui Divo Joanni Baptistæ apud Christianos consecratus est, apud

Vetus vicus
Dantzwick.

Hageli in
vicanos im-
perium.

apud illos autem idolo cuidam ethnico sacer erat, excitatis ignibus, tripudiis, & gesticulationibus suo more celebrabant, ante arcem Domini in ipso monte semel ac iterum choreas circumducere, ipse vero Dominus vicissim vas cerevisiae honoris gratia donare illis consueverat, quo ad maiorem lætitiā invitarentur; & inter computandum more maiorum Domini salutem singuli singulis propinarent. Hæc occasio conjuratis apprimè visa est idonea ad exequendum id, quod adversus Hagelum jam diu cogitaverant. Cum dies solennis advenisset, Vicani omnes cum uxoribus & liberis choream longo ordine ductantes, ad arcem ludibundi procedunt, saltationem explicant ac circumducunt. Hagelus cum cerevisiam liberalius etiam quam de more præberi jussisset, nihil est damni, inquit, ad familiares, insolitam ejus liberalitatem nonnihil admirantes, si quam cerevisiæ jacturam fecero, non enim in communi ebrietate a rixis, pugnis & vulnerationibus temperabunt, sic abunde, cum mulctabuntur delinquentes, damnum hoc compensavero. Vicani qui sub tunicis breves gladios & secures absconderant, quam primum ad exportandam cerevisiam referari vident, ex improvviso relicta saltatione, mares omnes irrumpunt, munitionem occupant, incendunt ac evertunt, Hagelum cum universa familia, & aulico famulitio trucidant, conservata una saltem ex filiabus Prechta, quam in matrimonium collocarunt illi, qui primus consilium istud occupandæ arcis adinvenerat. Cæterum Hagelus cum vidisset se proditum, & sibi necem imminere, nec uspiam effugiendi facultas esset, in ipso mortis articulo exclamasse fertur: *O Dant, Dant* (i. e. quod Germani tripudium vel saltationem dicunt) quam fœde me prodidisti. Hinc existimant huic vico nomen primo datum, ut Dantzwig, vel potius Tantzwig, quasi dicas tripudii vicus appellaretur, quod factum cum vicini, qui eo commeari solebant, admirati essent, facile deinceps nomen illud amplexi sunt & alibi divulgavit. Et hæc in libro Monachorum Elbingensium hoc modo perscripta sunt.

Hageli
cædes.

Alia narra-
tio de Ha-
geli cæde.

Hanc autem historiam alii paulo aliter narrant, nimirum conjurationem Vicanorum inde coortam fuisse, quod Hagelus Scultetum seu præfectum vici, quædam illorum postulata proponentem, indignatione plus nimio correptus temere trucidasset. Exinde Hagelus quod insidias idcirco sibi parari senserat, animos subditorum offensos reconcilare voluisse dicitur, remissis ad tempus oneribus & exactionibus: In primis autem, ut interfecti Sculteti cognatos emolliret, filiam suam natu minimam nomine Prechtam interfecti filio Helgæ despondisse. Transacta res est, conjuratio uti videbatur extincta, Vicani offensionem omnem remisisse existimati. Ubi nuptiarum dies advenit, quo solenne erat, ut sponsus cum agnatis & propinquis ad sponsam iret, eamque solenni pompa ex domo parentum ad nuptiarum locum, in vico publice constitutum, deduceret, Hagelus nondum satis etiam Vicanis fidens, & ideo sponsum cum tot amicis & comitibus admittere detrectans, postulat ut mater saltem sponsi cum selectis aliquot virginibus & matronis ex arce sponsam accerferet, sese statim ubi cum aulicis suis semel ac iterum in sponsa-

sponsalium honorem choreas duxisset; illas simul cum sponsa remissurum. Videant hic, qui imperant, quam meticulosa res sit tyrannis, quæ rerum crudeliter gestarum male sibi conscia proprio ipsius metu sibi perniciem accersit. Hagelus hic si subditos jam placatos non metuisset, & propter metum repulsam non necessariam illis non objecisset, absque periculo futurus, nunc diu nimium metuit sub ipsius indicio tanquam forex perit. Sapienter itaque Plato Dionysio quærenti, quid rei tyrannidem putaret, admodum miseram sibi videri respondit, quod ea etiam novaculas timeret. Vicani hoc responso accepto, non tam ægre ferentes rem novam ab Hagelo postulari, a plerisque subditis repudiari solitam, quam quod nondum ipso satis pacato uti sese posse dolerent, interim etiam veterum simul ac recentium injuriarum recordantes, consilium ex tempore capiunt Hagelo perniciosum. Respondent nihilominus modeste, se Domino gratificaturos. Pulcherrimas quasque puellas & matronas exornant, quæ sponsam accerferent, in extremo agmine adolescentem aliquot imberbes, alioquin robustos, virginali habitu indutos, gladiis subter vestem reconditis, tanquam ancillas & pedissequas constituunt. Hoc ordine arcem ingrediuntur, & Hagelus nihil mali suspicans agmen intromittit, sponsam magnifice ornatam & vestitam producit, unam ex Vicanorum puellis, quæ præ cæteris illi placebat, manu prehendit, saltationem præit, sequuntur aulici atque adeo ministri omnes. Vix dum choream inceperant, cum adolescentes Vicani ex improvviso gladios expediunt, & impetu repente facto Hagelum cum cæteris obtruncant. Ubi jam moribundus ille de prodicione tripudii, uti supra dictum est, fertur exclamasse. Utut sit, eodem res utrinque redit, in quo plerique consentiunt, Hagelum prætextu tripudii vel saltationis in eas insidias incidisse, atque inde Vico nomen accrevisse. Quod quidem valde absurdum videri posset, quandoquidem Hagelus & ejus subditi, utpote Vandali vel Cassubii, Germanicæ linguæ plane fuerint imperiti, nisi in Slavonica lingua tripudium, æque ut in Germanica lingua Tantzze diceretur.

Equidem in peculiari quodam Chronico scriptum legi, Helga vicano ab amicis Hageli vicissim in ejus ultionem trucidato, Prechtam uxorem Vandalorum cuidam Principum nuptui datam esse, cui Dancus nomen fuerit, atque inde vicum primum, deinde Civitatem quoque nuncupatam. Sed hoc nullo, quod ego sciam, aliorum scriptorum exemplo comprobatur.

Dancus.

Alii scribunt a Dano vetustissimo Rege Danorum, vicum conditum & appellatum esse, quod non minus absurdum est, quam illorum sententia, qui Gedani appellationem ex Getis & Danis, nulla rerum addita ratione vel historia componunt.

Danus.

Sunt qui affirmant, Danum quendam sive natione sive saltem appellatione, piratam insignem marelatrocinus infestare & prædas in hunc portum seu maris sinum convecrare solitum fuisse, & ab eo vicum illum quasi Dani receptaculum a nautis vulgo appellatum.

Equi-

Equidem a vero non alienum arbitror, vicum istum a Danis initio nomen accepisse, vel quod ille locum hunc navigiis primum frequentaverint, vel quod Danis piscatoribus habitandi locus a Cassubiorum Principibus ibi primum sit constitutus. Quinimo legimus in historiis, Regem Danorum Waldemarum, bello cum Vandalis gesto, huc trajecisse, & oram maritimam Vandalicam, Pomeranicam & Cassubiorum partim devastasse, partim in potestatem suam redegisse, itaque fieri potuit, ut ex Danis suis coloniam hic reliquerit.

Antiquitates
hujus
Oræ.

Quis autem post Hagelum & ejus successores alias his in locis rerum status fuerit, difficile est conjectari, nedum ut certi quidpiam tuto liceat affirmare. Unius rei argumentum afferam, oram hanc Pomerellæ maritimam pluribus retro seculis habitam cultamque fuisse. Etenim ætate superiori, quod a fide dignis hominibus accepi, in monte vicino, quem ab Ethnicorum idolorum cultu olim ibi celebrato vulgo, *den Heydenberg* appellant, ossa humana testis inclusa, ac ibidem solerter condita, & sepulcrorum etiam antiquissima vestigia sunt reperta. Numismata quoque superioribus annis per homines ea loca curiosius rimantes non unius generis inventa sunt, sed ignota plane & variis characteribus & literis insignita, quæ rei antiquitatem satis demonstrant, inter cætera monetæ genus tam aureum quam argenteum his characteribus *✠ S T F S R* cum inscriptione plane obsoleta inventum. In quibusdam nummis latioribus effigies cernitur Reginae quasi vetulæ, in altera nummorum facie manus est extensa & plana inter hos characteres media *m* inventi sunt alii magnitudine, qua taler quadrans est, qui in uno latere effigiem gerunt Reginae coronatæ, post caput sagitta est, pro facie hic character quasi Mercurii signum *☿* ad sagittam hæc scriptæ sunt literæ legibiles adhuc *LECIPORUS*, pro facie autem Reginae *CRASSIURA*. In altero latere pictus est cantharus fusciorius & armatura triumphalis vel trophæum, circumscriptio propter vetustatis obliationem legi non potest. Alii sunt nummi, qui in una facie Regiam præ se ferunt coronatam cum his literis; *CESTIANUS*. In altera facie feretrum, cui homo obvelato capite insidet, circumscriptio obsoleta nec ipsa potest inter nosci. Sunt plurium specierum nummi in centro hanc crucis formam habentes, alii cum hac inscriptione: *ODDO REX*, alii cum ista: *HENRICUS DUX*. Hujus utriusque nummi altera facies ignotis characteribus insignita est. Alius itidem nummus est, qui in altero latere hominis faciem refert cum hac inscriptione. *BERNARDUS DUX*, in altero crucis minoris signum circulo inclusum , circumscriptio literas habet non satis legibiles. Alius est nummus, qui in utraque facie eandem crucis formam habet sed diversam inscriptionem, in una scilicet *OTTO IMPERATOR*, in altera *VELONA*. Et similes nummorum formæ ibidem plures sunt repertæ, de quibus ideo plura dicere superfedendum videtur, ne in rebus nimium obsoletis & extra cognitionem nunc positis, nimium videar curiosus, immo ne curiosior illis ipsis, qui ista ex terræ visceribus ad lucem tanquam postliminio reduxerunt.

Marti-

Martinus Cromerus, Episcopus Varmienfis, quem honoris gratia nomino, in historia de rebus Polonorum scribit, a Polonis, duce Visfimiro, uno de Lechi posteris, quos ad annum Christi circiter septingentesimum rerum Polonicarum summam gubernasse volunt, Sivar- dum Danorum Regem navali pugna insigni profligatum pulsumque, precario regni partem sub annuo tributo recepisse, concessa Polonis Iutia Scaniaque: filias vero ejus duas captivas alteram Norvagiis, alteram Germanis venditas, filium autem Jarmericum obsidis loco apud Polonos adservatum esse: inde Visfimirus Principem captivis abundantem duas urbes maritimas condidisse, & ex his alteram Visfimiriam, quæ nunc Wismaria dicitur, de suo nomine, alteram Dantiscum vel Gedani- num a Danis devictis, eoque velut in coloniam deductis appellasse. Cujus rei Vapovium quendam auctorem laudat, apud quem uti horum fidem esse jubet, ita narrationem eam verisimilem non videri, perspicuis aliorum scriptorum doceri potest argumentis. Et ipsa dictat ratio, tam vetustum tempus origini civitatis Gedanensis minime convenire. Hic enim Visfimirus, non Polonorum Dux sed Vandalorum, qui tum Pomeraniam & Megapolin universam obtinebant, & continua cum Danis bella gerebant, princeps fuit: nisi libeat Vapovio Vandalos & Polonos unam eandemque gentem censere, & utriusque nationis imperia, bella, & excursions, nullo nominum discrimine servato confundere. Hunc Visfimirus asserunt nonnulli vixisse circiter annum Christi trecentesium quadragesimum, & Vismariam condidisse, quo tempore Gedanensis civitas, ne quidem in rerum natura censi potest. Esset enim perabsurdum, talem civitatem maritimam tot ætatibus extitisse tam ignobilem, & historicis vetustioribus, qui res ad mare nostrum Balticum antiquitus gestas, satis diligenter perscripserunt, mansisse prorsus incognitam. Sed neque Vismariæ ea vetustas est, ut isto tempore condita fuerit, quinimo quod verius est, a Gunselmo comite Sverinensi seu Megapolensi condita scribitur eo tempore, quo Waldemarum secundus Danis imperabat, & in Polonia Conradus Masoviae Dux floreret, is scilicet qui Cruciferos Marianos in Prussiam primus evocavit, & Lecho certe seculis aliquot fuit posterior. In Danorum etiam historiis nullibi legitur, Polonos unquam trans mare, vel in Daniam aut transmarinas regiones arma protulisse. Vandalorum autem expeditiones adversus Danos & Saxones, & excursions demum per Romanum Imperium usque in Africam, apud historicos non sunt ignotæ. Porro Siverdum Daniæ Regem illum, quem allegat Cromerus, a Sueonibus primum, deinde a Vandalis alia ratione devictum fuisse Albertus Crantzius hisce verbis narrat: Siwardus filiorum Emundi natu major, regnum patris post illum omnium voluntate assequitur, fratre adhuc Buthlo impubere. Prima illi incidit rei gerendæ occasio, quod Germanam Gotharo Sueonum Regi despondisset, legatique ab eo Rege in eam causam missi, itinere medio male habitum fuissent, creditum est Siwardi insidiis esse patratum. Igitur Sueonum Rex injuriam vindicaturus classem aptat, milites imponit, movetque in Daniam. Nec segnior illi occurrit Siwardus, & apud Halandiam classe congressi maritimo prælio decertant. Victoria Sueonum fuit.

Cromeri de
Visfimiro
sententia
erronea.

Lib. 2. Daniæ
c. 14.
Vera Siwardi
Regis
historia.

C 2

Nam

Nam Daniæ Rex fuga sibi consulit in Iutiam, colligens ibi sparfi exercitus superstites milites. Interim Rex victor Daniam ingressus, puellam rapuit ante desponsatam. Speciosum duxerant ea tempestate Regii viri, si armis nuptias conscirent. Siwardus tamen opportune Iutiam ingreditur. Nam per idem tempus cum Daniæ Regem bello implicitum Wandalis perfentirent, terrestri agmine moventes, in Daniam vastabundi inceserunt. At Rex de fuga veniens ibi quos potuit armavit, Wandalis occurrit, ac retro pepulit, priorem fugam nova victoria compensans. Sed non erat longum tempus in medio, quo jam Wandalis recuperatis viribus duce constituto, militari ordine Iutiam repetentes obvium Regem fundunt fugantque. Magnum hoc & memorabile prælium quo Rex non solum bello vincitur, sed Iutia exuitur, quæ jam in Wandalorum concessit potestatem, cum dudum antea Saxonibus dominis illa ferviret. Hac etiam pugna filium Jarmericum, geminasque filias ab hostibus captas amisit. Hæc fuit illa tempestate Danici Regni calamitas, ut cum Scania Sueci occupassent, Iutiam Wandalis tenerent, duabus Regni potioribus partibus in hostium potestatem factis, solæ insulæ in medio parerent Danorum Regi, non contemnenda quidem provincia, sed majoribus suis præfidiis destituta, cum hinc Wandalis, inde Sueci medium Danorum Regem pene captum complecterentur &c. Et paulo post idem Crantzius Wandalorum Regem, qui hanc de Siwardo victoriam reportavit, Ismarum nominat, sic ut per adjectionem literarum Wismarum vel Wismirum denominare non magnæ sit difficultatis. Idem scribit ferme Saxo Grammaticus rerum Danicarum historicus non ignobilis, a quo Crantzius, haud dubie sua mutuatus est. De quibus plura differere non est hujus loci vel temporis institutum. Nos ex isthoc diverticulo Danico in Prussiam redeamus.

Ziemovitus
contra
Prussos.
Anno Christi
circa.
860.

Auctores sunt rerum Polonicarum scriptores, quod Lesci tertii filius Boleslao, Barnimo, & Bogotolo, in partitione paternarum Provinciarum, Pomerania: Calimiro & Vladislao Cassubia: deinceps autem Ziemovitus Piaſti filius post varias victorias a Prussis quoque, quæ ij superiori tempore de Polonis ceperant, bello repetiverit: ad extremum Pomeranorum & Cassubiorum, & Vinidarum sive Slavorum Ducibus, Lesci tertii nepotibus & posteris, qui a patre suo defecerant, bellum intulerit: quod quidem illi locorum difficultatibus magis quam viribus freti diutius extraxerint, domitque fuissent ad extremum, nisi Ziemovitus in ipso rerum gerendarum fervore, rebus humanis exemptus fuisset: ejus vero filius Lescus quartus plane adolescentulus bellum hoc intermiserit, nec magnam harum provinciarum curam habuerit, tandem & ipse & filius Ziemomyslus eas cum Germanis bellum gerentes plane pro derelictis habuerint. Quæ omnia anilibus fabulis (quod cum venia istorum nugatorum dixerim) similiora sunt, quam ut ex probatis historicis comprobari possint. Sane eadem opera isti Lescorum filius & nepotibus totam Germaniam atque adeo Asiam & Africam adscripsissent.

Anno 997.

Cæterum cum Boleslaus, quem Imperator Ottho Tertius ex Principe Regem Polonorum postea designavit, fidem Christianam exemplo

exemplo Patris Miecislai amplexus fuisset, Adelbertus Boëmus, Pragensis Episcopus, vir sanctimonia vitæ pietatisque studio clarus, propagandæ Religionis Christianæ causa, Ungariæ & Poloniæ partibus peragratis, tandem etiam in Prussiam venit, eo proposito, ut istam quoque gentem Christo lucrificaret. Verum initio statim hujus operis, dum religionem Christianam magna cum difficultate & patientia disseminat, a barbaris & immanibus Prussis, daemonum & idolorum sacrificiis cum antistite instigantibus, inter sacrificandum septem telis confossus ac trucidatus est, die vicesima tertia mensis Aprilis, anno Christi nongentesimo nonagesimo septimo. Boleslaus Rex corpus ejus dissimulata in præsens vindicta a Prussis redemit tanto auri vel argenti pondere, quantum corporis pondus adæquaret. Adjiciunt huic rei miraculum, quod corpus in statera appensum perexiguum ponderaverit, & ita non multum auri vel argenti Prussis obvenerit.

Hanc vero necem Boleslaus post aliquot annos, cum a cæteris bellis otium nactus esset, adeo severe ultus est, ut facta in Prussiam expeditione maximam terræ partem rapinis & incendiis devastaverit, arces & oppida destruxerit, ac Prussos tandem ad pendendum annuum tributum adegerit. Qui quidem imperata se facturos tum promiserunt, sed nunquam postea neque Boleslao vivente, neque filio Miecislao regnante tributum pependerunt, mortuo tandem Miecislao jugum istud penitus abjecerunt, præsertim quod defectionis suæ commodam nacti fuissent occasionem. Etenim interregni tempore, cum Poloniæ status esset turbulentissimus, nullum certum imperium, nulla procerum concordia, quisque sibi Rex erat, omnia mutuis cædibus miscebantur, latrocinii viæ publicæ infestabantur, incendebantur pagi & oppida, collatis signis inter cives & proceres pugnabatur, cædium, stuprorum & rapinarum modus nullus, aggreſtes a laboribus & agricultura feriati in nobiles ac dominos insurgebant, quin etiam nec a templis & aris abſtinebatur, sed sacra profanis miscebantur. In hac rerum omnium confusione quidam sive Masos, qui pocillator Regis Miecislai fuerat, vir potens & audax, dominatum inter suos in tractu Plocensi & confinio Prussorum arripuit, confluenteque ad eum undique magna hominum partim vi & armis exercitatorum, partim potentiorum vim & injurias vitantium multitudine, permagna potentia auctus est, & Masossia sive Masoviae nomen ei oræ, quam dominatu complexus est, dedit.

Hujus exemplum secuti Prussi se quoque abjecto omni Polonorum imperio & fœdere, penitus in pristinam libertatem vindicarunt. Idem eodem tempore fecerunt etiam Principes Pomeraniæ. Casimirus deinde Rex ex monasterio Cluniacensi in Gallias ad regnum revocatus, primum omnium in Maslaum duxit, nec segnius ille magna suorum manu raptim coacta advenienti Regi obviam processit, auxiliis Prussorum, quos in belli societatem adſciverat, non expectatis: sed commisso prælio Masovii victi Regi se dederunt, ipse dux nihil sibi tutum fore inter suos ratus ad Prussos confugit, a quibus simul & a vicinis Jazvingis non

S. Adelbertus
a Prussia
trucidatus.

An. 1012.
Boleslai
ultio vana.

Prussorum
defectio.

1036.
Maslaus.

auxilia modo sed validos etiam exercitus impetrat, quod non minus ipsorum quam suam rem agi diceret. Non quieturum enim esse Regem se victo, quin ipsis quoque arma inferat, & non tantum tributum, quod pendere desissent, exacturum, verum etiam graves poenas rebellionis de ipsis sumpturum esse. Tuerentur libertatem, in quam se asseruissent. Cogitarent, non eas jam Polonorum vires esse, quæ Boleslai regno floruisse, quibusque ipsi debellati essent. Magnam vim hominum partim externis bellis, partim intestinis cædibus exhaustam esse, qui supersint, quique maxime bellicosi sint, eos fere secum sentire, & partim id aperte profiteri, partim clam consilia communicare: in Regem non optime animatos esse, quippe qui otio & superstitioni in monasterio imbibitæ deditus, militaribus hominibus minus indulgeret. Se quidem cum paucis non tam iusto prælio superatum, quam inopinantem oppressum, non incruentam tamen hosti victoriam reliquisse: ipsos tantis pollere copiis, ut Poloniam omnem nullo negotio possint subigere, afflictam præfertim atque laceram, uti tunc esset. Ad hæc ipse etiam de suo ingentibus pollicitationibus eos onerat, nec difficulter homines barbaros ad societatem prædæ magis quam belli, quemadmodum videri volebat, allicit. Jazvingi illi, qui aliis Jazyges sunt, diversi prorsus a Jazygibus Metanastis, quorum extant adhuc reliquæ quædam ad Tibiscum fluvium in Ungaria, inter Poloniam, Russiam, atque Prussiam medii habitasse & acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur, donec a vicinis attriti & ad extremum deleti sunt: quanquam feruntur, adhuc tenues quædam eorum reliquæ superesse, in Litvania & Russia, diversa prorsus a Slavis & Litvanis lingua utentes. Prussi igitur Maslai oratione persuasi ingentem contrahunt exercitum, & belli ducem ipsum designant. Ille cum barbarorum copiis omnibus ingressus fines Masoviae, quæ præfidiis & munitionibus carebat, facile eam recepit. Progressus deinde in Poloniam populabundus Regem Casimirum obvium habet, qui conspicatus tantam hostium multitudinem adeo animo concidit, ut plane de victoria desperaret: confirmatus tamen ut ajunt visu nocturno prælium inivit, ex quo cæcis ac profligatis hostibus præclaram victoriam, non tam humano quam divino auxilio consecutus est. Cæsa feruntur in eo prælio Prussorum quindecim millia, duo millia capta. Maslaus ex fuga perpetuo cursu in Prussiam contendit, ut novis auxiliis conquisitis bellum restauraret. Verum Prussi clade suorum permoti, Maslaum crudeliter excarnificatum in crucem egerunt, addito hoc insultantium elogio: Ut alta teneret, qui alta perivisset. Sic mali consilii auctor male periit. Masovia vero nomen ab eo semel acceptum in hunc usque diem retinuit.

Hoc modo Prussi iterum repressi & coacti sunt, ut pacem peterent, qua data per annos circiter septendecim intra fines suos retenti, in officio permanserunt, donec post Casimiri mortem filius ejus Boleslaus secundus rerum potiretur. Hujus Regis adolescentiam illi contentenantes, & quod eum per idem tempus Boëmico bello destineri sciebant, denuo rebellant: Pomeraniam finitimam transmissio flumine Vistula, repentina excursionem populantur, arcem Grodecum (hodie Grudentum est)

An. 1060.
Prussorum
novæ eru-
ptiones.

Maslai
czdes.

An. 1043.

Jazvingi.

est) quo se cum præda recipiant, muniunt: inde crebro in adjacentes oras Poloniæ, nemine prohibente, grassantur. In eos igitur Boleslaus pace cum Boëmis facta ducit exercitum, Grodecum oppugnare adortur, verum difficultate expugnandi ejus deterritus, eo quod natura munitus esset locus, egregieque a Prussis defenderetur, solvit obsidionem, in qua plusculum temporis frustra consumpserat: fremensque quod sylvis & paludibus & munitione illa sese tenerent hostes, nec ullam pugnandi copiam facerent, & se alio festinantem destinerent, arte sibi domandos esse, quos aperto Marte non posset, existimavit. Reducere se exercitum simulat, cæterum in insidiis latebat. Prussi abiisse hostem rati e latebris prodeunt, & in Poloniam excursionem facere parant. Quod cum Boleslaus ab exploratoribus accepisset, ducit in hostem alacer. Priusquam ad hostem veniretur, transmittendus erat Ossa fluvius, qui Poloniam a Prussia dirimit. Hunc primum armati incunctanter ingressi, pondere armorum & altitudine aquarum, quæ imbris tunc forte excreverant, absorpti sunt. Cæteri exuti armis & loriceis, quæ magni ponderis fiebant antiquitus, minori periculo tranarunt, hostesque securos, & nihil tale suspicantes opprimunt, & ingenti strage concisos in potestatem suam redigunt. Ab hoc bello deinceps Prussi per annos viginti quinque Boleslao tributum pependerunt, non omnes quidem, sed qui Masoviae & Culmensi terræ erant viciniore, & sic etiam a quotidianis excursionibus cohibiti fuerunt. Mortuo Boleslao, qui Stanislaum Episcopum Cracoviensem a quo frequenter officii sui admonebatur, ut flagitiis & injuriis erga subditos abstinere, in templo sacris operantem sua manu lethaliter vulneraverat, & deinde satellitibus frustatim concidendum reliquerat, tandem exagitante eum in dies magis ac magis patrati sceleris conscientia, acerbo & insatigabili sceleratorum carnifice, amen- tia correptus mortem sibi consciverat: frater ejus Vladislaus Hermannus Rex designatus est, quanquam ipse non Rex sed Princeps & hæres Regni Polonici dici voluerit, vir prudens & virtute præditus, ad quietem autem & otium quam ad bellum propensior, & humanitatis atque religionis amantior quam gloriæ. Is Regnum valde turbulentum offendit, consilio tamen & magna dexteritate pacavit. Hoc Rege Prussi iterum arma capiunt, quos vicini Cassubii & Pomerani metuentes, ne in se exercitus duceretur, ultro missis legatis sibi conciliant, foedus & societatem contra Polonos cum iisdem ineunt & arma conjungunt. Id ubi rescivit Vladislaus, quanquam eodem tempore etiam Russi ab imperio defecerant, ad hoc tamen incendium prius quam ad alterum restinguendum occurrere voluit. Itaque recta in Pomeraniam ducit, agros longe lateque populatur, oppida & arces quasdam occupat. Pomerani cum sociis Prussis armata manu Regi occurrunt. Ibi duo prælia cruenta, alterum festo die Palmarum, alterum die assumptionis Mariæ pari ferme utriusque partis clade & dispendio, Prussis tamen & Pomeranis in fugam coniectis. Posteriori prælio illud incommodi Polonis accessit, quod propter aeris intemperiem & imbrium continuorum inundationem coacti sint exercitum reducere. Quo per hyemem reparato, sequenti aestate Rex in Pomeraniam reversus, cum nusquam hostes in apertum prodi-

Boleslai
expeditio.

Mors
Boleslai.

An. 1081.
Vladislaus
Hermannus.

1085.

Duo prælia.

1086.

Obsidio
Naclensis.

prodirent, vastat iterum agros pagosque & oppida quam acerbissime. Deinde Naclum arcem inprimis munitam, quæ receptaculum erat Pomeranis ad excursiones in Poloniam faciendas valde opportunum, cum primo impetu capere non potuisset, eo quod valido teneretur præsidio, operibus circumvallare instituit, ut obsessorum eruptiones reprimeret. Diu duravit ea obsidio, donec tandem nocte quadam, cum Poloni negligentius custodias agerent, præsidarii milites eruperunt & castris ignem injecerunt, quo, cum ventus etiam vehementissimus adjuvaret, & castra & omnes munitiones adversus hostem erectæ simul conflagrarunt. Sic obsidio soluta & Rex cum exercitu in Poloniam regressus. Polonici scriptores factum hoc spectris acceptum ferunt. Nocturnis (inquit Cromerus) temporibus, lucente luna crebro visebantur ab excubitoribus nostris quasi armatorum hostium acies, ex apertis campis ad stativa nostrorum adequitantes & incurstantes, quas nostri exciti raptimque correptis armis satis habebant a fossis castrorum repellere, veriti nocturnas insidias. Cum id sæpius accideret, indignari nostri, inquietari sese, nec usquam in apertum certamen prodire hostes: Itaque nocte quadam cum itidem hostes adesse nunciarentur, fremebundi agminatim e castris sese proripuerunt, diffugientesque casto labore longius persecuti sunt. Obsessi tumultu nostrorum exaudito & excursionem e castris animadversa erumpunt subito, & ignem in opera atque tuguria militum stramine arundineque contexta injiciunt, quo celeriter pluribus in locis sese diffundente, paucis qui in castris manserant defendentibus, facile opera cum magna castrorum parte conflagrarunt. Nocturnas umbras illas fuisse autumant, quæ hostilis exercitus speciem ostentantes, Polonos ita divino permisso exagitarunt, propterea quod solenne omnibus Christianis quadraginta dierum jejunium, priore expeditione, promiscuo ac temerario esu carnis & lactariorum, moribus & institutis Ecclesiæ Catholicæ contemptis, temeraverant. Hoc incommodo accepto nostri, quod hyems, quæ citius & asperius regiones illas affligit, jam instabat, tuguriaque amiserant, sine quibus vim & injuriam hybernæ cœli perferre non potuissent, simul quod terrores illos nocturnos in religionem vertebant, re infecta ab oppugnatione Nacli jussu Regis domos discedunt. Hæc Cromerus. Quibus illud etiam addit, in sequenti æstate rursus a Polonis in eosdem Pomeranos, & mox in Prussos, infestis animis impetum factum, & regiones illorum, quæ quidem cultæ fuerant, quoquo versus quam crudelissime vastatas, nulli neque sexui neque ætati hominum paritum. Quibus fatigati fractique malis hostes publico consilio deditionem fecerint, & misericordiam principis supplices imploraverint, ille populariter adesse jussos graviter castigaverit, in auctores rebellionis supplicio capitis animadverterit, cæteram multitudinem metu solverit, & jusjurandum conceptis verbis dare sibi jusserit, & ita Prussos & Pomeranos fuisse perdomitos. Cujus postremæ expeditionis annales Prussiæ nullam faciunt mentionem, licet superius bellum diserte proponant. Et ut quoquo modo Prulli & Pomerani tum perdomiti, non tamen adeo diuturnum hoc fuit, quin bellum istud Pomeranicum per multos deinceps annos vario eventu continuatum fuerit.

Accedit

Pomerani
& Prulli
domiti.

Accidit porro, ut Pomerani & Cassubii arcem Medireciam a Polonis interciperent, & ex ea latrocinia in subiectas oras, & eos, qui iter eo faciebant, exercerent, & sic itinera versus Poloniam maxime infesta redderent. Ægre ferens eam rem Vladislaus arcem ingenti exercitu circumfideri imperat. Quo facto cum vehementissime oppugnaretur & præsidarii milites fortissime se defenderent, tandem pluribus ex præsidio occisis & vulneratis, cum munitionibus passim dejectis propugnationi amplius non sufficerent, deficiente simul annona, arma & liberam cum singulis equis & sarcinis abitionem pacti, arcem dediderunt. Ingressus deinceps in Poloniam intestinis discordiis & bellis civilibus, rursus Cassubii & Pomerani commodam rerum novandarum occasionem oblatam sibi esse rati, Santocum arcem Polonis ad reprimendum illorum motus valde opportunam per fraudem interciperi conati sunt: ubi dolus non processit, per vim aggrediuntur, existimantes paucos milites, qui in præsidio essent, sua multitudo facile posse superari. Cum ne aperta quidem vis succederet, alteram & ipsi arcem e regione illius, quæ a Polonis defendebatur, magna celeritate excitarunt, unde Polonos comeatu & populatione prohiberent, & ipsi liberius in Poloniam incursiones facerent. Vladislaus ea de re certior factus, mittit exercitum, qui munitionem illam expugnaret ac everteret. Res infelicitè tentata fuit. Pomerani enim, quorum prævalida manus in præsidio erat, ex arce erumpentes hostilem exercitum fortiter repulerunt, & in fugam conjecerunt. Indignatus Rex, denuo cum expeditis copiis filium Boleslaum, excelli animi adolescentem, mittit, qui Pomeranos, utpote superioris temporis successu ferocios factos ex arce procurrentes non absque clade retro compellit, ac tam arcta obsidione arcem cingit, ut tandem illi desperatis rebus munitionem incenderent, & silentio obscuræ noctis diffugerent. Addunt scriptores, non multo post Pomeranos iterum summa vi Santocum oppugnasse, sic ut Poloni, qui erant in præsidio, diutius hostiles impetus sustinere non posse dicerentur, itaque Boleslaum cum equitibus, quos ad manum tunc habere poterat, celeriter ad ferendam Santoco opem excurrisse, & continuato die noctuque itinere, summo diluculo, in hostes ab ea parte securos irruisse, inermes ac dormientes vel contrucidasse vel cepisse, paucos fuga elapsos fuisse.

Vladislao Rege diem functo, Boleslaus filius, cui Criovousto cognomen fecerunt, Rex designatus, Cassubios & Pomeranos iterum e Polonia prædas agentes coercere & insigniter ulcisci cupiens, ne hostes, quid moliretur, præsentirent, in Boemos expeditionem simulat, ad Glogoviam, ut Cromerus scribit, equites convenire jubet. Inde converso itinere per densas sylvas septimis castris ad Colbergam, frequens & opulentum ea tempestate oppidum maritimum, pervenit & nocte in sylvis quieti data, insequentis diei diluculo, vadato amne, qui oppidum præterfluit, & majore copiarum parte ad subitos hostium impetus, si forte eos adventus suus non sefellisset, sustinendos relicta, cum reliquis oppidum improvise adortus est. Iamque portas effregerat, cum facto ab oppidanis concursu recipere se coactus est: veritus ne sui, pauci a multis,

An. 1094.
Medirecia
capta.

1100.

Santocum
arx.

1102.

Boleslaus
Colbergam
tentat.

D

tis,

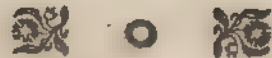

tis, in quibus & pueri, & mulieres bonam de domibus atque tectis operam navare possent, opprimerentur. Plerique enim e Polonis prædæ cupidiores ad suburbana diripienda discurrerant. Primo tumultu Dux hostium, qui in eo tunc oppido commoratus erat, in fugam se eiecit. Boleslaus castigatis iis, quorum importuna prædæ cupiditate factum erat, ne oppidum primo impetu caperetur, maiore deinde vi & omnibus copiis oppugnationem aggressus, ubi casso labore & vulneribus confici suos ab oppidanis strenue mœnia defendentibus animadvertit, direptis & incensis suburbanis in Poloniam cum præda reversus est: paucisque diebus quieti datis cum iisdem copiis inexpectatus in Pomeraniam rursus invadit, Suatoborum maritimæ oræ Ducem, socium & consanguineum suum (si Polonicis scriptoribus credendum est) liberaturus. Nam is propter injustum & crudelem dominatum captus a suis, in vincula coniectus erat. Itaque præmissis qui Suatoborum repeterent, ipse non magno interjecto spatio cum exercitu subsequitur. Pomerani repentino hostium adventu territi, Suatoborum dimittunt, & ad Boleslai castra perducunt. Boleslaus Suatoboro admonito officii sui, & non optimæ erga se ante eum diem fidei statim reduxit exercitum. In sequenti anno rursus missa cum Scarbimiro Magistro militum aliquanta manu, Pomeraniam nemine prohibente depopulatus est. Nam ille cum prædatoribus istis profectus non est, haud longe tamen a Pomeranorum finibus aberat. Revertens e Pomerania Scarbimirus ad Principem contendit, ab equite quodam familiari suo ad nuptias pariter atque dedicationem templi invitatum. Adveniens maiore læticia explet convivium. Inde Princeps hilarior venatum se in sylvam cum centum non amplius equitibus e convivio proripuit. Ibi in Pomeranos qui tunc forte raptim in Poloniam sua damna compensaturi incursionem faciebant, cum incidisset, fugere turpe ratus, manus cum hoste quamvis longe impar confervit, magnaque in eis strage edita, dum iterum atque iterum perripit hostile agmen, deficiente ex vulneribus equo ipsius & uno de comitibus alium equum ipsi suppeditante, vix cum triginta suis, inter quos & Scarbimirus erat, salvus evasit, Pomeranis in stuporem versis & persequi abeuntes non ausis, & mox ad suos pervenit, qui re cognita correptis armis e convivio ad ferendam Principi suo periclitanti opem accurrebant. Pomerani sine mora, ommissa instituta incursione, quæ male adhuc ipsis ceciderat, curriculo domos sese recepere. Feruntur autem fuisse ad tria millia. Sic temeritas Principis prosperum tamen eventum habuit. In ea pugna Scarbimirus valde confauciatus dextrum etiam oculum amisit.

An. 1107.
Urbes Pomeranicæ captæ.

Sequenti anno (ut idem Cromerus narrat) Boleslaus maiore vi Cassubiis & Pomeranis bellum fecit. Iam ii malorum pertæsi & assiduus agrorum suorum vastationibus fracti, ad deditionem animis inclinabant: soli Bialogrodenses (civitas ea fuit imprimis dives & populosa) ferociores, cæteros quoque a proposito averterunt. Itaque in eos omnem belli molem confert. Sed prius tamen missis cum legato duobus scutis animos eorum tentat, albumne, quo pax, an rubrum, quo bellum excidi-

umque

umque significabatur, mallet. Superbius illi responsum dedere, ambobus scutis acceptis, sanguine Polonorum se sibi candidam victoriam pacemque paraturos. Itaque Boleslaus admotis ad mœnia Bialogrodi castris, actis vineis & turribus celeriter excitatis, summa ope urbem expugnare nititur, quatit murum aries, ipse Princeps periculi immemor, inter primos versari, nec deterreri multitudine telorum hostilium aut suorum circa se cadentium miserabili interitu, quin ad portam urbis excindendam suis præiret. Depelluntur tandem summa Polonorum vi e propugnaculis hostes, & Poloni liberius effractis portis, cæsisque vel summotis, qui in urbis introitu repugnabant, in urbem signa inferunt. Tum demum Bialogrodenses abjectis armis clementiam victoris supplices implorant. Parci jubet inermibus Boleslaus, & receptui signo dato, ab excidio & direptione urbis abstinere milites jubet, evocatoque & castigato Magistratu urbis & omni multitudine, dat veniam victis. Hac victoria & victoriæ moderatione accepta, Colberga, Caminum, Velinum, quod Julinum fuit olim, urbs emporio nobilis, nunc oppidum ignobile est, Coleslinum, & aliquot præterea oppida Pomeranorum atque Cassubiorum in potestatem Boleslai venerunt, uti quidem Polonici scriptores sunt auctores: quamvis omni exceptione minores. Ciarnicovum excitatis turribus majori vi oppugnatum, dum Boleslaus ad Boemiæ fines excurrit. Ad extremum, eo sub autumnum revertente, per deditionem receptum, & Gnevomiro, qui ejus oppidi dominus fuerat, redditum est, cum is religionem Christianam, a qua alieni adhuc erant Pomerani, a Boleslao de sacro fonte levatus, suscepisset, & in Boleslai successorumque ejus Principum Poloniæ verba jurasset. Sed neque hæc victoria Boleslao diuturna contigit, quoniam paulo post Pomerani denuo defecerunt, & in Poloniam excursiones facere coeperunt, unde novum bellum exortum, sed quod per aliquot annos nullo memorabili prælio gesto saltem excursionibus, latrociniis & rapinis mutuis protractum fuit. Inter cætera Pomerani Spicimirum vicum quandam Poloniæ ignobilem improvise invaserunt. Secesserat eo tunc cum parvo comitatu Martinus Archiepiscopus Gnesnensis, pius & venerandus senex. Atque is ad primum tumultum & adventum hostilem, timore subministrante consilium atque vires, inter contignationem templi absconditus latuit: ministri vero & comites ejus dilapsi partim evaserunt, partim in fuga ab hostibus capti sunt, inter quos erat Archidiaconus Gnesnensis. Eum Pomerani, quod & Sacerdos & splendide vestitus, & magna oris dignitate præditus esset, Archiepiscopum esse rati, spoliato raptim templo secum abduxerunt. Ferunt Pomeranos omnes, quicunque Archidiaconum & sacra templi vasa attigissent, domum revertos cum liberis, conjugibus, propinquis atque domesticis familiis, vel comitali morbo correptos ad parietes & saxa se allisisse, vel in amentiam versos partim mutuis cædibus concidisse, partim dentibus & unguibus in se ipsos sævisse. Quo malo perculsi, causaque mali notata, Archidiaconum cum sacris vasis & omni instrumento templi Spicimirienfis non modo domum remiserunt, sed etiam ab eo tempore Christianam religionem suscepisse dicuntur. Verum hoc ego, quod ad religionem attinet, prout probatores historici asserunt,

Archiepiscopi Gnesnensis periculum.

asserunt, aliquanto posterius factum existimo. Tradunt enim annales, tam his quam sequentibus temporibus Polonos in Pomeraniam, Novæ irruptiones. Cassubiam & Prussiam irrupisse, agros passim devastasse, villas & oppida incendiis afflixisse, ac prædam multam abegisse. Unde factum, ut An. 1111. Pomerani rursus cum Cassubiis & Prussis arma conjungerent, & dum Boleslaus alibi cum Boëmis rem ageret, in Poloniam facta expeditione omnia vicissim devastarent, prædas agerent, & ut uno verbo absolvam, pari par referrent. Reversus e Boëmia Boleslaus novo bello Pomeranos persecutus est, in quo Polonici scriptores tradunt, uno atque altero præliis viginti septem millia hominum cæsa, Naclum & alias sex civitates in potestatem redactas. Triennio post cum expeditis copiis Prussiam iterum ingressus, vicos, pagos, & oppida, longe lateque extenta populatione, ferro & igne vastavit, & nusquam prodeunte ad dimicationem hoste magnam prædam abegit, captivos, quorum ingens erat numerus, ad colendos agros in Polonia per diversa loca distribuit, extantque etiamnum nonnulli pagi, qui ex eo tempore Prussorum nomen retinent.

1119. Ultima Boleslai expeditio in Pomeraniam illa fuit (ut Cromerus narrat). qua Pomeranis plerisque acie victis, pluribus tamen captis quam cæsis, ne regio cultoribus prorsus vacua redderetur, Suantepolcus Princeps illi nonnihil adhuc negotii fecit. Is dominandi cupiditate ductus, minus erat dicto audiens Boleslao, & cum Pomeranis hostibus Polonorum, societatem iniverat. Hic perfidiæ suæ sibi conscius, cum veniam desperaret, obstinacius in rebellionem permanebat, & Naclum, quo se tenebat, armis propugnaculis & commeatu bene munierat. Motis igitur castris Boleslaus Naclum obsidere coepit ad Sextum Idus Septembris. Tentabat Principis animum Suantepolcus per internuncios, culpam deprecabatur, pecuniam & obsides pollicebatur. Sed furda hæc aure Boleslaus accipiebat, eo quod pessimi exempli facinus nolebat impunitum relinquere, & vulnere, sagittæ ictu, e mœnibus accepto irritatus erat. Sed cum paratiores, quam initio crediderat, ad perferendam obsidionem hostes, oppugnationem autem oppidi eo præsertim anni tempore perdifficilem esse animadverteret, fremeret vero exercitus, ne hyberno quidem tempore militiæ vacationem sibi concedi, nec solum cum hostibus verum etiam cum frigore, procellis & nivibus se conflictari, tandem negatam diu veniam dat Suantepolco & Naclensibus, pecuniam & obsides imperat, fuitque inter obsides Suantepolci filius. His peractis dimittit Boleslaus exercitum circa Calendas Januarii. Verum æstate proxima, nova Suantepolci & Naclensium defectione permotus, non jam cum totis Poloniæ viribus, sed cum evocatis, haud ita multis, raptim in Pomeraniam contendit. Iam enim domiti plerique omnes reliqui Pomerani erant, neque cum Suantepolco sentiebant. Adveniens, Vissegradum arcem & oppidum, quod a Suantepolci præsidio tenebatur, sextodecimo die expugnat & capit, & octo dies ibi, ut ægrotos & saucios reficeret, commoratus ad Naclum duxit. In itinere quædam oppida primo impetu cepit. Naclum post superioris anni obsidionem Naclum expugnatum. melius

melius etiam munitum & commeatu refertum erat, & Suantepolci præsentia & industria magnum momentum oppidanis ad resistendum Principi adferebat. Itaque plus ibi negotii, quam putarat, reperit Boleslaus, eoque majore studio & conatu ad expugnationem ejus coepit intendere. Turres oppidi mœnibus altiores excitavit, expletisque fossis ad oppidum admovit, defensoresque mœnium balistis & omni genere missilium e propugnaculis submovebat. Nec segnius oppidani vim Polonorum sustinebant, & vel de superioribus locis saxis, aqua & pice ferventi eos, qui propius successerant, propellebant, vel apertis portis in eos, operibus & materiæ comportandæ intentos, erumpebant. Et quidem non sine magno operæ pretio. Observata enim oppugnantium negligentia & venti opportunitate conjectaque magna vi sarmentorum, butyri, picis, lardi, & olei, ter Polonorum turres exusserunt, cum Boleslaus prioribus conflagratis maxima celeritate subinde novas excitaret. Quartæ tamen acerrime defensæ ab incendio, & majore militum contentione promotæ, nequicquam prohibentibus hostibus, mœnibus adhæserunt. Inde Poloni cominus hastis atque gladiis rem gerentes oppidanos e propugnaculis dejecere, & ipsi in oppidum transcendere coeperunt. Obstinate tamen hostes ad eum locum conglobati resistebant, neque consistere Polonos in mœnibus patiebantur. Pacem deinde a Boleslao postulant, ut excedere ipsis oppido & facultates suas omnes efferre liceret. Ubi id negatum est, inducias aliquot dierum petunt, cum Captus & ne eæ quidem concederentur, tandem desperatis rebus, vitam modo incarcerationis pacti oppidum & Suantepolcum Ducem dedunt, quem Boleslaus mox Suantepolcus. perpetuo carceri mancipavit.

Quarto deinceps anno Polonici scriptores asserunt, Boleslaum An. 1124. ex portu Gedanensi novam in Danos expeditionem suscepisse, cujus Boleslai in causam fuisse scribunt Petrum quendam, clara & illustri apud Danos or-Daniam natum familia. Qui cum se juvenis in aulam Boleslai, quæ tunc longe flo-1 vigatio. rebat apud externos gloria rei bellicæ, contulisset, magna ingenii dexterritate, industria, virtute, officio & suavitate morum, adhæc commendatione Regis Danorum, cito se in gratiam & amicitiam Boleslai insinavit, ita ut postea multis magnisque possessionibus, & in primis comitatu Scrinnensi & uxore illustri e genere Ducum Russiæ, quæ Sbislavam priorem Boleslai conjugem cognatione attingebat, ab eo cohonestaretur. Perdidicerat autem linguam Polonicam Petrus, & ita se ad mores Polonorum accommodabat, ut nemo tanta illa bona externo homini invideret. Pater vero ejus Guilelmus, cui Suentislao nomen Poloni dederet, facile Princeps erat procerum Daniæ, & plurimum valebat gratia apud Ericum Regem Danorum, præfectus ab eo maximis quibusque regni negotiis. Cum autem Regem Abelus frater occidisset, regnumque invalisset, habebat in potestate sua thesaurum regium ingentem patris Petri. Certiorem is filium facit rerum Danicarum, admonet ut cum aliquanto militum numero veniens thesaurum illum auferat potius, quam ut is ad manus crudelissimi parricidæ & invisi omnibus suis tyranni perveniat. Refert ea de re ad Boleslaum Principem Petrus. Pollicetur is

is non gravatim opem suam, cum ut homini bene de se merenti gratificaretur, tum quod ea expeditione & opes Poloniae augere, & nominis sui gloriam trans mare etiam & ad extremos septentriones proferre & propagare cupiebat. Itaque classe apud Gedanum Pomeraniae maritimum oppidum, ad transportandum exercitum instructa, distributoque in milites donativo, cum primum per anni tempus recte potuit, naves conscendit, & commoda tempestate usus improvisus in primo littore Daniae, ad quod classis appulerat, nemine prohibente copias exposuit, dimissisque circum proceres & nobiliores Danorum nuncios, per familiares & ministros Petri ac patris ejus, omnium Danorum voluntates facile sibi adjunxit, cum profiteretur, se ulciscendi parricidae tyranni & vindicandae libertatis Danorum causa advenisse. Tyrannus desertus a suis profugit. Boleslaus facile potitus Dania, munitiones Danis reddidit, Regem eos quem vellent creare jussit, confectis & constitutis rebus omnibus thesaurum & omnem Petri cognationem secum avexit, & secunda navigatione usus paucis diebus in Poloniam reversus est. Haec totidem verbis narrat Cromerus: quorum nihil ne minimo quidem argumento apud scriptores rerum Danicarum invenitur. Quin illud potius affirmant, Regem Abelum in Frisia orientali in acie caesum fratricidii poenas dedisse. Neque tempus cum hac narratione congruit, siquidem Cromerus factum hoc scribit anno 1124. Ericus autem ab Abelo fratre interfectus est, anno 1251, sic ut integri centum & viginti septem anni in medio relinquantur. Alibi quidem Crantzius scribit, quod Wartislaus, Vandaliae Princeps, a Nicolao Daniae Rege, mari, terra autem a Boleslao Polono simul petitus fuerit, cum filiam suam Polonus Magno Nicolai Regis filio despondisset uxorem. Usuam itaque Vandaliae urbem obsidione premebant amborum exercitus, & cum gravius oppugnaretur, in ditionem Regis concessit. Ibi Boleslaus Polonus, tradita Regi filia sponsa Magni, reducit exercitum in Poloniam. Atque hoc factum scribit circa id tempus, quo Cromerus Boleslai navigationem asserit: sed ibi nec de Petro nec de Abelo verbum ullum. Neque sane causa apparet, cur Boleslaus, etiamsi Abeli tempore centum annis post vixisset Danicis rebus nihil ad se pertinentibus manum injicere debuerit. Equidem non magis Boleslaum quam olim Vissimirum Poloniae Ducem in Daniam arma protulisse crediderim. An etiam tum temporis portus Gedanensis talis fuerit, in quo classis commode instrui ac traduci posset, aliorum id judicium esto. Nunc locus ipse nos admonet, ut ad primum civitatis Gedanensis ortum & Cassubios Principes, qui his locis & in vicinia antiquitus praefuerunt, deveniamus.

Cassubiorum Princeps. Mestibocus. Post Hagelum, uti supra commemoravimus, a vicinis occisum regimen hujus orae ad Cassubiorum Principes devolutum fuit, eoque minus dubium est, illum ex horum familia vel clientela saltem fuisse. Caeterum ex iis Principibus vetustissimum legimus Mestibocum Ethnicum, qui adhuc vixisse dicitur Anno Christi 960. Ac nescio sane an is fuerit, quem scriptores Mestivoium Vandalorum Principem perhibent, qui a Theodorico Marchione Brandenburgensi, cujus amicus antea fuerat,

rat, per ignominiam Canis Vandalicus appellatus, animo impotenti & iracundiae nimium indulgens, tantos edidit latratus, tantosque morsus, quos paulo post tota Marchia & Saxonia perhorruit. Etenim Theodoricum acie victum omni ditione exuit, & Marchiam ipsam ac Saxoniam crudeliter devastavit. Nomen sane & tempus rei gestae ferme conveniunt. Hujus Mestiboci filius fuit Bugislaus, & ex eo nepos Samborius vel Suantiborius. Et hi tres non Cassubiam modo sed totam Pomeraniam, & aliquantam Vandaliae partem sibi subiectam habuerunt. Samborius inter homines versari desiit anno salutis supra millesimum centesimo septimo. Reliquit filios quatuor, qui paternam & avitam ditionem ita bifariam diviserunt, ut Wartislaus & Ratiborius ultra montanam Regionem, vulgo jenseit dem Gollenberge, retinerent: a quibus adhuc moderni Pomeraniae Principes originem suam deducunt: caeteri duo fratres Bugislaus & Suantepolcus quicquid terrarum est cis montem Gollum usque ad Vistulam sibi vendicarent. Et hi quidem cum Poloniae Principibus ac Regibus amicitiam, affinitates & clientelas, contraxerunt, & idcirco Slavonicam linguam retinuerunt: Illi uti Saxonum amicitiam & vicinitatem amplexi fuerant, ita paulatim ipsorum & linguae & moribus sese assuefecerunt. Suantepolcus, cujus modo mentionem fecimus ille ipse est, quem Boleslaus Poloniae Rex expugnato Naclo cepit & carceri addixit, in quo finivit vitam. Frater ejus Bugislaus, qui Puscum (vulgo Putzig) condidit, inter vivos esse desiit anno salutis supra millesimum centesimo quinquagesimo, & successorem habuit filium unicum Subislaum, qui primus hujus familiae Principum Christianam fidem cum sacrosancto baptismo amplexus est. Is monasterium Olivense uno nunc infra Gedanum milliari versus mare disitum primus condidit, multisque beneficiis, praediis ac redditibus exornavit, in quo exuviae etiam defuncti conditoris sunt humatae, uti in monumentis ejus monasterii hisce verbis perscriptum est.

Noverint universi filii domus hujus, quod illustris Dux Pomeranorum Subislaus Senior primus monasterii in Oliva fundator extitit, anno Domini 1170. Qui paucis supervivens annis in senectute bona moritur, & in ipsa quam fundaverat Oliva sepelitur. De quo Principe nihil aliud in Chronicis invenitur: traditur tamen primus inter Duces Pomeraniae fidem Catholicam suscepisse. Hunc Subislaum bello oppressit Waldemarus primus Daniae Rex, ejusque totam ferme Regionem misere devastavit, qua necessitate coactus ille fuit, ut arcem suam Gdanensem majoris praesidii causa vel primo tum erexerit, vel fortius etiam communiverit. Liberatus deinde metu impressionis Danicae, cum animadverteret vicum Gdanensem monasterio a se pridem condito perquam commodum esse propter piscium & commeatum frequentiam & utilitatem, inprimis propter maris viciniam, pagum autem sub montibus dispersum & contra hostiles irruptiones nullatenus munitum, & nuper irruptione Danorum plane deformatum, ibi tum de commutanda vici conditione in civitatis formam cogitare cepit. Quod dum perficere cogitat, mirum quiddam laudatissimo Principi

Bugislaus, Samborius.

Wartislaus, Ratiborius.

Suantepolcus.

Subislaus.

Subislaui consilium de condenda civitate.

Principi accidisse perhibetur. Convocatis enim omnibus vici istius incolis, incommoditates & pericula demonstrat, quibus essent expositi, quod absque ullis munitionibus degerent, addens, non posse incrementum sumere, vel vicum ullum, vel civitatem ullam, nisi munitiones sint, quibus incolæ se suæque a vicinorum injuriis & peregrinorum excursionibus defenderent. Exponit deinde consilium suum de civitate condenda, non minus ipsis per commodum, quam sibi ad posterorum memoriam gloriosum. Hortatur ut locum idoneum in agro vicino circumspiciant, ubi larem & domicilium libentissime constituere velit, ejusque ambitum quantum voluerint complectantur, ædes sibi quisque construat, se loca forte divisurum, & ligna ad ædificandum necessaria liberaliter concessurum, civitatem ipsam fossa & sepimento suis sumptibus muniturum. Addit immunitates quasdam & beneficia, quibus jus civitatis & Magistratus civilis auctoritas adferitur. Placuit vicanis Principis sui sententia, agunt gratias, & spatium condendæ civitatis ex agro Principis tantum petunt, quantum ipsi brachiis suis circumplecti possent. Mirum id primum Subislao videri, mox etiam ineptam petitionem irridere, cogitare demum, quod vel non satis essent homines sani, vel liberalitatem ejus haberent despectui, nec ex rusticis ac piscatoribus ad civiliorum conditionem transferri multum curarent: tandem cum rursum admoniti nihil amplius peterent, rei eventum expectaturus petitioni annuit. Illi ad conditum diem conveniunt omnes cum uxoribus, liberis, servis, ancillis, quicquid in vico hominum esset, advenis & hospitibus, mutuo sese manibus implicant, quoad quisque brachia longissime poterat extendere, locum eum quem elegerant, ubi nunc vetus oppidum Gedanense situm est, in circinum tripudiantes complectantur. An autem ab initio eam amplitudinem, quæ nunc est, confecerint, quam ad rem certe non paucis brachiis opus fuit, an progressu temporis, quod verisimilius est, oppidum dilatatum fuerit, suo quilibet æstimet arbitrio. Hoc primum fuit initium civitatis Gedanensis satis tenue. Cæterum hoc ejusdem ferme generis est, si parva licet componere magnis, quale de origine urbis nobilissimæ Carthaginis auctores commemorant, cum Dido profuga in Africam appulisset, & tantum soli ab indigenis mercata esset, quantum corio bovis in orbem posset complecti: Eo enim in tenuissimas partes dissecto amplissimam aream complexa est, in qua Carthago deinde extructa fuit. Similem omnino historiam Saxo Grammaticus refert de Ivaro Regneri Daniæ Regis filio, qui in Angliam delatus ab Hella Rege in sequestræ pacis pignus tantum arvi spatium impetravit, quantum equino tergo complecti posset, & ille corio in exiles admodum corrigias seissim extracto spatium magnæ urbis condendæ idoneum sibi vendicavit, ex qua deinceps Hellam oppugnare tamdiu cepit, donec eum regno expelleret. Verum an vivente Subislao civitas Gedanensis extructa sit, an opus ab ipso coeptum a filio consummatum ideo dubitari video, quod non diu fuerit superstes. Cœpit enim ædificationem anno salutis 1185. & biennio post anno scilicet 1187. in fata concessit.

Vicanorum
petitio.

Exemplum
Carthaginis.

Exemplum
Urbis ab
Ivaro con-
ditæ.

Reliquit

Reliquit autem Subislaus duos post se filios, Samborium & Mestvinum. Samborius utpote natu major in Ducatu patri successit, sed parum supervixit. Ejusdem filius Subislaus absque liberis decedens non diu patri fuit superstes. Eorum monumentum in Olivenfi monasterio tale est: Subislaus moriens duos post se filios reliquit, scilicet Samborium & Mestvinum. Samborius ergo tanquam Senior patri in ducatu successit cum filio suo Subislao juniore, qui ambo Monasterium Olivense possessionibus magnifice ditaverunt. Tandem vocante Domino defuncti sunt, eorumque corpora sub spe resurrectionis futuræ in hoc tumulto requiescunt.

Samborius
cum filio
Subislao.

His ita defunctis, Mestvinus Subislai minor natu filius Principatum suscepit. Huic quidam adscribunt, quod ex mandato patris civitatem Gedanensem prius extruxerit, vel saltem opus a patre coeptum absolverit: Eo maxime argumento, quod is primus quasi novæ ditionis auspiciis, civitatis Gedanensis dominiis titulo suo adscripsit, quod manifestius apparet ex privilegio quodam Monasterii Succoviensis, quod anno 1209. scriptum est, his inter alia verbis: Ego Mestvinus Dei gratia, Princeps in Gdansk, omnibus Christi fidelibus &c. cum consensu filiorum nostrorum videlicet Suantepolci, Wartislai, Samborii & RatiBORII, simul uxoris nostræ, ad claustrum sanctimonialibus beatæ Mariæ famulantibus, damus in villis, in campis &c. usque ad terminos castri Gdanensis, & quadraginta marcas, tertiam partem telonei, quod datur ibidem de panno & quadraginta marcas super tabernis in Dantzic &c. Ex quibus verbis apparet, hoc Mestvino Cassubiis & Pomeranis imperante, vetus oppidum Gedanense jam fuisse conditum, exiguo primum, ut satis apparet splendore. Fuisse tamen aliquas negotiationes ex eo colligitur, quod ibidem teloneum de pannis Principi pendi solitum fuerit. Atque hinc etiam conjecturam capi licet, quantum Alberti Crantzii narrationi tribuendum sit, qui suo tempore civitatem Gedanensem plane recentem & quasi hesternam computat, quæ tum vix unum seculum excesserit. Vivit, inquit hodie (circiter annum scilicet millesimum quingentesimum) qui audivisse testatur, avum suum retulisse, quod ex patre acceperit, venisse se Gedanum, sui tum oppidi nuncium & oratorem, consilium adivisse ejus tum loci publicum, id erat coactum in privata domo, quæ unica tum ex lapidibus lateritia stabat ad forum, nam cæteræ cannis palustribus & limo horruerunt, rusticam antiquitatem testantes, ingressum vidisse patres conscriptos, in mensa quæ fuit in conspectu, cultellis ad componendum symbolum per plana demissis, ad metam ludere: eam tum fuisse gravitatem consilii publici, ab illis exordiis intra unum seculum ad id roboris urbem coaluisse non sine causa miramur, ut ejectionis dominis suis, fratribus Teutonicis, Regem Poloniæ, cui nunc etiam paret, invocaverit &c. Verum penes Crantziū hujus rei fidem relinquo, quantum ejus auctoris, quem ne quidem nominat, nec ejus oppidi fuerit nuncius, testimonio sit tribuendum. Quid enim, si iste non de proavo, quoniam legatum publicum leviter aliquid dicere non convenit, sed de proavia fortassis inter ancillas lanam facientes, & fabellis

Mestvianus.

Crantzii
narratio.

E

fabellis

fabellis operam dantes audivit? Id ne statim pro testimonio civitatis aliqujus vel commendandæ vel deformandæ allegabimus? Certe non decet tantum historicum, præsertim sacris initiatum, tantis nugis historiam suffarcire. Verum his in partem rejectis, satis constat initio ejus seculi, ac circa illud tempus, quo nuncius iste Gedani esse potuit, eam civitatem in numero foederis maritimarum civitatum, & quidem inter capita censitam fuisse, alioquin etiam alias res domi forisque gessisse, ut aliquanto occupationes, quam conferendis per ludum symbolis fuerint, quod in hujus historiæ progressu fufius demonstrabitur.

Mestvini
monumen-
tum.

Mestvinus, de quo diximus, supremum diem functus est anno salutis 1220. quatuor liberis superstitibus. Ejus monumentum in Olivenfi monasterio tale est: Defuncto Samborio, suscepit Ducatum Pomeraniæ frater ejus Germanus Dux Mestvinus, Princeps pacificus & devotus, qui monasterium hoc benigno prosecutus favore notabilibus illud possessionibus & libertatibus cumulavit. Hujus Principis tempore anno 1190. exordium sumpsit Ordo fratrum de domo Teutonica in obsidione civitatis Aconensis. Post hæc is devotus Dux expleto Ducatus sui tempore, plenus bonis operibus ultimum clausit diem, & sepultus est in Oliva in sepulchro patris sui anno Domini 1220. Hic reliquit post se quatuor filios, Suantepolcum, Samborium, Ratiborium & Wartislaum, inter quos illustrior exstitit Suantepolcus.

Suantepol-
cus &
fratres.

Horum Mestvini filiorum natu maximus Suantepolcus primum suppetias tulit fratribus Marianis Cruciferis contra Prussos Pomezanos, quorum ingens numerus ejus auxilio tum prostratus fuit. Deinde contra ordinem aliquamdiu bellum gessit, foedere cum Prussis inito. Secundus Mestvini filius Samborius hostili fuit adversus Cruciferos animo & quantum potuit, clam plerumque Prussis auxilium tulit. Tertius Ratiborius ordini Mariano initiatus, & in Palæstinam profecturus, in itinere morbum contraxit & in Rhodo Infula decessit. Quartus Wartislaus & ipse in ordinem cooptatus, cum Cruciferi Prussiam omnem ferme subjugassent, contra Sarracenos in Asiam iter instituens, fato fraterno, vixduin Vissagrodum in Masovia progressus, ibidem diem ultimum functus & Vladislaviam sepulcri causa delatus fuit. Trium horum fratrum nulla ferme in rebus Prussicis fit mentio, nimirum quod maximus natu Suantepolcus imperium solus obtineret, nec cæteris copiam faceret vel emergendi vel rem administrandi. Hic est ille Suantepolcus, cui cognomen Magno fecerunt, qui tantopere in omnibus Prussorum Chronicis decantatus est, qui Poloniæ Regem Lescum album magna usque celeritate in balneo oppressit & trucidavit, deinde Pomeraniam & Cassubiam omnem suo arbitrio gubernavit. Cujus res gestas suo loco pluribus prosequemur. Condidit monasterium Dominicanorum in honorem Divi Nicolai, extra civitatem Gedanensem tum temporis situm, quod hodie in ipso ferme civitatis umbilico cernitur, & vulgo nigrum appellatur. Obiit Gedani tertio Idus Januarii anno salutis 1266. cum esset annorum septem supra nonaginta, sepultus in Olivenfi monasterio, cujus monumentum

mentum suo loco allegabimus. Sericam ejus tunicam ex qua statura ejus procera deprehendi potest, etiam hodie in Succoviensi monasterio, quasi sacrum quiddam, Vestales ostentant. Suantepolcus ex Salonica Mestvinus Ruthena uxore duos filios progeniit Mestvinum & Wartislaum. Et hic Suantepolci filius. quidem natu minor imperium temere invadens, a fratre pulsus, ad Cruciferos confugit, eisque civitatem Gedanensem titulotenus concessit. Cum autem in iis parum præsidii experiretur, moerore animi Elbingæ decessit anno 1275. Mestvinus monasterium Pelplinense condidit. Deinde uxorem duxit Folcam monialem ex monasterio Stolpensi, ex qua cum liberos non suscepisset, Primislao Principi Poloniæ, qui deinde Rex factus est, ditiones suas legavit. Munsterus scribit, quod eas primum Pomeraniæ Duci Barnimo secundo legaverit, idque factum commemorat Camini anno 1273. die 12. mensis Octobris, deinde cum controversia gravior oriretur, Primislauum Successorem sibi designaverit. Obiit Mestvinus Gedani ipso die natalis Christi anno 1295. in Olivenfi monasterio sepultus, cujus monumentum suo loco videbimus. Horum, quos diximus, Principum genealogiam, quæ in plerisque Chronicis valde incerta est, & multum diversa, ex veris ac certis monumentis desumptam, ipsis oculis subjiciemus, deinde ex hac Pomeraniæ ora ad Prussos revertemur.

Cassubiorum Principes

Mestibocus, Ethnicus vixit anno 960.
Bugislaus Mestiboci filius.

Samborius vel Suantiborius, Mestiboci nepos obiit anno 1107.

Wartislaus. Ratiborus.	Bugislaus.	Suantepolcus,
Ab his duobus provenit	obiit an. 1150.	a Boleslao captus
familia Ducum Pomeraniæ.		an. 1120, in eodem
		carcere periit.

Subislaus, primus Christianus,
Olivæ fundator, obiit anno 1187.

Samborius, obiit an. 1207. Mestvinus, obiit anno 1220.

Subislaus, absque hæ- redibus.	Suantepolcus magnus obiit anno 1266.	Samborius, Ratibo- rius, Wartislaus, Fra- tres Ordinis Teutonici.
-----------------------------------	--	---

Mestvinus obiit an. 1295. Primislao Polonus ejus Successor.	Wartislaus, Dominus in Dank obiit anno 1275.
---	--

Superius demonstratum est, qualiter Rex Boleslaus Prussos, Pomeranos & Cassubios aut subegerit, aut ad pacem colendam compulerit. Eo diem functo, quod incidit in annum 1139. postquam regnum An. 1139. inter quatuor filios Vladislauum, Boleslaum, Miecislauum & Henricum testamento divisisset, continuo subsecutæ sunt & domesticæ simultates ac dissensiones fratrum & vicinorum defectiones, prout semper princi-
E 2 patus

patus multorum Reipublicæ maxime perniciosus. Vladislaus etiam ita impotenter & tyrannice imperare, & fratribus sua per vim & injuriam adimere coepit, ut ab iisdem regno expulsus, Boleslao, quem Crispum Prussorum vocant, uni ex fratribus regnum relinquere cogeretur. Hanc occasio-
defectio. nem arripientes Prussi, non modo tributum Boleslao defuncto pendi solitum recularunt, & abjecto plane jugo in pristinam libertatem se vendicarunt, ac inter civiles Polonorum dissensiones per annos complures suo arbitrio vixerunt, sed interim etiam Culmensē & Masoviam ingressi crudeliter vastarunt, ac diripuerunt, ingentesque pecudum & hominum prædas abegerunt. Qua de re certior factus Boleslaus, nihil sibi fecit reliqui ad celeritatem, quin cum paucis, quos circa se habebat, & quos proficiscens adjungere sibi poterat, militibus, auxilio suis accurre-
An. 1167. ret. Sed jam abierant Prussi, nec eos longius ille cum paucis cursu defatigatis persequi ausus est. Itaque tunc quidem ditionis suæ fines quali quali præsidio adversus repentinas Prussorum incursiones munivit. Anno autem sequenti, qui fuit post natum Christum 1167. majore vi & apparatu expeditionem in eos fecit. Aderant & fratres cum instructis copiis. Prussi sceleris & perfidiæ suæ sibi conscii desperabant veniam, nec satis virium ad sustinendos Polonos habere se judicabant. Itaque in remotas sylvas & invias paludes se cum gregibus & armentis abdunt, nihilominus exquirunt, quomodo Polonos dolis & insidiis alicubi circumveniant, quod tandem etiam ex sententia successit. Erant apud Boleslaum in castris Prussi quatuor perfugæ non ignobiles, qui sic jam proba-
Proditio nobilium Prussorum. rant fidem suam Boleslao, ut iis ducibus & consultoribus in expeditione illa maxime uteretur, erant enim periti regionum & rerum Prussicarum. Eos Prussi clam per certos homines, qui & ipsi se transfugas simularant, magnis donis, majoribus promissis, ad prodicionem pellexerunt, tempus & ratio prodicionis constituitur. Magnam jam partem Prussiæ Poloni depopulati, ad sylvestria quædam, palustria & uliginosa loca pervenerant, quæ in speciem herbida & compascua, limosos abscessus & voragines occultabant. Circum hæc, uti convenerat, latebat Prussorum exercitus. Ibi transfugæ magnum numerum pecoris ad ea loca compulsum esse, magnamque multitudinem hominum cum rebus & facultatibus suis se recepisse affirmant, persuadentque Principi, ne prædam illam contemnat. Ubi primum agmen, quod Henricus Sandomiriensis Dux, Boleslai frater ducebat, ægre aliquantum progressum est, dictitantibus transfugis, perbreve eam esse difficultatem, ibi signo dato subito Prussi pedites e latebris undique profiliunt, ac sagittas & omnis generis tela eminens in impeditos conjiciunt. Poloni neque progredi jam aut
Clades Polonorum. consistere ex adverso hostium, neque regredi poterant, terra abscedente, & equites ac pedites armatos hauriente. Et a fronte quidem & ab lateribus acriter instabant hostes, a tergo vero Poloni extremi primorum receptum implicabant, ita ut nihil omnino virtuti loci esset, neque submitti subsidia laborantibus possent: quin ut quisque suis opem laturus, aut hostem exultantem in cæde ulturus procurrerat, ita & ipse se, & illos, quibus succurrebat, magis etiam impediēbat. Eratque miserabile spectaculum, cum Poloni sine ordinibus progressi, & inopinato hostium

stium occurſu aut impulſi aut perterrefacti, terga vertebant, ſequē invicem proterebant & proculcabant. Multi ibi mortales caſi, longe plures voraginibus abſorpti ſunt; pauci per cæterorum corpora ſalvi ad extremum agmen, quod firmiori loco ſubſtiterat, ſeſe recepere. Ibi Henricus Dux inter primos pugnans fortiter occubuit, ibi omne pene robur Polonorum aſſictum atque debilitatum eſt. Reliquas copias Boleslaus Princeps cum Miecislao fratre, nihil cunctati in Poloniam tumultuarie reducere, ne Henrici quidem fratris corpore recepto aut perquiſito. Pruſſi mortuorum ſpoliis potiti, Diis ea ſuis, quibus victoriam acceptam referebant, conſecrarunt. Ante hanc cladem referunt ſcriptores Polonici, Pruſſos a Boleslao debellatos fidem Chriſtianam ſuſcepſiſſe, & denuo poſtmodum deſeciſſe, & Poloniæ ditiones devaſtaſſe. Cujus facti annales Pruſſici non meminerunt.

Post hanc victoriam adeo feroces spiritus ſumpſerunt Pruſſi, ut non Polonos modo deſpectui haberent, ſed in dies magis incuſſionibus, rapinis & latrociniiſ divexarent, donec totum tractum Culmenſem in ſuperioribus bellis ademptum ipsis vi & armis recuperarent, & Maſoviam ferro & igni devaſtarent. Magnum ferocitatis ſuæ momentum in eo poſuerant, quod tum Reſpublica Polona compluribus annis per interſtinas diſſenſiones perturbate admodum & ſeditioſe gerebatur, & exter-
An. 1174. Reſ Polonica. nis hoſtibus nemo reſiſtebat. Mortuo enim Boleslao frater ejus Miecislao cognomento ſenex, ad imperium vocatus, & cum male rem gereret, Caſimirus frater natus minimus illi ſubſtituitur, qui cum Miecislao, toto vitæ ſuæ tempore, interſtiniſ bellis & ſeditionibus conſictatus fuit. Et in iis turbis tandem cum proceribus ſuis grande convivium inſtruxiſſet, hauſto mediocri poculo ſubito concidit, & paucis horis animam exhala-
1194. vit. Subituſne morbus eum invaſerit, an venenum a muliercula, in quam deperibat, præparatum hauſerit, incertum reliquere ſcriptores. Succēſſit ipſi filius admodum puer Leſcus albus cum Helena matre, quem Miecislaoſ eſcit, & regnum recuperavit. Proceres Leſcum in regnum revocant, Miecislao pulſo. Miecislaoſ Leſcum iterum dolo eſcit, ipſe tertium Rex dictus. Eo mortuo ſuccēſſit filius Vladislaus Laſconogus in regni partem, Leſco albo alteram partem gubernante, tam diu donec Laſconogus, cum ſe proceribus exoſum ſentiret, ſponte principatu cederet, & ſic Leſcus albus tertium Rex designaretur. Sed neque ſic motus omnes plane ſedari potuerunt propter turbas a Suanteſpolco denuo datas, in quibus ipſe Leſcus miſere fuit trucidatus. Poſt hunc fratrem ejus Conradus Maſoviæ & Cojavæ Dux regnum affectare coepit, cui oppoſitus fuit Boleslaus pudicus, Leſci filius. Inde novum bellum in ipsis Poloniæ viſceribus exortum. Interim dum Conradus de regno decertat, Pruſſi in Maſoviam effuſi eandem longe lateque devaſtant, ſic ut ipſe ſuis viribus utrique bello ſufficere non poſſet: deinde regnum etiam Boleslao relinquere coactus fuit, ac eo tandem redactus eſt, ut cum a Poloniſ ſatis firmum ad defendendam Maſoviam præſidium non haberet, ad reprimendos Pruſſos opem Cruciferorum Marianorum, qui Teutonicæ ſunt nationis implorare, & eos in Pruſſiam accerſere cogeretur. De quorum

quorum Ordinis origine, incremento & dominatu in Prussia tandem obtento nunc ipsa temporis series nos admonet, ut quæ ad rem pertinent, commemoremus.

An. 1190.

Anno recuperatæ salutis supra millesimum centesimo nonagesimo, regnante adhuc in Polonia Casimiro, Boleslai Crispi fratre, cum Origo ordi- nis Mariani. in expeditione Christianorum Regum ac Principum in Palæstinam contra Saracenos, Christiani urbem Ptolemaidem cum exercitu obsiderent (in quo tamen bello tandem Saladinus Ægypti Sultanus tota Palæstina Christianos expulit) cæpit hic ordo fratrum Marianorum Teutonicorum, quos deinde Cruciferos appellarunt, auctore potissimum Friderico Duce Sueviæ, Friderici Barbarossæ Imperatoris filio, qui tum Christianorum castris præerat. Dedit hujus instituti causam optimo Principi morbus, qui tum in castris passim grassabatur, dysenteria, qua plurimi quotidie absumebantur, multi etiam ab hostibus aut telis icti, aut in præliis vulnerati, miserrime ac sine aliorum commiseratione vel cura in castris vagabantur, aut humi jacebant, eorumque non pauci remediis & refocillationibus destituti animam efflabant. Scribunt, cives quosdam Lubecenses & Bremenenses, qui navibus eo venerant, & comæatum supportaverant, misericordia motos velis navium expansis in littore, quasi papiliones erexisse, & sub ea tentoria faucios & ægrotos milites recepisse, & quam diligenter poterant, curasse. Quam rem conspicatus Princeps cum ad animum revocaret, existimaretque magis hæc in milites officia Principibus convenire, quam privatis hominibus: cogitans insuper, quo pacto Seminarium aliquod Germani militis in Palæstina in omnem belli eventum retineretur, re cum cæteris, qui tum aderant, Principibus deliberata, hunc ordinem Germanicorum militum ex nobilium genere delectum instituere decrevit, quorum inprimis esset officium, ut curam pauperum in terra sancta existentium agerent, alterum ut terram sanctam & fines Christianorum adversus gentiles & fidei hostes armis tutarentur. Exinde Henricus, Balduini filius, Rex Hierosolymitanus domum Hierosolymis hospitalem, quæ divæ Mariæ vocabatur, ante annos aliquot a milite quodam Germano in pauperum usum extructam, ordini concessit, unde fratribus nomen accrevit, ut milites domus Hospitalis Sanctæ Mariæ in Hierusalem vocarentur. Henricus Imperator, qui Patri Friderico in Armenia aquis suffocato eodem anno successerat, & Celestinus Tertius Pontifex, Ordinem auctoritate sua confirmarunt, multis immunitatibus, prærogativis & beneficiis donarunt, ac opibus non parum locupletarunt. Datus est in primis Ordo ab iis Principibus, Ducibus & militibus, qui in terram sanctam expeditiones faciebant, inter quos præcipui habebantur: Henricus Rex & Albertus Patriarcha Hierosolymitanus, Archiepiscopus Moguntinus, Episcopi Herbipolensis, Bambergensis, Halberstadenensis & alii, Philippus Dux Sueviæ, Henricus Dux Brabantiae, Duces Austriæ, Baviaræ, Brunsvicensis, Saxoniae, Wilhelmus Hollandiæ, Ottho Geldriæ, Theodoricus Cliviæ comites, Landgravii Turingiæ, Hassiæ & Misniæ, comites Juliacenensis, Montensis, Nassoviensis, Hennebergius, Sponheimensis & alii plures. Ipse vero

vero Dux Fridericus caput, initio singulis fratribus stipendium menstruum ex ærario suo liberaliter assignavit. Insignia primum collata sunt fratribus, pallium album cruce nigra insignitum, clypeus item albus nigra cruce ornatus. Inter alias prærogativas donati sunt etiam beneficio creandorum equitum, quos vocant, auratorum, eaque dignitate ipsis Regibus comparati. Initio ordinis, uti solent res magnæ plerumque ex modicis initiis succrescere, triginta quinque, vel ut alii volunt quadraginta fratres initiati sunt, viri pii & strenui, qui quoties ad arma conclamatum esset, primi omnium in acie stabant, cum ab armis otium esset, erga ægrotos charitatis officia nihilo segnius exercebant.

Insignia.

Fratrum in eum Ordinem recipiendorum initio ritus hic erat: Ritus inventus. Ut ejurarent ante omnia, se leges ejus ordinis firmiter ac strenue observaturos. Ejurarent etiam, se homines esse liberos, nobiles, & Germanis parentibus ortos. Ejurarent etiam, uxorem se non habere, nec unquam virgini vel mulieri de coeundo matrimonio fidem dedisse, & cælibem se vitam caste pureque absque ulla scortatione victuros. Ejurarent etiam nullum unquam se votum fecisse alterius cujusvis Ordinis suscipiendi causa. Ejurarent præterea, se nullo corporis laborare vitio, quo minus officia sua & pugnas, ubi opus foret, gnaviter obire possent. Tandem sacramentum rite darent, se in omni deinceps vita non plus patri, matri, vel amico & cognato ulli morem gesturos, quam Magistri imperio audientes futuros. His omnibus sacramento confirmatis, illi, qui in ordinem recipi volebat, uti tum erant initia, hæc conditio vitæ non adeo molliter exigendæ, hisce ferme solennibus verbis proponebatur. Si forte existimas in hoc ordine suscipiendo vitam te quietam & jucundam exacturum, falli te vehementer existimato. Vita enim nostra propemodum ita ducitur, cum cibum capere voles, abstinendum erit, cum dormire voles, vigilandum, cum a somno vacabis nihilominus dormiendum, cum tibi mandabitur hoc vel alio in periculis loco consistere, quod cum tua molestia vel discrimine capitis fiat, nihil contradicendum, nec prius statio quam vita deferenda: Tuam ipsius voluntatem, animum & sensus omnes, parentum & cognatorum amorem prorsus deponere, & totum te unis hujus Ordinis legibus addicere oportet: Hujus laboriosæ conversationis præmium nullum aliud tibi propositum intelligito, præter panem & aquam, & vestem humilitatis indicem, nec amplius tibi petere fas esto, nec plus deberi memento: Quod si meliores aliquanto res nostræ habere se coeperint, in laborum societate, una cum fratribus melioris conditionis te futurum sperato. Quibus placitis & approbatis frater, qui recipiebatur, solenni iterum juramento se obstringebat hisce verbis: Ego vero me dedico, devoveo & proprium addico, anima, corpore, sanguine & facultatibus Deo & castissimæ ejus genetrici Mariæ, & signo hujus ordinis, & sancte spondeo, quod dictæ divæ Matris Mariæ servus sim futurus, & pro cruce pugnaturus, quamdiu vitam & Spiritum duxero. Ut me Deus juvet & Crux sacrosancta. Adhibebantur deinde plures ceremoniæ in tradendo ense, pallio, cruce, quas hic pluribus prosequi non videtur operæ pretium. Hæc quæ dicta sunt

Juramentum.

sunt ideo non alienum fuerit obiter meminisse, ut intelligamus, quatenus posterior hujus ordinis status ab ortu suo, progressu temporis, ad altiora sensum excreverit.

Primus ejus Ordinis Magister, quem generalem, deinde & Magnum vocarunt, creatus est Henricus Walpodienis de Passenheim, anno salutis An. 1191. supra millesimum centesimum nonagesimo primo, quo eodem Caelestinus Pontifex Romae sedere coepit, secundo anno Henrici sexti Imperatoris, cum Calimirus secundus in Polonia rerum potiebatur. Hic Magister primus varia & honesta Ordinis instituta cum ad pietatis normam, tum ad vitae recte vivendae rationem utilia praescripsit, quae primum sancte conservata, deinde paulatim decrescente religionis fervore ac zelo, & accrescente potentia, & opibus auctis apud posteros in defuetudinem abierunt. Eodem anno, quo primus hic Magister creabatur, quarto Idus Quintiles, ut Ioannitarum historia testatur, vel ipsis idibus, ut Functione Ptolemaide urbem a Sultano Saladino Christiani strenue militibus eorum expugnantibus, receperunt. Quo facto Magister hortum amoenissimum prope muros urbis extra portam Divi Nicolai pretio emit, & in eo templum & Xenodochium extruxit, quo in templo Fridericus Sueviae Dux, cum in Palaestina decederet, sepultus est. Ipse Magister Henricus, obiit Ptolemaide die nona ante Calendas Novembris, anno salutis 1200, cum Ordini praesset annum jam decimum.

II. Henrico successit Ottho Carpenis jam nonagenarius, Vir pius & admodum religiosus, Imperatore Philippo, Barbarossae filio, septimo anno Lesci albi Poloniae Regis. Hujus regiminis anno quarto novus Ordo fratrum Gladiiferorum in Livonia coepit, auctore Adelberto Episcopo Rigensi, postquam ejus antecessor Bertoldus & complures simul Christiani a Livoniis barbaris caesi fuissent. Hi vestem albam rubenti gladio cum stella insignitam gerebant. Insigne etiam armorum hoc erat: Gladius ruber quasi sanguine tinctus, acie deorsum versa, & stella capulo insistent, in clypeo candido. Vitae conditionem eandem ferme cum Templariis instituerant. Indulgentia Pontificis Innocentii, terrae, quas a Livonibus barbaris & vicinis subigere possent, his fratribus concedebantur, prout primis duobus Magistris Vinnone & Volquino haud exiguum a gentilibus illarum provinciarum partem occuparunt. Sed paulo post cum Cruciferi fratres Ordinis Teutonici in Prussia potentiores fierent, illi deposito instituto suo in eundem cum Marianis ordinem coiverunt. Praefuit Ottho muneri suo pacifice & religiose in annum usque sextum, post obitum qui accidit quarto nonas Junii anno 1206. Ptolemaide sepultus. Eo Magistro coepit Ordinis communitas seu Conventus, ut vocant, publicum domus Hospitalis sigillum usurpare, asinum & insidentem divam Virginem Mariam cum puero in ulnis sedente, & Josephum senem cum baculo & asini capistro pone gradientem. Cujus Sigilli usus adhuc in Prussia fuit tempore Friderici Saxonis Magistri generalis, cum ordo jam ibi deficere inciperet.

Otthoni

Otthoni successit Hermannus Bart, nobilis Holsatus, vel ut alii volunt, ex illustri familia comitum Bartenium natus, qui in oppugnatione urbis Tripolitanae lethaliter vulneratus paulo post Hierosolymis obiit, die 13 Calendas Apriles anni 1211, cum ferme quatuor annos officium administrasset, Ptolemaide sepultus. Hoc Magistro, Joannes Rex Hierosolymorum Ordinis insignia cruce aurea ornavit.

III.
Tertius Magister.

Successorem habuit eodem anno circiter initium imperii Friderici secundi, qui Barbarossae nepos fuit, anno septimo decimo Lesci Albi Poloniae Regis, Hermannum de Saltza nobilem Misnensem, virum prudentem & eloquentia ac fortitudine militari pariter excellentem. Hoc Magistratum gerente tantum sumpsit incrementi Marianus Ordo, ut duo millia fratrum essent, qui arma gestabant. Ejus etiam tempore Conradus Thuringiae Landgravius, cum viginti quatuor Nobilibus suae ditionis Ordinem suscepit. Ejusdem prudentia & rerum gestarum gloria effectum est, ut ordo passim non in Germania solum sed etiam in Italia, Apulia, Gallia, Ungaria & alibi, Imperatorum, Pontificum, Regum ac Principum liberalitate & pietate, quae maxime tum hominibus cordi erat, ad reprimendam barbarorum adversus Christianos potentiam maximas opes & facultates acquireret, ac plurimis deinceps immunitatibus, praerogativis & privilegiis augeretur, demum etiam Principali dignitate ac insignibus Imperialibus & Regiis ornaretur. Et quia in diversis Ordinis ditionibus alii Magistri constituebantur, hic primus fuit Magnus Magister dictus, qui cum summa potestate toti Ordini praesset. Hic Magister cum Palaestina Christianis iterum erepta & in Sarracenorum potestatem redacta fuisset, in Italiam inde cum fratribus enavigavit, & Venetiis sedem ac domicilium Magistrorum ejus Ordinis constituere coepit.

An. 1211.
IV.
Quartus Magister.

Hujus igitur Magistri tempore Pruteni expeditionem novam facientes, quantacunque vi poterant, terram Culmensensem nullo ferme negotio recipiunt, inde populando per Masoviam longe lateque excurrunt, caedibus, rapinis & incendiis crudelissime grassantur, sic ut ultra ducenta quinquaginta templa & monasteria evastaverint, multa oppida, pagos & vicus diripuerint ac flammis consumpserint, praedas ingentes hominum & pecorum abigunt, infantes & pueros, qui agmen sequi non poterant, sepimentorum palis crudeliter insigunt, senes trucidant, & nullum non atrocitatis genus praetermittunt. Scribit Petrus Duisburgensis, quod Conrado Masoviae Duci, in toto illo tractu praeter oppidum Plocense nihil ferme integrum remanserit. Aliquanto post cum varia de propulsanda Prussorum impressione consilia ageret, tandem ad Archiepiscopum Rigensem decurrit, eumque rogat, ut sibi fratres Gladiferos, qui tum in Livonia barbaros fortiter represserant, auxilio contra Prussos gentiles mitteret, proponit illis militiae praemium terram Dobrinensem inter fluvios Camenitz & Culmnitz sitam. Placuit res Archiepiscopo. Gladiiferi exercitum contrahunt satis instructum, & Duci suppetias ferunt. Prussi nolentes habere vicinos fratres, quos belli & Prussis caeli fortis.

1220.
Prussi Masoviam vastant.

1222.

Gladiferi a Prussis caeli fortis.

fortitudinis laude prædicatos sciebant, initiis occurrendum censent, ne, si illi radices in iis agris altius agerent, cum perpetuis hostibus decertare cogerentur. Idcirco quantas maxime possunt copias in unum contrahunt, & recta in terram Dobrinensem ducunt, obvia quæque ferro & flamma devastantes. Gladiferi quanquam numero militum longe inferiores, consili tamen suæ virtuti, & confusam barbarorum multitudinem flocci facientes, rem fortunæ committunt, & in aciem prodeunt. Totum biduum acerrime pugnatum esse dicitur eo eventu, ut penes multitudinem barbarorum esset victoria. Fratres gladiferi quinque saltem exceptis, ad internecionem cæsi, & Conradus inducias aliquot annorum a Prussis magno redimere coactus.

Cruciferi
evocati. Caeterum cum metueret, ne non diuturna barbarorum fides esset, neve gravius oppugnaretur, quam ut resistendo par esse posset, præsertim quod tum Poloniæ Regnum turbulentum, & ejus Principes in partes essent distracti, audita Teutonicorum militum fortitudine & virtute, quam in bellis Asiaticis præclare ostenderant, ad occupandam terram Prussorum eos invitat, concessa ipsis provincia Culmenli, quæ est intra Vistulam, Mocram & Derventiam fluvios: ea conditione, ut si quid amplius armis a Prussis occupassent, id pro suo possiderent haberentque; Quanquam Polonici scriptores affirmant, ea lege cum Cruciferis conventum fuisse, ut postquam Prussos domuissent, Culmensensem quidem tractum Poloniæ Regno restituerent, cætera vero quæ a barbaris cepissent, arbitrio bonorum virorum cum Polonis partirentur. Enim vero manifestum est, Cruciferos nec a Rege nec a Regno evocatos, nec cum alio quoquam, nisi cum Duce Masovio & ejus filius hæredibus conventionem intercessisse. Ac vix sane verisimile est, Cruciferos eo tempore, quo alioquin jam passim in Europa luculentas habebant opes & possessiones, tam duris conditionibus, tam incerto præmio, tantum periculum subire voluisse, præsertim quod Conradus ita tum afflictus & in eas angustias redactus erat, ut facile dimidia omnium ditionum parte cessisset, modo a Prutenis securus & incolumis præstaretur. Quod diserte testatur etiam Naclerus, cum inquit: Ita Ducem ipsum Pruteni oppresserunt, ut eis nec resistere nec quidquam negare posset. Præterea nullibi legitur, factam aliquam fuisse partitionem earum provinciarum, quas a Prutenis Cruciferi occupaverant, nedum ut Culmensensem terram, laborum scilicet suorum mercedem Polonis unquam cedere voluerint aut debuerint. Petrus Duisburgensis concessionem factam hisce verbis describit: Legatione hac audita, Dominus Conradus Dux Poloniæ præhabita matura deliberatione, de consilio, voluntate unanimi & consensu expresso uxoris suæ Agathisæ, & filiorum suorum Boleslai, Casimiri & Semoviti, dedit dictis fratribus domus Teutonicæ, præsentibus & futuris, terram Colmensensem & Lubovizæ, (quæ deinde ad suggestionem Legati Pontificii Guilelmi Mutinensis Episcopi, Prussiæ Episcopo Christiano cessit) & terram, quam possent favente Domino in posterum de manibus infidelium expugnare, cum omni jure & utilitate, quibus ipse & progenitores sui possederunt, in perpetuum possidendam, nihil sibi juris aut

aut proprietatis in ipsa reservans, sed renuncians omni actioni juris vel facti, quæ sibi aut uxori suæ vel filiis sive successoribus posset competere in eisdem. Et ut hæc donatio firma esset & perpetua, nec ab aliquo posset in posterum infirmari, dedit eis literas sigilli sui munimine roboratas. Acta sunt hæc circa annum Domini 1226. in præsentia testium subscriptorum, scilicet Gunteri Masovienfis, Michaelis Cujaviæ, Christiani Prussiæ Episcoporum, Servoldi Præpositi, Wilhelmi Decani, Pascolai senioris & junioris comitum de Dirschavia, Joannis Cancellarii, & aliorum plurium religiosorum & secularium virorum discretorum. Hactenus ille. Quo loco illud etiam obiter observandum, cum in hoc diplomate mentio fiat comitum de Dirschavia, quod Derslaus ex familia Principum Cassubiorum oriundus, Derslaviam civitatem primus construxit, & de suo nomine nuncupavit. Quando id factum sit, apud alios non invenio, Chronicon monachorum Elbingensium id anno 1209. factum tradit. Sed is anni numerus mihi valde suspectus est, nec eam ad rem quadrare videtur. Caeterum Cruciferi cum hac lege terram Culmensensem acceptassent, auxilia per totam Germaniam colligunt, & mediocri primum sed egregie instructa manu, duce fratre Conrado Landspergio versus Prussiam contendunt, ut fortunam primis velitationibus experirentur. Quoniam autem intelligerent, se longe impares hostium viribus esse, non audebant Vistulam transire, sed altis munitionem quandam arborum roboribus & palis construebant, fossa circumducta, cui ab avium cantu nomen factum est Bogelsang. Petrus Duisburgensis nomen inde factum scribit, quod multas ibi querulas cantiones cecinerint, quod ex bona regione in desertam & incultam devenissent. Sed flebile principium melior fortuna secuta est. Prussi ex adverso littore ejusdem generis munitionem opere subitario excitant, quam dixerunt Rogosnam. Paulo post Cruciferi auxilio Masovii Ducis, arcem Dibaviam construunt, & tum quidem satis habebant, hostem ultra fluvium continere, quominus excursiones & latrocinia secure faceret. Eodem ferme tempore (quod aliqui tamen anno 1224. factum affirmant) Prussi Pomesani irruptione in Pomeraniam facta ferro ac flamma late grassati sunt, & multa crudelia perpetrarunt. Inter cætera Olivense quoque monasterium diripiunt & igne concremarunt, captis Abbate & monachis omnibus cum illorum famulatio, quos cum luculenta præda abductos, mox prope Gedanum cum ab irruptione in oppidum repellerentur, in conspectu civium immaniter trucidarunt.

Conradus
Landsper-
gius.

Oliva de-
vastata.

Anno deinceps 1227. undecimo Calendas Februarii Suantepol-Nigrum monasterium. Pomeraniæ Dux, Subislai filius, monasterium & templum Divi Nicolai extra oppidum Gedanense recens a se conditum a Capellano suo Guilelmo perivasus, per commutationem fratribus Ordinis Prædicatorum cessit & resignavit. Quod illi nunc in urbis medicullio situm retinent, & monasterium Dominicanum vulgo nigrum appellari consuevit.

Hic Suantepolcus, cum hactenus beneficio Poloniæ Regum Suantepolci æque ac Antecessores ferme omnes, Pomeraniæ partem tenuisset, & molitiones.

F 2

pro

pro praefecto saltem administrasset (ut Polonici scriptores id referunt) hoc demum tempore insolentior factus, eo maxime, quod tum gener ejus Vladislaus cognomento sputator, in majori Polonia res novas moliretur, & Regi suo Lesco Albo palam rebellaret, ab eodem Lesco magnopere contendere coepit, ut se Ducis sive Principis Pomeraniae nomine & honore dignaretur, & sempiternum id sibi posterisque suis esse juberet, ij tamen nihilominus Poloniae Regum auctoritatem agnoscerent, quemadmodum eandem dignitatem a Lesco avo Boleslao Crivousto Boguslaum gentilem suum, in Pomerania inferiori & Cassubia obtinuisse referebat. Cum id Lesco abnueret, Suantepolcus repulsam passus & ira accensus ad defectionem spectare coepit, neque pensionem annuam, de more Lesco milit. Lesco igitur cum consilium ejus non modo hominum sermonibus verum etiam re ipsa deprehendisset, habita deliberatione, omnibus communiter proceribus comitia indicit Gansavam, quae villa est Tremesnenfis monasterii prope Znenam in majori Polonia, ad tertiam idus Novembris, quae dies Martino sacra habetur, quasi de Republica ac de componendis intestinis Ducum majoris Poloniae dissidiis acturus, revera autem ut Suantepolcum praetextu comitiorum evocatum sine armis & bello opprimeret. Haec narratio uti adhuc incepta est, non potest non scrupulum legentibus injicere ob causam, ex qua factum hoc produsse dicitur. Nec enim dubium est, quin Suantepolci Antecessores, pater, patruus, avus, proavus, abavus, Pomeraniae & Cassubiorum Principes ac Duces fuerint, & hosce titulos libere usurpaverint, quod vel ex unicus Olivenfis monasterii monumentis patet, quorum aliqua superius adducta sunt, caetera suo loco adducentur. Ac ut verum sit, quod cum his ipsis titulis auctoritatem Poloniae Regum agnoverint, eumque honorem ad posteros transmiserint, quoniam quaelo ratio movebat vel Suantepolcum, ut hoc ipsum, quod a majoribus acceperat, nunc demum tam curiose peteret, vel Lesco ut rem justam vel negaret vel invideret? Idcirco aliam quandam tanti facinoris causam fuisse crediderim. Ac longe verisimilius est, Lesco cum Suantepolco detrahare cupivisse, quam illi causam fuisse tale quid a Lesco petendi, quod quale quale fuerit, nec enim hic divinationi locus est, Suantepolcus consilium Regis subolfaciens, ultro in illum insidias intendit, una cum Vladislao genero, quod ejus quoque juxta ac suam rem agi, nec minus illius, quam suo periculo comitia illa institui diceret, & ad spem summi principatus adipiscendi ipsum incitaret. Convenere ad praestitutum locum atque diem Lesco Rex, Henricus Barbatus Dux Vratislaviensis, Vladislai duo Lasconogus & Sputator, de quorum discordiis maxime agebatur, & alii Duces & proceres Poloniae. Solus Suantepolcus moras necebat, missisque subinde perspeciem excusandae morae suae hominibus, statum omnem comitiorum cognoscebat, & occasionem peragendi cogitati facinoris captabat. Cum triduo de pace inter Vladislaos actum atque tractatum esset, ac Suantepolci adventus requireretur, quartaque dies curandis corporibus daretur, ad balneum se Lesco & Henricus contulere. Ibi Suantepolcus cum expedita suorum manu adest, prope enim delituerat, & in diverforia ac tentoria proxima irrumpens, obvios quos-

que

que novitate rei attonitos facile aut removet aut obtruncat, Lesco quærit, ad balneum, ubi eum esse acceperat, propere contendit. Interim exaudito tumultu certior factus Lesco de hostili adventu Suantepolci, exilit & equum nactus cum paucis fugere coepit, fugientem Suantepolcus, cum plerisque suorum persequitur, illum unum se potissimum petere, in uno illo capite omnia sibi posita esse dictitans. Ubi effugere Lesco insequentium & prementium manus non potuit, converso equo & revocatis fugae comitibus cum aliquandiu multis & bene armatis nudus pene cum paucis restitisset, fortiter dimicans apud Marcincovum pagum occubuit. Sunt, qui scribant, Regem a Suantepolco balneis extractum, & equo impositum cursu citato abduci coepisse. Cum autem & Regis comites insequerentur, & onus equum impediret, quo tardius fugeret, Regem, quem in pacatum abducere nequibat, a Suantepolco confossum & insequentibus relictum esse. Ab eo tempore Suantepolcus pro Duce sui juris ac Domino Pomeraniae citerioris se gerere coepit, auctoritate Regum Poloniae repudiata. Quod eo facilius obtinuit, quoniam post Lesco caedem Regni proceres ac praesertim Masovia & Silesiae Duces, inter se de Regno tumultuose contendebant, qui status perturbatus quindecim ferine continuos annos regnum laud mediocriter afflixit.

Anno deinceps 1220. Magister Hermannus de Saltza qui tum Venetis degebat, primum Magistrum provincialem Hermannum Balcken cum aliquanto exercitu in Prussiam misit. Is conjunctis sibi Masoviorum copiis auxiliariis, Vistulam trajecit, & primam omnino pugnam aperto Marte cum Prussis commisit, in qua multis caesis, reliquis fugatis, Principem gentis Pupinum in acie interfecit, vel, ut alii volunt, captum in crucem egit. Hac victoria Cruciferi animosiores facti fortunam ducem sequentes castrum Rogosnam, quod nunc est Roggenhusium ad Ossam obsident, nulloque negotio capiunt. Paulo post & Toronium & Insulam Mariae, ubi post Pomesanienfis Episcopatus Cathedra instituta, civitates novas condere incipiunt.

An. 1229.

Primus Pro-

vincialis

Prussiae.

Culma vetustissima civitatum est Prussiae, dudum ante Cruciferorum adventum a priscis Prutenis condita. Postea cum eam Masovii Prussis eripuissent, Dux Conradus anno 1222. episcopatum ibi constituit, & primum Episcopum Christianum Episcopum Prussiae nuncupavit. Cruciferi deinde anno 1233. civitatem refecerunt & amplificaverunt, et cum paucis annis post per Prussorum irruptionem fuisset eversa, rursus anno 1239. erexerunt, ac muro & turribus communiverunt. Verum cum in radice montis ad ripam Vistulae sita esset, & saepius cives a flumine inundante detrimentum paterentur, tandem 1253. civitatem in eo colle, in quo hodie sita est, collocarunt.

Constitutis jam in potestate sua Culmensi & Torunensi civitatibus, idem Magister Magnus, anno 1233. quinto Calendarum Junii Culmense privilegium, quod vocant, primum iisdem duabus civitatibus concessit, quod successu temporis eodem jure cum caeteris civitatibus Prussicis communicatum.

1233.

Culmense

Privilegium.

municatum fuit. Ejus hæc sunt præcipua & ut plurimum omnibus communia capita: Ut perpetua libertas civibus sit in civitatibus suis Judices & Magistratus annuos eligendi. Ut Judices in civitatibus multam minorum excessuum sibi servant integram, majorum autem, cujus generis sunt homicidia, sanguinis effusio & similia, partem tertiam. Ut civitates bona sibi concessa in sylvis, pratis, agris & aquis cum omni utilitate in perpetuum libere possideant. Ut piscatio in Vistula cum omni utilitate, exceptis insulis & castoribus, omnibus sit libera. Ut in civitatibus jura Magdeburgensia in omnibus sententiis in perpetuum observentur, hoc scilicet indulto, ut cum reus aliquis Magdeburgi, in sexaginta solidos puniri debeat, hic in triginta solidos Culmensis monetæ mulctetur, eodem modo in culpis aliis secundum proportionem æquabilem observando. Ut si quis dubitationis scrupulus de jure judiciario vel ejus sententiis emerferit, de eo sententia a Consulibus civitatis Culmensis requiratur, (volebat enim Magister hanc civitatem capitalem esse, hoc est, Metropolin, & digniorem inter alias tum constructas, vel deinceps infra Vislam, Ossam & Drewantiam, construendas; et fane illorum Consulum sententiæ de variis causis promulgatæ jus Culmense, quo etiam hodie utimur, nobis constituerunt.) Ut omnes Clerici & viri religiosi, cujuscunque religionis fuerint, in perpetuum absque omni navulo cum rebus, quas secum habuerint, Vistulam traducantur. Ut Magister & Ordo in civitatibus nullas domos emere debeant, si vero aliquis domum suam Magistro vel Ordini contulerit intuitu pietatis, eam ad alios usus construere non liceat, nisi ad quos civium aliquis domum suam construit, & eadem exinde jura & consuetudines observentur, quæ quasve alii cives de domibus suis observabunt. Ut si qua forte questio contra aliquem de bonis suis orta fuerit, si possessor vicinos & alios conterraneos suos, quibus notum fuerit rem in totum ita se habere, & testimonium justæ possessionis habuerit, potius obtinere debeat possessor illa bona, quam is qui eum impetit, ab ipso eadem bona alienet. Ut cives ab omnibus collectis injustis & hospitacionibus coactivis aliisque exactionibus indebitis, perpetuo sint immunes, & hoc ad omnia bona ad ipsos pertinentia extendatur. Ut cives bona sua jure hæreditatis Flamingicalis tam ipsi quam eorum hæredes utriusque sexus cum omnibus proventibus in perpetuum libere possideant. Ut omnes cives ab omnibus expeditionibus sint exempti præter patriæ defensionem, usque ad Vislam, Ossam & Drevanciam. Ut una moneta Culmensis fiat per totam Prussiam, & ut de puro & mundo argento denarii fabricentur, ipsique denarii in tanto valore perpetuo perseverent, ut eorum sexaginta solidi ponderent unam marcam, & dicta moneta non nisi semel in singulis decenniis renovetur, & quoties renovata fuerit, duodecim nummi novi pro quatuordecim veteribus acceptentur, & ut unusquisque hisce nummis libere emat quamcunque rem, quæ in foro venalis consuevit haberi. Demum ut tota Prussica terra libera perpetuo sit, ac immunis ab omni penitus telonei exactione. Et hæc quidem Culmensi privilegio inter cætera disponuntur.

Quod

Quod autem jure Culmensi constitutum vel longissima consuetudine potius usurpatum fuit, ut uxores in bonorum divisionibus pari cum maritis jure censeantur, & illis mortuis semissem omnium bonorum lucrarentur ac percipiant, hoc beneficium, ut quidam auctores sunt, mulieres civitatis Culmensis primum promeruisse dicuntur, (utpote quæ veteri Prussorum instituto plane exhæredes censebantur) eo facto, quod cum viris plerisque in acie cæsis Suantepolcus ad civitatem ex improvviso copias admovisset, existimans viris vacuum haud difficulter capi posse, mulieres indutæ vestibus & armis virorum adeo strenue patriam propugnassent, ut hoste repulso non minus urbem dominis, quam semet viris conservasse viderentur. De qua re suus erit infra dicendi locus. Atque hoc tam egregie edito facinore mulieres primum meruisse dicuntur, ut parem & æquam cum viris portionem in bonis communibus obtinerent. Alii hoc ipsum jure Flamingensium jam antea receptum & introductum existimant, quod utique verius est, & ideo juris Flamingicalis, quod ad hæreditates pertinet mentionem in privilegio Culmensi factam. Ex quo fundamento, quod scilicet alteruter conjugum post alterius mortem semissem, & liberi ex eodem matrimonio alterum semissem percipiant, jure nostro Culmensi in hoc successione parentum & filiorum gradu penitus tam a civili quam Saxonica dispositione recessum est, sic ut ad defuncti fratris hæreditatem fratres & sorores admittantur, patre vel matre exclusis. Cujus constitutionis ratio summam continet æquitatem, si ad istud fundamentum divisionis bonorum seu familiæ eriscundæ referatur. Jure enim isthoc pater vel mater, cum alteruter in fata concessit, ita cum filiis divisionem instituunt, ut pater vel mater superstes semissem liberis omnibus, quotquot tandem numero sint, pari lance dividendum relinquat. Et fieri potest, ut quatuor, sex, septem, decem vel plures existant liberi, ut quo plures sint, eo minores portiones singuli capiant. Iniquum igitur esset, ut uno liberorum mortuo, ejus pars ad parentem redundaret potius quam ad fratres & sorores, cum parens jam antea semissem bonorum omnium præceperit, & tantum solus habeat, quantum omnes liberi conjunctim. Quinimo hoc pacto, si postmodum pater vel mater ad secundas commigraret nuptias, omnis tandem substantia ad alios hæredes, & in aliam familiam transportaretur, in priorum liberorum summam injuriam. Æquius igitur visum, ut pater vel mater suam haberent semissis portionem præcipuam, altero semisse inter liberos, quoad quis illorum superstes esset, remanente.

Semis bonorum.

Anno 1234. Papa Gregorius Nonus expeditionem indicit generalem, cum signo crucis adversum Prussos gentiles, ad quam cum plurimi Principes & Nobiles ex Germania, Polonia & Masovia se instruerent, inter cæteros etiam Suantepolcus Pomeraniæ Dux & Henricus Marchio Misnensis præcipuas Ordini suppetias ferebant, sic ut Cruciferi, cum viginti millibus armatorum ad pugnam exirent. Prussi etiam copias magnas eduxerant, utpote quæ triplo Cruciferorum agmen æquipararent, nisi quod illud ex melioribus & majore animo præditis erat instructum. Stativa Prussi habebant ad lacum, in quo Principum quidam munitionem

An. 1234. Expeditio in Prussos.

nem insignem construxerant, quam illi Schlemmo vocabant, postea a Germanis dictum fuit Garusch. Hoc in loco secunda pugna, patenti campo, cum Prussis commissa fuit, eo ferme eventu, ut milites Cruciferorum & auxiliares multitudine hostium defatigati loco cedere inciperent, atque adeo res ad extremum deducta fuisset discrimen, nisi virtute Suantepolci acies fuisset restituta. Is enim cum quinque millibus suorum in sinistro cornu ita fortiter dimicabat, ut Prussos in fugam conjiceret. Animadvertens autem periculum in dextro cornu, non diu fugientes insecutus, sed a latere hostium impressione facta quantum terroris hostibus injecit, tantum animi Christianis attulit, ut illi, qui jam in ultimo discrimine positi fuerant, diductis hostium viribus respirandi aliquantum spatii haberent. Hoc conspicati Prussi fugientes & ipsi pedem referunt, magnoque clamore Suantepolcianos a tergo adoriuntur. Suantepolcus, qui eo die non minus fortissimi militis quam Ducis circumspecti partes implebat, ea dexteritate ordines suos diducebat, ut & a fronte & a tergo hostem fortissime exciperet. Anceps diu pugna fuit, & videbatur ejus diei fortuna Victori totius quasi Prussiae dominatum polliceri. Prussi multitudine sua freti, eo pertinacius dimicabant, quod jam in manibus victoriam habuisse videbantur, Christiani eo fortius resistebant, quod in una hac pugna vel salus vel excidium suum versaretur, itaque aut vincendum fortiter aut egregie occumbendum. Vicit tandem Christianorum constantia, & Prussorum acies semel inclinata effuse fugere coepit. Tum vero non pugna sed caedes erat, nec hostis caedi desiit, donec nox insequendi cupiditatem victoribus ademit. Cæsa sunt Prussorum supra quindecim millia, ex Cruciferorum exercitu circiter quatuor millia desiderata. Suantepolco unanimi omnium ore victoria accepto lata. Postero die ad munitionem Schlemmo itum est, in quam se plerique Prussorum ex fuga receperant. Eam Cruciferi & auxiliares tanto ardore aggressi sunt, ut primo impetu caperetur, Prussis quantumcunque pertinaciter resistentibus. Ex propugnatoribus quinque millia cæsa, cæteri, qui abjectis armis deditionem faciebant, sola hac conditione in gratiam recepti, ut Christo nomina darent. Post hanc victoriam Cruciferi totum tractum Culmensē a Prussis nullo ferme negotio receperunt, & eodem Anno oppida Culmsehe, ubi prius erat pagus Loza, & Redum in confinio Pomesaniensis & Culmensis territoriorum aedificari cæpta.

An. 1235.

Oliva excisa. Anno autem insequenti Prussi Varmienfes iterum in Pomerani-
am eruptionem fecerunt, ferro & igni late omnia vastantes, inter cæ-
tera Olivense monasterium denuo direptum & exustum, sex monachis
& triginta quatuor militibus, quos ibi Suantepolcus præsidii causa collo-
caverat, captis gladioque percussis. Quod facinus barbari celerius ali-
quanto peregerunt, quam ut ex civitate Gedanensi auxilium, in tanta
præsertim hostium multitudine, ferri potuerit.

Duplex in
Prussos ex-
peditio.

Hæc eruptio causam dedit Cruciferis, adhortante etiam Suante-
polco, quanquam post Culmensē tractum receptum cæteri auxiliares,
excepto uno Marchione Misnenſi Henrico discesserant, Prussos vicinos
armis

armis aggrediendi. Communicatis igitur cum Marchione consiliis, & Masoviis in societatem accitis, duplici agmine in Prussos ire constituunt. Unum Marchio ducens in Varmienſes, munitionem illorum, quam Muckeram profluente Muckero vocabant, vi cepit, & solo æquavit. Eodem victoriæ cursu capta Prussorum oppida & munitiones Risemburg, Risenkirch, Stum, Wildenmarck & alia nonnulla, quæ deinceps hisce nominibus appellata crediderim. Deinde accolas lacus Drausenii invadens passim prædas egit, constructis etiam duabus navibus, quibus lacum omnem in potestatem redegit, accolas omnes aut ordini subditos, & Religioni Christianæ consortes fecit, aut funditus extirpavit. Construxit etiam munitiones quasdam, in quibus suorum militum præsidia reliquit ad rebelles in officio continendos, quibus peractis in Misniam ipse reversus est, primus externorum Principum, qui tam egregiam operam Cruciferis navaverit. Alterum agmen Magister Provincialis in Pogesanos convertit eadem victoriæ felicitate. Etenim leviusculis præliis confectis, & oppidis plerisque facile captis, intra biennium totam eam provinciam non multo sanguine in potestatem redegit, plerisque incolarum sponte Christianam professionem amplectentibus. Quos ut in fide facilius retineret, arcem ac paulo post ob multitudinem advenarum Lubecensium, civitatem Elbingam construxit, & firmo præsidio munivit. An 1237.

Itum deinde est in reliquos Varmienſes, Natangos & Bartheni-
os, in quibus domandis initio majus fuit negotium, & majori hominum
jactura & sanguinis profusione res peracta. Miserat Magister Elbinga
manum aliquantam militum, qui loca hostilia explorarent, hostium co-
pias cognoscerent, & si ita fortuna ferret, egregii aliquid auderent. Hi
descendentes secundo flumine in lacu Hab Balamg adnavigarunt. Erat
ea Prussorum arx, loco admodum opportuno sita, opere & præsidio
egregie munita, quam illi patria lingua Honedam appellabant. Eo loci
hodie situm est oppidum Holland. Cruciferorum milites rebus omnibus
circum quaque exploratis, satis intelligebant, longe se infirmiores esse,
quam ut arcem aggredi auderent, ne tamen frustra advenisse videren-
tur, facta subito ex navibus descensione, vicinos vicos invadunt, diripi-
unt, incendunt. Sed non eadem celeritate ad naves remeare potuerunt,
præda nimirum onusti, quin a Prussis opprimerentur, & ad internecio-
nem cæderentur, decem saltem exceptis, qui unius scaphæ subsidio ef-
fugerunt. Nam & cæteras scaphas captas Prussi exurunt. Non mul-
tum tantilla clade permotus Magister rem coeptam prosequi majoribus
viribus constituit. Novis igitur navibus ad Culmam & Torunium com-
paratis militem imponit, & Honedam adnavigare jussit: ipse terra exer-
citum adducit, & sic undique arcis obsidionem instituit, eamque eo
fervore continuat, ut crebris oppugnationibus defessi & in angustum re-
ducti præfidiarii de deditione cogitare inciperent. Præfectus arcis Co-
drunus in colloquium cum Magistro venit, conditiones hinc inde propo-
nuntur, ut obsessi Christianam fidem amplecterentur. Hanc illi in tan-
tum averſari, ut ultima quævis essent passuri potius quam Paganismum
abjuraturi. Præfectus, ut per se erat acri Vir ingenio, & insuper a Ma-
gistro

Codrunus
Prussorum
Dux.

G

gistro

Honedam
capta.

gistro hanc in rem probe instructus, cum a proposito eos dehortari, & multis rationibus rectitudinem sectæ Christianæ persuadere conaretur, adeo non profecit, ut exorto primum tumultu, dein fremitu, tandem in rabiem & furorem versi frustulatim eum discerpserunt. Quo facinore comperto Magister in tantum exarsit, ut egregii viri manibus non nisi sceleratorum istorum internecione parentandum censeret. Continuata igitur noctu dieque oppugnatione tandem arcem capit, & obsessos ad unum omnes interfici jubet, nulla miseratione dignos existimans, qui praefectum suum, optime illis consulentem, tam perfide trucidassent.

Cæterum vicini Prussi Honedam captam & praesidium caesum ægre ferentes, cum omnibus modis cuperent Cruciferos eo loco exterminatos, quos haud dubie servitutem sibi minari providebant, consilia conferunt, rationes inquirunt, quibus mature, Cruciferis semel expulsis, omnium simul libertati consuli posset, placet armis rem tentandam, & Varmiensium Principem Pyopsum belli ducem constituendum. Is accepto imperio copias undique contrahit, & recta Honedam ducit, ea spe, ut vel Cruciferos ad pugnam quovis modo eliceret, vel obsessos ad deditionem fame compelleret, sed cum prima excursione incautius arcem obiret, telo ictus occubuit. Prussi nihilominus partitis copiis & aliquot Ducibus designatis rem impigre adoriuntur, Cruciferos ab omni parte arctissime obsident. Ac ne mari quidquam commeatum importaretur, inde haud procul in littore novam munitionem excitant & praesidio firmant. Sic undique inclusi Cruciferi brevi vel ad praelium exituri, vel rerum omnium inopia cogente deditionem facturi videbantur. Nullus enim alius erat arcis exitus, nisi per altam & voraginosam paludem, quæ oblongo ponte constrata erat, in cujus exitu ad custodiendum aditum turres cum munitionibus firmis erant erectæ. Hunc aditum cum paludibus arctissime Prussi circumsidebant, ne qua clanculum Cruciferi exitum invenirent. Iam in alterum mensem obsidio duraverat, Cruciferorum non pauci erant in arce, & inter eos milites fortissimi, sed cum tanta hostium multitudine congregi nihil aliud erat, quam sponte se quasi bestiis laniandos obicere. Interim commeatus paulatim deficiebat, & varia cum suis agitabat consilia Magister, si quo dolo vel stratagemate hostem fallere, & quam minimo damno ex iis angustiis erumpere possent. Sed & loci natura & hostium vigilantia cunctis conatibus obstabant.

Otto Dux
Brunsvi-
censis.

Dum hæc obsessi frustra moliantur, Otto Dux Brunsvicensis & Luneburgensis cum septingentis equitibus lanceariis in Prussiam venit, huc enim expeditionem adversus gentiles voverat. Is de statu & periculo obsessorum certior factus, cum omnes conjecturam facerent, eos propter commeatus inopiam in extremis constitutos esse, nihil cunctandum ratus quoscunque milites potuit ex Cruciferorum ditione & praesidiis colligit, & conjunctis suis recta Honedam ducit, sed agmine tacito, ne Prussi adventum praesentirent. Mittit etiam nuncios per lacum Hab in singulis scaphis singulos, qui consilia sua ad Magistrum perferrent, existi-

existimans, Prussos aqua, unde nihil timendum erat, negligentius custodias habituros. Habebant tamen illi plurimas scaphas in procinctu, quibus etiam maritimos aditus observabant. Captis igitur & trucidatis uno atque altero nunciis, qui nihil harum rerum prodebant, uni tandem illorum fortuna arrisit, ut intempesta nocte custodias falleret, & magno discrimine in arcem penetraret. Is magna cum lætitia exceptus, Ducis adventum & ejus consilia exponit. Sic autem constitutum erat, ut simul & semel, quantum fieri posset, obsessi erumperent, Ducis autem copiae a tergo hostem invaderent. Consilium in ipso tempore fortuna approbavit. Magister instructa acie, suos per pontem supra paludes educere coepit, quod cum hostes viderent, rati extrema famis necessitate compulsos obsessos ultimum discrimen experiri, & mori fortiter quam turpiter contabescere malle, nonnihil recedunt, ut & illi exundi copiam & ipsi campum pro sua multitudine instruenda latiore haberent. Nondum omnem aciem instruxerant, cum Saxones ingenti clamore & tubarum ac tympanorum strepitu, subito a tergo erumpunt, & obvios quosque cædunt ac prosternunt, nec segnius Magister rem agere suos cohortari, & hostem summa vi invadere. Prussi re tam inopinata perterriti, quod multo plures, quam revera erat, obsessis auxilio venisse censerent, cum nec ordines servarent, nec certum Ducem haberent, ac fronte & tergo cæderentur, cunctanter primum resistere, mox fugam circumspicere & qua cuique campus patebat, sese præcipites effundere, in fuga major pars ab insequentibus cæsa. His ita profligatis Magister cum Otthone Duce recta novam arcem Partigalam petit, ubi praesidarii, qui non minimum erant cordati, absque ullo defensionis conatu se & arcem dedunt, ac in fidem & religionem Cruciferorum jurant; nullus igitur caesus, arx autem solo æquata. Cæteris jam perterrefactis Magister locum respirandi non reliquendum ratus, plures undiquaque copias convocat, & cum auxiliariis Saxonibus in vicinos Prussos erumpens, ubique terrorem ac fugam infert. Nullo memorabili praelio edito Varmienses, Natangi & Barthenii brevi in deditionem veniunt, oppida, munitiones, se suaeque omnia tradunt, & Christianismum profitentur. Tum temporis arces & oppida Heilsperga, Wormdit, Ressler, Crucisburgum, Schippenbuel, Bartestenum, & alia, partim a Prussis recepta, partim munitione facta, partim etiam recens aedificata. Nemo enim hoc loco per suggestionem vulgare Chronicorum, vel narrationes sequacium se falli patiatur, ut existimet, tam multas arces & oppida, uti autumant, mox uno vel altero anno simul a Cruciferis extracta esse. Quod ipsum per rerum naturam fieri non potuit, si conditio & status Ordinis, qualis primo tempore fuit, exactius consideretur. Itaque recte sentiunt vetustiores auctores, Duisbergensis & alii, qui adhuc Ordinis tempore vixerunt, quod munitionum & oppidorum plurima a Prussis partim vi, partim deditione capta fuerint, & ideo prisca nomina retinuerint, ut illa: Zinten, Ragnit, Welau, Wormbdit, Tolckmit, Stum, Morung & similia. Progressu vero temporis & Ordinis meliori statim, non est dubium, vetera fuisse munitione & ornatiora facta, multa vero nova recens aedificata paulatim quidem non autem singulis annis pluramul.

simul. Quinimo credibile est, non pauca in postremis bellis a priori suo statu multum fuisse commutata.

An. 1238.

Gladifero-
rum unio.

Anno sequenti, Gladiferi Livonienſes auctore & ſuaſore Magiſtro ſuo Volquino, cum Cruciferis Marianis coadunati ſunt, & in eorum ordinem cooptati; ea præcipue cauſa, ut Revaliam, Harriam, Jarvam & alia loca vicina ab impreſſione Waldemari Dani Regis eo majoribus viribus defenderent. Itaque cum eodem anno Volquinus cum comite quodam Tannebergenſi & duodequingenta Ordinis ſui fratribus a Litvanis in acie caeſus occubiſſet, miſſus eſt ad gubernandam Livoniam

Hermannus

Livoniæ

Magiſter.

Pleſcovia

capta.

Hermannus Balck, Provincialis Pruſſiæ Magiſter, cui in Pruſſia interim ſubſtitutus fuit Poppo Oſternaviſis. Quamvis non deſint ſcriptores, qui Hermannum, quoad vixit, utramque provinciam pro Magiſtro ſimul adminiſtraſſe prodiderunt. Hic Hermannus Pleſcoviam urbem & arcem a Ruſſis, Gerpoldo Duce eorum proſtigato, per deditionem cepit, & civibus Chriſtianis habitandam dedit. Sed hi non diu eam retinuerant. Alexander enim Dux Novogardiæ, poſt annum ſextum Pleſcoviam ruruſum Cruciferis ademit, ſeptuaginta fratribus, præter cæteros milites, qui in præſidio erant, trucidatis, ſex vero captis & per omnes cruciatus enectis. Hermannus, qui obiit anno 1245. in adminiſtratione provinciae Livoniensis ſucceſſit Heinricus Heimburgenſis.

1240.

Obitus Her-
manni.

Anno 1240. die nono Calendarum Auguſti Magnus Magiſter Hermannus de Saltza, vitam cum morte commutavit, cum ordinis gubernationi præſuiſſet circiter annos triginta, & ejus auſpiciis res ordinis in Pruſſia non exiguum incrementum ſumpſiſſent. Reliquit etiam Ordini magnificentiſſimam domum Venetiis cum inſigni proventu, multas item arces & poſſeſſiones in Armenia, Italia, Ungaria & Germania acquiſivit, tandem etiam ab Imperatore Friderico ſecundo aquilam, Romani imperii inſigne, in Ordinis clypeo geſtandum conſecutus eſt. Obiit in Apulia, Barleti ſepultus.

V.

Magiſter
Generalis.

Hermannus ſucceſſit quintus Magiſter Magnus, Conradus, Lantgravius Thuringiæ & Haſſiæ, cognomento Sanctus, levir Divæ Elifabethæ, imperante adhuc Friderico ſecundo, cum in Polonia per annos quindecim de regno certaretur inter Heinricum Sileſiæ & Conradum Maſoviæ Duces.

Suantepol-

cus contra
Ordinem.

Hoc Magiſtro Suantepolcus univerſam Pomeraniam Cismontanam & Caſubios, quorum metropolin, Gedanum tenebat, impotenti dominatu ſolus occupaverat, fratribus cæteris penitus excluſis. Et cum Cruciferis quidem hæcenus amicitiam & bonam vicinitatem conſervabat, Polonis autem quantum poterat incommodare non deſinebat, agros vaſtare, villas urere, prædas agere, eaque omnia impune perpetrare, ac Polonis inter ſe varie certantibus, ipſe interim non pro libitu magis quam feliciter rem ſuam agere. Verum ubi Cruciferos, quibus antea ſuppeticas tulerat, brevi tot victorias a Pruſſis reportaſſe, magnam

gnam

gnam provinciae ejus partem occupasse, populisque subactis tot civitates & arces alias cepisse, alias tanquam indicia servitutis extruxisse animadvertit, non immerito potentiam illorum sibi formidabilem aliquando futuram existimabat. Metuebat vero, ne illi plane devictis & subactis Pruſſis, ſuas etiam provincias invaderent, & eodem adſe jure, quo ipſe fuiſſet adeptus, revocarent. Quapropter partim ſui muniendi cauſa, partim ne Cruciferi nimium emergerent, clam nunciis ad Prutenos miſſis demonſtrat, quo in ſtatu res illorum ſint, quam indies inique & violenter ab advenis ſubjugentur, trucidantur, aut in perpetuam ſervitutem redigantur. Monet ut libertatem reſpiciant, jugum excutiant, ſeſe patriamque & liberos ab ea tyrannide vindicent, pollicetur opem & auxilium, ſi ſe auctorem ſequi velint. Pruteni ad hoc, quod ſponte cupiebant, facile perſuaderi poterant, præſertim quod Cruciferorum exercitus paſſim in præſidia diſtributus non facile congregari poterat, niſi arces & oppida detractis præſidiis maniſeſtiſſimo periculo vellent exponere. Moliuntur cum cæteris defectionem etiam ij, qui jam ſubacti erant, jam in Cruciferorum verba juraverant, jam Chriſto nomina dederant. Itaque copiis omnibus collectis ſubito erumpunt, omnia ubique devaſtant, uno impetu, quæcunque a tractu Varmienſi ad mare uſque ſpectant, oppida, villas, arces, quas eo furore poterant, diruunt omnes, præter Balgam & Elbingam. Deinde in terram Culmenſem progreſſuri, Suantepolcum Ducem eligunt, qui non gravate munus hoc ſuſcipit, mox ad expeditionem ſtrenue ſe parat, arcibus prius ſuis, quas in ripa Viſtulæ tenebat, quo rebus adverſis receptum haberet, præſidiis & commeatu communis. Cruciferi Prutenorum defectione & irruptione cognita, ne ſimul omnia amitterent, Torunii & Culmæ continuo naves aliquot expediunt, militibus & commeatu onuſtas, quæ Elbingenſibus & Balgenſibus ſuppeticas ferrent. Has Suantepolcus in flumine naſtus, milites Germanos ad unum omnes trucidare jubet, commeatum in arces ſuas infert, naves exurit, totum deinde flumen ita infeſtum reddit, ut nemo ſe navigationi credere amplius auderet. Eodem impetu, neglectis Pontificii legati Guilelmi Episcopi Mutinenſis, qui tum apud Cruciferos erat, mandatis & interdictis, quibus ipſum ab incepto dehortabatur, & in Pomeſaniam terramque Culmenſem procedit, agros vaſtat, oppida & caſtella diripit, incendit, ac evertit, ſic ut etiam in eo toto tractu, præter Toronium, Culmam & Rezinum, Cruciferis nihil a vaſtatione reliquum, interfectis militum circiter quinque millibus, longe pluribus vero ſubditorum, civium & agreſtium, nullo diſcrimine ſexus vel ætatis, immani ac plane barbara crudelitate trucidatis. Tantus inde terror Cruciferis injectus, ut plerique de retinenda Pruſſia deſperarent. Erant nihilominus in omnem occaſionem intenti, ſi quam viciffim hoſtibus calamitatem inferre, vel reliqua ſaltem tutari poſſent tamdiu, donec facultatem hoſtem aggrediendi. Interim eo etiam utebantur ſolatio, fluminis ruptis aggeribus erumpentis primum impetum ferme eſſe maximum, ubi in campum ſemel effuſum fuerit, fluctum paulatim decreſcere. Habebat Scharnowis Suantepolcus Scharnowiciam arcem in ripa fluminis citeriore infra Swe- arx capta. zam

zam oppidum sitam, & egregie munitam, in qua thesauros & pretiosiorum supellectilem asservabat, eamque propter munitiones & praesidia alicui periculo expositam esse, ne in somnio quidem cogitare poterat. Hanc Ordinis fratres viginti quatuor, Duce Theodorico de Bernheim Marefcallo seu praetorii Praefecto, memorabili facinore & insigni audacia noctu scalis adnotis occupant, quinquaginta armatos, qui in praesidio erant, sed tum nihil veriti, se quieti dederant, ex improvise opprimunt, reliquam deinde multitudinem facile vel interficiunt vel ad obsequium cogunt, Suantepolci thesauros, pecunias & reliquias capitis Divae Barbarae secum asportant, quas olim ex naufragio cujusdam Cardinalis Pontificii ad litus Pomeranicum ejectas scribebant. Arci Theodorici ex suis nonnullos praesidio relinquit, plures postea submittit, ipse re bene gesta Culmam revertitur. Accidit facinus anno 1243. die tertia mensis Decembris, ea scilicet nocte, quae diem Divae Barbarae sacrum praecedat. Petrus Duisbergensis scribit, Suantepolci milites praesidiarios non in somno oppressos, sed primo congressu acriter se defendisse, sic ut utrinque a summo mane usque ad diei vesperam pertinaciter dimicatum sit, tandem autem praesidiarios virtute Cruciferorum fuisse devictos. Suantepolcus re comperta vehementer perturbatus, adducto quem secum trahebat exercitu confestim ad arcem convolat, ratus eadem alacritate, qua Cruciferi ceperant, a se posse recuperari: quam tamen sua opinione munitiorem offendit, itaque ad obsidionem conversus, quinque septimanis continuis eam acriter oppugnat, sed frustra, ubi res ex sententia non procedit, relicta aliquanta ad obsidionem manu, cum majori copiarum parte in agrum Culmensem populabundus regreditur.

An. 1243.

Suantepolcus proli-
gatur.

Suantepolcus pacem
petit.

Eandem
rumpit.

Occurrit illi idem Theodoricus cum auxiliariis copiis Casimiri, qui filius erat Conradi Masoviae Ducis. Nongentio congressu ex Suantepolcianis caesi, caeteri in fugam coniecti. Suantepolcus ipse vix aegre elapsus ad obsidionem Schwartzviciae se recepit. Insequitur Theodoricus, cui in itinere praesto fuit Primislaus Suantepolci ex sorore nepos, quem ille maternis fortunis omnibus expoliaverat. Suantepolcus fortunam nimis tum adversam expertus, obsidione soluta in Cassubios se recipit. Theodoricus arce reparata, quibus in locis oppugnationis impetu concussa fuerat, in Suantepolci provincias ducit, Naclum & alia ejus oppida deditione capit, inde populabundus in Cassubios excurrit, Olivense monasterium diripit, agrum Gedanensem circumquaque vastat, & civitati jam ni sese dederet exitium minabatur. Suantepolcus in has angustias tam repente redactus, ne plura amitteret, pacem supplex petit, & intercedente Romani Pontificis, Guilelmo Mutinensi Episcopo, Legato, cujus interdicta dudum spreverat, haud difficulter impetrat, Schwartzviciam arcem Cruciferis relinquit, caetera, quae sua essent, cum captivis recipit, amicitiam & societatem cum Cruciferis perpetuo culturum se juratus spondet, eamque in rem Mestvinum filium dat obsidem. Verum ea fides non diuturna fuit, nondum enim anno elapso, Suantepolcus cum barbaris sociis iterum eruptionem in Culmensem & Torunensem agrum facit, praedas abducit, & multa crudelitate passim grassatur, sic ut prima eruptione tam improvise sexcenti circiter milites Cruciferorum, praeter

praeter communem agrestem plebem, caederentur. Tum demum vere cum eo bellum coepit, quod deinceps in Culmensi & Pomesanensi tractu novem annos continue duravit, quibus eventu vario & ancipiti Marte res utrinque gesta fuit, multa vicissim damna illata, & multa milia hominum caesa.

Obsidebat Suantepolcus civitatem Culmensem, quam summa vi capere conabatur, quia vero a rebus ad oppugnationem pertinentibus non admodum esset paratus, abducit inde copias versus lacum & paludes, quas Rensen vocant, circa quas ut nemorosae erant valles ac sylvae densae, clam insidias locat, in quibus circiter quatuor millia Prussorum abdidit, ipse cum priori agmine expedito paludes transit. Cruciferi e vestigio exploratum mittunt, quorum hostis se vertat, & quantae sint ejus vires. Exploratores referunt, majorem exercitus partem paludes jam transisse, caeteros cum carris & impedimentis tardius subsequi, & hos prius opprimi posse, quam ab illis subveniatur. Hanc occasionem minime ratus negligendam novus Marefcallus Berlewinus dato repente signo, cum quadringentis praesidiariis militibus erumpit, postremos opprimat, complures caeduntur, caeteri effuse fugam capeffentes. Prulli Marefcalli milites undique oppugnant, qui Prullis nihilominus fortiter resistunt, quantumvis decuplo essent plures. Interim Suantepolcus cum priori agmine revertitur, numerum & pugnam augeat. Ex civitate submittuntur reliqui milites, & cives, & quicquid ferme arma ferre poterat, ut in his angustiis constitutos sublevarent. Sed parum adversus tantam hostium multitudinem proficuitur, Marefcallus fortiter dimicans multis acceptis vulneribus cadit, fortissimi quique cum eo caeduntur, inde caeterorum desperatio, fuga & effusa caedes, pauci in civitatem salvi evaserunt, caeteris ad internecionem deletis. Ex captivis cognoscit Suantepolcus, vacuum esse a defensoribus civitatem, quicquid militum, quicquid civium fuisset, in praelio occubuisse, paucis exceptis, qui effugerint, reliquos esse mulieres & imbellem turbam foeminarum & puerorum. Itaque in spem veniens civitatis potiundae ad oppugnationem redit & militem adnotis scalis murum ascendere jubet. Mulieres vero & foeminae ad defensionem sese invicem cohortatae, quod satius ducerent pro patria mori, quam in turpissimam servitutem abduci, arreptis armis & virorum vestibus indutae, cum reliquis praesidiariis murum complent, hostes jam irrumpentes proturbant, & eorum multos trucidant. Re iterum atque iterum tentata, cum propugnatores subinde fortius se ostenderent, Suantepolcus armorum specie deceptus, mirari primum tot adhuc virorum in civitate superesse, receptui canit. Deinde suspicans a captivis sibi illusum, eos ad unum omnes interfici jubet. Diebus aliquot ibi sedendo frustra consumptis, castra movet, & agrum Culmensem longe lateque devastat, deinde contractis navigiis Vistulam trajicit, & Cujaviam de improvise populatus magnam vim pecorum & omnis generis praedam abducit, trajectoque rursus fluvio naves impedimentis & praeda onustas secundo flumine paulatim descendere jubet. Ipse terrestri itinere incedens rursus omnia circumquaque vastat ac diripit.

Culma
obsidio.

Cruciferi
caeli.

pit. Interim Cruciferi haud contemnendam militum manum Torunii clam collegerant, qui cognito Suantepolci reditu, iter ejus diligenter explorantes, cum plerumque securi incederent, negligentius etiam stativa haberent Prussi, Torunio silenti agmine profecti nocte quadam in tempesta, cum illi nihil metuerent, castra majoribus animis quam viribus invadunt, majorem hostium partem priusquam ad arma venire possent, primo impetu trucidant, caeteri neque resistere, neque arma capere, sed omnes ferme fugam facere, & recta quidem ad naves, quibus servare se posse confidebant, contendere. Verum naves & scaphae eadem nocte vi ventorum statione expulsae & passim dispersae, fluminis cursu deorsum rapiebantur. Hac spe destituti a persequentibus vel caedebantur, vel in fluvium compulsi mergebantur, pauci nando in tutum pervaserunt. Suantepolcus ipse cum paucis per nota viarum compendia, beneficio maxime noctis elapsus, parum absuit, quin caperetur. Ob hanc autem cladem, nequaquam animo fractus, novas continuo copias conscribit, quod ex tanta Prussorum multitudine facile poterat. Quorum ope novam arcem extruxit, in ipso ostio Nogati, ubi is in Vistulam exoneratur, quo facilius & alteram ripam retineret, & praeternavigantes intercipere posset; eam nominavit Zantirum. Neque diu post in hac ripa aliam arcem ad oppidum Swezam construit, quam a Swedis Cruciferorum auxiliariis aedificatam Erasmus Stella nugarur, utramque & opere & praesidiis egregie communit, eoque modo totum flumen in potestate habere volebat. Cum id aegre ferret Magister provincialis Poppo Osternaviensis, Cruciferos & milites, qui Culmae erant in praesidio, secundo flumine descendere jubet, ipse cum reliquis copiis Torunio secundum ripam Swetzam ducit, ad ejus arcis perfectionem impediendam. Suantepolcus id animadvertens, cum munitioni nondum absolutae diffideret, hostem ibi non statuit expectandum. Sed paulo post, cum videret naves Cruciferorum cum ob altitudinem fluminis, tum ob adversum ventum exponi, & cum terrestribus copiis conjungi non posse, satis se virium contra Magistri exercitum habere existimans, ad munitionem rediit. Eam Magister acriter oppugnare, sic ut utrinque multi egregii milites quotidie desiderarentur. Magister tandem, re infecta proposito destitit. Suantepolcus deinceps arcem eam ita munivit, ut eam quoad vixit pacifice retinuerit. Magister vero, ne hostes in altera ripa ex Zantiro evagarentur, & in agrum Culmensem, quoties lubitum esset, sese diffunderent, ipse quoque novam arcem construxit, quae a monte, in quo sita erat, Poterberga nuncupata fuit. Haud diu post Poppo Magister, auxiliante Casimiro Cujaviensi Duce, in Pomeraniam ducit, & prima impressione multos mortales incautos opprimit ac caedit, villas & pagos, & totum illum tractum usque ad agrum Gedanensem, novem continuo diebus devastat, ingentem praedam hominum & pecorum abducit. Civitates autem & arces undique praesidiis erant munitae, sic ut Cruciferi nihil tentare auderent. Suantepolcus ut par pari referret contractis ingentibus Prussorum copiis, Elbingam ducit, eamque quod egregie munita esset obsidione cingit, viis omnibus interclusis, ne quis com meatus inferri vel auxilia admitti possent, sperans se fame saltem obses-

fos expugnaturum. Ipse relictis ad obsidionem quantum satis esset militum cum caeteris copiis per Varmiam & Natangiam, quicquid ibi Cruciferis reliquum erat, passim omnia devastabat, & agmen populabundus circumfert nemine occurrente, qui vim vel injuriam prohibuisset. Unde factum, ut Prussi quotidie fierent non insolentiores modo, verum etiam securiores.

Accidit tum inter caetera factum quoddam militare, quod uti ex Suantepolci ludicro ad rem seriam provenit, ita non abs re fuerit hoc loco recensere: ^{jocus perniciosus.} Diverterat Suantepolcus animi causa ad villam quandam in agro Pomezaniensi, ibique sibi ac comitibus prandium instrui jubebat. Erat in eo comitatu miles manu alioquin promptus, sed qui Cruciferos Marianos in tantum metueret, ut ad solam illorum mentionem totus perhorrescere consuevisset. Non ignorabat hoc Suantepolcus, itaque cupiens prandentibus ludum exhibere, unum ex servis clam ablegat, qui nonnihil secundum vicinos montes exspatiaretur, & cum animadvertisset, prandium jam incipere, ex improvviso rediret, atque adventum Cruciferorum trepide quasi nunciaret. Caeteris secreto hoc ita constitutum esse indicat, ut scirent rem serio non agi, sed consternationem timidi militis perspicerent ac riderent. Vix dum prandium inceperat, nuncius revertitur, qui Cruciferos vere adventantes prospexerat, & alto clamore significat, Marianos fratres adesse atque e vestigio subsequi monet, ut quisque sibi consulat. Tum ille timidus miles audito Marianorum nomine continuo exsilit, & quantum potest curriculo ad proximam sylvam se proripit. Caeteri primum effulse risere, mox ubi nuncius rem seriam esse obtestaretur, & ipsi fugam circumspexere, interim Cruciferi, qui ex Mariae insula profecti prandium hoc exploraverant, consternatos adoriuntur, prosternunt, & caeteros ad unum omnes trucidant. Effugit Suantepolcus cum uno saltem comite usque ad Vistulam, comes pone ipsum a tergo confoditur, ipse in flumen se projiciens nando periculum evadit. Ita ex ludicris, quod est in proverbio, facile seria possunt interdum exoriri. Suantepolcus postea, ut ulcisceretur hunc jocum, quo ad balneum coactus fuerat, complures Cruciferorum villas incendiis devastavit.

Interim Elbingenses arctissima premebantur obsidione, & in eas Elbingenses angustias redacti erant, ut jam deficere commeatus inciperet. Poppo ^{bus supplicat.} ut obsessis opem ferret, virum spectatae virtutis & rei militaris expertem, Ordinis fratrem Conradum Brennerum cum tribus navibus onerariis, quas commeatu affatim instruxerat, impositis etiam militibus, quantum defendendis navibus satis videbatur, subsidio mittit. Hi cum Zantirum praeterveherentur, a viginti scaphis, quas Suantepolciani expeditas ibidem habebant, invaduntur. Sed tanta fuit propugnatorum virtus, ut non solum incolumes per medios hostes erumperent, sed aliquot scaphas etiam demergerent. Elbingenses hoc commeatu ad tempus subleant. Has in itinere prope Swezam Suantepolciani cum decem navibus instructis aggrediuntur: acre mox oritur praelium, sed diu non duravit.

duravit. Illi enim cum se viribus inferiores viderent, amisso classis Duce & viginti militibus interfectis infugam se conferunt, ex Cruciferorum militibus quinque saltem desiderati. Eodem tempore quo hæc naves in pacatum redierant, nobiles quidam Germani Cracovia Torunium appulerunt suscipiendi Ordinis causa, & secum primo adventu scaphas aliquot frumento, vino & omnis generis commeatu onustas advexerunt. Commodum illud, ad sublevandos iterum Elbingenses accidit. Itaque Poppo tres eas naves, quæ bis jam antea flumen ab hostibus obsessum penetrarant, isto commeatu onerat, addit alias etiam scaphas, in quibus trecenti boves & oves vehebantur, egregiis militibus eo instructiores, quo magis cavendum erat, ne tanta commeatuum copia in hostium manus deveniret. Illi secundo flumine deVecti præter spem nocturno vento adjuti, nullo hoste viso, Schwezara & Zantirum præternavigantes, Elbingam commeatum integrum pertulerunt, sive quod hostes negligentius excubias agerent, sive aggredi bis jam victi non auderent, sive quod tam cito naves cum commeatu redituras non existimarent. Suantepolcus eo comperto, quod Elbingensibus commeatus abunde subministratus esset, de re tota desperans, obsidionem solvit, & copias omnes Vistulam traducit. Acceperat enim ab exploratoribus Popponem & Casimirum Cujaviensem consilia conferre de invadendis Suantepolci provinciis, ut ea necessitate domum ad propria revocatus ab Elbingensium oppugnatione desisteret. Neque falsum erat istud indicium. Recta igitur Schwezam contendit, oppidum & arcem præsidio munit, deinde cum exercitu iter unius diei profectus, castra locat. Hac enim potissimum venturos hostes suspicabatur. Postridie viginti equites emittit, qui de adventu & copiis eorum certius aliquid explorarent. Idem eodem momento fecerat Poppo Magister, decem equitibus præmissis, ipse cum exercitu non procul sequebatur. Utriusque exploratores sorte fortuna in saltu nemoroso sibi invicem occurrunt. Suantepolciani mox ter-
riti, quod existimarent, totum Cruciferorum exercitum adesse (neque sane longe aberat) confestim in fugam se conjiciunt, castra ingenti terrore complent, qui statim adeo auctus est, Cruciferis fugientium vestigia insequentibus, & ex improvviso impressionem in castra magno clamore facientibus, obvios vero quosque prosternentibus, ut totus exemplo exercitus frustra obnitente Suantepolco fugam capesseret. Ibi non pauci caesi, castra capta & direpta, Suantepolcus se cum profligatis Schwezam recipit. Exinde Cruciferi passim populabundi discurrere, prædas contrahere, & quod intelligerent Elbingensem obsidionem solutam, agmen retro convertere, & paulatim domum se recipere; Suantepolcus qui & istius fugæ infamiam abolere, & prædas recipere maxime cuperet, copias omnes, quas secum & in præsidio habebat, instruit, & silenti agmine profectus, Cruciferos insequitur, eo quidem ordine, ut quo in loco Cruciferi noctu stativa habuissent, eodem ille sequenti nocte castra metaretur. Ibi cum equites seorsim locaret, pedites itidem seorsim eadem statione, qua Cruciferi habuerant, facile deprehendit, suas copias duplo ferme majores esse, quam Cruciferorum. Quæ res illi vi-

Elbingensis
obsidio
soluta.

Suantepol-
cus profligatus.

etorise

etorise spem auxit, itaque Prussos & Pomeranos hortatur, ut forti sint animo, in posterum diem eos penitus a Cruciferorum impotenti dominatu liberatum iri, & hostes ob abductam prædam egregie ulturos, si modo tantum habeant animi, ut bini vel terni cum uno congredi audeant. Et illi quidem omnes multa & fortia polliceri, suam virtutem prædicare, Cruciferorum paucitatem despiciere. Suantepolcus, postquam corpora curassent, tempore ad quietem dato, circa mediam noctem proficiscitur, tanta usus celeritate, ut postero die adhuc ante meridiem novissimum agmen hostium consequeretur, quo præda ducebatur. Ea, ut Petrus Duisburgensis scribit, per duas leucas erat diffusa. Suantepolcus immixtis equitibus suis ultimos in fugam conjicit, triginta circiter occisis, & ita haud magno labore prædam recuperat. Ante novissimum agmen ducebat Frater ordinis Henricus Lichtenstenius, is converso agmine hostes aggreditur. Suantepolcus laborantibus suis tres cohortes submittit, adversus quas Casimirus Dux Cujaviensis, qui præcedebat, suas copias convertit. Interim Poppo Magister cum primo etiam agmine advolat, & Suantepolcus cum suis copiis omnibus accelerat, ibi jam de rerum summa dimicandum erat. Suantepolcus quanquam multitudine longe superior erat, tamen in Prussorum equitum levitate spei parum habebat, quod locum suum fortiter essent defensuri. Itaque jubet illorum mille, quos præ cæteris præstantiores judicabat, equis descendere, & inter arbores densiores, qua equitatu difficilis aditus erat consistere, ac inde prælongis hastis procurrere, & hostium equos confodere. Concurritur inde maximis clamoribus, & utrinque primo fortiter pugnatur, sed urgentibus Cruciferis, qui majoribus animis contra hostium multitudinem pugnabant, Prussi cito remissiores facti aciem inclinare cœperunt. Illi enim, quos Suantepolcus equis descendere jusserat, interiora sylvæ petentes, a Cruciferis facile sibi cavebant, atque adeo nulla re tentata fugæ initium faciebant. Nec diu post, cæteri etiam terga vertunt. Caesi ex Suantepolciani circiter quingenti, ex Cruciferis nonaginta quinque dicuntur. Noctis interventu Cruciferi hostem persequi destiterunt, eoque minor cædes facta. Hac victoria læti Casimirus & Poppo, præda paulatim præmissa, quam Suantepolcus relinquere coactus fuerat, postero die Torunium contendunt, ubi nova prorsus res illis objecta est. Quidam enim ex ultimo agmine fugitivi, quibus primo impetu Suantepolcus prædam eripuerat, & qui Suantepolcum cum ingenti multitudine adventantem viderant, Torunium præpropere advolantes trepide nunciaverant, Cruciferos victos, & eorum copias a Suantepolco deletas. Inde tanta in civitate orta consternatio, ut major esse non posset, hostibus ante portam obversantibus. Ubi itaque ex turribus conspecti Cruciferi ad urbem contententes, continuo portas claudunt, & armatos in muris disponebant. Nec enim illis dubium, quin Suantepolcus tantam victoriam adeptus cum exercitu victore propius accessurus & urbem oppugnaturus esset. Et quantumvis signa & arma Cruciferorum agnoscerent, tamen callidum Suantepolci ingenium obversabatur, quod scilicet cæsorum arma, signa, vestes, suis militibus induisset, eoque dolo fallaciam ipsis intenderet. Nec prius dubitari desitum, quam

Suantepol-
cus Crucife-
ros insequi-
tur.

Suantepol-
cus profligatus.

Torunensi-
um consternatio.

H 2

Casimi-

Casimirus & Poppo & alii primorum, qui omnibus noti erant, depositis armis & nudatis capitibus propius ad muros accessissent, & eum errorem & animorum consternationem sua praesentia excussissent. Suantepolcus, quod res denuo male cessisset, nec amplius fidem Prussis habendam statuerat, pacem petit, eamque praeter opinionem suam facilius impetrat, non quod Cruciferi de ejus amicitiae constantia magnopere sperarent, sed quod ipsorum vires in eo bello plurimum erant attritae, & pacem magis quam bellum continuum desiderarent.

An. 1247.

Provincia-

lis 3.

Anno 1247. Poppo Magister provincialis Magistratu se abdicavit, & in Germaniam secessit, illi substitutus est Henricus de Weida. Hic uxoratus fuerat, sed uxore consentiente & monasterium a marito constructum & dotatum ingrediente (cui a quibusdam falso adulterii crimen adscribitur) ac dispensante Pontifice Innocentio quarto, Ordinis insignia suscepit & secum quinquaginta equites Nobiles initiari curaverat. Is igitur initio sui Magistratus, rebus omnibus exploratis, primam expeditionem adversum Prussos Pomesanos suscepit. Hi munitionem habebant satis fortem eo in loco, ubi deinde Christburgum vetus fuit. Hanc Cruciferi de improvviso ea nocte, quae diem Christi natalitium praecedat, occuparunt, & Prussos omnes ibi repertos trucidarunt. Postea Magister locum accuratius munivit & arcem adiecit, cui a nocte Christi natalitia Christburgum nomen fecit.

Suantepolci
novi motus.

Ab hoc Magistro Suantepolcus filium Mestwinum, qui penes Cruciferos obfes & pacis sequester erat, repetens, cum non impetraret, pacem nuper factam, qua etiam Masovii & Cujavienfes comprehensi erant, rupit, & priusquam ejus consilia cognoscerentur, subito cum Prussis in ditionem Cruciferorum irrupit, multosque mortales apud Golubum incautos oppressit, deinde in Cujaviam impetum fecit, eamque magna clade affecit, plurimisque interfectis hominibus, absque ullo sexus & aetatis discrimine, incensis villis atque pagis permagnam praedam asportavit, quam Prussis sociis, quo magis illorum animos sibi devinceret, distributurum se pollicebatur. Sed aliter res cecidit, ac ille putaverat.

Suantepol-
cus profligatur.

Dum enim securus revertitur, ac negligentius habita militari disciplina incedit, noctu ex improvviso per Magistrum Provinciale opprimitur, castris exuitur, & in fugam cum Prussis conjicitur, & sic praedam Cujaviensem iis, quibus minime volebat, reliquit. Nihilo tamen magis conquievit Suantepolcus, sed reparato mox exercitu Christburgum arcem oppugnatum proficiscitur. Facile enim cogitare poterat, quod Magister omnes undique copias ad se opprimendum contraxisset, non magno praesidio arcem teneri. Itaque subito oppugnationem duobus locis simul aggreditur. Qui in praesidio erant, quanquam egregie resisterent aliquandiu, quod pauci duobus locis vix sufficerent, eorumque subinde aliqui caderent, Suantepolcus autem rem omnem in celeritate reponens absque ullo respirandi spatio instaret, quo scilicet Magistrum, quem subventurum, minime dubitabat, anteverteret, arx tandem expugnatur, Cruciferi & eorum praesidarii ac famuli, quotcunque in arce erant,

Christbur-
gum ca-
ptum.

erant, ad unum omnes trucidantur. Suantepolcus arcem suorum militum praesidio munit, ipse in Pomeraniam revertitur. Haud multo post advenit Henricus Magister, sed tardiore, quam ex re foret, adventum suum fuisse expertus est. Arcem validissimo praesidio communitam expugnare non poterat, praesidarii vero eruptionem tentare vel discrimini rem committere nolebant. Itaque Magister novam arcem e regione veteris construit, ut saltem a populationibus hostem arceret, atque eodem nomine nuncupat, ubi hodie Christburgum situm est. Prussi, Pomesanienfes & Varmienfes novam munitionem aegre ferentes, quod arces istas mera suae servitutis argumenta putarunt, magnas colligunt copias, & conjurant, non prius se destituros, quam arcem utranque funditus evertissent. Magister de illorum conatu certior factus, & com-
pertum habens, magnam eorum esse multitudinem, sed ex agresti plebe ferme collectos non optime instructos, inordinatos & rerum militarium ignaros, statuit cum eis acie decertare. Approbavit hominis consilium fortuna. Prussi enim ferociter magis quam constanter progressi, quod diutius resisterent, eo majori clade inermes pene ab armatis afficiebantur, tandem in fugam conjiciuntur, caesis ex incomposito exercitu undecim millibus.

Prussi caesi.

Post eam cladem commemorant rerum Prussicarum scriptores novae cujusdam plagae exemplum, qua Prussi Varmienfes & Pomesani divinitus afflicti fuerint a Daemonibus, quos succubos & incubos vocant, qui Prussorum thoros conjugales conscendebant, & cum uxoribus coibant, ut quidem illis videbatur. Unde multi ad insaniam atque adeo in eum furorem adigebantur, ut cum Daemones ulcisci nequirent, proprias mulieres crudeliter trucidarent. Vicissim vero Daemones humana specie obversantes in viros saeviebant, alios in ignem, alios in aquam conjicientes, complures in sylvis comprehensos arboribus suspendebant, & alioquin multis & miseris modis male & atrociter affligebant. Horum Prussorum plerique antequam cum Suantepolco novas res molirentur, jam pridem a Cruciferis subacti & ad Christianismum conversi fuerant. In hac vero calamitate instigantibus dubio procul malis daemonibus ad veterem paganismum respicere, & Idolorum sacrificulos Sajnbienses, qui adhuc Daemonum cultum retinebant de causa tantae afflictionis consulere coeperunt. Illorum summus sacerdos, Kyrwaite quem vocant, cum, solennibus sacrificiis peractis, rem ad Deos retulisset, respondit, omnium horum malorum causam esse defectionem a Diis & sacris avitis, hanc illis plagam a Diis patriis inferri, quod priscam & a majoribus acceptam religionem deseruissent, & cum Deo peregrino commutassent, plagam eam non prius desitiram, quam ipsi vel ad majorum instituta & patrios Deos reversi, vel omnes ea plaga funditus extirpati fuissent. Creditum id vulgo fuit, utpote ab hominibus in pravo Daemonum cultu enutritis, & nondum in religione Christiana satis informatis. Et ut plerumque ad ingenta vitia pronior est affectio, generatim denuo conjurant, per omnes potius mortes vitam se profuturos, quam ut deinceps ad peregrini Dei cultum adducerentur, quinimo faventibus Diis patriis novos istos Dominos Christi.

Plaga Prussorum daemoniaca.

Prussi ad Idola re-
versi.

Christianos, cum novo suo Deo Prussiae finibus exterminaturos, nec ullum hominem Christianum, quemcunque nancisci possent, vivere passuros. Quod postea quidem re ipsa satis crudeliter praestiterunt.

Suantepol-
cus profligatus.

Suantepolcus certior factus de Prussorum clade apud Christburgum accepta, novum continuo comparat exercitum, partim e Pomeranis partim e Prussis, e trajecto Vistula apud Zantirum arcem delectum habet, inde agmen versus Christburgum movet. Sed non multum progressus erat, cum Magister, qui ejus adventum per exploratores cognoverat, cum expedita manu occurrit. Praemissi igitur ab eo praecursores a Cruciferis profligati, cum tumultuosius ad reliquum agmen se reciperent, exercitum omnem in fugam converterunt, in qua urgentibus a tergo Cruciferis, cum Suantepolcus nec precibus nec minis fugam sistere posset, dum accurrentes navibus mutuo se praecipites in Vistulam impellunt, multi de exercitu Suantepolci perierunt. Ipse exigua navicula exceptus trajecto fluvio in Pomeraniam reversus est. Reliqui Zantirum confugerunt. Magister post eam victoriam Zantiro copias admovet, sed cum arcis egregie munitae & praesidio instructae oppugnationem diuturnam futuram videret, ne spatium daret Suantepolco novum exercitum colligendi, trajecto & ipse fluvio Pomeraniam invadit, & tantam ferro flammaque vastitatem fecit, quantam Suantepolcus antehunc diem non fuerat expertus. Hoc Cruciferorum successu ij etiam, qui Balgae & Elbingae in praesidiis erant, cum Prussis fortunam tentaturi populi bundi excurrunt in Natangiam, multos ex improvise opprimunt ac occidunt, villas vastant & magnam praedam abducunt. Cum autem praeda jam onusti reverterentur, Prussi illos praeveniunt, & in loco angusto prope pagum Krucken in praeparatas insidias pertrahunt. Ubi Cruciferi, cum undique multitudine barbarorum circumfusi nec procedere nec recedere, quin imo ne armis quidem satis expedite rem gerere possent, per inducias & colloquia Prussorum animos pertentant, num honestis aliquibus conditionibus salvi evadere possent. Prussi postulabant, ut duces ambo Marecallus Elbingensis & Vice-Commendator Balgensis obsides darentur, milites omnes arma traderent, & sic inermes salvo corpore quo vellent abirent. Commendator tam turpem actionem nequaquam recipiendam suadebat, quippe quod longe honestius esset fortiter mori, quam inermem se barbarorum libidini dedere, & incertum ac dubium sit, qua fide illi, qui fidem omnem flocci faciant, promissa sint praestituri. Itaque hortatur, ut milites praesenti sint animo, ac omnino cogitent, eo nunc devotum esse, unde nisi virtute & manu receptus honestus nullus sit, ferro patefaciendam viam, & per stragem hostium erumpendum, victoriam in Dei manu positam, quam aequae per paucos, ac plures largiri consuevissent. Et ut omnia pessime cadant, virtutem certe etiam post mortem perpetuo retinere laudem. Tam turpiter vero deditos, qua fronte, quo ore, amissis armis ad commilitones revertendum existimarent? Vera quidem dicebantur, sed diversum suadebat Marecallus, qui ad deditionem inclinabat, stultum esse dicens, ubi virtuti locus nullus sit, vano virtutis nomine famam tueri & ubi omnino

Cruciferorum infelix eruptio.

omnino pereundum sit, arma pluris quam vitam facere, cum arma reparari possint, vita non possit. Itaque se milites suos servaturum ad meliora, licet in praesenti turpe aliquid exprimat necessitas, quam ad inter necionem viros fortes prodere. In eam sententiam vulgo pedibus itum est, tanta plerosque animorum consternatio occupaverat, ut nihil pensi facerent aliud, quam quoquo pacto vitam conservarent. Sed parum in eo consilio praesidii fuit, traditis enim armis dediti per suam barbarorum perfidiam omnes eodem quo steterant loco, immaniter sunt concisi, duo duces, quinquaginta quatuor fratres Ordinis & reliquorum militum circiter mille quingenti. Hoc patrato facinore, Prussi recta Balgam ducunt, quam propugnatoribus vacuum nullo negotio capiunt, & interfecta inbelli turba, quae remanserat, ignem injiciunt, ac munitionem solo sequant.

Anno 1251. cum secundus Episcopus Culmensis Henricus vel Heidenrichus adhuc inter vivos conversaretur, ut habent annales Prussici, Cathedralis Ecclesia cum Cleri domicilio in monasterium oppidi Culmeseh translata fuit, ejectis inde monachis Dominicanis, ideo, quod Abbatem suum nefarie trucidassent, quod per hanc occasionem accidisse narratur. Monachus quidam ejus Coenobii, corvum peculiarem peculiariter alebat, & nescio quibus artibus docebat, ut variis linguis, germanica, latina, polonica, interrogantibus responsa daret. Hunc corvum forte fortuna Abbas accedens cum eum videret tristem & melancholicum, quasi profunda cogitantem, his verbis interpellat. Corve, Corve quid pensas? Ibi Corvus respondit: Annos aeternos cum interitu tuo. Abbas eo responso & territus & iratus, sane non tu corvus es (inquit) sed merus diabolus; eoque dicto confestim jussit corvum occidi. Monachus, cui corvus iste familiaris erat, cujus colloquiis & ridiculis confabulationibus carere nunc cogebatur, in tantam rabiem prolapsus est, ut paulo post idoneo captato tempore, Abbatem cultro transfoderet. Hanc ob causam memoratus Episcopus monachos illos ejecit, & Canonicorum cathedram eo loco substituit.

Ceterum eo quem diximus successu elati Prussi, jam antea ut plurimum perdomiti, colla rursus erigere, & passim in Natangia, Pomesania, Varinia & vicinis provinciis sese in veterem libertatem asserere, Cruciferis autem & eorum subditis passim quoquo modo poterant, non parva incommoda frequenter inferre. Nec interim quiescebat confederatus eorum Suantepolcus, qui & ipse Cruciferos variis modis affligebat, nunc armis, nunc dolis, adeo quidem feliciter & favente fortuna rem gerens, ut Cruciferorum vires ac opes vehementer infringeret. Et tunc adeo quidem in angustias rursus Cruciferi redacti erant, ut res eorum pene jam in Prussia deploratae viderentur, nisi paulo post nonnulli Germanici Principes, inter quos praecipui erant Marchio Brandenburgensis, Episcopus Mersburgensis & Henricus Comes Schwarzburgicus, illis auxilio venissent, cum non contemnendo equitum & peditum exercitu, per quos secundis aliquot praeliis factis, & arcibus ac oppidis recuperatis

Auxilia
Crucifero-
rum.

peratis, denuo Prussi, qui rebellaverant, intra biennium subacti ad officium redierunt. Hi Principes adjuncto sibi Legato Pontificio Jacobo Archidiacono Leodiensi, qui eam ob rem, ex Polonia in Prussiam diverterat, pacem tandem & concordiam inter Cruciferos & Suantepolcum ac Prussos ad fidem converfos, anno 1252. in arce Christburgensi constituerunt firmam ac perpetuam. Perspiciebant enim Principes, quod Cruciferi nimis acerbe dedititiis Prutenis imperassent, nec obscure præ se ferebat Suantepolcus, se haud immerito patrocinium miserorum contra Fratrum tyrannidem sola misericordia commotum suscepisse. Pax hisce legibus composita est, eaque libertas Prutenis ad Christianismum converfis perpetuo data: Ut liceret illis quæcunque bona, quascunque possessiones, eodem jure, quo Christiani utuntur, in Prussia acquirere, habere, possidere: Ut fas illis esset de bonis suis omnibus, prout vellent, agere, testari, ac suo arbitrio disponere: Ut matrimonia cum Christianis contrahere, & versa vice Christianis cum Prutenis liberum esset: Ut ex ejusmodi conjugio progenerati liberi censerentur, nulla servitutis infamia adstricti, ac liberam haberent facultatem, ubicunque locorum in Prussia vellent, domicilium constituendi, mercaturam & opificia exertendi: Ut nobilium gentilium filii jus haberent aureorum annulorum, & in equitum ordinem cooptarentur: Ut Prutenis conversis liceret, jure Polonico, quo dudum assuevissent, uti, ad Culmense jus inviti cogi non deberent. His ita compositis & consignatis, Suantepolcus deinceps quievit, provinciis ejus, a Cruciferis interim secure degentibus: & Prussi subacti faciliore Dominis uti coeperunt, Cruciferis autem multæ gerendorum bellorum difficultates amputatæ, & major oblata facultas ditiones suas amplificandi. Itaque pacatis Culmensi, Poggesaniensi, Natageni & Barthensi provinciis, deinceps ad Sambienfes & Sudavios, qui Prussorum omnium habebantur potentissimi, & eorum socios subjugandos animum adjecerunt.

1253. Anno sequenti a festo Paschatos usque in mensem Augustum tanta fuit in universa Prussia & Pomerania pluviarum vis & tempestas die noctuque ferme continuata, ut plurimis in locis homines degere, comedere, ambulare, nequiverint, frumentum in agris ubique præsertim in locis declivioribus & suffocatum & fluxu aquarum radicitus erutum fuerit. Ex quo factum est, ut adauctis aquis Vistula totam ferme Pomerelliam inundaverit, cum ingenti strage & calamitate hominum, jumentorum & agrorum.

Livonia Provinciales. Tempore dicti Magistri Magni Conradi Lantgravii, in Livonia provinciales fuerunt: Theodoricus de Groningen anno 1247., qui Curetes ut plurimum perdomuit, arce Goldinga in cervicibus illorum imposita, & Mendovum Litvanorum Principem acie victum profligavit: anno deinceps 1250. Andreas de Stucklandia, qui Litvanos & Samogethas gravibus bellis afflixit, Semigallos ordini tributarios effecit, tandem etiam Mendovo Principi persuasit, ut cum Cruciferis pacem faceret, idolis expulsis Christianismum amplecteretur, & cum uxore Martha & omnibus

bus aulicis per Albertum Episcopum Rigensem baptizaretur. Et exinde idem Mendovus ex auctoritate Romani Pontificis Litvanorum se Regem dixit, quanquam non diu post & Cruciferorum amicitiam violavit & ad pristinum errorem & idolorum cultum reversus est.

Eodem Magistro Magno adhuc superstite, Ludovicus cognomento Sanctus, cum ex Sultani captivitate liberatus esset, Ordini Teutonico ex singulari gratia lilia quatuor aurea in suis insignibus gestanda concessit.

Lilia.

Eodem quem diximus anno 1253. nono Calendarum Augusti, Conradus Lantgravius in fata concessit, duodecimo sui regiminis anno, Marpurgi in Hassia sepultus. In cujus locum sextus sublegitur Poppo Osternaviensis, qui antea Prussiae provincialis fuerat, regnantibus in Polonia Boleslao Pudico & in Imperio Romano Conrado Quarto, ejusdem anno quarto & ultimo.

VI.

Poppo Osternaviensis.

Haud diu post electum hunc Magistrum, Premisus Poloniæ Dux Suantepolco bellum fecit, eo quod is Naclum arcem Premisli per vim occupaverat, vel ut alii volunt, uno de custodibus pecunia corrupto, noctu interceperat. Hanc itaque repetere volens Premisus cum auxiliariis copiis eo contendit, & cum arx situ arteque munitissima egregie a Pomeranis defenderetur, ac difficilis esset ejus expugnatio, aliam e regione ejus ad occidentem solem summa celeritate excitavit, eique importato copioso commeatu præsidium imposuit, quantum sufficiebat ad vexandos, & quasi in obsidione continendos hostes, qui in præsidio antiquæ arcis erant. Quo facto dimisit reliquum exercitum. Fiebant autem crebræ utrinque ex arcibus eruptiones & conflictus vario Marte. Alteram deinde Premisus fecit expeditionem in Pomeraniam, & ommissa Nacli expugnatione noctu silenti agmine ad Raciansum arcem Pomeraniæ, in quam se magna multitudo Pomeranorum cum facultatibus suis propter bellum contulerant, contendit, eamque antelucano tempore adveniens, quamvis expergefactis ad primum tumultum custodibus, verum inopinata re percussis, & quasi capta jam arce discursantibus, ac de propugnaculis sese præcipitantibus incendio consumpsit. Post cujus discessum Suantepolcus cum exercitu non contemnendo, hostibus ex nova arce obsistere non ausis, in Naclum perrupit, & commeatu importato suos inopia victus laborantes confirmavit. Deinde omnem conatum ad novam arcem vel capiendam vel evertendam convertit. Et primum quo minore suorum periculo quod volebat efficeret, farmenta & pingua ligna in fossas, quibus arx munita erat, comportari jubet, ut ea strue incensa arcem cremaret. Magna vi lignorum multo labore a militibus coacervata, cum ij plura etiam e remotioribus sylvis petita ivissent, erumpunt præsidarii, subjectoque igni, id quod jam comportatum erat materiæ sine ullo arcis periculo comburunt. Hoc primo conatu frustratus Suantepolcus vi arcem expugnare nititur, factaque e clypeis testudine, milites ejus siccas fossas transgrediuntur, & sub ipsa propugnacula subeunt, atque alii ignem subjiciunt, alii ascis & securibus

ribus ligneos arcis parietes perrumpere conantur. Sed faxis & magnis molibus superne dejectis jaculisque vehementius allicti, viginti desideratis, compluribus vulneratis, irrita coepto recesserunt. Nec tamen destitit Suantepolcus ab incepto, cumque aperta vi nova arce potiri non posset, ad dolos se convertit. Reducto enim domum exercitu, auctoque, statim revertitur, nec longe ab arce in convalle quadam in insidiis confedit, suis in antiqua arce noctu per fidum internuncium, quid fieri vellet, praecipit. Orta luce Pomerani ex antiqua arce, quemadmodum iussi erant, decurrunt, & adversarios ad pugnam provocant. Non detrectant illi, Pomerani inito praelio fugam simulant, instant Poloni fugientibus, ita in insidias praecipitantur. Nec tamen inulti cadunt. Quibus ad unum partim caesis partim captis, Suantepolcus victoriae signa praeferebat ad novam arcem accedit, deditionem postulat. Respondent ii, qui erant in praesidio, plures in arce superesse, qui de fraudulentis victoribus poenas expetiri essent. Videns autem Suantepolcus omnes suos conatus in irritum recidere, difficulterque se Naclum retinere posse, ad pacem cum Premislo faciendam inclinari animo coepit. Nec difficulter ea, Popone uno de Cruciferis (sic Cromerus scribit) qui Suantepolcum & Premislo materno sanguine attingebat, interveniente coivit. Conventu enim apud Xynam acto, Suantepolcus per sententiam Poponis ex compromisso laram, Premislo Naclum reddidit, Premislo vero Suantepolco pro impendiis & Racianzi demolitione quingentas marcas argenti certis pensionibus exoluturum se esse, novem obsidibus nobilibus datis, cavet & exsoluit postea. Captivi utrinque dimissi. Pax perpetua mutuo iurejurando firmata est, ita ut neuter alterius ditionem unquam invaderet. Eodem tempore Cruciferi cum Prussis Sambiensibus grave bellum inceperant, quod initio propter barbarorum audaciam & multitudinem varie gestum fuit. Incolebant enim Sambientes terram & satis amplam & populosam, ideoque magnas copias tam equestres quam pedestres conficere poterant: Ita quidem, ut Cruciferi propriis viribus rei summam experiri non auderent, donec ex Germania pallim auxilia conquirent, quae illis ob multorum Principum ardorem extirpandae idololatriae haud gravate subministrabantur. Inter caeteros Odoacer Boemiae Rex ipsemet cum valido exercitu in Prussiam advenit, quem non pauci Principes & primariae Nobilitatis viri comitabantur, postquam bellum in Ungaria cum Rege Bela confecerant: Quanquam Bonfinius scribit, Odoacrem ante bellum Ungaricum Ulmigeros in Prussia debellasse. Erant etiam in eodem comitatu Ottho Marchio Brandenburgensis, Dux quidam Austriae, Titemanus Lantgravius Thuringiae, Fridericus Marchio Moraviae, Episcopi Colonienfis & Olmuncensis. Scribunt tum his auxiliis, Cruciferos pugnatorum ultra sexaginta millia in armis habuisse, quod ante hunc diem nunquam evenerat. Tantam hominum multitudinem nolebat Odoacer otiosam esse, & commeatum frustra consumere, itaque ante anni tempus supremum hyeme in Sambiam cum omnibus copiis ducit, ac primo impetu Romowam, domicilium & arcem Idolorum ac Pontificum capit, quercum illam magnam & Prussis sacram exurit, & Deorum istud domicilium ad formam pagi redigit,

An. 1254.

Odoacer
Rex Boe-
miae.

redigit, qui hodie Roma nuncupatur, deinceps provinciam & agrum Medenow incendiis & populationibus devastat, quicumque Christo dare nomina velient capit & Cruciferorum Ordini subjugat, contumaces nullo discrimine vita mulctat. Itum deinde in terram Rudow, ubi ejusdem nominis arx munitissima, in quam ejus territorii nobilissimi quique cum uxoribus, liberis & fortunis confugerant, deditione capta, illi omnes Christo & Ordini adscripti. Eodem successu exercitus in territoria Quadenow, Waldow, Caym & Tapiaw processit. Incolae vero cum passim suorum caedes fieri, villas & praedia conflagrari viderent, & armis frustra obsisti, projectis armis vicatim procurrunt, Regis & Cruciferorum gratiam supplices implorant, spondent se subditos Ordini futuros, & Christianam Religionem amplexuros, modo a caedibus & incendiis temperaretur, neve devastatis agris omnis spes rei familiaris perderetur. Omnes in gratiam recepti & traditis armis, datis obsidibus, ad sua reverti iussi. Horum exemplo cum caeteri sapere discerent, ac ultro sese dederent, nullo ampliori negotio Sambia universa in ditionem Cruciferorum concessa, eo majori cum illorum gaudio, quo difficiliorem expugnatum gentem eam longe potentissimam futuram existimassent. Rex Odoacer, ut minus metuenda esset Sambienfium defectio, suavit Cruciferis, ut arcem & urbem oportuno loco in Sambia quamprimum aedificarent ac praesidio communirent, ipse majori copiarum parte cum Cruciferis relicta re bene gesta in regnum revertitur. Rege digresso Cruciferi arcem in Sambia construere coeperunt, quam in ejus Regis honorem Montem Regium appellarunt, neque multo post civitatem Brunspergam condiderunt a Brunonis Episcopi Olmuncensis nomine appellatam. Is enim in ea expeditione adversus Sambientes aliquantam militum manum auxilio adduxerat, & ad constructionem ejus civitatis multa contulerat. Quidam scriptum reliquere, Brunonem hunc Pragensem Episcopum, & ideo Odoacris comitem fuisse. Dubravius Olmuncensem fuisse affirmat, ejus opinio verior videtur.

Sambientes
subacti.Mons
Regius.
An. 1255.
Brunonis
mons.

Postquam compertum habuere vicini Sambienfium Nadrovii, Schalawonii & Sudini, quos vulgo Sudavos dicimus, quo pacto Sambientes sese Cruciferis subjecissent, quam nullam pene defensionem parassent, quam timide libertatem amisissent, & quod omnium turpissimum videbatur, quam foede abjecto Deorum gentilium cultu Christianorum sectae subscripissent, continuo omnes praere rei indignitate fremere, excidium illis ultimum comminari, & jam non pro vicinis sed pro hostibus habere, nec mora contractis copiis in eos ducunt, & Sambiam una impressione longe lateque pervasunt, multa hominum millia nulla aetatis vel sexus habita ratione immaniter trucidant, & pecora abigunt. In reditu ad fines Sambienfium, munitionem construunt trabibus duplici ordine consepis, humo ingesta, nomine Welaw indito, quod illorum lingua dicitur specula, hodie Welaw nuncupatur, quo facilius Cruciferorum copias a suis finibus arcere possent.

Prussi va-
stant Sam-
bium.

Welaw.

Huic munitioni validum praesidium imponunt, & virum inter ipsos primariae nobilitatis, nec minus bellica virtute praestantem Tirsko-

sit ad Cruciferos.

nem & ejus filium Mandelum præficiunt, ipsi in sua regressi undique se ad defensionem, si quid ulterius Cruciferi tentaturi essent, summo studio comparant. Sed longe aliter ac ipsi consilia struebant res cecidit. Etenim Tirsco munitioni præfectus probe pensitatis Cruciferorum viribus, & augmentis, & jam præter superiores provincias bello subjugatas, Sambienſium luculenta accessione, prudenter æstimabat, reliquos Prussos ad resistendum pares non futuros & demum æque ut Sambienſes & cæteros nolentes volentes, vel cum suo magno malo imperata facturos: Sibi vero etiam primum impetum sustinendum esse cum filio, ubi omnino vel moriendum ambobus vel aut ab hostibus servitutem, aut a domesticis ignominiam expectandam. Ratione igitur in consilium revocata, & re cum filio communicata, Deo dubio procul ita providente, meliorem sententiam eligit, filium ad Cruciferos in Montem Regium ablegat, sibi & præsidio vitam & libertatem paciscitur, Christianismum se suscepturos spondet, & ita rebus conventis, & iis qui in præsidio erant idem consilium approbantibus, munitionem Cruciferis tradit, quod cum illorum maximo fuit commodo. Hic enim Tirsco omnia Prussorum consilia, munitiones, vires, opes, cognitæ & perspectas habebat, & cum semel animo paganismum exuisset, totus Christianus factus, integram deinceps Cruciferis fidem præstitit. Ejus igitur ductu priusquam, quid ageretur, cæteri Prussi cognovissent, Commandatarius Montis Regii Burcardus de Hornhausen in territorium Mohenstorb proficiscitur, ubi sui moris munitionem habebant Prussi firmissimam, illorum lingua Caposte nuncupatam. Eam Cruciferi ex improvviso impressione facta occupant, gentiles omnes trucidant, & igne injecto munitionem solo æquant, idem factum cum altera munitione quam ipsi Oscholiten appellabant. Id animadvertentes incolæ vicinorum trium territoriorum & munitionum Wusatrapen aliis Gatrapen, Grundow & Angeteten, priusquam in se duceretur, consilio & interventu Tirsconis pacem petunt, se suæque dedunt & in ditionem Ordinis concedunt.

Provincia-
les. 4.

5.

Diem functo Heinricho a Weida Magistro provinciali, in locum ejus sufficitur Gerardus de Hirtzberg, qui sequenti biennio cum Sambienſium vicinis & reliquiis varia fortuna rem gessit, post biennio abdicato Magistratu in Germaniam proficiscens successorem habuit Hermannum de Grunbach, virum fortem quidem, sed admodum severum, & pene crudelem, qui Elbingæ duos fratres Ordinis, quidam scribunt tres, quidam septem, vivos cremavit, eo quod cum Prutenis apostatis consilia contulisse dicerentur. In Livonia Magistri provinciales constituti sunt anno 1256. Eberardus Comes a Seine & anno 1258. Hanno Sangerhufensis, qui postea Magister Generalis Prussiae creatus fuit.

Prussorum
nova con-
spiratio.

Pax inter Prussos dedititios & Cruciferos confirmata octavum jam annum durabat, Cruciferis paulatim ad severitatem declinantibus, & duriter imperantibus, ibi tum Pruteni passim rebellionem & vindictam circumspicere, nec solum publice dominatum impotentem abominari, verum etiam privatim ex insidiis fratres, qui cum aliqua potestate essent,

essent, opprimere. Cujus rei ex cæteris unum exemplum tam insignis perfidiæ, quam egregiæ ultionis hoc loco referemus.

Arci Lentzburgensi in territorio Natangienſi præfectus erat Fra-
ter Volradus Wunderlich. Is de suorum perfidia, quod vitæ insidias
struerent, certior factus, cum non facile crederet, aut tantum flagitium
in animum induceret, quippe mansuete & leniter ipsis imperabat, eoque
nomine apud omnes celebrabatur, nihilominus periculum illorum fidei
prius facere decrevit, quam severius aliquid in quempiam constitueret.
Convivium itaque splendidius instruit, primates illorum more suo, ut
sæpe consueverat, invitat, accumbentes laute excipit, largiter etiam
propinat, in omnes nihilominus motus & insidias intentus, & ut a vi se-
curior esset, lorica ferrea sub veste clanculum indutus, convivium in-
multam noctem accensis candelis & lucernis protrahitur. Prussi post-
quam immodica ingurgitatio audaciam & licentiam augebat, ex com-
posito lucernas alii extinguunt, Volradum alii pugionibus punctim feri-
unt, sic ut ictus per vestem adacti in lorica subsisterent. Ubi ad Domi-
ni clamorem servis accurrentibus lucernæ ex integro sunt accensæ, con-
queritur Volradus de eorum perfidia, qui se contra jus hospitii vulnera-
re, fortassis etiam trucidare voluissent, ostendit vestem multis locis per-
fossam, illi omnes quasi indignabundi factum improbare, communi con-
silio tantum scelus perpetratum negare, nec tamen auctores prodere.
Omnibus igitur sese sancte purgantibus rogat Volradus, si auctor per-
quiri posset, ecquanam poena dignum existiment, qui talia in se perfide
& furtive perpetrasset? Respondent illi subdole, quia scirent auctores
in ea multitudine & turba ignorari, qui talia patrasset eum ignis supplicio
dignum esse. Volradus nihil tum amplius ea de re verborum facit, quasi
parum curans, hortatur denuo ad hilaritatem, computationes repetit,
bene potos ad lucem ferme domum dimittit, aliquanto post, cum exa-
ctius illorum explorasset consilia, rursus & eos qui antea adfuerant, &
alios insuper, quos simul in necem suam conspirasse compertum habe-
ret, invitat. Illi nihil renuere, sed ad constitutam horam accelerare. Quo-
niam enim sæpius consueverat hujusmodi conviviiis, nihil mali suspica-
bantur, quinimo nec meliorem sibi patrandi sceleris occasionem dari
posse putabant, qua semel tandem res in ejus exitium esset successura.
Instructum erat convivium extra arcem in ædibus vicinis peramplis,
quæ tot hospitibus sufficerent. Volradus ubi inebriatos videt, cautius
sibi prospicit, ubi vero animadvertit, prioris facinoris exemplo lucernas
extingui, mox secedit, quodque jam antea clam omnia præparaverat,
fenestris & januis fortiter occlusis, igne injecto, domicilium simul & ho-
spites exurit. Et ille quidem hoc modo ipsorummet sententiam, qua
proditores tali supplicio dignos judicaverant, adversum eos exequaba-
tur. Sed hæc non minima fuit causa, ut rursus Pruteni generatim defi-
cerent ac correptis armis in pristinam libertatem sese vindicarent. Et
sane tanta fuit hæc rebellio, tantasque vires acquisivit, præsertim in
Sambia, Natangia & Varmia, ut deinceps totos tres & viginti continu-
os annos vehementer laboratum sit, donec ad officium omnes reduce-
rentur,

rentur, cum interim permultum sanguinis utrinque funderetur, & plerique Prussorum optimates ac nobiliores familiae penitus extirparentur, priusquam caeteri ad officium & imperium reducerentur. Equidem existimaverim multo pluri constitisse Cruciferis, ut Prussos omnes subjugarent, quam Hispanis, ut in Americae parte regno potirentur. Quamquam enim ibi regiones essent majores & ampliores, homines tamen erant inermes & imbelles, Prussi vero armis longe instructiores. Ac si Hispani Indis istis quos vocant occidentalibus benigne potius imperare, quam ob detestandam avaritiam & auri sitim per tyrannidem opprimere voluissent, facile eos absque armis, absque bello obsequentes habuissent; contra Prussi non nisi armis & multo sanguine ad fidem Christianam & alienum dominatum cogi poterant. Sin isti Indi saltem armis instructi fuissent, ut Prussi, in iis subjugandis profecto Hispanis plus aliquanto sanguinis fuisset impendendum. Quod facilius cuivis apparebit, si consideremus, quam multa millia istorum hominum saepius Hispani cum exigua suorum manu superarint, & quantis copiis Cruciferi Prussos oppugnaverint: quas hi civitates & arces multo labore ceperint, alias recens extruxerint, & quae illi tuguria ibi invenerint, ac quas urbes erexerint. Sed hac de re fatis. Initio igitur hujus rebellionis, cum jam per omnes ferme provincias adversum Cruciferos conspiratio firmata fuisset, Prussi communi consilio Duces eligunt, penes quos summa rerum gerendarum esset. Sambienfes Glandonem, Natangii Hercum Monte, Varmienfes Glapponem, Pogesani Autinum, & Bartenfes Diwanum, omnes viros magna animi fortitudine praeditos & rebus bellicis a juventute assuetos. Hi diem inter se condicunt, quo singuli illorum cum omnibus suae provinciae copiis adversus vicinos Cruciferos erumperent, & quicquid nominis esset Christiani ferro flammisque extirparent, & Cruciferos simul & semel e Prussia profligarent. Hoc uti inter ipsos constitutum erat, ita pro se quisque laud segniter exequi pergunt, publica sit laniena Christianorum omnium, quicumque extra munitiones comprehensi essent, ubi caedium esset satietas, in servitutem abducuntur, saeminae praefertim & juvenes, vici, pagi, praedia, civitates omnes, quae nondum munitae erant, diripiunt, incendunt, solo aequant. Sed nec a presbyteris & viris religiosi, qui passim constituti erant, ad informandos in religione Christiana gentiles, temperatum fuit. Quorum unum Sambienfes barbaro prorsus crudelitatis genere necarunt. Collo enim inter duos asseres inserto, asseribus cominillis pendulum tandiu compresserunt, donec intercluso spiritu praefocaretur, crudelitati etiam ludibrium adjicientes: quod scilicet fas non esset sanctorum virorum sanguine commaculati. Ita in modum saevissimae tempestatis omnes ferme Ordinis provinciae, Cruciferis tantam vim sustinere non ausis, & arces ac civitates An. 1261. munitas aegre tuentibus, misere vastabantur. Ubi haec Prussorum de-
Expeditione vastatio & insania in Germaniam & Poloniam enunciata fuit, multi con-
Prussos re- tinuo Principes & viri nobiles consilia de ferendis Ordini suppetiis inie-
belles. runt, & brevi tantae copiae in Prussiam ad Cruciferos confluxerunt, ut nunc tandem non solum quasi ex latebris progredi auderent, sed etiam aperto Marte, si copia daretur, consilgere non dubitarent. Primum vindictae

Prussorum
Duces.

Prussorum
eruptio.

vindictae furorem in Natangos convertunt, ibi vicissim omnia incendiis devastant, rebelles ubicunque deprehensos interficiunt, paucis, in quibus spes frugis melioris esset parcitum. Cum Natangorum exercitus nusquam compareret, Sambiam versus progrediuntur, & eo in loco, ubi nunc Brandenburgum situm est, castra locant, ut inde certum aliquid de hostium copiis cognoscerent. Ibi per exploratores cognoscunt, Natangos copias contrahere, in agrum Culmensem impressionem facturos. Itaque Baronem Germanum de Reidern, quem Principes Germaniae Ducem suarum copiarum constituerant, cum expeditissimis militibus eo mittunt, qui quidem post adventum suum hoc unice desiderabant, ut sibi cum hostibus aperte congregiendi copia fieret. Hi duorum dierum itinere progressi prope vicum Pokarvin in Natangos jam agmen moventes incidunt. Nec mora committitur praedium, pugnatur utrinque acriter, ancipiti diu praedio, hi virtute, Natangi multitudine freti. Et quanquam Germani dimidiam ferme Natangicarum copiarum partem prostravissent, tandem tamen multitudine victi in fugam conjiciuntur, Barone Duce caeso, plurimis interfectis, paucis fugae beneficio conservatis. Cum Duce perit etiam in acie legatus ejus, vir fortissimus, Schinkol de Buchheim, qui in confertissimos hostes se conjecerat, & cuneos perruperat, multosque cum omnium admiratione sua manu confecerat, cumque longius progressus eodem impetu se ad suos recipere vellet, equo suffosso dejectus & multis vulneribus trucidatus est. Prussi ob adeptam victoriam sacrum facere Diis suis volebant, quod ejus erant generis, ut si quem hostium Ducem aut centurionem aut primarium aliquem cepissent, eum equo insidentem & armis indutum ita cremarent. Sin neminem majoris notae in potestatem redeissent, ex caeteris captivis, sorte victimam legebant. Productis igitur captivis, & coniectis in urnam fortibus, designatur Nobilis quidam Magdeburgensis, frater Ordinis, cognomine Hirshals. Hic tamen atrox mortis genus formidans continuo Ducem Hercum beneficii sui commonescit, quod eum privatum adhuc superioribus bellis captum gratis dimiserat. Hercules haud dubie hominem agnovit, nec ingratum se praestat, sed intercessionem sua illum hac vice liberat. Sortes secundo coniectae, eundem Hirshalsium produnt, Prussi Ducis sui precibus dant, ut hac etiam vice servaretur. Cum tertio sortes consulerentur, & ejusdem nomen tertia vice primum exiret, jam nullam amplius intercessionem ipsemet pro se passus, ultro fortium arbitrio se subjecit, quod existimaret, a Deo sibi generis hujus martyrium pro Christiani nominis defensione destinatum esse. Prussis quoque persuasum erat, a Diis suis neminem alium ad sacrificium expeti, & hoc ipsum tribus fortibus demonstrasse. Ita ille secundum gentilem ritum immolatur.

Cruciferi
caeli.

Eodem anno Comes Bergensis cum novis copiis in Prussiam Cruciferi a
Cruciferis auxiliatum venit, quibus iactura militum, quos Natangi acie Sambien-
interfecerant, facile sarciebatur. Redintegrato igitur exercitu Cruciferi bus exst.
Brandeburgo movent, & in Sambienfes ducunt, qui & ipsi copias
omnes contraxerant, & fortunam experturi magnis animis occurrebant.
Fit

Heilsberga
amissa.

Fit pugna atrox, dimicatur utrinque fortiter per integrum diem, neutro inclinante victoria, Cruciferorum tandem exercitus a barbarorum multitudine fusus fugatusque. Qui ex fuga & caede superfuerunt, ad Regium montem incolumes se receperunt. Haud diu post Prussi Varmienfes tribus agminibus Heilspergam contendunt, ac summis viribus oppugnant. Qui in praesidio erant, barbarorum impressiones fortiter sustinebant, erantque tanta fiducia freti, ut facile vel integrum annum tanto exercitui soli resistere auderent, nisi continuata diutius obsidione com meatus defecisset. Jam ducentos, & quinquaginta equos per famem absumperant, nec quidquam ad illos poterat importari, viis omnibus undiquaque interclusis. Nec alius erat Cruciferis exercitus, quo hostem a moenibus removere possent. Obsessi igitur cum jam extrema imminerent, nocte intempesta clanculum, non animadvertentibus barbaris arce & civitate excedunt, & per occulta sylvarum itinera Elbingam salvi perveniunt. Adducebant secum duodecim Prussos praecipuae nobilitatis, qui in proxima pace obsides illis dati fuerant, hos oculis privatos ad suos remittunt. Heilsperga interim a Prussis, qui fugientes minime persequendos statuerant, capitur ac diripitur.

Prussorum
succellus.

Cum itaque fortuna Prussis in tantum faveret, ut jam in manu sua victoriam positam existimarent, utendum ea rati, copiis divisim praecipuas Cruciferorum munitiones, Montem regium, Christburgum, & Bartenstenium simul obsidione cingunt, quibus interceptis existimabant facile Cruciferos reliqua Prussia posse exturbare. Christburgum primo impetu captum & Christiani omnes trucidati, sed paulo post a Magistro provinciali receptum, omnibus similiter Prussis, qui in praesidio relictii fuerant, ad unum interemptis. Ad Montem regium & Bartenstenium gravior & diuturnior fuit oppugnatio. Cruciferis enim acriter locum suum defendentibus, quotidie fiebant in hostem eruptiones, certabatur subinde levibus praeliis. Prussi nihilominus circumcirca fossas, aggeres, vineas, opere tumultuario ducunt, quo ab eruptionibus essent tutiores.

Cruciferi rursus tam noctu quam interdiu erumpere, operis ignem injicere, aggeres disturbare, nec ullam ferme quietem hostibus permittere. Proinde Prussi oppugnatione ferme intermissa, vias saltem obfidebant, & aditus omnes diligenter observabant, ne quid obsessis importari posset, rati se illos si non vi, fame saltem expugnatos. Et sane rectam viam erant ingressi. Etenim in Monte regio post semestrem obsidionem, quod plurimi milites essent in praesidio, jam ad equorum maturationem perventum erat, animus autem ad sustinendum extremum periculum minime defecerat. Interim Cruciferi, qui Resellis in praesidio erant Bartenstenio viciniore, cum similem obsidionem vererentur, nec vel com meatu vel viribus arci propugnandae sufficerent, ipsimet ignem injiciunt, & in pacatum se recipiunt. Annus erat quo haec agebantur supra millesimum ducentesimum sexagesimum quartum, cum Poppo Magister generalis senio defatigatus, sic ut ad res amplius gerendas ineptus esset, Principatui sponte renunciavit, cum undecim annos praefuisset,

An. 1264.
Poppo Ma-
gistratu se
abdicat.

fuisse, & privatam deinde vitam delegit. Proinde quod nonnulli scribunt, eum a Tartaris ad Lignicum caesum esse, cum Bathus Rex Tartarorum irruisset, & totam ferme Poloniam ac Silesiam pervastasset, illi vehementer errant, quod cum secundum veriore historiam pugna cum Tartaris diu ante ejus mortem anno videlicet 1241. commissa est, tum quod Poppo, postquam Magisterii provincialis administratione omissa semel in Germaniam concessisset, ibidem reliquum vitae tempus peregit, nec in Prussiam reversus est: quin imo ad summum imperium, vocatus, duodecimo demum post Tartaricam pugnam anno Prussiam itidem ut Livoniam per Magistros provinciales gubernavit. Sic ut rationi temporum minime conveniat, hunc Popponem isti pugnae interfuisse, nec ullum alium habet auctorem, praeter Divae Hedwigis Legendam.

Popponem in summo Magistratu obeundo secutus est septimus VII. Hanno Sangerhusiensis, qui antea Livoniae pro Magistro praefuerat, cu-
jus auspiciis Cruciferi cum Prussis rebellibus aliquanto felicius, quam ha-
ctenus bellum gerere coeperunt. gerhusi-
ensis.

Eodem etiam tempore in locum Magistri provincialis Prussiae Provincia-
Hartmanni de Grunbach, propter crudelitatem loco moti surrogatus est lis 6.
Helmerichus de Reichenberg, qui postea in acie a Prutenis Natangis
probe Lubaviam caesus fuit, de quo suo loco plenius commemorabitur.

Livoniae praerat anno 1261. Burcardus de Hornhausen, qui cum Livoniae
plurimis fratribus & militibus, & cum eo Marecallus Prussiae cum cen-
tum & quinquaginta fratribus Ordinis a Litvanis & Samogetis Durbini in
acie caesus. Hunc deinde anno 1264. secutus est Georgius ab Eichstatt. Magistri.

Hanno quam primum Ordinis imperium suscepit, nihil prius aut Expeditio
potius habuit, quam ut nova Germanorum auxilia colligeret ad Prussos contra
rebelles compefcendos. Multi in gratiam novi Magistri, plures religio-
nis defendendae studio confluunt: inter quos praecipui erant duo Comites
Juliacensis & Montensis omnium copiarum illarum praefecti. Hi in Prus-
siam adventantes cum Cruciferis recta in Sambiam ducunt, quoniam
Bartenstenium & com meatu & milite ad sustinendos hostes satis esset
communitum. Ubi prope hostem ventum est, qui montem Regium ob-
fidebat, consilium erat eo ipso die Prussos in castris suis adoriri, sed quod
nox imminabat, & castrorum situs ignotus erat, in crastinum res dilata.
Prussi vicissim, qui quantae peregrinorum essent copiae scire non pote-
rant, valde periculosum existimantes cum recenti hoste in castris confli-
gere, metuendum enim erat, ne interim obsessi de auxiliis certiores facti
erumperent, & sic utrinque pugnandum esset, capto ex tempore consi-
lio, eadem nocte castra summo cum silentio relinquunt, & aliquantum
progressi non procul a Germanis confident, eo proposito, ut cum illi se
loco movissent, a tergo eos invaderent. Consilium haud imprudens, si
fortuna respondisset. Enim vero dum omnia festinanter aguntur, qui-
dam eques, qui paucis ante diebus captus fuerat, nemine animadvertente
elabatur,
K

Sambienfes
ad Regium
montem
profligati.

elabatur, is curriculo se ad montem Regium proripit, Commendatori hostium machinationem enunciat. Ille eundem equitem continuo ad Germanorum castra ablegat, & quid opus factu sit demonstrat. Summo mane cum vixdum illucesceret, Commendatarius cum exercitu suo Prussis in conspectu erat, a latere Germani irrumpebant, Prussi aliquamdiu fortiter resistentes, tandem cum & iniquo loco pugnaretur, & Germanorum impetum diutius sustinere nequirent, in fugam conjiciuntur. Tria millia caesa, castra capta & direpta, munitiones, aggeres & caetera opera everfa. Regimontani licet ea parte obsidione soluti essent, fame nihilominus premebantur. Obsidionis enim tempore terra nihil importari poterat, commeatus autem navibus complurimis per lacum, Hab submissus ab hoste interceptus fuerat.

Swayno
Sambienfi-
um confæ-
deratus.

Neringam Insulam tum possidebat Prussorum opibus & potentia haud postremus Swayno Sambienfium confæderatus. Is Cruciferorum navibus oppressis & commeatu intercepto ostium Pregelæ fluminis, qui veteribus Chronus erat, obsidebat, ne quid mari vel lacu Hab importari posset. Vehementer angebat Cruciferos, quod nullam haberent copiam hostem e flumine amovendi, naves enim omnes Prussi vel abduxerant, vel igne exusserant. Erat inter advenas miles quidam Lubecensis, qui rei maritimæ jam dudum operam dederat, is decem focis, qui Prussicam linguam callerent, in scapham secum assumptis, prima noctis vigilia secundo flumine ad hostium naves contendit, simulant se Prussos esse, qui ad speculandas res hostium propius ad urbem accessissent. Excubitores lingua gentili decepti, nihil curant amplius, sic illi per totam eam noctem tacite circumvecti naves ferme sub aqua perterebrant, & ante lucem in pacatum revertuntur. Orta vix luce, Prussi qui in carina dormierant, aqua ferme suffocati somnum excutunt, in omnibus navibus undique clamor & tumultus, ac priusquam fraus innotuisset, naves adeo aqua erant impletæ, ut aliquæ mergi inciperent. Necessario igitur navibus exoneratis ad utramque fluminis ripam stationes faciunt. Et hoc modo naves quidem inutiles hostibus factæ, sed parum Cruciferis proderat. Prussi enim intra paucos dies pontem flumini imponunt, & in utraque ripa fortissimo præsidio custodiunt, sic ut nihilo magis quidquam commeatus vel mari vel ex lacu supportari posset.

Sambienfes
ad montem
Regium
caesi.

Necessitas quæ durum telum est, famis præsertim, ultimum Cruciferis excutit consilium, ut rem semel quacunque fortuna decernendam statuerent. Itaque licet hostibus longe inferiores, mori tamen potius fortiter, dum adhuc corporum vires essent integræ, quam fame tandem enecati pecudum instar mactari cupientes, in hostem ducunt. Prussi tantum aberat, ut pugnam detractarent multitudine freti, ut gauderent copiam sibi factam damni per noctem illati, in luce vendicandi. Acriter utrinque pugnatum fuit a prima diei hora ultra meridiem, fortuna tandem & virtute Cruciferi superiores Prussos fundunt fugantque. Quorum in acie ceciderunt circiter quinque millia, & inter hos Sambienfium Imperator Glando, & Dominus Neringæ Swayno. Multi inter fugien-

dum

dum in flumen & lacum præcipientes acti perierunt, minima pars salva evasit. Cruciferi aperta sibi jam via, qua commeatus Elbinga importari posset, naves fluvio merfas quantum possunt extrahunt ac reparant, quibus impositi milites in Neringam trajiciunt, ac insulam totam cædibus & incendiis devastant, arcem ipsius Principis, quam Germani Nidenburgum vocitabant, diripiunt & solo æquant, ac ingentem inde prædam hominum & pecudum deportant. Et ab eo deinceps tempore insula ferme, exceptis casis piscatorum littoralibus, mansit deserta.

Sambienfes hac affecti clade, animos minime despondent, sed ad reparandas copias & bellum continuandum consilia conferunt. De novo primum Duce constituendo deliberant, quem Glandoni cæso substituant. Inter omnes proceres duo potissimum fratres virtute & opibus eminebant, Sclodonis Principis territorii Quedenaw, qui in prima Cruciferorum irruptione Sambiam ordini subegerat, & quoad vixit in fide permanferat, filii, quorum natu major Wargullo, minor Nalubo dicebatur. Ili diversa sentientes prout quisque animatus erat, diversa popularibus de rerum summa consultantibus in consilio publico proponebant. Wargullo referebat omne hoc infortunium & omnes hæc calamitates, quas hætenus perpeffi fuissent, non aliunde accidisse, quam quod fidem Cruciferis adeo sancte datam iterato juramento confirmatam temere nulla justa causa rupissent, & occasione saltem adversæ eorum fortunæ arma cepissent. Iam dudum Prussos exemplo proprio perdidicisse, Cruciferos premi, vinci, fugari posse, opprimi, debellari, expelli non posse. Hanc illis terram fato quodam deberi, cui frustra resistere, & ut ajunt contra stimulum calcitrare summæ sit, si non impietatis, profecto dementiæ. Quid enim (inquit) hac reluctatione consequemur? vel quis tandem bellorum nostrorum finis erit? Idem scilicet, qui antea fuit, & eo quidem deterior, quo justior est causa vindicandæ perfidiæ, quam alienæ provinciæ occupandæ. Quod si iterum vincemur, dubius enim martis eventus est, quid aliud quam iniquissima servitus nostri, & conjugum & liberorum, erit expectandum? Ut taceam agrorum vastationes, oppidorum ac prædiorum direptiones, hæc enim damna refarciri possent, ut taceam quoque fortium virorum, parentum, fratrum, liberorum & cognatorum cædem, multarum familiarum excisionem, cum horum enim morte & interitu præ servitute bene actum putabo. Itaque si pro rerum præsentis statu recte nobis prospicere voluerimus, illud expeditissimum mihi videtur esse, ut honestam pacem pro cruento & eo quidem dubio bello complectamur. Vident Cruciferi nos arma habere & pro libertate pugnare, & mori paratos esse. Facilius & libentius pacem dabunt petentibus, quam devictis. Mavelint ipsi subditos habere fideles, quam servos infidos. Hanc viam si mecum ingredi vultis, ego me vobis Ducem profiteor atque adeo pacem bonis & honestis & nequaquam servilibus conditionibus impetraturum me polliceor. Valet adhuc multum apud Cruciferos memoria parentis mei, qui ad extremum usque animæ halitum, integerrimam ipsis fidem præstitit, ejus generi & familiæ quicquid hætenus erratum est ejus memoriæ causa condonabunt, & similem de-

Sambienfes
de bello re-
staurando
agunt.

Wargullo.

K 2

inceps

Nalubo.

inceps ab ejus posteritate fidem expectabunt. Hoc consilium si aspernami-
mini, equidem nihil aliud quam patriæ devastationem & nostrorum
omnium servitutem mihi polliceri possum, ut melius consilium invenire
possitis opto. Hæc sententia optimo cuique inter procere videbatur
non minus honesta, quam necessaria, & in eam pedibus ibant. Nalubo
autem, qui nemini hominum æque ac Cruciferis infensus erat, eam ut
abjecti animi significationem non aspernari modo, sed etiam perfidiæ
arguere fratrem. Quid enim aliud esset viros fortes arma sponte abjicere,
quam patriam communem & libertatem publicam, quam semel defenden-
dam fortiter suscepissent, turpiter hosti prodere? quid interesse censerent
inter emendicatam pacem & servitutem sponte susceptam? An ignora-
rent, superbum & impotentem dominatum, tyrannidem in se, libidi-
nem in conjuges & liberos toties expertam? Si jam Cruciferorum sub-
diti essent, manibus & pedibus potius annitendum censeret, quo pacto
servitutis jugum excuterent, quam cum liberi sint, sponte illud expete-
rent. Nec enim scire Cruciferos aliter subditis quam servis imperare,
nec aliud eorum imperium esse, quam superbissimum dominatum. Me-
minerimus (inquit) nos viros esse, nos Prussios esse, indigenas, illos ad-
venas, alieni agri invasores, & solo Germanorum auxilio niti, qui pro-
fecto non semper Cruciferis in rem alienam præsidia suppeditare pote-
runt. Si tantum illis fuit animi & virium, ut Prussiam ultro invaderent,
cur vel animis vel viribus futuri sunt deteriores Prussi, quo minus eos
rursum expellamus. Sin nobis ipsis tantæ vires non sunt, vicini certe
nostri, Sudini, tantæ sunt potentiæ, ut facile Germaniæ totius impetum
sustinere valeant, illorum societas & armorum conjunctio nunquam nobis
deerit. Ac ut omnia votis nostris sint contraria, ut omnis bellorum
fortuna nos destituat, præstat certe & ad ignominiam effugiendam, &
ad calamitatem brevi exantlandam mori fortiter, quam turpiter servire, &
eam servitutem servire, cui non corpus solum mancipatur, sed Dii patrii
ejurantur, & aliena religione animi per vim obstringuntur. Hanc sen-
tentiam cum placere sibi vulgus & multitudo variis acclamationibus
significarent, ut ferme sit, quod meliori sententiæ pauciores adstipulen-
tur, bellum continuandum decernitur, & copias quam primum in unum
contrahendas. Wargullo cum recta monenti nemo obtemperaret, as-
sumptis iis, qui eadem sentiebant, erant autem complures ex Sambien-
sium nobilitate præcipui, clam se subducit, & ad Cruciferos confugit, a
quibus pace data & accepta in honore habitus, egregiam ipsis in recupe-
randa Sambia ope & consilio gratiam retulit. Nalubo interim belli Dux
electus, copiis omnibus propere contractis versus montem Regium mo-
vet, ac nocturna impressione, priusquam de hostium adventu quidquam
constaret, improvise irrumpunt, & magna primum usque ad lucem edi-
ta strage, civibus & præsidii militibus partim dilapsis, partim ex emin-
tioribus ædificiis ægre se tuentibus urbem spoliare incipiunt. Ea tum
fita erat in colle ab arce nonnihil remoto, cui nomen Divi Nicolai fece-
rant. Cruciferi copias tam in arce quam circa arcem dispositas habe-
bant. Itaque re tanti discriminis perspecta, continuo subveniunt. Prussi
a præda ad pugnam conversi, in ipso portarum aditu, quasi urbs jam
sua

Sambienfes
czli.

sua esset, strenue irrumpentes excipiunt. Pugnatur in ipsa usque ad me-
ridiem, Prussi tandem expulsi, sed non adeo profligati, quin in campo
denuo aciem instruerent. Non detrectabant Cruciferi. Itaque novum
prælium summis viribus & pertinacibus animis redintegratur, tanto qui-
dem utrinque ardore, quasi hac una pugna de tota belli summa decertan-
dum esset. Sed eadem in campo, quæ in urbe Prussorum fortuna, cla-
des longe major fuit. Septem circiter millibus cæsis, cæteri fugati, &
passim inter sylvas dispersi. Nalubo qui ob rem male gestam infortuni-
um domi metuebat, cum diu rerum omnium egens oberrasset, tandem
fero sapiens ad auxilium fratris confugit, cujus precibus in gratiam a Cru-
ciferis receptus, vita ac libertate donatus est. Exinde Cruciferi urbem
Regii montis nondum satis munitam, ex colle Divi Nicolai in eum locum,
ubi hodie sita cernitur, inter arcem & Pregelam fluvium transtulerunt.

Hanc cladem ferunt Sambienfes ab ultimo Prussorum Pontifice
pagano, cui nomen erat Alepo, prædictam & ipsos commonitos, ut
Christianis sese dederent; & religionem eorum amplecterentur, quo-
niam a Diis patriis nullum illis amplius auxilium expectandum esset.
Cum id Prussi molestissime ferrent, & capitales insidias Pontifici strue-
rent, ille ad Cruciferos confugit, & eorum se fidei commisit, Christia-
num se futurum professus. Cum ii ob rei novitatem non modo mira-
rentur, sed stupeant etiam, ac quærerent, unde nova isthæc incessisset
tam repente religio, eum qui totus antea paganæ superstitioni deditus
fuiisset, respondit ille: Deos patrios precibus & victimis intime colui,
ut ipsi nobis auxilium suggererent, quo Christianos tota Prussia extur-
baremus, at illi tandem mihi responderunt, hoc se præstare non posse,
quoniam Christianorum Deus omnibus aliis Diis esset potentior. Sic
in tutelam receptus & Christianis sacris fuit initiatus.

Fractis hac clade Sambienfes, Cruciferi deinceps haud magno
negotio territoria Waldow, Quedenaw, Wargen, Pobeten, Dramenow
(gentilia hæc agrorum nomina postea etiam in usu manserunt) & cætera
vicina receperunt, in quibus recipiendis quam plurimi Sambienfes re-
bellium cæsi, & integræ Nobilium præsertim familiæ ob insignem perfidi-
am penitus extirpatæ. Supererat territorium Bethinum, quod distin-
ctis pagis vicatim habitabatur, & Incolæ Prussorum omnium habeban-
tur & ferocissimi & fortissimi: itaque vicinis omnibus erant metuendi.
Ex quolibet pago quingenti viri semper armabantur. Cruciferi cum ea
hominum multitudine, præsertim qui ferocitate cæteris præstarent,
nihil temere agendum rati, per nuncios cum Livoniæ Magistro agunt,
ut conjunctis armis simul in hostes duceretur. Die constituta Cruciferi
fines hostium ingrediuntur, agros populantur. Bethinenses mox vicatim
egressi populantibus occurrunt, Livonienfes ut statutum erat nusquam
comparent. Cruciferi nihilominus manum conferunt, hostibus fortiter
resistentibus. Cum in horam usque sextam pugnatum fuisset, Crucife-
rorum acies multitudine hostium oppressa inclinare cœpit, & plane in
fugam coniecti fuissent, nisi eodem momento, quo jam Prussi victores
erant,

Sambienfes
subacti.

Bethinum.

erant, Livonienses supervenissent. Illi a tergo hostem adorti, Cruciferis jam cedentibus animum addunt. Redintegratur pugna tanto animorum fervore, quanto vix unquam res gesta fuerat, nec prius a caedibus temperatum, quam Betinenses ad unum omnes interfecti. Ea enim erat hominum istorum stupenda ferocitas, ut ex tanta multitudine ne unus quidem arma abjecisset, vel vitam deprecatus fuisset, vel captivum saltem se duci passus esset. Sic tota gens deleta, pueri, mulieres, & faeminae passim in caetera Prussia dispersae, territorium penitus evastatum, ut ibidem hodie omnia plena sint sylvarum. Eadem calamitas fuit territorii Runow, cuius incolae eadem ferocitate resistentes ad internecionem caesi sunt. Hac maxime ratione Sambienfes denuo subjugati, & qui supererant supplices facti ad officium redierunt. Et tum temporis Cruciferi duas munitiones Tapiam & Lochstetum in Sambia construxerunt.

An. 1266.

Suantepol-
cus mori-
turus.

Anno 1266. diem obiit Swantepoleus Dux Pomeraniae & Cassubiorum, de quo plura superius loco suo commemorata fuere; cum aetatis annum ageret nonagesimum & septimum. Is moriturus filiis suis Mestvino & Vartislao quam optime prospicere & cautiore eos reddere volens, ne temere bellis intestinis cum Ordine fratrum Teutonicorum sese implicarent, hisce verbis eos adhortatus est: Si existimatis, carissimi Filii, me pro paterno erga vos amore quam optime vobis consultum velle, aut etiam longo rerum usu tot jam annos edoctum posse vobis, quod e re vestra maxime sit, consulere, audite quaeso praecepta mea, quae vobis moriturus do, vivens ipse mihi satis mature dare non poteram. Ego vobis relinquo principatum per se quidem satis amplum, si eo essetis animo, ut maiorem imperantem minor ferre posset. Verum quoniam uterque vestrum sui domini partem per se gerere mavult, in duabus rebus salutem & dignitatem utriusque mihi credite sitam existimabitis. Unum est, ut concordēs sitis, quod quo difficilius est inter multos, & tamen nihil ad conservandam omnium potentiam efficacius: ita inter duos nihil facilius, modo ne vel superbiae vel ambitioni locus in animis relinquatur. Quod quo magis praecaveatur, rursus in eam sententiam sum proclivior, ut natus major Rempublicam gubernet, minor laborum sit socius, & maioris auctoritatem sequatur. Alterum quod vos hortor, hoc est, ut cum Ordinis Teutonici fratribus Marianis pacem & amicitiam perpetuo colatis, idque meo potissimum adducti exemplo. Equidem per complures annos cum illis bellum gessi, non virtute solum & aperto Marte, sed variis etiam artibus & insidiis, quibuscunque illis incommodare possem. Quinimo omnem ferme Prussorum gentilium vires & potentiam adversum ipsos concitavi. Et quanquam saepe victor fui, re ipsa tamen expertus sum, ab eo tempore, quo cum illis belligare coepi, me paulatim & fortuna & opibus, & quod maximum iudico, vicinorum favore & amicitia fuisse destitutum. Enim vero quid bono vicino est optabilius, qui etiam fratre potior est absente? quid odio vicinorum perniciosius? Ego his posthabitis vicinos Cruciferos hostiliter sum persecutus, summis utique viribus, quibus nihil profeci, & tandem hoc sensi, frustra me pugnare adversum eos, quibus Deus ipse, quibus

bus multi Reges ac Principes religionis causa essent certissimo auxilio subsidioque. Quo circa magno meo malo, & non parva subditorum & opum iactura detrimentoque, tandem sapere fidemque colere didici. Quod ne vobis etiam usu veniat, peramanter vos hortor, ut vicinos Cruciferos, Dei & Divinae Genetricis servos reverenter colatis, ametis, & omni benevolentia complectamini, inter vosmet ipsos autem fraternam concordiam perpetuo conservetis. Hoc, ut opinor, modo bonis vicinis ex commodo vestro utemini, & principatum vobis a me traditum integrum ad filios quoque vestros per manum, qua accepistis transmittetis. Neque diu post, scilicet tertio Idus Januarii ejusdem anni Suantepolcus inter vivos esse desiit, in Olivenfi monasterio sepultus, ubi adhuc ejus monumentum remanet, quod tale est.

Erat Suantepolcus vir bellicosus, & adversus omnes sibi infestos Epicedion
victoriosus, qui etiam victrici manu se de subjugio Principum Poloniae Suante-
excussit, se & sua viriliter defendendo. Iste fuit Monasterii hujus fau- polci.
tor piissimus & Dominus graciosus, multa ei impendens opera pietatis. De hujus benignissimi Principis virtutibus antiqui monachi Olivenfes, patres nostri, ejus contemporanei, qui vitam ipsius optime noverant, talia nobis reliquerunt in scriptis. Quod scilicet fuit homo misericors, amator Dei & servorum ejus, maxime autem Religiosorum: fuit etiam pius protector, primo viduarum & orphanorum, deinde aliorum, fuit insuper strenuus defensor terrarum suarum & hominum, clemens iudex, nec severus ultor injuriarum personae suae propriae illatarum, unde & metrica sic scribitur de eodem:

Dux Suantepolcus perfolvit debita mortis,
Ingenuus, sapiens, ac ad certamina fortis,
Atque Dei cultor, fidei defensor & ultor,
Veri Zelator, magnus Cleri venerator.
Osor iniquorum, vehemens corrofor eorum,
Iuste censebat, oppressis subveniebat,
Sicut debebat, oppressores reprimebat.
Causas cunctarum primo tractans viduarum,
Juri causarum post intendens reliquarum.
Terram defendit propriam mira probitate,
Nullum suspendit, quia plenus erat pietate,
Sed delinquentes & contra jus facientes
Carcere claudendo, spoliando bonis, capiendo,
Sic castigavit, nullum vita spoliavit.
Immo prodentes hunc tradere qui voluerunt
Non nece damnavit aliquos sicut meruerunt.

Hujus Ducis temporibus anno scilicet Domini 1224. Pruteni Pogarani irruentes in Pomeraniam, totam eam vastaverunt incendiis & rapinis. Inter quae mala etiam Conventus fratrum de Oliva usque in Gdantzig per eosdem ductus est, ibique trucidatus pro fide & nomine Jesu Christi. Unde ad ipsorum saevitiam refrenandam vocati sunt fratres de Domo

Domo Teutonica in Prussiam anno Domini 1226. Quibus in persecutione gentilium Prutenorum Dux Suantepolcus fidelis cooperatore exstitit & adiutor, ita ut collecto in unum exercitu ipsi fratres & Dominus Suantepolcus cum aliis peregrinis magnam Prutenorum multitudinem prostraverint, anno Domini 1234. Circa idem tempus anno scilicet 1236. combusta est iterum Oliva a Prutenis Warmiensibus & sex conversi cum triginta quatuor servis igne & gladio sunt miserabiliter interempti ipso die circumcissionis Domini. Postea vero circa annum Domini 1243. tempore coronationis Domini Innocentii Papae quarti, humani generis persecutor, apostata veritatis, pacis & concordiae inimicus, Diabolus, gravissimam inter Ducem Suantepolcum & fratres de Prussia excitavit permittente Deo discordiam, quae fere ad annos undecim stetit. In qua quidem discordia Dux praedictus fratribus de Prussia intulit damna multa, sed multo plura ipse vice versa pertulit ab eisdem. In hac igitur tempestate Oliva iterum ac iterum cum omnibus suis granariis & horreis concrematur, ablatisque inde equis & pecoribus universis ad extremam deducitur paupertatem. Hoc etiam tempore Domini Cruciferi castrum Ducis, quod Sartowitz dicebatur, in nocte Sanctae Barbarae occupantes, omnibus illic repertis, occisis, pretiosas reliquias, caput videlicet gloriosae ejusdem virginis S. Barbarae, inter caetera spolia invenerunt, secumque in Culmam cum solennitate & ingenti gaudio detulerunt. Anno insuper 1252. ipso die Conversionis S. Pauli multitudo non pauci Pomeranorum fuit per Dominos de Prussia & eorum homines interfecta, & Oliva iterum rebus omnibus spoliata. Tandem miserante altissimo inter Ducem & fratres praedictos per Reverendum virum D. Jacobum Archidiaconum Leodiensem, sedis Apostolicae Legatum, qui postea factus Papa dictus est Urbanus quartus, pax & concordia firmata est, quae postea inconcussa semper permansit, in qua concordia & pace Dux Suantepolcus pluribus supervixit annis, & serviens Deo in operibus misericordiae, servitio grato, decessit sine beato, anno Domini 1266. tertio Idus Januarii, & sepultus est, in sepulchro patrum suorum in Oliva. Ob cujus merita scribuntur talia metra:

Sexaginta sex annis & mille ducentis
Virginis a partu fluxis Christum parientis
Suantepolcus obit, Dux inclytus, & miserator,
In miseros, & ob id justorum forte fruatur.
Hic Gdantzik moritur, & in Oliva sepelitur,
Par sed non oritur, simili Gdantzk non redimitur,
Dum ruit hoc sydus, terno Jani fuit Idus,
Urbis in Ecclesiam Gedanensis fertur honeste,
Presbyterique canunt Missae solemnia moeste,
Fertur & ad fratres qui magnopere venerantur
Corpus, ubi Missae devote concelebrantur.
Hinc ad Burgenses perducitur, ac in eorum
Ecclesia missas canit ordo Presbyterorum,

Fletus

Fletus miscetur, quo sexus uterque repletur,
Sclavi, Teutonici flent, fletus ubique videtur,
Flent juvenes pariterque senes, cuncti lacrymantur,
Qui longe corpus extra portam comitantur,
Quod gestaverunt Sclavi, qui nobiliores
Extiterant, e militibus simul & probiores,
Tandem ponentes corpus flendo redierunt,
Hinc Olivenfes illud venerando tulerunt,
Pulcra sit ad portam processio, cuncta moventur,
Suscipiunt, pulsan, plorant, cantant, in eorum
Ecclesia ponunt, ubi conventus monachorum
Insistit precibus, sex noctibus atque diebus
Continuis, Domino missam ex mœrore canendo.
Abbates bini praesto sunt, qui celebrarunt
Illius exequias corpusque suum tumularunt,
Cui tu propitia pia sis cum prole Maria. Amen.
Haec tenus Olivense Suantepolci monumentum.

Suantepolcus eo quo paulo ante diximus modo filios suos tam paterne & fideliter, quam sapienter & pie moriturus admonuerat. Verum illi vel naturae vitio vel dominandi cupiditate corrupti, neutrum parentis praeceptum diu memoria conservarunt. Major enim natus Mestvinus vel Mescingus Cruciferorum potentiam maxime suspectam habens, cum Prutenis rebellibus societatem coit, & iis adjuvantibus Culmensensem & Pomezaniensem agrum crudeliter vastavit. Verum non satis feliciter haec illi populatio cessit. Vix dum enim citra Vistulam redierat, cum illum Magister provincialis Helmericus Reichembergensis, collectis subito copiis acerrime infectatus, & Pomerelliam omnem secundum Vistulam usque ad agrum Gedanensem par pari referens crudeliter depopulatus est. Mestvinus ipse tam cito in has angustias reductus, supplex pacem petiit, quam ea conditione impetravit, ut damnum Ordinis territorio illatum, luculenter ad extremum usque denarium refarcire cogeretur.

His rebus vixdum compositis, inter fratres etiam, quod pater in extremis constitutus haud falso praesagierat, discordia de principatu exorta est. Quamquam enim, secundum patris voluntatem Mestvinus in dominatu praecelleret, Vartislaus tamen junior regnandi cupidus & studio procerum quorundam adjutus, fratrem cepit & in carcerem conjecit. Verum id factum adeo displicuit omnibus bonis & honestis viris, qui omnino aequum censebant, parentis voluntatem inter filios sancte conservari, ut continuo seditione populariter excitata, Mestvinum carcere per vim educerent, Vartislaum autem profligarent. Vartislaus cum suorum spe plane se destitutum, nec a fratre satis tutum videret, ad socerum suum Otthonem, Marchionem Brandenburgensem confugit, ejus opem implorat, petit se contra fratris injuriam defendi, & in dominatum reponi, pollicetur impensas belli restitutum, ejusque rei Gedanensem

L

danensem civitatem & arcem pignus futuram, utpote quæ Vartislao in divisione principatus paterni inter cætera jure hæreditario obveniant. Marchio conditionem accipit, copiis celeriter collectis cum Vartislao per Pomeraniam quam tutissimis potest itineribus, nemine impediente, Gedanum usque pervenit, arcem & civitatem tradente Vartislao in potestatem redigit. Hoc comperto Mestvinus nihil cunctatus cæteras fratris ditiones omnes, excepto agro Gedanensi, per deditionem capit. Deinde cum se Marchioni imparem agnosceret, auxilium Boleslai Palatini Calisiensis consobrini sui, cui cum eodem Marchione similitudines & inimicitie intercedebant, implorat, eumque ad opprimendum communem hostem in Pomeraniam invitat. Quod præsentiens Marchio, & ne reditus sibi præcluderetur metuens, Vartislao stipendia exercitus importunius efflagitat, ac nisi militibus satisfaciat, non obscure civitatis deprædationem comminatur. Vartislao hac etiam spe destitutus, cum alibi nunquam esset auxilii locus, nec meliora a focero quam a fratre expectaret, omnibus jam ditionibus exutus, Elbingam ad Cruciferos confugit, eorum Ordini se suasque res & ditiones omnes, vel saltem jus suum omne, & nominatim agrum Gedanensem, quem fraude sibi a focero querebatur ereptum tradit. Sed paulo post, antequam aliquid Cruciferi moverent, gravius enim cum Prussis bellum incumbebat, animi morore consumptus decessit. Hic primus est titulus ejus juris, quod Cruciferi aliquanto post in Gedanensem & alias Vartislai ditiones habere se prætenderunt.

Vartislao
ad Cruciferos
confugit.

Gedanum
deditum.

Interim Mestvinus & Boleslaus exercitum contra Marchionem duxerant, & arce Gedanum obsidebant, Mestvinus civitatem, Boleslaus arcem. Marchio tandem deficiente comæatu, ubi Vartislao quoque mortuum comperit, incolumitatem sibi suisque pactus, arcem Boleslao tradit, & citra provincie detrimentum ad sua revertitur. Civis paulo post secuti Mestvinum recipiunt. Conventum deinde est, ut Boleslaus, quoad illi sumptus belli per Mestvinum refunderentur, arcem & civitatem Gedanensem hypothecæ loco obtineret, quam ille per complures annos retinuit, ac quoad vixit per suæ gentis homines administravit. Illo diem functo, priusquam de ejus obitu constaret, Mestvinus arcem dolo intercipit, & iisdem artibus ad civitatem capiendam accedit, sed primum a Civibus exclusus, secunda vice cum duobus millibus militum, ipsa nocte, quæ natalem Dominicum antecedit, per prodicionem admissus, magnam edit stragem, & hoc modo Civibus partim interfectis partim sese deditibus, Gedano potitus est, & deinceps quoad vixit in arce domicilium habuit. Hæc inter Suantepolci filios post patris mortem acta sunt iis annis, quibus Hanno Sagerhusiensis & ejus successor Hartmannus Heldrungenensis rebus Cruciferorum præfuerunt. Quæ unum in locum ideo congerere volui, ut & historię series magis apposite constaret, & quoniam annales prutenici hac in parte cum cæteris, qui rerum harum mentionem faciunt, in annorum serie longe lateque dissentiant, quod exactam temporis rationem in rebus scriptorum incuria confusis superstitiose nimis investigare supervacuum sum arbitratus.

Interim

Interim in Livonia præfuerunt Magistri anno 1267. Wernerus de Promagistri Breithusen, qui cum Russis difficile bellum gessit, & Tramatum Samogetharum Principem in acie cecidit. Anno 1269. Conradus de Mandern, qui Wittefthenum (quasi albam rupem dixeris) arcem munitissimam construxit, ejus tempore Mendavius Rex Litvanorum, a quodam Mendavius ex proceribus suis, quos illi Bojaros vocant, crudeliter instar canis obtruncatus & mercedem apostasie debitam consecutus est. Anno deinceps 1272. Otho de Rodenstein, qui uno prælio quinque Russorum milia cecidit, ipse vicissim a Litvanis & Semigallis, qui Osilias insulam hyeme invaserant, prælio super glaciem congelati maris commisso cruenta pugna cum quinquaginta duobus Ordinis fratribus cæsus est. Quem sequitur anno 1274. Andreas quidam, ejus cognomen & familiam vetustas obliteravit; eodem autem anno cum prædecessoris necem ulcisci vellet, a Lituanis cum viginti Ordinis fratribus cæsus occubuit.

Livonia.

Antea dictum est, quanto cum labore Sambienfes a rebellione ad Ordinis imperium reducti fuerint, interim autem Prussi Barthenfes minime quiescebant, sed Cruciferos vehementissime exercebant, arcibus & civitatibus aliis per vim aliis per deditionem captis, direptis, evastatis. Interim Cruciferi munitionibus, quas retinuerant, se continebant, levibus tamen præliis & eruptionibus sæpe dimicabatur. Inter cæteros Prutenus quidam erat præcipuæ nobilitatis Girdo dictus, is arcem tenebat a se constructam & de nomine suo Girdaw dictam. Manserat vero hucusque constanter in fide Cruciferorum, nec unquam vel minis vel persuasionibus adduci poterat, ut cum rebellibus se conjungeret, & ideo vicinis utebatur plane inimicis. Illi enim agrum ejus depopulabantur, pecora abigebant, arbores succidebant, & omnino quantum damni poterant, rebus ejus dabant. Ille etiam metuens, ne aliquando arcem suam obsiderent, caperent, seque cum omnibus familiaribus trucidarent, collectis itaque rebus omnibus & arce incendio consumpta in montem Regium cum tota familia commigrat, cujus opera Cruciferi deinceps in perdomandis Barthenfibus sæpius opportune sunt usi. Eodem tempore Cruciferi Prutenis Barthenfibus munitionem quandam ademerant, quam illi sua lingua Waistotepul nominabant. Eam omnibus modis recipere studebant, & oppugnationem quidem dies noctesque continuabant, sed parum proficiebant. Conversi igitur ad alias artes, & discessum simulantes majorem copiarum partem in insidias collocant, ex quibus pauci post aliquot dies prope dictam munitionem prædium quoddam diripiunt ac incendunt. Cruciferi conspecta illorum paucitate, mox animose potius quam prudenter erumpunt, Prussi continuo fugam capessunt, & Cruciferos acriter insequentes ad insidias pertrahunt, ubi illi undique circumdati, postquam egregie sese ulsi fuissent, ad unum omnes trucidantur. Cæteri qui intra munitionem remanserant, cum se defensionem impares viderent, eam sponte incendunt, & in pacatum concedunt. Eadem illorum fortuna fuit, qui arcem Wiseburgum præsidio tenebant. Prussis enim circumcirca omnia devastantibus Cruciferi

Barthenfes
rebelles.

Girdo.

Cruciferi ex
insidiis cæsi.

L 2

cum

cum vires hostium ignorarent, nec auderent re non satis explorata cum omnibus copiis in aciem descendere, levibus saltem praeliis hostes lacescebant, nec longius ab arce progrediebantur, donec tandem unum ex Prussis caperent, cui vitam & libertatem pollicebantur, modo verum fateretur, quantæ essent Prussorum copiae. Ille vero non tam vitæ suæ rationem habens, quam Cruciferos ulcisci cupiens, persuadet illis, nullas adesse iustas copias, prædatoriam saltem manum circumvagari, ex qua interdum dispersi prædam sectentur, noctu vero in castra simul conveniant, affirmat eos omnes facili negotio inopinantes opprimi posse, locum ubi stationem habere soleant indicat. Cruciferi nimium creduli prima luce exeuntes ad commonstratum a proditore locum contendentes, a maxima hominum multitudine, quorum ductor erat Diwanus circumdantur, & ad extremum, cum diu fortiter pugnassent, cæduntur, viginti inter cæteros milites fratribus Ordinis trucidatis. Qui fuga elapsi fuerant cum propter paucitatem castrum defendere nequirent, proditore prius frustillatim conciso, versus Masoviam discedunt. Diwanus ubi illos fugam capere sensit, electis expeditioribus suorum, continuo insequitur, ac varie cum illis manum conferens donec lethaliter vulneraretur, tandem a persequendo destitit, & arcem relictam occupavit. Interim etiam a Prussis obsidebatur Christburgum, eaque obsidio jam triennium ferme duraverat, cum Cruciferi com meatum amplius non haberent nec ullum auxilium sentirent, itaque noctu clam discedunt, quod Prussi sentientes cum omnibus copiis insequuntur, & Cruciferos ac eorum milites omnes, duobus tantum exceptis, trucidant. Durabat adhuc etiam obsidio arcis & civitatis Barthenstenni, ubi quadringenti milites erant in præsidio, Prussi autem Duce Mattingo Principe circiter mille quingenti in obsidione, qui circum circa vineas, aggeres & turres construxerant, ut obsessis omnis exitus præcluderetur. Erat apud Cruciferos Miligedo Prutenus, qui jam pridem Christianam fidem susceperat, homo inusitatae magnitudinis & staturæ prorsus Giganteæ. Hunc unum Prussi fortio rem censebant, quam dimidiam partem totius præsidii, & ab isthoc uno plura, quam a cæteris damna accipiebant. Itaque consilium capiunt, Gigantem istum vel vi vel dolis perdendi & e medio tollendi. Erat apud illos Wango quidam haud ferme dissimilis miles proceri corporis, quem & ipsi Gigantem vocabant, non tamen Miligedoni comparandus. Huic persuadent, ut illum ad pugnam provocet, auxilia interim in insidiis locant. Is in apertum campum solus progressus æmulum suum, vir virum, ad conferendam manum provocat. Miligedo nihil cunctatus in campum descendit, cætera quidem armis egregie contextus, sed imprimis uti ad pugnam consueverat ingenti & ponderosa clava, cujus caput infuso plumbo ponderosius fecerat, in ea libranda tanta hominis vis erat, ut quem semel tangeret, is secundo ictu nihil indigeret. Ubi ad hostem pervenit, ictum ejus nihil reformidans, sed clavam librans primo ictu & galeam & cranium conterit. Victor circumspiciens continuo animadvertit ex proximis fruticibus viginti viros armatos prostrare, & se unum petere. Cum fugam præoccupare posset, minime tamen consternatus, cum illis congreditur, & ita quidem

Christburgum desertum.

Obsidio Barthenstenni.

Miligedo Gigas.

dem fortiter pugnat, ut brevi paucis acceptis vulneribus quindecim antagonistas prostraverit, reliqui fuga sibi consuluerint. Nihilominus Prussi deinceps varie rem & sæpius tentarunt, ut vel vi vel dolis eum circumvenirent, interim vero non pauci ab ipso consumebantur. Tandem cum ille nimium fortunæ & viribus confideret, & sæpe longius quam res ferebat inconsulte plerumque progrediretur, in eum tandem locum pertractus fuit, ubi cum decem fortissimis viris sibi simul confligendum videbat, quibus fortiter ac strenue confectis, & ad unum occisis tum deum a quinquaginta aliis, qui in insidiis latuerant, mediocriter jam vulneratus & priori prælio defessus multitudine hostium opprimitur, ac fortissime pugnans, interfectis & vulneratis prius illorum plus quam viginti, occiditur. Dolendum profecto tam egregium militem non meliori fortuna uti potuisse, quam ut ex insidiis perfide a suis gentilibus trucidaretur. Et sane Cruciferis in tantum doluit iste viri casus, ut continuo tribus furcis ante arcem erectis, triginta Prutenos, quos hætenus obsides habuerant, in hostium conspectu suspendi & strangulari jusserint. Subsecuta deinde ferme sunt aliquot leviora praelia, quibus tantum effectum est, ut intra annum vertentem hostes pene omnes, quos mille quingentos fuisse diximus, paulatim absumerentur, reliqui obsidione soluta discederent. Itaque e vestigio illorum opera & munitiones militares a Cruciferis subversæ ac solo æquatæ. Sed non multum temporis intercessit, cum Prussi redeunt tria circiter millia secum adducentes, & arcem denuo obsident. Cruciferi cum animadverterent, nec tantæ multitudini se pares esse, nec com meatum diutius suffecturum, nocte quadam priusquam arx tota operibus circumdaretur, clam discedunt, & hoste nihil sentiente Elbingam usque pervadunt. Prussi Barthesstenum vacuum occupant, & præsidium imponunt.

Barthesstenum occupatum.

Eodem tempore Natangiorum Dux Hercus Monte cum ingenti exercitu in agrum Culmensensem excurrit, & populationibus ac incendiis omnia longe lateque vastat, hominibus, qui extra munitiones deprehensi essent, interfectis, jumentis, autem & pecoribus abactis, & hinc inde ingenti præda collecta. Magister provincialis, ea de re certior factus, subito quas poterat copiis contractis prædones insequitur, eosque primo impetu, ut sine ordine incedebant, sic dispergit, & in fugam conjicit. Et jam Cruciferi, & eorum milites ad prædam recuperandam se convertunt, Hercus cum aliquanta manu initio injectæ trepidationis in vicinum montem secesserat, unde cum paucitatem Cruciferorum despiceret, hortatus suos, ut animum reciperent, neque prædam suam hosti relinquerent, continuo decurrens a tergo eos aggreditur, ibi denuo atrociter pugnatur, Prussi fugitivi se quoque convertunt, & certamen ineunt. Ibi Cruciferi & eorum milites a multitudine circumventi ad unum omnes cæduntur, inter quos etiam Helmericus fortissime pugnans occubuit. Hercus autem prædam integram domum pertulit. Helmerico Magistro sufficitur septimus Provincialis Prussiæ Ludovicus de Ballersheim.

An. 1269.

Cruciferi caesi.

Promagister caesus.

Cum in Germaniam rumor allatus esset de rebus Cruciferorum adversis & Prutenorum insolentia, continuo Princeps Brunsvicensis, Nova Ordinis auxilia.

Lantgravius Thuringiae, ac Marchio Brandenburgensis, qui etiam superiori expeditione cum Ottocaro Bohemo in Prussiam venerat, novas copias conscribunt, & quod omnibus modis cuperent Prussiam in fide Religionis Christianae integram retineri, ipsimet auxilio Cruciferis proficiscuntur. Verum totus hic annus tam aestivo quam hyberno tempore adeo fuit imbribus & pluviis maximis deditus, ut excrecentibus plerisque fluviis, lacubus & paludibus, omnis pene deesset facultas cum hostibus rem bene gerendi. Itaque Principes relictis in praesidio civitatum & arcium copiis suis domum revertuntur. Marchio etiam Brandenburgum extruxit, & de sua familia nomen imposuit. Quamquam alii scribant in priori expeditione id factum. Primus Commandator ibi constitutus fuit Fridericus de Holdenstet. Arx quidem, utpote primis initiis adhuc non satis munita, paulo post a Prussis hac occasione capitur ac evertitur. Commandator cum praesidio suo Natangiam excurrerat ad intercipienda pecora, quae Prussos in certum locum pascendi causa compulsi per exploratores cognoverat. In arce autem captiva erat Prutena, culinæ ministerio destinata. Ea interim profugit, & Glaponi Varmiensium Duci absentiam praesidii enunciat, is absque mora eo profectus, arcem vacuam nullo labore captam evertit. Commandator rediens praedam quidem interceptam attulit, sed ubi eam tute asservaret non invenit. Itaque in montem Regiom contendit, & auxilio Cruciferorum arcem instaurat & munitiorem reddit. Et hinc factum autumo, quod de prima Brandenburgi conditione auctores diversum sentiant. Petrus quidem Duisburgensis, qui omnium primus, quantum mihi constat, res Cruciferorum scripsit, affirmat Brandenburgum post hanc demum everisionem ab ipso Marchione fuisse restauratum.

Paulo antequam haec contigerunt, Anselmus primus Varmiae Episcopus civitatem & arcem Brunspurgum, de cujus prima conditione supra dictum est, tumultuario opere communiverat. Prussi autem peti nolentes, ut Cruciferi plures arces & civitates in provincia erigerent, agminatim eo contendentes summa vi oppugnationem aggrediuntur, sed magna clade repulsi incepto desistunt. Cum ab hoste metus aliquis amplius esse non videretur, quadraginta equites cum aliquot curribus exeunt, pabuli convehendi gratia, qui ab hostibus per insidias circumventi & oppressi ad unum omnes trucidantur. Inde Prussi majoribus cum copiis ad oppugnationem redeunt. Incolae & milites, qui in praesidio erant, cum ob commeatus inopiam de obsidione pertoleranda desperarent, urbi & arci ignem injiciunt, ipsi cum rebus omnibus, quae agi ferrique poterant, Elbingam versus contendunt. In itinere sexaginta Cruciferos cum aliquot militibus subsidio venientes obvios habent, qui re intellecta, cum ipsis retro abeunt. Et sic Brunspurgum in cineres redactum permanfit usque ad annum 1296. quo Henricus Episcopus civitatem & arcem eo loco, ubi hodie sitae sunt, denuo restauravit. Scribit Duisburgensis, adeo tenuem ab initio fuisse Episcopatum illum, quod iste Episcopus Henricus Brunspurgi annuatim in pecunia numerata non amplius quam unicam marcā ex unico molendino proventuum percepit.

perit. Eodem tempore belli Duces Barthenium Diwanus, Pogesatorum Linko, in Cruciferorum ditionibus praesertim circa Christburgum & Marienburgum duobus agminibus incedentes omnia late populabantur, & praedas passim agebant. Cruciferi hoc sibi diutius tolerandum minime rati, obviam hosti exeuntes in Linkonem primo incidunt, & illum commisso praelio in fugam vertunt, majori exercitus ejus parte caesa. Sed non undique diuturna fuit victoria. Cum enim a conflictu quieti se dedissent circa solis occasum, eo enim usque pugna duraverat, ingruente nocte ex improvviso a Diwani copiis invaduntur, & priusquam ad arma expedire manum vel equos frenare possent, magna strage caduntur, caeteri profligantur. Desiderati duodecim fratres Ordinis & milites quingenti. Inde ambo Duces conjunctis copiis Christburgum obsident, & milites praesidiarios mox in eas angustias conjiciunt, ut de conservanda statione pene desperarent, ac ob commeatus inopiam de facienda deditione saepius consilia conferrent. Habebat in vicinia Nobilis Prutenus Nalubo dictus, jam pridem Christi militiae adscriptus, qui cum rebellibus consilia communia habere, & servos suos ad bellum subministrare cogebatur, idque simulate praestabat, ne bona & agri vastarentur, quamvis clam & in Christiana religione & in Cruciferorum fide permanebat. Hic obsessis commeatum paulatim per suorum clandestinas invectiones suppeditabat, quo a nemine animadverso, utpote quod de illo tale quid nemo vel cogitaret vel somniaret, obsessi praeter hostium spem diutius obsidionem tolerabant. Re tandem per domesticam prodicionem detecta, & aqua ferventi per gulam infusa, multisque tormentis excruciatum tandem lento igne torrent, & sic assatum & in frusta concisum obsessis in arcem mittunt, ut scirent nullam sibi amplius spem esse commeatus per Nalubum vel ejus familiares supportandi. Interim Cruciferi, qui Elbingae erant, de inopia obsessorum certiores facti quantas possunt copias contrahunt, & silenti agmine profecti eo quidem itinere ad hostem contendunt, ut sperarent nocturna impressione Prussos tum securos, ut fieri solet, quando nullus hostis timetur, vel opprimi, vel cum commeatu ad obsessos perumpi posse. Favit consilio fortuna. Hostes enim intempesta nocte excubiis repente caesis, inopinato oppressi, & priusquam quid rei esset sentirent, vel ad arma devonire possent, passim caduntur, mox in fugam conjiciuntur. Dywanus ipse amiculo saltem interiori amictus, cum quod res erat suspicaretur, ex lecto in equum nudus ferme infiliens vix elapsus est, quo minus in Cruciferorum manus perveniret. Linko jam antea cum suis copiis alio praedatum abiverat. Castra hostium capta, direpta, & obsidio importato commeatu soluta. In qua quidem obsidione illud memorabile contigit, quod cum fames in summa rerum inopia ingrueret, & Prussis, qui constantes in fide & officio manserant, potestas fieret exeundi, & si vellent ad hostes impune transeundi, ut hoc saltem modo vitam a fame conservarent, illi tamen cum Cruciferis extrema pati, quam fidei vitam praeferre maluerint.

Pruteni
caeli.

Cruciferos
caeli.

Nalubo.

Prussi caesi
ad Christburgum.

Dum

Dum hæc ad Christburgum aguntur, Prussi rebelles inter cæte-
Mariz insu- ras populationes Mariæ insulam quoque divexabant, & cum aperta vi
la devastata. civitatem capere nequirent, dolo aggrediuntur. Majorem enim exerci-
 tus sui partem in molendino quodam occultaverant, cæteri palam cre-
 bras excursions ad portas usque faciunt. Milites qui in præsidio erant,
 his injuriis irritati & paucitatem hostium contemptui habentes subito
 erumpunt. Prussi cum non diu restitissent, fugam versus molendinum
 capessunt. Præsidarii effuse insequentes, & ad locum insidiarum per-
 tracti, strenue exiuntur, pugnatur aliquamdiu acriter, tandem illi Prus-
 siorum multitudine victi ad civitatem fugam intendunt. Prussi vestigiis
 illorum insistentes in ea omnium trepidatione simul in urbem irrumpunt.
 Ibi jam non pugna, sed cædes oritur, cives omnes & incolæ nullo sexus
 vel ætatis discrimine crudeliter trucidantur, qui cædem evitarunt in ar-
 cem se receperant, quam cum Prussi capere non possent, civitatem diri-
 piunt & igne injecto discedunt. Duisburgensis scribit Mariæ insulam
 hoc durante bello bis a Prussis captam & deletam fuisse.

Starcken- berga. Eodem tempore Cruciferi arcem ad ripam Ossæ fluminis recens
 construxerant, eamque Starckenbergam, quasi montem fortem dicas,
 nuncupaverant, unde Prussos ab ulteriori in agrum Culmensem excur-
 sione prohiberent. Eam ut diruerent Prussi copias contrahebant. Ar-
 cem tenebat Conradus de Blindenberg, is cum præsidio egressus & cum
 Prussis prælium committens occiditur, arx a Prussis diruitur, quam Cru-
 ciferi postea in alteram fluminis ripam transfulerunt.

Culmseh. Post hæc Prussi oppidum Culmensehe aggressi, cum nihil profice-
 rent, ad artes suas conversi, expectato tempore, donec frumentum in
 agris maturum esset, in circumjacentibus sylvis sese abscondunt, & dum
 oppidani rerum omnium securi cum uxoribus & familiis ad faciendam
 messem exeunt, eos subito circumveniunt, mares & fæminas sine
 discrimine trucidant, frumentum injecto igne corrumpunt, & his perpe-
 tratis domum revertuntur.

Reden. In eo reditu arcem etiam & civitatem Reden Prussi capiunt, &
 omnes incolas crudelissime trucidant, paucis exceptis, qui fuga vitam
Martini mi- rabilis for- tuna. conservarent. Inter quos arcis ejus Commandator Martinus Solmensis
 mirabili fortuna usus est. Is enim cum uno comite eo usque in remotis-
 simas sylvas cursu citato profugerat, ut viam ex sylva se recipiendi nul-
 libi viderent. Dum hinc inde equitantes ambo aberrant, forte fortuna
 in tres Prussos incidunt, & duobus interfectis tertio vitam condonant,
 ut ipsos extra sylvarum anfractus in pacatum perduceret. Ille fidem dat
 jurejurando, interim inter medios hostes illos perducendi consilium ca-
 pit. Nec multum progressi, quinque Prussos armatos & in equis expe-
 ditos obviam habent. Martinus ubi suspicatur se proditum, continuo
 ducem itineris gladio confodit, eoque momento & ipse & comes a
 Prussis dejiciuntur, capiuntur & vinculis constringuntur. Duo Prussi
 relinquuntur cum eis, ut eos trucidarent, tres equos insequuntur,
 qui

qui fessoribus dejectis fugiebant. Cum igitur unus ex duobus Mar-
 tino caput acinace amputare vellet: quin tu (inquit ille) vestem
 mihi exuis, ne sanguine maculetur, sic enim & pretiosam & mun-
 dam habebis. Prutenus ejus consilio obsecuturus manus colligatas re-
 solvit, ut vestem puram detraheret. Ibi Martinus ducto quam validissi-
 me pugno, tanto ictu carnificem tangit, ut quasi exanimatus concide-
 ret, mox arrepto ejus gladio alterum, qui jam se ad comitis necem pa-
 rabat, medium dissecat, suum deinde carnificem conficit, & comitem
 vinculis eliberat. Vix ambo occisorum arma induerant, cum repente
 superveniunt illi tres, qui equos profugos insecuti fuerant, itaque co-
 gnita sociorum cæde ultionis avidi maximo cum impetu in Martinum &
 comitem invehuntur, qui irrumpentes adeo fortiter exceperunt, ut isti
 tres brevi eorum virtute fuerint interfecti. Martinus autem & comes
 conscenso quisque equo, sylvis diu pererratis in pacatum tandem rever-
 terunt.

Dum hæc calamitates admodum ægre sustinent Cruciferi, haud *Sudinorum*
 multum post nova exoritur tempestas, Prutenis Sudavis sive Sudinis, *irruptio.*
 Duce Scumando, viro in bellis exercitatissimo, recenti cum exercitu in
 ditiones ordinis erumpentibus, & quicquid ferme reliquum adhuc erat
 longe lateque devastantibus. Direptæ & exustæ sunt ea incursione ci-
 vitates & arces Lobavia, Wartenburgum, Birgela, Hamfotum, Zi-
 pella, Schoneseh, quod quasi lacum pulchrum vel amœnum dixeris, in
 cujus obsidione Diwanus, qui Sudinis se conjunxerat, Barthensium
 Dux, sagitta lethaliter vulneratus interiit, Recinum denuo, Lipa, Les-
 sum, Curnicum, Clementisburgum, ubi hodie trajectus est Nogati,
 quem Clementis pontonem vocant, Grudentum, Mariæ Insula, Zan-
 tirum & Christburgum, de cætero quicumque extra muros civitatum
 Elbingæ, Torunii & Culmæ deprehensi fuissent, misera conficiebantur
 morte. Quin & Culma prope per prodicionem occupata fuisset. In
 expugnandis iis oppidis & arcibus plurimi mortales, tam Christiani quam
 Pruteni conversi, absque sexus vel ætatis ullo discrimine cæsi sunt, vel
 in servitutem abducti.

His adversæ fortunæ calamitatibus oppressi jam erant Cruciferi, *An. 1272.*
 usque ad annum salutis 1272. cum interim in Prussia plurimum Christiani
 sanguinis passim profunderetur, quanquam non omnes inulti moreren-
 tur, & Pruteni ex suis quoque non paucos desiderarent. Hinc demum
 meliori fortuna Cruciferi adversum hostes uti coeperunt. Etenim Theo-
 doricus Marchio Misnensis, religionis zelo commotus ordinem professus
 est, & cum tribus millibus armatorum in Prussiam advenit. Interim
 Magister etiam alios Germaniæ Principes de auxiliis sollicitare non desi-
 erat, a quibus eodem tempore duo equitum millia conquistavit, præter
 aliquos viros nobiles, qui voluntariam operam Cruciferis ferebant. Ad-
 veniebant etiam duo Comites de Reiffenstein, qui & ipsi Ordinis insi-
 gnia fuscipiebant, cum quingentis equitibus. Hi omnes cum Crucifero-
 rum copiis reliquis confociati recta in Pomesaniam ducunt. Constru-
 xerant

xerant ibi Pruteni munitionem & amplam & copioso præsidio instruatam, ex qua assiduas in ordinis terras excursiones faciebant. Hanc Prussi rebel-
les domiti. aggreditur Marchio ab una parte, ab altera Cruciferorum milites, tribus continuis diebus munitio oppugnatur, Prussis fortiter defendentibus per summam tandem pertinaciam utrisque contendentibus vi capitur. Ex Marchionis militibus ducenti quinquaginta desiderati, ex Cruciferorum parte circiter centum sexaginta. Prutenorum ultra duo millia caesa, cæteri omnes ferme capti, munitio diruta & solo æquata. Dehinc cum Prutenis triplici prælio, cum omnibus copiis pugnatum fuit, semel prope Christburgum, iterum ad Brunspergam, & tertio ad Brandeburgum Cruciferis semper victoriam sed ferme non incruentam reportantibus, in quibus præliis ultra duodecim millia Prutenorum caesa dicuntur. Sunt auctores, qui viginti millia caesa affirmant, & inter alios Linconem Ducem fortissime pugnantem occubuisse scribant. His cladibus Prussi denuo fracti non multum amplius restiterunt, sic, ut Cruciferi cum auxiliariis copiis intra proximum biennium, Pomersaniam, Varmiam, Natangiam, Barthiam & Sambiam omnem recuperarent & civitates & arces a Prussis concrematas vel direptas restaurarent, & plurimas accuratius muni-
rent. Eodem victoriæ cursu Principis Gellonis munitionem & vicum expugnarunt, & ab ejus nomine Gellonisburgum appellarunt, quod corrupto vocabulo postea Gilgeburgum vocari coepit. Expugnarunt etiam Prussorum vicum patria lingua Stransparon dictum, quem illi deinceps Prussicum forum, id est Preuschmarck nuncuparunt. Intra quod tempus etiam Varmiensium & Natangorum imperatores, viri profecto, nisi idololatæ fuissent ac ethnici, meliori fortuna digni, alias vero fortissimis bellorum Ducibus annumerandi, qui per complures annos cum Cruciferis bellum feliciter gesserant, eodem pene momento diversis in locis infelicitate hunc in modum perierunt. Natangiorum Dux Hercus Monte, qui magnitudine animi & rerum gestarum felicitate omnes Prussorum Duces haud dubie superavit, proximo apud Brunspergam prælio & ejus copiis pene ad internecionem deletis, in fugam actus, paucis comitantibus in remotiores sylvas concesserat, ibique hætenus in quodam specu procul ab hominum vestigiis delitescibat, sic ut nihil prorsus de eo num vivo num mortuo constaret. Accidit demum, ut cum pro more comites ob victum conquirendum, in ferarum venationem emisisset, forte fortuna Commandator Christburgensis Henricus de Schonberg & Helwigus de Goltbach, qui & ipsi eo venationis studio cum aliquot equitibus delati fuerant, canum procurrentium investigatione & clamore in eum inciderent. Extractus ex spelunca & continuo agnitus ad arborem suspenditur, proprio insuper gladio per pectus adactus. Hunc Hercum ferunt inter cætera stratagemata hoc etiam dolo adversus Cruciferorum subditos, sæpius usum fuisse. Quoties Prussi in terras Ordinis excursiones facerent, & homines ex pagis & villis in sylvas & vepreta confugerent, ille cum sociis tacite eo progressus, ubi profugos latitare conjectabatur, tum lingua Germanica, quam exacte callebat (nam puer adhuc a Cruciferis captus per multos annos apud eos educatus fuerat) proclamabat, hostes jam abiisse, si qui Christiani latitarent tuto egrederentur, nullum esse periculum. Hoc dolo multos eliciebat & necabat. Varmi-

Hercus
Monte oc-
ciditur.

Varmiensium Dux Glappo, vir impiger & manu promptus a Glappo su-
Stenone domestico admodum sibi familiari Cruciferis hac occasione pro-
ditus fuit. Obsidebat Glappo cum paucis militibus arcem in agro Sam-
biensi, quæ sita erat non procul ab eo loco, ubi nunc est Brandenbur-
gum, quæ & ipsa non magno præsidio tenebatur. Hac occasione Steno
proditor arrepta, ut nescio quas injurias a Glappone acceptas ulciscere-
tur, clam ad Commandatorem Regiomontanum evolat, docet Glappo-
nem cum exiguis copiis arcem oppugnare, & parva manu facile opprimi
posse. Commandator re intellecta armatis continuo fratribus & militi-
bus, quos in præsidio secum habebat, adjunctis etiam Civium promptio-
ribus, feliciter magis quam prudenter proditori fidem habens, post solis
occasum silenti agmine profectus, intempesta nocte Glapponem impro-
viso opprimit, militum ejus majorem partem, priusquam ad arma venire
possent, cædit, cæteris fugatis Glapponem ipsum vivum capit, & secum
abductum in adverso colle, qui contra civitatem Regiomontanam est,
in crucem agit, unde collis iste hodie nomen retinet, ut Glapponis mons
(vulgo Glapenberg) nuncupetur. His itaque Ducibus, quorum fidu-
cia tum res Prutenica nitebatur, e medio sublatis, rebelles Prussi, qui re-
liqui erant, nec ullum ferme Ducem habebant, haud magno labore in
Cruciferorum potestatem rursus concesserunt.

Anno deinceps supra millesimum ducentiesimum septuagesimo An. 1275.
quinto, Magister generalis Hanno Sangerhusiensis, gubernationis anno
duodecimo, diem obiit Treveri, & ibidem humatus est. Successit ei VIII.
octavus Magister Hartmannus Comes in Heldringen, anno tertio Im-
peratoris Rudolphi Comitis Habsburgensis, & tricesimo tertio Boleslai
pudici Poloniæ Regis. Prussiam pro Magistro provinciali tum regebat
Theodoricus a Gattersleven, qui paulo post successorem habuit Conra-
dum de Tierburg seniores. 8.
9.

Cæterum quo tempore Hartmannus Magisterium generale susce-
pit, vel paulo ante, novum Cruciferis succrevit bellum cum Sudinis,
Nadrowiis, & Schalawoniis, in ditionem ordinis erumpentibus. Hæ
gentes ex Prutenis restabant, quas antehac Cruciferi nondum subege-
rant, nec armis quidem eas tentaverant.

Sudini Bartestenum oppugnantes arcem & oppidum vi cepe-
runt, & omnibus incolis trucidatis diripuerunt. Cruciferi tamen arcem
& oppidum brevi restaurarunt, & deinceps ab hostium incurfu fortiter
defenderunt. Interim Nadrowii obsidebant arcem Beledam in sylva, Nadrowii
quam Kertenen vocitabant, non procul a Bartenstenio distitam, sed a
Cruciferorum præsidiariis fortiter repulsi duobus circiter millibus amissis
recesserunt. Nec diu post Magister provincialis Prætozem Sambien-
sem Theodoricum, cum expedita manu in Nadrowios mittit. Ad cujus
adventum Castellanus Welaviensis imbecillitatis suorum non ignarus, no-
bilibus vicinis, qui inter primores erant, persuadet, ut pacem quam bel-
lum mallent, & in amicitiam potius quam indignationem Ordinis veni-
rent. M 2

Sudini.

Nadrowii
victi.

rent. Quod illi consilium secuti sponte se dederunt. Theodoricus nihilominus in cæteros progressus, qui armis se tueri auderent, aliquot oppida & vicos capit & incendit. Mox Magister provincialis cum novis copiis subsequitur, & bipartito agmine hostes invadit. Ibi tota provincia devastata, omnes quicunque resisterent trucidati, munitiones omnes everſæ, pauci captivi per Prusſiam paſſim diviſi, atque adeo Nadrowiorum nomen ad internecionem deletum, provincia ipſa omnibus habitatoribus deſtituta, in hunc uſque diem adeo deſerta fuit, ut præter ſylvas nihil ejus regionis reliquum remanſerit.

Schalawonii domiti. Nadrowiis perdomitis, Cruciferi cum omnibus copiis ducunt in Schalawonios, qui utramque ripam Memelæ fluvii habitabant, & ampliori aliquanto regione, quam Nadrowii debebant. Oppidum illorum munitiſſimum erat Ragnitum, provinciæ metropolis, quod aliquando Ruſſi, priuſquam Cruciferi in Prusſiam adventarent, novem continuis annis obſediſſe dicuntur. Et quoniam omnes undiqve vias & aditus præcluſerant, ne quid omnino importari poſſet, obſeſſos nihilominus nullum dare ſignum, nec famis nec deditiſſionis, vehementer mirabantur, nec ulla occurrebat ratio, qua commeatus illis tamdiu ſupereſſe potuiſſet.

Tandem ex captivo cognoscunt, eſſe intra oppidum piſcinam profundam, tam longitudine quam latitudine viginti paſſuum, eam omni piſcium genere abundare, quod omnibus incolis in alios novem & plures annos ad famem avertendam ſatis eſſet. An verum iſte dixerit, ac deſperationem expugnandi oppidi Ruſſis injicere voluerit, incertum eſt. Ruſſi certe diutina obſeſſionis tædio commoti continuo motis caſtris abierunt. Petrus Duisburgenſis ſcribit, quod ſuo tempore (annis ſcilicet circiter centum octoginta poſt) lacus ſaltem paluſtris fuerit, ranarum domicilium, qui vix tantum aquæ habuerit, quantum alendis piſcibus ſufficeret. Ejus hæc ipſa verba ſunt: Ecce mira res eſt, tunc abundabat piſcibus, cum eſſent Schalawiti infideles, nunc autem fovet ranas, cum ſint Chriſtiani, nec habet dicta piſcina tantum de aqua, quæ ſufficiat piſcibus ad manendum. Cur hoc ſit nescio, Deus ſcit, cujus incomprehenſibilia ſunt judicia, & non inveſtigabiles viæ &c. Idem auctor eſt, Ragnitum iſtud Prutenicum eodem loco ſitum fuiſſe, ubi poſtmodum, a Cruciferis recens fuerit conſtructum. Ragnitum igitur ut quoquo modo in poteſtatem redigeret, Prætor ſeu præfectus Sambienſis ſibi audendum exiſtimans, copias omnes navibus & ſcaphis imponit (terra enim per impeditiſſimas ſylvas eundum erat) & ſecundo flumine, non procul ab oppido, nemine animadvertente militem exponit. Et adeo fortuna homini favit, ut noctu oppidanis ſecure dormientibus, admotis ſcalis repente militem immiſerit, priuſquam illi arma capere, vel quid rerum ageretur, certo ſcire poſſent. Ultra duo millia oppidanorum cæſa, mulieres & impuberes per Sambiam & Natangiam paſſim diſtributi, Ragnitum, ut erat trabibus ferme contextum, flammis concrematum. Aliam habebant Schalawonii munitionem in altera fluminis ripa, quam ipſi Ramigam vocabant. Eam idem præfectus Sambienſis eadem alacritate, ſed paulo minori fortuna oppreſſit ac cepit.

Nam

Nam qui in præſidio erant, adventum ejus præſentientes, jam ad arma convolaverant, itaque ultra ducentos milites a propugnatoribus cæſos deſideravit, priuſquam munitionem expugnaret. Dehinc non pugna ſed cædes eorum, quicunque reſiſterent, munitio everſa & ſolo compaſſata, cujus hodie ne veſtigium quidem reliquum manſit. Schalawonii hiſ malis affecti conſulere cœperunt, quo pacto & ipſi Cruciferis damnum inferre poſſent, eo ex tempore animos inclinant. Conſtruxerant non ita pridem Cruciferi poſt Sambiam domitam ad Curonienſem lacum arcem Labjaw, ad reprimendos Sudinos, qui iſthac in Sambiam populationes conſueverant. Hanc Schalawonii traductis clam militibus noctu aggrediuntur. Erant in præſidio circiter ducenti milites, qui cum diu fortiter propugnarent, hoſtium tandem multitudine oppreſſi ad unum omnes cæſi ſunt. Arx diruta & in cineres redacta. Hoc facto Promagiſter Conradus de Tierburg in tantum fuit offeſſus, ut continuo copiis omnibus collectis, recta Schalawoniam ingreſſus territorium longe lateque devaſtaverit, omniaque ferro ac flammis miſere perdidit. Multa hominum millia abſque commiſeratione cæſa, plures familie nobilium ad internecionem redactæ, oppida, villæ & prædia flammis exuſta, nec certe antehac ullius in Prusſia provinciæ miſerabilior fuit facies. Schalawoniorum Dux erat Stinegota vel ut alii vocant Stinegota Dux. is reliquias ſuorum hinc inde colligens quicquid gerendis armis idoneum erat, aliquantam militum manum conſecerat, cum quibus Promagiſtrum cum eximia præda revertentem clam inſequi cœpit, eo conſilio, ut cum ſecuriores aliquanto eſſe cœpiſſent Cruciferi, noctu eos opprimeret. Sed Promagiſter, qui jam veteranus & non minus callidus erat niles, quod ei aliquid ſuboliſſet, ejusmodi inſidias prævenire conſtituit. Captato igitur idoneo loco, ubi qua tranſeundum erat, utrinque convalles erant denſiſſimis ſylvis obſitæ, ſuos utrinque in inſidiis locat. Schalawonii cum nihil amplius cogitarent, quam ut primo quoque tempore Cruciferos nihil tale opinantes opprimerent, inconfulti in inſidias prolapſi una cum Duce ſuo ad unum omnes trucidantur.

Ultra Memelam habitabat Sarecta quidam, Schalawoniorum facile Princeps, qui arcem ejusdem nominis egregie ſed ſuo more conſtructam tenebat. Is cum vicinis inito conſilio, qua ratione Chriſtianorum ſervitutem evitare, & Cruciferos ſaltem a ſuis agris, quos alioquin obſectu fluminis ſatis tutos exiſtimarent, avertere poſſent. Cum inter omnes conſtaret, armis & aperto Marte reſiſti non poſſe, Sarecta dolis rem experiri tutiſſimum putavit. Mittit igitur clam nuncios ad Promagiſtrum, qui ſignificarent, cupere Sarectam cum tota familia & cognatione Cruciferis ſe ſubjicere, & Chriſti fidem profiteri, ſed præ metu vicinorum id palam non audere neque abſque vitæ periculo ſolum inde abſcedere copiam eſſe. Quod ſi Magiſter velit cum aliquanta manu, quæ vicinis opprimendis ſufficeret, ad ſe trajicere, paratum ſe oſtendit cum ſuis non ſolum in ejus caſtra tranſire, ſed conſilium etiam daturum, quo totam eam regionem nullo negotio poſſet occupare. Promagiſter præ cupiditate hoſtium opprimendorum avidius quam prudentius indicium

M 3

anplexus,

amplexus, continuo partem copiarum expeditissimam paratam esse, naves & scaphas ad trajectum expedire jubet. Cum omnia ferme parata essent, forte fortuna capitur Schalawonius quidam explorator, quem Sarecta post nuncios suos speculatum emiserat, quo citius de rei successu certior fieret. Ex eo cognitum est, illam a Sarecta prodicionem concinnatam esse, qua Magister cum copiis suis in insidias illectus ad internecionem caederetur, conspirasse cum eo Schalawonios transmemelanos omnes, omnesque copias in unum locum contraxisse trajectum Magistri expectantes. Magister cognito, quantae essent copiae illorum, qui apparatus, quae munitiones, quo in loco hostes convenissent, semel debellandum ibi ratus, plures naves continuo expedit, & retentis Sarectae nunciis totum exercitum trajecto flumine exponit, mox ductu captivi Schalawonios inopinato opprimit, primaque irruptione multi inermes & imparati caesi, deinde ubi ad manus ventum est, inito acriter praelio, cum utrinque magnis animis decertaretur, cum utrisque vel victoria vel honesta mors esset proposita, Schalawonii tandem victi & caesi quam plurimis, reliqui in fugam coniecti, nonnulli ex primoribus & inter eos ipse Sarecta vivi in hostium potestatem devenerunt. Sarecta sequenti nocte in castris Cruciferorum sub tentorio arbori alligatus ad supplicium custodiebatur, is cum esset magna corporis vi, & membrorum robore praeditus, dormitabundis jam custodibus, vinculis ruptis sese expedit, & apprenso humi dormientis cujusdam gladio, ne inultus abscederet, Cruciferum quendam proxime jacentem confodit, plures deinde ante pedes priusquam expergiscerentur obtruncat. Interim custodes & alii strepitu excitati extemplo hominem circumdant, ut rursus caperent, sed cum se vivum dedere nollet, & jam octo ex promptissimis illorum interfecisset, in ipso tumultu lethali ictu confoditur. Magister postero die ad arcem Sarectae copias admovet, & cum pauci essent, qui resisterent, nullo negotio capit, diripit, & solo aequat. Itum deinde ad munitionem Sallowiam non procul inde disitam, ea per vim expugnata & bis mille circiter ac quingentis hominibus caesis, munitio flammis concrematur. His ita confectis & regione tota pervastata cum nemo hominum amplius compareret, Magister exercitum cis flumen reducit. Ibi ad eum Principes Surbanti, Suisdata, Surdeta & Mindeta conveniunt, qui ex Schalawoniis supererant, & ultro sese dedunt, quorum exemplum caeteri statim sunt secuti. Sed quia illorum provincia penitus esset devastata, familiae passim per Sambiam distributae sunt, & hoc pacto Schalawoniorum nomen penitus exterminatum. Ac hodie fane in illa regione cis Memelam praeter Ragnitum & Tilsam nihil ferme conspicuum nunc videtur. Ultra vero Memelam regionem eam Litvani plane deinceps devastarunt, ac occuparunt, ut hodie ne quidem adnumerari Prussiae soleat.

An. 1277. Supra non semel est facta mentio Sudinorum, qui durante cum Prussis generali ferme bello, saepius in Cruciferorum provincias eruperant, praedas egerant, oppida & villas incenderant. Eos Cruciferi nunc volebant ulcisci, & quia soli adhuc inter Prussos ethnici & idololatrae erant,

erant, suo imperio adjicere & ad religionem Christianam compellere. Erat tum Sudavia regio ampla & hominum multitudine praepotens, ut-

Sudavia
qualis regio.

pote ex qua belli tempore equitum sex millia, peditum millia duodecim in aciem educi possent. Colebatur passim a nobilissimis familiis, quae ut plurimum regionis dominatum inter se partiti fuerant. Deinceps autem injuria bellorum sic ferme devastata fuit, ut etiamnum incertum sit, quibus finibus tam praepotens regio circumscripta fuerit, & hodie angustus saltem tractus eo nomine censeatur, qui sparsim a piscatoribus & egenis hominibus, paucis villis habitatur. Promagister Conradus de Tierburg contractis circiter mille quingentis equitibus & totidem ferme peditibus, qui plerumque Prussi erant baptisati, sed in officio & fide superioribus bellis perstiterant, territorium Kymenaw ingreditur, is enim

Kymenaw
territorium.

primus totius regionis erat aditus, & illud totum populabundus pervagatur, homines & pecora abigit. Sudini qui in vicinia degebant, mox tumultuario trium millium exercitu contracto Cruciferos discedentes insequuntur, qui pugnam minime detestabant. Fit atrox praedium ad sylvam, quam illi Winse vocabant. Ibi Sudinorum duo millia caesa, caeteri partim capti, partim in fugam coniecti. Sed nec Cruciferis incruenta remanet victoria. Magister reparatis copiis & advecto supplemento & in territorium Meruniskam ducit, octo nobiles viros primarios cum

Meruniska.

omni familia cecidit, villas & praedia eorum subvertit, territorium totum devastat, & ingentem hominum ac pecorum multitudinem abducit. Haud diu post Sudini in Natangiam erumpunt, & omnia late ferro & igni devastare incipiunt, sed statim occurrente Magistro cum mediocri clade repelluntur. Quos ut ab ejusmodi eruptionibus cohiberet, Magister fratris filium ejusdem nominis Conradum, de Tierburg juniorem, tum Prussiae Marecallum cum copiis immittit. Is hyemali tempore territorium Pokymen populatus & magnam adeptus praedam, per lacum Ne-

Pokymen.

wotin tum glacie concretum revertitur. Hunc illum putant esse lacum magnum, qui hodie Leventin nuncupatur. Sudini subito congregati vestigia abeuntis insequuntur. Vesperi Marecallus lacum transierat, ea vero nocte glacies vi ventorum contracta fuit, Sudini mane ad lacum venientes cum spe sua se frustratos viderent, re infecta domum revertuntur.

Anno 1279. Promagister electus fuit, tum in Prussia tum in Livonia, Conradus de Feuchtwang, sed cum utrique officio superesse nequiret, relicta Prussia Livoniae curam suscepit. Anno sequenti substitutus est in Prussia Promagister undecimus Mangoldus de Steimberg, vel Sternberg antea Commandator Regiomontanus. Is Zantirum arcem destruxit, & ex ea materia arcem Mariaeburgum, eo in loco, ubi hodie situm est, aedificare coepit.

In Livonia interim Magistros agebant: anno 1275. Waltherus de Nordeck, qui Semigallos subegit, anno 1278. Ernestus de Rasborg, qui Duneburgum arcem construxit & anno sequenti a Litvanis cum uno & septuaginta fratribus Ordinis & compluribus viris nobilibus in acie ca-

Livoniae
Promagistri

sus est. Anno 1279. Conradus de Feuchtwang, qui postea ad generale Magisterium electus est. Anno 1281. Willeke de Schurborg. Is a Semigallis cum tribus & triginta Ordinis fratribus caesus est. Capti insuper sedecim fratres, quorum aliqui equis nudi injecti & allegati fustibus interempti, alii cratibus ligneis impositi & igne concremati fuerunt.

Sudinorum
eruptio.

Quo tempore Mangoldus Promagister dictus est, Sudini cum sociis Litvanis in Sambiam irruerunt, ferro, igni, & rapinis omnia pervastantes, & cum ingenti praeda recesserunt. Cruciferi qui assidue tum in armis erant, non diu morati sunt, quin e vestigio illos persequerentur, & in fugam conjicerent, adeo ut praedam omnem relinquere cogerentur. Sed eo Cruciferi non contenti, sed simul cum ipsis hosticum ingressi par pari referunt, ac iterum nobilium aliquot praedia & villas diripiunt & incendunt, Dominos cum servis, quicumque se non statim dederent, caedunt, magnam praedam abigunt, captivos faeminas & pueros passim per Prussiam distribuunt. Ac ne respirandi vel denno erumpendi facultas esset, Promagister eodem adhuc anno ingentem exercitum adversum Sudinos ducit in territorium Crasima. In eo Princeps erat Scumandus, ejus arcem & habitaculum, ipso absente, Cruciferi primo impetu capiunt, diripiunt ac incendunt. Ipse ad primum adventantium hostium rumorem ad interiora secesserat ad copias colligendas. Quibus quanto maximas poterat coactis, Promagistro occurrit, & cum eo pugnam committit. In qua licet Cruciferi post atrocem dimicationem essent tandem superiores & Sudini in fugam conjicerentur, tantam tamen Promagister fortissimorum militum jacturam fecit, ut fugientes insequi non auderet. Nesciebat enim quantae essent hostium copiae, quae supplementa, & num quis recens exercitus illis in promptu esset. Audierat vero Scumandum hunc inter caeteros Sudinorum Principes & territorii magnitudine & copiarum multitudine praecellere. Ipse certe vir erat corporis & animi viribus paucis conferendus. Itaque Promagister tutius consilium secutus, cum copiis in Sambiam regreditur, nec deinde quoad vixit cum Sudinis congressus est.

Ulricus
Bantfar.

In ea quam diximus pugna inter caeteros etiam caesus est Ulricus Bantfar Commandator in Tapjaw, qui saepius antea Sudinos acerrime infestaverat, eumque illis terrorem incusserat, ut quoties illum adventare acceperant, ne triginta quidem illorum, hominem unum essent praestolati. Ejus caede accepta, Sudini mirum in modum sunt ex hilarati, & aequae laeti triumphum cecinerunt, ac convivia solenniter celebrarunt, ac si victores acie excessissent.

Ludovicus
de Libenzelle.

In eadem etiam pugna captus fuit frater ordinis, eques percelebris, Ludovicus de Libenzelle, qui ad Scumandum perductus cui & facie & statura corporis persimilis erat, animi certe magnitudine non inferior, Scumando usque ad stuporem hominis formam admirante, primo statim aspectu gratiam ejus promeruit, sic ut ultro Scumandus & vitam & libertatem illi concederet, modo secum maneret. Quod ille hac lege pollicitus,

pollicitus, ne contra Christianos arma ferre cogeretur. Accidit paulo post, ut primores Sudinorum ferme omnes ad solenne convivium inter sacra suo more convenirent, ad quem conventum uti maxime celebrem Scumandus Ludovicum una secum honoris gratia deducit. Inter caeterorum hilaritatem Sudinus quidam Nobilis ex praecipua familia, qui & Ludovico vehementer invidebat, & mirum in modum se ipsum admirabatur, rixandi occasionem quaerens, Ludovicum verbis contumeliosis & honesto viro minime dignis insectari coepit. Is ut erat animo generoso & injuriarum impatiens, commoto vultu ad Scumandum conversus: Tene, inquit, auctore haec fiunt, an ideo me adduxisti, ut honoris loco contumeliam paterer? Profecto (refert ille) & ego vicem tuam doleo, & si vir viro congredi voles, vindicandae injuriae copiam tibi facio. Idem probantibus caeteris, qui sperabant hominem hoc modo perdi posse, Ludovicus e vestigio hominem provocat, nec is pugnam detrectat, sed longe viribus inferior primo statim congressu prosternitur & necatur. Caeteri victori gratulantur, & mire hominis fortitudinem laudant, animo tamen parum sincero, nisi enim Scumandum reveriti fuissent, dubio procul malo Ludovicum affecissent. Et ab eo tempore manifeste coeperunt ei capitales struere insidias, quod Scumandum minime latebat, ideoque accuratorem ejus curam habebat. Veritus autem, ne tandem aliquando publicum erumperet odium & illi vel invito sese hominem opprimerent, communicatis cum ipso consiliis, Ludovicum noctu cum fidissimo servo luculentissimis muneribus donatum, notis itineribus in Sambiam ad Magistrum libere dimittit, causatus apud caeteros, illum contra datam fidem clam elapsum esse. Quod eum non minus suae quam Ludovici securitatis causa fecisse postea compertum est. Cum enim jam pridem ex Ludovico de Cruciferorum statu, viribus & copiis omnia explorata haberet, & inde facile conjecturam facere posset, Scumandum ad extremum nolentes volentes, vel jugum accepturos vel ad internecionem deletum iri, ac jam incendium in visceribus suae ditionis veros transiret, hoc usus internuncio, clam salutem & libertatem pactus, paulo post cum universa familia ad Promagistrum profugit, ac religionem Christianam complexus propter animi magnitudinem & generis nobilitatem Ordini initiatus fuit, ac in ea professione quoad vixit constans ac fidelis permanfit. Promagister eo facto adeo exhilaratus est, ut deinceps, omnem Sudinorum curam omitteret. Nec diu supervixit, sed anno proxime sequenti vitam cum morte commutavit. Falluntur itaque illi, qui scribunt, hunc Promagistrum in Palaestina Ptolemaide in praesidio fuisse, cum Sapherapes Sarracenorum Sultanus Babylonius urbem eam obfideret, & in quadam Christianorum eruptione a Sarracenis interfectum esse. Nam qua occasione vel causa is eo profectus fuisse putetur, nulla omnino ratio constat. Neque vero simile est, quod tum temporis Prussia relicta in Asiam excurreret, quo non solum cum Sudinis bellum erat, sed a Litvanis etiam cotidie incursiones fiebant, ut jam pridem novum in eos bellum Cruciferi meditarentur. Equidem ea in re manifestum errorem & temporis & personae versari existimo. Magnus enim Magister, qui proxime sequitur Burcardus a Schwenden cum ingenti exercitu

Error de
morte Pro-
magistri.

tu Christianorum adversus Sarracenos in Asiam trajecit, & ibidem, re infelicitate gesta, periit. Ea expeditio incidit in annum ferme octavum post hujus Mangoldi mortem. Unde factum opinor, ut isti scriptores, quorum alias diligentia sæpius in vulgatis Chronicis desideratur, Promagistrum pro magno Magistro posuerint, nec exactam rationem temporis animadverterint.

Promagister
Prussie in
Sudinos du-
cit.

Diem functo Mangoldo novus Magister Conradus de Tierberg junior nihil antiquius habuit, quam ut Sudinos in ordinem redigeret, præsertim quod augurabatur, pacem & amicitiam, cum vicinis Litvanis non fore diuturnam. Itaque ne simul cum utroque hoste dimicandum esset, alteri prævertendum ratus coactis omnibus copiis, quotquot ex Prussia conficere poterat, in Sudinos ducit, eo nimirum proposito, ut vel ad fidem Christianam & Cruciferorum obedientiam eos cogeret, vel totam provinciam, omnibus ad internecionem cæsis penitus devastaret, ac feris sylvestribus inhabitandam relinqueret. Enim vero ex omnibus Prussis nulli adeo fuerunt in superstitionibus suis & præsertim in capri cultu idololatrico adeo obstinati & ad mortem usque pertinaces, atque hi Sudini, quorum etiam reliquæ nostra adhuc memoria superstitionem eam non penitus abjecerunt. Litandi autem cum capro talis erat ritus. Congregato populi coetu in horreo quodam adducebatur caper, quem Welichaites illorum sacrificulus mactaturus, imponebat victimæ utramque manum, & invocabat ordine Dæmones, quos ipsi Deos esse credebant, de quibus alias commemoratum est. His Dæmonibus invocatis, quotquot aderant in horreo omnes simul extollebant caprum, sublimemque tenebant, donec caneretur hymnus, quo finito rursus demittebant ac fistebant caprum in terram. Tum sacrificulus admonebat populum, ut solenne hoc sacrificium a majoribus pie institutum summa cum veneratione facerent, ejusque memoriam religiose ad posteros conservarent. Hac conciuicula ad populum habita, ipse mactabat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergebat, carnem vero tradebat mulieribus eodem in horreo coquendam. Hæ interea dum caro coqueretur, parabant e farina filiginea placentas, quas non imponebant in furnum, sed viri focum circumstantes hinc illinc per ignem jaciebant absque cessatione, tam diu quoad illæ indurescerent & coquerentur. His peractis epulabantur & helluabantur tota die ac nocte usque ad vomitum. Ebrui deinde summo mane extra villam progrediebantur, ubi reliquias epularum certo in loco terra operiebant, ne vel a volatilibus vel a feris diriperentur. Postea dimisso coetu suam quisque domum repetebat.

Siliam ter-
ritorium.

Conradus igitur territorium Siliam ingressus æque ut in cæteris antea factitatum erat, totum ferro & incendiis devastabat. Ducebat enim ingentem exercitum, qui universum territorium facile operiebat. Occurrit quidem illi Princeps Sudinorum Wadola, sed primo congressu cum maxima copiarum parte cæsus est. In eo prælio Ludovicus de Libenzelle, de quo antea dictum, a Sudinis denuo capitur, & ad Principem Cantigendam adducitur. Is hominem statim agnoscens, sæpius enim

enim apud Scumandum eum viderat, maximopere lætatus est, optimam sibi oblatam occasionem consilii sui, quod jam pridem clam coquebat, maturius expediendi. Cum enim videret & Cruciferorum vires ac fortunam & Sudinorum in omnibus expeditionibus infelicitatem, decreverat se Cruciferorum fidei committere. Hunc igitur auctorem & ducem nactus cum tota familia, propinquis & vicinis, sic ut totus comitatus mille sexcentis hominibus utriusque sexus constaret, recta in Sambiam proficiscitur. Vix unius diei itinere progressi Conradum cum copiis obvium habent, qui in Cantigendæ territorium ducebat. Is a Ludovico rem omnem edoctus jubet eos in Sambiam pergere, ipse in territorium Kimenaw, id Cantigendæ proprium erat, copias ducit, munitiones evertit, villas & prædia incendit, incolæ pacem perunt & ea lege impetrant, ut in Sambiam commigrent, & Christi fidem profiteantur. Quod cum promitterent, ducem itineris illis attribuit, qui eos in certum locum deducat. In itinere vero duce trucidato ad Litvanos profugunt. Interim Conradus ad interiora progreditur, omnia passim devastans. Nec multo post occurrit ei Princeps Jedecus cumque jam in procinctu starent acies, Jedecus animadvertens se viribus longe inferiorem esse, quam ut cum tanto exercitu dimicandum sibi censeret, ultro cum omnibus copiis se dedit, & fidem Christianam amplectitur. Ex eo certior fit Conradus, unum adhuc & solum superesse Sudinorum Principem Scurdonem, illum quidem maximæ auctoritatis & potentiae hominem, sed qui cæteris jam devictis aut deletis, solus tantam belli molem sustinere minime posset. Itaque Conradus jam semel tandem debellari posse ratus, continuo in eum ducit. Sed is Scurdo quid expectandum sibi esset haud ignarus, alia ratione rem aggreditur. Convasatis enim rebus omnibus, munitionibus, villis ac prædiis incensis, agris devastatis, cum toto populo per lacum Curonensem glacie tum concretum, ad Litvanos commigrat. Et sic quidem bellum hoc diuturnum in subigenda per annos quinquaginta quatuor Prussia tota tandem subacta. Prussia exantlatum finem tandem habuit, ac Cruciferi deinde Prussiam totam pacifice possederunt. Sudavia vero eo quo dictum est modo semel evastata in hunc usque diem deserta mansit, & adeo quidem, ut etiam antiqui ejus regionis fines ignorentur. Condiderunt tamen postea Cruciferi in illorum finibus (ut creditur) Liceam, Joannisburgum & Insterburgum. Illa autem peninsula, quæ hodie Sudaviæ nomen habet, in quam fortassis reliquæ rebellium relegate fuerunt, mari & lacu Curonensi conclusa, paucis constat pagis & piscatorum casis, nec alio nomine sunt celebres, quam quod ibi succinum ex mari colligitur. Cujus rei meminit etiam Cornelius Tacitus, ubi de moribus Germanorum agit. Sed & mare scrutantur (inquit) ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso littore legunt. Nec quæ natura quæve ratio gignat, ut barbaris, quæsitum compertumve diu, quin etiam inter cætera ejectamenta maris jacebat, donec luxuria nostra dedit nomen &c. Cæterum hic locus expostulat, ut quoniam de Succino & prisce & recentes scriptores variant, de ejus ortu & natura pauca hic subjungamus.

Cantigenda
Princeps Sudinorum.

Jedecus
Princeps.

Scurdo
Princeps.

Prussia tota
tandem
subacta.
An. 1283.

Succini ma-
teria &
ortus.

Succinum de quo loquimur, vel e terra effoditur, vel ex mari hauritur, & fluctu ejectum in littore colligitur. Quod effoditur, præfertim in Neringa peninsula, quæ mari & lacu Hab alluitur, alterius plane generis est, quam electrum, quod in Anglia, Hispania, Germania & in Asia minori effoditur, nigro colore, unde nigrum electrum & Gagates nuncupatur, sed nec eam naturam nec vim habet, quam succinum, & quovis alio quam succini nomine censeretur debet. Hoc autem quod in Neringa effoditur, ejusdem est naturæ, coloris, operationis & efficacæ cum eo, quod ex mari provenit. Itaque non adeo extra fidem positum est, hoc etiam aliquando fluctu maris ejectum & quia propter bellorum tempestates & locorum vastationes lectum non fuerit, sabulo & arenis rursus obrutum fuisse. Nec a vero multum abhorret, quod nonnullis videtur, totam aliquando Neringam a mari fuisse occupatam, & interim succinum ibi defedis, quod recedente mari & insula enata in terra occultatum remanserit:

— — — Nec enim illa prioris
Permansit facies orbis, multumque profundi
Illuvies, multum potuit mutare vetustas.
Regna cadunt, nova confurgunt, terræque marisque
Se variant habitus, pater & Neptunus iniquas
Exercet sine more vices, nunc littora pandit,
Deducitque alio, ficasque relinquit arenas,
Nunc cumulo assurgens angusto interluit æstu,
Et sese insinuat terris, nunc insula surgit,
Et mediis libratur aquis circumflua ponto.

Hoc autem succinum in Neringa altitudine unius vel duorum virorum subtus terram reconditum effoditur. Et habent fossiores peculiaris instrumenta ad extrahendum idonea, habent etiam certa indicia, quibus quopiam loco succinum subesse explorant. Fossas satis longas agunt, quadrangulares, plerumque puteorum instar, & prout necessum est, profundas. In fundum autem fossæ palos acuminatos magno conatu immittunt, quos huc atque illuc manibus ducunt, fortiterque commovent, ut hoc modo fundum fovearum & fossarum pertendant, ac satis ampla foramina relinquunt. Id ubi sæpius factitarunt, palos extrahunt, subsequitur & scaturit statim aqua, cum qua simul succinum, si quod latebat ac tectum erat, eructatur. Tunc reticulis totam fossam aqua impletam explorant, ac succinum extrahunt. Colligitur alias succinum in littore Pomeranico, Prussico, Memelico & Livonico, ut plurimum autem in Prussico inter ostium Vistulæ, quod Gedani est & Memelam. Præcipua vero succini copia provenit in littoribus Sudaviæ, ubi ex fundo maris reticulis extrahitur. Habet autem isthæc Sudinorum peninsula sinus præcipuos septem, in quos diversis tempestatibus succinum appellitur. Eas isti piscatores egregie callent, & statim ab ipso vento dignoscunt, in quem locum illis ad succini capturam sit conveniendum. Quantum succini capiunt, tantum salis ad pisces salien-

endos

endos mercedis loco recipiunt. Ventos quidem Africum aut Favonium ferme spirare necessum est, si fluctibus succinum in littus ejici debet. Verum Circius, Corus & Boreas ad hanc capturam noxii sunt, utpote qui succinum a littore denuo removeant, arenisque involvant & æstui. Quibusdam in locis nudi toti absque ullo vestimento mare ingrediuntur isti piscatores, etiam acerrima hyeme, sic enim expeditius in mare procurreunt & in ejusmodi hominibus consuetudinem multum valere & quasi alteram naturam facere non est dubium, juxta illud maximi Poetæ:

Durum a stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, lævoque gelu, duramus & undis.

Sed ne nimium frigeant maritis præ frigore rigentibus uxores, in promptu sunt, quæ viris mare egressis stragula & pelliceas vestes ad prunas interim calefactas superinijciunt, eosque tegunt, & quantum possunt frigus arcunt. Alibi casulas quas vicinas habent propere ex fluctibus petunt, & ad focum sibi præparatum se recolligunt. Alibi etiam vestibus induti mare ingrediuntur, ubi scilicet non nimia est profunditas, quanquam hyberno tempore exigua est ibi vestimentorum commoditas. Cum ad expiscandum succinum conveniunt, quilibet rete secum apportat in circulo unius ulnæ extensum & palo prælongo appensum, quo & profundum scrutari & latius piscaturam extendere possint. In maris ingressu hunc servant ordinem. Quoties magna maris tempestas est, allante nihilominus optato vento, quiescunt: nisi metus vel cautio sit, ne ventus mutetur, tunc enim neglecta etiam quantumvis acriter tempestate, fluctibus confestim occurrunt, & quantum Deus dat quasi ex igne petunt. Sin autem signa tempestatis sint meliora (quæ ipsi ad superstitionem usque observare solent) tempestatem & æstum maris & ipsum propitium ventum quieturum tantisper expectant, donec fervor & æstus maris nonnihil sublideat. Tum bonis auspiciis mare ingrediuntur, & transverso latere in obvios fluctus se immittunt, verriculum ipsum præ se ferentes, & quantum possunt in ipso fundo ducentes. Quæ ex re duplici venantur commodo, cum quod succinum in fundo subsidet, tum quod palo innitentes impetum fluctus facilius sustinere possunt. Ubi iste impetus aquæ primum transierit, confestim ulterius procedunt, & secundum fluctum æque excipiunt, & sic tam diu progrediuntur, quoad loci qualitas patitur, quam ipsi optime callent. Fit nonnunquam, ut plane fluctibus obruantur, & procul aspicientes, de vita illorum timeant. Sed ipsi palo suo quilibet innitentes, & conglobatim, latera prætendentes obliquant sinum, & totum corpus contrahunt, eoque modo fluctui in littus erumpendi liberius potestatem faciunt, refluxum vero parum curant. Sæpe autem quinquaginta viri, interdum pro loci qualitate plures vel pauciores venatum in mare proficiscuntur. Natura Sudini littoris hæc est multis hætenus experimentis cognita & perspecta. Juxta littus mare non est admodum profundum, quippe ubi piscatores inambulant, mox profundum aliquot orgyiarum succedit, sed non latum, ita

ita ut facile superari possit, inde dorsum arenosum occurrit, post quod iterum profundum, & iterum aliquod dorsum arenosum, sic ut hisce vicibus aliquando piscatores isti, milliario germanico & amplius mari se committant. Etenim in istis fossis & interstitiis, quæ intra littus & dorsa arenosa interfunt, maxime succinum colligitur, ibique latet. Et communiter validis tempestatibus ad biduum triduumve mare agitari oportet, antequam ex ipso tandem fundo erui & eructari possit. Sic ex fundo maris projectum, piscatorum uxores, liberi & servi ex alga marina colligunt.

Succinum Quod autem ad naturam & ortum succini nostratis attinet, cum
Sudavicum. veteres scriptores per varias opiniones varia opinati sint, eo a plerisque decursum, quod existimaverint resinam esse ex arboribus distillantem. **Contra eam** Quæ opinio plane sibi non constat. Etenim si succinum ex arboribus
opinionem profluit, necessario consequitur, ejusmodi arbores vel in Prussico littore
de distillati- nasci, ubi quidem succinum reperitur, vel in aliis littoribus maris Bal-
one ex ar- tici vel septentrionalis reperiri, a quibus arboribus succinum in mare
boribus. primum decidens deinde ventorum vi ad littus Prussicum & maxime Sudavicum propelli. Nec desunt, qui existiment, ejusmodi arborum copiam in adversis littoribus Norvegiæ & Sueciæ nasci. Atqui certo constat, in toto tractu Sudini littoris nullas tales arbores gigni, ex quibus tanta resinæ copia singulis annis profluere queat. Neque certe tantus est solis calor in Prussicis littoribus, quo calore ex arboribus resinam vel liquorem alium extrahi necessum est, ut tanta resinæ copia elici possit. Præterquam quod ipsa natura his arboribus aqua marina est maxime adversa. An vero in adversis littoribus ejus generis arbores reperiantur, id quidem incertum est. Ac sane sint, cur non etiam ibidem succinum reperitur, vel in vicinioribus, aut etiam recta oppositis littoribus, puta Livoniæ, Gotlandiæ, Bornholmi, Pomeraniæ, Megalopolensibus? Cur in solam ferme Sudaviam ventis toties variantibus succinum appellitur? Tum illud etiam in considerationem venire necessum est, quod juxta scopulos Suedicos & Norvagicos maris profundum est centum & amplius orgyiarum, maris autem tempestatem vel æstum inferius quam triginta aut ad summum quadraginta orgyias vim suam exercere non posse nautæ testantur. Cum igitur in littore Sudavico, quod ipsa dictat experientia, ventus infra quadraginta orgyias succinum e fundo movere vel eruere nequeat, qua quæso ventorum vi ex profundo centum orgyiarum inde ex Norvagia in Sudaviam usque propelletur? Proinde hæc de distillatione succini ex arboribus opinio, jam pridem explosa est. Cæterum diligentes rerum naturalium indagatores qui Sudavicum littus curiose perscrutati sunt, & multa per experientiam præsentis cognoverunt, ita sentiunt: Quod succini materia sit terræ succus pinguis & lentus, temperato calore coctus & a natura elaboratus, ejusdem cum bitumine substantiæ & materiæ. Nam ex purissimo & mero bitumine generatur, quæ causa est, ut ignem concipere, & accensam flammam alere & emittere possit. Et hic succus partim ipsius terræ calore interno in cavernis delitescente, partim solis ardore atque operatione liquefactus

Succinum
aude.

ctus effluit per suos canales purior vel impurior, prout materia per se pura vel impura est, & vel sponte per suos canales exudat, vel mare lambens secum ex venis terræ effert atque educit, vel copia succedentis succi protruditur atque egeritur. Et quam primum succus hic mare tangit, aquæ frigore induratur, quod frigus etiam albedinem procreat & succinum magis excoquit. Et hujus oleosa & tenuior pars superficiei maris innatat, ut sæpe videre est mari tranquillo, reliqua crassior & coacta pars fundum petit; non secus ac fit in distillationibus per descensum, ubi oleum aquæ subjectæ innatat, crassa & terrestres materia in fundo hæret. Quod autem fluidum primo sit succinum hoc argumento est, quod in eo diversa genera vermium, muscæ, culices, araneæ, ranæ & alia affluente copioso humore involvuntur, dum vel suaviori halitu affecti eo pelliciuntur, atque ita fluitanti materiæ insident, vel dum in specubus subterraneis acriori exhalatione suffocati concidunt, & liquidæ massæ implicantur. Deinde quod succinum, quantumvis frigoris vi congelatum ignis tamen adminiculo rursus liquefieri potest. Cæterum quod littora Sudinorum ignem subterraneum, quo succus iste elaboratur, contineant, vel hoc indicio est, quod hinc inde venæ minerales, aluminis, vitrioli, sulphuris, inveniuntur. Et piscatores auctores sunt, quod in Sudinorum mari cælo sereno, etiam in ipsa lunæ conjunctione noctu quasi ex scaturigine aliqua scintillando extillare quiddam instar pellucidi bituminis aut aliquid sulphureis radiis eisquæ cæruleis præditum effundi videri, quod succinum esse ex ipsis fontibus erumpens dubium non est. Nec tantum isti vulgares homines hoc modo succinum erumpere sæpe viderunt, sed viri etiam fide digni & magnæ auctoritatis. Præterea sæpe evenit, ut mari tranquillo & sole sereno piscatores in fundo maris splendorem quandam quasi collucens ignis animadvertant, quod & ipsum dubio procul emicantis succini indicium est. Neque ignotum est, quod aliquando piscatores hoc splendore animadverso complures perticas colligaverint, quibus fundum attingere possent, & hinc inde profundum explorantes materiam lentam & viscosam instar terpentini perticæ infimæ adhaerentem extraxerint. Referunt etiam annales, superioribus aliquot sæculis inter Cruciferorum fratres quandam fuisse succino colligendo præfectum, qui anxie perscrutatus sæpe fuerit, quæ succini esset materia, & unde gigneretur. Et cum ali-
Berg-harf. quando massa bituminis montani liquida, ex terra effossa fuisset, conjectari cœpit, ex hac materia, si in mare projiceretur, succinum generari posse, & ut rem experiretur, eidem massæ schedam quandam inclusisse hisce verbis conscriptam. Anno 1332. ego frater Hermannus de
Massa cum Arsenberg præfectus colligendo succino in Lochstet experimenti causa
inclusa lite- massam hanc, in monte sabuloso effossam in mare projecit, an scilicet fu-
ris in mare turum, ut ex ea forte Succinum generetur. Hanc massam cum inclusa
projecta. Scheda postea repertam & inter Succini ramenta reticulo captam asserunt anno 1498. An autem interim succinum sit effectum, vel succini naturam redoluerit, id vero silentio prætereunt auctores. Atque hæc de natura & ortu succini hoc loco subjecisse sufficiat. Qui plura desiderat, Medicos nostræ ætatis, qui ea fufius & accuratius executi sunt, consulat.

consulat. Fieri potest etiam, ut generatio hujus fuccini occultam habeat in natura causam, de qua nemini liqueat, uti multa sunt per rerum naturam miraculosa, quæ hominum ingeniis parum possunt explorari. Cujus rei simile exemplum vel potius miraculum est in comitatu Mansfeldensi, & Islebii in patria mea, ubi fodinæ sunt lapidis fissilis, ex quo cuprum, argentum & aurum etiam certis portionibus per ignem eliciuntur. In iis fodinis reperiuntur lapides, in quorum ventre seu concavitate, postquam fissi sunt, reperiuntur figuræ cupreæ omnis generis eorum piscium, qui in vicino stagno capi solent, & apparent ea specie, quasi piscis fuisset lapidi inclusus, qui formam suam vel squamas suas impressam vel impressas reliquisset. Cujus rei causam naturalem quis quæso Physicus explanabit? quomodo istæ piscium imagines in lapides hos subterraneos, ubi pisces versari nequeunt, deveniant. Et quantumvis isti lapides aquis extraherentur, sæpe contingit fodinas istas aqua oppleri, quis ullam rationem adferet, qua piscis clauso firmiter lapidi tanquam conchæ se insinuet, aut inde rursus se eximat? aut ut hoc fieri casu aliquo possit, unde piscium cuti vel squamis cuprum istud adhæsit, quod in lapide apparet? Illud certo constat, quod omnes ii lapides reperiuntur inanes, sic ut figuras eas a quopiam piscium corpore imprimi prorsus dictu sit absurdissimum. Ut cuprum ex ipso lapide generetur secundum calorem subterraneum, qui id in metallis operetur, id quidem natura dicat: Sed unde imaginum impressiones? Cur autem in iis lapidibus saltem istorum piscium effigies reperiantur, qui in vicino lacu sunt, non autem aliorum, neque cæterorum animalium, qui in vicinia illic conversantur, id omnibus rerum naturalium exploratoribus mea quidem opinione impossibile fuerit explicare. In summa Deus est mirabilis, & opera ejus abscondita. Sed satis jam philosophatum. Nunc ad historiam nostram revertamur. Eodem anno, quo diximus bellum Prussicum a Cruciferis confectum fuisse, discordia nova exoriri coepit inter Ordinem & Mestvinum Pomeraniæ Ducem, Suantepolci filium, ex ea causa, quam etiam supra commemoravimus, quod Mestvinus post fratris Vartislai mortem omnia ejus hæreditaria bona occupaverat, eo penitus posthabito, quod Vartislaus vivens patrimonium suum Ordini concesserat. Nunc igitur Cruciferi rebus suis secundioribus severius aliquanto Vartislai patrimonium petere coeperunt. Nec procul aberat quin ea res in apertum bellum prorumperet. Etenim Cruciferi Prussos jam in universum omnes subegerant, & jam ex usu diuturno continue arma tractabant. Prussi vero conversi veteres adhuc alebant similitudines contra Pomeranos, & omnem navare velle videbantur operam, ut itidem Pomerani, ac ipsi, a Cruciferis sub imperium redigerentur. Et profecto difficile tum fuisset Mestvino rem æquo Marte cum Cruciferis gerere, & sua contra illorum vires jam coalitas tueri vel defendere. Erat tum aliarum rerum causa Legatus Romani Pontificis in Prussia, Philippus Episcopus Formianus. Is intercessorem egit, & omnem movit lapidem, ut Mestvinus & Cruciferi amicis conditionibus sine cæde intercessor. & sanguine componerent, & pacem amplecterentur. Tandem etiam post multas tractationes hac obtinuit lege, ut Mestvinus Cruciferis arcem,

Dissensio
cum Mest-
vino.
An. 1283.

Episcopus
Formianus
intercessor.

arcem, oppidum & territorium Mevense, cum omnibus juribus, fructibus ac proventibus cederet ac traderet. Quo facto postea Cruciferi Mevam arcem & oppidum suo arbitrio suoque commodo munitiorem fecerunt & hoc pacto tum quidem utrinque fuit amicitia conservata. Et hunc quasi primum pedem ex Prussia Cruciferi trans Vistulam in Pomeraniæ ditiones tum fixerunt. Oppidum autem Meva prius nuncupatum fuerat Gneva, a prisco quodam Vandalarum Principe Gnevo, qui illud primum condidit, cuius etiam Helmoldus cap. 19. meminit. Polonici scriptores nominant eum Gnevocomirum, qui anno 1107. cum Rege Boleslao Crivowsti bellum gesserit ac ejusdem instinctu fidem Christianam amplexus fuerit. Eodem quo diximus anno 1283. decimo quarto die ante Calendas Septembris, vitam cum morte commutavit Magister Generalis Hartmannus Comes de Helderungen, cum octo præfuisse annos. Obiit Venetiis, & ibi sepultus est. In ejus locum sufficitur communibus suffragiis nonus, Burchardus de Schwenden, vel ut alii volunt de Swaden, Cæsare Rudolpho Habsburgensi Comite, cum in Poloniæ regno Lescus niger quartum jam annum imperaret. De rebus, quæ sub hujus Magistri principatu a Cruciferis in Prussia & Litvania gestæ sunt, sequenti libro fusius explicabitur.

Magistri
Hartmanni
obitus.
IX.
Burchardus
de Schwenden.

HISTORIÆ RERUM PRUSSICARUM LIBER SECUNDUS.

Initium bel-
li Litvanici.

Cruciferi cum totam jam obtinerent Prussiam & arces ac civitates in omnibus ditionibus suis ita munivissent, ut ibi perpetuam & immobilem imperii sedem absque ullo deinceps Prussorum subditorum rebellionis metu, sibi persuasissent, ad bellum porro Litvanis inferendum animos & consilia adjicere coeperunt. Belli inferendi causam hanc potissimum habebant, quod iste ipse Cruciferorum Ordo in eum finem institutus fuerat, ut adversus gentiles & paganos pugnarent, & Christianam religionem, quam maxime possent, armis proferrent. Accedebat huc partim studium tuendi fratres Livonicos, qui tempore belli Prussici non parum a Litvanis fuerant afflicti, partim vindictæ cupiditas, quod Sudinis adversus Ordinem Litvani semper hætenus opem & suppetias tulerant.

An. 1283.

Promagister itaque Conradus Tierbergensis, rebus ad bellum comparatis, primam suscepit expeditionem hyemali tempore, & cum Memelam fluvium glacie concretum transiisset, proximam Litvanorum munitionem, quam illi Bisenen vocabant, corona cingit & oppugnat. Qui in præsidio erant, fortiter primum resistere, hostem jam jam irruentem dejicere, tandem autem oppugnantium multitudine victi, viribus deficere. Duraverat oppugnatio a summo jam mane post meridiem, tum demum Cruciferi vi perumpunt, plerosque trucidant, reliquos capiunt, munitionem rebus & hominibus asportatis incendunt ac complanant. Mox circumjacentem regionem omnem depopulantur, & cum luculenta præda domum revertuntur. In hac oppugnatione non pauci ex militibus fortissimis sunt desiderati, & cum per Memelam reverterentur, fracta glacie quatuor Cruciferi præcipui nominis equites cum aliquot

1284.

ministri, equis & sarcinis submersi perierunt. Sequenti æstate Promagister rursus in Litvaniam profectus, ductu Scumandi Sudini, qui locorum & viarum erat peritissimus, castrum Garthinum obsedit, & post duram oppugnationem non absque jactura militum suorum tandem cepit, diripuit ac solo æquavit. In ea expeditione vitam cum morte commutavit is, quem diximus, Scumandus Sudinus, ejus mortem acerbè tulerunt Cruciferi, utpote qui ab eo tempore, quo primum Christianam religionem amplexus erat, in fide & officio Cruciferorum constantissime permanerat, & ejus opera gentilibus Sudinis & Prussis multum incommodi fuerat illatum. Sub vitæ finem interrogatus, nunquid ante Christianam professionem susceptam boni operis unquam fecisset, illud unum commemoravit, cum aliquando Sudini templum Christianorum spoliarent, & imaginem divæ virginis ac Salvatoris ad crucem affixi in luto concul-

conculcarent, se utrumque suis vestibus expurgasse, & in locum suum restituisse. Interim dum Promagister expeditionem contra Garthinum parat, Prussi nonnulli Pogesanienses & Barthenfes cum vicinis Litvanis clam latrocinii conspirationem coiverant, & mox post Promagistri ablitum cum Litvanis in Poloniam prædatum excurrerant, ubi longe lateque omnia depopulati ingentem prædam reportaverant. Super qua inter Litvanos & Prussos exorta discordia rem omnem perturbavit. Nam cum Litvani, utpote qui duces ejus irruptionis fuerant, præcipuam sibi prædam vindicarent, & Prussis reliquias saltem non maximi valoris concederent, Prussi ira accensi, cum ob nimiam inæqualitatem prædæ, tum quod verebantur, facinus istud insciis dominis privato consilio perpetratum haud impune ipsis cessurum, præsertim cum jam expugnatio Garthini rumoribus afferretur. Interim dum cum Litvanis sui consilii ignavis de præda dividenda varie tempus trahunt, Duces suos Nunnonem & Dirskonem clam celeribus equis ad Promagistrum mittunt, rem omnem exponunt, facinoris veniam petunt, & de eo se cum Litvanorum pernicie satisfacturos ostendunt. Veniam eo facilius consecuti sunt, quod Promagister de fide illorum non parum dubitabat, ne hæc ex composito cum Litvanis agerentur, quodque existimabat etiam si propositum ipsis ex sententia non cederet, non multum interesse, an ipse in eos animadverteret, an a Litvanis latrocinii poenam lucrifacerent. Nunno igitur & Dirsko, cum jam in eorum arbitrio res esset, celeriter ad suos reversi cum iis hoc consilium ineunt, ut sequenti nocte, cum jam Litvani suo libitu prædam partiti fuissent, & nihil tale suspicerentur, tumultu in castris repente excitato, Litvanorum maximam partem trucidarent, priusquam illi ad arma venire possent, paucis qui a Promagistro se oppressos autumabant fuga elapsis. Et hoc modo Prussi præda Polonica soli potiti in sua quisque loca sunt reversi.

Connivente ad hæc Promagistro & satisfactum sibi existimante, si modo Litvani quam maximis cladibus afficerentur, ut fieri assolet, ac dolus an virtus quis in hoste requirit? Gudilo Scalowita quidam Nobilis illum adit, qui cum adhuc inter gentiles idololatrias versaretur, & propter corporis fortitudinem & ingenii solertiam & prudentiam celebris inter suos habitus fuerat, ostendit consilium apprimè commodum sibi suggestum, quo munitionem hostium, quam illi Otekayn vocitabant, facili negotio occupare posset, modo centum viri ex Germanicis militibus & iis quidem optimis adjungerentur. Promagister facilius, quam par erat, homini fidem adhibens, continuo milites, quos volebat, illi assignat. Sed proditor iste, qui jam antea cum hostibus clam convenerat, viros fortissimos locorum ignaros in eum locum perduxit, ubi a multitudine hostium circumventi pedem nec proferre nec referre possent, & ibidem quisque suo loco fortiter præliantes & non inulti cadentes ad internecionem ad unum omnes cæderentur. Unius Chronici manu scripti auctorem habeo anonymon, qui refert a centum istis militibus mille & quadringentos hostes, priusquam omnes occumberent, egregio certe vindictæ exemplo, inter quos etiam Gudilo proditor perierit, interfectos fuisse.

O 2

Hanc

Prussorum
facinus in
Litvanos.

An. 1285.
Gudilo Sca-
lowita pro-
ditor.

An. 1286.

Hanc prodicionem anno sequenti Cruciferi Litvanis expensam retulerunt, eodem exemplo & eventu non dissimili, nisi quod ex illis ipsis perfidia fuit exorta. Pelusus erat nobilis Litvanus, in familia Principis cujusdam, quos illi Bajorones & Knesos vocant, apud quem in honore habebatur. Accidit forte, quam ob causam nescio, ut inter illos inimitiæ intercederent, inter quas Princeps Peluso mortem ac necem jurato minabatur. Pelusus qui hominis ferox ingenium & ad quamlibet vindictam præceps non ignoraret, & ipse eodem vitio laborans prævertendum sibi existimaret, cum quibusdam familiaribus & cognatis clam ad Prætores Sambiensem profugit, ac docet, insigni clade Litvanos affici posse, si militum aliquanta manus sibi committeretur. Prætor Sambienensis Gudilonis recentem prodicionem expertus, non facile primum adduci poterat, ut homini fidem haberet. Tandem multis attestacionibus & juramentis persuasus, cum essent etiam inter primores Cruciferorum, qui rem tentandam existimarent, & seipsos periculo exantlando offerrent, Pelusum retentis ejus familiaribus & cognatis cum aliquanta militum manu dimittit, ductoribus Martino Golino & Conrado Teuffelio, hominibus alias vitæ prodigis & nihil non audentibus. Sciebat Pelusus Principem suum eodem tempore cuidam aulico suo nuptias solennes facturum, ad quas multi Bajorones & nobiles invitati fuerant. Hanc occasionem optimam suoque instituto maxime convenientem ratus, ita rem aggreditur, ut ipsam noctem, quæ nuptias consequeretur, ad præmeditatum facinus eligeret. Totum qui præcesserat diem & maximam noctis partem hospites & domestici commensationibus, potationibus & ludis consumpserant, post mediam noctem, cum altissimus apud omnes esset somnus, Pelusus cum sociis advenit, ibi summum silentium, portæ & januæ omnes apertæ, nullæ excubiæ. Pelusus qui loci gnarus erat, militem suum ita passim circumducit, ut Princeps cum septuaginta nobilibus & multis aliis in somno obtruncarentur. Ubi illucescere cœpit, quicquid reliquum erat, erant autem ut plurimum mulieres, virgines, impuberes & servi inermes, hi omnes capti & cum insigni præda auri, argenti & pretiosarum vestium, quæ ad nuptiarum pompam congestæ fuerant, in Sambiam abducti. Hoc facinore Pelusus & semet ab indicta cæde vindicavit, & eam apud Cruciferos fiduciam contraxit, ut deinceps in similibus rebus ejus opera fideliter uterentur.

1288.

Promagister Prussiarum 13.

Promagistri mirabilis nativitas.

Post Conradum Tierburgensem Provincialis Prussiarum Magister designatus est Meinardus vulgo Meinike vel Mangolt Querfurtensis, ex familia comitum Heldrungensium & Mansfeldensium, vir consilio & manu promptus, qui undecim annos Prussiarum præfuit, & Litvanis propter frequentes victorias ab illis reportatas valde fuit formidabilis. Hujus nativitas, ut hoc etiam obiter addamus, plane stupenda fuit, & merito inter rarissima mundi miracula annumeranda. Nobilis Matrona in eo comitatu Querfurtensi trigeminos uno partu filios ediderat. Id Comitissa hujus Meinardi mater palam dixit rem esse præter naturam ex uno marito tres simul nasci filios, mulierem eam dubio procul cum pluribus consuevisse. Atque hunc in modum honestæ isti matronæ vel ex invidia vel ex inscitia,

tia, cum per rerum naturam trigeminos nasci posse jam dudum exemplis compertum sit, eam insaniam inurebat, ut apud complures adulterii suspitione laboraret. Tum illa multis diris Comitissæ, quæ tunc uterum & ipsa gerebat, imprecata dicitur, facerent Dii omnes, ut ad ostendendam suam innocentiam, ipsa tertrigeminos ederet. Nec imprecationi defuit eventus. Comitissa cum pariendi tempus advenisset, novem edit filios, sanos & vivos omnes. Miraculo rei perterrita, ne ipsa proprium, uti putabat, dedecus, in publicum proderet, & matronarum fabula fieret, unum ex infantibus sibi deligit educandum, cæteros in sacco confertos obstetrici, quam fidam sibi dictoque audientem fore jurejurando & magnis pollicitationibus adegerat, committit in profluente suffocandos. Dum ad fluvium mulier pergit, forte fortuna comes pater ex veneratione rediens solus ei sit obviis, quærit quid in sacco portet, illa pene exanimata timore, muliebri tamen mendacium ex tempore fingit, esse foetus catulorum ait, quos mandato Dominae in profluentem velit abjicere. Comes aliud quiddam ex mulieris stupore suspicatus, ipsa diu frustra renuente, saccum inspicit, infantes reperit, unde gentium hi sint severius inquirat. Mulier ubi mendacio locum amplius superesse non videt, rem omnem de partu & consilio Comitissæ prodit. Comes ipsam dimittit, ac districtè mandat, ut ad Dominam revertatur, & ei modis omnibus persuadeat, se jussa perpetrasse. Alii scribunt, eum gladio mulierem confodisse, & in fluvium projecisse, cum ut tanti sceleris administram justa afficeret poena, tum ut res infantium deinceps esset occultior. Ut ut hoc sit, Comes clam pueros enutriti curat, quos subinde solus inspiciebat, ex oris forma & corporis lineamentis magnam filiorum inter se similitudinem. Elapso tandem anno circiter septimo, omnes eodem vestitu, quo filium domesticum clam exornat, & inter convivandum cum amicis, una cum illo mixtim introduci jubet, quærit ex Comitissa quis inter illos hæctenus domi pro filio solus sit habitus, & unde illi tam repente tot fratres extiterint? Illa statim conscientia teste rem intelligit, neque sane in ea animi perturbatione suam ab expositis facile discernere poterat, mox veniam facti petit, monasterium deinceps ingressa poenitentiam egit, quoad vixit. Pueri liberaliter educati, omnes viri effecti sunt prudentes & celebres, ex quibus unus fuit hic, de quo loquimur, Promagister, qui ex rei gestæ fortuna Mangoldi nomen itidem, ut fratres, sortitus intelligitur. Saxonum enim lingua Mangolt vocatur ein Ausermursing, ita canum & luporum foetus nuncupantur. Cæterum de hac narratione suum cuique judicium esto. Simile quiddam recensetur in Chronicis comitum Altorfensium de Isenbardo Comite, qui vixisse creditur tempore Caroli Magni anno DCCLXXX, quod ejus uxor Irmen-trudis, cum mulierem trigeminos enixam adulterii falso insimulasset, & ad culeum damnatam in profluentem abjecisset, ista postea liberos duodecim pepererit, unde ex talione adulterii insaniam metuens promæcondæ undecim projiciendos atque enecandos tradiderit, unicum ipsa educandum retinuerit: Atque hæc res eum habuerit eventum, quem recensuimus, & Welforum nomini originem dederit. Unde suspicari quis posset, illam ex Chronicis Altorfensibus narrationem a quopiam scriptore

ptore huc in annales Prussicos tralatam esse. Ego penes auctores fidem relinquo. Quamvis nec illud existimandum sit, rerum naturam adeo in angustum conclusam esse, ut una eademque res etiam miraculosa tot seculis non nisi semel contingere possit. Sed ut Ecclesiastes Salomonis testatur:

Quæ facimus quandoque etiam fecere priores,
Accidit hoc nobis, sed & hoc prius accidit illis,
Quodque olim fuit, hoc iterum quandoque futurum est.
Sic redit assidue primum labor actus in orbem,
Et nihil est sub sole, novum quod dicere possis,
Quod non præteritis fuerit quandoque diebus.

Aggeres pri- Cæterum hic Promagister primus aggerem duxit prope Elbin-
mum ducti. gam per sylvam spaciosissimam, & utramque ripam Nogati hoc opere conclusit. Inde paulatim etiam Vistula coarctari & aggeribus includi coepit. Quo pacto effectum est, ut coarctatis fluminibus insulæ antea aquis submersæ detegerentur, in quibus coloni passim fossas ducentes quibus aqua derivaretur, agrum tandem fertilissimum prodixerunt.

An. 1289. Anno 1289. Promagister Mangoldus arcem ad Memelam Lan-
Ragnitum. dishutum, quod hodie nomen a profluente Ragnitum fortitur, quo scilicet iste locus, ad cohibendas Litvanorum eruptiones esset munitior, sed & Schalawoniis in eundem usum ad Memelam fluvium arcem munitissimam erexit. Quibus operibus dum occupatur, alibi Litvanorum equitum octo millia in Sambiam erumpunt, & intra quatuordecim dies igni ferroque omnia longe lateque devastant. Hominum tamen eo minor cædes perpetrata, quod de hostium irruptione mature certiores facti, in loca munita cum rebus, quæ ferri aut agi possent, se contulerant, unde etiam rariores prædæ hostibus obvenerunt. Eos retro ducentes dum trajectu fluminis nonnihil impediuntur, Promagister postremum agmen affecutus tanto impetu aggressus est, ut multis cæsis, multis in fluvio demersis, vix dimidia pars hostium evaserit.

1290. Sequenti anno Promagister ne hostes quiescere pateretur, rur-
Expeditio sus in Litvaniam ducit vastabundus, usque ad munitionem Colaynam
in Litvanos. cum quingentis equis & duobus millibus peditum. In præsidio erat Surminus quidam vir egregie fortis & celebris bellator cum exigua manu centum & viginti militum lectissimorum. Hi adeo egregie stationem suam tuebantur, ut Mangoldi militem aliquoties non fortiter modo rejicerent, sed in continuatis oppugnationibus majorem peditum partem conciderent, & equites non ausi manum amplius conferere, invito Promagistro domum disfluerent. Quo facto ipse etiam invitatus, gemens & fremens obsidionem solvere coactus fuit. Ignorabat enim quantæ propugnatorum vires essent, & opinabatur illorum more longe plures adesse, qui inter oppugnandum fessis integri succederent. Sed in eo vehementer errabat, & pauci illi totius oppugnationis molem continuam soli sustentabant, ea interim jactura, ut discedente Mangol-

do

do duodecim saltem superessent, qui in muro stare possent, cæteri vel cæsi vel lethaliter vulnerati essent. Quod si ille compertum habuisset, neglecta equitum fuga oppugnationem continuasset, nec mehercule pauci isti jam defatigati diutius laborem ferre potuissent. Haud diu post Promagister Henningum Commandatorem Ragniti adverso flumine cum decem Ordinis fratribus & viginti quinque armatis emittit speculatum, quid hostes agerent, vel quo in loco commode invadi possent. Hos arcem Colaynam præternavigantes conspiciens Surminus, qui post discessum Promagistri novum præsidium accersiverat, cum navigiis destitueretur, quibus illos aggredi posset, ad dolum convertitur, quo Cruciferos ad ripam elicere posset. Nodam igitur unum ex familiaribus Litvanum hominem & manu promptissimum & ingenio vaserissimum, & qui linguam Polonicam exacte calleret, muliebri veste induit, & non procul a ripa loco idoneo collocat, jam antea quid agendum esset satis edoctum: ipse non procul ab eo cum sexaginta expeditis militibus in insidiis latet. Quamprimum Cruciferi cum sociis secundo flumine reverterentur, & Nodam jam in conspectu haberent, ille assimulata ad sceminæ morem voce Polonica quiritari primum, deinde ejulare & fictis lachrymis misericordiam implorare, se captivam Christianam esse, & adeo toto corpore excruciatam, ut pedem ultra proferre nequiret, miserarentur ejus, & ex infidelium manibus ereptam secum abducerent. Motus hac querela Commandatarius continuo navem ad ripam jubet appellere, exscendit ipse primus, cæteri sequuntur, & recta ad mulierem contendunt. Vix dum colloqui coeperant, e vestigio Surminus ex insidiis profilit, Cruciferi & socii circumcirca invaduntur, & in orbem pugnare coacti, postquam aliquandiu fortiter se defendissent, tandem ad unum omnes cum Commandatario trucidantur. Nodas iste proditor post aliquot dehinc annos a Cruciferis captus, & fidem Christianam professus, ea conditione vitam depactus dicitur, ut decies tot ethnicos sua manu interficeret, quot Christiani suis dolis tum periissent & hoc modo manibus cæforum singulis, decem hostium cædibus parentaret, quod non solum egregie & bona fide postea præstitit, sed numerum longe supergressus quali usuras etiam adjecit. Alioquin etiam in quibuscunque expeditionibus, præliis & oppugnationibus fortem & fidum Cruciferis semper se præbuit militem, quoad vixit, & religioni Christianæ, quam semel amplexus fuit, constantissime immortalis fuit. Surminus quanquam dolus hic ex sententia cessisset, plures tamen quam Cruciferi, ex suis militibus desideravit, & cum non dubitaret, quin illi ad ulciscendam cladem eam reversuri essent, & arcem cum paucis præsidiariis, ut antea forte fortuna evenisset, iterum eadem fortuna tueri se posse diffideret, ne priorem laudem majori in posterum infamia commutaret, neve a Christianis captus certissimæ se morti obstringeret, arcem vacuum deferuit, & ad interiora se cum militibus recepit, jurejurando affirmans, se cum Cruciferis in acie quidem manum deinceps conferere non recusaturum, sed ex quavis obsessa arce cum iisdem pugnare, extremæ demeritiæ adscripturum.

Surmini
dokus.

Nodas.

Vicini

Litvani a
Duce suo
prodi.

Vicini nihilominus Litvani quidam adeo fuerunt elati successu Surmini, ut sex & triginta praefidarii ex arce Onkaym usque ad Ragnitum praedabundi excurrerent, sed nullo ferme labore repulsi, viginti quinque ex illis desiderati sunt. Alia praedatorum manus quingentorum circiter equitum eodem tempore in Poloniam excurrerat, & magnas praedas egerat duce Jesbuto. Is priusquam cum copiis exiret, consilium ceperat omnem eam manum Cruciferis ad internecionem prodendi, & ideo per secretum & fidum hominem Promagistro hanc eruptionem renunciaverat. Cur adeo gentilibus suis infestus fuerit, vel eos tam foede ad necem hostibus objicere voluerit, ejus rei causam annales non tradunt, nisi quod Petrus Duisburgensis breviter innuit, eum cum Cruciferis amicitiam occulte contractam habuisse, licet (inquit ille) esset cum infidelibus, occulte tamen dilexit fratres. Caeterum quoniam ad Cruciferos non transiit, sed domum profugit, ac deinde hostilia contra eos gessit, aliam fuisse prodicionis ejus causam potius existimaverim. Promagister igitur re comperta triginta fratres Ordinis cum mille ducentis militibus expeditis mittit, qui Litvanos cum praeda redeuntes interciperent. Hi in densissimis sylvis inter Licam & Narevum fluvios hostem praeda onustum offendunt, & securum ex improvviso adoriuntur, caesi trecenti & quinquaginta, caeteri per sylvas dilapsi aut fame plerique perierunt, aut ut miseriae finem invenirent, suspendio semet ipsos confecerunt, praeda Polonica omnis recepta & in Sambiam abducta.

Magni Ma-
gistri obitus.

Eodem anno cum Burcardus Magister generalis septimum annum rebus Cruciferorum praefuisset, ingens Christianorum exercitus circiter quadraginta millium ex Germania & Italia collectus fuit adversus Saracenos. Huic praefectus summo cum imperio Burcardus Venetiis in Palaestynam trajecit, ut Christianis Ptolemaide, quam tum Sultanus Babylonicus Mulech Sepherapes arcte obsidebat, suppetias ferret. Sed eum adversa excepit fortuna semper egregiis coeptis infidissima. Primo enim congressu exercitus fusus fugatusque, ipse Rhodum elapsus ibidem ex vulneribus decessit.

Livoniae
Promagistri.

Ejus regiminis tempore in Livonia Promagistri erant anno 1287. Conradus von Hertogenstein, qui Semigallos ad officium & fidem reduxit anno 1289. Boltho von Hogenbach, cujus tempore cum alias a vicinis Ethnicis, Russis, Litvanis, Samogetis pax esset, intestinum illud & ambiciosum bellum inter Ordinem & Episcopos resuscitatum est.

X.
Conradus
de Feucht-
wangen.

Burcardi morte divulgata, in ejus locum decimus Magister Generalis Conradus de Feuchtwangen, qui in Livonia Promagistrum egerat substituitur, eodem anno quo Boleslaus Masoviae Dux in Poloniae Regem electus, sed paulo post depositus fuit. Hunc sequebatur Henricus Probus Silesiae Dux, qui eodem anno veneno interit, post illum Vladislaus Loeticus ad regnum pervenit, qui ipse quoque exauctoratus est, & successorem habuit Premislaum, sed is etiam non diu regno supervixit.

In

In Germania tum imperabat Rudolphus Habsburgensis, cui post sesqui annum vel circiter Adolphus Nassoviensis Comes in imperio successit.

Promagister Prussiae Mangoldus, quamprimum de successu militum suorum contra Litvanos tendentium cognovit, non diu sibi quiescendum ratus, statim initio sequentis anni Commandatorem Regionum montanum, Bertoldum Brunhanium cum aliquot fratribus & mille quingentis militibus exercitissimis in Litvanos emittit. Is ad arcem Colaynam profectus, quam antea Surminus obtinuerat, eam, cum inveniretur vacua & ab habitatoribus deserta, incendit ac solo aequavit. Itum est deinde in territorium Junigedum, idque longe lateque devastatum, magna praeda abacta, & iis subitanea expeditione peractis, Commandator domum reversus est. Litvani, quod aegre ferrent, eo loco Cruciferis viam ad interiora aperiri, post Bertoldi discessum ibidem munitionem quam amplissimam excitant, & de territorii nomine Junigedam appellant. Quo comperto Bertoldus relictis copiis advolat, ut opus impediret. Verum major erat Litvanorum numerus praesidii causa excubantium, quam ut Bertoldus congredi cum eis auderet. Mox itaque se recipiens, Litvanis minime insequentibus, alio itinere desleat ad munitionem Mederabum, unde Litvani jam antea in Cruciferorum ditiones eruperant, & praedas egerant. Eam improvise oppressam primo impetu capit, diripit, evertit, praesidiarii omnibus ad unum caesis. Eodem tempore Promagister utrumque territorium Pastovum & Gersovum longe lateque ferro ignique devastat, & ingentem hominum ac pecorum vim abducit. Litvani contractis in propinquo quam maximis possent copiis, discedentem insequuntur, bona spe freti praedam omnem recuperandi. Non animus, non multitudo, sed fortuna deerat. Commisso praelio, complurimis caesis, magna cum strage rejiciuntur. In eodem praelio aderat Jesbutus, cujus paulo ante mentionem fecimus, unus ex primariis Ducibus. Is cum Henrico Zuckschwert, Commandatore Balgeni congressus, primo ictu manum ejus dexteram vulnerat. Iratus ille hasta hominem trajicit. Jesbutus mortem instare sibi sentiens, & prius ulcisci se cupiens, totis viribus ferrum in hostem impingit, sed eo ictu id solum profecit, ut Henrico digitum ejusdem manus praecideret, eoque facto viribus jam ex profluente sanguine destitutus subito collapsus animam exhalaret. Neque diu post Commandator Bertoldus cum viginti fratribus & mille quingentis equitibus versus munitionem Junigedam contendit, praesidiarios autem arcis Ragniti expansis signis praemittit, qui hostem eliciant, ipse cum suo agmine in insidiis tam diu commorari constituit. Consilium erat hostibus omnino perniciosum, nisi milites ejus caedis nimium avidi maturius quam par erat, sese ostendissent. Litvani enim, qui contempta prioris agminis paucitate, jam exierant, ubi alterum agmen animadvertunt, continuo retro cedunt, ne uno quidem desiderato. Bertoldus quod secus ac volebat res cecidisset, nec expugnandae munitioni par esset, copias reducit, & in territorium Onkaym declinans, villas aliquot diripit ac incendit, & cum mediocri praeda in Sambiam revertitur.

An. 1291.
In Litvanos.

Junigedum.

Mederabum.

LIT. II.

P

Anno

An. 1292.

Intestina
proditiones.

Anno sequenti Promagister Mangoldus majore vi rem tentandam sibi ratus, quantas maxime potest ex universa Prussia copias contrahit, eo omnino proposito, se præclari aliquid hac expeditione contra Litvanos effecturum. Ubi vero ad fines pervenit, ex quibusdam captivis, quos exploratum Litvani miserant, rem miram & minime tum sperandam cognoscit, Pogefanos & Schalawonios cum Litvanis conspirationem clam coivisse, qua Promagistrum cum universis copiis proderent ac dederent, rem ita dispositam esse, ut Litvani quam maximum possent exercitum cogerent, & cum Promagistro congregarentur, eumque cum copiis, vel ad internecionem caderent, vel saltem profligarent, reliquias Pogefani & Schalawonii exciperent, iisque deletis de rebus suis porro constituendis consilium ex tempore caperent. Et Litvanos quidem tantum jam quantum antea nunquam exercitum in procinctu habere, & opportuno loco Cruciferos præstolari. Promagister cum captivis per omnia fidem non haberet, homines certos emittit, qui & Litvanorum copias, & domesticorum consilia explorarent. Ubi a compluribus idem renunciatum esset, malum intestinum prævertendum ratus, exercitum reducit sub specie novas copias comparandi. Interim conjurationis Principes sigillatim evocat, qui quidvis potius quam consilia sua detecta existimabant. Eos Promagister sigillatim inter ductores exercitus & fratres Ordinis ita distribuit, præcipuos etiam alæ suæ ascribit, ut omnis illis adempta facultas esset aliquid moliendi. Hoc modo per Pogefaniam & Schalawoniam cum incederet, vulgus hominum, qui ad signum seditionis, jam pridem intenti erant, tam subitum Promagistri adventum vehementer primum admirari, deinde cum auctores suos & ad ipsius latus versari, & passim in exercitu inter ductores incedere, minime jam dubitare, quin ipsimet consilium mutassent ac proposito destitissent, & sic ultro cogitationem rerum novarum omnem abjicere. Hac prudentia Promagister conspirationem deterrimam suppressit, & in eum annum Litvanicam expeditionem omittens finibus saltem contra hostium incursiones communitis, domi rem ita composuit, auctoribus conspirationis, alia atque alia de causa e medio sublatis, ut ne metus quidem ullus ad cæteros perveniret, Promagistro autem in futura expeditione domi nulli motus essent pertimescendi.

1293.

In Litvanos.

Anno sequenti cum iisdem copiis Promagister Junigedam contendit, & agris circumcirca depopulatis arcem oppugnare aggreditur, cum expugnare nulla vi posset, vicina suburbia, alterum in monte, alterum in valle prope situm diripit ac incendit. Interim Litvani cum alio agmine Scalawoniorum urbem obsidione cingunt, sperantes vel vi vel prodicione se ea potituros. Neutrum ex sententia successit, quin imo ab erumpentibus oppressi, profligati, & fugati non paucos ex suis desiderarunt. Promagister Junigeda discedens Pistam arcem & oppidum improviso opprimit, capit, diripit, incendit & magnam vim pecorum & hominum abducit. Eandem expeditionem sequens etiam annus excepit. Quoniam autem hostes nusquam aperto Marte congredi audent, Promagister exercitum dividit & alterum agmen in territorium

Pastovum,

Pastovum, alterum in Girsovum immittit. Ibi agri passim vastati, villæ incensæ, præda ingens conquesta, pauci mortalium cæsi vel capti, quoniam ad primum hostilis adventus rumorem plerique desertis agris & pagis in sylvas profugerant. Inde alia causa Promagistrum cum parte copiarum in Masoviam pertraxit. Dux Boleslaus Wisnam arcem in finibus erexerat, in quam Litvani ipso connivente receptum habebant, quoties Cruciferorum agros depopulati fuissent. Sæpius hac de re Promagister cum Duce egerat, ut vel arcem demoliretur, vel hostes inde suos excluderet. Cum precibus nihil hætenus profecisset, nunc tandem eo proficiscitur, & arcem haud magno præsidio munitam capit & evertit. Interim Commandator Ragnitensis Ludovicus de Libenzelle bellum contra Litvanos prosequitur. Cognoverat is ex captivis vicinum esse territorium Owitechum, quod adhuc bello intactum erat, & in eo celeberrimum pagum, quem illi Romanium vocabant. Incolas omnes nobili genere natos pro sanctis & Deorum ministris vulgo haberi. Nam & magicis artibus studebant & diabolicis præstigiis homines dementare consueverant. Hunc pagum didicit non quidem procul a ripa Memelæ abesse, sed eo loco ubi tum copias habebat propter densissimas quæ interjacent sylvas inaccessibilem esse. Unde facile intelligebat adverso flumine sibi progrediendum esse. Extemplo scaphas, pontones, & rates, quantum ad deportandum militem sufficeret, undique conquirat, & bidui itinere progressus non procul a Romano copias exponit, inde per nemus opacum progressus in ipsum pagum incidit, quem continuo irrumpit, incolas omnes rerum omnium ignaros & imparatos ad internecionem cædit, ut ne nuncius quidem tantæ calamitatis superesset, nec illis vel sanctitatis opinio vel deorum tutela profuit.

Wisma.

Romani-
um.

Vicinum erat territorium Pogandinum, ubi Samogithæ arcem & oppidum habitabant, ac firmo præsidio communiverant. Ludovicus cum oppugnationem difficiliorem futuram animadverteret, ne diutius hærendum esset, ad pugnam hostes elicere quoquo modo statuit. Itaque prædatum emittit aliquam copiarum partem, majorem in insidiis, quæ eo loco erant aptissimæ, collocat. Qui emissi fuerant, circa arcem & oppidum ferro & incendiis grassantur, prædas hominum & pecorum abigunt. Samogithæ vehementer indignari in conspectu suo tantam sibi injuriam inferri, tum animadvertentes, nequaquam tantam hostium multitudinem adesse, cui ipsi pares esse nequirent, capto ex tempore consilio uno agmine omnes erumpunt. Illi primo aliquantum resistere, mox sensim pedem referre, & quam minima possunt clade recedere, tandem ubi longe ab insidiis aberant, totos in fugam se conjicere. Ibi Samogithæ effuse insequi, & injuriam ulturi, & prædam recuperaturi. Quamprimum locum insidiarum prætergressi essent, Ludovicus a tergo erumpit, ac hostes invadit, qui in fuga erant & ipsi se convertunt, ita in medio hostes circumventi sex tantum exceptis ad internecionem omnes cæduntur. Hac clade fracti Pogandinenses ultro se Cruciferis dedunt, & oppidum pacate, pacto tributo, ut antea habitare jubentur. Eadem fortuna Ludovicus territorium Waikeinum, & totum illum tractum,

Samogithæ
victi.

P a

ctum,

Cidar.
Kemel.

etum, quem Samogitæ in ripa Memelæ incolebant, in potestatem redegit, & Cruciferis fecit tributarium. Deinde a Lithvanis duas munitio-
nes cepit, unam quam Cidar appellabant, eamque a defensoribus vacu-
am nactus est, alteram Kimel vi expugnatam solo æquavit, præfidiariis
omnibus vel cæsis vel captis. Quibus omnibus prospere peractis, Lu-
dovicus maximam trahens prædam & ingentem captivorum numerum
secum ducens domum revertitur.

An. 1295.

Natangio-
rum tumultus.

Dictum est supra, qua de causa Promagister arcem Wisnam in
Masovizæ finibus everterit. Eam rem ægerrime ferebat Boleslaus Dux,
itaque Litvanorum auxilium implorabat, utpote quorum præcipue cau-
sa arx everfa fuerat, & iisdem auxiliantibus eam reparare incipiebat.
Promagister modis inceptum impedire conatus omnibus, subditis, qui
arma per ætatem & sexum ferre possent, expeditionem indicit. Sed
quo minus mandato satisfaceret, novum & inopinum malum obstitit.
Natangi enim communiter contra Cruciferos conspiraverant (causam
ejus conspirationis annales non referunt) Duce quodam Sabino, homine
impigro & magni spiritus & corporis prævalidi. Is alios sui similes
oppidatim Duces præficit. Hi vicinis passim multum damni inferunt
villas diripiunt, ac prædas agunt. Rumor erat, cum Litvanis & Ma-
soviis Natangos conspirasse, & eorum auxilio in libertatem sese vendi-
care cupere. Unum eorum agmen ab initio Bartestenum arcem & op-
pidum proditione capit, arcis præfecto & præfidiariis captis & in vincula
conjectis. Alii Schalawonios socios adiscunt, & cum iis in Sambiam
irrupunt, villas diripiunt, prædas pecorum & equorum abigunt. Alii
alibi dispersa manu eodem modo grassantur. Quamprimum vero Com-
mandator Regiomontanus ea de re certior factus est, tumultuario milite
collecto in Natangos, ubi ex quibusdam captivis totum conspirationis
ordinem & factionum capita & auctores cognoscit, eos potissimum per-
sequendos, multitudini autem parcendum statuit, ne deessent qui agrum
colerent. Vix dum rem aggredi cœperat, ecce Schalawonii subito pœ-
nitentia ducti Commandatorem supplices adeunt, veniam orant, omnis
prædæ restitutionem pollicentur, & deinceps in fide perpetuo se man-
surus juramento promittunt, eaque lege veniam consequuntur. Interim
Promagister in Natangiam cum copiis advenerat. Ibi vero tumultuan-
tibus animus deficere, nemo mutire, nedum in lucem cum telo prodire.
Oppidatim ad pedes Promagistri projecti veniam petunt. Venia illis &
multitudini data, auctores saltem dediti, vineti & supplicio affecti. His
omnibus, uti rebantur, quiete compositis, cum Promagister & Comman-
dator ad montem Regium contenderent, repente novus illis motus nun-

Sambien-
um rustico-
rum motus.

Nandiotta
Dux.

ciatur. Sambienfes enim rustici vicatim coierant & in perniciem nobi-
lium atque adeo totius Ordinis conjuraverant, Litvanos etiam in socie-
tatem acciverant, ut Ordine prorsus deleto vel expulso, perpetuæ socie-
tatis jure cum Litvanis confederarentur. Eam ad rem Ducem sibi per-
tumultum creant virum alioquin industrium & manu promptum, Nandi-
ottam Joduci, qui antequam Cruciferi provinciam subjugaverant, Sam-
bienfium longe princeps habitus fuerat, filium, nunc ad rustici conditio-
nem

nem redactum. Is ut erat haud incallidus, cum facile ad animum addu-
ceret, haud felicem ejus seditionis exitum futurum, imperium primo
detrectare, deinde cum renuenti mortem minarentur, honorem eum
magno animo suscipere se simulat, gratias agit, quod dignum præ cæte-
ris habuissent, consilia ad bellum, ubi, quando, quibus copiis, auspican-
dum publice proponit, certum diem deinde indicit, quo omnes viritim
cum armis & equis sibi præsto sint. Fit undique apparatus, pro se quis-
que arma expedire, familiam, liberos, servos, armare. Interim dum
illi de Duce suo nihil nisi magnum & egregium sibi persuadent, cum jam
dies, quo conveniendum erat, instaret, Nandiotta clam ad Promagi-
strum & Commandatorem in montem Regium proficiscitur, rusticorum
consilia prodit, auctores ejus turbæ indicat, ubi locorum minimo nego-
tio opprimi possint edocet. Illi vix gratiorem ullum tali tempore nun-
cium optare poterant. Itaque copiis divisim duplici irruptione seditiosos
invadunt, & nullo ordine rem gerentes, neque ducem habentes, facile
profligant. Auctores seditionis passim comprehensi, & ad supplicium
abducti, multitudini venia data. Nandiotta in Nobilium Ordinem co-
optatus, & prædiis ac Possessionibus, quas olim pater ejus habuerat,
donatus.

Dum hæc in Natangia & Sambia geruntur, eodem quo diximus
1295. anno, Gedani Mestvinus Pomeraniæ Dux, qui sine liberis dece-
dens ante annos aliquot Primislao majoris Poloniæ Duci (qui jam Rex
erat) Pomeraniam legaverat, inter homines esse desit. Accessionem
Pomeraniæ Primislao maxime invidebant Marchiones Brandenburgenses,
quoniam ille sororem illorum Bielsam (vel Elisabetham) in ma-
trimonio haberet, adeo ut illorum opera per sicarios ex insidiis, cum Ba-
chanalia ageret, excubitoribus vino somnoque sepultis interfectus, dica-
tur. Rem gestam hisce verbis Cromerus describit: Premislaus, inquit,
recens Rex designatus, quoniam Crucigerorum Prussiensium vicinita-
tem suspectam habebat & moliri eos jam nonnihil de adipiscendo Geda-
no (quod ipsi propter portus commoditatem ac transmarina commercia
fructuosius multo quam tunc erat, fieri a se posse intelligebant) quin po-
tius ad Pomeraniæ totius dominatum aspirare senserat, munire Geda-
num orsus est. Tam præclaros autem conatus ejus mors immatura
præcidit, septimo vel octavo regni suscepti mense. Mortis ejus aucto-
res Marchiones Brandenburgenses fuisse existimantur, qui veteribus
odiis incitati, & potentiam vicini & inimici Principis, novi regni & Po-
meraniæ accessione auctam veriti, cum eum per dolum e medio tollere
statuissent, locum atque tempus ad peragendum facinus idoneum nacti
sunt, cum ille fessum Reipublicæ curis atque negotiis animum apud Ro-
gosnum Polonicum in vicinia Marchiæ Brandenburgensis oppidum rela-
xaret, quod continentes ei loco sylvæ jucundas venationes præbebant,
tempore etiam ad id invitante, quo vulgo more ex prisca liberalium seu
Bachanaliorum superstitione, majore licentia genio indulgetur. Ut igitur
ibi eum securum & incautum opprimerent, Otho longus Elector Mar-
chiæ, cum Othone altero & Joanne, Conradi fratris filis ex Constantia
Premisli

Mestvini
obitus.

Primislaus
Mestvini
successor
causus.

Premisli forore susceptis, & valida suorum manu nocturno itinere per sylvas & avia profecti, diluculo ejus diei, qui cinerum est, armati locum circumdant, rati omnibus qui circa Regem erant, longa vigilia & crapula pridiana sopitis, nihil sibi negotii fore in peragendo scelere. Expergefactus tamen primo tumultu Premisus, nec subita & inopinata re consternatus cum paucis, qui evigilarunt, in hostes ad se venientes, nesciens quinam quamque multi essent, insiluit, & multis strenui fortisque viri operibus in eos editis, cum unus omnium telis cominus eminusque peteretur, obrutus cecidit. Ibi diffugiunt Poloni, attollunt senianimem Regem Saxones, & equo imponunt, ut eum secum abducerent. Sed cum jactationem nullam ferre posse videretur, pugionibus immaniter confossum reliquere. Volunt nonnulli, quemadmodum Dlugossus memorat, Zarembas quosdam & Nalencios (equestres eae sunt apud Polonos familiae) caedis Premisli, si non adjuutores, conscios certe quidem fuisse, quod severiorem eum vindicem scelerum, & inhonestas parandae rei familiaris rationes refrenantem non ferrent, mansisseque parrati sceleris notam in his familiis, ut neque rubris vestibus uti, neque inter equestres homines in acie consistere eis liceret, usque ad id praelium, quo Casimirus secundus Rex cum Russis conflixit. Haec Cromerus.

Mestvini
monumen-
tum Oli-
vense.

Mestvini Ducis, qui ejus familiae fuit ultimus, defuncti monumentum hoc, quod sequitur, in Olivenfi monasterio in hunc usque diem remansit: Dux Suantepolcus moriens duos filios reliquit superstites, Mestvinum seniore & Wartislaum juniorem. Hunc Pomerani primum in dominum habere voluerunt, & ideo auxilio ipsorum Wartislaus fratrem suum cepit, & in Redzk eum tenuit vinculatum. Postea vero potiores milites Mestvinum liberaverunt, fidelem sibi ex tunc ac deinceps assistentiam facientes, Wartislaum autem persequentes de terra Pomeraniae fugaverunt. Qui fugiens in Elbingam peregre ibi demortuus est, sicque dominus Mestvinus haereditatem progenitorum suorum, ducatum videlicet totius Pomeraniae pacifice gubernavit. Et fuit monasterio Olivenfi beneficus & multum favorosus, libertates eidem & multas gratias conferendo. Hunc Ducem Mestvinum, quia illegitime vixerat, & sponsam Christi sanctimoniam de caenobio Stolpensi, Fulcam nomine, suo matrimonio adoptaverat, Deus privavit sui seminis legitimo successore, tanquam indignum, quamvis alias esset competenter dignus, & ideo tempore vitae suae jam senex designavit suum successorem Dominum Primislaum Ducem Poloniae, cui milites Pomeraniae vivente adhuc Domino Mestwino homagium praestiterunt. Tandem Dux Mestwinus in senectute bona moritur, & in Oliva sepulchro progenitorum suorum sepelitur, anno Domini MCCXCV. octavo Calendas Januarii.

Premisla
monumen-
tum Oli-
vense.

Post Mestvinum ibidem subsequitur monumentum Premislae, quod hisce verbis perscriptum est: Premislaus Dux Regni Poloniae in Gdansk veniens, & Ducatum totius Pomeraniae sibi per Ducem Mestwinum resignatum suscipiens, ipsam civitatem Gdansk plancis muniri procurat. Qui post haec coronam Regni Poloniae a sede Apostolica consecutus,

cutus, uno tantum anno supervixit, captusque per satellites Woldemirii Marchionis de Brandenburg occisus est in ultionem sanctae Lucardis conjugis suae, quam ille male suspectam habens, fecerat jugulari. Iste fuit monasterio huic Dominus gratiofus. Nam omnes possessiones, quas habuit ex donatione priorum Principum ei suis privilegiis confirmavit.

Haecenus habent Olivenfia monumenta.

Anno deinceps 1297. magnus Magister Conradus de Feuchtwang An. 1297. anno regiminis septimo diem functus est Pragae, Drogewitii sepultus. Ejus tempore Promagistri Livoniam gubernarunt anno 1294. Henricus Livoniae von Dumpshagen & biennio post Bruno, cujus deinde mentio facien-Promagistri. da erit. In locum defuncti Conradi successus est magnus Magister undecimus Gotfridus Comes de Hohenloh, cujus meminit Lazi de migrationibus Gentium lib. septimo, eamque Comitum familiam locat in finibus Franconiae, Wirtembergiae & Nariscorum, eodem anno quo Caesar Comes de Adolphus Comes Nassoviensis, a successore Caesare Alberto primo Austriae in acie caesus est, statu Regni Poloniae tum admodum perturbato, cum post Premisli caedem Vladislaus Locticus ad regnum denuo revocaretur, denuo autem repudiaretur, & Wenceslaus Boemus Rex Poloniae crearetur, cui post sextum tandem annum Vladislaus iterum successit, & regnum deinceps quietum obtinuit. Eodem quo diximus anno bellum in Livonia coepit intestinum, & utrique parti vehementer Livoniense bellum. damnosum inter ordinem Gladiferorum, qui jam dudum eum Cruciferis eadem utebantur professione, eodemque imperio tenebantur, adversus Archipraefulem Joannem von der Fechte & Clerum ac civitatem Rigenfes. Hi enim cum Litvanis & gentilibus adversus ordinem conspiraverant, eorumque ope Ordinem maxime infestabant. Quo facto commotus Promagister Bruno fratres ordinis ad defensionem armat. Concursum dicitur acie prope Villam Treiden, ubi Clerus & cives Rigenfes adjvantibus Litvanis victoriam adepti fuerint, & Promagistrum Brunonem, ac sexaginta fratres Ordinis praeter stipendiarios milites ceciderint, eaque victoria elati arcem Ordinis Novum Molendinum oppugnaverint, inde autem repulsi fuerint, ibique ultra quadringentos Rigenfium partim caesi sint, partim fluvio perierint. Haec in Livonicis annalibus totidem fere verbis recensentur. Verum Petrus Duisburgensis, qui per aetatem bellum istud attingere potuit (etenim ipsius Commentarii trigesimo circiter post hoc bellum anno finiuntur) scribit, tantam fuisse tum utrinque animorum exacerbationem, ut intra sesquiannum novies conflixerint, nunc hoc nunc illo victore: intra id tempus Vithen Litvanorum Regem (sic enim hunc nuncupat) a Rigenfibus auxilio fuisse accersitum, qui arcem Ordinis Newkirchhausen, quasi dicas Ecclesiae novae domum, vi ceperit & ibidem, longe lateque omnia diripuerit, vastaverit, & multos mortales captivos abduxerit: Recedentis autem cum praeda vestigiis Brunonem repente institisse, & ad amnem Dreideram praelio commisso tria millia captivorum fuisse recepta, & octingentos Litvanos interfectos:

Ætos: Tandem cum Vithene victoriam stetit, & Brunonem cum duobus & viginti fratribus ejus Ordinis ac mille quingentis militibus Christianis fortiter nec inultum quidem occubuisse.

Livoniae Magister. Post cædem Brunonis Livoniae Promagistri præfectus fuit Gotfridus, cujus agnomen oblivioni traditum, qui & ipse hujus intestini belli haud exiguum molem sustinuit. Enimvero post cladem quam diximus acceptam, ut auctor est idem Petrus Duisburgensis, Promagister Prussiae Bertoldum Commandatarium Regiomontanum cum ingentibus copiis in Livoniam auxiliatum misit. Is Rigenses & eorum socios Novum Molendinum arcem summa vi oppugnantes invasit & illorum plus quam quatuor millia cecidit. Neque diu post aliud Litvanorum agmen in Prussiam irrupit. Hi Strasburgum oppidum diripuerunt, partim captivos abduxerunt. Eos copiis ilico contractis insecutus Conradus Sack præfectus terræ Culmenfis, & nocte intempesta adeptus ad internecionem occidit & captivos cum omni præda recuperavit.

An. 1299. Anno 1299. diem functo Promagistro Mangoldo Querfurtenfi in locum ejus substituitur, quartus decimus provincialis Prussiae Magister Ludovicus de Schlippen, qui vix annum unum rebus præfuit, quo Litvani iterum in Natangiam irruerunt, agros vastarunt, & multos mortales in servitutem abduxerunt. Priusquam damnum daretur, Cuno Commandatarius Brandenburgensis de hostium adventu certior factus haud impiger copias non exiguas collegerat, quibus hostes facile se repulsurum existimabat. Ubi ad fines pervenit, hostis nullus apparet, dimissis passim exploratoribus, cum ille ne vestigium quidem ullius hostis renunciant, vanum ad se rumorem perlatum existimans copias dimittit, ipse domum revertitur. Hoc ipso Litvani clam explorato, tum demum irrumpunt, & ad populationem agrorum & prædæ rapinam convertuntur. cum nemo jam esset, qui vim arcere vel resistere posset.

1300. Anno sequenti post decessum Ludovici quintus decimus Prussiae Promagister dictus est Helwigus de Goltbach, qui & ipse unico tantum anno officium gessit, quod anno exacto sponte resignavit & in Germaniam ad res domesticas profectus est. Initio regiminis ejus septuaginta septem Litvani homines omnium audacissimi & plane vitæ prodigi villam Glottow in agro Varmienfi adoriuntur, diripiunt, ac homines cum pecoribus abducunt. De quo certior factus Walterus de Goldin præfectus Commandatoriae Brandenburgensis, ilico tumultuariis copiis collectis prædonum antevertit viam, qua illis redeundum esse sciebat, cum cætera itinera ob frequentes autumnæ pluvias aquis passim essent oppleta, ibi securos opprimit, & omnibus cæsis, tribus saltem exceptis, quibus fuga saluti fuit, prædæ & captivos recipit. Interim Cruciferi ex arce Ragnito in Litvanorum territorium Oukaym populabundi excurrunt, sex villas diripiunt, incendunt, & cum levia aliquot prælia cum Litvanis prædæ recipere tentantibus, feliciter commisissent, res abactas in pacatum abducunt.

Eodem

Eodem tempore Litvani cum exercitu sex millium Dobrinum Litvani Dobrinum invadunt, & agrum omnem crudeliter depopulantur, multis mortalium millibus partim trucidatis partim in servitutem abductis. Ex iis domum revertentibus centum equites vel nimio prædandi studio vel audaciæ ostentandæ causa ab exercitu secedentes, Drewantiam flumen transeunt, & in agro Culmenfi pagos duos diripiunt, sed concursu ad conclamationem agrestium facto septuaginta ex illis trucidantur, cæteri per flumen elapsi, & præcipiti fuga ad exercitum procurrentes tantum terroris secum intulerunt, ut omnes Cruciferorum copias insequi existimarent. Itaque raptim ad Narevum fluvium contententes, dum quilibet transitum præoccupare nititur, multum prædæ præ studio accelerandi relictum, multi etiam hominum mutuo incurfu in fluvio perierunt.

Anno deinceps sequenti sextus decimus Prussiae Promagister, An. 1301. Conradus Sack, cujus regiminis initio Litvanorum arx & munitio Promagister Oukaym haud postrema Cruciferis prodicione tradita fuit, eo quidem Prussiae auctore, quem illi ne sperare quidem ausi fuissent. Erat ibi in præsidio 16. quidam ex proceribus Litvanorum Draiko, qui vel instinctu divino peculiarari, vel ut quidam autumant, quod jam antea nonnihil religione Christiana fuerit imbutus, cogitare secum subinde coepit, quonam pacto gentilem Idolorum superstitionem projicere, & ad meliorem veri Dei cultum accedere posset. Cum aliquandiu in omnes partes animum versasset, tandem consilium, quod sibi maxime sequendum esset explicat. Filium natu majorem ejusdem secum nominis clam ad Volratum Commandatorem Ragnitensem emittit, utque se & familiam in societatem & amicitiam recipiat petit, munitionem Oukaym absque magno labore se traditurum in manus spondet, ac quo magis fidem dictis habeat, filium obsidem usque ad rei eventum retineat permittit. Volratus minime sibi in tanta rei gerendæ opportunitate cessandum ratus, copias contrahit, & tantas quidem, ut etiam si prodicio subesset, aperto nihilominus Marte cum hostibus congregari haud dubitaret. Militibus omnibus quam optime instructis ex conditio ad munitionem pervenit ea nocte, qua Draikoni & ejus cohorti excubiæ agendæ erant. Is adventu Volrati percepto continuo portam aperit, ingreditur cum milite Volratus, omnes quicunque arma ferrent, vel obsisterent trucidati, inter quos Sudarus etiam alter Draikonis filius, qui contra patris interdictum temere cubiculo egressus fuerat, occiditur. Capta arce & oppido vicino, Cruciferi maximam prædæ captivorum hominum, equorum, pecudum abducunt, Draikoni & ejus familiæ res suas integras relinquunt, arcem & oppidum diruunt & complanant, Draiko cum familia Ragnitum deductus baptizatur. Mechovita scribit, bina vice castrum Oukaym proditum, semel a Dracolito iterum a Swirtilo. Hac adepta victoria, Conradus etiam Promagister Litvanos acerbissime infestare coepit, & primum quidem territorium Carlovum continuis cladibus ac deprædationibus afflixit. Litvani interim alibi qua poterant resistere, alibi munitionibus se defendere, interdum etiam in vicinas Cruciferorum ditiones irrumpere ac prædæ agere, sic totum ferme triennium utrinque populationibus

Lit. II.

Q

Carlow.

lationibus datum, & levibus ut plurimum praeliis res acta, nunquam alicubi acie depugnatum, vel memorabile quidpiam gestum.

An. 1303. Inter caetera, quae tum accidisse putantur, rem miram commemorat Petrus Duisburgensis, quod anno 1303. die ante Idus mensis Augusti sexta, hora tertia post meridiem tantus fuerit per totam Prussiam terrae motus, ut passim aedificia tribus intervallis adeo vehementer concuterentur, ut homines nullibi pedibus consistere vel erecti stare potuerint. Et quoniam hanc rem praeter naturam accidisse putat, quod Prussia terrae motibus minime sit obnoxia, loco miraculi ponendam censet, quo insequentia bella & tumultus, quae plurimum Cruciferos exercuerunt, portenderentur.

1304. Anno sequenti ex Germania subsidium Ordini missum fuit perop-
Expedi- portune, ductore Wernero Comite Hohemburgensi, cui se Barones qui-
Litvaniam. dam & complures nobiles viri voluntariis armis adjunxerant. Cum hac manu Commandator Regiomontanus, Eberhardus Vinnenburgensis, suis copiis confociatis iterum in Litvaniam irrupit, & territoria Pograndum & Garthinum longe lateque devastat, ac ingentem praedam nanciscitur. Litvani collectis subitariis copiis continuo abeuntium vestigia insequuntur, rati se rerum omnium securos facile oppressuros. Sed aliter evenit. Cruciferi enim cum a tergo Litvanos insequi animadverterent, signis subito conversis impetum in eos faciunt. Nec diu resistunt Litvani, haud magno negotio fusi fugatique, ex primoribus, quos illi Bajarones vocant, septendecim caesi, ex vulgo reliquo mille circiter & quingenti desiderati. Cruciferi capto mox ex tempore consilio ad majorem hostibus terrorem incutiendum, fugientes rursus insequuntur, cum tumultus hic passim in agris homines exciret, & palantes ut plurimum ad oppidum Gartinum peramplum confugerent, Cruciferi vestigia fugientium urgentes, magno clamore, majori impetu, oppidum irrumpunt, a caede, quod oppidani ultro supplices se dederent, temperatum, oppidum praedae militibus datum, ingens vis hominum ac pecorum abacta, oppidum dirutum. Arx etiam oppido imminens a Cruciferis tentata, sed quod valido praesidio munita erat, capi nequivit. Ita re infecta discessum. Mechovita auctor est, quod Promagister Henricus Plocensis (cui ille expeditionem hanc, sed perperam adscribit) arcem primo impetu cepit, ac incenderit, deinde Commandator Regiomontanus denuo eo proficiscens eandem funditus exscindere voluerit, interim autem Litvani arcem receperint ac recens communiverint, sic ut illi re infecta fuerit discedendum.

1307. Anno deinceps 1307. postquam Conradus Promagister sexenni-
um officio praefuisset, & jam illum continuorum cum Litvanis bello-
rum taederet, quod non magnum in iis fructum animadverteret, atque adeo infinita futura perspiceret, Magistratu se abdicavit, & deinceps quietiorem vitam amplexus in arce Golubensi, quam ipse condiderat, consenuit. In ejus locum substituitur Henricus Plocensis, qui Promagistrorum

gistrorum Prussiae fuit ultimus. Eodem anno Livoniae pro Magistro Promagister praeficitur Conradus de Jocke, vir admodum bellicosus, qui Pleiscovi-
um urbem a Russis cepit, diripuit, & insignem omnis generis praedam
ibi nactus est, eoque pacto Russi ad petendas inducias volentes nolentes
compulsi. Henrico Plocensi, quamprimum Magistratum iniit, ex Ger-
mania cum haud contemnendis copiis subvenerunt, Henricus Bavariae
Dux, Ioannes Comes Spanheimensis, & aliquot Barones. Hi cum
Promagistro expeditionem in Litvaniam aggressi, territorium Carlow
vastant & depopulantur, nemine uspiam vel defendente vel obsistente.
Interim Volradus Commandator Ragnitensis cum suis copiis adverso
flumine navigans, arcem & oppidum Putenikam invadit, oppidum pri-
mo insultu captum & direptum, arx ne quidem tentata est. Receden-
tibus Cruciferis Litvani oppidum restaurant, majores copias eo contra-
hant. Post messem cum frumenta jam ex agris in oppidum & arcem
essent comportata, Volratus de improvviso cum majori militum manu
revertitur, oppidum irrumpit, diripit, ac incendio consumit, major
Litvanorum pars caesa, caeteri cum conjugibus ac liberis in Prussiam ab-
ducti. Arx etiam tum demum capta per prodicionem Spudonis cujus-
dam, qui in famulatu praefecti arcis erat. Huic cum praefectus suspen-
dium minatus fuisset, ille sibi potius quam patriae consulendum ratus,
compositis dolis, nocte intempesta Cruciferis portam aperit, ita dum
omnes ferme somno consopiti sunt, ingens praesidiariorum caedes edita,
arx incendio consumpta & solo aequata.

Dum haec ad Putenikam aguntur, Promagister & Bavariae Dux Vielunum
Vielunum petunt, quod castrum erat territorii Carlowiensis longe muni-
tissimum. Cum istud prima oppugnatione Cruciferi capere non possent,
munitiones binas, quarum alteram Fridburgum (quali pacis castrum)
alteram in Ducis honorem Bavariam nuncupabant, subitario opere &
vallo adversum erigunt, underum inopia coactos tandem praesidiari-
os expugnari posse credebant, omni commeatu intercepto. Qua re
comperta Gediminus magnus Litvaniae Dux (erat is pater vel antecessor
for Vitenis, aut certe Litvanici exercitus praefectus summus, non alter
Gediminus, qui Vithenen occidit, prout Mechovita perperam asserit
(dubio procul ejusdem nominis errore deceptus) cum de suorum con-
stantia dubitaret, eam vero arcem eripi sibi & ad interiora inde aditum
hostibus patefieri vehementer metueret, ingenti exercitu conscripto ad
Cruciferorum munitiones contendit, ut iis expugnatis vi ad obsessos per-
rumperet. Neque segnes erant milites ejus ad oppugnandum, neque
Cruciferis animi deerant ad defendendum. Continuata jam fuerat ar-
cium oppugnatione diebus viginti duobus, neque perrumpi poterat, ne-
que Cruciferis integrum erat rei summam praelio committere. Gedimi-
nus semel debellandum existimans, dato ad quietem militibus tempore,
copias omnes iterum educit, & utramque arcem corona circumdat.
Egregie & fortiter Cruciferi quisque stationem suam tuentur, multi
Litvanorum incautius subeuntes trucidantur, Gediminus novos sub-
inde milites submittit ipsemet undique circumequitare, nunc virtu-
tem militum hortari, nunc inertiam incusare, omnibus animum ad-
dere:

Gediminas dere: interim ignea sagitta a Cruciferis composito in illum emis-
causa. sa per dorsum transfixus illico animam exhalat. Caeso Duce, quasi
signum receptui datum esset, Litvani continuo oppugnationem deferunt,
vasa conclamant, & inordinato agmine non una via, sed quo quemque
impetus tulerat, abscedunt, Cruciferi postremum agmen carpentes non
paucos interficiunt. Mox etiam Velunenses obsessi cum famem diutius
tolerare nequirent, deditionem faciunt, dedititii omnes in Prussiam
translati, castrum dirutum ac solo aequatum. Restabant in territorio
Carlowien- Carlowienensi duae munitiones, Scroneitum & Biveratum. Eas cum
se territori- praesidarii defendi vel retineri posse desperarent, rebus omnibus secum
um vastat- asportatis hosti vacuas relinquunt. Promagister eos diruit ac flammis
tum. absumit. Et sic territorium istud ab eo tempore in hodiernum usque
diem istorum bellorum injuria devastatum permansit, nec deinceps cul-
tum, sed arboribus ac feris concessum fuit.

An. 1309.

Anno deinceps supra millesimum trecentesimo nono magnus Ma-
gister Gotfridus in Prussiam veniens, Elbingae Conventu fratrum Or-
dinis publice habito, propter senium & ingravescentem aetatem, cum in
duodecimum annum imperio Ordinis praefuisset, Magistratu se abdicat.
Sigfridus de Vit. Subiectus est in ejus locum Sigfridus de Feuchtwangen in eo ordi-
ne duodecimus, Imperatore septimo Heinrico Lucelburgensi, & Rege
Feuchtwan- Vladislao Loctico tertium jam assumpto. Hic Sigfridus Henricum Pro-
gen. magistram ultimum, officio mutato, Commandatorem magnum (alii Co-
XII. mitem magnam perperam interpretati sunt) quasi praefectum praetorio
Magister nuncupavit, cum adhuc usque tempus Prussia per Magistros provincia-
generalis. les gubernata fuisset annos circiter octoginta. Sigfridus enim primus
omnium sedem & domicilium Magistri magni Venetiis Marienburgum in
Sigfridi Prussiam transtulit. Hic etiam Sigfridus non tantum armis rem Cruci-
Constitutio- ferorum augere, sed legibus etiam publicis stabilire conatus est. Eas,
nes. quoniam & memoratu dignae sunt, & quasi fontes earum legum, quibus
etiam hodie, plerisque saltem, in Prussia vivimus vel vivere certe debe-
bamus, summam hic recensere non abs re videtur. Constituit in pri-
mis: Ne quis Judaeus, magus, incantator, stello vel ethnicus cujuscun-
que sectae in ditionibus Ordinis tolerarentur, neve pro Civibus aut in-
quilinis reciperentur, receptatoribus eandem quam illis poenam irro-
gando: Ut qui Prutenos bello captos in famulatu vel servitio haberent,
juberent ac cogerent eos feriatis diebus sacris interesse, & fidei Christia-
nae initiari: Neve gentili Prussorum lingua ferme cum illis colloqueren-
tur, sed Germanicae quam omnino possent adsuafacerent: Ne quis Pru-
tenus bello captus in quacunque provincia, castro, oppido vel pago ad
ullum publicum munus admitteretur, neve cui illorum tabernam vel
cauponam exercere fas esset, sed ut omnes illi agrum tantum colerent,
& rei pecuariae operam darent: Ut servorum & ancillarum merces pro
servientium conditione certo pretio circumscriberetur: Ut domino fas
esset servum fugitivum ubicunque locorum persequi, & ubicunque de-
prehensum clavo per aurem trajecto affigere, & domum nemine moram
faciente reducere: Ut Domini servis, quos ante conditum tempus
sine

sine illorum culpa dimisissent vel expulissent, integram mercedem con-
dicti temporis exsolvere tenerentur: Ut omnes, qui sine labore & certa
victus ratione in otio & desidia viverent, vel mendicato victum quære-
rent, finibus exterminarentur: Ut res omnes, quae vendibiles sunt, in
foro publico venum exponerentur, neve clandestinae vel furtivae com-
mercationes fierent, nec ulli propolae annonam onerarent: Ut sumptua-
riae leges in nuptiis, conviviiis, natalitiis epulis firmiter ab omnibus ob-
servarentur: Ut omnes opifices operas suas, suo quilibet peculiari cha-
ractere insignirent, quo cuilibet appareret, quid quis male vel perperam
esset operatus: Ut multa pecuniariae, quae a corporibus & collegiis
opificum exiguntur, non in commestationes & symbola converteren-
tur, sed ex iis arma & tela unicuique contubernio in usum publicum com-
pararentur: Ut diebus feriatis contractus profani non coirentur, neve
commercationes publice aut privatim fierent, & si quae factae fuissent,
pro irritis haberentur: Ut neque nobiles neque pagani mercaturam exer-
cerent, neque cerevisiam coquerent venalem, sed sua quisque conditio-
ne rem familiarem facerent: Ut servos & colonos fugitivos nemo reci-
peret, aleret, occultaret: Ut pecudes agro colendo vel rei familiari tu-
endae destinatas, nullius debiti colore vel praetextu detinere vel pignori
capere, ducere jus fasque esset: Ut nemo sylvam excinderet venden-
dorum lignorum causa, nisi agrum eodem loco culturus: Ut cuique li-
ceret de damno injuria dato recte refarciendo ad arbitros, viros bonos a
quocunque iudice provocare: Ut singulis annis fines inspicerentur, re-
gerentur, & qui corrupti vel moti fuissent restituerentur: Ut nemo ale-
am vel chartas luderet, aut ludentes receptaret, etiam minimo lucro
proposito: Ut praetores pagani statim die parochiales decimas in sacer-
dotis usum exigerent & contumaces absque provocatione punirent:
Ut Episcopi tertio quoquo anno professionem suscipere, ad conver-
tendos gentiles & paganos, & ad ecclesiarum statum restaurandum:
Ut in omnibus civitatibus, oppidis & pagis Constitutiones publicae quot-
annis promulgarentur.

Hujus Sigfridi tempore Cruciferi cum Prussiam omnem obtine-
rent, ad eam quoque Pomeraniae partem, quae in ripa Vistulae citriori
nobis sita est, animum adicere coeperunt, eo scilicet praetextu, quod
haereditas Vartislai, qui Suantepolci filius natus minor fuerat, ad Ordinem spectaret. Itaque mortuo Mestvino, qui jam antea Mevensi terri-
torio ab ipsis multatus erat, varia inter se contulerant consilia, totum
eum tractum ab agro Stolpensi usque ad Vistulam occupandi & cum
Prussia conjungendi, sed quia occasio deerat, haecenus quidem ea con-
silia clam habebant. Interim etiam Poloni & Marchiones Brandenbur-
genes Waldemarum & Joannes, Pomerelliam impetebant, & utrinque in-
festis armis eam sibi vendicabant, Vladislavus Locticus inprimis, qui eam
Pomeraniae partem Premislao legatam eodem ad se jure pertinere vole-
bat. Ac Marchiones quidem jam antea cum exercitu Pomeraniam in-
gressi plerasque omnes ejus regionis munitiones partim per deditionem
acceperant, partim expugnaverant. Ad Gedanum deinde castra ad-
mota

Cruciferi
Pomeraniae
inhabit.

Arx & civi- mota sunt, & oppidani cum magna jam ex parte Teutones essent, &
tas Geda- cum Teutonibus plurima haberent commercia portas urbis aperuerunt.
nensis. Arcem tenebat Vladislai nomine Bogussa Judex Pomeraniae terrestris
cum praesidio Pomeraniae nobilitatis. Is veritus ne obsessi extrema pati
cogerentur, neve aut molestia diuturnae obsidionis fracti, aut largitione
corrupti arcem hosti dederent, maximis itineribus ad Regem excurrit,
reperitque Sandomiriae de statu rerum & periculo Gedanensis arcis
edocet, & auxilia obnixae petit. Pollicetur Vladislaus brevi se iis adfu-
turum. Sed quia tardius id fore judicabat Bogussa, quam praesens ne-
cessitas postulabat, pro tempore consilium Vladislao suggerit, ut Cruci-
ferorum opera ad defendendam arcem tantisper uteretur, quoad ipse
bellum commodius administrare posset. Approbat consilium Vladisla-
us, extemploque Bogussa cum mandatis Regiis ad Sigfridum Prussiae
Magistrum proficiscitur. Dato concilio commemorat Polonorum &
maxime Vladislai majorum in Cruciferos beneficia, pro iis unam illam
gratiam postulat, ut arcem Gedanensem adversus Marchiones defenden-
dam suscipiant, non immemorem nec ingratum erga ipsos futurum Vla-
dislaum. Prolixe illi omnia polliciti, constituunt cum Bogussa, ut di-
midiam arcem ipsi tenerent, & annum integrum suis sumptibus defen-
derent, deinceps vero post exactum annum quaecunque impendia fecis-
sent, ea Vladislao expensa ferrent, nec prius arce decederent, quam
exsoluta illa sibi essent: damnorum vero si quae acciperent ratio nulla du-
ceretur. Erant pacta amica dignamque religione & professione homi-
num erga patronos gratitudinem ac pietatem prae se ferebant. His igitur
conditionibus in arcem recepti, magnam vim conuneatus secum im-
portant. Ac munera domiciliaque cum Pomeranis quemadmodum
convenerat partiti, non habebant satis defendere munitionem, sed cre-
bris eruptionibus hostem lacescebant, ita ut is in oppidum se recipere co-
geretur, & ad extremum instante hyeme obsidionem solveret, relicto-
que oppidanis aliquanto praesidio discederet. Verum oppidum quoque
non ita multo post expugnatum & praesidium interfectum est, ac de au-
ctoribus defectionis sumptum supplicium. Marchione hunc in modum
abacta, Cruciferi impensas belli sibi restitui postulant. Cum Bogussa
quod daret, non haberet, Vladislaus etiam alibi esset occupatus, Cruci-
feri plures armatos in arcem ad se recipiunt, & cum superiores se jam
esse Pomeranis animadverterent, iterum de refundendis impensis multo
quam antea ferocius instant, ad extremum totam sibi arcem vendicant,
& primores nobilitatis Pomeraniae ipsamque praefectum arcis, Bogus-
sam, in carcerem conjiciunt. Qua necessitate adductus Bogussa nova
cum ipsis init pacta, nimirum ut totam eis arcem concederet, ipsi vero
eam Vladislao ad primam ejus petitionem redderent, cum is belli impen-
sas eis exsolvisset. Ea erat summa centum millium marcarum latis quod
vocant grossis Bohemicis exsolvendarum. Vladislaus Rex ubi rem
gestam accepit, poenitere coepit illum prioris consilii, voluit tamen quam-
primum ea de re transigere. Et hanc ob causam, cum Sigfrido loco &
die conductis convenit. Commemorat majorum suorum beneficia in
Ordinem eum collata, exprobrat deinde ingratitude & perfidiam in
eripien-

Cruciferi in
arcem Ge-
danensis re-
cepti.

Civitas Regi
dedita.

Cruciferi
arcem occu-
pant.

eripienda arce Gedanensi, & avaritiam in postulandis impensis. Monet
ut sincere secum agat, & rem omnem ad arbitrium bonorum rejiciat.
Magister Sigfridus vehementer isthac exprobratione commotus, sum-
mam sibi injuriam fieri ostendit, arcem Gedanensem iis se servasse, qui
ipsimet defendere non poterant, nunc impensis etiam Regem ex pacto
debitis defraudare se velle, exprobrat vicissim inopiam rei pecuniariae,
quod scilicet tantus Rex tantillum pecuniae nequiret exsolvere. Sic per
summam utrinque offensionem abrupto colloquio re infecta disceditur.
Cruciferi continuo cum Marchionibus pactum ineunt, ut quicquid Mar-
chiones in Pomerania occupassent, suo jure sibi haberent, Cruciferos
autem in acquirendis Gedano, Dirschavia & Swece oppidis non impedi-
rent. Eo pacto decem millia marcarum Brandenburgensium Marchio-
nibus exsoluta literis proditum est. Tandem etiam venditio talis inter-
cessit, qua Cruciferi totam eam Pomeraniae partem a Marchione Wal-
demaro, quanquam is, ut Polonici Scriptores tradunt, tum in eam pa-
rum juris haberet, centenis millibus maris latorum grossorum emerunt.
Ea venditio si vera si simulata fuit, summa isthaec certe quae in em-
ptionem venit, Cruciferorum impensas in solam arcem Gedanensem fa-
ctas vel uno nummo adaequat. Et extant ejus venditionis literae, quae
scriptae reperiuntur in vigilia beati Jacobi Apostoli anno supra millesimum
trecentimum undecimo. Pacto utcunque convento, satis constat civita-
tem Gedanensem in ipsis nundinis Dominicis proditione captam ac dire-
ptam, atque inde coloniam e veteri oppidoeductam, quasi novam ad
Motlae fluvii ripam melioribus auspiciis per Cruciferos translatam fuisse,
quo in loco etiam hodie principalis urbs communita cernitur. Dirschavia,
quod arx nec militibus nec comitatu satis esset munita, praefecto Casi-
miro sub prandii specie per dolum in Castris detento, continuo dedita
est, Swece per vim expugnata. Horum trium oppidorum expugnatio-
nem aliquanto prolixius pro instituto suo recensens Cromerus, Deinde
(inquit) Crucigeri ad Gedanensem oppidum, quod in potestate Vladislai
erat, & a Pomeranica nobilitate defendebatur, castra admovent, eo po-
tillimum tempore quo plurima eo multitudo hominum undique ad mer-
catum & anniversarias nundinas confluxerat, hoc est primis Augusti
mensis diebus. Idque eo maxime consilio fecere, ut ex direptione opu-
lenti oppidi & mercatorum atque nobilitatis, quae facultates suas, eo
importarat, pecuniam in stipendia militum & in caeteros usus belli con-
quirerent. Defendebatur quidem oppidum strenue, plurimumque ne-
gotii in expugnando eo habituri esse videbantur Crucigeri, ni proditio in-
tervenisset. Etenim nocte quadam hostes a civibus quibusdam Teuto-
nici generis aperta porta intronissi, oppidum ceperunt, ingentemque
caedem hominum omnis Ordinis, aetatis atque sexus ediderunt, ut eo
crudelitatis exemplo reliquos a defensione caeterarum munitionum de-
terrere. Nec in ulla munitionis cuiuspiam expugnatione plus Polonici
sanguinis effusum esse proditur ab ullis barbaris, quam tunc a religiosis
illis & Polonorum beneficiariis effusum sit. Gedano potiti ad Dirschav-
iam, quae Tesciovum appellatur a Polonis, ducunt exercitum, neque
tamen interim populationibus & incendiis pagorum & villarum homi-
numque

Pomerania
emptio.

Gedanum
captum.

An. 1311.

Gedanum
prodione a
Cruciferis
occupatum.

Dirschavia
obscissa &
dedita.

numque cædibus abstinere. Præerat arci Casimirus Dux, cui cum Præmislo fratre Pomeraniam a Vladislao commendatam fuisse superius memoravimus. Is igitur de adventu hostium factus certior ad castra eorum cum Vincentio Decano Gnesnensi proficiscitur quod non parva ei erat cum Cruciferis & Magistro consuetudo. Sperabat enim eos sua causa susceptum bellum deposituros esse, propterea quod meminerat, prolixè eos sibi fratrique suo de studio & benevolentia sua polliceri. Admissus in conspectum Magistri & Commandatorum (nam sic ipsi vocant eos, qui rectius legati vel præfecti dicerentur) supplicis habitu, Magistri erga se fratremque Præmislum benevolentiam atque pollicitationes commemorat. Ejus hortatu se administrationem Pomeraniæ suscepisse, nihil unquam hostile, sed bonam viciniam & auxilium ab eo sperare iussos. Orat deinde ut pollicitationum suarum & officii memor esse velit, exercitumque deducat. Si quid ipse fraterve suus aut Pomeranorum quisquam, aut patruus denique suus Vladislaus in eum vel Ordinem Crucigerorum deliquisset, cumulate satisfacturum esse. Superbe & improbe ei Magister respondit, falsus ea, quæ ille commemoraverat, verum eo id se fecisse, quod ipsos quam potentiorum quempiam viciniorum habere mallet. Nunc se quam illos Pomeraniam obtinere malle, sibi se amiciorem esse quam ipsis. Verum eam tamen se eis gratiam facere, ut eis præsidium deducere, & res suas salvas auferre liceat, aut si id nollent, sese suæque defenderent. His dictis mensam apponi jubet, invitat hominem comitesque comiter. Dum illi prandent, interim exercitus Crucigerorum arcem obsidione cinxit. Peracto prandio cum Casimirus nihil æqui a Magistro impetraret, & in arcem cum suis reverti vellet, videt aditum obsessum ab hostibus. Mittit ad Magistrum, qui eum admoneant præter officium & jus gentium id sibi factum videri, quod interim dum ipse de pace agit arx obfessa sit, & ipse ab ea excludatur. Respondet Magister, errasse Casimirum, si existimavit se cum tanto exercitu ad quietem somnumque capiendum eo venisse, ullumque tempus vacuum a rebus gerendis intermissurum esse, donec Pomeraniam in suam redigat potestatem. Si ille sibi auscultare vellet, arcem sibi deducto præsidio rebusque exportatis traderet. Ibi Casimirus cum sciret arcem non satis munitam esse adversus tantam vim hostium, neque commeatu instructam, consilium cepit dedendæ arcis, salvisque rebus & hominibus ad Præmislum fratrem in Suecensem arcem se contulit. At Cruciferi Derfavia incensa ulterius progressi Novum, Choiniciam & alia quædam ignobilia oppida, partim per deditionem acceperunt, partim expugnata exusserunt. Deinde ad Suece castra moverunt, quæ una erat arx reliqua in Pomerania, natura arteque bene munita, & ad ferendam longiorem obsidionem instructa, quod in eam se Præmislus & Casimirus Duces & Pomeranica nobilitas omnis, quæ supererat cum copiis & facultatibus suis contulissent. Quod cum intelligerent Crucigeri, majore cura ad expugnationem ejus animos intendere coeperunt, excitatisque machinis aliquot moenia arcis, quæ lignea sed limo oblita erant, quatere instituerunt. Ac duobus patibulis e regione arcis positis exitium obsessis, nisi arcem dederent, minabantur. Quo vero majorem terrorem eis incuterent,

Suece oppidum obsessum ac direptum.

terent, quotidie aliquot rusticanos homines captos appendebant. Nihil tamen Crucigerorum illa crudelitas minæque, eorum, qui in præsidio erant, animos a defendenda arce & obsidione perferenda retardabat. Crucigeri cum animadverterent, sedendo se tempus terere, & aperta vi nihil proficere, ad dolos sese convertunt. Andream Cedrovicium quempiam de Pomeranis auro corrumpunt, ut arcem sibi proderet. Is autem nocte quadam chordis catapultarum & balistarum, quibus nostri maxime hostium vim eminens reprimebant, succisis, ad Cruciferos transfugit, & quid egerit, exponit. Igitur postero die Crucigeri magna fiducia turres, quas excitant, ad moenia arcis propius provolvunt ab ea parte, quæ interrupto fluminis ambitu liberiores præbebat aditum. Nostri cum summove hostem solito ferocius urgentem oppugnationem velent, reperiunt balistas & catapultas redditas esse inutiles. Re nova percussi, tamen oblatis fortuito telis extremum conatum faciunt, & partim contis moenia scandentes hostes detrudunt, partim saxis & molibus dejectis audacius succedentes obruunt, ita ut receptui canere Magister cogeretur. At nostri periculi ejus diei admoniti, ac veriti, ne gravius in se a Crucigeris capta arce consuleretur, misso caduceatore mensturas inducias a Crucigeris impetrarunt, deditionem pacti, nisi sibi intra id tempus subveniretur. Vladislaum de omnibus rebus certiores faciunt, nisi celeriter opem sibi ferat, actum esse de se ac de arce docent. At ille cum domi quietas res non haberet, Andream Rospirensis Castellani cum aliquanta manu in auxilium Pomeranis proficisci jubet, ut bellum modo duceret. Verum is negligentius agens, neque ausus per hostilem exercitum in arcem perrumpere, priusquam conspexisset hostem retro abiit. Finitis induciis cum nulla spes auxilii obsessis ostentaretur, post septuagesimum obsidionis diem excedunt arce Præmislus & Casimirus Duces cum Bogumilo præfecto arcis & Ottone Lexico Castellano, atque omni præsidio armisque & facultatibus suis ad Vladislaum profecti, humane ab eo recreati sunt. Hæc Cromerus. Atque hoc maxime modo Cruciferi Pomerelliam omnem occuparunt, & deinceps pro sua mordicus defenderunt, ad id usque tempus, quo hæc cum cætera Prussia Cruciferis ejectis ad Poloniæ Regnum reversa fuit.

Dum hæc ibi geruntur, eodem quo proxime diximus, anno, Vithenes magnus Litvaniæ Dux cum ingenti exercitu Sambiam & Natan- An. 1311.
giam ingressus, omnia ferro ac igni devastavit, homines quam plurimos Vithenis
passim trucidavit, & circiter quingentos cum eximia præda captivos irruptio.
secum abduxit. Quanquam non pauci militum ejus spe prædæ a signis
longius dilapsi & hinc inde palantes a rusticis & colonis oppressi & cæsi fuerint. Re comperta Sigfridus continuo Cruciferos ad arma vocat, & quantas omnino copias potest celeriter cogit, cum quibus Commandatorem Regiomontanum Fridericum de Wildenberge Litvanos persequi jubet, ipse aliam manum insuper colligit, quæ alio loco in Litvaniam vicissim impressionem faceret. Litvani jam Cruciferorum fines exceleserant, & ideo securiores erant, quam ut hostem subsequi suspicarentur. Ad prædam igitur dividendam animum adjiciunt. Vithenes
Lib. II. R militi

Litvani op-
pressi.

Sigfridi obi-
tua.

militi epulum præbet, agunt Diis suis pro re bene gesta magnas gratias, partem prædæ more suo tam homines quam pecudes immolant, deinde ad commessationes se parant, & nullis excubiis dispositis tanquam in pacato discumbunt. Hoc tam hilari rerum statu repente Cruciferi inter-
veniunt, & magnam Litvanorum partem, priusquam ad arma venire possent, primo impetu trucidant, deinde aliquandiu pugna fuit, mox cædes inter medias dapes & pocula, tandem Litvani fusi & fugati, Vi-thenes ipse parum absuit, quin in Cruciferorum potestatem deveniret, nisi pernecis equi cursu sese proripisset. Sic non solum captivi & omnis præda recepta, sed etiam ex hostibus arma & equi quam plurimi capti, territorium etiam istud fœde vastatum tantam obtulit prædam, ut Cru-
ciferi Litvanis non solum parem cladem intulisse, sed etiam cum insigni lucro ultionem exercuisse viderentur. Altera manus Duce Ottone de Monte ex Natangia iter faciens, quod viarum ignorantia in errorem prolapsa hostem non reperisset, in territorium Gartinum populabunda pervasit, & agris vastatis ac præda nonnulla parta, paulo post retro ces-
sit. Haud diuturna fuit hæc victoria Sigfrido, qui paulo post tertio no-
nas Martii diem obiit Marienburgi, in Culmensi sepultus, cum jam tertium annum Magistratui præesset. Veruntamen tam brevi tempore eas res gessit, quas vix alius Magister plurium annorum spatio prospere gessisse reperitur. Hunc Polonici scriptores improbitatis & crudelitatis elogio maxime commendant. Unde Cromerus: Facile, inquit, omnes alios Sigfridus (ubi tamen repente ex Magistro Commendatorem eum facit) optimus scilicet pietatis & humanitatis præceptor, nam & hoc sibi nomen vindicant, crudelitate anteibat, qui quotidie pluribus funibus at-
que restibus in equum impositis devovebat, non prius se sumpturum esse cibum, quam omnes illos funes atque restes in suspendendis Polonis sive Pomeranis expendisset. Verum hanc ejus plus quam barbaricam imma-
nitatem iusta numinis vindicta diutius impune grassari passa non est. Etenim quadam die, cum ad focum adstaret furiis derepente exagitatus in ignem se projecit, & sic infelix, qui permultos injuste perdiderat, ju-
ste periit. Hæc Cromerus. Addunt alii de funesta illius morte, quasi malus Dæmon illum in ignem conjecerit, ac mirabili more concremave-
rit. Cum una dierum (inquit Mechovita) ad focum staret, corpus cale-
faciens, & sua flagitia efferret, subito a Dæmone correptus jugula-
tus est, & tandem in ignem projectus, ut qui alios suspensione jugula-
bat, ipse jugulatus in igne, non in terra, incendio absumeretur. Hæc ille. Neutrum apud alios auctores, quibus fides haberi merito debeat, usquam relatum invenio, nisi quod hoc etiam æque, ut alia hujus gene-
ris, ut assolet fieri, ex affectu scribentium proficisci potuisse existima-
verim. Annales Prussici, quotquot ego vidi, in eo consentiunt, Sigfri-
dum naturali morte consumptum in eo saltem dissentiunt, quod alii dy-
fenteria alii apoplexia mortuum scribunt.

Vithenis
irruptio.

Quamprimum Vithenes de morte Sigfridi compertum habuit, quasi unius hominis fortuna res Cruciferorum staret, denuo cum qua-
tuor milibus Prussiam ingressus, repente Sambiam & Natangiam perva-
stavit, & inter cæteram prædam circiter mille quadringentas mulieres &

& foeminas abduxit. Cum domum se reciperet in sylva quadam stativa habuit, ubi & prædam recognosceret, & miles post aliquot dierum con-
tinua itinera quiesceret. Ipse passim captivos, uti vincti stabant vel ja-
cebant, contemptim percontatus, num Christiani essent? ubinam Deus illorum, qui eis in ea calamitate opem ferret nullam? tum hostiam sa-
cræ ex pretioso loculo, quem illi ex templo quodam rapuerant, de-
promptam humi abjecit, & pedibus proculcavit, exprobrans Christianis, quam nihil Deus illorum esset panaceus. Et hæc quidem ille per blas-
phemiam profudit, ignarus Deo nunquam vel rationem vel locum deesse Numinis sui injuriam ab hostibus suis vindicandi. Quæ quidem vindicta
pari ferme exitu cum superiori expeditione, majori etiam cum clade in
promptu fuit. Priusquam enim Vithenes rem sentiret, magnus Com-
mandator cum octoginta Cruciferis & duobus millibus equitum superven-
nit, & a tergo hostem cedere coepit. Vithenes uti animus illi nunquam
in periculo deerat, minime fugam ut antea circumspectare, sed suos instru-
ere, ordines circumire, hortari ad pugnam, ipse manu promptissima
primus in hostem ferri. Fit atrox pugna, non aliter atque pro focis &
aris utrinque dimicaretur. In ipso prælii fervore captivi alter alterum
vinculis liberant, & arreptis cæsorum armis ipsi quoque hostem inva-
dunt, nec viri solum, sed etiam mulieres in aciem ruere, nec secus ac
viri de suo tergo decertare. Fusi tandem fugatique Litvani, in fuga plu-
rimi trucidati, nonnulli capti, Vithenes in adverfo capite graviter vul-
neratus, cum duobus fugæ comitibus per nota itinerum compendia in
pacatum evasit. Et auctor est Mechovita, neminem ex eo prælio præ-
ter Ducem & duos comites evasisse. Tantus in altera parte vindictæ
ardor erat, ut ne quidem a captivis temperaretur, sed eorum aliqui ferro
obtruncati, alii paludibus submersi, alii ab arboribus suspensi fuerint.
Ob cujus victoriae memoriam, ex præda Cruciferi Vestalium virginum
Coenobium Torunii extruxerunt. Haud diu post iterum in Litvanos
duplici agmine itum est. Gebhardus Comes Mansfeldensis, tum Com-
mandator Brandenburgensis, in territorium Pograndum irruptionem
fecit, & devastatis agris citato agmine recessit. Henricus Plocensis
Magnus Commandator territorium Salsenicum ferro & igne devastavit,
tria castra incendio absumsit & multis Litvanorum occisis septingentos
in captivitatem abduxit.

Vithenis ex-
ercitus su-
sus.

Pogran-
dum.

Salsenicum.

Sigfridus successorem habuit Carolum Bessart, nobilem Treviren-
sem, tertium decimum Ordinis Magistrum generalem, Imperatore Hein-
rico septimo, & Rege Poloniæ Vladislao Loctico. Reipublicæ præfuit an-
nos tredecim, diticilia gessit bella cum Litvanis, domi interim maximis
molestiis afflictus. Nam præterquam quod Commandator Gedanensis
David de Kammerstein, qui in electione magni Magistri a Sigfrido uno
saltem voto superatus erat, manifestas cum eo similitates exerceret, &
res novas moliretur, instigante etiam Archiepiscopo Rigenfi, qui cum
Poloniæ Episcopis in eum conjuraverat, Avenionem evocatus, & ad-
versariorum opera plurimis simul litibus diu divexatus fuit, donec tan-
dem ipsemet, præfens coram Joanne vicesimo secundo Pontifice, causam
Ordinis

An. 1312.
XIII.
Carolus
Bessart Tre-
virensis.

Ordinis sui dixerit ac vicerit eo maxime adminiculo, quod Italicæ linguæ non secus ac Germanicæ peritus esset. Avenione reversus Viennæ in Austria rebus humanis exemptus est.

Pestis & fa-
mes inau-
ditæ,

Initio regiminis ejus, quod alii in annum tertium referunt, gravis pestilentia Prussiam vehementissime vexavit, passim autem colonos ad necem rapuit, sic ut agris desertis & incultis, sementis & frugibus etiam continuo imbre corruptis, sequentis anni maxima fuerit omnium rerum quæ ad victum pertinent, penuria, caritas, & inde fames inter paganos & fortunæ tenuioris homines tanta, quantam vix ulla secula meminerunt, & nisi plurimi scriptores, quos sequimur, quique ea privatim etiam & diligenter annotarunt, plane fidem adhiberem, ipse nec aliis, ut crederent, persuadere vellem. Scribunt, homines extrema fame coactos, fures sententiam passos ex patibulo detractos, & recens sepulta cadavera mox effossa comedisse, sæpius etiam alterum ab altero, fame ad eam crudelitatem impellente, trucidatum & devoratum esse, exemplum profecto famis & inopiæ maxime abominandum, liberos a parentibus quod panem, quem flagitabant, præbere nequirent, calentibus balneis inclusos ac necatos, non raro etiam in solatium famis adhibitos fuisse. Referunt annales Livonici, quod Rusticanus quidam Estensis in pago Pugget patrem suum interfecerit, & coquendi ac comedendi ergo in frustra conciderit. Adeo fames omnem naturæ pietatem & storgen præoccupaverat. Sed is in facinore deprehensus & extremis suppliciis excruciatu fuit. Ac duravit ea fames per Prussiam & Livoniam integro ferme triennio, intra quod temporis spatium innumeri mortales inedia perierunt. Cæterum non desunt etiam exteri Historici, qui commemorant eodem tempore eandem famem per pleraque regna, atque adeo per totum orbem terrarum quasi generatim pervagatam fuisse, & inde rationem colligunt, quod intra paucos publicæ famis ejus annos haud dubie tertia pars omnium in terris hominum absumpta fuerit. Quæ certe res si fidem auctorum meretur, equidem tam miseram & omni commiseratione dignissimam, mortalium conditionem & cladem, non ex astrorum influxu, nec cælestium corporum operatione, quam omnibus fastis Astrologi prætereundum solent, sed ex justissimo Dei judicio, innumera scelera punientis absque astrorum præscripto provenire potius crediderim. Mirum autem & illud dictu est, quanta post triennalem eam in Prussia famem, deinde subsecuta fuerit annonæ vilitas, adeo ut memorie proditum sit, post famem integrum onus frumenti (quod sexaginta modis circumscribitur) tribus marcis Prutenicis sive duobus florenis Polonicis vendibile fuisse, cum in fame unus saltem modius octodecim marcis sive duodecim florenis ægre & vixdum potuerit comparari. Sed æque hoc divinæ bonitati atque illud justitiæ adscribemus.

Vilitas an-
nonæ.

An. 1313.

Christme-
mela con-
structa.

Anno 1313. Magister magnus Christmemelam ad ripam Memelæ supra Ragnitum construxit, & connexis navibus ponte fluvium stravit, quo commodius & opus expediret & Litvanos, si impedire structuram vellent, propelleret. Barbari non tam castri extructionem quam subitaneum

taneum & navalem pontem, qualem nunquam viderant, admirabantur. Interim aliunde cladis aliquid acceptum est, quoniam naves haud paucæ commeatu, milite, armis & aliis rebus ad novum castrum instruendum necessariis oneratae, vi ventorum in mari, priusquam portum tenerent, fractæ & submersæ sunt. In iis quatuor fratres Ordinis & cæterorum quadringenti viri perierunt.

Castro perfecto Carolus Magister exercitum ducit contra muniti- Bisenam fru-
tionem Litvanorum Bisenam, classe interim adverfo flumine tendente, stra tenta-
qua pedites & alia ad oppugnationem idonea subvehabantur. Acriter tur.
quidem munitio oppugnata fuit, multi etiam utrinque cæsi, re tamen infecta & fortissimis quibusque militum amissis Cruciferi loco cesserunt.

Minus etiam felicior fuit Wernerii Commandatoris Ragniten- Cruciferi
expeditio, qui classe comparata inter cæteras navem unam habebat one- ceduntur.
rariam, insignis magnitudinis, vallo, pluteis & propugnaculis instru-
ctam. Hac ratione passim milite exposito prædas ad classem convehē-
bat. Si qui hostium insequerentur, statim miles ad classem se recipie-
bat, ubi contra omnem hostium impressionem sola ea navis pro muro
erat. Cum hoc modo Wernerus impune grassatus esset, & jam se reci-
peret, Vithenes Ducem Surminum cum centum circiter navibus & sca-
phis immittit, qui Cruciferos usque ad arcem Memelam persecutus, ibi-
dem cum eis prælium committit, & præter cæteras in hanc unam na-
vem maxime invadit, cum Cruciferorum milites fortiter aliquandiu
restitissent, donec tandem funis, quo navis in ripa fuerat alligata, rum-
peretur, & ita navis nullo certo gubernaculo deferretur, undique cir-
cumventi, ad unum omnes cæsi sunt. Cæteri passim dissipati & in fu-
gam conjecti, navis illa magna cum cæteris, quæ capi potuerunt,
incendio consumpta.

Eodem anno scribunt Petrus Duisburgensis & alii, captum hale- Captura ha-
cis in littore Prussico evanuisse, cum antehac ibi fuisset abundantissimus. lecis eva-
Cæterum etiam alibi compertum est, piscem eum nonnunquam transire nuit.
& locum mutare.

Vixdum novus initus fuerat annus, cum Magnus Commandator An. 1314.
cum exercitu in Litvanorum territorium Medenicum impressionem fe- Medeni-
cit, & omnem agrum passim depopulatus ingentem prædam domum re- cum.
tulit. Castrum autem ejus territorii capere non poterat. Mense Fe-
bruarii deinde cum majoribus copiis ad castrum reversus summa vi op-
pugnare coepit, sed parum profecit. Itaque cum integram pene æsta-
tem frustra, ibi sedendo tempus trivisset, & non paucos milites amisset,
alibi meliorem se fortunam inventurum sperans, initio autumnii obsidio-
nem solvit, & in territorium Kriwitzum, quod adhuc intactum & ideo ex Kriwitz.
recenti præda magis fructuosum futurum erat. Expugnat ibi Novogro- Novogro-
dum, pro more gentis satis tum opulentum, & omni præda capta, & dum.
incolis deditis, flamma injecta in cinerem redegit. Inde populabundus
ad

ad interiora penetrat, & nemine resistente hominum & pecorum vim innumeram capit. Caeterum tanta erat captivorum multitudo, ut in reditu nihil prius quam defectum annonae sentirent. Nam ut auctor est Mechovita, ultra centum milliaria in hosticum procellerant, in reditu, nihil erat commeatus, nam quae prius ferri agi secum non poterant, ea omnia corruperant. Itaque ob inediam plurimi captivi relict, pecora & jumenta complura passim dilapsa. Una saltem in re spem extremam repositam habebant, quod commeatum ex Prussia exportatum, ac deinceps praedam prima impressione collectam, loco tuto cum impedimentis & praesidio reliquerant. Nam in agrum hostilem intrantes, & quod injuria belli nondum eo penetraverat, omnia habituri essent integra & copiosa, nolebant commeatum eo ubi abunde per se esset importare. Nunc cum nimia vastatione sibi ipsis in reditu omnia deteriora fecissent, quam tum poterant agmine citato, fugientibus quam iter agentibus similiores se recipiebant, & in ea festinatione multi fame & frigore subinde deliderabantur, multi praesertim pedites itineris continuatione defatigati mox inedia peribant. Cum eo tandem pervenissent, ubi commeatum & impedimenta primum relinquerant, ibi omnia demum adver-

Crucifero-
rum calami-
tas.

sa & moeroris plena compererunt. Litvani Garthenenses rem omnem per exploratores cognoverant, & praesidio caeso circiter mille quingentos & triginta equos, jumenta & pecora cum omni commeatu abstulerant. Tum demum milites ab ordinibus & signis catervatim dilabi, qua quisque proximo itineris compendio in pacatum se venturos sperabant. Pauci equites cum Magno Commandatore metu magis hostium, ne palantes singuli facilius opprimerentur, quam sponte sua remanserunt, sed hi quoque in tertium usque diem inediam pati cogebantur, interim equos aliquot mactabant, ac panis loco herbis & pomis sylvestribus vescabantur. Enim vero & horum non pauci & eorum complures, qui dilapsi fuerant, partim fame enecti, partim ab hoste caesi, perierunt, sic ut nusquam alias Cruciferorum milites miseriori conditione & prope deplorata ex hostico revertisse proditum sit.

An. 1316. Anno sequenti circa festum Assumptionis Mariae, Litvani coacto, ex Samogetis exercitu, priusquam Cruciferi quidquam praesentirent, ad Ragnitum obsidione cingunt. Qui in praesidio erant, eruptione facta cum hoste configunt, sed quod numero longe superabantur, paulatim se recipiunt, nonnullis desideratis, plurimis vulneratis, tutius existimantes a moenibus hostem arcere, quam in campo a multitudine superari. Et sane hostes non erant expugnandae munitioni pares, itaque ad populationem conversi omnem circa agrum & Schalawoniae provinciam devastantes praedis inde abactis domum revertuntur. Vithenes eo comperito, quod Samogethae tanto cum exercitu tam parum profecissent, ipse met majoribus copiis & apparatu bellico instructus, in Prussiam contendit, & arcem Christmemelam obsidet. Inter caetera instrumenta advenerat machinas duas ingentis magnitudinis, quibus veluti fundis saxa ingentia rotabantur. Et balistarum ingens erat numerus. Quibus fretus oppugnationem septendecim diebus continuabat. Interim Cruciferi cum

Vithenes ad
Memelam.

cum praesidiariis militibus fortiter resistebant, sed cum metuerent, ne dum ipsi in dies deficerent, contra tantam multitudinem (rumor enim erat, Vithenem sexaginta millia hominum in armis habere) moenia tueri non possent, cives omnes cum tormentis, familiis & rebus suis in arcem transferunt, oppidum diruunt ac incendunt: Litvani quantum possunt incendium restinguunt, ut ad obsidendam arcem tutiorem haberent stationem. Interim aliquot naves cum militibus & commeatu in subsidium obsessis submittuntur, sed cum praes multitudine hostium nusquam appellere possent, qui advehi fuerant, partim ab hostibus circumventi & trucidati, partim infecta re discedere coacti sunt. Hoc rerum statu ab exploratoribus Vitheni nunciatur, Magistrum magnum cum sex millibus Germanorum equitum, & ingentibus peditum copiis, quas e Germania acciverat, adventare, non solum ut obsessis opem ferret, sed etiam aperto Marte fortunam vel suam vel hostium, si congredi audent, experiretur. Vithenes qui utriusque vires probe perpenderet, ac satis intelligeret inconditam suorum multitudinem, levibus praeliis quam statariae pugnae aptiorem, Germanos etiam milites ipsis maxime formidolosos esse, acie decertandum sibi non existimavit, sed repente fossam arcis stramentis, virgultis, foeno, lignis, & alia materia ad ignem concipiendum idonea repleri ac incendi jubet, existimans hoc modo arcem incendio se deleturum. Sed praesidiarii, quamvis eorum non pauci flammaram vi perirent, tam prompte tamen & audacter & igni & hosti resistebant, ut Litvani re prorsus infecta discedere, & majores balistas relinquere cogerentur. Magister cum copiis suis superveniens, ubi Litvanos obsidione soluta discessisse cognovit, nonnihil eos infecutus extremum agmen carpere coepit, & in eo complures interfecit. Sed cum eo celerius caeteri procederent, inter sylvas & loca incognita diutius insequendum non ratus, copias in territorium Junigedam convertit, ubi arcem cum suburbii cepit ac diruit, homines & pecudes abduxit, deinde Christmemelam reversus civitatem restauravit, in oppida & pagos ab hostibus incensos cives ac colonos reduxit, & dimissis copiis satis actum hac expeditione censuit, quod & obsessis in tempore opem tulisset, & eum Vitheni metum iniecisset, ne secum acie congredit tanto exercitu stipatus, ausus fuisset.

Sequentes deinceps aliquot anni mutuis irruptionibus & agro-
rum populationibus ferme consumpti sunt, qua quisque urere & praed-
das agere poterat. Eoque pacto Litvanorum territoria Pastow, Mede-
nick, Bisena, Gedemin, Pistinum, denuo devastata fuerunt, arces di-
rutae, pagi incensi, quamvis interim Cruciferis omnia non impune cede-
rent, & saepius in pecoribus abigendis fortissimi ejusque militis jactu-
ram paterentur. Quae omnia particulatim persequi, plus tædii lectori
quam utilitatis, fuerit allaturum. Duo saltem in iis tumultuariis excur-
sionibus acciderunt, quae hoc loco commemorare haud abs re fuerit.
Commandator Magnus jussu Magistri, non exiguis copiis ex Sambla, Na-
tangia & Barthenia contractis, in Litvaniae territorium Waykam conten-
debat. Id ubi Vithenes mature per exploratores cognovit, per insidias
id inceptum anteverendum statuit. Itaque circiter centum millibus ar-
matiss

Eruptiones
variae.

Cruciferi
magnum
evitant ma-
lum.

matris per nota sylvarum itinera progrediens, locum quendam idoneum occupat, qua Cruciferis transeundum erat, quos nocturno tempore de improvviso opprimi & ad internecionem deleri posse sperabat. Exploratum habebat intra triduum illos eo venturos, ibique eos sollicitè expectabat. Cruciferi nihil prorsus de hostibus cognoverant, & facile potuissent circumveniri si tantum fortunæ, quantum animi consilii Vithe-nes habuisset. Biduo ante quam Cruciferi ad locum insidiarum accessuri essent, ingruente nocte in castris illorum tanta exorta fuit tempestas tonitru, fulguribus, & vi ventorum inter se commissa, ut præter hominum terrorem etiam equi abruptis loris undique e castris se proriperent, & hinc inde per sylvas libere discurrerent. Cruciferi optima suæ fiduciæ parte, equis scilicet privati, rem in omen verterunt, ac quantum poterant dispersim domum contenderunt. Neque tum sane sciebant, quantum effugissent infortunium. Nam si eo rerum statu hostis supervenisset, procul dubio penitus de illis actum fuerat. Vithe-nes cum triduo Cruciferos præstolatus fuisset, & mox ab exploratoribus cognosceret, illos retro celsisse, neque tamen causam intelligeret, ipse quoque in pacatum se recepit.

Cruciferi
caesi.

Triennio post idem Commandator Magnus Henricus Plotzke novo collecto exercitu cum quadraginta fratribus Ordinis in territorium Samogetarum Medenickam expeditionem fecit, ubi primum agmen ingens damnum dedit, & maximum incolis terrorem incussit. Sed ea res paulo post in Cruciferorum calamitatem conversa fuit. Etenim Samogetæ & Litvani collectis subito quantis poterant copiis, nunc agmen ostentare, nunc retrocedere, donec hostes in locum sibi opportunum pertraxissent, interim in angustiis sylvarum, qua redeundum erat Cruciferis, arbores succidunt. Inde retro cedentibus summa vi instant, donec ad angustias perventum esset. Cruciferi prædam ante se agebant, in tergo hærentem hostem sentiebant, ex strage arborum nusquam se expedire poterant. Ibi a lateribus & tergo circumventi quantumvis fortiter resisterent, defessi tandem labore & itineris & pugnae, quod pauci cum multis & recentibus dimicabant, victi & ad unum caesi sunt. Desiderati sunt inter cæteros triginta fratres Ordinis, & inter illos una Commandator Magnus, reliqui ferme omnes capti, paucis per angustias effugium patuit. Ex primoribus in hostium potestatem devenit præfectus Sambien- sis Gerhardus Rode, quem splendidissimis armis indutum & equo insidentem Litvani pro victoria, quam adepti fuerant, Diis suis suo more immolarunt, & vivum concremarunt.

An. 1322.
Nova Cru-
ciferorum
eruptio.

Biennio post in Prussiam advenerunt Dux Schweidnicensis Bernardus, & Comites nonnulli Juliensis, Lichtenbergensis, Hatzkero-
den-
sis, & quidam Boëmici generis, quorum nomina scriptores non com-
memorant, & Baro Fridericus de Wildenberg, cum copiis egregie in-
structis ad suppetias Cruciferis contra Litvanos ferendas. His sociis
Cruciferi Duce Marefcallo generali in territoria Varcken, Rusfiggen, &
Klogen, impetum faciunt, multos hostium, qui resistere audebant, tru-
cidant,

cidant, cæteros captivos cum ingenti præda abducunt. Deinde arcem Pisten deditione capiunt, incolæ datis obsidibus, & jurejurando, se post-
hac in Cruciferorum potestate mansuros, agrorum & villarum vastatio-
nes tum quidem averterunt. Sed paulo post a Litvanorum Duce coacti
sunt Cruciferis fidem resignare.

Eodem tempore Litvani in Livoniam irruerunt, & districtum Litvani in
Torpatensem crudeliter & immaniter adeo pervastarunt, ut præter Livoniam
complures caesos, quinque Christianorum millia in miseram servitutem
secum abduxerint. Hanc cladem ulturi Cruciferi Livonien- ses, licet
hyems subesset, ingentem cogunt exercitum & in Litvaniam ducunt.
Cæterum tanta subito incidit hyemis sævitia, quantam homines memo-
ria repetere non poterant, qua plurimi milites inconsueto frigore perie-
runt, ut necessario cogerentur Cruciferi hosticum relinquere. Scribunt
eam vim ejus hyemis fuisse, ut pleræque arbores frugiferæ in Livonia &
Prussia præsertim in locis maritimis, frigore victæ, exaruerint, non-
nullæ post aliquot demum annos ad frugem redierint.

Hoc autem frigore minime absteritus fuit Litvanorum præfe- David Gar-
ctus Garthinensis David, quin in Livoniam denuo irrumperet, & agrum thinen-
Revalensem, Hargensem, & Wirlandensem, qui tum in Regis Daniæ
ditione erat, pervastaret, oppida, monasteria, villas, quæque versum
diriperet, incenderet, multos mortales ferro absumeret, plures capti-
vos, cum omnis generis præda abduceret. Alia ex parte Litvani & Litvanorum
Samogetæ in Prussiam excurrunt, oppidum Memelam, excepta arce, eruptiones.
& tres alias arces in vicinia capiunt, diripiunt, ac incendunt. Inde in
territorium Welavien- se progressi sex villas pervastant, homines & pecu-
des abigunt. Occurrit quidem illis præfectus Tapiawensis, sed longe
viribus impar, itaque cum omnibus suis copiis conciditur. Hoc rerum
successu elati Litvani in Dobrincensem districtum, qui tum ad viduam
Ducis Masoviae pertinebat, pervadunt, arcem provinciae Dobrinum &
alia quædam oppida cum villis diripiunt, & circiter sex hominum millia
aut trucidant aut captivos abducunt. Sunt auctores, qui affirmant, in-
tra hoc biennium ultra viginti millia Christianorum a Litvanis & Samo-
getis caesa partim, partim in servitutem abducta. Eodem impetu &
furore in Masoviam penetrant, Pultoviam oppidum Episcopale cum cen-
tum triginta pagis & triginta templis exurunt, & circiter quatuor homi-
num millia in prædam abripiunt. Quibus rebus adductus Poloniae Rex
Vladislaus Lothicus pacem & amicitiam cum eis contraxit, nimirum ut
illorum auxilio cæteris suis hostibus, Ducibus Masoviae, Marchionibus
Brandenburgicis & Cruciferis Prussiae, adversus quos jam pridem bellum
coquebat, facilius resisteret. Fœdus in eam rem factum, ut Gedimini
Ducis filia Regis filio nuberet, ac dotis nomine Gediminus omnes capti-
vos Regis subditos cum rebus suis libere restitueret. Hic est Gediminus,
qui magni Ducis Vithe- nis stabuli Magister fuerat, & interfecto domino
Vithe- ne, Ducatu & uxore ejus, quæ & ipsa in mariti necem consensisse
dicitur, potitus erat. Illæ vero nuptiæ Cracoviae sunt celebratæ anno
salutis supra millesimum trecentesium vicesimo quinto. An. 1325.

LIB. II.

S

Eodem

Crucifero- Eodem tempore Cruciferi ex Natangia cum septingentis militi-
rum excu- bus in territorium Gartinense profecti, Davidis Ducis domicilium cepe-
siones. runt, diripuerunt, ac solo æquarunt. Præter eos, qui cæsi sunt, capti
ibi circiter quadraginta homines, equi centum, plurimum vero pecoris
& omnis generis prædæ, quam ille per aliquot hætenus annos ex Livo-
nia & Prussia eo comportaverat. Eadem fortuna præfectus Ragniten-
sis cum quatuor & quadraginta fratribus & trecentis militibus in Litva-
niam progressus, cepit ac diripuit suburbium arcis Gediminæ; quam an-
tehac magnus Dux Gediminus Vithenis pater condiderat, & de suo no-
mine nuncupaverat.

Obitus M. Carolus Bessart magnus Magister, ob negotia quædam Ordinis
Magistr. sui jam antea Romam profectus fuerat, quibus expeditis, cum in Prus-
siam reverti vellet, in itinere morbo correptus, Viennæ diem supremum
obiit, & ibidem, ut nonnulli volunt, sepultus est. Alii scribunt, Tre-
verin in patriam delatum fuisse, ibique mortuum ac sepultum. Post
XIIII. ejus obitum quartusdecimus Magister electus est Wernerus de Orselen,
Wernerus quo tempore Ludovicus Dux Baviaræ, & Fridericus Austriacus de in-
de Orselen. terio decertabant, quod dissidium continuos triginta duos annos dura-
vit, cum adhuc Vladislaus Loëticus in Polonia regnabat. Hic Magister
licet post Antecessoris mortem anno superiori 1324. sexta die mensis Ju-
lii in Capituli conventu Mariæburgensi electus fuerit, hoc tamen anno
1325. demum in Prussiam venit & administrationem suscepit, tum, cum
hæc, quæ modo diximus, cum Litvanis agerentur.

Cruciferi igitur animadvertentes sibi deinceps cum utrisque fœ-
deratis hostibus Litvanis & Polonis rem futuram, summa cum diligen-
tia omnia præparare intendunt, quæ ad tutandos fines suos necessaria
videbantur, easque operas inter se principes Ordinis partiantur. Hein-
ricus de Eisenburg præfectus Regiomontanus construit ac munit arcem
Girdawen in Barthenia: Erhardus Episcopus Varmiensis per fratrem
suum Fridericum de Libenzell, arcem Wartenburgensem in Galindia ad
fluvium Pissam, & civitatem Guttstadium Alla fluvio circumfluam: Jo-
rdanes Canonicus Varmiensis arcem Plutum prope oppidum Mellacum:
Rudolphus Episcopus Pomesanensis Episcopi Insulam ad fluvium Ossiam,
& Ludovicus terræ Culmensis Marecallus civitatem Neomarcum ad
fluvium Drewantzam. Quæ civitates & arces omnes diversis in locis
uno ferme anno vel recens extractæ vel certe contra hostilem irruptio-
nem fortius communitæ fuerunt.

An. 1326. Anno sequenti Vladislaus Rex, qui jam icto cum Litvanis fœde-
Eruptio in re Masoviam ferro & igni longe lateque vastaverat, & oppidum Plocen-
Marchiam. se incenderat, majoribus copiis coactis, & magna Litvanorum & Rus-
sorum auxilia secum habens, in Marchiam Brandeburgensem populabun-
dus pervasit, & ad Francofordiam usque cum infesto exercitu progres-
sus, cum nemo contra prodiret, munitionum quidem oppugnationibus
abstinuit, populationes vero in omnes partes exerceri jussit. Direpti &
exusti

exusti ultra centum quadraginta pagi & totidem ferme templa ac mona-
stera, ingens inde præda capta, & circiter sex millia Christianorum ca-
ptivorum abducta. Crudelius in eo se bello gessere barbari Litvani &
Russi, & magnam hominum sine discrimine sexus vel ætatis cædem fe-
cerunt, matronas, atque virgines sacras & profanas contumeliose con-
stuprarunt, delubra ac templa passim profanarunt, diripuerunt, incende-
runt, & nullum pene crudelitatis genus intermiserunt. Accidit tum unum
& alterum exemplum, quod quamvis ad annales nostros proprie non
pertineat, tamen ob rei memoriam non alienum fuerit hoc loco paucis
commemorare.

Inter captivas virgines, quarum formosissimam quamque Russo-Davidis Gar-
rum & Litvanorum primores, quos Bojaros vocant, in prædam & libi-thenis faci-
dinem sibi deligebant, una erat genere nobili, cæteris forma præstan-
tior, de qua in potestatem redigenda duo Principes vehementer conten-
debant, adeo ut nisi alterutrius nece alter cupiditatem explere non posse
videretur. Hoc contemplatus Imperator tum exercitui datus David
Gartinensis qui Gedimini erat prætorio præfectus, & indignum ratus,
unius mulierculæ causa viros duos e re militari clarissimos in semet ipsos
sævire, extemplo litis arbitrium ad se revocat, ubi illi consensissent, mox
virginem homo truculentus acinace mediam dissecat, ac jubet, ut uterque
corporis ejus tam vehementer & perditæ desiderati semissem accipiant,
& a contentione muliebri desistant. Equidem non sum nescius, factum
hoc ab aliis in aliud tempus & in alium locum referri, sed ubi ubi & quan-
do factum sit, fides penes autores esto, neque mihi in animo est, de cu-
jusque opinione in rebus dubiis multum contendere. Hoc certe inter
omnes constare video, tam eos qui res Polonicas, quam illos qui Ordinis
Teutonici historiam scripserunt, quod in hac ipsa expeditione, cum
Litvani per Masoviam domum reverterentur, & ibidem multa crudeli-
ter & libidinose perpetrarent, nullo habito vel hostium vel fœderatorum
discrimine, idem David exercitui præfectus a nobili quodam Masovio
Andrea Goscio, nescio quibus injuriis irritato, in mediis castris inter sui
corporis custodes pugione confossus fuerit, & percussor in turba tumultu-
antium & concurrentium quasi aliud agens incolumis evaserit. Ha-
beo nihilominus auctores Davidem in itinere faciundo, dum equum po-
tandi causa in fluvium ageret, ab Andrea fuisse confossum. Hunc habuit
exitum iste David inter Litvanos bellica laude & militari fortitudine cla-
rissimus, eo procul dubio divinitus judicio, ut qui per tot annos Christi-
anorum sanguine millies impune sese commaculasset, semel inter tot
Ethnicorum millia per unum hominem Christianum, crudelitatis diutinæ
pœnam expenderet. Sed ad propositum revertamur.

Altera erat virgo Vestalis e monasterio rapta, quam unus ex pri-
moribus barbarorum in prædam abduxerat, cum que nec precibus nec
minis puellæ animum ad libidinem suam implendam expugnare posset,
ad vim se convertit, & jam jam violenter eam comprimere conabatur, il-
la cum violentiæ resistere nequiret, barbarum tamen precibus & ficitis
blandimentis exorat, ut pudicitiae suæ parceret, quam ipsa Deo dedicasset,
se

se ipsum vicissim remuneraturam alio tam insigni dono, ut merito semortalium omnium ubique gentium felicissimum prædicare possit. Quærenti quid hoc muneris esset tam præclari, respondet illa, artem esse mysticam, quam si ab ea perciperet, nullis illum armis, nullo ferro, nullo telo lædi aut vulnerari posse. Barbarus quanquam omnino constitisset libidini satisfacere, tamen ut artem illam una cum virgine usu caperet, tantisper cunctatur & libertatem illi promittit, si se artem eam doceat. Virgo, quæ mortem quam stuprum pati mallet, pauca sunt (inquit) verba magica, quibus res tam præclara conficitur, atque adeo in me ipsa potes periculum facere. Mox in genua procumbens, seque cruce notans, Domine Deus (inquit) in manus tuas commendo spiritum meum. Quibus verbis a barbaro non intellectis, Virgo ad eum conversa, & exporrecta ad ictum cervice, nunc (ait) feri quam fortissime, & artis experimentum præsentissimum videbis. Ille rem ita esse existimans, sublato gladio virginis caput eodem ictu abscindit, & tum demum animadvertit, se spe sua delusum & virginem ignominie pudoris, quem a sua libidine salvum servare nequiret, mortem prætulisse. Dignum certe exemplum, quod præ Romana etiam Lucretia celebretur, quod illa quidem vim jam passa in ultionem læsi pudoris semet ipsam interfecerit, hæc autem pudicitia conservata violentum raptorem ipsum, ut sua manu a stupro se vindicaret, blanditiis induxerit.

Crucifero-
rum muni-
tiones.

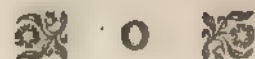
Interim dum hæc tempestas per Marchiam desævit, Cruciferi tempore, quod se nactos commode rebantur, ad sese contra vim hostilem muniendos, minime abutebantur. Cum enim haud ita pridem non aliter rationes suas instituissent, quam Regis primum impetum in se conversum iri, nunc cum eam tempestatem alio profusam cernerent, magis ac magis rebus suis communiendis invigilabant. Theodoricus Comes Oldenburgensis, Commandatarius Balgensis, in Barthenia, ubi fluvii Govius & Savus conflunt, construebat arcem Luneburgum, & civitatem Bartestenum communiebat. Luderus etiam Dux Brunswicensis, Commandatarius Christburgensis, qui postea Magister magnus electus fuit, arcem Eilenburgum ædificabat. Anno insequenti Hermannus Commandator Elbingensis civitatem Morungen exædificabat & muniebat, cui a stagno vicino nomen indidit. Cruciferi igitur rebus domi ex sententia provilis, cum Venceslao Masoviae Duce in Cujaviam impetum faciunt, & Covalam arcem capiunt & incendunt, vicinos deinde agros populantur, & cum ingenti præda uterque ad sua revertitur. Quæ res eo magis Vladislaum permovit, ut bellum diu cogitatum tandem aliquando Cruciferis inferret, propter Pomeraniam, quam illos fraudibus & dolis a se abalienasse prætendebat.

Promagister
Livoniae.

Eodem anno Promagister in Livonia creatus est Eberhardus de Monheim, antea præfectus Goldingensis, cui cum Rigenibus simultates primum ortæ, deinde gravissimum bellum exarsit, per quod tandem Riga civitas libera Ordinis imperio fuit subiecta.

1328.

Anno sequenti cum Cruciferi jam certo comperissent, Davidem Garthensem, præfectum in expeditione Brandeburgica caesum esse, non

non tam de interitu infensissimi hostis gaudere coeperunt, quam sperabant arcem, quam accurate custodire solitus erat, nunc aliquanto neglegentius haberi, & facilius occupari posse. Itaque sexaginta fratres cum tribus millibus militum Garthinum proficiscuntur, sed cum intelligerent adventum suum ab incolis animadversum fuisse, quadringentos emittunt, qui ad oppidum & arcem usque prædabundi excurrant, cæteri inter sylvas in insidiis latent. Qui emissi erant, nonnihil prædæ abigunt, & mox recedunt fugientibus similes, quasi metuerent, ne quis se persequeretur, & mox itidem in sylvis se occultant. Litvani quod insidias suspicabantur, nihil tum loco se movebant. Postero die speculatores emittunt, qui rem exactius cognoscant. Illi renunciant, se nec hominum nec equorum indicia vidisse, existimare manum illam tumultuariam fuisse, & ut temere procurrerit, ita cum rapto celeriter se in pacatum retulisse. Nimium facile creditum fuit. Itaque Litvani tam in arce quam in oppido secure agere, nihil præsidii comparare, exire frequenter in agros, & quo quemque rerum suarum cura vocabat. Interim Cruciferi locis diversis undique proflunt, plerisque reditum intercludunt, iisque vel caesis vel captis tam oppidum, quam arcem præsidio & defensoribus vacuam nullo ferme negotio occupant. Dedunt ibi se quatuor & nonaginta nobiles Litvani, & Christianam religionem professi, cum familiis ad Cruciferos commigrant. Neque diu post octoginta fratres cum nonnullis militibus Ragnito profecti nocturna impressione oppidum, quod prope arcem Putenicam situm erat, capiunt & omnibus ferme incolis una cum ducentis præsidariis interfectis igne concremant. Ubi res ad hunc modum successit, ad arcem Onkaym progrediuntur, eamque eodem noctis beneficio irrumpunt, excubias cædunt, ac tandem ignem injiciunt. Quatuor saltem viri capti, cæteri ferme omnes, paucis elapsis, vel flamma vel ferro perierunt.

Cruciferi
Garthen-
sem ditio-
nem capi-
unt.

Putenica.

Onkaym.

Anno sequenti auxiliatum Ordini venit in Prussiam Ioannes ex Duce Luzelburgensi, Boemiae Rex, cum multis proceribus & nobilibus regni sui, & non mediocri militum stipendiariorum manu. Aderat etiam Dux Silesiae Falckenbergensis, & nonnulli comites ac Barones de Lungen, de Holach, de Walnot, Hanaw, Wirtembergæ, Stawenbergæ, de alta rupe, Kerpen, Gera, de Monte, de Misnia, & Burggravius de Dona, quorum auxiliis Magister octodecim millia armatorum præter lixas & calones confecit, quibus ducentos quinquaginta Ordinis equites adiunxit, & cum hoc exercitu, ad munitissimam Lithvanorum arcem Mednagum contendit. Eam noctu dieque continuo oppugnando, & fessis militibus recentes subinde submittendo, ne ullam propugnatoribus requiem concederet, eo tandem incolas compulit, ut deditionem facerent, & fidem Christianam amplexarentur. Sex millia hominum baptismi sacris initiata, quorum tamen plurimi paulo post, & ab Ordinis obsequio & a fide Christi rursus defecerunt.

An. 1329.
Auxilia Cru-
ciferorum.

Interim Vladislaus Poloniae Rex cum auxiliis a Carolo Rege Ungarorum genero suo impetratis, & cum Litvanis ac Russis finitimis Vladislaus Prussiam ducit.

Cruciferi
contra ve-
niant.

siam invadens Culmensem tractum omnem usque ad Ossam amnem flammis, cædibus, & populationibus pervastavit. Non erant ibi Cruciferis tantæ copiæ, quibus in aciem prodire auderent, itaque civitates & arces munitas asservabant, ad quas expugnandas Poloni penitus erant imparati. Neque diu post Vladislaus auxilios dimisit, suis vero præcepit, ut Masoviam infestarent. Quo factò Cruciferi cum Ioanne Boëmiæ Rege ex Litvania advolantes, ut par pari referrent, Cujaviam populabundi invadunt. Arx erat in ripa Vistulæ Villegradum, quo receptaculo latrones utebantur, qui ex Vladislai exercitu dimisso eo se collegerant, ac inde vias publicas circumquaque infestabant. Hanc primo impetu Cruciferi ceperunt, & latrones omnes ultimo supplicio mactarunt, arcem autem funditus everterunt. Deinde agrum Brestensem ingressi eodem modo rem gerebant, uti Poloni in Culmensi tractu egerant. Alia pars copiarum arces Naclum & Razianzum ceperunt ac diruerunt. Arx etiam Dobrinensis diu & acriter oppugnata deditionem tandem fecit, ejectisque Polonis, permittente Rege Boëmico, Cruciferorum præsidio munita est. Motis ex Dobrino castris transmissoque Vistula flumine, Vladislaviam oppidum adorti primo impetu ceperunt & exusserunt, & ab Episcopi quidem & sacerdotum cæde abstinere, cæterum edixerunt eis, ne quod omnino ædificium ibi denuo excitarent. Deinde in Masoviam pariter ingressi Boëmi & Cruciferi, eamque crudeliter depopulantes eo adegere Ducem gentis, Vladislaum, ut se Ioanni quasi iusto Polorum Regi subiceret. Eodem etiam titulo idem Rex Ioannes Cruciferis Pomeraniam omnem perpetuo habendam & possidendam donavit, & Dobrinensem quoque terram quatuor millibus & octingentis sexagenis Boëmicis ea conditione vendidit, ut eos privilegio Pontificio a pensione decimarum ex eo territorio liberaret, nec aliter pacem faceret cum Vladislao Cracoviensi Rege (sic per contemptum illum appellabat) quam si is itemque Ziemoviti fratris ejus filius, omni jure terræ Dobrinensis sese abdicasset.

An. 1330.

Vladislaus
redit in
Prussiam.

Drewantzia
trajectus.

Anno sequenti Vladislaus cum ingentibus copiis & octo millibus Ungarorum auxilium in Prussiam denuo rediit, & in agro Culmensi exerceri longe lateque populationes jussit, nec ullum crudelitatis genus ab iratis omissum est. In transmittendo Drewantia flumine aliquantum difficultatis fuit. Nam vada ejus ripasque Cruciferi caudicibus ac sudibus per longum spatium impediverant, ipsique in ulteriori ripa castra metati, transire Polonos prohibebant. Rex facta ibi decem dierum mora, inventoque vado liberiore ad moletrinam Lubiciam, cum animadvertet, quo se cunque ipse verteret, hostem sibi occurrere, delectas aliquot turmas sexcentorum circiter equitum occulte prope id vadum reliquit. Ipse cum cætero omni exercitu averso ab eo loco itinere versus Brodniciam ire pergit, consequuntur Cruciferi nihil de fraude suspicati. Ibi Poloni, ut iussi erant, e latebris prorumpentes vadum præsidio vacuum superant, fumoque signum dant suis. Quo viso Rex citato agmine retro unde profectus erat, revertitur, & fluvium trajicit. Gravioribus utebantur equis Cruciferi, itaque non potuere in tempore ad vadum

vadum Polonis occurrere. Cumque ex re sua minime ipsis videretur rem prælio committere, quod longe viribus & copiis essent inferiores, consilium ex tempore capiunt, Golubam concedunt, atque inde militem passim in præsidia civitatum & arcium dividunt. Satis enim intelligebant, nec Polonos ad expugnandas munitiones satis esse idoneos, nec tantum exercitum in agro hostili ferme jam devastato, propter pabuli & commeatus inopiam diu consistere posse. Itaque cum pugnandi copiam nullam facerent, Rex ad oppidum Schonseh (quasi stagnum amœnum dicas) contendit, ratus si id expugnare posset, quod passim ex agris omnia eo comportata fuissent, se non inutilem militi prædam comparaturum. In oppido maxime trepidabatur ab iis, qui ex agris eo confugerant, præsertim quod ex moenibus spectarent vicinos suos, qui nuncupul remorati fuerant ab hostibus intercipi, trucidari, & rebus omnibus spoliari. Cæterum præfectus arcis Hermannus ab Oppen, Saxo genere, vir magni animi, oppidanorum trepidationem, & timiditatem graviter castigans, tantum aberat, ut timoris speciem aliquam præ se ferret, ut Civibus ad arma coactis, & præsidio ex arce deducto portam aperire juberet, qua hostes adventabant, & aciem in eadem platea adversus hostem instrueret. Non audebat exercitus Regius oppidum subire, nec in eas se angustias conjicere, ubi explicandæ multitudini suæ locus non esset. Itaque castris locum ceperunt, unde postridie quidam progressi prædium quoddam in altera oppidi parte situm, cum vacuum reperirent, nec prædæ quidquam inesset, incenderunt. Quo viso oppidani alia porta erumpentes plerosque conciderunt, reliquos usque ad castra fugarunt. Rex cum jam quartum diem ibi sedendo frustra contrivisset, quod oppidum opinione sua munitius intelligeret, ad arcem Lippam contendit, cui præerat Guntherus, Comes Schwartzburgensis, Commandatarius Christburgensis. Ibi Rex oppugnationem acriter instituit, ac concutiendis muris, atque igni immittendo multum negotii propugnatoribus fecit. Illi vero & virtute militum & castri munitione freti, ne latum quidem unguem cedere, nec tela nec ignes formidare, sed fortiter oblitere, nec hostem modo propellere, sed recedentem ultro rursus provocare. Nusquam alias ut in hoc bello constantia & virtus prædianorum enituit, ita enim ex composito Cruciferi præsidia in omnibus arcibus & civitatibus distribuerant, ut omnibus idem animus esset, locum suum potius ad internecionem tuendi, quam vel minimum oppidum Polonis dedendi. Interim in Regiis castris parum erat commeatus & pabuli, sic ut milites aliquanto longius & latius pabulatum excurrere cogerentur, unde fiebat, ut palantes & dispersi cotidie a Cruciferis interciperentur. Itaque jussit Rex, ut majori manu & ea copia castris exirent, qua hostibus etiam committendo prælio pares esse possent. Illos cum majori quam consuevissent numero arcem præterveherentur, Cruciferi nihil morabantur. Exinde illis animi crevere, quasi jam formidini Cruciferis essent, & ideo latius & securius circumvagari coeperunt. Cruciferi vero tacite egressi revertentes & præda onustos, ac sine ordine palantes ex insidiis oppriment, complures cædunt, prædam omnem recuperant, pauci ægre elapsi in castra vacui revertuntur. Cum jam rerum omnium inopia in castris

Lippa.

Induciae
annuae.

castris esset, qua & equi generosissimi perirent & milites inedia passim contabescerent, Cruciferi etiam hostes quoquo modo averti percuperent, eo facilius conciliandae paci ratio occurrebat. Rex cum praefecto & primoribus Ordinis, qui in praesidio erant colloqui cupiebat, & ut in castra ad se venirent postulabat. Nemo sese hosti dubio committere audebat, nec sane absque Magistri magni consensu tuto colloqui licebat, Rex autem obsidem dare dedignabatur, inventus est unus, ipsius praefecti frater Sivardus Comes Schwartzburgensis, qui solam eam securitatem pacisceretur, ut Rex manum sibi porrigeret, id sibi majoris momenti, quam centum obsides futurum dictitans. Accepta conditione in castra veniens a Rege non clementer modo sed comiter etiam exceptus, inde ad Magistrum magnum, qui tum Grudenti commorabatur profectus & ultro citroque commeans, eo usque rem perduxit, ut rebus utrinque amice compositis, Magister ipse Regem in castra accederet. Ibi factae induciae annuae & rei totius controversia ad arbitrium Regum Ungariae & Boemiae rejecta. Vladillaus interim exercitum abduxit, & Cruciferi ditionum suarum possessionem retinuerunt.

Magistri
Werneri
caedes.

His ita peractis recens malum & quidem domesticum Cruciferos vehementer perculit, Wernero magno Magistro nefarie & perfide trucidato. Erat iste Wernerus vir pius & religioni maxime deditus, qui fratres Ordinis secundis jam rebus lascivientes enixe ad meliorem vitam hortari solebat, sed apud complures, ut fit, non modo parum proficiebat, sed tandem etiam a pietatis suae disciplina percussorem sibi comparavit. Erat ex fratribus unus militiae nondum adscriptus, Ioannes de Biendorf, ex Marchia oriundus, homo malitiosus & impurissimae libidini deditus, is, quoties in expeditionem vel in oppidorum & arcium praesidia fratres mitterentur, enixe sollicitabat Magistrum, ut ipse quoque mitteretur, sperans futurum, ut eo majorem haberet libidinum exercendarum occasionem. Wernerus, qui sciebat hominem lupanari quam bello aptiorem esse, semper ejus petitioni adversabatur, causatus interim equum sibi nullum superesse, quem ipsi ad expeditionem daret. Ille in Marchiam ad propinquos clam mittit, equos duos generosos impetrat, quibus ad Magistrum adductis denuo petit, ut se cum caeteris in expeditionem emittat. Recusat iterum Magister, & aperte jam, melius est, inquit, te domi manere, & in choro psallere, quam militiae praetextu libidines sectari, ac continuo equos illi adimi iussit. Sunt qui scribant, eum equos duos extra numerum vel ordinem aluisse eaque de causa ademptos fuisse. Quam ob rem vir omnium sceleratissimus, eo furoris processit, ut Werneri facello suo post preces privatas solum egredientem, in ipsis foribus nihil tale suspicantem pugione in pectus adacto obtruncaverit. Accidit hoc facinus in vigilia beatae Elisabethae, vel ut Petrus Duisburgensis scribit in octava sancti Martini hyemalis, anni supra millesimum trecentissimum tricesimi, cum Wernerus Magistratum gessisset, annos sex, menses quatuor, dies duodecim. Unde scriptorum illorum error detegitur, qui Wernero tres saltem regiminis annos adscribunt. Petrus Duisburgensis ejusdem ordinis & professionis sacerdos tum temporis vixit, historiam

storiā suā huic Wernero inscripsit, eundem caesum vidit, & post ejus mortem res caeteras Ordinis continuavit, itaque merito illi prae caeteris omnibus fidem adhibendam minime dubitaverim. Latronem istum canum latratu caeteris proditum, & in recenti facinore comprehensum Papa Ioannes vicessimus secundus ad perpetuos carceres condemnavit, in quibus vitam miseram aqua & pane saltem sustentaret. Magister in Cathedrali templo Marianae Insulae terrae commendatus fuit.

Wernero ad eum, quem diximus, modum nefarie trucidato, quintus decimus Magister generalis successit anno 1331. ipsa die dominica In-
vocavit Lotharius Dux Brunsvicensis, vir non minus pietatis quam justitiae amans, cujus rei insigne & dignum scriptu exemplum, statim ab initio sui regiminis edidit hujusmodi. In oppido Salfeldo constitutus erat Judex, frater quidam Ordinis, ut nonnulli volunt, in cujus judicio causa quaedam de bonis haereditariis ventilabatur, inter civem ejus loci satis locupletem & viduam plane inopem. Civis locuples, qui licet in mala causa, viduam tamen per fas & nefas bonis spoliare vellet, uxorem habebat juvenulam & venustam, quam Judicis obsequio & libidini jam diu prostituebat, ut secundum se litem judicaret, eamque ob causam ille, ut ad facietatem mulieris uteretur consuetudine, sententiam hactenus & plus quidem iusto suspenderat. Viduae erat filia unica, virgo eximie formosa, sed pie simul pudiceque educata, cujus pudicitiae judex, quem prioris libidinis satietas jam ceperat, cum hanc conspexisset, insidiari coepit. Clam ad se matrem vocat, causae victoriam & insuper luculenta munera promittit, si morem sibi gerat, & filiae copiam faciat. Illa tantum scelus abominari, quod nefas esset in Deum & impium in liberos, filiam a matre prostituere, & judicis postulatam plane repudiare, illo etiam in faciem adjecto, malle se non solum ob calumniam & injuriam ea causa cadere, sed ad extremam etiam egestatem adigi, quam hanc filiae pudoris maculam inurere. Judex aegre ferens ea ipse falsum, sententiam pro adversa parte non corrupte minus quam improbe pronuntiat. Vidua non ita diu post, quanquam rebus jam deploratis bonorum tamen virorum auxilio, rem tam indignam ad Lotharium defert. Is re accuratius cognita & severius explorata, civem, qui uxoris pudicitiam sponte prostituerat, quadrifariam concidi jubet, Judicem autem iniquissimum equis in diversum actis discerpi, quali supplicio primus omnium Tullus Hostilius Romanorum Rex, Metium Suffetium Reipublicae proditorem allecisse legitur, adulteram stigmate in faciem impresso notat, viduae jus suum restituit, & semissem omnium bonorum condemnati civis adjecit. Exemplum profecto iudicibus, qui vel amoris aut odio vel aliis affectionibus dare quid consueverunt, memoria perpetuo conservandum.

Simile justitiae exemplum hoc de Cambyse Persa narrat Herodotus, qui Praesidem Sisamnem, qui pecunia corruptus injustam sententiam tulerat, interfecit, & toti corpori cutem detraxit, eamque intravit tribunali, postea filium Sisamnis Otanem in eam sedem collocavit, ac iussit eum intuentem patris exuvias iuste judicare, ne simili supplicio afficeretur.

LIB. II.

T

Vladis.

Vincentii
Samotulii
facinus.

Vladislaus Rex haud falso opinabatur, Cruciferos novo Magistro novi quid molituros, ætatem autem suam ingravescentem & vires laboribus ac rebus adversis attritas & afflictas considerans, Casimirum filium, unum & viginti annos natum, toti majori Poloniae præfecit, ut fama nominis ejus Boëmi & Saxones, qui plerumque Cruciferis adversum Polonos opitulabantur, non tam facile se commoverent: ad hæc ut tutus is esset, si quid adversi ex Prussia sibi accideret. Graviter tulit Vincentius Samotulius, Palatinus Posnanienfis, gente Nalencius præfecturam illam sibi ademptam esse, ignominiae loco id ducens. Simul autem verebatur, ne privatus invidia & odio populari confligaret, cum non usque quaque inculpate Magistratum gessisset. Itaque ira & metu, pessimis consultoribus, usus, clam ad Magistrum Cruciferorum Mariæburgum profectus est, & causis adventus sui expositis, molienti sua sponte bellum adversum Polonos facile persuasit, ut in majorem Poloniam copias expeditas mitteret, quod ibi non modo magna præda potiri, sed & munitiones plerasque, & Casimirum Regis filium sua suorumque opera facile in potestatem posset redigere. Præfecti copiis Theodoricus de Oldenburg Marefcallus generalis & Otho de Luterberg Commandator magnus, de sententia Vincentii omnia facere jussi sunt. Aderat iis etiam Thomas Ovardus, Comes Anglicanus, qui paulo ante Cruciferis cum centum equitibus adversum infideles auxiliatum venerat. Hi trajecta apud Toronium Vistula profecti parum abfuere, quin Brestam & Vladislaviam ex improvise caperent, ni citato cursu armorumque & vexillorum forma proditi, ab ipsis usque portis, concursu civium cum ignominia, ducentis amissis repulsi essent. Nec eis tunc vacabat oppugnationi oppidorum insistere, ad aliud longe majus facinus profectis, cujus peragendi spem omnem in celeritate & hostium securitate ponebant. Itaque magnis & occultis itineribus in majorem Poloniam perveniunt, & capta primo impetu Slupcia, Posnanienfis Episcopi oppido, continuato itinere Pysdros contendunt, in quo oppido Casimirum esse didicerant, magnoque impetu adorti oppidum non munitum facile eo potiuntur. Sed eventus eorum spei non respondit. Paulo enim ante Casimirus de adventu hostium factus certior, cum paucis comitibus oppido se ejecerat. Quamobrem irati Cruciferi, ac dolore amissæ prædæ, cujus causa maxime venerant, incensi, omni crudelitate in oppidanos desævierunt, direptumque oppidum cum templis & sacris juxta ac profanis rebus omnibus exusserunt. Deinde viciniam omnem cis & trans Vartam ferro & igni depopulati sunt, atque inde ingenti præda retro, unda venerant, abiire. Probavit ea expeditione Vincentius fidem & operam suam Cruciferis, itaque & tunc pro navata opera muneratus est, & majoribus promissis oneratus, in majori pretio deinceps apud eos esse coepit, sic ut ejus arbitrio multa in eo bello gererentur. Sequenti æstate Cruciferi rursus vexare Poloniam, qua parte intacta adhuc eorum populationibus erat, statuunt. Profecti igitur composito & pæcato agmine per Cujaviam, quod eam revertentes suæ ditionis facere destinabant, in Lenciciensem tractum insultum faciunt, arcem vi capiunt & incendunt, pagos & oppida crudeliter vastant. Deinde in Calisiensem oram iter flectunt, qua omni pervastata, & progressi longius populando

Novæ ex-
cursionis in
Poloniam.

pulando Gnesnam & alia oppida ignobiliora ac circumjacentes pagos diripuerunt, ac exusserunt, ne templis quidem & monasteriis abstinentes. Mox in Siradiensem tractum impetum fecerunt, & pari celeritate universum percurrentes ferro & igni cuncta vastarunt. Inde Coninense territorium invadunt, ac oppidum capiunt, ibique stativa trium dierum ad reficiendos a labore milites habere constituunt. Postridie per exploratores cognoscunt, Vladislaum cum copiis adventare suis opitulatum, neque procul abesse. Itaque consilium ex tempore capiunt, Regem de improvise nocturna irruptione in castris opprimendi, nec imparati ad eam rem erant milites, utpote fortunam hæcenus propitiam ex sententia & voto experti. Eodem vespere iter ingrediuntur, sic, ut ingruente jam nocte ad castra Regis accederent. Vladislaus vero, qui & ipse per exploratores & hostium stationes, & numerum exercitus, & hoc ipsum sui opprimendi consilium paulo ante cognovisset, cum se viribus inferiore esse animadverteret, jam cum omnibus copiis paullum recesserat, castris cum omni commeatu & impedimentis in prædam hosti relictis. Gratum erat Cruciferorum militibus sine prælio tanta præda potiri, certissimum hoc fugæ & timiditatis in Rege argumentum interpretantes. Direptis castris iter versus Radziejoviam intendunt, ubi Commandator magnus cum majori parte exercitus ad oppugnandum Brestense oppidum se convertit, Marefcallo circiter trecentos quinquaginta equites, & pedestrem Prussorum multitudinem relinquit. Vladislaus interim & ipse copias reducit, & vestigia abeuntium clam insequitur, sperans se hostem præda onustum opportuno loco oppressurum. Tertio demum die, cum maxima incidisset nebula, Marefcalli militem adeo prope assequitur, ut alteri alteros audirent prius, quam viderent, itaque paulum utrinque recedunt ad instruendam aciem, deinde prælium committunt. Commandatori Brestam eunti Regis adventus continuo nunciatur, itaque is converso itinere cum prælium jam serveret cum suis intervenit. Pugnatum aliquandiu acriter, tandem Cruciferorum milites in fugam sunt coniecti, fratres Ordinis quinquaginta sex capti, & inter eos Theodoricus de Oldenburg, quem solum fortuna salvum sivit, cæteri omnes in Regis conspectu crudeliter & barbare trucidati ac discerpti. Vixdum in fugam se dederunt Cruciferorum milites, ecce repente supervenit Henricus Plavenius, qui primum agmen Brestam versus duxerat, atque is de infelici rerum statu certior factus continuo suos ad ultionem hortatur, fugientes recolligit, & in ordines distribuit, ac de improvise Regi occurrit, qui adhuc in iisdem castris erat, sed de ejus adventu nihil boni hariolabatur. Hic secunda pugna coepit, & utrinque obstinatis animis multo quam antea acrius summis viribus dimicatum fuit. Cruciferi passim in acie conclamare & detestari immanem & barbaram cædem fratrum Ordinis a Tyranno modo perpetrata, alter alterum hortari & stimulare ad ulciscendum nobilium Germanorum sanguinem. ne cui hostium parcerent, ne quem captivum acciperent, sed omnes ultore gladio absumerent. Neque segnius ipso facto dictum executi sunt, ingens hostium cædes perpetrata, donec acies illorum inclinaretur, & Rex fugam capefferet, quem cæteri sequebantur. Sed non minor in fuga quam in proelio cædes fuit, & eo quidem

Vladislaus
cedat.

Prior
pugna.

Altera
pugna.

dem maior, quo facilius est cedentis tergum cedere, quam resistentem prosternere. In ea fuga Marefcallus Theodoricus vinculis liberatus & receptus est, quem Rex ingenti vi pecuniæ a Cruciferis redimendum asservari jussit. Ex Cruciferorum parte cæsi dicuntur in hoc prælio circiter trecenti quinquaginta fortissimorum equitum & totidem vel plures etiam pedites Prussici. Ex Polonis in priori pugna desiderati fuerunt sexcenti in altera pauci admodum e toto exercitu Regio superfuerunt, quod Wigandus Wartemburgensis hisce rythmis testatur.

Polonorum antea sexcenti,
Præter hos cæsi erant inventi,
Hi difficiliter sunt numerati,
Quam in acie & fuga trucidati.
Sic passim necem oppetebant,
Et in campo strati jacebant,
A Bresta sesqui miliarium,
Contractum ibi est prælium,
Cum fratres egregie vincerent,
Poloni turpiter fugerent.

Diversitas scriptorum. Hoc maxime eventu bis uno die pugnatum esse ii, qui Ordinis res memorie mandarunt, scriptum reliquere & sane Wigandus quem diximus tum, cum pugnaretur, jam inter homines esse potuit. Verum polonici scriptores longe aliter & rei gestæ ordinem & eventum describunt, nimirum quod Rex in rerum omnium angustia constitutus clam sibi Vincentium reconciliaverit, atque is prodicione proditoris memoriam obliterare & recenti beneficio priorem injuriam obscurare volens, in media pugna Cruciferos a tergo cum suis invaserit, & prælii fortunam ad Polonos converterit, quodque etiam secunda vice Cruciferi in itinere Brestensi revertentes aciem restaurarint, recentes a defessis in fugam denuo coniecti sint. Scribunt etiam tantam eam fuisse victoriam, ut his duobus præliis cæsa ferantur ex Cruciferorum exercitu viginti millia. Dlugossius etiam supra quadraginta millia refert. Ex Polonis quingentos vel ut alii triginta tantum de promiscua multitudine cecidisse narrant. Hic aperte quilibet deprehendere potest, alterutrius partis scriptores suæ gentis affectioni plus nimio indulsisse. Nec ego iudicium meum interpono. Illud vero mirum videri potest, quod tantæ Rex prudentiæ, qui cum copiis suis nusquam certo loco figebat pedem, qui non audebat prælio rem committere, non ignarus quantum esset robur Germanicarum phalangum & cataphractorum equitum, qui neque opem ullam rebus suis tam calamitosas afferre, neque hostem ulcisci proclive sibi esse arbitrabatur, inops alias omnis consilii, ipsis scriptoribus Polonicis testibus, in una tantum proditoris perfidia & paucorum asseclarum ope, spes omnes & totius rei discrimen ponere potuerit. Deinde certo certius est, in hoc bello nusquam tantas fuisse Cruciferorum copias, quantas hi scriptores uno die conciderunt. Et ut demus hoc illis, Cruciferos una acie viginti, vel quadraginta millia militum amisisse; unde quæso tam ci-

to rursus tantas copias comparare potuerunt, ut denuo cum omnium maximo terrore in Poloniam paulo post irruperint? Nominandi quidem multa millia facilis est ratio, sed in aciem educere, non æque expeditum est. Scribunt etiam Vladislaum illius victoriæ cursum mox prosequi voluisse, nisi eum Boëmi cum Silesiis ab ea cogitatione avertissent, quamvis nec in eo satis sibi constant. Nostrates autem auctores sunt, quod Cruciferi post eam victoriam & subsequentem novam irruptionem, in Polonia majori Calisiam, Brestam, Coninum, Siradium, Lantziciam, Inowladislaviam & alia oppida ceperint, restaurata muniverint, & octo Commandatores ibi pro præfectis oppidorum & arcium habuerint. Vincentius proditor, ut illis placet, ob navatam bene operam, non modo impunitate donatus, verum etiam abrogata infamia pristino honori restitutus est. Sed non impune ei cessit, hostes in patriam induxisse, in sequenti enim anno conspiratione nonnullorum equitum, quos ira & dolor rerum amissarum in eum stimulabant, interfectus est.

Post pugnam Brestensem tentata pax est in conditum diem, Ca-Novæ in Poro & Ioanne Ungariæ & Boëmiæ Regibus arbitris. Sed cum ea non loniam exconveniret, Ordinis præfecti militares Otho Kekericius, & Comes qui-
dam Bergensis, cum copiis suis Sabbatho post diem Elisabethæ trajecta
Vistula, Cujaviam quatuordecim diebus ad finem Novembris populabun-
di infestarunt, nemine prohibente, & prædam secure domum reporta-
runt. Nec multo post initio novi anni nihil morati asperitatem hyemis, An. 1332.
iterum sed majore apparatu in eandem Cujaviam ingressi, Breste oppidum
obsederunt, rati fame se oppidanos ad deditionem compulsiuros. Sed
cum frustra tres menses in obsidione insumpsissent, tertia ante festum pa-
schatos die summa vi oppidum oppugnare coeperunt, nec segnius inco-
læ defendebant, verum quatruiduo continuæ oppugnationis labore de-
fatigati, ipso die paschatos vesperi se suæque dederunt. Cruciferi im-
posito ibi præsidio ad Inowladislaviam castra movent, eamque mox de-
Inowladisla-
dentibus oppidanis acceptam itidem præsidio muniunt. Progressi ulterius
via.
us Gneucoviam arcem oppugnant. Erat in ea Calimirus Dux Vladislai Gneucovia.
fratris filius. Is igitur pactus cum illis, ut sibi suisque res suas asportare
liceret, ipse inspectantibus & permittentibus Cruciferis arcem incendit,
& cum miserabili illo suo Cujaviensis nobilitatis comitatu ad Vladislaum
Regem profectus est. Ignobiliora deinde oppida seu vicos Cruciferi fa-
cile in potestatem suam rede gere. Pacossum arcem Albertus Coscele-
cius Palatinus Brestensis egregie tum quidem tutatus est, & non parvis
incommodis hostes affecit. Ut autem Cujaviæ ac Dobrinensis oræ pos-
sessionem sibi stabilirent Cruciferi, demoliti Breste vetus munitiore
id loco condiderunt, & arces quasdam in eo tractu coëto latere muni-
verunt. Interim Vladislaus, postquam copias & auxilia undique con-
traxisset, per Masoviam in Culmensem tractum infestum duxit exerci-
tum usque ad Drewanziam fluvium. Ibi occurrit illi Magister cum
omnibus copiis, minime pugnam, si ejus copia fieret, detrectaturus. Et
jam utrinque res eo deducta videbatur, ut semel de summa rei Martis ar-
bitrio decerneretur. Sed utrinque fidelissimi Consiliarii, qui in castris
erant,

Inducia. erant, cum abhorrerent tantam Christiani sanguinis profusionem, quæ dubio procul prælium istud secutura esset, & cogitarent itidem, si in aleam pugnae tota res daretur, alterutri partium aut vincendum aut pereundum esse, hinc regnum amplum, illinc luculentas provincias in discrimen dari, & quod maxime eos angebat, dubium adhuc esse Martis eventum, & nulla ratione expendendum utri parti fortuna, quam in rebus dubiis homines Deam putant, magis propitia futura esset, omni studio eo impenderunt operam, ne tanto discrimini rerum summa committeretur, ac tandem effecerunt, ut pactis iterum annuis induciis utrinque ab armis discederetur.

Stolpa capta.

Obtinebat tum Stolpensium Ducatum Marchio Brandenburgensis, & ei ditioni virum nobilem non militarem minus quam ferocem præfecerat. Is cum præfecto Gedanensis arcis propter colonos quosdam fugitivos in tutelam receptos, similitates exercebat, adeo ut colonorum loco cives Gedanenses improvise in publicis itineribus commeanes interciperet, ac pro mancipiis habere conaretur. Quam rem ægerrime ferentes Cruciferi, qui non minus erant quam ille feroces & animosi, copiis tumultuarie collectis Stolpensium præfectum, qui jam nonnihil moliri dicebatur, opprimere prius volebant, quam ipse ad arma venire posset. Itaque arcem & oppidum Stolpensium improvise adoriuntur, sed eventu non satis prospero. Ille enim vires majores contraxerat, quam ipsi in tanta celeritate fieri potuisse existimarent. Ita fusi fugatique Cruciferi infecta re domum redeunt. Hac victoria elatus Præfectus Stolpensium, majores etiam spiritus sumere, neque solum hostes in fugam conjectos ferociter persequi, sed cum universis etiam copiis Cruciferorum ditionem invadere, omniaque ferro & flamma devastare coepit. Cruciferi non magis provinciae detrimento, quam adversi prælii fama commoti, vires quam maxime possunt recolligunt, civibus ut plurimum Gedanensibus & ejus territorii colonis armatis, copias quam celerissime cogunt, & jam victi victores triumphantes majoribus animis quam viribus ultro laceflunt, progredientes in fugam conjiciunt, præfectum ipsum captum obruncant, Stolpensium oppidum una cum fugientibus mixtim ingressi mox etiam arcem defensoribus vacuum occupant. Et hoc quidem modo ab eoque tempore Stolpensium Ducatus in potestatem Cruciferorum concessit.

An. 1333.

Vladislai obitus.

Pacossium captum.

Anno sequenti supra millesimum trecentessimum tricesimo tertio, die decima mensis Martii, vel ut Wigandus scribit, ipsa Dominica Reminiscere, Rex Vladislavus inter homines esse desiit, cum post ultimam assumptionem regnasset annos viginti septem. Cui successit filius Casimirus cognomento Magnus. Eodem anno (ut auctor est Wigandus) Cruciferorum milites in Cujaviam denuo excurrerunt, & Pacossium arcem post gravem oppugnationem tandem ad deditionem compulerunt, sic ut præfecto & præfidiariis vitam & res suas libere habere liceret. Idque deditionis pactum Cruciferi non modo firmiter conservarunt, sed arcem etiam ejus fidei denuo commiserunt, filio saltem ejus obside accepto.

Novus

Novus Rex Casimirus pacis quam belli studiosior erat, itaque Cruciferis parum aut nihil restitit, adeo ut, si Wigando credimus, nunquam adversus Ordinem arma induerit. Post biennium arbitrio Caroli Ungariae & Ioannis Boemiae Regum pax facta est hisce conditionibus: ut Cruciferi Pomeraniam concedente Rege retinerent, atque etiam Nesoviensem arcem in Cujavia supra Vistulam, nempe ut utramque ripam & nulum in potestate sua haberent, eodem jure quo Culmensium atque Torunensem tractum olim a majoribus Casimiri acceperant, Dobrinensem vero & Cujaviam ne ea quidem portione exclusa, quæ ad Casimirum Ducem Ziemoviti filium pertinebat, Regi restituerent. Et eodem etiam anno post pacem confectam Magister Lotharius vel Luderus supremum diem obiit in monte Regio, ubi in Insula Knipoviana Cathedrali Ecclesiam construxerat, & in ea sepultus est. Successit in ejus locum sextus decimus Magister Theodoricus Comes sive Burggravius de Oldenburg, jam octogenarius, cum per multos annos officium Marescalli generalis administrasset. Huic nonnulli tribuunt, quod arcem Marienburgensem, Magistri sedem, muris, turribus & fossa communiverit, & in ea templum extruxerit, primus etiam Nogatum fluvium in aditu civitatis & arcis ponte constraverit, arces etiam Gedanensem & Swecensem munitiores reddiderit. Ad Marienburgum quod attinet, non est dubium, quin arx illa Antecessorum opera ut plurimum fuerit extructa. Et errorem hic irrepsisse puto, quod is Marienburgum Livoniae condidit, ut suo loco dicetur.

Arbitrium interpositum.

XVI.

Theodoricus de Oldenburg.

Ejusdem tempore in Prussia primum argentea moneta cudi coepit hac occasione: Civis quidam Torunensis Bernardus Schilling triginta Centumpondia argenti ex fodinis Joachimicis lucratus fuerat, is permissu & auctoritate hujus Magistri, quoniam Prussia tum temporis cum magno suo detrimento grossis Boemicis & Polonicis utebatur, monetæ genus exendit, quod ab auctoris cognomine Schillingos vocarunt. In uno latere clypeus erat cruce transversa insignitus cum hac inscriptione: Moneta Dominorum Prussiae: in altero latere crux, in cujus umbilico clypeus aquila insignitus, cum inscriptione Theodoricus Magister generalis. Talis Schillingus sive solidus argenteus valebat sex denarius, sic ut sexaginta solidi marcam Prutenicam conficerent, Marca autem talis quadraginta quinque grossis censebatur. Horum solidorum hodie pauci reperiuntur, sed ex iis facile ratio iniri potest, quantum ab eo tempore hucusque moneta argentea facta fuerit deterior.

Schilling excusi.

Pax inter Polonos & Cruciferos auctoribus Ungariae & Boemiae Regibus nuper conciliata, quam Casimirus plus quam dignum erat, quietis & otii cupidus acceptaverat, in Cruciferorum agro non videbatur radices altius actura, quandoquidem illi non reddebant ex decreto & pacto Cujaviam Dobrinumque Casimiro, quamvis cum incommodo suo approbasset is sententiam Regum ex compromisso latam, nisi etiam diserte cum Senatu, nobilitate & civitatibus, diplomate & jurejurando dato, Pomeraniam, Culmensium & Michaloviensem tractum a se & a posteris

Pax in dubium vocata.

Pontifex
frustra in-
tervenit.

posteris suis prorsus abdicaret. Quod cum ille ad Senatum & comitia retulisset, omnibus indigna res visa est, post tam iniquum arbitrium novas etiam durioresque pacis leges ab hoste, perinde atque a victore sibi ferri, itaque bellum malle quam tam iniquam & ignominiosam pacem. Cum autem de ratione belli gerendi consultaretur, placuit non interre id quidem, sed si inferatur propulsare, atque ad Pontificem maximum primo quoque tempore de vi & injuriis Cruciferorum propter religionem ad ejus jurisdictionem pertinentium referre. Missa legatione impetratum a Benedicto duodecimo, ut is iudices delegatos ea de re in Poloniam & Prussiam mitteret, qui Polono Regi Cujaviam ac Dobrinum reddi, & decem millia florenorum adjudicata numerari a Cruciferis curarent, de cæteris vero controversiis cognoscerent. Cruciferi vero ut prætextum aliquem injuriæ, & neque arbitrorum decreto, neque Pontificis mandatis parendi haberent, perfecerunt apud Ludovicum Cæsarem, cui tunc neque cum Regibus neque cum Pontifice conveniebat, ut is Magistro Theodorico & universo Ordini gravissima adjecta poena interdiceret, ne cuiusquam præcepto quidquam de iis terris, quas ab imperio haberent, cuiquam concedant, neve apud ullos iudices de iis disceptent, præter assensum suum. Cum autem iudices a Pontifice delegati Warsoviæ cognoscendæ litis causa aliquamdiu operam dedissent, refutata detrectatione & provocatione Cruciferorum, ut Cromerus scribit, adjudicarunt Casimiro & Polonis Pomeraniam, Cujaviam, Dobrinensem, Culmensem & Michaloviensem ditionem, Cruciferos autem ad centum nonaginta quatuor millia & quingentas marcas Polonicas pro damnis datis, itemque ad mille sexcentas marcas impenfarum nomine condemnarunt, adhæc ut ii templa & monasteria in Polonia superiore bello direpta & exusta instaurarent. Cumque judicata non facerent, anathemate devoti sunt, & sacris interdictum omnibus locis, quæ in ditione eorum essent, & ad quæ quispiam eorum pervenisset. Enimvero Cruciferi ista parum curare, neque sibi jam integrum existimare Religionem ad animum admittere vel censuras Ecclesiasticas magni pendere, sed de terris & dominiis passim quocunque modo acquirendis major incumbere cura. Ea si modo salva sibi esse liceret haud magno sane labore Pontificis mandata, censuras, interdicta, quietis auribus transmittabant. Et sic magis modestia & patientia Regis Casimiri ad suum compendium abutebantur, quam ut vel juris, æquitatis, bonæ vicinitatis rationem admitterent, vel ea quæ injustis armis in Polonia occupassent, restituerent. Nihilominus res utrinque adhuc quietæ permanferunt, donec post paucos annos nova pax coiretur, de qua suo loco dicendum erit.

An. 1336.

Cruciferi cum animadverterent, hoc rerum statu ex Polonia nihil sibi magnopere metuendum esse, & interim nova auxilia hominum nobilium, equestrium, & aliorum qui se contra Ethnicos pugnatuos devoverant, ad eos confluxissent, inter quos præcipui quidem erant Marchio Brandenburgensis, Comes Hennebergensis, & Comes Namurcensis ex Gallia, Magister Theodoricus habito consilio, ne illi frustra advenissent, tam suis quam auxiliariis copiis expeditionem in Litvaniam

niam edicit, & ineunte mense Aprili ipsa die dominica Reminiscere, munitionem Pullen sive Pilleven totus exercitus circumfedit, ac summis viribus oppugnare coepit, & per dies aliquot oppugnationem continuavit, Litvanis contra impigre se defendentibus. Erant in munitione circiter quatuor millia armatorum, & promiscua multitudo hominum, qui ex vicinis pagis audito Cruciferorum adventu, cum uxoribus, liberis, pecoribus & rebus omnibus eo confugerant. Cruciferi quo cupidiores erant adipiscendæ tantæ prædæ, eo majorem vim adhibebant oppugnationi. Litvani contra obstinatis animis decreverant extrema potius perpeti, quam hostibus se dedere, quos nulla alia causa pejus oderant, quam quod illi superstitionem eorum paganicam cum Christiana religione commutare niterentur, itaque mortem sibi quam alienam Religionem tolerabiliorem arbitrabantur. Quod utique re ipsa nunc sed inhumaniter nimis & præfraete ostenderunt. Cum enim animadverterent, se diutius vim hostilem sustinere non posse, & munitionis propugnacula ob continuam oppugnationem & machinarum impulsione paulatim dejici, & multis in locis confossa esse, pyram ingentem in arcis medio jam antea hunc in extremum usum extructam incendunt, res omnes pretiosas injiciunt, uxores deinde & liberos necant & in rogam conjiciunt, tandem se ipsos mutuis vulneribus conficiunt, major pars capita Principi suo (quem Wigandus Regem Margerum vocat) amputanda præbent. Scribit etiam Wigandus, affuisse ibi anum quandam generis & corporis gigantei, a qua ultra centum viros ab ipsa lethum sponte expetentes longa securi fuisse obruncatos, eamque deinde cum Cruciferi irrumpere coepissent, semet itidem sua manu obruncasse. Rem tam tetram & abominandam Cruciferi, qui jam summitatem propugnaculorum conscenderant, coram non sine lachrymis spectabant, itaque magis ac magis inlites suos properare & coniti jubebant, ut prædæ reliquias ex incendio eriperent. Ubi jam in arcem pervassissent, solus supererat Margerus cum nonnullis corporis sui custodibus, qui adhuc aliquandiu idoneo ad defensionem loco restiterunt, sed paulo post omnes ad Domini pedes interfecti sunt. Ipse cum jam solus ab omni latere telis eminens peteretur, quod nullus ferme cominus manum auderet conferere, & multis acceptis vulneribus plurimo sanguine profluente viribus se destitui sentiret, cursim ad speluncam quandam tenebrosam, ubi uxorem absconderat, se proripit, eam ex victoria hostium lamentantem uno ictu dissecat, ac eodem gladio se ipsum transverberat. Et sic quidem Margerus supra cadaver uxoris procumbens miseram & infelicem animam exhalavit. Munitionis flammis consumpta & solo æquata est. Cruciferorum milites in Prussiam reverterunt, vulneribus magis quam præda onusti, nihil enim præter pauca jumenta & pecora capta, quibus insani homines potius, quam propriis corporibus pepercerant.

Oppugna-
tio castri
Pullen.

Obsessorum
immane
facinus.

Margerus
Rex.

Anus gi-
gantilla.

Margerus
uxorem &
se ipsum ob-
truncat.

Eodem anno circiter festum Pentecostes Magister Theodoricus Mariæburgum arcem Livoniæ in Insula Romaine inter Velunum & Beistenum, contra barbarorum excursions construere coepit. Verum barbari tantam suorum manum collegerunt, tantumque impedimenti objecerunt, ut hac vice Cruciferi ab opere incepto desistere cogentur.

LIB. II.

V

Anno

An. 1337.

Auxiliares
Ordinis

Anno sequenti denuo rediit in Prussiam auxiliatum Ordini Joannes Boëmiæ Rex cum exercitu satis instructo. Erant in eodem comitatu viri Principes, Ludovicus Burgundiæ Dux, Henricus Bavarie, Wenceslaus Lignicensis, Palatinus Rheni & Comites Pedemontanus, Hanoniæ & Bergensis, quilibet cum manu sua militari. Hi per Cujaviam iter facientes Regem Casimirum Vladislavie convenerunt, & ab eo comiter excepti denuo pacem conciliarunt inter Regem & Cruciferos, quæ & ipsa haud sane fuit diuturna. His itaque copiis auctus Theodoricus Magister, primum omnium in Barbaros Livonienfes duxit, qui constructionem castri Mariæburgensis non ita pridem impedierant, & cum barbaros nemo in aciem prodiret, agrum eorum ferro flammaque longe lateque vastavit, ac tunc demum castrum absque impedimento ædificari coeptum, & tantum præsidium ibi relictum est, quantum satis esset ad quamlibet barbarorum irruptionem sustinendam. Deinde arcem Bayern seu Bavariam denuo communivit, & firmum ibi præsidium collocavit. Cum cæteris copiis populabundus Litvaniam ingressus, multos mortales captivos, & vim pecoris ingentem in prædam militum abduxit. Ibidem etiam in finibus fossam longam ac præaltam duxit, & turribus ac propugnaculis instruxit, & præsidium imposuit ad reprimendos Litvanos, ne in Sambiam facile excurrere possent.

His ita peractis cum existimarent Cruciferi, suis munitionibus jam satis prospectum, novum pene emerit malum, quod cum ipsorum ingenti damno futurum fuisset, nisi res per indicium emanasset. In arce Bavarica inter prædarios milites duo erant Wittingi ejusdem nominis, ambo Pruteni jam dudum conversi, sed homines malitiosi & fluxæ fidei. Hi nefarium inter se cepere consilium arcem Litvanis prodendi, ea spe, id absque ingenti præmio non futurum. Rem ex compacto ita instituerunt, ut alter ad magnum Litvanie Ducem Gediminum vel quempiam ex filiis ejus proficisceretur, & ad copias eo ducendas instigare, alter ad copiarum adventum noctu ignem arci injiceret, & portam ab incendio averfam clanculum aperiret. Prior apud Litvanie Ducem partes suas egregie peregit, sic ut homini persuaderet, & arcem intus ligneis modo trabibus compactam, & non admodum magno præsidio munitam esse, ideoque hac ratione facile posse capi. Ostenderat etiam, hunc unum esse aditum Litvanis in Prussiam excurrendi, qui nisi aperiatur, nunquam tuto in Cruciferorum ditiones irrumpi licere. Gediminus proditoris sermonem ad aures libenter admittens expeditionem suis indicit, ingentes copias contrahit, illis duces & centuriones præficit, & Wittingum sequi jubet. Cæterum erat apud Gediminum nobilis adolescens Germanus bello captus, qui nonum jam servierat annum, & ita se ex Ducis sententia probe gesserat, ut jam intimus esset ex corporis custodibus. Is secreto sermonem proditoris exceperat, ideoque non suam minus quam popularium vicem dolens, consilium ex tempore capit, vel cum capitis sui periculo rem ad Cruciferos deferendi, & eadem opera in libertatem se vindicandi. Nec diu moratus, nocte quadam, cum Dominum lecto commendasset, equo clanculum conscenso celeriter Bavariam advolat,

1338.
Proditio
Wittingo-
rum dete-
cta.

advolat, & indicio facto, quis esset, præfecto arcis omnem rationem machinationis proditorum detegit, docet eorum alterum cum hostibus adventare, alterum ejusdem consilii participem in arce insidias fruire. Hic continuo captus & tormentis subiectus rem omnem fatetur, deprehenditur etiam materia, quam in abdito loco ad fuscitandum incendium clam congelerat. Iam advenerat dies Dominica, quæ sacrosanctæ Trinitati dicata est, cum Litvani arcem ingenti exercitu undique circumdant, nec aliud primum expectabant, quam ut orto incendio proditio- nis eventum conspicerentur. Dum expectant, ecce Wittingus, qui remanserat, ex arce in muro fracta gula suspenditur. Quo ligno facilis erat conjectura facienda rem detectam esse. Et procures Litvani protinus ira perciti alterum etiam Wittingum frustulatum concidunt. Sed ne in sola prodicione momentum expeditionis suæ posuisse viderentur, rem viribus & aperto Marte tentandam censent. Itaque cum omnibus copiis oppugnationem adoriuntur, eamque per dies viginti duos continuant, novis semper militibus suffectis, quorum plurimi cotidie a propugnatoribus interficiebantur. Tandem cum omnes vires periclitari & extrema tentare decrevissent, biduum militibus indicunt, quo corpora curent, & ad expugnationem se parent. Interim Theodoricus Magister & Palatinus Rheni cum suis copiis silenti agmine adveniunt, & ex propinquo nihil præsentientibus Litvanis, iis qui in arce erant adventum suum clam nunciant, & quid fieri velint docent. Itaque sequenti nocte utrinque in hostium castra fit impetus, multi adhuc somnolenti trucidantur, qui ad arma venire poterant aliquandiu resistunt, tandem undique circumventi quaquam evadendi copia esset in fugam se conjiciunt. Castra direpta, ibique multa præda & non exigua copia vulneratorum capta. Magister Marecallum Henricum Dusmariensem cum equitatu mittit ad persequendos hostes. Ibi denuo multi cæsi, multi etiam capti & ad Magistrum remissi. Marecallus ubi persequendi finem fecisset, de improvilo in territorium Medenicum ducit, ubi tum omnia erant secuta, ideoque plus etiam damni illatum, & præda major ac luculentior inventa, quæ eo magis etiam milites passim a signis dispersos & palantes habuit. Et quanquam Marecallus quantum poterat operam daret, ut dispersos revocaret, ac in ordines cogeret, tanta tamen prædæ cupiditas fuit, ut non prius miles se receperit, quam ingens multitudo Litvanorum & Samogetarum undique confluerit ad communem hostem opprimendum. Et sane quilibet ex militibus Cruciferorum cum tribus barbaris rem habiturus videbatur. Itaque præ tanta hostium multitudine passim trepidari coeptum, & tam de salute quam victoria desperari. At Marecallus & Palatinus, viri cordati, qui non semel ancipitem Martis aleam experti fuerant, ordines circumire, hortari, ac monere, ne quid eam hostium multitudinem metuerent, reliquias saltem illorum esse, qui ab arce Bavarica nullo pene negotio fuissent repulsi, quos ut persequerentur & penitus extirparent, in agrum hostilem itum esse: optimum quemque jam antea cæsum & captum, hos meros esse fugitivos, alios servos, alios ex agris passim collectos, quorum maxima pars nullum unquam exercitum sed ne signum quidem viderint: Ubi primum signa canere, & militum

Litvani Ra-
variam ar-
cem oppu-
gnant.

Litvani cæsi.

Expeditio
in Litvani-
am.

Exhortatio
militum.

tum clamorem tolli audiverint, continuo sui compotes præ terrore non facturos, & mox fugam circumspectores: Et ut essent homines in armis exercitati, in eo tamen loco rem nunc esse, ut aut fortiter vincendum, aut honeste moriendum, aut turpiter serviendum sit: Cogitarent se tanquam capitales barbarorum hostes pro Religione Christiana, pro gloria Divæ virginis, pro laude & vita denique pugnam pugnare, præstare vero in acie occumbere, quam in hostium potestatem venire, qui captivos non vulgari modo occidere, sed vivos cum armis ac equis cremare & cum ingenti cruciatu dæmonibus suis immolare soleant, ac si cui vitam condonent, miserabilem servitutem, inter quotidiana verbera, flagella, vincula, tormenta, serviendam esse, ubi canes etiam meliori conditione sint quam homines captivi: Viderent præterea tantam & tam luculentam se prædam ex hostibus nunc cepisse, quantam antehac vix audiverint, eam hostes recuperare velle, hinc illam multitudinem ad terrorem ostentari, hanc si relinquere velint, jam cum hoste depactum esse, nihil illos moraturos, quo minus salvi omnes hinc abirent: Cur autem in hosticum profecti fuerint? Cur huc usque periculum capitis adiverint? Nempe ut laboris & periculi solatium aliquod acquirerent: Miserum utique militem esse, cui pro labore perpetuo nullum unquam præmium sperare liceat. Enim vero mihi (inquit Marefcallus) minime verisimile est, ullum esse inter omnes, qui sub meis signis militant, qui si vel minimam prædam, unum saltem equum, bovem, vaccam, aut ovem ex hisce hostibus cepisset, & tres instructis equis illum circumstarent ad prædam eripiendam, non potius auderet solus tres prosternere & equos insuper illorum lucrari, quam vel vaccam vel ovem a se captam illis restitueret. Nondum dicendi finis factus erat, cum milites sponte se cohortari, metum omnem abjicere, ac nullo ordine, non expectato imperio pro se quisque in hostem ruere, cedere, prosternere. Mare-

Litvani de-
nuo cæsi.

An. 1338.

scallus etiam vento vela dans ab omni parte signa canere jubet. Tantis impetu primo terror hostes invasit, ut sægre aliquandiu resisterent, & continuo sese in fugam effunderent. Marefcallus fugientes diutius insequi noluit, sed receptui cecinit, eo tantum lætus, quod militis temeritas feliciter cecidisset. Et sane miles de conservanda potius & abducenda præda, quam hoste persequendo cogitare videbatur. Cæsi ex hostibus mille ducenti & viginti circiter, sic ut tantæ multitudini plus omnino terroris quam cædis illatum fuerit. Pugnatum est in campo Galekuken, vel ut alii vocant Dablawken, ipsa die assumptionis Mariæ, anni supra millesimum trecentimum trigelimi octavi. Marefcallus inde quam primum abeundum censens, ne hostis iterum a tergo metuendus esset, prædam & captivos cum impedimentis præmittit, ipse instructa acie & compositis ordinibus subsequitur. Sic quarto die, hoste nullibi viso, in Sambiam perventum. Quinquennium ferme deinceps a Litvanis otium fuit.

1341.
Magistri
obitus.

Anno supra millesimum trecentimum quadragesimo primo conventus fuit Toruniæ, ut ibi de pace inter Polonos & Cruciferos ageretur, intercedentibus arbitris Ungariæ & Boëmiæ Regibus, & Legati cum mandatis omni ex parte missi aderant. Vix dum rem aggressi fuerant

nuncia-

nunciatur, Magistrum Theodoricum vehementer ægrotare, & hominem decrepitæ jam ætatis ab isthoc morbo non convaliturum. Exinde Carolus Boëmiæ Regis Ioannis filius, Marchio tum Moraviæ, qui præsens erat, Mariæburgum excurrit, ut vivum adhuc conveniret. Ubi id Theodorico nunciatum esset, quamvis corpore infirmus, iussit sibi tamen vestes pretiosissimas indui, & sic ornatus in lectulo confedit, & Marchionis adventum expectavit. Cum eo diu multumque collocutus, præsertim ut Ordinem ejus gratiæ & amicitiae commendaret, initio subsequenti ejusdem noctis in vigilia Sancti Viti placide vita excessit. Vir profecto omni laude dignissimus, qui non solum in administrando summo Magistratu, sed etiam in cæteris officiis, quorum præcipua diu gessit, obeundis, adeo bene ac præclare de Ordine suo commeritus fuit, ut nullus pene Magistrorum ipsi fuerit comparandus.

Hic est Theodoricus, qui eodem quo obiit anno, decretum tulit de portorio maritimo a Gedanensibus & Elbingensibus percipiendo, quod etiamnum hodie extat, & hisce verbis perscriptum est: Nos frater Theodoricus Burggravius de Aldenborg, Ordinis domus Teutonicæ Hospitalis Sanctæ Mariæ in Hierusalem, generalis Magister, universis præsentium notitiam habituris fore notum cupimus, & publice profite-mur, quod dissensio seu discordia, quæ inter fideles nostros, honorabiles & discretos viros, cives in Elbinga ex una, & cives in Dantzic parte ex altera, ex parte pecuniæ, quæ Pfalgeld in vulgari dicitur, vertebatur, in præsentia nostri & fratrum nostrorum hoc modo est complanata & sopita, videlicet quod præscripta pecunia Pfalgeld vulgariter nominata, proveniens de bonis quæ, supra Visslam pervenerint, civibus in Dantzic debet perpetuo cedere & derivari. In cujus rei evidentiam & memoriam perpetuam sigillum nostrum præsentibus est appensum. Datum & actum in Dantzic, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo, quarta feria ante Dominicam Palmarum. Hujus rei testes sunt honorabiles & religiosi viri fratres nostri, Ludolphus König magnus Commandator, Heinricus de Kniprode Commandator in Dantzic, Christianus Vice-Commandator ibidem, Fridericus de Spangenberg, Eberardus Grieffe, Ioannes Langerbeck, Dominus Heinricus Sambien-sis Ecclesiæ Canonicus, Capellanus noster, & alii quamplures fide digni.

Decretum
super Pfal-
geldo.

Eodem anno quo Theodoricus diem obiit, Livoniam pro Magistro gubernare coepit Burcardus de Dreileven, qui Frauenburgum ædificavit, Mariæburgum autem a Theodorico coeptum absolvit & totum communivit. Idem etiam rusticos seditiosos in Livonia cohibuit. Nam qui Harriam incolunt, turmatim congregati una nocte mille octingentos homines Germanos Nobiles, nullo nec sexus, nec ætatis habito discrimine, matronas, virgines, pueros, puellas, servos, crudeliter obtruncaverant. Illi deinde prædia, monasteria, oppida diripiebant. Confluxerat ad eos tanta perditorum hominum manus, ut circiter decem millium exercitus esset. Ex hac hominum fece Principes & Duces sibi constituiebant, urbes & arces obsidebant, & multa flagitia per totam

Promagister
Livoniz.

Rustici Li-
vonienfes
seditiosi.

eam provinciam perpetrabant. In Osilia insula Germanos omnes crudeliter interfecerant. Mox praefectum & Conventum in arcē Poydena obsidebant. Obsessi cum diutius sufficere non possent, abutū librum & arcis deditionem paciscebantur. Conditionem rustici acceperunt, sed fidem minime servarunt. Ad unum enim omnes plusquam barbarice immaniter contrucidarunt. Hos nebulones & publicae pacis everlores Promagister cum ex Prussia auxiliares copias, Duce Heinrico Dusmariense Marescallo & Commandatore Strasburgensi, septingentorum equitum accepisset, adeo severe ultus est, ut seditiosorum istorum circiter duodecim millia hinc inde per provinciam, & in Osilia novem millia caederentur, eorumque rusticorum multo maxima pars funditus deleteretur.

An. 1342.

XVII. Magistri Generalis septimus decimus subiectus est, Ludolphus König, Dominus de Weitzaw, Saxo nobilis, qui cum primum sui regiminis annum in componendis Prussiae & Livoniae rebus impendisset, anno secundo pacem cum Casimiro Poloniae Rege post multas tractationes die Mariae Magdalene, quae mensis Julii vigesima secunda est, hisce conditionibus coivit: Ut Casimirus jure omni quodcumque ille a Majoribus suis Poloniae Principibus haberet in Pomerania, Culmensi & Michaloviensi ditione (in Prussicis annalibus Niessowa, Orlowa, & Murinowa nominatim adjiciuntur) sese posterosque suos, jurejurando interposito, & litterarum monumentis consignatis abdicaret, ac de sigillo etiam, quo Regia diplomata signantur, Pomeraniae nomen eraderet: Ipse vicissim a Cruciferis Cujaviae & Dobrini liberam & pacificam possessionem acciperet, juxta ipsorum inscriptionem, quam antea Calisiae die Sabbathi Kiliiani martyris & ejus sociorum eodem quem diximus anno ediderant. Sic tandem pax inter Polonos & Cruciferos tum constituta fuit, quae dehinc circiter sexaginta sex annos, usque ad Regem Jagellonem & Magistrum Ulricum Jungingenem perduravit.

Gedanum munitum.

Eodem anno Ludolphus Magister civitatem Gedanensem novam sive primariam (nunc vocant die rechte Stadt) muris & fossis communitate coepit, cum antea palis & ligneis propugnaculis, humo ingesta, fuisset munita. Dies ejus operis coepti adhuc hodie in templo summo Mariano supra sacrarium his verbis annotata reperitur. Anno Domini MCCCXLIII. feria quarta post Laetare positus est primus lapis muri civitatis Dantz & postea proxima feria sexta positus est primus lapis muri Ecclesiae beatae Mariae Virginis, cujus dedicatio celebrabitur Dominica proxima post festum nativitatis Mariae. Atque ab hoc tempore civitas Gedanensis coepit commerciis Polonicis & transmarinis acquirere sibi non contemnendum incrementum. Eodem anno mandato ejusdem Magistri arx Bavarica, quod loco haud satis idoneo primum instituta fuerat, diruta fuit, & non procul inde in locum commodiorem & munitiorem translata. Nomen vetus mansit arci Bavaricae, quam nostra lingua Beyern vel Beyersburg nuncuparunt.

Arx Bavarica.

Neque

Neque diu post Litvani cum ingentibus copiis Sambiam invadunt, An. 1344. ac longe lateque ferro & igni devastant, homines omnes, quicunque in Litvanorum agris extra munitiones deprehenderentur, vel caesi vel in captivitatem eruptio. abducti. Erant tum cum Ludolpho Magistro Ludovicus Ungariae & Joannes Boemiae Reges, & aliquot Germaniae Principes, qui omnes cum comitatu suo Cruciferos juvare, & in Barbaros arma vertere se paratos ostendebant. Ubi in Sambiam venerunt, hostes jam pedem retulerant, & versus Livoniam se converterant, ubi existimabant, ex sententia rem sibi successuram, quandoquidem Promagister, ut antea dictum est, rusticorum gravissima seditione distrahebatur. Reges & Principes, qui cum Ludolpho erant, suadebant, ut omnes copiae hostem insequerentur & Livoniae auxilium ferrent. Cui consilio ille obsequi nolens in Litvaniam progressus agros alioquin vacuos & desertos undique populabatur, neque multum tamen proficiebat. Qua re offensi Reges ac Principes plerique domum contenderunt. Interim Litvani, qui in Livoniam de improvviso eruptionem fecerant, arcem Tarweitem nocturna proditione Semigalli cujusdam occupant, ac ibi septem fratres Ordinis cum omnibus Germanis trucidant. Deinde Mitoviam progressi oppidum incendio consumunt, cumque ignis vi venti latius evagaretur, arcem simul comprehendit, ibique etiam fratres aliquot & circiter sexcenti homines flammis misere perierunt. Itum porro in territorium Doblenum, ubi omnia crudeliter devastata, homines partim caesi, partim cum uxoribus & liberis, tanquam pecudes agminatim in servitutem abacti. Eodem furoris cursu usque ad fluvium Dunam & civitatem Rigensem excurrunt, ubi paulo ante barbarorum adventus nunciatus & vix creditus fuerat. Omnem agrum circumcirca illi devastant, inde ad novum molendinum procedunt, & primo impetu suburbium capiunt ac incendunt, incolas autem omnes ferro crudeliter obruncant. Eadem calamitas Segewoldenses & Walkenses oppressit, & nihil a caedibus & rapinis intactum reliquit. Atque ita barbari nemine obstante maximam praedae vim, & innumeros mortales in miserrimam servitutem abduxerunt.

Magister consilium bonum male spernit.

Livonia misere vastatur.

Haec clades Livoniae illata eo magis Ludolpho Magistro dolebat, quo imprudenter ille rem gesserat, quoque minus expeditione sua in Litvaniam conversa profecerat, ac interim Livonenses omni auxilio destituerat. Neque extranei solum auxiliares ipsi factum hoc exprobrabant, quod ipsos a proposito hostes in Livoniam usque persequendi averterat, sed etiam multo magis a domesticis & praesertim fratribus Livonienfibus crimini dabatur, quod prudens sciens provinciam & miseros subditos hosti praedae exposuisset, ac quantum in eo esset sponte prodidisset. Id probri genus hominem alioquin animi impotentem & ad iram proclivem adeo perculit, ut mente moveretur, & in furorem incideret. Unde multa mira & aliena ab hominum sensu profari subinde coepit, quae nemo vel intelligere vel divinare posset. Primores benignis verbis ipsum aggressi suadebant, ut Magistratu tantisper se abdicaret, donec ipsi valetudo restituta esset, ac interim alium sibi substitui haud aegre pateretur. Neque desunt, qui scribunt, eum dicto audientem fuisse, & in alterius electio-

Magister animi dolore ad infamiam redactus.

electionem consensisse. Sed quid quæso furiosus consentiret, qui dubio procul ipsemet statum & conditionem suam ignoraret? Accidit tandem, ut unum ex ministris incautius cum eo conversantem cultro confoderet ac perimeret. Quo facto primores Ordinis ipsum in castrum Engels-
 Magister in castrum conclusus. purg, quoad vixit, concluderunt, eo interim colore ad vulgus prætenso, quasi Magistratu sese sponte abdicasset, & deinceps Commandator vel præfectus ejus arcis futurus esset. Neque sane diu supervixit & post obitum in Mariæ Insula humatus est.

Sufficitur in ejus locum octavus decimus Magister generalis
 An. 1345. Heinrichus Dusmariensis de Arffberg Nobilis Pomeranus, ipso die Lucie anno supra millesimum trecentessimum quadragesimo quinto, qui imperii
 XVIII. fuit ultimus Cæsaris Ludovici Bavari, & Regni decimus tertius Casimiri
 Magister. magni, cum quo pacem a prædecessore initam renovavit, & quoad Magistratui præfuit, firmiter conservavit.

Lati grossi. Hic primus latos grossos, Bohemici grossi valore, in Prussia ex-
 cudit. In uno latere cernebantur insignia Ordinis Crucis liliatæ cum hac inscriptione: Heinrichus tertius Magister generalis, Dominus Prus-
 Expeditio in Litvani- am. siæ: in altero insignia Magistri gentilitia, cum hac inscriptione: honor Magistri justitiam diligit. Nihil prius fuit huic Magistro, quam
 1346. ut cladem & ignominiam nuper in Sambia & Livonia acceptam ulcisceretur. Itaque omnes ordinis vires ex Prussia & Livonia, quadraginta circiter millia militum contrahit, & recta in Litvaniam ducit, tanta ubique cæde, rapina, incendiis & populatione, quantam antehac Litvania nunquam fuerat experta. Occurrit magnus Dux Olgerdus Gedimini filius cum auxiliariis Smolenscibus, Polocentibus & Rus-
 Pugna cruenta. sis, innumerabilem ferme multitudinem secum trahens, committitur prælium ingens ipso die purificationis Mariæ anno supra millesimum trecentessimum quadragesimo sexto, in campo Augken vel Oukaym, ubi utrinque permultum sanguinis tam Christiani quam Ethnici profusum est, adeo ut rivi defluerent, & campus cadaveribus constratus videretur. Vix unquam alias cum Litvanis atrocius & obstinatus pugnatum. Inclinauit tandem ad Cruciferos victoria, & hostes quantumvis longe numero superiores in fugam acti. Cæsa in acie plusquam viginti duo millia hominum, ut annales Prussici una voce testatum reliquerunt. Ipse
 Canobium Lebenicense. Mechovita Polonicus scriptor octodecim millia Litvanorum & sociorum eo prælio scribit occubuisse. Ob hanc victoriam, & ex præda inde comparata Cruciferi canobium monialium in oppido montis Regii Lebenicio extruxerunt, & manubiis Litvanicis locupletarunt. Magister
 Vielunum arx capta. ut fortuna uteretur, neque hostibus respirandi facultatem daret, sequenti æstate rursus in Litvaniam duxit, ac ibi arcem & oppidum Vielunum obsedit, mox vi cepit, diripuit, ac solo æquavit, totum deinde territorium ferro flammaque devastavit, ac ingentem prædam hominum & pecorum in Prussiam reduxit. Deinde Ioannisburgum ad fluvium Pissam extruxit, ut eo facilius Litvanorum excursiones coercerentur.

Litvani

Litvani eo accepto duplici incommodo non adeo dejiciebantur An. 1347. animis, quin se Christianos egregie ulturos, & eorum superbiam & do-
 minandi nimiam libidinem fracturos minime diffiderent. Itaque Olgerdus auxilio fratris Kinstoudi & Russorum Regis Normanni, ut Wigan-
 dus scribit (ego vero existimaverim fuisse Narimundum Olgerdi & Kin-
 stoudi fratrem, qui permagnam Russiæ partem obtinebat) anno sequen-
 ti, magnis contractis copiis Litvanorum, Russorum & vicinorum Ethni-
 corum, circa Bachanalia in Prussiam populabundus denuo pervasit, ac
 quantum omnino istis copiis fieri poterat, Christianorum subditos, rem
 & agros dedit internecioni. Quarta die post Dominicam Invocavit
 Litvani isti, cum tanta hominum multitudine Rasteburgum subito op-
 presserunt, ac direptum incenderunt, Christiani omnes sine sexus & æta-
 tis discrimine crudeliter cæsi, Barthense deinceps territorium totum de-
 populati arcem Girdawam oppugnarunt, quam cum capere nequirent,
 vicis & pagis passim incensis, Luneburgum oppidum ceperunt ac incen-
 derunt, ab arce per præsidiarios fortiter repulsi, omnem iram ac furorem
 in pagos & agrum effuderunt. Inde Rasteburgum est reditum, ubi cum
 unum diem stativa habuissent, in Varmiam prædabundi excurrunt, ar-
 cem & oppidum Resselam capiunt, diripiunt & incendunt, atque hinc
 cum ingenti præda, & captivorum numero discedunt. Heinrichus Ma-
 gister indignitate rei tam subitæ vehementer commotus, per totam Prus-
 siam & Pomeraniam omnes omnino mares, qui per ætatem arma ferre
 possent ad signa cogit ac instruit, existimans semel jam cum Barbaris
 depugnandum esse. Nec tamen tam cito potuit copias expedire, quin in-
 terim illi agrum Ragnitensem devastarent. Inde per sylvam Grauden-
 sem profecti Welaviam capiunt vacuum ac desertam, quod incolæ metu
 adventantium hostium profugerant. Oppido direpto & incenso, per agros
 Wolmeriensem & Wunsdorfensem longe lateque devastatos, cum præ-
 da paulatim domum se recipiunt. Iam Magister copias suas omnes con-
 traxerat, & hostium vestigiis insitebat, cum per exploratores undiqua-
 que dimissos cognoscit, Barbaros præda onustos, pedetentim se recipere, itaque prævertendum ratus Insterburgum ducit, ac inde notis viarum compendiis per sylvas iter facit, ubi quamprimum hostes se consequi posse censebat. Tertio demum die per exploratores comperit, illos ad flumen Strebam (alii Strebnciam scribunt) conquirere & prædæ partitioni operam dare. Magister eo quam maxime potest silenti agmine contendit, & ita suos instruit, ut hosti a fronte essent turmatim, fluvius autem tergum hosti clauderet, quo minor effugiendi spes esset. Inde repente signo dato hostes undique premuntur. Multi cæsi priusquam ad arma, ad equos, ad ordines venire possent. Fit atrox prælium, in quo fratres Ordinis quinquaginta & caeterorum militum circiter quatuor millia desiderata, Litvanorum & Russorum ultra octodecim millia cæsa, Litvani & caeteri in fugam coniecti, quæ nullibi ferme quam per fluvium patebat, Russi cæsi. ubi alii ab aliis in aquam impulsu magnam inter se ipsos stragem ediderunt, sic ut Mechovita scribat, plures in fluvio quam in pugna periisse, inter quos fuit Narimundus Russorum ductor, (Mechovita Ducem Smol- Narimundus in fluvio nensem vocat) qui viribus equi alioquin eximii confusus, qui cum alias etiam latiora perit.

Lib. II.

X

latiora & rapidiora flumina transisset, amnem ingressus, armorum pondere & equum frustra cum aqua colluctantem & se ipsum oppressit & in voragine submersit. Cæteri qui aquæ se committere non auderent, abjectis armis se dediderunt & vitam precario servarunt. Omnis præda recepta & dominis ut plurimum restituta.

Litvania va- Secundum hanc victoriam Magister Mareſcallum Sivardum de
statur. Tannenfeld cum parte copiarum in Litvaniam prædatum emittit. Is sex dierum itinere progressus omnia longe lateque devastat, unoque prædationis tenore territoria Pervare, Gelow, Eroglen & Pastow penitus direpta & incendiis devastata ac ingens numerus hominum & pecorum abductus. Cum altera copiarum parte Magister arcem Vielunum aggrediendo ca-
Viellunum tur. Eam jam antea Cruciferi captam solo æquaverant, sed Vithenes
denuo ca- Dux paulo post ex cineribus resuscitaverat, & longe quam prius esset
ptum. munitiorem reddiderat. Magister iis, qui in arce erant denunciari jubet, ut aut arcem sibi dederent, seque captivos omnes sisterent ac imperata facerent, aut malam cædem, omni gratia deinceps exclusa, expectarent. Erant in præsidio armatorum mille quingenti præter imbellem multitudinem, quæ ex agris eo confugerat. Hi metu victi & malum metuentes, quantumvis tueri se facile potuissent, abjectis tamen animis etiam arma abiciunt, & sponte deditionem faciunt. Ita enim fieri solet, in bello præsertim, ubi semel quis vicerit, ut ea etiam, quæ vinci non possent, ipsa victoris fama facile concidant. Magister dedititios cum cæteris captivis in colonias per Sambiam distribuit, & sacris Christianis initiari curavit. Arx autem Vielunum secundo jam diruta & complanata est.

An. 1347. Anno supra millesimum trecentimum quadragesimo septimo, Promagister Livoniae creatus est Goswinus de Ercken, antea Commandator Velinensis, cujus regiminis tempore magnus Magister, quem diximus, Henricus a Danicæ Rege Waldemaro ejus nominis tertio, & fratris ejus Otthone, provincias Livoniae Harriam & Wirlandiam cum tri-
Harria, Wir- landia, Nar-
landia, Nar- bus oppidis & arcibus, Revalia, Narva, & Wessenbergo, cum omni
va, Revalia, jure, proventu & fructibus, præsentariis undeviginti millibus marcarum
emptæ. argenti puri jure hæreditario emit & Ordini acquisivit. Perfecta est venditio ipso die Joannis Baptistæ in Castro Mariæburgensi Prussiae, & deinde die omnium sanctorum traditio oppidorum, castrorum, agrorum, subsequuta est, & Otho Regis frater Ordinis insignia suscepit.

1348. Anno sequenti ipso die passionis Dominicæ ante festum Pascha-
Olivenſe tos, cum monachi monasterii Olivenſis post peracta sacra in Refectorio
Monasteri- confedissent, & suo more ejusdem diei epulas, panem & aquam perciperent, in culina autem coqui & lixæ tubum, per quem fumus evaporat, igne expurgare vellent, ut ad festum instans purior & nitidior esset, eamque in rein plurimum straminis & sarmenti comportarent, ac inde ignem excitarent, ingens inde ortum est incendium. Flamma enim ex tubo evolans vicina domicilia corripuit, ac in tantum evaluit, ut nulla ratione extingui posset, donec templum etiam comprehendit, & sic una cum templo,

templo, domicilia, dormitoria, horrea, & quicquid tandem ædificiorum in toto monasterio erat, incendio isthoc exusta sunt, ut præter muros nihil omnino reliquum ejus monasterii maneret. Magister Henricus Dusmariensis, Commandatarius magnus Henricus sive Winricus de Kniprode, Gerardus Abbas Pelplinensis, Matthias Episcopus Cujaviæ, Joannes Episcopus Varmienſis, Jacobus Culmenſis & Jacobus Sambienſis & Arnoldus Pomezaniensis, tantum pecuniæ contribuerunt, ut monasterium istud intra vertentem annum restauraretur, & multo commodioribus ædificiis ac diætiſ, & templo quoque splendidiore exornaretur. Hinc est, quod deinde Cruciferi gloriari consueverunt, se legitimos ac veros fuisse monasterii Olivenſis conditores, cum exustum e cineribus restaurassent, & in meliorem ac ampliorem statum, additis multis ornamentis perduxissent.

Magister Henricus Dusmariensis post tantas clades Litvanis & Russis illatas a barbaris vicinis pacem deinceps habuit, quam diu inter homines superstes fuit. Et Litvani cum tot homines suæ nationis cæſos, alios in servitutem abductos, agros autem vastatos & desertos viderent, facile otium patiebantur, atque etiam in lucro ponebant, quod Cruciferi non acerbius victoriam exercerent. Magister excessit rebus humanis, vel ut aliis placet, Magistratu se abdicavit anno 1351., quem sex annos feliciter non minus quam prudenter gesserat, & deinde in arce Brettiana diem obiit, Mariemburgi sepultus.

Sequitur Magister generalis decimus nonus, Henricus (quem alii Winricum nuncupant) de Kniprode, anno sexto Caroli quarti Imperatoris ac decimo nono Poloniae Regis Casimiri, quo eodem anno Olgerdus Litvaniae Dux, Jagellonis pater, Tartaros evocavit, ad Podoliam & deinceps Poloniam devastandam. Erat hic Magister vir gravis, pius & justus, quique studia pacis maxime coluit, nisi quantum a Litvanis ad bellum, quantumvis invitatus ac nolens, pertraheretur. Magistratum gessit summa cum laude, oppidis, arcibus, templis & monasteriis, quæ superiorum bellorum injuria cladem accepissent, diligenter restauratis, adeo, ut hoc Principe Prussiae status longe fuerit florentissimus. Inter cætera opera adjecit urbi Regiomontanae alteram in Pregelæ insula ædificatam, dictam a suo nomine Knipoviam, quasi Kniprodi aulam, ubi hodie Academia sita est. Tertia etenim ibi civitas Lebenich jam antea fuerat ædificata, & sortita nomen vel a rivo Leba, qui ibi Pregelam influit, vel a veteri pago, qui ibi situs fuit, ubi primum vetus civitas Regii montis coepta fuit ædificari. Instituit Mariemburgi collegium Jurisconsultorum, qui de qualibet tam civili quam Ecclesiastica re consulentibus jus dicerent vel de jure cujusvis causæ responderent. Sancivit illud etiam in omnibus Terrarum & civitatum Judiciis nominatim, ut quilibet, cui dicendæ sententiæ jus esset, opinionis suæ rationem vel ex jure scripto, vel æquitate naturali, vel historiarum probatarum exemplo, proferret ac allegaret, alioquin jus ferendæ sententiæ non haberet. Hic primus etiam leges vestiarias tulit, & in singulis civitatibus arborem crexit,

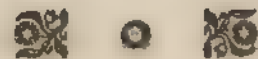

erexit, qua singulis annis in festivitate Pentecostes balistis aves lignæ de-
jicerentur. Institutum pro isthoc tempore satis utile, nostro seculo
pro sclopetis in bello etiam ridiculum. Instituit etiam, ut pro do-
mibus defunctorum velum album suspenderetur, quod (ut opinor)
pestilentiae tempore, quæ statim secuta est, factum fuit, quo nimi-
rum quilibet contagionem eo facilius evitaret. Sed morem hunc pe-
nes mortuos etiam extra pestilentiae tempus, in hunc usque diem in
Tempestas. Prussia servamus. Eodem anno quo Magistratum Henricus Kniprodi-
ensis inivit, eo die qui Crucis exaltationi dicatus est, tanta fuit in mari
Baltico & vicinis littoribus tempestas, ventis inter sese vehementer di-
micantibus, ut in portu Gedanensi sexaginta naves onerariæ simul & se-
mel perierint, & triginta septem eminentiores turriculæ templorum de-
jectæ fuerint. Quid alias damni in mari navigantibus datum sit, facile
est conjectari.

An. 1352. Anno insequenti Prussiam alia calamitas invasit, quam illa tem-
Pestis. pestas inasitata anni præteriti portendisse videri potest, qua per hye-
mem per se laxam, non frigori multum, sed ut plurimum imbribus con-
tinuis obnoxiam, in civitate saltem Gedanensi ultra tredecim hominum
millia consumpta sunt. Et cum ea lues per totam Prussiam pari sævitia
passim grassaretur, Torunii quater mille & trecenti homines, Elbingæ
circa sex millia, in monte Regio octo millia, ex fratribus Ordinis cen-
tum septendecim hinc inde perierunt. Quid in cæteris civitatibus, quid
in pagis & villis ea pestilentia labis dederit, ex eo facile aestimari potest,
quod in tenuiorum hominum turba & conversatione semper iste morbus
grassari solet gravius, quam apud locupletiores, qui nonnihil & medica-
mentis & locorum ac aëris mutatione prævenire possunt.

Expeditio Eodem anno, quo pestis grassabatur, 1352. nunciatum fuit novo
in Litvanos. Magistro, Litvanos rursus in armis esse, & de vastandis Cruciferorum
ditionibus cogitare, quasi scilicet cum defuncto Magistro victore victo-
ria jam ipsis Litvanis blandiri vel ipsos sponte vocare videretur. Itaque
Magister melius illud existimans prævenire, quam præveniri, statuit
ipsis in illorum finibus occurrere, & necessitatem in Prussiam erumpendi
compendio facere. Erant cum Magistro Burggravius Norinbergensis &
Comes Ottingensis. Hi populabundi per territoria Gesow, Eroglen,
Rosgayn, Duklen & Pastow progressi omnia vastabant, & plurimum
damni hostibus ad primum adventum perterritis inferebant. Sed & Cru-
ciferis ea populatio minime cessit prospere. Inguente enim maxima vi
pluviarum, cum metuerent, ne paludes & flumina gelu concreta, per
quæ venerant, imbribus emollescerent, & sibi reditus præcluderetur,
raptim copias omnes reducerunt, sic ut fugientibus quam victoribus
similiores viderentur. Captivos & prædam ferme omnem in ea festina-
tione relinquere cogebantur, interim per loca vastata redibant, ubi nec
pabuli nec commeatus copia suppetebat. Multi equi inedia & lassitudi-
ne consumpti, equites ipsi, qui pedites incedere non assueverant, fame
& frigore enecti. Inter paludes etiam imbre jam resolutas non pauci cum
equis & impedimentis absorpti: reliqui vix ægre domum repedarunt.

Litvani

Litvani cladem hanc ulturi, haud diu post circiter Bachanalia co-Litvanorum
pias ingentes contrahunt, & per lacum Curoviensem tum etiam gelu quadriparti-
concretum, in ditiones Ordinis quadripartito agmine impressionem faci-
unt, quibus in locis nulla omnino de hostium adventu poterat esse cogi-
tatio. Primum agmen adversa ripa fluvii Camiscii usque in territorium
Schaken pervasit, ubi omnia flammis & ferro repente vastata, pecudes
& captivi raptim abducti, qui sequi non potuerant, pueri, mulieres,
virgines, quadrupedes, constricti & in carpentis congelati avehebantur.
Virorum qui primo impetu resisterant circiter septingenti occisi. Secun-
dum agmen juxta rivum Kuskein incedens, territorium Powinden inva-
sit, ubi simili furore omnia prostrata. Tertium in territorio Kaymen
similem crudelitatem exercuit, & ibi quoque captivi minoris & tenerio-
ris ætatis quingenti vincti in carpentis abducti fuerunt, cæteri omnes
ferme trucidati. Qui in ultimo erant agmine secundum ripam fluvii
Deimæ progressi, Labiam usque populabundi pervenerunt, sed non ea-
dem fortuna qua cæteri. Commandator enim Henricus Schindekopp
cum præda revertentibus sese objecerat.

Hunc itaque declinantes aliam viam, quantumvis ignotam, ver-Litvani cæsi.
sus lacum Curoviensem ingrediuntur, ubi cum paludes non satis a gelu
firmatas perrumpere vellent, plurimi eorum cum equis & carpentis in
voraginibus absumpti perierunt. Instabat a tergo Henricus & postre-
mos impigre cædebat. Idcirco qui supererant relictis paludibus, pleno
gradu rursus versus Deimam properant, ubi cum non tanta esset glaciei
firmitudo, ut tantam hominum & equorum multitudinem simul irruen-
tium sustinere posset, circiter quingenti perierunt. Reliquos denuo ad
lacum Curoviensem properantes Henricus strenue insecutus maximam
eorum partem concidit, saltem quadraginta quinque per deditionem
conservatis.

Sequenti anno, ineunte vere, ambo Litvanorum Duces Olger-
An. 1353.
dus & Kinstoudus in Prussiam populabundi venientes, circa Resselem Olgerdi &
omnia longe lateque vastabant, & magnam hominum cujuscunque sexus Kinstoudi
& ætatis multitudinem immaniter trucidabant, mille insuper & quingen-
tos captivos in servitutem abducebant. Succurrunt continuo cum au-
xiliaribus copiis Præfectus ejus loci Fridericus de Obart & Commanda-
tor Henricus de Kranichfeld, qui de improvviso hostem invadentes com-
plures illorum cædunt, tandem etiam in fugam convertunt. Ipsi præ
vindictæ studio longius præ cæteris vestigia fugientium insecuti mox ab
hostibus undique circumventi & oppressi trucidantur. Quo facto per-
culsi milites illorum ab insequendis hostibus destiterunt. Litvani etiam,
quod majores copias adesse suspicarentur, nihil aliud conati, quantocy-
us possunt iter accelerant; & quia captivi remorabantur, nec equorum
cursum adæquare poterant, eos omnes, absque discrimine sexus vel
ætatis plusquam barbarica immanitate ad unum trucidant. Hanc tam
insignem crudelitatem non virorum modo sed magis etiam foeminarum,
& puerorum, adeo ægre ferebat Magister, ut extemplo publicam ex-
peditio-

peditionem oppidatim & vicatim indiceret, facinus inhumanissimum quaquam poterat fortiter ulturus. Verum & totam eam aetatem & autumnum insequentem continui imbres adeo impeditum reddiderunt, ut necessario res in alterum annum esset differenda.

An. 1355.

Initio igitur mensis Februarii Sivartum de Tannenfeld Commandatorem Ragnitensem cum ingenti exercitu in Litvaniam mittit. Is in Litvanos quinque dierum itinere in hosticum progressus, territoria Medenicum, Eroglan, & Wayken, nemine resistente vel in aciem prodeunte, penitus evastavit, & tot omnino mortales cecidit, ac tantam praedarum vim abduxit, ut calamitatem Prussis illatam hoc modo facile compensasse videretur. Ineunte aestate rursus in Litvaniam irrupit, & itidem ut prius plurimum damni dedit, sed ne sic quidem hostes ad pugnam elicere potuit. In hyemem sequentem iterum tentare fortunam decreverat, sed aliud interim malum accidit, quo rationes ejus instituti plane sunt conturbatae. Etenim in ipsis diebus feriatis nativitatis Dominicae, nocte quadam in arce Ragnitensi adeo subitum extitit incendium, ut non prius extinguere potuerit, quam & aedificia omnia & pecudes cum equis, & omnes aliae res praeter homines periissent, & in cineres redigerentur. Itaque Magister sequenti aestate Ragnitum denuo sed commodiore loco, ubi hodie etiam situm est, reaedificavit. Excitavit etiam rursus arcem Schalawonicam, quam Litvani ante annos aliquot vastaverant, atque inde opere communito fossam longitudinis dimidii miliarii usque ad lacum Ragnitensem perduxit. In hac munitione cum omnia ipsemet praesens perustrare vellet, forte ex substructione perticarum negligentius inter se connexarum decidens, dextrum crus fregit. Interim Kinstoudus cum aliquanta barbarorum manu in Prussiam erumpens, Allenstenium arcem & oppidum circumfedit, cum nihil proficeret, agris circumcirca vastatis, sedecim pagis exustis, cum captivis & praeda domum reversus est.

1357.

Rursum in Litvanos.

Anno sequenti Cruciferi novis copiis ex Germania aliquot Principum, Comitum, & Nobilium aucti sunt, quibus accessit etiam Comes Burgensis sive Biturigum ex Gallia (vel Burgundiae fortassis) qui multos secum equites gravis armaturae adduxit in expeditionem, quam contra infideles ethnicos ex voto susceperat. His sociis Sivartus Tannenfeldensis in hosticum duxit, & agrum omnem usque ad fluvium Mekovum pervastavit. Idem factitatum est in territoriis Wayken, Rosgeine, Subna, Galva, atque inde a Pistensi agro usque in Velunensem, cum nemo in aciem usquam prodiret, populationes secure peractae, & ingens praeda reducta. Interim cum exercitus in varias partes praedae causa discurreret, aliquanta Litvanorum manus impedimenta cum calonibus & lixis eo, quo substiterant loco, oppresserunt, & praesidiariis circiter centum quinquaginta caesis, quicquid ibi rerum erat, occuparunt. Sequentibus duobus annis utrinque fuerunt induciae & excursionum cessatio. Intra quod tempus Sivardus (quem diximus) Commandator Ragnitensis, & idem Provinciae Marefcallus, quem praefectum praetorio

rectius

rectius dixeris, qui quoad vixit plurima Litvanis mala intulerat, vitam cum morte commutavit ipso die Gregorii anno MCCCLIX.

Anno supra millesimum trecentesium sexagesimo, novus praetorio praefectus Henningus Schindekop jussu Magistri binas in Litvaniam expeditiones denuo fecit. Sed cum hostem nusquam inveniret, & a prioribus incursionibus omnia passim essent deserta ac vastata, parum hoc tempore profecit. Variat hic Mechovita, qui scribit, ipsum Magistrum magnum Vinricum, adventu Marchionis Brandenburgensis animatum in Litvanos expeditionem egisse, & Marefcallo Prussiae Schindekop exercitui praefecto, terras Litvaniae vastasse, spoliaque & captivos in Prussiam reduxisse, alteram expeditionem hyeme instante in Litvanos resumpsisse, & tertiam eadem hyeme peregissee: Et his tribus expeditionibus Litvaniam adeo vehementer adflixisse, ut pro majori parte desertam reliquerit. Tertiam expeditionem reliquis duabus Ducis Kinstoudi captivitate visam insigniorem. Sed haec sequenti demum anno contigit, ut mox dicetur.

Eodem anno Promagister Livoniae constitutus est Arnoldus a Vittinghauen, Commandator Marienburgensis. Cui successit Guilelmus de Frymerfen, qui ambo continuis bellis, contra Russos, Litvanos, & Semigallos conflictati fuerunt. Hunc secutus est Ludovicus (vulgo Lobbe) de Ulsen. Quot annos horum quilibet Magistratui praefuerit, non tradunt annales Livonici. Constat autem universum tempus regiminis eorum fuisse annos circiter sex & triginta.

Anno sequenti Magister magnus Winricus ipsemet ingentem collegit exercitum & in Litvaniam duxit, eo proposito, ut aut hostes ad pugnam eliceret, aut in intima Litvaniae viscera penetraret, & ea, quae hactenus integra & intacta fuerant, devastaret. Occurrerunt illi, quod maxime optabat, ambo Principes fratres Olgerdus & Kinstoudus, & post hos Patrikigus Kinstoudi filius cum maxima Litvanorum & Russorum multitudine. Nec praelii mora a quoquam facta. Concursum fuit infestissimis utrinque animis & diu acriter & acerbè pugnatum ab ortu ferme solis usque ad multam noctem. Ibi maxima pars Barbarorum caesa, caeteri in fugam coniecti, & Christianis haud incruenta victoria cessit. In fuga Kinstoudus ab Heinricho Curatore Eckerspergenli equo dejectus & captus est. Patrikigus etiam a Conrado Hobergenli dejectus eandem subiisset fortunam, nisi a suis continuo succurrentibus, ereptus & in alium equum impositus fuisset. Pugnatum fuit ipsa die Dominica Judica eo, quo dictum est, anno. Kinstoudus captivus, Marienburg in Prussiam deductus, arcta admodum custodia noctu dieque a Cruciferis cum praesidio asservabatur, nec ad illum quisquam ex suis admittebatur. Solus erat Magistri ipsius famulus, unus ex custodibus corporis, cui permagnam fidem Magister habebat, qui cibum, potum & alia necessaria administraret. Hujus ope Kinstoudus paulo post custodiam evasit, hoc quidem compendio. In eo conclavi, ubi asservabatur, Kinstoudus

An. 1360.

Livoniae

Promagistri

1361.

Litvanii caesi.

Kinstoudus

capitur.

stoudus animadvertit in muro spatium satis amplum, quo minus ea pars reliqui muri crassitudinem adaequaret, fortassis ideo a fabris relictum, ut armarium aliquod ligneum eodem coaptaretur. Conclave totum alioquin signis & tapetis, ut tali Principe dignum magnifice & splendide apparatus erat, & hæc ipsa muri pars peristromate contecta, de qua nemo suspicabatur, Kinstoudus autem solícite exploraverat. Quantum autem sensu consequi poterat, videbatur murum eum in fossam arcis deorsum protendi, spatium autem istud vacuum crassitudine vix tertiam reliqui muri partem adaequare facile deprehendebat. Ejus itaque perfodiendi consilium inire cœpit. Antequam autem quidquam tentaret, placuit prius administri animum explorare, si quibus promissis ac pollicitationibus eum sibi devincire posset. Facilius quam putaverat homini persuasit, ut omnem operam polliceretur. Erat is genere Litvanus, in baptismo nomen Adolphi ei compositum fuerat, sed per complures jam annos egregiam & fidelem Cruciferis operam navaverat, adeo, ut plerique jam ejus originis & gentis non meminissent. Hic igitur re cum Kinstoudo composita, primum ferramenta quædam clam ad eum detulit, quibus ille lateres aliquot cœstiles muro exemit, donec tantæ capacitatis fenestram aperiret, quanta satis esset, ad se demittendum. Eadem arte Adolphus funes & alia ad rem pertinentia suggessit, & omnibus jam paratis constitutum inter eos, ut intempesta nocte Kinstoudus ex ea fenestra in fossam arcis se demitteret. Interim Adolphus, qui extra arcem se proripuerat, scalas in fossam demittit, quibus Kinstoudus fursum ex fossa repedarot. Mox illi vestem eo habitu quo Cruciferi utebantur injicit, ne facile cognosceretur, & ambo conscensis equis ad id præparatis continuo proximas sylvas petebant. Adolphus itinerum omnium peritus, magna celeritate præcurrens Kinstoudum, usque in Masoviam salvum perduxit, Cruciferis per aliquot dies frustra insequentibus. Janusius Masoviae Dux Kinstoudi filiam, vel ut alii volunt sororem, in matrimonio habebat, a quo ille comiter & benigne habitus, & rebus omnibus, quæ ad securam ejus in Litvaniam protectionem usui essent, adjutus fuit. Kinstoudus autem priusquam in Litvaniam rediret, aliud facinus aggressus est, in odium Cruciferorum, quo civitati Gedanensi penè ultimum excidium, ex eo præsertim loco, unde minime timebatur, conciliatum fuerat, nisi Deus & Magistratus prudentia melius prospexissent. Kinstoudus enim cum aliquandiu in Masovia latitasset, & clam auxilia contraxisset, cum Russis, qui sub fide publica Gedanum commerciorum causa ad nundinas commeabant, consilium iniit civitatis opprimendæ. Veniunt itaque Gedanum Russi circiter octingenti cum scaphis plurimis, qui tegendi consilii gratia plures solito merces omnis generis advehebant. Res ita convenerat, ut ad diem conductum Russi in civitate tumultum excitarent, & armati in cives irruerent, quotquot possent interficerent, Kinstoudus cum copiis, quas ex Masovia secundo flumine deportaturus erat, opportune ad urbem adesset ac irruptione facta locis succurreret. Multitudo Russorum per se primo suspecta civibus esse cœpit. Mox, quod etiam arma frequenter ex scaphis exportari animadversum fuerat, prodicionis rumor increbuit. Paulo post ex

Kinstoudus
custodia
elabatur.

Tumultus
Gedani per
Kinstoudi-
um excita-
tus.

Russis

Russis duo, qui in taberna turbas dederant, & ebrii nonnihil minarum inconsultius effuderant, capti & ad Magistratum adducti continuo adhibita quæstione rem detegunt, conclamatur ad arma, portæ clauduntur, Russi, quo quisque loco cuiuspiam obvius esset a civibus cæsi & trucidati, qui cædi superfuerant capti, & cum facinus confiterentur, gladio publice percussi: pauci in primo tumultu portis se eiecerant, qui Kinstoudo infelicem consilii exitum nunciarent. Is cum copiis Vistulam navigabat, & jam urbi appropinquabat, ubi autem rem ante constitutum diem proditam accepit, continuo in pacatum se recepit, consilium tam infaustum detestatus. Sunt qui addant, complures etiam Polonos, qui & ipsi Gedanum specie nundinarum libere advenerant, prodicionis hujus conscios fuisse, & eos priores tumultum concitasse, cum agminatim discursantes, & subinde Cracoviam, Cracoviam ingeminantes, quasi tesseram proponerent. Unde factum, ut cives prodicionem subesse suspicantes armis arreptis Polonos ad unum omnes, quotquot in eo fervore nacti essent, trucidaverint. Eaque causa fuisse dicitur, qua Russorum conatus ante conductum diem explorarentur. Nonnulli scribunt, Kinstoudum voti compotem factum civitatem primo impetu diripuisse, & præfectum etiam arcis, Joannem Collinum civibus subvenientem captum & abductum esse, Magistrum autem Kniprodom intervenisse, & præfectum cum cæteris captivis omnemque simul prædam recuperasse, Kinstoudo cum maxima copia- rum cæde profligato. Addit his Mechovita, præfectos duos Rastenburgensem & Bartesteinensem Kinstoudum cum exercitu persecutos cum eo conflixisse, spoliaque & captivos excussisse, & ipsum Kinstoudum equo dejectum denuo captum fuisse, sed iterum deceptis Cruciferis captivitatem evasisse. Cujus rei fides penes auctorem esto. Illud extra dubitationem positum est, quod post hoc factum nundinæ Gedanenses, quæ die Dominici, hoc est quinto mensis Augusti celebrari solent, novo privilegio Kniprodi Magistri fuerint confirmatæ, sic quidem, ut extraneis per solum triduum liceret cum quibusvis hominibus commercari, triduo autem expleto non nisi cum civibus commercium facere fas esset.

Nundinæ
Dominicæ
triduanæ.

Eodem anno Gedani supplicio affectus fuit nauta quidam natio- ne Batavus, Gerardus Berenbaum dictus, latro publicus, qui quoad vixit variis in locis sua manu quingentos circiter homines interemerat, neque tamen occisos unquam, vel raro saltem & non nisi necessitatis causa spoliaverat. Rogatus quam ob rem tot innocentes homines obtruncasset? (videbatur enim non rapinæ vel pecuniæ causa cædes perpetrasse, quandoquidem plerumque res non rapuerat, & sic facilius tot facinora indetecta manserant) illud saltem respondit: libuisse sibi videre, quæ facies interfectis futura esset, qui viventes tam speciosi, pulcri & hilares tamque decoro conspectu fuissent. Damnatus est ad rotæ supplicium, sic ut brachiis & tibiis contractis, rotæ vivus imponeretur, in qua magnos cruciatus, in tertium usque diem proferens, tandem infelicem animam sine ulla significatione poenitudinis exhalavit.

Supplicium
Gerardi Be-
renbaum.

Anno deinceps sequenti Heinricus Kniprodius, cum andiret Kinstoudum novas colligere copias & de irruptione in Prussiam denuo cogitare, in Litvanos

LIB. II.

Y

An. 1362.
Expeditio
tare, in Litvanos

tare, nihil cunctatus exercitum conscribit, quam poterat ex Prussia maximum. Huic praeficit Wulframum de Baldersheim, Commandatarium magnum, ipse cum subsidario milite postremum agmen ducit. Hoc ordine tam terra quam adverso flumine, nullo hoste conspecto, itum est Caunam usque. Arx erat illa munitissima, in qua plurimam fiduciam Litvani collocatam habebant. Hanc Kniprodius decrevit summa vi oppugnare, & oppugnatam diruere, qua deinceps ad interiora Litvaniae facilior esset aditus. Expositis infra Caunam copiis omnibus, per triduum omnia circumcirca Cruciferi devastant. Dimicatur utrinque acriter, multi hinc inde cadunt, donec tandem victoria sed bene cruenta cum Cruciferis stetit. Sic profligatus Kinstoudus, & Cauna uti inter fluvios Memelam & Nergam sita erat, arctius obsideri, valloque & fossa cingi coepit. Interim viae omnes obsessae, & aditus accurate observati, ne quod subsidium, ne quis commeatus obsessis inferri posset. Castris etiam suis egregie communitis, & castellis undique erectis, ne a tergo facile oppugnari possent, Cruciferi jam omnino decreverant, non prius quam arce capta & complanata loco se cessuros. Opere igitur omni perfecto, machinas, quibus & ignem injicerent & grandia saxa projicerent, nec non arietes, quibus muros prosternerent, undique disponunt. Harum enim solummodo machinarum ac tormentorum usus tum erat, priusquam bombardarum artificium ex inferis ad lucem produceretur, quae post annum circiter vicesimum post hoc tempus in usu esse coeperunt. Cruciferis summa vi rem agentibus, praesidiarii Litvani haud minus strenue resistebant. Primum arcem habebant muris, turribus, propugnaculis, egregie munitam, deinde praesidium & numero & animis fortissimum, tandem & commeatus omnis generis copia suppetebat. Contra Cruciferi quo difficiliorem expugnationem futuram videbant, eo magis ac magis instare, & difficultatem omnem remove, noctu dieque militibus subinde mutatis oppugnationem continuare. Ita brevi factum, ut duae turres prope portam, quae fluvium Memelam spectat, assidua concussione perfractae, cum parte muri haud exigua procumberent, sed cum insigni Cruciferorum jactura, quod multi eorum milites incautus eo processerant, nec tam mature pedem retro tulerant, quin ea ruina circiter quadringenti opprimerentur. Neque tamen caeteri destiterunt, donec turres eas & muri partem per ruinas occupassent. Ibi novis excitatis munitionibus & machinis impositis ex loco superiori plus quam antea damni propugnatoribus inferebant, ibique assidue cominus jam manus conferebantur, Litvanis nisi vel caesis vel lethaliter vulneratis stationem impigre tenentibus. Iam mensem integrum & amplius obsidio duraverat, cum Magister habito Ducum & Centurionum consilio censuit, tribus in locis simul oppugnationem & impressionem summis viribus tentandam esse. Cum in eam sententiam omnes pedibus ivissent, mox ipso die Palmarum rem ex composito tribus diversis in locis aggrediuntur. Primum fossam ruderibus, saxis, sarmentis & arboribus passim comportatis explent, inde recta arietes moenibus admovent, ingentes ibi meatus & januas aperiunt, quibus certatim milites irrumpunt, jam captam esse arcem pro explorato habentes. Verum haud bene cessit

Cauna
obsessa.

Oppugna-
tio.

audacia.

audacia. Intus enim Litvani fossam & vallum recens exadverso fecerant, unde improvide & sine ordine irruentes caedebantur. Et tanta erat irruentium aviditas, ut primi a postremis rerum ignaris, vi & impetu protruderentur, ne retro cedere possent, sed telis & jaculis hostium ultro objicerentur. Re tandem animadversa, Magister receptui cani jussit, & sic plurimis audacissimorum militum amissis, ab incepto desistendum fuit.

Interim Kinstoudus novas copias collegerat, & ad Memelam usque fluvium accesserat, sperans alicubi posse perrumpi, & praesidium amplius induci. Verum praeter omnem expectationem, ita undique circumcinctam arcem offendit, ut nulla appareret ratio vel facultas militem immittendi. Castra vero Cruciferorum adeo munita contemplabatur, ut ea aggredi minime auderet, etiam si duplo majores copias adduxisset. Nihilominus colloquendi cum Magistro copiam petiit. Id colloquium inter Regem Kinstoudum (hoc enim nomine semper eum auctor iste appellat) & Magistrum habitum, uti Wigandus qui per aetatem huic bello interesse potuit, stylo militari & rythmis germanicis describit, sic ego versibus heroicis, qui Heroum sermoni magis convenire videntur, exprimere conabor, est autem hujusmodi:

Colloquium
Kinstoudi
cum Ma-
gistro.

Ipse dies aderat quondam qua Rector Olympi
Sublimis moesta pendebat ab arbore fixus,
Pallidus, immani laceratus vulnere pectus,
Spinofamque gerens circum capita alta coronam.
Cum Rex egregius fulgens Kinstoudus in armis
Advolat, & fossas primum camposque patentes,
Semirutamque arctis inclusam cornibus arcem,
Attonitus spectat, clara mox voce Magistrum
Evocat alloquio cupiens coram ora tueri.
Nec mora progreditur sublimi e ponte Magister
Accinctus gladio & ferrata casside tectus,
Laeva tenet capulum, fulgentem dextra bipennem,
Compellare virum cupiens atque ora tueri.
Rex prior augustam faciem vegetumque vigorem
Corporis obtutus, dictis tum talibus infit:
Macte vir eximiis ausis, virtute Magistra,
Cui neque fortuna tantum neque viribus alter.
Praevaluit nostri penetrare in viscera regni
Haecenus, & latos offundere milite campos.
At mihi si Mars hoc saltem concederet aequus,
Hanc intrare arcem, atque isthac defendere dextra
Nequicquam faxo vallum fossamque cieres,
Telaque conjiceres, quin me summa arce videres
Saxa inferre manu, flammisque accendere Martem,
Atque tuas, uno provolvere turbine turmas,
Tuque meos jam defereres inglorius agros.

Y 2

Dixerat,

Dixerat, & paucis contra fortissimus Heros:
 Facta virum non verba decent, quid fortia lingua
 Nequicquam jactas? quid clausam degener arcem
 Suspicias & jam jam conferto milite captam?
 Rudera nonne vides, fractasque a culmine turres,
 Et laceros muros vastam ostentare ruinam?
 Quid moliris? & his qua spe teris otia campis?
 Tum Rex ex alto suspiria pectore ducens:
 Non sum animi dubius, si praesens ante fuisset,
 Quin meliore loco Dii remque domumque locassent,
 Absentis fortuna Ducis tibi prospera cessit,
 Hanc eadem nostram sistit pejoribus arcem
 Auspiciis, quam pol licet albo culmine fractam
 Hacce manu eriperem cladi, clademque referrem
 Hostibus, ac jam nunc Kinstoudi arx alta maneret.
 Tum risu excipiens minitantem talia Regem
 Composito ad verbum vultu sic subjicit Heros:
 At tu si tanta est audaci in pectore virtus,
 Ut recidiva domus defendere moenia speres,
 Ipse tibi juvenum fortissima corpora vestris
 Elige de numeris, atque arcem protinus intra,
 Quaque libet defende manu via tuta patebit,
 Atque armis tandem rem propulsare memento,
 Experiemur utri faveat fortuna Deusque.
 Illic jam Rex anceps animi pavidusque futuri,
 Quae via, qui trames clausam perducet in arcem,
 Omnia cum circum late complexus in orbem
 Campus agat fossas cumulo, valliue recurvi
 Palorumque acies passim latera omnia claudant?
 Tum placido ridens rursus inquit ab ore Magister:
 Pone metum, facile est immisso milite campum
 Aequare, & cinctos foveis diducere vallos,
 Si tibi tantum animi est, nobiscum hoc praelia campo,
 Miscere, & dubium ferro decernere Martem.
 Huc agetum dispone aciem, sua cuique fuat fors,
 Hac sola ratione tibi servaveris arcem,
 Hoc tibi vel nobis stabit victoria pacto.
 Tum Rex ambiguus coepti ceu territus haerens,
 Nec certum fari, nec dissimulare dolorem,
 Multaque volventem secum sic increpat Heros:
 Aut Martem capito, & vanis abscedito dictis,
 Aut si non animi satis est, Martemque vereris,
 Desine meque tuis suspendere teque querelis,
 Te spectante tamen cineri mandabimus arcem.

Kinstoudus cum animadverteret, nec acie sibi decernendum, nec
 obsessis auxilium a se ferri posse, quos obsidionem haud diu luros au-
 tumabat,

tumabat, cum copiis suis discessit. Id eo factum proposito, ut collecto
 majori exercitu ad subeundam praelii fortunam mox reverteretur. Ita-
 que summa vi militem ad arcis expugnationem incumbere jubet. Ipso
 pridie Paschatos machinae expediuntur, muri hinc inde arietibus concu-
 tiuntur. Alii cupas sevo, pice, scandulis, & aridis gremialibus parant, Canna ex-
pugnata.
 & incensas in arcem machinis ejaculantur. Ac cum intra muros plera-
 que aedificia essent lignea, ea mox ignem concipiunt, qui late vagari coe-
 pit, eoque ipso momento magna pars muri collabitur. Hic Litvani
 trepidare coeperunt, cum hic incendium, illic hostis urgeret, major ta-
 men pars ad hostem propellendum convolat. Ibi atrox oritur pugna,
 Cruciferorum milites per muri ruinas confertim irrumpunt, Litvani jam
 pro focis & aris pugnantes extremis viribus resistunt. Multi utrinque
 caesi, cum neutri tam obstinatis animis cedere vellent. Interim alia parte
 Commandatarius Ragnitenis Henricus de Schincken & Burcardus Co-
 mes Mansfeldensis portam, quae ad Neriam flumen spectabat, quantum-
 vis intus magnis molibus oclusam & suffultam, summo tamen militum
 ardore perfringunt, & agmen instructum immittunt. Hinc jam non
 amplius pugna, sed mera caedes. Nec enim quisquam captus est, nec
 quisquam se dedit, praeter Voidatum Kinstoudi filium & triginta sex
 primores nobilium, Litvanorum caesa dicuntur plusquam tria millia,
 mille quingenti flammis absumpti. Arx incendio exusta & solo aequata
 est. Haec est illa memorabilis Caunenensis arcis expugnatio, inter egre-
 gia Cruciferorum facinora haud postremum. Re prospere gesta, Magi-
 ster cum copiis suis triumphans in Prussiam revertitur.

Anno sequenti cum Rupertus & Wolfgangus Bavariae Ducos, An. 1363.
 cum selectissima equitum & Nobilium ala in Prussiam venissent, ex voto Nova in
Litvanos ex-
pediunt.
 contra gentiles pugnandi, Magister conjunctis copiis profectus est in
 territoria Mitow, Eroglon & Parnrey, quibus undique devastatis multi
 mortales caesi, capti, & ingens praedarum vis abducta. Interim Com-
 mandator Osterodiensis cum ala ab exercitu in viciniam circiter trium
 milliarium iter processerat. Ubi praeter spem offendit magnas Litvano-
 rum copias confedisse castris undique consepitis. Quibus animadversis,
 e vestigio retrocessit, neque tamen adeo maturare potuit, quin hostes
 illum aliquantis per insequentes circiter triginta viros & totidem equos
 trucidarent. Magister his acceptis, postquam ex captivis de situ loci &
 ratione propinquioris itineris accurate didicisset, intempesta nocte cum
 omnibus copiis eo proficiscitur, sic ut illucescente die castris hostium im-
 mineret. Mox impressio facta, & primum acriter aliquandiu pugna-
 tum, tandem Litvani fusi fugatique, major eorum pars caesa, multi capti,
 pauci sibi consuluerunt. Inde vicina territoria, ex quibus illi convene-
 rant, Labuno, & Zeyme, nemine resistente, penitus devastata, & in-
 gens vis pecorum & hominum abacta. Cum jam copias reducere vellet,
 Magister per nuncium cognoscit, adventare Promagistrum Livoniae, ut
 suppetias sociis ferret. Itaque divisas copiis ulterius progressi in territo-
 ria Sweilow & Settin omnia passim eodem modo vastarunt, & tum de-
 mum cum duplici praeda domum reditum est.

An. 1364.

Warteburgum.

Nova Cauna.

Piste obsidetur.

Wieluna.

Ad eundem modum anno etiam insequenti, Magister in territoriis Werlaw, Steiten, Kalanten, Pastow, Gefow & Surmin hostiliter grassatus est, multis hominibus caesis, agris vastatis & praedis abactis. Eodem anno civitas & arx Warteburgum jam pridem a Kinstoudo direptum & eversum, a priori statione in alium locum commodiorem, ubi hodie visitur, & translatum & denuo reaedificatum & accuratius communitum fuit. Interim etiam Kinstoudus novam munitionem in insula Wyrgall versus Nowesum instaurare coepit, eamque novam Caunam appellavit. Litvani, ne in opere impedirentur, fluvium ponte constraverant, in cuius aditu duo propugnacula erexerant & praesidio communiverant. Magister eo comperto opus omnino disturbare constituit. Itaque Commandarium Ragnitemsem cum expedita manu praemittit, ipse cum caeteris copiis subsequitur. Commandator tam prospera usus est fortuna, ut ante Magistri adventum celeriter pontem caperet, Litvanos infugam conjiceret, opus omne solo rursus aequaret. Magister superveniens, cum nihil agendum superesset, arcem Pisten obsedit, exitum minatus incolis & propugnatoribus, nisi propere se dederent. Illi penitus ad desperationem redacti cum nullum ex longinquo subsidium sperare possent, paucorum dierum moram paciscuntur, intra quam nisi a Principibus suis latae suppetiae fuissent, exinde se cum omni familia & rebus suis Ordini subicerent, & fidem Christianam amplexarentur. Facile conditionem accepit Magister, quod & sine dimicatione vincere mallet, & certo sibi persuaderet, obsessos tot provinciis devastatis, haud facile copias, quibus tanto exercitui pares esse possent, consecuturos. Interim dum per inducias omnia negligentius, ut fieri solet, administrantur, arcis incolae clam & ut plurimum noctu cum rebus omnibus, quae portari, ferri, agi possent, paulatim in pacatum abeunt, Cruciferis ne vestigia quidem animadvertentibus. Cum jam tempus induciarum exisset, nec quisquam ex arce vel colloquendi vel propugnandi causa prodiret, mandat Magister militibus, ut oppugnationem occiperent, & scalas admovent. Cum primi ascendissent, & nemine viso in arcem desilirent, deserta & vacua inveniunt omnia. Arx igitur incendio consumpta & complanata est. Hinc per Marefcallum Heinricum Schindekop copiae ductae ad Wielunam, quae jam tertio a Litvanis propter commoditatem loci restaurata fuerat. Ibi aliquanto plus laboris fuit, quam existimaverant Cruciferi. Duos continuos dies praesidiarii impetum omnem tanti exercitus fortiter sustinuerunt. Tercio demum die cum summa vi oppugnatio acius etiam quam antea continuaretur, a diversa etiam parte congestis stramentis & lignis aridis incendium excitaretur, quod venti beneficio celeriter in munitiones ac inde in arcem diffusum est, rebus desperatis praefectus arcis Gastoudus Marefcallum inclamat, ut se deditos potius acciperet quam igne perire sineret. Annuit Marefcallus, ac mox jubet portam aperiri, & qui se dedere vellent exire, quod a maiore parte factum est. Deinde milites irrumpunt, & eos quos intus deprehenderent occidunt, & praedam, quam ab incendio salvare possent, conquirunt. Gastoudus & caeteri dedititii ad Magistrum missi in itinere per insolentiam militum, priusquam ad Magistri castra veniretur, trucidati sunt. Quam rem Marefcallus adeo tulit

aegre,

aegre, ut latrones istos ultimo supplicio dignos judicaret. Neque abnucebat Magister. Sed quia in hostico, loco alieno, in eos, quorum supplicium ad totam multitudinem pertinere videbatur, non satis tutum esset animadvertere, in commodius tempus & locum poenam differri consultius visum fuit. Wieluna vero denuo flammis exusta & in cinerem redacta est.

Kinstoudus tot injuriis continuis vehementer concitatus, & ad An. 1365. vindictam conversus, persuadet simul fratribus & patruis Olgerdo, Patrikego & Alexandro, ut simul secum expeditionem in Cruciferos susceperent. Copiis igitur quadripartito divisis Litvania exeunt. Primus impetus in Schalawoniam factus est, & territoria Canstritten & Splyten penitus devastata, hominum circiter quatuor millia caesa, Cruciferi quotquot deprehensi fuerant cum armis & equis Gentilium solenni more Idolis immolati. Caeteri incolae, abnegato Christianismo in fidem & superstitionem Litvanorum concesserunt, qui omnes ferme circiter octingenti viri cum familiis & rebus omnibus in Litvaniam commigrarunt. Interim Kinstoudus cum sui exercitus parte Angerburgum profectus civitatem & arcem prima irruptione cepit, diruit, ac omnem circumcirca agrum devastatum reliquit. Praefectus Sambienfis eum infecutus cum assequi nequiret, in Litvaniam nonnihil divertit & praedas egit. Quo tempore etiam Olgerdus & caeteri Ragnitemsem & vicinum agrum crudeliter vastabant, & omnis generis calamitatibus provinciam eam afficiebant. Nusquam tamen in hac Litvanorum excursione ad pugnam devium, sed incendiis ferme, rapinis, ac populationibus dimicatum est.

Dum Kinstoudus & focii eo modo in finibus grassantur, domi patrii ejus (Wigandus filios ejus fuisse perperam opinatur) Corigallus & Butavus ex Olgerdo progeniti, novam rem moliri coeperunt. Hi conspirationem coierant cum quibusdam primatibus, quos ipsi Bajoros seu potius Barones vocant, & jam consilia conferebant, quo pacto ad Cruciferos in Prussiam transirent, eorumque Religionem & amicitiam expeterent. Sic enim eorum auxilio, patruis & patruelibus expulsis, facile totius Litvaniae imperio se potiri, & eam pacifice obtinere posse sperabant. Suboluit nescio unde Dirfino, quem Kinstoudus cum imperio Vilnae praefecerat, tale quiddam a Butavo agitari, de fratre & conjuratis Baronibus nihil etiamdum inaudierat. Itaque de improvviso hominem comprehendit, & in vincula compingit, iudicio Kinstoudi eum adservaturus. Quo comperto Corigallus, metuens ne consilia latius detegerentur, cum Baronibus, quid potissimum opus factu sit, deliberat. Illi in tanto discrimine nequaquam cunctandum, sed praesenti remedio rem expediendam rati, noctu sumptis armis Dirfinum opprimunt ac trucidant, Butavum liberant, & sic conscensis equis recta Insterburgum contendunt. Praefectus ejus loci cum cognovisset qui essent, quove contendere, dato comineatu & idoneis comitibus Mariaeburgum eos perducit curat. Magister hospites eos comiter excipit, & liberaliter tractari jubet. Nec diu post indicto conventu publico in Montem Regium, congregatis ibidem externis Principibus, Episcopis provinciae, Commandatoribus

Consilia Corigalli & Butavi.

datoribus & cæteris primoribus Ordinis, Litvani per Bartholomæum Episcopum Sambiensem Christianis sacris initiantur, deinde Sacerdotibus in fide Christiana instituendi committuntur. Quod ubi factum cognovit Kinstoudus, in agrum Nordenburgensem novam incurſionem fecit, eumque crudeliter devaſtavit, deinde Joannisburgum cepit, diripuit ac incendit.

An. 1366.

Hanc injuriam ut ulciſceretur Magiſter, novam in Litvaniam expeditionem indicit, ac militibus imperat, ut in menſem integrum cibaria cocta quiſque domo ſecum exportet. Rebus omnibus comparatis in territoria Gayſow & Labuno fit impetus, ubi hoſtes minime incolis erant in expectatione. Innumerabilis ibi hominum multitudo caſa & capta, & maxima præda abducta. Itum deinceps in territoria Zeymen, Vielkomiergen, Kunow & Maſgallen, ubi munitiones quædam expugnatae, complures vici ac pagi direpti ac incenſi. In hac expeditione in territorio Maſgallen Commandator Ragnitenſis cum quinquaginta equitibus longius ab exercitu in hoſticum prædandi cauſa excurrerat, ubi de improviſo in quadringentos Litvanos incidit. Eorum Dux Buſco paucitatem hoſtium flocci faciens cum Commandatore ad colloquium venit, eique perſuadere conatur, ut ſe cum ſociis dederet, vitamque promittit. Cum hoc ad ſocios retuliſſet, illi reſpondent omnes ſe mori honeſte male, quam iis hoſtibus ſe credere, a quibus mox rupta fide, quam ſervare nescirent, cum equis & armis vivi concremarentur, & foedis Dæmonibus immolarentur. His dictis & colloquio omni ſpreto, acriter in Litvanos invehuntur, adeoque ſtrenue ac fortiter depugnant, ut ex illis ducentos quinquaginta conficerent, reliquos in fugam conjicerent. Ex iſtis Chriſtianis hoc prælio viginti ſeptem deſiderati ſunt, ſed inter cæteros vix unus, qui non graviter eſſet vulneratus. Magiſter cum jam undeviginti dierum itinere regionem longe lateque devaſtaſſet, & ingentem prædam coëgiſſet, copias reducere coëpit, ſed in itinere territorium Sloaſſen, quod in Kinstoudi erat ditione repente invaſit, quod uti hætenus ab omni belli calamitate immune fuerat, ita eo majorem prædam populatibus præbuit. Magiſter nova præda onuſtus recta ad fluvium Memelem contendit, ubi præda & militum parte tranſmiſſa, ipſe ad Montem Regium pergit, cæteri ſecundo flumine ad ſuum quiſque locum navigarunt.

1367.

Proximo item anno tribus expeditionibus Litvania divexata fuit. Triplex expeditione in Litvaniam. Primum enim Magiſter ipſe prædabundus pervaſit territoria Setin, Warlow, Swinaren, Caleinen & Salwyſow, in quibus ultra eos, qui caſi fuerant, octingenti circiter in captivitatem abducti ſunt. Deinde Mareſcallus binas excuſiones fecit, ſemel per Wieluniam & Eroglan usque ad Caunam novam, quam denuo Litvani inſtaurabant, & paulo poſt, ut Livonici tradunt annales, Magiſter Livoniæ Arnoldus de Viringhove ruſſum devaſtavit, & ibi Regem Conſtantinum cum filio cepit, iterum circa Caunam & conſequenter per territorium Streben populationes factæ, ubi munitio caput & propugnaculum ejus provinciæ erat capta

capta & exciſa. Quod reliquum anni fuit, una cum anno inſequenti ab incurſionibus utrinque temperatum eſt. Quas alioquin Cruciferi ſingulis ferme annis continuabant, non tantum prædæ cauſa, ſed ideo multo magis, ne hoſtibus reſpirandi facultatem darent. Anno vero 1369. Ma- An. 1369. giſter copias iterum trans Memelam duxit, & adverſo flumine ligna, la- Inſula Dei- trudem, unde facilius Litvanos ab irruptione in terras Ordinis cohi- beſſet. Idem conſilium paulo antea Kinstoudi fuerat, ut eo loco novam munitionem erigeret, ad Chriſtianos a Litvania magis ac magis arcen- dos, & in eum uſum jam multam materiam comportari curaverat, quæ quidem Magiſtro commodum obvenit, qua ſuam auget, atque ita ar- cem Gottiswerder inſtaurare coëpit. Kinstoudus Magiſtro denunciari jubet, ut a propoſito deſiſteret: Eſſe enim rem ab æquitate alienam & in- convenientem, in alieno ſolo arces & munitiones excitare. Magiſter reſpondet, ſe cum copiis ſuis arcis conſtruendæ cauſa, in eum locum, quem occupaviſſet, adveniſſe. Si cui id alienum in ſuo videretur, ei prohibendi quidem eſſe juſ, ſibi vero locum & propoſitum tuendi animum non de- ſuturum. Cæterum cum Kinstoudus prohibere in præſentiarum non auſeretur, intra quintum menſem arx perfectæ fuit, & ipſo die Penteco- ſtes Cruciferi inſignia & vexilla ſua muro impoſuerunt, ac Magiſter pri- mum ibi Commandatarium præfecit Cunonem de Hattenſtein, eique præſidium attribuit viginti equitum fratrum Ordinis, & equitum ſtipen- diariorum quadraginta, & tot ſagittariorum, quot ad defendendam ad- verſus majorem vim hoſtium arcem ſufficere videbantur. Sed vixdum Magiſter domum redierat, cum Olgerdus & Kinstoudus cum maximo gentiliū exercitu, multisque machinis tormentorum, fundorum & ba- liſtarum advolant, novamque arcem continuis quinque hebdomadibus, indefeſſo ſtudio & ſemper commutatis militibus adeo oppugnarunt, ut præſidarii ferme nec noctu nec interdiu quieti operam dare poſſent, eoque modo ſic fatigarentur, ut vires minime ſufficerent diutius reſisten- di. Sic arx demum capta, major pars præſidii trucidata, cæteri capti & in Litvaniam abducti. Re comperta Magiſter ilico cum copiis Mare- ſcallum obſeſſis auxiliatum ire juſſit, ſed is non tam cito ſubvenire po- tuit, quin arx jam capta & præſidio Litvanico munita eſſet, Kinstou- dus autem in pacatum reſceſſiſſet. Interim illud maxime ſolatii Mare- ſcallo accedebat, quod hoſtes arcem non excidiſſent ſed ſuo ſaltem præſidio muniviſſent. Eodem igitur quo hoſtes antea ardore op- pugnationem aggreſſus, longe tamen citius compos voti factus eſt. Intra quintum enim diem idem eſſecit, quod Litvani intra tantun- dem hebdomades præſtiterant, ut arcem deditione reciperet. Ne- minem vero poſt deditionem occidi paſſus eſt, ſed vivos omnes ſerva- vit in eum uſum, ut permutatione pari Chriſtianos captivos redimeret. Arce ruſſus præſidio & rebus neceſſariis communita, Mareſcallus aliam Kinstoudi munitionem, quam illi Beyerii appellabant, aggreditur. Et quanquam illa egregie inſtructa, & fortiffimis propugnatoribus com- miſſa, tantus tamen Mareſcalli militum in oppugnando ardor erat, ut obſeſſi jam de deditione agerent. Interim clam mittunt ad Kinstoudum, qui non procul inde ſtationem habebat, poſtulantes ut vel ſubſidium fer- ret

LIT. II.

Z

Inſula re- cepta.

ret vel in deditiōem consentiret. Kinstoudus e vestigio nunciari Mare-
scallo jussit, facesseret inde, nec amplius suis molestus esset, se enim ar-
cem salvam esse velle, & summis viribus eam defensurum. Marescallus
ad hæc non mediocriter excaudit, cum verba dari tantum audiret, ne-
minem autem videret, qui vel arcem defendere, vel acie secum congre-
di vellet. Cumque obsessi auxilium Principis omnimodo expectarent,
& ideo verbum amplius deditiōis causa non facerent, Marescallus mili-
tes jubet arcem idoneo & tum ventis exposito loco congestis lignis aridis
succendi, quod ita feliciter successit, ut continuo arx, utpote ex ligno
plurimum substructa flammam conciperet. Dum præsidarii ignem re-
stinguere conantur, Marescalli milites ne quis elabatur provident, re-
pente Kinstoudus advolat, colloquium petit, ac multis precibus obtesta-
tur Marescallum, ut captivos potius præsidarios acciperet, quam flam-
mis tam inhumaniter perire sineret. Marescallus fraudem subesse suspi-
cans, severe militibus mandat, ne ab incepto desisterent, neve Kinstou-
di nuncios curarent vel audirent. Hac utrinque pertinacia interceden-
te, arx flammis funditus absumpta est, & præsidarii omnes, nongenti
numero, eodem incendio perierunt. Damno jam accepto Kinstoudus
melioribus demum verbis usus, eo tandem cum Marescallo convenit, ut
captivi utrinque permutarentur. In eo colloquio Kinstoudus inter alia
sibi temperare nequivit, quin Marescallo diceret, se anno sequenti in
Prussiam venturum, & Magistro hospitem futurum. Respondit Mare-
scallus, illum ut tali hospite dignum sit exceptum iri. Quibus & aliis
ejus generis ultro citroque habitis sermonibus, cum nullis pactis induciis
utrinque discessum esset, Marescallus aliquanto ulterius in Kinstoudi pro-
vincias populabundus processit, sperans, eum hac tandem injuria perci-
tum in aciem elici posse. Sed cum res non succederet, Marescallus cum
bona prædæ parte in Prussiam revertitur.

An. 1370. Kinstoudus ne fidem Marescallo sponte datam, inviscendæ Prussiam
Kinstoudi in causa, falleret, fratrem Olgerdum accersit, & sic ambo conjunctis ani-
Prussiam mis & viribus ingentem exercitum ex Litvanis, Russis, Samogethis &
expeditio. Tartaris colligunt, & in Sambiam recta ducunt. Ibi divisis copiis pro-
vinciam igni ferroque longe lateque devastant. Deinde Ortelspurgum
capiunt, diripiunt ac incendunt. Mox ad flumen Rudavum castra locant,
ubi arx erat & pagus ejusdem nominis. Hoc loco occurrit eis Magister
cum exercitu suo ex peregrinis advenis & provincialibus celeriter colle-
cto. Habebat autem in armis circiter quadraginta millia, quibus cum
prælii fortunam experiri constituerat. Ejusdem animi erat Kinstoudus,
quamvis ille majorem spem in fortunæ flatu & multitudine copiarum
(quæ septuaginta millia excedere dicebantur) quam in militum suorum
fortitudine vel constantia positam habebat. Ipsa igitur die Dominica,
qua in Ecclesia illud solenne cantari solet: Exurge quare obdormis. In-
structa acie pugnatum est acriter, animis utrinque ad extremum quasi di-
scrimen accensis, a summo mane usque post meridiem, quo tempore in-
certum adhuc erat, utro tandem esset inclinatura victoria. Hic Magister
dum circum aciem obequitat, militem adhortatur, & quid quoquo loco
opus

opus factu præcipit, cum animadverteret, sinistram alam hostium, cui
præerat Olgerdus, a suis acrius premi & jam nutare, assumpta secum
recenti equitum turma, quam in subsidiis locaverat, a latere in eam alam
impressionem facit, & ad media usque signa perrupit, ibi tota acies incli-
nari coepit. Erant apud Olgerdum in ea pugna juniores Principes Ja-
gello filius ejus, qui postea Rex Poloniæ factus est, annos tum circiter
viginti duos natus, & Vitoldus seu Vitoudus Kinstoudi filius, duobus
annis natu minor. Horum majorem habebat curam Olgerdus, quam
tum res ferebat. Itaque jubet eos acie excedere & saluti consulere, Litvani caesi.
quos ilico fugam capientes magna pars equitum comitatur. Nec Olger-
dus ipse diu restitit, amisso jam vexillo principali, cum quo tota sinistra
acies in fugam est coniecta. Fusis hac in parte hostibus aliquandiu resti-
tit Kinstoudus, sed cum sociorum fuga totam aciem turbatam videret,
& rem perditam agnosceret, ipse quoque suis fugæ se ducem præbuit. Fu-
gientes Cruciferi usque in multam noctem persecuti, magnum eorum nu-
merum conciderunt. Cæsa sunt hoc in prælio Litvanorum & sociorum
undecim millia. Neque tamen incruenta fuit Cruciferis victoria. Ex
eorum enim parte præter vulgares milites & stipendiarios, quorum nu-
merum scriptores hujus pugnæ non annotarunt, ducenti equites, Ordinis
fratres, & arcium, officiorum & ordinum militarium præfecti sex & vi-
ginti desiderati. Inter quos fuerunt etiam Cuno de Hattenstein, Com-
mendatarius magnus, & Henningus Schindekop Marescallus, qui Kin-
stoudum primus in fugam compulit, & alioquin ejus ductu rem in hac
pugna optime gestam omnes commemorabant. Verum hic non in ipsa
acie cecidit, sed post adeptam victoriam, dum acrius fugientes persequi-
tur, dolore vulnerum in pugna acceptorum, quæ leviter nimis aestima-
verat, & vi prorumpentis sanguinis in campo inter vicos Labtow &
Tramsaw oppetiit. Prout ex monumentis duorum sacellorum, quo-
rum alterum Rudaviæ, alterum Labtaviæ extructum est, & ibi Christi-
ani eo prælio cæsi contumulati sunt, apparet. In iisdem sacellis ad rei
gestæ memoriam hi versus saxo insculpti fuerunt:

Exurge: Reges Olgerd, Kinstoud, duo fratres
Quando subintrarent Sambensem, & despoliarent,
Mox juncti pariter, Winricus nempe Magister,
Snitcopp Marcellus, præceptores simul ejus,
Hos debellarunt captos multosque necarunt,
Ex quibus undena perversis millia plena,
Sed proh! Marfchalcus tunc corruit ut Leo vivus,
Annis M. tria C. conjunctis septuaginta.

M. CCC.
LXX.

Sequenti hyeme circa Festum Martini, cum Ludolphus Austriæ
Dux Cruciferis auxilium in Prussiam venisset, Magister in Samogiti-
am expeditionem fecit, & quadripartito agmine totam provinciam per-
vastavit, senes & minores ferme cæsi, qui virilis ætatis essent, armis
gerendis vel operis præstandis in captivitatem abducti. Cum domum
Cruciferi reverterentur, Kinstoudus eorum ditiones vicissim invadens terri-
to-

Excurfio-
nes.

territorium & arcem Gogelanken penitus devastavit, arcem etiam solo æquavit. Insecutus est recedentem præfectus Insterburgensis, sed cum assequi nequiret, in vicinia Litvania quicquid adhuc reliquum erat, depopulatus est. Quibus ultro citroque gestis inter Litvanos & Cruciferos quatuor deinceps annorum pactæ sunt induciæ.

An. 1375.

Expedi-
tio in Samogi-
tiam.

Postquam exissent induciæ frater Gerike præfectus Ragniten-
cum aliquanta manu rursus in Samogitiam duxit, & territorium Caldenen
longe lateque depopulatus est, atque inde ingentem prædam hominum &
pecorum abduxit. Dum is & milites ejus revertuntur, Samogethæ in
sylva quadam ad locum paludosum vias obsederant, & succis arboribus
iter omne impeditum reddiderant, Cruciferos ulcisci & prædam recupe-
rare volentes. Propter impedita loca Cruciferis equi relinquendi & pe-
ditibus pugnandum erat. Oritur atrox prælium, quod initio Cruciferis
non fuitis erat prosperum. Præfectus enim ipse Gericius in prima acie
pugnans cum duodecim Ordinis fratribus in paludibus oppressus interiit.
Cæteri quanquam Ducem amisissent, nihilominus pro se quisque pu-
gnam urgere, sibi quisque dux & hortator esse, & adeo strenue rem ge-
rere, ut depulsis Samogethis ad equos se reciperent, & salvi per paludes
cum omni præda evaderent. Cum campum nacti essent apertum, aci-
em denuo instruunt, & ostentata præda barbaros ad pugnam invitant.
Sed illi rem iterum tentare non ausi, præsertim quod eorum non pauci
occubuerant, Cruciferos nihil morati retrocesserunt. Neque diu post
In Lithvani-
am. Gotfridus de Lindaw novus Marefcallus cum instructissimo militum ag-
mine Litvaniam hostiliter invadit, territoria Dirsinigen & Veigaw popu-
labundus Vilnam usque pervadit, agrum Trocensem omnem devastat,
arcem Wirdouti Baronis expugnat ac diripit, ac cum ingenti præda &
septingentis captivis in Prussiam revertitur.

1376. Anno sequenti, primo statim vere, Litvani Cruciferorum ditio-
Litvanorum nes rursus invadunt, Soldaviam & Neideburgum oppugnant, sed neu-
eruptio. trum expugnare potuerunt, sed cædibus, rapinis & incendiis passim
Crucifero- grassati octingentos & octodecim captivos abduxerunt. Ineunte mense
rum irrupti- Novembri, quod tum hyems aspera erat, Magister fratrem Theodori-
ones. cum Elverum, præfectum Balgenssem cum expedita manu in Russiam
prædatum emisit. Is arcem Bielyagi cepit ac diruit, deinde sex dierum
itinere progressus usque ad Cameneciam magnas prædas egit. Interim
Magister ipse in Samogitiam & Litvaniam ducens territoria Miednicken,
Eroglen, Arwisten, Rosgein, Gesow & Pastow, Caunam usque popu-
labundus pervasit, cum Cauna rejiceretur, per territorium Calanten in
Kinstoudi Prussiam reversus est. Nec diu moratus, post ejus discessum Kinstoudus
expeditio. in Nadroviam irrumpit, inde tripartito copiis dimissis regiones vicinas
passim devastari jubet. Primum agmen Insterburgum capit & excindit,
ibique nongenti Christiani trucidantur, secundum agmen territoria Nar-
wekiten & Dablanken, tertium Welaviensem agrum invadit. Ubique
cædes crudeliter perpetratae, villæ & pagi in cineres redacti, magna vis
hominum & pecudum abducta.

Anno

Anno sequenti, ipso die Stephani, Cuno de Hattenstein præfectus An. 1377.
Ragniten-
Sloassen. sis, & Wigandus Baro Heldrungensis, Curator tum Insterbur-
gen-
genlis, cum sexcentis equitibus in territorium Sloassen de improvise im-
petum faciunt, ibique quingentos Litvanos, qui in armis erant, oppri-
munt, quorum trecenti cæsi, ducenti capti sunt. Eodem tempore præ-
fectus Balgensis in territorium Pelityg expeditionem fecit, & provin-
ciae caput, arcem ejusdem nominis cepit ac diruit, complures gentili-
um, qui armis se defendebant, cecidit, ac ducentos captivos abduxit. In-
terim præfectus Ragniten-
Palityg. sis etiam territoria Ramein & Pastow devasta-
bat, eventu haud sane prospero. Dum enim domum copias reducit, in
sylva quadam per Litvanos ex infidiis oppressus viginti fratres Ordinis
& quingentos milites desideravit. Qua re commotus Magister Wartem-
Wartenbur-
burgum & Reinam arces eo locorum extruere cepit, unde & sylvestria
gum &
Reina. tutius explorari, & Litvanorum excursions commodius reprimi pos-
sent. Ac ne hostes opus interromperent, emittit cum copiis Marefcal-
lum Gotfridum de Lindaw, & magnum Commandatorem Rudgerum
de Elvern, qui cum omnia explorassent, nec hostem quempiam, qui in-
terturbare opus posset, invenirent, in territorium Aliten diverterunt,
Aliten. idque cum villis & pagis totum diripuerunt ac devastarunt, ingenti ho-
minum & pecorum multitudine intercepta. Neque diu post in Prussiam
venit Albertus Dux Austriacus cum sexaginta duobus equitibus nobili
Rursus in
Litvaniam
excurritur. genere & eorum comitatu, cupiens & ipse cum gentilibus manum conse-
rere. Itaque se comitem & Ducem itineris Magister proficitur. Hosti-
lem agrum ingressi cum neminem armatum obviam haberent, devastatis
territoriis Caltenenen & Weducke retrocesserunt. Vix dum domum re-
dierant cum nova Germanorum auxilia adsunt, Ducibus Gunthero Co-
mite Hohensteinio & Eberardo ac Ioanne comitibus de Catzenelbogen;
quorum adventu Magister permotus, ut illis gratificaretur, eodem ad-
huc anno circa diem Andreae Apostoli expeditionem in Litvaniam edi-
xit. Mittit igitur exercitum duodecim millium circiter cum auxiliariis
copiis Duce Marefcallo. Hi pervasato territorio Merckenpyl & agro
Trocensi usque ad arcem Trocensem populabundi excurrunt, arcem
etiam tentant, sed cum res parum succederet, Vilnam ducunt, & omni-
bus circumcirca devastatis & direptis, civitati Vilnenfi ignem injiciunt,
quo tertia ferme pars ædificiorum consumitur. Interim advolat Dux
Olgerdus, ut Wigandus scribit, (Mechovita Kinstoudum fuisse asserit)
& habito cum Ducibus colloquio dierum aliquot inducias impetrat, in-
ter quas Duces & primores exercitus ad convivium invitat, atque co-
mitter, laute ac liberaliter excipit. Ibi mentio injecta de pace constituenda,
sed quia hac de re sine consensu & auctoritate Magistri agi non pote-
rat, hoc saltem honori Ducis Litvanici datum, ut exercitus pacate inde
deduceretur, & sine ulteriori maleficio recta in Prussiam reverteretur.

Anno autem sequenti Albertus Dux Lotharingæ cum septuagin- 1378.
ta gravis armaturæ equitibus in Prussiam venit. Quo comite præfectus Rursus in
Ragniten-
Litvaniam. sis in Samogitiam & Litvaniam exercitum duxit. Ibi passim
devastata & direpta territoria Przevan, Labunow, Pedy, Arwisch,
Passwyn,
Z 3

Passwyn, Eroglen & Pervaren, magnaue hominum & pecorum vi abacta domum reditum est. Quaquam addit Mechovita, quod Vitoldus Kinstoudi filius cum quingentis equitibus Cruciferorum iter prævenerit, & com meatum, quem in sylvestribus locis usque ad reditum suum reliquerant, interceperit. Unde factum, ut illi totos sex dies absque omni com meatu fame ferme contabuerint. Ut ut hoc sit, auctor est Wigandus, quod sequenti autumnno Marefcallus Gotfridus de Lindaw iterum in Litvaniam excurrerit, & pervastatis territoriis Labunow & Leymen secundum flumen Nerigam omnia depopulatus sit, & deinde per agrum Eroglensem & Romejensem usque ad fluvium Nowesam progressus, magnam hostibus calamitatem intulerit, ac tandem per territorium Pastow cum eximia præda in Prussiam reversus fuerit.

Varie utrinque aliquot annorum excursions.

- Hujus generis excursions & agrorum populationes sequentibus etiam annis, diversis vicibus, continuatæ sunt, quas omnes particulatim pluribus persequi & scribenti & legenti nedum tædium, sed prope nauseam paritum esset, dum semper eadem recensentur incendia, rapinæ, cædes & similia. Satius igitur erit summatim ista perstringere, ut annorum ratio saltem nobis constet. Anno igitur sequenti Præfectus Balgenfis & Promagister Livoniæ conjuncta manu prædas ex Litvania egerat. Burcardus comes Mansfeldensis præfectus Osterodiensis in Russiam duxit, & agrum Camenecensem omnem depopulatus est. Litvani & Russi vicissim erumpentes oppidum & arcem Memelam ipso die festo Pentecostes de improvviso ceperunt & exusserunt. Theodoricus de Elver præfectus Balgenfis denuo in Russiam ducens, territoria Pierske, Caminetz, Drowitz, Melnicken & Brieske devastavit. Deinde Marefcallus Cuno de Hattenstein, qui Burcardo defuncto successerat, Litvaniæ territoria Pastow, Gesow, Labuno & Persyn populabundus peragravit.
1380. Idem altero anno factum in territoriis Lekemken, Nowempyl, Simmerpyl & Kalisken, ubi ultra tria hominum millia capta & in servitutem abducta. Quo tempore etiam Livoniæ Promagister in Samogithiam bellum movens multos gentiliū morte multavit, septingentos cepit, & mille quadringentos equos instructos & frenatos abduxit. Et hi quidem pro hostibus erant adornati, sed qui sero nimis sessum venientes Cruciferis equos in prædam reliquerunt. Interim Kinstoudus cum filio Vitoldo Prussiam invasit, & agrum Bavaricum populatus est, arcem autem & oppidum frustra tentavit, sed Osterodum nocturna irruptione oppressit, diripuit ac incendit. Qua re magis ac magis irritatus Marefcallus iterum in Litvaniam irrupit, territoria Salleniken, Troken & Romayne longe lateque pervastavit, deinde arcem Eroglen cepit & incendio absumpsit, quo etiam quadraginta gentiles perierunt, eodem tenore territoria Sloassen & Rundziske populabundus pervasit. Eodem anno 1382. octavo Calendarum Julii, ipso die Ioannis Baptistæ inter vivos esse desit Henricus alius Winricus Kniprodius magnus Magister, quo ipso anno etiam Ludovicus Ungariæ ac Poloniæ Rex in fata concessit, & filiabus Mariæ quidem Ungariæ, Hedwigi autem Poloniæ regnum hæreditarium reliquit. Præfuit Magisterio annos unum & triginta cum semisse,

Magistri magni obitus.

missæ, qua in re omnes alios, ipsum etiam Hermannum a Saltza, qui triginta annos imperium obtinuerat, superavit. Nec alius quisquam tot annos attigit, excepto ultimo Alberto Marchione, si annos Ducatus Prussiæ cum Magisterio connumeret. Bellum cum Litvanis quoad vixit feliciter gessit. Homo alioquin pius, justus & clemens, quique eo nomine apud omnes maxime commendaretur, quod viduarum & orphanorum tutelam accurate gereret. Quatuor monasteria constituit, vel saltem restauravit. Unum in monte Regio, secundum Welaviæ, tertium prope Coniciam, & quartum in Heiligenbuel. Hic primus itidem monetæ genus argenteum cudit, quod marcæ Prutenicæ dextantem valebat, vulgo scotos nuncupabant, quindecim denariis æstimatos, sic ut marca viginti quatuor scotis sive sexaginta solidis censeretur. Aureus vero Ungaricus duodecim scotis sive triginta solidis, Renanus octo scotis æstimabatur. Ex quo facile ratio potest iniri, in quantum huc usque moneta decreverit. Si quis aurifaber eam monetam ad operas suas refudisset, ejus erat multa, ut manus ad operas deinceps inutilis redderetur.

Scoti.

In locum defuncti successit vicesimus Magister generalis Conradus Zölner de petra rubea, quo tempore Wenceslaus Boëmiæ Rex, Caroli quarti filius, imperio potiebatur, in Dania & Norvegia Margareta Waldemari filia cum Olavo filio regnabat, in Swecia Albertus Dux Megapolensis, qui postea per Margaretam regno pulsus fuit. Circa hoc tempus, ut referunt vulgati Annalium codices, extructum est monasterium Carthusianum, Paradysum Mariæ quod vocant, quatuor circiter milliariis a Gedano distans, auctore Ioanne Rusinico, equite nobili, tribus pagis in usum monasterii jure hæreditario collatis. Templum autem ejus monasterii Ioannes Tiergart, civis Gedanensis, suis sumptibus construxit.

XX.
Conradus
Zölner.

Carthusia.

Eodem illo tempore simulas oriri cepit inter Principes Kinstoudum & fratris filium Jagellonem, qui non ita pridem Olgerdo patri in magno Litvaniæ Ducatu successerat, quæ Kinstoudo tandem exitialis fuit. Auctor ejus simulas erat Voidilo quidam homo ignobilis & obsecurus, sed astutus, vaser, impiger, & magni ingenii. Is apud Olgerdum primum pistor, deinde ingenii dexteritate cubicularius, mox etiam prægustator ejus factus summam apud eum obtinuerat gratiam. Hunc Voidilonem Jagello cum ad imperium evectus est, non minus quam pater diligebat, eoque favore prosequabatur, ut etiam sororem Mariam in matrimonium illi collocaret, sed invito Kinstoudo. Eam rem Kinstoudus graviter ferebat, quasi genere & familia sua prorsus indignam. Voidilo autem eo magis sibi cavendum rebatur, ne Kinstoudi opera a sua dignitate excideret. Non enim ignorabat, Jagellonem gratia & favore patrui Kinstoudi (qui alioquin principatum vulgi consensu facile præoccupare potuisset) ad magnum Ducatum evectum fuisse, ideoque ejus auctoritatem apud hunc plurimum valere. Neque dubium existimabat, quin si Kinstoudus urgeret, & soceri gratia excidere, & ex summo in infimum locum detrudi posset. Hoc discrimen sibi prævertendum ratus inimici-

Simulas
Principum
Litvanico-
rum.
Voidilo ne-
bulo.

inimicitias inter utrumque ferere constituit, ut animis illorum disjunctis ipse solidam apud alterum stabiliret amicitiam. Persuadet igitur Jagelloni, Kinstoudum ab eo prorsus alieno esse animo, jam illum tædere neglecti principatus, nec honori solum, sed vitæ etiam & capiti Jagellonis insidiari. Qua re permotus Jagello, & nimium propere proditori fidem habens de se muniendo cogitare coepit, & cum Cruciferis adversus Kinstoudum, perpetuum eorum hostem, foedus clam inivit. De quo Kinstoudus certior factus per præfectum Osterodiensem, qui pro ejus filia, Ioanni Masoviae Duci collocata & Christianis sacris initiata, in baptismo fidejusserat, cum Filio Vitoldo consilium, quid opus facto esset, communicat. Vitoldus autem omnem inter agnatos dissensionem prævenire cupiens, quod eum perniciose Voidilonis consilia laterent, primum patruelem excusare, tempus consultationi interponere, tandem etiam patri persuadere, ut omnem animo sinistram opinionem de Jagellone deponeret. Sed non diu post Jagello expeditionem suscepit adversus Polocenses, qui Kinstoudo parebant, ut illos sibi subigeret. Promagister autem Livoniae Guilelmus de Frimerfen ex foedere Jagelloni cum auxiliariis copiis aderat. Kinstoudus jam nihil amplius de inito contra se foedere dubitans, collectis subito copiis Vilnam proficiscitur, ac repentina irruptione civitatem & arcem capit, mox accersito Vitoldo confederationis literas adversus se conscriptas ostendit. Vitoldus tunc etiam quantum poterat patris animum ad mitiora consilia flectens persuasit, ut titulum & partem aliquam magni Ducatus Jagelloni relinqueret, nec durius in eum statueret, summum autem imperium ipsemet usurparet. Kinstoudus hoc etiam filii precibus dedit, Voidilonem autem, cujus consilia pridem resciverat, in crucem egit. Mox ad Jagellonem & Promagistrum in castra ad Polociam mittit ac denunciatur, ne subditis suis Polocensibus negotium amplius facessant. Parent uterque & obsidionem solvunt. Aliquanto post Kinstoudus expeditionem suscepit adversus Coributum Jagellonis fratrem, qui Kinstoudo parere obstinate recusabat. Jagello etiam copias colligebat, quasi patruo suppetias laturus, sed aliud interim moliebatur. Vix enim digresso Kinstoudo Vilnam advolat, civitatem & arcem prodicione recipit, deinde ad arcem Trocensem ducit, ubi commorabatur Vitoldus. Is cum ad resistendum viribus impar esset, Grodnam profugit, ac inde patrem de rerum statu certiores facit. Interim Troccum Jagelloni deditur. Kinstoudus a Coributi persecutione recedens novo collecto exercitu cum Vitoldo Troccum proficiscitur, & arcem ac civitatem gnaviter oppugnare instituit. Mox adest etiam Jagello cum Livoniae Promagistro, nec procul inde castra locat. Utrinque res ad prælium spectabat, & de rei summa ferro decernendum videbatur, cum Jagello emissio præcone Vitoldum ad Colloquium evocat, quem sciebat concordiae domesticæ maxime cupidum, eumque inter se & patruum componendæ litis causa arbitrum constituit. Skirgello Jagellonis frater securitatem illi interposita fide spondet. Cum varie utrinque Vitoldi opera actum esset, præterdit tandem Jagello, non posse commode de rei summa convenire, nisi Kinstoudus ipse etiam coram adesset. Is sub fide publica in castra Jagellonis advenit. Cum nonnihil

An. 1383.

Kinstoudus
contra Ja-
gellonem.

nonnihil ultro citroque disceptatum fuisset, Jagello colloquium abrum- pens, non hujus loci nec temporis esse infert, tantam rem recte componere, sed omnibus simul Vilnam eundum esse, ubi multo melius omnia transigi possint. Eoque dicto Kinstoudus & Vitoldus Jagellonis & Pro- Kinstoudus
& Vitoldus
magistri copiis undique circumfusi in retia illectos se intelligunt. Mox
in Kinstoudi castris edicatur, ut miles quasi pace jam coita domum redi-
ret. Wigandus scribit, quinque equitum millia ex Kinstoudi exercitu
ad Jagellonem defecisse, eaque re consternatos cæteros cum Principem
insuper captum audirent, castra deseruisse. Hoc modo Kinstoudus &
filius capti & Vilnam perducti, mox in vincula coniecti, & Kinstoudus
Crevani missus ac in sordidissimam turrin coniectus, post dies aliquot
jussu Jagellonis in carcere necatus est. Cadaver ejus a Skirgellone Vilnam Kinstoudus
perductum solenni pompa, more gentilitio cum armis, vestibus, equis
& canibus in cineres redactum est. Vitoldus interim in custodia teneba-
tur, sed honestiori ac liberiori, quippe quod etiam ejus conjugi Annæ
permissum, cum duarum famularum comitatu, quoties vellet, illum invise-
re, quod cum frequenter fieret, mulier eum tandem liberavit. Com-
mutatis enim vestibus famulam in carcere reliquit, virum fermineo ha-
bitu ornatum eduxit. Wigandus scribit, soli uxori permissum fuisse, ut
illum aliquando inviseret, eamque ipsam vestes cum eo commutasse, &
ipsam in carcere remansisse, maritum autem matronali veste indutum
emississe. Vitoldus hoc actu liberatus recta in Masoviam ad sororem con-
tendit, cujus opera facile effectum est, ut cum Cruciferis in gratiam re-
dideret, ac foedus & amicitiam contraheret. Jam pridem enim ægre fere-
bant Cruciferi Jagellonis crudelitatem, quod Kinstoudum ab ipsis ferme
in manus traditum ad intercessionem illorum liberare noluisset, sed tru-
cidare maluisset. Itaque bonam spem Vitoldo faciunt, nolente volente
Jagellone de provinciis ejus recuperandis. Ac ne verba saltem dare vi-
derentur, haud diu post cum ipso Troccum proficiscuntur, arcem & ci-
vitatem vi expugnant, & suum præsidium imponunt. Sed vixdum ad
propria redierunt, cum Jagello arcem valde concussam & nondum satis
communitam rursus expugnat, & præsidarii Germani arma & res suas
depacti libere dimittuntur. Ac paulo post Vitoldus Jagelloni reconcilia-
tus est, qui ditiones aliquas ipsi assignavit, multo plura in posterum illi
pollicitus.

Kinstoudus
capti.Kinstoudus
necatur.
Vitoldus
carcerem
evadit.Troccum
captum.

Anno deinceps 1386. Jagello Rex Poloniae factus est, cum obti- An. 1386.
nendi Regni causa cum fratribus & patruis ad Christianismum transisset, Jagello Rex
& eodem totam Litvaniam adducturum se recepisset. Ipse in baptismo
Vladislaus dictus Hedwigem Ludovici Regis defuncti filiam in matrimo-
nium duxit, & cum ea dotale Regnum accepit. Interim dum Litvania
suis Principibus & militibus ferme destituta esset, quod multo major
pars Jagelloni honoris causa aderat, Cruciferi tam ex Prussia quam ex
Livonia, incitante Andrea Jagellonis fratre, qui jam antea religionem
Christianam apud Russos professus fuerat, in Litvaniam irruptionem fa-
ciunt, & quaqua iter esset omnia longe lateque devastant ac ingentes
prædas agunt, civitatem & arcem Lubomliensem capiunt & Andreas
tradunt.

Poloniae fa-
ctus.Andreas Re-
gis frater
novas res
molitur.

LIB. II.

Aa

obsidionem ferre non posse. Propere igitur cum non parva Prussorum & Cruciferorum manu in auxilium suis advenit, ac cis Nemenem e regione arcis castris positus novam arcem in aggesto de terra tumulo munire instituit. Verum nihil ea re obsessi relevabantur. Et jam inferior arx inspectante ipso expugnata erat. Igitur intermisso coepto opere ferream catenam navibus devectam per flumen ad arcem deligavit, eaque continuatis navibus in flumine pontem junxit, quo facilius laborantibus suis subveniret, comineatum supportaret, ægros atque faucios ad se transferret, & pro his recentes submitteret. Contra id opus Regii milites ingentes piceas sive pinaestros in ripa succifas & in amnem dejectas secundo flumine impulerunt, quæ impetu rapidi amnis celeriter delatæ catenam perruperunt, navesque nonnullas cum hominibus obluquantibus attriverunt ac demerferunt. E quibus unus quispiam Germanus in ulteriorem ripam ad Regia castra, frustra inclamantibus suis ut in undis periret potius, quam in hostium potestatem veniret, enatavit, a quo rerum hostilium status omnis cognitus est. Insequenti autem nocte Vitoldus cum suis, desperata defensione arcis, fugienti similis discessit, & arx post quinquagesimum obsidionis diem in ditionem Regis venit. Nec sane multo levior ea obsidio obsidentibus quam obsessis fuit. Tanta enim commeatus pabulique penuria ii quoque pressi sunt, ut vix ater ac de filigine pariter cum spicis molita factus panis (quali etiamnum vulgus Litvanorum fere utitur,) militibus ad vescendum suppeteret: equis vero frondes arborum ac vetus palea de rusticanis tuguriis detracta, ac per quatuordecim milliaria petita pabuli loco esset. Maturescentibus autem fegetibus cum Lancaster (ut auctor est Cromerus) Heinrici Regis Anglorum filius cum permagna Anglorum, Francorum, Teutonumque voluntariorum manu in Prussiam pice contra barbaros militiæ opinione venisset, triplici agmine in Litvaniam itum est, Vitoldi vindicandi restituendique prætextu, revera autem, ut Litvaniam sibi Cruciferi subjugarent. Ducebat autem unum agmen Vitoldus, alterum Promagister Livoniæ, tertium Conradus Wallenrodus, Magnus Prussiæ Marescallus. Apud Cannam, quod oppidum in confluente Nemenis & Vilniæ fluviorum situm est, eæ copiæ convenere. Inde ad Trocos perventum, & oppidum id crematum est. Hinc ad Vilnam castra mota. Ibi Regii milites hosti adventanti occurrere, commissoque prælio terga dedere, multis fortibus viris & clavis aliquot Ducibus amissis. Deinde arx Vilnensis inferior, quam Curvam vocant, vixdum obsessa a proditoribus Russis & Litvanis succensa est. E quo incendio cum sese Corigello frater Regis subduceret, ab hostibus exceptus & capite plexus est. Cætera multitudo omnis in ea arce partim absumpta incendio, partim ferro hostili crudeliter cæsa. Ad quatuordecim millia hominum ibi perisse existimantur. Superiorem arcem Poloni tenebant, nec aut clade suorum aut conflagratione arcis inferioris, aut minis hostium & ostentatione capitis Corigellonis, ac ne acerrima quidem oppugnatione, qua pars muri non exigua dejecta erat, ad deditionem compelli poterant. Veriti autem prodicionem ipsi inter se custodias ac cætera defendendæ arcis munia, submotis Russis atque Litvanis, partiti sunt. Loca dejecti muri vel humo

Vitoldus & Cruciferi cum auxiliariis in Litvaniam movent.

Vilna obsessa.

mo fimoque opplebant, vel coriis pecudum & jumentorum laxè prætendebant, & sic tormentorum ictus eludebant, denique corporibus suis hosti irrumpere conanti aditum obstruebant. Skirgello quoque Regis frater noctu fere cum suis Litvanis & Russis erumpens non parvis detrimentis atque cladibus hostes afficiebat. Cum autem tres menses plus minus arx irritò labore obsessa & oppugnata esset, primis demum Octobris diebus hostes magna non modo profanarum sed & sacrarum ædium vastitate & inermium hominum atque infantium cæde perpetrata, ab obsidione discessere. Non paucos tamen & ipsi fortes viros in ea obsidione desideravere; in his fuit Alardus Comes Hohensteinensis. De Ducibus Narimundi autem hinc Narimundus Jagellonis, illinc Totivilus Vitoldi frater perierunt: hic quidem tormento ex arce ictus, ille vero in singulari certamine victus, captus, & pedibus ex ultimo jussu Vitoldi suspensus, & sagittariorum spiculis confectus. Vitoldi & Cruciferorum discessus Litvaniæ & Samogitiæ fuit funestissimus. Quæquæ enim transibunt, omnia ferro flammisque evastata, & innumeri mortales, sine ullo sexus vel ætatis discrimine, cædibus crudeliter absumpti.

Narimundi & Totivili cædes.

Æstate sequenti rursus Vitoldus cum Cruciferis ad Vilnam duxit exercitum, spe prodicionis ab iis, quibus exosus erat Skirgello, faciendæ inductus. Cognito vero hostium adventu, urbem ipse præfectus ne receptaculo esset hostibus cremavit, septisque de viridi robore extructis aditum ad arces impedivit, & in venientes hostes ad ædem Virginis Mariæ intra mœnia urbis, quam Franciscani sodales obtinent, impetum fecit, nulloque de suis amisso in arcem se recepit. Animadversa horum audacia desperataque ob amotum Skirgellonem prodicione (veritus enim Rex, ne Vitoldus Vilna, Russorum impensius ipsi faventium prodicione, per inscitiam & ignaviam Skirgellonis potiretur, miserat eo Nicolaum Moscorovium, Procancellarium Poloniæ, cum mediocri militum Polonorum præsidio & apparatu bellico, ut arcem utramque tueretur) Vitoldus & Cruciferi paucis diebus solverunt obsidionem. Et ne nihil egisse viderentur, revertentes Vilcomirium & Novogrodecum castella supra Vilnam fluvium a Skirgellone condita vi cepere & incendere. Ducibus deinde aliis excursionibus eadem æstate Litvaniam populating Mednicos & Velzanos in Samogitia exusserunt. Hyeme vero ad Cannam, quæ regio tenebatur præsidio, profecti, tres munitiones in circuitu excitarunt. Neigartum, Metemburgum, & Ritterverderum. Et hæc quidem extrema Vitoldo cum suis concessa: reliquas vero duas Cruciferi suis præsidiis firmarunt, & ex his subjectam oram infestarunt. Missus est, ut hostium conatus reprimeret, Alexander Vigundus, Regis frater, cum expeditis copiis ad expugnandas eas munitiones. Et tentavit is quidem Ritterverderum, sed mox infecta re discessit, cum prope abfuisset, quemadmodum postea cognitum est, ut id caperet. Ceperat jam Vladislaus ejus belli satietas propter Polonicas occupationes, quibus distinebatur, & magnitudinem sumptuum. Cogebatur enim per omne id bellum frumento, lardo, leguminibus & pecudibus submitendis, non modo præsidiariorum, sed & Litvanorum ipsorum Nobilium atque popularium

An. 1391. Alia in Litvaniam expeditione.

Canna obsidetur.

Vitoldus Regi reconciliatur.

pularium inopiam relevare, ne regionem hostilibus excursionibus pervastatam & alioqui incultam tunc fere atque sterilem defererent, & hostibus occupandam permitterent, neve ipsi ad eos deficerent. Itaque Heinricum Ziemoviti Masovii filium, Episcopum Plocensem subornat, ut ad Vitoldum profectus clam de pace ageret. Sublatus erat veneno per eos dies Alexander Vigundus Regis frater, qui propter industriam atque dexteritatem in rebus agendis & mores minime barbaros Regi charus fuerat, & Bidgostiam Inowladislaviamque ab eo acceperat, & Vladislai Opoliensium Ducis filiam uxorem duxerat, sed nullos ex ea reliquerat liberos. De cuius morte Vitoldus vulgo infimulatus est. Hoc igitur extincto facilius de pace inter Regem & Vitoldum convenit, cum Rex ei principatum sive magnum Ducatum, posthabitis fratribus germanis superstitibus, pollicitus esset, cum quod illos ignavos & venationibus modo atque ebrietati deditos esse cerneret, tum ut se molestia belli Litvanici & metu insidiarum Vitoldi liberaret. Hac igitur conditione Heinricus Vitoldum Vladislao reconciliavit, & ipse jam hypodiaconus repudiato sacerdotio filiam Vitoldi Ringalam uxorem duxit, sed paucis post diebus veneno extinctus fuit. Vitoldus autem rebus suis cum Vladislao ex animi sui sententia compositis Cruciferos atque Teuthonas mercatores in Ritterwerdero castello secum commorantes comprehendit, & incenso castello vinctos in Litvaniam abduxit. Abeuntem Cruciferi ex reliquis duobus castellis persecuti & adorti parvo negotio fusi fugatique sunt, & castella a Vitoldo vi capta & exulta. Veniens inde Vilnam Vitoldus cum captivis & non contemnenda praeda parta de Cruciferis, honorifice ab Olesnicio praefecto, quemadmodum Rex iusserat, acceptus est. Quibus de rebus certior factus Vladislaus ad finem mensis Julii propere in Litvaniam profectus, apud Ostrovum Vitoldum cum suo comitatu supplicem obvium habuit, & clementer eum consolatus cum Skirgellone in gratiam reduxit, cum ei Rex promitteret, ac diplomate etiam caveret, se Vilnam, Vitepscum, Mereciam & Gartenam arces, ipso infcio, nemini traditurum esse. Ubi Vilnam ventum est, ibi Rex Vitoldum amoto de praefectura Olesnicio, summæ rerum apud Litvanos atque Russos praefecit, accepto ab eo iurjurando, quod in fide & clientela Polonorum semper futurus esset. Hoc idem Anna uxor ejus pro se & marito spondit, & litteris consignatis cavit. Nec tamen datus Vitoldo principatus pacem Litvanis attulit. Nam Suitrigello & Skirgello indigne tulerunt, quod germani fratres Vitoldo patrueli a Rege posthabiti essent. Ac Suitrigello quidem cum minus animi & virium haberet, ad Cruciferos profugit, & Litvaniam cum eis ultro in Vitoldum incitatis, crebris populationibus divexavit. Per quod quidem tempus Surassum, Gartenam & Stramelam arces Cruciferi de Litvanis cepere. Skirgello vero majore animo & opibus praeditus ex æmulatione & jurgiis ad testatas cum Vitoldo inimicitias venit. Quorum malorum sedandorum causa Rex rursus cum Regina anno sequenti in Litvaniam contendit, Skirgellonem adjecto ei Cremeneensi, Starodubenfi & Starotrocensi tractu placavit: in posterum si quid novi dissidii inter eos orsum esset, convenit, ut Reginae arbitrio statetur. Ita quidem Dlugos-

Vitoldi per-
fidia in fo-
cios.

Vitoldus
magnus
Dux Litva-
niae designa-
tus.

Suitrigello
& Skirgello
Vitoldo
infesti.

sus & post eum Miechoviensis. Verum extant Vitoldi literæ, quibus id testatum facit, se cum Skirgellone in gratiam rediisse, societatem contra quemlibet excepto Rege Polonorum inivisse, ac se quidem Kioviensem dominatum armis quaerere, ipsique & hæredibus ejus jure sempiterno tradi debere: Vladislaum vero Regem se adsentiente Cremeneciam & Stoscum eidem donasse, propterea quod is patrimonio in gratiam suam cessisset. Litvanica historia hic Skirgellonis mentionem non facit, sed Coributum fratrem ejus detrectantem imperium Vitoldi, comparato exercitu, cum Vitoldo conflixisse, victumque Novogrodecum, ubi uxorem & liberos habebat, fugisse, & cum his expugnata arce a Vitoldo captum esse. Atque hinc nata esse videtur sponso Alexandri Rezanensium Ducis pro Coributo Regi facta & literarum monumentis, quæ extant in archivo Regio, signata, cum eum Rex e vinculis liberasset. Nec multo post Andreas quoque frater ejus, qui Chencinis asservabatur, dimissus est, Vitoldo & aliis quibusdam Ducibus intervenientibus Regique pro ipso fidejudentibus. Vere proximo Vitoldus Zitomiriam & Kioviam in potestatem redegit, amotoque Vladimiro Duce, Skirgelloni eum tradidit, Skirgello autem Cercassos & Suinigrodum cepit. Nec multo post Skirgello, Vitoldi ut putant artibus in venationem profectus, & a monacho quodam Russo Metropolitæ vicario ad villam invitatus, venenatoque poculo e medio sublatus fuit. Unde factum ut Vitoldus totius Litvaniæ dominatum sibi vendicaret, & haud mediocriter potentiam suam stabiliret. Hæc dum in Litvania geruntur, quæ quidem hic conjuncta sunt, ne series narrationis sæpius interromperetur, Conradus Zölnerus Magister generalis, cum per annos novem, quibus Ordini praefuit, continuo adversus Litvanos bello fuisset occupatus, pace interim domi conservata diem supremum obiit Christburgi, ac postea Antecessorem Mariæburgi in sacra aede conditus est.

Coributus
captus.

Andreas li-
beratus.

Skirgello
veneno sub-
latus.

Obitus Ma-
gistri.

An. 1391.

Successit ei Conradus de Wallenrod, Prussiæ supremus Marescallus, Magister primus post vicesimum, homo impius, crudelis & ambitiosus, qui nihil minus quam religionis & pietatis curam agebat, immo ne minem pejus quam religiosos homines oderat infestabatque. Hic primus literis nomen suum more Principum praescripsit, primus itidem, qui civitates subditas quibuscunque poterat detrimentis & praediciis affecit, & plurimis exactionibus civium res & facultates expilavit. Polonos, Litvanos, Curlandos & alios contra libertates a majoribus concessas in numerum civium assumi imperavit, & ex eorum fodalitiis nova suburbia passim quasi colonias excitavit, qui & cæteris laborum mercedem præriperent, & quorum adminiculo civitates facilius opprimerentur. Accisam (quam vocant) triennalem imposuit non solum in fundos, res mobiles, esculenta & potulenta, sed etiam in hominum tam servorum & dominorum & universæ familiæ, quam jumentorum, pecudum, gallinarum, anserum, porcorum & canum capita, eamque severissime exegit, quæ ratione intra biennium insignem pecuniæ vim ex subditorum visceribus corrasit. Tercio enim anno civitates & Nobilitas Prussiæ conjuratione populariter facta tam immodicam exactionem plane repudiarunt ac palam

XXI.

Conradus
de Wallen-
rod.

Accisa antea
audita.

lam detrectarunt, poena capitis publico decreto in eos quicumque deinceps vel metu vel gratia accisam eam penderent, constituta. Repressit ea res tyranni ferocitatem, cum quod eos, quos oderat, non minus metueret, tum quod a Cruciferis institutum plane insolens & inauditum minime probari intelligeret. Ac in tantum homo improbiſſimus Dei & honestatis omnis æque pertinax contemptor, rapinis & avaritiæ deditus erat, ut ne templis quidem & religiosis domibus parceret, quin eorum etiam peculia & pia donaria iisdem exactionum oneribus exhaurire conaretur. Gedani quidem templum primarium Divæ Virginis annuatim centum aureos Rhenanos pendere cogeatur, divi Iohannis octoginta, divæ Catharinæ quadraginta, & sic cætera pro suis cujusque facultatibus. Torunii templum veteris civitatis octoginta Rhenanos, novæ triginta, Marienburgi centum, Elbingæ centum & viginti, & sic de cæteris, adeo ut in tota Prussia nullum esset templum, nullum monasterium, nullum xenodochium, quantumvis exiguum & inops, cui non ad minimum aureorum sex annuorum pensio tum fuerit imposita. Atque hæc & aliæ similes ac enormes exactiones etiam postea subsecutæ, quarum hic primus fuit architectus & inventor, prima fuerunt causa simultatum & odiorum inter Cruciferos & subditos, quæ postea crescentibus in dies oneribus eo tandem eruperunt, ut excusso a subditis iugo ipsi potiores suarum ditionum partem amiserint.

An. 1393.

Verum in his rerum difficultatibus, quæ jam triennio duraverant, dum pro lubitu regnat Tyrannus, aliquod tamen solatium Gedanensibus, qui præ cæteris premebantur, obvenit. Trecentæ enim naves ex Gallis, Anglia & Belgio appulerunt, in summa regionum illarum annonæ caritate, frumentum petentes, & pro eo magnam auri vim apportantes. Omne frumentum, quod penes cives fuit, & ex propinquo comparari potuit, statim est divenditum. Onus unum (ut vocant) novem marcis tum venit. Id cum omnibus navibus non sufficeret, & auri splendor & lucrum arrideret, iussit Magister Ordinis repositoria & granaria aperiri, in quibus immensa frumenti vis ad bellum Litvanicum destinata asservabatur. Hoc frumentum Magister duodenis marcis vendidit, & naves reliquas abunde complevit. Ex eo magna vis auri comparata, quæ postea in monetam conflata est valore aurei Rhenani, in cuius uno latere effigiatus erat Magnus Magister totus armatus, in dextra gladium strictum, in sinistra clypeum cum suis gentilitiis insignibus gestans, cum hac inscriptione: Conradus tertius Magister generalis. In altero latere crux duplex in quaternis apicibus liliata cum inscriptione: Moneta nova aurea dominorum in Prussia.

Litvania
cursum in-
festata.

Per hoc etiam tempus Cruciferi incitante Suitrigellone Litvaniam iterum factis excursionibus longe lateque vexarunt, munitiones etiam nonnullas ceperunt, & caput gentis Vilnam tentarunt, spe subornatæ per Russos monachos proditoris & incendendarum arcium, sed cum ab uno ex ipsis detecta esset proditio, sumptumque de consociis supplicium, Cruciferi re infecta recesserunt. Erant quidem ad manum Litvanis

vanis non contemnenda Polonorum partim a Rege missorum partim voluntariorum auxilia, sed nusquam tamen ad universi prælii dimicationem cum hoste ventum est. Satis illi habuere ex insidiis hostiles vires carpere, nonnunquam etiam ipsi in hostilem agrum populabundi excurrerunt. Quo factum est, ut hac vice non minus incommodi acceperint Cruciferi, quam dederint. Magister quidem Wallenrodus summis viribus enitebatur, nec ulli rei parcebat, ut aliquando de Litvanis egregie se vindicaret, sed non satis prospero, ut paulo post dicitur, eventu.

Hic idem Magister Wallenrodus vel clericorum & monachorum odio, vel quod vitam & studia eorum, nunquam alias omnibus in universum probata, detestaretur, sive sua potius impietate ductus, omni Religionis cultu neglecto, Leandrum quendam Albanum ex Gallia cum hæreseos infamia profligatum in honore habuit, subditisque libere permisit ejus doctrinam sectari & amplecti. Inter cætera dogmata vel paradoxa, quorum nomine per Ecclesiasticam, ut vocant, censuram condemnatus dicebatur, hæc erant fortassis insulsa, sed ad detegendam clericorum & monachorum vanitatem & ignaviam excogitata: Eos nimirum, qui clericos, monachos & moniales alerent, æterni supplicii reos esse, quandoquidem alerent homines otiosos & desidie saltem deditos, contra Dei ipsius præscriptum & institutum, utpote qui omnes homines post primorum parentum defectionem ad labores sufferendos, non ad otium agendum & desidiam sectandam destinasset: Eos item Principes, Duces & alios, qui suis impensis monasteria, omnium scelerum & libidinum ergastula condidissent, hoc opere non potuisse salutis æternæ participes fieri, illos etiam, qui inter vivos essent, & in hoc genere operis fiduciam locarent, non posse salvari, quamdiu monasteria ista, illorum impietatis indicia & receptacula in rebus humanis invenirentur: Omnes clericos & monachos esse hæreticos, perfidos, & a fide Christiana remotissimos, quia nec votum nec juramentum implerent, nec implere possent, neque ipsi facerent ea, quæ alios facere docerent ac juberent: Omnes eos, qui coelibatum præciperent, esse Diaboli mancipia, quoniam conjugalis consuetudinis usum, quem Deus inter homines sancte colendum discrete constituisse, abhorrent, & interim scortationibus, adulteriis & impuræ Veneris libidinibus contaminarentur: omnium item hominum vitam, fidem, & salutis conditionem apud Deum æqualem esse, nullo vel clerici vel laici discrimine: Missas, conciones, jejunia, ferias, cantiones, peccatorum auriculares confessiones, nullius esse momenti, nugas ab hominibus superstitiosis excogitatas, nihil ad æternam salutem ex opere operato conferentes. Hæc & alia plura, quæ sunt etiam extra normam, & ad institutum nostrum non pertinent, Leander tum in Prussia docuit passim, & non semel pro suggestu publico propalam disseruit. De quibus suum unicuique judicium esto, mihi non est animus hoc loco quidquam in cujusvis injuriam vel contumeliam affirmare. Sane Wallenrodus ipse suam hoc modo virulentiam adversus clericos & monachos prodere voluit, uti alioquin in universum subditos ejus avaritiam & impietatem non probantes acerbissimo odio prosequeretur, æque omnino

Albani Le-
andri do-
gmata.

LIB. II.

Bb

irreli-

irreligiosus ac crudelis. Quibus utique rebus magnum aliquando malum fuisset excitaturus, nisi Deus illi maturius vitam ademisset, postquam quatuor annis summum Magistratum tenuerat, eumque male & impotenter administraverat.

Alioquin hic Magister in vulgaribus plerisque Chronicis nulla alia re memorabili celebratur, quam quod plerique mensam ejus honorariam & pretiosa Commessatoribus data donaria magni faciunt, quæ revera tamen nihil aliud erant, quam subditorum sanguis & sudor per improbas & immodicas exactiones elicitus. Cum enim Litvanos ulcisci vellet, multos Germaniæ Principes, Procures ac Nobiles suis sumptibus & magnorum præmiorum amplissima spe proposita, in Prussiam invitaverat. Qui & gratiam ejus inire, & ampla stipendia merere cupientes affatim confluerunt, & circiter quadraginta sex millia equitum ac pedum attulerunt, cum Magister ipse jam octodecim millia in armis haberet: quibus copiis universam Litvaniam una expeditione prorsus subjungi posse haud dubie sibi persuaserat. Multi aderant viri Principes, Comites, Barones, Duces belli maxime clari. Quorum honori ut non vulgare quidpiam daret, jussit omnes copias trans Memelam, infra Cauram, in ipso hostili solo castra metari. Ibi inter cætera tentorium unum & quidem amplissimum omnibus rebus ad summam luxuriam & abundantiam instructum erat. Ibi mensa honoraria & plane Regia pro Principibus, Comitibus, Baronibus & aliis illustribus viris, qui aderant, adjectis interim duodecim aliis ex vulgo Nobilium, quorum in superioribus bellis virtus præ cæteris conspectior fuerat, adornabatur Regio plane apparatu. Omnia mensæ instrumenta, vasa & pocula, aurea erant vel argentea; in tanta quidem copia, ut ex unoquoque poculo non nisi semel biberetur, & quisquis ebibisset, ei poculum hoc dono dabatur, sic qui plura præ cæteris evacuare strenuis haustibus potuisset, præ cæteris majori donariorum copia onustus dimittebatur. Exceptis cæteris aureis & argenteis donis, torquibus, armillis, gladiis, felleis equestribus, aureis calcaribus, armis & clypeis inauratis, quæ omnia extra ordinem ita liberaliter prodigebantur, ut nullus ex eo convivarum numero, pro sua quisque conditione & virtutis opinione non decenter honoraretur. His tantis profusionibus & luxu tam immodico, qui diebus aliquot continuatus fuerat, nihil prorsus perfectum, nihil hosti nocitum, sed omnia jam pridem per acerbissimas exactiones corrasa uno quasi momento per vanissimam ostentationem absumpta & profusa. Tandem cum aliquid tanto sumptu & splendore dignum agere vellet, pestis repentina superveniens, cum homines & equos una contagione passim absumeret, totus exercitus repente dilapsus est. Scribunt etiam nonnulli, quod ad extremum præstantes isti commessatores a Litvanis subito oppressi, & in eo convivio male tractati, in Prussiam usque fugati, & non minimam partem donariorum in castris relinquere coacti fuerint. Et sic ista honoraria mensa Principum velut nebula transiit, & dum montes parturiunt, ridiculus mus in lucem prodit.

Hoc

Hoc eodem Magistro Cruciferis Marianis Ordinis hujus Teutonici per Wenceslaum Cæsarem & Boëmiae Regem omnia bona & possessiones, quæ in Regno Bohemiae habebant, adempta sunt, & ipsi cum Ordine suo toto regno expulsi. Cujus rei causam pro certo affirmare non ausim. Existimant alii, Regem istum Ecclesiastico Ordini fuisse infensissimum, & ex avaritia ita laborasse, ut sacra profana ad se rapere susque deque ferret. Alii vero prodiderunt, eum Hussitis tum tempore in Boëmia tumultuantibus plus indulgisse, & cum ii Religiosorum bona passim invaderent, maluisse ipsum Cruciferorum possessiones luculentas & satis amplas præoccupare, quam Hussitis diripienda concedere. Quibus de motibus qui plura scire desiderat, historicos Boëmicos consulat, & inter cæteros Cuspinianum, qui hujus Regis Wenceslai vitia satis severe insectatur.

Hic itaque Magister Wallenrodus, ut semel monstrum istud ab solvamus, uti vixerat, ita vitæ ferme finem adeptus est. Nam ut vivus bonis viris omnibus infestus erat & abominandus, ita eo moriente aer ipse & venti naturæ totius odium adversus tam immanem belluam contestari videbantur. Cum enim rebus omnibus infectis, tanta vi auri & argenti profusa, fuga turpi a mensa honoraria, furibundus jam domum properaret, Deos & fortunam incusaret, in ipso itinere tanta fuit amentia & furore correptus (morbum istum nescio quem currentem ignem nominare solent) ut non solum homines averfaretur, sed humi reptans cum canibus mordicus digladiaretur, & in eo plusquam miserabili hominis statu (si modo ipse ullius unquam hominis commiseratus fuisset) alio quanto post ipso die Jacobi divi Apostoli anno 1394. inter homines esse desiit. Ante mortem ejus adeo frequentes & continui fuerunt imbres, ut omne ferme frumentum periret. Vistula multitudine aquarum vehementer aucta, supra Grudentum totos montes arenosos fluctu abripuit, & fauces Nogati & Habi lacus totas pene obstruxit. In Principis etiam Insula, quam vocant, ruptis aggeribus Insulam Gedanensem totam inundavit. Nogatus etiam erumpens Insulam Nebraviensem pervasit, eodemque exemplo cæteri fluvii terminos & ripas excedentes multis oppidis, pagis, molendinis, agris, maximam calamitatem intulerunt. Paulo post ventus septentrionalis per totos quinque dies continuos adeo vehementer flavit, ut portus Lochstetienensis arena oppleretur, & novus prope Roschembergum aperiretur. Hinc est quod historiæ Duisburgensis succedaneus, de morte hujus Magistri scribit: In cujus (inquit) transitu tempestas magna fulminis & tonitru facta est. Et hæc tenus Ordinis Teutonici status fuit florentissimus, & deinceps paulatim res ejus deficere coeperunt.

Cruciferi
Regno Boë-
miæ exacti.Magistri
mors hor-
renda.

FINIS LIBRI SECUNDI

Bb 2

HISTO-

HISTORIÆ RERUM PRUSSICARUM LIBER TERTIUS.

An. 1395.
XXII
Conradus
de Jungin-
gen.

Conrado Wallenrodio ex hominibus sublato, vicesimus secundus Magister generalis electus est Conradus de Jungingen, Thesaurarius Marienburgensis, qui ineunte anno supra millesimum trecentessimum nonagesimo quinto imperium suscepit, Imperatore adhuc Venceslao Boëmo, anno decimo Vladislai Jagellonis, cum Margareta Waldemari filia tribus regnis septentrionalibus præesset. Electus quidem anno superiori fuerat die Andreæ Divi Apostoli, sed quod non honorem solum sed etiam onus ejus officii secum expenderet, hæcenus recusaverat. Vir alioquin pius, sobrius & mansuetus, sic ut vulgo Cruciferi, nihil jam aliud quam bellum & regna spirantes, eum monacho quam Magistro agendo aptiorem esse dictarent, ac inter coenandum aliquando ex primoribus nonnulli morionem subornarent, qui Magistrum coenantem Dominam Abbatissam salutaret. Ille vero non ignorans, a quibus morio instructus esset, quorum facile princeps erat frater vel patruelis ejus, Ulricus, plurimis circumstantibus: Non habes, inquit, hæc, o stulte, ex te ipso, tu autem iis, qui te subornarunt, renuncia meis verbis: Eos, qui tam sunt belli cupidi, post me tantum habituros, quanto ferendo pares ipsi non erunt. Huic morioni nomen erat Mirica, quem alioquin ob festivum ingenium, sales & lepores Magister facile perpetiebatur. Is non diu post rursus Magistrum accedens, vultum præ se ferebat valde commotum & tristem, interroganti quidnam rei esset, respondit: Utinam Principem haberemus, qui res nostras gnaviter defenderet, jam hic Poloni equos abstulerunt, illic vaccas abegerunt, & nemo est, qui prædones coërceat. Tum Magister: Iam, inquit, equos & vaccas amittimus, vereor ne his ingeniis freti aliquando vitam simul & rem amittamus. Prævidebat nimirum vir acutus, & itidem modestus, fieri non posse, quin ista Cruciferorum petulantia & insatiabilis dominandi libido, & belli cujus justam causam habebant nullam, in exitum aliquando ipsis funestum esset evasura. Etenim eo instituto in Prussiam primum erant evocati, ut Prutenos gentiles ad fidem adigerent, & eorum populationes ac insultus a Christianorum provinciis cohiberent: in hoc multi Christiani Principes haud exiguas facultates contulerant, multi privatim sanguinem suum impenderant. Verum illi victis & subactis Prutenis non solum deinceps non quieverunt, sed etiam vicinos Christianos, Pomeranos, Polonos, Litvanos jam conversos, imperii dilatandi libidine vehementissime cædibus & rapinis infestare non destiterunt, subditos autem interim acerbissime tractarunt. Eaque de causa Magistrum hunc ægre ferebant, quod bellum, quo jam pridem in Polonos ardebant, non maturaret.

Eodem

Eodem quo Magister hic imperium suscepit anno, Senatus Gedani Res Suecicas cum civitatibus. nensis tam suo quam Torunensis, Elbingensis & Revaliensis civitatum nomine, unum ex ordine suo Hermannum von der Halle, virum prudentem & industrium, in Sueciam ablegavit, ad tutelam & custodiam arcis & civitatis Stockholmenfis, quæ res quo coeperit initio, paulo altius est repetendum. Albertus ex familia Ducum Megapolensium, Sueciæ Rex, nimis duriter & avare Suecis imperabat. Nullum erat genus emunditionis pecuniarum, quod ille non in subditos excogitaret, non tam suo commodo, quam improborum Consiliariorum compendio, quos ut plurimum peregrinos secum in regnum adduxerat, quique cum possent suamarsupia infarcire, & maxima munera suis cognatis transmittere, nihil prorsus curabant, an Rex gloriosus an infamis remaneret. Ubi tandem talium hominum tyrannide ita evacuatum esset regnum, quod antea fortunatissimum fuerat, ut nusquam alicujus auri vel argenti vestigium appareret, cogebatur Rex intolerabiles exactiones subditis imponere. Ita factum, ut inter Regem & subditos exitiale odium sit enatum. Et aliqui Procerum, quibus externorum hominum dominatus maxime displicebat, quod interim ipsi omnibus dignitatibus excluderentur, novas res moliebantur, ac in Regis perniciem consilia coire non desinebant. Margaretam demum Waldemari filiam, quæ Daniæ Norvegiæque regnum non prudenter minus quam feliciter gerebat, ad capeffendum tertium regnum sollicitabant. Eo deinde deventum, ut Albertus cum Margareta bello decertaret. Albertus cum pecunia ad coeptum bellum indigeret, insulam Gotlandiam Regni Suecici parten Cruciferis Ordinis Teutonici in Prussia pro viginti millibus Ducatorum duplariorum (Dublonos vulgo vocant) oppigneravit. Sed Sueci summum dedecus existimantes, tam præclaram insulam a suo corpore avulsam esse, facta per singula civium capita contributione, ipsam paulo post Rege capto redemerunt. Bellum autem ab Alberto gestum contra Margaretam hunc habuit exitum, ut prælio commisso, Rex una cum Erico filio caperetur, & in arcem Bahusum, quæ est inter Vestgothos & Norvegianos limitanea, deportatus, deinde in arce Lintholm in terra Schoningianorum persequens septennium arcis custodiæ manciparetur. Megapolenses domini sui vicem commiserantes, quantum poterant laborantes effecerunt, ut foederatæ maritimæ civitates intervenirent, & ex iis Lubeca, Stralsundum, Gripwaldum, Torunia, Elbinga, Gedanum & Revalia, cum Regina Margareta de liberatione Alberti & Erici agere inciperent. Post multam tractationem & verborum altercationem, hoc tandem, quo diximus, anno hisce legibus convenit: Ut septem memoratis civitatibus Regina Regem Albertum & Ericum filium exhiberet liberos: Ut civitates Regiæ fidem facerent ac sponderent, quod intra triennium Rex ad Regiæ voluntatem ære vel alio quovis pacto se redimeret: Ni faceret, tum civitates ipsum Regem cum filio in manus Regiæ restituerent sine fraude doloque. Probavit conditionem Albertus, sed ut indemnitas etiam esset civitatibus fidem daturus, literis & sigillo suo promisit, urbem Stockholmum & arcem ejusdem, quæ solæ in fide Regis permanferant, in manu civitatum futuras, ea lege, ut nisi intra triennium pactis conditionibus

Bb 3

tionibus Rex satisfaceret, illæ arcem & urbem Reginae traderent. Quamquam civitates in ea formula arbitrium habebant ex parte Reginae, ut nisi paritum fuisset, aut Regem cum filio sisterent, aut sexaginta milia marcarum argenti puri persolverent, aut arcem cum urbe in manum Reginae traderent. Sic igitur inter civitates convenerat, ut Lubecenses Capitaneum unum, Gedanenses alterum, cum mediocri præsidio Stockholmi haberent, urbis & arcis obtinendæ causa, eamque in rem Hermannus von der Halle tum ablegatus fuit. Extant in archivis literæ & obligationes, quæ inter Reginam, Regem & civitates in eas conditiones scriptæ sunt. Extant etiam juramentorum formulæ, quibus isti duo Capitanei obstringuntur, ut arcem & urbem suæ fidei commissam in potestate civitatum conservent, juramentum itidem, quo Stockholmenses iisdem Capitaneis civitatum nomine fidelitatem jurant. Exitus rei is fuit, quod cum exacto triennio, Regis filius jam pridem in fata concessisset, & Albertus regni recuperandi spem omnem abjecisset, civitates ex pacto convento Stockholm Reginae tradiderunt. Rex certe non tam facilem iniisset de tanto regno transactionem, si aut fidem in Regni proceribus reperisset, aut filium, quem suo loco Regem destinaverat, diutius superstitem habuisset. Sed nunc ad Cruciferos revertamur.

An. 1396.

Dobrinum
Cruciferis
oppignera-
tum.

His Vladislaus Oppoliensium Dux, qui Cujaviam invaserat, seque Ducem Cujaviæ nuncupabat, & cum Vladislao Rege inimicitias exercebat, primum Zlotoriam arcem & civitatem sex millibus sexcentis triginta millibus aureis Ungaricis, mox totam Dobrinensem terram quinquaginta millibus oppigneraverat: non utique proprio quodam aut legitimo jure vel titulo, sed in maximum Regis & regni præjudicium & detrimentum. Et Cruciferi quidem Dobrinum jure pignoris occupabant, neque animus illis alienus erat terram eam domini titulo sibi vindicare. Vladislaus Rex admodum ægre ferens, quod Cruciferi violato foedere arma contra se sumpserant, Dobrinumque improbe intervertissent, simulque (& magis quidem fortasse) quod Litvaniam infestare non intermitterent, & magnam Samogitiæ partem occupassent, bello eos persequi cogitabat. Sed abhorrebant ab eo bello procerum Polonorum animi, quod non ignorabant, universam se Germaniam in se concituros esse. Itaque re in consultationem posita cum maxima pars Senatus quieta consilia magis probaret, placuit ut conventus cum Cruciferis iis de rebus Inowladisaviæ ageretur, ad eumque conventum ut Regina modo cum proceribus proficisceretur. Verebantur enim ne Rex dolore acceptarum in Litvania injuriarum exacerbatus, asperiore aliquo dicto intempestivum bellum exfunderet. Neque tamen sic æqui aliquid a Cruciferis impetrari potuit, sed nequere ille moras & excusationes, Polonorumque patientiam eludere, ut sibi diuturnitate temporis possessionem Dobrini firmarent. Ibi Hedvigis reprehensa eorum cum præsentis avaritia & foederis atque jurisjurandi violatione, tum superiorum temporum ingratitude & impietate, qua in Patronos suos Polonos usi erant, diserte quasi fatidico ore adjecit. Se quidem vivente nihil eos adversi pro illis ausis passuros esse, post mortem vero suam maximis incommodis atque cladibus

cladibus suis illa omnia expiaturus. Ita tunc rebus infectis neque certa pace neque aperto bello Inovladisavia discessum est.

Eodem anno Promagister Livoniæ designatus est Waldemar de Bruggenei, qui bello Terptensi finem imposuit, & auxiliares ethnicos Russos, Litvanos, Samogetas, cum magno utrinque sanguinis impendio ex provincia prosligavit. Eo imperante Nobiles Harrigenes & Wirlandici peculiaribus privilegiis præ cæteris Livoniensibus a Magistro magno Conrado Jungingenensi donati sunt, ut nimirum jus esset filiabus æque ut filiis Nobilium succedendi in bonis non solum mobilibus sed etiam immobilibus, tam hæreditariis quam feudalibus, fundis, prædiis, pagis & arcibus usque in quintum cognationis gradum. Qua in re a communi jure beneficiario recessum fuit. Hoc privilegium Gedani in Prussia primo indultum & anno sequenti ipso die Margaretae publicis monumentis ac diplomatibus consignatum est.

Livoniæ
Promagi-
ster.

Anno deinceps 1397. ex insula Gothiæ, quæ tum varii generis piratas alebat, quod hoc rerum in Suecia statu nemo esset, qui rem curaret, passim in mari coeperunt grassari & larrocinia facere, Gedanenses etiam & vicinos variis cladibus & direptionibus terra marique afficere. Ea de causa Cruciferi classem quatuor millium militum expediunt, insulam vi occupant, ac prædones merito afficiunt supplicio. Eamque insulam triennium obtinuerunt, frustra Alberto Rege expulso reclamante. Qua de re sic scribit Albertus Cranzius: Fratres Teutonicæ domus per Prussiam, qui hætenus terrestrem egere militiam, nunc etiam experturi navalem, fecere expeditionem in Gotlandiam, quod cives urbium Prussiæ, qui tum Ordini parebant, quererentur fieri crebras mari incursiones a Vitalianis, qui eam insulam ab Rege Alberto tenebant. Mortuo enim Erico filio, Albertus Rex posthabuisse visus est regnum. Sed fratres tum expeditis navibus ac militibus, insulam ingressi facile expulere gregarios, suisque deinde junxere ditionibus, feliciter redeuntes, cum reliquissent ibi militum necessarium præsidium. Albertus autem Rex ubi comperit, assumpsit de Rostochio Wismariaque Proconsules, viros marini juris non infimos, navigavit in Prussiam, querebatur sui juris captam insulam, eamque sibi deposcens restitui, aut si magno ibi Ordinis commodo eam putabatur incolere, solvant justæ pretium æstimationis, & se illis permittente, suo sibi jure possideant serventque. Fratres autem prætenderunt, insulam a publicis hostibus infestam cum jam in jure Regis non esset, seque ab illis jure gentium bello cepisse, & nunc satis iusto titulo possidentes, satis ibi magno tempore digrassatos Vitalianos, omnium detrimento navigantium. Quod si Rex illos ejecisset, ejus patenterent esse dominio: nunc autem Rege quiescente se illam ex manibus publicorum hostium cepisse, suo deinceps jure futuram. Bene proinde Regem facere, si quod jure belli quæsierint, id illos patiatur possidere. Rex præter verba nihil ab illis reportans inanis rediit in sua. Hæc Cranzius. Post triennium Cruciferi insulam ad intercessionem Wenceslai Imperatoris, Margaretae Reginae restituerunt, sic ut de refarciendis & in posterum non inferendis damnis probe caveret.

Cæte-

Expedi-
tio in
Vitalinos.

Cæterum cum post occupatam a Cruciferis Gotlandiam & piratas expulsos nullus adhuc latrocinandi finis fieret, sed varie piratica & impune exerceretur, in mari tam Orientali, hoc est Baltico, quam occidentali (uti vulgo nos distinguere solemus) ab iis præsertim, qui passim ex maligna hominum fece & multitudine coiverant, & variis damnis ac injuriis navigantes afficiebant, a quibus ut quemque nacti erant, com meatum plerumque primum & ea, quæ esui potuique essent (vitalia vulgo) vel amice postulabant, vel si, quid negatum esset, per vim extorquebant, ideoque sese vocitari volebant Vitalienbröder (Crantzii nominis sonum imitatus Vitalianos nuncupat,) quia nolebant prædones videri, sed aliorum quasi com meatu indigentes, & bona quasi gratia eo utentes, quanquam postea suis successibus usi & viribus aucti omnia simul & merces & naves diripere & auferre confescerent.

An. 1398.

His, inquam, passim grassantibus, sequenti demum anno foederatarum civitatum Legati Lubecæ congregati, manum tandem severius aliquanto, quam superioribus annis factum fuerat, cum plerique Principes mari confines vel conniverent, vel civitatum comoda non magnopere curarent, adhibendam censent, & ad oppugnandos hosce piratas expeditionem sibi met ipsis indicunt, illud in primis ad animum revocantes, in quem finem præcipue societatem hanc sui tuendi causa coivissent. Expeditionis hæc instituta fuit ratio: Lubecenses armarent & alerent naves duas, milites ducentos. Hamburgenses navem unum, milites quinquaginta. Sundenses, Gripswaldenses & Stetineses naves duas, milites ducentos. Gedanenses cum Torunensibus, Elbingensibus & Regimontanis naves duas, milites ducentos (causabantur enim illi se extraordinariam operam in expellendis Gotlandia piratis, Cruciferis navasse, & in eam rem haud exiguos sumptus impendisse) Livonienses navem unam, milites centum. Constitutum autem, ut nautæ, vel qui ministerio navis fungerentur, in militum numero non censerentur: inter centenos militum ut quadragenarii essent balistarii, & in qualibet navi extra numerum superstites balistæ decem in omnem eventum haberentur. Quælibet harum navium adiunctum haberet myoparonem unum, vel scaphas majores duas, vel myoparonem cum scapha: Ut omnes expeditæ essent ad diem Ascensionis dominicæ proximum. Naves omnes ad insulam Bornholmum convenirent, ibique Navarchi consultarent de piratis inquirendis, ubicunque locorum deprehendi posse existimarentur. Hoc expeditionis decretum nemini in posterum ex civitatibus voluerunt esse præjudicio, quoniam esset extraordinarium, & a paucis saltem civitatibus susceptum. Ubi vero majore vi deinceps opus fuerit, placuit omnes foederatos in eam rem vires conferre juxta præscriptum decreti jam antea ex æquo approbati. In hujus expeditionis sumptum instituta est exactio, uti ab initio societatis ejus in hujusmodi causis fieri consueverat, in omnis generis merces, quæ vendendi causa importarentur, in civitatibus singulis capienda, secundum assen vel libram, unde nomen suum invenit, ut Pfuntzoll diceretur, quoniam extra ordinem exigebantur, de qualibet libra Flamingensi denarii Lubecenses quatuor, sic ut singulas libras sex mar-
cæ Lubecenses æquipararent.

Exactio
Pfuntzoll.

Hoc

Hoc vectigal exigi debebat ad compensationem sumptuum earum civitatum, quæ naves contra piratas armarent, & de eo, quod a singulis civitatibus in communem usum perciperetur, rationes in conventu publico reddendas decretum fuit. Initium ejus exactiõis tum constitutum est a festo Pentecostes ejusdem anni, tam diu quoad civitatibus foederatis æquius & melius visum fuisset duraturæ. Denunciabatur hæc expeditio Reginae Margaretae, Duci Burgundiæ & Magistro Prussiæ, ne civitates impedirent, neve piratis receptum præstarent, sed hominibus earum opem & amicitiam exhiberent. Ipsa Daniæ Regina societatem etiam coivit, ad naves certo numero contra piratas cum civitatibus expediendas. Interim dum naves armantur, interdixerunt civitates, ne quisquam ex Prussia in mare excurreret, nec versus fauces maris Baltici vela faceret, priusquam naves, quæ armabantur, exivissent, nimirum ne piratæ interim mercibus & navibus aliunde raptis & interceptis instructiores fierent ad bellum diutius protrahendum. Cæterum quia ex prædicti vectigalis exactiõne, quam in hujusmodi sumptus civitates jam antea quoque publice constituerant, Cruciferi exemplum ceperant, & in eandem rem vectigal istud in civitatibus maritimis suæ ditionis constituerant, sed neque in hunc usum convertabant, nec institutum & ordinem cæterarum civitatum in conferendis in publicum rationibus observabant; itaque ex hoc ipso conventu Lubecensi civitates communi decreto per Legatos a Magistro postularunt: Ne vectigal hoc amplius exigeret suo arbitrio, neve jus in eo sibi peculiare arrogaret, sed in hunc, quem ipsæ instituissent usum, civitates sibi subjectas percipere, & in rationes publicas conferre pateretur. Obsecutus tum quidem est Magister civitatibus, sed non diu post, prætexta novorum sumptuum causa, eandem exactiõnem Cruciferi, licet reclamantibus subinde civitatibus, deinceps ferme in Prussia continuarunt.

Magistro
vectigal in-
hibitum.

Hoc loco non abs re fuerit lectorem admonere, ut in hisce appellationibus Germanicæ linguæ: Pfuntzoll, Pfuntgeld, Pfalgeld (nam inter Pfunt-
Latinis vectigal & portorium in his nominibus unum & idem est), discrimen animadvertat, utpote quæ longe lateque sua natura ac rerum ordine discrepant. Etenim nostro tempore meminimus ab hominibus invidis & parum amicis, inter cætera hujus etiam rationis argumentum usurpatum fuisse: Non licere civitati Gedanensi, nec ulli hominum in Prussia, vectigal Pfalgeld seu portorium maritimum antiquitus consuetum exigere vel percipere, quoniam id generali privilegio harum Terrarum Casimiriano diserte prorsus esset abolitum & abrogatum. Nam hi duas res plane diversas Pfuntzoll & Pfalgeld per inscientiam vocabuli & rerum gestarum plane confundunt. Atqui vectigal Pfuntzoll nunquam uspiam aliud fuit nisi tale, quod antiquitus civitates maritimæ pro usu incidentis alicujus belli vel aliæ necessitatis, in omnibus civitatibus foederatis, in eas merces, quæ ex civitatibus foederatis in alias ejusdem societatis civitates venum importabantur, semel exigendum imponebant. In cujus locum postea ferme successerunt statæ contributiones in Emporiorum stationibus, de foederatorum saltem mercibus, quas Schos vulgo vocant. Utrumque neminem nisi civitatum ipsarum mercatores & ci-
ves

LIB. III.

Cc

ves

ves afflictebat: absque detrimento tamen cujusque civitatis & Collegiorum in statis Emporiis singularium & propriorum proventuum. Eratque vectigal istud Pfuntzoll, de quo loquimur; non perpetuum; sed & temporarium & arbitrarium, quod solebant civitates communi decreto in rem suam communem imponere & abrogare, quoties placebat; vel ex usu videbatur. Et hoc primis temporibus, quibus ad hanc societatem accesserunt, civitates etiam Prussiae per se exigebant; & foederatis in rationes inferebant. Progressu vero temporis Cruciferi sub eo praetextu, quasi & ipsi naves contra piratas armarent, & pro civitatum commodo publico sumptum facerent, civitatibus subditis per vim amotis, ipsi praeficiebant, qui suo nomine exigere, idque in partem suorum proventuum adscribebant. Id quod semper contradixerunt foederatae civitates, nunc literis, nunc Internunciis, ut nunquam hac in parte Cruciferi, quod maxime volebant, praescriptionis jus consequi potuerint. Imo tandem urgentibus serio civitatibus sponte abrogarunt. Alterum autem Pfallgeld portorium est maritimum perpetuum, in usum civitatum, certo in singulas merces secundum valorem illarum pretio, jam a seculis aliquot institutum, quod etiam hodie in civitatibus maritimis durat, ad conservandam navigationem & flumina navigabilia, & portus maris tuendum. Nec tantum a mercibus exigitur, quae illatae sunt ad vendendum, ut illud prius, sed ab omnibus omnino, quae vel importantur vel exportantur, nec a foederatis solum, sed quibuscunque mercatoribus extraneis, qui fluminibus ac portibus utuntur, & in iis saepe per maximas tempestates rem & salutem conservant. Nec magis quidquam commune habet hoc portorium cum superiori, quam contributiones in stationibus Emporiorum nunc exigi solitae cum ordinariis ac propriis civitatum proventibus. Sic quemadmodum bella & alia necessitatis genera temporaria sunt & incidentia, navigationis autem & maris & fluminum usus perpetuus & proprius est: ita in utramque rem & temporarium & perpetuum remedium a majoribus videmus constitutum. Itaque cum in Prussia Cruciferi post abusum semel coeptum, suum quasi proprium vectigal Pfuntzoll exigebant, interdum pro ratione temporis relaxabant, interdum etiam durius statuebant, nonnunquam etiam plane abrogabant, nihilominus interim civitates, etiam Prusicae, portorium suum maritimum Pfallgeld percipiebant, nulla habita alterius illius exactionis contemplatione. Et nunc eodem modo inde a centum quadraginta annis, aequae ut jam dudum sub Ordinis regimine, post sublatum & ex rerum natura penitus exterminatum vectigal Pfuntzoll, suo portorio utuntur fruuntur: prout etiam ex decreto Magistri Theodorici, quod alibi allegatum est, id ipsum apparet. Enimvero si Divus Casimirus portorium hoc maritimum Pfallgeld sustulisset vel abrogasset, qua ratione & ipsius adhuc tempore & post ejus tempus, Prusicae civitates illud tam pacifice absque legitima ulius hominis interpellatione exegissent? An vero tales tum erant Terrarum Prussiae Status ac Ordines, qui principale privilegium, quo libertas illorum continebatur, statim ab ejus exordio, & deinceps tot continue annos, a foederatis & consortibus privilegii, Gedanensibus vel aliis, tam leviter passi fuissent violari, qui ob violata jura sua proprios Dominos

nos ejecerant? Immo ne civitates quidem maritimae Gedanensibus hoc indulgissent, ut extra commune decretum hoc oneris mercatoribus & nautis imponerent. Constat etiam ex Actis publicis, quod tempore Ioannis Alberti Regis, cum is ab Ordinibus Prussiae contributionem peteret, non pauci fuerint, qui suaderent in Regis subsidium pecuniarium exactionem istam Pfuntzoll a Casimiro abrogatam ad tempus restitui. Erat enim expeditissima conficiendae pecuniae ratio, quam non ipsi sed mercatores & nautae contribuerent. Id vero hanc solummodo ob causam in consilio publico repudiatum fuit, ne privilegium Casimirianum ulla in parte violaretur. Quid igitur opus erat, de restituendo isthoc vectigali deliberationem instituere, si tunc etiam percipiebatur? Neque sane Casimirus illud ipsum vectigal primus abolevit, quippe quod etiam ante concessum privilegium annis aliquot in belli subsidium exigebatur, sed jam tunc ante aliquot annos enixe ac praefraete urgentibus civitatibus maritimis, quae hoc onere maxime premebantur, eoque sibi frenum imponi videbant, a Paulo Rusdorfio & Conrado Erlichshufio Magistris abrogatum fuerat, sic ut Casimirus non tam ipse primus abolitionis auctor fuerit, quam jam antea quasi temporarie ad aliquantam Cruciferorum conniventiam abolitum in praesenti, deinceps etiam perpetuo penitus abolitum fore, cavere voluerit. De quibus loco suo, cum historiae series postulaverit, plura commemorabuntur. Tertia, de qua diximus, appellatio Pfallgeld prioribus duabus communis & intermixta est, sic ut vulgus utrumque tam vectigal Pfuntzoll, quam portorium Pfallgeld, hoc quidem abusive, illud magis proprie, hac appellatione censere & nuncupare consueverit.

Anno ejus seculi ultimo, cum Lubecensium & Gedanensium naves, his enim a sociis summa rerum erat commissa, acriter adhuc piratas infestarent, & undique in Baltico mari conquirent, forte fortuna accidit, ut sub littoribus insulae Gotlandiae naves duas hominibus probe constipatas in salo haerere conspicerent. Itaque Lubecensium navarchus scapham cum militibus aliquot emittit exploratum, qui hominum & unde gentium essent, & quid rerum in mari agerent. Ubi scapha navibus appropinquare coepit, illi qui naves tenebant, continuo telis & facis eam repellunt, nec propius accedere sinunt. Qui in scapha erant ad navarchum reversi renunciant, naves viris armatis refertas esse, nec accessum ad se concedere. Navarchus mox arma suos expedire jubet, socios ut se subsequantur monet. Ubi propius ventum est, illi cum se viribus impares agnoscerent, jam spiritus remittunt, bonis verbis agunt, Danos se esse perhibent, amicos civitatibus, & in mari ideo obversari, ut latrocinia non exercent, sed ubi opus sit modis omnibus prohibeant. Lubecenses hoc responso contenti missos illos faciunt, Gedanenses autem & focii, quod nautarum indicis eos ipsos praedones probe notos esse didicerant, frustra Lubecensibus reclamantibus in eos irruunt armati, naves insiliunt, obvios quosque, qui parumper defensionem pararent, trucidant, vel in mare deturbant, ceteros in vincula conjiciunt, naves captas occupant. Mox cum Lubecensibus contentio & rixa orta, quod

An. 1399.
Diffidium
Lubecensium cum
Prussis in
persequendis
puatis.

praedones dimisissent primum, deinde nec auxilium sibi tulissent. Lubecenses contra: Danos eos esse utrisque amicos, sibi verisimile non videri, piraticam illos facere, proinde viderent etiam atque etiam Prussi, quodnam facinus adversus Reginae subditos inceptassent. Illi vice versa: Lubecensibus rem adversus piratas gerendam cordi non esse; pluris eos facere Danorum amicitiam, quam officii demandati fidem. Ac ut isti Dani piraticam non exercuerint, priores tamen eos vim fecisse, & pro hostibus se gessisse, cum scaphae exploratoriae aditum non praebarent. Verbis per multam contentionem ultro citroque commutatis, ita tandem Wisby urbs, inter utrosque convenit, ut cum captivis ad urbem Wisby accederent, ubi mercatorum mediocris erat frequentia, quorum iudicio res determinaretur. Fuit isthaec urbs olim omnium mercium septentrionalium celebratissimum emporium, quo mercatores omnium ferme regionum confluebant. Et quanquam ante annos aliquot a Rege Waldemaro direpta fuerat, ubi complures maritimarum civitatum merces interciderant, quam ob injuriam civitates, quas ille septuaginta anseres per contemptum nominabat, Waldemarum bello petito regno ejecerant, ac tandem coegerant, ut damnorum & sumptuum nomine Schonlandiam civitatibus per annos sedecim obtinendam concederet, tum tamen temporis satis adhuc frequens ibi mercatorum erat copia, propter merces Russicas, quae eo convehantur. Procedente deinde tempore, cum Russi merces suas in Livonia deponerent, Livonicae civitates Riga praefertim & Revelia crescere coeperunt, & urbs Wisby paulatim tota intercidit. Convenit igitur fuit (ut ad rem redeamus) inter Lubecenses & Prussos, ut siquidem ibi quisquam inveniretur, qui captivos de rebus raptis accusare & convincere posset, quod ita certo futurum Gedanensium nautae constanter asserebant, jure piratarum in eos animadverteretur. Ubi ad terram appulerunt, mercatores in aedem Divae virginis convocantur. Prodeunt continuo undecim accusatores, qui piratas istos probe novissent, & latrocinii anquirerent, res sibi per vim ereptas, com meatum, vestes, instrumenta navium & alia liquido docerent, quarum rerum plurimae adhuc in illorum navibus captis asservari comperto & in praesenti monstrabantur. His indiciis editis, & re palam deprehensa, nihilominus tum etiam tergiversari Lubecenses, neque suo calculo capitalem animadversionem in Danos comprobare velle. Inde iterum orta rixa, Prussi quidam Lubecenses proditores, hostium assecclas, praedonum socios per contumeliam appellare, illi vicissim a convitiis non temperare. A verbis ad verbera deventum, mox ad arma & gladios stringendos properatum, in quo tumultu duo Lubecensium occisi, octo vulnerati, caeteri fuga se in naves concitato cursu conjecerunt. Ubi utrinque naves conscendissent, ne tum quidem pugna destitum est. Prussi enim rei indignitate accensi, saxa & tela in Lubecensium naves injicere, adeo ut illi cogerentur armati stare, quasi cum hoste apertum esset bellum, ac sic ubi Prussis vicissim nocere possent, non praetermittebant, donec paulatim interventu primum noctis, deinde residente nonnihil etiam fervore, alteri ab alteris sese expedirent. Postridie demum omnis in piratas ira conversa, & illi omnes truncati capite fluctibus sepulcri loco sunt

sunt commendati. Caeterum cur Lubecenses nec ad oppugnandos, nec ad puniendos piratas, uti debebant, manum & consensum adhibere noluerint, certo quidem mihi non liquet. Existimo tamen eos non tam Reginae veritos offensionem, quam exemplo superioris anni cautiores factos abstinnisse. Nam & tunc una cum Prussis Reginae subditos Calmarienses quosdam invaserant & pro piratis habuerant, sed falso, ideoque caesorum agnati jam tum litem inceptaverant, & Regina videbatur subditorum partibus plus aequo favere, ideoque tantisper etiam auxilia adversum piratas promissa suspendebat, donec subditis fuisset harum injuriarum ergo satisfactum. Hinc verisimile est, maluisse Lubecenses impune piratas omittere, quam novam aliquam priori nondum composita injuriarum causam a Regina arcescere. De cujus facti ratione & eventu paulo post, cum ad transactionem ventum fuerit, dicemus.

Eodem anno diem supremum obiit Hedvigis Regina Poloniae, Hedvigis matrona laudatissima, quarto Idus Julii, cum ante menssem enixa fuisset filiam Elisabetham Bonifaciam, quae triduum saltem superstes fuerat. Rex Vladislaus ex obitu uxoris magnum concipiens moerorem, ac derelinquendo regno addubitans in Russiam secessit, cogitabatque regno se abdicare & ad paternum Litvaniae principatum reverti. Existimabat enim haecenus uxoris respectu externum a Polonis se Regem habitum, nunc cum haeredem ex ea non haberet, proclive Polonis futurum eum regno amovere, quo sponte potius cedere vellet, quam vi & armis summa cum ignominia pelleretur. Sed haec eum cogitantem primores Poloni placide consolati confirmarunt, cum ei studia sua in posterum quoque detulissent. Quodsi quam id ei dubitationem faceret, quod alienus amissa uxore nihil jam hereditarii juris in regno haberet, ostendebant ei rei remedium, quod ipsa etiam Hedvigis Regina moriens indicasse ferebatur, nimirum ut Annam Vilelmi Ciliae comitis filiam, cujus sororem jam Sigismundus Rex Ungarorum post Mariam in matrimonio habebat, secundam uxorem duceret. Eam enim justam regni haeredem esse, utpote Casimiri Regis neptem. Cum Vladislao consilium placeret, haud diu post eae nuptiae conciliatae fuerunt, ex eoque conjugio Vladislaus filiam Hedvigin suscepit. Post Annae obitum tertias contraxit nuptias cum Elisabetha Piletzki, quae res procerum animos vehementer offendit, quod hoc indignum illa aetate, & nomine ac dignitate Regia videretur. Erat enim illa vidua provectae jam aetatis, & complurium virorum thoros experta. Virgo enim propter magnitudinem dotis (erat autem Othonis Palatini Sandomiriensis filia) a Moravo quodam rapta, eique aliquanto post ab alio quodam Moravo itidem erepta, & intersecto priori rapto in loco justae uxoris habita, ad extremum Castellano cuidam Naclensi nupserat. Sed haec triennio saltem in regis matrimonio supervixit, & nullos ex se reliquit filios. Quartis igitur nuptiis Vladislaus sibi copulavit Sophiam, Andreae Ducis Kioviensis filiam, ex Vitoldi sorore genitam. Ex qua suscepit anno deinceps 1423. ultima Octobris die primum filium Vladislaum, anno 1426. die sexta Maji secundum Casimirum, qui puer in cunis decessit, & anno 1427. die Novembris vicesima

nona tertium filium Casimirum, quo post patrem & fratrem regnante, Prussia a Cruciferis ad Poloniae regnum defecit.

An. 1400. Anno supra millesimum quadringentesimo ea controversia, quam Transactio obiter supra attigimus, inter Lubecenses & Prussos cum Calmariensibus Calmariensis contracta, certis demum legibus transacta fuit. Res autem ita se habet. Ante biennium initio expeditionis contra piratas institutae, cum ferventiores essent militum animi, ad praedones quoquo modo perdendos, quam ut navarchorum dicto semper essent audientes, accidit ut forte fortuna Lubecensium & Prussorum classis in navem Calmariensem incideret. Qui ea vehebantur primo statim aspectu pro piratis habiti, deinde de conditione rerum suarum interrogati, cum superbe magis quam ad rem apposite responderent, suspicionem magis ac magis auxerunt. Itaque re nihil amplius deliberata, furore militum nimis praecipiti opprimuntur, & in fluctus praecipitantur, ex quibus pauci admodum nando ad littus evaserunt. Constitit autem ex documentis & indiciis in nave repertis, Calmarienses illos fuisse, & inter eos tres equestri Ordinis, & falso pro piratis habitos & invasos, ac honestorum negotiorum causa navigasse. Quae res magnam civitatibus apud Danos conflavit invidiam. Nam & caesorum amici importune vindictam ab Regina flagitabant, & Regina non obscure praese se ferebat, se subditorum injurias tam atroces minime neglecturam. Re multum diuque per biennium agitata, nunc demum arbitris Regina & civitatibus quibusdam ad hoc delectis, transactum fuit. Ejus transactionis capita secundum istius temporis superstitionem erant talia: Nolunt Lubecenses & Prussi vel cum Regina vel cum defunctorum cognatis jure experiri, sed ob pacem & amicitiam conservandam, salvo honore suo transigere. Defunctis loco funeris exequias domi suae celebrabunt triduanas. Exequias etiam Calmariae fieri curabunt, per quatuor hujus anni tempora. Ducentis hominibus piis sumptum suppeditabunt, in peregrinationem ad loca sancta. In ducentorum pauperum vestitum erogabunt quinque pannos meliores, & ducenta paria calceamentorum. Atque haec vestimenta Calmariae erogabuntur. Constituent missam perpetuam Calmariae in monasterio tribus Equitibus caesis, Ioannis Nilsen filio, Bartoldi von der Osten filio, & Borni Swents filio, ac eorum insignia in templo collocabunt. Caeteris defunctis missam perpetuam instituent in templo cathedrali, pro salute scilicet animarum. Tres itidem missas perpetuas in tribus monasteriis Torunii, Elbingae & Gedani, ubi defunctorum memoria quasi aeterna celebrabitur. Tandem quatuor millia marcarum Suecicarum exolvent defunctorum cognatis, pro quibus Lubecae mille marcae Lubecenses, & Gedani quingentae marcae Prutenicae intra diem annuam dabuntur. In hanc transactionis rationem Lubecenses conferent mille marcas Lubecenses, & quinquaginta peregrinantibus ad pia loca sumptum suppeditabunt. Caetera civitates Prussiae praestanda receperunt. Hi cum quibus transactum est, literis suis, & Margareta Regina diplomate Regio, civitates ab hac controversia liberas esse jubent, & rem transactam testantur, hoc anno 1400. die Egidii Confessoris.

Eodem

Eodem anno in publico terrarum Prussiae Conventu Gedanenses & Regiomontani conquerebantur, merces ex Prussia trans mare passim evectas, non ejus esse plerumque bonitatis, qua deceret, & ex eo fieri, ut transmarini falsis interdum mercibus circumscriberentur, totius autem rei culpam & infamiam ad eos redundare, ex quorum portu enavigaretur. Neque vero se praestare posse bonitatem mercium, quae aliunde ex Polonia vel Litvania adveherentur. Hac de causa consilio publico institutum fuit, ut deinceps in Prussiae civitatibus maritimis viri probatae fidei & mercium cujusque generis gnari publico sumptu haberentur, qui merces adventitias ad examen revocarent, & earum bonitatem explorarent, nullo discrimine inter cives & peregrinos usurpando. Si quae merces non ejus, qua debebant, bonitatis essent, emptoris commodo defalcatio pretii fieret, sin falsae essent merces vel corruptae, venditoris damno publice concremarentur. Atque haec prima fuit origo officii illorum, quos probatores mercium appellant, quorum arbitrio pleraque merces hodie discernuntur.

Probatio mercium instituta.

Magister Conradus Jungingenensis etiam, quo magis a belligerandi cupiditate alienus erat, eo studiosius Rempublicam legibus amplificare studebat. Ejus haec potissimum feruntur constitutiones, ex quibus aliquas jam antea latas, sed bellorum tumultibus in defuetudinem relapsas renovavit: Ne cui dignitates conferrentur, qui non esset Ordini Marianorum initiatus: Ne quis equestri Ordinis plures quam decem equos aleret, exceptis iis, qui rei rusticae vacarent, neve Commandator ullus plures quam centum aleret: Ne quis arma vel tela missilia, qui equestri Ordinis non esset, in itinere secum ferret: Ut diebus omnibus feriatis ad minimum unus vel una ex singulis domibus templo & sacris interesset: Ne quis capitali supplicio condemnatus necaretur, nisi confessione peccatorum facta & coena Domini participata: Ut magi, praestigiatore, incantatores, & id genus Daemonum cultores vivi exurerentur: Ut ne amplius quam semel in anno opificum contubernia coirent, praesentibus tamen ex civili Senatu inspectoribus: Ut servos fugitivos liceret ubicunque locorum persequi & comprehendere: Ut si proscripserit temerario proposito proscriptione exinere se nollet, cum posset, impune a quovis interficeretur: Ne in loco sacro pudendum quid admitteretur, capitis vel fortunarum discrimine, pro delicti qualitate proposito: Qui quem in loco sacro pulsasset, manu truncaretur: Ut opifices operas suas notarent, ut quod opus cujusque esset, a caeteris internosci posset: Ut qui virginem rapuisset sive volentem sive nolentem, perpetua proscriptione notaretur, virgo, si consensisset, bonis omnibus haereditariis mulcetur: Ut qui virgini stuprum intulisset, eandem in matrimonium duceret, ni duxisset capite plecteretur: Ut qui paracho suo decimas debitas dare malitiose detrectasset, infamis esset, nec in quovis judicio jus ullum consequeretur.

Magistri Constitutiones.

Circa hoc tempus Prussici vulgo narrant annales, extitisse divitem illum paganum Niclaswaldensem, quanquam ejus nomen oblivioni datum

Dives paganus.

datum est, ac opes solummodo vel earum memoria & umbra potius ad posteritatem consecratae sunt, ac recte mea quidem opinione, cum ille non opibus suis dominatus fuerit, ut par erat, sed servitutem serviverit. Res hac occasione in publicum produsse dicitur. Venerant ad Magistrum Conradum Jungingensem hospites & amici ex Germania, illum invisendi causa, quos cum Magister lautius acciperet, inter potationes & confabulationes, ut fieri solet, illi Magistrum felicem praedicare etiam eo nomine, quod animadvertissent in itinere & diversiori rusticorum etiam tuguria opulenta esse, & ad promendum in hospitem usus quidvis necessarium instructa. Inter hosce sermones ultro citroque habitos, insert Heinricus Comes Plavenius, Thesaurarius tum Marienburgensis, ne vulgaria mirarentur, rusticum esse in pago quodam a Nicolai sylva denominato, qui undecim vasa (tonnas vulgo vocamus) pecunias referta pollideret. Ab hospitibus adeo ridicule isthaec ostentatio excipiebatur (nec enim moris est nobilium, ut tantis divitiis rusticos suos suffocari patiantur) ut Thesaurarius manu stipulata sponderet, se fidem ejus rei abunde ipsis facturum. Itaque persuadet Magistro, qui cum hospitibus varia loca jucunditatis causa circumibat, ut in pagum eum diverteret. Denunciatur rustico, ut postridie prandium instruat, quantum possit, Magistrum cum hospitibus praesto futurum. Rusticus prandium parat, vel subolfaciens, vel praemonitus interim, quid res sibi vellet (scribunt enim nonnulli ipsum jam antea in arcem Marienburgensem accersitum, & de tanta pecuniae vi rogatum fuisse) mensam rustico more instruit, sic ut undecim valis pecunia refertis, cum duodecimo semipleno, circa mensam dispositis, asseres seu tabulam scamnorum vel sedilium loco injiceret, eoque sedilium genere Magistrum cum honoris praefatione, & hospites quotquot mensae circuitus caperet, ut discumberent, rogat. Exacto prandio & mensis secundis jam illatis, iterum hospites de divitiis rustici mentionem inferre, & earum speciem videre cupere. Rusticus a Magistro ejus rei comiter admonitus, ne clam haberet, sane nihil est (inquit) mearum divitiarum, quod a vobis absconderim, quinimo palam non proposuerim, & possessioni vestrae subjeeerim. Scitum enim illud scio, res abnegatas domino committi solere. Cum nihil sibi propositum omnes dicerent, at videte saltem (inquit) quibus sedilibus sedeat. Illi extemplo remotis tabulis perspiciunt pecuniam undecim valis confertam, duodecimo semis deerat. Hospites mirari hominis pagani opulentiam, Magister autem rem admodum gratam habere, ac statim jubere vas duodecimum ex fisco suo compleri, nimirum ut hospites domi suae vere praedicare possent, rusticum esse Magistro Prussiae subiectum, qui duodecim vasis pecuniae numeratae polleret. Qua in re liberalem ille se voluit exhibere, & subditum augere potius quam exuere fortunis. Sed qui ipsi successerunt, & praesertim ille ipse Plavenius, qui paganum hunc in scenam produxerat, ita eundem postea emunxerunt, ut in senectute miser ad exigendam vitam reliqui parum haberet, & plerumque emendicato ostiatim cibo viveret. Recte quidem Plavenius pro sua tyrannide in omnes subditos simul usurpata, quis enim alia lege in rusticum quam in civem uteretur? Sed aequae non immerito id acci-

disse

disse videri potest huic rustico, qui tantis pecuniis abundans nihil corpori vel genio, quod honeste poterat, indulgebat, nihil in pauperes erogabat, (quod Christus Salvator noster inter summas adnumerat divitias) nihil denique nec amicis nec vicinis commodabat. Et quoties in tabernam ibat, quod die festo rusticis solenne, & more majorum utique receptum est, nihil afferebat pecuniae, sed caseum saltem unum vel alterum domi concretum, quod ebibisset, caseo solvebat, quod supererat casei, vel ipse comedebat vel domum referebat, illud interim frequenter usurpare solitus: pecuniam magnam minutule, vel ut ita dicam, minimis digitis tangendam esse. Ita tritum illud iste credere non potuit, quod tenax requirat prodigum, quoad ipsemet cum magno malo suo verum experiretur.

Eodem tempore facinora villanorum pagi Lichtenaviensis in in-VillaniLich-
sula majori perpetrata fuisse memorantur. Quae ideo (vel recreandi le-tenavienses.
ctoris causa) recensere paucis, non abs re fuerit, quod ejus generis paganorum hominum facta enormia vix ab ullis omnium aetatum historicis sunt conscripta. Ex praecipuis quae illi proterve admodum patrarunt, haec memoriae prodita sunt: Monachus quidam Gedanensis ex Ordine Monachus
Dominicanorum in pagum eum diverterat mendicatum, ut solent, pri- in sacco ca-
die ejus diei, quem circumgestaltungi corporis Christi consecrarunt. Is ptus.
in tabernam irrepens, ubi pagani jam triduum evacuandis doliis impenderant, symbola cum rusticis coepit conferre, compotare, tandem etiam res ludicras agere. Rustici primum reverenter illum habere, & non nisi cum honoris praefatione propinare. Ille primum etiam rem gratam habere, professionem religiosae vitae locum ibi suum reperisse gaudere, deinde inebriatus altiores spiritus gerere, multa quasi pro imperio agere, rusticos pro ludibrio habere, tandem etiam, si quod illis vicissim verbum insolentius exciderat, convicia & contumelias ingerere, dignitatem sacrosancti sui Ordinis ad coelum extollere. Pagani non solum insolentia hominis permoti, sed etiam ebrietate oppleti ringere primum & nasum ducere, mox etiam ferocius indignari, cum ad extremum ille nihil nisi diras & execrationes Pontificias, vulgo hominum ejus seculi maxime pertimescendas spirare, cum religionis intuitu cogerentur verberibus abstinere, aliam reperiunt ulciscendi monachi machinationem. Ubi nox advenit, quae lucernis accendendis copiam faciebat, rustici clam saccum adornant, qui lupulo solet impleri, eumque quam maxime possunt in orificio sursum & in latera extendunt, sic ut januam coenaculi ubi potabatur saccus extrinsecus totam complecteretur, mox nonnullis sociorum in praesidio relictis in coenaculum redeunt, ex composito lucernas extinguunt, gladios per rixam expediunt, & simulate alter alterum impetere incipiunt. Monachus cum isthaec conversatio sibi amplius non convenire videretur, & nonnihil corio suo timeret, raptim quantum poterat incurvo tergo ad januam procurrat, & recta in sacco per bellissimam venationem includitur, & sic inclusus supra focum suspenditur. Rustici ignem supponunt ex materia sordida, & fumum naribus ingratissimum excitant, eoque odore monachum saltem non enecant. Ille rursus diras primum increpare & omnia inauspicata minitari, sed ubi nihil proficit,

LIB. III.

Dd

proficit, & fumus illum coartare incipit, tum demum ad preces conversus, per omnia sacra, ut salutis suae parcat, obtestatur. Ibi unus rusticorum, bene est, inquit, Gallina jam glocitat, & bona verba dare incipit. Enimvero (excipit alius) nisi isthaec Gallina ovum pepererit, atque ipsum coram comederit, nunquam hodie me fospite ex hoc nido evolabit. Monachus e sacco quoquo modo cupiens evadere, multis additis blanditiis ait, se jam ova duo peperisse, eaque ipsis inspectantibus comedere velle, hoc pacto impetravit, ut eum pagani sacco tandem emitterent. Ibi ova bina, quae pridie inter mendicandum acceperat, & in cucullo absconderat, promit & comedit, cum illi existimarent, eum ova a se genita commessurum. Addunt hoc etiam aliqui, paganos cum se delusos cernerent, ova coxisse & nescio quid pulpamenti adjecisse, & cum ovis miscuisse, ex quo monachus cum vi coactus fuisset, quod apponebatur comedere, paulo post morbum & mortem contraxerit.

Jacobita
assatus.

Immanius deinde facinus peregerunt in peregrinantem quendam Jacobitam, quod nescio utrum magis rusticorum proterviae, an istius fratris Jacobitani insolentiae sit adscribendum. Is cum per pagum eundem mendicatum iret, nec tantum eleemosynarum illi daretur, quantum ejus religio sibi mereri videbatur, in tabernam demum accessit, ubi paganos omnes ferme invenit strenue potantes. Ubi hominem conchiliis ornatum & basilice incedentem vident, ex habitu mox novi quid esse conjiciunt, invitant, propinant; potat ille largiter. Ubi incaluit, facta sua commemorare incipit quas peregrinationes confecerit, quae sanctorum loca inviserit, quae miracula viderit, quot indulgentiarum bullas commuerit. Deinde ab ostentatione ad indignationem & contumeliam conversus, verum enim vero (inquit) nullibi gentium vidi pejores & magis inpios homines, quam in hoc pago, adeo parce eleemosynas in religiosos & peregrinantes dispensant. Itaque omnem illis Divi Jacobi mei iram & indignationem imprecor, hominibus pestem, pecudibus morbum, agris sterilitatem, ut nunquam felices, sani, salvi, beati sint, nisi mea intercessione in Divi gratiam redeant. Rustici partim indignari, partim irridere hominem, quasi non satis sanum, mox in eam adducti suspicionem, quia sat esset potus, cibo illum indigere, apponunt carnes salitas & elixas, invitant ad edendum & imprecationes relaxandas. Ille ferocior etiam factus, non (inquit) tam facile, credite mihi, propitium habebitis Jacobum, oportet carnes assatas & maxime lautas esse, quibus me vobis reconcilietis. Pagani jam dudum de compescenda circulatoris arrogantia nequiter cogitantes, mox ut carnis assatae mentionem ipse subjecit, consilium ex tempore capiunt, habebis (ajunt) carnes assatas probe, eoquod dicto manus injiciunt, vestibibus illum exuunt, veru lignum expediunt, Jacobitam alligant, & igni torrendum admovent, butyro ab igne fluente perfundunt, salem aspergunt, & ita misero per cruciatus animam adimunt. Scribunt alii, non fuisse eorum propositum hominem igne totum conficere, sed nonnihil ustulare saltem, ne unquam assatae carnis oblivisceretur, interim leporem repente per mediam tabernam cucurrisse, (praestigiis nimirum diabolicis objectum) eum rusticos

rusticos simul omnes clamore & cursu aliquandiu sed frustra insecutos, non prius revertisse, quam Jacobita jam apud ignem animam exhalasset.

Hoc autem quod sequitur nimis est enorme, & ab omni religione alienum. Erat in eo pago parochus sive plebanus non indoctus, & pie-
tati apprime deditus, Wolfgangum Lindavium annales aliqui vocant, is suam ebri-
paganorum istorum perpetuam malitiam & perversos mores in publicis am accer-
concionibus frequenter & vehementer objurgabat, & cum bonis verbis sita.
nihil proficeret, subinde Dei iram & poenas divinitus infligendas comminabatur. Sed laterem lavabat. Pagani enim ab reprehensione deteriores & ferociores facti, varia suo more tractabant consilia, quibus plebanum aliqua afficerent contumelia, & ob injurias sibi factas, uti illis videbatur, sese ulciscerentur. Quoties igitur vel nuptiae celebrarentur, vel epulum natalitium daretur, vel convivium instrueretur, plebanum honoris quasi gratia semper invitabant, ille vero dolum subolfaciens, ipsorum consortio quantum poterat abstinebat. Accidit demum in feriis pentecostalibus, quas pagani noctes & dies perpotando singulari quadam religione celebrare solent, ut illi in caupona strenue rem agerent, tonnis cerevisiae pluribus exoneratis. Caupo ita uti tonnae secundum ordinem erant exhaustae, feces in peramplo vase colligebat. Supervenit forte porcus ingens, & nemine multum animadvertente fecibus illis haustis adeo sese ingurgitat, ut sui compos non esset, sed humi procumbens multa saltem ructaret. Hanc occasionem arripientes pagani, suum ebrium ipsi magis ebrii, vel sues ipsi, in vicino conclavi admodum tenebroso in lectum componunt, deinde mittunt accersitum plebanum, nunciant unum ex ipsis repente in morbum incidisse, atque adeo jam animam agere, veniret festinus & sacramentum secum adferret. Plebanus rem seriam existimans, continuo accurrit, ubi primum cum aegroto verba facere coepit, fraudem sentit, jubet omnes cubiculo excedere, penitus rem inspicit, sed quasi nihil adhuc sentiret ad paganos egressus, male (inquit) aegrotus iste se habet, utpote qui vocis sensum prorsus amisit, itaque sacramentum adhibere plane inutile est adhuc quidem, donec melius se habere coeperit, sed ocynus facessam & oleum sacrum adferam, ut si morientem conspexero, saltem inungam, hoc ad salutem illi magis proficiet, interim cum sacramento thecam hic relinquo. Pagani suis artibus delusi plebanum dimittunt. Ille e vestigio se in equum conjiciens Neotychium advolat, ubi tum arcis Mariaeburgensis praefectus erat, ei quae gesta essent exponit. Is cum satellitibus quatuor citatis equis ad rem praesentem inspiciendam se mox expedit. Interim pagani cum plebanus non rediret, ipsimet agere ludos incipiunt, thecam a plebano relictam, in qua panis sacer adservaretur, aperiunt, ubi vacuum invenere, plebanus enim panem clam secum abstulerat, panem ipsi orbiculatum ex rapa conficiunt, & aegroto tanquam sacramentum, omnium mortalium scelestissimi, administrant, unus illorum plebani vices agit, alius quasi aedituus tintinnabulo perstrepat, caeteri in circo assidentes veluti exequias celebraturi continue perpotant. Hoc agentibus subito cum comitibus supervenit praefectus, paganos non plagis minus quam conviciis onerat: illi feroci-

Præfectus ferociter eum excipiunt, par pari referunt, committitur pugna, pagani Mariemburgum longe plures essent, cæteros profligant & in fugam conjiciunt, præfectum solum capiunt, & cum prolixam aleret barbam, eam foramini, quod supra coenaculi januam erat, inferunt, dein cuneum impingunt, ac ita ferine pendulum a barba sua relinquunt. Mox ad comotationem redeunt, interim multis verborum contumeliis barbaturum acerbissime ludunt & insectantur. Ejus comites pernici equorum cursu Mariæburgum convolant, quotquot ibi erant equites, atque adeo universam præfecti familiam domino capto auxiliatum accersunt, & e vestigio in pagum revertentes majore vi rusticos opprimunt, plurimis vulneratis, nonnullis caesis, dominum liberant, cæteros captivos Mariæburgum abducunt, & in teterrimos carceres compingunt. Ejus deinde flagitii hæc illis dicta multa fuit, ut turrin in arcis pomicerio versus Nogatum fluvium, quæ etiam hodie cæteris eminentior conspicitur, suis nummis suisque manibus extruere damnarentur, sed etiam in eadem turri per integrum annum aqua & pane macerarentur. Et hæc quidem de horum paganorum facinoribus vulgati prodiderunt annales, quæ si leviora cui videbuntur, quam historiæ gravitas postulet, benignus lector ea tanquam tædii nonnihil levandi & animi relaxandi causa obiter interjecta non ægre ferat. Nunc ad historiæ nostræ seriem revertamur.

An. 1403.

Litvania
vastata.Vitoldus
Livoniam
vastat.

Haftenus Cruciferi aliquandiu quieti fuerant, cum non minus sibi bellum illatum iri crederent, quam ipsi inferre percuperent. Cum autem nihil in se moveri viderent, anno hujus seculi tertio, instigante maxime & exhortante Suitrigellone, qui uti Vitoldum maxime oderat, ita, quod ipse non posset, per illos eum infestari satagebat. Itum est in Litvaniam duplici exercitu, tam ex Prussia, quam ex Livonia. Vitoldus neutris ditiones suas infestantibus occurrere ausus est: Verum Livonenses cum præda revertentes vestigiis clam secutus, cum ii diversi domos abiissent, agros eorum vicissim longe lateque vastavit, pagos vicosque incendit, oppidum munitum Duneburgum vi cepit atque diripuit, arcem oppido imminentem in deditionem accepit, incensisque arce pariter & oppido cum ingenti præda in Litvaniam se recepit. Nec multo post rursus Litvania a Cruciferis utriusque provincie vehementer pervastata est, multique mortales in servitutem abacti. Utrinque damnum ferme fuerat ex æquo datum, unde captivos permutandi facilis inventa fuit ratio.

Tandem Vladislaus Jagello Rex afflictæ patriæ vicem miseratus, cum utrinque nihil lucri sed per multum damni acceptum ferretur, Suitrigellonem fratrem, cujus causa hæc potissimum agi videbantur, exulem e Prussia revocavit, magno ære alieno, quod ibi contraxerat, exsoluto. Ac ne quid ei cum Vitoldo novi dissidii seminarium relinqueret, Podoliam & nonnullas in Russia & Polonia ditiones & proventus salinarios ei concessit. Nec tamen ea Regis liberalitas animum Suitrigellonis sanavit. Convenit deinde Rex cum Cruciferis apud Raziancum Episcopi Vladislavienfis oppidum ad Pentecosten anni sequentis habuit, ubi

ubi sic de pace convenit, ut Rex quinquaginta millia florenorum Cruciferis exsolveret, Dobrinumque & Zlotoriam reciperet: verum ut ratas tamen Magistri donationes atque largitiones haberet, & pacta a Casimiro Magno cum eis conventa rata esse juberet: deinde ut Novogrodum magni Ducatus Regi, Samogitia vero Cruciferis cederet, ipsi vero ut omnijure, quod habebant in Litvaniam, sese abdicarent: nec paterentur hostilem aliquem exercitum per ditiones suas in Litvaniam transire, neque ipsi per eam sine permissu Regis copias suas ducerent, neque receptarent proscriptos e Litvania, ac ne profugos quidem propinquos Regis: denique ut liberam mercaturam atque societatem haberent inter se Litvani atque Prussi. His autem conditionibus implendis annum tempus constitutum. Sed hæc pax necessaria magis Regi quam speciosa non admodum fuit diuturna.

Eodem anno Promagister Livoniæ dictus est Conradus de Vittinghoven, qui bellum cum Russis admodum cruentum gessit. In quo semel in Plescovienfem agrum ductis copiis, prælio cum hostibus commisso, ad Moddam flumen circiter septem millia Russorum in acie cecidit, fugientium autem non pauciores in ipso flumine misere perierunt.

Anno sequenti cum Dobrinum Polonis esset restitutum, ex eodem pacto convento Vitoldus Cruciferis Samogitia cessit, quod is ægre se adversus potentiam & vim eorum defenderet. Detrectabant quidem Cruciferorum imperium Samogitæ, & nocturnis incursionibus atque insidiis præsidium eorum affligebant, Vitoldumque obsecrabant, ne se immanibus Teutonibus proderet, sed vincebat utilitatem necessitas, itaque iussu Principis obsides dedere Cruciferis. Quo facilius vero eos Cruciferi in officio continerent, tres arces in Samogitia condiderunt, duas supra Nevazam fluvium, tertiam vero in confluente Nemenis atque Dubecæ. Samogitæ vero prorsus ab imperio Cruciferorum abhorrentes non desinebant occulta coquere consilia, quibus jugum Ordinis excuterent. Quibus consiliis maxime obstabat provincie præfectus a Cruciferis constitutus, Martialis de Helffenbach, vir alioquin strenuus & severus. Is eo graviores se præbebat Samogitis, quod animadvertet illos conspirationes coire, & prodicionis consilia clam conferre, quibus Cruciferos ejicerent & Litvanos reciperent. Quod facinus priusquam radices ageret vindicandum statuens, primores conjurationis comprehendit, qui quidem totius Samogitiæ erant ex familiis nobiliores, & in arce Tobyschaym custodiæ mancipavit, neque diu post prodicionis initæ manifesto convictos capite plecti iussit. Tantum ea res cæteros provincie Barones seu primores commovit, ut majores insuper spiritus adversus provincie præsidem caperent, imperium omne contemnerent, & in omnibus ipsi rebus etiam minimi pretii vehementer adversarentur, & non raro tales sermones & publice & privatim in vulgus emitterent, qui præsidis animum varie afficiebant, neque is facile prospicere poterat, qua in parte tantis in subditorum simultatibus summæ rei, ne quid Ordinis Respublica detrimenti caperet, absque publica seditione occurrendum esset. Erant per se Samogitæ homines feri, agrestes

agrestes & barbari, qui ne quidem Litvanis ipsis fideles semper fuissent, eoque molestius Cruciferorum alienis moribus, aliena lingua, alieno imperii more utentium dominatum ferebant. Cruciferis vicissim integrum non erat, provinciam ex pacto traditam negligere, vel subditorum rebellionem ferre, nedum ad eorum placita, sed ad suum potius arbitrium gubernationem instituere. His consultationum fluctibus dum provinciae praeses secum conflictatur, in consilium adhibet quendam ex primoribus gentis haud postremum, qui illorum lingua Spindoius vocabatur, alioquin ipsi praesidi familiaris, & fidei ac industriae nomine haud vulgariter carus. Ex hoc cum liberius percontaretur, quanam potissimum esset causa hujus rebellionis ac contumaciae, qua plerique quali ex condito alliceretur. Respondit ille, sibi nullam ejus rei causam aliam videri, quam eandem primorum, qui in arce Tobyschaym supplicio fuissent affecti, hoc enim illis videri praeter fas & aequum, ac praeter mansuetudinem Ordinis perpetratum. Pergit ille exquirere, quidnam porro sit consilii, cum facta infecta fieri nequeant; Da operam, inquit Spindoius, ut hunc eis scrupulum eximas, ut intelligant jure non injuria factum esse, alioqui verendum, ne publicum inde malum aliquod oriatur. Placuit consilium Praesidi, quoniam ii, qui caesi erant, proditoris & perfidae palam fuissent convicti, & sceleris sui poenam abunde commeruerant, se facile caeteris satisfacturum opinabatur. Omnibus igitur in arcem Frideburgum convocatis, benignis primum verbis recenset, quam contumaciter hactenus erga Cruciferos se gesserint, quam varie officium & fidem neglexerint, nulla prorsus justa causa, nullo etiam ipsius, qui praesit, merito, cum ejusmodi sit Ordinis in eos imperium, & sua ipsius praefectura, ut, si modo superent, milles Cruciferorum quam Litvanorum in se dominatum optare deberent, cum hic lene imperium, illic meram servitutem versari jam dudum fuissent experti. Recenset deinde prodicionem illorum, qui publico caesi fuissent gladio, profert indicia & documenta, quibus convicti meritis cogitati facinoris poenas exolvissent. Monet ut ipsi in posterum officii sui meminerint, & ab illorum exemplo prodiciones & perfidiam abhorreere discant. Si quid autem aliud sit, quod in se desiderare videantur, jubet ut sibi proponant, si aequum factu sit, gratificaturum se illis profiretur potius quam causam praebet ullam, qua Cruciferorum fidem & subjectionem merito detrectare debeant. Haec uti per praesidem recte & apposite dicta erant, ita per interpretem hominem nebulonem maligne primoribus referebantur, sua enim lingua pleraque de sensu sermonis in maligniorem partem detorquebat. Aiebat illos a praeside homines perfidos, malignos, proditores appellari, vincula & mortem illis palam denunciari, & ut generaliter dicatur, omnia praesidis verba ita interpretabatur, ut homines alioquin ab eo alienos plane ad rebellionem incitaret. Tandem respondent, & siquidem vellet praeses ipsos in officio & fide permanere, postularunt, ut fratres suos, qui fratres illorum prodicionis accusassent, & ad necem prodidissent, eodem supplicii genere afficeret. Cum diceret Praeses, nec juri nec aequitati consentaneum esse, ut viri boni, innocentes & nobiles proditorum causa, qui suo merito poenas dedissent, in discrimen

vocaren-

vocarentur, malignus iste interpretes Samogitis ita retulit: Sibi non integrum esse ad placitum aut voluntatem perfidorum canum sanguinem innocentem ac nobilem profundere. Samogitae vicissim eo nomine se designari haud dubie existimantes adeo proterve ac seditiose responderunt, & in Cruciferos multa contumeliose profuderunt, ut praeses omnes illos simul in carcerem conjiceret. Custos autem carceris Litvanus erat jam dudum baptizatus, sed qui nunquam animo paganismum penitus exuerat. Hunc Barones illi magnis pollicitationibus facile permoverunt, ut eos non solum emitteret, sed armis instrueret, ac ducem se praerberet, ut ea nocte praesidem dormientem cum omni ejus arcis familia trucidarent. Facta deinde populari seditione Samogitae frequenter ad arma conclamant, & cum omnibus copiis ad arcem Tobyschaym proficiscuntur, eamque primo impetu capiunt, diripiunt & incendunt. Sed non diu fuit hoc facinus illis impune. Promagister enim Livoniae jussu Conradi cum exercitu in Samogitiam profectus tantum incussit proditoribus terrorem, ut juxta perpetrati sceleris conscientiam longe se viribus impares animadverterent. Itaque rursus Vitoldi auxilium implorant. Sed cum is nullo honestatis colore perfidae patrocinium suscipere posset, facile perceptum est, ut Promagister brevi rem omnem ex sententia expediret, Barones illos ad unum omnes supplicio afficeret, arces restauraret, quibus caeteri facilius in officio continerentur.

Anno septimo supra millesimum quadringentesimum, Conradus An. 1407. Jungingensis, cum duodecim jam annos Ordini praeeslet, subditis charus, Cruciferis ob belli odium odiosus, in adversam valetudinem incidit, quae vitae finem allatura videbatur. Magistri morbus. Medici consulebant, ut re venerea uteretur, quod hac ratione valetudinem conservari posse rebantur. Ille vero, absit hoc, inquit, mallem enim decennio prius mortuus esse, quam hoc facinus contra fidem & conscientiam admittere. Vere dictum ab homine castitati vere obnoxio. Sed bone Deus quantum interest inter hunc & alios, qui dum casti volunt videri, castitatis votum ludibrio habent, ut non solum, non dico valetudinis causa, sed sani valentesque a re venerea non abstineant, sed etiam immodicis stupris & libidinibus omnis generis vitam ipsimet sibi praecidant. Moriturus Magister & de successore sollicitus, magnum Commandatorem & Thesaurarium, qui duo maxime caeteris auctoritate pollebant, ad se accersitos secreto monuit, darent operam, ne frater vel potius filius fratris Ulricus sibi subrogaretur, quia videret eum cupidum esse belli Polonis inferendi, quod verebatur cum maximo Republicae detrimento futurum. Quod illi promiserunt quidem, sed nihilominus postquam Conradus quarto die festivitatis Paschalis inter vivos esse desisset, Ulricus ipsa Dominica, quae tum diem Divi Joannis Baptistae subsequerebatur ad Magisterium XXIII. evectus est, Ruperto Germanorum Imperatore, anno Vladislai Jagello- Ulricus de Jungingen. nis, numero tertio & vicesimo. Vir animi ferocitate tumens, & ad res turbandas natus, bellum cum Polonis, quod tantopere semper expetiverat, infelicissime gessit. Erat tum Cruciferorum Ordo florentissimus, Ordo flo- licitatem sic, ut si pacem colere, quam bellum gerere maluissent, nihil eis ad sui fe-

licitatem & Reipublicæ dignitatem defuisset. Magister summum tenebat imperium. Secundus ab eo rebus omnibus præerat magnus Commandator, quem alii Comitem magnum appellare maluerunt, & cum hoc una Marefcallus totius provinciae. Res Ecclesiastica quatuor Episcopatibus nitebatur, Culmensi, Varmienfi, Sambienfi & Pomesanienfi. Inter civiles Magistratus erant Commandatores duodeviginti, Commandatores inferiores, qui civitatibus & arcibus præessent, quadraginta sex; Conventuales 38. Hospitaliorum præfecti unus & octoginta; Cellarum magistri sexaginta quinque; Culinarum præfecti 40; Curatores annonæ & proventus triginta septem: Prætores, qui jus ubique dicerent, duodeviginti: Piscaturæ præfecti triginta novem: Molendinorum principalium præfecti 93: Antistites principales 35: Canonici principales Ordinis 35: Parochi Ordinis 25: Presbyteri Ordinis ad Chorum assignati 162: Fratres Ordinis equestri militiæ adscripti ter mille centum sexaginta duo: Stipendiarii & aulici sex mille & ducenti; Urbes ac civitates habebant in Prussia saltem munitas & bene cultas quinquaginta quinque, arces quadraginta octo, octodecim millia trecentos sexaginta octo pagorum, pagos, quibus parochiæ assignatae erant, sexcentos & quadraginta, villas & prædia quæ publicis immunitatibus gaudebant his mille. Annuus erat proventus reddituum certorum, præter exactiones extra ordinem imponi consuetas plus quam octingentorum millium aureorum. His opibus atque facultatibus freti Cruciferi, præsertim quod Magistrum novæ rei cupidum nacti fuissent, bellum cum Polonis contraxerunt, cuius is fuit exitus, quem paulo post dicemus.

Cruciferi novum bellum movent. ^{Supra commemoratum fuit, quomodo Samogitæ nolentes volentes in potestatem Cruciferorum concesserint, cum frustra rebellionem populariter movissent. Interim Cruciferi prorsus in eas cogitationes devenerant, quasi Samogitæ instinctu Vitoldi rebellassent, nec ea res invito Rege acta esset, nimirum ut ipsi hac fraude circumscriberentur, & postquam Dobrinum Regi cessissent, ne pacatam quidem Samogitiam obtinere liceret. Cumque per id tempus cum Moseis Vitoldus bellum gereret, quo Litvania vehementer affligebatur, opportunum id An. 1408. novo Magistro visum fuit, ad injurias vendicandas. Itaque collectis copiis in Litvaniam irrumpit, & omnia longe lateque depopulatur, & facile quidem ac impune, cum nemo esset qui resisteret aut injuriam propulsaret. Quibus rebus adductus Rex Vladislaus, cum ad pacem quamvis iniquam pronior, quam ad justum bellum esset, conventum cum Ulrico Magistro apud Caunam oppidum egit. Sed nihil æqui a feroci homine, & ex mansuetudine aliena majores spiritus fumente impetrare potuit, amice tamen missis ultro citroque muneribus discessum est, Cruciferi bellum, quod meditatum nondum maturaverant, dissimulantibus. Nec diuturna tamen ea dissimulatio fuit. Nam ut revertit Rex in Poloniam (sic Cromerus hæc refert) viginti naves frumento onustas e Cujavienfibus horreis suis secundo flumine Vistula ad mare misit, ut inde porro adverso Nemene in Litvaniam ducerentur, subventurus genti suæ, inopia ex tenui proventu frugum tunc laboranti. Eas naves Cruciferi interce-}

intercepere. Missi ad eos repetitum tres legati, re infecta rediere, causificantibus & cavillantibus Cruciferis, arma iis navibus contra se barbaris supportata esse. Mox & alteram injuriam adjecere. Etenim Litvanos mercatores apud Ragnetam violarunt, & merces eorum diripuerunt. Hac gemina injuria irritatus Vitoldus, prior bello persequi Cruciferos adortus, Rumboudum Marefcallum clam cum expeditis copiis in Samogitiam misit, præsidia Cruciferorum, quæ erant cum Michaële Cochemistero novæ Marchiæ præfecto, vel cepit, vel interfecit, vel ejecit, & Samogitiam omnem jam inde ab initio a Cruciferorum imperio abhorrentem in suam ditionem redegit. Hanc rem non tanti faciebat Magister ob injurias & damna illata, quam gaudebat, justam nunc sibi causam esse ejus belli, quod inde ab electione sua summa ope adornaverat, inferendi. Nihilominus initio sequentis anni Obornicos ad Regem legatos misit, questum de erepta Samogitia, captisque & cæsis ibi prædictis suis, & cum bello sibi tantam injuriam ulcisci necesse esset, propter ea quod res repetitæ a Vitoldo non redderentur, quærebant a Rege Legati, essetne illi opem laturus? Fluctuabat animo Vladislaus quid faceret: si deesset Vitoldo, Cruciferis eum atque patriam suam plane prodebat, sin opitularetur, omnem difficillimi belli molem in se & Poloniam, commodiorem prædas agentibus & bellantibus, quam Samogitia est, attrahebat, & abhorrebant ab eo bello Polonorum animi. Itaque ad amplissimum consilium atque comitia rem integram rejecit, neque certi quidquam Legatis tunc respondit. At illi elati superbia, & impatientia, & protestati non a se, sed a Rege foedera violari, minabundi discessere. Comititia deinde Rex Lancitiæ ad decimam septimam diem Julii habuit. Inde cum omnia prius experiri, quam ad arma venire in commune placuisset, tres Legati ad Magistrum missi. Postulabant hi a Magistro, ut conventu constituto amice cum Rege de rebus omnibus & omnibus injuriis transigeret. Regis enim non Vitoldi proprium & hæreditarium esse dominatum Litvaniæ. Excandescere Magister & moram pati nolle, confestimque arma se Litvaniæ illaturum esse minari. Ibi Archiepiscopus Gnesnensis Nicolaus Curovius legationis princeps, non ferens Magistri superbiam: Desinas, inquit, nos bello terrere: si arma contra Litvanos ceperis, vicissim arma nostra domi tuæ senties. Quod dictum in mandatisne Archiepiscopus a Rege acceperit, an bili percitus inconsiderantius protulerit, incertum est: optatum quidem certe Magistro accidit. Quocirca statim is subjecit: Bene se rem habere, cum sententiam Regis teneat, caput se potius petiturum quam pedes, & culta magis quam inculta, agros uberes potius quam sylvas & solitudines. Ita tunc Legati impatientia bellum appropriatum est. Nec mora, dictis facta Magister adjecit. Dimissis enim legatis ad medium Augusti mensis cum exercitu, Dobrinum magna vi oppugnatum cepit & incendit, Polonos qui arcem defendebant una cum præfecto arcis Iacobo Plominio capitali supplicio affecit. Inde Ripinum & Lipnum oppida primo impetu capta vastavit, magnaue in oppidanos & agrestes crudelitate debacchatus, ne teneræ quidem ætati & muliebri sexui pepercit. Inde motis ad Brobownicos castris arcem oppugnare orsus in ditionem accepit, quamvis defendi ea diutius, arte, L. II. III. Ee præsidio

Vitoldus Samogitiam occupat.

An. 1409.

Legatio Magistri ad Regem.

Legatio Regis ad Magistrum.

Magister bellum auspicatur.

præsidio commeatu munita potuisset. Zlotoria deinde acriter oppugnata, post octavum diem in deditionem venit, cum magna pars defensorum ictu balistarum & bombardarum interfecta esset, reliqui captivi abducti. In Bydgostia expugnanda cum plusculum laboris sentirent, propterea quod arx ea munitior erat, per proditorem corrupto præfecti vicario, quem Burggrabium vocant, ea potiti sunt. Hanc tamen Poloni paulo post rursus expugnarunt, & mox resectam præsidio munierunt. Interim etiam Commandatores Osterodiensis & Brandeburgensis in Masoviam irrumpunt, & quicquid ditionis erat Ducis Ioannis, totum misere vastabant ac diripiebant, is enim semper cum Cruciferis inimicitias exercuerat. Ziemoviti vero tanquam amici ditionibus parcebant. Rex nihilominus adhuc pacem non aspernabatur, præsertim quod jam hyems appetebat, nec Vitoldus cum copiis Litvanicis adveniebat. Pactæ sunt igitur induciæ usque ad vicesimam quartam diem Junii sequentis anni, ut interea Venceslaus Boëmiæ Rex de tota controversia inter dissidentes arbitraretur. Ita tunc ab armis discessum est. Quamquam Sigismundus Coributus, frater Vitoldi, cum nihil adhuc de induciis compertum haberet, e Litvania excursionem fecit cum Litvanis in Prusiam, ac tribus oppidis hostilibus plurimisque pagis direptis & incensis magnam prædam reportavit. Quos ut ulciscerentur Cruciferi, qui excusationem ignorantiae non accipiebant, mense Martio anni sequentis clam per avias solitudines atque sylvas tacito agmine progressi, transmissa Netupa amne & statione Litvanorum apud Jascrum prodente eam fumo oppressa, in Volcoviscos improvise impetum fecere, multosque mortales, qui ad rem divinam festo die convenerant, vico incenso captivos abduxere. Vitoldus vero cum septem miliaribus ab eo loco abesset, de adventu hostium certior factus raptim in interiores sylvas cum uxore sese abdidit, donec discessisse eos cognovit. Interim Venceslaus Boëmiæ Rex arbiter designatus, cum arbitrium ex compromisso ad se delatum recepisset, & ita iudicaret, ut neque iustitiæ neque æquitatis rationem duceret, Poloni arbitrium ejus repudiaverunt. Sed & Sigismundum Ungariæ Regem Cruciferi in suas partes pertraxerunt, ut is ex Ungaria bellum Polonis inferret.

Rex bellum parat.

Omnibus igitur ad bellum spectantibus, cum jam dies etiam induciarum exiret, Rex in tota Polonia expeditionem contra Cruciferos publicam edixit. Aderat jam etiam Vitoldus cum Litvanicis ac Tartaricis copiis. Neque vero is suos tantum Litvanicos Tartaros adduxit, sed Zvolgenses sive Transvolganos etiam, quos per hyemem una cum liberis & uxoribus eam ob rem sustentarat. Rex igitur & Vitoldus cum exercitu per Masoviam Dambrownum, quod hodie Gilgenburgum vocamus, processerunt, idque oppidum frequens tum & opulentum, & lacu in orbem fere circumfuso, & spisso muro munitum expugnarunt, direptumque incenderunt. Ubi nunciatum est Cruciferis, Polonos oppidum cepisse, ac iter Marienburgum versus intendere, tum ira perciti vociferari indignissimum facinus, impune ab his ditiones suas vexari, quibus ipsi prius Pomeraniam & Dobrinum eripuissent, & quorum regionem

Gilgenburgum cepit.

gionem ferro & igni longe lateque non semel pervastassent, nec ferendum amplius, quin de summa rerum cum Polonis primo quoquo tempore decernerent. Itaque in hostem se duci flagitabant, neque Magister abnuvit. Rex cum biduo apud Gilgenburgum stativa habuisset, tertia die facto duorum miliarium itinere inter fruticeta & nemora prope Grunewaldum & Tannebergum pagos castra metatus est. Ibi nunciatur ab exploratoribus, hostes adesse. A Vitoldo acies instruitur, lævum cornu Poloni, dextrum Litvani tenuere, in prima acie robur totius exercitus & veterani milites collocati. Interim a Cruciferis duo caduceatores progressi, quod mandata ad Regem a Magistro se ferre significabant, ad Regem deducti sunt. Hortabantur autem ii Regem Magistri nomine, ne tam cunctanter & meticolose pugnam iniret, & quo incunctantius id faceret, duos gladios strictos & cruentos ei & Vitoldo obtulere, ut vel iis adversus Cruciferos uterentur. Ne quam vero angustiarum ad explicandos ordines excusationem necerent, neve inter nemora latitarent, concessurum ipsis esse Magistrum plus campestris spatii. Hæc tam superba mandata dum caduceatores exponunt, interea Cruciferorum exercitus, ut fidem dictis eorum præstarent, non modico intervallo retrocessit. Rex (nam Vitoldus aberat Litvanicam aciem obequitans) communicato cum his, quos circa se habebat, consilio, placide & modeste caduceatoribus respondit: Quamvis armorum satis habeat in exercitu, accipere se tamen in Dei nomine gladios contumeliæ causa ab hoste missos, atque ita accipere, ut omen victoriæ, quam sibi armorum traditio portendat: nunquam se quidem a pace abhorruisse, sed quando bellum mallent Cruciferi, & sanguinem Christianum tanto vere sitirent, sperare mansuetudini suæ & iustiori causæ divinum auxilium affuturum, ac de illis condignas crudelitatis atque superbiæ poenas expetiturum: omnem autem eam rem una cum electione campi se divinæ sapientiæ & iustitiæ committere. Alii scribunt, alterum istorum gladiatorum sanguine tinctum fuisse, alterum mundum, ut Rex vel hunc eligens pacem peteret, vel illum, sanguine rem decerneret. Mox Vladislaus paucis pro tempore milites adhortatus, excedens ex acie (nam ita visum erat proceribus atque consiliariis, ut is aliquo loco cum delecta manu, quæ ipsi custodiæ & præsidii causa attributa erat, extra discrimen prælii consisteret) canere signa iussit. Editiore loco Cruciferi constiterant, inde cum bombardas ejaculati essent, per declive cum infestis decurrerunt. Commissum utrinque summa vi prælium, ita ut fragor sonitusque armorum procul exaudiretur. Iamque ad unius ferme horæ spatium pugna duraverat, & neutro tamen inclinabat victoria, ibi Cruciferi animadvertentes debilius esse dextrum cornu hostium, in quo Litvani, Russi atque Tartari, levis armaturæ equites instructi erant, cum aliquot alarum subsidiis majorem in id impetum dedere, eo consilio, ut eo pulso totis viribus lævum, in quo pertinacius Poloni dimicabant, adorirentur. Nec vanus omnino conatus hic fuit; statim enim res hostium in ea parte deteriore loco esse coepit, Litvanis atque Tartaris sensim pedem referentibus, & ad extremum, cum ad unius jugeri spatium tamen utcumque Cruciferorum impetum sustinuissent, in fugam nequicquam revocante Vitoldo effusis. Nec ii sibi ullo modo potuere, sed perpeti fuga plerique

Caduceatores.

Pugna Tanneburgens.

plerique in Litvaniam contendentes, actum esse de universo exercitu renunciarunt. Soli Smolenscii Rusii, qui sub tribus signis in eodem cornu constiterant, foeditatem fugæ detestati virtutis laudem potiore habuere, ex quibus una turma penitus deleta, duæ reliquæ cum Polonis in lævo cornu sese conjungere. Alia ibi rerum erat facies, ibi acerrime dimicatum, regium vexillum dejectum & rursus recuperatum, ibi primum inclinari coepit Cruciferorum acies. Affuere quidem (sed post tempus fere) ii, qui Litvanos a dextro cornu pulsos longius persecuti erant, & ni confusi jam fuissent suorum ordines, restitissent procul dubio pugnam. Verum ii quoque fatigati & suorum perturbatione consternati, & sine ordine inveci, non diu hostilem impetum sustinuerunt. Erat extremum agmen Cruciferorum sub sexdecem signis, quod nondum prælii fortunam tentaverat, in quo Magister & primores Cruciferorum constiterant. Id ubi suorum fortunam agnovit, circumduci coeptum, ut a latere Polonos invaderet.

Ubi demum acriter pugnatum & tota vis hostium eo conversa. Ibi Rex, qui etiam cum turma sua accesserat, prope discrimen vitæ adiit. Tandem Cruciferi, quanquam fortiter & strenue pugnantes, hostium tamen multitudine circumventi & multo labore fatigati ad ultimum victi & in fugam coniecti. Fugientium terga Poloni & Litvani prementes eodem impetu castra junctis carris atque curribus munita ceperunt, & plurimos ibi mortales, ira nihil pensi faciente, contrucidarunt, ita ut inde torrens sanguinis longius profluxisse memoretur. Sed vinum id fuit sanguine cæsorum tinctum. Nam cum Poloni & focii captis castris ad prædam versi essent, & magnam vini copiam, ut in opulentis ac delicatis castris, reperissent, avidius se eo, ut qui æstu ac labore diuturno & vulneribus confecti impense fiterent, ingurgitare coeperant. Quare ne a continuanda victoria retraherentur, neu immoderatiore potatione morbum contraherent, dissectis Regio jussu valis vinum inter cæsorum corpora profluens speciem sanguinis præbuit. Ex Cruciferorum exercitu cæsa feruntur circiter quinquaginta millia, inter quos ipse Magister Ulricus, & Commandator magnus, Marecallus generalis, Hospitalium summus præfectus, Commandatores aliquot præcipui, & sexcenti fratres Ordinis. Interfuerunt huic prælio cives Gedanenses mille ducenti, quorum trecenti saltem domum remearunt. Longe major fuit Polonorum, Litvanorum & Tartarorum strages, qui numero Cruciferos insigniter superabant. Referrunt siquidem scriptores in Regis exercitu fuisse sexaginta millia Polonorum, triginta millia Litvanorum equitum, peditum duodecim millia, Germanorum peditum circiter viginti millia, Tartarorum quadraginta millia. Itaque cum totus exercitus Polonicus plus quam centum sexaginta millibus militum constaret, vix eorum dimidiam partem eo prælio superfuisset tradunt. Prælium enim adeo cruentum fuit, ut ejus generis in Chronicis Prussicis, Polonicis & Litvanicis vix aliud simile reperiatur. Et ita Cruciferi quantumvis magna clade victi cæsiq; non inulti tamen occubuerunt. Pugnatum est die Divisionis Apostolorum, qui dies est

Julii

Julii mensis quintus decimus, anno decimo supra millesimum quadringentesimum.

Infausti illius prælii Tannebergenfis calamitatem secuta sunt omnia & prodigia malis auspiciis delineata, ex quibus hoc præcipue memoria dignum videtur. Præfectus arcis Christburgenfis Andreas, ex illustri Sangerwiciorum familia, in consilio publico, cum postremum de bello Polonis inferendo deliberaretur, cæteris omnibus ad bellum propensis, solus pacem suadebat, præsertim quod hostes jam in Prussiae finibus hærebant. Omnes ejus consilium moleste ferre, Magister molestissime & ejus consilii auctorem timiditatem ipsam dicere. Tum ille, quod esset non minus fortis quam prudentis animi: Ædepol, inquit, domine pacem tibi suasi, ea enim hoc tempore mihi ac nostris rebus videtur utilissima. Verum si aliter Diis tibi videbitur, hoc spondeo, me non minus fortiter in acie moriturum, si opus sit, quam nunc paci fideliter consulo, nec a te unquam in extremis recedam, uti me meoque genere dignum est. Eventus sincerum ejus animum demonstravit, nam in prima acie prope Magistrum fortissime dimicans cæsus est. Cæterum ut ad propositum revertamur, cum is Præfectus, bello jam communibus suffragiis decreto, ex arce Christburgenfi armatus egrederetur, occurrit illi quidam Canonicus in choro conversari solitus, qui præfectum irridens, cuinam (inquit) discessurus arcem tenendam commendas? Respondet ille irato ad bilem motam animo, tibi (inquiens) & omnibus malis Dæmonibus, qui bellum hoc suaserunt, & hi tecum habitabunt. Ex eo igitur tempore, quo prælium peractum & præfectus hic cum cæteris cæsus est, mali Dæmones in arce Christburgenfi ita rem omnem confundere coeperunt, ut variis præstigiis & Diabolicis monstris arcis incolæ divexati diutius ibi habitare desierint. Nam quoties Cruciferi in arce vescebantur vel in prandio vel in coena sanguis cruentus in omnibus epulis cernebatur, cum in oppido, quod arci proximum erat, commessarentur, nihil tale accidebat. Quoties servi & equifones stabulum frequentabant, ut equos & cætera curarent, in cellam interim vinariam vel in penum perducebantur, ibique crapula oppleti & inebriati parum bene res sibi concreditas tuebantur. Quoties Cocus vel famuli in culinam irent, inveniebant ibi equos stabulantes, ut jam non culinam sed stabulum diceret. Sic ubique locorum omnia perperam agebantur, vel potius retro convertebantur. Ipse vero præfectus novus Gwalterus de Frawenberg, qui Andreæ Sangerwicio successerat, longe deterius quidquam ac cæteri expertus est. Semel enim in puteum, qui in arce, suspensus, & mox iterum in supremam aciem tecti, unde descendere nisi præceps delapsus non poterat, collocatus, ægre illorum ope, qui summo studio succurrebant, servatus est. Tertium accessit monstrum, quod inter cœnandum barba ejusdem præfecti de improvviso ardere coepit, eoque incendio facies illi vehementer deformata est, quod nec prius desit, nec extinguere potuit, quam arce ipse excessisset. Et in posterum quidem nullus in isthac arce præfectus fuit, nulla arcis custodia, sic ut juxta cæsi Sangerwicis omen merito Dæmoniorum vulgo hospitium haberetur.

Ee 3

Biennio

Spectrum . . . Biennio post eam pugnam, cum jam alius subrogatus esset in-
fabio obla-terempto Magister, faber quidam, ejus oppidi civis, qui Romæ & alibi
tum. pietatis causa peregre abfuerat, Christburgum rediit. Is audiens de le-
 muribus ejus arcis, & quod eam ob causam plane ab hominibus deserta
 esset, sive quod rei fidem experiri vellet, sive quod Romanæ peregrina-
 tionis bullis, quas secum attulerat, Dæmones arceri posse putaret, ad
 arcem aliquando circa meridiem contendit, ubi in ponte sublicio stantem
 offendit Othonem Sangerwicum, cæsi præfecti fratrem, perierat au-
 tem & hic Otho cum cæteris in prælio Tannebergensi. Agnoscere ho-
 minem sibi faber extemplo visus, nam pro ejus filio in baptismo Otho
 fidejusserat. Et mox congressus, gaudeo mehercule compater, inquit,
 vivum te videre, rumor equidem erat, te in acie cæsum occubuisse, ego
 vero vivum te malo: Et quæso quidnam hic in arce agitur, de qua mira-
 bilia homines perhibent. Tum ille, sive Dæmon esset, sive defuncti spe-
 ctum: Veni mecum, inquit, & ostendam tibi quomodo hic vivatur.
 Sequitur præeuntem faber. In primo arcis coenaculo inveniunt multos
 homines (vel potius hominum larvas) qui talis, alea, chartis luderent,
 alii in cachinnos effusi riderent, alii diras subinde execrationes evome-
 rent. Procedunt ad secundum conclave, quod eorum clamoribus per-
 sonabat, qui strenue commessarent, & largiter perpotarent, seque invi-
 cem poculis ad hauriendum invitarent. In tertio conclavi viri & mulie-
 res, adolescentes ac virgines commixtim, saltationibus, tripudiis, carmi-
 nibus, musicis instrumentis & delitiis amatorii operam dabant, hic pas-
 sim scortationes, stupra, & omnis generis libidines propalam propositæ.
 Ventum deinde in templum, ubi Sacerdos unus ad aram se composuerat,
 tanquam sacra facturus, Canonici & Chorales in circo sedilibus recum-
 bentes dormire videbantur. His relictis ex arce discedunt, & continuo
 foris gemitus & ploratus lugentium & lamentantium, tam miserabili eju-
 latu, ut faber angore & timore confectus nihil aliud ibi quam cruciatus
 infernales exerceri existimaret. Tum compater Otho ad eum conver-
 sus, I nunc, ait, & novo Magistro quæ videris & audiveris indica. Hæc
 enim fuit vita nostra, quam intus vidisti, hæc nunc est ante actorum
 afflictio, quam foris audisti. Et cum dicto spectrum evanuit. Faber re-
 ligione motus uti jussus erat rem narrat. Ille in iram exandescens ex-
 clamat, mentiri fabrum, & ea confingere, ut inureret notam Ordini, &
 continuo hominem in vicinam fossam aquis refertam præcipitare jussit.
 Verum hac de re, quam paulo aliter alii narrant, sentiat quisque quod
 volet. Hodie certe arcis illius rudera supersunt, nec ab hominibus ha-
 bitatur, ac vulgo etiam nunc creditur, lemures ibi tam noctu quam in-
 terdiu conversari.

Obsidetur . . . Post victoriam Tannenbergensis cum Poloni Mariæburgum
Mariæbur-recta petitori viderentur, Henricus Reus Comes Plavenius, qui tum
gum. præfectus erat Suecensis, Mariæburgum præsidio trium millium selecto-
 rum militum communivit, quibus etiam quadringentos nautas securibus
 armatos & ex Gedanensi civitate submissos adjunxit. Poloni & Litvani
 cum Mariæburgum frustra obsederant, quinque circiter mensibus, captis
 nonnul-

nonnullis oppidis & castris, cum excursio Ungarorum in Poloniam &
 adventus copiarum Cruciferorum Livoniensium, Duce Promagistro
 Conrado de Vittinghaven nunciatus fuit, itaque cum inopia quoque
 commeatus, nulla alia memorabili re perfecta, soluta obsidione ad sua
 quisque dilabuntur. Durante ea obsidione, cum Poloni & Litvani pas-
 sim excursiones facerent, & omnia deprædarentur, quæcumque obve-
 nissent, cives Gedanenses & vicini nobiles ac pagani supellectilem præ-
 cipuam & res pretiosiores majoris securitatis gratia in Neringam in lo-
 cum idoneum contulerant, civium & paganorum mediocri præsidio ibi-
 dem constituto. Animadversum fuit hoc a nonnullis Polonis, qui colle-
 ctis circiter septingentis viris certissima prædæ spe in insulam trajece-
 runt. Verum Gedanenses id ipsum veriti, parati in armis excubabant,
 & res suas egregie defendebant, commissoque prælio latrones illos ad
 unum omnes conciderunt, ut ne quidem nuncius superesset.

Prædones in
 Neringa
 cæsi.

Quod autem Cromerus hic scribit, præter Culmensis, Varmi-
 ensis, Pomelanensis & Sambienensis territoria, Gedanensem quo-
 que civitatem Jagelloni tum deditam, & ab eo prædiis aliisque redditibus
 donatam fuisse, meræ sunt nugæ. Quomodo enim donaret ea, quæ
 tum Cruciferi firmiter possidebant? Aut si tam cito rursus Gedanenses &
 alii ad Cruciferos redierunt, quomodo post aliquot annos Calimirus in
 fidem eos recepit, ut illorum defectionis tam recentis non meminisset?
 Enimvero qualis fuerit liberalitas & donatio videamus. Dimidium (in-
 quit) omnium emolumentorum molæ farinariæ donavit. Donum certe
 quod commendatione dignum sit, datum scilicet Gedanensibus dimidi-
 um, cum interim Cruciferi totum possiderent. Addit etiam agrum uni-
 us milliarii spatio circa urbem, exceptis Ecclesiasticis & privatorum ho-
 minum propriis bonis, & pratis ad arcem pertinentibus, aliasque item
 certas villas, & liberam in mari piscationem per duo milliaria in parte
 portus orientali. Quæso per Deum immortalem, estne hoc Regis sui
 liberalitatem prædicari ab isthoc historico gentis suæ, an imperitis homi-
 nibus illudere? Qui enim sunt isti agri unius milliarii circum urbem, qui
 tum non ad Ecclesiasticos aut privatos, vel certe ad arcem Cruciferorum
 pertinuerint? quamve possessionem Rex Gedanensibus tradidit? Nul-
 lam omnino, nihil igitur donavit. At piscationem liberam in mari per
 duo milliaria concessit. Bona verba Cromere, cum Regem tuum posses-
 sorem terrarum efficere nequeas, piscatorem illum tandem confinges?
 Unde vero unquam ipse jus piscandi in mari consecutus est Jagello, quod
 aliis gratuito vel pro donato concederet: Nam etiam hodie vicini Reges
 Danici & Suecici, qui sibi solis juxta cum maritimis civitatibus Baltici
 maris imperium vendicant, Regi Polonorum non amplius in mari jus
 concedunt, vel latioris imperium spatii, quam quod ipsemet equo insi-
 dens & in mare procurrens hac equitatione finium regundorum actio-
 nem acquirere possit. Sed opinor rem non adeo stulte noster historicus
 circumspexit, cum duo milliaria piscantibus assignavit. Enimvero cum
 fando accepisset, non posse piscantes propter maris æstum progredi,
 maluit duo milliaria concedere, quam rem impossibilem polliceri. Alio-
 quin

Cromeri
 nugæ.

quin ista concessio non nisi adversis Daniæ & Sweciæ littoribus per Jagellonem, eodem quo ipse tum obtinebat jure, arbitro Cromero, definita fuisset. Sed quod addit, in parte portus orientali, mysterio non caret, & animadvertendum est istud, quod admodum parce attingit, re ipsa permagnum habere momentum. Cum enim eo tempore, quo scribebat hæc Cromerus, vel circiter, dissidium inciperet esse Gedanensibus cum monachis Olivenfis cœnobii de utraque Vistulæ ripa & de maris littoribus, ac monachi sibi latus occidentale totum arrogare vellent, non piscationis tantum causa, sed etiam rerum naufragarum ergo, quod utique nullo jure facere poterant, quoniam ex privilegio Casimiriano totum jus maritimum & omnium Prussiæ littorum administratio Gedanensibus concessum fuisset, ibi tum homo admodum ingeniosus, hæc verba, (orientali parte portus) fabulæ suæ contexuit, quasi jam hoc suo decreto partem occidentalem contribulibus suis monachis adjudicasset, vel quasi Jagello jam ante Casimirum controversiam istam orientalis & occidentalis lateris definiisset. Ita scilicet histrio histrioni in fabula solet succinere. Mirum vero id mihi videri solet, quod Gedanenses ante illud tempus jus habuerint naves expediendi, & hostes in toto mari baltico persequendi, non autem piscationem intra duo milliaria acquirere potuerint, nisi Rex Jagello tunc demum, vel Cromerus potius, jure piscandi illos donasset.

Nam quod de jure patronatus & scholarum, & campanaturarum subjicit, quanquam ejusdem fabulæ sunt dictæria, eo tamen ipso Gedanenses tacite conatur restringere, quo minus juxta Casimiri privilegium omnium templorum habeant patrocinium & liberam administrationem, quam ille hujusmodi cavillationibus ineptis haud ita facile perfringet. Sed quid mirum est, eum voluisse, eo tempore, Gedanensium res & facultates omnes Jagelloni acceptas ferre, cum jam dudum antea scripserit, Polonos Gedanum ex spoliis Danicis extruxisse, eo scilicet tempore, cum neque Gedanum neque Rex Polonorum ullus in rerum natura fuerat. Ita Religiosi isti nobis simplicibus & imperitis omnia persuadere conantur, quæ nullus unquam nisi cœcus & surdus credidisset. Ejusdem generis est, quod de arce Gedanensi affert, quæ ne quid a Polonis adversi pateretur, pacto de deditione, cum primum Mariæburgi Rex potius esset, faciendâ, se liberavit: & alia plura, quæ prudens lector facile cognoscet, ex qua scriptoris affectione pleraque proliscantur, præsertim si animadvertat, quomodo ille sibi ipsi in hac narratione sua constet. Paulo enim post, quam superiora narrasset, non cessabat interim (ait) Henricus Plavenius, qui jam Magister Cruciferorum factus erat, sed undique contrahebat exercitum, acceptis mutuo in stipendium centum millibus florenorum a civitate Gedanensi, quæ jam rursus in fidem Cruciferorum inclinaverat. Et iterum verso saltem folio, quasi priorum oblitus subjicit: Cum in spem Toruniæ Gedanique per deditionem recipiendi Magister venisset, soluta obsidione arcis Radini, ad recipiendas eas urbes profectus est. Et mox: Porro Torunenses & Gedanenses cives adventante Magistro cum exercitu, miserunt ad Regem,

Regem, ut sibi celeriter opem ferret, quod ipsi per se oppida sua defendere non possent. Inclinauerant scilicet Gedanenses rursus in fidem Cruciferorum, centum millia florenorum (quarum facultatum eos tum fuisse vix crediderim) suppeditaverant. Et si nunc demum Magister in spem Gedani per deditionem recipiendi venit: quomodo per Deum isthæc sibi constant, vel qua fide nobis narrantur? An vero Torunia & Gedanum uno saltem inter se passu distant, ut eo tempore, quo Prussia armis undiquaque plena erat, Torunenses & Gedanenses simul & semel pro auxiliis ad Regem miserint, vel Magister utramque urbem simul & semel cum exercitu adire potuerit? At ego non ita fatuos fuisse Gedanenses existimaverim, ut hosti (si modo hostis & non Dominus Plavenius fuit) centum millia florenorum mutuo darent, quibus nummis, ut tum erant tempora, potius oppidum suum egregie defendissent, quam in Cruciferos profusa pecunia propria, alienum Regis auxilium frustra implorassent.

Quomodo autem cum Torunenses & Gedanenses oppida sua absque Regis auxilio per se defendere non possent, ea nihilominus absenti Regi per defectionem a Cruciferis, qui cervicibus illorum inhærebant, dediderant? Rex enim neutrobi fines illorum attigerat. Sed quid in his moramur? Qua fronte quæso, Cromere, Gedanenses Regis auxilium implorarent, a quo tam leviter, ut tu vis, defecerant, in Cruciferorum fidem redierant, & Regis hostibus ad oppugnandum Regem nervos subministraverant? Scitum mehercule dictum est, & ab hoc loco non alienum: Oportere memorem esse mendacem!

Unum adhuc superest ex obsidione Mariæburgensi memoria laudabile, singulare scilicet novæ prodicionis exemplum, quanquam ea effectum suum sortita non fuerit. Erat ex Cruciferorum militibus quidam, qui sibi de illis in ea militia non male meritis videbatur, mercedem autem condignam sibi non referri molestissime ferebat, eamque injuriam hoc modo ulciscendam sibi proponebat. Erat in castris Regis tormentorum administer, notus & amicus ejus, qui cum ipso alias in uno contubernio militaverat. Is tormentis præfectus erat in eo vallo, quod Poloni in aditu pontis supra Nogatum extruxerant, & inde frequenter in arcem ejaculabantur. Hunc ille miles edocet, conclave magnum arcis e conspectu esse, in quo ut plurimum Magister cum Cruciferorum primoribus consultandi gratia convenire solet, ejus conclavis concamerationem niti una columna, quæ in atrii medio posita esset, quam si ictu fortiori tetigisset, columnam continuo ruituram, & primores omnes collapsæ conclavi eadem ruina oppressum iri. Ac ut certius in eam columnam, quam videre non poterat, collimaret, signum se propositurum esse in ea fenestra rubrum pileum, qui recta linea columnam respiceret. Consilio sic instituto, vel fortuna vel imperitia alterutrius, sive in signo perpendiculariter proponendo, sive in tormento recta emittendo, erratum est, & globus fortiter emissus, latitudine trium digitorum a columna aberrans in pariete adverso supra heliocaminum fixus est, nullo prorsus damno. Et in ejus rei memoriam rythmi eo loco adscripti sunt, qui

Prodicionis
institutum
singulare.

Plavenius rem gestam contestantur. Durante adhuc obsidione (ut auctor est Regi sup-
cat. Cromerus) petiit & impetravit Henricus Plavenius a Rege colloquium, adveniensque in castra cum fratre & paucis Bohemis atque Silesiis, supplicis habitu, ita apud Regem verba fecisse perhibetur: Devicti abs te Rex Maxime, gravissimo praelio, & ad extremum fere deleti, nihil est quod vel tua victricia arma incusemus, vel fortunæ succenseamus, penes nos ipsos huius cladis atque omnium malorum, quæ cumulate nunc in nos inundant, culpa est. Nos injuste tua appetivimus atque divexavimus, nos stulte mansuetudinem & patientiam tuam contempsimus, nos denique te graviter læsum, & tamen requissimas pacis leges ferentem superbe aspernati sumus. Itaque iusta divini numinis vindicta tuoque invicto exercitu perculsi & afflicti sumus. Sed jam satis abunde poenarum tibi Deoque ultori dedimus, non modo exercitibus nostris ad internecionem deletis, verum etiam ducibus & auctoribus horum malorum extinctis. Iam agnito errore & culpa nostra, exiguae Cruciferorum reliquæ ad tuam clementiam confugimus, ne ad extremum nos excindas. Ejusdem est virtutis, Rex inclyte, parcere subjectis & debellare superbos. Novimus te Christianum Principem esse, & clementiæ magis atque bonitatis, quam fortitudinis laudem expetere. Quamquam quæ fortitudinis laus esse potest, si prostratos atque jacentes proteras? Ne leones quidem atque ursi id facere dicuntur. Quod tibi seu commodi seu voluptatis nostrum nasseret excidium? Multa fateor in te tuosque Litvanos atque Polonos peccavimus. Verum quo major est culpa nostra, hoc illudrior erit clementia tua. Neque nos tibi tamen omnem victoriæ fructum eripimus, neque incolumitatem impudenter petimus. Pomeraniam, Culmonsem & Michaloviensem tractum, & si quid aliud de Polonis sive bello sive qua alia ratione quærivimus & usurpavimus, tibi ut habeas per nos licebit. Prussiam modo, quam olim nostri majores, dum Masoviam atque Poloniam illo præmio invitati defendunt, justis armis & sanguine suo barbaris eripuerunt nobis concedas, per te, salutarem Christi Jesu mortem, & sanctissimæ Matris ejus Mariæ nomen, sub cuius signis nos militamus, rogamus & obsecramus. Majori tibi tuisque Polonis & Litvanis usui post hac fuerimus in extremo illo terræ angulo relictæ, quam ex hisce sedibus nostris penitus ejecti & exterminati. Variæ hæc oratio Plavenii a Consilio Regio excepta est. Flexerat enim nonnullos ad misericordiam, humanitatis atque religionis intuitus, & ipsa æquitas conditionum atque postulatum, perpendentes secum fortunæ inconstantiam, & rerum humanarum varietatem. Alii vero secundis rebus elati, præsentisque fortunæ cursum proprium ac perpetuum sibi pollicentes, præsertim quod innata genti Teutonicæ sive magnitudo animi sive superbia verisimile faciebat, non nisi ab extrema desperatione tam demissam atque supplicem orationem profectam esse, incumbendum esse perculsis, extirpandumque penitus ex illis oris germen improbum & insatiabile, ne quæ tunc necessitate concederet, mox resumptis viribus per vim atque fraudem usitatam repeteret. Et videbatur Mariæburgum, ubi tunc summa rerum erat, diuturnam obsidionem tolerare non posse. Vicitque hæc in Senatu sententia, in quam Plavenio responsum

sum Regis nomine datum: Accipere eum a victore conditiones pacis, non dono afferre debuisse, aut si afferat, non ea sane victoribus eum concedere oportere, quæ ipsorum & olim fuissent, & nunc denuo jure belli atque deditioe facta essent: Mariæburgum potius & quæ alia in potestate sua haberet, dederet, ac tum demum clementiam victoris imploraret. Offensus hoc responso Plavenius cum aliud instanti non redderetur. At ego, inquit, æquissimas vobis & ultro expetendas conditiones attulisse me arbitrabar; sed quando aliter vobis & Regi vestro videtur, Mariæburgum cæterasque munitiones, quas adhuc retinemus, Cruciferi, priusquam ego dedam, extrema quæque experiar: Et respiciet jam nos, uti spero, deinceps magis propitius Deus, quandoque iram & offensionem ejus ruptione foederis & superbia nostra contractam, partim supplicii nostris, & mortibus eorum, qui in hoc bello ceciderunt, partim tam demissa & supplici hac petitione nostra satis, ut opinor, expiavimus. Et cum his dictis multa Deum rerum omnium arbitrum & inspectorem testatus, in arcem se recepit. Neque irritæ fortassis eæ Plavenii preces Deo acciderunt. Nam ex eo tempore minus prosperæ Polonis res esse, retroque relabi cœpere. Hæc ita narrat Cromerus. Et certe exempla movere omnes debebant, ne quid superbe dicerent, neque insolescerent, si quis forte plus aliis vel manu polleret, vel magnarum opum pondere, quia dies inclinat, & excitat rursus omnia humana, modestos vero Dii amant, & oderunt superbos. Hoc sane hic Polonis, illud vicissim Cruciferis usu venit, quod nullus est tam gravis casus, nullum tam acerbum fortunæ vulnus, quod non tacita quædam latentis boni comitetur necessitas. Nam cum Regius exercitus obsidionem Mariæburgensem solvisset, & quisque domum propere contendisset, non admodum erat difficile Cruciferis ea recuperare, quæ amiserant, & magis ac magis contra hostilem adventum communire.

Referunt præterea Polonici scriptores, quod post praelium Tan- De altero
nebergense & jam soluta obsidione Mariæburgensi, denuo pugnatum sit praelio con-
summis viribus ad Coronoviam, & ita quidem pugnatum, ut ter quasi jectura.
ex composito pugna intermissa fuerit, pro viribus utrinque recolligendis: Interim & sauciis vulnera curata, interfecti remoti, captivi commutati, sudor equis otiose absterfus. Quin & pocula inter se misisse memorantur, ita ut colludentium, non infestis odiis concurrentium agmina videri potuerint. Tandem autem victos esse fugatosque Cruciferos, eamque victoriam insigniorem fuisse habitam Grunewaldensi, propterea quod majore contentione & labore parta fuerit, quod ita ea vires atque animi Cruciferorum fracti sint, ut per multos annos postea nunquam auderent rem universæ dimicationi committere. Verum istæ etiam narratio suspitione mendacii non caret, & scriptores isti magis quam Rex ipse victoria uti sciverunt. Nam cum paulo antea dictitassent, ab eo tempore, quo Plavenius supplex factus & per ambitionem & superbiam rejectus esset, res minus prosperas Polonis esse retroque relabi cœpisse, nunc repente triplicem quasi victoriam illis subjiciunt. Denuo autem pugnatum esse, idcirco verisimile non est, primum quod

quod Cruciferi post cladem Tannebergensem non potuerint eas tam subito reparare copias, quibus iterum fortunam periclitarentur. Deinde quod asserunt ipsi scriptores Polonici, certatim & a Vitoldo & a plerisque proceribus, soluta obsidione Mariæburgensi, missionem fuisse efflagitatam & vel invito Rege permissam, copias autem in universum plerumque ita dilapsas, ut æque Rex atque Cruciferi, ad novam pugnam a copiis fuerit imparatus.

Pacis conditiones.

Ut hoc sit, in eo scriptores utrinque conveniunt, quod paulo post pax victoribus quam victis iniquior, instante maxime Vitoldo, proceribus Polonis Regi dissuadere non ausis, confecta sit, cujus hæc potissima fuere capita: Ut Rex Cruciferis omnia, quæ eo bello in Prussia cepisset, relinqueret: ut captivi utrinque sponcione soluti remitterentur: Ut Cruciferi tribus pensionibus intra annum vertentem centena millia sexagenarum Pragensis monetæ exolverent: Ut Samogitiam Vitoldo & Regi, quoad ii viverent, Cruciferi concederent, post illorum mortem ad Cruciferos ea reverteret. Interim commemorat Cromerus inter Sigismundum Cæsarem, Vladislau Regem & Vitoldum Ducem pacto conventum fuisse, ut Sigismundus cum Vladislao & Vitoldo contra quosvis hostes, & imprimis ad extirpandos Cruciferos arma conjungeret, ac Prussia quidem ejectis Cruciferis, inter Reges, pro portione copiarum utriusque ad id bellum adductarum, divideretur, Pomerania vero, Culmenfis & Michaloviensis terræ integre Vladislao Polonisque, quorum fuissent olim, cederent: quamvis publice de eo mentionem habitam idem auctor negat.

An. 1410.

XXIV. Heinrichus Reus, Comes Plavenis.

Ulrico Magistro, quem in Tannebergenfi prælio cecidisse commemoravimus, cum triennio præfuisset, successit vicissim quartus, Heinrichus Reus, Comes Plavenis, anno Vladislai vicesimo quinto, circa quod tempus Sigismundus etiam Ungariæ Rex Germanis imperare coepit, & Ericus Pomeraniæ Dux a Margareta adoptatus, tribus regnis septentrionalibus præfectus fuit. Hic Magister novo quodam modo, sui nimirum ipsius electione satis ambiciose ad hoc fastigium pervasit.

Sui ipsius Electio.

Convenerant Mariæburgi fratres omnes ad eligendum Magistrum novum, ex primaria nobilitate tres tantum supererant, Heinrichus Plavenius, de quo loquimur, Præfectus Swecensis, cui Prussiæ cura demandata fuerat, cum cæteri ad prælium exirent, & ejus patruelis ejusdem nominis Plavenius (quem Ulricum nonnulli vocant) arcis Gedanensis præfectus, & Michaël de Sternberg, curator Neomarchiensis, qui æque omnes Magisterii dignitatem ambiebant. Cæteri fratres sententiam primum rogati, cum animadverterent, neminem ex inferiore Ordine rebus ita perturbatis hoc onus restaurandæ Reipublicæ subire aut posse aut velle, communibus suffragiis arbitrium totius Electionis tribus illis, quos diximus, ita committunt, ut principatum obtineret, quem illi tres inter sese designassent. Re nonnihil deliberata cum quilibet horum æque ambiret, tandem Sternbergius & arcis Gedanensis præfectus,

ctus, partim quod minus ambiciosi videri vellent, partim ut semoto tertio competitore, propior alterutri eorum spes esset adipiscendæ dignitatis, sua etiam suffragia atque adeo rem totam arbitrio senioris Plavenii committunt. Existimabant utique illum opinionis etiam publicæ ratione habita, ne ambitionis argueretur, se ipsum minime nominaturum, ita necessario ex illis alterutrum designatum iri. Ille vero competitorum consiliis perspectis, cum suæ quam aliorum cupiditati indulgere mallet, artem arte statuit deludere. Condicto itaque die in templo publico fratribus universis præsentibus, solennibus rite peractis, astans altari, & ad fratres conversus. Nunquid (rogat) vos omnes potestatem meram eligendi Magistri nobis tribus dedistis? Cum annuissent omnes, rursus duos illos rogavit, num eandem eligendi potestatem sui solius arbitrio commisissent, sic ut eum, quem ego Reipublicæ præ cæteris judicarem idoneum, Principem vestrum, nemine contradicente, sitis habituri. Cum itidem annuissent, cuicunque igitur (inquit) stolam Magisterii insignis circumdederò, is designatus & electus esto. Atque hoc dicto ipse stolam humeris suis injiciens clara voce subjicit: Et ego Heinrichus Reus, Comes Plavenis, ex potestate universalis vestri consensus memet ipsum, quem præ cæteris idoneum judico, Magnum Magistrum Ordinis Teutonici Mariani, domus Hospitalis in Hierusalem, eligo ac designo, & vos ut juramentum fidelitatis mihi, Domino vestro, præstetis jubeo. Obstupefacti fratres alter alterum intuebantur, primo rem novam admirari, deinde consensu omnium electionem uni commissam memoria repentes, accedunt ad aram singuli, & in verba Magistri more majorum jurant. Hoc maxime modo Heinrichus Plavenius principatum invalit, quem cum non administraret ex sententia fratrum, multa tyrannice & impotenter ageret, triennio post dignitate privatus, & in custodia arcis Lochstetensis per septennium, quoad vixit, detentus fuit. Simile electionis genus circa idem tempus legimus accidisse in Papa Romano Balchare Cosia, quem Joannem vicesimum quartum post nuncuparunt, quem itidem ferunt sublato Antecessore Alexandro Pontificium munus violenter potius usurpasse, quam liberis assumpsisse suffragiis. Cum enim Bononiæ potius ut dominus quam ut Legatus esset, magnoque exercitui imperaret, & patres pro novo Pontifice deligendo ibidem convenissent, multa eis interminatus est, nisi Pontificem sibi gratum elegissent. Et ea causa multi producti fuerunt, quorum neminem approbare voluit. Cum vero obsecraretur, ut quem vellet significare dignaretur: Date mihi (inquit) chlamydem, & ego dabo Pontifici futuro. Quod cum factum esset, ille pallium suis humeris imponens, Papa (ait) sum ego. Quæ quidem ambitio si nihil Pontificiæ sanctitati derogavit, eo minori cum ignominia, majori certe artificio principatum sibi Plavenius comparavit.

Exemplum simile.

Hoc Magistro Gedani præerat Consulatu vir non minus prudens quam fortis & cordatus, Conradus Letzkow. Is ab ineunte ætate in Cruciferorum famulatu educatus ita plerisque gratus fuerat, ut illorum auxilio & luculentum Gedani contraheret matrimonium, & paulo post

An. 1411. Consul Gedanensis, Conradus Letzkow.

iu Senatum adlegeretur. Hunc enim Cruciferi, qui jam pridem inceperant civium fortunis invidere, & civitatum incrementa oderant, fore sibi putabant morigerum, & maxime idoneum, per quem omnia civitatis ejus consilia ipsis patefierent. Verum ille majorem fidei suae quam alienae gratiae rationem ducere, nihil aliud agere, quam quod Reipublicae commodum expeteret, nihil aliud nec minis nec precibus evulgare, nisi quod cum civitatis bono fieret: in caeteris ejusdem jura & libertates acerrime propugnare, sic ut pro gratia, quam Cruciferi a se initurum illum speraverunt, odium illorum plusquam Vatinianum incurreret. Quo tamen ille parum commotus de fide constantiaque sua in Reipublicae causis agendis tuendisque nihil remittebat. Consueverat jure suo civitas trientem omnis succini, quodcunque ibidem elaborari solitum erat, sibi retinere. Hanc praerogativam alter Plavenius, praefectus arcis Gedanensis civitati vehementer invidebat, eoque magis intervertere, quod auctoritate Magistri patrum id se citra laborem confecturum existimabat, fecisset etiam, nisi Praeconsul Conradus conatus ejus apud Magistrum fortiter repressisset. Meminerat quoque idem praefectus, qua contentione & magnanimitate jam antea idem Praeconsul jus publicum defendisset, cum Cruciferi civitatem tum suburbanam, quam juniorem (Jungstadt) vocabant, in primariae civitatis invidiam & detrimentum ita attollere & propagare conarentur, ut peculiarem ibi Senatum, peculiare judicium, contubernia & tribus constituerent, ac in fraudem negotiationis domum etiam Anglicanam omnis generis commerciis aptissimam aperirent, & quibus commerciis tum civitas frequenter utebatur, & ferme fortunas civium sustinebat, ad Anglos transferrent. Cui rei ita graviter & constanter se cives opposuerant auctore Conrado, ut is aperte diceret, majorem esse Cruciferorum perfidiam, nisi literis suis publice consignatis & majorum sigillis communitis starent, quam cujusvis tenuioris fortunae mercatoris, qui sub honoris etiam infamia sigillo suo quamvis privato stare cogeretur. Quinimo qui fidem juratam & literis sanctam violarent, ne illis quidem ipsis fidem esse servandam. Hoc eodem auctore Senatus Gedanensis Geranon, machinam versatilem, prope fluvium Motlam, qua merces e navibus extrahuntur, per multam dimicationem contra Plavenium, qui eam Ordini per fas & nefas vendicare volebat, & alio transferre cogitabat, retinuit, ac quod anno superiori domicilium machinae ligneum incendio conflagrasset, denuo domum & turrim, quae supra machinam est, lapidibus extruxit. Multa sunt alia, quibus fortiter & fideliter pro jure civitatis conservando gestis, Conradus Cruciferorum indignationem, inprimis autem Praefecti Plavenii odium inexpiabile sibi conciliavit. Nihil autem interim omittebat, quod in gratiam Ordinis & Reipublicae utilitatem honeste facere posset, cujus rei specimen luculentissimum cum capitis etiam sui periculo post cladem Tannebergensem edidit. Cum enim Magister Plavenius recens electus, nec ordinem nec viam ullam videret, qua subsidium militum ex Germania posset accersere, cum omnes viae passim a Polonis obsiderentur, obtestante ac rogante Magistro, Conradus, qui Polonicam linguam exacte calleret, sumpta veste mendicantis hostium custodias fefellit, & commo-

dum

dum elapsus, non contemnendam militum manum, auctoritate & nomine Magistri a Marchione Brandenburgensi & vicinis Principibus comparavit. Quibus copiis in Prussiam deinde adventantibus tanti certe momenti res apud Regem Poloniae fuit, ut is cum Cruciferis pacem iniquis etiam conditionibus iniret, & omnia, quae ab illis ceperat, relinqueret. Quo facto non leviolem se gratiam Conradus a Cruciferis initurum sperabat, quam quidem antea, cum in Dania illorum causa captus & per multum temporis in carcere asservatus fuerit. Verum majus erat Plavenii praefecti odium, quam ut ullo quantumvis illustri beneficio placari vel aboleri posset. Huc accedebat aliud malum, aliis quasi succedaneum. Erat inter Senatores Gedanenses recens lectus Benedictus Pfanning, homo fluxae fidei & lucris sui ventosaeque Dominorum gratiae, quam honestatis amantior: qui monetam quoque, cui praefectus erat, corrumpebat. Is clanculum consilia ad praefectum, cujus intima utebatur familiaritate, efferebat, consiliorum quorumvis auctores, & ut quisque alieniori in Ordinem esset animo, indicabat. Quo manifestis indiciis comperto, caeteri Senatores proditorem in Curia correptum ex fenestra deturbant, sic ut contractis & luxatis brachiis ac cruribus, vix vitae periculum evaderet, ac Senatu deinceps motus publice pro infami haberetur. Egerrime ferebat hanc rem praefectus, ac indies magis magisque occasionem quaerebat hasce injurias egregio aliquo facinore a Senatu vel primoribus ulciscendi. Caeterum cum eae simultates & inimicitiae inter Praefectum & Senatum, & praesertim Praeconsules, in majus aliquid malum erupturae putarentur, Magister tandem ipse partes suas interposuit, Senatum ad amicitiam hortatus, & patruelem acrioribus etiam verbis officii admonens, quanquam is simularet magis, quam revera amicum animum ostenderet, effecit tamen, ut in templo stipulata manu & solenni promissione interposita pax & amicitia utrinque sancte promitteretur. Ad quam magis & arctius conglutinandam Praefectus paulo post Conradum Lescovium, Arnoldum Hechtium, Tidemannum Iuxerum Praeconsules, & Bartholomaeum Gross, Conradi generum, Senatorem, eo ipso die, qui Ramis palmarum dicatus est, ad solenne prandium in arcem invitat, fide publice data, nullius id fraudi vel periculo futurum. Illi ingenium Praefecti de suo metientes, verbis ejus fidem habent, praesertim ne quid, si renuerent, simultatum alere viderentur, & ad arcem contendunt. Ubi non procul ab arce abessent, obvium habent morionem Praefecti, qui conspectis hospitibus, ut ferme stulti veritatem dissimulare nesciunt, ore in risum distorto. Pol (inquit) si sciretis quid in prandium pro vobis coctum esset, haud opinor cum illis commensuri sitis. Illi morionis verba haud pensi facientes progrediuntur. Tidemannus autem unus Praeconsulum, sive morionis praefatio motus, vel fortuna sua servatus, cum cunctabundus substitisset, male mecum (inquit) res se habet. Caeteris causam sciscitantibus dixit, se clavem domi in arca, qua pecunias asservabat, per incuriam reliquisse, metuere ne interim, dum domo abesset (viduus enim erat) servi sese expilarent, iturum se & ubi domi recte prospexisset e vestigio illos subsecuturum. Ita domum ille se recepit, nec postea rediit. Mox etiam Arnoldus haereditare,

Benedictus Pfanning.

Conradus & socii in Arcem invitati.

fitare, & ad Conradum conversus, non placet (inquit) morionis dictum. Ille contra: stulti suo more stulta loquuntur, nos fide publica & sacrosancta sponione securitatis interposita huc venimus: Absit, ut nunc ullam perfidiam metuamus. Ita progressi in ipso pontis transitu a quatuor Cruciferis familiariter ac honorifice excepti in arcem deducuntur. Porta confestim clauditur, & pons sublicius sursum attrahitur. Id mirum primo videri hospitibus, mox excipit idem morio, qui & ipse cum illis in arcem erat reversus. Hæ tres (ait) aves captæ sunt, senior iste nimis erat cautus, insidias evasit. Tandem hospites ad præfectum & cæteros, qui illi assistebant deducti, contumeliis, probris & convitiis ita excipiuntur, ut subinde Præfectus illis mortem & cædem minaretur. Increpabat eos quasi proditores & perfidos, commemorabat singula, quid illorum quisque in Ordinis & sui ipsius odium & invidiam publice vel privatim dixisset, consulisset ac perpetrasset, & nunc demum occasionem sibi datam jactitabat omnes istas injurias ulciscendi. Conradus & cæteri, quanquam multa proferrent, quæ ad defendendum existimationem suam & probandum ea, quæ ipsi pro Republica pro fide sua gessissent, perfidiam etiam illis ultro exprobrarent, qui se in hæc insidias contra fidem datam pellexissent, tamen præ clamore & strepitu interpellantium & obloquentium audiri vix poterant. Cæterum ea erat Præfecti insania, ut cum Conradus rem aliquam, de qua disceptabatur, jure a se peractam diceret, mox exclamaret: Scelestinissime omnium, en ego sum jus tuum, quod te sequi oportuit. Conradus ubi animadvertit in manifesto vitæ periculo constitutum, nec ullum rationi locum superesse, conversus ad Arnoldum: Amice (inquit) bonus gladius, si quem nunc haberem, mille florenis præstaret. Plavenius vocato carnifice Elbingensi, qui consulto jam pridem eam ad rem accersitus fuerat, illi mandat, ut in continenti istos obtruncaret. Ille negat sui moris fæque disciplinæ, quempiam indicta causa, nulla judiciali cognitione interveniente, & non condemnatum interficere: Ubi licet cædem recusavit, is quidem sustium ictu mulctatur, captivi autem in carcerem tenebrosum conjiciuntur, usque post mediam noctem, tum demum Conradus educitur manibus colligatis, & stimulo in os imposito. Ibi præfectus & cæteri convivæ ebrietate & insania accensi, ipso Carnifice crudeliores, Conradum decem vulneribus passim corpori inflicti tandem dissecto gutture trucidant. Eadem crudelitate Arnoldus sexdecim vulneribus, & Bartholomæus Senator septendecim ictibus conficiuntur. Peracta est hæc carnificina ea nocte, quæ præcessit diem sextum mensis Aprilis, feriam scilicet secundam in dominicæ passionis hebdomade. Nihilominus adhuc cædes occultabatur, & Senatus ac cives interim existimabant, Conradum & collegas captivos saltem haberi, & facile posse liberari, si Magister ea de re interPELLARETUR, nec eum factum hoc patruelis probaturum. Mittuntur nuncii publici, qui de Præconsulibus & Senatore contra datam fidem captis & detentis conquererentur. Senatoris uxor Anna Conradi filia singulis diebus submittebat in arcem pro captivorum usu vinum, edulia, & alia, quæ ministri arcis interim acceptabant, quasi captivis ministrarentur. Hoc modo cædes in sextum usque

Ibidem trucidantur.

usque diem, qui pridie Paschaliū erat, celata fuit. Tandem cum Magister patrueli per literas serio mandasset, ut captivos ex arce dimitteret, ille cadavera cæsorū extra portam arcis projici jubet. Qui tum civium dolor, qui cognatorum luctus, quæ denique bonorum virorum indignatio fuerit, non difficulter quilibet, qui tyrannum oderit, potest æstimare. In præsentī quidem nihil aliud erat solatii, quam ut pœnam tanti facinoris ab æquitate Magistri aliquam expectarent. Sed id frustra. Sic enim, ut opinor, in satis erat, ut tot & tantis facinoribus crudelissimis oppleti Mariani tandem e felicitatis sede, sua ipsorum culpa, penitus deturbarentur. Cadavera interfectorum a civibus sublata, & publico omnium luctu in summum templum deducta & ibidem humata sunt ad capellam divæ Hedwigis, in sinistro latere altaris maximi. Præconsules ambo in idem sepulcrum illati marmore imposito, cum hac inscriptione, quæ hodie etiam legitur: Hic jacent honorabiles viri Conradus Letzkow & Arnoldus Heket, Præconsules civitatis Dantzke, qui obierunt feria secunda post festum Palmarum, Anno Domini MCCCCXI. Orate pro eis.

Sequenti anno Cruciferi novam subditis exactionem imposuerunt, qua de omnibus bonis ac mercibus tam intra quam extra Prussiam habitis ac possessis, in singulas marcas quinque solidi exigenterentur, ut ea pecunia arces Polonis pignori datæ redimerentur. Consensum est ab omnibus tam nobilibus quam civibus in eam exactionem quantumvis enormem, solis Gedanensibus exceptis, qui non quidem recusabant, quo minus de bonis ac rebus intra Prussiam existentibus exactio fieret, de navibus autem & mercibus in transmarinis regionibus, aut in ipso mari versantibus, æquam iniri rationem postulabant, cum quod incerta illarum esset propter navigationis & commerciorum discrimen possessio, tum quod eo pacto ipsi præ cæteris magis gravarentur. Præfectus arcis Plavenius perfidiæ jam antea assuetus, Præconsules duos, totidem Senatores cum duodecim civibus, qui bona fide in arcem venerant, ob rationes ejus exactionis cum eo tractandas comprehendit, ac in carcerem conjicit. Ubi res per urbem increbuit, cives superioris anni exemplum veriti, arreptis armis & balistis ad arcem productis oppugnationem adoriuntur, & adeo fortiter & audacter rem gerunt, ut Præfectus vix precibus obtinuerit, quo tantisper ab oppugnatione cessaretur, donec captivi emitterentur. Quibus liberatis placuit hujus rei causa cum ipso Magistro tractationem suscipere. Deliguntur ex Senatu primores & spectatiores, & cum octodecim civibus Mariæburgum fide publica mittuntur. Magister eadem via, qua patruelis ejus, rem aggressus, Legatos omnes in carcerem conjicit, neque prius deinde dimisit, quam Gedanenses non solum exactionem illam eo quo volebat ipse modo consentire cogerentur, verum insuper etiam octodecim millia marcarum mulctæ nomine ob arcem oppugnatam depaciscerentur. Sed hujus operæ pretium Magister consecutus non est. Nam & exactio ista publice mox repudiata fuit, & Gedanenses mulctam a Legatis per vim & metu carceris extortam minime pependerunt.

An. 1412.
Exactio
nova.

Gedanensium præfura.

Lib. III.

Gg

Ac

An. 1413. Ac paulo post anni sequentis initio, Cruciferi Magistrum hunc, cum triennio præfuisset, & patrualem una propter tyrannidem loco mo-
 Magister yerunt, & ex Prussia relegarunt, ut nonnulli scriptum reliquerunt. Ve-
 exauctora- rius. xius autem est, quod alibi diximus, quod Magister in arce Lochstetensi septennium quoad vixit custoditus fuerit, & in eo carcere contabuerit, patruelis autem solum verterit. Plavenium hunc Magistrum subsecutus
 XXV. est in ordine vicesimus quintus, Michaël a Sternberg, culinæ Magister
 Michael vulgo dictus, qui etiam in proxima electione Plavenii competitor fuerat,
 Sternber- anno Vladislai Jagellonis vicesimo octavo, Sigismundi Imperatoris ter-
 gius. tio, vir acer, animi magnitudine & corporis forma ac habitu præ cæte-
 Consilium ris consiliarius. Hoc Magistro primum publice constitutum est, ne de-
 publicum. inceps Magister cum solis Commandatoribus potestatem usurparet pro-
 lubitu quicquid vellet statuendi, leges condendi, exactiones aut operas
 publicas imponendi, aut bellum faciendi, sed ut in gravioribus negotiis
 Magistro a consiliis essent, quatuor primores Ordinis, decem viri nobi-
 les & ex civitatibus Culmensi, Torunensi, Elbingensi, Regimontana &
 Gedanensi, Senatores bini, sine quibus quod ad Rempublicam pertinebat,
 nihil statuere fas esset. Hoc deinde appellatum fuit Consilium Prussiæ
 publicum. Videbatur id primum ad sanandam Rempublicam & cohi-
 bendum Cruciferorum ferociam maximopere pertinere. Verum factio-
 nes & intestinæ discordiæ inter ipsos nullum admittebant remedium, sed
 indies in morbos novos conciliabant. Alii symbolum usurpabant aurei flu-
 minis, alii navis aureæ: sed plerumque flumen contra navem intumescere
 bat, ut raro secunda esset navigatio. Cæterum quanquam illi frenum
 diutius non ferrent, atque adeo subditos protererent, hæc tamen ipsa pu-
 blici consilii origo fundamentum postea fuit publicæ libertatis asserendæ.

Gerardus Eodem anno Gedani Præconsul erat Gerardus von der Beke,
 von der plebi admodum odiosus, eo quod Præfecti Gedanensis & magni Magi-
 Beke. stri auctoritate & gratia subnixus, perpetuum consulatum quasi dictatu-
 ram solus ferme gereret contra jus & morem civitatis. Ille quo majori
 Guntherus se odio civibus plebejis esse sciret, eo erat insolentior. Accidit ut uxore
 Tideman. ris ejus frater Guntherus Tideman parochiam in templo Mariano conse-
 queretur, quod factum plebs ægre ferebat, & per simoniam compara-
 tum vulgo dictitabant. Erat hic Gunterus discipulus Hieronymi Pra-
 gensis, qui biennio post cum Ioanne Husso in conciliabulo Constantiensis
 contra fidem publicam exustus fuit. Ejus doctrinam, cum admodum
 eruditus & disertus esset, in civitate passim diffeminabat publice & pri-
 vatim, eo quidem successu, ut non solum pii cives quam plurimi, sed
 etiam Sacerdotes & monachi literatiores eam doctrinam magis ac ma-
 gis amplexarentur. Soli Dominicani monachi, genus famelicum & in-
 doctum, quod mendicando & nugando victum quaerit, sese oppone-
 bant, Gunterum hæreticum passim prædicabant, ac in eum & ejus secta-
 tores plebem & fecem hominum concitabant. Plebs non tam amore
 vel zelo religionis, quam non intelligebat, quam odio Præconsulis,
 cui ille affinis erat, parochum & eos, qui partes ejus fovebant, acriter
 infestare cepit. Præconsul vicissim Magistri & Præfecti Gedanensis,
 qui

qui tum erat Rudolphus ab Eilenstein, & Plavenio successerat, auctori-
 tate & ope se suosque tutabatur. Multa utrimque perperam acta, ver-
 bis & contumeliis ultro citroque plurimis disceptatum, sed ad vim non-
 dum perveniebatur. Monachis saltem auctoritate Præfecti interdictum,
 ne suo libitu in civium domos, nisi invitati, quod tum augendarum par-
 tium causa facere consueverant, irrumperent, non mendicantium sed
 imperantium more, elemosynas impudenter etiam ab invitis corraden-
 tes vel potius extorquentes. Non diu post Præfectus Gedanensis in
 morbum subito incidens vitam cum morte commutavit, quem paucis
 diebus parochus Guntherus subsecutus est. Stolidi plebs tam inopinum
 factum tribuebat monachorum sanctimoniam, quasi precibus ardentiori-
 bus hostes suos, & quidem hæreticos e medio sustulissent. Alii ocula-
 tiores veneficii artes suspectas habebant. Et hoc quidem subsequens
 tumultus contra hunc Præconsulem præludium fuit.

Pax quæ inter Regem & Cruciferos coiverat, uti diximus, valde An. 1414.
 erat instabilis & infirma, liquidem Cruciferi non modo primum solutio- Regis bel-
 nis terminum negligerent, sed injuriis nullum modum statuerent, mer- lum fameli-
 catoresque Posnanienses Gedani, directis eorum mercibus, ut Polonici cum in
 scriptores asserunt, crudeliter interfecissent, & latrocinantium in morem Prussia.
 e Dobrinensi terra & Polonia finitima prædas agerent, & captos homines
 non modo plebejos verum etiam equestres in patibulum agerent. Cum-
 que ad extremum sub signis populabundi in Dobrinum excurrissent,
 hisce rebus irritatus Rex novam in eos expeditionem Polonis, Russis at-
 que Litvanis indixit. Itaque ingentes copiae ex omni Polonia, Russia,
 Litvania & Masovia cum suis Ducibus Volboriam convenerunt. Tar-
 tarorum etiam non contemnenda auxilia Vitoldus adduxerat. Erat &
 mercenariorum militum ex Boëmis atque Silesiis non exiguus numerus.
 Erant & auxiliares copiae multorum Principum, ita ut tantus ille esset
 exercitus Regius, quantus non modo ad Prussiam, sed ad magnam or-
 bis partem perdomandam sufficere posse videretur. Verum non ita
 multum operæ pretii cum tantis copiis effectum est. Oppida modo &
 castella quædam ignobilia partim vi expugnata, partim in deditionem
 accepta, partim vacua dilapsis habitatoribus occupata, direpta, & exu-
 sta. Constituerat Rex Culmam & Toronium aggredi, quarum civita-
 tum dedendarum illi nonnulla facta spes erat, nisi Magister illum vasto Stratagema.
 consilio elusum alio avertisset, subornato homine cum literis præfecti
 Strasburgensis nomine ad se confectis, quibus perscriptum erat, arcem
 eam a comœatu tormentisque bellicis imparatam, longiorem obsidio-
 nem sustinere non posse. Quæ literæ capto & excusso tabellario cum
 fidem fecissent Polonis, hoc perfecerunt, ut ejus arcis potiundæ spe co-
 natus meliores frustrarentur, viresque Polonorum non hosti magis
 quam sibi ipsis propter annonæ difficultatem graves, inertis obsidione
 languidas & inutiles redderent. Nam Strasburgensis arx præterquam
 quod natura arteque permunita est, valido hostium præsidio tenebatur,
 & comœatu armisque abundabat. In ejus igitur obsidione Rex cum
 omni exercitu totum mensem frustra consumpsit. Inde Vitoldus nequic-
 quam

quam retinente Rege non sine animi ejus offensione discessit. Et jam morbus vulgo in corpora militum ex panis penuria grassari coeperat. Continuabat tamen Rex obsidionem, dimissisque quoquo versus frumentatoribus, cum praesidio armatorum frumentum in castra comportabat. Venit interim ad eum Legatus Pontificius Ioannes Lausanensis Episcopus, qui facile impetravit a Rege desidis & famelici belli (sic enim vulgo appellatum id est postea) jam pertaeso, ut duorum annorum inducias cum Cruciferis constitutis, Constantiensis Concilii iudicio causam & controversiam suam omnem cum Cruciferis permitteret.

Demolitio
domus Epi-
scopalis.

Eodem anno peracta est demolitio domus Episcopalis in monte, qui suburbium Gedanense a septentrionali latere respicit, dudum aedificatae, quam ob rem postea graves extiterunt controversiae inter Episcopum Vladislaviensem & cives Gedanenses. Rei gestae hic fuit ordo: Cum Rex Poloniae propter novas, quas praetendebat, uti diximus, injurias, quodque Cruciferi conditionibus & pactis antea conventis non satisfacerent, denuo bellum illaturus esset Prussiae, Ioannes Cropido dictus, Episcopus Vladislavienensis, studio vindicandi suas etiam injurias a Cruciferis illatas, & ipse bellum ipsis publice & per literas feciales, ipso die Mariae Magdalenae, qui alioquin Episcopis sacer habetur, indixit. Cruciferi quanquam ejus purpurati minas non magnopere pertimescerent, easque pro modo iracundiae magis quam virium aestimarent, tamen quod animadverterent, domum Episcopalem in monte civitati vicino lapide constructam cum sacello & contiguus hortis, si eo loci bellum ingrueret, facile in formam arcis communiri posse, unde non solum oppidani tormentorum incommodis vehementer affligi, sed etiam occupatis inde viis comineatus ad urbem & arcem intercludi possent, melius visum est, domum eam penitus demoliri, quam hostibus aliquando receptaculum relinqui. Condita fuerat ea domus a Sbiluto Vladislavienli Episcopo in dorso montis, quem Episcopalem vocamus, uno vix a suburbio Gedanensi balistae jactu, & conspiciuntur hodie fundamentorum vestigia satis exigua. Certe duos saltem mansos ad usum ejus domus Episcopum destinatos habuisse literis proditum est. Caeterum quamvis Clerus & Canonici Vladislavienenses factum Episcopi sui minime probarent, & literas feciales quali absque consensu eorum ad quos ea res pertineret, editas revocarent, tamen id ad speciem ex composito concinnari existimabatur. Praesertim quod jam Episcopus in villa Subcovia milites armatos contraheret, quibus Cruciferos, villas & colonos invasurus videbatur. Magister itaque Michael, sub initium mensis Augusti Gedanensibus mandat, ut domum eam, ex qua toti civitati damnum immineret, quantum possent diruerent, ac solo aequarent. Gedanenses impigre mandatum executi, quod alioquin domum eam cervicibus imminentem aegre ferrent, sic ut arcis praefectus auctoritatis ergo primum lapidem verteret, eodem mense domum subruunt & complanant, lignis & lapidibus caeteraque materia ad refectionem turris suburbanae, quae postea Episcopi inde cognomen obtinuit, abductis. Hac de causa Gedanenses ab Episcopo extra forum competens Romam in jus evocati, deinceps in Consilio

Consilio Constantiensi & Basiliensi iudicibus delegatis, inde varie distracti & afflicti, tandem iudicum sententiis absoluti, & causa per appellationem ad summum Pontificem maligne pertracta, iterum artibus Episcopi in mulctam sex millium marcarum & expensas damnati, ac insuper excommunicationis telo percussi fuerunt. Veruntamen nihilominus interim a se passi sunt exigi, sed per multos annos Episcopo restiterunt, donec tandem pace inita inter Vladislaum juniorem Regem & Magistrum Paulum Rusdorfium, melioribus conditionibus haec etiam controversia transigeretur.

Eodem anno Livoniam pro Magistro gubernare coepit Theodoricus Turke, idque officium quatuor annos pacifice gessit.

Sequenti anno novae Gedani turbae concitatae sunt in monachos An. 1415. Franciscanos hac occasione: Andreas Pfaffendorf parochus ad aedem divi Ioannis Torunensis, Theologiae Doctor, Ioannis Hussi discipulus, nundinis Dominicanis Gedanum venit, ubi pro concione in monachorum vitia, fraudes & imposturas, & praesertim missarum nundinationes & mendicantium avaritiam vehementer & acerbè invecus, cum multos alios cives tum etiam Gedanensis arcis praefectum adstipulatores concionum suarum, Gerardum Praefectum etiam hospitem & patronum nactus erat. Varie aliquandiu res disceptata fuit verbis & convitiis. Tandem ubi monachi causae defendendae pares non essent, per Provinciale suum (ut vocant) literas impetrant, quibus Andreas Romanam evocabatur ad reddendam doctrinae suae rationem. Quam ob rem exacerbatus praefectus monachis templi & sacrorum usum penitus interdicere, elemosynas illis dare prohibet, omnes conventiones cum civibus interminatur, capitis poena, qui secus fecisset, proposita. Permulti vero cives plebei hanc monachis injuriam fieri indignissime ferentes, clanculum primo suppetias ferre, alimenta noctu subministrare, mox palam in circulis & turba partes eorum tueri coeperunt. Res ad tumultum spectabat, sed interventu Magistri sedata est, & doctrina Hussitarum interdicta, Andreas ipse paulo post cum Gedano Torunium reverteretur, in ipso itinere non absque veneni suspitione obiit.

Haec erant quasi semina sequentis anni tumultus, quo monachorum & plebis odium adversus Praefectum Gerardum apertius erupit, cum haud mediocri vitae ac capitis illius & aliorum periculo. Culpae illi maxime dabatur, quod plus nimio Cruciferis avare jam tum imperitantibus adularetur: quod monetam (erat enim rei monetariae praefectus cum Luca Mekelsfeldo) sui privati lucri causa corrumpere ac deteriore maderet: quodque civium & Senatus consilia clam aperiret ac proderet. Constituti primum erant sicarii, qui eum die feriato Corporis Christi in ipsa, quam vocant, processione trucidarent. Ille insidiis in tempore exploratis commodum elabatur, nec domum confugit, sed interim in parochia se abscondit, deinde in arcem proripit. Sicarii ubi subductum illum animadvertunt, mox domum ejus convolant, fores effringunt, cogunt uxorem

uxorem omnes cistas, arcas, cameras aperire, nisi fractas & ruptas malit, sic omnibus illum angulis perquirunt, si invenissent dubio procul hominem discerpturi. Ubi non inveniunt, in ejus supellectilem domesticam involant, pretiosiora quæque ablata, cætera scissa, rupta, fracta relinquunt. Tumultuatum deinde magis ac magis a promiscua multitudine adversus cæteros etiam Senatores, sic ut patrum aliqui tum latitarent, partim etiam ad Magistrum ex urbe profugerent. Sævum nihilominus est in nonnullorum domus, eæ expilatae, res & supellex direptæ, a cædibus saltem temperatum. Magister re comperta Gedanum advolat, & tumultuantes verbis primum compescere conatur, sed tantus erat sævientis populi furor, ut ipso præsentem prætorium armata manu occuparent, civitatis portas occluderent, & ille se tumultuanti plebi amplius credere non auderet. Postridie ubi paululum furor deferbuit, Præconsules & Senatores, qui in urbe remanserant, animos plebis per se jam languidos & facti conscientia suspensos demulcere, ad concordiam hortari, & paulatim ad officium reducere coeperunt. Mox legatos mittunt tam ex Ordine Senatorio, quam ex plebe purgandi sui causa, & rem ne quid inde atrocis oriretur quoquo modo componendi. Magister tum conventum agebat Mervæ. Gedanensium Internunciis, qui sub fide publica advenerant, in conspectum admissis, præsentibus etiam Gerardo von der Beke, Luca Mekelfeldo & aliis qui profugerant, Magister ad Ordines terrarum Prussiæ gravi admodum oratione Gedanenses accusare cepit, quod ipso præsentem tumultum & seditionem excitassent, vulgo ad arma convolassent, prætorium per vim occupassent, Senatores ejecissent & spoliassent, eos præsertim, qui coram adessent, quique parati essent ad omnia, de quibus arguerentur, respondere. Itaque in consilio deliberari decernique postulabat, quid potissimum hac in re constituendum. Gerardus etiam & consortes multis verbis plebis perfidiam exaggerare, vim & injuriam sibi factam, cædem intentatam demonstrare, offerre se iudicio, & omnium accusationes suscipere paratos se ostendere, petere tandem, ut nocentes & seditiosi puniantur, innocentēs defendantur, spoliati restituantur. Internuncii priusquam admitterentur, cum Ordinibus Terrarum ob intercessionem egerant, quo res quam placidissime posset expediri, & nunc illorum consilio uti, nec per omnia mandatis inhærere videbantur. Habebant capita quædam accusationis a plebe proposita, quibus Gerardum & alios complices reprimere debebant. Verum cum præsentirent, periculose admodum se iudicio decertaturos, nec satis causæ confiderent, quoniam non licuerat plebi propria auctoritate Magistratum nullius culpæ jure convictum ejicere, legationem suam ita explicabant, ut dicerent, se non accusandi cujusvis causa advenisse, sed Senatum & cæteros, qui in partibus non fuissent excusandi, & dissensionem omnem componendi. Esse quidem Gerardum & consortes de rebus quibusdam contra Reipublicæ utilitatem gestis actisque permultis civium suspectos, qui existiment illorum culpa seditionem excitatam, Senatum autem & cæteros cives fecus de illis sentire, nec magis quidquam cupere, quam culpa eos vacare. Ad ea cum illi nihil responderent, sed restitutionem saltem & damnorum compen-

compensationem postularent, multos etiam ex Cruciferis incescit suspicio, non esse nihil, quod plebs in illis desiderasset. Tandem Ordinum intercessione ita res transacta est: Ut Senatui populoque tumultus a paucis primum excitatus fraudi non esset: Ut Gerardus & consortes dignitati locoque suo restituerentur, res raptæ ubicunque extarent dominis redderentur: Ut seditionis auctores in vincula conjicerentur, ac in eos arbitrio Magistri ac Senatus statueretur. Ita capti ex seditionis principibus duodeviginti, gladio publico sunt percussi, & quadraginta circiter proscripti: Eoque modo civitas in tranquillum adducta, & patribus auctoritas sua restituta. Verum ipse Præconsul Gerardus, quod sui odium in omnium ferme animis residere animadverteret, nec plebem deinceps quieturam intelligeret, sponte paulo post cum universa familia sua solum vertit. Hæc seditio ut plurimum orta fuit a Contuberniis, & inter tumultuantes facile principes erant Brafatores, irrequietum semper hominum genus. Itaque ad coercendam deinceps illorum proterviam & licentiam publice tum constitutum fuit: Ut omnibus omnino contuberniis conventiones, conventicula, coitiones, & publicæ perpotationes interdicerentur: Ut illorum arma publice in prætorio custodirentur: Ut singulis contuberniis ex Senatu Inspectores designarentur, sine quorum scitu, consensu & præsentia contubernalibus coire & de rebus suis tractare jus fasque non esset, neve absque illorum auctoritate quidquam in quolibet corpore scisceretur vel institueretur: Utque singulis annis stato die Seniores Contuberniorum jusjurandum Senatui præstarent de fide Magistratui servanda, de obedientia præstanda, & conspirationibus omnibus abstinendis.

Transactum de seditione.

Conventus deinceps habitus fuit inter Poloniæ Regem & Cruciferos apud Velunam Samogitiæ, ubi cum multa utrinque disceptarentur tum de finibus provinciarum, tum de damnis utrinque illatis, sed nihil constitui posset, re infecta discessum fuit, induciæ in diem longiorem prorogatae.

An. 1418.

Eodem anno Livoniam pro Magistro gubernare cepit Sivardus Lander de Spanheim, qui quoad rei præfuit, per continuum decennium assiduo bellorum motu cum Litvanis fuit conflictatus.

Scripserant superioribus annis aliquoties civitates maritimæ, quæ in foedere sunt, ad Prussiæ Magistratum, de abrogando portorio librari, quod vulgo Pfundzoll nuncupabant, quodque Cruciferi civitatum exemplo exigebant, sed neque in rem civitatum vertebant, neque modum aut finem ullum statuebant. Et responderat quidem Magister, majores suos a multis jam annis vectigal istud pro usu provinciarum suarum percepisse, atque hoc jus una cum summo Magistratu ad sese quasi per manus devenisse, ac per successionem sibi traditum esse. Itaque nullam se causam videre, cur jus a majoribus acceptum, tot annis continuis possessum ac usurpatum, vel ipsemet æque majorum exemplo in suis utique ditionibus non usurparet, vel successoribus suis deterius faceret. Hæc literæ cum civitatibus minime satisfecissent,

Actiones de Portorio Pfundzoll.

cissent, rursus ex conventu Lubecensi in hanc sententiam rescripserant: Vehementer (inquiunt) mirum nobis videtur, te jus percipiendi vectigalis illius ad maiores tuos referre, atque ideo quasi perpetuum onus civitatibus foederatis & earum mercatoribus obtrudere. Quod quam injuste facias ex hac ratione saltem edoctum te existimamus, quoniam foederatae civitates, inter quas sunt etiam aliquae Ordinis tui imperio subjectae, ex communi primum decreto exactionem eam instituerunt, sumptuum comparandorum causa ad piratas mari pellendos. Itaque non hoc jus est majorum tuorum, sed nostrum, ex nostris nummis institutum, non quidem in rem vestram, sed in usus civitatum & mercatorum, qui navigationes suo exercent periculo, publice collatum. Sane neque tu neque majores tui jus percipiendae ejus exactionis unquam habuistis. Verum civitatibus Prutenicis, quae in foedere sunt, jam dudum hoc incumbebat, ut ipsae bona fide vectigal istud exigere, & ejus proventionem in publicas civitatum rationes inferrent. Quod quo minus praestarent, vi potius tua & majorum tuorum, quam ullo juris colore sunt haecenus impeditae. Proinde quod vos haecenus ex alieno non ex vestro percepistis, & contra voluntatem & institutum animi nostri perperam usurpatis, haud sequum est tam inani juris specie, nullo legitimo titulo majorum vestrorum defendi. Neque profecto unquam fuit exactionis ejus ratio, ut perpetua esset, ut tu interpretari videris, vel de manu in manum transiret, sed in tantum temporis, per intervalla constitutum, quoad arbitrio nostro abrogaretur. Quinimo quam vos jure possessionem vel usurpationem allegabitis, quae non singulis ferme annis, quibus ab exactione isthac nos abstinere, per literas, legatos & publicas denunciationes nostras non saepissime fuerit interpellata? Nunc cum eam exactionem civitates caeterae decreto publico jam pridem abrogarint, solae vero Prutenicae tuo imperio adigantur, quo minus & ipsae communi placito satisfaciant, ideo iterum ac iterum te adhortamur, ut eandem exemplo nostro penitus abroges, ac civitatibus tuis permittas, ut omne acceptum in rationes quam primum inferant. Nisi id factum fuerit, necessitas ipsa rationes nobis suppeditabit, quibus damnorum nostrorum compensationem a civitatibus tuis repetamus, quicquid tandem tu cum proceribus tuis statuendum existimaveris.

An. 1421.

Cum pluribus insuper eadem de re varie sed frustra disceptatum fuis-
Legatio fo- set, tandem anno supra millesimum quadringentesimum vicesimo primo
deratarum circa festum Divi Ioannis Baptistae, Legati publico civitatum nomine,
civitatum in Gedanum veniunt, qui eadem de re accuratius cum Cruciferis tractarent.
Prussiam. Ji Legati a Gedanensibus Mariæburgum perducti, accersitis etiam Toru-
nensibus, Elbingensibus & Regiomontanis, & prandio honorifice excep-
pti, ubi deinde potestas dicendi facta est, denuo repetunt, quod jam saepi-
us de isthoc portorio scriptum actumque fuisset, additis rationibus, cur
hoc neque liceret Cruciferis, nec civitatibus amplius tolerandum esset.
Finis orationis & postulationis fuit, ut Magister eam exactionem exem-
plo caeterarum civitatum penitus abrogaret, ac de acceptis rationem ci-
vitatibus redderet. Rogati deinde Legati, si quid aliud praeterea in com-
missis

missis haberent, ut mandata simul & semel exponerent, quo simul & expeditius ad totam legationem posset responderi. Illi contra: caetera quae in mandatis haberent, ejus esse generis, ut prius explicari non possint, quam ad propositum caput responsum accepissent. Postridie igitur re cum Cruciferorum primoribus deliberata, respondet Magister: Nulla se ratione adduci posse ad abrogandum vectigal istud, quod ipsemet non constituisset, sed quod a majoribus usurpatum in manus traditum accepisset. Quartum se jam esse Magistrum, qui vectigal istud in usus suos exegerit. Et sane Principem se liberum esse, qui in provinciis suis libere, quod ex re sua sit, constituere possit, nedum a majoribus constitutum prosequi & manutenere: Petens, ut ne civitates jus sibi suum inviderent, sed amice potius consentirent, ut vectigal illud aeque in posterum, ut antea percipere sibi in suo liceret, eo praesertim attento, quantos sumptus brevi fecerit, tam in bella necessario a se repellenda, quam in securitatem mercatoribus terra marique praestandam. Illud vel Lubecensibus saltem ad animum revocare nitebatur, illorum opera & subsidiis hunc Ordinem suum Ptolomaide quondam incrementum sumpsisse, itaque non aequum esse, ut ipsi tanquam primi benefactores nunc demum Ordinem oppugnatum vel fortune exutum venirent. Ad ea referunt Internuncii: Exoletas esse has rationes, quibus Magister conaretur jus aliquod suum in exactione vectigalis istius adstruere. Saepem jam hoc demonstratum esse, nec Magistrum hunc, nec antecessores jus ullum habuisse, exactionem eam ad civitatum arbitrium pro communi commodo institutam in privatos suos proventus usurpandi. Statueret ille sane in provinciis suis libere quod vellet, hoc enim se non impedire, sed absque aliorum, in quos imperium non haberet, praesudicio & detrimento. Meminisset qua amicitia, qua opera, labore & sumptu civitates, bona & fortunas Ordinis & subditorum in Angliae & Daniae regno defendissent, hanc vicissim operam daret, ut amicas porro civitates habere malit, quam tam enormiter offendere. Itaque rem accuratius consideraret, & alio se responso dimitteret, quod magis ex re civitatum sit, hoc enim quod ab ipso dictum sit, sibi pro responso ad suos referre nequaquam esse integrum. Tum Magister: equidem (inquit) adeo civitatum amicitiam cupio, ut quemcunque Principem potius quam ipsas offendere velim. Veruntamen neque unquam hanc ob rem tam acriter & serio mecum aut cum Antecessoribus actum nemini, neque sane existimasse, hac exactione civitates tantopere laedi potuisse. Itaque quid facto potissimum opus sit, denuo mihi cum consiliariis meis consultandum est. Re diutius deliberata, Marescallum deinde ad Legatos mittit, qui denuo rationes ostendit, quibus impeditus Magister nunc in continenti exactionem abrogare nequiret, & postulat, ut ad tempus saltem paucorum annorum liceret Magistro pro publica provinciarum suarum necessitate vectigal istud percipere. Hoc Legati nequaquam admittere velle, sed quoniam omnis actio inanis videretur, petere sibi securitatem ex Prussia praestari, qua ad suos redire possent. Civitates deinceps rationes publice inituras, quibus hujus generis onera, contra jus ac fas mercatoribus imposita a se removerent. Prussientium autem civitatum

Lib. III.

Hh

Inter-

Internuncii, qui aderant, minime hoc e re futurum existimantes, medios sese interponere, & cum Legatos rogare, ne rem prorsus infectam relinquerent, tum Magistrum etiam atque etiam obtestari, daret operam, ut magis amico responso Legati dimitterentur: alioquin futurum, ut omnis omnium civitatum offensio in subditos suos esset tandem eruptura. Actum fuit per complures dies continuos, si quod medium inveniri posset, quo & Legatis in praesenti satisfaceret, & Magistro spatium nonnihil interim colligendi daretur. Verum cum Legati nihil remitterent, sed praefracte postularent, & vectigal abrogari & rationes inferri, & si in posterum civitates exactionem eam pro suis usibus denuo decernerent, ne Magister sese immisceret, neve idem jus extra ordinem usurparet: tandem eo deventum est, ut Magister hanc conditionem ferret, se vectigal istud ad civitatum postulationem abrogaturum, ea lege, ne rationum reddendarum sibi necessitas imponeretur, sed hactenus accepta libere sibi retineret. Gravis haec etiam Legatis conditio visa, sed quia rem imperfectam relinquere nolebant, hoc demum postulabant, ut Magister vectigal abrogaret, & si in posterum a civitatibus illud denuo constitueretur, nec ipse nec Ordo ejus sese immisceret: Ad rationes accepti quod attinet, Magistri ipsius arbitrio committebant, quid ex aequo & bono civitatibus tribueret. Utrumque recepit Magister, & vectigal se abrogaturum, & nunquam deinceps usurpaturum. De acceptis autem ait nihil in praesenti se posse polliceri. Postulabant deinde Internuncii, ut consensu Magistri liceret Prussis & Livonibus, qui in foedere sint, una cum caeteris foederatis in communi consilio constituere & decernere, quae pro usu civitatum & commodo rei maritimae, mercatorum & commerciorum esse viderentur, neve Magister contradiceret, vel in provinciis suis eorum executionem prohiberet vel impediret. Ad hoc Magister respondit, se facile passurum & consensurum ea statui atque decerni, quae in rem civitatum & negotiationum, & navigationis, & mercatorum essent, modo ne suam & Ordinis sui auctoritatem afficerent. Sic Legati dimissi.

An. 1422.

Magister
abdicatus.

XXVI.

Paulus Bel-
litzer de
Rusdorf.

Anno sequenti circa Liberalia Michael Sternbergius Magistratu se abdicavit (quanquam nonnulli scribant, eum hoc praetextu abdicationis spontaneae, loco fuisse motum) & constructo Gedani in suburbanis hortis ameno aedificio reliquum vitae tempus, quod biennium fuit, quieti & otio dedit, cum esset grandis jam aetatis, & bellorum motibus, qui imminere videbantur, se suffecturum desperasset. In ejus locum substituitur vicesimus sextus in ordine Magistrorum Paulus Bellitzer de Rusdorf, antea praefectus Christburgensis, anno Sigismundi Imperatoris duodecimo, Vladislai Jagellonis tricesimo septimo, Erici Danicae Sueciaeque Regis, qui Margaretae Reginae pro adoptivo filio successerat, duodecimo. Vir fuit pietate insignis, & modestiae omnibus probatae, cui nihil prius aut antiquius esset, quam provinciam suam pacifice gubernare. Verum partim vicinorum insolentia, partim Cruciferorum pertinacia, qui sine bello bene vivere non poterant, voti non usquequam compos fuit, quin coactus quandoque ad arma pertraheretur. Hoc loco

loco nihil perturbet lectorem, quod non solum in vulgatis chroniciis, sed etiam a Funcio, hic Magister ante triennium designatus scribatur, quibus nequaquam hic fides habenda est, cum Acta publica diserte expriment, hunc Paulum hoc demum anno Dominica Reminiscere Magistrum esse renunciatum.

Initio ejus regiminis Poloniae Rex ingenti exercitu e Polonis, Rex in Prussia Litvanis & Russis collecto agrum Culmensis ingressus, omnia longe lateque devastavit, magnamque stragem utriusque sexus hominum edidit. Cruciferi cum non auderent rem certamini committere, propter militum suorum paucitatem, (erant autem in exercitu Regio circiter centum millia equitum & peditum) arces & civitates quae hostibus expositae erant, praesidiis munebant, & intra munitiones se continebant. Rex cum nusquam pugnandi fieret copia, Culmam, provinciae caput, recta petit, & cum omni exercitu circumfidet. Interim Magister alia via in Poloniam circiter octo millia militum immittit, qui non minori clade Cujaviam ac Poloni Culmensis terram affecerunt, & quinque oppida capta una cum monasterio Coronensi diripuerunt. Nec tanti fecit Rex cladem illam, ut ne latum quidem unguem a coepta obsidione recederet, nec desit omnia experiri & tentare, donec tandem civitatem eam expugnavit ac diripuit, praesidiariis omnibus caesis, templum dirutum in munitionem convertit, unde hostes si forte recuperaturi oppidum, proprius accederent, tormentis abigerentur. Magister hoc animadverso revocatis iis, Rex Culmae qui in Poloniam excurrerant, & caeteris copiis quanto celeriter poterat obsidetur. Conquisitis, Regem nihil tale sperantem cum exercitu suo in ipsa civitate Culmensi circumfidet. Variis excursionibus & levibus praeliis primum certatum est, sed mox Cruciferi undique munitiones erexerunt, ut Regio exercitui pene omnis exitus praeccluderetur, castra vero sic vallo & fossis communiverunt, ut totius etiam exercitus impetum facile sustinerent. Unde evenit, quod evenire necessum erat, ut in tanta multitudine unum in locum conclusa, quo nihil importari tuto poterat, commeatus deficeret. Quippe difficile omnino erat obsessis pabulatum seu praedatum exire, & ipsiusmet omnem agrum circumjacentem longe lateque devastaverant. Interim in Prussiam cum auxiliariis copiis adveniunt Theodoricus Archiepiscopus Colonienfis, & Ludovicus Comes Palatinus Rheni, qui hoc rerum statu comperto, facile perpulerunt Regem, ut ipsis intercedentibus pax cum Cruciferis conficeretur. Inter caetera in conditionibus fuit, ut Cruciferi duas arces Niešoviam & Draveburgum Regi concederent, & de caetero neutri alterius ditiones infestarent. Scribunt nonnulli, inter quos Crantzii, ante adventum auxiliariarum Cruciferos a Rege coactos iniquam admodum pacem suscepisse, quae horum interventu mitigata & ad majorem aequitatis rationem revocata fuerit. Sed quo pacto obsidentes ab obsessis, rerum copia ad obsidionem instructi a commeatu laborantibus cogi potuerint, equidem non intelligo. Nam quod Cromerus hoc bellum tot insignibus Polonorum victoriis, tot Cruciferorum cladibus, tot urbium & arcium expugnationibus nobilitat, de quibus apud caeteros etiam Polonicos scriptores

res altum est silentium, hoc ipsum (quod cum ejus pace dixerim) animi popularis affectionem, uti sæpe alias aperte prodit, ita hic etiam nonnihil detegit.

An. 1423. Anno proxime sequenti gelidissima bruma fuit, ante hac vix usquam fando audita, quæ usque adeo mare Balticum constrinxit, ut equites ex Prussia mare transirent Lubecam usque, quod secundum littora mare congelatum iter quasi terrestre præberet ambulanti-
Bruma.

1424. Sed eo qui sequitur anno Gedanensis civitas insignem ab incendiis cladem passa fuit, & non uno in loco nec eodem tempore. Nam ipsa die Dominica, quam Misericordias Domini vocant, granaria fortuito incendio correpta ac funditus exusta sunt. Deinde die Petri & Pauli magna pars domorum circa Motlam fluvium, eo loco, quem vulgo Lastadium vocant, cum toto pene suburbio, & in eo templum Divorum Petri & Pauli concrematum. Mense Octobri post platea bajulorum & inde continuæ domus usque ad Geranion. & eodem tempore officina lateraria ad Rodanum polita incendio perierunt. Meminit horum incendiorum Crantzius in Wandalia libro XL cap. 2. & affirmat, quod tum tribus uno tempore locis satis distantibus (quod prodigii loco habitum est) exorta fuerint incendia, quæ nulla vi restingui potuerint: Gedani in Prussia, Anclami in Wandalia, & Duderstati in Saxonia. Ferunt (ait) quod diximus, nulla vi aquæ, nulla denique subversione domorum succurri potuisse, donec a fundamentis omnia consumerentur, quæ illud incendium attigerat.

Magister
evocatus ad
tribunal di-
vinum.

Addit ibidem Crantzius, rem tum quoque novam & insigni multorum fama diffusam, in Livonia & quidem in urbe Rigeni contigisse. Magister (inquit) fratrum Ordinis Teutonicorum cum vellet nuptias conferre inter juvenem professione mercatorem, & mulierem quandam, quam idem Magister non odisset, refragareturque juvenis, quod dubiæ videretur pudicitie: quæ contemptum suum protulit ad vindictam, ut olim Egyptii uxor in Josephum, Pasiphae in Hippolytum, deferens juvenem Magistro fratrum, de furto illum impetivit. Ille jussit publico condemnatum supplicio, necari juvenem suspendio. Iam moriturus juvenis, quoniam, inquit, in mundo injuste condemnatus morior, ad justum judicem voco Magistrum in diem tertium decimum mihi de justitia responsurum, ut ibi verum inter me ac se experiatur judicium. Moritur juvenis. Magister auditam evocationem contempsit, vixitque lætus, discutiens melancholiam. Venit dies constituta, & ecce subita agritudine corripitur. Certus quod moreretur, adstantibus dixit, en morior, video qui me evocavit astantem. Quo dicto obmutuit, & paulo post vivendi finem fecit. Hæc ille. Caeterum annales Magistrorum Livoniae cum hoc annorum numero, quem Crantzius digerit, non conveniunt. Nam Magister tum temporis Sivardus Lander, qui anno 1418. delignatus fuerat, posthac quatuor annos vixit. Nisi forte quis existimaverit, alium quendam ex Livoniae magnatibus fuisse, quem pro Magistro Crantzius acceperit.

Anno

Anno sequenti die Trinitatis, Magister Prussiae ratiariis hanc indulgit publico diplomate libertatem, ut quoties tempestate & vi ventorum in fluvio Vistula vel lacu Haab Prussico detinerentur, ac ad littus vel ripam appellere vel applicare cogerentur, jus ipsis esset in littore vel ripa ligna cedere & ignem nutrire per triduum, domino loci non requisito, & quantumvis invito. Sin ulteriori die lignis opus haberent, eam in rem domino satisfacerent. Cruciferis ipsi pro hoc indulto, alibi operas cum ratibus & scaphis suis præstarent.

Eodem anno Magister generalis cum Commandatoribus suis & Ordinibus Prussiae, in publico conventu renovavit & ratam esse jussit jurisdictionem maritimarum Prussiae civitatum, quam jam dudum a majoribus acceperant, & usurpaverant, ut scilicet illis jus esset etiam deinceps omnes controversias maritimas & ad jus maritimum pertinentes, inter nautas, exercitores, familiam nauticam, mercatores, extraneos & domesticos, suo Marte absque provocatione definiendi ac decernendi.

Constitutum itidem fuit Magistri & Ordinum civitatumque unanimi consensu, quod similiter antea publice constitutum fuerat, ne qui per Prussiam essent propolæ, neve ejus generis homines ei studio merces vel pecuniam impenderent, qui secus fecisset, mercibus & pecunia mulctaretur: Utque singulae civitates ejus rei judicandæ & exequendæ in cives & incolas, si qui mulctam commississent, absque provocatione potestatem haberent.

In eodem conventu Angli, qui Gedani conversabantur, coram Magistro & Prussiae terrarum Ordinibus Senatum Gedanensem incusabant, quod cum ipsi in plebiscito Gedanensium commississent, & civium libertate usurpata cum extraneis commercia fecissent, ex plebiscitorum præscripto Senatus ipsos mulctasset, in quos jus mulctæ nullum haberet. Qua in re haud mediocrem sibi injuriam fieri querebantur, eo quod in Anglia Gedanenses idem jus haberent, quod Angli cives & indigenæ, & ideo simili jure Anglos in Prussia censerì debere autumabant. Gedanenses contra differebant, Anglos in Prussia non posse alio jure uti, quam cæteri extranei uterentur, quamque ipsi cum cæteris antiquitus usi fuissent. Neque apposite in exemplum huc adduci, quo jure Gedanenses in Anglia fruuntur. Civitatibus enim sociis Ansæ Teutonicæ certas & expressas quasdam libertates & immunitates in Anglia competere, peculiari titulo & gravibus impensis comparatas, & solennibus Regum diplomatibus communitas. Quorum nihil Angli a civitatibus se comparasse docere possint. Re multis ultro citroque verbis commutata decretum est tandem: Anglos in Prussia non alio jure uti debere, quam quo cæteri extranei uterentur. Et hoc ipsum publicum decretum Anglis importune rursus urgentibus non semel postea responsi loco datum fuit & repetitum.

Anno subsequenti tradit iterum Crantzius, tantum gelu fuisse per brumam & tam incomparabile ac inauditum, ut equites a Gedano
H b 3 Prussiae

1426.

Prussiae in Lubecam per viam navigantium transirent incolumes; Ferunt & a Magnopoli in Daniam glacie tum stratum stetisse mare. Cujus rei, quia in Prussicis annalibus nihil reperio, penes auctorem fides An. 1427. esto. Anno deinceps 1427. circa festum Paschatos ad Prussiae Magi- Legati fo- strum Paulum Legati venerunt a foederatis civitatibus maritimis, qui deratarum exponerent varias & graves injurias, violentias ac damna, quae per Eri- civitatum. cum Daniae Regem jam a multis annis contra jus fasque, contra datam fidem & literas publice celebratas ac sancitas, civibus suis, mercatoribus & nautis Hanseaticis inferrentur, quibus civitates tandem compulsa, cum nec modum faceret, nec quidquam aequi vel boni impetrari pateretur, bellum ipsi indixissent. Itaque petebant, ut Magister ipsis opem & suppetias ferret, civitatibus autem Prussicis, quae in foedere essent, potestatem faceret bellum pro re communi susceptum cum caeteris adversus Danum gerendi & expediendi, juxta quod ex foedere tenentur. Magister re cum civitatibus suis deliberata respondit, agnoscere se civitates tot injuriis provocatas justam habere causam indemnitati suae quoquo modo prospiciendi: sed & ab ipso Daniae Rege nuncios ad se missos fuisse sui purgandi causa, qui prae se tulerint, Regem non alienum a pacificis consiliis animum concepis- se, si modo civitates etiam partibus suis deesse non vellent. Porro cum omnia potius consilio quam armis expediri conveniat, ostendit se in communem utriusque partis rem Legatos in Daniam missurum, & quantum in se sit operam daturum, ut res alia quavis ratione, civitatibus non iniqua, quam bello controversa omnis utrinque componeretur. Sin autem animadverterit, per Regem stare, quo minus aequis conditionibus transigatur, de caetero se nec civitatibus defuturum, nec subditorum injurias neglecturum. Cum Legati sibi probari Magistri consilium ostenderent, missus est in Daniam supremus Prussiae Marecallus cum duobus Consulibus, uno Culmensi, altero Gedanensi, qui cum Rege Magistri nomine agerent. Interim ut navigatio per fretum Danicum libera esset Gedani sex naves milite & armis instructae, quae onerarias & frumentarias versus Belgicum navigaturas comitarentur.

Vistula
ruptura.

Eodem anno mense Aprili Vistula vi aquarum hyemalium aucta, perruptis aggeribus insulam minorem, quam vocant, & omnem agrum, qui ab urbe Gedanensi ad ripas fluminis protenditur, illuvie sua vastavit, dirutis & sublatiis villis ac pagis, cum magna strage pecudum & hominum, qui fluvii impetum effugere non potuerunt. Vulgo creditum fuit, Insulae colonos haud magno negotio eam eruptionem praecavere potuisse, sed odio Cruciferorum jam tum avare nimis imperitantium, quod angariis cotidianis divexarentur, maluisse omnem substantiam amittere, quam majorem partem dominis impotentibus & avaris suo labore & periculo conservare. Aestas quae secuta est, tam sicca & torrida fuit, ut a festo Paschatos usque in medium mensem Augustum nulla pene pluvia deciderit. Hyems autem plane remissa, & pluviis assiduis humida, sic ut circa diem Divi Nicolai arbores pleraeque florem emitterent. Hinc calamitas subsecuta est toti Prussiae funesta & luctuosa. Peste enim undique

Pestis.

dique grassante intra paucas hebdomades centum octoginta tres equites Ordinis, tres Episcopi, quingenti sexaginta Canonici & Sacerdotes, civium circiter triginta octo millia, servorum & paganorum ultra viginti quinque millia, impuberum circiter octodecim millia iis non adnumeratis, qui passim in agris & villis nemine animadvertente moriebantur. Qua quidem pestilentiae calamitate plurimi agri plurimaeque villae ab humano cultu derelictae & desolatae fuerunt. Unde effectum, ut anno insequenti maxima annonae penuria fuerit laboratum, sic ut tum Gedani unum onus frumenti itidem ut salis, centum viginti marcis emptum fuerit, res eo seculo plane insolens & inaudita.

Legati quos Magister in Daniam miserat, re infecta redierunt. Bellum Danicum. quod Daniae Rex nihil aequi a se impetrari patiebatur, itaque bellum summa vi apparari coeptum. In foedere cum civitatibus erant Henricus, Adolphus & Gerardus Duces Holsatiae & Sleswici, copiae erant terra marique conductae. Eadem igitur aestate in Daniam irrumpunt, eamque passim per insulas depopulati magnas praedas pecorum praesertim & jumentorum abigunt. Inde placuit, ut Fiensburgum conjunctis viribus obsiderent, civitates mari, Principes terrae Duravit isthaec obsidio usque ad Vigiliam Ascensionis dominicae. Tum demum Hamburgensium milites & nautae plus aequo poti contra edictum ignem in oppidum ejaculati sunt, & ad oppugnationem sese compararunt. Dux autem Henricus, qui terra obsidebat, cupiens & ipse laudem Hamburgensibus praeripere, continuo copias suas admovet, ipse inter primos scalam munitioni extremae admotam conscendit, speculaturus qua ex parte expugnatio esset facilior. Ibi per septorum interstitia hasta longiori a Dano quodam transfixus paulo post moritur. Utrunque vero terra marique copiae ab hostibus strenue rejiciuntur, magna illata clade, sic ut per eam aestatem nihil amplius milites ausi fuerint. Nec diu post reclamantibus Holsatis & oppugnationem continuari suadentibus, Lubecenses primum, & eorum exemplum secuti etiam caeteri, soluta obsidione domum reverterunt. Qui Hamburgensium classi praerant, & rem improspere tentaverat, Ioannes Kietze, vir consularis ordinis, publice gladio caesus fuit.

Insequenti vere civitates denuo classem instructam emittunt. Con- An. 1428. ventum fuerat inter omnes, ut in certum locum convenirent, nec quis Prælium navale. quam aliquid tentaret, donec ex Prussia sociæ naves, cum quibus multae erant onerariae mercibus refertae, appulissent. Primi ad locum condictum praesto fuerunt Lubecenses & Hamburgenses. Rex Ericus, qui omnia foederatorum consilia per prodicionem compererat, decrevit eos opprimere priusquam caeteri supervenirent. Itaque Dani cum ingenti classe emissi, illos ad pugnam sollicitant. Illi vero mandatorum memores, cum loco opportuno constitissent, unde inviti ad pugnam cogi non poterant, primum se loco non movere, deinde Danos incautius & audacius incurrentes fortiter repellere, tandem cum animi crescerent, hostem contemnere, & ultro laceffere coeperunt. Et quia Dani classem diviserant, ipsi quoque per partes eos adoriuntur. Sic duplex acies instructa,

structa, & duplex praelium fuit, dispari tamen eventu. Lubecenses ex sua parte victores, multis Danorum caesis, nonnullis captis, navibus hostium secum abductis, re ex sententia bene gesta in pacatum abierunt, nec quae Hamburgensium fortuna esset curare visi sunt. Ii Danis viribus inferiores, & magna strage concisi, & classem & militem ferme omnem amiserunt. Versa res fuit in Lubecensium invidiam, quod socios prodidissent, qui ad excusationem facti praetendebant, se propter loca vadosa, intra quae Hamburgenses a Danis compulsi fuerant, adnavigare non potuisse. Utut sit, constat praefectum classis Lubecensis deinde in vinculis & custodia habitum, quamdiu supervixit. Hamburgensibus ita profligatis praeter expectationem naves ex Prussia supervenerunt, qui plus mercium quam militum secum vehebant. Dani jam sua classe conjuncta, & Hamburgensium navibus ac tormentis aucti longe viribus erant superiores, itaque spe sua jam victores ferociter in Prussos invehuntur, qui primum obstinate resistentes ultra mille Danos interfecerunt, sed paulo post multitudine hostium repulsi in fugam conjiciuntur. Dani onerarias maxime naves persecuti magnam vim mercium cum eis ceperunt ac diripuerunt. Ea fuit occasio, ut maxima militarium navium pars securius elaboretur. Rex Eritionum concus quamquam duplicem uno die victoriam de civitatibus adeptus, non ideo tamen rem confectam videns, nec civitates quieturas ab hac jactura existimans, decrevit illas intestinis discordiis committere, & hac faciliiori via a se avertere. Missis itaque clam literis ad communitates, plebem & contubernia, quae per subornatos homines passim spargebantur, graviter accusat ordinem consularem, quod adversus foedera & libertates in Regno suo abunde ipsis concessas, quae magno urbibus essent incremento & profectui, bellum sibi contra jus fasque minime necessarium moverent, quo maxime cives premerentur, & a profectu negotiorum & commerciorum revocarentur, impensis etiam & contributionibus divexarentur. Monet, ut civitatum saluti non minus quam propriis commodis prospiciant, & gubernatores suos a belli consiliis avertant, ac ad leges pacis amplectendas & foedera implenda compellant. Ni fecerint, cogitaturum se, qua ratione invitatis aliarum nationum mercatoribus, civitates Wandalicas regno suo & omnibus commoditatibus, quibus haecenus perfructae fuissent, penitus excluderet. Harum literarum occasione Wismarienses cives primum tumultuari coeperunt, sic ut Legatos consulares, qui pridem missi fuerant ad Regem, prodicionis insimularent, quasi non ex fide rem cum eo pertractassent. Mox sexaginta viri, qui in civitate summum imperium arripuerunt, Joannem Bantzow Consulem, qui furentium jam pene manus evaserat, & Heinricum de Haren Senatorem comprehendunt, & sceleratorum vinculis & carcere inclusos insamant velut proditores urbis, inde productos in forum publico condemnant judicio. Non profuit viris bonis, quod ex sententia Senatus, & vicinarum urbium consilio omnia dicerentur egisse, publico sunt caesi gladio. Sed postea Consul filius ita patris indignam caedem executus est, ut non solum interfectorum haeredibus eo nomine satisfaciendum esset, verum etiam in memoriam tam atrocis facinoris monumentum lapidis in foro & loco caedis erigendum, qui lapis etiam hodie visitur.

Literae sedi-
tionum con-
ciliatrices.

Wismari-
enses.

Ro-

Rostochienses cum similes a Rege literas accepissent, nec habere Rostochien-
rent eo nomine quod suo Senatui opponerent, occasione tamen litera-
rum erigentes in Senatum cornua, rebus innovandis studuerunt, sexa-
ginta viris evectis, qui de publica utilitate agerent cum Senatu. Quo-
rum ea fuit opera, ut antiquum urbis statum repeterent, civium liberta-
tes bene multas jam restrictas in integrum restitui flagitarent, demum
sexaginta capita scripto consignata Senatui obruderent, volentes ea
in reliquum pro legibus in urbe observari, & Senatus auctoritate pro-
mulgari, ut vim legis haberent. Consules & Senatores rem primum
variis deliberationibus de die in diem protrahere, deinde alius post alium
civitate excedere. Cives quod illorum discessu sibi illudum existimarent,
Consules absentes per viatorem citant, non comparentes tanquam Rei-
publicae & communis utilitatis desertores proscribunt. Hamburgenses
& ipsi se commoverunt, & sexaginta virorum gubernationem instaura-
runt, quorum prima fuit opera, ut Joannem Kletzen (quem, ut diximus,
in oppugnatione Flensburgi copiarum suarum habuerant ducem) quod
per indulgentiam minus suos in quiete & castris continuisset, praebuisse-
que diceretur occasionem ad Ducis Holsati necem, productum in judi-
cio capitali ferirent sententia. Ferunt tamen illi non tam fuisse causam
mortis, quae praetendebatur, quam libertatem linguae, quod in Senatum
abusus ea diceretur, mendacii insimulans publicum consilium. Quae
res effecit, ut minus opponerent se patres populo in ejus necem conspi-
ranti. In civitate vero Sundensi res atrociori loco erant. Nam ex li-
teris Regiis eo audaciae quidam processerant, ut cruentum inirent consi-
lium opprimendi ac trucidandi consulatus. Emergit utcumque crudele
institutum, captique sunt viri sex. Coctores erant cerevisiae, qui sibi
inconcessa licere volebant, in quibus Senatus illis salvo civitatis jure gra-
tificari non poterat. Hinc tam atrox consilium ab ipsis initum, cum spe-
rarent multitudinem plebis alioquin rerum novarum cupidam facile in-
partes suas transitorum, quippe quae Regiis literis ad tale quidpiam invi-
taretur. Capti & in quaestionem positi omnem factionis ordinem edi-
xere. Nec tamen in plures animadversum fuit, sed eo rerum statu in eo
facinore, quod ad plures pertinebat, satius visum paucorum supplicio
caeteros exempli metu in officio continere.

Hambur-
genses.

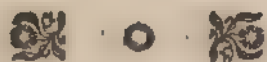
Sundenses.

Cum hic status esset rerum intestinarum, interim non destiterunt Civitatum
cives ea ipsa aestate bellum cum Rege restaurare. Armata est classis du-
centarum sexaginta navium, generalis Capitaneus constitutus Gerardus
Comes Sleswicensis, qui praetoriam navium Holsatis militibus implevit.
Classiseducta per insulas Daniae bellum circumtulit, & praedas egit, sed
hostem nusquam habuit obvium. Nolebat enim Rex cum classe tam
numerosa, in qua propugnatorum erant duodecim millia, rem univer-
sam in discrimen committere: sed portu, qui mercatorum dicitur, clas-
sem suam continebat. Eo adnavigarunt civitates, & quantum poterant
manu conferta Danos oppugnarunt. Edita utrinque magna strages,
multique mortalium & ferro & mari perierunt. Dani oportunitate loci
maxime confidebant, eoque animosius irruentes propellebant, & inimi-
nebat

Civitatum
Classis con-
tra Danos.

LIT. III.

li

nebat illis utique extremæ defensionis necessitas. Civitates propter angustiam loci nec classem satis idonee explicare, nec ad interiora penetrare poterant.

Itaque post multam & cruentam dimicationem plurimis utrinque damnis datis, sic ut major damnorum pars penes Danos remaneret, receptui cecinerunt. Deinde consilium initum fuit obstruendi portus ne Danis exitus pateret, delectis ad eam rem ex classe navibus, quæ veterrimæ essent, sed ob maris profunditatem & Danorum munitiones res incassum cecidit. Neque diu post cum civitatum classis abivisset, Dani cum septuaginta quinque navibus egressi, & ad Sundensem civitatem ex improvviso adnavigantes, magnum civibus terrorem intulerunt. Naves in portu deprehensas exusserunt, & omnimodo sperabant, se facta impressione urbem oppressuros. Sed longe res aliter evenit. Cives enim postquam ad arma conclamassent, capta murorum & portarum statione, Danos egregie repulerunt. Qui cum ad naves suas rediissent, & jam vela dare vellent, vehemens ventus subito coortus illos in fluvium Panim detorsit. Eodem momento ex classe civitatum aliquot naves Lubecenses superveniunt, & ad Danorum exitum se expediunt. Dani hinc mari, illinc a civibus terra circumventi, misere trucidantur, naves igni injecto concremantur, multi in fluctu & solo pereunt, reliqui cum paucis navibus tandem erumpentes fuga sibi consulerunt. His & similibus præliis ac eruptionibus bellum hoc protractum fuit, neutrius partis magno vel peculiari commodo. Interim, ut solet fieri, prædones mare passim infestabant, cum quibus denuo depugnandum fuit, quorum tamen latrocinia fere proprio ipsorum sanguine restincta fuerunt. Sed & de pace interdum cum Rege tractabatur. Ea cum in commune coiri non posset, deinceps nonnulli ex sociis, ut Rosochiensis, Sundenses & Hamburgenses partim tædio diuturni belli commoti, partim intestinis seditionibus agitati, particulares pacis & induciarum conventiones cum Rege inierunt. Quæ tamen & ipsæ non omnimodo ad effectum perducipotuerunt, donec tandem bellum totum, postquam novem annos durasset, certis conditionibus, ut suo loco dicitur, fuerit confopitum.

Prussi bello deficiunt.

Cæterum, ut antea dictum est, cum naves Prussiæ tam militares quam mercatoriae a Danis fuissent profligatae, & parum præsidii in urbibus Wandalicis, intestino tumultu passim laborantibus, deinceps futurum videretur, nec cæteræ civitates, quæ in foedere erant, bello se immiscerent, consultius visum fuit Prussicis civitatibus eo deinceps bello abstinere, ne simul cum tantis impensis rem quoque familiarem tueri non possent. Quo consilio publice probato, Magister Legatos in Daniam misit, qui cum Rege agerent in eas condiciones, quibus Prussis cum navibus & mercibus suis, juxta morem consuetum per Daniam & adjacentia maria tuto navigandi potestas esset. Nec contradixerunt cæteræ civitates, quæ adhuc in bello persistebant, ea tamen utrinque conditione, ut Prussi neutram partem armis aut subsidio juvarent, neve Regis hostes

hostes aut eorum naves secum per mare ducerent. Si quis secus fecisset, pro hoste haberetur.

Eodem quem diximus anno, Livoniam pro Magistro gubernare ^{Livonia} ^{Promagister} coepit Cilius de Rutenberg, qui æque ut Antecessores totum regiminis sui tempus belligerando cum Litvanis consumpsit. Ingressus tandem cum magnis copiis hosticum, ubi nemo occurreret, usque in tertium mensem populabundus ferrum flammamque circumtulit, & ab hac expeditione domum contendens, in itinere cum aliis quam plurimis dysenteriae morbo correptus vitam cum morte commutavit.

Biennio post, cum in Prussia interim omnia quieta essent, Epi- An. 1430. scopi, Nobiles & civitates Prussiæ, habito conventu publico, Elbingæ ad Dominicam Oculi cum Magistro deliberationem susceperunt de statu Republicæ Provinciae quam optime constituendo. Itaque ex unanimi consilio & auctoritate publica in hæc constitutiones consensus fuit: Ut magnum, quod vocabant, Prussiæ Consilium deinceps restauraretur, uti olim constitutum fuisset: Ut qui juri dicundo præessent, sancientiæ justitiæ & fugientiæ ambitionis & metus causa juramento astringerentur: Ut in eo consilio assiderent cum Magistro sex Commandatores, sex Prælati, sex Nobiles, & totidem ex civitatibus Consulares, Viri probatæ fidei & opinionis, a Magistro & ordinibus provinciae communibus suffragiis eligendi: Ut absque horum consilio & consensu de nulla re graviore, quæ statum Prussiæ concerneret, deliberatio institueretur, ne dum quippiam sanciretur: Ut hoc consilium singulis annis semel ad minimum Magister haberet, & in eo de Republica ageret. Constitutum deinde, ut cuilibet inscriptiones suæ & possessiones antiquæ conservarentur, in quibus, si aliquod dubium emergeret, interpretatio & definitio omnis penes consilium esset. Ut nullus neque nobilis, neque civis, nec quisquam alius, sine causæ cognitione, vita, membris vel bonis mulcetur: Ut nisi probante Consilio ullas exactiones, contributiones & onera publica incolis Prussiæ imponere fas esset. Hoc ultimum tamen ita Magister approbavit, ut privilegiis ac immunitatibus a Pontificibus & Caesaribus suo Ordini indultis nullum inde fieret præjudicium.

Eodem anno Vitoldus Poloniæ Regis Vladislai Jagellonis frater patrueles inter vivos esse desiit, postquam varia cum Cruciferis bella gessisset, ac tandem etiam cum Rege & Polonis in dissensionem venisset. Erat enim vir ambitiosus & excelsi animi, ita ut ambitionis gratia cum Cæsare Sigismundo foedera faceret, quibus illum ex imperiali auctoritate Regem Litvaniæ crearet. Eamque in rem pacta coita sunt etiam cum Cruciferis, quorum opera magis ac magis regnum suum stabiliret. Poloni facile animadvertabant, rem eam cum exitio suo conjunctam fore, Litvaniam eo pacto a Poloniæ regno distractam, & nunquam utrinque stabilem pacem conciliatam iri. Itaque Vitoldi propositum summa vi impediabant, adeo, ut etiam undiquaque vias obsiderent, literas, tabellarios, & Legatos Cæsaris & Vitoldi interciperent, ut ne-

Vitoldi obitus.

que per Poloniam neque per Prussiam tuto quid perferri posset. Tandem cum Cæsaris eximii Legati coronam & sceptrum cum Imperiali confirmatione ferentes adventarent, & vias omnes præclusas viderent Francofurtum ad Oderam usque, nec usquam ad Vitoldum aditus pateret, re infecta retro se converterunt. Ea res tantum attulit Vitoldo moerorem ac dolorem, ut paulo post ex nimia indignatione in gravem incidere melancholiam, ex qua paulo post circiter diem Divorum Simonis & Judæ apud Trocos vitam finierit, cum octogesimum annum ætatis jam excessisset: Princeps (ut Cromerus ait) impiger & vegeto ingenio, abstemius in omni vita, nihil præter aquam bibere solitus, in victu temperans, temporis perparcus, ita ut supra mensam judicaret, & responsa Legatis daret, cæterum in venerem proclivior, in externos liberalis, suos vero metu magis quam beneficentia in officio continere solitus, statura fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas solitus, qualis apud Trocos in templo depictus videtur. Habebat autem in more, ut procuratores bonorum suorum rapinis ditatos excuteret, atque expiaret, rursusque præficeret. Aeneas Sylvius scribit: Vitoldum adeo subditos suos in officio continuisse, ut illi ejus mandato semetipsos suspendere, cum obedire quam offensionem ejus incurrere potius ducerent, atque si quis dicto non audiens fuisset, statim ursis se devorandum proijci non nesciebat. Solitus etiam fuit, dum iter faceret, semper arcum intensum cum telo imposito gestare, & si quem vidisset euntem, vel equitantes, & tale quid agentem, quod ipsi displiceret, statim eum sagitta transverberare. Multa alia crudeliter & tyrannice patravit, quæ non sunt hujus loci prolixius enarrare.

Suitrigello
Dux Litva-
nia.

Post obitum Vitoldi Suitrigello Regis frater, homo alioquin nihil, ebriosus & præcipitis iracundiæ, Litvaniæ Ducatum per ambitionem & largitiones absque auctoritate Regis occupavit. Quod quidem ægerrime ferebant Poloni, Rex autem comiter agendum ratus primum conniventibus oculis perpeti, eumque sua benevolentia ad sanitatem reversurum existimare, sed demum cum etiam insolentius ille se gereret, & plura appeteret, quam æquum esset, coactus fuit Rex armis hominem ignavum persequi. Hoc cum animadverteret Suitrigello continuo foedus cum Cruciferis init, ea lege, ut dum Rex Suitrigellonem premeret, illi Poloniam divexarent. Quamprimum igitur Rex in Litvaniam cum exercitu progressus est, & arcem Lucensem circumfedit, Magister Cruciferorum præfectos, Torunensem & Osterodensem cum magnis copiis in tractum Dobrinensem immittit, qui omnia longe lateque ferro & flamma depopulati, Ripinum etiam celeberrimum iis in locis ea tempestate oppidum capiunt, diripiunt, incendunt, deinde maxima præda onusti, nemine persequente domum revertuntur. Alia ex parte Marefcallus Sambienfis, & alter Marefcallus Livoniæ in Cujaviam impressionem faciunt, & simili modo grassantur, ubi circiter quatuor & viginti oppida, & in iis Vladislavia, Inovladislavia & Niessevum capta, direpta & incendio exusta. Cum autem nunciaretur in Litvania inducias inter Regem & Ducem constitutas, cum omni præda revertentes domum festinant.

An. 1431.

Cruciferi
Poloniam
infestant.

nant. Et sane absque majori difficultate & se & prædam in pacatum perducere poterant, sed nimia prædarum aviditas in insidias militem deturbavit. Non longe enim a Tucholia Poloni agmen pecorum, quæ salva remansissent, in locum tutum coegerant, & ipsimet magna multitudine passim ex terrore hostium convenerant, & alii cotidie hostem & prædam vindicaturi subveniebant. Hanc quoque prædam Cruciferi animo sibi destinaverant, itaque nullo ordine passim invadunt, sed a Polonis magna cum strage repulsi funduntur ac in fugam conjiciuntur. Cæsi ex illis octingenti, inter quos Præfectus Tucholiensis, uterque Marefcallus Sambienfis & Livonicus, & alii primores capti, paulo post cum aliis captivis permutantur.

Cum hunc ad modum Cruciferi bellum non necessarium inceptas. Magister pensent, neque dubium esset, Vladislaum Regem injurias subditis illatas vindicaturum, quamprimum res Litvanicas in tranquilliorum statum reduxisset, Magister quoque summa vi ad propulsandam vim sese comparare decrevit. Sed res præter expectationem longius prolata, & in alterum ferme annum dilata fuit, quod in Litvania Rex non prius expedire se poterat. Interim Magister domi conventus agit & a primoribus Ordinis, a Nobilibus & civitatibus auxilia petit ad bellum imminens tam domesticis copiis quam conductitio milite sustinendum. Proclives erant primores ad assentiendum postulatis Magistri, quippe quorum consilio jam belli semina jacta fuissent; Nobilitas vero & civitates bellum istud non necessarium, sed toti provinciæ funestum dicere, quod facile adhuc omitti posset, recentes quoque injurias facilius componi & redimi posse, cæteris salvis, quæ alioquin omnia in discrimen committenda essent. Itaque pacem eligere præstare, quam bellorum fluctibus immergi, se reconciliationem cum Rege tentaturos. Si is æquas condiciones renuat, tum se Principi suo non defuturos. Surdis hæc auribus accipiebantur, nec Magister alio, quam belli consilio acquiescebat. Multi habiti fuerunt conventus de auxiliis in bellum conferendis, multa vicissim magnifica de abrogandis gravaminibus Nobilitatis ac civium promissa. Tandem assiduus postulationibus defatigati Ordines, in hæc condiciones consenserunt, ut quoniam Cruciferi plures haberent provincias, in Germania præsertim & Livonia, ne soli Prussiæ bellum hoc incumberet, sed ex Germania & Livonia extra ordinem duo millia equitum alerentur, mille equitibus e Prussia stipendium daretur. Ut præter has suppetias, si opus foret, Nobiles & cives una cum Cruciferis viritim, ut ante consueverant, in bellum exirent: Quicquid præterea copiarum conscribendum videretur, totum id Magister ex publicis proventibus conficeret. Initia fuit hæc conventio Elbingæ die Conversionis Pauli anno 1432.

An. 1432.

Actum postea fuit cum Ordinibus de foedere Suitrigellonico, & Suitrigellonico foedus postulatum, ut ei Nobiles ac cives subscriberent, idque cum Cruciferis exequerentur juramento in eam rem publice præstito. Molestè ferebant Ordines, nunc demum de foedere secum agi, quod jam dudum ipsis insciis confectum atque adeo ex ejus conventionem impressio in Poloniam facta

facta esset. Sed quia factum infectum fieri non poterat, ut deinceps tale quidpiam ne fieret absque Ordinum consilio & consensu, Magistro quatuor ex Ordine nobilitatis spectatos viros & patriæ amantes adjunxerunt, Boëtium de Eilenburg, Ioannem de Baisen, Ioannem de Legendorf, & Nicolaum Gerlachen, qui omnium Magistri consiliorum in hoc bello essent participes, atque adeo ea ex Reipublicæ utilitate & commodo moderarentur, nullum vero foedus facerent, nullum novum bellum moverent, nullam exactionem imposerent, nisi omnibus Ordinibus publice consentientibus. Cæterum Suitrigellonici foederis is exitus fuit, ut omnes inde exortæ calamitates pene ad Cruciferorum ditiones cum subditorum magno infortunio tandem redundarent. Suitrigello enim brevi post acie victus ac profligatus, decem millibus ex ejus exercitu cæsis, in fugam se dedit, nec unquam postea vires reparare, vel Ducatum Litvaniæ recuperare potuit. Designatus est a Rege in locum ejus Sigismundus Starodubski, Vitoldi frater, Keistuti filius, qui & ipse, rebus Litvanicis paucos annos præfuit, ac propter impotentiam ac tyrannidem, conspiratione Russorum ac Litvanorum, novo prodicionis genere trucidatus fuit. Ursam habebat Sigismundus cicurem, quam ad mensam & cubiculum familiariter admitterat. Ea vel non venerat illo eunte cubitum, vel de more emissa exiverat, & a conjuratis alicubi conclusa erat. Ejus igitur unguium sculptura ad ostium cubiculi affimulata conjurati intromissi, Ducem nihil tale suspicantem trucidarunt. Post quem Litvaniam gubernavit Casimirus regis filius, qui post fratrem Rex factus Prussiam tandem regno Poloniæ confociavit.

An. 1433.

Contributio
Capitationis.

Cum jam omnino res ad bellum Prussicum spectaret, Magister anno sequenti iterum deliberationes habuit cum Ordinibus de majoribus auxiliis, quam antea decreta fuerant, conferendis. Parum enim illud momenti habiturum, quod prius constituerant, si respiciant ad tantam belli molem, quæ a Polonis, Litvanis, Russis, & aliis immineret. Itaque pecuniarium auxilium in promptu esse oportere, quo railes ali & cæteræ impensæ confici possent. Videbatur autem expeditissima ratio conficiendæ pecuniæ, si ex poculentis, vino, mulso, cerevisia, certum quid in contributionem veniret, quod genus actionis postea quasi ab accidendo Accisam vulgo dixerunt, & nunc notior est, quam ut explicatione indigeat. Ea ratio tum maxime repugnantibus civitatibus repudiata fuit, & earum arbitrio alius modus conferendæ pecuniæ constitutus, nimirum ut in singula hominum capita, servato tamen facultatum discrimine, certa summa pecuniæ per universam Prussiam exigeretur, sic ut nemo ex iis, qui in locupletum numero censebantur, ultra marcam bonam contribueret, cæteri pauperiores minori pretio censerentur. Vocabantur ad eam capitationem omnes, qui proprium quid possiderent, Equites, Nobiles, cives & inquilini, mercatores & omnis generis opifices, rustici, agricolæ, caupones, opificum servitores, servi & ancillæ, peregrini etiam, qui mercaturam in Prussia exercerent, nemine exempto, præterquam Canonicis, clericis, monachis, pupillis & foeminis, qui quæve rem familiarem non exercerent. Incredibile est

ferme

ferme & a fide alienum, quantam pecuniæ summam inde conflata vulgo referant. Multos enim auri argentique milliones prædicant. Sed utique non est dubium, ex ista contributione per totam Prussiam & in omnes ferme homines constituta, prout tunc Prussiæ status erat optimus, & facultates luculentæ, quin ingens pecuniæ vis inde sit comparata.

Interim tum Cruciferi subsidia belli parant, Rex etiam ad bellum inferendum potius quam ad propulsandum se comparare decrevit. Ac cum in Litvania res adhuc essent dubiæ, nec ab omnibus motibus compositæ, placuit primum Boëmos conductos in Prussiam evocare, & cum Cruciferis committere, ipse Coli armata comitia habet, ut decretis copiis ad id bellum exercitus deinceps submitteretur. Erant ii Boëmi Hussitæ, defensores & vindices dogmatum Joannis Hussi, qui jam pridem in Concilio Constantiensi contra publicas fidei literas a Cæsare datas pro hæretico combustus fuerat. Quo facto in tantum exacerbati fuerunt primores Nobilitatis Boëmicæ & Moraviæ, ut non solum Patres concilii & ejus supplicii auctores palam & consignatis literis ad eos missis infimularent, quod utique virum bonum, justum & catholicum, qui jam dudum vita, moribus & fama laudabiliter conversatus & comprobatus esset, & qui legem divinam sincere & catholice prædicasset, nescio quo spiritu ducti, nec legitime, nec juris ordine, convictum, sed falso, maligne, & proditorie condemnatum dira ac turpissima morte interfecissent: sed generatim etiam, postquam Hieronymi Pragenlis cædes accessisset, populari seditione facta, passim in clericos & monachos armis sævierint, ut brevi vel millesima saltem pars sanguinis ad restinguendas duorum Martyrum pyras abunde satisfecissent. Inde aperto etiam bello res gesta, Duce Joanne Zisca, qui non feliciter magis quam severe facinus istud ultus est, ac tot egregias ab hostibus victorias cum magno eorum malo reportavit, ut omnibus maximo esset terrori, & tandem Sigismundus Rex cum eo pacem vel iniquis conditionibus depacisci cogeretur. In qua tractanda Joannes Zisca peste, quæ tum grassabatur, correptus vitæ finem fecit. Post cujus obitum ejus affectu bellum istud longe lateque propagatum continuarunt, ut potestas Regia ad rem componendam parum momenti haberet, ac ii qui in ferro jus gerebant pro arbitrio agerent. Hic est ille Zisca, qui moriturus jussit cadaveri suo pellem detrahi, ex pelle tympanum fieri, eoque duce bella geri, arrepturos fugam hostes, quamprimum ejus tympani sonitum auderint. Quanquam igitur isti Boëmi Hussitæ passim in Pontificiis, Cæsaris & Regum fere omnium ditionibus execrabiles erant, & pro impiis hæreticis habebantur, ac majori pene quam Turci odio inter cæteros Christianos flagrant: tamen nunc Poloniæ Rex eorum auxilio adversus Cruciferos uti decreverat, quantumvis ea res parum honorifica illi esset apud Christianos Principes, Divæ scilicet Deiparæ dicatos milites, per Regem Catholicum, adjutoribus hæreticis jam prædamnatis affligi & trucidari. Verum jam pridem ita comparatum fuit inter Reges & Principes bello decertantes, modo alter alteri quam ægerime faciat, ut parum intersit, fidelium an infidelium, Christianorum an Turcorum aut Tartarorum auxiliis utantur. Hi

Boëmi in
Prussiam
evocati.

Boëmorum

expeditio in

Prussiam.

Choinicia
obsessa.

Pelplinum

direptum.

Derfavia

cremata.

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Boëmorum

Hi ergo Boëmi accepto a Rege profectiois edicto, statim pro-
gressi Duce Ciapcone, novam Marchiam, Cruciferis tum a Cæsare
Sigismundo oppigneratam, invadunt ac crudeliter vastant, duodecim
oppidis partim vi, partim per deditionem captis, quæ quidem omnia
direpta ac diruta sunt. Deinde in Pomeraniam impetum faciunt, &
agris longe lateque pervastatis ad Choiniciam obsidendam convertun-
tur, ubi se cum illis copiæ Polonicæ a Rege submissæ conjungunt.
Erat autem oppidum bene munitum, commeatu, præsidio & omni appa-
ratu belli instructissimum. Ubi in longius tempus obsidionem ejus duci
animadversum est, institutus cuniculus, quo ex improvise in oppi-
dum irrumperetur. Verum is non alte ductus, priusquam perducere-
tur, subidente fabuloso solo obrutus est. Tentata deinde vi & impetu
oppugnatio, exsiccata fossa oppidum ambiente. Sed inde quoque mul-
tis acceptis vulneribus re infecta discessum est. Jam difficiliore annona
propter multitudinem & vias a Cruciferis obsessas Boëmi utebantur,
& ex pabuli inopia plurimos equos amittebant. Itaque cum totos duos
menses in obsidione Choiniciæ casso labore consumissent, ea soluta ca-
stra moverunt, & in interiora Pomeraniæ populabundi progredi cœpe-
runt. Tardius cæteros subsequeretur postremum agmen, ac demum
plane subsistere animadversum est propter cursum præda graviter onu-
stum, quem contrafracta rota nec recipere secum poterant, nec deferere
volebant. Id conspicatus præfectus oppidi, quem alii Commandato-
rem Tucholiensem fuisse, alii, sed falso, Balgenssem volunt, continuo cum
præsidio omni erupit, & cum Boëmis, qui prædam suam defendere sta-
tuissent, congressus, eos, qui in postremo agmine fuerant, circumven-
tos ad unum fere omnes occidit. Currum eum, de quo diximus, in op-
pidum deportavit. Inventum in eo fuit argentum fabrefactum trecenta-
rum circiter Marcarum argenti puri, omnis generis mundi Ecclesiasti-
ci, quem Boëmi hinc inde ex templis & monasteriis diripuerant. Ex-
direptum inde ab hostibus iratis Pelplinum monasterium opulentum direptum ac
Derfavia incendio devastatum fuit. Ventum inde ad Derfaviam oppidum, quod
cremata, cum opinione eorum munitius inveniretur, illud etiam a tergo relictum,
incensis tamen suburbiis, granariis ac horreis. Vento autem vehemen-
tius coorto cum incendium in oppidum etiam penetrasset, incolæ conti-
nuo, quod quisque flammis eripere poterat, foras ferre, agere, dein
fugam circumspicere, maxime Vistulam vicinam petentes. Hostes id
procul conspicati extemplo se convertunt, & citato cursu advolant,
omnes qui fluvium trajicere propere non poterant, interficiunt, præ-
dam luculentam nanciscuntur. Cæsa dicuntur incolarum & præfidiario-
rum militum circiter decem millia. Adjiciunt Polonici scriptores unum
atque alterum insignis crudelitatis exemplum a Boëmis & Polonis edi-
tum. Ex captivis (quorum supra decem millia fuisse commemorant)
quicumque Boëmici generis essent, Ciapco revertens, ut sibi condona-
rentur, impetravit, traditos graviter, quod Teutonibus contra Polonos
ejusdem secum linguæ & originis militarent, corripuit, pyraque ingenti
exstructa exussit. Ejus exemplum secuti Joannes Strassus Bialaciovius
piratas seu nauticos homines in ergastulo conclusos, quorum non exi-
guus

us numerus inter præsidia Cruciferorum fuissent, circumjecta palea &
arida materia succendit. Et effregerunt ii quidem ergastulum ligneum,
sed cum effugere vellent, adversis hastis a Polonis excipiebantur, donec
Polonorum præfectus Michalovius superveniens cædem eorum repressit,
ignemque restinxit. Inde Boëmi cum Polonis conjuncti Gedanum ver-
sus tendentes, Calendis Septembribus in Hageli & Episcopali montibus
castra metati, urbem strenue oppugnare cœperunt, sic ut ultimum exci-
dium ferociter minitarentur, & suburbana, villas & hortos extra muros
penitus exscinderent. Virtute civium, qui familiam nauticam omnem,
quæ magno non diu ante navium numero appulisset, armaverant, tor-
menta omnia navibus exenta in turres, muros & domus eminentiores
collocaverant, quibus egregie rem gerebant, primos hostium impetus
fortiter excipientium, urbs servata est. Hostes inde munitionibus se
suis ferme continebant. Mox civibus animi creverunt, ut etiam de eru-
ptione in hostem facienda consilia conferrent. Delegerant sibi præsidio
cives, qui eruptionem tentabant, octingentos nautas, homines audacissi-
mos, securibus armatos, quibus vel strictim & decussim vel jactim uteban-
tur, cum quibus tantam hostium multitudinem aggredi conabantur. Ob-
stitit huic incepto præfectus arcis Gedanensis, qui suorum paucitati ma-
xime dissidebat, hostem autem jam remissiorem factum penitus elangve-
re, quam ultro irritari potius ducebat. Cæterum cum publice pugnandi
copia non esset, privatim ex iis qui hostium insolentiam admodum ægre
ferebant, octo cives audacissimum facinus aggressi sunt. Erant illi: Io-
annes Relaw, Ewaldus Lutkeruch, Nicolaus Sarge, Petrus Bapst, Pe-
trus Rugenwolde, Ioannes Hollant, Wernerus Schman, & Nicolaus
Gehmchentzen, qui inter se coitione facta, sumptis armis, & sclopetis
geminis singuli instructi, noctu egressi idoneum locum, in adverso mon-
te, prope castra, ubi equites hostium metati erant, capiunt, eum muni-
unt pro loci ratione, inde sequenti illucescente die plurimos equites,
ipsis tanquam paucis insultantes, sclopetis occidunt, non quidem emi-
nus, sed tum, cum in eos impetum facerent, permutatis inter se vicibus
ejaculandi, & rursus instruendi tormenta, nec quisquam ad eos propi-
us accedere audebat, præsertim quod etiam ex urbis munitionibus multi
tormentis feriebantur, qui paulum incautius se ostentassent. Pugna-
tum est cum octo viris toto die, & hoc quasi ludicro dimicandi genere,
hostium circiter ducenti interfecti, inter quos Regis Poloniæ Marescal-
lus, & Procopius Boëmorum Dux, & alii non infimæ nobilitatis equi-
tes, qui maxime avebant de tam paucis homuncionibus egregiam repor-
tare victoriam. Ingruente vero nocte cum jam illi octo sese tenebrarum
beneficio in tutum recipere vellent, statione sua relicta repente a mille
peditibus, qui inter velites erant, & occulta semita per montes ducti
fuerant, circumvallantur, quibus non paucis interfectis cum jam vires
eos deficerent, omnes in hostium potestatem deveniunt, & novo sed
nequaquam militari crudelitatis genere vivi igni lento appposito assantur.
Digni profecto, quorum nomina propter tam egregium facinus, studio
patriam contra Boëmicos latrones pro virili defendendi, ad æternam
posteritatis memoriam consecrentur. Quarto post cœptam obsidionem
die hostes discedunt, vicinum agrum omnem magna strage depopulan-
tur,

Boëmi ad
Gedanum.Audacia
octo civium.Boëmorum
discessus.

Jesnicia arx
capta.

tur, Olivense monasterium diripiunt, & flammis funditus exurunt. Propugnaculum quod ad ostium Vistulae positum erat, tum temporis non magnopere munitum evertunt. Ibi vero Boemi inter se invicem cum Polonis congratulari, quod continuo victoriae cursu tantum terrarum usque ad mare Balticum emensi fuissent, plurimi vero lagenas & utres aqua marina replere, quam domi miraculi loco vel pro trophaei signo ostentarent. Inde retro per Pomeraniam ducentes, omniaque late vastantes, ex itinere arcem quandam Jesniciam, in qua egregium erat Cruciferorum praesidium, oppugnant. Cruciferi colloquium petunt, conceditur; fratres fide data in castra descendunt, tractare de pace incipiunt: interim arx a Boemis per insidias occupatur, praesidiariis omnibus interfectis rebusque direptis. Cruciferi, qui ad colloquium venerant, in vincula conjiciuntur, neque prius deinde dimissi, quam a Magistro aliquot millibus aureorum redimerentur. Boemis ex Prussia digressis, actum varie fuit de pace inter Polonos & Cruciferos, sed primum trium mensium induciae tantum, mox in Brestensi conventu duodecim annorum pactae fuerunt, ut interim quanto citius fieri posset de perpetua pace transigeretur.

An. 1434.

Constitutio-
nes publicae.

Anno sequenti rebus jam in tranquillo foris ferme positis, domi Republica recte constituenda deliberatum fuit, & in publico Ordinum conventu Elbingae habito, die Dominica septuagesimae, ex communi consilio, auctoritate Magistri & Consiliariorum, qui jam pridem hanc ad rem delecti fuerant, hae constitutiones latae sancitaeque sunt: Primum omnium Magister generalis & Episcopi, & officiorum superiorum praefecti, administratores Ordinum & civitatum, pro virili sua quisque curet ac exequatur, ut praeccepta divina ab omnibus sancte observentur, & cultus divinus statis diebus reverenter, caste & sobrie peragatur: Utque feriatis diebus nec operae cuiquam praestentur, nec ulla commercia ullibi exercentur, & si quis contravenerit, a Iudice loci absque ullo superioris impedimento pro qualitate delicti coerceatur: Ut nec mercatores, nec institores quidpiam mercium suarum in templis & coemiteriis vendant vel venum exponant: Ut per totam provinciam usurae, falsa pondera, falsaeque mensurae, omnisque generis fraudes in re annonaria gravibus poenis inhiuantur: Ut ne quis iudex respectum habeat ullius personae, divitis & pauperis, amici vel inimici, civis vel exteri, sed jus ex aequo dicatur omnibus secundum provinciae jus, morem & publicas constitutiones: Ut nobiles, milites, cives, coloni, unusquisque penes jus suum conservetur, neque id mutare, vel ad aliud jus transire cogatur: Si quis frater Ordinis, vel qui cum imperio sunt, civem vel colonum quovis debito obnoxium habere dicatur, ut is in eam rem sibi ipsi jus non dicat, nec propria auctoritate hominem vel pignus capiat, sed in foro competenti debitorem conveniat, & ibi cum eo jus experiatur: Ut fratres Ordinis in causis civilibus, contractibus, & rerum alienationibus, communi cum civibus jure utantur, neque privilegium aliquod in alicujus fraudem aut praepjudicium praetendant: Ut res venales omnis generis, merces & annonarias species alicunde inventas, liberum sit civibus emere, neque fratribus Ordinis jus sit eas privati lucri causa aliis praeripiendi,

piendi, vel praerogativam aliquam usurpandi: Ut fratres Ordinis mercaturam & eas negotiationes, quae civium sunt propriae, nusquam exerceant: Ut quoties consilio publico necesse visum exportationem frumenti inhibere, interdictum ad omnes pertineat, nec peculiaris licentia cuiquam detur, donec omnibus liberum futurum sit: Ut omnes viae omnesque navigationes mercatoribus & eorum mercibus terra marique liberae sint, & nullis exactionibus obnoxiae: Ut non liceat praefectis civium vel arcium frumentum undecunque privatim ad se conveyere vel cogere, sed istud libere in forum publicum deferatur, & omnibus venum exponatur, neque proxenetae fraudes admittantur: Ut in suburbis nemini liceat mercaturam facere, vel opificium exercere, sed ea libertas sit civitatum: Ut unicuique civitati libera sit electio Consulum, Senatorum, Judicum & Scabinorum, neque superior Magistratus sese immisceat: Ut indigenae praeter extraneis ad munia dominorum obeunda admittantur: Quod quisque nomine civitatum publico proposuerit, vel quod communiter Status terrarum consuluerint in medium, ut hoc nemini privatim damno vel fraudi sit: Ut per totam provinciam una & eadem sit mensura, modius, ulna, tonna, ad similitudinem modii Culmenfis: Ut equi ex transmarinis locis advehi non amplius quam unum diem in arcibus detineantur, & ex iis praefecti emant saltem, qui usui suo infervant, non quos lucri gratia revendant: Cum litigantes in jus iverint, ut eo jure litem peragant, nec ante finem litis cuiquam provocatio licita sit: Ut nulli indigenarum ob aes alienum contractum literarum publicae fidei indulgeantur, quo minus potestas sit creditoribus illum conveniendi: Ut multa dicantur & exigantur ex praescripto juris, non ex iudicis cuiusvis ambitione vel libidine. Quicquid Magister ex publico terrarum consilio & decreto semel statuerit, ut id nulli jus fasque sit mutare, vel abrogare, in quacunque potestate constitutus sit, si quid mutandum sit, eodem consilio & consensu publico interveniente ut mutetur: Ut adversus colonos in civitatibus non amplioris iudicetur, quam marcae unius quadrantem, nec amplioris executio sit Magistratui civili: quod pluris debebunt, de eo coloni dominus iudicandi jus habeat: Ut servi, coloni, hortulani, nec in civitatibus, nec in terrestribus bonis recipiantur, nisi probaverint, se bona fide a priori domino discessisse: Ut bona servitiis & muneribus publicis addicta, quae vel Magister vel fratres Ordinis sive pretio sive jure caduco acquisiverunt, pro usu publico ad priorem conditionem redigantur: Ut quilibet coram iudice competenti conveniatur, nec in aliud forum pro actoris libidine pertrahatur: Ut publicum & generale iudicium, uti alias constitutum est, singulis annis statim die exercentur: Ut nemo cuiusunque sit conditionis, vita, membro, vel bonis multetur, nisi causa legitime cognita: Ut lanionibus non liceat pecudes in foro publico venales pretio praecipere, priusquam civibus in usum domesticum emere potestas fuerit: Ut nulli hominum jus fasque sit, quascunque merces extra forum publicum coemere, & rursus cum lucro distrahere.

Eodem anno supremum diem obiit Rex Vladislaus Jagello, cum Vladislai Jagrodecum (oppidi id nomen est in Russia) perveniens inter pranden-gellonis obiit.

dum valida febris correptus fuisset, quam inde accidisse existimatum est, quod nocte præcedenti, quæ præter anni tempus frigida fuerat, in sylvis diutius luscinia cantu sese de more oblectans cœli intemperiem pertulisset. Obiit pridie calendas Junias, septimo decimo die postquam ægrotare coeperat, cum regnaret jam annum quadragesimum nonum, & annum vitæ ageret octogesimum sextum. Quamvis enim Cromerus scribat, non constare, quantum ille vixerit, & Vitoldo quidem natu majorem fuisse, ex Prussicis tamen annalibus id satis constat. Nam anno 1370. cum apud Rudavium a Kinstoudo contra Cruciferos infeliciter pugnaretur, ei pugnae Jagello interfuit viginti duorum annorum adolescens, unde ejus ætatis anni facile colliguntur. Avus Jagellonis fuit Gediminus, Magni Litvania Ducis Vithenis stabuli magister, qui Vithenen obtruncavit, & sic Ducatu & uxore ejus potitus est. Is septem reliquit filios, quorum præcipui memorantur Kinstoudus & Olgerdus. Olgerdus duodecim habuit filios, & inter eos natu maximum Jagellonem, qui Rex Poloniae factus in baptismo Vladislai nomen assumpsit. Kinstoudus inter sex filios genuit Vitoldum, de quo multa diximus. Vladislaus Rex moriens duos reliquit filios, Vladislaum & Casimirum, Vladislaus in regno patri successit, postea etiam Ungariae Rex factus a Turcis ad Varnam cum exercitu caesus fuit.

An. 1435.
Tractatur
de pace.

Regnante jam Vladislao varii tractatus, quibus rationes inveniri posse videbantur, pacis inter Polonos & Cruciferos perpetuae tandem aliquando constituendæ. Sed multa vicissim obstabant, quo minus tanta concordia coiri posset. Nam neque de sinibus, qui ferme solent præbere bellorum materiam, satis conveniebat, & non adeo cordi erat Cruciferis post obitum Regis ejus, quem metuere suo malo edocti fuerant, pacem æquam amplecti, ut non æquiores belli fortunam a Rege juvene & rerum minus experto sibi pollicerentur. Per subditos maxime stetit, quo minus in continenti & induciæ rumperentur, & bellum omnium opinione citius resuscitaretur. Ne subditorum voluntas diutius obstaret, effectum est per subornatos homines, ut Cæsar ad ordines Prussiae literas indignationis plenas daret, quibus jubebat, ut inducias cum Polonis initas plane repudiarent, omnem pacis mentionem rejicerent, & Magistri dicto per omnia audientes essent, gravi, si secus facerent, interminatione interposita. Neque Magister sibi deesse, sed criminando Polonos superiorum temporum injurias exaggerare, animos ad vindictam stimulare, auctoritatem & auxilia Cæsaris & imperii extollere, tandem etiam serio edicere, ut viritum & nobiles & cives ad diem certum armati sibi præsto essent, & comparatis omnibus ad expeditionem necessariis rebus, cum Polonis sibi denuo bellandum scirent. Ordinibus primum hoc mirum videri ac dolere, cum multiplicem cladem superiori Boemorum impressione factam adhuc ubique sentirent, ac viderent, deinde re in deliberationem adducta manifeste & obstinate contradicere: sese auctoribus inducias in annos duodecim factas, quibus ipsi subscripsissent, & Reipublicæ nomine sigilla sua apposuisent, eaque fide se teneri, quam sanctam & impollutam habere vellent, nec tam leviter maculam ignominia & perfidiae sibi met ipsis irrogaturos: sed neque jam provinciam

ciam bellum sustinere posse, viribus & facultatibus vehementer destitutam ac fractam, neque ullo opus esse bello: ac ut pax aliqua stabilis in continenti coiri non posset, inducias certe, quæ decennales adhuc super sint, interim pacis loco esse: Etiam atque etiam viderent Magister & belli suasores, quam male his bellorum cupiditatibus toti provinciae jam afflictæ, ac sibi ipsis consulerent: Se certe pactis pro virili staturos & satisfacturos, quibus diserte cautum scirent, ut uter sive Rex sive Magister placitis non stetit, ejus subditi fide & juramento essent soluti. Multis ea linguae libertas apud impotentes Dominos malo fuit, multi magna invidia flagrant, Consul etiam Culmenis, Joannes Sterz, in vincula ^{Consul Cul-} ^{menis ca-} ^{ptus.} conjectus. Huic crimini dabatur, quod cum Legatus esset, in tractatione induciarum publice dixisse ferebatur: Cruciferis nihil obstare, quominus cum Polonis perpetuo pacem colere possent, nisi privata quadam libidine ad bellum essent procliviores, nec Cæsarem hoc ex animo sentire, ut induciæ violentur. Quibus verbis subditos adversus dominos seditiose concitasse dicebatur. Deinde, quod cum Magister edictum expeditionis publice proposuisset, hoc ipsum suggillasse dicebatur: Cruciferos ejusmodi edicta festinanter admodum proponere solere, non consultis neque consentientibus terrarum Ordinibus, & inde speciem præse ferre, quasi eos Prussiae & fortunarum ejus satietas jam cepisset: melius eos e re sua facturos, si saltem concordia conservandæ causa ea, quæ publici juris essent, & ex æquo omnium interessent, publico potius quam privato consilio constituerent: si sic pergerent, vehementer se vereri, ne quandoque malus ex adverso ventus flaret, qui sero tandem flatum esset remissurus. Et hoc ad crimen læsæ Majestatis referebatur. Verum intercedentibus tandem Ordinibus, cum publice causam diceret, & dictorum suorum rationem luculentam redderet, ita omnibus causam suam probavit, ut præter invidos Dominorum assentatores omnibus satisfaceret, & postea ex eventu comprobatum fuit, dicta ejus nihil aliud quam rei subsecutæ fuisse vaticinium. Sic nolentes volentes Cruciferi, quod a bello prorsus abhorreere subditos animadverterent, ad pacis cogitationes serio tandem animum adicere coeperunt.

Inter cætera actionum istarum capita etiam illud vertebatur, quod Episcopus Vladislaviensis damni compensationem ob domum in monte Episcopali a Gedanensibus jam pridem dirutam urgebat; quam ^{Domus Epi-} ^{scopalis.} ob causam Gedanensibus etiam litem moverat, & tam Romæ quem in Concilio Basiliensi vario juris processu facesserat negotium. Ea de re tandem convenit, ut eo nomine mille ducenti aurei Ungarici Episcopo deberentur. Quis deberet, id controvertebatur. Cruciferi existimabant, Gedanensibus multam eam, quam in diruenda domo commisissent, dependendam esse. Gedanenses negabant, se suam rem cum egisse, sed imperio Magistri, in cujus potestate fuissent, adactos domum eam evertisse. Multis ultro citroque commutatis verbis Ordinum arbitrio res utrinque commissa. Ordines cum ex documentis in medium productis, viderent, ejus temporis Magistrum, Michaëlem Sternbergium, mandasse Gedanensibus, ut domum eam cervicibus civitatis imminentem deponerent, atque adeo indemni-

demnitatem hoc nomine promississe, judicarunt pactam pecuniam non a Gedanenſibus ſed a Cruciferis dependendam eſſe.

An. 1436.

Pax perpetua.

Variis itaque tractationibus habitis, anno ſequenti ſupra milleſimum quadringentefimum triceſimo ſexto, ultima die Decembris in oppido Breſtenſi pax tandem conſuſa fuit inter Regem & Magiſtrum, & utriusque ſubditos ac ditiones, & ſolemniter publicis diplomatibus comprobata; qua omnes utrinque diſſenſiones, controverſiæ, conatus hoſtiles, & damna huc uſque data & illata abrogantur, & cavetur, ne unquam Cruciferi Poloniæ Regi, ſubditis ac ditionibus ejus, eodemque pacto neque Poloni Cruciferis bellum aut vim inferant, ſed utrinque pax & amicitia perpetuo colatur. Conſtituuntur etiam fines ſeu limites utriusque ditionum, & ratio præſcribitur, qua finium controverſiæ deſiniri debeant; Inter cætera quoque diſponitur, ſi alterutrius ſubditi domicilium mutare, & in alterius ditionem aliquando commigrare velint, ut utriusque ſubditis liceat tranſire, dominum mutare, bona ſua libere vendere, & abſque ullo impedimento vel detentione tranſferre: Ut in alterutrius ditionibus nemo prorſus, & ullius omnino res vel merces, ob aliena vel debita vel delicta, capiantur vel detineantur, turbentur, moleſtiæ afficiantur: Si aurigæ conducti merces non bona fide proſiteantur, ut ipſi ſaltem res & equos ſuos committant, res autem mercatorum non capiantur, nec fraudem patiantur: Ut in utriusque ditionibus nullum novum vectigal præter morem conſuetum in alterutrius ſubditos conſtituatur, & recens conſtitutum abrogetur. Cautum etiam mercatoribus & incolis Regni & terrarum Pruſſiæ utrinque de tuto & libero itinere ac tranſitu hominum ac mercium, & de earum libera devotione, diſpoſitione ac venditione, tam terreſtri itinere per Poloniam, Litvaniam, Samogitiam, Maſoviam, Ruſſiam, Pruſſiam, ſuſum & deorſum, quam fluminum & aquarum navigatione uſque ad ipſum mare Balticum, & trans mare uſurpanda. Quæ omnia ex ipſo pacis perpetuæ contextu, uti literis publicis habentur, ſuſius poſſunt intelligi. Hanc pacem tam ipſe Rex & Magnus Dux Litvaniae, Sigismundus, quam Magiſter, ſuo ſuorumque ſucceſſorum nomine intervenientibus juramentis, ut vulgo loquuntur, corporalibus, ſancire perpetuo conſervandam, hac adjecta conditione, in quam utriusque partis ſubditi literis invicem, ruſus itidem, ut in conſtitutis induciis factum fuerat, expreſſe caverunt, ut ſi alterutra pars in poſterum his pactis juratis contravenire, & bellum ſeditionemve alteri movere præſumeret vel attentaret, ne ejus ſubditi conſentirent, neve ſuppeditas ferrent, neve dicto audientes eſſent, ſed hoc ipſo facto a ſide ſubjectionis, ab omni debito & obſequio domini penitus eſſent exempti & ſoluti, donec is, qui pacta conventa violare auſus fuiſſet, ad officium & ſaniorum mentem rediſſet. Ad eandem pacem publicæ approbandam & recipiendam miſſi fuerunt, ex majoribus Pruſſiæ civitatibus (ex tum erant Culma, Toronium, Elbinga, Regimontum, Dantiſcum & Brunsberga) bini Legati, qui cum Cruciferorum primoribus & cæteris Pruſſiæ Ordinibus, omnium civitatum nomine ſolemniter caverent.

Pace

Pace hunc ad modum ſoris conſecta, domi civitates cum Magiſtro de rebus ſuis, quas graviter affectas dicebant, pro conſtituendo meliore earum ſtatu agere coeperunt. Erat hoc unum ex multis non minimum, quod cum in bello ſuperiori eveſtio frumenti decreto publico fuiſſet omnibus interdicta, nihilominus Magiſter nonnullis privatim concedebat evehendi licentiam, non utique gratis, ſed certo conſtituto pretio. Itaque vulgo Gratia frumenti dicebatur, eo ſcilicet loquendi genere, quo Latini gratiam ediſti, ſententiæ, decreti, pœnæ, jurisjurandi, facere dicunt. Hoc privatim indultum civitates, quæ mercaturam exercerent, vehementer afficiebat, itaque cum largitionum modus non fieret, communiter Magiſtrum ſupplices adeunt, orant, ut rationem habeat ejus, qua fide, quibus obſequiis, quantis impenſis Magiſtrum & Ordinem ſuperioribus bellis ſæpe juviſſent, atque adeo nec vitæ nec ſanguini ſuo peperciſſent, magna vero inde damna rei familiaris contraxiſſent, ac proinde hujusmodi licentiarum abuſum abroget, ſua illis privilegia ſalva eſſe velit, & juxta leges ac Conſtitutiones publicas, omnibus ex æquo evehendi frumenti libertatem relinquat, prout jam dudum & Anteceſſores ejus & Praelati & Primates Ordinis recepiſſent. Parum his precibus proſiciebant, cum exiſtimaret Magiſter ſuo ſe jure uti, cum ex commodo ſuo rem adminiſtraret, nimirum cum ipſe civitatum opibus & facultatibus extra ordinem adjuvari nequeat, quod ſæpe poſtulaverit, non ſibi vitio vertendum, quod alia via ſuis neceſſitatibus & impenſis conſulat, idque Anteceſſorum exemplo, qui eandem evehendi frumenti largitionem, & longe quidem majori pretio, ante centum annos uſurpaverint; quod autem Majorum exemplo faciat, id cum nullius injuria factum merito præſumi. Quid alii civitatibus promiſerint, ſibi non liquere, tenerent expromiſſores ſuos, ab iis fidem pollicitationis exigerent, ſe hac in parte nemini obnoxium eſſe, neque ſane videre, cur liber Princeps in ſuis ditionibus non debeat ſuo arbitrio, quod ex uſu ſuo ſit, etiam inconſultis & invitis ſubditis, diſponere, neque minus ſuo ſe jure uti æquum eſſe, quam Anteceſſores uſi fuiſſent. Neque ſane ſe ad veteres leges adeo adſtringi, qui condere poſſit novas. Tandem inſpicerent civitates privilegia ſua penitus, in quibus ſi unico verbo frumenti iſthæc licentia ſibi adimeretur, nihil ſe recuſare, quo minus illarum poſtulatibus conſentiret. Videbantur hæc ad calumniam tam publicorum jurium quam uniſcuſque privilegiorum ſpectare, ſi liceret Magiſtro conſtitutiones publicas mutare, Anteceſſorum acta inſirmare, pro ſuo arbitrio & uſu rem publicam adminiſtrare (ſic enim omnis auctoritas Conſilii publici, quod Cruciferi maxime cupiebant, ſublata prorſus erat) leges novas ſigere & reſigere, & ſubinde novas exactiones imponere, modo veteri aliquo nomine non cenſerentur, licet in effectu eadem eſſent, & verba ſaltem privilegiorum ac conſtitutionum ſalva manerent, licet re ipſa diſſolverentur. Alia erat querela de novis vectigalibus paſſim abſque conſilio publico inſtitutis, quæ civitates eo ſerebant ægrius, quo magis Pruſſiæ libertas per immodicas exactiones opprimebatur, cum antea præter omnium ferme regnorum ac provinciarum morem Pruſſia ab omnibus vectigalibus viarum, itinerum & navigationum ſemper fuiſſet immunis. Sed ne hic quidem in cauſa juſtiſſi-

An. 1437.

Licentia evehendi frumenti.

ma

ma quidquam æqui a Magistro impetratum, non tam ipsius culpa, qui alioquin vir moderati & benigni fuit ingenii, quam procerum & consiliariorum ambitione & impotentia, qua tyrannidem sibi stabilire volebant. Et hæc quidem licet imminuta, quasi tamen præludia fuerunt intestinæ dissensionis inter Cruciferos & subditos gravissimæ, quæ postea cum publico malo in apertum proruperunt.

Livonia
Promagister Hoc eodem anno provincie Livoniæ pro Magistro præesse cœpit Franco de Kersdorf, qui cum Cruciferi Livonienſes pace nuper facta teneri nolebant (neque id invitis cæteris, ut quod in Prussia non obtinere poterant, in Livonia saltem barbarum femina retinerent) sed in Suitrigellonico fœdere perseverabant, cum Litvanis bellum proſecutus est, sed eventu admodum infelici & funesto. Uno enim adverso prælio cæsa sunt Livonienſium viginti millia, & inter eos nobilissimus ac fortissimus quisque. Neque alias unquam, quamdiu Cruciferi provinciam eam obtinuerunt, tantam & tam insignem cladem Livonia fuit experta. Hic Promagister, quem vulgo divitem cognominarunt, ingentem ac pene stupendam vim auri atque argenti, quoad vixit, variis acquirendi modis congeſſit, quam post ejus mortem frater ejus germanus (ut plerumque tenax requirit prodigum) Waltherus de Kersdorf magnus tum Prusiæ Commandator (quem recte præfectum prætorio dixeris, utpote qui secundum a Magistro & auctoritatis & jurisdictionis locum obtinebat) ex Livonia clam in Prussiam tranſtulit. Quod licet Livonienſes ægre ferrent, ac subinde theſaurum suum repeterent, præter verba tamen nihil retulerunt. Hunc autem Promagistrum Magister magnus auctoritate propria absque Livonienſium Cruciferorum voto & consensu Magistratui præfecerat.

An. 1438.

Naves ab
Hollandis
interceptæ.

Anno ſequenti cum bellum fuiſſet exortum inter Vandalicas civitates & Hollandos five Batavos & Zelandos, tres & viginti naves Prusiæ & Livoniæ Gedano enavigantes in Hispanias vela fecerant, unde cum mercibus revertentes in Dravenam fluvium, qui infra Lubecam in mari exoneratur, appulerant. Qui in hiſce navibus vehebantur, cum animadvertent, classem Hollandicam in propinquo eſſe, miſerunt quosdam exploratum, nunquid liceret Prussis ac Livonienſibus, qui nihil commune cum iſthoc bello haberent, ſecure tranſire, & curſum in Prussiam intendere. Reſponderunt clasſis præfecti, ſibi cum Prussis & Livonibus pacem & amicitiam intercedere, atque adeo in mandatis habere cum amicis amice converſari & agere, itaque ſe illos non morari, quo minus quaqua vellent libere navigarent. Quibus illi verbis conſiſi cum absque metu exirent, repente ab Hollandis & ſociis circumveniuntur, & in vincula conjiciuntur, naves captæ, res ac merces direptæ. Ob quod facinus Prussi & inprimis Gedanenſes, quorum maxime intereat, cum Duce Burgundo Philippo, cujus ditionis erant Hollandia & Zelandia, per literas graviter expoſtularunt, quaſi non modo Batavorum verbis capti, ſed ejus quoque vel maxime fiducia decepti in eam calamitatem nulla ſua culpa deveniſſent. Scripſerat enim ille ſuperiori æſtate ad Prusiæ Magiſtrum & amice poſtulaverat, ut ſi quo caſu induciæ cum Vanda-

Vandalicis civitatibus non continuarentur, ſed bellum recrudelceret, ſuis tamen ſubditis liber pateret acceſſus, liberaque eſſent commercia in Cruciferorum provinciis, & ſic viciffim eorum ſubditis in Burgundicis ditionibus omnia amica & pacata futura. Sed de hiſ injuriis & damnis poſtea tranſactum fuit, ut ſuo loco dicetur.

Eodem anno Albertus Archidux Austriæ, qui Sigismundo ſoce-Legatio Cæſar, tam in regnis Boemiæ & Ungariæ, quam in Cæſarea dignitate ſucceſſerat, Legatos in Prussiam ad terrarum Ordines miſit, qui graviter querebantur, quod Poloni Regis ſui ditiones hoſtili more infeſtarent, dicebantque iſtas injurias, non ad Regem ſuum ſolummodo pertinere, ſed etiam ad univerſum Imperium, cujus membrum eſſet Prussia, & Cruciferi in ea conſtituti, dignitatem fortunasque ſuas Cæſaribus & Principibus Imperii deberent. Itaque poſtulabant, ut Cruciferi & Ordines Regi ſuo adeſſent, & ſi Poloni in Boemiæ vel Ungariæ majori manu irrupturi eſſent, ipſi viciffim quam maxime poſſent Poloniam infeſtarent. Regem ipſis, ubi opus eſſet, non deſuturum, & rem ſummis viribus geſuturum. Quod ſi quis pacem cum Polonis initam cauſari velit, ſciret, pacem eam jure ita coiri non potuiſſe, Cæſare & Principibus Imperii non conſentientibus: quin imo ideo maxime irritam & nullius momenti eſſe, quod in ea conventum ſit, ut ſi quando Polonis bellum cum imperio intercederet, Cruciferi Imperio ſuppetias opemve ne ferrent. Quod utique mali ſit exempli, quempiam ſubditum talibus pactis a domini obſequio diſcedere. Et quia Poloni infidelibus hæreticis ſe conjungerent, decere unumquemque Chriſtianum, maxime eos, qui ad tutelam Chriſtiani nominis conſtituti ſint, illis omni ope adverſari. Sin autem Cruciferi & Ordines Prusiæ hiſce poſtulis aſſentiri nolint, viderent ne Ordo propter ingrati animi notam toto imperio exſtirparetur, præſertim quod nunquam Poloni fidem pactis præſtiterint, nec conſtantem pacem in poſterum ſint præſtituri. Quod ſi tum Cruciferi ex Imperio & Germania fuerint exterminati, ac inde omnibus auxiliis deſtituti, tum demum Polonorum injuriis ex omni parte expoſitos, ac tandem prædæ futuros eſſe. Allegabant etiam exempli cauſa Proceres & Ordines Regni Ungarici, qui ad Regem Poloniæ Legatos miſiſſent cum hiſ mandatis, niſi Poloni copias ex Boemiæ reducerent, & regnum iſtud Regi ſuo pacatum relinquerent, ſe fœderibus & pactis, quæ ſibi cum Polonis hætenus intercederent, plane deſtitutos, & Regi ſuo præſto futuros. Omnis hæc poſtulatatio potiffimum eo ſpectabat, ut, rupta pace recenti, Cruciferi denuo cum Polonis bello committerentur. Cauſa hæc erat, quod cum hic Albertus Boemiæ Rex dictus eſſet, Huſitæ a cæteris regni Ordinibus ſeceſſionem fecerant, & Caſimirum Vladislai Poloni fratrem ad regnum vocaverant, quem Albertus prævenit. Caſimirus copias nonnullas niſit, quibus Huſitæ conjuncti ſperabant, ſe per vim Caſimiro regnum obtenturos. Et hoc eſt quod Legati dicunt, Polonos ſe cum infidelibus hæreticis conjungere.

Ad quam Legationem a Cruciferis & Ordinibus reſponſum fuit: ſe pacem cum Polonis recens iniviſſe, ſponſionibus & literis publicis ſancitam

Responsum citam ac confirmatam, quam salvo honore salvaque fide publica violare Ordinum non liceret. Ac etiam si nulla pacta hic intercederent, tamen ita se con-
Cæsar Le- tinuis bellis jam exhaustos & fractos, ut nullæ sibi suppetant vires bel-
gationem. lum restaurandi, præterquam quod hic annus in Prussia plane sit sterilis, ut ne commeatus quidem futura esset copia. Qualiscunque illa pax videatur, in qua non sit exceptum Imperium, non se jam disceptare quo jure valeat, sed hoc saltem dicere, ad illud velut ultimum salutis remedium descendere se necessitate coactos fuisse, cum ab imperio & Principibus omnibus destituerentur, neque rebus deploratis ullum uspiam appareret subsidium. Ni fecissent pacem, jam Prussia & ipsi cum omnibus incolis ad extremam sortem, ad vastitatem, ad internecionem, & quæ fortibus viris morte pejor est, servitutem perpetuam redacti fuissent. Ferendum igitur non culpandum, quod alia ratione mutari non potuit. Neque nunc sane se videre, si bellum ipsi cum Polonis resuscitent, quam meliore loco res Imperii per hoc sint futuræ. Nam si quid adversi accidisset, ut sunt bellicæ res dubiæ & incertus Martis eventus, quid deinceps aliud expectandum, quam quod hac extrema Christiani orbis parte, Christianis omnibus expulsis ac profligatis, Barbari in ipsa Imperii viscera impune sint irrupturi? Quin hoc etiam in recenti pace cautum esse, ut si pars alterutra pactis non staret, aut bellum quoquo modo moveret, ejus subditi fide, juramento, obsequiis essent soluti, sic ut quantumvis ipse Magister & Cruciferi maxime vellent arma sumere, per subditos tamen hoc illis integrum non esse.

Altera Le-
gatio.

Ingratum Alberto fuit hoc responsum, neque tamen destitit, sed iterum Joannem Marchionem Brandenburgensem cum literis & mandatis Electorum ac Principum imperii in Prussiam misit, qui eadem, quæ prius, postularet, sed multo intentius & severius, quod auctoritatem Principum ad permovendos Cruciferorum & Ordinum animos majus momentum allaturam existimabat, gravibus etiam interminationibus adjectis, nisi ea in parte Cruciferi imperii Principibus & Cæsari fidem suam exsolverent. Ad ea idem ferme responsum fuit, quod antea, telo necessitatis hanc sibi pacem expressam, neque rem amplius integram esse, neque Prussiam sustinendo bello nunc sufficere. Exitus rei hic fuit, quod cum Casimiri exercitus Boëmis & Silesiis multa damna inferret, Albertus autem viribus esset superior, neque usquam Poloni in aciem prodire auderent, sed levibus aliquot præliis commissis infecta re domum reverti cogerentur, statim anno sequenti Albertus supremum diem obiret, cui in Ungariæ Regno successit Vladislaus Poloniæ Rex, licet Alberti vidua Elisabetha filium posthumum edidisset: Regnum autem Boëmiæ Georgius Podgiebracius loco posthumi pro tutore gubernavit.

FINIS LIBRI TERTII

HISTO-

HISTORIÆ RERUM PRUSSICARUM LIBER QUARTUS.

1 4 3 9.

Pax foris cum Polonis ex sententia omnium Prussiæ incolarum par- Initia inte-
ta, initium dedit intestinis dissensionibus, simultatibus, discordiis, sine sediti-
injuriiis, tandem etiam bellis, quibus res Cruciferorum pridem onis.
conclitatae, jam apertius ex florentissimo statu pessum ire cœpe-
runt, accedentibus ad horum malorum cumulum, quæ nullum non vel
potentissimum ac validissimum regnum evertere consueverunt, proce-
rum & præfectorum privata cupiditate, avaritia & dominandi impoten-
tia. Civitates inprimis ægre ferebant, se nunc exantlatis externis bel- Civitatum
lis, in pace domestica, Cruciferorum impotenti dominatu magis etiam gravamina.
quam bello premi & affligi, novis indies exactionum oneribus exhau-
riri, libertates & constitutiones publicas conturbari. Itaque rursus
Magistrum adeunt, petunt, ut per ipsum sua sibi privilegia salva, suæ sibi
libertates illibatae sint, hoc enim ipsum in solenni inauguratione sua pro-
misit: petunt etiam, ut omnia vectigalia perperam & injuste passim
constituta, portorium libræ etiam (nam & hujus exactionem denuo
Magister usurpabat) penitus abrogaret, & benignius cum subditis agere
dignaretur, quam ut eos bonis & fortunis omnibus spoliari pateretur. Ad
ea respondit Magister: Se sua quoque privilegia a Pontificibus, Cæsari-
bus, Regibus, Principibus concessa, salva sibi velle, quorum auctoritate
& portorium & alia vectigalia suo arbitrio instituere posset. Si id per
civitatum privilegia non liceret, arbitrum necessario esse sumendum.
Suum jus se civitatibus relinquere, merito igitur ab ipsis quoque in jure
suo impediri non debere. Civitates portorium istud eo magis reproba-
bant, quod ad postulationem foederatarum civitatum Hanse jam pridem
fuerat abrogatum, & nihilominus absque consilio publico repetitum. Gra-
ve erat ipsis illud etiam, quod Magister cum paucis primoribus judici-
um publicum, exclusis Ordinibus nobilitatis & civitatum exercuisset,
& ordinem ejus judicii publice constitutum plane pervertisset: Sed hæc
Magister ita diserebat, ut facile appareret, eum de proposito nihil im-
mutaturum. Ægre ferebant etiam civitates singulæ, omnis generis
negotiationes a Cruciferis exerceri, privati quæstus & lucri gratia,
quæ eorum Ordini minime convenirent, eaque in re mercatoribus
maximum fieri præjudicium, & rei familiaris usum interverti. Nec
enim esse hominum nobilium & præsertim hujus Ordinis, mercatu-
ram facere, & sordidum quæstum sectari, sed ideo subditos nego-
tari & opificia exercere, ut haberent, quod Dominis ad statum su-
um comiter conservandum, quisque pro virili ex æquo & bono submini-
strarent. Quærebat vicissim Magister quasi per ridiculum: ecquænam
ellet

L 1 2

esset iusta causa, qua Cruciferis & viris nobilibus mercatura sit interdicta, & equas civitates haberent praeogativarum literas, quibus Cruciferi a commerciis faciendis excluderentur? Constitutum item antea fuerat, ne contuberniis & corporibus opificum publica sigilla habere liceret, id vero Magister & praefecti locorum omnibus promiscue concesserant, unde varii motus in civitatibus oriebantur, ac nonnulli contuberniis obtrudebantur homines suspecti, indigni, & qui ne juris quidem civilis utendi capaces essent. Saepae etiam actum fuerat de extraneis, qui passim in oppidis & pagis mercaturam & opificia exercerent in fraudem & dispendium civium & oppidanorum, factaeque in eam rem publicae constitutiones, pro indemnitate civium & incolarum, quas tantum abest ut Cruciferi floccifacerent, ut etiam Magister eas in album referri & publicari nollet. Hae & similes aliae civitatum querelae, cum earum nulla ratio haberetur, accederent etiam indies plura gravamina, impulerunt tandem civitates, ut de ineunda arctiori concordia, qua se, qua iura sua, qua libertates & fortunas suas, adversus vim apertam & injurias manifestas tuerentur, ibi tum primum intra privatos parietes agere coeperint. Quibus paulo post ordo militaris & nobilitas, suis etiam quique injuriis adducti, se conjunxerunt, uti suo loco fusius demonstrabitur.

Gedanenses
in Litvania
afflicti.

Eodem tempore, cum Gedani pestis nonnihil grassata fuisset, mercatores Gedanenses in Litvania passim detinebantur, eo praetextu, quod ex locis infectis advenirent, & facile aliqua contagione provinciam totam inficere possent. Quamobrem Gedanenses a Magistro petebant, ea de causa apud magnum Ducem Litvaniae per literas saltem intercedi ac effici, ut juxta praescriptum pacis Brestensis viae publicae mercatoribus hinc inde commutantibus liberae relinquerentur, praesertim quod Gedani pestilentia plane cessaret, nec ullus amplius metus esset, ne ab aliis alii inficerentur. Haec intercessio Gedanensibus plane denegata fuit, adeo jucunda erat Cruciferis omnis civitatum vexatio & oppressio, sic ut ipsimet Gedanenses, quanquam literas suas non magnum habituras pondus existimabant, incerta tamen spe ad Casimirum, magnum Ducem perferri petierint, & civibus suis libertatem eam tuto commendi haud difficulter obrinuerint. Quod quidem primum Casimiri beneficium fuit, quo felicibus auspiciis in posterum civitatem eam prae caeteris maxime sibi devinxit.

Simultas
cum Livoniensibus.

Erumpebat tum etiam simultas illa jam dudum gliscens inter hunc Magistrum & Cruciferos Livonenses, cum non ita pridem hoc ipso anno Livonenses Promagistrum Heinrichum de Buckenode, vulgo Schungel nuncupatum, sibi praefecissent, non expectato consensu Magistri Prussiae, cujus in hoc electionis genere praecipua semper fuerat auctoritas. Praetendebant illi quidem, se cum in bello Litvanico versarentur, & omnia periculis plena essent, coactos fuisse, citra longiorem deliberationem Promagistrum dicere, ne per moram, qua sine capite esset provincia, detrimenti quid caperet Respublica. Sed revera illud quod Magister Antecessorem Promagistrum ipsis non consultis neque consentientibus ingessisset, ac postea mortui thesaurum asportasset. Et superveniebant aliae

aliae simultatum causae, ut ferme fieri solet, de quibus prope metus erat, ne in civile bellum erumperent. Interventu tamen Ordinum eo res perducta fuit, ut omnia tantisper utrinque conquiescerent, donec Magister publicum consilium, quod illi capitulum magnum appellabant, indixisset, & ad illud primores Cruciferorum ex Livonia & Germania Mariæburgum evocasset, & ibi de omnibus controversiis constitutum esset.

Sequens annus is est, qui seditionum intestinarum tam inter Cruciferos ipsos cum Magistro, quam inter Dominum & subditos fundamenta Actiones de jecit. Nam cum subditi & nobiles & cives aegerrime ferrent, Cruciferos acerbissime sibi imperare, & novarum exactionum indies nec finem nec modum facere, & alias super alias injurias publice & privatim accumulare, & quo magis ipsi quiritarentur, tanto magis illos saevire, aliorum vitae crudeliter insidiari, aliorum uxoribus & liberis ad stupra & libidines abuti, non poterat fieri, quin tandem patientia toties laesa in furorem prorumperet. Placuit tamen meliori parti nobilium, militarium & civium, nihil prius moliri, quam omnia aequa, amice, benigne, humiliter tentassent. Conveniunt igitur Elbingam ipso die circumeisionis Dominicæ, & rebus diu matureque deliberatis, omnia ea quae desiderare merito videbantur, libello conscribunt. Erant ea ferme capita, quae Rempubicam afficerent, subditorum jura laederent, publicae libertati officerent: nimirum de Republica recte & ordine constituenda, de publico judicio, ut conventum fuerat, celebrando, de privilegiis subditorum fartis tectis conservandis, de novis vestigalibus, portoriis, & exactionibus abrogandis, & similibus. Scriptum hoc Magistro & Cruciferis exhibent, ac supplices petunt, ea quae emendationem desiderant, ad normam & aequitatem revocari. Spes erat aliqua in Magistro, Principe alioquin non malo, onera isthaec ad aequabilitatem & moderationem adduci posse, si is suo, non Cruciferorum, qui simul cum imperio erant, arbitrio duceretur. Illi vero postulatis auditis fremere, & vehementer indignari, sibi a subditis modum gerendi imperii & alia praescribi, quae a sua dignitate penitus essent aliena, quaeque totius Ordinis auctoritatem labefactarent ac convellerent. Nimirum excrevisse licentiam hanc subditorum adversus Dominos, & audaciam non tolerandam. Neque publico haec consensu fieri creditum, sed nonnullorum privatis molitionibus seditionum semina consilari: proinde viderent illi, qui talia officii & fidei immemores molirentur, quam rem inceptarent, ac scirent aliquando haud dubiam hujus incepti rationem sibi esse reddendam. Cruciferi ut & ipsi scirent publico nomine haec proponi & urgeri, non privatis molitionibus, postulant Ordines, ut dies indicatur omnibus tam praesentibus quam caeteris absentibus, quo omnes conveniant, & de Republica libere dicant ac decernant, ibi tum intellecturos Cruciferos, quid privatim, quid publice consideretur. Cum ejusmodi conventus Cruciferis non placeret, & eum in longiorem diem Magister differret, testati sunt Ordines, se nihilominus ex communi consensu conventum habituros, & nolentibus volentibus Cruciferis de Republica consulturos, neque diutius se, suasque fortunas ac libertates opprimi passuros. Sic apparebat magnum instare certamen, cum hi libertatem publicam, publici status emendationem,

onerum abolitionem urgerent, illi vero nihil æqui a se impetrari paterentur.

Diffensio-
nes Crucife-
rorum.

At inter Cruciferos ipsos nihilo saniori mente res gerebatur, omnia discordiarum, simultatum ac digladiationum plena erant, vige-
bant certatim inter eos factiones, sic ut quilibet suæ gentis hominem ad
summos honores evehi cuperet, quo postea major illis esset omnia pro
lubitu agendi licentia. Franci inprimis & Suevi, attractis in societatem
Bavaris, videri volebant cæteris præstantiores, atque adeo soli ad gu-
bernacula sedere, sic ut in cæterorum despectum etiam rythmos propa-
lam proponerent, quibus ostendebant, neminem in eo fratrum Ordine
summum imperium vel dignitatem aliquam merito posse gerere, nisi ge-
nere esset vel Francus vel Suevus, vel saltem Bavarus.

Hic imperare jus est solis
Bavaris, Suevis atque Francis.

Sed post subditorum factam secessionem, deinde seniorum aliquis
hos rythmos satis aculeatos superioribus adjecit.

Nos vero scite lusimus,
Prusliamque scite amifimus,
Acceptum id ferimus solis
Bavaris, Suevis atque Francis.

Magister
Gedanum
profugit.

His factionibus indies crescentibus multum angebatur Magister,
nam & æqua judicabat, quæ ordines postulerent, & ea ipsa, quæ maxi-
me cupiebat, perficere non poterat. Obstabant eis plurimi ex primori-
bus, & ferocissimi quique. Hi neque Magistri auctoritatem multum re-
verebantur, & hominem senem non diu superfaturum existimabant,
quo defuncto sese subditorum rebellium conatibus majori severitate ob-
viam ituros jactitabant. Accidit inter hæc, ut in Consilio Marienburgi
habito, eum his de rebus Magister libere singulis agendi potestatem face-
ret, ut acerrima contentione inter se committerentur, nec multum ab-
esset, quin ad vim & gladios veniretur. Magister animadvertens rem
periculi plenam esse, ac ne in semetipsum furor verteretur metuens, sta-
tim præparato carpento, Mariæburgo clam egressus, sub noctem Geda-
num in arcem advolat. Fuit hoc ad Januarii diem decimum sextum ejus
anni. Rumor statim in urbe percrebuit, Magistrum arcem festinanter
ingressum. Res mira civibus visa est, suspicabantur plerique aliquid sub-
esse, quod civibus aut Magistratui fraudi esse possit. Moris enim erat
Magistris, ut solenniter urbem ingrederentur, & publico civium gratu-
lantium occurso exciperentur, nunc illum clam ac pene in tenebris advo-
lasse, nec civibus nec Magistratu salutatis. Augebat suspicionem, quod
postero mox die Magister Senatum in arcem ad se vocabat. Cives, qui
pejus aliquid metuerent, ac etiam meminissent, qua vi superioribus an-
nis in arce nonnulli capti & ad iniquas condiciones adacti, quaque tyrannide

nide alii contra datam fidem ibi circumventi trucidatique fuissent, inter-
dicunt Senatui, ne se in eas insidias conjiciant, videri sibi id cum Reipu-
blicæ detrimento futurum. Mittunt ad Magistrum & orant, ut hunc
sibi metum (vanum forsitan) adimat, neque cum Senatu in arce tan-
quam in carcere agat, si quid velit, propius accedere non dedignetur,
locum designant in templo Sancti Spiritus, ibi Senatum illi præsto fore.
Ipsi armati in templo Senatus custodiam agunt. Magister qui non igno-
rabat adventum tam repentinum illis suspectum esse, liberaliter respon-
det, se a subditis suis amari quam metui malle, ex arce ad conditum lo-
cum descendit, (alii scribunt, ipsum non venisse, sed cum Senatu per
Legatos egisse,) causam tam repentini adventus exponit, dissensiones
& simultates inter Ordinis sui fratres detestatur, suum periculum osten-
dit, se quidem cupere & civitatibus & nobilitati quam optime consulere,
multaque agnoscere, quæ emendationem desiderent, sed tantam esse ple-
rorumque fratrum perviciaciam, ut in communi subditorum opprimen-
dorum studio ne sibi quidem ipsis constarent. Si Respublica sananda &
in meliorem statum reducenda sit, Ordinum consilio & ope sibi opus
fore: Monet cives & Senatum, ut ipsi in officio permaneant, secum sen-
tiant, secum rem curent, se vicissim operam daturum, ut integræ ipsis
suæ sint libertates, immunitates & privilegia. Illi de Cruciferos in-
juriis vehementer conqueruntur, præsertim quod etiam ipsi Magistro
non parcerent, eumque jam non pro Domino, sed quasi pro servo ha-
bere cogitent, rogant, ut Magister sua auctoritate nobilibus & civitati-
bus conventum indicat, in quo libere de Republica, deque remediis tot
malorum ingruentium inter se consultant. Si Cruciferi pergant insana
consilia sequi, & per eos Magister impediatur, quo minus subditorum
jura tueri possit, sibi rationes cum cæteris Ordinibus non defuturas, qui-
bus & jus suum contra vim injustam & ab injuria vindicent, & fidem
suam ipsi Magistro, uti Domino suo legitimo, constanter probent. Ob-
temperat ille, utpote proprii consilii jam impos, & qui sciret hoc ipsum
jam Ordinibus etiam absque suo consensu decretum esse, diem consilii
publici indicit Elbingam nobilitati & civitatibus. Conveniunt frequen-
tes, & rebus aliis ex sententia Magistri constitutis, quibus existimabant
dissensiones inter Magistrum & fratres tam in Prussia quam in Livonia &
Germania sopiri posse, tandem etiam de federe ad vim injustam unde-
cunque propulsandam, cujus rationes superiori anno pensaverant, con-
stituendo deliberant. Res tanti momenti propter plurimorum absenti-
tiam tota semel confici nequivit, & idcirco alter conventus indictus, ubi
cum Ordines longe frequentiores coisissent, non immerito pro salute Rei-
publicæ ad animum revocabant dissensiones istas inter Magistrum & Cru-
ciferos ac totum pene Ordinem gliscentes, quibus accedebat illud, quod
non ita pridem tres conventus (ut vocant) Regimontanus, Balgenis &
Brandenburgensis, Marefcallum Sambiensem, multis ejus injuriis ad-
acti, loco movissent, & inde factiones extitissent. Recordabantur
etiam quot modis libertates publicæ libidini & ludibrio essent Cruciferis,
qui adeo omnia licere sibi putarent, ut etiam Magistrum, summum prin-
cipem, non tam contemnerent, quam ignominia & injuria afficerent. Ad-
ducebant

Actio Ord-
inum.

ducebant in medium multa, quæ in ipsorum publicam & privatam injuriam, detrimentum & exitium a Cruciferis fuissent nefarie perpetrata, quibus merito adducerentur, ut deinceps communi ope & consilio rebus suis rectius prospicerent.

I.
Gravami-
num arti-
culi.

Inprimis illud omnium animos exulceratos habebat, quod Cruciferi vectigal novum, avarum plane & iniquum, in aggere ad Nogatum flumen, Elbingam versus, sine Ordinum consensu cum maximo ibidem comineantium onere constituissent.

2.

Deinde quod sæpius cum externis Regibus ac Principibus foedera pepigissent, & societates cojissent, publico Ordinum consensu non interveniente, quibus tot calamitatibus, bellis & injuriis subditos implicuissent, provinciam prædæ & vastationi exposuissent, ut ea ad ipsos opprimendos ex compolito facta videri possent.

3.

Tum quod Commandatores sine Consilio publico Magistrum ipsum Plavenium & patrum, privata quadam auctoritate, quamvis de Republica male meritos, & tyrannidis reos, indicta tamen causa loco movissent: Unde alter ad Polonos ac Litvanos transisset, eosque ad populandam Prussiam concitasset.

4.

Quod Magister & Cruciferi sine scitu & consensu publico contra pacem cum Rege Poloniæ initam, sedus cum Litvanis Polonorum hostibus percussissent, & interim dum Rex in Litvanos ducit, rupta pace, militares, nobiles, ac cives coegissent in Regem arma convertere, & Poloniæ fines devastare. Ex quo factum sit, ut Rex bellum Prussiæ moverit, auxiliares Boëmos immiserit, qui Prussiam & Pomeraniam ceteriorem misere devastaverint, cædibus ac incendiis passim compleverint.

5.

Quod nunc etiam Magister & Commandatores invicem intestinis dissensionibus & simultatibus inter se digladiantur, adeo, ut in partes scissi utrinque factiones alant, nobiles, militares, cives, oppida, arces, pro suis partibus occupent, ex quo bellum intestinum, cum subditorum certissima pernicie, metuendum sit, nisi remedium maturius adhibeatur.

6.

Quod Cruciferi contra publicas Prussiæ libertates præsumant Ordinibus nobilitatis & civitatum conventiones publicas interdicere, easque pro conspirationibus, conciliabulis ac clandestinis coitionibus criminantur, cum inde ab initio & nunc ultra hominum memoriam receptum & Ordinibus liberum fuerit, quoties volent coire, & de rebus ad Rem publicam pertinentibus consultare ac statuere, eo saltem excepto, quod ipsius Principis Magistri interlit.

7.

Præterea cum Culmensi Privilegio cautum sit, ut in terris Prussiæ moneta habeatur argentea, & agri mensura Flamingensis, utrumque Cruciferorum avaritia mutatum est, sic ut argentea moneta conversa sit in

in æream, & cum Ordines eam in integrum restitui peterent, contributio publica laudata fuit, monetæ redintegrandæ causa, qua jam pridem exacta, nihilominus monetæ vitium permaneat. Et agrorum mensura ita corrupta est, ut quo spatio olim quatuor mansi censu sint, nunc eodem quinque admetiantur, quod ideo excogitatum est, ut plus censuum ex agris quotannis redigatur, eoque magis coloni prægraventur, & minus agri habeant.

8. Quod Cruciferi contra publicas libertates novam quandam exactionem maritimam, portorium scilicet libræ, cum insigni detrimento non incolarum modo Prussiæ, sed etiam maritarum civitatum præjudicio constituerint, & licet illud ante aliquot annos abrogatum fuisset, nunc denuo tamen & gravius, quam antehac, exigatur.

9. Quod Cruciferi pertinaciter impendant, quo minus secundum pacta conventa, & morem majorum, cuilibet liberum sit frumentum suum, in eo quo ipsi commodum esset molendino molere, & farinam ubi velit divendere.

10. Illud etiam nimis iniquum omnibus videri, quod quoties quis ex rebus humanis decedat, neque masculos hæredes relinquat, mox foemina exclusis Cruciferi contra jus & fas hæreditatem ad se rapiant, quodque nemini illorum, qui masculos hæredes non habent, liceat res suas, fundos, vel possessiones vendere vel permutare, quod profecto sit extremæ servitutis argumentum.

11. Quod Magister Henricus Plavenius Senatum Torunensem per despectum exauctorasset, & novum Magistratum ex sua sententia substituisset, contra juris Culmensis præscriptum & Prussiæ libertatem, qua civitates per se jus habent Senatum allegandi & exauctorandi.

12. Conquerebantur item Elbingenses, quod olim jus ipsis fuisset in fluvio Elbingo, Drauseno & Habo lacubus libere piscandi, quodque custodiam habuissent portæ & muri versus arcem vergentis, quo utroque nunc privati essent.

13. Afferebatur illud etiam, quod idem Plavenius equites duos, nobiles Nicolaum de Renis, & Eberardum de stagno Regio, indicta causa, nulla cognitione, neque juris ordine interveniente, ex privato saltem odio, gladio feriri jussisset.

14. Quod idem Plavenius nobilem quendam e familia Schwelutensi in carcerem conjectum fame & pedore confecisset.

15. Quod præfectus Elbingensis, Henricus Goltleis, Rudigerum quendam clericum Fischuliensem, qui quempiam sui Ordinis Romam in jus vocaverat, virum antiquæ virtutis & fidei, per insidias capi, & noctu in carcere crudeliter trucidari jussisset.

16. Quod idem Vexilliferum quendam Partigerium, cum stipendium suum ex pacto postularet, noctu ex lecto abripi, & in flumine innocentem submergi curasset.
17. Quod Prætor Grebinensis in Curonia, Goswinus Aschenbergus, sedecim viros ordinis Ecclesiastici in flumen coniectos sub glacie concreta necasset, dum de Cruciferorum injuriis apud Pontificem questum Romanam ire constituissent, & jam in itinere essent.
18. Quod prædictus Magister Plavenius Joannem Zollensem, equitem clarissimum & de Republica optime meritum, insidiis circumventum, propter privatas inimicitias, nec causa cognita, nec juris ordine servato, obtruncasset.
19. Quod eodem modo Joannes Haslicht, & Scultetus Neidenburgensis interfecti essent, & eorum bona confiscata, eo quod de injuriis sibi a Præfecto illatis apud Magistrum conquesti fuissent.
20. Quod eodem exemplo alius quidam Eques non ignobilis, Nicolaus Pfeilsdorf a Jacobo Treberger, Thesaurario Mariæburgensi, citra juris ordinem fuisset captus & clam occisus.
21. Quod Præfectus arcis Mevensis aliquot mercatores Polonos, ex nundinis Gedanensibus Posnaniam revertentes, partim interfecisset, partim rebus & mercibus spoliasset, qua re Poloni commoti paulo post fines Prussiae incendiis & rapinis crudeliter devastassent.
22. Quod Guilelmus Stein, Præfectus Torunensis, fabrum quendam trucidasset, quo liberius uxoris ejusdem consuetudine adulter uteretur.
23. Querebatur etiam Jacobus Zahn, Gedanensis, quod Cruciferi patrem ejus in novam Marchiam ire coëgissent, ad construendam arcem Costrinensem, quam rem magno labore multoque sumptu cum propriis impendiis diu curasset, ac in eo opere absens a conjuge, liberis & familia, & veluti relegatus, diem functus fuisset, ideoque hæredes ejus stipendium & impensas in eam rem factas repeterent, Cruciferi quasi pro mercede omnia insuper bona paterna liberis per summam vim & injuriam eripuissent.
24. Recolebatur etiam memoria atrox illud & enorme homicidium Conradi Letzkovii, Arnoldi Hechtii & Bartholomæi Grossi, in arce Gedanensi, sub convivii specie nocturno latrocinio crudeliter perpetratum.
25. Quod etiam post horum cædem viduis & orphanis eorum omnia bona mobilia & immobilia præter jus fasque per summam injuriam erepta fuissent, eo quod hujus cædis querelam ad Ordines Terrarum Prussiae pertulissent.

Communis item est querela per totam Provinciam, quod a Cruciferis, qui jurisdictionis exercendæ potestatem habent, non jure, non ordine, non ratione, non æquitate, sed pro libidine, ambitione, favore, pretio, causæ determinantur.

Quod isti Judices nec civilis nec canonici juris præscriptum sequantur, neque jure meliori subditis uti liceat, quam avaris dominis libeat. Si quis jus Culmenfe tanquam patrum alleget, arroganter referunt, se jus in scrinio pectoris gestare, atque adeo illud subditis jus esse, quod ipsi velint. Si quis procurator causæ jus scriptum vel receptum morem istis judicibus proferat, si displicuerit, continuo advocacy & patrocinio illi interdicatur.

Si procurator ita causam agat, ut clientis ratio desiderat, idque judici non federit, carceres, mulctam, execrationes, interdum etiam atrociora expectare necessum habet.

Pervulgatum jam hoc est, ut in oppidis & pagis juri dicundo Sculteti plerumque præsticiantur, qui Commandatorum commensales sunt, & eorum auribus inserviunt, ex illorum ore jus dicunt. Si etiam vicarios habeant, litium concinnatores, quadruplatores, plebis oppressores. Neque Scabinus, qui affidet, contra quam ille velit ac jubeat, dicere vel mutire audeat.

Cum litigatores ad arbitros eunt, vel bona gratia transigunt, ut finem controversiarum habeant, tam reus quam actor mulctatur, tanquam uterque malæ causæ conscius sibi fuisset.

Si quis vel leviter vulneratus fuerit, & adversarium quacunque ratione motus non accusaverit, utrique a domino mulcta dicitur.

Cum coloni censiti pensionem frumenti vel avenæ jubentur inferre, non illud inferre satis est, quod in eorum agris provenit, sed coguntur ex depositoriis dominorum duplo plus emere, quam alioquin ex suis prædiis comparassent.

Si quis tenuiorum injuria affectus ad Magistrum utpote summum Principem confugiat vel provocet, continuo sciat, sibi vincula parata, vel exilium, vel bonorum mulctam irrogandam.

Excogitantur indies ad opprimendos & emungendos colonos novæ operæ, novæ angariæ, novæ imposturæ frumenti & avenæ vendendæ. Ac licet quis avenam venalem non habeat, necessum tamen est ut emat, vel quam plurimo, & impotentibus dominis revendat, qui suo arbitrio, non vendentis commodo pretium dicunt.

Cruciferi contra publicas civitatum libertates sibi potestatem usurpant, omnis generis mensuras, modios, ulnas, suo libitu constituendi

di & commutandi, & in contuberniis multa pro imperio disponendi, quæ in civitatum necem & oppressionem comparata non obscure appareant.

36. Cruciferi & officiorum præfecti cogunt agricolas, privati compendii causa, non solum merces sylvestres, einares, tabulas, & similes elaborare, sed etiam equis suis ex sylvis in civitates venales transportare, unde fit, ut ipsimet subditi interim, dum rebus suis superesse non possunt, ad extremam egestatem adigantur.
37. Cruciferi passim non solum monopolia omnis generis mercium, contra professionem Ordinis sui in detrimentum & necem civium exercent, sed etiam propolas agunt, & hyeme per proxenetas suos frumentum undique viliori pretio conquirunt, quod vere ineunte peregrinis longe pluris vendant, vel subditis colonis ad sementem faciendam obtrudant.
38. Cum navigationis tempus advenit, non conceditur ulli civium quascunque merces exportare, nisi prius Cruciferi & præfecti suas merces vel ex sententia vendiderint, vel evectionem earum præoccuperint.
39. Præfectis oppidorum, villarum, prædiorum, sylvarum, & similibus, non stipendium, non commeatus, non utensilia præbentur, ut antiquitus fieri consueverat, sed jubentur sibi ipsis prospicere, & ea, quorum indigent, a subditis exigere. Sic oves ab avaris pastoribus lana & cute paulatim exuuntur.
40. Nulla est secundum leges animadversio in publica scelera, superbiam, luxum, fraudes, stupra & adulteria, quæ penes Cruciferos & eorum administratos ac satellites jam nullo vitiorum numero censentur. Nec impunitæ solum sunt scortorum vulgarium conversationes, sed subditorum etiam uxores, filiae & ancillæ variis artibus affectantur, & ad fraudem pudicitiae sollicitantur.

Confœderationis origo. His & aliis compluribus causis permoti tam militares & nobiles, quam oppidani totius Prussiae pro Republica in meliorem statum reducenda, pro jure ex æquo omnibus administrando, proque vi injusta a se, a liberis, uxoribus & fortune suis propulsanda, tandem foedus publice ineunt, idque absentibus etiam denunciant, ac diem rei penitus conficiendæ & literis publicis consignandæ alium constituunt. Interim ne sua consilia ad seditionem vel conspiracyonem adversus Principem per calumniam detorqueri possent, Legatos ad Magistrum mittunt, qui doceant, in quem finem isthæc confœderatio facta sit, nimirum ad dissensiones, intestinas præsertim, tollendas, ad auctoritatem ipsius Magistri factam tectam conservandam, ad uniuscujusque honorem, vitam, familiam, & fortunas ab injusta vi & injuria vendicandas. Petunt ut Magister

gister omnes & singulos in juribus & libertatibus suis tueatur, Commandatoribus etiam & Præfectis officiorum auctor sit, ne quem præter jus, fas, æquum & bonum lædant vel injuriis afficiant. Oratio grata fuit Magistro, qui fidem subditorum erga se libenter agnosceret, & non nisi contra vim injustam, quam naturalis etiam ratio propulsare permittat, Ordines coxisse animadverteret, quantumvis primores, qui Magistro tum aderant, non omnes exempli novi rem probare viderentur. Tandem omnibus mature præparatis, ad Dominicam Judica in Mariæ insulam frequentes Ordines iterum conveniunt, Confœderationis capita in scriptum redigunt, manuque stipulata invicem spondent ac recipiunt, & subscriptionibus & sigillis suis communiunt. Ejus diplomatis contextus, ut in publicis archivis extat, talis est, qualis verbotenus sequitur.

IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDUÆ TRINITATIS. AMEN.

Nos Equites, Nobiles & militares, nec non civitates Terrarum Prus-Confœderationis confœderatæ, infra scripti infra scriptæque, recognoscimus & contestamur publice præsentibus literis, coram omnibus hæc visuris, lecturis, legive audituris, quod nos pro Republicæ commodo & utilitate, in Dei laudem, & Domini nostri Magistri generalis, ac Ordinis & Provinciarum ejus honorem, & omnium nostrorum defensionem, salutem & incolunitatem, maturo consilio, deliberatione præhabita, unanimi scitu & consensu, omnium nostri Ordinis Equitum, Nobilium, Militarium civium & oppidanorum Prussiae, Confœderationem amicam, perpetuam & stabilem, ac societatis communionem, qua in rebus & causis justis & juri conformibus alter alteri fideliter assistat, coivimus, contraximus, coimus & contrahimus vigore præsentium literarum, pro nobis Equitibus, Nobilibus, Militaribus, civibus & incolis, qui nunc in rebus humanis sunt, & in posterum erunt, ac pro omnibus his, qui nobiscum in eodem foedere quandoque esse, & eodem stare volent, uti nos Confœderationem eam in omnibus suis capitibus & conditionibus bona fide, citra dolum malum, factam & inviolatam conservaturos spondemus ac promittimus. Primum, ut unusquisque nostrum, qui foederi subscripsimus, Equites, Nobiles, Militares & civitates, qui quæve Domino nostro Magistro generali subsunt, eidem Magistro & ejus Ordini ea omnia præstent, ad quæ præstanda honeste & legitime obligantur, juxta præscriptum uniuscujusque Privilegiorum, libertatum & jurium. Eodemque modo quicumque nostrum ditionibus Reverendissimorum Episcoporum subsunt, iisdem ea omnia præstabunt, quæ honoris & juris habent obligationem, secundum uniuscujusque privilegia, libertates & jura.

Vicissim nos etiam petimus ac æquum & justum esse censemus, ut Dominus noster nos omnes & unumquemque singulatim suis juribus diplomatum & conventionum literis & immunitatibus uti, frui sinat, prout nos ac majores & prædecessores nostri iisdem juribus & literis sunt donati, ac in libertatem asserti, utque vetera gravamina aboleantur, &

& nova in posterum nobis ne imponantur. Si quis autem insuper nos ad illicita adigere, vel vim adhibere volet, ne Dominus noster id committi patiatur vel conniveat, quin imo nos defendat, ac nobis in jure nostro assistat.

Si vero cuiquam nostrum, qui foederi sumus adscripti terrigenarum vel oppidanorum, vel omnibus vel uni ex Equitibus, Nobilibus, Militaribus, civibus & oppidanis, contra jura, libertates, diplomatum ac conventionum literas, violentia seu vis injusta a quopiam ingeratur, vel res eripiantur, is de vi primum coram Principe nostro Magistro generali conqueratur. Sin actori de vi facta jus non dicatur, neque satis fiat, quod utique Principem benigne curaturum confidimus, is tunc obicit conditum juris dicendi diem, qui semel in anno juris dicendi & vis ac injuriæ vindicandæ causa celebrabitur, & ibidem querelam proponet. Quodsi judicium non rite nec eo ordine constituatur, quo appareat cognitioni legitimæ satisfactum esse, vel si judicii dies impediatur, nec actori jus dicatur, siquidem hoc Ordini equestri vel nobilitati contingat, tunc actor iis continuo, qui sunt ex nobilitate nati majores in terra Culmensi denunciât, ac causam exacte per literas vel nuncium exponat. Quo facto nobilitati & equestri Ordini cum Culmensi & Torunensi civitatibus jus erit ordinem equestrem ex cæteris quoque ditionibus, cæterasque civitates omnes, quæ hoc foedere comprehensæ sunt, ad locum & tempus oportunum convocandi. Quo quidem loco & tempore unusquisque nostrum tam terrigenarum quam oppidanorum præsto adesse & causam audire debet. Quæ si iusta esse videbitur, exinde Equites, Nobiles, Militares, & civitates in potestate sua futurum, pro tuendo jure & honore suo & iudicato faciendo profitebuntur, dabuntque omnem quam poterunt operam, ut is penes jus suum conservetur. Eodem modo si quis ex foederatis civitatibus, civibus vel civitatum incolis, contra juris ordinem, libertates publicas, diplomatum & conventionum literas injuriam aut molestiam passus fuerit, is civitatibus Culmensi & Torunensi rem denunciât ac causam exponat, quæ civitates similiter cum equestri Ordine Culmensis provinciæ potestatem habebunt, Equites & Nobiles, Militares ex cæteris quoque ditionibus cæterasque civitates foederi adscriptas, idoneo loco & tempore convocandi, & causam eodem, quo supra in rebus equestri ordinis expresse dictum est, modo prosequendi. Si cui vero talis acciderit causa, vel ejusmodi vis illata fuerit, ut causa cognita, statum judicii publici diem præstolari non expediat, vel si equestri ordo vel civitates eam ob causam adversus juris ordinem affligantur, vel cujusvis bona per vim supprimantur aut detineantur, eo casu fideliter ac constanter alter alteri in jure suo assistemus, & causam simul eandem omnes suscipiemus, ac ad finem communi opera perducemus, prout hoc secundum rei exigentiam operæ pretium ac necessarium fuerit. Sin autem insuper quispiam nostrum, terrigenarum, civitatum, Equitum, Nobilium, Militarum, civium vel incolarum vi opprimatur, vel corporis læsionem patiat, vel præter meritum aut indicta causa occidatur, quod utique abominamur, id facinus conqueremur coram Principe nostro Magistro

Magistro generali, & vindictam ejus facinoris absque mora exigendam desiderabimus. Quodsi id non obtinuerimus, eo casu spondemus nos, Equestri Ordo & civitates invicem, omnes qui subscripsimus bona fide nos adeo fideliter & serio rem persecuturos, ut publice pateat, nobis omnibus eam rem maximopere dolere, & adversus auctorem facinoris, ejus affines & quorum ope consilioque factum est, in eorum corporibus & bonis, quantum summis viribus poterimus, injuriam vindicatos. In universum autem unusquisque nostrum tam terrigenarum quam oppidanorum, alter alterius commodis studebit, in rebus æquis & justis, ac si quis nostrum quidpiam compertum acceperit, quod terris Prussiæ, nobis omnibus, vel cuilibet nostrorum, detrimento esse possit, id alter alteri denunciare, eumque, ut a malo sibi caveat, bona fide præmonere debet, quam quidem admonitionem quilibet secreto penes se conservabit. Quicquid item in consilio publico a terrigenis & oppidanis unanimiter & more majorum decernetur ac concludetur, id per nos omnes firmiter observabitur.

In quorum omnium fidem & veritaris testimonium, nos Joannes ^{Subscriptio-} von Segemberge, Vexilifer terræ Culmensis, Conradus von Schwen- ^{nes Nobili-} ten, Otto von Plennichow, Augustinus von der Scheibe, Equites, Jo- ^{um.} nas vom Eichholz, Simon von Glasaw, Johannes von der Lynaw, Gunterus von Peteraw, Otto von Heselicht, Georgius von Sehfeld, Jacobus von der Trommeney, Matthias von Genten, Nicolaus Beiersehe, Joannes Rakus, Joannes Schlumenaw, Alexander Machewitz, Joannes Logendorf, Fridericus von Polkow, Bartoldus von der Tuernitz, Petrus Strube, Joannes Mosslek, Nobiles militares, nomine omnium Equitum & Nobilium militarium totius terræ Culmensis.

Joannes von Bayen, Joannes von Ruskaw, judex terrestris, Gunterus von der Delaw, Georgius von der Delaw, Alexander von Ruskaw, Nicolaus Machewitz, Ottho Strube zum Reine, Petrus von Döringswalde, Petrus Rusche von Gardin, Nicolaus von Döringswalde, Matthias von der Lynaw, Georgius von Bezelin, Joannes von der Schlawke, Equites & Nobiles militares terræ Osterodiensis.

Nicolaus vom Buchwalde, Vexilifer, Sigismundus von Wapels, Judex terrestris, Paulus von Tesmanskorf, Equites, Gabriel von Bayen, Rasche von Lincken, Wudisch von Grünensfelde, Clemens von Difes, Nobiles militares terræ Christburgensis.

Rampzel von Crizen, Judex terrestris Risenburgensis, Stiborius von Bayen, Nicolaus Zackeraw, Nicolaus Sonnenberg, nomine Equitum & Nobilium militarium terræ Risenburgensis.

Georgius Scholein Judex terrestris, Tidemannus von Marewitz, Joannes Pfeilsdorf, Matthias von Burckardsdorf, Equites & Nobiles militares terræ Elbingensis.

Gotscalc

Gotscalcus von Schmolang, Joannes von Thuren, Jonas von der Jene, Pascha Swirkotzin, terrarum Dirschoviensis & Mewensis.

Omnes cum plena potestate, jussu & consensu omnium Equitum & Nobilium militarium terrarum Prussiae praedictarum, a quibus missi sumus, sigilla nostra infra hasce literas appressimus.

Subscriptio-
nes civita-
tum.

Et nos Praeconsules ac Consules civitatum Culmensis, Torunensis, Elbingensis, Brunspergensis, Regiomontanae, Gedanensis, Knipho-
viensis, Grudentinae, Strasburgensis, Neomarchensis, Lebiae, Re-
densis, Torunensis novae, Elbingensis novae, Lebniciensis, Welawien-
sis, Allenburgensis, Hilgenbullenensis, Zinthenensis & Landspergensis, ex
plena potestate, consensu, jussu & commissione nostrorum Seniorum,
Scabinorum, civium, incolarum & totius nostrae communitatis, civita-
tum earundem sigilla appendimus.

Ac pro majori securitate & certiori confirmatione spondemus nos
Equites & Nobiles militares omnes superscripti pro nobis & caeteris Or-
dinis nostri praesentibus & futuris, proque omnibus, qui jam hoc foedere
comprehensi sunt, & in posterum eidem adscribi desiderabunt. Et nos
Praeconsules & Consules civitatum praedictarum spondemus pro nobis,
nostrisque Senioribus, Scabinis, civibus, incolis & tota communitate,
praesentibus & futuris, qui nunc in foedere sunt & in posterum erunt,
omnia capita omnesque articulos in foedere expressos, bona & indubi-
tata fide, pro honoris & existimationis integritate, citra fraudem & do-
lum malum perpetuo, firmiter & inviolabiliter conservaturos, & huic
confederationi summis viribus per omnia satisfacturos. Acta sunt haec
& expedita in Mariae insula feria secunda post Dominicam Judica, anno
Domini supra millesimum quadringentesimum quadragesimo.

Reliquae
Subscriptio-
nes.

Inde post ferias paschales Gedanum convenerunt & foederi subscri-
pserunt civitates Dirshavia, Chonica, Stargardum, Mewa, Schweza,
Gedanum vetus, Neoburgum, Lawenburgum, Leba, Hela & Puscum.
Quibus accesserunt Equites & Nobiles militares, territoriorum Geda-
nensis, Lawenburgensis & Pucensis.

Deinceps eadem aestate, ipso die, qui Divo Joanni Baptistae sacer
est, subscripserunt Mariaeburgi, civitates Mariaeburgum, Mariae insula,
Bartesteinium, Schippenbilum, Rasteburgum, Fridlandia & Tucholia.
Accesserunt Equites & Nobiles militares Episcopatus Warmiensis com-
muniter omnes, & ejusdem civitates Heilsperga, Wormditum, Resela,
Guttstadium, Wartembergia, Seburgum, Bischoffsteinum, Alensteinum,
Frawenburgum, Melsacum, Crucisburgum, Domenavia, Stuma, &
ex territorio Balgenfi Philippus von Byseleden & Petrus Tolkyne Equi-
tes ambo.

Diversa Cru-
ciferorum

Foedere hunc ad modum inito & confirmato, omnes jam com-
muniter incolae quasi ex immanissimae tyrannidis servitio paulatim respi-
rare

rare videbantur, quod Cruciferis frenum injectum, & conjunctis publice ^{erga foedus}
omnium animis minor esset ad laedendos & opprimendos singulos auda- ^{affectio.}
cia futura. Et Magister quidem ipse non solum confederationem eam
non improbat, sed promittebat etiam Ordinibus, se ratam illam habi-
turum, cum quod non iniquum existimaret, quemvis impotenti libidini
& injuriae quoquo pacto resistere, tum quod in illorum publico consensu
suam etiam incolumitatem sibi certiore a fratrum insolentia futuram
confidebat. Una cum Magistro undequadragesima Commandatores, prae-
fecti & primores in eadem Confederationem consentiebant, sive quod
Magistro gratificarentur, sive quod conniventibus oculis primum istum
tuendae libertatis fervorem tolerandum putarent, donec melior & magis
idonea contradicendi occasio sese offerret. Cruciferi autem promiscue
caeteri vehementer dolere, obstaculum aliquod suis libidinibus objectum,
furere, & palam Magistri ignaviam increpare, quod is subditis ac servis,
quos Marte ac gladio subegissent, tantum indulgeret, ut etiam adver-
sum Dominos cervices auderent erigere, detestari foedus & foederis au-
ctores, tanquam perfidos & rebelles, & nihil non moliri, quibus arti-
bus, qua vi vel fraude societatem illam expugnarent ac rescinderent. In-
terim nihil de consueta ferocia erga miseros subditos volente nolente Ma-
gistro, remittebant, incendiis, caedibus & injuriis rebelles ad officium,
quod ipsos eo foedere deseruisse jactabant, adigere conabantur, sic ut
illorum insidiis aliquando una nocte diversis in locis septendecim viri,
nobiles & equestres ordinis, qui foederi adhærebant, praediis illorum
direptis & incensis, interficerentur, cum nemini liquido constaret,
quis ejus facinoris nomine esset conveniendus. Multa alia hujus gene-
ris perpetrata sunt non minus crudeliter quam insolenter, quibus confoe-
derationem illam Cruciferi convellendam existimabant. Confederati in-
terim res suas constanter tueri, ac ut quemque compererant, qui sociis
vim, injuriam, necem, clam vel palam intulisset, in illum eadem via
grassari, & seu noctu seu interdiu injuriam vindicare: ac quod foederis
caput erat & fundamentum, illud praecipue urgere, ut dies judicii publi-
ci de vendicanda vi constitueretur, quod tandem magna contentione,
permittente Magistro, obtinuerunt.

Ubi in judicium ventum est, multae passim querimoniae, partim ^{Judicii ge-}
recentes, multo plures autem veteres in Cruciferos productae, de vi facta, ^{neralis exer-}
de injuriis illatis, de uxoribus & liberis stupratis, de parentibus, agna- ^{cium.}
tis & amicis clam trucidatis, de bonis & facultatibus per vim ademptis
& direptis. Sed plurimum ad legitimam cognitionem peragendam ob-
stitit, quod Cruciferi imperio magis quam jure agerent, & a satellitibus
quam a jure causae essent instructiores. Inter caeteros controversiam
habuerat Johannes a Baysen Eques Nobilis cum Episcopo Varmienfi, oc-
casionem lacus piscationi maxime idonei. Episcopus lacum eum per vim
occupaverat, & a Baysenio in jus apud Magistrum vocatus fuerat. Ma-
gister, ut illum emolliret, & a proposito abduceret, promittit se jacturam
ejus lacus illi duplo refarturum, modo provocatione illa desisteret. Bay-
senius plaris aestimans publici foederis auctoritatem, quam privatae rei
emolu-

emolumentum in incepto perstitit, & rem in iudicium deduxit. Abjudicatur lacus Episcopo, Baysenio restituitur. Inde catervatim alii subsecuti, qui de rebus longe prægnantioribus querelas ad animadversionem honoris, corporis & fortunarum pertinentes, ibi ferme manifesta vis, damnum injuria datum, cædes, oppressiones nocturnæ, rapinæ, adulteria, stupra ostendebantur. Nolebant Judices vetera & obsoleta moveri, fuisset enim hoc infinitum, ea saltem, quæ in recenti hominum memoria versarentur, atque adeo quæ hoc ipso Magistro injuste nefarieque perpetrata fuissent, recipiebant. Cum horum temporum actiones recentes una atque altera propolita & disceptata fuisset, & jam ad sententiam procedendum esset, Cruciferi, qui in consilio una assidebant, & cæteri, qui cum ipsis sentiebant, & frequenti comitatu aderant, tumultu statim excitato, magnis clamoribus fremebundi se ex consilio proripiunt, omnemque actionem infectam relinquunt, interminationibus hujusmodi palam additis, nunquam nobiles & oppidanos istos eo die in rebus humanis futuros, quo potestatem habituri deinceps essent, de Fratribus Ordinibus & Cruciferis, quos pro Dominis haberi oporteret, statuendi vel decernendi. Hoc maxime modo iudicium illud publicum, quod omnibus sanis poterat ab impendentibus malis esse remedium, primo per violentiam elusum, nec in posterum, quod memoriæ proditum sit, restauratum, donec tyrannide ista plus quam manifesta plane tandem concideret.

Controversia trium conventuum.

Secundum hæc nulla res majori curæ fuit Ordinibus, quam quo pacto causam trium conventuum Regiomontani, Balgenensis & Brandeburgensis, a Cruciferis dissidentium componerent. Hi discordias perne capitales cum Magistro & Cruciferis exercebant, adeo ut indies metuerent, ne a Cruciferis bello & armis opprimerentur. Moverat eos eadem cum Cruciferis causa, quod publici status emendationem postulassent, quod injustam subditorum oppressionem improbarent, suas etiam privatas injurias dolerent. Ut igitur contra vim se munirent, opem foederatorum Ordinum implorabant. Primum petebant, ut, si a Cruciferis bello peterentur, liceret ipsis ad Regiomontanos se recipere, ac, si Magister eos inde evocare vellet, tantisper ibi defenderentur, donec in publico Prussiæ consilio causam dixissent, ubi se legitimæ Ordinum cognitioni stituros spondebant. Deinde petebant, ut Nobilitas & civitates conjunctis precibus indictionem consilii publici ad audiendam causam suam impetrarent, ejusque adeundi potestatem publica fide illis facerent. Tandem a Magistro precibus efflagitari petebant, ut una cum cæteris Ordinibus illos in jure suo & libertatibus suis conservaret, pristinam omnibus Ordinibus concordiam redderet, ne occasio daretur vicinis Principibus domestica discordia laborantes opprimendi, utque ad eam concordiam firmitus colligendam Magistri provinciales Germaniæ & Livoniæ, qui & ipsi cum Cruciferis Prussienibus similitates alebant evocarentur. Non modo æquum petere visi sunt, sed existimatum etiam pro Reipublicæ commodo & recuperanda Ordinum concordia, vix alia commodiori ratione rem expediri posse. Consilio ab omnibus comprobato, placuit internuncios ea de re ad Magistrum mittere, qui eum a proposito dehortentur,

tur, & ut jure potius experiretur, quam vi ageret, & ad constituendam concordiam non ad perturbandam pacem publicam rationes institueret, accurate moneant. Interim & hospitium & defensionem iis, qui juri & legitimæ cognitioni sese offerrent, a violentia denegari non debere, donec de omnibus controversiis consilio publico decernatur. Sin autem his neglectis Magister conventibus bellum inferre, & armata manu Regiomontanas civitates ingredi vellet, Regiomontanos non videri contra fidem & officium facturos, si tantum militum Magistri in oppida sua reciperent, quantum civibus & hospitibus non sit molestum vel periculofum. Consilium autem publicum primo quoque tempore, tam Ordinibus Prussiæ, quam qui in Germania & Livonia Reipublicæ partes administrant, indicare maxime videri necessarium. Internuncii ad Magistrum missi eo rem perduxere tandem, ut is sancte polliceretur, se vim nulli facturum, sed omnes discordiarum causas, si non amice bonaque cum gratia, at jure saltem & legitima cognitione transacturum, cæteras etiam querimonias Nobilitatis ac civitatum benigne auditurum & quantum fieri possit, emendaturum.

His rebus peragendis conventus Elbingam est indictus ad festivitatem Ascensionis Dominicæ ejusdem anni. Cum frequenter Ordines convenissent, prima acerrima fuit contentio de portorio librari, nec non cæteris vectigalibus abolendis, quibus maxime libertates suas labefactari querebantur Ordines. Magister vero videri volebat, se libertates Ordinibus integras relinquere, vectigalium autem exactionem jure optimo a se usurpari contendebat. Illi contra, eum cum Magister designatus esset, se ubi subditos in potestatem accepisset, libertatem Ordinum juramento sanxisse, eamque se incolumem servaturum spondidisse, hanc libertatem se ab ipso repetere. Magister autem sua diplomata ac privilegia ostentare, & ab iis ne latum quidem unguem decedere velle: Se, cum Magister designaretur, in eas libertates jurasse, quæ tum Ordinum essent, de vectigalibus jam pridem institutis nihil expressum fuisse. Injecta demum mentio, ut incolæ quidem immunes a vectigalibus essent, non autem peregrini. Cum hoc etiam repudiarent Ordines, & omnimodam Prussiæ libertatem a vectigalibus urgerent, fractus tandem Magister Ordinum pertinacia, tempori cedendum duxit, ac immunitatem eam omnibus tribuit. Ordines vicissim receperunt, quotiescunque res postulare, se suis facultatibus & opibus Reipublicæ quam promptissime prospecturos. Ita vectigalium abolitio tum quidem Cruciferis extorta fuit, sed ad speciem magis, quam ut diuturna fuerit ejus libertatis possessio.

Deinde controversiæ trium conventuum cum Magistro tractari ceptæ, eamque in rem arbitri dati, Franciscus Episcopus Varmienensis & Conradus ab Erlichshausen magnus Marefcallus, qui opera Ordinum adhibita id tandem perfecerunt, ut omnes eas controversias, bona utriusque partis gratia, omnium opinione citius & facilius sopirent ac componerent. Super quibus etiam literæ publice confectæ, & sponfiones utrinque interpositæ. Nec minor cura Magistri fuit, ut domesticas quoque

que similitudines, quibus inter se Cruciferi laborabant tolleretur, metu scilicet majoris contentionis, quæ cum Magistris provincialibus imminerebat, ideoque satius videbatur conjunctis domi animis, quam distractis voluntatibus in hoc certamen descendere.

Controver-
sia Magi-
strorum.

Hujus dissensionis inter Magistrum & Promagistros præcipua ferme causa erat, quod ambo Promagistri absque auctoritate & consensu generalis Prussiæ Magistri ad eam dignitatem fuerant evecti. Et Livoniensem etiam alia similitudo impellebat, asportati videlicet ex Livonia thesauri, cujus alibi meminimus. Magister itaque generalis habito in Prussia Capituli concilio Germaniæ Promagistrum exauctoraverat. Is vicissim in Germania Prussiæ Magistrum suo loco indignum pronunciaverat, nimirum, quod is Constitutiones publicas olim a Magistro Wernero de Orfelen communi calculo sancitas violasset, quod in Prussia male & avaro rem administraret, quod discordias & similitudines intestinas cum Conventibus, primoribus Ordinis, ac subditis exerceret. Quibus accedebant multæ privatæ controversiæ, ad quas componendas Conventus indictus fuit Gedanum. Venerunt ambo Magistri Provinciales, Eberhardus de Sansheim Germaniæ & Italiæ, & Henricus Finck de Auerberg Livoniæ. Hunc tamen annales Livoniæ biennio post designatum, non absque errore demonstrant. Multum laboris & operæ tam a Cruciferis & Episcopis, quam foederatis nobilitate & civitatibus impensum fuit, quo gliscenti malo maturius occurreretur, sed frustra fuit omnis suscepta actio, animis præter opinionem nimis vehementer exacerbatis. Itaque paulo post re infecta utrinque discessum est. Interim & nobilitas & civitates varia quoque cum Magistro tractabant, de gravaminibus suis abolendis, & juris ac Reipublicæ ordine meliori constituendo, idque eo diligentius urgebant, quo magis ambo Promagistri dum adestent auctoritatem interposuerant. Quibus præsentibus fidem Magister Ordinibus dederat, se quamprimum facere posset, illorum petitionibus probe satis facturum. Et ipse quidem ab æquitate rerum illarum, quæ petebantur, non erat alienus, sed pervicacia & ambitione primorum ex Cruciferis plane ad alia consilia præceps trahebatur. Et sicut Ordinibus prout volebat satisfacere non poterat, ita nullam in obsequendo gratiam a Cruciferis imbat, utrinque solus & invidiæ & molestiæ expositus. Huc accedebat atrox dissensio cum Magistris Provincialibus, cujus componendæ neque modus neque ratio tum apparebat. His circumventus curis, & fortunæ insipientis injuria oppressus, etiam ipsa senectæ ad mali cumulum accedente, animi morore incidit in morbum, a quo se convalescere posse sperans, si mole tam gravis imperii levaretur, in conventu publico Mariæburgensi, ipso die Nicolai, Magistratu semet abdicavit; ac inde in montem Regium secedendi & residuum vitæ privatim absque aulæ strepitu peragendi consilium cepit. Quo cum proficisceretur, die vicesima nona Decembris, sub initium anni post Christum natum ejus sæculi quadragesimi primi, Elbingæ vitam cum morte commutavit, cum jam undevicesimum annum Magistratui præesset. Ultimo gubernationis ejus anno Fridericus tertius Austriacus Romanorum Imperator dictus est,

Magistri
obitus.

An. 1441.

est, & Vladislaus Poloniæ Rex Jagellonis filius in Ungariæ regnum ascitus. Errant igitur vulgati codices annalium Prussicorum, qui hujus Magistri obitum ad annum 1438. referunt. Acta enim harum terrarum Prussiæ publica, quorum fides extra omnem dubitationis aleam posita est, disertis verbis testantur, quod hic Magister anno 1439. Francofurti ad Moenum, cum Magistris provincialibus in arbitros compromiserit, quodque deinde circa finem anni 1440. cum iisdem Gedani conveniret, ac de rebus communibus tractaverit, deinde etiam die Nicolai in conventionem publicam Magistratum resignaverit. Itaque mense Januario sequentis anni Ordines non cum Magistro, sed cum Episcopis & Cruciferorum Proceribus actiones susceperunt, ubi tum primum obitus Magistri mentio fit, & de novo substituendo deliberatur. Ex quibus certo certius constat, hunc Magistrum finem anni 1440. & initium sequentis attigisse.

Eodem tempore, priusquam novus Magister eligeretur, ab Ordinibus Prussiæ ex consilio publico Legati missi sunt in Hollandiam ob-
Res Hollan-
dica.
naves viginti duas jam antea captas, & damna deinceps subsecuta. Missi itidem in Daniam ob privilegia & immunitates Prussiæ & Cruciferorum Ordini jam olim concessas, & nunc haud parum violatas, nec non ob damna, quæ abhinc aliquot annis per Danos prædantes & latrocinantes in mari Prussis illata fuissent. Cum Hollandis quidem ad certum diem Harniæ conductum in has condiciones transactum fuit: Ut omnes homines omnesque merces, qui quæve interim post interceptas viginti duas naves captæ detentæve essent, tam in Prussia quam in Livonia, libertati suæ restituerentur: Si quis interim pretio se redemisset, pretium reciperet: Ut damnum nomine de captis viginti duabus navibus Hollandi Prussis septem millia, Livonibus duo millia librarum Flamicarum intra quadriennium Brugis in Flandria exsolverent: Ut Legati Ducis Burgundiæ nomine Principis sui sponderent, eam pecuniam ex ejus ditionibus tuto, sine periculo & impedimento evectum iri: Ut si quis Prussorum vel Livonum deinde probaverit, plus damni sibi datum, quam nunc in rationes retulisset, qui damnum dedisset, eodem quo cætera aestimata pretio lueret: Quicquid post captas naves nocitum sit, arbitrio Ducis Burgundiæ & Magistri Prussiæ adjudicaretur: Ut interim Hollandis in Prussiam & Livoniam tuto navigare liceret, ac Prussi & Livonienfes libero commerciorum usu in ditionibus Ducis Burgundiæ more majorum fruerentur: Ut Burgundus & Magister his conditionibus intra sextum mensem subscriberent. Ab Rege Daniæ Christophoro obrenta saltem fuit confirmatio privilegiorum, quæ Cruciferis & Prussis antea dudum a Regibus Haquino, Magno, Waldemaro, & postremum anno 1398. ab Erico concessa fuerant. Cæterum de damnis, quæ Dani Prussis hæcenus intulerant, nihil æqui nunc impetrari potuit.

Diem functo Paulo Rusdorsienfi substitutus est Magister generalis vicesimus septimus Conradus ab Erlichshausen, magnus antea Mare-
Conradus
von Erlich-
scallus, vir alioquin mitis & sedati ingenii, quique nihil intentatum re-
linqueret, hausen.

linqueret, quo concordia inter Ordinem & subditos coalescere posset. Sed & ipse itidem ut Antecessor Cruciferorum fluctibus & ventis agitat, eo ferme quo ipsis libuisset, navem dirigere cogeatur. Cum is die, quæ præcedit festivitatem Paschatos, quarta fuisset electus, Ordines foederati ex Conventu Mariæburgensi ad Dominicam Quasimodogeniti celebrato, Magistrum adeunt, atque ibi Promagistros ambos Germaniæ & Livoniæ præsentem vident, qui re pridem infecta discesserant, sed paulo post audita Magistri morte ex itinere reversi fuerant. His præsentibus, Magistro novam dignitatem gratulantur, subjectionem & obedientiam deferunt, privilegia & jura sua salva præstari petunt. Ibi statim de juramento fidelitatis mota fuit quæstio, cum novus Magister aliam juramenti formam, quam a majoribus usurpata fuerat, præscriberet. Semper enim antehac Ordines dicere juramentum solebant fidei & operarum soli Magistro præstandarum. Nunc Cruciferi subditos per idem juramentum etiam Ordini suo volebant obstringere, quod Ordines terrarum novo exemplo factum penitus repudiabant, cum nullum Dominum ex Ordine Cruciferorum præter Magistrum ipsum agnoscere soliti fuissent. Re aliquandiu jactata, ita tandem convenit, ut more majorum subditi in solius Magistri verba jurarent, & saltem in eum eventum, quo Magister inter vivos esse desisset, interim in fide Ordines se futuros profiterentur, quoad novus Magister fuisset designatus.

An. 1442.

Anno sequenti, cum jam novus Magister Conradus omnes terrarum Ordines jurata fide sibi obstrinxisset, Cruciferi continuo ad vetera vectigalia, tam terrestria quam maritima, quæ non ita pridem abrogata fuerant, repetenda cogitationes adjicere coeperunt. Illorum igitur instinctu Conradus mense Martio Ordines terrarum Elbingam evocat, docet quantos sumptus Prædecessores ejus pro incolumitate Provinciæ fecerint, quibus bellis, expeditionibus, & multis aliis impensis ærarium plane exhaustum esset, proventus autem adeo tenues, ut vix ipse victum tolerare & familiam alere pro dignitate possit. Quamobrem omnino se eo necessitatis adigi, ut portorium maritimum librale & cætera vectigalia restauraret, idque se jure ac merito facere, ex indulto privilegii Hermannus Saltza & successoribus Magistris per Imperatorem Fridericum secundum concessi, quo plenam haberet potestatem in terris Prusiæ vectigalia omnis generis aquatica & terrestria, quoties usus esset, constituendi. Ad ea quanquam cæteri ex Nobilitatis ordine, qui tum aderant, assentirent, nec se Magistrum Imperiali privilegio defraudari velle dicerent, tamen Nobilitas Culmenensis & civitatum Internuncii, nequaquam in novas exactiones consentire voluerunt, sed ampliorem ejus rei deliberationem in consilio publico haberi postularunt. Extracta res est in mensem Aprilem, & a Culmensi Nobilitate & civitatibus, re inter se deliberata non aliud responsum Magistro datum est, quam quod peterent, ut penes eas libertates, in quarum possessione ipsos invenisset, in quas ipsi Magistro jurassent, conservaret, neque ullis novis oneribus prægravaret. Antecessores ejus omnium vectigalium onera liberaliter abrogasse, liberos ipsum cum imperio subditos accepisse, liberos etiam ex

promisso

promisso relinqueret. Cum Magister propositum urgeret, illi vero publicis terrarum libertatibus eo modo vehementer derogari existimarent, censerent etiam, si portorium istud suo loco reponeretur, Hollandos causam arrepturos, quo minus transactioni nuper initæ satisfacerent, quoniam hoc pacto libere in Prussia negotiari non possent, deinde Anglos & cæteros extraneos alio navigaturos, unde futurum, ut sal cæteræque merces, quas illi advectant, cariori pretio sint futuræ, illæ vero, quæ hinc exportari consueverunt, vilissimo: Magister contra transactionem Hollandicam ita scriptam interpretaretur, ut cuivis sua jura suaque privilegia salva essent, Anglos autem cæterosque peregrinos non magis ab harum terrarum vectigalibus immunes esse posse, quam alii in eorum regnis sint, qui cum illis commercari velint; re cum multa disceptatione ultro citroque agitata nihil tum certi constitui potuit. Aliquot post diebus interjectis, Episcopus Risenburgensis, qui hisce actionibus interesset, & nonnulli ex Nobilitatis primoribus, de certis conditionibus mentionem injecerunt, quibus portorium illud admitti posset, nimirum ut ab exteris saltem, non etiam ab incolis id exigeretur. Verum hoc civitatibus nequaquam integrum fuit, quod jam antea repudiatum fuerat, quodque existimarent ea ratione in suos etiam mercatores in Anglia, Dania, Belgio, nova vectigalium onera impositum iri. Magister vero eodem se jure uti in Prussia, quo Reges & Principes in suis ditionibus uterentur, & vectigalia, quæ vellent, constituerent, perhibebat, idque eo minus reprehendendum dictitabat, quod urgente necessitate ad hoc remedium descenderet, quod sæpius Antecessorum plerique usurpassent, nec posse quenquam officium Magisterii pro dignitate sustinere, nisi proventus vectigalium adjuvaretur. Obiciebant civitates, priores Magistros portorium istud librale non ultra hominum memoriam usurpasset, & esse adhuc inter vivos, qui meminissent portorium istud ante annos quinquaginta in rerum natura nondum fuisse, ac nihilominus Magistros & pro dignitate & pro amplitudine muneris officium administrasse, bella multa gessisse, arces & oppida condidisse, multaque præclara secisse, citra subditorum expilationes. Portorium istud primum a civitatibus maritimis inventum in eum usum, ut piratæ latrociniis mare infestantes reprimerentur, quibus jam coercitis nihil ejusmodi onere opus esse. Tandem petebant, ne in præsentibus rerum omnium angustis, quibus Ordines varie premerentur, novas subditis afflictiones adjiceret. His disceptationibus in mensem usque Majum protractis, cum interim etiam calamitiæ non deessent, de privilegio Magistri perperam excogitato & recens confecto, præsertim quod ejus exemplum Ordinibus negabatur, tandem Conradus; Quandoquidem, inquit, per vos prohibeor, quo minus meo jure & arbitrio portorium constituere possim, cedam equidem paulisper, vos aliunde rationes conquirite, quibus sumptus ad gerendum pro dignitate officium suppetant. Tenuit ea consulatio usque in mensem Decembrem, nec quidquam civitates de proposito suo remissuræ videbantur. Itaque Episcopi Varmiensis & Risenburgensis cum Joanne Baysenio, qui quoquo modo rem componi volebant, accersitis separatim ad se civitatum Internunciis in hanc sententiam locuti sunt: Res agitur, amici,

amici, quæ non vos solum, sed etiam omnium nostrorum rationes concernit, eoque maturius expendendum, quid magis ex usu publico videatur. Satis omnibus constat, Magistri ærarium vehementer nunc pecuniis indigere, eas unde conquirat, duas rationes habet, unam quam suo jure usurpare possit, nimirum, ut ex potestate principali vectigalia & portoria constituat, alteram quæ in benevolentia subditorum sita est. Priorem illam cum & mali exempli esse existimatis & vobis alibi periculosam, quo obstinatius recusatis, eo priori vobis animo cogitandum est, quo tandem pacto & periculum omne avertatis, & Domino vestro indigenti suppetias feratis. Alioquin certe utraque ratione plane rejecta fieri non potest, ut inter Dominum & subditos constans & mutua permaneat benevolentia. Quod ut magis ad animum revocetis, id secreto vobis concedimus, quod Magister adversus quinque majores civitates, quas commodis suis obstaré maxime putat, jam pridem citationes Imperiales obtinuit, quibus ad causam violati privilegii dicendam evocantur. Quantæ sit res difficultatis futura, præsertim cum cæteri plerique ab adversis partibus stabunt, vosmet facile potestis intelligere. Melius profecto longeque consultius esset, si portorium abominamini, de aliis rationibus cogitare, quibus Principis inopiam sublevetis. Hac in parte si consilium nostrum desideratis, res in expedito est, si poculentorum falcidia constituatur, cujus pars ad usum Magistri, pars ad civitates & cæteros Ordines proveniat. Sic & vos aliquod inde commodum percipietis, & Magister causam non habebit, ob quam ex Privilegii indulto ad aliorum onerum impositiones descendat. Neque isthæc falcidiæ præstatio perpetua erit, sed in certos saltem annos communi consilio & constituetur & abrogabitur. Sic res denuo in deliberationem protracta est.

Livoniæ In hunc eundem annum Livonici annales Promagistrum ponunt
Promagister Heinricum Finck de Auerberg, sed verius est secundum acta publica rerarum Prussiæ, eum biennio ante Magistrum fuisse designatum. Hic binas expeditiones in Russiam fecit, eamque nemine resistente ferro & flamma longe lateque devastavit.

An. 1443. Hæ actiones, quas diximus, de portorio maritimo multoties variis altercationibus repetitæ in annum sequentem protractæ fuerunt. Sed Portorium cum finis non appareret, ac ea res majoris dissensionis materiam præbiret, quam ut publica concordia retinenda esset, & jam majores civitates Culma, Toronium, Elbinga, mons Regius & Gedanum edictis Imperialibus ad judicium ejus controversiæ cum Principe suo exercendum evocatae fuissent, non utique in ea causa benignum judicem habituræ, ac jam tum appareret, portorium, quod nunc recusabant, paulo post Imperiali decreto sibi impositum iri, falcidiam autem poculentorum omnes Ordines repudiarent, tandem consenserunt, ut Magister portorium istud exigeret eo modo, uti ab Antecessore exactum fuerat, idque perciperetur ab uno Cruciferorum & uno Senatorum in singulis civitatibus maritimis, ac triens in usus civitatum cederet. Vicissim spondit Magister, se deinceps, quoad vixerit, nulla alia vectigalia impositurum

fiturum nulloque alio exactionis genere civitates oneraturum: nisi qua gravior necessitas inciderit, cui consulendæ Magister cum omnibus Ordinibus ex communi decreto operam adhibebit, nec privata auctoritate quicquam constituet. Et ita quidem hic annus deinceps in Prussia quietus fuit, & a contentionibus inter Principem & subditos nonnihil remissum.

Sequens annus nihil de priori tranquillitate Prussiæ immutavit, An. 1444. Polonis autem & Ungaris funestus fuit, Rege illorum Vladislao ad Varnam cum exercitu a Turcis victo cæsoque. Incidit memorabilis illa pugna in ejus anni diem Novembris undevicesimum, eum qui diem beato Martino sacrum præcedit. Post hujus Regis obitum de Regno Poloniae contenderunt Boleslaus Masoviæ Dux, & Casimirus Vladislai fratres. Biennio isthæc contentio duravit, post quod Boleslaus sponte cessit, & Casimiro regnum reliquit.

Nunc ne sequens etiam annus, quo res in Prussia itidem tranquillæ, prorsus a rebus Ordinis vacet, libet hic recensere vaticinium de rebus Cruciferorum tandem pessundandis, hoc ipso anno editum, & in omnibus ferme vulgatis Chronicorum codicibus decantatum, non ut quicquam vel superstitioni vel affectioni dare velim, sed rem simpliciter, uti memoriæ prodita extat, exponam. Erant Confluentiæ (quod oppidum non incelebre est ad Rhenum, ubi is Mosellæ fluvio miscetur, etiam hodie domo Ordinis ejus Teutonici nobilitatum) duo fratres Ordinis, Gregorius Leimingerus Clericus, & Wernerus Eidmansfeldensis Eques, qui multa sæpius inter se de confederatione Prutenica solebant familiariter conferre, sæpe etiam de consiliis contentionibusque fratrum & subditorum in Prussia sermones habere, prout quamque rem ibi gestam literis cognoverant, semper autem dubitare, quisnam tandem rerum illarum eventus aliquando futurus esset. Erat non procul inde in Galliæ confinio Eremita quidam sanctitatis opinione clarus, rerum vero futurarum prædictionibus celebris, hunc decreverunt de rerum Prussicarum eventu clam, omnibus insciis, consulere. Ut suspicionem omnem vitarent, petunt ab Ordinis præfecto missionem paucorum dierum, quibus amicos & domesticos ob negotia quædam inviserent. Qua impetrata vestem continuo mutant, ne scilicet ab Eremita agnoscerentur, & hominem adeunt. Is continuo illis agnitis, primo congressu graviter eos objurgare cœpit, quod vestem Ordinis sui temere mutassent, & se quem futura prævidere existiment, in rebus præsentibus nuda veste fallere voluissent. Illi ubi se proditos vident, hoc ipso magis ac magis de divinationis ejus veritate confirmati, rem ipsam protinus fatentur, qua de causa ad ipsum venerint ostendunt, statum rerum Prussicarum demonstrant, quid optimum factu existimet, quo Prussia fratribus salva sit, exquirunt. Ille aliquantum deliberabundus: In Prussia (inquit) nulla religio, nullus Dei cultus, nulla fides, nec vitæ integritas, denique, ut semel omnia dicam, nullus jam ferme Deus est. Agmina malorum spirituum in comitatu Anseris Bohemici in eam involaverunt, ibi quo magis pennæ isti

Anseris evelluntur, eo latius disseminantur. Et fratres vestri pennis iis maxime delectantur, & earum nitore freti subditos existimant se facilius opprimere posse. Verum hæc consilia in propriam eorum perniciem tandem redundabunt, & ab his ipsis pennis hosti se proditos videbunt. Nimirum hæc omnia Deus optimus maximus suo arbitrio disponit, cui prava & impia omnia maxime displicent. Ordinis enim istius Prutenici religio in speciem simulata nihil jam est aliud, quam superbia, ambitio, avaritia, fraus, injustitia, violentia, & dominandi libido, quibus miseros homines opibus non solum & fortunis spoliant, vita & membris crudeliter mulctant, sed animas etiam proculcata pietate perdunt. Quid igitur de infelici rerum istarum eventu requiritis? an ego plus divinando scire possum, quam quilibet oculatus exemplo plurimorum similium haud dubie sit judicaturus? Profecto magnus ille Deus, qui quid singuli agunt præsens videt auditque, si semel ad vindictam descenderit, uno momento tantum illis eripiet, quantum per complures annos concessit, ob fidei Christianæ propagationem. Dentes illorum, quibus omnia contriverunt (innuens quod eventus postea comprobavit, validas arces & munitiones) confringentur & eruti in cinerem redigentur. Manus ambæ (potentia & auctoritas, quibus prævalebant) amputabuntur. Pede dextro claudicabunt (innuit meliorem Provinciæ partem illos amissuros) & ipsi hostibus suis servient, nec enim cogitabunt de vitæ emendatione, qua poenas a Deo constitutas effugiant, sed prudentes scientesque in perniciem ruent, & in obstinata pravitate tam diu pessum ibunt, donec ne memoria quidem nec vestigium Ordinis in Prussia reliquum fuerit. Cum hac prædictione memorati duo fratres ab Eremita dimissi, & vehementer attoniti, non solum ex eo infelicem commutationem verebantur, quod a multis jam antea didicerant, avare & impotenter in Prussia fratres dominari, quodque hunc Eremitam sæpissime vera prædixisse scirent, sed etiam ea de re fratres in Prussia degentes literis suis, quid portenderetur ab Eremita, sæpius commonefaciebant. Sed surdis narrabatur fabula. Cruciferi enim non modo monachorum delirantium ea signamenta esse dictabant, sed cætera etiam, qua animæ salutis, qua poenæ divinæ essent, haud pensi faciebant, modo sibi liberum esset pro arbitrio subditis imperare.

An. 1446.

Tertius jam agebatur annus, quo inter Cruciferos & Ordines Prusiæ, concordia non injucunda fuerat, cum præter omnium opinionem nova difficultas objecta est, Ordinibus foederatis, ex eo, quo minime speraverant, loco, ab Episcopis scilicet & Prælati Prusiæ, qui nunc de-
 mum confederationem ordinum Ecclesiastica auctoritate disturbare conabantur. Itaque cum hoc anno post Dominicam Judica Ordines Elbingæ conventum agerent, Episcopi illos adeunt, & postquam præfati essent sese quædam cum ipsis acturos, quæ ad omnium illorum salutem pertinerent, Episcopus Varmienfis hanc ex composito orationem habuit: Notum esse vestrum unicuique non dubitamus, Episcopum & pastorem unumquemque divina & humana fide obstrictum, ut subditos & oves curæ suæ commissos non pie solum ad omnem virtutem instituat, sed etiam

etiam si in errorem forte inciderint, uti errare humanum est, ad animæ salutem conservandam in viam revocet. Ea est enim nostra conditio, dura profecto, ut ob vestrum delictum, nisi vos ad officium sedulo reduxerimus, Deo gravissimas in generali illo iudicio reddituri simus rationes. Hæc præcipue causa fuit, qua permoti, officii simul nostri & conditionis vestræ respectum habentes, accurate perpendimus Confederationem eam, quam inter vos sexto abhinc anno coivistis; utpote quam aperte videmus & divino ac naturali juri, & Pontificiis ac Imperialibus sanctionibus, nec non Conciliorum decretis adversari. Quod ut penitus inspiciaitis, siquidem voletis, descriptionem vobis dabimus eorum capitum, quæ vel cum mandato divino, vel cum jure, legibus, fide, ratione & honestate pugnant. Ac ne nostra solum auctoritate moneamini, consulite homines rerum Ecclesiasticarum simul & politicarum peritos. Experiemini, ut speramus, nos & officium nostrum in bene monendo fecisse, & vos abrogata ista confederatione officio vestro, honori fideique utiliter consuluisse. Descriptio, de qua loquuntur, eadem ferme capita continebat, quæ sæpe jam antea, sæpius etiam postea Confederationi fuerunt opposita, ut hoc loco frustra videantur repetenda. Hæc oratio vehementer pungebat Ordinum animos, & plerique indignabantur, nec dolorem dissimulabant, se eorum numero haberi, qui officio, fidei & honori contravenirent. Vulgo quoque creditum, rem eam Episcopis a Magistro subjectam, ut confederationem eo modo in dubium vocarent. Is hanc ob causam aditus, cum se quidem excusaret, Episcopos autem id pro officio fecisse judicaret, ac inde adversus Episcopos indignatio, deinde contumeliæ & minæ exortæ fuissent, quod Ordines qui non minus quam Episcopi fidem & honestatem colere didicissent, quasi perfidos & honoris nota laborantes criminari non vererentur, & videretur motus aliquis major oriturus, tum demum Episcopi consilium suum detestari, Ordines reprehendere, singulati se purgare, quod minime fuisset animi sui sententia, honorem, fidem, vel exultationem eorum fugillandi, ac summo studio illud saltem agere, quocunque tandem loco relinqueretur Confederatio, ne publicam Ordinum inviam incurrerent, & eam, quæ jam apparebat indignationem, quoquo modo sopirent. Tandem Ordines foederati re inter se deliberata in consilio publico, in hanc sententiam Episcopis respondent, ac sermone ad Magistrum converso: Episcopi (inquiunt) non ita pridem sermonem quendam intulerunt, quo nos magnopere offensos tum ostendebamus, nimirum quod non obscure fidei & existimationi nostræ, notam iniuri animadverteremus. Purgarunt se paulo post, suam de nobis opinionem scripto explicarunt, quod scilicet haud secus de nobis omnibus sentirent, ac de viris bonis, fidei & honestatis amantibus sentire fas sit, ac si unquam secus de nobis audirent, quod famam & honorem nostrum ab omni calumnia & injuria essent defensuri. Id nobis auditu fuit gratissimum, & eo confidentius petimus, ut defensionem honoris nostri ita non desint, uti nos ex animi sententia peroptamus. Etenim quemcumque audiverint dicere, vel nos insimulare, quasi contra fidem, contra jus & fas quidquam commiserimus, eum dicant falso nobis calumniam facere, & tale quid comminisci, quod nunquam per rei veritatem sit probaturus.

Episcopis
Foederati re-
spondent.

rus. Ad quem modum nos omnes honorem & fidei nostræ integritatem adversus quemvis obtrectatorem tueri decrevimus. Et hæcenus cum Dominis Episcopis recte nobis convenit. Quod autem interpretationem quandam juribus, privilegiis & libertatibus opponunt, quasi illa secundum Canonicas eorum sanctiones accipienda sint, eam vero velut frivolum plane repudiamus. Tibi autem summo Principi nostro, Conrade Magister, gratias habemus magnas & immortales, quod hac interpretatione rejecta fidem nobis dederis, per te nostra omnia salva futura & illibata. Deinde ad Episcopos conversi: Vos vero (inquiunt) quid hac in parte facturi estis? Nunquid etiam subditi vestri eodem nobiscum jure eademque libertate per vos gaudebunt? Cum annuere viderentur, atqui (referunt) Episcopus Varmienfis sæpe jam multa ignominiose in confederationem nostram passim effutivit, & eos qui in fœdere sunt multis verborum calumniis dehonestavit. Cum ille factum negaret, ac indicem edi peteret, dicebant Ordines, multos hic coram adesse, qui calumnias eas ex ipsius ore non semel audivissent, sed quoniam ejus ingenium nossent, quo quidvis inficiari non erubesceret, nolle se nunc quenquam ejus invidiæ objicere. Id vero ingenue fateri, quoties Magister cum Ordinibus consilia de Reipublicæ statu conferret, malle se hunc Episcopum domi suæ manere, quam consiliis interesse. Sane (inquit ille) & nunc abesse malo, eoque dicto confurrexit, & ex concilio se propripuit. Conradus deinde petiit ab Ordinibus, ut Episcoporum excusationi locum relinquerent, promittens se quoque honorem & existimationem Nobilitatis & civitatum pro virili sua defensurum. Injecit consequenter mentionem ejus, quod superioribus annis propter varias injurias & violentias ea confœderatio coita fuisset. Verum quoniam ea varias nunc pariat offensiones, præsertim quod privatim esset contracta, postulavit, ut Ordines ea sponte sua desisterent, se vicissim publicis litteris, sua fratrumque auctoritate suffultis de libertatibus, juribus ac privilegiis omnibus, plenius illis prospecturum, atque adeo in continentem exemplum ejus cautionis exhibuit. Sed hoc a fœderatis plane repudiatum, ita tunc discessum, & deinceps ab hisce contentionibus fœderis aliquandiu quies & otium fuit.

An. 1448.

Latrones
Gotlandici.

Supra dictum est, quo modo Ericus Pomeranus trium regnorum septentrionalium jacturam fecerit, ex quibus unicam insulam Gotlandiam in potestate retinuit, & jam undecimum annum exul & extorris erat. Ac sicut ipse tam ab opulentia Regia destituebatur, ita ministris & satellitibus haud gravate mittebat, ut quoquo modo possent, sibi ipsis prospicerent. Illi piraticam facere aggressi ut in quampiam navem inciderant, eam sine discrimine interceptabant, merces diripiebant, homines captivos ducebant. Neminem magis direptiones illæ afficiebant, quam nautas & mercatores Prussicos ac Livonienses, utpote qui frequenter in navigationibus suis insulam eam attingunt. Quorum assiduis querelis permotus Conradus eodem tempore Legatos & ad Christophorum novum Daniæ Regem & ad Ericum exulem mittit. Regi Christophoro denunciatur, subditos suos ex Gotlandia damnis affici, res rapi, homines

homines captivos duci, seque necessario cogi, res repetere, & injuriam vindicare, quærit itaque, num ad se res ejus Insulæ pertinere existimet, & si bellum piratis ac receptatoribus inferatur, num illorum partēs suscipere velit. Ab Erico postulatum, ut res raptas restitueret, damna & injurias compensaret, prædationibus in mari abstineret, piratas ne reciperet, nisi armis cogi mallet ad officium, quod sponte ipsum præstare jus fasque esset. His legatis dimissis, paulo post commodum accidit, ut nova rerum commutatione facta Insulanorum piratica sponte concideret. Rex enim Christophorus cum Lubecensibus bellum inferre vellet, nec ex sententia res procederet, Helsingburgi in morbum incidit, ex quo inter vivos esse desinit. Ei successit in regnis Danico & Norvegiano Christianus (quem Dani Christiernum dicunt) Comes Oldenburgensis. Sueci vero Regem sibi peculiarem indigenam Carolum Canuti filium, nobili quidem sed nequaquam regio genere prognatum constituerunt. Ægre hoc ferens Christianus, sequenti anno cum exercitu in Gotlandiam trajecit, ex qua jam Ericus in pacatum decesserat. Ibi arx & urbs Wisby capta, crudeliter direpta, & pene funditus excisa fuit, ac simul piratica omnis ad prædonum internecionem redacta. Hæcenus urbs ea præcipuum fuerat emporium omnis generis mercium, præcipue Ruthenicarum, deinceps in tantum e felici statu depressa, ut nunc saltem rudera supersint, quæ ejus amplitudinis & opulentiae sunt argumenta. Fuerat etiam una ex quatuor primariis civitatibus Anseatici fœderis, ac Prussicis & Livoniensibus civitatibus præerat, in cujus locum postea successit Gedanum, merces autem Ruthenicæ Rigam & Revaliam ferme transferri cœperunt.

Interim in Prussia variæ erant actiones de fortitione fori extra-De foro ex-
nei, quod incolæ hinc usque in ultimam Westphaliæ, vel quocunque transeo actio-
locorum, iudicibus istis, qui se legitimos & quasi nativos liberos sacri Ro-
mani imperii Scabinos nominari volebant, placuisset. Illi iudices cum
alibi, tum in Prussia in quo suis affectabant imperium, quos volebant ad
quorumvis delationem evocabant, vitæ, necis, ac honoris potestatem
sibi usurpabant, non palam, non secundum juris ordinem, sed clandestinis
& delationibus & edictis & condemnationibus plerumque agebatur.
Quæ uti leviter & maligne per calumniam in uno judicio attentabantur,
sic in alio multo levius & malignius ad irritum revocabantur. Inter
ceteras ea præcipue invaluerat calumnia, si quis aliquid arcani horum
judiciorum secus ac ipsi Iudices vellent, evulgasset; is pejus ac si Isidis
sacra propalasset, deliquerat. Ac in tantum istorum iudicum sive levitas
sive potentia processerat, ut & alibi & in Prussia civitatum Magistratus
solis literarum mandatis, quasi ex tripode emissis, adigerent, ad fidejus-
siones uti ipsis placuerat a civibus extorquendas, vel si vades dare non
possent ad eosdem incarcerationis & vinculis constringendos, ut vel
vincti vel vadati eorum se iudicio sisterent. Et nisi Magistratus paruis-
set, ipsemet evocabatur ad tribunal horum iudicum quasi Imperatorium,
ad causam dicendam, cur reum ad vades vel carceres non adegissent. Ac
si eis non visa fuisset justa causa, non solum ad mulctam, quæ dicta fue-
rat pro imperio exigendam, sed Magistratum etiam ignominia notandum
procede-

procedebant. Mox alterius iudicii Scabini, sed ejusdem farinae homines, quibus captivi vel vadati frater, causam fratris, quacunque juris specie probasset, eidem Magistratui mandabant, ut vinctum vel vadatum liberum dimitteret, ni faceret, eandem mulctam, ac honoris & existimationis jacturam irrogabant. Interdum etiam tertii iudicii Imperialis liberi Scabini, id est iudices ab omni jure soluti interveniebant, qui priores iudices in ordinem suo libitu redigebant, prout alterutrius partis vel ambitione vel juramento quidpiam affirmabatur, sic ut non raro tribus quasi nundinationibus istud iudicium perageretur, plerumque autem rei iudicatae nullus appareret effectus. Et extant in archivo Gedanensi litterae quaedam, ex quibus universa horum iudicium vanitas manifesteprehenditur, quas in hoc opere Germanico plenius sum exsecutus.

Origo Juris
Westphalici

Originem ejus juris, vulgo Femerrecht (si modo juris nomine censeferi debet) inde usque ad Carolum magnum referunt. Is enim cum gravia & diuturna bella cum Saxonibus gessisset, eosque ad fidem Imperii & religionem Christianam redegisset, illi nihilominus subinde deliciebant, & ad patrias superstitiones a pueris imbibitas, tanquam canis ad vomitum revertabantur. Qua re Carolus permotus & Saxoniam de novo armis invadens decreverat semel debellare, & vel rebellem toties gentem in fide & officio retinere, vel funditus totam extirpare. Saxones universas suas copias contraxerant, & ultimum experturi discrimen Carolo occurrebant. Pugnatum est ad Albim fluvium pugna admodum cruenta, Saxonibus victis, caesis ac prosligatis. Exercitus Caroli Westphalos maxime persecutus caedibus, incendiis, & agrorum devastationibus, in eas angustias redegerat, ut ultro pacem peterent, nec ullam omnino conditionem a victore dictam recusarent. Pacem eis dedit Carolus, sed cum saepe jam perfidiam eorum fuisset expertus, & existimaret fidem ac religionem per ultimam necessitatem a dubiae fidei hominibus expressam haud fore diuturnam, inter caetera quibus arcebantur, iudices quosdam arcanos & clandestinos constituit in Westphalia, quibus potestatem vitae necisque dedit, ut quemque compertum habuissent, vel a religione deficientem, vel conspirationes coeuntem, aut res novas molientem, vel quodpiam enorme facinus perpetrantem, citra iudicii strepitum, interdum ne auditum quidem, indicta causa, clam capitali supplicio afficiendi. Constituebantur autem hanc ad rem homines probatae fidei & existimationis, qui tanta potestate ad innocentium perniciem non abuterentur. Hoc maxime modo Saxones in officio continebantur, quippe cum saepe praeter opinionem viderent viros primarios in crucem actos aut alio supplicio affectos, quos postea reos defectionis aut violatae religionis comperissent.

Lib. 4. Annalium Bonifacii

Qua de re ita scribit Aventinus: Saxones undique armis circumventi imperata faciunt, & redacti in potestatem quicquid oneris imponatur ferre se recipiunt. Omnes resistentes prosligati, cuncti Transalbiani cum liberis, uxoribus, mancipiis, in Franciam translati, eorum sedes Abotritis, Venedis antiquissimis & conjuratissimis Francorum sociis attributae

butae sunt, perpauci ad Cimbrorum Regem perfugere. Citra Albim decimus quisque migrare iussus est. Decemque tum millia Saxonum liberorum, cum parvis pignoribus, conjugibus, servis, per caeteras passim Germanias distributa sunt. In quorum domicilia gravissimi quique delecti, vitae & morum probitate insignes, ex omni Germania translati, penes quos foret arbitrium & potestas animadvertendi etiam indicta causa in pacis & fidei violatores, religionisque desertores. Inde jus ut vocant Westphalense derivatum, silentio & taciturnitate sacrosanctum. Iudices quos Conscios nuncupant, nescio quibus ceremoniis initiati, se invicem agnoscunt, porro prophanis ritum prodere religio est & pro piaculo habetur. Neque quisquam omnium adhuc inventus est, qui hujusmodi mysteria evulgarit. Parentum avorumque memoria, cum sordidae conditionis quique in album hujusmodi consultorum describuntur, hique passim per caeteras Germaniae regiones, ut collibitum fuit, quosvis licentius, quam boni ferre possent, furti perfidiaeque accusant, indemnatos necant, laqueo & suspendio infamant, hujusmodi licentia antiquata, cohibita est a Principibus nostris, etiam in publico Procerum conventu. Extat Divi Friderici tertii Augusti, Proavi Caroli maximi Caesaris publicum decretum, quo cavetur, ut in posterum, quemadmodum a Carolo magno institutum, morem observent hujusmodi iudices. Saxones quidem hac saeviendi libertate animadvertendique libidine in officio retenti, explosa avita & longinqua superstitione, sacra Christiana receperunt, ipsique in amicitiam & societatem Francorum adsciti, unus cum eis hactenus censetur populus, pacis ac pietatis amore praeter caeteros Germanos egregie insignes. Haec de his Aventinus.

Cum igitur progressu temporis isti iudices liberrimi ea potestate vehementer, ut diximus, abuterentur, & hic etiam in Prussia ad alias res aliaque negotia, quae notionis illorum non erant, frequenter eam extenderent agebant Ordines cum Magistro, ut huic malo remedium aliquod adhiberet apud Romanum Pontificem, in cuius tutela Prussiam esse dicebant, quo subditi Ordinis ab isthoc extraneo iudicio essent immunes. Affirmabat Magister, se jam dudum id ipsum agere, & spem sibi factam de diplomatibus eam in rem impetrandis. Verum illud esse pessimi exempli, quod ipsimet incolae alius alium evocarent, & spreto iudicio domestico, magnis sumptibus, majoribus etiam calumniis in alieno foro divexarent. Proinde ipsimet remedium invenirent, quo domesticorum quisque in officio contineretur, caetera facile expeditum iri. Hanc in rem frequentibus Ordinum suffragiis in publico Terrarum conventu constitutum est: Ut si quis alium quempiam in alienum forum vel in clandestinum iudicium extra Prussiam evocasset, cum probare non posset, jus in foro competenti denegatum fuisse, publice proscriberetur, & perpetuo extorris esset, post proscriptionem autem in Prussia deprehensus capite mulctaretur. Idem constitutum est in eos, qui post causam per arbitros decisam vel transactam, adversarium vel arbitrum in forum alienum evocassent. Sed & Conradus paulo post literas exemptionis a Papa Nicolao quinto impetravit, quibus Ordinis subditi Prussi & Livo-

Abolitio juris extranei in Prussia.

Livonienses a jurisdictione istorum Judicum prorsus immunes esse jubentur.

Causa Hol-
landica.

Hoc eodem anno controversia cum Hollandis jam pridem agitata de damnis captarum viginti duarum navium resarciendis, denuo resuscitata fuit, quod Hollandi variis hactenus modis tergiversati fuissent, neque pecuniam eo nomine promissam exsolverent. Intercellit iterum Philippus Burgundiae Dux, & rem ad eum finem perduxit, ut quando praesentem pecuniam ex priori pacto debitam Hollandi & consortes expedire non poterant, in singulis civitatibus maritimis Prussiae & Livoniae peculiare portorium saltem in naves & merces Hollandicas & ceteras, quae in hanc causam veniunt, constitueretur, donec omnis pecunia promissa inde fuisset exsoluta. Quod portorium deinceps sex annos continuatum fuit.

An. 1449.

Rem cum Hollandis & sociis pacatam rursus intestinae dissensionis exceperunt. Ita nescio quo fato Cruciferi inter bella foris feliciores ferme, quam in orio & pace domestica fuerint. Omnium dissensionum materiam plerumque suppeditabat foedus illud, quod Ordines sui contra vim injustam tuendi causa coiverant. Hinc varia a Cruciferis suscepta consilia, variaeque artes excogitatae, clam & palam, quibus vel foederati in partes diducerentur, vel foedus ipsum vi opprimeretur. Foederati quo magis consensionem suam oppugnari viderent, quam utique hand injustam esse censebant, eo magis viribus & animis coalescebant. Sed neque Cruciferis ipsis idem in eandem rem erat animus, sed in duas ferme factiones secedebant. Qui sanioris erant consilii, sed tamen pauciores, pacem conservandam censebant inter Ordinem & subditos, foedus illud non esse tanti momenti, ut ipsi propter illud inter se ad internecionem digladiarentur, vel cum subditis bellum susciperent, esse rem quae nec ad rebellionem subditorum, nec ad injuriam Dominorum referri jure possit, siquidem illi fidem & obedientiam Principi suo & promitterent & re ipsa praestarent: contra quorundam saltem insolentiam, qui praeter Principis voluntatem, praeter aequum etiam & bonum, avare nimis & crudeliter imperitarent, & imperii nomine ad privatae libidinis intemperantiam abuterentur, quod adeo manifestum sit, ut negari non queat, remedium naturali rationi consentaneum esse comparatum. Prudentium esse interdum & tempori & multitudini cedere, ea ferme a subditis postulari, quae si ab aequis iudicibus aestimentur, per se nec iniqua nec injusta sint, ut nemo indicta causa, sine juris ordine laedatur, trucidetur, bonis spoliatur, ut jus ex aequo omnibus administretur: ut ne inferiores a potentioribus vel ab iis, qui cum imperio sunt, opprimantur. Haec si ipsimet juris & rerum praefecti sponte praestent, si a violentiis & injuriis abstineant, si justitiam tueantur, jus suum unicuique tribuant, nullam amplius subditis causam quiritandi vel coeundi superfuturam, confederationem ipsam, quam nunc tantopere formidant, sponte intermorituram. Probabat hanc sententiam ipse Conradus Magister, & ideo dicitur cum quibusdam ex primoribus

moribus Cruciferorum subscripsisse, utpote concordiae maxime studiosus, & aegro animo ferens insolentiam caeterorum, qui non solum tyrannidem stabilire cupiebant, sed etiam Magistri dicto parum audientes erant. Hi foedus illud ferro & flammis abolendum censebant; non esse illud legitimum injuriae propulsandae remedium, sed conspirationem nefariam a seditiosis & rebellibus subditis initam, & crimini publico laesae Majestatis adnunderandam; auctores foederis gladio plectendos, caeteris fortunas & opes familiares, quibus nimium lascivirent, alia atque alia ratione praecedendas, ut cum rebus domesticis conflictati foederis curam aliquando omitterent. Ac etiam si vis aliqua major adhibenda, majusve periculum adeundum sit, praestare tamen Ordinis nomen & Imperium e medio tolli, atque adeo Prussiam omnem deleri, quam secundum istud foedus auctoritate publica, publico cum dedecore ultro stabiliri, vel rebellibus servis ac mancipiis bello captis, qui canibus curandis vix digni viderentur, tantum facinus conniventibus oculis indulgeri.

His curarum & dissensionum fluctibus oppressus Conradus, cum de Reipublicae tranquillitate penitus jam desperasset, nec istorum motuum finem cogitatione assequi posset, in gravem animi morbum, quo paulo post etiam decessit, incidit. Moris tunc erat, quod alibi quoque sub obitum Conradi Jungingensis attingimus, quoties Magister cum cum vitae periculo decumbebat, quatenus adhuc rationis compos esset, ut ante ejus decessum Ordinis primores de eligendo Successore cum eo deliberarent, & erat ea in re praecipua morituri Magistri auctoritas, quippe qui cum Magistratum gessisset, omnium optime sciret, quantae difficultatis istud munus, & quis potissimum ei sustinendo par esset. Hanc consuetudinem illi tunc etiam secuti, Conradum adeunt, & primum vitam longiorem precati, deinde quoniam mors omnibus communis sit, hortantur, ut si quid humanitus illi contigisset, judicium suum de eligendo Successore, qui praeter caeteris magis idoneus illi videretur, aperiret. Respondet ille, se quidem commune satum, quandoeumque Deo visum fuerit, haud difficili animo impleturum, & eo libentius, quod parum laetitiae toto gubernationis tempore ex ipsis fratribus suis percipisset, quod nunc quidem deplorandum sibi magis quam corrigendum sit, sed non tam se de salute sua quam Reipublicae tranquillitate sollicitum esse. Enimvero (inquit) duo sunt, qui ad hanc dignitatem jam dudum aspirant, & in quos caeterorum oculi ferme sunt coniecti, sed neutrum ex usu Reipublicae futurum arbitror. Alter enim Henricus Comes Plavensis (hunc oportet alium fuisse a superioribus duobus Comitibus Plavensibus, quorum alter Magister magnus, alter praefectus Gedanensis erat, si modo (quod suspicor) non est in libris mendum) acerbissimus est confederatorum hostis, quem si elegeritis, certissimum habebitis bellum intestinum, & nescio quid mali mihi praesagiat animus; alter Ludovicus patruelis meus, ita natura comparatus est, ut ipse potius ab aliis regi, quam alios regere soleat, unde futurum, ut Magister factus inquietissimi cujusvis flatibus plane sit vela daturus. Mallem ego Guillelmum Eppingensem, Praefectum Osterrodiensem. Is vir est moderati ingenii, pacis studiosus, & Reipublicae amantissimus. Sed quorsum

Conradus
Magister
moriturus,
quem suc-
cessorem
commanda-
vent.

me consilium dare vobis attinet, cum sciam nuper Mevæ inter primores fratres tam proterve quam incogitanter conventum esse, ut quicumque deinceps Magister dictus fuerit, inprimis juratus omnem eo conferat operam, omnesque vires ac facultates impendat, ut quacunque tandem ratione, vel cum universæ Prussiæ jactura, foedus inter civitates & Ordinem equestrem aboleatur. Jacturam Prussiæ non semel jam commemorant, quam ego vereor, ne, quod abominor, ipsimet malum sibi vaticinentur. Magna certe calamitas nobis impendet. Nec enim frequens Dei & honestatis contemptus, totque vitiorum cumulus acervus bonam fortunam vel spondent, vel commerentur. Pluris ferme omnibus est superbia, dominandi libido, & alieni appetentia, quam justitia, modestia, & Reipublicæ utilitas. Utinam in monasterii claustro vitam solitariam hæcenus egissem, æquiori certe animo nunc ex solitari vita excederem. Majores nostri Prussiam multis laboribus & difficultatibus, multorum fortium virorum vita & sanguine, a barbaris & paganis pepererunt, nos cum bello partam pacifice possidere possimus, ejus jacturam nimis imprudenter etiam flocci facimus. Deus mentem istis largiatur sanioem. Quod orationis reliquum fuit, in latus alterum se reclinans, gemitibus magis quam verbis explevit. Diverso animorum habitu excepta est hæc a primoribus oratio, alii deliria morientis, vel argumenta saltem pusillanimitatis esse censebant, alii futurarum calamitatum prædictionem verebantur. Neque diu post, circa finem hujus anni Conradus inter vivos esse desit, cum Magistratui pacate præfuisset annos novem: Ultimus eorum Magistrorum, qui Marienburgi apud Antecessores sepulturam habuit, & Prussiam integram obtinuit. Cæterorum nullus in eum locum illatus fuit, nec diu post hujus mortem integra mansit Prussia.

An. 1450.

XXVIII.

Ludovicus
ab Erlichshausen.

Diem functo Conrado, anno sequenti die quinta mensis Februarii, vel ut alii notarunt, vicesima prima Martii, duodeviginti Prussiæ Magister generalis sublektus est, defuncti patruelis, Ludovicus ab Erlichshausen (quo eodem anno Mahometus etiam Amuratis filius Turcorum Imperator dictus est, diversa utique fortuna, cum amborum regiminis anno quarto, alter potiorem Prussiæ partem amitteret, alter imperium Constantinopolitanum acquireret) anno undecimo Friderici Imperatoris tertii, & Calimiri Poloniæ Regis quarto. Ibi tum Ordines confederati de juramento, quod novo Magistro præstituri essent, deliberabant. Nec enim obscure præ se Cruciferi ferebant, arctioribus juramenti vinculis oportere subditos constringi. Decretum est communiter, se non in alia verba juraturos, quam Antecessori Conrado jurassent. Secundum quod inprimis desiderabant sui foederis approbationem, & gravaminum, quæ hæcenus non emendata sed iniquitate temporum aucta fuerant, abolitionem. Præ cæteris exercitium judicii publici quotannis constituendum ob vim arcendam vehementer urgebant. Multi Cruciferorum in ea persistabant sententia, quæ tutior esset, posse nunc certis conditionibus transigi, & aliqua concedi, quæ progressu temporis haud difficulter mutationem essent allatura, ut aliquo saltem modo confederatis concordie conciliandæ causa satisfactum vel in speciem videretur. Verum inter cæte-

ros,

ros, qui pacem & concordiam oderant, Jodocus etiam de Venningen Promagister Germaniæ, qui recens ad nuncupandum novum Magistrum advenerat, de Prussis omnibus uno quasi momento se triumphaturum sperans, vehementissime dissuadebat, ne quid foederatis daretur, rem novam & insolentem eos moliri, vi ad officium revocandos esse, velle sese auctoritatem Ordinis apud summum Pontificem & Imperatorem graviter tueri, neque auxilia sibi defutura, modo non ipse Ludovicus sibi in coercendis rebellibus deesset. Non adeo clam hæc agebantur, quo minus ad foederatos quæ quisque dixerit suaseritve referrentur. Itaque in proximo conventu Elbingensi cum Ludovico graviter expositum, Promagistri Germaniæ, cujus nullæ in Prussia imperitandi partes essent, calumnias & comminationes molestissime se ferre ostendunt, & simul gravaminum emendationem sæpius promissam iterum atque iterum urgent. Conqueruntur etiam amplius de inæquali civium & nobilium, quod illi qui in foedere essent, magis quam cæteri, in omnibus pene causis a Primoribus Ordinis affligantur, cum exprobratione foederis interdum, neque jus suum ab aliis consequi possint. Ludovicus nihil horum ad animum admittit, neque hunc conventum ob ullam aliam causam indictum prætere, quam ut de juramento præstando & Reipublica constituenda deliberatio institueretur: nedum ut talia in medium proferrentur, quæ sibi ac dignissimo Ordini suo tantopere adversarentur, atque adeo auctoritatem omnem non sine existimationis nota derogarent. Et hoc ipsum agebat sibi nuper ab Internunciis nobilitatis & civitatum promissum fuisse. Nunc cum sequius fieri videat, se istorum memorem futurum, & istis Internunciis accepto laturum, si vel in decimum aut ulteriorem annum ultio differenda sit. Hoc sermone graviter Ordines offensi continuo respondent, si cuipiam Internunciorum ob id, quod ex mandato egisset dixissetve, nocitum fuerit, se noxam eam suo omnium communi periculo executuros. Post varias contentiones de juramento tandem conventum fuit. In cæteris nullæ occurrebant rationes, quibus Ordinibus satisfieret.

Accedebat nova altercatio cum Episcopo Varmiensi, qui subditas De Episcopo civitates variis & indignis modis habebat, interim ipse nullius hominis Varmiensi cognitioni subijci volebat, sed Papam saltem & Archiepiscopum judices querela. ferebat. Id vero maxime indignari Ordines, & nullo modo perpeti velle, ut causæ civitatum & incolarum extra provinciam in alienum forum pertraherentur. A Magistro vero perebant, quandoquidem Episcopus ab eo judicari nollet, & sic merito nec ab eo defendi deberet, ut Magister illum missum faceret, sese alia ratione cum illo acturos, & socios foederatos ab ejus injuriis probe vindicatos. His & similibus concertationibus totus hic ferme consumptus erat annus, nec uspiam idoneum hisce malis inveniri poterat remedium.

Interim cum Cruciferi nihil ferrent ægrius, quam Confederatio-Oppugnatio nemeam, de qua sæpius dicendum est, suis libidinibus obflare, quo minus foederis. pro more suo crudelitatem & avaritiam in quovis exercerent, omnem ubique

ubique navabant operam, omnemque movebant lapidem, ut quoquo modo foedere discusso, imperii utut vellent usurpandi potestatem recuperarent. Criminabantur passim foederatos apud Imperatorem, Imperii Principes, & Romanum Pontificem, quasi rebellionem molirentur, non solum contra Dominos legitimos, sed etiam disciplinam conculcarent Ecclesiasticam, novis conspirationibus initis, & fide prorsus profligata: sic ut rerum illarum nova perturbatio ex aula Romana proficisceretur, ob assiduas nimirum delationes Procuratorum Ordinis, qui Romae commorabantur. Hi enim ejusmodi subditorum conspirationibus Ecclesiasticum ordinem, & praesertim Cruciferorum, quo res Christiana maxime niteretur in locis septentrionalibus, pluribus damnis affici, ad extremum etiam labefactari & contemni querebantur, nisi cum primis idoneum remedium adhiberetur.

Legatio
Pontificis in
Prussiam.

Quo circa Nicolaus Papa, qui caeterorum Pontificum exemplo id maxime agebat, ut quibuscunque provinciis vel regnis quacunque servitute vel tyrannide violenter oppressis, Ordo saltem Ecclesiasticus ubique floreret ac dominaretur, Ludovicum Silvensem Episcopum Legatum in Prussiam mittit, qui cum circa finem anni advenisset, Ludovico Magistro & Commandatoribus mandata Pontificis in hanc ferme sententiam exposuit: Certo compertum esse summo Pontifici, in Prussia cultum divinum & libertates Ecclesiasticas vehementer attenuari, & quod inde consequi necessum sit, Rempublicam male administrari, dissensiones & similtates inter Ordines ali, conspirationes coiri, leges novas temere condi, in summum praesudicium ac detrimentum tam rei Ecclesiasticae, & fidei Christianae, quam juris publici. Quapropter se cum his mandatis missum, ut de rebus omnibus diligenter inquireret, causa cognita statueret, dissensiones tolleret, leges fidei & juri contrarias abrogaret, rebelles & dicto inobedientes legitimis excommunicationibus & interdictorum poenis ad officium reduceret: prout mandati Pontificii publicum diploma verbis pluribus praescribebat.

Magister
cum Ordine
bus agit de
Legatione
Pontificia.

Ludovicus audita Pontificis legatione, continuo terrarum Status Elbingam evocat, mandatum Pontificis exponit, & illorum sententias, quid Legato respondendum sit, exquirat: simulans interim sibi rem miram videri, nec unquam harum delationum se quicquam audivisse. Illi ex tempore capto consilio, primum Magistro ad animum revocant, senuper illi tanquam legitimo Domino suo juramentum praestitisse, aequum esse, ut ipsos sua auctoritate adversum has delationes & criminationes, quarum sibi conscii non sint, tueretur; delatores etiam, si quos sciat, nominatim ederet: deinde ut sententiam suam, in quam Legato Pontificio respondere decrevisset, aperiret, quo commodius in communi causa ipsimet etiam de responso, quod in utrorumque rem idoneum esset, deliberare possent. Ad ea Ludovicus, decere, inquit, in quibuscunque criminationibus, quae praeter innocentiam infligerentur, subditos a Dominis defendi, sed hoc in iis causis non intelligi, quae summum Pontificem respicerent, cui in quavis re contradici summum nefas esset. Criminationes ipsae quales sunt, facile eos conje-

conjecturam facturos, ac inde multo facilius responsum idoneum decreturos. Ordines hoc audito, cum non obscure jam animadverterent fabam hanc in foedus suum cudi, quaerunt ex Magistro, nunquid eos perfidiae arguere possit? quibusnam in rebus ipsi tanquam Principi suo legitimo officium non praestiterint? Quaeve sint illae dissensiones & conspirationes, quibus inter se conflictari dicantur? Etenim (inquiunt) si propter confederationem inter nos initam in crimen vocamur, non ignoras eam sciente & consentiente Principe nostro Paulo Rusdorffio, non contra Magistratum legitimum, sed adversus injustam vim, pro defendenda Magistratus auctoritate initam fuisse: quam & patruelis tuus, Conradus, confirmavit, & tute foedere non improbo libertates & jura nostra te conservaturum sancte spondidisti. Causas, quibus ad id foedus compulsi sumus, non semel abunde exposuimus, neque nescis quas turbas, Episcopus Varmiensis, Franciscus Kuschmaltz in tota ferme Prussia per hos jam annos, dum non solum in subditos episcopatus sui tyrannidem immaniter exercet, verum etiam cum tuis clientibus & beneficiariis injustissime agit, eorumque subditos & colonos sua quoque impotenti dominatione & variis exactionum oneribus opprimere conatur. Hunc nos harum criminationum non modo excogitatorem & delatorem, sed omnium communium malorum auctorem esse, facile nobis persuademus. Is malum aliquod jam dudum parturit toti Prussiae perniciosum, interim jurisdictionem tuam, imo Te ipsum Principem suum temere contemnit ac repudiat. Proinde iterum petimus, ut apud Pontificium Legatum causam nostram tuearis, neque nos ad simplicem calumniatorum delationem diris interminationibus aut interdictis opprimi patiaris. Causa enim initi foederis justa est, aequa, & publice utilis, neque pertinet ad fidem debitam Magistratui detrectandam, sed vim & injuriam propulsandam, ut pro legum auctoritate omnium domitae sint libidines, malorum cupiditates coercantur, ab alienis opibus, vita, & familia manus abstineantur. Quod si nos a te in causa justissima desertos perspiciemus, nostrum erit, non solum coram Pontifice vel alio quovis Principe innocentiam nostram defendere, sed etiam injurias, exactiones & caedes, quas ab Ordine tuo perpeffi sumus, pro tuendo foedere palam in lucem proferre. Quod uti cum summo omnium Vestrum dedecore & invidia futurum sit, ita nunc etiam rogamus, ut ad ea praecavenda, benigniorem nostri deinceps rationem habere non dedigneris. Ad ea Ludovicus ira commotus satis incogitanter respondet: Conspirationem eam, quam vos foederis appellatione velatis, & adhuc praefraete defenditis, nemo bonus unquam sciens volensque comprobavit, neque ego sum unquam approbaturus. Quod si justam causam habere vos existimatis de me vel Ordine meo conquerendi, ne dubitetis nobis vicissim non modo causarum abunde esse vos accusandi, sed etiam in pertinaciam & rebellionem vestram animadvertendi. Equidem quod ad praesentem Legationem attinet, nos omnino decet dicto Pontifici audientes esse, vos videritis ne notam secessionis ab Ecclesia vel infamiam inobedientium filiorum, cujus vos paulo post poenitere possit, contrahatis. Tantum haec orationis indignatio in animis quorundam valuit, ut exemplo trium civitatum Marienburgensis, Novae Torunensis

sis & Choiniciensis Internuncii de renunciando foedere convenirent, ac sigilla civitatum earum detrahi literis peterent. Quod quidem caeteri non solum recusarunt, quod metu id potius quam ex mandato facerent, sed etiam denuo arctiori stipulatione inter se coierunt, bonaque fide singuli, qui aderant, promiserunt, se nulla injuria, nullis minis, interminationibus, vel interdictis, passuros eo se foedere abstrahi vel deterreri, sed omnem potius fortunam conjunctis animis & viribus simul experturos. Quae res cum Legato Pontificio renunciata fuisset, in tantum exarsit, ut Episcopum Varmiensem vehementer increpaverit, male & perperam eum & Cruciferos agere, qui ipsum frustra huc pertraxissent, & quasi ludificati fuissent, cum potestatis tantum non haberent, qua in rebelles subditos, in homines seditiosos, exemplum & supplicium statuere possent.

An. 1451. Caeterum domi singulatim Pontificia Legatione examinata initio sequentis anni, die secunda mensis Januarii, Ordines foederati Elbingam Foederati denuo conveniunt, & foedere prius omnium consensu & astipulatione pro se re- renovato, responsum Pontificis Legato seorsim (quando Magister & Ipondent Cruciferi praeter morem sese ab illis sejungebant) scripto comprehensum Legato Pontificio exhibent, cujus haec erat summa:

Vehementer (ajunt) dolemus, quod eo nomine apud summum Pontificem traducti simus, quasi in Prussia cultus divinus & libertates Ecclesiasticae per nos attenuentur, eaque in re fieri nobis injuriam existimamus. Quamquam enim nemo diffiteri potest, continuis superioribus bellis, quae cum Polonis, Litvanis, Russis ac Boemis gessimus, barbarorum inhumana crudelitate templa & monasteria non pauca devastata, direpta & everfa esse, tamen id vitio nobis dari non potest, quod belli calamitas affert. Quin imo demonstrare possumus, nos in ipsis bellorum tam publicis quam privatis detrimentis, quantum facultates nostrae ferre potuerunt, aedes sacras restaurasse, cultum divinum suae dignitati passim restituisse, missarum solennia sedulo procurasse, elemosynas erogasse, atque adeo fidem Christianam ultra centum millia inter vicinos populos prolataffe. Proximo insuper anno Jubilaeo magna hominum multitudo ex universa Prussia, ex una certe Gedanensi civitate, ultra duo millia Romam religionis ergo profecta sunt, ibique non exiguae pecuniae vim profuderunt, quod totum ad propagationem cultus divini & auctoritatem summi Pontificis pertinuit. Deinde quod de dissensionibus & conspirationibus incusamur, id etiam majore cum injuria nostra conjunctum est. Nunquam enim ullius rebellionis vel inobedientiae adversus sanctam Ecclesiam vel Magistratum nostrum rei facti sumus, sed ejus causa saepius & facultates & sanguinem profudimus, nec in posterum honeste profunderet detrectamus. Quod autem ad foedus inter nos initum attinet, ne illud quidem temere vel maligno animo, sed multis gravibus, honestis & necessariis causis adducti & compulsi coivimus. Etenim tribus illud potissimum rationibus nititur, quarum nulla vel ab aequitate, vel a jure, vel a fide aliena est. Primum enim fidem & obedientiam Magistratui praestandam firmissime sancivimus. Deinde si cui vis injuste inferatur, ejus rei

rei vindicem Magistratum constituimus. Tandem si ii, qui cum imperio sunt, injuriam faciant, iis aequum cum caeteris judicium indiximus, quod ex arbitrio Magistri & Consiliariorum ejus in illum habeatur. Si quis hunc legitimi judicii ordinem detrectet, sibi que extra juris praescriptum impune vim facere licere existimet, contra ejus injurias praesidium non immerito comparavimus, ad stabiliendam legum auctoritatem, & publicam inter Ordines concordiam & tranquillitatem conservandam. Enimvero si quis ex Ordine Ecclesiastico Sacerdos vel Canonicus deliquisset, non est propositum nostrum propria auctoritate in illum agere, sed Episcopi eum jurisdictioni committere. Sin Episcopus vim faciat, coram Archiepiscopo vel summo Pontifice conqueri, atque consequenter contra quemvis primum sublimiorem potestatem pro exequenda justitia implorare. Ex quibus satis apparet, nihil nos contra fidem vel Ecclesiae vel Magistratui debitam hac in parte admisisse. Quapropter perquam reverenter petimus, ut per te causa nostra summo Pontifici de meliore nota commendetur, & innocentia nostra tuo testimonio sublevetur.

Non aequis auribus accepit Legatus purgationem eam, existimabat enim, si quid illi ad cultum divinum vel summi Pontificis honorem adjecissent, vel pecuniam Romae distribuissent, id ex debito factum, pro ea obedientia, qua Pontifici omnes essent adstricti. Illud autem omnino perperam agi ostendebat, quod Sacerdotes & Episcopos suis istis constitutionibus de tranquillitate conservanda, & vi coercenda teneri vellent, quod eos ex praeepto divino: Nolite tangere Christos meos; atrectari nefas esset. Tandem postulabat, ut cognitionem foederis sibi committerent, ut ipse rationibus utrinque auditis illud vel confirmandi vel abrogandi potestatem haberet. Ad ea submonuit Legatum Joannes Baysenius, si ad disceptationem veniendum esset, multa in medium allatum iri Cruciferorum facinora, quorum Pontificem ipsum dubio procul puderet, quaeque Cruciferis parum honorifica futura essent, adeo ut magis expediat ea silentio tegere, quam propagare. Itaque Ordinum nomine petebat, ut huic disceptationi superederetur: Si quae sint in eo foedere, de quibus Cruciferi jure conquererentur, de iis Ordines foederatos cum ipsis potius familiariter transacturos. His Legatus, si aliquo modo contentus, si quod in ea animorum constantia parum se profecturum existimabat, rem ad summum Pontificem pro ampliori deliberatione se relaturum recipiebat. Ego potius crediderim, quod aliqui scribunt, ideo tum rem infectam mansisse, quod ipse Magister etiam viam familiaris concordiae, qua ipsemet potius cum foederatis transigeret, quam alium judicem ferret, amplexus, idque Legato denunciaverat. Aegre nimirum ferebat, quod iste Legatus passim per Prussiam non in sacris solum, sed etiam in profanis multa constitueret, & quasi pro imperio gerreret, nec obscure praese ferret, jus universae Prussiae recte constituendae ad neminem potius, quam ad ipsum Pontificem spectare, utpote ex cujus beneficio Cruciferi illam obtinerent. Ut sit, ad hunc modum Legatio Pontificia tum fuit peracta, quae & ipsa non ultima erat ex machinis ad foedus discutiendum vel abolendum comparatis.

Caeterum

Imperatoria
confirmatio
foederis.

Cæterum Ordines foederati cum haud jam obscure animadvertent, quorsum inceptum hoc spectaret, existimarent etiam, quod nunc per Pontificem tentatum fuerat, deinceps etiam Imperatoris auctoritate fieri posse, id prævertendum rati, confirmationem foederis ab Imperatore per Legatos petunt & impetrant. Quod tamen nonnulli volunt anno 1440. initio statim foederis factum fuisse, quoniam literis adscriptus sit primus annus Imperatoris. Nituntur etiam ea ratione, quod in hisce literis non universæ confederationis, sed ejus tantum sit mentio, quam primum duæ civitates Culma & Torunium inter se cum aliquibus coissent. Diversum autem arguit annus Christi MCCCC. quinquagesimus diserte expressus, unde consequens, quod non primo sed undecimo Imperatoris anno, & sic decennio post confirmationis literæ fuerint impetratæ. Mendum igitur est in primo Imperatoris, & dubio procul ita scribi debuit: *Unsers Reichs im Eilsten Jahr*, unde in Germanico idiomate facili errore literarum *Ersten* pro *Eilsten* ab oscitante scriba effingi potuit. Etenim si Ordines foederati confirmationem Imperatoriam antehac habuissent, haud dubium, quin eam & Cruciferis toties foedus infestantibus, & nuper etiam inter cætera Legato Pontificio opposuissent. Quod autem veteris saltem & specialis foederis sit mentio, non absque ratione factum videtur, ne scilicet ea confirmatio adeo recens & hoc denum anno quinquagesimo primo nata existimaretur. Quinimo hoc etiam in confirmatione diserte scriptum est, si Culmenses & Torunenses cum aliis civitatibus & Nobilibus jam coissent, vel in posterum coituri essent foedus, ut illud auctoritate Imperiali ratum haberetur. Utut sit, semel hic illud adnotasse sufficiat.

Judicium
simultaneum.

Dum Cruciferi hanc Legationis Pontificiæ machinam foederis demoliendo foris adhibent, domi etiam ipsam foederis arcem, quæ in exercendo solenni judicio quotannis adversus vim consistebat, convellere cogitabant. Edicit igitur Ludovicus Ordinibus foederatis, ut ad diem decimam Maji Elbingæ sibi præsto sint, cum publici judicii exercendi, tum componendarum, si quæ sint inter Ordinem & ipsos, ac Magistrum extitissent, dissensionum & controversiarum gratia. Ubi condito die ad locum perventum est, foederati primum recusare Judicii formam, quod non eo ordine, nec iis assessoribus, uti jam antea convenerat, constitutum est, deinde petere spatium unius mensis, quo inter se convenire & de singulorum causis & querelis agere possent, quemadmodum ipse Ludovicus superiori anno recepisset; tandem ut non eæ solum injuriæ & controversiæ, quæ ipso Magistratum gerente accidissent, sed multo magis etiam injuriarum superioris temporis æqua ratio haberetur. Ad ea Ludovicus, habita scum iis, qui ex ejus Ordine suspectissimi quique in consilio assidebant, deliberatione, respondit: Se nunc pro tribunali sedere, ut querelas & controversias subditorum adversus Ordinem, primores & præfectos cognoscere & dijudicare velit, & nunc omnibus potestatem de quolibet eorum conquerendi & quemlibet conveniendi facere. Cum foederati judicii ordinem juxta prioris conventionis præscriptum institui urgerent, suspectos assessores, qui mox rei futuri essent, repudiarent,

pudiarent, extemplo Cruciferi qui aderant, & assessores judicii, quandoquidem (inquiunt) judicium, quod tantopere postulastis, præsto est, nec quisquam prodit, qui de nobis queratur, ab omnium querelis, vel vestra ipsorum confessione liberos esse nos intelligimus; eoque dicto & ipsi recessarunt, & commenticium judicium momento dissolutum est.

Mense deinde Julio, allatæ sunt literæ Electorum Imperii, Archi-Novæ foederis episcopi Colonienlis Theodoric, ac Friderici & Alberti, quem Achillem^{is oppugnationes.} Germanicum vocarunt, Marchionum Brandenburgensem, ad foederatos universos, & separatim ad majores civitates perscriptæ, quibus vehementer eorum institutum improbant, idque non alio quam rebellionis publicæ loco ducebant, hortabantur tandem, ut eo foedere, quod perperam contra præscriptum juris & legum, contra Magistratus auctoritatem, contra fidem Principi debitam coitum conspiratumque esset, penitus desisterent, nisi tandem aliquando ejus intempestivæ pertinaciæ dignam animadversionem cum suo magno malo atque perniciæ experiri mallent. Secutæ sunt paulo post etiam literæ Friderici Imperatoris, qui jam antea publico diplomate foedus approbaverat, in quibus etiam comminationes & gravissimæ indicebantur mulctæ, ni ea conspiratione absteretur. Scripsit etiam magnis cum interminationibus Papa Nicolaus tam ad Ludovicum Magistrum, quam ad Episcopum Varmiensem, Magistrum quidem objurgans, quod Legatum sacro sanctæ sedis, ex Prussia, re infecta, improbabili exemplo dimisisset, neque in rebelles subditos, ethnicis etiam deteriores, animadvertisset, ex quo suspicari liceret, ipsum ejusdem conspirationis fautorem esse; mandans itidem severius, nisi hostis Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedis apostata haberi velit, ut in posterum mandatis ejus accuratius pareret: Episcopo autem mandans, ut foederatos admonitionibus, minis, mulctis, interdictis & excommunicationibus, quantum possit, ab instituto revocet, ac in eos, qui dicto non sint audientes, poenarum executiones extendat, & omnino ita se comparet, ne per foedus istud Respublica Christiana quidquam faciat detrimenti.

Foederati, tot interminationibus ab omni latere fulminantibus, Actiones cum Magistro. quanquam isthæc omnia compositæ a Cruciferis subornari non obscure intelligerent (ad quid enim alias Papa, Imperator & alii Principes res Prussicas tantopere curarent?) tamen ut omnia prius benevolentia experirentur, quam extrema tentarent, in conventu publico Elbingensi, Magistrum iterum atque iterum impense rogant, ut habita benigniori ratione eorum omnium, quæ in utramque partem ex his concertationibus evenire possent, ipsemet rebus his alium modum præfiniret, quo inter Principem ejusque Ordinem & subditos concordia conservaretur, & ipsemet fidelium subditorum innocentiam apud Pontificem, Imperatorem & cæteros Principes excusaret, & omnem sinistram suspensionem eximeret, ne sibi ipsis necessitas imponeretur sese palam purgandi; vel saltem si id facere vel nollit vel non posset, consilium ipsis daret, quod hac in re optimum sibi videretur, si id e Reipublicæ commodo futurum sit, parituros se pollicentur. Ad ea Ludovicus: Equidem (inquit) literas tam Pontificis

ficis quam Cæsaris ac Principum cum fratribus meis accurate perpendi. Eæ ut duriores vobis prima facie videri possunt, ita si rectius ponderentur, nihil illis iniqui, sed iustum potius & æquum contineri persuasum habeo. Postulant enim foedus a vobis auctoritate privata coitum bona gratia dissolvi, vel inter nos ea de re amice vel per arbitros transigi. Si per vos steterit, quo minus alterutrum fiat, maximam inde offensionem vobis conciliabitis, cum summo certe, quod mihi videre videor, & vestro privato & totius provinciæ publico & incomparabili detrimento. Ajunt enim diserte, foedus istud contra fas jusque, contra publicas libertates, sanctiones, constitutiones, & bonos mores coitum esse. Vos quidem ipsi negare non potestis, conspirationes & conventicula publico nostro juri contraria esse, nec executionem juris a quoquam alio, quam ordinario Magistratu præstari debere. Quibus omnibus posthabitis, quam grave sit, & Ecclesiæ Præsidi, & imperii Gubernatori repugnare temere, ipsimet ex eventu rerum alienarum prudenter velim æstimetis. Mea quidem opinione longe tutissimum est eas sequi rationes, quibus & offensio tantorum Principum vitari, & res vestra tranquillo statu domi manere possit. Quod hoc modo facile futurum existimo, si vos sponte vestra foedere destiteritis, & nos abunde ac idonee vobis caverimus de juribus, privilegiis, libertatibus vestris probe conservandis, deque injuriis a nemine inferendis, vel si a quopiam nostrum inferantur, jure vindicandis. Hac ratione & Principibus tantæ Majestatis celeriter satisfaciatis, & me meosque fratres causæ & innocentiae vestræ adversum omnes homines acerrimos & constantissimos habebitis propugnatores. Postea litterarum exemplum edidit, quibus exauctorato foedere, libertatibus & privilegiis illorum cavere vellet. Erant autem ejusdem generis, cujus antecessor eandem in rem diploma Ordinibus exhibuerat. Foederati his auditis, & iis breviter refutatis, quæ contra foederis institutum allata fuerant, inter alia illud etiam adjecerunt, quod ejusmodi foedera contra fas jusque censi non debeant, illud etiam argumento esse, quod confœderatio Procerum & Nobilium Regni Sueciæ in simili causa per Imperatorem & Papam solenniter fuisset confirmata. Cæterum ad cautionem propositam quod attinet, de ea amplius cum iis, quorum interesset, deliberandi spacium sumptum est. Atque ita res in sequentem annum dilata, sed quod nihil interim æqui a Cruciferis impetrari posset, aliæque intervenirent alias impedimenta, cautionis hujus ratio demum repudiata fuit.

Quod autem de Confœderatione Suedica in rem suam afferunt, ita se habet. Cum Albertus Sueciæ Rex per tyrannidem & avaritiam impotenter regnum administraret, & ad consilia, dignitates, & munia Regni, exclusis indigenis, externos & novos homines plerumque adhiberet, qui suum potius privatum lucrum, quam Reipublicæ commodum procurabant, indigenæ verò non solum contemptui haberentur, sed continuis etiam & immodicis oneribus & exactionibus opprimerentur, primum inter plebem, mox etiam inter Nobiles & Primores, indignatio exorta, complorantes calamitates & injurias suas. Quas cum ad Regem & Consiliarios ejus retulissent, verba & contumelias plerumque, non ra-

ro

ro etiam qui tenuis conditionis essent, verbera reportabant, nobiles matronæ & virgines sordidissimo cuique ex administris & satellitibus Regis invitæ vel per vim locabantur. Rex & Consiliarii extorserunt omnem substantiam auri & argenti ex toto regno corradebant, & trans mare mittebant, ut non solum ærarium, sed etiam privatorum facultates penitus exhaurirentur. Rex insuper trientem omnis agri publici privatiq; volentibus nolentibus possessoribus, suæ mensuræ addicebat. His & aliis injuriis Nobiles & Primores Regni confœderationem contra vim injustam coiverant. Quo comperto Rex tum demum ad cædes, proscriptiones, confiscationes bonorum progressus, complures crudeliter & inhumaniter habuit, inter quos Regni facile princeps Magnus Stuer proscriptus & extorris factus in Prussiam confugit ad Cruciferos, qui tum Gotlandiam obtinebant, cui Insulæ Magnum exulem præfecerunt. Hæc omnia Sueci cum per Legatos suos apud Pontificem & Imperatorem conquesti fuissent, illi non solum confœderationem adversus tyrannidem probabant ac confirmabant, sed etiam Daniæ Reginam Margaretham adhortabantur, ut Suecorum oppressorum tutelam ac patrocinium susciperet, eosque contra tyrannidem armis defenderet. Unde factum, ut paulo post Regina Sueciæ quoque Regnum invaderet, & Albertum prælio devictum in potestatem & carcerem redigeret. Quæ de re plura alibi commemoravimus.

Anno igitur sequenti, cum foederati animadverterent, dissensio-
nem eam, qua cum Cruciferis conflictabantur, indies magis ac magis
exacerbari, illos interim non desistere apud Imperatorem & Germaniæ
Principes invidiam sibi consilare, atque etiam confœderatos, & quosdam
ex principibus sollicitare, ut a foedere desisterent, quorum aliqui pollici-
tationes Cruciferorum secuti, fidem prius sancte juratam prostituerant,
de novo communi consilio Legatos ad Ludovicum mittunt, ut de summa
rei semel amice & bona cum gratia transigerent, vel certe rationes ini-
rent, quibus ipsimet innocentiam suam apud Cæsarem & alios defenderent.
Legati, repetitis primum actionibus superioribus, rem indignam
esse conqueruntur, quod toties promisso solennis judicii exercitio per
ipsum Magistrum & fratres eluso, per injuriam oppressis legitimum præ-
sidium ademptum sit, ac iterum petunt, ut iis, qui justam conquerendi
causam habent, ex æquo & bono satisfiat. Hic Magister Legatos inter-
pellans ex tempore subjicit, se importunis foederatorum postulationibus
adductum, judicii publici exercitium eo animo indulsisse, ut periculum
faceret primo anno, qua ratione res deinceps esset successura, diem etiam
audiendarum causarum constituisse, ac pro tribunali confedisse, adfuisse
Primores & Præfectos ferme omnes, si quis conquestus fuisset, se jus
illi dicturum fuisse, itaque nunc se promissis solutum esse. Nega-
bant illi judicium ordine constitutum fuisse, plerosque autem, qui
inter reos essent, subsellia judicum occupasse: itaque foederatis in-
tegrum non fuisse, iudicio tam suspecto sese fortunasque suas com-
mittere. Deinde addiderunt Legati, molestissime foederatis accidere,
quod experiantur, variis artibus, pollicitationibus, minis, ac persuasio-
bus,

Qq 2

An. 1452.

Legatio foederatorum ad Magistrum.

bus, multos ab ea animorum mutua conjunctione, quam ultra duodecimum annum constanter cum Reipublicæ commodo conservassent, alienari, distrahi & dissociari, neglecta ipsius Magistri auctoritate, qua receperit eos in juribus & libertatibus suis perpetuo conservatum iri: illud autem etiam acerbius ipsis accidere, quod passim apud Principes perfidiæ & rebellionis arguantur, Pontificiis interminationibus affligantur, in publicis concionibus a suggestu maligne admodum & maledice proclamantur. Enimvero, inquiunt, antecessorum tuorum tempore nunquam Prussia tantis afflictis fuit calamitatibus ab hostibus & extraneis, quantas hodie perferimus ab ipso Ordine & Cruciferis. Et quamvis sæpissime majores nostri bellorum fortunam, cædes, latrocinia, populationes, devastationes, uxorum & liberorum deprædationes ac rapinas pertulerint, a Tartaris, Moscis, Litvanis, Polonis & Boëmis in angustias redacti, omnes tamen superiores calamitates, ne conferendæ quidem sunt cum isthoc malo, quod tandem ex hisce dissensionibus intestinis eventurum veremur. Nos nostra memoria etiam facultates omnes contulimus, quinimo mundum muliebrem, aurea & argentea ornamenta corporibus uxorum & filiarum nostrarum detraximus, & pro consequenda pace & redimendis arcibus ac captivis prodigimus: sed mala nobis pro gratuita benevolentia redditur gratia, adeo ut pro fidelissimis obsequiis nunc homines omnium ingratis nuncupemur, nunc nos illi, pro quorum incolumitate fortunas & capita projecimus, pedibus ferme proculcent, & non solum libertate nos privatos, sed selavorum etiam more in servitutem redactos, imo ne canibus quidem pares esse velint. Id quidem tibi, Ludovice Domine, conquerimur, quem id vindicare & ad meliorem statum reducere Magistratus admonet, nisi feceris, Deo omnium iudici vindicandum aliquando commitemus. Nos tibi tuisque Prædecessoribus ita dicto fuimus audientes, ut in bellis etiam non necessariis vitam & sanguinem pro vobis impenderimus, eoque adhuc fumus animo in te tuoque Ordine juvando & pro viribus defendendo, ut de summo nostro studio, ubi opus fuerit, nihil simus remissuri. Neque mirari velis nos tantopere conjunctionis publicæ defensionem urgere. Scimus enim eam justam & æquam, scimus cum Reipublicæ commodo, cum tua dignitate conjunctam esse. Superioribus annis atroces erant ortæ injuriæ inter Paulum Rusdorsensem bonæ memoriæ & cæteros fratres cum collegiis Canonicorum, cum Promagistris Germaniæ ac Livoniæ, gravissimis de rebus, & omnino ad perniciem utriusque partis spectantibus: cum nusquam appareret remedii locus, nobis, qui in fœdere eramus, rem omnem terminandam ac componendam commiserunt, composuimus, transegitur, bona utrinque gratis discessum est, permagnæ actæ gratiæ, fœdus omnium ore celebratum, quo universæ Reipublicæ salus, dignitas & auctoritas colligatæ & coadunatæ viderentur, sine quo Respublica mutuis odiis ac simultatibus plane concidisset. Nunc saluberrimum inceptum ad conspiracyonem, ad seditionem & perfidiam referunt ii, qui huic conspiracyoni salutem suam acceptam debent. Enimvero quemadmodum tunc opera nostra, collegiis cæterisque statibus sua libertas, suæque tranquillitas restituta fuit, ita nunc etiam haud iniquum fuerit

ab

ab illis nos contendere, ut vicissim pro conservandis juribus ac libertatibus nostris annitantur. A te vero enixe petimus, primum ut libertatem a majoribus traditam nobis integram ac inviolatam conserves, deinde innocentiam nostram a calumniis defendas, criminationes & proclamationes publicas, quibus existimatio nostra enormiter læditur, aboleas. Sin autem nec in te, nec in cæteris, quorum interest, præsidium nobis erit, a nobismet ipsis, quod auxilii reliquum est, petemus, causamque nostram ubicunque locorum opus fuerit, adversus quoscunque homines non minus constanter, ac animis quibus jam dudum nos conjunximus, uti bonos viros maxime decet, tuebimur ac defendemus. Illud tandem tibi certissime persuasum esto, cupere nos & omnibus optare votis, ut salvis juribus nostris, salva auctoritate tua, concordiam & amicitiam tecum colamus, ac solidam obsequentiam & venerationem tibi ut Principi nostro semper præstemus, & Reipublicæ statum tranquillum, quantum in nobis est, perpetuo conservemus.

Ludovicus his auditis, quanquam Legati responsum enixe flagitarent, tamen causabatur nunc absentiam Consiliariorum fratrum, nunc protectionem in Pomeraniam necessario suscipiendam, mox etiam congressum cum Poloniæ Rege, qui Dibaviam adventare dicebatur: cum interim Fridericus Imperator denuo literis majores civitates hortaretur, darent operam apud Confoederatos, ut fœdus aboleretur, & Magistro integrum in subditos imperium restitueretur, nisi malint rigorem juris adversum se exerceri. Fœderati autem nihil interim a proposito remittentes, in eo perstabant, ut æquum jus inter omnes summos, pariter & infimos constitueretur. Tandem a Junio mense in Augustum usque re protracta, & diu multumque deliberata, Ludovicus ad legationem Fœderatorum responsum dedit, quod fuit hujusmodi.

Omni ferme orationem vestram eo spectare animadverti, cu-
pere vos amicitiam & concordiam publice colere, obsequium & vene-
rationem nobis debitam perpetuo custodire. Ego vero Deum testor,
me non esse alio in vos animo, quam me meosque Prædecessores erga
fideles subditos esse decuit, nec quidquam non a me expectetis velim,
quod jure, & honeste, & candide, postulare possitis. Cæterum non
ignoratis, quibus causis adductus summus Pontifex noster Legatum suum
in Prussiam, omnium inter nos discordiarum componendarum gratia,
miserit. Ejus cognitionem quo libentius, uti par erat admisimus,
eo vos obstinacius, quod minime decuit, recusastis. Jam per annos aliquot
scriptis, querelis, legationibus, responsionibus inter nos ultro citroque
disceptamus, sed tantum abest, ut aliqua iis modis concordie ratio
inventâ sit, ut dissensiones & simultates indies fieri videantur majores
& molestiores. Si quid enim nobis æquum bonumque visum fuit, id
plerumque vobis displicuit; ea vero, quæ vos pro commodo vestro
in medium attulistis, non itidem e re nostra existimavimus. Ita nempe
comparatum est inter omnes homines, ut nemo suæ rei iudex idoneus
esse videatur. Si superiores actiones utrinque coram iudice competenti
esse videatur.

ventilatae fuissent, equidem minime dubito, quin jam & vos eam, quam tantopere desiderare vos prae vobis fertis, concordiam & tranquillitatem nacti essetis, & nos de vestra erga nos fide eo minus dubitaremus. Judex enim, qui cognitionis potestatem & rei judicatae executionem paratam haberet, facile partem alterutram ad parendum judicato compulisset. Confederatio quidem vestra disertis verbis disponit, si quis vestrum injuria quavis sit affectus, vel a nobis vel ab Ordine nostro, illum jus appellare, & juri acquiescere debere. Vulgo etiam fertur, confederationem vestram saltem contra vim & injuriam coitam esse. Quisquis igitur jure vobiscum volet contendere, is neque vim inferre neque injuriam affectare videtur. Hoc si nunc etiam estis animo, conscribite omnes & singulas injurias, quas a nobis & Ordine nostro perpeffos quiramini, nos vicissim rationes nostras opponemus: eamus ad judicem, cognitionem patiamur, equidem sancte spondeo, me judicato probe satisfacturum; idem si vos facietis, facilis erit & expedita via ad concordiam recuperandam, & dissensiones omnes abolendas. Quodsi judicem non satis idoneum existimatis summum Pontificem, quia longius abest, sane Caesarem non recusamus. Quinimo quemcumque ex illustrissimis Imperii Electoribus, vel Principibus aut Episcopis, utrique parti non suspectis, judicem vobis ferimus. Sin domi rem transigi cupitis, habemus tam in Livonia, quam in Prussia Episcopos, viros pios & prudentes, quos arbitros eligere possumus, additis utrinque pari numero viris discretis, qui illis sint a consilio. Sin nihil eorum omnium, quae diximus, vobis placet, illud etiam non recusamus, ut viros duos Nobiles hujus provinciae ex parte nostra constituamus, vos totidem vestro arbitrio deligatis: in eos juramento, quo nobis obstricti sunt, relaxato, causam totam compromittamus. Si bona cum gratia poterunt inter nos transigere, res absoluta erit: sin minus, sententiam ex compromisso ferant. Quod si ipsi inter se convenire non possint, summus sit arbiter vel Pontifex, vel Caesar, vel quisquam Principum, qui utrique nostrum placuerit, litem dirimat. Haec ejus mihi videntur generis, ut non solum aequissima sint, sed omnem vobis aliam, si recusabitis, innocentiae praetendendae rationem praedicant.

Legatorum
responsio.

Ad ea Legati respondent, foederatos minime jus subterfugere, modo judicis non suspecti copia esset. Nam quod ad plerosque attineret, quos ipse nominasset, apud eos se jam dudum calumniis in odium & invidiam vocatos, & praedjudiciis non obscure jam oppressos esse. Neque vero ex Republica sibi videri, ut tam procul extra provinciam lis exerceatur. Quod ad domesticos judices pertineret, nescire se quem ex sua parte habituri sint, qui sine proprio periculo vitae & facultatum candide ausit sententiam dicere, cum passim etiam socii vi ac minis a foedere distraherentur, iis vero etiam receptis, ubi dissenserint, in summo arbitro idem quod antea, praedjudicium esse metuendum. Unde quidem nihil aliud colligi possit, quam in hujus generis arbitris, arbitrium omne ad alterutrius partis libitum optari. Quodsi Magistro & fratribus Cruciferis cordi sit jus bona fide experiri, vel aequum judicem pati, arbitrum

trum foederatos illis ferre Serenissimum Poloniae Regem & ejus Consiliarios, quorum sententiae in quamvis partem satisfacturos se recipiunt. Cum Ludovicus diceret, fratres suos arbitrium Poloniae Regis minime recepturos, foederati quaerendum alibi sibi praesidium juris demonstrant, ac in primis se constituisse dicunt, Legatos ad Fridericum Caesarem purgandi sui causa mittere, ideoque rogare, ne ea, quae ipsi innocentiae tuendae & juris sui conservandi gratia facerent, in deteriore partem quempiam pateretur interpretari.

Mensis deinde Septembris die vicesima, foederatorum communi consilio Culmae habito, Legati ad Caesarem delecti sunt, Augustinus von der Scheibe, Eques auratus, Ramsel von Ludwischsdorf Eques nobilis, Tidemannus von Wegen Torunensis, & Andreas Brunaw Regimontanus Consules. His quanquam imperatum erat, ut iter continuo susceperent, tamen quod Magister & Cruciferi subinde alias atque alias concordiae rationes proponerent, nec quidquam tamen efficeretur, profectio Legatorum in mensem Octobrem extracta fuit. Cujus mensis die vigesima prima Legati ex Prussia Viennam versus iter facere coeperunt.

Legati ad
Caesarem.

Interim vehementer utrinque res exasperari, & in apertum ferme tumultum prorumpere. Nam & foris Ludovicus ac Cruciferi Germaniae Principes de auxiliis per Legatos interpellabant, & domi non obscure arces & civitates, quas tenebant in potestate, munitiores armis & comaeu reddebant, utrinque vero sermones acerbi & inimici passim exaudiebantur. Cruciferi jaecitabant: Prutenos esse servos suos suaeque mancipia, bello capta, & gladio quaesita, Pruteni contra, non illos suos esse dominos, sed tyrannos; ut majores sui bello partim essent subacti, posteros tamen sponte in dominium venisse, multo vero jam majorem partem ex Germania oriundos, ex nobilibus familiis in Prussiam migrasse, eandem libertatem Germanicam secum in Prussiam intulisse, quae nunquam Cruciferis fuisset supposita, decere proinde Prutenos nativos & adventitios, quando communem ambo patriam liberam elegerint, suae meminisse libertatis, & avaros Cruciferos tota potius exturbare Prussia, quam illis tam impotenter dominantibus servire. Ludovicus qui isthaec omnia facile magnum in malum erumpere posse videbat, cum Episcopo Risenburgensi apprime dabat operam, ut ejusmodi acerbae voces utrinque conquiescerent. Civitates vero foederatae eo magis invigilabant, rebusque suis diligenter in omnem eventum prospiciebant. Ludovicus quod animadverteret, civitatibus se maxime suspectum esse, praesertim eo nomine, quasi externa compararet auxilia ad foederatos bello opprimendos, Praefectum arcis Gedanensis in urbem misit, qui convocato Senatu & populo omnia pacifica denunciaret, nullum esse belli metum, nullum armorum apparatus, sperare se, omnia propediem amice transactum iri: quae transigi non possent, de iis jure agi posse, ideoque hortaretur, ut bono essent in Magistrum & fratres ejus animo, nec aliud ab eis, quam quod paci ac tranquillitati conveniens esset, expectarent. Scripsit in eandem ferme sententiam Ludovicus ad Gedanenses:

Exacerbatio
intestina.

nenfes: perferri ad se, quod ipsi urbem solito accuratius munirent, armaque omnis generis in expedito haberent, causam ejus rei plerosque asserere insolentiam esse praefectorum suorum, qui non solum praeter illam necessitatem arces munirent, sed verbis etiam amarulentis & plane incivilibus foederatos insectarentur. Id eo molestius accidere sibi, quo majori studio & contentione a subditis amari quam metui eniteretur, nullumque laborem praetermitteret, quo ad pacis & concordiae studium omnes adducerentur. Ideoque se nuper omnibus, qui arcium & civitatum praefecturas gererent, & caeteris serio mandasse, ut tam a munitionibus bellicis, quam dictis contumeliosis penitus abstinerent, ea spe, neminem ex illis dicto non fore audientem. Proinde ipsos etiam hortari, ne de se quidquam sinistri suspicentur, neque temere omnibus credant, multo minus ad sumptus non necessarios semet adigant. Operam se cum primis daturum, ut omnium dissensionum difficultates ex bono & aequo praecidantur, vel saltem jure, non armis, definiantur. In eandem sententiam scripsit etiam ad caeteras civitates majores, ut omnem ipsis metum adimere, & animos plebis prorsus ad securitatem adducere, & omnino rerum futurarum spem meliorem, quam tum cordatus quisque praesentebat, facere conaretur.

Oratio Le-
gatorum ad
Caesarem.

Mensis Decembris die quarta Legati foederatorum Statuum Prussiae Viennam advenerunt, ac inde Neostadium profecti, ubi tunc Caesar propter pestem alibi grassantem cum curia sua commorabatur, & in conspectum clementer admissi, fidei literis & donariis pretiosis exhibitis, ita verba fecerunt:

Serenissime Rex, Invictissime Caesar, Domine Clementissime. Si Magister Ordinis Teutonici generalis & fratres ejus Ordinis Cruciferi Majestatis tuae judicio & placito jam pridem stare voluissent, ut in Prussia concordiam Ordinum stabilirent, & intestinas similitates sponte dissolverent, non necessum fuerat, nos hac Legatione Majestatem tuam alioquin gravissimis ubique negotiis occupatam interpellare, & in Prussia inter Cruciferorum Ordinem & Status terrarum meliori quam nunc gratia & majori Reipublicae tranquillitate viveretur. Verum tantum ab iis rationibus absumus, quibus domi controversias omnes componi potuisse sperabamus, ut illi nos praeter jus & aequum, praeter culpam & meritum, apud summum Pontificem, apud Majestatem tuam, & primores Germaniae Principes gravissime detulerint, perfidiae, contumaciae, ac rebellionis maculam inusserint, quae tam enormia crimina & scelera absit ut ullo unquam tempore de nobis vere dici possint, adeo ut ab invitis etiam (ne silentio quidquam agnovisse vel probasse videamur) innocentiae nostrae plane necessariam excusationem extorqueant. Tota res agitur de foedere, quod ante annos duodecim inter equestrem ordinem & civitates in Prussia publico consensu coitum fuit, pro vi arcenda & omnium aequa securitate tuenda, quod & Magister Paulus Rusdorsiensis bene approbavit, & ejus successor Conradus utile censuit, & Majestas tua diplomate publico ratum esse jussit. Hujus foederis causae, propositum, mens

& ipsa verba, primum nihil aliud praeseferunt, quam Reipublicae tranquillitatem & salutem, & singulorum incolumitatem: id quod statim in primordio res ipsa declaravit. Cum enim inter Paulum memoratum & tria Canonicorum collegia similitates orirentur, quae eo usque processerant, ut jam factiones alerent, coirent, & in partes scinderentur: cumque Magister ipse a primoribus contemptui haberetur, ac clam secessionem faceret; quibus quidem scintillis tota tandem Prussia conflagrasset, ea mala omnia unico hujus foederis praesentissimo remedio sopita, & Reipublicae tranquillitas, singulis autem ab omni violentia securitas restituta fuit. Deinde in eodem foedere Magistratui nostro legitimo suus honor, observantia, obedientia, omnia denique caetera, quae illi debentur, candidè tribuuntur, ut ne hic quidem de existimatione & auctoritate sua quicquam detractum jure quis affirmare ausit. Tandem nulla est isthaec conventio vel consilii vel auxilii, nedum ullius seditionis aut rebellionis adversus quempiam juste & ex ordine nobiscum agentem instituta, sed contra solam injustam vim & injuriam paratum remedium: quod ipsa natura non hominibus solum, qui ratione vivunt, indulget, sed brutis etiam animantibus ingeneravit, sic ut hoc nequaquam contra jus a nobis excogitatum dici possit. In hoc tam pio, honesto & aequo proposito, ut a Caesarea Majestate conservemur, primum & speramus omnino & humillime precamur. Deinde quod Paulus Rusdorsiensis & Successor Conradus approbarunt, & ex commodo Reipublicae censuerunt, nulla causa est, cur Ludovicus modernus Magister id ipsum honeste recusare debeat: praesertim cum hac lege & sponsione ad Magistratum receptus sit, ut omnium & singulorum jura ac libertates defenderet potius & augeret, quam oppugnaret vel destrueret. Ne vero de nihilo nos ad has rationes descendisse quisquam putet, parati sumus etiam causas singulatim explicare quas Caesarea Majestas (tantae sunt enim) adeo non improbabat, ut graviore etiam animadversione in Cruciferis dignas sit aestimatura. Non enumerabimus nunc, quae privatim unumquemque in familia sua pertinent, quae caedes uniuscujusque parentum, filiorum, fratrum, amicorum, per vim & injuriam perpetratae, quae stupra in uxores, liberos & domesticas nefarie commissa, quorum enarrandorum alius erit locus: ea saltem vel parce attingemus, quae pene Rempublicam nobis pessunderunt. Non est enim incognitum, per intestinas ipsorum Cruciferorum factiones, multos viros nobiles nullo juris ordine bonis suis exterminatos, qui nisi foederati intercessissent, ex amicis hostes erant futuri perniciosissimi. Neque ignotum est, quod in ea ipsa dissensione Cruciferi & eorum primores per summum scelus inter sese ipsos alter alterum in teterrimos carceres conjecerint, nonnullos etiam fame & pedore crudeliter enecaverint. Comes quidem Plavenius profugus Polonos etiam, Lituanos, Russos & Tartaros ad depopulandam Prusiam concitavit, eo quod patruelis ejus ob tyrannidem Magistratu fuisset abdicatus. In eadem, quam diximus, dissensione, Cruciferi ex Collegio Regimontano aedes Marescalli per vim effregerunt, & sigillum publicum abstulerunt, quod genus violentiae nunquam antehac auditum fuerat. Illud vero non mediocriter Rempublicam affligit, quod Cruciferi plurima praedia nobilium militarium ad se variis modis pertraxerunt, & in alios usus converterunt,

terunt, unde factum est, ut paulatim deficiente manu militari, minus nunc virium habeat Prussia, quam ut barbaris vicinis absque milite stipendiario resistere possit. Ut nunc taceamus mensuram, ulnam, modicum, publice diminutum, agrum omnem ferme vectigalem factum, cum summo Reipublicæ dispendio. Quibus malis omnibus cum a nobis obviam iretur, cum idonea remedia & sanandis intestinis morbis; & vendicandæ ab interitu Reipublicæ adhiberentur, gratia digni potius eramus, quam ut calumniis proscindi, perfidiæ & rebellionis insimulari passim & publice mereremur. De quibus omnibus ut nos Cæsareæ Majestati purgaremus, omnino necessarium putavimus, in cujus paternæ clementiæ spem certissimam repositam habemus, futurum, ut non solum innocentiam nostram evidenter agnoscat, sed sua etiam auctoritate nos ab istis calumniis & injusta vi clementissime sit vindicatura. Nihil hic privatim nobis quaeritur, saltem universorum salus & Reipublicæ utilitas ut facta tecta conservetur, omnis injustitia absit, cuilibet jus suum tribuatur, pax & concordia firmiter constituantur, in auctoritate Cæsareæ tuæ Majestatis situm est. Ac quandoquidem Magister & Cruciferi jure se nobiscum acturos, exclusa omni, quam semper expetivimus, bona gratia, prætendunt, eaque de causa ad Majestatem tuam provocarunt, in nobis etiam, quoniam illorum Legatos adesse videmus, nulla mora est, si Cæsareæ Majestas æquum se judicem præbere velit, in examinando foedere nostro, quin ejus arbitrium in rationum nostrarum disceptatione libenter finius amplexuri.

Causa pro-
rogata. Cruciferorum Legati quanquam ad hoc ipsum accersiti præfentes essent, parum tamen ad rem respondebant, neque sibi litis ineundæ mandatum esse dicebant, vel quod plerosque Principum in partes suas jam pertraxerunt, vel quod sciebant Cæsarem eo tempore præ aliis gravioribus occupationibus operam huic negotio minime daturum, quod eventus etiam comprobavit. Cæsar enim grate acceptis donariis, & collaudato Statuum Prussiæ, quod præ se ferrent, Reipublicæ & tranquillitatis studio, temporis importunitatem excusavit, quo minus nunc eam causam audire, nedum ut porteret, determinare possit: interim spem faciens, se quamprimum fieri queat operam clementer daturum, ut isthæc controversia vel bona utrinque gratia vel saltem juris auctoritate componeretur, eamque in rem diem Divi Joannis Baptistæ anni sequentis constituit. Paulo post Cæsar, petentibus foederatorum Legatis, omnia Prussiæ tam Statuum quam civitatum privilegia, jura, immunitates, libertates a quibuscunque concessas, consuetudines etiam receptas & hætenus usurpatas, publico diplomate solenniter confirmavit, easque ratas, firmas & inviolatas ab omnibus esse jussit. Edita est ea Confirmatio Neostadii die decima quinta Decembris, feria sexta post diem Lucie Virginis, anno præsentis 1452.

An. 1453.

Actiones
cum Magi-
stro. Anno demum sequenti, foederatorum Legati domum redierunt, & quid apud Cæsarem actum esset, quæque fundamenta futuræ jecissent actioni ad suos retulerunt, Cæsareæ simul citationis edictum, quo Magister & Cruciferi, quoniam eorum Legati prætenderant, se litis suscipiendæ

piendæ maudatum non habere, ad conditum diem evocabantur, exhibuerunt. Eodem autem tempore postulaverat per scribam suum Ludovicus a Torunensibus, ut sibi Cæsareas literas confirmationis privilegiorum legendas ostenderent, vel exemplum transmitterent: quod Torunenses recusarunt, quia sine cæterorum consensu id in eorum potestate non esse videbatur. Non multo igitur post foederati conventu in Mariæ insulam indicto, Ludovicum, qui tum ibi commorabatur, adeunt, Torunenses excusant, cur illius postulatis morem gerere nequiverint, ostendunt quas nunc etiam rationes habeant, cur literarum earum copiam illi facere nolint. Etenim (inquiunt) certo comperimus, quod Præfetti tui in singulis ferme civitatibus ac territoriis cives ac colonos convocaverint, & iis suggererint, quasi Internuncii nostri, quos ad Cæsarem non ita pridem miseramus, mendaciis & calumniis rem omnem tractassent, quasi meræ nugæ & figmenta sint, quæ nos de indulto & Confirmatione Cæsareæ Majestatis gloriaremur, multaque alia malitiose dixerint, quæ ad contemptum literarum Cæsaris & denigrationem Internunciorum pertineant. Quapropter inutile judicamus literarum copiam edere, eoque magis calumniandi materiam præbere, sed commodius fuerit, ut ad præstitutum judicii diem exhibeantur, ac Cæsar ipsemet de dignitate & exultatione literarum suarum pronunciet. Deinde vehementer nos movet, quod nuper in omnes civitates ac territoria literas emisit, ac interdictis gravissimis, poenis etiam sub amissione privilegiorum, immo vitæ & facultatum quoque jactura prohibueris, ne quis pecunias, quas foederati ex communi consilio inter se in hanc legationem, & ad tolerandos sumptus communes decreverunt, conferat. Atqui te volente, jubente, cogente ac provocante, ad Cæsaris arbitrium descendimus, & Legatos misimus, & in posterum usque ad causæ decisionem necessum est ut mittamus, & sumptum impendamus. An igitur iniquum videtur, ut si sumptus in eam rem conferant, quorum res agitur? Soli si pecunias in litem erogant, qui foederati sunt adscripti, præter eos nemo. Certe non adeo sumus rerum ignari, ut non intelligamus, nisi sumptus nobis in litem affatim suppetant, in longinquo præsertim foro, nos facile causam & pecuniam perdituros. An non tibi & Ordini tuo variis exactionibus & pensionibus annuis cum in alias impensas, tum in hanc ipsam litem munus nostros conferimus? Qua in re si officium facere voles, eo minus nos impedies, quo magis tibi constat, non servos tuos, non mancipia nos esse, quibus non liceat rebus & facultatibus suis honeste abuti, prout melius videatur. Præterea non possumus in meliorem partem accipere, toties iteratas litterarum non tam commonefactiones, quam meras exprobrationes de observando juramento & fide præstanda. Non obscure enim ea re fidem nostram fugillari videmus, quam nunquam profecto sefellimus, tibi que tuisque majoribus inviolatam conservavimus, & in posterum salvis juribus ac libertatibus nostris constanter tuebimur. Enimvero meminisse decet, te itidem juramento nobis obstrictum, uti nos tibi sumus. Pollicitus tu quidem es, cum te Dominum agnovimus, te jura, privilegia, libertates nostras probe defensurum, gravamina vero, quæ nobis incumbunt, aboliturum. Sed interim nobis multo graviores quam unquam antea difficultates cum

publice tum privatiu objectæ fuerunt, nec unquam ferme magis juribus & libertatibus nostris vim & insidias strui re ipsa experimur. Tandem iterum atque iterum tibi conquerimur de insolentia ac malignitate Præfectorum tuorum, qui coliberi nequeunt, quin in quibuscunque negotiis, nobis præsentibus vel absentibus, nos rebelles, perfidos, perjuros, infames, ac infra omnes levissimæ notæ homines exclament, detestentur, & ubique traducant. His omnibus ut modum aliquem ponas, in cæteris vero non præter fas & æquum injuria nos affici patiaris, quantis possumus precibus obtestamur, ne nosmetipsi tot injuriarum aliquando pertæsi alia huic malo remedia quærere cogamur.

Ad ea Ludovicus placide respondet: sese ideo exemplum literarum Cæsareæ Majestatis desiderasse, quod aliunde acceperit earum exempla sibi ipsis non per omnia respondere, quodque audiverit a multis aliis diversa circumferri, nec eosdem ubique sermones de iis spargi. Quandoquidem vero editionem literarum earum ad diem usque judicii differre velint, sese nullius juri impedimento futurum. Enimvero, (inquit) si quis in earum literarum præjudicium contemptum quidpiam admittit, ipsemet viderit, injussu certe meo factum sancte testor. Deinde quod ad contributiones pecuniarum in sumptus litis constitutas attinet, meo certe jure prohibere me posse existimo. Primum enim Cæsareæ Majestas mandavit, ut hac pendente lite nihil interim ab utraque parte novi fiat. Deinde nemini hominum in his terris præterquam summo Magistratui licet exactiones in territoriis & civitatibus imponere, quod vos utique citra consensum nostrum fecisse, non est minimum derogatæ nobis auctoritatis argumentum. Veruntamen ut hujus etiam rei cognitio ad eundem judicii diem prorogetur, non abnuimus. Quod ad juramentum & fidem attinet, de quibus subinde solennius vos admonere, neutiquam ad eos pertinet, de quorum fide nunquam dubitavimus, sed ad nonnullos, qui palam res novas moliri videntur, ut ii honestis potius admonitionibus, quam turpibus pœnis in officio contineantur. Equidem me præstitisse vobis, quæ debeo, confido, & luculentius fortassis in posterum præstabo, ut vicissim fidem vestram mihi quovis pignore certior existimo. Tandem quod ad nonnullorum maledicta satis enormia & contumelias attinet, quibus a meis vos proscindi nunc primum audio, nihil jam de ignorantia mea præterdam, sed hoc dico, si vel minimus vestrum quempiam meorum subditorum vere possit accusare, qui se honeste purgare nequeat, re ipsa me severius ostensurum, quantum mihi ejusmodi contumeliæ, quæ ad exacerbandos fidelium subditorum pertinent animos, displiceant. His Ludovicus etiam addidit, ut intelligerent foederati, quam ipse non abhorreret a concordie studio, cupere se magis, ut omnes controversiæ domi familiariter transigerentur, ita quidem, si foederatis idem esset animus, ut ex sua parte tres vel quatuor arbitri bonæ opinionis, & totidem ex parte foederatorum eligerentur, qui omnes rationes, injurias & defectus utriusque partis sincere & candide excuterent, ac æquis utrinque conditionibus paciscerentur: Sin autem rem transigere non possent, ut præstito juramen-

to

to ea omnia, quæ coram ipsis acta dictaque fuissent, nemini unquam revelarent, sed in sepulchrum usque occulta & tacita secum conservarent: ac deinceps juris via, uti jam cœptum est, nihilominus procederetur. Hæc res a foederatis ad ampliorem deliberationem rejecta fuit: quia multi suspicabantur, consulto ejus rei mentionem injectam, ut eo magis foederatorum consilia explorarentur.

Mense deinceps Aprili in conventu Mariemburgenfi Status Prus. Consilium sue foederati, quoniam in tanta hominum, qui plerumque consiliis inter- secretius erant, multitudine, vix quidquam esse poterat adeo secretum & ocul- foederato- tum, unde non aliquid per exploratores suos clam constitutos Cruciferi rum. quandoque resciscerent, decreverunt hoc dubio rerum statu peculiare consilium, quod secretum vel angustum nuncupabant. Id constabat viginti viris omnium ad res gerendas maxime idoneis, quorum fidei universa Reipublicæ summa, atque adeo omnium libertas & fortunæ erant concredite, quorum decem ex Ordine equestri, ex civitatibus totidem legebantur. Atque hi viginti viri deinceps omnia consilia, quæ gravioris essent momenti summa vigilantia non minus quam dexteritate & prudentia administrarunt & expediverunt, cæteris omnibus ad nutum sponte parentibus. Exemplum taciturnitatis omnino rarum, cujus simile vix alibi reperias. Sic enim secreto agebantur omnia, ut Cruciferi nec summa proditorum vi, nec pretio, nec pollicitationibus efficere potuerint, quo quidquam eorum consilii explorarent, & ipsi foederati cæteri vix unquam vel raro saltem, quid ageretur, compertum haberent, nisi quorum opera ad rem quampiam expediendam illi uterentur. At quod magis est, quinam illi fuerint, Cruciferi nunquam, ne totius quidem belli tempore cognoverunt, & nomina illorum nusquam in Actis publicis commemorantur, ideoque ad posteros etiam ignota manserunt.

Initio deinceps mensis Maji lecti sunt etiam Legati ad Cæsaream Legatio Fo- Majestatem, qui litem institutam sua die prosequerentur: Joannes von deratorum. Inuer, Ramfel von Ludwicksdorf, Gabriel von Baisen, Equites, Joannes Matzkow Culmensis, Tidemannus vom Wege Torunensis, Consul- les, & Guilelmus Jordan Senator Gedanensis, quorum Legatio quem eventum habuerit suo loco dicetur.

Eodem tempore Ludovicus etiam suos Legatos ad Cæsarem de- Legati signavit: Franciscum Kuschmaltz, Episcopum Warmiensem, & Heinri- Ordinis cum Comitum Plavensem, Præfectum arcis Elbingensis: quibus postmo- dum in actione coram Cæsare adjunxerunt se duo Commandatores ex Germania cum nonnullis Doctoribus magni nominis, & Principes, Ludovicus Bavarus, Antonius Episcopus Bambergensis, Joannes & Albertus Marchiones Brandenburgici.

Fuerunt etiam alii Legati utrinque designati ad diversos Germa- Aliæ Lega- niæ Principes: Cruciferorum quidem, qui foederatos ubique crimina- tiones. rentur, & adversus eos Principum indignationem excitarent: Foederatorum autem, qui ea ipsa crimina diluerent, innocentiam eorum ostenderent,

Legatio derent, & quoquo modo causæ suæ patrociniâ conquirerent. Inter cæ-
 apud Polo- tera Cruciferi de foederatis apud Regem Poloniæ per subornatas perso-
 niæ Regem- nas graviter conquesti fuerant, & rebellionis ac perfidiæ macula non
 mediocriter eos deformaverant, adeo ut passim inter Polonos spargere-
 tur, quasi jam decretum esset Cruciferis, subditos suos populariter op-
 primere & radicitus exscindere, quorum alii hac in parte insaniam mira-
 bantur, alii tyrannidem plusquam Tartaricam detestabantur. Quod
 cum ad foederatos certo perlatum esset, & ipsi quosdam ex suis rerum
 Polonicarum haud ignaros ad Regem Casimirum Partzoviam mittunt,
 ubi tum ille regni sui conventum agebat, qui Cruciferorum calumnias
 refutarent, & in omnem eventum, si qua forte vis injusta sibi ab impo-
 tentibus Dominis inferretur, peterent, ut Rex benignam illorum ratio-
 nem habere dignaretur, nec indigne oppressos desereret, sed causam
 piam, justam & publice utilem, ope consilioque, si res ita tulisset, ele-
 menter adjuvaret. Rex omnia benigne pollicitus cum sese nemini inju-
 ste oppresso, qui ad se confugeret, defuturum dixisset, continuo Legati
 Cruciferorum fremere, & Regem interpellare, ne se negotiis alienis im-
 misceret, ne subditos Ordinis de Dominis falso querentes audiret, sed
 promissis Regiis stare, & pacem perpetuam, uti sancte receperat, con-
 servaret. Rex modeste respondit, se tanquam Principem Christianum
 factiones & dissidia alere nolle, pacis & concordiae auctorem esse malle,
 si se arbitro uti velint, eis sese operam haud gravate daturum. Super-
 be id Cruciferi repudiarunt, quod foederati passis manibus amplecti
 cupiebant.

Crucifero-
 rum Legati
 ad Marchio-
 nes.

Legati Cruciferorum, qui ad Cæsarem ablegati fuerant, in iti-
 nere cum alios Principes, tum imprimis Marchiones Brandenburgenses,
 quantum poterant in partes suas sollicitabant: Marchionum scilicet major-
 res hujus Ordinis præcipuos fuisse auctores, patronos & defensores,
 itaque non immerito posteros eorum ejusdem Ordinis patrociniâ &
 majoribus acceptum nunc etiam suscipere. Quo ut facilius adducerentur,
 Legati rei præsentis statum pluribus exponebant: quomodo foede-
 rati pro tuitione sui foederis Cæsarem adivissent, eumque arbitrum peti-
 issent, Legati Ordinis judicium recusare ausi non fuissent: quomodo
 Cæsar arbitrium causæ receperat, & binas partibus literas edidisset:
 una quibus exercendi judicii diem assignaverit, alteras, quibus edixerit,
 ne quid intra conditum diem alterutra pars adversus alteram novi atten-
 taret. Hic Cruciferos dicto paruisse, ut par est, ajebant, foederatos
 autem nihil minus facere; primum quod cives & subditos Cruciferorum
 suo arbitratu, quoties libuerit, convocent, eoque contra Magistrum &
 Ordinem per calumniam concitent, eo colore, quasi ab Ordine violenta
 oppressio illis cotidie metuenda sit. Deinde quod in civitatibus commea-
 tum, arma, militem stipendiarium comparent, tandem etiam exactio-
 nes, contributiones & alias ejus generis suppetias publice constituent,
 ac vulgo hominum persuadeant, quasi hæc omnia fiant in sui defensionem
 & ad universorum injuriam, cædes & invasiones propulsandas compa-
 rata sint. Interim hoc quoque plebi imperitiæ prætendant, quasi Cruci-
 feri

feri idcirco Confoederationem illorum impugnarent, & abolere cona-
 rentur, ut deinde & subditos eo liberius per suam tyrannidem opprime-
 re, & bellum cum Polonis contra pacem perpetuam resuscitare possent,
 quod utique Cruciferis nunquam in mentem venisset. Ex quibus omni-
 bus, affirmabant Legati, nihil aliud Magistrum & Cruciferos nec intelli-
 gere nec conjectari posse, quod ipsum etiam ab aliis aperte nuncietur,
 quam foederatos jus, quod ipsi petivissent, non obituros esse, sed præ-
 textu juris Ordini vim quandam illaturos. Immo & hoc non obscure
 ferri, quod jam cum quibusdam Poloniæ Proceribus de auxiliis contra
 Ordinem subministrandis convenerint, & ejus rei spem ab ipsis aliquam
 acceperint, quamvis Cruciferi non existiment Polonos adeo leviter pa-
 cem perpetuo initam habituros. Exitus Orationis hic plerumque erat,
 quoniam omnino verendum esset, ne foederati juri & judicato tandem
 non satisfacerent, sed per temeritatem novas aliquas turbas darent:
 orare Magistrum & Cruciferos, ut Marchiones Principes eo casu suppe-
 tias sibi ferrent, quantas omnino possent, maximas. Sin ipsi foederati
 eosdem Principes per Legatos adituri essent sui forte purgandi causa,
 fidem simulatis illorum excusationibus nullam haberent, ac opponerent
 potius Magistri & Ordinis studium in jure experiundo, eoque audacter
 fidem pro illis interponerent, si opus esset. Explorarent etiam ex illis,
 qua tandem ratione ipsorum consensu & bona gratia foedus posset abro-
 gari, si honeste & sine ullius infamia posset, nihil reliquum facturos Cru-
 ciferos, quo magis ad transactionem ipsis Marchionibus sponsoribus
 amicabilem res perducere possit. Illud enim Cruciferis exploratum esse,
 quod foederati haud obscure præ se ferant, foedus suum nequaquam abo-
 litum iri, neque vi neque jure, unde consequi necessarium sit, quod &
 sacræ Ecclesiæ & Romani Imperii dominiû & auctoritatem abjicere
 cogitent, quatenus foedus istud imperiali decreto rescinderetur. Ad ex-
 tremum eo rursus redibat Oratio, petere Magistrum & Cruciferos, si
 foederati forte judicato stare nollent, & amplius aliquid ausuri essent, ut
 Marchiones Ordinis in primis curam haberent, eumque modis omnibus
 adversus rebellium subditorum machinationes defenderent. Hæc Le-
 gati & apud Marchiones & alios Principes crebro iterabant, prælagien-
 tes potius quid illis tandem futurum esset, quam quod magnopere quis-
 piam Princeps illud ita futurum tum quidem ominari, vel ad rei even-
 tum animum adjicere potuisset.

Nona die mensis Junii Joannes Stumius, liber Scabinus Imperii An. 1413.
 Romani (erat autem unus ex illis, qui, ut supra dictum est, suo more Calumniâ
 judicium Westphalicum ex omnibus ferme Germaniæ angulis consu- texta Geda-
 tum exercebant) literas dedit ad Senatum Gedanensem, quibus signi- nensibus in
 ficabat, Henricum Rotemburgensem, Othonem Portensem, & Joan- Camera
 nem Meldingensem, olim Gedanensium Secretarium, sed qui rem alias Imperiali
 perfidiose gesserat, & tum Cruciferorum partes sectabatur, Evocatio-
 num literas a Camera Imperiali adversus quosdam Consulum & Senato-
 rum Gedanensium impetrasse, insinuationes etiam earundem publicis
 Notariorum instrumentis comprobasse, atque adeo juratos affirmasse, quod

quod isthæc edicta citationum iis, quibus debebant, Consulibus & Senatoribus reddita fuissent: ac idcirco citatos, quia nemo illorum ad terminum adfuisset, contumaces esse pronunciatos: Se vero vehementer mirari, Gedanenses non majori studio negotiis suis incumbere, præsertim quod ejus generis sint accusationes, quas adversarii protulissent, ut ad insigne præjudicium civitatis, & ad periculum fortunarum, honoris ac vitæ quorundam, qui evocati essent, maxime pertinerent. Interim etiam illud se cogitare, fraudem aliquam subesse posse, neque citationes eas bona fide vel juris ordine fuisse insinuat, cujus rei verosimile argumentum illud sibi occurrat, quod sciat illorum adversarios omnibus viribus eniti, ut Gedanenses tanquam imperio & Dominis suis rebelles passim terra marique detineantur, aliaque multa machinari, quæ tuto scribi non possint: Se propenso semper in Gedanenses animo fuisse, & ea nunc ideo scribere, ut rebus suis cautius prospicerent. Si copia sibi fieret coram colloquendi, se plura, quæ ex re illorum essent, significaturum. Quod ille suspicabatur de fraude edictorum, id ipsum res erat. Nam ii, quos supra diximus, conflandæ Gedanensibus invidiæ causa facinus hoc perpetraverant. Atque erat illud a quibusdam Proceribus Ordinis malitiose excogitatum, homines inde nihil adhibiti, Notarius nullius existimationis, prærio corruptus, qui summos venderet, & falsa insinuationum instrumenta ederet. Verum illi rebus accuratius deinde investigatis, & fraude deprehensa, nullum alium inde fructum perceperunt, quam quod perfidiæ notam perjurio etiam accumulaverint, nec illorum malitiâ Gedanensibus cognita rei veritate quicquam obfuerit.

Legati Fœderatorum intercepti.

Interim Legati fœderatorum Joannes von Thuer, Gabriel von Baifen, Joannes Matzkow & Wilhelmus Jordan (nam cæteri pridem Viennam præcellerant) in itinere erant ad Cæsaris aulam contendentes, sed in Moravia cum ex oppido Bruno Viennam versus proficiscerentur, ab armatis hominibus oppressi, multis famulorum occisis, cæteri in arcem nobilis ejusdam latrunculi Milticii, captivi cum rebus omnibus, quas secum vehebant, abducuntur. Solus Gabriel Baifenus egregie se defendens multis acceptis vulneribus pernicitate equi sui latronum manibus elapsus, Viennam concitato cursu pervasit, & ejus latrocinii nuntium adhuc sanguine conspersus eo pertulit. Constans rumor fuit, latrones eos a Cruciferis vel eorum fautoribus subornatos, ut Legati hoc modo præpediti ad diem judicii constitutum adesse non possent. Et sane nisi cæteri duo Ramsel de Ludwicksdorf & Tidemannus Consul Torunensis jam antea certis de causis præcurrisset, ex sententia Cruciferorum fortassis res successisset. Nam dum illi captivi habentur, semel ac iterum Cruciferorum Legati controversiam dijudicandam proposuerunt, & fœderis abolitionem enixe flagitarunt, eo præsertim argumento, quod Pontifex maximus illud jam dudum abrogasset. Cæterum cum duo Legati, quos diximus, adessent, & cæterorum, qui secum literas omnes & monumenta ad causam pertinentia haberent, & sub fide publica, tam Cæsaris quam Ladislai Boëmiae Regis commeassent, & a latronibus detineren-

tinerentur, legale impedimentum & captivitatem omnium iniquissimam prætenderent, Cæsar rem integram in ulteriorem diem prorogavit. Obiter autem illud decisum est, quod Cruciferi conquerebantur, fœderatos præter consensum suum contributiones pecuniarum in sumptum litis exigere.

Æquum enim judicabat Cæsar, ut qui fœderis causa litem exercerent, a fœderatis etiam impensas exigere. Tentatum deinde fuit a Consiliariis Cæsareæ Majestatis, an quibusdam conditionibus ita res componi posset, ut utrinque bona cum gratia discederetur. Quod ut commodius fieret, petierunt a fœderatorum Legatis causas initæ confœderationis sibi seorsim explicari, quibus perpenis minus futurum negotium de compositionis rationibus cogitandi. Legati causas eas scripto comprehensas Consiliariis exhibent, easdem nimirum ferme, quas supra initio fœderis recensuimus, additis nonnullis aliis injuriis, quæ vel antea fuerant omissæ, vel interim accesserant, inter quas erant hæ:

Quod quidam Joannes Haselichter a Cruciferis citra juris ordinem trucidatus pagum quendam hæreditarium fratribus reliquisset, eum vero pagum Magister occupasset, & mox fratrem occisi, qui fundum illum jure vendicabat, ac literarum documenta, quo domini titulus ostenderetur, proponebat, literis discerptis, in teterrimum carcerem conjecisset, & ibidem pedore ac fame enecasset: Quod Ludovicus Magister civem Torunensem Joannem Froiel, quocum litem habebat, per speciem transactionis, data fide publica, in arcem Stumensem evocasset, eumque mox fide fracta in vincula compegisset, neque prius dimisisset, quam constitutis in eam rem tredecim fidejussoribus juri suo penitus renunciasset: Quod Guilelmus Helfesteinius Prætor Lessensis Martinum Mollerum vi cepisset, & omnibus facultatibus sine ullo juris ordine spoliasset, ac liberos ejus ad mendicitatem redegit: Quod Joannes Lichtensteinius rei monetariæ præfectus Toruni, Sigfrido Schaden privatim in carceres redacto filiis ejus avitam hæreditatem per summam injuriam ademisset: Quod Georgius Eglopffsteinius prætor in Schonensehe eundem Sigfridum in vinculis coëgisset debitum pecuniarum satis amplum, quo ei prætoris antecessor obnoxius erat, in ejus privatum compendium renunciare: Quod Henricus Hohenbuschius præfectus arcis Torunensis ejusdem Sigfridi domum, dum in vinculis esset, per vim effregisset, & inde pecuniam omnem, res mobiles, supellectilem, literas obligatorias & syngraphas abstulisset: Quod præfectus Tucholiensis viros aliquot honestos in carceribus inhumaniter habuisset, & per tormentorum cruciatus pecuniam extorsisset: Quod Georgius von der Heiden Crucifer privatus, vicinum suum Albertum Kans in vincula conjecisset, eoque modo coëgisset, ut intra diem quintum prædium Rutemburgum sibi cederet: Quod Nicolaus Wetterhemius Joannem Froilum in privato carcere ingenti pecunia multasset: Quod Nicolaus Sansenheimerus Præfectus Tucholiensis Martini Blumenawii uxorem rapuisset, & cum uxore simul fortunas omnes domesticas abstulisset: Quod auctoritate

Aliæ Causæ fœderis.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

LIB. IV.

SS

præ-

12. præfecti Gedanensis, Joannes Amelingus & Franciscus Fochs cives subornatis sycophantis ingenti pecuniarum summa per calumniam mulctati fuissent: Quod Præfectus Elbingensis Guilelmum Rixum cum patre, matre & sororibus prædio avito per vim expulisset, & Thomam Guilelmum pessimis mulctatum modis, tota Prussia citra ordinem proscriptisset: Quod biduo ante Pentecostes festivitatem Provisor Nidenburgensis colonum quendam, qui nobili foederato cuidam suberat, utraque manu crudeliter mutilasset, eo quod adversarium provocantem leviter vulneraverat, qui ne conquerebatur quidem de suo vulnere, sed pro tam inmani supplicio etiam summis precibus intercedebat: Quod idem Provisor mulierem & ancillam, quæ hanc miseri hominis calamitatem verbis paulo durioribus commiserabantur, extemplo in fossam conjectas suffocari jussisset: Quod ille idem coquum suum, qui nonnihil pecuniæ suo labore corraferat, itidem aquis suffocasset, ut ea pecuniola potiretur, quam furto sibi scelestus ablatam mentiebatur.

His & aliis, quæ singula recensere nihil attinet, accuratius consideratis, Consilarii Cæsaris ex Cruciferorum Legatis quæerunt, placeatne ipsis rem certis conditionibus amice transigi: respondent illi, se nulla alia conditione transacturos, quam abolitione foederis, de cæteris se paratos ajunt vel judicium pati, vel ex bono & æquo satisfacere. Foederatorum Legati contra, neutiquam de foedere semel approbato recedere, sed ex ejus præscripto judicia domi exerceri volebant. Ita pace frustra tentata, denno res integra ad Cæsaris cognitionem rejecta est, quam ille rursus in mensem Octobrem, & deinceps in Novembrem usque prorogavit, præsertim quod interceptis foederatorum Legatis ac literis & documentis causæ detentis nihil omnino certi constitui poterat.

Legati foederatorum a latrunculis dimissi.

Hi Legati, cum eorum injuriæ non solum in aula Cæsaris, sed etiam apud Boëmiæ Regem Ladislaum, sub cujus fide publica, & in ejus ditione capti erant, vehementer aggravarentur, tandem mense Septembri, libertati suæ, opera Georgii Podebracii Boëmiæ tum Gubernatoris sunt restituti. Et Miltitius quidem, qui facinoris ejus auctor ferebatur, jure se fecisse existimari volebat, quod subditos Cæsaris, quo cum Boëmiæ Rex inimicitias ex professo exercebat, interceptisset. Cum autem Podebracius ita rem interpretaretur, Cæsarem non esse Prussorum directum Dominum, sed nunc saltem in peculiari causa arbitrum ab illis electum, nec oportuisse eos, qui sub fide Ladislai commearant, injuriis affici, ille facile persuasus est, ut captos dimitteret, & res interceptas restitueret. Utcunque ea sint, vel cujus sane consilio facta fuerint, illud satis constat, Episcopum Varmiensensem ad Miltitium misisse & postulasse, ut sibi literas, quæ penes captivos essent, venderet, iterum etiam Legatos ipsos cum rebus omnibus venundari sibi petivisse: quanquam neutrum obtinuit a Miltitio, vel gravius aliquid ob admissum timente, vel quod Podebracio captivos jam restituisset, & literas in Brunensium fidem tradidisset.

Dum

Dum hæc alibi geruntur, interim domi Ludovicus mense Augusto Literæ Martini ad foederatos scribit, perferri ad se, quasi ipsi decreverint armata co-gistri ad Foederatos. mitia Grudenti celebrare, atque edixerint, ut quilibet ab rebus omnibus, quantum possit, se paratissimum exhibeat. Quod uti moris hætenus non fuerit, ita non immerito mirum sibi accidere, tum hoc fieri, tum alia multa & novitatis & suspicionis plena passim spargi. Se quidem non adeo proclivem esse, ut omnibus continuo credat, sed certis tamen causis adduci, ut arces suas præfidiis munire decreverit, idque tam Ordinis quam subditorum commodo. Hoc ne sequius quisquam interpretaretur, quam ipsa res sit, jubet omnibus civitatum incolis publice significari, non ideo muniri arces, ut inde vis cuiuspiam inferatur, sed cautionis saltem gratia, cum multa varie possint accidere, quæ majorem vigilantiam desiderent. Sibi nihilominus subditorum salutem & fortunas ita curæ esse, ut bonum Principem maxime decet, ac uti hætenus semper fecerit.

Ad has literas foederati ex conventu Grudentino respondent, & Foederatorum Responsio. recensitis obiter, quæ cum ipso ab initio regiminis de juribus, privilegiis & libertatibus suis acta fuerint, exprobrant, quod & fidem promissionum suarum, & illorum de ipso opinionem vehementer fessisset, & tandem actionibus omnibus delusis ad Cæsarem ipsos rejecisset. Et quam causa in arbitrio Cæsaris pendente nihil omnino debeat innovari, se tamen interim variis injuriis affici, ignominiose appellari, calumniis traduci, tandem etiam latronibus spoliandos & trucidandos objici. Nunc cum arces etiam præfidiis muniat, eo ipso satis animi sui sententiam illum prodere, quod prætendat hoc subditorum commodo fieri. Quid enim (inquiunt) aliud faceret, si pro hostibus nos haberet? Si adversum te arma ferremus? An non hoc ipso fidem nostram in dubium vocas, quod pro commodo nostro videri vis agere? Nam quod scribis, decrevisse nos armatos ad comitia venire, uti per se manifesto falsum est, ita recte & ex officio feceris, si mendacem delatorem nobis indicaveris. Ostendimus profecto & injuriam nobis fieri, & huic homini, quisquis est, nimum te credidisse. Præfecti quidem tui, & qui juri dicundo præsunt, novam nunc calumniam texere cœperunt, qua nobis ægre faciant. Quoties enim aliquis nostrum jus sibi contra debitorem dici petit, continuo jubent, ut Cæsarem adeat, quasi melius ibi jus sit consecuturus. Quorsum hæc spectent cum prudenter intelligas, petimus ut illis auctor sis, quo ejusmodi suggillationibus superfedeant, & unicuique jus absque calumnia dicant.

Ad has literas cum nihil Magister responderet, alteras continuo Alteræ foederatorum literæ. submitunt, docent munitionem illam arcium non modo pro alienatione animi ejus a fidelibus subditis passim accipi, sed vulgo etiam omnibus vehementer esse suspectam. Ostendunt etiam ab exteris se moneri, ne nimum sint securi, sed caveant, ne expectatione citius opprimantur. Atque id etiam eo magis in animis hominum residere, quod Cruciferorum satellites præter morem armati incedant, armati per segetes ambulent, & hominibus temere damnum & formidinem importent. Petunt hisce rebus

rebus eum modum præscribi, ne interim dum de jure disceptatur, manifesta violentiæ argumenta prodantur. Queruntur etiam Legatorum ipsius opera & calumniis effectum, ut in Germania mercatores Præsici passim detineantur ac spolientur. Afferunt etiam interminationes aliquas, quæ a præfectis erga foederatos non tam temere quam truculenter effusæ sint, ac imprimis illud, quod aliquis primorum dixerit, cum ad illum ob graves causas foederati nuncios misissent, si scivisset nuncios foederatorum cum hisce mandatis ad se venire, effecturum se fuisse, ut prius dissecarentur, & frustulatum in saccis domum reportarentur. Petunt tandem omnes suspicionum harum causas & hostilitatis indicia removeri, & omnia pacifica haberi, donec ad juris determinationem perventum fuisset. Hæc & alia hujus generis scripta dictaque haud obscure præ se ferebant, quis jam tunc utrinque esset animorum habitus, & inde facile apparebat, utrinque occulta consilia agitari, quæ ad rerum aliquam mutationem essent spectatura.

FINIS LIBRI QUARTI

HISTO.

HISTORIÆ RERUM PRUSSICARUM LIBER QUINTUS.

Supereft nunc ultimus Actus, in quo controversia foederis inter Cruciferos & foederatos pro tribunali Cæsareæ Majestatis, Viennæ die duodecima mensis Novembris publice disceptata fuit, & is Actus utrinque erat quasi interstitium quoddam, quo minus in contenti res ad arma prorumperet. Quodli interim pacis leges cum æquitate conjunctæ forsitan dictæ essent, melius meo quidem judicio cum utraque parte actum fuisset. Sin omnia fatorum lege disponuntur, & id quod futurum sit, omnino fieri necessum est, frustra divinæ dispositioni consiliis humanis occurritur.

Cæterum in hoc Actu judiciario procurator Ordinis, Doctor Petrus Knorre primum proponebat, Ordinem Equestrem & civitates in Prussia anno 1440. die Dominica Reminiscere in civitate Elbingensi conatos quidem fuisse confederationem quandam inter se coire, cæterum cum eam haud diu post in Mariæ Insula ad effectum perducere pergerent, Magistrum Ordinis generalem, Dominum illorum, Paulum Rusdorsiensem, id per Legatos suos viros insignes graviter interdixisse, ac sub poena Carolinæ constitutionis serio mandasse, ne foedus facerent, neve conspirationem inirent. Hoc ita factum fuisse probare volebat literis quibusdam Abbatis Paradisiensis Carthusiani, quibus continebatur, Cruciferum quendam Gunterum Hertzenbergensem hoc ipsum Abbate præsentem testimonii causa dixisse: Ordinem autem equestrem & civitates nihilominus, interdicto posthabito, confederationem eam, spreta legitimi Principis auctoritate coivisse. Respondebat procurator foederatorum, Magister Martinus Meier, nec interdictum unquam legitime factum fuisse, neque Abbatem illum, cujus mentio fit, habuisse legitimam potestatem testes aliquos examinandi, neque causam ullam fuisse, cur testibus opus esset, neque partem ullam ad testimonium istud vocatam fuisse, ac quod magis sit, Gunterum istum etiam unicum & singularem testem, neque ad dicendum testimonium ordine juris evocatum esse, sed ultro & sponte se ingessisse, neque juratum quidquam dixisse, quinimo testem esse maxime suspectum, utpote qui sit ex Cruciferorum Ordine, neque in ea, quam velut correus defendere deberet, causa testem agere possit. Et ideo Abbatis istius scriptum nullius momenti censendum. Nam si probatione res indigeat, cur non ipsi Legati, viri insignes, testes laudarentur?

Addebat Ordinis procurator, quod etiam Romanus Pontifex, quam, primum de isthac confederatione rescivisset, continuo Interdictum Episcopo Legati Pontificii.

S s 3

Episcopum cum potestate Legati a latere in Prussiam ablegaverit, qui postquam eo venisset, & confederationis temeritatem & iniquitatem intellexisset, publico interdicto eam abolere & refragantes excommunicare voluerit, nisi Magister ipse commotus Nobilitatis & civitatum precibus intercessisset.

3. **Refutatio.** Negabat Martinus satis adhuc probari, quod dicto Legato ejusmodi potestas a Pontifice commissa fuerit. Primum enim (inquit) ipsemet Episcopus in literis sua manu conscriptis (quæ tum in continenti proferebantur) fatetur, se potestatem saltem habere causam obiter inquirendi, & inter partes compositionem aliquam tentandi. Verum ne hæc quidem literæ, etiamsi aliud Episcopus scripsisset, ad fidem faciendam sufficerent, cum mandata Pontificis Apostolica non ipsius Legati testimonio, sed Pontificis diplomatibus, comprobari debeant. Deinde cum iste Episcopus inter Cardinales cooptatus non sit, non potest Legati a latere potestatem vel auctoritatem sustinere. Tandem ex ipsa Pontificia declaratione, quæ ex parte Ordinis producta fuit, liquido apparet, Pontificem huic Legato ne quidem inquirendi potestatem dedisse, sed auctoritatem saltem amicæ compositionis ergo interponendi, & eos, qui a foedere sponte recedere vellent, a juramento in id præstito absolvendi.

4. **Confederationis nullas justas fuisse causas.** His in medio sic relictis, procurator Ordinis ad aliud propositum declinavit, & capita foederis ad examen revocare coepit. Ac primum quidem prætendit, quanquam initio foederis scriptum sit, eam rem pro Reipublicæ commodo & utilitate, in Dei laudem, & Magistrum ac Ordinis honorem & foederatorum incolumitatem, susceptam esse, diversum tamen apparere, quod non modo nullo Reipublicæ commodo id inceptum fuerit, sed nulla etiam justa causa coeundi foederis intercessisset.

4. **Opponuntur Confederationis causæ justissimæ.** Adversus hæc procurator foederatorum opponebat, multas fuisse graves & legitimas foederis coeundi causas, quas prolixius deducebat, & earum tria ferme genera constituebat.

1. Primum quod Cruciferi sæpe ac sæpius foedera, bella, societates, cum Regibus & Principibus Christianis ac Ethnicis fecissent, Magistros & Primores Ordinis loco movissent & exauctorassent, interdum etiam in carceres coniecissent, pro libitu, sine consilio publico, sine juris ordine, sine consensu Statuum, ad quos prægnantiores causæ Reipublicæ spectarent, quod inter se factiones, discordias, simulates aluissent, quod in partes palam secessissent, intestinas cædes, direptiones, vastationes invicem moliti fuissent, ac quantum in ipsis fuerit, totam Prussiam funditus perdidissent, nisi foederati Ordinis equestris & civitatum quorum maxime intererat, tantum malum prævidissent, & pro Republica ac patria conservanda & tuenda communi consensu pestem avertissent. Deinde quod Cruciferi Terrarum Prussiæ libertates publicas & privatas, multis modis labefactassent, prostituissent, ac per fas & nefas conculcassent, novas exactiones, contributiones, vectigalia, contra morem

morem majorum, nulla Reipublicæ necessitate instituissent, & in iis exigendis vel potius extorquendis publice & privatim tyrannidem usurpassent, cum summo subditorum ac omnium ordinum præjudicio, ludibrio & detrimento. Tandem quod Cruciferorum Primores & Præfecti, qui jurisdictionis vel officii exercendi potestatem haberent, subditos tam nobiles quam cives, in causis & actionibus privatis, clam & palam, variis modis, præter juris & æquitatis normam, multis & gravibus injuriis affecissent, constupratis uxoribus, liberis, & domesticis, bonis & facultatibus direptis, viris innocentibus trucidatis, suffocatis, carceri mancipatis, atque proscriptis. Unde necessitas imposita fuerit Ordini equestri & civitatibus contra vim injustam & manifestam violentiam arctioris conjunctionis remedium quaerendi. Pro quibus exactius demonstrandis procurator singula privatarum injuriarum capita (quæ alibi exposuimus) per species recenserebat & insuper scripto comprehensa Cæsareæ Majestati exhibebat. Addebat illud etiam commendandi foederis causa, quod post concordiam inter Magistrum, Ordinem & Collegia, foederatorum opera conciliatam, publice illis gratiæ fuissent actæ, & promississent Magister ac Cruciferi, se ejus beneficii memoriam nunquam deposituros, sed & foederatis & eorum posteris gratos perpetuo futuros, siquidem agnoscerent, ni foederati coivissent, ipsos inter sese dissidiis intestinis perituros, & provinciam civili incendio conflagraturam fuisse. Quorum si quid Ordinis procurator auderet inficiari, paratos ostendebat foederatos hæc omnia & singula injuriarum capita certissimis documentis commonstrare. Adjiciebat præterea, Equestri Ordini & civitatibus ex indulto Cæsareæ Majestatis jus fasque fuisse pro commodo & utilitate Provincie foedus facere, quod ipsum ex Indulti literis, quas producebat, intelligi poterat. Itaque priusquam foedus sigillis consignatum esset, octo Legatos ex Confederatis ad Magistrum Paulum Rusdorsliensem missos fuisse, qui propositum illi demonstrassent, & formam foederis verbotenus prælegissent, ille vero non contra se, verum pro se foedus id factum, sibi que maxime placere affirmasset.

4. **De obsequiis & officiis præstandis.** Pergebat procurator Ordinis ad aliud foederis Caput, quo foederati pollicentur, se Magistro & Ordini ea omnia præstituros, ad quæ præstanda honeste & legitime obligantur, juxta præscriptum uniuscujusque Privilegiorum, libertatum & jurium: Unde conjectari volebat, Magistro in rebus cæteris nec obedientiam, nec in necessitatibus opem aut auxilium eos præstituros: quod utique juri scripto & Ecclesiasticæ libertati, & auctoritati Principis adversaretur.

5. **Refutatio.** Foederatorum procurator contra, non est, (inquit,) horum verborum ea sententia, sed parati sunt Status foederati Domino & Principi suo in rebus quibuscunque, quod honeste & jure facere possunt, opem, obedientiam & auxilium, uti quoslibet fideles subditos decet, exhibere, modo interim privilegia & libertates suæ sibi salvæ conserventur. Neque id verbis solum adseverant, sed hætenus etiam stante foedere ipso

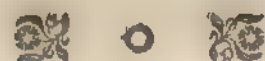
ipso facto æque id præstiterunt, atque ante foedus initum fecerant, nec quisquam est mortalium, qui secus ab illis factum fuisse vere possit comprobare.

6. Deinceps illud ex foedere adducebatur, ubi scriptum est, æquum & justum censere foederatos, ut Magister ipsos omnes & singulos suis juribus, diplomatum & conventionum literis & immunitatibus uti, frui sinat, eo quo ipsi & majores modo usi frui fuerint: Ex quo obiter apparere procurator putabat, quasi subditi nonnihil Dominorum auctoritati derogare conarentur.

Contra foederati allegabant: Nihil æquius excogitari posse, nihil publice utilius, nihil ad conservandam Rempublicam diuturnius ac stabilius, quam ut quisque subditorum, bona cum Principis gratia, sua libertate, suo jure gaudeat ac fruatur. Nec id quidquam Dominorum auctoritati derogare, sed multo magis jure subditorum incolumi Dominorum dignitatem augeri. Rationes certe communes esse, ut qualem quisque Dominus servum in officio suo erga se esse velit, talem se quoque pro potestate dominica erga ipsum præbeat. Sic ut in proverbium vulgo abiit: Fidelis Dominus fidelem facit servum. Ac in Prussia quidem hunc morem a majoribus acceptum esse, ut quoties novo Domino subditi juramento fidem obstrinxerint, vicissim Dominus indemnitate juri & privilegiorum sancte repromittat.

7. In eodem foederis capite asserbat Ordinis procurator, admodum inique & nimis imperiose postulare foederatos, ut vetera gravamina abolantur, & in posterum nova ne imponantur. Eo nimirum pacto Cruciferis potestatem adimi, Cæsareis & Regiis immunitatibus concessam, telonea, portoria, contributiones, aliaque ad Rempublicam necessaria constituendi. Quo jure sublato nihil ferme amplius superesse, quo Dominus subdito sit potior aut superior. Et ex hoc ipso capite Magistrum modernum adactum fuisse, ut portorium maritimum, quod liberale vocant, abrogaret, quod profligandis e mari piratis olim esset constitutum.

7. Refutatio. Ad ea foederatorum procurator, Status Prussiae & civitates (inquit) contra libertatem publicam & speciales immunitates multis & variis plane iniquis, avaris & intolerabilibus oneribus & exactionibus, uti in causis initi foederis speciatim est expressum, aggravati, non inique agere videntur, qui se extraordinariis oneribus nimium affligi & opprimi nolint. Quæ Principi suo debentur pensiones, quæcunque exactiones Reipublicæ causa fiunt, eas minime recusant, cum ordine & majorum more fuerint constitutæ: impotentes autem oppressiones & iniquas exactiones, quæ saltem ad luxum ventris & ignominiam ac perniciem subditorum subinde excogitantur, eas se non immerito cupere perpetuo profligatas. Diplomata quoque Cæsarea ac Regia palam est, nudis saltem verbis perscripta esse, nec eo detorqueri posse, quasi vim & potestatem habeant

habeant libertates subditorum publicas abrogandi, vel in tertii præjudicium quicquam constituendi. Quod itidem de portorio librali asseritur, manifestius est, quam ut opus sit doceri, mare jam dudum opera civitatum maritimarum esse pacatum. Et cum illud portorium in civitatibus abrogaretur, quoniam nulla erat causa amplius exigendi, nihilominus Cruciferi per complures adhuc annos illud usurparunt, donec tandem Magister nulla vi adactus, sed precibus saltem subditorum permotus ipse quoque abrogavit.

Adferbat porro Ordinis procurator in sequenti confœderationis capite judiciorum potestatem confundi, & Episcopos, qui solius Patriæ judicium & auctoritatem agnoscerent, Magistri judicio subjici, quo scriptum sit: si cui vis facta fuerit, vel res ereptæ, de eo, qui tale quid passus est, primum generali Magistro conqueratur: Atque hoc etiam juri publico in Prussia recepto palam adversari, cum oporteat actorem rei forum sequi, nec quenquam ad alienam jurisdictionem adstringi.

8. Respondebatur, nihil hic proponi, quo quisquam Episcopus Magistri jurisdictioni subjiatur, vel juri publice recepto quidquam derogetur, sed hanc ejus esse capitis sententiam, ut si quis injuria quapiam alliciat, is propter juris celeriore administrationem Magistrum interpellat. Is si ejus judicandi partes erunt, justitiæ continuo satisfaciatur, fin ad Episcopum cognitio pertinebit, causam ad suum judicem cum decenti admonitione officii remittat. Hoc pacto nihil Episcopis derogari, omnibus vero Prussiae incolis in supremo patriæ capite, qui Magister generalis est, par solatium juris obtinendi repositum manere, neque iniquum videri posse, ut subditi omnes, qui paria onera ferunt, in juvanda Republica etiam pari jure a vi & injuria defendantur.

9. Occurrebatur porro in isthoc foedere talem judicii formam contra vim vel injuriam facientes desiderari, quo cognitio omnis sit penes Cruciferos quatuor, totidem Prælatos, totidem Nobiles, totidem cives. Ac inde apparere Clericos & Episcopos & res ac bona illorum contra libertatem Ecclesiasticam laicorum judicio submitti. Addebatur illud etiam, Legatum Pontificium Episcopum Silvensensem ex foederatis quæsisisse, nunquid ex ejus foederis præscripto judicium in Magistrum & Episcopos sibi arrogare vellent, illud vero ipsos negasse, & ostendisse, se vim & injuriam facientes Magistrum quidem Pontificis, Episcopos autem Archiepiscopi cognitioni commissuros.

9. Refutatio. Hæc judicii forma, inquit procurator foederatorum, constituta fuit ab ipso Magistro, ipsis Episcopis & Prælati auctoribus, cum Cruciferorum & omnium Prussiae Statuum communi consensu, dudum antequam de foedere ineundo fuisset cogitatum. Itaque haud merito suo foederati accusantur de rebus iis, quas accusatores ipsi constituerunt. Neque vero in isthac judicii constitutione Ecclesiastici Ordinis homines vel res nominatim comprehensi sunt, nec ullum Statutum ulterius extendi potest.

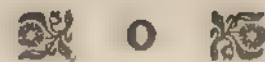

potest, quam in eos, qui statuto sunt obnoxii Quapropter uti laicis nulla competit in Clericos jurisdictionis potestas, ita causæ Clericorum ad laicorum instituta perperam detorquentur. Unde neque hoc fœderis caput Ecclesiasticæ libertati adversari intelligendum est. Protestantur demum fœderati & sancte affirmant, sibi de Legati Pontificii quæstione, quæ adfertur, nihil omnino constare, neque unquam tale quid usu sibi venisse: Itaque quod procuratori satis sit verbo dicere, id tibi quoque satis esse verbo negare, cum non nudis verbis sed certis documentis hic agendum esse constet.

10. *Obtrudit interim Petrus aliam inconvenientiam, quæ ex ea iudicii constitutione facile consequi possit. Scriptum est enim (ait) in ferlatio iudicii. Si iudicium non rite nec eo ordine habeatur, vel auctori jus non dicatur, quod ex nobilitate seniores cum Torunensi & Culmensi civitatibus potestatem habeant consideratos cæteros convocandi, & eorum unusquisque parere & præsto esse debeat. Jam si contingat, ut eodem tempore Magister generalis comitia convocet, & fœderati coire jubentur, necessum erit, ut in alterutram partem vel adversus Magistrum, vel adversum fœdus violato iurejurando peccetur. Eodem etiam modo contra libertatem Ecclesiasticam rursus impingitur. Non enim Clerici coram senioribus nobilitatis, sed coram Episcopo conveniri debent, neque fas est, ut altera parte absente, seniores ferendæ sententiæ auctoritatem, quæ ipso iure nulla est, usurpent.*

10. *Respondet Martinus: Nihil penitus isthæc, quæ proponuntur, inter se pugnant, & ex fœderis ipsius verbis diserte dijudicari possunt. Imprimis enim Magistro suum jus, sua potestas & auctoritas salva est, ac per dispositionem quancunque fœderis nequaquam diminuitur; Itaque si forte simul & Magister & fœderati seorsim diem indicant, rationis erit, ut in primis auctoritatem Principis illi sequantur, suis rebus interim prorogatis. Nullum igitur occurrit hic argumentum, quo in alterutram partem violato iurejurando delinquendum sit. Neque recte arguitur hac in parte libertatem Ecclesiasticam offendi, cum jam antea satis dilucide dictum sit, quatenus illius iudicii ratio extendatur. Neque illud hic agitur, ut fœderati altera saltem audita parte sententiam ferant, sed sese tantum interponant, quo magis iudicii ordine servato unicuique tam auctori quam reo jus suum tribuatur. Etenim longe inter se differunt, causa civiliter discussa alterutrius partis patrocinium agere, & iudicis officium interposita cognitione vel lata sententia temere usurpare.*

11. *Urget insuper ille, in fœdere plane enormiter & insolenter nimis perscriptum esse, quod si talis cuipiam vis vel injuria illata fuerit, ut statim iudicii diem præstolari non expediat, teneantur fœderati alter alteri in tuendo iure suo assistere, ac causam simul omnes eandem suscipere & exequi. Cui consequens illud etiam videatur, ut si quis adversus Magistrum de re quapiam atque adeo de tribus, ut ait Poëta, capellis licet moveat, teneantur subditi Principem deferere, & auctori opem ferre. At*

At iure feudali secus sancitum esse, quod scilicet teneatur Vasallus opem Domino ferre, etiam in ea causa, quæ proprium fratrem concernat.

Respondetur, perperam nunc aliquoties exemplum Magistri generalis in causam fœderis adduci, cum illius auctoritas hoc fœdere diserte sit excepta. Male vero & per juris calumniam allegari feudalem ad hoc propositum constitutionem, quæ sic expresse sancita sit, si quis unius Domini Vasallus cum altero alio vel tertio de quopiam negotio convenierit, in quo speciatum primi Domini mentio facta non sit, posteriorem obligationem ad priorem Dominum extendi minime posse. Verum quid hæc ad præsentem causam facere? Atqui Cæsareæ Majestatis indulto concessum esse equestri Ordini & civitatibus Prussiae, ut alter alteri contra vim & injuriam opem ferat, & in iure adsistat, quod ipsum alias communi generis humani confortio receptum sit, ut amicus amico pro ejus jure tuendo auxiliari non recuset.

11.
Refutatio.

Exaggerat etiam illud fœderis caput procurator Ordinis, in quo scriptum sit: Si quis fœderatorum insuper vi opprimatur, vel corporis lationem patiatur, aut indicta causa occidatur, velle ipsos ad id facinus coram Principe conqueri & vindictam absque mora exigere; Sin id non obtinuerint, conjurant ita serio se rem executuros, ut publice pateat illis omnibus eam rem maximopere dolere, & adversus auctorem facinoris & auxiliares summis viribus injuriam vindicatos. Hæc nimirum (ait) verba turbarum ac seditionis plena sunt, facile enim quilibet poterit prætere sibi vim factam, injuriam illatam, jus negatum, Magistrum officio deesse. atque ita hujus capitis vigore impune futurum est, atque adeo honestum etiam, privatam affectare vindictam, plebem concitare, seditiones exercere, Magistratum omnem evertere, obedientiam & fidem prosligare, ac rebellionis perfidiam eo colore, quoties libitum sit, obtegere.

12.

Minime gentium, inquit procurator fœderatorum, caput istud ad rebellionis seu turbarum occasionem constitutum est, sed potius ad ordinem juris honeste & æquabiliter conservandum, si quis in corpore vel facultatibus tam atrociter lædatur, quod utique non amplius futurum speramus, neque hanc conditionem, qua sublata, utique tollitur etiam effectus, unquam cuiquam nostrum usui futuram. Atque hoc diserte ex fœderis dispositione constat. Primum enim qui læsus vel injuria affectus est, jubetur iure experiri. Deinde jubetur ad statum iudicii publici diem quotannis celebrandum causam suam peragere. Tertio loco læsus in civitatum & Ordinis equestris potestate futurus est, quo minus suscipari possit adversarius, illum non iure, sed per quampiam injuriam acturum. Quarto, si opus fuerit, interpellabitur etiam Princeps, fœderati autem alter alteri non nisi iustis in causis re mature deliberata adsistet. Quinto demum, si quis interpellato Principe jus obtinere nequeat, si in corpore & facultatibus enormiter lædatur, si inaudita causa, nullo juris ordine trucidetur, æquum est profecto, ut unius innocentis calamitate, cæteri

12.
Refutatio.

caeteri quibus idem exempli gratia quandoque expectandum est, commoveantur. Et ut omnia prius experiri convenit, quam ut ad extrema descendatur, ita hujus ultimi remedii causam ipsimet Cruciferi abunde praeberunt, qui non juri parendo, sed explendae saltem libidini se natos arbitrarentur. Etenim ut homines privati injuriis affecti summum Pontificem, quem solum judicem suum agnoscere videri volunt, adeant, summa vi Cruciferi impediunt, eamque ob causam multos, qui juris auxilium a summo Pontifice implorassent, immaniter trucidarunt. Ac ut caetera taceantur, ante annos quidem circiter viginti Praefectus Grebiniensis in Livonia, Goswinus Aschenbergius, sedecim viros, ut plurimum Ordinis Ecclesiastici sacerdotes, qui nomine Archiepiscopi Rigensis Romam de Cruciferorum injuriis conquestum proficiscebantur, subtus glaciem fluminis concreti coniectos suffocavit. Si quis Caesaream Majestatem interpellare velit, eam pro competenti judice non agnoscunt, nec ejus edicta curant. Cur igitur tam atrocibus injuriis affecto non liceat cum amicorum auxilio vim vel a se repellere, vel illatam vindicare? Jure profecto non tam scripto, quam natura omnibus insito, vim & injuriam, praesertim ubi juris obtinendi nulla relinquitur facultas, a se quoquo modo propulsare fas est. Nec ulla lex est divina vel humana, Christiana vel ethnica, tam crudelis & severa, quae nos cogat ultro carnifici cervicem porrigere, & omnium tyrannorum libidini inservire, puta si quis filium in conspectu patris jugulet, si conjugem inspectante marito constupret, si civem, hominem liberum sine legibus, sine ordine, sine judicio trucidet, si denique divinas & humanas leges perinde ac aniles fabulas aestimet, ac atrocissimum omnis se juris & aequitatis hostem profiteatur. In tales Deus etiam, si homines mustilent, justissime commovetur, & tandem quo tardius eo severius vindictam exercet. Foederati, quod Deum testantur, nolunt quidquam contra Principem suum, contra Ordinem Cruciferorum, contra leges, denique contra quenquam bonum virum, per rebellionem, inobedientiam, seditionem, superbiam, vel quamvis injuriam moliri, conari, suscipere, modo ab impotenti dominatu & violentia sint immunes, modo se res suas, conjuges, liberos, fratres, amicos, sciant a quo imperio, juri & legibus subditos, non cum suis, quiqui potestatem usurpat, insolenti libidini impune obnoxios. Hoc si non impetrant, uti impetrare aequum est, exinde nunc etiam profitentur ac sollemniter testatum faciunt, se naturali defensione adversus ejusmodi atroces injurias & oppressiones, quales haecenus perpessi fuerunt, quantum omnino per opem humanam licuerit, sibi suisque minime defuturos, idque pie, honeste ac legitime facturos omnium hominum opinione, ipsiusque Dei judicio, plane confidunt.

13. His vero, tanquam parum ad rem facerent, silentio præteritis. **Contra id** procurator Petrus instat in criminando alio foederis capite, quo cautum quod quis est, si quis foederatorum quidpiam compertum acceperit, quod terris Prussiae vel foederatorum cuiquam detrimento esse possit, quod id alter perierit. alteri denunciare, rem autem ipsam secreto habere debeat. Nimirum hoc plane contrarium esse juramento, quo subditi Domino obstringuntur.

tur. Etenim si quidpiam quis resciverit, quod in Reipublicæ detrimentum vergat, id non foederatis, sed Magistro, utpote Principi suo denunciandum esse, & omnino denunciandum, neque secreto habendum, si conjurationis culpam & perfidiæ notam quis velit evitare.

Contra opponitur, cujusvis periculi denunciationem, non ad Principem solum, sed ad omnes Prussiae Status propter utilitatem Reipublicae pertinere, neque id quod de silentio in foedere dicitur, juramento vel fidei subditorum adversari. Etenim si jus fasque est, ex indulto Caesaris Majestatis coire, & foedus facere, eodem modo statuere licere, ut ejusmodi res, quae ad foedus pertinent, modo Principis, qui semper exceptus est, auctoritatem non attingant, secreto habeantur, neque hoc foedere cuipiam interdictum esse, quo minus, si quid tale compere-rit, pro fidei suae religione Magistro indicium faciat.

Addit Petrus, in eorum foedere contineri quicquid in consilio publico a Nobilibus & oppidanis unanimiter & more majorum fuerit decretum ac constitutum, id peræque omnes firmiter observaturos. Unde id consequatur, foederatos non contentos prima isthac conspiratione, etiam in posterum alias leges aliasque constitutiones pro suo arbitrio & libitu sancienti potestatem usurpaturos.

Negat Martinus hujus capitis sensum ad conspirationem quam- 14.
piam respicere, neque ultra morem majorum, decreta & constitutiones Refutatio,
accipi debere. Quod autem more majorum consilio publico, honeste
& legitime constitutum decretumve sit, haud dubie ab omnibus obser-
vari oportere.

Tandem Petrus illud in conclusione foederis oppugnabat, quasi
minus legitimum, quod foederatio non suo solum nomine coissent, ac foe-
derati subscripsissent, sed eos etiam comprehendissent, qui in posterum tuos foede-
ratos. aliquando ad foedus essent accessuri, cum illi per rerum naturam tum con-
sentire vel auctores fieri nequiverint.

Contra Martinus non esse novum contendebat, neque juri incon- 15.
gnitum, ut in foederibus, societatibus & contractibus, etiam illi compre- Refutatio.
hendantur, qui in posterum aliquando in eandem causam vel conditio-
nem essent accessuri.

Disceptatis hunc ad modum hifce foederis capitibus, deinceps Or- 16
dinis procurator arcem univerfæ caufæ invadebat, ac confederationem Nullitas to-
eam ajebat, quanta quanta fit, contra jus tam divinum quam naturale, tius foederis.
Canonicum ac Cæfareum, imo contra bonos mores, contra publicam
honestatem & ordinarium Magistratum coitam fuiſſe.

Opponebant foederati, ea omnia nudis saltem verbis dici, & 16.
ideo refutatione non magnopere indigere, quinimo quoniam actor non Refutatio
probet, nullitatis.

probet, reum etsi nihil præstiterit absolvendum. - Nihilominus divino & naturali jure, non homini solum, sed brutis etiam animantibus insitum esse, ut a vi & injuria quemadmodum omnino possint, se tueantur. Atqui cum ex jure divino jus etiam Canonicum originem trahat, ne hoc quidem jure naturalem defensionem sublatam dici posse. Quinimo Pontificem ipsum in simili causa foedera Boëmorum confirmasse, Clericos etiam & sacerdotes hoc foedere in juribus & libertatibus suis defendi. Ad jus Cæsareum quod attinet, sæpe jam demonstratum esse, Ordinibus Prussiae specialem a Cæsare facultatem foedera faciendi concessam. Enimvero cum jus civile non possit naturale tollere, manifestis etiam legibus id comprobatum esse, ut vim atque injuriam propulsemus, & quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur. Ipsum etiam Magistrum foedus hoc prius quam subsignaretur cum magna procerum parte approbasse & in id consensisse, Cruciferis etiam omnibus sedus notum fuisse, qui legitimo juris ordini non solum nunquam contradixerint, sed multis etiam subditorum auctores fuerint, ut ad foederationum societatem accederent. Magistro quoque & ejus Ordini suam auctoritatem, suum jus in foedere integrum relinqui & conservari. Ac quoniam foedus hoc ad conservandam pacem & justitiam, & ad propulsandam vim injustam paci & justitiae contrariam coitum sit, non posse videri contra bonos mores initum, cum nihil magis bonis moribus & honestati publicae conveniat, quam pacem & justitiam summis viribus propugnari. Falso itaque illud etiam crimini foederatis dari, quasi hujus foederis intuitu Ecclesiasticorum animi quodammodo fracti, laicorum autem spiritus aucti sint, ad vim liberius cæteris inferendam. Esse enim hoc foedus in communem omnium utilitatem & incolumitatem ictum, ut uni æque ac alteri, ecclesiasticis & laicis, summis ac infimis jus suum conservetur, & justitia adversus vim rite administretur. Sane foederatos non posse non meminisse, quanto cum Reipublicae commodo, hoc uno remedio insaufas ac funestas Magistri & Cruciferorum simultates ac discordias restinxerint, & pacifice composuerint, cum illis alioquin mutuis cædibus pereundum, & in proprio utrinque sanguine suffocandum fuisset.

17. Pergit Petrus, confederationem hanc cum aurea, quam vocant, Bulla pugnare, qua ejusmodi conspirationes penitus sint interdictæ.
De aurea bulla.

Responsio. Respondet Martinus, eas saltem confederationes bulla prohiberi, quæ injustæ, illicitæ & iniquæ sunt, contra pacem publicam & contra Magistratum coitæ, in quarum numero hanc non posse censer, utpote quæ permissu Cæsaris pro pace publica fuerit suscepta.

18. Producit inde Petrus diploma quoddam Friderici secundi Imperatoris olim Ordini datum, quo contineri dicebat, nullum alium in Prussia Magistratum meri imperii jus habere exercendi, quam Ordinem, addens illud etiam, juramenta subditorum Dominis suis præstita cum iis, quæ in foedus dicta sint, minime convenire.
Diploma Cæsareum.

Negat

Negat Martinus, vel Diploma Cæsaris, vel juramenta subditorum 18.
obstare, quo minus illi & Cæsaris indulto, & Dominorum consensu, in Refutatio.
rebus honestis & licitis foedus facere possint.

Arguit insuper Petrus, confederationem eam moribus & honestas consuetudini repugnare. 19.
Confederatio an contra consuetudinem.

Negat hoc Martinus, nec ullo probabili argumento doceri posse dicit: quinimo in contrarium affirmat, Status imperii Romani eodem modo, vel magis etiam obnoxios esse Cæsari, quam Ordines Prussiae sint Cruciferis, illos vero consuevisse foedera inire, quantumvis sæpe Cæsaris consensus non accederet.

Iterum producit Petrus decretum quoddam Pontificium, quo Papa confederationem illam irritam esse jubet, & eos, qui in eam consentirent, anathemate ferit. 20.
Decretum Papale.

Opponit Martinus, decreta ex partium controversia solenniter fieri solere, Ordines autem Prussiae nunquam ea de causa ad Pontificem evocatos, nedum auditos fuisse: ac male omnino judicium fieri, nisi ambo, qui litigant, causam tractent, adeoque neminem recte judicare, nisi utramque partem audiverit, quapropter se decretum istud salva Pontificis Majestate non agnoscere; sed neque in isthoc decreto mentionem ullam fieri indulti Cæsarei, neque Magistri consensus, qui accessisset, neque urgentium causarum, quibus adducti confederationem eam Ordines inivissent. Non itaque verisimile videri, Pontificem hoc decreto libertatibus & juribus foederatorum derogare scientem voluisse. Responsio.

Proponit itidem ille quatuor bullas Pontificias ad singulos Prussiae Episcopos emissas, quibus jubentur eos, qui jam interdicto sint obnoxii, & a foedere desciverint, noxa liberare. Atqui bullæ istæ, inquit Martinus, ex prædicto decreto vim capiunt. Cæterum cum principalis causa jure non subsistat, ne illud quidem, quod ex ea consequitur, effectum nanciscitur. 21.
Bullæ Papales.

Rursus ille in medium affert confirmationem Imperialem super libertatibus ac prærogativis Cruciferorum editam, qua sancitum dicebat, quicquid adversus eas libertates ac prærogativas inductum jam esset, aut in posterum induceretur, id totum cassum & irritum esse debere. 22.
Confirmatio jurium Ordinis.

Sæpe jam dictum est, inquit alter, confederationem eam Cruciferorum libertates non afficere, neque eas diminuere, sed multo magis augere. Consequens igitur est, ut multo minus Imperiali confirmationi officiat, cum nuda confirmatio non plus juris adferat, quam ipsæ libertates, quas corroborat, in sese contineant. Neque verisimile censer, debere, Imperatorem hac confirmatione speciales Statuum Prussiae libertates, jura, & indulta, tacite abrogare voluisse, cum de iis nihil exprimat. Refutatio.
Adjicit

23. **Contra con-** Adicit Petrus: foederatos multa proterve, calumniose, maligne
firmitio- ac petulanter in Cruciferos passim profudisse, probra & contumelias va-
nem foede- rias sparsisse, praesertim autem vulgo perperam & falso persuasisse, ad
ris. stabiliendas partes suas, quasi confirmationem sui foederis a Caesarea Ma-
jestate impetrassent.

Pro confir- Negat Martinus per foederatos consensu publico quidquam in
matione. contumeliam, injuriam, vel ignominiam dictum sparsumve. Si quis
autem privatim convitium fecerit, id ad omnes minime pertinere: quan-
quam accusator neminem etiam nominatim expresse, qui tanti facino-
ris reus dicatur. Confirmationem vero foederis a Caesarea Majestate
editam etiam nunc in promptu esse, ex qua liquido intelligi possit, an id
falso vel perperam a foederatis fuerit assertum.

Confirma- Exhibita & publice recitata ea confirmatione, quanquam pro-
tio lecta. curator Ordinis nonnihil erubesceret, viso eo, quod in rebus humanis
non esse persuasum habebat, tamen eodem, quo coeperat, calumniandi
tenore progressus illud etiam in crimen vocabat, quod foederati pendente
lite novas sumptuum exactiones in hanc litem in Prussia constituis-
sent. Verum cum jam antea Caesar pronunciaisset, aequum esse ut ii, qui litem
exercerent, impensas etiam conferrent, frigidum ab omnibus judicatum
est illud hoc loco adductum argumentum.

24. **De litis con-** Caeterum procurator Ordinis, quasi jam causam vicisset ad litis
clusionem. conclusionem procedere cepit, ac a Caesarea Majestate postulabat, con-
foederationem illam, qua de agitur, juri scilicet repugnantem abrogari,
ac foederatos in multam quadringentorum millium aureorum rebellio-
nis, & ducentorum millium damni & impensarum nomine condemnari,
nec non a foederatis, Nobilitate & civitatibus omnia jura, privilegia &
bona beneficiaria amissa judicari, ipsosque juberi literas confederationis
exhibere Magistro, & quicquid pendente lite adversus Ordinem injuriose
dictum factumve esset, revocari: denique petebat, declarationem adjici,
quod ii qui recessissent interim a foedere, recte & ex officio fecissent &
conspirationem temere initam prudenter repudiassent.

Responsio. Ad ea Martinus, qui probationes ante sententiam induci volebat:
Jam (inquit) antea satis dilucide ostensum est, foederatis jus & potesta-
tem ex jure naturali & indulto Caesareae Majestatis, foederis coeundi,
causas etiam initi foederis fuisse iustas, licitas, honestas, necessarias ac
publice utiles, tandem etiam ipsa foederis capita juri tam Divino quam
humano maxime esse consentanea, nec ad ullius hominis injuriam, ne-
dum rebellionem aliquam spectare. Quodsi Cruciferi quidquam eorum,
quae gesta sunt, iudicari velint, etiam nunc parati sunt foederati ea omnia
& singula assatim comprobare, modo terminus probationum expedien-
darum secundum juris ordinem legitimus sex scilicet mensium assignetur,
cum ut plurimae illarum probationum inde ex remotissima Prussia sint ac-
cessendae. Atque hoc est unicum, de quo in praesentiarum Caesareae
Majestati

Majestati decretum interponendum est, quo peracto, foederati etiam cae-
tera, quae ad causae conclusionem pertinebunt, in medium ex sua quo-
que parte producent. Siquidem Caesarea Majestas pro arbitro in hanc
solummodo partem delecta fuerit, ut causae foederis probentur & excu-
tiantur. Quod si Caesarea Majestas praeter opinionem, neglecta causa-
rum discussione, ad ulteriorem aliquam cognitionem descenderit, quae
in ipsius arbitrium collata non sit, palam profitentur & testatum faciunt
foederati, se ejus generis cognitioni minime staturos.

Hic procurator Ordinis, non est, inquit, quod Caesareae Maje-
statis indultum ad confederationis patrocinium extendatur, cum illud **25.**
hujus seculi anno quinquagesimo primo editum, haec autem anno qua- **Contra Ca-**
dragesimo antea coita sit, quo tempore ne jus quidem ex isthoc indulto **farum in-**
faciendi foederis habuerunt. Deinde non fuit ea Caesareae Majestatis **dultum.**
meus & sententia, ut quopiam privato indulto publicum jus & auctori-
tatem Ordinis convellere vel labefactare voluerit. Tertio loco neque con-
foederatio literis indulti verbotenus est inserta, uti merito ad faciendam
fidem inferi debuerat. Quarto nec in literis illis adscriptum est, quo in
loco sint editae, quod quidem eas non parum facit suspectas. Quinto
etiam dubitari potest, an eo sigillo, quo literae consignatae sunt, Caesa-
rea Majestas eo tempore usa fuerit. Tandem foederati, quod a Ponti-
fice tum temporis excommunicati essent, ejus indulti minime fuere
capaces.

Martinus contra: Literae indulti non in futurum modo, sed etiam **25.**
in praeteritum facti vel faciendi foederis jus expresse complectuntur. **Refutatio.**
Scriptum est enim disertis verbis, si jam antea fecerint vel deinceps fa-
cturi sint. Nihil igitur ad rem facit, quod indultum foedere sit posteri-
us. Deinde jam pridem saepe ac saepius ostensum est, indultum illud &
hoc foedus Ordinis jura & auctoritatem nequaquam afficere. Ac licet
aliquid privatim a summo Principe contra jus commune statueretur, hoc
ipso Princeps juri publico derogare per auctoritatem suam intelligitur,
quippe qui omnia jura in scrinio pectoris sui continere praesumatur. Ne-
que opus fuit expressa ad verbum foederis dispositione, cum indultum
generale sit, in quacunque foedera eo modo facienda, quocunque foede-
raris pro commodo publico melius & utilius visum fuisset. Locum au-
tem, ubi quid scriptum vel gestum sit, in literis aliis & instrumentis, quae
per Notarios eduntur, adscribi necessarium fortassis fuerit. Caesarea
vero Majestas, quae ubique in Romano imperio praesentem & aequam
habet potestatem, minime ad certum locum adstricta creditur, eoque
modo plurimae etiam antea literae imperiales sine loci mentione sunt edi-
tae, quod ex archivis sacris manifestius ostendi potest. Sigillum vero
ipsum saluum & integrum est, nulli suspitioni obnoxium, quod ex con-
templatione patet omnibus.

Tandem abunde jam antea demonstratum est, foederatos jure
excommunicatos non fuisse, neque nunc esse, ac Pontificiae declaratio-
nis

nis literas ad eos minime pertinere, qua de causa cujuslibet beneficii vel indulti sunt & tum fuerunt capaces.

26. Subjicit Ordinis procurator; Actoreæ parti, cujus ipse vices gerat, An Magister non satis liquido constare, num Magister generalis in hanc considerationem consenserit, vel eam raram habuerit. Ac etiam si consensisset, tamen absque collegii communi adstipulatione id facere non licuisse. Ac quantumvis collegium consensisset, hoc tamen ad Episcopos Prussiæ non spectare, qui foedus improbarunt, in quos imperium Magister non haberet. Quinimo & Magistrum & ejus Ordinem & Episcopos auctoritati summi Pontificis subjacere, sine cujus permittu nullum foedus illis facere vel in id consentire liceret.

26. Ex adverso Martinus, Magistrum (inquit) generalem & Proce-
Responsio. res plerosque cum universo equestri ordine & civitatibus in eam considerationem consensisse, cum opus erit, liquidissimis argumentis demonstrabimus. Enimvero in quibuscunque causis ipse Princeps Nobilitati & civitatibus quidquam permittit vel interdicit, semper hoc ratum esse consuevit, quantumvis fratres & Collegium contradicant. Atque hoc jus in terris Prussiæ more majorum etiam gravioribus in causis ita receptum est, ut quicquid Magister & Proceres cum consensu Ordinis equestris & civitatum communiter decreverint, ab omnibus æque observari oporteat. Manifestum autem est, Cruciferos non solum consensisse foederi, sed subditis etiam suis, ut id amplecterentur, mandasse. Quod autem contradixerint Episcopi, nihil refert, nec ea enim res ad Episcopos pertinet, nec cum his hac de causa litem hic habemus, itaque non est æquum, ut Cruciferi nunc Episcoporum prætextu, quod jam pridem suo consensu comprobatum fuit, retractare debeant. Nec est quod quispiam existimet, absque permittu Pontificis Magistro & Cruciferis fas non fuisse foederi consentire. Hoc enim non obstante, manent illi nihilominus in auctoritate Pontificis, utpote cujus potestati foedus nihil derogat: Et ut illis foedus hoc non prodesset, sed obesset, nulla tamen justa subest causa, prætextu auctoritatis Pontificiæ proprio facto contraveniendi, cum quilibet suo consensu sese ipsum non alium obligare manifestum sit.

27. Porro negat etiam Petrus, tales ineundi foederis causas fuisse, Rursus con- quales prætendantur, ac quantumvis tales fuissent, equestri tamen Ordini & civitatibus non licuisse hunc in modum conspirare. Contra Martinus excipit, federatos omnes illas causas, & speciatim multas plures certissimis rerum argumentis comproburos esse. Unde manifestum omnibus sit futurum, in Cruciferis culpam hæerere, qua federatos ad ineundam eam concordiam impulerint. Ipsosmet enim Cruciferos auctores & Duces fuisse, ut subditi bellis non necessariis impliciti, oppressi, ferro, flamma, exilio deleti & expulsi, privilegia & libertates violatæ, exactiones novæ, iniquæ, intolerabiles impositæ, nobiles, oppidani, & plebei nullo discrimine, non audita causa, nullo juris ordine, crudeliter, inhumaniter, ac tyrannice tormentis dilacerati, facultatibus mul-

ctati,

ctati, demum etiam pro libidine trucidati fuerint. Nec ullum aliud remedium obtinendi juris & vis injustæ propulsandæ subditos propositum habuisse, quam honestas & necessarias foederis coeundi rationes, quas certum sit, neminem virum bonum cognito penitus rerum omnium statu unquam improbatum, atque adeo Cæsaream Majestatem procul dubio pro judicii sui æquitate, justas & legitimas æstimatorum.

Urget ille rursus satis pueriliter, primum foederis caput ex indulto Cæsareo non subsistere, ibi etenim non de subditorum, sed Domini-
Contra sub-
dorum libertatibus mentionem fieri. Ex adverso contenditur, proprie ditorum li-
de subditorum libertatibus agi, idque eo magis, quod indultum pro ipso bertates.
rum commodo editum, in eorundem præjudicium trahi non oporteat, sed multo sit æquius, ut Domini subditorum jura & libertates, etiam absque principali auctoritate, salvas & illæsas conservent.

Æquum sane Petrus existimat, a Domino subditorum jura & li-
Domino-
bertates conservari, veruntamen officio subditorum convenire non pu- rum & sub-
tat, Dominis hac in parte certum modum nimis licenter præscribere, ditorum
atque adeo ab invitis jus suum exigere. Atqui (refert Martinus) siqui- jura.
dem Domini subditis jus suum sponte tribuant, nihil opus est subditis ad alia remedia confugere, vel illud ab invitis exigere. Sin autem illi contra jus & fas subditos injuriis afficere pergant, non ægre vicissim serant, hos etiam de jurium suorum incolumitate quoquo modo sibi prospectum velle. Vetus enim illud est: Fidelis dominus, fidelis servus.

De judicio, deinceps publice constituto verba facit procurator
29. Ordinis: quanquam id a Magistro, Commandatoribus, Prælati, Nobi-
Contra judi-
libus ac civitatibus, ex consensu publico ita constitutum sit, ut semel in cum publi-
anno contra vim omnem haberetur, tamen non aliam fuisse Magistri ce constitur-
mentem & sententiam, quam ut hoc obsequio subditorum animos ita sibi tuu.
repugnantes paulatim ad obedientiam reduceret: Illos vero conari, id quod semel initum sit, ad perpetuam necessitatem revocare, immo cogere Magistrum, ut illorum arbitrio judicium illud exercent.

Tum Martinus: Bene est (inquit) quod vestra ipsorum confes-
Responsio. sione Judicium hoc cum superiorum consensu & publico omnium Ordinum Prussiæ decreto constitutum est. Sic enim foederatis imputari non potest, quasi rem sua saltem auctoritate sancitam postulent, & Magistro cum suis Commandatoribus officii gratia incumbit, ut quod semel sua auctoritate in consilio publico pro communi omnium utilitate decretum est, violari non patiantur. Nec enim hic nova est coactio, sed res publice & utiliter instituta, & ante foedus initum usurpata, quam solius Magistri arbitrio siue decreto publico abrogari, plane futurum sit indecorum.

Iterum oggannit Petrus, jure prohiberi subditos, ne adversus
30. Dominum de qualibet illata vi vel injuria privatam vindictam usurpent, ac
Contra pri-
ut concessum sit vim vi repellere, hoc tamen ita locum habere, si non vatam vin-
ex dictam.

V v 2

ex intervallo, sed in continenti defensio interponatur, quod in foedere scriptum non sit. Respondet Martinus: Nec illud in foedere scriptum esse, nec foederatorum eo inclinare sententiam, ut a quopiam privata vindicta Domini violentur; sed si cui contra jus, contra libertates publicas, contra juris ordinem, vis vel injuria fiat, cæteri qui in foedere sunt, ejus defensionem legitimam, juxta juris præscriptum, licito more, ex naturalis æquitatis instinctu suscipiant. Nec quidquam referre, utrum ex intervallo vel in continenti legitima defensio fiat, quæ semper & ubique secundum leges libera & licita esse intelligatur.

Repetitio
superiorum.

Cæterum quanquam Ordinis procurator insuper etiam alia repereret, de bulla Carolina, qua omnes ejusmodi conspirationes prohiberentur, deque Pontificii Legati Episcopi Silventis inquisitione, quam Declaratio Pontificia subsecuta esset, demum de pecuniarum collationibus in litis impensas, quasi eo facto foederati Cæsaris indulto fuissent abuti, tamen quia ea est curiosi procuratoris rerum non necessariarum repetitio, & ad singula superius satis superque responsum existimamus, non videtur operæ pretium ea hoc loco demum repetere, cum alioquin disputatio pene modum excesserit.

31.
Contra Ve-
tigalia per
vim abro-
gata.

32.
Juramenti
immutatio

Tandem illud etiam procurator adjiciebat, & ad crimen læsæ Majestatis derivare volebat, quasi foederati re ipsa ipsoque facto se Principi suo opposuissent, ipsumque propria auctoritate sui foederis quasi per vim coëgisissent, ut vectigalia nova cum cætera tum portorium maritimum abrogaret: quodque juramentum fidelitatis commutassent, eoque ipso testatum fecissent, quod nollent eam fidem & obedientiam deinceps Magistris præstare, quam Antecessoribus præstitissent. Et quanquam nihil adhuc ipso facto contra fidem attentassent, voluntatem tamen & propositum poenam mereri, cum ea sit criminis læsæ Majestatis natura, ut non factum modo, sed etiam propositum in crimen incidat.

31.
Refutatio.

Ad ea respondebat Martinus: Procuratorem istum nihil nisi verba adducere, ac re ipsa nihil proponere, quo probari possit, Principi vim vel coactionem, quæ in constantem virum cadat, illatam. Vectigalia quidem uti nova & inusitata, publicæque libertati contraria, per vim & coactionem a Cruciferis imposita fuerint: ita ad frequentes preces & humillimas intercessiones omnium Prussiæ Statuum, interveniente publico decreto, abrogata facile publicis testimoniis demonstrari posse. Nam quod speciatim de portorio maritimo dicitur, nullum unquam certe jus fuisse Cruciferis sua auctoritate istud constituendi. Constitutum autem esse a civitatibus maritimis, quarum id proprium est, pro rerum & temporum necessitate, ad tuendam in mari liberam navigationem & cohibendas piratarum aggressuras, idque Cruciferos nimis licenter in exemplum pertraxisse. Et licet a civitatibus maritimis subsidium istud publicum quandoque non usurparetur, Cruciferos nihilominus in Prussia illud sibi proprium & perpetuum arrogare voluisse. Quod utique maritimæ civitates neque ex dignitate neque ex utilitate sua ducentes modis omni-

bus oppugnaverint, unde tot expostulationum literæ missæ, tot legationes & tractationes habitæ, & eo tandem eventum, ut ad illarum seriam postulationem Cruciferi nili quid gravius experiri vellent, portorium istud abrogaverint. Non igitur esse quod hoc argumento ad invidiam foederatorum abutantur, quasi ab iis demum ad abrogandi necessitatem compulsi fuissent. Ad juramentum quod attinet, constanter asseverabat, huic Magistro iisdem verbis præstitum fuisse, quibus Antecessoribus, neque in jurisjurandi religione quidquam immutatum. Foederatis etiam nihil unquam in animo fuisse, quod ad crimen rebellionis vel læsæ Majestatis merito possit detorqueri, nedum foedus istud, quod ipsemet Magister & Proceres indulsissent, consensissent, approbassent. Tantum abesse, ut ullam hic vel speciem saltem criminis abominandi læsæ Majestatis agnoscant.

32.
Refutatio.

His ad hunc modum ultro citroque disceptatis, ad causæ conclusionem eventum est, quam procurator Ordinis his pene verbis deduxit: Quandoquidem (inquit) causa propter quas foedus initum dicitur, per se sunt inutiles, nullo jure concinnatæ, nulloque honestatis robore subnixæ, consequens etiam est, confederationem ipsam irritam & inutilem esse, ac merito penitus abrogari & e rerum natura exterminari debere. Ac proinde Ordinem equestrem & cæteros, qui eam coiverunt, libertates, beneficia, feuda ac jura immunitatis omnia commisisse judicabitur, sic ut confederationis istius literas Magistro generali exhibere jubeantur, ipsi autem Nobiles dignitate equestri, oppidani privilegiis, honore & exultatione priventur, ac insuper utrique rebellionis & litis impensarum causa in mulctam sexcentorum millium aureorum condemnentur. Quicquid autem lite pendente per illos fuit attentatum, totum id propria confessione damnabunt, ac simul profitebuntur, eos qui a foedere desceverint, recte fecisse, & Cæsareæ Majestatis mandatis obtemperasse.

Concludit
procurator
Ordinis.

Procurator foederatorum, rejecta in partem hac causæ conclusio, ne, illud saltem in disquisitionem venire contendebat, utrum justis & æquis ex causis, citra Cruciferorum injuriam, foedus coitum fuisset. Foederatos autem hoc ipsum jam antea scriptis quibusdam docuisse, causas fuisse justas, legitimas, publice utiles, ac omnino necessarias. Ideoque foedus etiam ex causis æstimandum esse justum, legitimum, utile & necessarium. Pollicebatur etiam plura documenta eam in rem se produciturum, modo ex præscripto juris dilatio sex mensium concederetur, tanto enim spatio testimoniis deducendis opus esse, cum in longiori provincia testes conquirendi sint. Ex iis denuo & ex superfluo manifesto demonstratum iri, & causas foederis probabiles, & foedus ipsum non improbato more coitum fuisse. Hoc unum igitur nunc in cognitione versari, ut foederatis probationum & documentorum copia stabiliendi foederis ergo relinquatur. Neque se sperare, Cæsaream Majestatem aliquid amplius judicaturam, quam ejus cognitioni delatum fuerit, cum arbitri sumptus sit, non ut foedus aboleat, sed foederis causas discutiat.

Contra eam
conclusio-
nem Excep-
tio.

Proinde contestato iterum ac iterum petebat, ne Cæsarea Majestas aliud quidpiam, quod in ejus arbitrium non veniat, in præjudicium foederatorum vel definire vel alioquin admittere dignaretur.

Cæsar his auditis & cum Principibus sibi affidentibus deliberatione habita, sententiæ dicendæ diem ad vicessimum octavum Novembris prorogavit. Verum cum interim, priusquam sententia ferretur, fœderatorum Legati secreto admonerentur, non modo Cæsarem decreville, quod de tota causa abrogandi fœderis in gratiam Cruciferorum semel cogniturus esset, quod illi utique tam plane & absolute in ejus arbitrium non contulerant, verum etiam aliorum Principum & Electorum Legatos pro judicibus in consilium adhiberi, cum judices non essent, quod Principes jam dudum per literas & Legatos hostili se in fœderatos animo ostendissent, & sic aperte jam partem alteram foverent, & præterea haud ambiguus in aula rumor esset, Cæsaris Consiliarios donis & pollicitationibus corruptos in Cruciferorum favorem propendere, his rebus permoti fœderatorum Legati Cæsarem assidue precibus interpellabant, ut ne quid amplius cognosceret, quam ex parte fœderatorum ejus arbitrio commissum fuisset, sed potius secundum probationum momenta ordine ad rem definiendam procederet. Sin arbitrii metas excessisset, jam tunc iterum ut antea contestatum omnibus esse volebant, se totum istum processum, una cum ipsa sententia pro nulla habituros, neque decreto parituros. Quibus posthabitis Cæsar condito die ferendæ sententiæ causa cum Electorum & Principum, qui tum aderant, Legatis pro tribunali consedit. Hoc admodum ægre ferentes fœderatorum Legati, in judicio adesse noluerunt, sed aliquos ad Cæsarem miserunt, qui tam suspectæ cognitionis institutum humiliter deprecarentur. Quater etiam eo die per Notarios publicos solennis inhibitiō sententiæ Cæsari denunciata fuit, cum, quod non esset arbiter sumptus in totam confœderationis causam, tum, quod illi judices una sederent, qui maxime suspecti ultro sese ingererent, in quos nunquam compromissum fuisset. Verum nihilominus absentibus fœderatis sententia lata, & decretum: Nobiles & civitates Prussiæ non habuisse potestatem eam confœderationem cōsundi, eamque nullo jure coivisse, quapropter eadem confœderatio invalida, irrita & nullius esse momenti jubetur. De cætero si quid controversiæ superest, quod juris ordo desiderabit, in posterum constituetur. Actum id fuit anno MCCCCLIII. die XXVIII. mensis Novembris. Quam quidem sententiam, licet ipsius confœderationis terminos non excederet, Cruciferi tamen etiam eo pertrahere volebant, quasi secundum ipsos cætera quoque judicata fuissent, quæ in causæ conclusionē procurator eorum judicari voluisset, nimirum quod fœderati omnium jurium & privilegiorum beneficia commississent, ac insuper ad sexcenta aureorum millia refundenda condemnati essent. Quinimo quod magis est in eam vindictæ cupiditatem erumpebant, ut quod neque unquam petatum neque judicatum erat, aperte dicerent, sibi potestatem factam decreto Cæsaris trecentos ex fœderatis, quos ipsimet vellent, deligendi & capitibus mulcandi. Atque hæc quidem inhumanissimæ tyrannidis

rannidis significatio multis capitum millibus postea constitit. Et vulgo existimatum fuit, tam de confederationis, quam mulctæ modo aliquo æquabili transigi commodius potuisse, quam ut ad extrema descendere-
tur, nisi isthæci Cruciferorum insolentia importune admodum prorupis-
set, quod fœderati nunc non jam solum de fortunis & libertatibus agi,
sed etiam sanguinem suum impotentes Dominos sitire, gravissime dole-
rent. Ita sæpe præter opinionem illud accidit; quod quam minime ho-
mines eventurum sperant.

Lata sententia Cæsar foederatis literas omnes in iudicium deducit. Redditæ li-
 ctas, cum cæteras, tum præsertim eas, quibus foedus & illorum jura ac teræ.
 libertates confirmaverat, integras & inviolatas restitui iussit. Et cum
 unus ex Purpuratis vel Secretariis, Cæsaris literis confirmatoriis tan-
 quam jam amplius nullius momenti futuris sigilla detrahare vellet, exili-
 ens Cæsar prohibuit, & absit (inquit) ut literæ nostræ hoc modo robur
 suum amittant. Quæ quidem benevolentiae & benignitatis significatio,
 quantum cum ipsa sententia conveniat, ut scilicet quodpiam valeat &
 non valeat, cuilibet suum esto iudicium.

Inter dum coram Cæsare causa disceptatur, Ordines foederati Res domi
assiduos domi conventus agebant, in omnem eventum intenti, si for- gesta.
tassis quod vererantur in gratiam Cruciferorum aliquid in se gravius fu-
isset constitutum, ut communi consilio remedium eo citius expedire pos-
sent. Erant tum & aliæ quædam civitates, & præcipue Gedanenses a Calumnijs
malevolis quibusdam, qui concordiam Ordinum ægre ferebant, & va- in Gedanen-
riis artibus dissociationem moliebantur, ad cæteros foederatos delati, ses.
quasi Cruciferorum gratiam desiderarent, minus constanter in foedere
perseveraturi, si quid accidisset, ac magis privatum commodum quam
societatem publicam secuturi, sic ut etiam cæteri Ordines apud eorum
Legatos, eam suspensionem non solum non dissimularent, sed majorem
etiam fidei cautionem exigerent. Qua de re Gedanenses certiores facti
die septima mensis Decembris ad Legatos suos in conventu Torunensi,
Albertum Huxer & Conradum Dalensem, in eam sententiam scripse-
runt: Mirum sibi videri quam ob causam Ordines foederati tam sinistre
de se sentiant, vel de fide sua dubitent, quos antehac semper sinceros &
fideles re ipsa sint experti. Nobis quidem (inquiunt) hac in parte ma-
xima sit injuria, verum nos illud privatorum potius culpæ ascribemus,
quam ut causam communem vel in minimo deferamus. Atque ut eo
magis omnibus constantiam nostram hoc scripto testatam facere possitis,
nunc adeo vobis nomine omnium civium, cum quibus consilia denuo
conulimus, plenam concedimus facultatem, de rei summa cum cæteris
foederatis deliberandi ac decernendi. Quicquid autem communi consi-
lio decretum fuerit, nos non solum ratum & gratum habebimus, verum
etiam quemcunque res exitum sortiatur, ut viros bonos decet, omnem
operam, facultates, denique vitam ipsam pro salute patriæ & libertate
publica tuenda constanter impendemus. Eadem potestas facta est etiam
literis in eam rem perscriptis mense Januario anni sequentis ipso die Epi- An. 1454.
phanæ

phaniae Legatis, Reinholdo Niderhof & Ewaldo Wryge, qui ad conventum publicum Toruniam missi fuerant, quibus literis hoc etiam additum erat in mandatis, ut Legati non tam sequerentur ea, quae civitatis commodo fieri posse existimarent, quam quae totius patriae causam respicerent. Etenim eo nunc in statu rem esse, ut non de singulorum salute, sed de universorum existimatione, vita & libertate agi cogitarent.

Menſe deinceps Februario ſœderati denuo Toruniæ conventum agentes, cognitis iis, quæ apud Cæſarem acta erant, cum animadverterent nihil æqui in eo ſe iudicio impetrare potuiſſe, Cæſarem arbitrii ſines exceſſiſſe, nec tam iudicem quam adverſarium egiſſe, ſequæ, uxores, liberos, totam denique Pruſſiæ multitudinem, eo decreto non ſolum in ſervitutem iniquiſſimis Dominis addiſſos, verum etiam crudelium tyrannorum libidini, eoque modo viderent jam in ſemetiſſis ſaltem auxilium eſſe reliquum, præſtare autem ſemel mortem oppetere quam perpetuo ſervitutem tolerare, conſilium ex tempore capiunt, multo quidem antea præmeditatum, ſed tunc demum in lucem proditum, fidem Magiſtro reſignant, eaque de re literas ad eum perſcribunt, quarum hic erat contextus:

Fœderati
Magiſtro
fidem &
ſubjectio-
nem renun-
ciant.

Reverendo Domino Ludovico ab Erlichshausen, Magistro generali Ordinis Teutonici &c.

Obsequiorum nostrorum, prout nunc rerum status est, studio præmisso. Reverende Domine Magister generalis. Cum ad hunc dignitatis gradum fuisses electus, postulasti a nobis, ut fidei iuramentum tibi præstaremus; quod haud inviti præstitimus, ea lege, ut nos penes antiqua nostra jura & libertates conservares, & publicum iudicium de vi & injuriis vindicandis exercereres. Quod quidem ipsum te Magistro sæpe ac sæpius efflagitavimus; sed nunquam obtinuimus. Atque adeo te inficias iviſſe & pollicitationem nobis factam negaſſe, ipſemet meministi, quantumvis tuis magnificis promiſſionibus adducti, & fidem tuam ſecuti, Dominum te recepimus; & iuramento tibi nos obſtrinximus. Promiſiſti inſuper, te nos pro fidelibus ſubditis habiturum: interim autem paſſus es nos conviciis, probris, contumeliis ignominioſe proſcindi, perſidiæ ac proditiſſionis inſtimulari: quin ipſemet nos horum criminum inſtimulaſti, pro mancipiis nos venditaſti (hanc ſcilicet gratiam majorum & parentum noſtrorum fida obſequia commeruerunt) ſcriptis ignominioſis paſſim apud Reges, Principes & civitates traduxiſti, opem & auxilium per Legatos adverſus nos imploraſti. Neque hoc ſatis fuit tuæ & Cruciferorum tuorum libidini, ſed etiam in ſamam, corpora, honores & fortunas noſtras contra datam fidem & literas veſtras non uno modo fuiſtiſti injuriis: fideles clientes Joannem & Gabrielem Baſenios in extraneis provinciis, per mandatarios veſtros prædæ, rapinæ, captivitati & periculo corporis & fortunarum palam expoſuiſti. Nobis vero, iis præſertim, qui mercaturam exercent, nec conſilii nec auxilii copia, nec mari

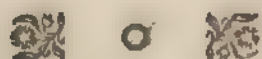
nec

nec terra, in vobis fuit, ſed complures adverſum nos violentias & injurias accumulaſtiſ. Quapropter nos, qui in ſœdere ſumus, Ordo equeſtris & civitates Pruſſiæ, fidem & iuramentum noſtrum reſignamus, nec quidquam vobis debebimus, & mediante hac reſignatione nobis & cæteris, qui partes noſtras ſequentur, de indemnitate honoris & fidei noſtræ, adverſus te & Ordinem tuum, quam optime cautum volumus, & vim injuſtam, injurias ac dominium in nos injuſte hætenus uſurpatum, Deo auxilium largiente, a cervicibus noſtris propuſſabimus. Datum Toruniæ ſub ſigillis Joannis Beyſenii Equitis & civitatis Torunenſis, quibus hanc in rem communiter utimur, feria ſecunda poſt Purificationis Mariæ (4. Febr.) anno MCCCCLIII.

Ordinis equeſtris & civitatum ſœderis Pruſſici
mandatarii & Legati Toruniæ congregati.

Hæ literæ Magiſtro redditæ ſunt Marienburgi ſexto die Februarii, qui ſacer tum erat divæ Dorotheæ, quibus perſectis Cruciferorum primates, quo ferociores antea fuerant, eo nunc videbantur conſternatiores, fregerat enim aſſuetam ferociam inopinatæ rei novitas & inſolentia.

De hac Pruſſorum defectione ita ſcriptum reliquit Crantzii lib. 12. Crantzii ſententia.
Wandalæ cap. 17. Pruſſia per ea tempora cum pacem foris haberet a Polonis & Letvanis, intus cœpit domeſtico & inteſtino bello pernicioſiſſime laborare. Nam militares terræ cum civitatibus arbitrati, ſe ab Ordine Teuthonicorum gravius in diem oppreſſum iri, inita conſideratione adverſus Ordinem, literis invicem datis, ſœdus firmavere. Non potuit ea res, quæ inter multos ageretur, diu tegi ſilentio, pervenit ad Magiſtrum & fratres Teuthonici Ordinis. Cœperunt rem improbare, quod conſpiratio eſſet in juſtos Dominos, adverſus quos inire ligam, quid aliud videri poſſet, quam in caput Domini conjurare? Jubebant reſcindi illicita ſœdera: reſuſabant. Perlata cauſa eſt ad Imperatorem Fridericum, omnia enim prius jure quam armis experiri ſtatuerunt. Juſtificata eſt ibi pars Ordinis, irritumque ſœdus pronuntiatum. Ordo ipſe literas ſibi tradi poſcit; non paretur. Aggravatur deinde manus Ordinis in rebelles, & multiplicatæ ſunt injuriæ. Querelæ ad Romanam Curiam pervenerunt, ibi quoque ſuperior Ordo fuit in cauſa. Creverant perinde animi Dominorum in ſubditos, quod ubique cauſa eorum juſtificaretur. Immiſcuere ſe (ut fieri ſolet) juribus injuriæ, crebreſcunt odia in partibus. Orant deinde civitates cum militaribus, ut in antiquam quietem res perveniat, abſtineant injuriis, & moderato examine juſtitiam ſoveant in ſubditos. Semel exaſperati Domini fratres, acrius atque acrius in bellum exardeſcunt, quotidie minæ, quotidie injuriæ. Miſerunt urbium & militarium coetus viros religioſos Abbates, qui pedibus provoluti Magiſtri & Commandatorum gratiam & quietem poſtularunt, & per viſcera miſericordiæ Dei magnum (quod impendere videbatur) malum averti obſecrabant. Stetit ſententia, non niſi literis exhibitis,
LIB. V. X x &

& aliis (quas indixere) conditionibus impletis, pacis ullam esse spem. Jam secreto invicem militares cum urbibus condixere. Ubi omnia quæ ad petendam pacem pertinerent, frustra fuere, nihil tale formidantibus fratribus (cum non tam paratam ad bellum partem alteram arbitrarentur) uno pariter die tot arces cum oppidis amittere, quæ magno impetu invasa a militaribus & urbibus in potestatem accipiuntur. Illico exarscit cruentissimum bellum in multos annos protelatum, infinita cædes hominum, vastationes agrorum, everfiones arcium, concremationes oppidorum, ac mala sine fine, quæ bellum vehit. Evocare fratres multos ad auxilia Principes, venire militares & stipendiarii sine numero. Cæpit res fieri gravior, quam ut a militaribus & urbibus Prussiæ posset sustineri. Invocare Calimirum Regem Poloniæ, illique se subiecere ad defensionem, ut ab illo jam legitimo Domino protegerentur. Multiplex interim bellum varia fortuna gerebatur, nunc victi, vicissim victores. Incredibile est memoratu, quo ardore animorum, quibus odiis sæpe sit præliatum, ambarum aliquando partium Duces cecidere, multi consumpti mortales, multi terra profugi: præsertim rustica plebs amissis rebus, sparsa per orbem, vastos agros reliquere &c. &c. Hæc Crantzius. Qui quidem his de rebus tantum scripsit, quantum ipsi constitit, rerum tamen gestarum ordinem non parum confudit. Videntur etiam defectionis historiam in annum præcedentem conjicere, quo Constantinopolis a Mahomete capta, & istud imperium a Christianis ad Turcos transiit. Verum quidem est, quod Mahometes & hic Ludovicus Magister generalis uno & eodem anno uterque principatum suum adepti, & uterque anno regiminis tertio fortunam diversam experti fuerunt, dum alter accessionem Imperii Constantinopolitani lucrifaceret, alter a subditis tota ferme Prussia pelleretur. Sed hæc quamvis unius anni vertentis circulo (ut sic dicam) non tamen ejusdem anni numero gesta sunt. Capta est enim Constantinopolis die 29. Maji, anno 1453. Defectio autem in Prussia subsequitur mense Februario anni 1454. qui annus adhuc erat tertius Ludovici Magistri generalis, nimirum qui anno 1450. ante festum Paschatos ad Magisterium fuerat evectus.

Consultatio
de novo
Principe as-
sumendo.

Interim foederati de rebus suis magis ac magis solliciti, cum libertatem, etsi maxime cupiebant, tamen absque majori adminiculo tueri se posse diffiderent, præsertim quod non ignorarent, cum Cruciferis, qui multos habituri essent Principes auxiliares, ad internecionem sibi depugnandum esse, ut crescentibus belli periculis ac damnis inter tam multos eadem ubique constantia diu permaneat, consultare coeperunt, in cuius Regis aut Principis tutelam ac Patrocinium sese potissimum concederent. Non una erat omnium sententia. Pomerellia, Culmenensis & Michaloviensis terræ ad Poloniæ Regem inclinabant, utpote quorum majores ante ducentos annos ejus regni membra fuissent. Cæteris obstabat pax inter Cruciferos & Polonos perpetuum condita, quam si Poloni conservare vellent, non erant adversus Cruciferos arma laturi. Alii Daniae Regem optabant, cujus ditionibus Prussia propter maritima commercia magno cum commodo uteretur. Alii Ladislaum posthumum Ungariæ & Boë-

miae

miae Regem. Quia vero is admodum juvenis & ea ætate esset, ut ipse met tutoribus indigeret, Danus autem non modo Suecico bello esset occupatus, sed etiam Cruciferorum partes fovere putaretur, tandem in Casimirum Poloniæ Regem omnibus suffragiis consensus est. Ad eum Legati designantur totius Prussiæ nomine duodecim: Joannes Baysenius, Augustinus von der Schewe, Gabriel Baysenius, Nicolaus Wolkaw, Equites, Laurentius Chritz, civitatis Culmenensis, Rudgerus von Pircken, Torunensis, Laurentius Pilgrim Elbingensis, Consules, Guilelmus Jordan, Joannes Meideburg Gedanenses, Joannes Kale Brunspergensis, Gregorius Schwach Reginontanus, & Nicolaus Rademan Kniphovianus. His in mandatis commissum erat, ut Casimiro terras Prussiæ, salvis singulorum juribus, privilegiis ac libertatibus, in dominium, tutelam ac possessionem dederent, ac traderent. Sin ille recusaret, cum iisdem mandatis ad Ladislaum recta contenderent. Interim foederatos ita se paraturos, ut Cruciferorum impetus & arma facile se propulsaturos existimarent.

Legati ad
Casimirum.

Priusquam autem abirent Legati, Torunenses jam ea nocte, cum præcedenti die literæ, quas diximus, Magistro redditæ fuissent, per dolum ex improvviso arcem, quam Cruciferi tenebant, occupaverant. Nam adolescentes quidam, mulierum ac virginum habitu & vestibus ornati, sic ut quilibet gladium sub veste occultaret, ludibundi, uti circa Bacchaliaiorum tempus, quod tum instabat, fieri solet, cum aleæ fortunam se experturos simularent, a Cruciferis rerum omnium adhuc ignaris, & nihil tale suspicantibus sub vesperam in arcem recepti, paulo post omnibus in jactum tesserarum intentis, paulo post gladiis repente prolatis & omnibus ferme cæsis, rem ex sententia confecerant. Inde dato signo per flammam in altissima turri excitatam, idem in occupandis arcibus faciunt cæteræ civitates vicinæ, Birgela, Papovium, Grudentum, Altenhufsa, Strassburgum, Schwetza, Mewa, eodem signo quasi per manus trahto, Cruciferis aut cæsis, aut fugatis & ejecis. Schoneccium metu direptionis a vicinis injecto in potestatem & tutelam Gedanensium sponte concessit. Sic passim Cruciferi metu perculsi, ut plurimum quæ poterant Mariæburgum ad Magistrum confugiebant.

Arx Geda-
nensis de-
dita.

Gedanenses arcem munitissimam suis cervicibus impositam a Præfecto & cæteris, qui inerant, Cruciferis spontanea deditione traditam receperunt. Erant ibi tum Conradus Pfersfelder Commandator vel Præfectus arcis, Joannes Trachenaw, Winricus de Manstet, Simon Dusebort, portorii exactor, Henricus Hartfuss, sylvarum Præfectus, Henricus de Fruburg, molendini, Wolfgangus Hirschauer, portus præfecti, Joannes Festsenberg, Conradus Truchses de Pommersfeld, Henricus Comes Tubingensis, Conradus Ottinger de Mawern, Guilelmus de Loyke, Henricus Reibing, præfectus Grebinensis, Joannes Gros de Trockow, Andreas Zilner, Andreas Breitman de Dameraw, Joannes Wirfibaw, Ambrosius de Rambow, Judex terrestris, & Georgius de Wickerow. Hi arcem cum omnibus juribus, prædiis, redditibus & proventibus Senatui publice,

XX 2

publice, confectis in eam rem solennibus codicillis, tradiderunt, ea lege, ut ipsimet cum familia, salvis rebus, bonis, equis, armis suis, in urbe Gedanensi libere commorarentur usque ad diem Joannis Baptistæ proximum, deinceps libere abirent, quo quilibet vellet. Senatus vicissim eis luculentam pecuniæ summam (quanta ea fuerit, traditionis instrumento non exprimitur) exsolvit, & ægros omnes partim Cruciferos, partim sacerdotes, partim ministros, qui propter morbum aut senectutem extra provinciam abire non poterant, curandos & honestis alimentis quoad viverent nutriendos suscepit. Arce tradita cum Gedanenses deliberarent, utrum eam everterent, & tot splendida ædificia pessundarent, an potius pro urbis munitione, locum tam opportunum saluum conservarent, accidit forte fortuna, ut nonnulli ex Senatu, corona populi circumstante, Conradum, qui arcem tradiderat, & in fidem Senatus concesserat, sententiam rogarent, quidnam ipsi factu videretur optimum. Ibi tum ille, mihi quidem hic nullius consilii copia est, neque me decet aliquid in detrimentum Ordinis mei consulere, verum inter rusticos tritum est illud fermone proverbium: Si ciconiam domi tuæ incubare nolis, nidum disturbato. Quo audito cives excita promiscua multitudo, non expectato jussu vel consensu Senatus, magno conatu arcem irrumpunt, diruunt & complanant. Deinde Gedanenses Grebinum in minori insula situm, ubi Cruciferi tum equilia alebant, invadunt, nulloque negotio occupant, & munitionem dejiciunt, nemine prorsus resistente, sed omnibus ferme rerum inusitata facie consternatis, & prope solam fugam cogitantibus.

Arx Elbingensis expugnata. Qui in præsidio arcis Elbingensis erant, aliquandiu vim oppidanorum sustinebant, spe majoris auxilii, quod arcis præfectus Heinricus Comes Plavenius, qui ad Cæsarem missus nondum reverterat, illaturus credebatur. Sed cum eo acrius cives instarent, quo magis ille in expectatione erat, & tam noctu quam interdiu oppugnationem continuarent, tandem die duodecima Februarii deditionem fecerunt. Mox etiam arcem Hollandiæ oppidi Elbingenses occuparunt. Et sic primo defectionis impetu intra dies octo septendecim arces a Cruciferis captæ. Neque diu post Nobiles & civitates Varmiensis dioceseos sui etiam Episcopi Francisci, qui tum in aula Cæsarea disturbandi fœderis ergo circumvolabat, fidem, auctoritatem, & obedientiam abjecerunt. Inde Brunspergenses & alii eorum exemplum secuti Clerum passim exturbant, Canonicorum domos & prædia avare diripiunt, inde oppidum Balgam invadunt, & direptum funditus diruunt. Arcem Regimontanam Cruciferi cum nec satis præsidii nec comæatus abunde haberent, sponte civibus tradiderunt, ipsi Lochstetum cum rebus & bonis suis liberi dimissi. Quo factò rota Sambia defecit. Sic intra mensem unum quinquaginta sex arces & oppida capta, quædam etiam diruta, & Cruciferis tum præter Mariæburgum, Stumam & Choiniciam nihil ferme reliquum permansit. Arces a Cruciferis captas Equites & Nobiles fœderati pro sui defensione conservare & possidere volebant, id vero civibus & agricolis periniquum videri, quasi scilicet non abjecissent servitutis jugum, sed Domi-

Dominos saltem commutassent. Ea res causam præbuit, ut complures deinceps arces solo æquarentur.

Dum hæc domi aguntur, Gedanenses etiam illorum curam, qui Gedanenses peregre essent, non abjiciendam censentes, ad mercatores & nautas scribunt ad Prullicos in Anglia, Trajecti, Antverpiæ, & alibi commorantes passim literas emittunt, quis rerum status sit exponunt, ac monent, ut operam dent, qua naves sese conjungant, ac quantum fieri possit, simul navigent, & ita se communiunt, ut contra hostilem insultum merces salvas & incolumes in Prussiam perferant. Et quoniam ex Daniæ Regno potissimum imminabat periculum, ex communi Ordinum consilio & mandato ad Regem etiam perscribunt, rem omnem uti hætenus gesta sit recensent, injurias & violentias erga se Cruciferorum, rupta jura publica, cædes innocentium perpetratas, insolitas & intolerabiles exactiones, barbarorum hostium direptiones commemorant, quibus tandem necessario coacti sint Ordo Nobilitatis & cives, ut vim & injuriam omnem una cum iniquissimis Tyrannis a se propulsarent, quandoquidem jus suum aliter obtinere nequissent, quodque eo usque jam res processerit, ut plerisque arcibus & civitatibus illi sint ejecti, bonamque spem fœderati conceperint, se quod reliquum est illorum potentiaæ facile pares futuros. Proinde cum Prussi una cum cæteris Hantæ Teutonicæ maritinis civitatibus, vigore privilegiorum suorum, cum majorum ipsius gratiam promeruerint, ut jus sit illis bello & pace mare liberum usurpandi, commercia & negotiationem omnis generis tuto exercendi: petunt diligentissimis verbis, ut hoc etiam rerum statu libera navigatio & mansio in mari, fluminibus & portibus regni Danici, cum navibus, mercibus & rebus omnibus more majorum concedatur. Ac si quis secus forte de ipsis ad Regem detulerit, ne fidem adhibeat, neve quid in eorum detrimentum committi patiatur.

Die deinceps vicesima septima Februarii Gedanenses copias suas, Mariæburgum obfide- adjuncta mediocri manu vicinorum Nobilium Pomerellia, Duce Ewaldum obfide- do Wrige Senatore emittunt, & ad Mariæburgum eis Nogatum fluvium castra metantur, neque diu post etiam cæteræ civitates & Nobiles, qui a fœderatis stabant, in altera parte trans Nogatum tendunt, & Mariæburgum circumfident.

Legati, quos a fœderatis ad Poloniæ Regem missos diximus, die Legatorum decima octava Februarii Cracoviam venerant, & paucis post diebus ad Regem admitti fuerant, ubi Joannes Baylenius, legationis princeps, cæ- terorum nomine verba fecit in hanc sententiam: Serenissime Rex. Missi sumus Legati ad Majestatem tuam a civitatibus & equestri Ordine, ac omnibus Prussiae incolis fœderatis, ut moerorem, infortunium, injurias ac calamitates publicas & privatas exponeremus, & si fieri queat a Majestate tua consilium, opem, auxilium & patrocinium peteremus. Ideo potissimum, quod meminimus bonam Prussiae partem, terram videlicet Culmensensem, tractum Michalovientsem & Pomerelliam in potestate & dominio Serenissimorum Poloniæ Regum fuisse, & ab eis bene &

& summa cum laude gubernatam esse. Cum autem progressu temporis Pruteni homines barbari, inter quos principes erant Natangi & Sudani, nec non Litvani & Jazyges, nos finitimos ac vicinos suos variis ac continuis cladibus attererent, ac pene funditus delerent, evocati sunt a majoribus Majestatis tuæ ex Palæstina milites Cruciferi, qui tum virtutem, vires & corpora sua ex professo pro re Christiana contra gentes infideles devovebant, atque hunc belli gerendi ordinem amplectebantur. Quibus Culmenis terra certis primum conditionibus concessa fuit, ut nimirum barbaros ejicerent, & illorum provincias occuparent. Quam in rem majores nostri, pro officio fidelium subditorum, & fortunas omnes & vitam & sanguinem constanter impenderunt, utpote qui pro imperii dignitate & amplitudine, inprimis vero pro libertate publica bellum gerere dulce & jucundum existimarent. Quinquaginta annos continuos bellum vario eventu gestum est, priusquam barbari subjugarentur. Cruciferi, Magistro Hermannō Salcensi majoribus nostris in recompensationem laboris & obsequii tam constanter præstiti certa privilegia, certas libertates, & peculiaris sui juris usum indulserunt, sic ut in posterum viderentur & pacem habituri & colendis agris operam securius impensuri. Verum ut avari solent, quo magis opes affluunt, eo plura desiderant, sic Cruciferi non contenti eo, quod liberali manu a Polonis acceperant, quodque barbaris ademerant, sed variis etiam artibus Pomerelliam a Swantepolci filiis, Michaloviensem autem terram a Lesco Cujaviensi Principe ad se pertraxerunt. Quinimo Litvaniam insuper aggressi non semel ejus ditiones ferro flammaque devastarunt. Quæ quanquam tum Ethnicæ & pagano ritu vivebat, postea tamen cum auspicio Divi Jagellonis Majestatis tuæ parentis, quem honoris gratia nominamus, rei Christianæ accessisset, merito a Cruciferis secunda esse debuerat. Verum illi, qui jam non cum Barbaris pro religione, sed cum vicinis pro imperii cupiditate pugnare adsueverant, nos subditos suos vi ac minis coegerunt bellum cum amicis suscipere, neque cum Litvanis solum, sed etiam Polonis, eosque infestare non destiterunt, a quibus fortunas suas auspiciati fuerant, idque nobis invitis ac reclamantibus, imo sæpius contra publici consilii sententiam. Sic paulatim ab hostibus Christiani nominis, ad infestandos amicos & vicinos converterunt, Polonos ut plurimum afflixerunt cædibus, incendiis & vastationibus, quos si non pro Dominis, saltem pro patronis habere debuissent. Atque cum foris omnibus essent formidabiles, domi non dominos sed tyrannos interim erga subditos se gerere cœperunt. Nam cum vigore privilegii Culmenis ab omnium vectigalium & exactionum onere liberi & immunes essemus, illi tamen non vectigalia solum nobis imposuerunt, sed varias insuper exactiones invitis per vim obtraxerunt, rapinas varii generis excogitarunt, monetam publicam adulterarunt, mensuras & pondera publice corruerunt, facultates privatorum malis artibus expilarunt, adeoque nihil prætermiserunt, quod illorum avaritia & libido concupivisset, non ut cives nos vel spontaneos subditos, sed ut servos addictos & vilissima mancipia æstimantes. Tandem quod longe maximum est, & plerumque regnorum & imperiorum labes fuit, res omnis

vi

vi non jure gesta, nullus nostrum jus suum obtinere poterit, omnia tyrannis occupaverat, quot mandatores & præfecti, tot Magistros generales habebamus. Libidines autem stupra & adulteria adeo florebant, ut nihil excogitari possit & Deo & sanctis angelis abominabilius. Non possumus sine maximo animi dolore commemorare familiam, uxores, filias constupratas, parentes, fratres, liberos & cognatos, Nobiles & Oppidanos, nullo juris ordine, nullo merito, sed saltem pro libidine, clam & palam, crudeliter trucidatos, aqua suffocatos, & carcerum pedore confectos. Si quis contra mutisset, aut innocentium vicem commiseratus esset, verbera, vincula, carceres, capitis denique supplicium propositum erat. His aliisque causis urgentibus adducti, pro defensione contra tyrannidem mutua foedus anno 1440. inter nos coivimus honestum, pium & Reipublicæ utilissimum, quo vim injustam, rapinas, cædes & stupra a nostris, uxorum, liberorum & propinquorum corporibus, mutuo, si opus foret, auxilio propulsaremus. Huic foederi primum consensit, qui tum Magistratum gerebat, Paulus Rusdorfiensis cum nullis Cruciferorum primoribus. Verum cum ejus Successor Conradus præesset, & qui nunc superest Ludovicus, tanto ardore flagrarunt Cruciferi foedus illud disjiciendi, ut non semel dictitarint, satius esse totam Prussiam amitti, quam conspersionem eam tolerari. Hic igitur Ludovicus accusavit nos apud Pontificem Romanum, apud Cæsarem & Germaniæ Principes, summa cum infamia nostra, tanquam hæreticos, proditores, rebelles & perfidos homines. Misimus Legatos ad Cæsarem innocentiae nostræ rationes ostensuri, qui in Moravia a latrunculis, quos Cruciferi subornaverant, capti fuerunt. Illis tandem dimissis cum ad arbitrium Cæsaris descendendum esset, Cæsar autem aperte Cruciferis faveret, nec quidquam æqui a se impetrari pateretur, re integra judicem eum recusavimus. Nihilominus tamen instantibus adversariis, & Legatis Principum Germanorum, quos illi corruerant, adjuvantibus, Cæsar non modo foedus nostrum, quod jam antea literis suis confirmaverat, abrogavit, verum etiam sexcentorum millium florenorum multam dixit, atque adeo infamia notatos & libertatibus privilegiisque spoliatos, servorum aut pecudum instar tam impotentibus Dominis rusticum nos addixit, ex quibus illi mox trecentos in foedere primarios morti destinavit. Hanc tyrannidem & tot insignes injurias & contumelias ferre diutius non potuimus, sed sumptis armis, ac jurejurando & subjectione nostra renunciata, in libertatem nos vindicavimus, Cruciferos eorumque præfectos & præsidia urbibus, oppidis, arcibus plerisque omnibus ejecimus, nec in posterum unquam in eorum potestate futuri, sed si vim facere pergant, his armis, quibus libertatem quærivimus, etiam defensuri sumus. Nunc enim animis opus esse existimamus, ut posteris salvam Rempublicam patriam & libertatem relinquamus, quam si minus vivi obtinere poterimus, morte saltem liberos nos esse testabimur: præstat enim semel honeste mori, quam per summam turpitudinem in servitute semper vivere, ac id quod tyrannis libeat faciendo apud viros cordatos male audire. Cæterum cum is sit rerum Prussicarum status, ut existimemus eas sine capite & summo Principe subsistere non posse

polle

posse, missi sumus ad Regiam tuam Majestatem foederatorum Prussiae Ordinum nomine, ut nos & Prussiam nostram tuae Majestatis imperio & potestati hisce conditionibus, quatenus eam suscipere velit, dedamus: nimirum ut nos omnes & singulos penes nostra jura & libertates publicas & privatas, sive Culmenfis sive Lubecensis sive Prussici juris sint, ac penes veteres consuetudines integre conservet, praesertim vero ne arces a nobis destructae reaedificentur, sed in rei testimonium perpetuo destructae jaceant, & quicquid Nobilitas vel civitates suis sumptibus occuparunt, id omne pro suo retineant, de caeteris conditionibus, quae nostra intersunt, idonee nobis caveatur. Haec si tua Majestas praestare volet, eandem ut Dominum nostrum haereditarium ac legitimum agnoscamus, eique sponte nos dedimus, & civitates, oppida, castra a Cruciferis capta tradimus. Qua ex re non minorem Majestas tua, quam nosmetipsi, utilitatem habitura videtur. Nec enim exigua erit regno tuae Majestatis Prussiae accessio. Magna sane felicitas, & hostibus maxime ingrata, cum ultro potentia accedit sine periculo & sumptu comparata, quae & gloriam & vires augeat. Serenissimi Poloniae Reges per ducentos ferme annos continuum cum Cruciferis bellum exercuerunt, quo facile nunc semel tua Majestas desungi poterit, cui duplicatis viribus hostis minime par sit futurus. Apud omnes certe justitiae & pietatis amantes perpetuam merebitur laudem, quod nos crudeliter & impotenter oppressos a tyrannide vindicaverit. Nos vero tamen constantes & fideles subditos experietur, ut a tuae Majestatis & Successorum fide & auctoritate nullo unquam tempore simus secessuri. Neque verendum est tuae Majestati, quod isthac re foedera cum Cruciferis ista violentur. Jam enim illi priores ea violarunt, & in Concilio Basileensi varie laborarunt, ut pacem perpetuo conditam rescinderent, neque conditionibus satisfacerent. Inde publicas vias occluserunt, & subditis commeatum omnem in Poloniam interdixerunt. Cives Chosnenses (Arnswaldii sunt in Marchia nova) propterea quod ii se & oppidum bello adacti dediderant, contra quam convenerat supplicio capitis affecerunt, & nova foedera cum Litvanis adversus Polonos iniverunt. Non voluntate Cruciferi, neque tranquillitatis colendae studio, sed a subditis adacti pacem cum Polonis fecerunt, & in hunc usque diem aegre tamen conservarunt, quam primo quoque tempore, cum res novas moliendi occasio affulserit, denuo sunt rupturi. Non aliena occupabit tua Majestas, sed sua quasi postliminio recipiet, partim vi, partim dolo a Cruciferis ablata, quae jam antea decreto sedis Apostolicae non semel Polonis sunt adjudicata. Spondet nobis & fortuna tuae Majestatis, & gentis Polonicae virtus, isthaec omnia recte & ex sententia utrinque processura esse; Nos certe neque nobis neque defensoribus nostris unquam sumus defuturi.

Litterae Legatorum.

Postquam mandata exposuerunt Legati, Gedanenses ad Senatum perscribunt hisce verbis: Venimus Cracoviam die lunae, quae festum Petri Cathedralis praecedat, a Rege & Episcopis ac Palatinis splendide excepti, in honore multo habiti, & conviviis exhilarati. Legationem nostram Regi per Joannem Baysenium exposuimus, is rem ad ampliore

pliolem Consiliariorum numerum prorogavit. Interim designati sunt duo Episcopi, quinque Palatini, & Regni Cancellarius, qui de rerum futuro statu nobiscum consultant. Jussi vero sumus nos, qui civitatum sunt Nuncii, omnes injurias & violentias, quae quoquo modo contra libertates & privilegia nostra nobis obtrusae sunt, scripto exhibere, sic ut Rex simul & semel ad omnia respondere possit. Audimus vos arcem evertere velle, quo citius id facietis, eo melius, caeterum quae in arcis ingressu sunt aedes perfectae integras servari malle. Fieri enim non potest, quin Regi stationem aliquam in arce designemus, quodsi has aedes subverteritis, novas in posterum in usum Regis aedificabitis. Scriptae Cracoviae feria secunda post festum Matthiae anno MCCCCLIV.

Ad foederatos etiam omnes conjunctim Legati eodem tempore ^{Alia Legatorum littera.} in hanc sententiam perscripserunt: Offendimus hic in aula Ordinis Thesaurarium, qui militi conducendo dat operam, sed animadversum fuit haud obscuris indiciis stipendiarios istos malle operam suam foederatis, quam Ordini addicere, itaque circiter tria millia conduximus, ni fecissemus dubio procul a Thesaurario invitati in Cruciferorum fidem concessissent. Suaserunt nobis hoc ipsum Regis Consilarii. Quapropter operam date, ut pecuniam in eorum stipendia conquiratis, hoc enim nervo res maxime nunc indigebit. Comperimus etiam Cruciferos alias magnam armatorum multitudinem contrahere, quae quidem per speculatores accuratius vobis exploranda, & summis viribus occurrendum, ne peregrinus miles in Prussiam admittatur. Constituendum etiam est decreto publico, ut quicumque pecuniam vel res Cruciferorum penes se habent, ante certum diem indicium faciant, & in publicum tradant, si quis quidquam sciens occulisset, poena capitis & confiscatio bonorum proponatur.

Dum haec illi agunt, interim ex altera parte suis non deerat ^{Actiones Thesaurarii Ordinis in aula Regia.} Thesaurarius Ordinis, qui ad cohonestandas Regias nuptias cum Elisabetha defuncti Caesaris Alberti filia, Ladislai Bohemi sorore, & fortassis non tam ad nuptias, quam disturbanda foederatorum consilia missus fuerat, & quinquaginta millia florenorum (ut Cromerus scripsit) ad corrumpendos Proceres Polonos secum attulerat. Atque is cum universos publice foederatorum admonebat, tum privatim singulos orando & pollicendo prehensabat, ad extremum clientes & vestigales Regi Polonisque Magistrum atque Cruciferos in omne tempus fore promittebat. Tandem etiam secreto ad Regem admissus ita verba fecit.

Quaquam, Serenissime Rex, ego & collegae mei non huc ideo missi sumus, ut cum quopiam litem exerceamus vel jure experiamur, (nullum enim hic judicem vel arbitrum agnoscimus) sed ut nuptias Regias Ordinis nostri nomine cohonestemus: tamen cum compertum habeamus, Ordines Prussiae rebelles non solum hoc agere, quo Magistrum & Cruciferos passim criminantur, & in omnium invidiam adducant, sed etiam ut abjecto juratae fidei vinculo, in jus & potestatem Regni Polonici

LIB. V.

Y y

sponte

sponte concedant, hoc (inquam) comperto æquitatis & publicæ pacis ratio nos movet, ut Majestatem tuam admoneamus, ne quid inconsulto vel præcipitanter nimis hac in re statuatur, sed etiam atque etiam prius cogitet, quantæ rerum turbæ necessario subsequaturæ sint, si malis hac in parte consultoribus tua Majestas animum adjecerit. Accusant Ordinem nostrum Nobiles & oppidani rebelles non eo animo, ut aliorum in hac causa judicium pati velint, sed ut ipsimet sibi iudices sint & rerum omnium arbitri, proque ingenio & libitu suo omnia faciant & audeant. Nam si ab aliis judicari vellent, Cæsarem iudicem utrinque delectum habuerunt, qui & causam & litem omnem decreto jam determinavit, illosque temere litigantes, & ea quæ jure non decet molientes condemnavit. Illi vero nec juri nec æquitati acquiescunt, sed insuper etiam causam suam calumniis exornant, & obstinatam animorum petulantiam satis abunde ostendunt. Enimvero quod ajunt, se a nobis coactos, ut adversum Polonos arma non necessaria ferrent, id prorsus commentitium est. Nulum enim gessimus bellum aliud, quam ad tuendas provincias nostras, quas jure possedimus ultra hominum memoriam obtinuimus. Ad privatas injurias quod attinet, si quæ istæ fuissent, primum magis decuit subditos Dominorum vel auctoritati vel severitati nonnihil condonare, quam privatæ vindictæ studio in eos confurgere; deinde subditorum tolerantia & humilitate facile effectum fuisset, ut Domini ultro ab inferendis injuriis abstinere. Illi vero opum, quas sub miti imperio nostro conquiverunt, affluentia in superbiam & arrogantiam elati, in omnibus ferme rebus obstinate nobis adversati, tandem etiam conspirationem coiverunt, & proculcata fide & juramento, quibus Principi suo obstricti erant, rebellionem moverunt. Ex quo satis intelligitur, quo jure causa illorum nitatur, & quam improbo more turpem rem inceptaverint, & eo temeritatis processerint, ut non solum genuinos Dominos suos profligare, sed etiam Pontificis ac Cæsaris auctoritatem pedibus conculcare non erubescant. Quod vero tuæ Serenitatis opem & auxilium implorant, id magis ad prætendendum suæ causæ colorem, & tuæ Serenitatis detrimentum, quam ad publicæ utilitatis vel æquitatis rationem pertinet. Non enim defensorem justæ causæ, sed socium sceleris quærunt, ut una secum auxiliares suos in eandem calamitatem præcipitent. Æquius igitur erit, Serenitatem tuam vel prorsus isthoc abstinere negotio, vel nostras fovere partes, ad subditos rebelles, jure victos & condemnatos, coercendos & deinceps in officio retinendos. Etenim ut Serenitas tua istos in tutelam vel fidem recipiat, salvo existimationis honore fieri non potest, utpote cum pacem perpetuam anno 1436. nobiscum contractam proprio & solenni juramento confirmaverit, & ducentis sigillis consignatam approbaverit, quam utique violare vel rumpere nec potest, nec debet. Sin, quod abominamur, præter expectationem nostram aliud contigerit, profecto rem perniciosi exempli committet, & eandem sibi legem dicet, quod scilicet impune liceat suis etiam subditis deficere & ad nos transire. Quid commoditatis inde ad Serenitatem tuam perventurum, & quantus malorum cumulus subinde exoriturus sit, prudenti facilis est conjectura. Neque in animum inducat, illorum accessione po-

tentiam

tentiam regni sui auctiorem fore: incerta est enim & multis periculis exposita ejusmodi accessio, quæ per summam iniquitatem cum aliorum injuria comparatur. Nec est quod illorum pollicitationibus & promissis fides adhibeatur. Etenim uti jusjurandum Magistro præstitum temere violarunt, ita eandem illorum perfidiam, quamprimum res ex sententia non succedent, tua Serenitas propediem experietur. Itaque ut rebellium, perfidorum, & extremæ fecis hominum causa pax jurata violetur, & belli discrimen incertum eligatur, res est matura deliberatione maxime digna. Facilius utique bellum est ordiri, quam ejus finem optatum invenire. Proinde quod Serenitatem tuam per se facturam speramus, idem amice monemus & rogamus, ne rebellium subditorum nostrorum criminationibus fidem adhibeat, vel eos in malitia sua obfirmet, aut contra nos juvet, nedum in tutelam vel potestatem suscipiat.

Responsum est a Rege, se deliberaturum amplius, nec quidquam Rex frustra temere vel præcipitanter acturum. Interim tentabat, si quam concordiam æquis conditionibus inter Cruciferos & Prussios conciliare posset, positionem. qua cum Cruciferis in gratiam illi sponte redire vellent. Verum cum Legati nihil horum admitterent, sed dicerent, nullam sibi esse cum Cruciferis tyrannis concordiam posse, idque sibi jam per annos quatuordecim suis superque deliberatum, & nunc quandoquidem alea jacta sit denuo decretum esse, prius extrema quævis experiri: ac proinde a Rege contenderent, ne rem amplius differret, alioquin alios se Dominos & Patrones esse quæsituros, qui obviis, quod ajunt, ulnis tam luculentam conditionem amplexuri essent, tandem Rex atque Procures Poloni, ne tam præclaram & insperatam occasionem recuperandi ea, quæ majores sui olim amiserant, vix unquam postea redituram, sibi elabi paterentur, deditionem iis, quibus Prussi volebant, conditionibus accipiunt. Eam in rem publico diplomate literæ confectæ sunt, quibus Prussorum juribus & libertatibus cavetur. Nimirum ut Prussi ad usum & participationem omnium honorum, jurium, libertatum & prærogativarum, quibus Prælati, Barones, ac Nobiles Regni utuntur, præsertim in electione & coronatione novi Regis admitterentur: ut omnes & singuli Prussiæ incolæ in juribus, libertatibus, literis & munimentis conservarentur, nec eas unquam violarentur: ut omnes exactiones, teloneæ & vectigalia a Cruciferis constituta penitus abrogarentur: ut res naufragæ, quas antea Cruciferi summa cum injuria rapuerant, dominis restituerentur: ut dignitates, officia & administrationes publicæ in terris Prussiæ nulli extraneo, sed saltem terrarum incolis & indigenis concederentur: ut omnes causas notabiles, quæ Prussiam concernunt, Rex cum consilio Consiliariorum Prussiæ tractaret, terminaret ac definiret: ut termini & limites Prussiæ recte conservarentur: ut quilibet suis legibus suisque juribus uteretur, deque uno jure in aliud, sine aliorum præjudicio, transeundi licentiam haberet: ut in civitatibus Torunenli & Gedanenli Regis nomine proba moneta cuderetur: ut absente Rege Gubernator cum Consiliariis terrarum rei summæ præesset: ut mercatoribus Prussiæ libertas esset cum mercibus suis in omnibus Regni Polonici provinciis commorandi, eas-

Deditio
Prussorum
accepta.

que pro libitu suo disponendi, & omnibus itineribus publicis extra regnum libere utendi. Consignata sunt hæc Cracoviæ die sexta Martii anno MCCCCLIII.

**Crucifero-
rum bona in
publicum
redacta.** Thesaurarius Cruciferorum, ubi acceptam esse deditionem didicit, absque mora Cracovia discedens, in Silesiam, indeque in Misniam & Saxoniam mercenarios milites conductum contendit. Fœderati autem eo comperto die septima Martii conventu Elbingæ habito de rebus & bonis Cruciferorum undique in publicum conferendis edicta proponunt. Decernunt etiam, ut omne aurum & argentum, quod in templis captarum arcium fuisset, in scriptum redigeretur, atque inde moneta in stipendia militum conficeretur. Decretum item, ut redditus & proventus cujuscunque generis ex molendinis, agris, sylvis, venationibus & piscationibus, qui antehac a Cruciferis percipiebantur, a qualibet civitate in communem usum asservarentur. Idem de succini proventu constitutum. Jussi etiam Gedanenses in transmarinas regiones literas mittere ac prospicere, ut naves & merces Cruciferorum integre in Prussiam reducerentur. Et hæc quidem ad rem nummariam procurandam pertinebant.

**Gedanenses
ad Mariæ-
burgum
caesi.** Supra dictum est de Gedanensium milibus, qui Mariæburgum eis Nogatum fluvium obsidebant. Horum cum dimidia ferme pars ad obsidionem oppidi Chonicii, imprudenti certe consilio, sed ita postulante Casimiro, missa fuisset, Mariæburgenses & Cruciferi ipsis calendis Aprilibus oppido & arce egressi reliquos opprimunt, & cum illi, qui trans fluvium stativa habebant, succurrere non possent, trecentos circiter interficiunt, cæteros loco pellunt fugantque, impedimentis omnibus, & inter ea quatuordecim machinis bellicis captis & ademptis. Alibi clades hæc multo major fuisse fingitur, quod ipsimet Gedanenses in literis suis ad Ordines Prussiæ perscriptis resellunt, in quibus saltem trecentorum militum jacturam commemorant, de machinis bellicis nullam faciunt mentionem. Gedanensibus pulsis extemplo Ludovicus Magister edicte incolis insulæ Marianæ, quam majorem vocant, ut res suas omnes in arcem Mariæburgensem vehant, aggeres Istulæ diligenter circumvideant, & observent, ne qui milites fluvium transire possint, Gedanenses autem omnes quoscunque in potestatem redigere queant, victos Mariæburgum mittant. Deceverant Gedanenses post eam cladem majoribus copiis obsidionem repetere: verum quia a civibus, qui ex mercatu Lipsensi redibant, certo nunciabatur, Germaniæ Promagistrum magnis equitum peditumque copiis per Marchiam novam bipartito in Prussiam contendere, & alterum agmen recta Gedanum ducere constituisse, mutato consilio animum ad urbis munitionem adjiciunt, quo facilius hostilem impetum exciperent: ad custodiam vero arcis Schlochoviensis, quæ in finibus est, militem mittunt, ducibus Conrado de Dalen & Joanne Pekaw Senatoribus.

**Juramentum Regi
præstitum.** Eodem tempore Legati Regis in Prussiam venerunt, Andreas Episcopus Posnanienis, & Joannes Conespolius Cancellarius, quibus Ordines

dines juramentum præstiterunt in hæc verba conceptum: Spondemus libera voluntate, promittimus, & juramus, quod Serenissimum Principem Dominum Casimirum & ejus Successores Reges Poloniæ recipimus & recipimus in Dominum & hæredem terrarum Prussiæ, & ea omnia, quæ Cracoviæ inter ejus Serenitatem & Legatos terrarum Prussiæ acta sunt, firmiter & inviolabiliter, omni fraude & dolo malo excluso, ita uti acta sunt, servabimus & adimplebimus, Cruciferis autem nullam unquam opem accomodabimus, nullam cum iisdem concordiam vel pacis tractationem suscipiemus, sed prædictum Dominum Casimirum & ejus Successores, Reges Poloniæ, perpetuo, pro viribus, facto ipso, manu, ope, auxilio, consilio, juvabimus, & eisdem constanter adstitemus. Ita nos Deus juvet & ejus Sancti.

Post hæc mense Majo Rex ipse venit in Prussiam magna & splenda Procerum comitante caterva, Toruniam primo, deinde Elbingam nona die Junii ingressus est. Gedanum enim, ubi pestis nonnihil grassabatur, hoc anno adire distulit. Elbingæ præstitum fuit Regi juramentum a Proceribus, Nobilibus & oppidanis, qui per Legatos Regios nondum juramento fuerant obstricti, ubi etiam tres Episcopi Joannes Marienaw Culmensis, Caspar Linck Risenburgensis sive Pomezaniensis & Nicolaus Sambienis, cum suo quisque sacerdotum collegio in verba Regis jurarunt, abjectoque Regis permissu cultu Crucigerico, veterem habitum Divi Augustini regulam profitentium resumpserunt. Quos secuti sunt Sacerdotes, Nobiles & Oppidani, Episcopatus Varmiensis. Nam illorum Episcopus, Franciscus Kuhlshmalz, qui non postremus harum turbarum auctor fuerat, cum post reditum ex aula Cæsarea a subditis excluderetur, Vratislaviam secesserat, ubi vitam etiam cum morte paulo post commutavit. Elbingæ igitur, convocatis eo terrarum Prussiæ Consiliariis & Ordinibus deliberatum fuit, de pecuniis in bellum jam ceptum conferendis, de rationibus, quibus præfectus Schlochoviensis ex oppido Choinicio, quod tenebat depelli, & Promagister Germaniæ, ne Prussiam cum copiis ingrederetur, arceri posset, demum de insula majori occupanda & Mariæburgi obsidione continuanda. De conquirenda pecunia paulo post rationes initæ sunt: hostis arcendi, quo minus Choiniciam prætergrederetur, curam in se Rex suscepit, & mox non exiguas copias mercenariorum militum eo misit. Insulæ majoris occupandæ negotium Gedanensibus & vicinis datum. In hoc conventu quatuor pri-
**Quatuor Pa-
latini.**
mum Palatini Prussiæ designati sunt, Augustinus von der Scheibe Culmensis, Stiborius von Bayßen Regiomontanus, Gabriel von Bayßen Elbingensis, qui postea Mariæburgensis nuncupatus & Joannes von der Jene Pomerellæ: Joannes autem Bayßenius loco & vice Regis, Prussiæ Gubernator dictus. In eodem conventu Rex Gedanenses ob singulare
**Privilegia
Gedanensium.**
erga se studium privilegio donavit, quo primariæ civitati concedit omnes fructus, redditus & proventus veteris & junioris civitatis, molendinæ, arcis aream, & alia quæcunque ad Cruciferos pertinuerant, Neringam insulam cum propugnaculo ad portum Istulæ, cum omnibus pagis & prædiis, & insulam Stublavianam cum villis omnibus, uti Cruciferi habuerant,

rant, possederant, & villas pagosque versus montana & in montanis sitos, uti ipsius privilegii verbis omnia isthæc specialius describuntur, quod editum est Elbingæ ipso die Trinitatis anno 1454. Ex hoc conventu Rex Elbinga discedens Torunium reversus est.

Inter rationes conquirendæ pecuniæ, de quibus in conventu Elbingensi actum fuerat, illud etiam placuit, ut pecuniæ mutue sumerentur, arcibus & civitatibus nonnullis oppigneratis, & siquidem exteri essent, quibus per privilegium eas possidere non liceret, idoneæ cautiones interponerentur, ne ea res ad privilegii præjudicium aliquando pertineret, quam necessitas belli nunc imponebat. Ac inter alios cives quidam Gedanenses, Hermannus Stargart Præconsul, Theodoricus Oldenselt, & Tidemannus Langenbeck, ex privatis fortunis sex mille & quingentas marcas Reipublicæ mutuas dederunt, quibus hypothecæ loco districtus Pucensis cum officio piscaturæ trahtus est, ex quo reditus ac fructus perciperent, donec ea pecunia restitueretur.

Mariæburgum rursus obsessum.

Mensis Junii die vicesima nona Gedanenses copias suas, quæ ex quatuor millibus partim equitum, partim peditum constabant, quibus accedebant auxiliares Poloni & Bohemi, supra Dersoviam, Vistulam trajecerunt, & die quarta Julii Mariæburgum, cis Nogatum fluvium denovo arctius obsidione cinxerunt, cum interim Poloni ultra fluvium progredientes Stumam obsiderent, quibus eodem tempore auxilia a Rege submittebantur. Ea hoc quidem modo Gedanenses majorem Insulam secundam in potestatem suam redegerunt, eamque in mensem usque Septembrem, nulla tamen re memorabili gesta, nisi quod comneatus subvectionem impedirent, uti suo loco dicitur, obtinuerunt.

Postulator pecuniæ.

Postulabat tum a Gedanensibus Rex Casimirus, ut in subsidium stipendiorum, quæ militibus in obsidione Chonicensi commorantibus debebantur, octo marcarum millia conferrent. Verum illi, cum in eos milites ex de reto conventus publico non modo jam antea sedecim marcarum millia erogassent, sed insuper non ita pridem etiam sex millia in annonam, supellectilem castrensem, & rem vestariam illis impendissent, honeste recusabant. Causabantur magnam esse onerum inæqualitatem, cæteras civitates satis parce conferre, primores Nobilitatis, qui arces, oppida, territoria tenerent, pluris facere pecuniæ dispendium, quam Reipublicæ necessitatem, omnem ferme belli molem, quæ toti Prussiæ incumbat, paucorum humeris imponi. Neque id injuria querebantur, nam alioquin præter publicas contributiones militem suum stipendiarium, & ad Conicium & ad Mariæburgum magnis quotidie sumptibus alebant, sic ut interdum mihi de statu ejus temporis, & eo, qui nunc est, accuratius cogitanti, mirum videatur, quod eam belli gravitatem potuerint sustinere, nisi illud æstimandum sit, illos pro retinenda libertate opes & fortunas omnes parvi pependisse. Monebant tum etiam Regem Gedanenses de apparatu navali Daniæ Regis Christiæni & ejus fratris Gerardi, Comitis Olden-

Oldenburgensis, a quo direptionem civium & sociorum maxime metuebant. Conveniebat quidem inter utrumque Regem, ut Legati in Holstatiam mitterentur, qui de rebus omnibus utrinque pacifice conservandis actiones susciperent, sed quia Christiænus non obscure Cruciferis patrocinebatur, petebant a Casimiro Gedanenses, daret operam, ut istud periculum externum a Prussiæ finibus averteretur.

Mensis itaque Julii decima tertia, Rex Casimirus conventum egit in Prussia Grudenti cum omnibus Ordinibus, cum quibus primum literas communicabat, a Magistro Cruciferorum ad Regem perscriptas, quibus querebatur, Internuncios ac tabellarios suos intercipi, trucidari, suspendi, suffocari: monebat itidem Regem, ut pacis perpetuæ & fidei semel datæ reminisceretur, Prussia excederet, subditis Ordinis rebellibus nec opem nec auxilium ferret. Deinde recitabantur interceptæ literæ, quas Magister Mariæburgo ad Heinricum Plavenium, qui Chonicium tuebatur, perscripserat, quibus significabat, Gedanenses non ita pridem Insulam majorem recepisse, & nunc Mariæburgum ab utroque latere denuo obsideri: nihilominus monebat, ut ipsemet cum præsidio in defensione oppidi sui constanter peristeret, ipem esse, brevi se Gedanenses insula depulsurum.

Conventus Grudenti-nus.

Postea consultatum fuit de constituendo Consilio publico, quod Regis esset consilium in Prussia, deque pecunia in stipendia militum, qui ad Mariæburgum & Chonicium erant, consocienda. Consilium publicum placuit tam ex Prælati & Primoribus terrarum, quam ex civitatibus constitui. Meminerant enim parentum ætate, cum Primores ac equester Ordo & civitates pari dignitate paribusque votis & conjunctio consilio Reipublicæ præfuisent, non ejus salutem modo conservatam, singulorumque incolumitatem defensam, sed libertatem quoque publice partam: postquam autem civitates, Cruciferorum dolis & injuriis, consultationibus publicis fuissent exclusæ, exinde Reipublicam pessimè ivisse, & singulos tam dignitate quam libertate paulatim excidisse. Decretum igitur, ut in eo consilio septem essent vota Primorum, & septem civitatum, sic ut in universum totius consilii quatuordecim essent sententiæ, neque plures, quantumvis unius civitatis vicem plures obirent: Hi Consilarii Regis Terrarum Prussiæ nuncuparentur, iisque jus ac potestas esset, res & causas omnes, quæ Prusiam concernerent, inter se tractandi & discernendi.

Consilium Prussiæ publicum.

Ad exsolvendum vero militibus stipendium, Boëmis præsertim ad equestrem militiam conductis, contributa fuit pecunia ab omnibus tam districtibus quam civitatibus, certo nimirum ordine & pro modo facultatum cujusque, donec ad eam summam, quæ militibus stipendiariis debebatur, perveniretur. Inter majores quidem civitates, quæ facultatibus pollerent, ea fuit inita ratio, ut quoties Torunenses, Elbingenses & Brunspergenses singuli duo florenorum millia contribuerent, toties Regiomontani quatuor millia, Gedanenses decem millia conferrent. Atque

Contributio publica.

Atque hoc modo civitates territorii Culmenfis: si simplum digeras, contributebant MMMMC: episcopatus Varmienfis MMMMDCCCL: Elbingenſis territorii MMDCCL: Pomerellie XIMCCCLXX: Sambienſis XMDCX: Riſemburgenſis DL: Olterodienſis DCL: Chriſtburgenſis CCL: Capitulum Culmenſe MM: Riſemburgenſe MMM: Sambienſe MMM: Varmienſe MM: Gutſtadienſe CC: Nobiles ſecundum modum poſſeſſionum & agri jugerum cenſi fuere. Cæterum quoniam majores civitates in hoc bello majores operas facerent, majoremque pecuniam conferrent, quam cæteri focii, in compenſationem damnorum & ſumptuum concedebantur iſtis omnes proventus, cenſus, fructus & redditus bonorum terreſtrium, qui ad Regem ſpectabant, & quos ille jam antea primoribus & equeſtri ordini aſſignaverat, exceptis tamen iſtis bonis, quæ ad Gedanenſes ex peculiari privilegio pertinerent, excepto etiam diſtrictu Pucenſi, qui privatim oppigneratus erat, ea lege nimirum, ut præfectis arcium, oppidorum & diſtrictuum eorumque familiis victum honeſte præberent, ex reliquis omnibus proventibus quadrantem in compenſationem damnorum acciperent, dodrantem in ſtipendia militum, quoad bellum eſſet, erogarent, data etiam poteſtate, ut liceret in uſum belli proventus eos porro oppignerare vel hypothecæ dare, donec ſumptus omnes in iſtud bellum impenſi reſarcirentur. Ac ita quidem tum ratio ſtipendiorum inſta fuit, veruntamen non omnes ea diligentia & promptitudine, qua debebant, partes ſuas contulerunt, ſic ut ſubinde ad liberalitatem Gedanenſium in perſolvendis ſtipendiis confugeretur. Et maxima certe ſumptuum moles, præter virilem contributionem illis ferme incumberebat, ad quos tolerandos nec publice nec privatim facultatibus parcebat. Erat tum Gedani Nicolaus Poſter, qui ante deſectionem præfectus arcis Gedanenſis fuerat, & orto bello in fidem Senatus, ut ſupra demonſtratum eſt, ſe contulerat. Is commotus eo rerum ſtatu, & quod ſingularem erga ſe Gedanenſium benevolentiam in rebus ſuis difficillimis expertus eſſet, ſuis etiam facultatibus civitatem ſublevare conſtituit. Itaque pecuniam omnem mille ducentarum quinquaginta marcarum, quam paratam habebat, ea conditione in ærarium contulit, ut quotannis illi centum marcæ in uſum victus ſui penderentur, quoad viveret & cum Gedanenſibus tuto commorari poſſet, ipſo mortuo, ſubſtantia ejus penes ærarium maneret. Acceperunt illi conditionem, ac ſpoſponderunt, illum tuto & abſque omni periculo in civitate commoraturum. At ſi forte Rex id a ſe non paſſurus eſſet impetrari, promiſerunt ſe pecuniam omnem reſtituturos, & eum in locum tutum vel Lubecam vel alio, quo vellet, traducturos. Quibus conditionibus Nicolaus apud Gedanenſes remanſit, hoc addito, ut ſi quis illum jure convenire vellet, penes ſolum Senatum in ſuam cauſam eſſet cognitio.

Nicolaus
Poſter.

Stuma de-
dita Regi.

Haſtenus Regis exercitus Stumam obſederat, nunc autem cum obſeſſi fame adeo laborarent, ut ex illis quinquaginta perirent, reliqui arcem Regi cum apparatu bellico dederunt, vitam modo & res ſuas ſalvas paſſi. Et horum quidem quinquaginta Maria-burgum ad ſuos ſe contulerunt, macie tabeque torridi, reliqui centum, in quibus erant quatuor

tuor Cruciferi, in caſtris Regiis manſerunt. Quo comperto, Cruciferi, qui Marienburgi erant, cum præſidiariis militibus ſuis, ira & dolore perciti in caſtra Regis, quæ trans Nogatum erant, erumpunt, & per horas aliquot animoſe præliantur, tandem coorta cruentiori pugna magna cum ſtrage in arcem compelluntur, ac longe major ea fuiſſet, niſi fugientes hoſtes pulvis texiſſet. Interim in altero latere Gedanenſes navem pice, refina, ſulphure, & ejusmodi ignis alimentis plenam, ſuperne in pontem Maria-burgenſem ſecundo Nogato impulerunt, ut ponte deſtructo erumpendi facultatem hoſtibus præciderent. Et pons quidem incendio correptus, ſed magno tamen hoſtium conatu ſervatus eſt. Jam vero & ipſi inter ſe præſidiarii milites jurgio propter ſcortum concitato, intra arcem conflixerunt, ducemque ſuum interfecerunt.

Non ceſſabant interim Germaniæ Promagiſter, & cæteri, qui Rex Chonicium Ordinis erant, quin militem quanta poſſent celeritate paſſim conſcriberent, & in Pruſſiam ſuis ſubſidio adducerent. Menſis itaque Septembris initio octo millia peditum & equitum ductoribus Balthaſare & Rudolpho Saganenſium Ducibus, & Bernardo Sonnebergio Boëmo, per Marchiam novam Chonicium verſus contenderunt. Et Henricus Plavenius jam pridem cum mille equitibus in oppidum receptus fuerat. Quibus cognitis Rex majores Polonos arma ſumere, & ad Chonicium ſibi præſto eſſe juſſit. Adſuere ferociores quam armatiores, ac diſciplinæ militaris expertes, per ſuorum agros non ſecus quam per hoſtiles, rapinis, incendiis, ſtupris ac ſacrilegiis debacchantes. Venientibus ad Cerequiciam altero a Chonicio milliari Rex cum duodecim millibus equitum occurrit, tumultuantesque ac de prærogativis & juribus intempeſtive ſlagitantes vix ſedavit, & in ſeptem turmas diſtribuit, inſtructosque Chonicium, quo hoſtes contendere nunciabantur, duxit. Suadebant nonnulli Proceres Regi, ne cum imperita illa & minime obſequenti multitudine hoſti pugnandi copiam faceret, ſed pateretur eum Chonicium ingredi, ibi eum facile quaſi retibus & caſſibus concludi, & commeatus inopia fameque ſine ſanguine cito expugnari poſſe. Brevi enim omnem ejus oppidi commeatum a tanta multitudine exhaustum iri. Aut ſi tandem committere prælio rem vellet, quod majores Poloni poſcebant, vel præſidium in majori Polonia relictum, quod quinque millibus conſtabat, accerſeret, vel copias ab obſidione Maria-burgenſi revocaret. Cæterum aſſeverabant majores Poloni in ſe ſatis virium eſſe, uſque adeo ut vel aurigarum ſuorum ſagellis hoſtes in fugam actum iri jaſtarent. Quibus haud gravate Rex ceſſit, præſertim cum de paucitate hoſtium intellexiſſet.

Nihilominus cum exiſtimaret uno prælio debellari poſſe, Gedanenſibus ſcripſit, ut quatenus ipſis conſultum videretur majori inſula excedere, copias ſuas Maria-burgo revocarent, & ad ſeſe quam primum mitterent. Illi cum alioquin magnis ſumptibus ibi militem alerent, nec tamen operæ pretium facerent, quod inſula jam penitus exhausta nec ſibi nec hoſtibus uſui eſſe poſſet, copias inde revocant. Quæ die decima

LIB. V.

Z z

tertia

Gedanenſes
Maria-bur-
go diſce-
dunt.

tertia mensis Septembris, cum jam dies septuaginta septem ibi hæsis-
sent, vesperi castris desertis agmine composito discedunt. Vix autem
aggerem Vistulæ prope trajectum Schonebergensem attigerant, cum
illos Cruciferorum milites alacriter insecuti postremos cedere incipiunt.
Gedanensium milites cum de corio suo agi viderent, quantum poterant
ita se instruunt, pauci adversus multos, ut post se flumen & aggerem ha-
berent, nec a tergo circumveniri possent. Cum maxime ab hostibus ur-
gerentur, & ipsi tanquam in extremis pertinaciter se defenderent, in
tempore præsto fuit auxilium. Gedanenses enim suspicati, id quod res
erat, milites & cives navibus impositos eo submiserant, qui & præsidio
essent, si res ita postularet, & illos reduces flumen traducerent. His in
tempore advenientibus, Cruciferorum copiae, ne novam pugnam inire
cogerentur, paulatim retrocedunt, & composito agmine, ne quid fugæ
simile discessus haberet, in pacatum abeunt. Nec Gedanensibus denuo
illos insequi placuit, cum scirent, eo se potissimum avocatos, ut Choni-
cium contenderent, quo ne satis mature venirent & pugnae interessent,
angustia temporis exclusi fuerunt.

Pugna ad Chonicium. Die septima decima mensis Septembris hostes propius ad Regis
exercitum accesserunt, eo animo, ut si pugnae sibi copia fieret, rem for-
tunæ committerent. Forte autem speculatores utriusque partis in se in-
vicem inciderunt, commissoque prælio Poloni non incruenta victoria
potiti sunt. Postridie Rex, qui nec ipse pugnam detrectabat, productis
omnibus copiis acies intruxit, easque regendas atque ducendas Lu-
cæ Gorcano Pasnaniensi, Stanislao Ostrogo, Calissiensis, Nicolao Sarle-
o, Inowladislaviensi Palatinis, atque Dreslao Rithvianio, Castellano Rosse-
riensi, Nobilibus quidem illis hominibus & potentibus, verum in arte
militari non magnum usum habentibus, commisit, cum id ultro ipsi sibi
depoposcissent, & suum id esse officium contenderent. Sub vespertum
tandem hostiles acies apparuere. Abscessit Polonis prior illa alacritas &
ferocitas conspecto hoste, coeperuntque trepidare ii, qui nunquam ar-
matas acies conspexerant. Duces Poloni ad iniquum locum & limosum,
ubi equi commode circumagi non poterant, instructum exercitum deduc-
xere, & in confertos hostium ordines impetum fecere. Et favit qui-
dem initio Polonis fortuna, turbati primi hostium ordines, Saganensi-
um Dux alter Rudolphus interfectus, Bernardus Sonnebergius vivus
captus, qui tamen paulo post evasit, cum is, qui eum ceperat, caesus fu-
isset. Sed mox acrius connixi hostes, sparsos & sine ordine pugnantes
Polonos represserunt; ibi trepidari & concursari temere a Polonis
coceptum est. Interim Plavenius cum mille, quos diximus, equitibus ex
oppido erumpit, & postremum agmen, in quo Rex erat, majori cum
terrore quam periculo invadit. Itaque totum illud agmen, nulla evidenti
causa expavescit, in fugam se conjecit, nequicquam retinente & re-
vocante Rege. Quo conspecto ii quoque, qui in prima acie pugnabant,
fugientes suos secuti sunt. Perseverabat nihilominus Rex cum paucis
instaurando pugnam, & nisi vi ab iis, quibus ejus custodia mandata erat,
abstractus esset, vivus in hostium potestatem venisset. Sic hostes victo-
ria

ria potiti, & fugientes pertinaciter insecuti magnam ediderunt fragem,
præsertim quod Poloni equites ex loco limoso difficulter se expedirent.
Nox tenebrosa insequendi finem fecit. Inde Regis castra, in quibus ad
quatuor millia currum fuerunt, direpta, præda opulenta capta, quippe
quod Poloni cum splendidis vestibus, auro, argento, & rebus pretiosis,
quas in itinere passim ex oppidis & templis congesserant, ad bellum pro-
cessissent. Hæc est illa nobilis pugna Chonicensis, quæ etiamnum ho-
die Polonorum temeritate notatur. Quanta clades fuerit Prutenici an-
nales vulgati variant. Qui quam maximam prodiderunt, utrinque cir-
citer triginta millia cecidisse affirmant. Quod si verum est, nemo dubi-
tare possit, quin Polonorum insignis strages fuerit. Sed vix credibile
videtur intra tam paucas horas tantum sanguinis fufum fuisse, præsertim
quod Poloni, quo maturius fugam inierunt, eo minus cædis senserunt.
Cæteri ferme consentiunt, tria millia Polonorum eo prælio cæsa. Cro-
merus suo more suæ gentis cladem adeo extenuat, ut non tam gravem
quam ignominiosam Polonis eam fuisse, & vix sexaginta desideratos
scribat (tot etiam ex Ordinis exercitu desideratos aliqui prodiderunt).
Inter præcipuos periit etiam Petrus Sciecocimus Procancellarius, quo-
cum sigillum quoque Regium fuit amissum. Ex Polonis capti fuerunt
Lucas Gorcanus, Nicolaus Sarleus & Joannes von der Jene Palatinus
Pomerellæ, & alii circiter trecenti triginta, qui Mariæburgum deducti
ac durius habiti plerique in carceribus perierunt. Mortuos ne sepultura
quidem Cruciferi dignati sunt, sed equis extractos in profluentem
abjecere.

Post eam pugnam Rex Nieffoviam supra Torunium sitam cum
reliquis exercitus concessit, accersitis etiam iis copiis, quæ Mariæbur-
gum obsederant. Huc ad Regem Legati venerunt a majoribus Prussiæ
civitatibus missi, qui hortabantur, ne uno illo adverso casu frangeretur,
neve animum desponderet, eam esse belli vicissitudinem tam victoribus
quam victis communem. Neque tantam esse factam jacturam, ut Cru-
ciferi propterea totam Prussiam uno se prælio fregisse existimare debe-
ant. Si quid nunc in pugnando temeritate vel imperitia peccatum sit,
alia vice id posse corrigi, etiam virum fugientem denuo pugnare solere.
Se fidem semel datam nunquam mutaturos, & facultatibus atque corpo-
ribus suis ipsi ad extremum usque non defuturos. Rex collaudatis eis
respondit, irritatum se magis esse clade illa quam fractum, curaturum
autem ne lætitia illa hostibus diuturna esset. Passim enim Cruciferi lite-
ris & nunciis eam victoriam in Germania sparserant, & in tantum am-
plificabant, ut penitus jam debellatum esse vulgo crederetur. Sed non
fuit hoc cum ipsorum commodo postea conjunctum. Principes enim
Germaniæ segniores exinde facti sunt ad submittenda auxilia, cum pleri-
que crederent, tam illustri victoria totam jam Prussiam esse recupera-
tam. Nunciis etiam & literis ad civitates Prussiæ missis, venia & impu-
nitate proposita, ac libertatibus & privilegiis magnifice promissis eas, ut
ad se redirent, sollicitabant. Inter cæteros Remsel de Brixen cum ma-
gna sui nominis infamia Stumam fidei suæ commissam, & tanto labore
ac deficientes.

Legati civi-
tatum ad
Regem.

Civitates ad
Ordinem
ac deficientes.

ac sumptu antea acquisitam, nulla vi coactus, sed ut credi potest, saltem acceptæ cladis terrore perculsus Cruciferis sponte tradidit. Sic Prussimarcum a Georgio vom Berge, cive Brunspurgensi nefarie prodictum. Eodem modo Osterroda, Salveldum, Ilavia, quam Germanicam nuncupant, Novimarcum, Mariæ insula, Risenburgum, arx Schonbergensis, Episcopi insula, & Lessum Oppida, nulla vi urgente in Cruciferorum potestatem redierunt. Sic enim homines fortunam plerumque sequuntur. Inter cæteros etiam Episcopus Sambiensis ad Cruciferos rursus defecit. Atque is porro perbenigne scilicet ab eis acceptus est. Mariæburgum enim venientem cunctis facultatibus, privatis pariter & Ecclesiasticis, quas secum apportarat, Magister exuit, inde vero & ex imaginibus, aliaque suppellectili sacra aurea & argentea undique comportata & conflata, exiguum quandam partem emeriti stipendii militibus cum jurgio ac tumultu efflagitantibus solvit.

Derfavia
deditur.

Die vicesima prima mensis Septembris, quæ Divo Matthæo Apostolo sacra erat, Cruciferorum milites Chonicio profecti Derfaviam circumfident & oppugnant. Gedanensium milites in oppidi præsidio erant, idque per continuum octiduum fortissime propugnabant. Sed cum pulvis & alia ad defensionem necessaria deficerent, cives etiam de conservando oppido dubitarent, & præsidarii in civium ulteriori constantia parum spei reliquum viderent, deditio facta est; sic ut milites Gedanensium cum rebus & armis suis salvi dimitterentur, & oppidum in Cruciferorum potestatem concederet. Hoc exemplum secuta Mewa bi duo post ad Cruciferorum auctoritatem rediit.

Gedanensi-
um res pecuniaria.

Gedanenses interim rebus ita stantibus cum obsidionem sibi certo expectandum viderent, consilium cum civibus suis ineunt de re pecuniaria in usum civitatis, si obsidio ingrueret, constituenda, præsertim quod alioquin publico bello facultates cum publicæ tum privatæ vehementer acciderentur. Constitutum igitur, quid de singulis navibus & mercibus juxta earum pretium & valorem, præter portorium usitatum penderetur, quid de vino, mulso, & omnis generis cerevisia, quid denique ex privatis suis facultatibus quisque in publicum quotannis conferret, quam diu Reipublicæ rationes id desiderarent. Et hoc maxime remedio illi difficultatem totius ejus belli sublevarunt.

Rodanus
præcisus.

Tertia die mensis Octobris milites Ordinis mercenarii Dirsavia ad Prustensem usque pagum uno milliario ab urbe distantem celeriter progressi, cum nihil aliud facere possent, castellum, in quod Rodanus rivus excipitur, conciderunt, sic ut Gedanenses integrum quatrimum ea aqua ægre caruerint, priusquam in alveum suum opera civium redigeretur. Qui rem tam fortem ausi fuerant, curriculo ad suos repedarunt, metuentes scilicet ne deprehenso pro merito tractarentur.

Ager vastatus.

Die deinceps septima Novembris (interim enim omnia fuerunt pacata) hostes copiis omnibus Derfavia eductis, omnem agrum Gedanensem

ensem usque ad urbem vastarunt, vicinis villis & prædiis incensis. Egredere cives retineri poterant, quin eruptione facta prædones invaderent, sed quia metus erat, ne majores copiarum in insidiis essent, neque consultum videbatur eo tempore præsidio urbem nudare, in præsentem placuit dolorem occultare potius, quam rem in majus aliquod discrimen committere. Sed & hostes, quia rumor erat Regem cum exercitu rursus adventare, celerius in tutum dilapsi sunt, quam ut ex urbe potuerint cohiberi.

Rex eodem mense Novembri in Prussiam rediit cum sexaginta millibus equitum, quorum opera decreverat ignominiam Chonicii acceptam egregio aliquo facinore abolere. Culmensensem agrum primo ingressus paulo post Episcopi insulam & Risenburgum recepit, deinde copias omnes ad Lessum admovit, ubi in præsidio erant octingenti stipendiarii & complures Cruciferi cum selecta equitum manu, quapropter Rex ab oppugnatione tantisper abstinuit. Erant tum in castris Regiis Legati Gedanensium Hermannus Stargart Consul & Andreas Eler Senator, quorum consilio Rex in rebus Prussicis maxime utebatur, eamque ob causam illos sibi Prussiam ingredienti præsto esse jussit. Hi de rebus præsentibus ad Senatum Gedanensem in hanc sententiam perscripserunt: Venimus ad Regem in castra ad Lessum (aliis Lessinum) quod oppidum inter Grudentum & Risenburgum Ossæ fluvio adjacet. Copias Rex secum habet ingentes, & præcipuos Magnatum ex Polonia, Russia, Litvania, Bohemia & Silesia, ac constituisse penes animum dicitur, sese ex Prussia non recessurum, priusquam rem omnem ex sententia conferret, adeo clades Chonicensis mentem ejus pupugit. Itaque falsum istum esse rumorem scitote, qui de ejus morte sparsus fuerat. Vehementer omnino fuit erratum ab iis, qui talia tam temere in vulgus emisserunt. Enimvero ille ipse est idem, qui abhinc anno fuerat, vivit, valetque, nec quisquam amplius de ejus vita dubitat. Bohemi mercenarii Stargartenses & Neoburgenses comitati sunt nos Grudentum usque, nam hostes, qui Mewam obtinent, per triduum insidias nobis locaverant, ut nos interciperent. Sed bene se res habet, quod Dei auxilio & fortium virorum opera salvi & incolunes huc pervenimus: illi vero mercenarii stipendiorum solutionem urgent. Retulimus ad Regem & Consiliarios nos jam antea octoginta marcarum millia in milites ad Chonicium erogasse, itaque monendos esse cæteros, ut his satisfaciant, & civitatem Gedanensem hoc onere liberent. Postulatum quidem est a nobis, ut adhuc viginti florenorum millia in hujus militis stipendium largiremur, quibus expeditis posse Boemos plane dimitti, & supervacaneos sumptus evitari. Quia vero mandatum hanc in rem non habemus, penes cives erit constituere, quid amplius facere possint aut velint. Milites quidem haud obscure præ se ferunt, se stipendiorum solutionem exacturos, quo jure, qua injuria, a quocunque melius & commodius exigere poterint. Quod de Duce Pomeraniæ scribitis, qui Butoviam & Leoburgum suæ fidei committi a vobis postulat, id ad Regem retulimus. Non abnuvit ille, ut tantisper Principi tradantur, quamdiu & Regi & vobis

Rex in Prussiam redit.
Literæ Legatorum ex castris.

bis ex usu Reipublicæ videbitur: utque eam in rem Princeps diplomate publico recte caveat, se vobis eam arcem eaque oppida ita facta tecta, in eoque statu, quo nunc sunt, quodcumque repeteritis restitutum. Et sic quidem utrumque possidebit, & inde fructus & redditus percipiet, ut utrumque ab hostibus suo Marte defendat & tueatur. Nuper hic per exploratorem fide dignum Regi & Consiliariis nunciatum est, quod Cruciferi Mariæburgenses decreverint Gedanum ex improvise invadere, id quod percommode accidit nostro negotio diruendæ junioris civitatis, de quo pridie cum Rege locuti fueramus. Ac Regem profecto & Consiliarios omnes iste nuncius non parum perturbabat, sic ut plerique dicerent, minus damnum esse tolerabilius. Itaque Rex statim jussit ea de re literas conscribere, quarum dignam habebitis rationem. Pridie petitioni nostræ minime assentire volebat, quoniam enim sancte recepisset, se singulorum jura, libertates & facultates conservaturum, contra datam fidem ei videbatur incolis suburbanis immerito calamitatem eam inferri. Nunc secum reputat in maximo discrimine totam urbem constitutum iri, si hostes in tectis suburbanis receptaculum tam expeditum habituri essent. Ita mehercule nisi oportune nuncius iste supervenisset, nunquam rem ex sententia confecissemus. Facite igitur, uti voletis, & uti maxime ex re vestra videbitur. Regis exercitus ipsa die Dominica ante festum circumcisionis Domini Insulam Episcopi cepit, ubi nonnulli Cruciferorum Primores partim caesi partim capti sunt. Lessum hac septimana summis viribus oppugnabitur. Scriptum in Castris ad Lessum die XXX. Decembris anno MCCCCLIII.

An. 1455. Initio anni sequentis Senatus Gedanensis cum consensu Regis Butovia & Casimiri, Erico Pomeraniæ Duci, qui Rex Daniæ, Norvegiæ & Sueciæ Leoburgum antea fuerat, sed tum iisdem regnis ejectus in patriam redierat, Butoviam & Leoburgum in manum & fidem tradidit. Ipse vicissim Senatui literis in hanc sententiam scriptis publice cavit: Se in fidelem custodiam & manum tradita accepisse, arcem Butoviam cum oppido, & Leoburgum oppidum cum attinentibus agris, villis & cæteris eo spectantibus, a spectabili Senatu Gedanensi, ex mandato Serenissimi Regis Poloniæ Casimiri, ea lege, ut in hoc bello eidem Regi operam fidelem navet, & auxilium ferat, pro summis viribus ac facultatibus suis, ac proinde ejusdem arcis & oppidorum proventus & fructus percipiat (tribus saltem pagis & molendino exceptis, qui ad cives Leoburgenses pertinebant) tam diu quam diu Regis & Senatus Gedanensis voluntate & placito futurum sit: Ac proinde spondet pro se & Successoribus suis, bona fide, sub honore boni Principis, se arcem & oppida ista quodcumque a Rege vel Senatu repetita fuerint, absque mora, exceptione, & diffugio, æque integra, salva & incorrupta, cum omnibus attinentibus, atque ipse in fidem & manum acceperat, probe restitutum. Quod ipsum ejus literæ fufius testantur, quæ scriptæ sunt anno 1455. feria sexta ante diem Epiphaniæ.

Junior civitas diruta. Quod antea Legati Gedanenses ex castris scripserant de juniore oppido diruendo, id nunc Senatui maxime cordi erat, cum propter metum

metum belli, ne hostis ibi receptum haberet, tum quod magno civium incommodo ibidem habitabatur. Constructum enim id erat a Cruciferis in damnum & detrimentum Gedanensium, & præsertim mechanicorum. Nam in eo recipiebantur omnis generis homines, omniumque nationum, quæ alias jure civili excluderentur, iis ibi dabatur a Cruciferis pecuniaria sua jura, suæque libertates. Quinimo peculiarem ibi Senatui, pecuniaria judicia fuisse legimus. Quare non mediocriter status primariæ civitatis labefactabatur. Est omnino tale quiddam erat, quale hodie est vicus Scotorum ante urbem in ditione Episcopi Vladislavienfis, ubi contra juris civilis ordinem & publicas libertates ac constitutiones mercatura exercetur, & omnis generis opifices operas faciunt, cum maximo civium plurimorum detrimento. Rex quidem assensum præbuerat, ut tam dubio rerum statu complanaretur, per literas etiam Senatui junioris ejus civitatis mandaverat, ut solum veterem, domum & familiam in primariam aut veterem civitatem transferrent. Id illi facere primo detrectabant, & inter cæteros maxime resistebant huic iussu ambo Consules, Nicolaus Heilant & Simon Seburg, & ararii illorum præfectus Henricus Knobloch, qui missis ad Regem ex suo Ordine Legatis importune admodum instabant, & cum exprobratione iurisdictioni Regi flagitabant, ut se civesque suos una cum oppido vellet esse salvos, sic ut intempestivis illorum precibus tandem Rex assentiretur, & literas pro oppidi ejus incolumitate ad Senatum primariæ civitatis perferendas indulgeret. Verum Gedanensium Legati, qui tum in castris erant, octavo die duodecima Januarii scriptis literis monebant Senatum, ut rem agerent, neque literis Regiis, quas illi essent allaturi, moveretur: Regem, uti esset ingenio clementi, non potuisse alio modo importunis illorum precibus satisfacere, quam ut salvum oppidum etiam invitum promitteret. Itaque pergerent, & omni postposita mora impigre demolirentur. His permoti Gedanenses die quarta decima Januarii demolitionem adoriuntur. Monachis albis, qui ad eam ibi habebant, locus alius datus in veteri civitate, ubi aliud sibi monasterium construerent, cives alii alio translati. Senatus oppidanus nihilominus demolitioni vehementer obstabat, donec tandem die vicesima ejusdem mensis Regis literæ denuo supervenirent, quibus serio mandabat, ut oppidum istud quoquo modo solo æquaretur. Certo enim sibi exploratum esse, Ordinis Magistrum id in consilio secretiori decrevisse, ut omnibus copiis majores civitates obsiderentur, suburbia vel receptui suis essent, vel igne injecto, his crematis incendium ad civitatem interiora perveniret. Hoc illi mandato permoti, priusquam ignis ad id paratus tectis immitteretur, pro se quisque aedes suas deponerant. Si qui pertinacius adhuc recusarent, illorum domiciliis ignis injectus plurima devastavit. Literæ & libri publici in curiam primariæ civitatis translati. Hoc oppidum ideo junioris civitatis nomen meruit, quod ultimo loco post veterem & primariam civitatem a Cruciferis constructum fuerat, in utriusque præjudicium & detrimentum, quas cum illi crescere pati nequirent, hæc quasi suam coloniam ex omnis generis hominum fece deduxerunt. Atque hi incolæ patronos & conditores suos Cruciferos præ cæteris venerabantur,

tur, sic ut isthoc bello parum illis fidei haberetur, & subinde Gedanenses prodicionem sibi perniciosam ex eo loco metuerent, eoque magis demolitionem urgerent. Habitabatur istud oppidum mille quadringentis domibus, sacras ædes habebat Divi Georgii, Divæ Mariæ, monasterium album, & conventus aliquot monialium, Curiam quoque publicam multis cellis concameratam, ubi in primariæ civitatis invidiam Angli divertebant, & pannos suos venales exponebant. Sed hæc ædificia omnia complanata fuerunt. Solum templum Divi Michaëlis integrum mansit, quod hodie Xenodochium est extra urbem, omnium Dei angelorum nomine vulgo nuncupatum.

Legatio Ma-
gistri ad Re-
gem.

Circa idem tempus Ludovicus Magister Legatos ad Regem in castra misit, Commandatorem magnum, & Thesaurarium Ordinis, cum nonnullis aliis primoribus, quibus adjuncti erant Doctor N. Blumenaw & Bartholomæus Blume Consul Mariæburgensis, qui post ob prodicionem quadrifariam fuit dissectus. Hi multis verbis odiose admodum exaggerabant, qua ratione ordo equestris & civitates Prussiæ superioribus annis, auctoritate propria, pro suo libitu, conspiracyonem quandam iniussissent, quam summus Pontifex annullaverit, Cæsar decreto abrogaverit. Cujus prætextu Dominorum suorum arces occupassent, diripissent, solo æquassent. Illud vero præter omnem Cruciferorum expectationem accidisse dicebant, quod Rex eorum tutelam suscepisset, eosque in causa omnium iniquissima defenderet; repetitis quam plurimis calumniis & convitiis, quæ jam antea coram Cæsare adversus foederatos proposuerant. Exitus orationis erat, Magistrum & Cruciferos orare ac petere, ut Rex occupatas arces & oppida ipsis restitueret, Prussia decederet, rebellibus ipsorum subditis opem & auxilium denegaret. Ad ea Consilarii Prussiæ & civitatum Legati, qui tum in castris erant, responsum scripto comprehensum exhibuerunt, quod etiamnum verbotenus extat, ex quo facile conjicere licet, quæ fuerint hujus legationis capita, nam ea in actis publicis integra non extant, responsum autem in hanc sententiam perscriptum est.

Prussi ad
eam Lega-
tionem re-
spondent.

Serenissime Rex, Domine Clementissime. Quod imprimis de conspiracyone Ordinum Prussiæ Legati proferunt, ita se res habet: Superioribus annis cum adhuc essemus in potestate Cruciferorum, animadvertentes, quibus subinde injuriis & calamitatibus afficeremur, prout causæ rerum illarum coram Cæsare fusius explicatæ sunt, quomodo impotentes isti Domini seu tyranni potius, consanguineos, fratres & parentes nostros ad convivium invitatos inhumaniter trucidarent, alios indicta causa nullo juris ordine interficerent, alios bonis & facultatibus spoliarent, alios ut uxoribus & liberis eorum pro libidine potirentur aquis suffocarent, uxores & liberos nefarie constuprarent, quæ omnia singulatim coram Cæsare demonstrare volumus, sed ibi jus nostrum obtinere non potuimus, necessario coacti fuimus de remedio ad propulsandas tam enormes injurias, ad necem & exitium a cervicibus & fortunibus nostris avertendum, animum adjicere. Præter cæteras causas ineundi pii & honesti

honesti foederis, duas tantum in præsentem recensebimus. Quarum una hæc erat, quod postquam Cruciferi cum regno Poloniæ pacem perpetuam contraxissent, quam Ordines & civitates Prussiæ anno 1422. subsignarunt, & eam se firmiter observaturos sponderunt, Cruciferi nihilominus ea pace rupta nono post anno cum Suitrigellone Litvano conspirarunt, & nos per vim adegerunt, ut fide fracta auxilium Suitrigelloni contra Polonos ferremus, quo bello permultum damni agris & pagis in Cujavia illatum est, multa templa & monasteria direpta & everfa, atque ea omnia nobis invitis adversa etiam conscientia perpetrabantur. Eodem modo cogere nos volebant per Marchionem Joannem, ut postremam quoque pacem rumperemus, in quo parere illis constanter detrectavimus, & cum majorem vim adhibitori viderentur, ad foedus coeundum tandem descendimus. Altera causa est, quod cum Magister & primores Cruciferorum inter se, & nonnulli conventus adversos ipsos dissiderent, atque adeo capitales inimicitias exercerent, unde apertum imminerebatur toti Prussiæ & nobis omnibus exitium, præsertim quod Cruciferi suo libitu Magistrum loco moverent, nos foedere facto etiam rogatu illorum intercessimus, & id tandem consecimus, ut bona utrinque gratia res componeretur, nec ad arma intestina, quod prope erat, deveniretur. Atque tum Magister Paulus Rusdorsienfis foederatis literas dedit, suo & triginta novem primorum sigillis obsignatas, inter quæ hujus etiam Magistri Ludovici sigillum appensum est, quibus cavetur foederatis, ne quis illis ejus foederis causa incommodum vel injuriam inferret. Quod Cruciferi adeo non præstiterunt, ut nos etiam apud Pontificem, Cæsarem, Electores, & heri tandem apud Majestatem tuam odiose perstriperint, & cum summa infamia nostra, falso tamen, in crimen nos vocaverint. Cum igitur foedus istud sciente & consentiente Magistro & primoribus nostrum sit, cumque etiam Cæsar faciendi foederis jus nobis indulserit, non est quod lingant privata auctoritate quidquam hujus factum esse. Atqui color prætextus est (inquiunt) quasi foedus istud ad Dei laudem, ad Principis incolumitatem, ad omnium omnino commodum & salutem inventum esset. Recte & merito. Nam quod ad injuriam & vim injustam repellendam instituitur, id utique communi omnium sit commodo. Neque ipsi negare possunt, auctoritate hujus foederis & Magistrum in dignitate & imperio conservatum & ipsosmet a mutuis credibus ad concordiam revocatos. Quod ajunt, foedus juri divino, naturali & scripto adversari, vetus est illorum calumnia, centies jam refutata. Quod enim contra vim injustam comparatum est, id omnes leges omnia jura probant ac permittunt. Siquidem foederatis hoc unice propositum fuit, ut si Magister vel Cruciferi existimarent, causam sibi quampiam adversus quemvis competere, jure, non vi, agerent. Ad bullas Pontificias quod attinet, eæ nullo juris nituntur fundamento, cum eam ob rem foederati Romam non fuerint evocati, nec quisquam ibi litem moverit, nec ignotum sit quibus artibus ejusmodi bullæ soleant impetrari. Legato certe Pontificio, quem ad abrogandum foedus missum dicunt, res omnis accurate fuit exposita, & longe satius fuisset, si Cruciferi iis rationibus acquievisent. Quod porro dicitur foedus decreto Cæsaris abrogatum esse

esse, cum temperamento quodam accipiendum est. Nam post latam sententiam, priusquam ea in scriptum redigeretur, & sub sigillo ederetur, Cæsar aliam sententiam dixit, & foedus æque, ut antea, confirmavit. Et cum unus Electorum priori confirmationi sigillum Cæsaris detrahare vellet: Absit (inquit Cæsar) ut literæ nostræ fiant irritæ, quin potius in robore & vigore eas conservare volumus. Atque in eo confirmationis diplomate disertis verbis perscriptum est, si quod foedus fecissemus, vel in posterum facturi essemus, quotiescunque vellemus, id jus fasque nobis esse. Quod autem objicitur, nos ex tribus bonis tria mala confinxisse, nimirum multæ nomine sexcenta millia florenorum nobis luenda, in poenam bullæ Carolinæ pro mancipiis ære emptis nos habendos, pro impensis & injuriis trecentos ex nobis capitibus multandos: id enim merum esse figmentum, quo & plebem & militarem ordinem seduceremus, & in partes nostras pertraheremus. Vere quidem affirmare possumus, nullum id figmentum, sed rem ipsam, quam Cruciferi a Cæsare tantopere petiverint, flagitaverint, & eorum procurator in causæ conclusionem vehementer urserit, ac illud etiam adjecerit, nos ferro subactos, & majori servitio, quam mancipia ære empti, Cruciferis obnoxios esse. Palam etiam dixit Plavenius: siquidem illi nobis iterum ferro subigendi sunt, rei conficiendæ rationes nobis etiamnum tentandæ erunt, quodsi saltem eorum trecenti capite lissent, facile cum cæteris transigeremus. In actione sua illud etiam proferebant, nos beneficia & facultates commisisse, vitam vero nostram ipsorum gratiæ submittendam. Itaque quicquid hujus diximus, rem ipsam & veritatem diximus, & id verum esse nunc etiam profitemur. Quod autem ipsi de Plavenio militem in Prussiam adducere proferunt, quasi nos eam ob rem Magistrum per nuncios adissemus rogatum, ne militem adduceret, sed ita, uti profectus erat, reverteretur, id merum figmentum est. Quod item objicitur, nos anno superiori fidem, obedientiam, & jusjurandum Magistro renunciassse, quod utique in potestate nostra non fuerit, eamque in rem tale affertur exemplum: Si quis alteri quid debeat, non satis esse quod dicat, liberavi me, nihil tibi debeo, id parum ad rem facit. Etenim non indistincte Magistro juravimus, sed hac lege, quatenus ipsemet promissum fervaret, nos etiam juramento nostro futuros obnoxios. Atqui cum ille prior juramentum violaverit, jam amplius fidei ejus obstricti non sumus, quin potius ipsemet suo facto a juramento, obedientia & omni debito nos relevavit. Tandem quod proponitur, multas viduas, multosque orphanos factos, multos homines pauperes & egenos frigore & fame periisse: id rectius acceptum ferrent Episcopo Varmienfi & Plavenio, cum aliis quibusdam desertoribus, quorum literas & sigilla adhuc pro documentis habemus, qui tantarum calamitatum clam & palam auctores extiterunt, cujus impietatis summo Judici gravissimas aliquando rationes reddent, neque poenam divinam evitabunt. Cæterum quoniam Magister in legationibus suis Majestatem tuam persæpe plantatorem, auctorem, & patronum Ordinis sui nuncupat, eo ipso sponte fatetur, Majestatem tuam & Antecessores Reges, Dominos fuisse nostros, uti nunc etiam Majestatis tuæ dominium agnoscimus, ac ideo haud injuria eo

eo revertisse, ubi fuimus antea, ac nos Majestati tuæ subjecisse & inclyto Poloniæ regno adjunxisse, ad quod dudum pertinebamus & iterum pertinemus, cum quo perpetuo deinceps vivi mortuique permanebimus.

Rex ad postulata Legatorum hoc solum respondit, se ex Consiliariis suis & ex Ordine Equestri terrarum Prussiæ nonnullos delecturum, qui cum Legatis de rei summa tractarent. Id illi aspernati, non sibi integrum esse dicebant, ulli hominum alii, quam Pontifici, Cæsari, Regi Ungariæ ac Bohemiæ negocium illud vel tractandum vel cognoscendum committere. Ordines autem Prussiæ uti semel Poloniæ Regi se dedidissent, ita nullum alium vel Dominum vel judicem agnoscebant. De rebus cæteris, ut amplius ageretur, sibi non displicere significabant, ea lege, ut interim induciæ constituerentur, & quilibet arces & oppida uti nunc haberet, in potestate retineret. Legati vero non aliter actionem suscipi volebant, quam ut Rex Prussia decederet, & reliqua cognitioni subiceret. Cum utrumque Rex abnueret, Legati re infecta ad Magistrum redierunt.

Regis sententia.

Die quartadecima Januarii Rex Casimirus propter hyemis asperitatem & comitatus difficultatem ab obsidione Lessensi discessit, & in Poloniam reversus est, relictis in Prussia circiter sex millibus militum, ac arcibus & oppidis, quantum cuique opus erat, firmatis. In terra Culmenfi belli Ducem constituit Andream Tenzinium, in Pomerellia Petrum Samotulium, Castellatum Posnanensem, & in Prussia inferiori Joannem Coldam Boëmum. Misit etiam in Litvaniam & Russiam proceres quosdam, qui illos ad belli societatem & auxilium pecuniarium adhortarentur. Per totam vero Poloniam tributum jugerale (duodecim grossi de singulis mansis) Regi ministratum. Rex discedens Prussis iterum sancte promissit, sese ipsos minime deferendum, sed ad extremum, quatenus omnes ejus facultates ferrent, defensurum.

Rex Lesso discedit.

Quamprimum Rex Lesso decesserat, Ludovicus ipse ac Promagister Germaniæ cum nonnullis aliis Ordinis primoribus (inter quos falso quidam referunt fuisse Nicolaum Poster, qui tum in fide Gedanensium erat, & cum familiaribus suis in ipsa urbe commorabatur) & copiis mille quadringentorum equitum Dersavia in Gedanensem agrum populabundi descenderunt, ac primum intercisis Rodani aggeribus rivum, ne civitatem illaberetur, averterunt, tanta rupturæ vastitate, ut postea vix intra tertium mensem rivus capi, & alveo suo restitui potuerit. Deinde per montem Episcopalem ducentes in planum descenderunt versus juniorem civitatem semidirutam, ut ibi sese communirent ad obsidionem instituendam. Id animadvertentes Gedanenses, & paucitate hostium explorata, armatis extemplo civibus ac militibus, quos in urbe habebant, cum trecentis equitibus, quos non ita pridem Casimirus ad illos miserat, de improviso erumpunt, & hostem nihil tum ejusmodi expectantem alacriter invadunt, qui & ipse non impigre ad defensionem se expediebat. Duravit prælium in quintam usque horam, hostium cæsi & capti circiter sexcenti,

Impetus in Gedanenses.

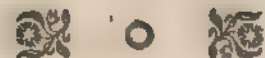
centi, ex Gedanensium parte ducenti & viginti desiderati. Magister re infelicitate tentata cum reliquis copiis Derlaviam se recepit. Atque ab eo die Gedanenses civitatis junioris reliquias & rudera accuratius complanarunt, sic ut hodie vix ullum extet illius vestigium.

Cruciferi ar-
ces & oppi-
da oppigne-
rant.

Initio Februarii mensis admodum dissentire coeperunt a Crucife-
ris illorum stipendiarii, qui maximam partem erant Bohemi, quorum
opera mercenaria primum in pugna Choinicensi, & deinceps in praesidiis
& excursionibus haud inutiliter usi fuerant. His in stipendium non exi-
gua pecuniae summa debebatur, quam importune admodum exagitaba-
bant. Cruciferi cum huic rei remedium nullum pro tempore aliud inve-
nirent, ad oppignationem rerum & fortunarum omnium confugiunt.
Spondent bona fide sub nominis & honoris existimatione, ac loco jura-
menti, sese de omni stipendio & damnis praesentibus & futuris, intra
certum tempus satisfacturos. Ni faciant obligant & tradunt illis omnes
arces, Marienburgum, oppida & ditiones cum subditis, quas in Prussia
& nova Marchia tum haberent, possiderent, vel in posterum habituri
essent, cum omnibus fructibus & proventibus, sic ut jus illis sit, eas ar-
ces & oppida pro libitu & commodo porro oppignerandi, vendendi,
tradendi, cuicunque velint. Qua quidem occasione postea Marienbur-
gum & alia oppida & arces in Regis potestatem concesserunt, quod suo
loco rectius explicabitur. Subscripserunt huic obligationi, quorum au-
thoritate tum res Ordinis stabat, ipse Magister Ludovicus, Ulricus ab Ei-
senhoven Commandator magnus, Henricus Reufs Plavenius, Eberhar-
dus de Königsberg Thesaurarius, Joannes de Rechenen Commandator
Mevensis, Guilelmus ab Eppingen Commandator Osterrodiensis, Joan-
nes Comes a Gleichen, Curator Lochstetensis, Caspar Zölner praefectus
arcis Marienburgensis. Duces militum stipendiarios praecipui nomi-
nis hi erant: Adolphus Comes a Gleichen, Dominus in Tunaw, Joan-
nes Comes de Montfort, Dominus in Bregnitz, Joannes Comes ab Ho-
henstein, Dominus in Heldringen, Bernhardus de Sonnenberg & Scho-
neburg, Botho de Weseburg, Bernardus ab Aschpan, Nicolaus de
Wolfsdorf, Burcardus de Janowitz & Chlumiz, Ulricus Zerwonka de
Leditz, Joannes de Wihenantz, Georgius a Schliwen, Reinhardus de
Reinhartz, Barones ferme omnes, cum legatis & centurionibus, quo-
rum nomina in ipsis literis speciatim recensentur.

Eruptiones
Crucifero-
rum.

Die mensis Februarii tertiadecima milites Cruciferorum Solda-
viam in confinibus Masoviae vi ceperunt, oppidum exusserunt, arcem
autem praesidio communiverunt. Cromerus auctor est, quod oppidum
Slaveci Humbovii Masovii, cujus fidei Rex id commendarat, prodicione
in potestatem hostium venerit, idque non multo post Joannes Colda re-
cuperaverit, direptumque incenderit, intronissus ab oppidanis, cum
habitum Commandatoris Elbingensis assimulasset, multosque Crucifero-
rum milites ibi peremerit. Inde Cruciferorum milites circum oppida
Lobaviam, Morungum, Holandiam, Elbingam, Mulhusium, Frawe-
burgum, bellum circumtulerunt, agros & pagos ubique vastantes, &
praedam

praedam quam poterant corradentes. Neque diu post Ludovicus Magi-
ster cum tribus militum millibus in Culmense territorium profectus,
Redam, Culmam & Torunium tentavit, sed parum ex voto successit.
Torunio a proditoribus quibusdam literas acceperat, qui illi cum copiis
adventanti spem urbis tradendae faciebant. Itaque Bernardum Sunne-
burgium cum aliquot militibus quasi aliud acturis praemisit, & ipse
cum omnibus copiis subsequeretur. Interim prodicione detecta cum se
parum tempore venisse intelligeret, pagis, vineis, praediis circumcirca
incensis, & agro Culmeni ac Grudentino passim devastatis retrocessit.
Torunenses per indicium cognitis proditoribus Senatorem unum, Sea-
binum unum, duos ex plebe capitibus truncarunt, tertium ex plebe, qui
praecipuus ejus prodicionis auctor fuerat, quadrifariam dissecuerunt.
Cromerus & Parochum urbis & sodales Dominicanos prodicioni & sup-
plicio pariter accenset.

Proditores
Torunen-
ses.

Vicesimo tertio die Februarii mensis Ordines Prussici foederati
Conventum egerunt Elbingae, ubi de solutione stipendiorum militibus
mercenariis debitorum consultarunt. Homines enim isti stratiotici cum
comperissent, Cruciferos arces & oppida, atque adeo facultates & for-
tunas omnes praesentes & futuras, militibus suis oppignerasse, & quasi
de manu tradidisse, hoc idem exemplum ambientes eo ferocius & ipsi
stipendium exigere, & minitari insuper, ni sibi ad aliam satisficeret, se
Pomerelliam omnem direptionibus & incendiis vastaturos. Talis est
mercenariorum militum conditio, quibus solis hodie Reges & Principes
plerumque utuntur, cum bella gerunt, & miseri non intelligunt, quod
totum id, si quid in bello lucrifaciunt, quod utique rarum est, in istos
nihil homines, & praesertim eorum Duces, praefectos, centuriones, &
nescio quos nebulones, qui nunquam saturando sunt, profundant, &
interim thesauros suos & subditorum fortunas ad intimum usque fundum
exhauriant. Itaque rei nummariae conficiendae gratia tributum per
totam Prussiam, quae regiarum esset partium, constituerunt, primum
in omnia esculenta & poculenta, ut frumentum, avenam & omnis ge-
neris fructus, vinum, cerevisiam, mullum: in eos item, qui ex hisce re-
bus rem familiarem conquirunt, quales sunt cenopolae, braiseatores, ce-
revisarii, mullarii: deinde in omnis generis merces, quibuscum merca-
tura communiter exercetur: in eos etiam, qui annuis proventibus vive-
rent, & qui agros conductos, locatos, vel haereditarios possiderent,
nullo discrimine Ecclesiastici vel civilis ordinis, nobilis aut equestris vel
rusticae conditionis habito: in mercenarios item servos & ancillas: in
operarios, mechanicos, institores, & quicunque tandem res cujuscun-
que generis venales haberent, de qualibet marca pretii, quo res quaeli-
bet venisset, nummos quaternos. Huc etiam conferebatur, si quis
quidpiam ex bonis Cruciferorum, vel eorum, qui a foedere desciverant,
retinisset vel vendidisset. Constitutum praeterea, ut portorium mariti-
mum librare quod vocant, & alia vectigalia, quae tempore Ordinis im-
posita & per Calimirum abrogata fuerant in unum saltem annum resti-
tuerentur. Inter hosce milites stipendiarios maxime tumultuabantur ii,
qui

qui Neoburgi erant in præsidio, adeo ut cives metuerent, ne ipsis vim facerent, vel fortunas eorum diriperent. Re ad Gedanenses relata continuo mittunt illi virum Consularem Heinricum a Staden, qui oppido præesset, & partem stipendiorum in continenti exolveret, de reliquo spem brevis diei faceret. Is secum adduxit Gedano sexaginta nautas bene armatos, tela itidem, tormenta, & alia ejus generis non pauca, quæ tuendis moenibus sunt necessaria.

Tumultus
Regiomon-
tanus.

Cæterum ubi in monte Regio rumor percrebuit, contributio- nem eam communi Ordinum foederatorum consensu laudatam, & ejus exigendæ initium diem Dominicam Lætare constitutam esse, continuo cives plebeji veteris oppidi tumultuari coeperunt, & onus istud obstinate repudiare. Miserunt etiam nuncios ad vicina oppida, qui cives dehorentur, & contra publicum decretum rem omnem secum disturbarent ac impedirent. Scripserunt insuper ad Gubernatorem Baysenium, quandoquidem ea res ad omnes, divites æque ac pauperes pertineret, se cum aliis concivibus rem maturius deliberasse, & decrevisse, quod in Regis fide & foederatorum societate constanter permanere velint, hujus generis autem onera nequaquam imponi sibi, sed mortem potius oppetere velint. Si Rex cum exercitu hostibus adversum ierit, se quoque corpora & fortunas pro Republica libenter impensuros. Promissum quoque sibi nomine Regis aiebant, futurum ut in libertatem allererentur, non autem ejusmodi exactionibus prægravarentur. Milit Gubernator viros graves & prudentes, qui Reipublicæ necessitatem excusarent, & inter plebem & Magistratum rem omnem amice transigerent. Sed frustra. Nihil enim responsum Legatis, quam hoc, facerent hinc, redirent domum, quod hætenus corrupissent, in integrum restituerent, alioquin deteriorem fortunam expectandam esse. Nec multo post die 24. Martii certis nunciis allatum fuit, plebem veteris civitatis Senatores aliquot urbe expulisse, claves portarum & curiæ arripuisse, tormenta & instrumenta bellica occupasse. Conspiraverant cum illis Liberi (sic vocant, hodie plane servilis sunt conditionis) Sambientes, horum opera portas versus Knipoviam (alterum id Regii montis oppidum est, quod Pregela fluvio insulae instar includitur) occluserunt, pontes, quibus inter utramque civitatem fluvius transitur, resciderunt. Deinde ad defectionem spectantes scripserunt ad Magistrum, admoveret sine mora copias, se in fidem ejus redituros. Is non ita pridem ad hoc ipsum illos clam adhortatus fuerat, majoribus & pluribus quam antea libertatibus & privilegiis magnifice promissis. Kniphoviani autem quanquam a latere, immo quali in ipsis visceribus hostem habituros se viderent, tamen in fide se permansuros unanimiter decreverunt. Itaque missis ad Gubernatorem literis quid actum sit exponunt, rem per quosdam tractatus in aliqua meliori expectatione fuisse, sed plebem oppidi veteris eo furoris processisse, ut tres ex Senatoribus crudeliter & nefarie fuerint trucidati, cæteros partim in vincula coniectos, partim ægre ad se elapsos esse: Liberos autem Sambientes agminatim eo invitari. Scriberet ipse Gedanensibus, ut omnibus copiis collectis Dirschaviam invaderent, & Magistrum disti-
nerent,

Knipovia-
norum con-
stantia.

nerent, quo minus ad se opprimendos advolare possit, in hoc enim spem omnem Regiomontanorum constitutam esse. Mitteret quoque milites præsidarios ad vim hostilem eo magis propulsandam. Nam in liberis Sambientibus nullam esse fidem. Præstare, ut utrinque transito Pregela possessiones eorum incendiis vastarentur, quo magis ex urbe ad sua reverterentur, in qua frementes urforum more discurrant, ita quidem, ut ab ipsorum irruptione maxime sibi sit cavendum. Tandem petunt, ne qua mora interponatur quoniam & Regis & ipsorum vehementer interlit, utque aliquot milites Cruciburgum & Brandenburgum, quanto citius mittantur ad Liberos ejus loci in officio continendos.

Circa idem tempus Ludovicus Magister oppidum Redam in terri-
torio Culmensi denuo repente invalit, sperans se primo illud impetu oc-
cupaturum, sed cum oppidanis præsidium Grudento submitteretur, re
infecta discessit. Inde Culma tentata fuit, quoniam autem recens subsi-
dium ex Pomerellia advenerat, hic quoque fortunam minus habuere propi-
tiam. Interim Cruciferi alio agmine Mariæburgo erumpentes ad oc-
cupandam Swetzam profecti sunt, quidam enim oppidanorum ad illos
scripserant, ut cum copiis præsto essent, se oppidum illis tradituros. Re
explorata prævenit eos Samotulius, & trecentis militibus præsidium
auxit, proditores autem comprehensos supplicio affecit, priusquam
Cruciferi advenirent. Deinde conjunctis cum Tencinio copiis, hosti-
bus occurrit, & fusos Mariæburgum usque fugavit.

Eruptiones
Crucifere-
rum.

Initio mensis Aprilis Magister & Plavenius ad opifices & plebem
Regiomontanam veteris civitatis literas mittunt, & collaudata illorum
erga Ordinem fide & constantia multisque magnificis pollicitationibus
accumulatis, certiores illos faciunt, Plavenium jamjam in procinctu esse,
ut cum omnibus copiis ad eos advolet, interim monent, ut in officio
constanter permaneant. Inter cætera se comperisse scribunt, Gedanen-
sium Legatos in montem Regium advenisse (& venerant quidem eo
Reinoldus Niderhovius Consul, & Tidemannus Langenbeck Senator, rei
inter plebem & Senatum componendæ causa) proinde viderent etiam
atque etiam, ne sibi verba dari patiantur, vel illorum consilia sequantur,
ita enim semper illos consuevisse bonis & amicis verbis amicos in frau-
dem inducere. Monent item, ut profugorum Senatorum bona probe
asserventur. Tandem ipsorum arbitrio permittunt, an contra jus gen-
tium Legatos Gedancensium detinere velint: Magistro quidem & aliis id
futurum longe gratissimum. Hæ literæ in clava lignea excavata probe
occultatæ per tabellarium ferebantur, quas tamen Gubernator interce-
pit, & ad Kniphovianos misit, monens ut rebus suis diligenter invigila-
rent. Illi continuo rem omnem Gedanensibus enunciant, ac petunt, ut
hostes alibi quam maxime fieri possit distineantur, quo minus copias
omnes adversus ipsos conjungere valeant, habere se alioquin plus satis
vicinorum malorum tam in oppidis quam in agris. Nunciant etiam Le-
gatos ipsorum Niderhovium & Langenbecium prudenter egisse, ac eo
usque rem perduxisse inter ipsos Kniphovianos & veterem civitatem, ut
jam

Magister
scribit Re-
giomonta-
nis.

jam de utrorumque concordia literæ fuerint confectæ, sed quam primum fuisset compertum, duos Cruciferos ex primoribus Lochstetum advenisse, & Plavenium cum exercitu subsequi, statim rem omnem oppidanos veteris civitatis rescidisse, concordie spem omnem abruptisse, eoque nomine ab illis doli mali, perfidiæ & prodicionis publicæ & palam insinuilatos fuisse. Interim Baysenius gubernator cum animadverteret, Cruciferos jam majoribus animis inferiori Prussiae per Regiomontanorum defectionem inhiare, militem omnem ex præsiidiis ibidem evocat, & omnibus Wormbditum convenire jussis, delectum instituit, utrumque belli ducem Tencinium & Coldam ad se accersit. Scribit etiam Gedanensibus, ut auxilia sibi mitterent: sed quo minus id fieret præsiidarii Stargardenses effecerunt, qui propter non numerata stipendia monasterium Carthusianorum (Mariæparadisum vocant) invaserant, diripuerant, ac pagos & prædia vicina pervastaverant, quorum insolentia, ut reprimeretur, potius erat Gedanensibus prospiciendum.

Plavenius
versus Regi-
um mon-
tem profi-
ciscitur.

Octavo die mensis Aprilis (qui Paschatos tertius dies festus erat) Plavenius Mariæburgo cum copiis egressus Brunspurgum petit, suburbana ædificia & prædia circumquaque incendit, & agros depopulatur. Gedanenses per lacum Hab duos Senatores Henningum German & Bernardum Bapst cum militari manu navibus miserant, ut hostem commeatu prohiberent, & aggeres Nogati fluvii disrumperent, quod illi exiguo hostium dispendio sed maximo cum damno totius Insulæ Fischuensis effectum dederunt. Hostes cum Brunspurgum frustra tentassent, biduo post Heiligbuelum contendunt, & ab oppidanis ultro recipiuntur. Idem evenit Mellaci, ubi Canonici nonnulli receptam habebant, quorum ope & consilio oppidum Cruciferis est deditum. Utroque oppido præsiidiis munito ad Regium montem recta perrexerunt: ita ut die tertio decimo ejusdem mensis (ipsa Dominica Quasimodogeniti) Plavenius Knipovianæ copias admoveret, & in adverso colle (cui vulgus ab avena, nisi fallor, nomen dedit Haberberg) qui oppido imminet, castra metaretur. Cives veteris oppidi magno & numero & applausu illi obviam exierunt, & Comitum a Gleichen cum mille ducentis equitibus intra urbem præsiidii causa receperunt. Knipoviani cum tormentis aliquot instructis eruptione facta Plavenii copias repente oppressas in fugam conjecerunt, centum & sexaginta equitibus cæsis, cum ipsi viginti, vel ut alii notarunt, quindecim saltem ex suis desiderarent. Quo incommodo præter spem accepto Plavenius in civitatem veterem cum exercitu se recepit. Sequenti die Knipoviani ad Gedanenses scripserunt, eosque de isthac eruptione & fugatis hostibus certiores fecerunt. Nunciarunt etiam, multos Gedanenses mercatores ex Litvania cum cera & aliis mercibus compluribus secundo flumine ad ipsos appulisse: prope Tapiam vero quinque Gedanensium naves ab hostibus detineri, eas se cupere liberatas, sed vires sibi non sufficere. Petebant, ut auxilia sibi submitterentur, utque conjunctis Elbingensium & Culmensium copiis ad ipsos contenderent, ubi hostem quasi retibus circumcirca conclusum essent habituri. Afferri etiam ab iis, qui Cauna advenissent, nunciabant, jussu Regis novas copias

pias ex Samogithia in Sambiam contra hostes immissum iri. Maturarent igitur, quantum possent, & suppetias mitterent militem, tormenta, pulverem, & nominatim viginti onera farinæ, quoniam molendinorum nulla ipsis esset copia. Interim Gedanensium milites, quibus res Gedanensium navalis commissa erat, ad Dirschaviam descensione facta Lissoviam vilium milites. lam diripiunt & exurunt, materiam omnem, quam Cruciferorum milites ad construendum in ripa fluminis propugnaculum multo labore pluribus diebus congefserant, uno momento disturbant, & in profluentem abijciunt. Deinde in majorem insulam descedentes cum Mariæburgensibus levi prælio conflixerunt, nonnullis utrinque cæsis. His ad rem continuandam Gedanenses & supplementum & com meatum submiserunt.

Die mensis Aprilis quintodecimo Knipoviani, cum ipsis aliquot Res Knipovianorum. milites Gedanensium accessissent, eruptione facta oppidanis veteris civitatis tria navigia & scapham grandiore, quo genere communiter in Vistula navigatur, & aliam scapham onerariam cum multis mercibus ademerunt, & in pacatum abduxerunt. Interim Episcopus Sambienfis, & ejus subditi, nobiles & cives, nec non Regiomontani veteris civitatis, & vicani Lebnicenses denuo in verba Cruciferorum juraverant. Hic Episcopus diligenter & enixe sollicitabat Knipovianos, magnis præmiis & majoribus pollicitationibus propositis, ut in fidem Cruciferorum redirent. Illi vero obstinate reculabant, subinde dictitantes, se fidem Ordinibus Prussiae foederatis semel datam minime violaturos. Quos ut in proposito magis confirmarent Gedanenses, Hermannus German Navarchæ suo mandant, ut ipsemet cum omnibus copiis suppetias eis ferat, mittunt in supplementum trecentos milites, & scaphas duas onerarias tormentis, pulvere, & omnis generis com meatu apprime instructas. Die mensis Aprilis duodevicesimo oppidani utrinque Knipoviani & veteris civitatis sese vicissim exercentes, toto biduo, ne nocturno quidem tempore intermisso, telis & missilibus decertabant, donec die vicesimo Gedanensium milites cum novem myoparonibus ad pugnam instructis adnavigarent. Qui primo adventu, eodem die Regiomontanis veteris oppidi quinque naves mercibus perquam commode onustas eripuerant, deinde incolumes ad socios Knipovianos diverterunt. Sed neque Plavenius neque Regiomontani suis idcirco rebus deerant, sed Pregelam extra oppidum duobus pontibus consternebant, ut citra aliquod impedimentum copias in adversum contra Knipoviam collem traducere possent. Vallum etiam & propugnacula in muris suis adversum Knipovianos excitabant, & subinde tela ac lapides in eos ejaculabantur. Qui nihilominus omnem impetum in mensem usque Junium fortiter sustinuerunt, sic ut per quatuordecim circiter septimanas multa dura & adversa pertulerint. Plurimum illis damni dabatur ex hostium navibus & scaphis in eum usum contactis & undique communitis, quibus ad moenia propius admotis ingens telorum & lapidum vis in propugnatores subito emittebatur. Quibus occurrebant cum myoparonibus suis Gedanenses, & quod essent a tormentis longe instructiores, tanta vi sæpius in hostem invehebantur, ut stragis atrocitatem sanguis interfectorum ex compagibus navium

vium profluens abunde testificaretur. Congressi cum Duce Saganensi uno praelio vexillum praetorium, altero tria signa ceperunt, & naves duas igne injecto concremarunt. Cruciferi cum viderent hac via rem non succedere, deinceps praeliis abstinere, vias interim omnes diligenter custodiebant, ne quis commeatus, ne quod subsidium obsessis inferri posset.

Philippus
Burgundiae
Dux.

Dum haec ad montem Regium aguntur, Gedanensibus literae Philippi Burgundiae Ducis redduntur, quibus benignissimus Princeps significabat, quod Caesar urgentibus Cruciferis civitates & foederatos ordines Prussiae proscripisset, & cum ad alios Principes, tum ad se quoque proscriptionis ejus diploma emisisset, ut adversus illos passim executio praestaretur, eorum corpora detinerentur, merces & bona caperentur, se vero pro jure familiaritatis & commerciorum, quod utrinque intercedat, nihil eorum admittere voluisse, priusquam quid rei esset penitus ab illis explorasset. Huic Gedanenses respondent: Agunt gratias pro ea benevolentia, qua nisi causa cognita in suos cives & socios nihil gravius statuere voluerit. Commemorant quibus injuriis & violentiis Prussiae Ordines necessario compulsi, primum pro communi defensione foedus fecissent, deinde intolerabilem Cruciferorum tyrannidem a se projecissent, & ad Poloniae regnum, unde olim distracti fuerant, reversi fuissent. Sperare se, cum iustissimam foveant causam, nihil ex Caesareae proscriptionis literis detrimenti ex eo loco expectandum esse. Tandem petunt, ut benignissimus Princeps habita ratione necessitudinis & amicitiae, quae ipsi cum serenissimo Rege Calimiro intercedat, eo etiam attento, superioribus annis, cum ejus subditi Hollandi itidem a Caesare essent proscripti, in Prussia tamen proscriptionem eam executioni minime demandatam, sed libera illis commercia undiquaque relicta, eodem exemplo dignaretur suis civibus & sociis parcere, nec de libertatibus antiquis mutuae negotiationis quidquam detraheret. Quibus intellectis ita Principi satisfactum est, ut in suis ditionibus de pristina Prussorum libertate nihil immutaret.

Apparatus
navales.

Ineunte aestate, cum nihil non molirentur Cruciferi, quo foederatis novos hostes undique compararent, pyratas etiam conduxerunt, qui quoque modo illis & illorum auxiliariis nocere studerent. Ea res Gedanensium militibus, qui ad Balgam maris portum servabant, metum incussit, ne pauci a multis opprimerentur. Itaque a Brunspergensibus, quorum maximo commodo ibi excubabant, auxilia postularunt, alioquin stationem eam deserturi. Id ne fieret illi enixe rogabant, & quantum facere poterant ostium fluminis Passari ita muniebant, ut si qua major vis ingrueret, cui resistendo pares esse nequirent, tutissimum eo receptus illis pateret. Idem etiam a Gedanensibus per literas flagitabant, semel enim ea statione deserta & ab hostibus occupata, difficulter sibi & aliis deinceps subveniri posse. Accessit aliud, quod Gedanensium curam magis augebat. Postulabat enim Gubernator, ut cum militibus Stargardensibus de solutione stipendiorum transigere tentarent, ut eorum opera adversum hostes uti posset. Nam qui per agrum Culmensensem in praesidiis

praesidiis essent, nisi stipendia illis numerentur, loco non posse moveri. In nobilibus autem & oppidanis inferioris Prussiae parum esse fidei, & rem summi periculi in hostem suspectos educere. Scribebat praeterea, se a Knipovianis admonitum, ut juxta foederis literas auxilia illis mitterentur, neve a foederatis cum summa publici nominis infamia turpiter defererentur. Petebat, ut Gedanenses plura illis auxilia mitterent, & pro viribus Reipublicae honorem comiter conservarent. Ipse Rex etiam Gedanenses hortabatur, ut Knipovianos porro juvarent. Se quam primum conventum Petricoviensem peregisset, toto cum exercitu illis adfuturum. Scribebat item Gubernator se a Knipovianis certiore factum, quod Plavenius ceram, linum, & alias merces Gedanensium, quas Tappiae hostes interceperant, Fischusium usque deportare, & inde per lacum Habum Mariaeburgum transmittere, unde stipendiariis creditoribus aliquid exolveretur, & in posterum facilius esset ratio arcem oppigneratam ab ipsis recipiendi. Omnino autem cavendum esse monebat, ne Mariaeburgum merces istae perferrentur. Nunciabat item, Ducem Botinum Zaikam, quem auxilio Knipovianis miserat, petere a se mille equites & totidem pedites, admonendum igitur Petrum Samotulium, ut quantas posset copias in Pomerellia conquireret, & in Neringam mitteret, se curaturum, ut inde per lacum transportarentur.

Knipoviani interim admodum aegre ferebant, se tamdiu a sociis Knipovianis frustra auxilium expectare, nec obscure illos desidia & timoris arguebant, quod cum hoste magna ex parte inermi congredi non auderent, neque id in literis suis dissimulabant. Indignabantur se terra & aqua ab hostibus circumcludi, socios hostem ne lacerare quidem, sibi animum per medios etiam hostes erumpendi non deesse, sed nec virium abunde esse, nec jam amplius tela, tormenta, & caetera ejus generis sibi sufficere. Haud prudenter id agi a sociis, ut ignobilia quaedam oppida reciperent, se vero negligant, quorum auxilio, si temporis adfuit, montem Regium veteris oppidi facile recipere possent. Gedanenses quanquam alioquin majorem belli molem sustinerent, interim etiam ad stipendarios Stargardenses in officio continendos ipsis cogitandum esset, quod illi non modo tumultuabantur, sed etiam vicinis damni plurimum inferebant, & granaria Gedani se incensuros minitabantur, denuo tamen expediunt scaphas decem, naves duas auxiliares, celocem & scapham aliam praelongam, cui propugnaculum inaedificatum & tormentis apprime communitum erat, unde in omnes partes ejaculari propugnatores tuto poterant. Haec navigia milite nautico, tormentis, pulvere, & omnis generis commeatu onerant, eisque Joannem Freiburg Senatorem, & Rudolphum Felsstett Scabinum praeficiunt, ut conjunctis cum Zaika copiis Knipovianis praesto essent. Consilio prudenter inito fortuna non respondit. Naves adversa tempestate impeditae cursum tenere non potuerant. Dux Zaika cum nauseam aquae turbulentae perferre nequiret in Neringam ad equites suos se & commilitones exposuit. Praefecti navium Gedanum accipiendi mandati causa, quid deinceps facto opus esset, redierunt.

Clades ad Ilaviam accepta. . . Secundis feriis Pentecostalibus clades ad Ilaviam Germanorum, quam vocant, accepta est, quæ quomodo obtigerit, ex literis Ramseli Brixensis, præfecti Bartesteinenis ad Gubernatorem perscriptis manifestius liquet: Secundis (inquit) feriis Pentecostalibus ad Ilaviam, quo ex præsidio profecti fueramus, cladem accepimus. Equidem expeditionem illam, quantumvis maxime volebam, adeo impedire non potui, ut mihi cum militibus proficiscendi prorsus necessitatem impositam viderem, ni capitis discrimen adire maluissem. Aiebant rem ad Mariæburgum non ex ipsorum voluntate, ac ideo minus prospere gestam, ad Morungam fultibus etiam a proposito abactos fuisse, nunc sibi nec se consilium capere, me præfectum illis constitutum esse, nisi una proficisceretur frustulatim me concisuros. Sic ad Ilaviam contendimus, & ipsis feriis Pentecostalibus per integrum diem oppidum summa vi oppugnauimus. Milites jam anteriorem portam cum propugnaculo ceperant, dubio procul etiam primum arcis murum eodem impetu capturi, sed quod pauciores essent ad eam rem tentandam, & hostes ferocius resisterent, socios liberos & colonos, quos una duxeram, inclamant, ut secum murum aggredierentur. Illi vero cum animadvertissent periculum imminere, omnes jam dilapsi erant, & per sylvas & vicina dumeta latitabant, sic ut milites mei a propugnatoribus non mediocriter vulnerati rejicerentur, & eorum quinquaginta trucidarentur, pluribus jam antea in oppugnatione caesis, nonnullis etiam ministrorum meorum trajectis. Cum recepti coccinissim, jam se liberi & rustici ex latebris collegerant, & quia in discessu agris & villis suis timerent, nunc novam præ se ferebant audaciam, distitantes, si ego cum militibus abscederem, se tamen permansuros. Cum in castra perventum esset, cum præcipuis, qui ex ordine equestri & civitatibus mihi aderant, deliberabam, & omnino mihi consultum videbatur, ut domum rediremus. Nunciatum enim mihi fuerat, a quibusdam Ilaviæ oppidanis, qui nos victores esse maluissent, si in crastinum usque præstolaremur, magnum nos infortunium habituros. Idque eo magis pertimescebam, quod Plavenius cum exercitu suo quatuor saltem milliariis aberat. Milites vero tumultuari & facto concursu vociferari, si castra moverem, frustulatim me concisum iri. Sic iterum mihi cum ipsis extrema videbam experiunda. Primo diluculo Plavenius, qui noctu ex monte Regio Ilaviam pervenerat, triplici agmine in nos ducit, & usque ad teli iactum constitit. Excubitores duodeviginti in fronte constitueram, illi tum nusquam apparebant, nec quid illis factum sit comperi. Hostes continuo coeperunt castra circumducere, ibi denuo liberi & rustici in fugam effunduntur, quos milites etiam secuti, qua quisque poterat, cursu evadunt. Caeteri oppressi ac caesi. Ego ipse beneficio civis cujusdam Regiomontani ægre evasi in summo periculo constitutus. Et quia nebula erat densior, eo facilius multi salutem fuga sibi pepereunt. Nunc sero sapiunt Phryges, nunc demum clamitant, si præfecti dicto fuisset audientes, non in eam calamitatem incidissemus, nunc ejus proterviæ militaris illos sero poenitet. Caeterum non est, quod hæc iactura adeo magni momenti censeatur. Nec enim ex præcipuis militibus, ex nobilibus vel oppidanis, adeo multi desiderantur, sed plerique liberi,

liberi, rustici & calones ibi perierunt, ita ut caesos & captos existimem circiter ducentos. Nam cum eo proficisceremur, omnes erant equites & pedites plus minus sexcenti, major vero pars fugam ceperat, priusquam hostes castra invaderent. Equidem optarem me hac præfectura liberatum &c. Hic præfectus utcumque extenuet eam cladem, vulgares tamen annales ferme consentiunt, circiter sexcentos ibi fuisse desideratos.

Biduo post eam cladem ex literis Baysenii Gubernatoris Gedanienses cognoverunt, Livonienses Cruciferos cum sex navibus in portum Balgensensem contendere, ut Regiomontanis adversus Knipovianos suppetias ferrent: Cruciferos etiam constituisse merces Tapiæ interceptas mari Lubecam versus transmittere, & ex iis ibi pecuniam comparare: Agitari quoque clam consilia, de ostio Vistulæ, quo in lacum Habum influit, obstruendo, ut foederati toto lacu excluderentur, & inter se, amissa navium commoditate, facilius disjungerentur. Quibus rebus permoti Gedanenses decem illa navigia, & scaphas, quas jam antea Knipovianis subsidio comparaverant, recens instruunt & armant, militem suppleant, cives accendant, & in Habum emittunt, ducibus Joanne de Schawen Senatore, & Joanne Schmerbart Scabino. Hi Cruciferorum naves observare jussi, primo adventu navigium capacissimum, cujus generis usus in lacu transportandis mercibus etiam hodie frequens est, & scapham grandiore cum aliquot minoribus, cera, lino, corio, & aliis rebus onustas, quas Balgenses Mariæburgum versus ducebant, pro stipendio militibus exolvendo, intercipiunt, mox etiam descensione in terram facta, passim prædas agunt, inter quas centum quinquaginta circiter homines capti. Omnis præda cum mercibus Gedanum adducta, & quicquid a dominis non recognosceretur, inter clastarios divisum fuit. Quod quidem incommodum præsentisse visus est Ludovicus Magister, ut apparet ex literis ejus a Gubernatore tum interceptis, quibus monebat Plavenium, ut caute ageret, & modis omnibus provideret, ne vel inopinato opprimeretur, vel alio incommodo afficeretur, utque naves suas ita muniret & milite instrueret, ne cuius injuriæ essent obnoxiae. Certo enim sibi constare, Gedanenses ultra mille hominum navibus imposuisse, quibus subsidio venirent Knipovianis obsessis, & naves Livonicas impedirent.

Interim idem Ludovicus non desinebat plebem & opifices Gedanenses literis clam sollicitare, & promissis in suas partes traducere, & nihil intentatum relinquere, si quo modo vel qua arte per prodicionem urbis potiandæ spem nancisci posset, vel saltem intestinae discordiæ optimates & plebem implicaret. Raro enim fieri solet, ut inter difficultates incumbentis belli, cum sumptus continui faciendi, & pecunia ab omnibus viritum conquirenda est, præsertim in tanta hominum, quæ tum Gedani erat, colluvie, concordia diu conservetur. Caeterum quid ii rescripserint, ex sequentibus literis, quarum extat adhuc exemplum, plenius intelligetur: Quod scribis (inquiunt) Venerabilis Domine, ut ad te & Ordinem

Magister
plebem Geda-
nensem
sollicitat.

Responsum Ordinem tuum revertamur, id te tuumque Ordinem etiam atque etiam
Magistro cogitare decebat tum, cum jure, privilegiis & libertatibus nos exueba-
missum. tis, varia gravamina imponebatis, Magistratus & concives nostros con-
 tra fas inique nefarie trucidabatis. Non possumus etiam nunc recordari,
 quot modis miseri, quam variis exactionibus & injuriis oppressi fuerimus,
 de quibus relevandis cum Antecessores tuos sæpius interpellaremus,
 surdis narrabamus fabulam. Quinimo in alienum jus nos pertraxistis,
 jure nostro nos defraudastis, vim apertam intentastis, & ad opprimendos
 nos penitus omnia consilia vestra instituitis. Quæ omnia speciatim hic
 recensere nihil attinet, & exteris Principibus jam pridem abunde satis
 innotuerunt, ex quibus illi & justissimam causam nostram, & immanem
 Ordinis vestri tyrannidem cognoscent. Tulimus quidem patienter omnia,
 quoad ferendo fuerunt, donec tandem Deus optimus maximus pro
 justitia sua injustitiam vestram pertæsus, nos ex servitute plusquam
 Aegyptiaca aliquando vendicavit, & impotenti dominatu vestro
 liberatos Serenissimo Regi Casimiro, & Poloniæ Regno, cujus membrum
 antea fueramus, rursus adsociavit, & ad caput ac corpus proprium
 reduxit. A quo nullo in posterum tempore secedere, sed eidem honorem,
 fidem, corpora & fortunas nostras ad extremum usque vitæ spiritum
 impendere decrevimus. Itaque miramur sane, cur nobis solis, non etiam
 Magistratui nostro scribas, nisi quod hinc conjectari licet, te discordias
 & similitates inter nos ferere velle, ut etiam alibi factum est, hic
 autem Deo bene volente nunquam ex sententia vobis procedet. Neque
 adeo gratæ sunt nobis literæ tuæ, uti fuissent, si quandoque supplices
 preces nostras ad animum admisisses, uti bonum Principem decebat.
 Scriptæ sunt Gedani in vigilia Corporis Christi, anno MCCCCLV. sub
 sigillis collegii factorum & pictorum, quibus cætera contubernia omnia,
 & tota communitas veteris primariæque civitatis Gedanensis hac vice
 communiter utuntur.

Magister Cum ex hoc responso Ludovicus animadverteret, parum suis se
licitat literis ibi profecisse, cives junioris oppidi tentandos existimavit,
oppidi ad defectionem, vel tumultum saltem in urbe concitandum sollicitandos.
danos Non enim ignorabat adhuc eos ægre ferre oppidi sui demolitionem, itaque
junio- ad eos separatim scripsit in hanc sententiam: Cum pro dolor! præ
ris oculis videatis cladem & calamitatem belli, qua tota provincia graviter
 affligitur, & in posterum, nisi caveatur, penitus conflagrabit: ne quis in
 nobis hujus rei culpam hædere vere affirmare possit, petimus a vobis, ut
 tandem exitium & perniciem provinciæ, & vestram ac liberorum vestrorum
 necem ad animum revocetis, salutem & incolumitatem vestram amplectamini,
 honoris interim, fidei & jurisjurandi vestri memores sitis, & ad nos ac
 Ordinem nostrum, utpote justos & legitimos Dominos vestros, revertamini.
 Quod si feceritis, vobis omnibus & singulis vitæ & fortunarum indemnitate
 præstabimus, nec quidquam in eis detrimenti capietis. Quicquid vero contra
 nos hæcenus actum vel tentatum fuit, nemini deinceps unquam fraudi vel
 periculo, vel dedecori futurum est, idque bona fide hisce literis nostris
 promittimus, ac sancte spondemus.
 Sin

Sin quispiam secus de nobis detulit vel deferet, fidem ne adhibeatis, sed
 quod nunc scribimus, id pollicemur pro nobis & successoribus, Commandatoribus,
 & universo Ordine, ratum firmumque futurum. Quia in re ita vos geritote,
 ut perpetuam a nobis & Ordine nostro gratiam inire cupitis: quod cum
 singulari vestrorum omnium commodo semper erit conjunctum. Sin quid est,
 quod amplius desideretis, de eo certiores nos facite quamprimum, & nuncios
 vestros ad locum quandam opportunum mittite, quibus securitatem præstabimus,
 & nostros (eandem ex parte vestra securitatem paciscentes) adjungemus,
 qui de rebus omnibus inter nos constituendis accuratius agent. Scripsimus in eandem
 sententiam ad contubernia & communitatem veteris & primariæ civitatis.
 Quia de re quid vobis videatur, quamprimum rescribite. In majorem rei
 fidem sigillum nostrum hisce literis appressum est, quæ scriptæ sunt in
 arce nostra Mariæburgensi, Sabbatho ante Viti & Modesti anno MCCCCLV.
 Per hanc machinationem Ludovicus oppidanos junioris civitatis in fraudem
 pellicere cogitabat. Sed res hærebat in luto. Jam enim illi inter cæteros
 cives ita erant distributi, ut nulla inter se consilia seorsim vel secreto
 tractare possent, præsertim quod non ignorabant, quid cæteri cives
 pridem, communicatis cum Magistratu consiliis, rescripsissent. Unde nec
 respondere seorsim, nec quidquam aliud moliri illis integrum erat.

Nec diu post, cum milites stipendiarii, Bohemi præsertim, Star-De nume-
 gardiæ multa insolenter perpetrarent, ac ex agris vicinis prædas age-
 rent, ob stipendiorum solutionem prolatam, tandem die duodecima ^{tibus stipen-}
 Junii mensis Ordines foederati, Gedani conventum agentes, cum illis ^{dio.}
 transegerunt, ut statis diebus, solutionis integræ dodrans quidem in pecunia
 numerata, quadrans reliquus in mercibus omnis generis præstaretur.
 Et cum major ejus debiti portio Gedanensibus obveniret solvenda, in
 subsidium aerarii publici quadraginta quatuor viri boni, & patriæ
 amantes, partim ex senatoribus, partim ex civibus, marcarum Prussicarum
 quadraginta duo millia & quingentas in publicum contulerunt, quibus
 Senatus hypothecæ loco oppigneravit, molendinum in veteri civitate
 situm, & portorium maritimum, ut ex hisce proventibus solutionem
 pecuniæ mutuo datæ reciperent.

Diximus paulo ante de Knipovianis in monte Regio acerrime ha-
 stenus obsessis & oppugnatis. Hi cum jam quatuordecim septimanas ^{Knipovia-}
 Gedanensium quantiscunque suppetiis obsidionem fortiter tolerassent, ^{norum de-}
 interim autem a Rege frustra auxilium expectarent, nec in foederatis ^{ditio.}
 locis spes reliqua esse videretur, siquidem obsessis undique viis & fluminibus
 nihil amplius supportari poterat, res vero quarum usu maxime indigebant,
 commaculæ, tormenta, pulvis deficerent, tandem Plavenio & Duci
 Saganensi deditionem faciunt, & in ditionem ac potestatem Cruciferorum
 inviti revertuntur, Gedanensium utique militibus incolumitatem
 pacti, sic ut cum rebus & armis suis Gedanum usque salvi tutique
 decedere possent. Ex Gedanensium militibus toto hujus obsidionis
 tempore desiderati sunt centum viginti, præter vulneratos, quorum pluri-
 rimi

rimi paulo post ex vulneribus perierunt, cum interim ex Cruciferorum militibus & auxiliariis quater amplius mille inter vivos esse desissent. Facta est ea deditio ipsa die Margaretae 13. Julii. Cæterum ne ad Gedanenses auxiliares ex hac deditioe quidpiam ignominiae redundaret, quasi non satis constanter in ea obsidione se gessissent, Knipoviani literis publicis & fidelem illorum operam, & necessitatem deditiois, quam cæterorum sociorum socordia sibi expressam haud obscure indicant, palam sunt testificati.

Hollandi intercepti.

Appulerant eodem tempore naves Hollandicae complures ad ostium Vistulae, quibus Senatus Gedanensis sub amissione rerum & corporis gravissime interdixit, ne montem Regium ad hostes, cum quibus bellum esset publicum, enavigarent: ea tamen addita conditione, si merces suas Gedani divendere vellent, futuram illis vicissim copiam, naves suas frumento vel quibuslibet aliis mercibus onerandi. Quam illi conditionem acceperunt quidem manu stipulata, veruntamen sex istorum Nautarum interdicto neglecto, noctu clam versus portum Balgensem excurrerunt, ut ad montem Regium inde transmitterent, futurum sperantes, quod ibi res suas longe pluris quam Gedani essent distracturi. Fuga illorum comperta, myoparonibus mox emissis, retracti & in vincula publica coniecti fuerunt. Deinde intercessione complurium mercatorum, remissa graviore poena, ducentis marcis majoribus Prussicis, pro stipendio militum mercenariorum, a quibus retracti fuerant, sunt multati, minus certe, quam ipsi suo ipsorum testimonio, quod in scriptis ediderunt, fuerant commeriti. Placuit autem potissimum vel ideo mitius cum illis agere, ne Hollandi & vicini a Prussicis commerciis penitus abalienarentur.

Frauenburgi obsidio.

Obsidebant tum temporis Gedanensium milites stipendiarii cathedrale oppidum Frauenburgum, ibique Canonicos in angustum redegerant, quosdam etiam ceperant, & satis grandi pecunia multaverant, eo quod a foederatis defecissent, cum Cruciferis de indemnitate corporum & fortunarum depacti fuissent, arces & oppida quaedam iisdem dedidissent. Cæterum Prussiae Gubernator ad Gedanensium Duces, qui rem gerebant, hanc literas perscripsit, ex quibus ille rerum status etiam accuratius potest intelligi: Cum non ignoretis, quam perfide Canonici isti adversus Serenissimum Regem nostrum & foederatos Ordines egerint, ac hostibus oppida & arces, Allenstenium praesertim tradiderint, cum summo nostrorum omnium detrimento, neglectis crebris admonitionibus & interdictis nostris. Eam ipsam scitote causam fuisse, cur binos Senatores Elbingenses isthuc miserimus, qui proditores istos captivos abducerent, ut lege in eos ageretur, eorumque praedia & munitiones ibi constructas exurerent. Hi praeter expectationem ad nos retulerunt, sese a vobis prohibitos esse, quo minus mandatum exequerentur, neque vos captivos exhibere voluisse, quod id sine mandato Senatus Gedanensis vobis non liceret. Enimvero Dominis Gedanensibus gratias agimus ex merito, qui semper nobis in re qualibet aequa & honesta

nesta morem gesserunt, neque speramus nunc illos officio defuturos. Proinde serio vobis mandamus, ut Canonicos istos omnes, quotquot captivos habetis, Elbingam ad nos perducatis, praedam ex illorum bonis & praediis militibus dividatis, domos & munitiones funditus evertatis, ita quidem ne hostibus receptaculo esse possint, templis saltem & oppido, & molendino conservatis. Si secus feceritis & aliquod ibi receptaculum hosti reliqueritis, gravis omnino vobis eam ob rem reddenda ratio fuerit. Cæterum his ita peractis petimus etiam, imo ex auctoritate Regia mandamus, ut ex copiis vestris ducentos praesidiarios Brunspergam mittatis, cæteros ad tuendum lacum & mare, ad intercipiendos hostium comatus, ubi quodcumque opus fuerit, disponatis. Quod ipsum ita se curaturos Gedanenses nobis spem fecerunt, quos etiam hortabimur, ut copias vestras augeant, & nos si opus fuerit supplementum hinc mittemus, ut eo facilius hostibus obistere valeatis. Scriptae erant hae literae Elbingae die 27. Julii anno MCCCCLV. Ad ea Gubernatoris postulata duces Gedanensium in cæteris se morigeros exhibebant, Canonicos autem captivos, qui nondum se redemerant, non Elbingam, sed Gedanum sub custodia mittebant. Ubi aliquandiu honeste habitati tandem aequis conditionibus ita dimissi fuerunt, ut gratias agerent Gedanensibus, quod eos in manum Gubernatoris non tradidissent. Durius enim secum actum iri haud injuria metuebant.

Dudum antea Fridericus Imperator Electori Brandenburgico negotium intercedendi commiserant inter Poloniae Regem, Cruciferos & Prussiae Status, si quo modo vel pax vel induciae constitui possent. Hactenus autem praeter literas hinc inde missas nihil actum fuerat; quia post cladem Choinicensem cum & Rex Prussia excessisset, & non pauci a foederatis indies deficerent, plerique Germanorum Principum Cruciferis haud dubie victoriam pollicebantur. Cum autem secus eveniret, Fridericus Brandenburgicus denuo per Imperatorem admonitus petit a Rege Casimiro, ut sibi de pace liceat intercedere, hoc potissimum utens argumento: quam graviter a Turcis & fidei hostibus Christiani affligerentur, quibus ut communibus viribus resisteretur, inter Christianos ipsos maxime opus esse pace ac concordia: Regem ipsum ex praecipuis haberi, cujus vires Turcis sint formidabiles, quos & ipse & pater saepius egregie represserit: Cruciferorum autem Ordinem ad hoc ipsum fuisse institutum, ut infideles & paganos armata manu oppugnarent, & rem Christianam armis amplificarent, cum quibus si Rex ad concordiam reduceretur, facilius communi opera communes hostes opprimi posse. Rex nihil aliud respondit, quam velle se animi sui sententiam demonstrare, cum primum in Prussiam pervenisset. Interim Gubernator mandato Regis foederatis civitatibus Prussiae scribebat, Regi non esse in animo ejusmodi intercessionem, itaque externos legatos vel literas, pacis speciem praeseferentes, ne curarent, neve belli studium eo respectu intermitterent.

Sub finem Julii primum Crudenti, mox Neoburgi, conventus agebantur foederatorum, cum militibus stipendiariis transigendi causa.

LII. V.

Ccc

Rex

Rex quidem receperat se stipendia illis soluturum, sed hoc opinione serius fuit, neque milites ullius alterius quam foederatorum fidem sequi volebant. Illi igitur stipendium urgebant, hi perfidiam inculcabant, quod milites absque ducum consensu contra fidem datam inducias cum hoste pacti fuissent, subditos & cives foederatorum in vincula coniecissent, & vi pecuniam extorsissent, monasteria expilassent, praedia & villas diripissent, in praelium autem & conflictum cum hoste grassante descendere noluisse, quinimo stipendiarii Stargardenses ob non soluta ad diem stipendia foederatis hostiles minas denunciassent. Ita re utrinque diu multumque verbis disceptata nihil tum potuit constitui. Placuit nihilominus in eo conventu, ut mille equites, quos suo sumptu Rex in supplementum scribi iusserat, Gedanum mitterentur, & cum caeteris copiis quamprimum in hostem educerentur, Nobiles etiam & pagani quanto possent numero illis adjungerentur.

Legati Gedanen-
ses ad Regem.

Ex eodem conventu internuncii Gedanensium Hermannus Stargard Consul, & Ewaldus Wryge Senator, Bresciam ad Regem profecti sunt, ut de subministrandis pluribus auxiliis & exolvendis militum stipendiis agerent. Ubi inter caetera mentio fuit injecta Friderici Marchionis, qui partes intercessoris agebat, Rex autem suspicabatur rem non serio agi, sed interim auxilia Germanorum conciliari. Monebat itaque Gedanenses, ut insidias & prodiciones caverent, neve se verbis ad alia consilia deduci paterentur, urbem autem quantum possent etiam atque etiam communirent. De militibus existimabant Legati, quandoquidem post cladem Choinicensis in Regis verba jurassent, nec deinceps a foederatis conducti fuissent, aequum esse, ut a Rege stipendia consequerentur. Neque Rex abnuebat, quin aequis conditionibus cum eis transigeretur. Tentata res etiam per arbitrum, sed parum ex sententia processit. Illud demum Legati a foederatis molestissime ferri proponebant, quod e Prussia tamdiu Rex abesset, cum interim & Regiomontani & alii praesidio destituti in hostium potestatem concessissent. Et quanquam Rex in Prussia non contemnendas militum copias aleret, plus tamen illos damni, quam commodi adferre, quod neque cum hoste congredi vellent, & non secus quam in hostico inter focios grassarentur, hostes & amicos nullo habito discrimine depopularentur. Respondit Rex, se quamprimum omnes, quas conscripisset, copiae convenissent, & Bohemi, quos conduxerat, adessent, Vistulam trajecturum, nec Prussia cum copiis excessurum prius, quam rem omnem ad optatum exitum perduxisset.

Portus Bal-
gensis ob-
structus.

Eodem tempore nunciabatur Gedanensibus, in Livonia naves, militem & commeatus summa vi comparari, ut praesidium Cruciferis mari transmitteretur. Illi cum pertaesi jam essent sumptuum, quibus portum Balgensis tuebantur & custodiebant, ne hosti commeatus importaretur, tempus etiam anni instaret, quo graviores solent concitari ventorum tempestates, & alioquin ea statio navibus non admodum esset tuta, consilio ex tempore capto, ut omnem eo loci ad hostes commeandi facultatem semel praeciderent, portum cum quinque navibus lapide & arena impletis & in profundum depressis penitus obstruxerunt. Sub

Sub finem Augusti mensis Legati Gedanensium, quos diximus, Legatorum cum denuo inter caeteros Ordinum foederatorum Legatos ad Regem missi fuissent, haec literas de rerum praesentium statu ad Senatum Gedanensem perferunt: Convenimus Regem Gnicoviae, nos & caeteri Legati Torunensium ac Culmensium, nec non Palatinus Gabriel Baysenius, ubi Rex instructissimum habet exercitum. Accesserunt nuper Cracoviensis & alii Palatini cum selectissimis copiis, & indies magis ac magis exercitus augetur. Copiae omnes tripartito divisae sunt in castris ante pinetum, tribus a Torunio miliaribus. Cum Palatino Cracoviensi simul advenit etiam Dux Ofvicensis quadringentis equitibus comitatus. Alium exercitum ex Boemis & Silesiis Rex mercede conduxit, quem & ipsum in Prussiam ducturus est. Quando iter ingressurus sit, nondum etiam exploratum habemus, nisi quod bipartito agmine Cruciferorum ditiones invadentur. Causa militum Stargardensium multis ultro citroque verbis commutatis ita tandem per compromissum decisa est, ut illis intra tertium mensem duodecim millia aureorum dinumerentur. Petivimus a Rege, ut nos legatione jam peracta dimitteret, id ideo abnuit, quod Marchioni diem assignasset ad ejus postulata audienda. Nam cum de Prussia potissimum agat, Prussos etiam iis consiliis vult interesse. Hortatur vos Rex, ut animo sitis forti, & de se vobis nihil aliud persuadeatis, quam quod fidelibus subditis a bono pioque Principe sit expectandum.

Eodem tempore duces sive centuriones praesidiariorum militum, Literae du- qui Marienburgum tenebant, ad contubernia civitatis Gedanensis literas cum Maria- miserunt, quibus vehementer exposulabant, magnam sibi fieri injuriam burgen- ejusmodi sermonibus, quos Gedani vulgo spargi audiant, quasi ipsi Marienburgum & caeteras arces a Cruciferis sibi commissas Poloniae Regi pretio vendere velint, idque existimabant cum summa sua & totius Germanicae nationis infamia & contumelia conjunctam. Atque hinc sumpta occasione plebem hortabantur, ut ad priores & haereditarios Dominos tepedarent. Eamque in rem, quo commodius conficeretur, studium & operam suam pollicebantur. Haec quidem eo excogitata fuerant, ut dissidium aliquod inter Senatum & plebem excitarent. Senatum enim de variis criminibus insimulabant, plebi adulabantur, qua in partes suas tractata sperabant facile urbe se potituros.

Responsum ita fuit illis, ut haud dubie intelligerent, artibus suis Responsum nullum hic locum relictum. Nos quidem (inquiunt Gedanenses) non ad eas li- excogitavimus, neque confinximus, neque Senatus nobis nunciavit, vos de vendendis Cruciferorum arcibus agitare consilia, sed scimus vos ipsos hac ipsa de re cum Regis nostri Consiliariis egisse. Si haec injuria est, non a nobis proficiscitur: si infamia, si contumelia est, vosmet ipsos inculcate, qui eam facitis. Nos Dominum legitimum & haereditarium habemus Casimirum Poloniae Regem, huic fidem dedimus, eamque praestabimus perpetuam. Alios Dominos ignoramus, ad quos ut revertamur frustra speratis, & in cohortando nos operam omnem perditis &c.

Actio Mar-
chionis Fri-
derici.

Supra dictum est de Marchione Friderico, qui concordiam inter Regem & Cruciferos tentabat. Is ad Regem venit Bidgostiam trecentis equitibus comitatus, atque ibi praesentibus Consiliariis regis & Prusorum legatis, de studio suo erga Rempublicam Christianam & utramque partem praefatus, ideo se pacificationis provinciam suscepisse proposuit, quod & utrique parti vicinus, & in Poloniae regno a pueris altus & educatus esset, & nunc se daturum operam omnem, qua isthaec controversia aliquo saltem pacto componatur. Videri sibi rem in eo potissimum verti, quod Prussiam Rex libenter retinere velit, utpote rationibus regni sui maxime accommodatam, Cruciferi non libenter eandem amittere velint, utpote multo suo labore & sanguine comparatam. Sese illud (si possit) effecturum in Regis gratiam, ut Cruciferi ultro Prussia decedant, Rex eam vel pecunia vel aliqua alia provincia compense. Cum Rex ejusmodi conditionem non recusaret, locus primum Neoburgi constitutus est, quo utrinque Legati data publica fide convenirent. Eo ubi ventum est, de permutanda Prussia valde alienum visum fuit Cruciferis mentionem aliquam fieri, ideoque hanc ferebant conditionem, se tantam pecuniae summam, quanta utrinque belli impensae stetissent, Regi soluturos, ipse vicissim Prussia decederet, & subditos illorum committeret arbitrio. Ibi tum, absit (inquit Rex qui aderat) ut ego sanguinem Christianum pretio vendam, & eos, qui fidem meam secuti sunt, vestrae libidini, caedibus & tormentis exponam. Adhaec enixe rogabat Marchio, dignaretur Rex ad animum revocare, Cruciferorum Ordinem pro honore Dei & Deiparae virginis institutum, ad tuendos Christianos contra infideles, ideoque Provinciam illorum Prussiam ipsorum potestati permetteret. Tum Rex, scio (inquit) quae sit istius Ordinis institutio, quod officium. Verum illi intra ducentos abhinc annos rem Christianam parum vel nihil juvarunt, quin eam oppugnarunt potius, quod vel meo & parentum exemplo liquet. Quoties cum Turcis, Tartaris & Russis bellum gessimus pro re Christiana tuenda, toties illi, egregii scilicet Christianorum propugnatores, in provincias nostras irruerunt, eas incendio, caedibus ac rapinis devastarunt. Proinde quoniam majores mei Ordinem istum in Prussia primum constituerunt, eamque Cruciferis ultro concesserunt, illi vero nequaquam officio satisfecerunt, sed contra fidem saepius violarunt, erga Patronos autem semper ingrati fuerunt, haud immerito Prussiam recepinus & Regno nostro adjunximus, nec unquam eam manumitemus, nec a regno rursus separabimus. Actum deinde per Marchionem, ut utrinque ad decidendam causam arbitri deligerentur. Cruciferi arbitrium Caesaris, Pontificis Romani, & Ladislai Boemiae & Ungariae Regis eligebant. Rex Concilio generali rem totam dijudicandam permittebat, sic ut interim induciae essent, & ab armis utrinque discederetur. Cum id Cruciferi recusarent, infecta re discessum est. Rex Torunium contendit, quo jam ejus copiae conveniant, centum & quinquaginta millia equitum ac peditum, qui sub Regis adventum Vistulam trajecerunt, ac deinde Lessum oppidum (Lassinum Cromerus vocat) obsederunt.

Eodem

Eodem tempore Ludovicus Comes Helffenstenius Gedanensibus Comes literas mittit ad Regem Casimirum scriptas, quibus Regi & subditis hostilitatem more tum recepto denunciabat, & sic rapinas & latrocinia interim perpetrata, quasi justus esset hostis palliari putabat. Is Comes ab initio belli inter duces foederatorum stipendia meruerat, nunc autem cum ab iis non parum pecuniae lucratus esset, hostis repente factus, ad Cruciferorum partes transit, & e vestigio Regis subditis & foederatorum confortibus varia incommoda intulit, praedas ex agris abegit, demum literas, quas diximus, Gedanum misit, ut Regi porro per Gedanenses exhiberentur. Illi literis ad eum remissis respondent, se non esse tabellarios ab eo conductos, nec ipsum ignorare, ubi Rex Casimirus, cujus hostem se profiteri velit, terrarum degat, cui si literas missurus esset, per suos homines mitteret. Enimvero (inquiunt) non videris usquequaque honoris & existimationis tuae rationem habere, qui cum per integrum ferme annum, ex quo a nobis secesseras, Regis provinciam & subditos invaseris, nunc demum hostem illi te profitearis, quod fieri jam pridem oportebat. Erant eidem Comiti similitudines etiam privatae cum Senatore Gedanensi Johanne vom Walde, cui specialiter inimicitias denunciabat, eumque verbis ad summam contumeliam pertinentibus proscindebat. Is verbis etiam acrioribus respondet, & contumelias eas in ipsius sinum regerit, ac inter caetera illud ipsum graviter exprobrat, eum minime nobilis & generosi viri officio functum, qui Regis subditos hostiliter invasisset, priusquam hostem se publice profiteretur.

De statu belli ad oppidum Lessum translati, Gedanenses, Legato Regis ad Lessum suorum, qui in castris erant, literis, facti certiores, initio mensis Octobris in hanc sententiam scriptis: Rex noster cum exercitu suo, qui centum quinquaginta millium excedit, ad Lessum castra metatus est. Nos tentoria habemus muro proxima, sic ut hinc in oppidum balista telum adigere possimus. Oppidani multa in nos tormentorum saxa ejaculantur, sed ita nos communivimus vallo & corribus humo oppletis, ut haecenus parum nocere nobis potuerint. Exercitus in circuitu oppidum complectitur, omnes portae munitionibus circumvallatae sunt, ut aditus ad obsessos omnis plane sit praclusus. Bohemici & Polonici Proceres existimant, oppidum diutius defendi nequaquam posse, sed primo impetu facile captum iri. Exploratum habent, trecentos saltem & quinquaginta milites stipendiarios civibus esse praesidio. Et affirmant plerique, Regi omnino decretum esse, ut in diem crastinum omnes copiae oppido admoveantur, & impressionem faciant, ideoque majora aliquot tormenta Torunio, Redino & Grudento huc advecta sunt, & nunc omnia ad oppugnationem apparantur. Quod ad nos scripsistis de Cruciferorum auxiliariis, qui agminatim cotidie Vistulam trajiciunt, id Regi significavimus. Is respondit, eo se potissimum instituto advenisse, ut cum universis copiis pugnandi potestatem hostibus faceret, modo ipsi praesto essent cum omnibus auxiliis, & si congregi aulint, haud dubie se favente Deo victoriam reportaturum. Jussit etiam pontem Torunensem tolli, & secundo flumine Grudentum devehiri, ut ibi fluvius sternatur, & trajiciendo

ciendo facilius exercitui sit idoneus. Vos ea, quæ civitati in omnem eventum usui erunt, tormenta, saxa, scalas, & cætera bellica instrumenta, facitote ut omnia diligenter comparata habeatis. Terra Culmenensis in toto hoc tractu penitus devastata est, adeo quidem, ut nec villa quæpiam integra sit, nec bovem vel ovem uspiam videre liceat, ita nulli paganorum injuria belli pepercit. Paucae saltem casæ piscatorum hinc inde in ripa fluminis prope Culmam apparent. Quicquid a rapinis & flammis Cruciferorum mansit reliquum, totum id nunc ab exercitu Regio devastatur. Atque hoc modo Rex cum tanto exercitu ad Lessum desidebat. Oppidum istud situm est inter Grudentum & Reseburgum ad Ossam fluvium, nulla ferme re nobilius, quam quod tanti exercitus impetum cum paucis præsidariis militibus sustinuerit. Rex oppugnando parum proficiebat, tormenta magna ex parte corrupta, & ad jactus missilium inutilia erant effecta. Commeatus omnis generis summa inopia, sic ut pabulum ultra decem ac duodecim milliaria a castris eundum esset: Viciniora enim omnia primo adventu absumpta erant: breviter etiam quadringenti quinquaginta equi in castris pabuli inopia perierant, præterquam quod nonnulli Procerum & quidem præcipui missionem flagitabant. Quibus rebus adductus Rex obsidionem solvit, & Grudentum concessit, ubi ponte super Vistulam constructo decreverat cum majori parte copiarum in Pomerelliam transire: partem in præsidia per ulteriorem Prussiam passim distribuit, civitates & arces in territorio Culmenensi iisdem præsidis communicavit. Proceres vero Polonici cum auxiliariis plerique domum quisque suam contenderunt. De hac expeditione Regi & ejus magnatibus parum honorifica Cromerus hæc scribit: Eodem itinere, quo superiori anno ad Lalinum non optimo consilio castra mora sunt. Prætergressus autem oppidum exercitus, non longo intervallo ab obsidendum id revertit. Spectabant ad deditionem oppidanorum animi, sed quadringenti Crucigerorum equites præter castra nostrorum, in quibus nulla erat militaris disciplina, in oppidum ingressi eos confirmarunt. Itaque obsidione in Novembrem extracta, cum majore pene obsidentes quam obsessi, inopia premerentur, neque commoda esset frumentatio & pabulatio tanto exercitui, dilapsis agrestibus, in quos nostri nulla injuria se abstinebant, & frumento mature ante adventum nostrorum in munitiones convecto, sero consilium suum Rex damnavit. Et nives autem pluviis mixtæ ventique aciores jumenta & homines defuetudine militiæ molliores affligebant. Igitur soluta obsidione Rex dimisit exercitum domum flagitantem, quarta ferme parte equorum amissa. Cujus discessu ipsi quoque regiarum partium Prussi lætati sunt. Neque enim minoribus, nec scio an majoribus etiam damnis & incommodis ab eo, quam ab hoste, agri eorum affecti erant, ita ut ne testis quidem parceretur. Hæc ille.

Ilavia Prus-
sica.

Durante adhuc obsidione Lessensi die decima septima mensis Octobris milites foederatorum in ulteriori Prussia oppidum Ilaviam, quam Prussicam ad Germanicæ ejusdem nominis differentiam vocant, aggressi, oppidum & arcis anteriorem munitionem ceperunt, omnibus qui

qui resisterent interfectis, & militibus Cruciferorum trecentis captis, una cum equis triginta egregie instructis. Cæteri cæsi, sexdecim saltem exceptis, qui in munitiorem arcis partem se receperunt, eamque ab hostium insultu conservarunt. Milites victores ingentem omnis generis prædam earum rerum, quas vicini & pagani quique tanquam in tutum eo comportaverant, nacti sunt, & re bene gesta, priusquam auxilia victis ex propinquo advenirent, ad sua recesserunt.

Eodem tempore Gedani mulier quædam deprehensa fuit, cum Proditor
Gedanensis. festinanter admodum portam urbis exire vellet, ac inventæ apud eam literæ ad præfectum Dirlaviensem, & molendini quondam Gedanensis administratorem perscriptæ. Hæc literas perfidus quidam civis Nicolaus Pulsaw, homo alioquin cognitæ malitiæ, ad hostes mittebat, quibus significabat, insignem esse in urbe dissensionem propter crebras civium exactiones, quibus diutius non essent ferendo. Monstrabat etiam locum, ubi per alveum Rodani fluminis in urbem clam pervadi posset. Multaque addebat alia, quæ malitiose admodum ad prodicionem & perniciem universæ civitatis excogitaverat. Quam ob rem & ipse & conficii, quos indicaverat, & tabellaria, prout meruerant, ultimo sunt adfecti supplicio.

Sub finem mensis Octobris Gedanenses nomine & mandato Re. Transactio
gis cum militibus mercenariis Stargardensibus ob stipendia non exoluta cum iniuri-
ita transegerunt, ut pro Rege sponderent solutum illis iri ad diem omni- bus Stargar-
um Sanctorum, in singulos equos aureum unum, ad diem Martini binos dentibus.
aureos, ad natalitium Christi ternos, insequenti itidem anno ad diem purificationis Mariæ semissem totius reliqui debiti, & ad Dominicam Invo-
cavit alterum semissem, sic ut utraque vice duæ debiti partes in mer-
cibus, tertia in paratis nummis repræsentaretur. Si qua mora intervenisset, unde damnum vel sumptus militibus essent faciendi, sponderunt
Gedanenses se præstituros. Quicquid autem ipsi milites civibus Stargardensibus deberent, in ultimo solutionis termino defalcaretur. His
omnibus probe præstitis milites arcem & civitatem Stargardensem Regi
Poloniæ, vel cui id commissum fuerit, traderent, civibus juramento solutis. Deinde fides illis publice daretur, qua cum rebus suis tuto finibus ex-
cederent, absque maleficio tamen incolarum & agrorum, neve cui hominum, neve rebus cujusquam nocerent. Atque per hanc transactionem
omnes omnino obligationes, quascunque in stipendia sua haberent, cassæ & inanes esse jubentur. Hæc conventio scriptis edita est die Simonis & Judæ, anno MCCCCLV.

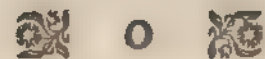
Postulabant Gedanenses a Rege cum Lesso castra moveret, ut Regis negli-
gentia. cum exercitu transiret in Pomerelliam ac hostem præverteret, quo minus in agrum Pucensem irrumperet, inde Butoviam & Leweburgum opprimeret, & sic etiam ea parte Gedanensibus hostis nimis foret vicinus. Cum autem ex literis Legatorum cognovissent, Regem ipsum circa Torunium remansurum, petebant, ut duces aliquos insignes cum exercitu

citu mitteret, qui Pomerelliam tutarentur. Etenim in militibus Stargardensibus querebantur parum esse praesidii, qui majori fociis quam hostibus essent terrori damnoque. Nunciabant etiam Cruciferos Derlavi-
am & Meyam subinde novos milites submittere, eo haud dubie consilio, ut summa vi reliquam Pomerelliam tentarent, itaque maturato opus esse, ne quod gravius interim acciperetur incommodum. Caeterum cum Rex nec ipse veniret, nec mercenariis militibus, qui Stargardum & Neoburgum tenebant, de stipendiis ex sponsione satisfaceret, omniaque lentius videretur agere, quam res postulabat, necessitas Gedanensibus proponebatur, ea quae Regis nomine pepigissent de suo supplendi, quod alia ratione confici non poterat, nisi ut cives in publicum contribuerent. Qui cum alioquin satis superque continuis belli sumptibus exhaustos se quererentur, inter plebem tumultuari coeptum adversus Magistratum. Mussitabant plerique male Rempublicam administrari, pecuniam in usum belli collatam alias dilapidari, alii alia consilia suscipienda censebant, & omnia ad seditionem spectare videbantur. Nec clam id erat, sed rumor defectionis jam in Regis castra permanerat. Ea res Proceres, qui tum Regi aderant, maxime commovit. Verebantur, ne si Gedanenses radio belli diuturnioris a fide Regis deficerent, eorum exemplum tota Pomerellia sequeretur. Placuit eos suae fidei admonere, & de caeteris spem meliorem ostendere. Itaque scripserunt illis in haec verba:

Litterae Pro-
cerum.

Famosi Domini, amici nostri dilecti. Ex multorum assertione informamur, quomodo inter amicitias vestras seu communitatem civitatis Gdanisk disceptationes quaedam & differentiae forent exortae, per quas aliqua pars civitatis vestrae ad partem Magistri Cruciferorum seu stipendiariorum ejus videntur acclinari. Quae res utique miranda, licet nonnullorum verificatione firmetur, hi tamen qui nobiscum sunt praesentes ex vestra civitate, fratres nostri, nullam de ea novitate cognitionem se dicunt obtinere. Neque nos talibus relationibus, quas pro fictis reputamus, fide possumus adherere. Ipsa enim res, postquam, quod absit, veritate esset fulcita, vestrae primum saluti, fideique, honori & cuilibet ingenio foret contraria. Quis enim salutis suae memor promissam juratamque Serenissimo Domino nostro Regi coronaeque suae Serenitatis perpetuam assistentiam auderet violare? aut fidem pollicitam a Rege coronato tantisque dominiis & potentiis, prout vobis constat, remunerato, ac ex tam sublimi & magnifica stirpe regia egrediente, a nobisque fratribus & amicis vestris & tota Corona Poloniae, sub cujus tutela & antea prout & haecenus ab aeterno perstiteramus, & cujus ditioni corporique ordinatione divina, prout & antea unum corpus fuimus, nunc sumus reintegrati, averti & alienari? pacisque & amicitiae perpetuae cum tam potenti regno foederatae suavitatem deferere? convertique ad eum Dominum (quod absit) Magistrum Cruciferorum, cujus ortus quis aut qualis sit ignoratur, dominiumque & potentia ita, prout nostis, debilis, stipendiarii sui ex variis partibus congregati, quorum intentio est lucrum proprium, quo deficiente & illorum cessat juvamen. Nos nulla mercede pecuniali conducti, ejus amicitiae & pacis perpetuae,

perpetuae, quam cum Vestris fraternitatibus, Domino omnipotenti operante sumus ingressi, contemplatione, aliquoties jam tantas potentias exercituum pro defensione vestra congregabamus, componendo etiam ex propriis bonis & facultatibus has exactiones pro juvenine vestro, quas & iterum nunc statuimus per totum regnum exigi & componi. Et licet non dubitamus, & fraternitates Vestras non parvas impensas pro hujus negotii continuatione exhibuisse, omnia tamen omnipotenti Deo juvante facilem accipient instaurationem, postquam pace perpetua, quam secuturam in brevi speramus, & quae omni pretio impensaque carior est, pariter potiemur. Cujus jam sperandum fuisset in propinquo nuncium, si non illa civitas Kyennigsberg per confusam hostium intro-
missionem majorem nobis parasset difficultatem. Et quid utilitatis ex ea misera hostibus facta subiectione sibi quiescerit, Vestrae fraternitates possunt cognoscere, cum bona illorum majori quam unquam periculo continuoque discrimini sint dedita. Ea propter rogare & commonefacere Vestras amicitias statuimus, & haecenus rogamus, quatenus considerata honestate, profectu, amplitudine, incrementoque vestro, sic constanter, prout nos speramus, in fidelitate Serenissimo Domino nostro Regi gratiosissimo perseveraveritis, Intellectoque periculo ac incommodo vestro, si, quod absit, ad hostes aliquem respectum, quem nos non speramus, feceritis, velitis in eo pacis perpetuae foedere, in unoque Coronae Poloniae corpore, & mutua nostra amicitia unioneque una nobiscum commanere. Non dubitantes nos amicitias Vestris perpetuam facere assistentiam & juvamen, aliosque dubitantes, si qui ex communitate essent, informantes & stabiliantes, quatenus in ea constantia & fidelitate Serenissimi Domini nostri Regis, ad quam sumus pariter obligati persistant & perseverent. Datum in Thorn feria tertia in vigilia sanctae Elisabethae anno Domini MCCCC. quinquagesimo quinto.

Joannes de Czizow Castellanus & Capitaneus.
Joannes de Thantzin Palatinus Cracoviensis.
Petrus de Schamotuli Posnaniensis.
Petrus de Gay Calisiensis Castellani, Capitaneus majoris Poloniae.

Hintza de Rogow Siradiensis.
Joannes de Czarnkow Gnesnensis.
Dobragostius de Ostrog Caminensis Castellani.
Caeterique Praelati & Barones Regni Poloniae, ad latus Serenissimi Domini Regis Poloniae existentes.

In eandem sententiam scribebant etiam Legati Gedanensium ex castris, quantum eo rumore consternatus Rex fuisset, ac pluribus hortabantur, ne spem Regis, quam praeter caeteris de urbe isthac concepisset, fallerent, neve sponte sua sibi perniciem accesserent. Si quid vero discordiarum esset, aequabili & amica ratione transigerent potius, quam in propriam necem inter se digladiarentur. Quo enim rem (inquiunt) istam evasuram putatis? aut ubi meliorem conditionem invenietis? Apud
L. B. V. D d d Cruci-

Litterae Legatorum.

Cruciferos? Atqui constat nullas ipsis vires esse, quibus vos defendant, manifestum est ipsorum civitates & arces haud postremas mercenariis militibus ob stipendia addictas. Quin vestris militibus vosmet addicite, si stipendia, quæ illis solvantur, non habetis: meliori paulo fueritis conditione, quam ut Cruciferis vos tradatis, qui vestrum sitiunt sanguinem. Illud utique nemini dubium esse potest, si civitas isthæc a Rege suo se avertit, quin in apertum semet exitum præcipitabit. Brevi instituetur hic omnium Ordinum conventus, in quo de summa belli consultabitur, ubi etiam ratio habebitur impensarum, quas civitas fecit, & stipendiorum, quæ militibus debentur. Ac si videbitur res postulare, ex eodem conventu vobis auxilia mittentur. Obtestamur autem vestrum omnium fidem, conscientiam atque honorem, cogitetis etiam atque etiam harum rerum exitum, prospicite finem priusquam aliquid aggrediamini. Exemplo saltem vobis sint Regiomontani, qui ad Cruciferos defecerunt, eadem de causa, quod pro virili nobiscum impensas belli conferre nolent, nunc plus duplo conferre coguntur, nec existimate melioris vos conditionis futuros. Quin potius concordiam modis omnibus conservate, præsentem fortunam constanter ferte, & civitatem omni studio adversum malos conatus communitate, ne per intestinam discordiam hostibus via ad tentandas insidias aperiatur.

Gedanensis-
um renume-
ratio.

Cæterum quoniam Gedanenses in usum hujus belli jam inde ab initio haud exiguas impensas fecerant in obsidione Choinicensi & Mariæburgensi, in ferendo Knipovianis subsidio, in exsolvendis militum stipendiis, ut aliqua ipsis referretur gratia præsentaria, Casimirus ipsis Commandatoriam Gedanensem, ea scilicet bona, quæ sub Cruciferis Commandator ejus civitatis administraverat, & officium piscaturæ Pucensis, cum omnibus fructibus & proventibus oppigneravit, ut iis tamdiu urentur, fruerentur, donec impensas in bellum erogatas ex iis recepissent. Id actum & in tabulas relatum fuit die 12. mensis Decembris ejusdem anni quinquagesimi quinti. Hoc pacto cives in officio retenti, & gliscens feditio prorsus extincta, & deinceps Gedanenses nihil de priori erga Regem obsequio remittentes, primum omnium cum cæteris civitatibus & Ordinibus egerunt, ut tandem mercenarii milites, constitutis in solutionem certis diebus absolverentur. Quam in rem cives quidam Gedanenses ex privatis facultatibus viginti marcarum millia contulerunt.

Excursiones

Crucifero-
rum.

Welavia.

Fridlandia.

Circa finem ejus anni, quoniam hyems esset remissior (quanquam id aliqui præterita æstate statim post cladem Ilavicam factum existimant) Henricus Plavenius cum mercenariis militibus Welaviam tam terra quam fluvio obsidere coepit. Sed ab iis, qui in præsidio erant, fortiter repulsus ducentis militibus cum quinque scaphis amissis turpiter abcessit. Mox Fridlandiam tentavit. Præerat ei oppido Scubela quispiam Boëmus cum præsidio. Is ubi adventare hostes accepit, simulata negligentia ad ipsa usque moenia oppidi pertingere eos passus est, deinde subito bombardis, quas oportuno loco collocarat, in confertos displosis, magna clade, majore vero perturbatione eos adfecit, confestimque in trepidantes

dantes cum suis erumpens, longe eos propulit, & quingentos ex eis occidit, centum vivos cepit. Pari infortunio idem Plavenius ab oppidis Schippenbuelo & Libavia repulsus fuit, hic paucis, illic trecentis militibus desideratis. Eodem tempore Melsacum, quod jam antea mense Aprili ad Cruciferos defecerat, a foederatorum militibus receptum, & quia non erat operæ pretium ibi præsidium alere, direptum & incensum fuit, captivi Heilspergam translati. Cruciferorum item milites, qui Soldaviam & Osterodum tenebant, copias Neideburgum admoverunt, rati se de improvviso oppidum oppressuros. Oppidani vero cum primum impetum fortiter sustinuisent, hostes interim remissiores viderentur, subito eruperunt, & illos in fugam conjecerunt, nonnullis interfectis sedecim Cruciferos, & centum equos instructos ceperunt. Cruciferis toties brevi profligatis nihilominus eodem ferme momento a foederatis defecerunt Allestenium, Resella, Wartembergæ, Ortelspurgum, Reina, Hohenstenum, Ilavia, quam Germanicam vocant, Reseburgum, & alia oppida ignobiliora, quorum incolæ non vi adacti, nec metu territi, sed magnis Cruciferorum pollicitationibus, quibus vulgus ferme libenter assentiri solet, diversam partem secuti sunt. Verum eæ magnificæ pollicitationes re ipsa parum præstabantur.

Schippen-
buelo.

Libavia.

Melsacum.

Neidebur-
gum.

Defectores.

Masovia.

Media hyeme Equites Masovii sexcenti subito in provinciam Cruciferorum irruperunt, & duas arces inopinato impetu captas injecto igne cremarunt, deinde Reinam obsederunt. Plavenius autem noctu superveniens incautos in castris oppressit, & ad unum omnes interfecit, nec tamen incruenta potitus est victoria. Ita sane belli hujus initio milites Polonici parum prospera sunt usi fortuna, plerumque tamen propter nimiam (uti equidem opinor) multitudinem, quæ in obsidionibus, nisi comineatus affatim affluat, diutius contineri non potest, & in acie cum omnes numero confidunt, & in una multitudine spem victoriæ ponunt, singuli parum sunt tam cauti quam animati. Sic ante annum tanto cum exercitu, quantum tota Prussia vix caperet, unum Mariæburgum tamdiu frustra obsidebatur. Sic ad Choiniciam nulla alia fuit infelicitate pugnatum, quam multitudinis fiducia, qua sola tum Poloni nitebantur, usque adeo, ut vel aurigarum suorum flagellis tam paucos Germanos in fugam actum iri magnifice jactarent, sed eam opinionem longe sefellit eventus. Sic bina vice Rex primum cum sexaginta millibus, iterum cum centum quinquaginta millibus exiguum oppidum Lessum obsidens, re infecta discedere coactus fuit. Itaque scite illud sapientis dictum est: In bello non refert, quot milites in aciem perducas, sed quot eam ad rem idoneos.

Cæterum hac in re, ut in plerisque aliis non tam initium quam eventum spectare solemus.

FINIS LIBRI QUINTI.

HISTORIÆ RERUM PRUSSICARUM LIBER SEXTUS.

An. 1456.
Plavenii li-
teræ.

Anni sequentis initio Henricus Plavenius occasionem obiter arripuit ad contubernia Gedanensium scribendi, non quidem quod magni res esset momenti, sed quoniam audierat dissidere Senatū & plebem, hoc ipsum cuperet magis magisque augeri, sperans futurum, ut aliquando tandem plebs ad priores Dominos inclinaret. Literæ his erant verbis perscriptæ: Henricus Reufs Comes Plavenius, Ordinis Teutonici Gubernator, summus Marecallus & Commandator Elbingensis, Senioribus, Contuberniis & toti communitati civitatis Gedanensis salutem dicit. Perfertur ad nos, quod inter vos nunc etiam majori contumelia quam unquam antea traducimur, & probris insimulamur, cum interim sperassemus, futurum, ut hisce convitiis aliquando modus imponeretur, & quisque se ipsum agnosceret. Spargi dicuntur apud vos publice sermones, quasi palam dixissemus: Etiam si cutis nostra pergamenum esset, sanguis noster attramentum & cor sigillum, quibus quid sponderimus & obsignaverimus, tamen id nos præstare & fidem servare non posse, & ideo Regiomontanis etiam nihil eorum, quæ polliciti fuimus, præstitisse. Tale os mendax omnium harum calamitatum auctor, diurni huius belli protelator & Christiani sanguinis effusor extitit. Nos istis calumniis per hæc literas nostras semel responsum volumus & omnino confidimus, vos ex adjuncto Regiomontanorum testimonio satis ac super agnituros, summa cum injuria mendaciis istis nos insimulari. Etenim semper promissa, scripta, dicta servavimus, uti virum bonum & generosum decet, & in posterum, Deo volente, servabimus. Itaque postulamus, ne calumniis ejusmodi fidem adhibeatis: quin potius vosmet agnoscite, & eo, quo jure pertinetis, revertimini. Nos quicquid vobis vel aliis sponderimus, totum id inviolate præstabimus, ut minime opus sit ob isthæc mendacia longiorem moram hisce calamitatibus afferri. Scriptum in Regio monte, die Divi Joannis Apostoli & Evangelistæ anno LVI.

Knipovianorum li-
teræ.

In eandem sententiam scribebant etiam Knipoviani a Plavenio ad hoc incitati. Priusquam (inquiunt) ad fidem rediremus, multæ ejusmodi calumniæ & aniles fabulæ de eodem Comite Plavenio nobis referebantur, quibus tunc etiam fidem adhibebamus. Verum nunc secus ejus Viri fidem nos expertos esse palam testatum facimus, nimirum quod omnia, quæ nobis verbo vel literis promisit, probe servaverit, & in posterum haud dubie servaturus sit, ita ut merito hanc ob rem illi gratiam habeamus. Promisit etiam nobis luculenter, se vitam & facultates pro nobis in omnibus, quæ accidere possunt, necessitatibus impensurum, de quo

quo minime dubitamus, sed ejus verbis omnino confidimus. Ac si quis scelus de ipso sentiat vel dicat, is haud dubie viro forti facit injuriam. Itaque petimus a vobis omnibus & singulis, ut hisce calumniis a vero alienissimis ne fidem adhibeatis, sed veritati & testimonio nostro, quod non est a nobis extortum, potius credatis. Postulavit quidem Dominus Plavenius, ut in militum duces aliquantam pecuniam mutuam erogaremus, quam sponte, non coacti erogavimus, neque dubitamus, quin nobis probe restitueretur, vel alio modo compensabitur. Molesti sunt nobis etiam milites extranei, negare non possumus, sed videmus ipsimet, in bello non posse civitates præfidiis carere: interim quod mutari non potest, ferendum est, donec Deus meliora tempora largitus fuerit. Scriptum Knipoviae die Stephani Protomartyris anno LVI.

Ad eas Plavenii literas Gedanenses ita respondent. Gedanensium responsum. Quod scribitis de rumore apud nos sparso, quem falsum esse contenditis, & fidem vestram in servandis promissis magnifice extollitis, tandem etiam moneatis, ut ad locum, qui nobis proprius sit, revertamur. Scitote, rumorem isthunc de perfidia vestra non in hac solum civitate sparsum, sed etiam in aula Serenissimi Regis nostri, immo in tota, quaquaversum patet, provincia jam pervulgatum esse. Cui quantam nos habeamus fidem, penes nos est. Fieri fortasse posset, ut promissis & literis vestris satisfaceretis, si hoc ipsum in potestate esset vestra, ex qua dudum abscessit. Enimvero nobis æque constat ac vobismet ipsis, quis nunc status sit & conditio vestra vestrique Ordinis. Cæterum istud cogitari, tum oportuit, cum palam coram Imperatore dicebatis: malle vos habere provinciam desertam atque evastatam, modo in vestra potestate esset, quam terram excultam, quæ vestro non ad omnia subjaceret arbitrio: Prussiam vos semel gladio devicisse, si iterum devincenda sit, multorum capitibus rem constaturam. Nos vero vestra mancipia nominabatis, imo in quos major quam in servos emptitios vitæ necisque potestas vobis esset, & alia his similia. Proinde si quid nunc gladio potestis, experimini sane, adest copia, facitote periculum. Non est autem quod vobis persuadeatis, milites vestros mercenarios ex rebus & bonis nostris stipendia percepturos, nolite illis spem eam facere. Nos certissimum habemus Dominum, Regem scilicet Casimirum, cui eam perpetuo præstabimus fidem, quam fideles subditi debent, pro eo vitam & facultatem impendimus. Et hoc loco nos esse scitote, quo esse debemus, unde nec inconstantia quapiam, nec ulla persuasione vestra unquam abducemur. Scriptum Gedani, Dominica post Epiphantias.

In eandem sententiam Knipovianis rescriptum est, eo adjecto: Si proba ipsis evenisset emptio, conditionem ne mutarent. De testimonio, quod in Plavenium dixissent, facile ipsos excusari, utpote quibus ad nutum & arbitrium impotentium Dominorum non modo scribendum, verum omnino sit vivendum.

Ineunte mense Februario foederatorum copiae Reinam arcem in ulteriori Prussia sitam obsident. Reina. Eo convolant milites Regiomontani sub

sub auspicio Ducis Sagensis, & nonnulli Sambienſes duce Blanckenſtenio. Prælio utrinque commiſſo ex hoſtibus ultra mille cæſi ſunt, cæteri ad montem Regium reverſi, foederati ex ſuis circiter ſexcentos deſiderarunt. Die feriato, quem Dominicam Invocavit nuncupari placuit, erat tum quartadecima menſis Februarii, Cruciferorum milites oppidum Redum. Redum capiunt, & in eo munitiones excitant verſus arcem, quam adhuc foederati tenebant, quibus eam expugnare conabantur. Illi vero de improviſo erumpentes, hoſtes repellunt, ducentis quinquaginta cæſis, nec paucioribus captis, inter quos erant Capitaneus Neoburgenſis, & Georgius Grunebergius, hic quidem adeo graviter vulneratus, ut paulo poſt e vivis decederet. Is etiam antea captus fuerat ad Ilaviam Pruſſicam & fidei ſuæ commiſſus, ut ſtato die ſe ſiſteret, ſponſioni non ſatiſfecerat, ita nunc morte ſubductus, militarem infamiam, quæ vivo inurenda fuiſſet, evita- vit. In eo conſlictu oppidum ipſum igne injecto, incertum ab hoſtibus an præſidiariis militibus, ne eo receptaculo deinceps hoſtes uterentur, con- ſumptum fuit. Initio ejusdem menſis Februarii tanto frigore hyems Bruma. invaluit, ut mare gelu conſtrictum eſſet ab Hela promontorio per to- tum eum ſinum uſque ad oſtium Viſtulæ, & hinc inde carpentis comme- aretur uſque ad octavum diem ante feſtum paſchatos, quo demum gla- Inundatio. cies diſſoluta fuit, & Viſtula ob aquæ abundantiam ruptis aggeribus to- tam ferme inſulam minorem uſque in ipſam civitatem Gedanenſem inun- davit, magna edita ſtrage agrorum, hominum, pecorum & ædificio- rum. Gedani in ſuburbio, quod ab longis hortis nuncupatum eſt, aqua velut ſtagnum eſſecerat, ut per vias publicas ſcapis & lembis navigare- tur. Die vicelima prima menſis Februarii cives quidam Gedanenſes cum aliquot ſtipendiariis in minorem inſulam prædæ cauſa proſecti, prope Stublaviam ſub aggere fluminis ſex & quadraginta Cruciferorum ſtipen- diarios, qui Derſavia itidem prædæ cauſa exiverant, capiunt, focis eo- rum in fugam conſectis, & Gedanum perducunt. Diſſavienſes poſtea querebantur, ſeſe iſthac vice ultra milites octoginta deſideraſſe, & fieri potuit, ut cæteri vel interfecti vel fuga diſperſi fuerint.

Arces & op-
pida pignori
data Regi
offeruntur.

Supra dictum eſt, qua neceſſitate rei pecuniariæ adacti Cruciferi arces & oppida militibus ſuis pro ſtipendiis nondum exolutis oppignera- verint. Hi ægerrime ſerebant promiſſam ſtipendiorum ſolutionem de die in diem duci, nec uſpam locorum pecuniam apparere. Et quan- quam pignoribus incumberent, verebantur tamen, ſi Rex in Pruſſiam denuo cum exercitu contenderet, ne loco ſtipendiorum plagis etiam onerati, cogerentur excedere, & ſi vi caperentur arces ac oppida, & pignora ſimul & ſtipendia amitterent. Itaque ad tutiora conſilia animum adſcientes Regi Poloniæ Caſimiro pignora venalia offerunt, quatenus ille viciliſſim eis ſtipendia ſolveret & de damnis ſatiſfaceret. Et tum id agebant, quod jam antea falſo ſibi imputari & ignominia loco adſcribi ad Gedanenſes perſcripſerant. Rex conditionem eam non putavit re- ſpuendam, eaque de cauſa Conventu Grudentum Ordinibus Pruſſiæ in- dicto, de conditionibus tractari coeptum fuit, ſed nihil certi conſtitutum, quod Germani & Boëmæ ſtipendiarii nimiam pecuniarum ſummam expe- terent,

terent, apud Ordines autem argenti conſciendi ratio non appareret. Illud haud dubie iſthac re per milites effectum, ut Rex ad expeditionem Pruſſicam fieret remiſſior. Id Gedanenſium Legatis, qui ad hunc con- Legati Ge-
danenſes.
ventum miſſi fuerant vehementer diſplicebat, nec id in ſuis ad Senatum literis diſſimulabant. Ac quod viderent multa magnifice promitti, pa- rum autem præſtari, niſi de redemptione arcium & oppidorum commo- de tranſigeretur, alia ſibi ratione rem aggrediundam cenſebant. In pri- mis monebant diligenter oppida & ſuburbia cuſtodiri a proditiſſimis, quibus hoſtes ut plurimum uterentur. Addebant, ſe Regi & Conſiliariis denunciaturus, ut rei ſummæ accuratiorem haberent rationem, & ali- quanto maturius quam antea copias educerent, quatenus vellent Pruſſiæ poſſeſſionem retinere. Scribebant etiam, in eodem conventu commu- ni Ordinum conſilio decretum eſſe, ut mulieres omnes, quarum mariti apud hoſtes eſſent, vel mererent, ubique exulare juberentur, quamdiu bellum hoc traheretur. Sed de redemptione arcium & oppidorum dein- cept alii tractatus ſunt habiti, de quibus loco ſuo plura.

Interim Cruciferi cum actiones Marchionis Brandenburgici cum Ordines
Rege parum ex ſententia ſuccederent, apud Imperatorem perfeccrunt, Pruſſiæ pro-
ſcripti.
ut Ordines Pruſſiæ foederati publica proſcriptione ferirentur. Diplo- mata proſcriptionis huc illuc mittebantur, ubique publicanda, præſertim in provincias inferioris Germaniæ, & ad civitates maritimas, ac ubi- que tandem Pruſſi negotiationes & commercia facere ſolerent. Neque deerant alicubi, qui Pruſſos & merces eorum detinerent ac diriperent, apud Flandros cumprimis, qui cum Anſeaticis civitatibus peculiare tum ſimilitates exercebant, ob collegium emporii Brugenſis Trajectum trans- lati. Philippus autem Burgundiæ Dux, Caroli audacis poſt ab Helve- tiis interfecti pater, qui pleraſque provincias Germaniæ inferioris obti- nebat, cum primum a Gedanenſibus cauſam belli cum Cruciferis ſciſcita- tiſ, ac illorum & Caſimiri literis rem omnem edoctus fuiſſet, nolebat Pruſſos in ditionibus ſuis a quoquam detineri vel ſpoliari. Lubecenſes & cæteri, qui in foedere ſunt Anſeatico, Imperatori ſe excuſabant, quod ex præſcripto Confoederationis alia quædam ipſis agenda, alio etiam Ordine procedendum eſſet, priuſquam ad extrema deveniretur. De- monſtrabant etiam Imperii totius vehementer intereſſe, ne commercia Pruſſica, quibus Germania carere non poſſit, vel tollerentur vel impedi- rentur. Ita cum Imperator nihil ferme ſerio ageret, niſi quantum impor- tunitati Cruciferorum tribuebat, ipſis non multum profuit, Pruſſis pa- rum obſuit iſthac proſcriptio. Soli Colbergenſes & Rugewaldenſes in hoc tractu maris Baltici coeperunt Gedanenſes & eorum merces detine- re, nonnullas etiam diripere, non tam ex cauſa proſcriptionis, quam occasione aliunde arrepta, ſed nec hoc diuturnum fuit, cum enim Geda- nenſes par pari referrent, quæ in hiſce cauſis optima ratio eſt, eo faci- lius illi ad reconciliationem animos adjeccerunt, quod duplo plus damni cepiſſent, quam intuliſſent.

Ac

Magistri
literæ.

Ac ne sic quidem Magister Ordinis destitit contubernia civitatum ad defectionem sollicitare, ac inter plebem & Magistratum discordiam moliri: quod ex literarum exemplo, quas ad collegium futurum Gedanensium die sexta decima mensis Martii hujus anni misit, manifestius licet intelligere. Scripsit autem his fere verbis. Ludovicus Magister Ordinis Teutonici corpori futurum civitatis Gedanensis salutem, uti nunc tempus fert. Manifestius nunc est, quam ut verbis indigeat, qualiter vos omnes & cæteri totius communis Gedanensis variis mendaciis & fraudibus circumventi & eo usque decepti sitis, ut nos & Ordinem nostrum legitimos Dominos vestros, nullo jure, nullo nostro merito, commutaretis & maximis difficultatibus implicaretis. Unde tot calamitates & cædes consecutæ sunt, quæ quidem huc usque non minuuntur, sed magis ac magis augentur, & latius serpunt. Et verendum, nisi maturius occurratur, ne hoc malum eo tandem evadat, ut Prussiae terris exitium perpetuum, & rei Christianæ maximum detrimentum inde sit expectandum. Apparet hoc ex ea pertinacia & temeraria præsumptione, quæ per istas fraudes & malignam persuasionem contra nos & Ordinem nostrum pridem concepit, & nunc etiam perdurat, neglectis imo conculcatis summi Pontificis ac Imperatoris execrationum diris, & proscriptionis auctoritate, sententiis, interdictis, jurbus humanis & divinis, quæ omnia pro dolor vilipenditis, & eo usque & vosmet & alios deceptis & adhuc decipitis, ut obedientiam ac fidem Deo & sanctæ Ecclesiæ datam violare, & exitium sempiternæ mortis incurrere pro nihilo ducatis. Nec quidquam profecit, quod toties ab errore vos in viam revocavimus, tam amicis verbis officii admonuimus, imo sancte polliciti sumus, nos vobis, liberis ac posteris errorem omnem condonatuuros, nec unquam deinde mentionem facturos, privilegia etiam vestra, jura, honorem, corpora & bona salva præstituros. Hoc demum operam dedimus, ut diræ Pontificis execrationes & Imperatoris proscriptionis contra vos tantquam Ecclesiæ & Imperio rebelles institutæ ad eam mansuetudinis moderationem deducerentur, qua vobis omnibus & singulis deliberandi tempus sexaginta dierum indultum fuit, intra quod copia vobis esset ad Ecclesiæ gremium & fidem nostram revertendi. Curavimus diligenter literas & interminationes Pontificis & Cæsaris per Sacerdotes & alios viros probos multis ex plebe denunciari. Tempus vero sexaginta dierum ferme elabitur, interim nos parum profecisse videmus. Sin, quod Deus avertat, tempus plane effluxerit, nec ad nos reversi fueritis, & in gratiam redieritis, perpetuo deinceps a Deo & sancta Ecclesia abscissi & projecti essetis, quod utique non absque summo dolore animorum experiri possemus. Priusquam induciæ istæ exeant, integrum est nobis adhuc isthæc negotia vobiscum ad optatum finem absque vestra molestia perducere. Sin exierint, non amplius eadem erit nec copia nec occasio. Quid autem hoc casu vobis & posteris expectandum fuerit, etiam atque etiam animadvertite. Ac proinde perquam benigne vos hortamur, ut ad animum revocetis, quam jucunda vita ac dulci pace vos nobiscum olim communiter fruebamini, & quo nunc ab eo felicitatis gradu devenistis, & quo tandem vos per nimiam contumaciam redigere potestis.

stis. Excutite vetus venenatum semen veteris hostis diaboli, qui odit ac destruit pacem, cultum Divinum omnem, & quicquid tandem ad bonum propius accedit. Revertimini ad nos & Ordinem nostrum in pace, amicitia, concordia, gratia. Hoc si faxitis, spondemus vobis, liberis & posteris, & hoc ipso facto experiemini, quod omnis error, omne delictum, omnis excessus, quantus quantus sit, qui his difficillimis rebus in nos commissus commissumve sit, penitus & in perpetuum vobis & posteris condonabitur, nec unquam exprobrabitur. Vos autem & posteris penes omnia vestra privilegia, libertates, jura, corpora & bona conservabimini. Nos ita erga vos exhibebimus, ut re ipsa benevolentiam & amicitiae studium nostrum optime cognoscatis. Hoc si vobis cordi est, ne cunctemini, dies enim sexaginta ferme præterierunt, & hanc animi nostri benevolam significationem cum cæteris contuberniis fabricorum, sartorum, pistorum, & lanionum, ad quos eodem exemplo scripsimus, communicate, & qui sit vester eam in rem animus nobis rescribite, vel per certum hominem certiores nos facite. Quod si nunc admonitionem hanc cum summa benevolentia conjunctam respueritis, quod minime speramus, nos quidem amplius frustra vos hortari superfedebimus, jure autem nostro agemus, & aliis quibuscunque poterimus remediis adversum vos utemur, donec quod æquum sit a vobis consequamur. Scriptum in castro Mariæburgi feria tertia post Palmarum anno 1456. In eadem sententiam scribebat civibus & Nobilibus territorii Leweburgensis & Pucensis, qui omnes ab unis Gedanensibus pendebant. Verum cum contubernia & cætera plebs Gedanensis nihil istis literis commoveretur, & alioquin constans rumor increbuisse, Regem cum exercitu propediem adfuturum, vel saltem instructas copias in Pomeraniam missurum, vana fuit ista molitio, nec quidquam Magistro responsum.

Feriis paschalibus Gubernator Gedanensibus per literas significabat, certo sibi compertum esse, quod Regiomontani naves instructas haberent, cum quibus in mare excurrerent, quodque non ita pridem portum, quem profundum vetus vulgo vocant, explorassent, ubi tuto navibus transiri posset. Itaque monebat Gedanenses, qui rei maritimæ curam sustinerent, ut summis hoc viribus impedirent, ne hostibus navigandi copia daretur. Eam ad rem se copias ipsis submissurum pollicebatur, quotquot opus essent habituri. Nec Gedanenses multum immorati, ne spatium hostibus enavigandi darent, copias suas in rem præsentem mittunt, portum illum veterem multo labore pilis & molibus obstruunt, ac navigationi prorsus reddunt inutilem, octavo post ferias paschales die. Inde cum navibus & scaphis suis in Pregelam fluvium excurrunt, & descensione in terram facta tabernam prope lacum Habum, nec non arcem & vicum Brandenburgum denuo injecto igne concremant.

Eodem tempore Mariæburgum adveniunt ex Livonia Comes Agunt Cruci-
Plavenius, qui sacris initiatus erat. & provincie Marecallus & Com- ciferi cum
mandator Revalensis, & alii quidam præcipui nominis, cum stipendia- stipendiariis
riis militibus acturi, ne civitates & arces oppugneratas in Polonici Regis militibus.
potesta-

LIB. VI.

E e e

Portus
vetus.

potestatem summo cum totius Ordinis dedecore traderent, utque illis, si possent, alio quopiam pacto de stipendiis satisfacerent. Sed frustra laborem omnem sumpserunt, quoniam Plavenio minime fidebant, itaque nec ipsum nec quenquam alium ex eo comitatu in arcem admittebant, quinimo paulo ante machinas omnes & commeatum ingentem ex civitate in arcem contulerant, facile vim etiam si inferretur repulsuri. Sic illi re infecta discedere coacti. Nuda enim promissa adferebant, & nihil pecuniae, quam milites maxime appetebant. Paulo post militum duces cum Ordinibus foederatis inducias paciscuntur usque ad diem Pentecostes, ut interim negotium de redimendis arcibus pertractaretur.

**Schlocho-
via.** Inter has inducias stipendiarii Stargardenses & Neoburgenses, quod illis foederati pactam pecuniae summam non exolverent, Schlochovia oppidum repentina facta impressione capiunt, diripiunt, incendunt: deinde arcem obsident, in quam major & potior pars civium cum rebus suis primo tumultu se receperant. Gedanenses eo comperto continuo obsessis auxilia mittunt, quibus non expectatis conatu suo frustrati ab obsidione discedunt. Exinde Gedanenses circiter sex millium copias Leweburgi, Pusci & vicinis locis in praesidia disponunt, ut & mercenariorum eruptiones ac rapinas cohiberent, & simul Cruciferis spem omnem adimerent Pusci occupandi, quod tum maxime variis consiliis & clandestinis artibus moliri credebantur.

**Inducias
violatae.**

Finitis ad Pentecosten induciis, Gedanenses eductis reliquis copiis Derfaviam tentarunt, cumque operam perdidissent, agros & villas circumcirca depopulati sunt, & praedam satis luculentam domum redeunt. Id ægerrime ferebant milites Mariæburgenses, quasi contra fidem datam ruptis induciis id factum esset, ac idcirco videbantur actionem omnem de redimendis arcibus & oppidis susceptam repudiaturi. Verum id quidem erat, sed ejus culpa Gedanensibus perperam imputabatur, quippe quod illis nec praesentibus nec scientibus Polonici proceres inducias usque ad diem Joannis baptistae prorogaverant, quod utique Regi vehementer displicebat, utpote qui hostium arces & oppida pugnando quam licitando acquirere ducebat honestius. Eoque facilius hoc facto, Gedanenses apud Regem excusabantur, quia de novis induciis non essent praemoniti, quod scilicet illis, qui non minimam militum partem alerent, fuerat denunciandum.

**Actio cum
stipendiariis.**

Induciis igitur prorogatis, ipso die Trinitatis conventus agebatur Grudenti, ubi demum Ordines foederati cum Proceribus Polonicis rationes inire volebant, quibus arces & civitates oppigneratae a Cruciferis alienarentur, & eo deinceps facilius bellum gereretur. Aderant duces militum mercenariorum, indicabant summam in stipendia sibi debitam quadringentorum sexaginta trium millium septingentorum nonaginta aureorum Ungaricorum. Poloni prae se ferebant, si caeteris expunctis summa ad quadringentos aureos redigeretur, Regem Ordinibus Prussicis centum quinquaginta millia subsidio collaturum; Id prorsus iniquum Ordines censebant. Convenit tandem siue minoris siue pluris transi-

transfigeretur, ut Rex semissem exolveret. Idque foederati eo pertinere volebant, non quod Rex ipsis, sed ipsimet Regi in semissem succurrerent, quippe quod arces & oppida non sibi sed Regi redimerentur. Diu deinde multumque fuit tractatum de diebus solutioni constituendis, & id foederati dabant operam, ut parte pecuniae exoluta vicissim arces aliquae sibi in manum traderentur. Sed hoc frustra fuit, nolebant enim arcibus & inprimis Mariæburgo stipendiarii decedere, priusquam tota summa exolveretur. Ita neque de diebus solutionis neque de summa ipsa conveniri potuit, sed res integra ad ampliorem deliberationem rejiciebatur, praesertim quod Boemorum Dux Ulricus Zerwonka amplioribus mandatis caeterorum consortium, non satis esset instructus.

Interim graves erant Gedanensibus sui milites, quos Stargardi in praesidio habebant: quanquam enim ipsi pro virili portione in exolvendis stipendiis satisfacerent, tamen quod alii foederatorum ex sua parte moram facerent, hoc ipsum etiam a Gedanensibus importune flagitabatur. Porro hi milites cum non ignorarent Gedanensium copias hinc inde in agro Pucensi in praesidia ut plurimum distributas, ex improvise Neoburgensibus etiam ascitis in agrum Gedanensem irruunt, & magnam jumentorum & pecudum multitudinem abigunt. Gedanenses re subito comperta praedones insecuti, primis jam in tutum reversis, postremos, qui longius praedam conquissaverant, adsequuntur, inter quos aliquot deprehendunt Cruciferorum stipendiarios, e quibus didicerunt, praesidarios suos Stargardenses & Neoburgenses cum Mevensibus & Cruciferorum militibus occulta agitare consilia de opprimendo Leweburgo, unde Gedanensem agrum & ditionem absque periculo possent devastare, nec deesse quosdam Ordinis equestres, nec rusticos & colonos plerosque partibus illorum faventes, prout quisque praedarum particeps esset futurus. Quod indicium Gedanenses permovit, ut deinceps ei loco majorem cautionem adhiberent. Qui capti fuerant, collo rem solverunt, id demum pro stipendio justum illis obtigit suspendium. Nihilominus caeteri praedones rem etiam majorem aggressi, complures ceciderunt arbores, ex iis trabes vado infligendas fabricant, aliaeque plura instrumenta, quibus alveum Vistulae occludere & transitum impedire conabantur, quo Gedanensibus sursum deorsum navigandi facultas adimeretur. Sed cum animadverterent flumen peculiari custodia observari, rem ipsam quoque viribus suis majorem esse, ab incepto destiterunt, praesertim quod alterius lucris spes affuisset. Torunium ex Polonia aliquot scaphae frumento onustae appulerant, quae secundo flumine Gedanum erant devehendae. Praedam cum & Neoburgenses simul & Mevenses avide expectabant, ac undique navigia contraxerant, quibus se facile sperabant intercepturos scaphas illas, quibus praeter nautas nemo esset adfuturus. Legati Gedanensium, qui Torunii erant, aliquid subodorati, scaphas eas frumentarias, quantum possunt, militibus complent ac armis instruunt, Gedanenses interim hac de re certiores facti naves aliquot militariter instructas adverso flumine illis obviam mittunt. Ita simul impressione facta & praedonibus repulsis, nonnullis caesis & eorum navigiis demersis, scaphae frumentariae cum ingenti commeatu abducuntur.

E e e 2

His

Insolentia
militum
Stargar-
dentium.

Apparatus Regis Danie. His rebus partim adversis partim secundis alius accedebat nunci-
us Gedanensibus nequaquam lætus. Perferebatur enim a Rege Daniæ Christiano ingentem classem in auxilium Cruciferorum comparari, & ibi rumorem vulgo circumferri, quod brevi ipsemet in Prussiam cum classe venturus esset, & Gedanensium naves & milites e mari profligaturus. Nunciabatur enim ex monte Regio, Danorum adventum apud Cruciferos in summa esse expectatione. Gedanenses itaque rebus suis accuratius prospiciendum rati aucta classe sua portum diligentius custodiebant, rem autem omnem & de perfidia præsidiorum & de periculo ex Dania imminente Regi Casimiro nunciant, & iterum ac iterum hortantur, ne moram amplius faciat, sed quamprimum cum exercitu in Pomeraniam accedat, ac inde vim hostilem avertat.

Magistri literæ.

Interim Magister Cruciferorum non cessabat literas subinde Gedanum ad plebem mittere, quibus eam vel in partes suas demum pertraheret, vel discordiæ saltem semina inter Magistratum & plebem excitaret. Erant plerumque literæ verbis iisdem perscriptæ, quibus antea diximus ad contubernia missas fuisse, ad quas nihil hactenus responsum fuerat. Ut igitur aliquis esset finis militandarum literarum, Senatus & populus circiter diem Jacobi Magistro rescribunt in hanc sententiam: Sæpe jam ac sæpius literas vestras nobis præter expectationem obtrusas accepimus, quibus eandem cantilenam occinitis, ut ad vos revertamur, & Ordini vestro subjectionis obsequia præstemus, ne perniciem demum extremam incurramus. Nos vero meminimus, quid antehac ad ejusdem argumenti literas responderimus, ex quo vobis intellectu facile fuit, quæ sit nostræ mentis eam in partem sententia. Sane non ignoramus, imo certo persuasum habemus nos extremam ultro perniciem nobis attracturos, si vestris seducti dolis in servitutem Ordinis vestri postliminio rediremus. Cur enim non eos, qui nunc a vobis stant, tueri potestis? civitates & arces cum ipsis incolis & subditis, mercenariis vestris militibus vel exposuistis prædæ & direptioni, vel mancipio dedistis. Adeone finis infani, ut similem cum illis fortunam experiri desideremus? Certe si quis Deus est, qui sanam nobis mentem largiatur, nunquam futurum est, ut stipendiariis dedamur. Quapropter iterum ac iterum petimus, ut deinceps ejus generis literas mittere supersedeatis, quas deinceps ne recipere quidem dignabimur, utpote quibus aliud nihil tentari videmus, quam ut intestinæ similitudines inter nos & discordiæ concitentur. Quod vos effectum duros nolite vobis persuadere. Eo enim mutæ concordie vinculo in omnem eventum obstricti sumus, ut frustra mali consultores operam daturi sint, qua hanc Ordinum concordiam convellere conabuntur. Scriptum feria tertia post diem Jacobi anno 1456.

Excursio Gedanensium.

Sub initium mensis Augusti Gedanenses cum instructis navibus ad ostium Memelæ seu Chroni fluvii enavigant, & descensione facta Sambiam longe lateque depopulantur, magna vi pecorum & omnis generis mercium abducta. Gratum id vehementer fuit præfecto Samogitiæ, qui

qui a vicinis Sambiensibus subinde premebatur. Ex eo compertum habuere Gedanenses, omnem hastenus commeatum Sambiensibus ex Livonia & maritimo itinere Stetino supportatum fuisse. Itaque Gedanenses mare diligentius observare coeperunt: præfectus autem Samogitiæ id curaturum se recepit, ne quis ex Litvania commeatus hosti subministraretur.

Hoc mense denuo tractabatur cum Cruciferorum militibus de redimendis arcibus & oppidis pignori datis, Mariæburgo, Derfavia, Meva, Choinicio, Hamersteno (addunt alii Fridlandiam & Ilaviam Germanicam) & eo usque actio perducta fuerat, ut de pretii summa & certis solutionum diebus utrinque conveniret, sed præter omnium expectationem res aliunde fuit interrupta. Cum enim rationes inirentur, præsertim in majoribus civitatibus de pecunia eam in rem conquirenda, paulisper inter promiscuam plebem seditiones gliscere coeperunt, initio potissimum a sacerdotibus & monachis exorto. Ad hos enim frequenter Cruciferi literas scriptitabant, & monebant, ut plebem concitarent, quo onera belli diuturna conjunctis animis averfarentur, inopiam & angustias rei familiaris publice causarentur, pacem desiderarent, & abjectis hisce oneribus Cruciferos revocarent. Illi primum isthoc clam agere, sed sedulo, ac ut plurimum inter audiendas confessiones, ubi cujusque animum pertentabant, & ad res novas hortabantur, modum etiam explicandi isthæc consilia subiciebant, prætendentes interim quasi religionis etiam & conscientie plurimum interesset, ut res omnes in quietum statum reducerentur. Non latuit res Magistratum in civitatibus, indicio patefacta, itaque severius quæstiones habitæ, & omnes sacerdotum & monachorum actiones & sermones accuratius observati, sic ut primus iste conatus citra majorem difficultatem opprimeretur. Missum etiam a Gubernatore Baysenio mandatum ad sacerdotes & monachos jussu Regis, ut omnes omnino hostium literas cujuscunque generis averfarentur, nullas resignarent, sed Magistratui clausas exhiberent. Si quis secus fecisset, eum proditorem & Regis & patriæ habitum & capite multatum iri statuebatur. Erat hoc initio mensis Septembris, quo tempore deprehendebatur etiam tabellarius quidam Torunensis, & quod literas quasdam a plebejis Torunensibus ad contubernia Gedanensis civitatis attulisset seditiosis molitionibus plenas, in custodiam dabatur. Id ubi Torunii rescitum fuit, continuo plebis primores ad Senatum convolant, Gedanensium factum tanquam hostile incusant, postulant, ut operam det Senatus, qua tabellarius eorum, quem in negotiis honestis emisissent, manumitteretur. Urgebant etiam, ut interim omnes Gedanenses, qui tum Torunii conversabantur, carceri manciparentur, sed illi re animadversa continuo urbe discedunt, & Diboviam trans flumen sese conferunt. Cæterum ea struebantur ab utriusque civitatis hominibus seditiosis & rerum novarum cupidis consilia, ut Cruciferos revocarent, eoque pacto semel (ut ipsis videbatur) omnibus belli oneribus liberarentur. Et hanc ob causam aliqui Gedanensium ex plebe jam pridem antea Torunium hominem certum miserant, qui plebem ibi sollicitaret, ne quis tributum capitationis,

tationis, quod tum in omnibus civitatibus in usum belli decretum erat, conferret, ac vulgo persuaderet, quasi etiam Gedani id conferre omnes recusarent. Ut igitur alteri alteris responderent, & onera simul utrobique detrectarent, hic quem diximus tabellarius fuerat ablegatus. Is nimium perpetuus vulgi, multorum capitum beluæ, mos est, ut omnes in summa libertate vivere unice percipiant, eas autem quibus illa conservatur impensas obstinate recusent, ita sit, ut præ parsimonia pecuniæ sæpe libertatem ipsam amittant. Et profecto rerum status tum erat periculosissimus, quod ubique ferme plebs tumultuaretur, ut nisi divinitus & fato quodam hominum consilia alium sortita fuissent exitum, quam quo primum a seditiosis instituta fuerant, ea dubio procul subsecuta rerum esset perturbatio, qua Prussi neque libertatem tueri, neque Cruciferorum jugum evitare potuissent, uti suo loco manifestius apparebit. Eodem tempore Gubernator Senatui Gedanensi perscribat, certo sibi nunciatum esse, quod bini cives eorum non ita pridem Neotichi (quod insulæ majoris oppidum est) occulta cum Cruciferis consilia tractassent, & inde nuncios Mariæburgum misissent, hinc rursus ad illos nuntii remeassent, ibique rumorem omnino percubuisse, quasi civitas Gedanensis propediem Cruciferis esset dedenda. Scribat exploratum se habere, militem quandam, cui Manteufel nomen esset, a Cruciferis emissum, qui extra urbem Gedanensem conversaretur, & cum quibusdam civibus ac incolis clandestina haberet colloquia, & hinc inde ad hostes consilia referret, quæ dubio procul ad prodicionem civitatis essent composita. Proinde monebat, ut hominem istum diligenter observarent. Neque id frustra erat, statim enim iste Manteufel exploratus fuit, in tabernam quandam suburbanam subinde ventitans. Missi continuo qui hominem interciperent, sed ille prius ab consiliis, ut sibi caveret, clam monitus fugam dedit, quam deprehenderetur. Explorati etiam duo isti cives haud postremi nominis, qui Neotichi res novas moliebantur, isti rem palam factam videntes nunquam deinceps Gedanum redierunt. Et hi quidem in diversis chronicis aliis atque aliis vocantur nominibus, ideoque ne per incertam opinionem cujusvis familiam perstringere videar, sciens nomina prætereo. Deprehensi quoque duo Reginontani, qui a Cruciferis ad concitandam plebem missi dicebantur. Hi quanquam præter incertum rumorem alicujus criminis insinuari non poterant, ipsi etiam se transfugas profiterentur, tamen quia noctu clam profugerent, ex fuga retracti in carcerem ducti fuerunt, & tandem detenti, donec cum aliis captivis permutarentur. Scribat etiam Ericus Pomeraniæ Dux de apparatu navali Daniæ Regis & Livonien-sium, qui id agere nunciabantur, ut mare occuparent, & foederatis undique infestum redderent. Nunciabatur itidem de præsidariis Choinicensibus & nonnullis nobilibus vicinis, qui duce Casparo Nosticio in Poloniam irrupere, & prædas agere constituissent, quos præveniendos & illorum conatibus, quam primum Choinicio exivissent, occurrendum foederati decreverunt.

His

His igitur seditionum scintillis passim gliscentibus, Torunii tan- Seditio To-
dem die 24. mensis Septembris ignis in flammam erupit, sic ut plebs runensis.
manu conjuncta, non jam clandestinis molitionibus sed aperta fronte Senatui sese opponeret, omnem omnino contributionem in belli impensas recusaret, quinimo bello penitus relevari vellet, præsertim quod a Rege & Polonis nullum auxilium appareret, itaque potius multis videbatur nunc dum gratiæ tempus superesset, ad priores Dominos reverti, quam deinde, quando plane omnes essent exhausti & facultatibus destituti, vi & ingratius ad officium compelli. Utebantur seditionis duces hoc imprimis argumento, quoniam terræ civitatesque Prussiæ in fidem & auctoritatem Regis Poloniæ concessissent, & is illas in protectionem & tutelam recepisset, æquissimum esse, ut ipsemet eas suis viribus, suis copiis, suis impensis defenderet ac propugnaret, non ut Prussi cum fortunarum suarum dispendio Polonis provinciæ hujus accessionem præstarent. Videbantur in universum animi plebis vehementer exacerbat, neque tamen adhuc certum caput habebant, sed omnino periculum erat, ne res ad intestinam cædem prorumperet. Senatus quia jam dudum isthoc malum præsensisset, cives saniores in partes suas pertraxerat: & tum quoque Gedanensium cives & milites, qui aliquot navibus & scaphis instructis in flumine prædones Neoburgenles observabant, secum retinebat, Palatinum etiam Culmensensem & Gabrielem Bayseium ex vicinia cum aliquot equitibus in subsidium advocabat. Seditiosi cum in se vim parari viderent, & ipsi correptis armis Senatum & auxiliares invadunt. Committitur pugna, qua utrinque cæsis non paucis seditiosi tandem in fugam conjiciuntur, dissipantur, & ex illis centum quinquaginta (sunt qui ducentos scribant) capti in vincula ducuntur. His crimini dabatur, quod literas ad Cruciferos misissent, quod eorum militem in civitatem novam noctu recipere constituissent, quod eorum instinctu ipsisque auctoribus plebs ad seditionem concitata Senatui claves portarum per vim eripuisset, ærarium publicum effregisset, rationes corrupisset, & insolenter alia plura perpetrasset. Horum facinorum septuaginta duo convicti, triduo post publico gladio cæsi sunt, cæteri clam elapsi vel ex civitate proscripti. Quibus peractis & rebus in tranquillum reductis cives novo jurejurando in verba Regis adacti sunt, hac solenni forma: Juro ac spondeo, quod Serenissimum Dominum Casimirum Poloniæ Regem & ejus Successores, justum & legitimum Dominum ac hæredem meum & terrarum Prussiæ agnovi recepique, quodque ea omnia, quæ inter Serenitatem ejus & Prussiæ terras ac civitates conventa conclusaque sunt, firmiter, inviolate, fideliter, absque ullo dolo malo, fraude, vel insidiis servabo & adimplebo: Cruciferis olim Prussiensibus nunquam deinceps assistam, vel auxiliabor, nec verbo nec facto, nullam cum iisdem spon-sionem vel conventionem coibo, sed memorato Domino Regi ejusque Successoribus Poloniæ Regibus perpetuo fideliter assistam auxilio, consilio, favore, & quæ ex ejus commodo & usu erunt, procurabo quibuscunque temporibus, quodque severi hujusce judicii, quod hic adversum cives infideles exercitum fuit, nunquam in malam partem meminero, neque ulla ratione factum vindicabo in perpetuum, quodque Senatui Torunensi

Torunensi obediens erō, & assistentiam præstabo corpore & facultatibus, uti bonum & fidelem civem maxime decet: Si quem secus facere scivero, ejus nomen ad Magistratum deferam; Senatū & civitatem præmonebo, ut a detrimento caveant, ubicunque id comperero, nec illud intermittam ullo vel amore vel malo motus. Ita me Deus adjuvet ac Sancti.

Seditio Gedaniensis.

Dum hæc Torunii geruntur, interim etiam a plebe Gedani (quod jam pridem timebatur) tumultuatum est, auctore Martino Coggio, præcipui nominis cive plebejo, sed homine admodum ambitioso & inquieto, qui alioquin consiliis publicis verba plebis præire solebat. Ad hunc Magister generalis & Cruciferi scripserant aliquoties, principatum civitatis & alia multa polliciti, si civitatem Ordini restituisset. Quam in rem ille jam pridem varia consilia clanculum ageraverat, & non paucos ex plebe & corporatis contuberniis consiliorum participes habebat. Atque etiam anno superiori plebem concitaverat, ut impensas belli defugerent, & Cruciferos recipere vellent.

Sed res tum non successit, ut supra dictum est. Nunc ad Cruciferos subinde nuncios & literas missabat, & ab illis recipiebat, ac interim varia moliebatur, sed ut erat astuto simul ingenio, adeo omnia vulgo dissimulabat, ut antehac vestigium aliquod conatum ejus animadverti non potuerit, nedum ut a Cruciferis eum stare quisquam suspicaretur. Demum cum existimaret fundamenta rei tentandæ jam jacta esse, neque ignoraret quid Torunii per plebem attentabatur, ipsa die Dominica, quæ diem divi Michaelis præcedit, erat tum vicesima sexta mensis Septembris, affectas suos omnes convocat in monasterium Dominicanorum. Hæc enim plerumque curia fuit, in qua seditiosa hujusmodi consilia cuderentur. Aderant simul ex opificibus non pauci, quos sciebat præsentis status pertæfos rursus ad Cruciferos inclinare. Ibi in medium proponit, cum nunc esse civitatis allictæ statum, ut parum bene curante Rempubicam Magistratu, in commune necessario deliberandum sit, quæ ratione cives ab us, quæ jam dudum perferunt, oneribus possint liberari. Ut major esset auctoritas, placuit postridie seniores seu præfectos corporum simul in consilium adhibere, qui partim per Martini complices & emissarios nominatim vocati, partim domesticorum instinctu, qui Martino a consiliis erant, in posterum diem eodem frequentius conveniunt. Ibi tum Martinus in concionem prodians: Non ignoratis (inquit) amici & vicini, quo pacto ii, qui Magistratum obtinent, civitatem hanc omnium nostrorum alumnam alienaverint, & nobis ut a justis Dominis Cruciferis ad peregrinum Dominum Poloniæ Regem transfiremus dolo persuaserint, atque sic in bellum grave & diuturnum nolentes & pene ignorantes conjecerint, atque inde aliud post aliud onus cotidie nobis imponant. Cogimur accisam omnium, quæ potui vel esui sunt, conferre, excubias agere, angarias exercere, & facultates nostras pro virili contribuere, quoties ipsis libuerit, neque modus neque finis ullus, quod est gravissimum, uspiam adhuc apparet. Cæterum si mihi vultis adstiteret

&

& obsequium ad ea, quæ coepi facilius expedienda, equidem brevi rem ex difficultatibus istis ad bonum finem perduxero: non utique intra annum vel sex menses (nimis id longum foret) sed Deo volente vel intra octiduum rem totam absolutam dabo. Acclamant omnes, ut vulgus solet, cum se consentire clamore significant. Ibi Martinus quo certior esset de illorum voluntate, jubet unumquemque binos digitos elevare, ut jurantium mos est, & loco juramenti hoc ipsum recipere. Faciunt illud etiam uti volebat, & ipse vicissim operam ac fidem suam illis obligat. Deinde jubet, ut singula contubernia quatuor vel sex viros ex suo corpore deligant, cum quibus rationem iniret, rem omnem eo commodius ad optatum exitum perducendi. Mox sutores & calcearii, qui tum inter corporatos facile primas obtinebant, hos quatuor deligunt, Nicolaum Gunterum, Heinricum Tilium, Joannem Craftium & Nicolaum Zesmerum, quibus mandant, ut consiliis omnibus intersint, ac inprimis provideant, ut legitime res agatur, neve quid adversus civitatem vel in corporis sui præjudicium aut detrimentum attentetur. Cæteri quoque in eosdem consentiant, ea lege, ut si quid minus recte vel etiam periculose agi fenserint, ad ipsa contubernia die noctuque referant. Jam rumor in medium forum ad mercatores & primores civium, qui ibi magno numero conversabantur, pervaserat, qui incerti adhuc quorsum ea consilia spectarent, & rem explorare cupientes, industrium hominem Joannem Stadium cum nonnullis aliis in monasterium speculandi causa ablegant. Is eo veniens cum ultro ad consilium admitteretur: Martine amice (inquit) mercatores nondum satis intelligunt, quæ sit rei recens inceptæ ratio, si sententiam vestram scirent, quo pacto civitatis statum in melius adducere velletis, utique & ipsi vobiscum operam & consilium eo impendere non recusarent. Ibi quatuor illi delecti, fratres, inquit, consultius videtur, ut duos alios nobis adjungatis, majoris cautionis gratia, rem enim difficile inceptam videnus, cujus rationem nondum etiam assequimur. Si quid sequius agi animadverterimus, minime clam habebimus, uti jam antea conventum est. Placet idem cæteris, ac Arnoldus Schwetzin & Paulus Wilde prioribus adjunguntur. Die sequenti, quæ mensis Septembris erat duodevicesima, delecti ex plebe cum Martino rursus concione convocata in monasterium consultandi causa conveniunt. Cum plerique rei expediendæ rationem desiderarent, rem planam esse dicit Martinus, ac jubet, ut se in forum consequantur, ibique scriptum istud, quod manu gestabat, audiant publice recitari. Ubi in forum perventum, ac Consulatus & Scabini simul adcitati essent, procedit in medium Martinus tanquam communis Syndicus, & repetitis iis, quæ primum in monasterio de civium oneribus proposuerat, in Consulatum graviter invehens, scriptum istud Secretario Nicolao Armknecht porrigit publice recitandum. In eo viginti duo capita continebantur, quibus Patres conscripti ut plurimum Reipublicæ perperam administratæ, perfidiæ, prodicionis, peculatus, arguebantur. Inter cætera erant illa præcipua, quod alter Consulum Hermannus Stargart judicem rerum capitalium semetipsum constituisset, alter Reinholdus Nidderhofius cum Joanne Waldensi & Bartholomæo Schlechtero Senatoribus officium piscaturæ

scaturæ Scharffovientis & ejusdem proventus in rem suam vertisset, quod cæteri Senatores cæterorum officiorum redditus publicos, qui permagni essent, inter sese partirentur, unde bellum illis non incommodum esset, interim miseros cives gravissimis oneribus & contributionibus ad belli impensas affligi, & funditus exhauriri, neque adhuc finem ullum apparere Martinus querebatur. Referebat illud etiam, quod Senatus Repressaliarum, quas vocant, literas militibus stipendiariis, qui Stargardi & Neoburgi in præsidio erant, dedisset, quibus potestas illis esset concessa, cives ac res eorum capiendi, vinciendi, excutiendi & pro libitu tractandi, quoad stipendia huc usque debita penitus extorlissent. Mox nominatim citabat Legatos, qui Torunensi transactioni interfuerant, Ewaldum Brigum, Senatorem, Rudolphum Feltsted, Scabinum & Jacobum Hafart civem plebejum, ex his quærebat, quid illis transactionis literis contineretur, an in iisdem cives hunc in modum essent proditi, ac libidini & prædæ militum expositi, & quisnam literas eas consignasset. Adseverabat Ewaldus bona fide, sub sponsione honoris & vitæ, nequaquam cives eo modo proditos, vel ulli periculo expositos, neque sigillo civitatis literas eas consignatas esse, nec in iis aliquam civium Gedanentium mentionem fieri. Rudolphus agebat, principales obligationis literas civitatis sigillo non esse consignatas, alioquin alias & varias quidem inter tractandum ultro citroque fuisse commutatas cum militibus, quarum aliquæ fuissent consignatæ, aliquæ non consignatæ, neque liquido sibi constare, quid in quibusque contineretur, quia non omnes ipse legisset, ac pleræque suum effectum non fuissent consecutæ. Post hunc rogatus Jacobus, rem omnem subvertit. Agebat enim se literas vidisse, & ex ipso militum præfecto audivisse, quod sigillo civitatis essent consignatæ, & in iisdem fortunas & corpora civium eo, quo dictum est, modo oppignerata. Exinde Martinus auctoritate plebis Ewaldum esse captivum iussit, & mox vades exacti, ne custodia exiret, priusquam ad plebem causam dixisset. Nec illi profuit, quod Consul Martinus Cremon sui capitis periculo sponderet, nullas ejus generis literas extare, quibus cives captivitati vel prædæ militum essent expositi. Ibi tum Martinus Coggius rursus, civitatem (inquit) antehac liberam habuimus, nullis contributionibus vel exactionibus oneratam, uti nunc oneramus, itaque Domine Consul Accisam & alias contributiones amplius non tolerabimus, sed e vestigio nunc abrogatas volumus. Ad eam vocem cum acclamatum esset a promiscua multitudine, respondit Reinholdus Nidderhovius, quandoquidem ita vobis consultum videtur, sane sint abrogatæ, modo ineatis alias rei pecuniariæ rationes, quibus & estimationem nominis retineamus, & rebus nostris melius prospiciatur. Deinde Coggius habita cum affectis suis deliberatione & verbis plurimis ultro citroque commutatis, cæteros Consules Hermannum Stargart, Wilhelmum Jordanem, ac Senatores Joannem Meideburg & Joachimum de Rivulo, plebis & contuberniorum nomine captivos esse iussit. Petebant illi, ut liceret in continenti sibi causam dicere, verum tum id obtineri non potuit, sed vades constitui oportuit de sistendo. Atque hæc eo die acta. Sequenti, qui divo Michaëli sacer erat, Martinus convocatis

tis in curiam senioribus contuberniorum, & iis, qui ex mercatoribus in consilium adhibebantur, exposuit, sibi in animo esse, Consules & Senatores loco movere, & juramenti, quo essent obstricti, gratiam illis facere. Quo audito multi non parum obstupescere, qui dicerent, sibi non esse commissum, ut Magistratum abrogarent, sed potius nihil agerent, nisi illo sciente & consentiente. Atqui, refert Martinus, num illud grave vobis videtur eos amovere, quibus grave visum non fuit, totam provinciam & hanc præcipue civitatem Polono tradere ac mancipare, nobis nescientibus neque consentientibus? Istud quidem, ut fiat, maxime res exposcit, siquidem ad optatum finem pervenire volumus. Totum eum diem disceptatio tenuit, aliis suffragantibus, aliis contradicentibus. Postero die rursus in foro pro basilica conveniunt, ibi multus iterum sermo de removendo Magistratu, mox captivi vocantur ad causam dicendam. Quibus ad dicendum paratis, sermonem antevertit Martinus & dixit, plebem illos sacramento solvere, & missionem illis dare, irent & domi suæ continerent se, donec demum vocarentur. Illi permagnas plebi gratias agere, quod isthoc onere se levasset, & quisque domum suam secedere. Quo facto cæteri quoque Consules & Senatores Magistratu se abdicant, & quoniam (inquiunt) Martine potestatem tibi sumis alios pro libitu loco movendi, indicta causa, nos etiam juramentum nostrum resignamus, nec amplius eo teneri volumus. At vos (ait Martinus) in officio vestro permanebitis, id vobis nomine populi impero, poena capitis proposita, si secus feceritis. Habito deinde colloquio cum iis, quos in consilium sibi adjunctos habebat, ex altero consule Reinoldo Nidderhovio quærit, quantum existimaret militibus Stargartenlibus adhuc in stipendia deberi, cum ille diceret, videri sibi viginti duo millia florenorum in residuo deberi, bene se res habet, inquit Martinus, tantillum debitum facile exolvemus, & brevi quidem, & utique nulla pecunia, nullis impensis. Profecto, refert Consul, bona hæc esset ratio, si quo modo recte posset iniri. Deinde jubet Martinus per consulem omnes eos, qui Magistratui pecuniam in belli impensas credidissent, ejusque debiti obligationes haberent, in curiam citari, ut ibi literas suas proponerent, & a credito absolverentur. Qui malum! inquit Consul, illos absolvemus, cum pecunia nobis eam ad rem in promptu nulla sit? Atqui, refert ille, si non in promptu est pecunia, certe caminus & ignis abunde adest. His verbis auditis inter multitudinem murmur oritur, quibusdam rei absurditatem indignantibus, quibusdam hominis vanitatem in risum vertentibus. Ille vero ne totum se proderet, continuo consultationem abrumpit, & rem omnem in posterum diem prorogat. Interim cum isthæc verba de camino & igne, quasi de literis creditorum concremandis inconsulto sibi elapsa essent, & tum quidem institutum de removendo Magistratu non successisset, pudore & ira stimulatus cum affectis suis vesperi ad monachos Dominicanos contendit, illisque persuadet, ut passim in plebem spargerent, quasi Patres conscripti ea nocte excubias essent oppressuri, ac contuberniorum seniores & quosdam ex focis suis capite mulctaturi. Eaque ratione putabat plebem vacillantem adversus Magistratum haud dubie fortius posse concitari, sed hoc

etiam parum bene processit. Cum enim postero mane Calendis Octobribus magna multitudine stipatus ad curiam iret, obvium habuit Consulem Nidderhovium, qui illum omnibus audientibus hisce verbis compellabat: Certo Magistratui renunciatum est, quam improbos & falsos sermones in nostri invidiam hesterno vespere habueris de tali negotio, quod plane nunquam nobis in mentem venit, neque dubium est, quin totum illud quicquid est, tutemet falso ac malitiose confinxeris. Mittamus ista nunc, inquit Martinus, & pleno gradu ad curiam properat. Ubi simul eo conveniunt Consules, Senatores, Scabini, & promiscui cives, domum jam reverterant Secretarius Armknecht & Caspar Blumenaw, qui Stargarum missi fuerant, ut exempla literarum adferrent, quibus se Magistratus ob reliqua stipendia militibus obligasset. Illæ omnes e curia palam recitabantur, sed nullibi quidquam scriptum erat, quod militibus esset facta copia cives Gedanenses capiendi vel vincendi, uti Magistratus insimulabatur. Quibus ne moverentur cives, extemplo Martinus jubet etiam alias literas publice recitari a Ludovico Ordinis Magistro, a Comite Gleichenio, & a Duce Sagano in monte Regio, & ab aliis Cruciferorum alibi perscriptas, quibus cives monebant, ut ab insidiis sibi caverent, Polonos enim & alios consilia agitare, qua occasione subito civitatem opprimerent, uti Torunensibus nuper accidisset. Lectis hisce literis Martinus ad aliud propositum deslecebat, ait e Republica non videri, civitatem absque capite, hoc est Magistratu rite constituto in hisce procellis fluctuare, itaque censet novos legi Consules & Senatores illorum loco, qui moti essent, quique Rempublicam privatis commodis posthabuissent. Placuit ejus assensui, & vulgo in partes traducto sententia, placuit multo magis aliquos etiam ex plebe, ex contuberniis corporatis, & ex mercatorum consortio legi, qui biennium cum potestate præessent, quibus singulis annum stipendium, consulibus centum marcarum, Senatoribus vero quinquaginta ex publico darentur. Reclamabant veteres Consules, Senatores, Scabini & saniores civium, contendeabant rem novam esse & inconsuetam, nec ærarii facultates ejusmodi stipendiis erogandis sufficere, neque veteres Magistratus indicta causa loco moveri honeste posse, nisi jure convincerentur. Sed surdis narrabatur fabula, major pars, quæ turbulentæ plebis erat, vincebat. Placuit deinde majoris securitatis & fiduciæ causa, omnes in universum cives, Magistratus, mercatores, contubernales, & reliquam plebem solenni juramento inter seipso obstringi. Juramentum istud in basilica Arturi datum invicem & receptum in hanc formam: Omnia hæcenus acta, gesta, utut acta gestave sunt, prorsus obliterantur, eaque nemini vel periculo vel fraudi sunt, neve deinceps ulla coitio fiat, sine scitu consensuque Magistratus & civitatis Ordinum, ne quis Cruciferorum dominatum reducito, neve cum illis consilia, sermones, literas conferto, Casimirum Poloniæ Regem & ejus legitimum successorem, solum Dominum omnes agnoscunt, qui secus faxint, capitis anquiruntur. Illud ultimum caput de Cruciferis, invito Martino, cordati cives, qui ejus consilia suspecta habebant, ut adjiceretur, obtinuerunt. Placuit itidem, ut sequenti die juramentum istud & in veteri civitate & in suburbio

Juramentum novum.

exige-

exigeretur. Eodem vespere Martinus domi suæ cum assensu coijt, & per totam eam noctem nova consilia habuit, secus ac eodem die communiter juratum fuerat. Id cum per fabrum quendam rescivisset Guntherus quidam contubernii futurum senior, illico intervenit, rogat, quæ sit isthæc conventio, quid ibi rerum agatur. Martinus e vestigio jubet, ut contubernales suos crastino meridie in monasterium Dominicanorum convocet, ibi se rem omnem illi patefacturum. Ille rursum, qua ratione (inquit) contubernales convocandos censes, cum omnes hodie jusjurandum juraverimus, ne ulla coitio fiat absque eorum, qui excepti sunt, scitu consensuque? Martinus contra, si juramenta solum tanti facimus, omnes perimus, alia majoris momenti jam hic res agitur. Guntherus rursum, siquidem non perire, sed vobiscum vivere velim, oportet, ut, quæ restanti momenti sit, liquido sciam. Rogatum extemplo Martinus assensu suos, an huic homini res omnis esset detegenda? Cum partim consentirent, partim hisce verbis succlamarent, vide ne tamdiu detegas, donec, cum maxime voles, tegere nequeas, Martinus Gunthero respondet, sese qui præsto sint conjurasse pro fide & honore, ne rem palam faciant, si ipse itidem juraret, se illi quod scire velit, indicaturum. Guntherus præfatus, siquidem commodo civitatis publico & absque contubernii sui detrimento sit futurum, in eadem verba jurat. Tum demum Martinus: Constituimus, inquit, ut cras omnia contubernia in monasterium convocentur, inde in curiam turmatim ibimus, eaque occupata & quadringentorum militum præsidio imposito, Senatum nominatim citabimus, & quæremus ex Wilhelmo Jordane, quo pacto, quæ ratione a Dominis nostris Cruciferis in dominatum Regis Poloniæ transierimus, & qua de causa in gravissimum istud bellum devenimus. Ibi ille multis, ut solet, verbis concionem inceptabit, nos dicemus, multiloquium non hujus esse temporis vel otii, esse nobis alia agenda. Et ut brevi dicam, omnes illos in curia retinebimus, & pro custodia illis assignabimus istud conclave, quod in usum Regis ædificarent. Deinde captivos omnes ex carceribus dimitemus, ærarium recludemus, ibi pecuniam ex Accisa collectam, & quam cives Senatui mutuo dederunt, qua ipsi ad bellum continuandum instructiores essent, in alium usum vertemus, & partem pro confirmandis & augendis partibus nostris in plebem dividemus. Convenimus etiam cum militibus Stargartensibus, ut obligationes suas adferant, & obsides solutionis præstandæ causa postulent. Ibi facilis erit ratio dandi obsides præcipuos Consulum, Senatorum & cæterorum, qui lautioris sunt rei, civium, hos secum abducent, & suo arbitrio pecuniam vel cautiones extorquebunt. Sic istis militibus nulla ærarii impensa probe satisfecerimus. Quinimmo censuerim hoc optimum operæ pretium futurum, si civibus illis, qui Senatui pecuniam mutuo dederunt, ac belli nervum subministrarunt, nihil reddamus, sed exolvendæ fidei ergo obligationes, quas habent, igne concrememus. Audito hoc consiliorum discursu, Guntherus porro quærit, num etiam Cruciferos in civitatem essent recepturi? Quæ quidem vox mirum in modum cæteros obstupescit, utpote quod juramento non ita pridem a se Cruciferos abdicassent. Tum Martinus, nunquid ergo

Fff 3

ergo censetis, inquit, quod Dominum in sinu vel mantica gestemus paratum? Innuens interim satellitibus, quos in partem Cruciferorum clam conduxerat, qui continuo Guntherum armati circumstare coeperunt. Ille quasi satisfactum sibi jam esset, sese rem omnem apud contubernalis recte curaturum dicens abscedit. Re deinde cum contubernalibus communicata, & periculo quod instare videbatur perpenso, recta Consulem Nidderhovium adit, quid audiverit, exponit. Consul nihil moratus ante lucem Senatum in curiam vocat, praesidia locis opportunis disponit, ne seditiosi quid de improvise turbare possent. Rumor interim inter cives percrebuit, Martinum cum assecis diversa ab hesterno juramento consilia agitare. Cordatissimi quique ad monasterium properant, ubi jam fex hominum ad Martinum coeperat congregari, monent, hortantur, obsecrant, ne Rempublicam turbent, ne a bonis civibus secessionem faciant, semet & liberos suos ne perditum eant. Ita parvo tum discrimine salus & exitium civitatis stabat. Martinus ubi videt consilia sua nimio plus innotuisse, ad ingenium redit, animum dissimulat. Descendit in forum, ubi Consul Reinoldus cum civibus de Republica deliberabat. Ad quem ille conversus, audio, inquit, Domine Consul, virum quendam apud te fuisse, qui calumnias sparserit ad dissolvendam Ordinum concordiam, & nescio an mercede vel pecunia in mei invidiam illum conduxeritis. Tum Consul: nae tu mihi maligne istud adtingis, i quare ex ipso, etiam nunc est in curia, & Senatu promissit inde se non discessurum, quousque dictorum suorum rationem reddidisset. Martinus contra, nihil hoc ad rem magnopere pertinet, ac ad plebem conversus, eamus inquit in veterem civitatem, & suburbium, ut hesterno die decretum est, & a civibus juramentum exigamus.

Quo peracto in curiam redeunt. Ibi diu multumque deliberatum fuit, qua ratione Ordinum concordia sanciri posset, ne deinceps dissolveretur. Id praecipue multos varie affliciebat, quod Martinus injecerat mentionem de occupanda curia, de militum stipendiis, de recipiendis Cruciferis, & omnino res ad tumultum spectare videbatur. Tandem rebus utcumque compositis, uti majori parti placebat, Magistratus mutatur, Consulibus quibusdam & Senatoribus Ordine motis, & aliis ex plebe in locum eorum substitutis. Et e vestigio concordiae juramentum a Magistratibus & populo renovatum, & omnium, quae acta fuissent, memoria in perpetuum abolita, fides Poloniae Regi publice jurata: eo nominatim addito, sese sibi ipsis invicem summa ope & auxilio adfuturos, neque passuros, ut Rex in quempiam ejus tumultus causa animadverteret, vel semet rebus domesticis interponeret. Sanctum etiam denuo capitali poena, ne qua coitio clam vel palam in templis, monasteriis, vel intra domesticos parietes fieret. Non ita diu post ex literis Regis, Gubernatoris & militum stipendiarios allatis constitit, veteres Consules & Senatores in crimen injuste vocatos, nec earum rerum, de quibus insimulati fuerant, reos esse. Itaque tum demum captivitate liberati, & ad dicendum causam admissi, innocentiam suam plebi probaverunt, & rationibus novo Senatu de administratione sua redditis in gratiam

tiam publice redierunt, anno etiam sequenti quotquot eorum supererant, suo ordini pristinaeque dignitati sunt restituti. Et hoc quidem modo gliscens incendium istud, quo minus in flammam perniciosissimam erumperet, tum fuit sopitum atque compositum.

At Martinus Coggius, qui seditionis hujus dux & auctor fuerat, Martini non & quo nemo justius novis rebus abstinere debuerat, quippe qui praesentis molitionis prodicionis poenam rebus sic amice compositis evaserat, con- quiescere non potuit, quod scilicet eum honorem, ad quem aspiraverat, praeter spem consecutus non esset. Etenim in Magistratus commutatione & infimorum evectione sese patronum plebis, Reipublicae sanandae auctorem, haud dubie ad clavum gubernandum evectum iri vana quadam mentis opinione sibi persuaferat. Ita enim ingenium esse solet hujus generis hominum, qui praeter legem & conditionem suam ad altiora malis artibus aspirant, ut eos, qui in Magistratu collocati sunt, apud imperitam plebem calumnientur, suspicionibus onerent, maledictis premant, & modis omnibus traducant. Ea interim persuasione freti, hisce remotis vel gradu dejectis, sibi succedendi locum necessario destinatum iri, quasi non tertius quispiam ipsis posset anteferri. Hoc cum frequenter soleat evenire, tum illud etiam ex plurimis historiarum exemplis animadverti potest, eum qui semel statum publicum turbare coeperit, quantumvis ei res ex sententia pro momento quasi temporis succedat, vel semel impunis evadat, tandem tamen crescente malitia ad ingenium & consequenter ad poenam relabi. Proinde Martinus iste paulo post novam inquit conjurationem, conciliatis sibi ad eam rem nonnullis sui ingenii hominibus. Hi consilium inierunt plane deploratum, Reipublicae vel perdendae vel in potestatem suam redigendae. Constituerunt enim civitatem Cruciferis prodere, eosque clam intrmittere, ac interfecto Senatu Magistratus honores praemium pacisci. Et haec clanculum summo cum silentio primum agebantur. Palam Martinus, uti solers erat & egregius simulator, nihil nisi suam rem agere, de publicis ne verbo quidem meminisse, adeo ut omnes opinarentur, nihil aliud illum in prioribus actionibus, quam certam Ordinum concordiam propositum habuisse. Deinde cum socios ad rem suo tempore perpetrandam satis instructos putaret, ipse Neotychium proficiscitur, ibi cum Cruciferis rem communicat & consilia confert. Interim nuncios subinde ad urbem ad conjurationis socios remittit, ac quae praeparanda sint mandat. Qui quidem frequens nunciorum commeatus rem opinione citius evulgavit. Martinus, cum jam omnia in parato esse viderentur, Gedanum duos mittit ex fidi-
 mis Georgium Wisen & Nicolaum Lichtenaw, qui rem intus auspicarentur, ipse foris operam daturus. Hi cum tribus aliis Joanne Gros, Laurentio Longo & Joanne Starck occulta agentes consilia comprehensi ante diem Valentini publice gladio caeduntur. Quo comperto Martinus suam capessit, sed Gedanenses missis militibus, qui illum persequerentur, Lubavia tandem eum deprehendunt, & in urbem retractum eo, quo adductus est die, capite mulctant. Habita quaestione eam fuisse seriem instituti consilii falsus est, ut Senatum veterem interficeret, novum suo arbitrio

arbitrio legeret, deinde urbem Marchioni Brandeburgensi traderet, ac per eum intercessorem cum Cruciferis ea, quæ ex re visa fuissent, pacificeretur. Ubi rumor increbuit, ipsum comprehensum, metuentes sibi cæteri conjurationis focii, qui latebant adhuc, clam solum vertunt, & eam ob fugam proscriptionis stylum incurrunt. Hæc est seditionis Coggianæ historia, quam ideo hic in unum locum conjeci (biennio enim isthæc omnia sunt acta) ne sequentes narrationes aliquando essent interrumpendæ.

Cromeri
Relatio.

Cromerus de hac seditione hæc scribit: Gedani quoque per id tempus promiscua multitudo tumultuata est auctore Martino Coga, obscuro quidem, sed ingenioso & factioso homine, & Crucigerorum rebus favente. Causa seditionis fuit, quod Regii milites suburbana ejus oppidi incenderant, & quod Rex in Litviam secesserat, unde colligebatur & jactabatur vulgo, ei res Prussicæ curæ non esse. Antiquis ergo Magistratibus quasi adversariis amotis novos creant. Dum autem gliscit seditio Udalricus Ciervonca Boëmus præfectus præsidii Mariæburgensis data opera adveniens longa & prudenti oratione in gratiam partes dissidentes reduxit, & in fide Regia continuit, ostendens, quanto magis expediret ei civitati a Polonis stare, a quibus magnis beneficiis & libertate donata esset, & sine quibus ægre sese sustentare posset, quam superbis & crudelibus Crucigeris servire. Misit deinde ad majoris Poloniæ Proceres & ad Regem, ostendens, in quanto discrimine essent res Prussicæ, & ut magis eas curæ haberent admonens. Atque ex eo tempore Regiarum partium studiosus esse coepit, magnaque benevolentia, cum nostri ad redimendas a militibus Crucigerorum arces nondum satis essent parati, diem numerandæ pecuniæ prorogavit. Misere deinde majores Poloni Palatinum Brestensem ad Regem in Litviam, misere & Gedanenenses, orantes, ut is quamprimum ad componendas res Prussicæ adveniret. Nec tamen quiescebat Coga, donec Joannes Ciarnicovius Castellanus Gnesnensis, qui Vladislaviensi Episcopo pro Governatore in Prussiam a majoribus Polonis misso una cum Calissensi Castellano adjunctus erat, Gedanum venit. Cujus adventu legitimus Magistratus auctoribus Reinaldo Nidderhovio & Joanne Lindavio sumpta fiducia capitale supplicium sumpsit. Sic motus omnes cum eo conquieverunt. Cæterum isthæc Cromeri narratio nec sibi metipso constat, nec cum iis, quæ recensui, nec cum scriptis publicis, quæ in Gedanensium habentur Archivo, plane convenit. Causas certe seditionis ipse Coggius & focii priusquam supplicium paterentur, satis evidenter prodiderunt. Nec illud ad seditionem faciebat, quod Regii milites suburbana incendissent. Sed movebatur plebs exactionibus continuis, quæ ad belli impensas requirebantur, & Rex interim Prussiam non magnopere curare vulgo videbatur. Ac ideo, ut præsentia semper magis quam præterita dolere solent, iste Coggius rem (sui fortassis etiam compendii causa) ad Cruciferos reducere satagebat. Bohemus etiam Ciervonca tum Regis & Gedanensium hostis erat, & Cruciferorum stipendiarius, unde verisimile non est, ut is tum Regis partes ageret, & reversionem ad Cruciferos

ros dissuaderet. Et certe non posset hoc prodicionis nota carere, quod hic de Ciervonca Cromerus scribit. Nam quod de prorogata die numerandæ pecuniæ addit, aliquanto post accidit, ut suo loco planius ostendetur. Nec apparet ulla mihi quidem ratio, qua adducti Gedanenses Regis opem implorare debuerint aut voluerint, cum antea jurejurando publice conjurassent, se non passuros, ut Rex in quenquam ejus tumultus causa animadverteret, vel etiam sese rebus istis domesticis interponeret. Castellani Gnesnensis in hac seditione in Recessibus vel actis publicis nullibi sit mentio. Quod de Joanne Lindavio dicitur, quod eo & Nidderhovio auctoribus sumpta sit fiducia in seditiosum civem animadvertendi, nescio quo pertineat. Nullus quidem ejus nominis uspiam in catalogo Magistratuum Gedanensium invenitur, sed scriba civitatis tum fuit Joannes Lindaw, qui rhapsodiam hujus belli tredecennalis conscripsit, quam ego ut plurimum in hisce rebus bellicis secutus sum.

Albertus Crantzii in Wandalia lib. 12. cap. 23. hisce verbis rem istam recenset: Laboravere interea intus Gedanenses domestico dissidio, nam communitas male parens senatui pro suo arbitratu multa sibi volebat licere. Inter arma enim silent leges. Eminebat cæteris unus ferocior, qui maxime popularis haberetur, & ejus ductum plebs inconcinna sequebatur. Eum ablegare conantur sub honoris specie, ut eo facilius absente uterentur plebe ad opportuna rebus negotia. Arcem unam tenere, quam ex civibus præfecto industrio viro dicerent indigere, rogant hominem, velitne pro utilitate publica hanc urbi operam commodare, ut custos eat ejus arcis per aliquot dies, quod viro fortissimo opus esset. Homo ambitiosus honori suo delatum munus cupide amplectitur, vadit, arcem conscendit, custos ejus factus, ut interim abesset ne tumultum in populo conciret. Statuerunt sub capitis periculo, quod interim sciebant hominem pro solita temeritate non impleturum. Ille jam arcis custos, majori usus licentia, constituta lege se minus teneri arbitratus, commisit in eam. Ea fuit, ne quis literas ab Ordine allatas aperiret, sed Senatui clausas perferret. Ille cum accepisset literas, aperuit, nihil veritus, quod sciebat auctoritatem suam in plebe vel maximam esse, & jam satis longe abesse urbi, ne quam formidaret legum vindictam. Ubi jam publico documento constabat, illum prævaricatum in legem capitalem, literas concilii mittunt, hominem magnæ rei gratia evocant, adesse non moretur, opus esse illius præsentia, rem esse magnam, quam eo præsentem facilius, sine illo nequaquam possent transigere. Iterum ille honori suo delatum arbitratu, homo cupidus honoris. Venit accelerans, nihil attendens, quod legis vinculis teneretur. Ubi venit, mox vinciri jubent, accusant capitaliter, in promptu fuerunt testimonia, quæ recusare non poterat, ilico damnatus capitis, priusquam rescirent populares, gladio ultore poenas dedit, exinde obsequentio rem habuere Patres plebem, subducto homine tumultuoso, qui multitudini præstaret audaciam. Hæc ille. Quanquam autem Crantzii rem ipsam, ut erat, exacte nescivit, nec autorem hujus seditionis nominare potuit, Coggium tamen adeo vivis depingit coloribus, ut nihil nisi solum nomen deliretur.

Crantzii
narratio.

deretur. Quod autem scribit, arcem illi quandam per aliquot dies commissam fuisse, de eo nihil adhuc aliud reperi, quam literas, quas iste Martinus Coggius, & alius quidam Michael Longus ex Pucensi vel arce vel oppido (utrumque enim extat) ad Senatum & plebem perscribere, quibus indicant miseram ejus loci plebem annonæ inopia vehementer laborare, & petunt decreti publici rationem haberi, quo pretium rei annuariæ constitutum fuerit, ac indigentibus eodem pretio frumentum admitti, invitis etiam frumenti dominis & possessoribus. Scribunt etiam iisdem literis, se in Pucensi territorio cum nobilibus conventum egisse, ac illis decretum Senatus & plebis de pendenda agrorum & capitationis contributione proposuisse: qui se in commune tributuros receperint, si idem in vicinis territoriis æque laudetur. Harum literarum dies refertur ad feriam sextam post Catharinæ anni 1456. Unde conjectari brevi post id tempus nova illa consilia agitata deprehensa fuisse, siquidem Coggius & tres focii sequenti demum anno 1457. mense Februario supplicium pertulerunt.

Alia Crantzii narra-
tio.

Illud interim non est silentio prætereundum, quod Crantzii paulo post eodem loco capite 29. de simili seditionis plebejæ consilio scribit, idque in annum vel 61. vel 62. collocare videtur: Hoc etiam (inquit) tempore in urbe Prussiae Gedano tristis regnabat Erynnis. Improbi cives conspirarunt opprimere Senatum, quod haberent nescio quid in eos, nec illos recte administrare Rempubliam calumniarentur. Incertum an cupidine dominandi exorta in civibus, aut certe propensio in Ordinem favore ea molirentur, siue quod eos belli tam diuturni pertæderet, res enim obscura est. Cum tale inter cives consilium diu volveretur, pervenit ad quendam ex civibus, qui Urbis interitum inde prospiceret. Igitur prodidit, quod comperit. Deprehensa sunt capita ejus conjurationis viri sexaginta: sed erant ejus consilii participes plures (ut ferebatur) quadringentis. Confessi sunt enim cum tenerentur, jam quadriennio in eo laborasse, ut res aliis viis decurreret, occiso Senatu, qui illis videretur ad justas condiciones minus inclinatus. In confessos ultimum supplicium decernitur, gladio illi pereunt. Cæteris per editum innotescit, abeant urbe in æternum exilium male sibi conscii, qui vivere malint, alioqui ex hora constituta repertos, legibus poenas duros. Illi abierunt &c. Hic Crantzii locus magis apposite videtur ad hanc, de qua jam loquimur, seditionem referri debere, quam ut in sequentes annos rejiciatur. Licet enim deinceps anno sexagesimo nova proditio per Cruciferos tentata fuerit, prælusore quasi Gunthero quodam satore, quem Crantzii per quendam e civibus notare videtur, ea tamen nec effectum habuit, nec cives alii conscii fuere, tantum abest, ut ob hanc noxiam viri sexaginta gladii supplicium incurrerint. Qua de re suo loco fusius commemorabitur.

Litteræ Torunensium
de seditione
sua.

Tumultu Gedanensi eo modo, quo dictum est, pacato, commorunensium dum adferuntur literæ Senatus Torunensis, quibus exponitur ordo seditionis apud ipsos nuper excitatæ. Quas quia prolixius quam a nobis supra

pra factum est rem actam narrant, verbotenus hic subjiciendas existimavi. Sunt autem in hanc sententiam scriptæ: Certiores vos facimus, quod ex plebe nonnulli utriusque nostræ, præsertim autem novæ civitatis opifices, qui promiscuum vulgus, variis calumniis & enormibus mendaciis adversus Magistratum conflictis, in partes suas pertraxerant, æstate præterita, cum Consilarii Serenissimi Regis nostri cum stipendiariis Cruciferorum militibus hic conventum agerent redimendarum arcium causa, cum iisdem stipendiariis, qui Germanicæ gentis essent, scelestæ consilia iniverunt, ac clandestine pepigerunt, qua ratione Cruciferos Dominos reciperent, civitatem iis proderent, ac nos & alios viros bonos prædæ necique exponerent. Unde factum, ut in ipsa cum stipendiariis actione Germani a Bohemis secessionem facerent, & ea quæ prope jam depacta fuerant prorsus rescinderent & abjicerent, rati dubio procul hanc proditiois rationem magis e re sua futuram. Nec quisquam nostrum ad tantæ perfidiæ scelus cogitationem adjecerat, donec certis tandem indicis res aperiri coepisset. Primum enim contubernia civitatis utriusque sedecim viros auctoritate propria delegerant, qui verba præirent. Hi quoties nobiscum agerent, simulabant omnes rationes suas ad concordiam & tranquillitatem spectare, cum interim animo perverso perfidiam & proditioem meditarentur. Quicquid ipsis proposueramus, quod ad bonum publicum & salutem civitatis & totius provincie pertineret, totum id ipsi apud plebem aliter interpretabantur, & sinistre deferebant, ut nimirum civium odia & indignationes adversum nos concitarent, ea omnino existimatione persuasi, nobis saltem e medio sublatis, rem omnem in tuto futuram. Inde nova subinde moliebantur, quæ nisi mature occursum esset, in magnum aliquod malum fuissent eruptura. Cæterum gliscens istud malum oportune per Serenissimum Regem nostrum cum Dabaviæ nuper in vicinia esset, aliqua ex parte sopitum videbatur, quoniam sedecim isti viri nomine totius communis civium Regi sponderunt se novis rebus deinceps destituros, Magistratus dignitatem comiter habituros, & dicto audientes futuros, neminem amplius in Senatum lecturos, & sedecimviratum deposituros: quicquid etiam in belli subsidium communibus votis laudatum esset per Ordines terrarum Prussiae in proximo conventu Elbingensi, accisam, capitationem, & alias contributiones, se pro virili portione recepturos ac præstituros. Quæ tamen omnia deinceps retractarunt, & multo pejora moliti fuerunt. Etenim cum Internuncii nostri ex conventu Elbingensi reverterentur & decretum Ordinum de pecuniis ad eliberandas hostium arces conferendis referrent, ut scilicet hostibus ab ea parte debilitatis eo maturius pax recuperari posset, ibi tum illi furibundi strictis gladiis e Curia prorumpunt, accisæ cameram invadunt, libros & rationes conscindunt, & in mediam viam in luto provolvunt, præfectum cameræ trucidant, & omnia ad seditionem instituunt, optimum quemque civium, qui factum improbaret, plagis & vulneribus absolvunt. Exinde portas inter utramque civitatem intermedias per vim occupatas noctu & interdium apertas obtinent. Has turbas omnes ut plurimum concitabant novæ civitatis incolæ, ac si plures ex contuberniis veteris civi-

tatis ab eorum partibus stetissent, etiam atrociora non absque cædibus & sanguine perpetrassent. Eligebant postea viros viginti quatuor ex omni opificum genere, turbulentissimum quemque, hi intra curiam nostram coeuntes consilia habebant de Consulibus, Senatoribus, Scabinis, & præcipuæ notæ civibus capiendis, & suo libitu tractandis. Eodem tempore Legatum vestrum Ewaldum Wrigen prehendere & tormentis subicere volebant, ob tabellarium suum ad vestram communitatem cum literis ablegatum & isthic detentum. Ewaldus itaque vim veritus Dibatiam in pacatum se contulit. Naves etiam vestratium, qui cum mercibus huc adventabant, quo minus invaderent ac diriperent, maximo cum negotio, ab ipsis obtinimus. Interim illi delecti viginti quatuor homines maligni & proditores, literis accersebant hostes nostros, qui in Novo foro in præsidio Cruciferorum erant, quibus & nos & civitatem tradere animum induxerant, quod nos ex eorundem literis, quas rescribebant, cognovimus, æque casu in nostras manus inciderant, priusquam ad seditionis auctores pervenissent, in quibus hisce verbis perscriptum erat: Ex literis vestris libenter cognovimus, vos utramque civitatem adhuc in potestate habere, hortamur, ut deinceps etiam ita retineatis. Cum Gedanenses discesserint, ilico facite nos certos, tum enim condita nocte cum omnibus copiis adveniemus, & ea vobis præstabimus, uti promisimus, utique viros bonos maxime decet. Vos itidem curate, quod repromissistis. Tales erant literæ. Cæterum ii, quos diximus, viginti quatuor viri feria sexta ante diem Michaëlis nos adibant, & totius communitatis nomine postulabant, vestrates, qui cum navibus & mercibus huc advenerant, mercatores, cives, nautas, & cæteros, ad pontem navalem extra civitatem convocari, quandoquidem essent nonnulla, quæ cum illis agere vellent. Cum autem vestratibus a negociis suis otium tum non esset, res ad diem Dominicum sequentem proferenda fuit. Interim quid esset ipsorum consilii, per fidos homines comperimus, quod scilicet constituissent vestrates, quamprimum ad dictum pontem venissent, portis excludere, & hostibus qui in Novo foro & Lestini frequenter convenerant, & in signum intenti erant, inermes armatis objicere, tum res & merces illorum in stipendium hosti submittere. Hasce turbas & molitiones quamprimum Rex Casimirus rescivit, Legatos suos Stanislaum Ostrorogium, Scharlingium & Joannem Coscielecium cum copiis huc celeriter misit, qui ad dictum diem Dominicum summo mane nobis præsto erant. Adferebant etiam Regias literas ad præfectos nostros Conradum a Dalen & Heinricum a Staden, quibus serio mandabatur, ut eidem Ostrorogio parerent, & cum omnibus, quas penes se haberent, copiis illi sese conjungerent, adversum perfidissimos proditores Regis & patriæ, qui tot bonos & honestos viros facultatibus & vita privare constituissent. Rebus ita comparatis, & consiliis proditorum detectis, quotquot in re præsentis comprehendi poterant, publice gladio cæduntur. Multi fuga sibi mature consuluerant, inter quos sutor quidam Zipserus cognomine dictus ex Polonia retractus prodicionis ordinem nobis aperuit. Inter cætera indicavit, quid ad Plavonium Elbingensem olim præfectum & Cruciferos perscripserint, quas literas ab eodem

eodem receperint, quibus ille securitatem vitæ facultatumque spontidisset, ac in singulos viritim pecuniam prodicionis auctoramentum promississet. Clericum etiam captivum habemus, qui literas communitatis nostræ scripserat, & sigillo suo consignaverat. Is omnium illorum indicium fecit, qui scriptioni interfuerint, quique a contuberniis mandatum habuerint. Zipserum tandiu detinemus, donec rem omnem ejus indicio certius compertam habeamus. Ex testibus etiam fide dignis accepimus, quod quidam ex proditoribus, Hakius cognomine, publice in tabernis & hominum congressibus profiteri non veritus fuerit, rem ita constitutam esse, ut quemadmodum una die omnes ferme arces essent dirutæ, ita uno die in omnibus civitatibus majoribus, qui in Magistratu sint positi, trucidarentur, & Cruciferorum dominatus ubique reciperetur. Reprehensus a quibusdam ob hosce sermones illud etiam addidit, rem semel coeptam omnino tandem esse finiendam. Quod superest petimus, si qui nostri proditores ad vos se receperint, ne isthic hominibus perditissimis receptaculum sit vel latibulum. Nam quanti res sit periculi, si copiam nacti fuerint, malum semen in agro vestro ferendi, ex eo conjecturam facitote, quid non ita pridem hic tumultuantes adversum cives & mercatores vestros in animo habuerint. Scriptæ erant hæc literæ Torunii Sabbatho post diem undecim millium virginum anno MCCCCLVI.

Cum per totam provinciam rumor increbesceret de seditionis Torunii Gedanique tumultuantibus, existimabant stipendiarii Cruciferorum milites, de Regiis partibus jam actum esse, & istce civitatibus semel deficientibus, Cruciferos facile posse reliquam provinciam recuperare, atque ideo illorum nonnulli, cum quibus antea de ædificandis arcibus oppigneratis actum conventumque fuerat, pacta retractare coeperunt. Eadem in universum Ordinis erat spes & expectatio. Dux etiam Saganus durante tumultu aliquoties Gedanum ad contubernia lanionum, fabrum, pistorum, sartorum, & totam adeo communitatem literas clam militaverat, quibus ambitiose hortabatur ac flagitabat, ut ad legitimos Dominos Cruciferos reverterentur. Neque tum sibi temperabat, cum jam res fuissent in pacatiorem statum adductæ. Itaque seniores contuberniorum ex consilio publico totius communitatis nomine rescribunt: Sibi literas & vanas pollicitationes ejus minime cordi esse ipsumque certo statuere debere, Cruciferorum consilia apud ipsos nullum unquam habitura locum. Jam pridem (inquiunt) & eo maxime tempore, cum aliquanto meliorem rerum omnium statum desiderabamus, vos & præfectos vestros tam per literas, quam per homines pios, immo per viros primarios Ordinis vestri non sine summo animorum dolore admonuimus ejus calamitatis, quæ toti Prusiæ posset exoriri, nisi cum subditis in gratiam redissetis. Nec ejus solum admonuimus, sed etiam supplices fuimus, ac per omnia sacra obsecravimus & obtestati sumus, ut finem saltem hujus miseriæ considerare velletis, fidem etiam nostram, ut bonos viros decet, nos præstituros ingenue recepimus. Verum hæc omnia surdis narrabantur, nec animos vestros ullatenus commovebant, quocunque

cunque tandem res evasura fuisset. Jus vestrum, quod decreto Cæsaris in nos obtinuissetis, summo studio urgebatis, ejus executionem in sanguinem & facultates nostras experiri tandem constitueratis. Enimvero quale jus istud vestrum, quale iudicium fuerit, multi viri boni & vestrarum partium jam pridem probe meminerunt, & nunc etiam deplorant. Deus ignoscat illi, qui vobiscum nos commisit. Quod si vos & Consilarii vestri tum temporis, quo omnia erant in integro, rem ita perpendissetis, uti nunc demum perpendere videmini, neutri in has difficultates incidissemus. In alienum forum, in aliena iudicia extra Prussiam ut pertraheremur, & multis modis affligeremur, ipsimet auctores fuistis. Ut nostræ naves & merces in Dania prædæ aliis exponerentur, vos ipsi procurastis. Tantum abest, ut, quod vestræ fidei fuerat, subditorum defensionem aliquam susciperetur. Cæteras enormes & multiplices injurias, quibus per vos & antecessores vestros, obruti sumus, brevitatis gratia nunc silentio præterimus. Atque adeo nullus est vestri Ordinis, nullus etiam stipendiariorum & auxiliarum, qui nescire possit, quam multa, quam nefaria, quam turpia in nos per summam injuriam patravertis, & ipsimet necessitatem nobis immaniter oppressis vel invitis proposueritis Dominum commutandi, & ad alium confugiendi, qui nos ex isthac violenta tyrannide ac oppressione liberaret ac eriperet, Serenissimum nempe Poloniæ Regem, quem vosmet olim Ordinis vestri auctorem & Patronum agnovistis. Eidem fidem dedimus, ei obsequia, quæ debemus, fideliter præstabimus, ei vitam & facultates impendimus, ab eo nunquam recedemus, is dulcem pacem Deo dante brevino bis conciliabit. Quod præterea scribitis, sexaginta dies excommunicationis Pontificiæ jam ferme elapsos esse, id quidem parum curamus. Nec enim nescimus, nec juris est incogniti, neminem, qui in jus vocatus & auditus non sit, jure condemnari posse. Et omnia isthæc longe aliter acta scimus, quam literæ Vestræ comminiscuntur. Eadem est ratio proscriptionis Imperatoriæ, quam vestro more perperam eliciistis. Habemus jam Regem certum simul & fideliem, cui nec remedia nec facultates desunt subditos suos adversus tam præsumptuosam aliorum, quos Dominos non agnoscimus, vim & injuriam defendendi. Quod superest, desinite posthac nobis militare hujus generis epistolas, quas neque gratas habemus, neque deinceps recipere vel legere dignabimur. Sin amplius eritis nobis molesti, ratio nobis erit ineunda, qua literas vestras hinc abigamus &c.

Dux Saganus rescribit.

Hiscæ Contuberniorum literis parum commotus Dux Saganus denuo scribit conjunctim ad Senatum, Scabinos & communitatem, eo animo, quo causam Ordinis pro justa assereret, ac quoquo modo seditionem nondum plane sopitam inter plebejos resuscitaret. Literarum ejus hæc erat sententia: Quod scribitis negotia isthic peracta Ordinis commodo suum finem sortita fuisse, vosque nullis dolis, nullisque malorum hominum machinationibus a Domino vestro, Poloniæ Rege, seduci posse, nec unquam ad Cruciferorum regimen reversuros, petitis item, ut posthac literis ad vos militandis supersedeamus, alioquin vos tabularium cum

cum ipsis literis Vulcano commissuros, mirum profecto nobis accidit, & rem alias inauditam esse credimus. Equidem quod antea scripsimus non ullo dolo, nec malorum more fecimus, sed uti & virum bonum & Principem decet in causa honesta, ut vos ad honestum locum, qui jure vobis comperit, revocaremus. Proinde quod asserimus, vos cum Rege Poloniæ constanter permansturos, quodque viritum conjurastis, vos dominatum Ordinis nunquam recepturos, nec Cruciferis auxilio futuros: Scitote, quod Rex Poloniæ Dominus vester non est, neque diu, si Deus volet, vobis dominabitur. Neque juramenta vestra, nec fides Polono data jure quenkum obligant. Et res præsens omnis a Dei voluntate pendet, per quam propositum vestrum haud dubie commutabitur. Nec est, quod fiduciam in eo ponatis, quod muro circumdati estis, Deus olim multas & magnas civitates celeri plaga evertit, & etiamnum ejusdem est potentiae. Nec exiguo nunc morbo Torunium laborat, ex iis quæ superiori tempore suscepta fuerunt, uti quidem ad nos perlatum est. Poloniæ Rex a paucis hominibus affligitur, quos ægre sustinet, quæ certe res non hominum sed Dei manu perpetratur. Atqui manifestum Prussiam Divæ Genetricis propriam esse, ac Cruciferorum Ordinem in ejus honorem institutum fuisse, id quod vos & vestri similes irritum facere frustra conamini. Neque quisquam vir bonus in animum inducere poterit, Deum matris suæ jus neglecturum, quod conservare ac tueri summo honore tenetur. Unde multo magis sperandum, causam Ordinis tandem prævalituram. Non autem hæc est sententia vel intentio literarum nostrarum, quod copiam vobis facere velimus nobiscum hisce de rebus agendi vel tractandi (procul a nobis absit,) sed quod futurum speramus, vos eam, quam antea propositam vobis conditionem incogitanter repudiastis, ultro multis aliquando precibus supplices a viris Principibus intercessionis ergo petituos &c. Scriptum Kniphovii in monte Regio feria tertia post Galli (d. 19. Octobris) anno MCCCCLVI. Ad ea nihil responderunt Gedanenses, præsertim quod prioribus literis animi sui sententiam abunde satis demonstrassent, ac isthæc præteritorum commemoratio parum ad rem præsentem facere videretur.

Supra dictum est de stipendiariis militibus Cruciferorum, qui occasione seditionum civilium pactiones de redimendis arcibus & oppidis retractare studebant: Quod etiam Ordines foederati non molestissime ferebant, quippe quibus pecunia non esset præ manu, qua primam pensionem, uti convenerat, exolverent. Verum cum ex spe stipendiariorum res non successisset, Cruciferi etiam ad exolvenda stipendia omnino essent imparati, iidem milites cum Ordinibus foederatis circa finem Octobris Mariæburgi denuo conveniunt, & novos ea de re tractatus ineunt, sic ut prima pensio viginti quinque millium aureorum statim repræsentaretur, cæteræ in diem constituerentur. Gedanenses exinde cum sibi majorem oneris partem incumbere intelligerent, & eorum quoque stipendiarii, qui Stargarti & Neoburgi in præsidio erant, iidem aliquando absolvendi essent, contributionem publicam, tam in civitate, quam in oppidis civitulanis sibi assignatis, in omnes merces terra marique importatas

Res nummaria.

tatas & exportandas indicunt: inde a civibus & extraneis, qui cum illis versabantur, præsentem pecuniam quantamcumque possunt, mutuo accipiunt ex eadem contributione resolvendam. Hæc publice sancita sunt Ordinum foederatorum suffragio & in literas relata die Simonis & Judæ, qui erat mensis Octobris vicelimus octavus, anni MCCCCLVI.

Gedanensi.

Circa idem tempus nonnulli Gedanensium absque consilio publicum in Sam-co, suo remigio (quod dici solet) ac periculo contractis aliquot navibus, scaphis, nautis & calonibus prædæ causa in Sambiam excurrunt, ducibus Heinrico Stadeni, & Michaële Ertmano, & Lochstetum ac Fischhusium delati die prima Novembris summo mane ex vicinis pagis & prædiis prædam ad naves agunt. Interim autem præfidiarii Regimontani ad tumultum & fugam agrestium exciti supervenientes, Gedanenses opprimunt ac in fugam conjiciunt. Ex quibus centum triginta cæli, viginti quinque capti, inter quos dicti Duces ambo comprehensi, cæteri ad naves elapsi sunt. Captivi omnes capite luerunt. Qui autem in navigiis manserant, vel eo evaserant, prædam ingentem, sed magno suo malo partam, domum reportarunt. Ob hanc Gedanensium irruptionem Kniphovii in monte Regio, viginti quatuor cives, nimirum decem ex Senatu & scriba civitatis, cæteri ex plebe, in suspicionem conjurationis falso vocati, mandato Ducis Saganensis & Comitum Gleichenii bonis omnibus spoliati, cum uxoribus & liberis ejecti sunt, qui ut plurimum deinceps Gedani & Elbingæ pro hospitibus recepti domicilia sua collocarunt.

Conventio

Die Dominico post Martini Ordines Prussie foederati Elbingæ conventum agentes ad expediendam pecuniam stipendiariis Cruciferorum pro oppigneratis arcibus & oppidis promissam, scito publico contributionem pecuniariam sanciverunt, quam tam Nobiles quam cives in commune conferrent, singulis civitatibus, quæ tum Regis partes sequebantur, pro rata portione certa summa adscripta, sic quidem, ut isthæ æstimatione in simplicem contributionem in universum conficerentur aureorum octoginta duo millia cum quadringentis septuaginta quinque, quorum decem millia nobilitati, reliqua civitatibus conquirenda essent. Eaque summa toties quoties ad hunc usum & cæteras belli necessitates opus foret, de integro repeteretur. Cæteris interim exactionibus, quæ ad continuandum bellum jam antea laudatæ fuerant, in suo statu permanentibus.

Legatio ad Regem.

Ex eodem conventu Ordines foederati Legatos ad Regem mittendos legunt, ex civitatibus Torunensi, Elbingensi & Gedanensi singulos. Legationis hæc erant capita: ut Rex ipsemet quantocius posset in Prussiam descenderet ad occupandam arcem Mariæburgensem, & controversias quasdam intestinas componendas: Ut Prussiam adversus hostes majori quam hætenus conatu defenderet, uti sancte quidem Ordinibus promiserat; verendum enim, ne si secus faxit, animis hominum per discordias & simultates distractis, id quod jam strenue fuisset acqui-

acquisitum, rursus turpiter amitteretur. Quod si Rex ipsemet (quod maxime petebant) advenire non possit, copias saltem aliquas mitteret, quibuscum Gubernator & Ordines arcem Mariæburgensem accuratius munire, ac in posterum fortius defendere possent: Ut Rex provideret, ne per ipsius milites stipendiarios stet, quo minus civitates ulterioris Prussie contributionem publicam communiter laudatam inferrent, si enim huic rei mora objiciatur, ad arces, uti conventum esset, eliberandas tempore pecuniam in promptu non futuram: Ut ipsemet Rex suam portionem depactæ pecuniæ absque mora ad dictam diem repræsentari curaret: Ut eo clementer animadverso, quod pleræque minorum civitatum facultatibus admodum exhaustæ sint, ad eandem virilem portionem suam de suo centum milia aureorum adjiceret: Ut quoniam præfidiarii in arce & oppido Lessino ipsimet quoque pignus vendere velint, Rex sua pecunia lueret, ac quod Ordinum facultatibus deesset, qui propriis etiam militibus permagnam adhuc summam debeant, Rex ipse præstaret: Ne Rex ulla bona in terris Prussie ulli hominum absque scitu consensuque foederatorum concederet: Ut diligenter provideret, ne ex Masovia vel aliunde ex Regno Poloniae commeatus hosti subvehatur: Et tandem ut ex proceribus quempiam ad Daniæ Regem ablegaret, & ejus Regis animum erga Prussos penitus exploraret.

Eodem anno 1456. in Livonia Promagister dicebatur Joannes Promagister Osthovius de Mengeden, qui magnum initio coëgit exercitum, ut Cruciferis Prussiensibus suppetias ferret, sed mutato non diu post consilio ad bellum intestinum descendit adversus Silvestrum Episcopum Rigensem, quem cum Coggenhusii obsedisset, paulo post arcem cum Archiepiscopo cepit, omniaque bona Archiepiscopatus & Cleri militibus diripienda præbuit, quo quidem facto, quod utique incivile & Ordini ejus minime consentaneum videbatur, apud Cruciferos Prussenses haud magnam inivit gratiam.

Anno insequenti circiter Bacchanalia Gedanum appulit Carolus An. 1457. Sueciæ Rex, tum exul, & fide publica in urbem veniens liberaliter ac honorifice fuit exceptus. Erat ipsi propositum, ut ad recuperandum regnum suum auxilio Casimiri Poloniae Regis uteretur, prout etiam Henricum Angliæ Regem & Ducem Burgundiæ Philippum de suppetiis sollicitabat, quibus etiam Gedano in hanc scribebat sententiam: Narrat initio, quam multis & gravibus injuriis, contumeliis ac damnis Daniæ Rex Christiernus ipsum & subditos ipsius per complures jam annos affecisset. Deinde graviter queritur, quod nonnulli procerum & Consiliariorum Regni Sueciæ, Archiepiscopi scilicet ac Episcopi cum eodem Christierno consilium iniissent ipsum regno pellendi & Sueciam Christierno subijciendi. Quo facto facile perspici posset, quanta damna vicinorum subditi Principum in mari & navigationis exercitio essent experturi, quod etiam Erici Regis temporibus accidisset. Quibus rebus commode nunc obviam iri posset, eo potissimum attento, quod ipsemet adhuc omnes ferme Regni munitiones ac arces in potestate haberet, easque

LIB. VI.

H h h

que

que per complures utique fideles subditos possideret. Quocirca maxime & sibi consultum, & in rem cæterorum Principum non minus existimabat, idque precibus etiam efflagitabat, ut ipsi Principes summis viribus Christiernum oppugnarent, sibi que ope & auxilio adessent: Se quoque nunc agebat cum Casimiro Poloniæ Rege consilia collaturum, & rationes eas initurum, quibus injurias tam sibi, quam illius subditis varie ac sæpius illatas aliquando tandem conjunctis viribus ulciscerentur.

Gedanenses
Suecis scri-
bunt.

Gedanenses etiam Rege postulante binas in Sueciam literas mittunt, tam ad Præsulem Upsaliensem & cæteros proceres & Ordines Regni, qui Carolo adversabantur, quam ad Episcopos Abensem & Lincolniensem ac cæteros, qui Caroli partes adhuc fovebant. In prioribus literis nunciabant, qualiter Rex fide publica Gedanum appulisset, ac honorifice a proceribus Poloniæ & Prussiæ fuisset exceptus, quibus ille scriptum quoddam totam ejus causam complectens (cujus exemplum una mittebant) exhibuisset, ac Casimiri Regis & auxilium implorasset. Ac proinde petebant, ut ipsimet prudenter perpendentes, quantum mali detrimentique, quanta Christiani sanguinis profusio ex hisce simultatibus & dissidiis intestinis consequi posset, sese ab odio erga Carolum inconsultius forte concepto recolligerent, eumque reciperent ac statui suo restituerent; eamque fidem quam ipsimet jurati dedissent, nunc demum probarent atque exolverent: præsertim quod Carolus ad cognoscendam causam suam ultro juri se submitteret, neque poenam ullam deprecaretur, si culpam ullam in se hædere compertum fuisset. Sin secus ipsi facerent, etiam atque etiam considerarent, neque factum suum Principes vicinos probaturos, neque Carolo rationes defuturas statum suum recuperandi & injurias suas ulciscendi. Atque utinam (inquiunt) Cruciferi nobis ejusmodi conditionem tulissent, qua jure nobiscum & æquis arbitris vel iudicibus agere vellent, nunquam ad hoc infelix bellum devenissemus. Iterum ac iterum diligentissimis verbis petentes, ut non tam quod semel oceperant, quam totius rei eventum perpenderent, ac a dubia belli alea animos ad meliora & pacatiora consilia reflecterent. Quod si existimarent vel per ipsorum Gedanensium vel Regis Poloniæ Procerum intercessionem, concordiae rationem aliquam inveniri posse, operam suam haud inviti pollicebantur. Scriptum hisce literis adjunctum Regis Caroli querimoniam continebat, quod is prodicione Joannis Archiepiscopi Upsalienfis primum bello petitus, deinde Stockholmiae obsessus fuisset, unde factum ut plerique ejus præfecti ab eo defecissent, ac ita tandem fuga sibi consulere coactus esset. Alteris literis eos, qui Regis adhuc partes sequebantur, monebant, ut in fide peristerent, nec ab altera factione vel minis vel blanditiis ab officio seduci se paterentur: omnino futurum confidentes, Carolo a vicinis Regibus & Principibus ad recuperandum statum suum auxilia non defutura. Scriptæ erant die Cinerum anno 1457.

Christiernus
a Suecis ac-
cessit.

Cæterum quamprimum Carolus regno excesserat, Archiepiscopus Upsalienfis & socii Christiernum Daniæ Regem evocarunt, & mox Stockholm.

Stockholmiae diademate regni Suecici coronarunt, sic ut is jam trium regnorum septentrionalium Rex nuncuparetur. Hic Christiernus jam antea anno 1449. Insulam Gotlandiam, quæ pars regni Sueciæ semper fuerat, per vim occupaverat, & Danicæ ditioni subjecerat.

Causam expellendi Carolum plerique asserunt fuisse nimiam ejus tyrannidem in opprimendis & emungendis subditis, propter quam Archiepiscopus oppressi populi ductor rebellionem concitaverit, ad arma conclamaverit, & non solum in regios præfectos, sed in ipsum quoque Regem patratae tyrannidis injuriam vindicare statuerit. Joannes Magnus scribit, Regem non ob propriam causam, sed pessimorum præfectorum flagitia periclitatum fuisse, quos habuisse refert ad omnem nequitiam audacissimos, & ad omnem virtutem resque præclaras imbecillissimos: hosque tam avare & atrociter subiectum populum oppressisse, ut is tandem coactus fuerit fidelissimam subjectionem pertinaci rebellionem commutare. Unde illud est, quod cum Carolus e regno jamjam vela facturus, a quodam ex istis præfectis interrogaretur, an quidquam in continenti neglexisset, ille suspirans responderit, neglexi profecto ante complures annos te & tui similes in furem suspendere, quod si tum fecissem, nunc quietius in tranquilla Republica remanerem. Cæterum Christiernus regno Sueciæ qualitercumque potitus nihilo melius rem gerebat, quinimo exactiones etiam acerbius exigebat, præfulem ipsum Upsaliensem carceri mancipabat, ac ut plurimum in conquirendis Caroli pecuniis laborabat: prout etiam ingentem thesaurum (ut auctor est idem Magnus) a Carolo apud fratres prædicatores & Minoritas Stockholmiae derelictum accepisse, ac septem magnis vasis inclusum in Daniam secum abduxisse dicitur.

Carolus cur
regno pul-
sus.

Vulgo autem rumor erat, Carolum maximam divitiarum partem secum in Prussiam transtulisse, & insimulabantur Gedanenses, quasi ingentis thesauri ob receptum Carolum facti fuissent participes: Quod facile credens Christiernus, in Cruciferorum quoque gratiam, Gedanenses mari hostiliter infestabat, & Regi Casimiro bellum indicebat. Senatores etiam Regni Suecici literis suis tam ad Casimirum quam ad Gedanenses perscriptis expresse Carolum, quod Regni thesauros clam abstulisset, ac Gedanenses, quod eorum partem in suam rem convertissent, criminabantur. Verum isthæc suspicio inde nata videri poterat, quod Carolus in Prussiam veniens Gedanensibus summam quindecim millium marcarum, quarum septemse marcæ argenti puri (sic enim in literas utrinque relatum est) æquivalerent, mutuam dederat, & vicissim ab ipsis hypothecæ loco Puscum arcem & oppidum, ubi ab urbanis motibus secretior cum aulæ suæ ministris libere conversaretur, ac proventus interim uteretur, acceperat. Quæ quidem pecunia nimio certe minor erat, quam ut pro Regni Suecici thesauro censeretur debuisse, & hodie Gedanenses, si isthæc hypotheca, quam deinde Carolus haud magnopere resistens hostium manibus reliquit, sibi restitueretur, nimio lubens mutuam isthanc pecuniam a se resolverent.

Theauri
Suecici.

H h h 2

Cæterum

Carolus in
regnum re-
vocatus.

Cæterum exitus harum rerum is fuit: Cum Christiernus impo-
tenter & avare nimium Suecis imperaret, atque inde omnium Ordinum
odia in se concitasset, Sueci tandem auctore Catillo Episcopo Lincopi-
ensi, qui captivi Archipræfulis nepos erat, conjuncta manu ad arma con-
currunt, ac Danicæ factionis homines commisso prælio devictos regni
finibus ejiciunt, & mox Carolum triennium jam exulem in regnum re-
vocant, quem Gedanenses navibus suis Stockholmiæ usque comitati
fuerant, qui deinde quamdiu vixit subditos suos non secus ac parens tra-
ctavit, ex malo bonum edoctus, nec ipsos vicissim secus ac filios exper-
tus fuit. De Catillo (quem diximus) Episcopo illud obiter annotare
visum fuit, quod cum Danorum insolentiam ac injurias maximopere de-
testaretur, & insuper Præfulis avi captivitatem ægerrime ferret, omnia
Pontificalia indumenta, præfente suorum Canonicorum collegio induit,
quasi rem divinam solenniter peracturus, eaque rursus & sine mora sin-
gulatim exuens & ad summum altare in templo Lincopiensi reponens,
votum vovit Deo, se non prius ea recepturum, quam oppressam patri-
am a tyrannorum servitute liberasset. Quod quidem ex eodem loco
egressus, & omnibus militaribus armis instar cataphracti equitis ad præ-
paratam militiam instructus, impigre postea præstitit. Atque hæc de
rebus Suecicis hoc loco dicta sufficiant.

Gerlacus
Ochsenwel-
ler.

Gedani interim die sexta post Dominicam Reminiscere, civis
haud postremæ auctoritatis, Gerlacus Ochsenweller, quod contra con-
ventionem publice initam literas ab hostibus accepisset, neque Magistra-
tibus exhibuisset, gladio percutitur. Atque hic factionis Coggianæ fue-
rat non postremus.

Arcium ho-
stium diffi-
ciliis redem-
ptio.

Eodem tempore vere jam ineunte, Rex Casimirus novum conscri-
psit exercitum ex Polonis, Bohemis, Moravis, Silesiis, quem in Prus-
siam duceret, loco ad delectum habendum prope Toraniam constituto.
Interim non omittebat curam, qua arces & civitates oppigneratas a Cru-
ciferorum stipendiariis redimeret, quam in rem summo studio pecuniam
comparabat; sic ut etiam Episcopi Gnesnensis, Vladislaviensis & Posna-
nienlis suppellectilem ecclesiasticam auream & argenteam suppeditarent.
Gedanenses jam antea stipendiariis istis quadraginta aureorum millia, cæ-
teri Prussiae status viginti quinque millia exolverant. Ad reliquos solu-
tionum terminos expediendos pecunia nusquam apparebat. Cum rumor
interim de novo Regis exercitu passim increbresceret, stipendiarii dubi-
um belli eventum perpendentes, ut bona cum gratia de reliquo transige-
rent, cum Regis Legatis & Gedanensibus denuo tractant. Ac ita con-
venit tandem, ut omne acceptum ex tota summa defalcari paterentur,
ad reliqua vero tres solutionum vices, utpote Bacchanaliorum, Domi-
nicæ Lætare, & paschatos dies constituerentur. Primum terminum
Rex absolvit, mutuo sumptis eam in rem in Polonia viginti quinque mil-
libus aureorum. Secundus terminus a Statibus foederatis, quod indictæ
contributiones lente admodum inferrentur, non totus expediebatur.
Ac proinde stipendiarii denuo a lege conventionis resillire satagebant, ni-
mirum

mirum ut, quod jam solutum erat (attingebat autem ferme dimidiam to-
tius summæ partem) pro nihilo haberi vellent. Actum ad extremum est
cum illis in hanc conditionem: ut reliquum secundi termini ad diem pa-
schatos dissolveretur, ultimus ad diem Pentecostes prorogaretur: si qua
die mora fieret, omne acceptum creditoribus committeretur. Ita in
supplementum secundi termini Gedanenses nomine Regis viginti unum
millia cum quingentis, & nomine foederatorum triginta novem millia
aureorum suppeditabant. Cum postrema solutionis dies instaret, Rex
Gedani tum erat, sed apparebat magna a nummis inopia, adeo, ut minus
jam de reliquo conficiendo, quam de soluto perdendo metuendum esset:
Rex spem omnem in Gedanensibus collocaverat, qui tamen continuis im-
pensis ita jam erant exhausti, ut de residuo, quod centum millia aureorum
aliquantum excurrebat, ferme desperarent. Nihilominus præsentia
Regis & belli spes eo maturius conficiendi majores addebant animos.
Ita Magistratus omnes omnino proventus intra & extra civitatem accu-
ratissime excutere, de suo quoque quantum possent Reipublicæ suppedita-
re, cives privatim pro se quisque quod uspiam esset corrogare, & quasi
ostiatim stipem colligere, sic ut matronæ etiam ac virgines ornamenta
aurea & argentea in medium conferrent. Quod deerat, partim aliun-
de vel minutatim scœnori mutuabatur a civibus, a peregrinis ac hospiti-
bus, a militibus denique, si quid superesset: partim a cæteris foederatis,
qui hætenus in mora fuerant, in supplementum majori quam antea stu-
dio conferebatur. Ita ad statum Pentecostes diem reliqua summa omnis
repræsentata, & oppigneratæ arces ac oppida restituta.

De qua conficiendæ solutionis difficultate Crantzius quanquam
in annum præcedentem refert, Wandalæ lib. 12. cap. 20. ita scriptum
reliquit. Aucta sunt in eum modum stipendia, militum scilicet Ordinis,
ut jam prompto ære exolvi non possent. Ipsam arcem primariam Ordinis
(Mariæburgum vocant) incomparabili robore & pulchritudine infi-
gnem, & quæ parem in provinciis multis creditur non habere, sedem
magni Magistri, satellites hypothecam pro stipendiis cumulatis accepere,
egresso Magistro cum fratribus, cum fluerent omnibus per ora lachry-
mæ. Aliquandiu servavere Ordini, si forte solvendæ pecuniæ viam in-
veniret. Ubi omnis expectatio vana fuit, hosti exhibuere lucendam hy-
pothecam. Rex, cum esset æris cumulati summa maxima (quadringen-
ta triginta millia Ungaricorum aureorum ferebantur) remisit illos ad
Prussiae urbes. Cives Gedanenses rati finem esse belli, si primam arcem
pars sua teneret ab hostibus, pacti sunt cum militibus, ut in tribus termi-
nis ea pecunia solveretur. Sed adjecere milites conditionem, nisi secun-
dus & tertius terminus in suo puncto servarentur, amissis quæ prius de-
dissent, irrita pacta essent. Tum vero in urbibus, præcipue Gedano,
corrota est pecunia omniquaque, & inde tertiam in primo termino per-
solverunt. Ad secundum terminum accepere mutuam pecuniam, pigno-
ra dantes, utcumque poterant eam quoque summam perfecere. Jam pe-
ne consumpta erat spes omnis ulterioris pecuniæ, cum tertius propin-
quaret dilationis terminus, & amissio priorum timebatur, nisi ille imple-
retur.

Crantzii
narratio.

retur. Singulis tum civibus perquisitis, dantur cuique de publico literæ, ut vix summa difficultate æs corrogaretur. Tam erat propinquus terminus, ut jam lætarentur sperantes milites, se priorem lucratos pecuniam, cum ecce restans summa numeratur. Jam arx, Regis imposito præsidio, extra manus erat Ordinis, quæ res summo omnes affecit dolore. Amisere ante plurimas arces cum oppidis, periire multi ex fratribus viri incomparabiles, nulla magis affecit jactura, quam ejus arcis amissio. Qui pecuniam acceperere, omiſſa militia patriam revisunt, sed ferunt ita inter alios vixisse contemptos, ut ethnici perfidique haberentur, multos ex his malo ferunt exitu periisse, quod rem Deo & hominibus peregisſent &c. Hæc Crantzius, qui quatenus ex ignoratione rerum Prussicarum interdum hallucinetur, ex iis, quæ non semel jam obiter expolita fuerunt, quilibet facile potest animadvertere.

Excursio o
lacu Habo.

Cæterum priusquam hoc negotium pecuniarium expediretur, statim post bacchanalia Gedanensium milites, qui in lacu Habo excubabant, de improvviso versus montem regium excurrentes, tabernam Haberstro prope urbem diripiunt ac incendunt, ac ibidem duas naves multis & pretiosis mercibus, & earum custodem Secretarium Ducis Saganensis intercipiunt, ac nemine resistente Gedanum perducunt.

Regis ad-
ventus.

Rex Casimirus decimo quarto post Paschatos die Gedanum venerat tribus circiter equitum millibus stipatus, Præfule Vladislaviensi & multis proceribus comitantibus, quem honorifice tum cives & eo ordine exceperunt, ut cum quingentis equis cataphractis, quatuor millibus sagittariorum, & quingentis militibus stipendiariis occurrerent, contubernia vero singula cum armis & vexillis suis peculiaribus procederent. Eodem die centum & quinquaginta scaphæ frumento onustæ, secundo flumine sub regio præsidio de vectæ Gedanum appulerunt, quod adeo gratum erat omnibus, ut certissima spes esset, hoc Rege, quamdiu tandem bellum id duraret, de re frumentaria recte prospectum iri. Die postea qui Dominicam Jubilate consequitur, Magistratus & cives Gedanenses universi, nec non Nobiles ac equites territoriorum Gedanensis, Pucensis & Dirſchavienſis Regi fidem juratam præstiterunt.

Privilegium
Gedanen-
ſium.

Exinde Rex Gedanensibus alterum principale privilegium concessit, in quo de fide, obsequiis & impensis ipsorum in recuperanda Prussia sibi præstitis luculenter testatur, ac propterea concedit illis prærogativas singulares, ratione juris maritimi ac navigationis disponendæ, ac in cæterum constituit, ut trium civitatum, ex quibus urbs tota constat, imperium & gubernatio penes unum primariæ civitatis Senatum sit: Ut omnes merces ex Polonia, Litvania & Russia, absque ullo impedimento, exoneratione vel depositione in locis aliis, recta Gedanum ad examen & probationem bonitatis devehantur: Ut nemini extraneo jus civitatis usurpare, sine ordinum consensu liceat: Ut omnium officiorum & beneficiorum tam spiritualium quam secularium, excepto templo cathedrali, auctoritas & dispositio penes civitatem sit: Ut jus habeant cives

monetam

monetam auream & argenteam cudendi: Ut Senatus quotannis octo Consulares nominet, & ex iis Burgrabium, qui vices Regias gerat, Rex designet: Ut nulla arx vel civitas circumquaque intra quintum miliare prope urbem extruatur: Denique ut nullum novum vectigal nec aqua nec terra Gedanensibus imponatur, temporibus perpetuis. Editum Gedani Dominica Cantate anno 1457.

Eodem tempore naves quædam ex Anglia Gedanum appulerunt, in quibus sartor quidam Coggianæ factionis, Michael Schmitt, qui inter cæteros seditiosos sententia lata proscriptus fuerat, deprehensus fuit. Isque ex nave educus paulo post capite mulctatur. Adeo interdum homines facinorosos divina vindicta persequitur, ut cum propter perpetrata scelera impunitatem quoquo modo nacti, aliis locis omnibus vel compluribus saltem tuto de capite esse possint, nihilominus eum ipsum locum, a quo maxime debebant abstinere, ac ubi meriti supplicii poenam certissimam sibi propositam sciunt, ultro adire non vereantur.

Michael
Schmitt.

Postquam, ut diximus, pecuniæ reliquæ solutio Cruciferorum præfidiarii probe & integre præstita fuerat, illi die secunda seriarum Pentecostalium arcem Mariæburgensem cum omni instrumento bellico vacuam tradunt ac relinquunt. Die sequenti Rex Casimirus arcis & oppidi possessionem accipit, civibus in sua verba jurejurando adactis. Deinceps etiam præfidiarii flavienses & cæteri hypothecarii excedunt, ac oppidorum & arcium possessionem Regi relinquunt, ipsi sub fide publica cum pecunia & rebus suis Prussia pacate decedunt.

His oppidis & arcibus hoc modo amissis, Cruciferi scriptum edunt satis ignominiosum in eos stipendiarios suos, qui arces & oppida vendidissent, exprobrantes ipsis perfidiam & prodicionem, eo nimirum argumento, quod ipsimet Cruciferi pro luendis pignoribus tantam æque summam iisdem solutionum diebus, uti Rex & foederati Status obtulissent: Quod maxima militum illorum pars conditionem Ordinis accepissent, iis autem a se expulsis, cæteri nihilominus in proposito semel & perperam quidem suscepto perstitissent: Quod Livoniæ Promagister per Legatos suos majorem etiam summam, quam Rex & foederati statis diebus exolvendam, vadibus quoque in majorem cautionem constituendis, obtulisset, illi vero nec diei nec horæ moram admittentes, nisi pecunia sibi præ manu repræsentaretur, conditionem omnem respuissent: Ac nihilominus deinde Regi & foederatis plusquam integrum annum in solutionem indulgissent: Quod tandem etiam ipsimet Magister magnus luculentiores longe conditiones, quam foederati unquam, præfens tulisset: Quod ingentem vim auri & argenti, signati & non signati, Stumam usque misisset, eamque illis repræsentasset, ac de residuo solvendo æque ac Rex & foederati sufficientem cautionem interpositurus fuisset. Ex quibus rebus Cruciferi abunde perspicui posse putabant, quantopere ii venditores & fidei & honori suo defuissent, qui communi hosti, quam illis, quorum stipendia merebant, arces & oppida restituere maluissent. Commemo-

Crucifero-
rum scri-
ptum in su-
os stipendi-
arios.

rabant

rabant insuper alias injurias, quibus illi cæteros Ordinis Mariami fratres, ministros ac servitores, qui cum illis simul in arcibus fuerant, affecissent, quod nimirum eos ignominiose rebus omnibus direptis expulissent, quod eos ad horas precum matutinas venientes, vestibis nudatos virgis cecidissent, lectulos eorum gladiis conscidissent, temploque nudos ejecissent, quosdam etiam noctu oppressos & duriter pulsatos in vincula coniecissent, quorum nonnulli, ut propositam necem effugerent, e fenestris semet præcipitarent: Quod Magistrum ipsum, cum penes illos esset, fidelibus ministris omnibus abactis, pro captivo secum habuissent, & in eas angustias redegissent, ut ne pedem quidem ex arce proferre auderet, nec quisquam procerum vel aliorum colloquendi causa ad ipsum admitteretur, immo omnes interminatione rapinarum, vulnere & cædium absterrentur, ut ne quidem literas ad quenquam dare, nec a quoquam recipere auderet: Ac in summa tam inhumaniter eum tractassent, ut fidei Cruciferis præstitæ penitus obliviscerentur: Quod item ipsius Magistri cubiculum aliquando noctu per vim effringere, ipsumque cum ministris trucidare voluissent, nisi facinus illud divinitus fuisset aversum: Quod contra datam fidem, tum, cum Mariæburgum Polonis & foederatis traderetur, Magistrum, adeptis etiam adversus promissum rebus & imaginibus sacris, quasi captivum secum abduxissent, & tandem non absque vitæ periculo medios inter hostes Choiniciam dimisissent: Ac in hisce rebus omnibus multifariam, juramentum, fidem & sponsiones turpiter violassent. Hæc erat ejus scripti sententia, de quo tantum commemorasse sufficiat.

Consilium tyrannicum. Inter cætera, quæ post traditionem arcis Mariæburgensis excerpientes reliquerant, inventum etiam fuit quasi consilium articulatim conscriptum, quæ scilicet ratione civitates, si pro tribunali Cæsaris causa cecidissent, in Ordinem ac potestatem redigendæ & mulctandæ, immo funditus perdendæ essent. Ubi multa congregabantur de munitionibus civitatum subvertendis, de arcibus labore & sumptu civium extruendis, ampliandis & reficiendis, de successione hæreditatum ad proximiores saltem gradus restringendis, unde quidem luculenta caducorum accessio sperari posset; de armis, tormentis & instrumento bellico civibus adimendis, de variis exactionibus ubique locorum imponendis, de triente proventuum omnium in singulis civitatibus annuatim Cruciferis exolvendo, de certa parte bonorum & fundorum civilium in censum Ordinis redigenda, de portorio civitatibus maritimis adimendo, de multis prærogativis in negotiatione & evectione mercium per ordinem usurpandis, de jurisdictione, judiciis & mulctis civitatum, pro Cruciferorum emolumento constituendis, & ut uno verbo rem totam absolvamus, de jurebus, proventibus & libertatibus civitatum simul & semel abrogandis. Ex quibus dubio procul intelligi potest, quid Cruciferi tandem molituri, & quam misera conditio Prussiæ civitatum, si res aliter cecidisset, futura fuisset. Sed tum, ut vulgo dici solet, absque hospite rationes inibantur. Quid autem mira hæc videri possunt in animis hostilibus, exacerbatis & vindictæ cupidis? cum haud raro etiam in imperiis placidis & aquis, hujus

hujus generis adultores & pravi consultores non desint, qui Principis jus & auctoritatem, sine subditorum injuriis & expilationibus conservari vel stabiliri non posse, tam impudenter quam tyrannice affirmare non vereantur.

Postquam Rex Casimirus Mariæburgum occupasset, inter alia Dirschavia Gedanensibus in compensationem tam sumptuum in eliberandis arcibus danensibus & oppidis impensorum, etiam Dirschaviense territorium cum omnibus concessa. proventibus concessit, quod ipsi viro Consulari Othoni Brambeck administrandum commiserunt. Interim copię Regiæ & Gedanensium Mewam oppidum obsidebant, nam cum milites Cruciferorum acceptis stipendiis oppido decessissent, continuo Mewenses ad Cruciferos redierant. Copię Regiæ latus oppidi terrestre corona cinxerant, Gedanenses in præterfluente Vistula naves in statione habebant. Et jam exiguo negotio oppidani eo ferme adacti fuerant, ut brevi post deditionem facturi viderentur, cum præter omnem expectationem Poloni adversus expressum Regis mandatum, & præfecti sui voluntatem & interdictum per temerariam seditionem arreptis signis obsidionem solvunt, qua de causa Antesignanus illorum Joannes Kotiwicius per regiam sententiam supplicio capitis fuit mulctatus. Et sic Gedanenses etiam recesserunt.

Circa diem Jacobi Elbingenses & Brunspergenses in lacu Habo Balgam versus excurrerunt, indeque magnam vim pecoris navibus suis in Neringam insulam transtulerunt. Quos cum Cruciferorum octo naves e vestigio persequerentur, Elbingenses, qui postremum agmen ducebant, hostium adventum maturius præsentientes instructa acie præter spem illis occurrunt, & prælio commisso mox navem unam cum quadraginta armatis submergunt, ex cæteris non pauci interfecti, & quinque fratres Ordinis cum Capitaneo Balgensi, & undequadraginta stipendiarii capti. Ægrius, quam pro numero, ferebant hanc jacturam Cruciferi, propter eos milites, quos inter fortissimos censebant, adeo ut aliorum multo plures libentius desiderassent.

Eadem æstate Gedanenses tres naves majores armis & militibus egregie instructas in mare emisserant speculatum, ne quis commeatus hostibus mari subveheretur. Hæc cum circa hoc tempus prope Bornholm insulam stationem haberent, forte fortuna inciderunt in sedecim naves ex Dania versus Livoniam vela facientes. In his vehebantur Cruciferorum auxiliares, qui vexillis statim agnitis, continuo denunciant Gedanensibus, ut sese dedant: illi deditionem obstinate recusantes defensionem parant. Confligitur acerrime a quarta hora vespertina usque ad diem rursus illucescentem, neutra parte longius pedem movente, Gedanensibus vero ab hostibus in coronæ ferme modum circumdatis. Animadvertent interim Gedanenses, a tormentis hostes non nimium instructos esse. Eo vehementius ipsi tum demum fulminare, & majoribus tormentis crebros lapides instar grandinis in confertos hostes ejaculare. Quæ res, cum ex uno tormento subinde plures lapides emissi majorem stragem ederent, non diu post ipsis victoriam, hostibus fugam conciliavit. Unam ex iis navibus tormentis oppressam Gedanenses ceperunt, cum centum quinquaginta militibus, quorum quadraginta se dediderunt, ceteri

teri obtruncati vel in mare projecti. Ex hostium parte trecenti desiderati, Gedanensium saltem duodecim, utrinque vero complures vulnerati. In ea navi, quam diximus, erant quinque Cruciferi Livonienses & classis praefectus quidam Sinbergius, qui inter deditos Gedanum fuerunt perducti.

Schippen-
buel.

Eodem tempore oppidum Schippenbuel intestino incendio ferme totum conflagravit. Qua occasione arrepta Plavenius cum militibus, qui Allensterni & Wartemburgi in praesidio erant, celeriter ad oppidum dubio procul facile occupandum. Illum autem foederatorum militum in vicinia praefectus Otho Machevitijs jam praevenerat, adductis aliquot equitum ac peditum signis, quo animadverso & conflictum formidans Plavenius retrocessit. Otho oppidum continuo restauravit, commeatu & praesidio communivit, ipse cum reliquis sexcentis militibus ad sua revertens in itinere a mille quingentis hostium ex insidiis opprimitur, cum aliquandiu fortiter dimicatum esset, donec Othonianorum ducenti essent occisi, quadraginta capti, caeteris fugam capientibus, ipse vehementer vulneratus tandem cum aliquot viris nobilibus in hostium potestatem devenit.

Otho Ma-
chewitijs
captus.

Mariaebur-
gum prodi-
tum.

Deinceps nocte, quae diem vigesimum septimum mensis Septembris consequitur, oppidum Mariaeburgum auctoribus Consule Bartholomaeo Blumen & asseclis, denuo Cruciferis proditur, & copiarum praefectus Bernardus Sonneburgius cum sexcentis equitibus clam recipitur, qui praesidiarios regios de improvviso aggressi majorem illorum partem dormientes obtruncarunt, paucis in arcem elabentibus. Arcis praefectus Ulricus Zerwonka audito tumultu cum omnia circumspiceret, animadvertit hostes occupato jam oppido etiam arci appropinquare, ubi continuo faxis, tormentis & balistis fortiter rejiciuntur. Quamprimum illucesceret, ex arce in oppidum continue fulminatur, sic ut nemo auderet in publicum prodire, nec in plateis quisquam se conspiciendum praebere, sed in aedibus parietes perforabant, ut ultro citroque commeandi facultas esset. Deinde ne ex arce opprimerentur, noctu subitario opere fossam satis latam educunt, quae arcem ab oppido dirimeret. Quo opere perfecto Sonneburgius ipso die divo Michaeli sacro, transito flumine Notogato in majorem insulam irrupit, ut vel occuparet eam vel inde optimas praedas ageret. Unus ex regiis praefectis N. Lubosewsky cum inaudisset Mariaeburgum proditum conjunctis secum Gedanensium militibus, qui Dirschaviæ in praesidio erant, arci subsidium laturus advolat. Cum in insulam devenisset, de Sonneburgio per insulanos certior factus, paulo post ipsum cum copiis in conspectu habuit. Milites ejus ut plurimum trepidabant, quod essent admodum pauci, hostes autem plures octingentis, itaque ad fugam spectantes, trans flumen remigrare satagebant. Ipse dux stricto gladio primos remorabatur, & hic consistendum inclamabat, cum ideam Gedanensibus videretur, sit militare decretum, eum qui fugeret pro hoste habendum: ita timidus animum ad sese defendendos adjiciunt, carris conjunctis subitariam munitionem construunt, sic ut

ut a tergo aggerem Vistulae pro vallo haberent. Hostes illorum paucitate contempta bis impressionem faciunt, ut carraginem perrumperent, sed fortiter a paucis propelluntur. Interveniunt interim quadringenti milites levis armaturae, quos Gedanenses Starigardo evocaverant. Hac accessione confirmati obsetli ultro jam munitionem aperiunt, & hostem invadunt; pugnatur primum acriter utrinque, nec alterutri loco cedunt, donec ipse Sonneburgius equo dejiceretur, qui quadraginta jaculis confossus sub eo conciderat. Tum paulatim hostes cedere, mox etiam fugam dare, inde Mariaeburgum & Neotychium versus properare. Initio fugae octoginta circiter caeli, Neotychii vero ducenti: Sonneburgius ipse vehementer vulneratus parum abfuit, quin vivus in potestatem veniret. Exinde Regis & Gedanensium milites Neotychium oppidum diripiunt, & arcem Mariaeburgensem inducto praesidio fortius communiunt.

Conflictus
in majore
insula.

Sonneburgius, ut hanc jacturam aliqua ratione sarciret, paucis post diebus civitates Culmam prodicione, & Ilaviam insidiis cepit. Ilavienenses praesidiarii rerum omnium securi pabulatum longius exiverant, interim hostes altera porta recepti illos redeunt non sine risu, nemine tamen laeso, excludunt. Culmae proditio toties iterata civitati exitium conflagit, cum enim postmodum a Rege per vim reciperetur, foede directa & cives facultatibus omnibus exuti fuerunt, adeo, ut ab eo tempore in hunc usque diem pristinum splendorem recuperare nequiverit, quae antehac inter primarias Prussiae civitates praecipuae auctoritatis fuerat, a qua ceterae pleraeque in causis dubiis jus petere consueverant. His rebus ad Casimirum perlatis sex millia equitum & peditum in Prussiam milit, partim ut arci Mariaeburgensi majori praesidio essent, partim ut in civitatibus, ubi illorum usus esset, disponerentur.

Culma &
Ilavia captae.

Circa diem Martini Gedanenses naves & scaphas aliquot instructas per lacum Habum Memelam Cruciferorum arcem & oppidum emisserunt, quae eo appellentes in quatuordecim Lubecensium (ut videbantur) naves inciderunt, quibus commeatus varii generis, panni, sal, butyrum, carnes, Cruciferis subvehebantur. Quibus parvo labore oppressis, quod ibi pauci in armis essent, Gedanenses octo navium illarum commeatu affatim onustas Gedanum perduxerunt, caeteras igni corruptas submerferunt. Binas etiam munitiones, quas ad Memelam ejusdem nominis fluvium tuendum Regiomontani construxerant, diruerunt & combusserunt. Captarum navium ergo male vulgo milites audiebant, quasi Lubecensibus amicis & foederatis magna vis, major injuria facta fuisset. Classarii autem rem eo colore defendebant, in navibus paucos admodum fuisse Lubecenses, & eos quidem mercenarios, maximam vero partem Danos fuisse, Prussorum & nominatim Gedanensium hostes. Et quanquam naves in vexillis Lubecensium insignia praeseferrent, non tamen esse novum, ut hostes & piratae fallendi causa alia atque alia signa usurparent. Ac ut maxime Lubecenses fuissent, nullam tamen ipsis factam injuriam, siquidem jam antea per Gedanenses praemoniti fuissent, ne suppetias hosti ferrent, neve ullum subveherent omnino commeatum.

Memela.

Ambsterodamenſes. Inter cæteros Gedanenſium adverſarios non poſtremi erant etiam Ambſterodamenſes, qui non ſolum quacunqꝛe ratione poterant ſui lucri cauſa Cruciferis commeatum ſubminiſtrarent, & portum ocluſum per vim aperire conarentur; verum etiam in Belgio Gedanenſium naves & merces ubicunqꝛe deprehenſas hoſtiliter diriperent. Qua re graviter commoti Gedanenſes par pari referebant, & quantum poſſent incommodi Ambſterodamenſibus inferre non deſiſtebant. Cæterum ne cum tota Belgica natione inimicitias ſuſcipere velle viderentur, cæteras Hollandiæ ac Selandiæ civitates maritimas hac de re faciebant certiores, iterum ac iterum hortantes, ut a commeatu Cruciferis ſubvehendo cives ſuos abſtinere juberent, neve quis poſthabita hac admonitione ſibimetipſi periculum accerſeret. Deinde Amſterodamenſes incuſabant, quod his neglectis hoſti non ſemel ſuppetias tuliffent, portus ocluſi molem violenter perrumpere conati fuiſſent, & commeatum ac militem Balgam & Memelam importaffent. Quo in factio deprehenſos aliquos levius quidem quam pro merito mulctatos: ipſos autem priori injuria non contentos, nullo juris colore, mera temeritate ac inſolentia ductos, cives, naves & merces Gedanenſium in alienis portibus ac ditionibus capere, detinere, propria auctoritate diripere, eo plane poſthabito, quicquid Sereniſſimus Poloniæ Rex ad Illuſtriſſimum Burgundiæ Ducem & ipſos etiam Ambſterodamenſes ſcripſiſſet, ac officiũ & humanitatis eos admonuiſſet. Tandem hortabantur, ut ipſæmet Ambſterodamenſibus vicinis & cognatis auctores fierent, de injuriis ſibi ſatiſfaciendi, alioquin ſemetipſos injurias ulturos & Ambſterodamenſes pro hoſtibus habituros: admonentes inſuper, ne quis alius res vel merces ſuas in illorum naves inferret, nam eodem ſe loco, quo Ambſterodamenſium, res iſtas habituros. Cæteris qui ad ſeſe commeaſſent, modo hoſtico abſtinerent, omnia amica & pacata futura pollicebantur.

An. 1458. Anni ſequentis initio trecenti Poloni ex arce Mariæburgenſi proſecti Schwezam contendebant, quos Starigardum prætergreſſos propoſiti pagum Schoritz Cruciferorum milites, centum equites & aliquot pedites cum manu ruſticanorum, quos e vicinis pagis evocaverant, e veſtigio inſequebantur. Poloni cum ſibi dimicandum eſſe viderent, triplici agmine hoſtes invadunt, primo ſtatim congreſſu quinquaginta milites occidunt, exinde cæteros in fugam conjiciunt, quos pertinaciter inſecuti, maximam eorum partem priusquam ad portam oppidi veniſſent, trucidant, tanto fervore, ut niſi nox interveniſſet, parum abſuerit, quin in iſthac trepidatione Poloni ſimul irrumperentes oppidum caperent. Cæteris atque adeo paucis elapſis, triginta capti, inter quos Cruciferi quatuor, capti etiam cives aliquot, qui hoſtibus oppidum antea prodiderant, iique publico gladio cæſi.

Die decima nona menſis Januarii circiter mille equites & plurimi pedites Cruciferorum ex ulteriori Pruſſia Mariæburgum advenerunt, ac oppidanis commeatu & munitionibus ad perferendam obſidionem abunde proſpexerunt. Paulo poſt in majorem inſulam irruerunt, & Lichtenavium

tenavium utrumque pagum majorem & minorem, cum aliis octo vicinis Inſula major devaſtata. incendiis conſumpſerunt, ſic ut tota inſula penitus devaſtata, & quicquid ſuperfuerat pecoris, jumentorum, & quarumcunqꝛe rerum, omnia abducta, corrupta vel direpta cernerentur. Quibus perpetratis poſt biduum Mariæburgo verſus ulteriorem Pruſſiam remearunt, ſed in itinere multi militum male veſtiti frigore, quod intenſiſſimum erat, perierunt.

Poſtero, quo illi diſceſſerant, die, ſub noctem duo Cruciferorum Capitanei Georgius Reke & Tidenmannus Dunenſis cum ſeptuaginta militibus Mariæburgo egreſſi molendinum in vicinia modico præſidio munitum, quod cujuſdam nobilis Gonnicii a partibus foederatorum ſtantis proprium erat, improviſo occupant, ſed inſeſci prorsus incepto. Gonnicius enim cum equitibus quadraginta ſubito ſupervenientiſ Tidenmannum & majorem militum partem, dum ſibi fuga conſulere volunt, in paludem glacie congelatam compulſit, ubi fracta glacie ad unum omnes miſere perierunt. Alter Capitaneus & viginti quatuor milites capti ſunt, paucis admodum elapſis. Die vicetiſima ſecunda menſis Martii milites Cruciferorum ex Neomarco & Leſſo oppidis egreſſi Dobrinenſem agrum Dobrinum invaſerunt, & circiter quadraginta pagis direptis ac incendio conſumptis, magnam vim pecorum abegerunt. Quo tempore Culmenſes etiam erumpentes ſuburbium Torunenſe apud divorum Georgii & Laurentii Suburbium Torunenſe. exuſſerunt.

Inter hoſce tam varios tumultus bellicos nihil moleſtius erat Gedanenſium rebus, quam quod præter inteſtinum hoc mahum etiam cum Chriſtierno Rege Danorum, qui tum quoque poſt Caroli fugam Suecis qualitercunqꝛe imperabat, decertare cogebantur, ac inde quo minus mari libere uterentur, prohibebantur. Multum quidem impenderunt operæ penes Regni Suecici proceres ac Ordines, ut inter Caſimirum & Chriſtiernum pax quoquo modo conciliaretur, vel ſaltem ad inducias controverſia redigeretur. Verum id fruſtra fuit. Quamprimum igitur mare coepit eſſe navigabile, Gedanenſes naves unam & viginti partim onerarias, partim celoces & myoparones varii generis armant & in mare emittunt, ad reprimendos & intercipiendos hoſtes ipſorum cum navibus & rebus, nominatim Danos & Cruciferos eorumque ſocios, aſſeclas & auxiliares, nec minus eos, qui portibus hoſtium uterentur, quive quovis modo commeatum vel arma hoſtibus ſuggererent, ope vel auxilio juvarent. Ea tamen lege, ut hiſce navibus præſecti neque foederatos Anſeaticos, neque alios amicos, neque ſubditos etiam trium regnorum ſeptentrionalium, qui quidem pacate portum Gedanenſem peterent, vel inde exirent, ac ultro citroque commerciorum cauſa commearent, aſſiſgerent, detinerent, vel damno quolibet aſſicerent. Nominatim illud etiam mandatis erat adjectum, ut, ſi quam navem Danicam vel Ambſterodamenſem clariſſarii interceptiſſent, ne eam vel merces in eam illatas in mari diriperent, alienarent, vel prædæ haberent, ſed legitimæ cognitioni reſervarent, eam potiſſimum ob cauſam, ut, ſi quæ res vel merces amico-

amicorum in iis navibus deprehensæ fuissent, eæ dominis pro jure amicitiae restituerentur. Mandatum itidem, ut merces hostibus & asseclis ereptæ in civitatem importarentur, & triduo verum exponerentur particulatim distrahendæ, nec ante in assem vel per aversionem venderentur, utque captivi omnes arbitrio Magistratus reservarentur. Ejusmodi hujus expeditionis maritimæ leges fuisse reperiuntur.

Supra dictum est de sedecim navibus Lubecensium, per Gedanensium emissarios interceptis. Id factum adeo ægre ferebant Lubecenses, ut admonitionem quoque Gedanensium, qua sibi a malo illos cavere debere significarant, qui hostibus ipsorum suppetias tulissent, vel commeatum supportassent, in eum finem accipere velle viderentur, quasi ipsis hostilia fuissent denunciata. Improbabant Gedanensium etiam inceptum, quod non satis sibi putarent cum Danis simul & Cruciferis bello decertare, ni insuper etiam mare infestum haberent. Commemorabant injurias civium suorum, quibus in Cruciferorum (cum quibus illi pacem & amicitiam colerent) portubus, Balga & Memela, naves & merces ereptæ, ac partim igne consumptæ, partim in alios usus abductæ fuissent. Addebant illud etiam, tum, cum ipsi bellum gererent cum Hollandis, Anglis & Danis, Gedanenses interim noluisse commercii istorum abstinere, quinimmo mercium suarum, quas tum amisissent, restitutionem a Lubecensibus efflagitasse & obtinuisse. Existimantes nunc etiam in simili causa damna civibus suis illata ex æquo & bono refarciri, & in posterum injuriarum finem fieri debere. Ad eas literas Gedanenses communicato cum foederatis consilio ita respondent, ut primum animi sententiam declararent, quonam isthæc admonitio pertinuisset, non ad hostilitatis significationem, sed ut ii, qui suppetias hostibus ferre consuevisent, incepto desisterent, & a malo sibi caverent, utpote quorum facto & bellum prorogaretur, & hosti commeatus suppeteret, & Prussorum rebus ac fortunis maxime noceretur. Etenim (inquiunt) a vobismet ipsis exemplum capite, si vobis cum hoste potentiore bellum intercedat, cui gerendo vires vix sufficerent, etiam amici vestri naves, militem, commeatum, cum vestro summo detrimento suggerant, quo animo sitis hoc amicitiae genus laturo? & an non id incommodum summis viribus a vobis averfuri, & ejusmodi amicis malum, quantum possitis, daturi? Quod ipso facto non semel demonstrastis. Meministis dubio procul in bello civitatum Vandalicarum cum Danis gesto nos similiter a vobis monitos fuisse, uti nunc vos monuimus. Quod ita, uti amicos decet, accepimus, interdiximus civibus nostris, ut ab hostium vestrorum portubus & commerciis abstinerent. Qui secus fecerunt, deprehensi navibus, fortunis, & corpore factum luerunt. Ac quod magis est, cum inter cætera publice significassetis iis, qui ad vos & focios navigare, & cum iis commercia exercere vellent, accessum & discessum liberum & securum præstitum iri, tantum abest, ut nostrates indemnes præstarentur, ut etiam a vestratibus ipsis non in mari solum, sed etiam in hujus pene civitatis conspectu ante ostium fluminis naves & merces nostratium invaderentur ac hostiliter diriperentur. Proinde, quod jam ad vestrates attinet, in portubus

Lubecensi-
um exposu-
latio.

Gedanensi-
um respon-
sio.

tubus Cruciferorum interceptos, si factum id vestratibus molestum est, a nostratibus certe, vel vobis ipsis arbitris, peccatum esse non existimamus, quod eos vestro ipsorum exemplo hostium numero habuerimus, qui sæpius admoniti commeatum hostibus suppeditare non desierunt, atque adeo in navibus suis hostes transportarunt. Quod etiam scribitis, nostrates in Danicis & Anglicis bellis mercium suarum restitutionem obtinuisse, equidem nihil nobis istorum constat, unico saltem excepto, quem in mari captum, cum non ad hostes vestros, sed in Flandriam navigare vellet, deinde restitutum meminimus. Ad expeditionem nostram maritimam quod attinet, uti eam inviti suscipimus, ita tam gravibus impensis supersedere malleus. Verum cum non minus ab aliis, qui hostem in nos armant, quam ab hoste ipso cavere cogamur, eo jure nos uti, quod omnibus ratio naturalis indulget, pro rerum nostrarum tutela non invidēbitis.

Die duodecima mensis Aprilis naves aliquot Elbinga & Brunspergo exierunt, quæ mercatorum onerarias in mare usque comitarentur, in Habo lacu tum temporis excubabant, cum quibusdam navibus & scaphis milites Cruciferorum haud magno numero, qui cum illis congressi paucis quibusdam cæsis, quinquaginta duos in hostium potestate reliquerunt. Cæteris fugam capessentibus onerariæ naves citra impedimentum in mare enavigarunt.

Conflictus
in Habo.

Circa idem tempus Mariæburgenses oppidani Gedanensium navem quampiam cum viginti quatuor militibus in fluvio Nogato intercepterunt, cum navis præfectus fortissime resistens ab hostium multitudine tandem adeo esset vulneratus, ut viribus destitueretur. Neque multo post milites Mewenses expediti in fluvio Vistula octo scaphas Gedanensium detinuerunt, quæ Torunii frumento, lardo, cupro, & varii generis commeatu onustæ fuerant, magno quidem cum hostium commodo, qui tum ab omni ferme commeatu admodum erant imparati. Scaphas vacuas Elbingenses adverso Nogato enavigantes receperunt. Eodem tempore Henricus Plavenius, qui Commandator Elbingensis fuerat, & Baro Blanckenstenius oppidum Welaviam obsidione cinxerunt, & jam castra vallo communiverant, spe oppidi capiendi. Verum Samlandenses, qui a foederatis stabant, auxilio venerunt oppidanis, & hostem, priusquam ad arma venire poterat, castris exutum in fugam conjecerunt, trecentis per tumultum eum interfectis. Pridie Pentecostes Magister ipsemet ac Henricus Plavenius cum sexcentis equitibus & quadringentis peditibus Mariæburgum advenientes prope oppidum castris locum ceperunt, & postquam oppidanis de commeatu & præsidio prospexissent, arcis oppugnationem tentare coeperunt. Verum Gonnicius, qui molendinum tenebat, & opere ac præsidio egregie muniverat, crebris excursionibus illos divexabat, ut quoquo modo ad pugnam eliceret, & hanc occasionem milites in arce intenti expectabant. Cruciferi autem quod sedendo quam pugnando, si fors ita ferret, rem obtinere mallerent, certamen detrectabant. Ibi tum ille factus animosior ultro oppugnatum venire,

Varia ex-
cursionēs.

Welavia
tentatur.

Mariæburgi
arx tentatur.

venire, & quaquam poterat incommodis eos afficere, cum interim etiam ex arce tormentis subinde affligerentur, adeo, ut cum haud mediocri militum suorum jactura, octavo, postquam advenerant, die, re infecta discederent.

Lubecenses
pacem ten-
tant.

Interim Lubecenses, quorum plurimum intererat, ut navigatio per Daniam esset quam liberrima, omnem operam dabant, si quo pacto inter duos Reges Danum & Polonum pax conciliari vel saltem induciæ constitui possent. Eamque ad rem commodius perficiendam adhibebant huic consilio Adolphum Sleswici Ducem, qui & jure cognationis apud Casimirum plurimum posse videbatur, & auctoritate apud Christianum patrum permultum pollebat. Gedanenses etiam a Lubecensibus requisiti idem sentiebant, modo interim a suppetiis & comneatu Cruciferis subvehendo abstinere. Rebus ultro citroque communicatis dies Stockholmiæ indicitur, & utrobique publica fide cavetur. Nomine Poloniæ Regis & Prussiæ foederatorum Legati mittuntur Reinholdus Nidderhovius Consul & Bernardus Pawest Senator Gedanensis, qui cum septem navibus egregie instructis in Sueciam transfretarunt. Aderant ibidem Intercessores Dux Sleswicensis & Lubecensium Legati. Cum ad colloquium primo ventum esset, nullus harum rerum exitus inveniri potuit, eo maxime obstante, quod Daniæ Rex, sive certa pax, sive saltem induciæ constituerentur, Cruciferos simul comprehendi volebat, quod Poloni & Prussi penitus recusabant. Inter cætera, quæ ultro citroque non satis interdum amice referebantur, Nidderhovius Christierno exprobraverat, quod Poloniæ Regem & ejus subditos bello lacezivisset, priusquam id denunciaret, idque haud regio more factum assererat. Ibi tum Rex animi impotentia victus non satis considerate præter omnium, qui aderant, expectationem in hæc verba prorupit. Si vobis bellum antea non denunciavi, at jam ratione trium regnorum meorum Poloniæ Regi omnibusque provinciis, ac nominatim Prussis & Gedanensibus respectu Cruciferorum denuncio, tamdiu quoad illos pro legitimis Dominis suis recipiant. Ego vero (inquit pari fiducia Nidderhovius) ea potestate, qua nunc fungor, nomine Clementissimi Domini mei Poloniæ Regis, ejusque provinciarum, & nominatim Prussorum & Gedanensium, Majestati Tuæ omnibusque regnis & subditis ejus itidem bellum renuncio, nec unquam tamdiu vivi & superstites eritis, donec nos tyrannos istos Cruciferos pro Dominis recipiamus. Sic abrupta præter spem omni actione Nidderhovius confurgens ad naves suas contendit, vela explicare jubet, & adspirante vento secundo pridie Joannis Baptistæ Gedanum revertitur. Comitabantur eum nihilominus cum tribus myoparonibus Legati Lubecensium, & tres equites Suecici, quibus ille publica fide caverat. Hi variis modis rem denuo tractabant, nec quidquam intentatum relinquerebant, an qualiscunque pax inter Cruciferos & Prussos coiri posset, verum ea res plane rejecta fuit, nec enim Prussi Cruciferorum ullam mentionem fieri patiebantur. Petierunt tandem, ut bona cum pace liceret ipsis ad Magistrum comneare, si forte ejus ipsius indicio aliquod conventionis remedium posset inveniri. Quo concessio Fischhufii Magistrum adierunt.

Rex & Nid-
derhovius
invicem bel-
lum indi-
cunt.

adierunt. Multis ibi secreto actis Gedanum reversi illud solum publice retulerunt, spem sibi factam brevi de induciis inter utrumque Regem diem iri constitutum. Exinde Gedanensibus cura major accessit expeditionis continuandæ. Itaque prioribus navibus duodecim adjiciunt milite, comneatu & tormentis instructas. Deinde vicino territorio Derlaviensi accuratius prospicere volentes, viros nobiles & rei militaris peritos, Ludovicum Mortangium & Jacobum Zanum in annum proximum cum centum equitibus stipendio conduxerunt; ita quidem, ut totum illud territorium eorum fidei committerent, & in equos singulos septimanis singulis semissem aurei Rhenani solverent. Sed si quid aliunde vel a Rege vel Ordinibus foederatis communiter ipsis deberetur, id in hanc rationem minime deveniret. Quicquid autem damni ab hostibus perpeffuri essent, quoad civitatis stipendia mererent, ex æquo & bono refarciretur. Quemcunque vero Gedanenses ipsis summi Ducis loco præficerent, ei dicto audientes essent. Et quæcunque arces vel oppida eorum fidei committerentur, ea Gedanensibus quancuncque jubentibus bona fide restituerent.

Gedanensi-
um cura.

Post diem Joannis milites Regii, qui Mariæburgensem arcem tenebant, cum per speculatores accepissent, oppidanos prædatum enavigasse, iisdem revertentibus in fluvio Nogato insidias locant, & de improviso oppressis viginti septem naves & scaphas comneatu & præda onustas eripiunt, ac inter illos cives quadraginta tres & septuaginta milites partim interficiunt partim captivos secum abducunt.

Mariæbur-
gensis præ-
sidiarii.

Die quarta decima mensis Julii Rex Casimirus cum viginti millibus militum & sexcentis Tartaris ex Polonia in Prussiam venit, quem major Polonorum exercitus sequebatur. Primo adventu Papoviam arcem obsedit, quam non ita pridem hostes ex insidiis occupaverant, unde Torunensem agrum vehementer infestabant. Arx erat insigni opere munita, neque videbatur absque ingenti jactura & cæde capi posse. Verum antesignani cum calonibus & Tartaris adeo cupidi erant hostilis virtutis periclitandæ, ut suo exemplo totum exercitum ad oppugnationem pertraherent. Itaque omni ex parte ingens multitudo pariter invadit, quæ a paucis præsidiariis haudquaquam sustineri poterat, eoque impetu arx capta. Hostes mox sese dedunt, ab exercitus Præfecto Petro Samotulio in gratiam recepti, ne ab irata multitudine violarentur, minori porta a castris averfa dimittuntur. Cæterum parum absuit, quin in ipsum Samotulium furor verteretur. Exinde fremitus adversus Regem & Proceres fuit, cum propter emissos hostes, tum quod Proceres nonnulli per ministros suos cellas arcis comneatu & facultatibus refectas, occupant, milites autem prædam sibi, qui arcem cepissent, deberi contendebant. Quare, quod fieri solet, cum id, quod obtinere nequeas, alteri etiam invidas, subjecto igni a furente multitudine arx tota cum omni copia & compluribus satellitibus Procerum, qui cellis & prædæ pertinacius incubabant, conflagravit, muri deinde, ne ab hostibus arx instauraretur, diruti ac solo æquati. Triduo ibi stativa sunt habita. Inde

Papovia
capta.

LIB. VI.

K k k

ad

Mariburgum ob-
sidetur.

ad Culmam castra mota, quam oppugnare tum quidem Ducibus exercitus, quod eo undique hostium copiae confluerant, & major erat cura Mariburgensis oppidi recipiendi, ex usu non videbatur. Itaque Mariburgum exercitus ductus. Quod cum animadverteret Sonneburgius Culmae praefectus, nocturno itinere per viarum compendia cum expeditiori equitatu copias Regias antevertere constituit, sed a via semel aberrans totam eam noctem alioquin tenebrosam frustra obequitavit. Orto die ubi se in hostium milites animadvertit incidisse, comites fuga sibi quemcunque consulere iussit. Dissipatos Regii infecuti non levi strage affecerunt, multis caesis captisque. Sonneburgius ipse eo die quindecim milliarium itinere confecto aegre evasit rebus omnibus amissis. Exinde Mariburgo copiae quadraginta millium admotae, sed neque vallum ductum neque irruptio tentata fuit. Ideo quod Ungarus quidam ex Proceribus Janus Iskra Regem assidue spe pacificationis ludificabat, promittens brevi futurum, ut Mariburgenses ultro se dederent, & ipse Rex majori cum commodo exercitum in Ungariam adduceret, & regnum haereditarium conjugis suae, utpote defuncti Regis Ladislai sororis, & Alberti Regis filiae occuparet, eoque jure Matthiam Corvinum excluderet. Sed quis horum consiliorum fuerit exitus, Ungaricarum rerum commentarii copiosius demonstrant.

Neoburgum proditum.

Interim dum ad Mariburgum desideretur, praesidarii Cruciferorum Culmenses & Mewenses Neoburgum proditione capiunt. Oppidum tenebant Gedanenses, eique praefecerant milites duce Heinricho Stadeni Senatore, viro alioquin honestae conversationis. Is cum Neoburgenses de praesidio multoties conquererentur, idque deduci peterent, spondentes semetipsos oppidum probe defensores, tandem assiduus illorum querelis commotus absque consensu tamen Senatus Gedanensis praesidium eduxit, quo una porta egresso, altera Cruciferorum milites, qui in vicino latitabant, recipiuntur. Nec deerant, qui tum ea ex compacto gesta suspicarentur. Stadeni ipse deinceps Gedanum non rediit, sed in monte Regio domicilium sibi optavit.

Induciae Danicae.

Supra dictum est, quantopere Lubecenses elaboraverint, ut inter duos Reges Danum & Polonum induciae constituerentur, quod initio quidem frustra tentatum fuit, deinde tamen eo usque obtinuerunt, ut a die Pantaleonis usque ad Bartholomaei anni sequentis inducias utrinque paciscerentur, ea lege, ne interim alter alterius hostes adjuvaret, ac ut deinceps perpetuae pacis aliqua posset iniri ratio, placuit arbitros designari, qui ad Calendas Maji Lubecae convenirent, & de rei summa concilianda tractarent. Et Danicae quidem Rex arbitros ex sua parte constituit Adolphum Schleswici Ducem & Lubecenses, Poloniae Rex cum Gedanensibus & Elbingensibus, duas ex his civitatibus, Rostochium, Wismariam, Stralsundum, Gripswaldum & Stetinum, ad constituendum diem repraesentandas. Hi quatuor arbitri de rebus omnibus controversis deque damnis cognoscerent ac pacem quoquo modo conciliarent, si convenire non queant, superiorem arbitrum eo ipso in loco communi

muni consilio deligerent, & eas pacis rationes inirent, quibus subditi Regis Poloniae in tribus regnis septentrionalibus secundum vetera privilegia, ac itidem subditi Danici in Poloniae regno, uti antiquitus consueverunt, cum rebus suis ultro citroque commeari ac libere passim conversari possent.

Eadem aestate, mense Augusto, durantibus hisce induciis nautae quidam Gedanensis Joannes Weinricus, qui insigniorem navem & in ea magnam vim mercium pretiosarum vehebat, per fauces freti Danici in plagam occidentalem enavigaturus in ipso mari Balthico circumventus ac interceptus fuit per duos celebres piratas, qui totam eam aestatem grassati fuerant, & praedas passim egerant. Hi erant Jonas Matzken Danus & Joannes Heinrichi Suecus ex nobilibus familiis, qui suo Marte absque aliquo Regis auctoramento piraticam exercebant. Ea res Gedanum nunciata omnium animos commovit: Itaque naves, quae jam antea in eum usum instructae erant, continuo emittuntur. Piratae infra Bornholmum insulam deprehensi, ubi itidem navem Lubecensem oppugnabant. Eam conspectis Gedanensibus omittunt, & ad pugnam se parant. Erant illis duo myoparones ad vim vel inferendam vel propulandam fortiter instructi. Habebant etiam secum navem Weinrici paulo ante captam, sed praeter calones & nautarum pueros nullo praesidio magnopere communitam, itaque primo impetu facile fuit recepta. Adversus myoparones vero tanto cum impetu & alacritate Gedanenses irruerunt, ut initio conflictus complures piratae tormentorum violentia fuerint confecti, plurimi etiam vulnerati. Ubi propius ad manus ventum est, & Gedanenses injectis harpagonibus naves conjungere coeperunt, nec ulla fugae spes apparuit, non tantum animi fuit piratis, numero quoque jam inferioribus, ut Martem amplius periclitari, vel honeste potius occumbere, quam ignominiose mori mallent, sed quotcumque superfuissent ultro in potestatem se dediderunt. Sic cum suis Myoparonibus & navibus raptis octavo die mensis Septembris Gedanum perducti sunt, & sexto die post ambo Capitanei cum septuaginta quinque sociis gladio caesi, & capita secundum littus exempli causa palis praefixa. Caeteri inermes post praestitam juratoriam cautionem dimissi.

Piratae gladio caesi.

Interim frustra Mariburgum obsidebatur, dum Rex vana spe Mariburgi pacis conciliandae ab hostibus eluditur. Et jam in duos menses extracta erat obsidio, cum ingruente autumnus, foetore & pabuli victusque inopia regius exercitus ita coepit affligi, ut octingenti homines, equorum autem septem millia fame & peste brevi interirent. Eam ob rem fremere multitudo, & facto agmine ad Regis tentorium orare, ut vi se oppidum non munitissimum capere pateretur, aut vero obsidionem solveret, cum utrumque suavis Procerum quorundam negaretur, negligentius omnes munera belli obipant, solutaque disciplina neque custodias & excubias servabant. Crevit inde hostibus audacia, ita ut illi erumpentes levibus incommodis Polonos afficerent. Inde coorta major indignatio, quam auxit clamor hostium, auro se redemisse ne oppugnarentur e moenibus

obsidio soluta.

vociferantium. Et sane deprehensi sunt nonnulli noctu ad oppidum cum mandatis quorundam Procerum comineantes. In primis autem, ut Cromerus scribit, Joannes Brezius Procancellarius eam infamiam vulgo sustinuit, & ni fuga se subduxisset, violatus esset a concitata multitudine. Ita Rex Mariæburgo Torunium profectus est, ubi ipso die Dionysii induciæ cum hostibus viginti mensium confectæ sunt, ea conditione, ut intra id tempus octo utrinque arbitri pacis apud Culmam convenirent, inter quos si res confici non posset, ut Alberti Ducis Austriæ summum esset arbitrium: interim autem oppidum Mariæburgense Jonas Iskra Bohemus sequester obtineret, ac utri parti adjudicaretur id traderet, aut, si infecta pace discederetur, Cruciferis restitueret. Dum autem hæc sunt, universa nobilitas moræ longioris impatiens injussu Regio domos discessit. Quocirca Rex etiam suscito in præfecturam Mariæburgensem pro Ciervouca Sciborio Chelmio, discedentem exercitum sequi coactus est, nequicquam retinentibus Prussis, & inprimis Gedanensibus, qui ei in quatuor millia militum, si apud Mariæburgum manere vellet, stipendium pollicebantur. Sed uxoris desiderium Regi fuit antiquius, quæ quidem per eos dies ad quintum nonas Octobres Casimirum filium pepererat, quæ causa fuit Regi eo magis Cracoviam properandi.

Induciæ
ruptæ.

Induciis, quas constitutas paulo ante diximus, non magni pensis, cum jam exercitus Polonicus decessisset, prædialiarii milites arcis Mariæburgensis captata occasione erumpunt, & Cruciferorum subditis in fluvio Nogato naves duas vi armata eripiunt, aliquot etiam oppidanos ex superiori arcis loco tormentis interficiunt. Eaque causa fuit, ut Cruciferorum milites Mewenses & Neoburgenses par pari referentes, Gedanensium, Torunensium & Masoviorum novem scaphas frumento, & mercibus aliis onustas & quinquaginta rates lignorum subvectrices in Istula caperent ac diriperent. Die deinde Dominica, quæ Martini diem subsequabatur, quadraginta pedites & quindecim equites Mewa summo diluculo egressi villam Gedanensium Rostaw irrumpunt, expoliant, prætorum vicinam cum quatuor colonis captivum abducunt. Quo confestim comperto coloni Prustenses & Zipelaviani e vestigio prædones insequuntur, Langenawii vero eosdem prævertunt, & pontem apud molendinum Ruschimensis, qua transendum erat, interrumpunt, & sic hostes in medio comprehensi ad unum omnes interficiuntur, præda omni recepta, tribus saltem equitibus, fortuna cæteris meliore, per fluvii vortices elapsis.

An. 1459. Anno novo ineunte Rex Casimirus generalem Regni conventum Comitum Petricoviarum habuit, ubi tandem de bello vel pace cum Cruciferis consulti-
tricoviensis. tatio definiretur. Multos Procerum Polonorum belli tam diuturni jam pridem tædebat, ideoque omnia segnius administrabantur, quæ diligentius agi res ipsa desiderabat. Multi Cruciferorum donis, pecuniis vel magnificis pollicitationibus inducti putabantur, ut auctores essent a bello deinceps abstinendo. Unde passim rumor increbuerat, Cruciferos hisce condi-

conditionibus pacem facere velle, ut centum millia florenorum impensæ bellere nomine Regi numerarent, viginti milium tributum quotannis penderent, duo vexilla auxiliaria ad quodvis bellum mitterent, & ut singuli Magistri in Regis verba jurarent: Prussiam vero cunctam sibi haberent iisdem finibus, quibus ante id bellum habuissent. Probabat magna pars Polonici Senatus has condiciones, sed Prussorum Legati commodum advenientes orabant Regem & Senatum, ne se in fidem susceptos immanibus Cruciferis ad exquisitos cruciatus & in teterrimam servitutem proderent: Elbingæ se conventum egisse, novoque sese federe obstrinxisse, extrema omnia pati malle, priusquam in Cruciferorum impotentiam dominorum potestatem redirent. Erant & in Senatu Regio, qui censerent non ex fide atque dignitate Regis & Polonica nationis fore, socios deferere, suæque olim amissa nuperque recuperata rursus prodere aut vendere. Non diuturnam pacem eo pretio redimî, sed perpetuorum hostium vires resciri ac opes augeri. Nec ignotum esse ex superiorum temporum actis, qua fide temper ferme pacta & pacem perpetuam servaverint, quam sepius pro libitu raperint ac violaverint. Ita decretum tandem, Prussos non esse deferendos vel prodendos. Exinde nova expeditio in Prussiam indicta, & auxilium pecuniarium eam in rem laudatum. Sed hæc omnia tam oscitanter & frigide gerebantur, ut nisi ipsimet Prussi prædialia sibi ex re præsentis comparassent, & nisi hostibus in auxilium extraneis parum spei repositum fuisset, haud dubie bellum istud tandiu minime durasset, sed Poloni Prussiam minore aliquanto labore, quam pridem receperant, brevi rursus amisissent.

Eodem tempore Clerus & nobilitas Osiliensis (Insulani ii sunt ad Osilienses. Livonice confines) missis Gedanum Internunciis vehementer conquirebantur de clallariis militibus, qui præterito autumno in insulam irruptionem fecissent ac prædas abegissent, cum ipsimet cuperent amicitiam cum Gedanensibus colere, & ab ipsis omnia pacata vicissim expectare. Quibus Gedanenses respondebant, negari non posse, quin Osiliensium insula ad ditionem & imperium Cruciferorum pertineat, a quibus cum cotidie non nisi hostilia experiantur, recte & jure belli clallarios suos fecisse videri, qui hostium subditis quoquo modo nocere studuissent. Præterea se compertum habere, Jodoco Cruciferorum procuratori in Curia Romana Episcoporum insula non ita pridem beneficii loco concessum esse, qui cum antehac Gedanensibus exitium machinatus fuisset, & nunc etiam machinari non desinat, non posse non pro hoste ipsum haberi. Compertum etiam esse Sonneburgium hostem suum in isthac insula possessiones quasdam sibi comparasse, in quas impressionis initium factum esse pergratum sibi accidisse. Cæterum quandoquidem induciæ denuo constitutæ sint inter Poloniæ Regem ac Cruciferos & eorum subditos usque ad diem Margaretæ, quantumvis eæ jam per Cruciferos violatæ sint, tamen se tempus istud pacatum ipsis præbituros, nec de cætero, quantum fieri posset, benevolentiam omnem præcidere.

Carolus Sueciæ Rex, quem regno pulsum supra diximus, tum Carolus Rex
temporis adhuc Puscum obtinebat, quindecim millibus marcarum Prus- Sueciæ.
ficarum
K k k 3

ficarum ipsi per Gedanenses oppigneratum. Id vero videbatur Daniæ Regi pactis induciis nequaquam convenire, quod scilicet Gedanenses ipsius hosti receptaculum præberent, præsertim quem res novas moliri & clandestina consilia in Sueciæ regno agitare insimulabat, arces etiam aliquot, inter quas præcipue Wiburgum per emissarios & conjuratos suos occupasse assererat, & eam ob causam vehementer & acriter cum Gedanensibus per literas expostulabat. Illi autem ita rescribebant, ut & sese & Regem Carolum omni ea suspicione prorsus vacuos esse demonstrarent. Nam cum Carolo primum Christierni literas ostendissent, ille sancte affirmaverat, quod harum induciarum tempore, nullum nuncium nullasque literas in Sueciam misisset, nec ulla consilia promissioni suæ contraria suscepisset, nec missurus nec suscepturus esset, quamdiu cum Gedanensibus futurus, & isthæc induciæ duraturæ sint. Proditionem arcis Wiburgensis asseverabat sibi penitus ignotam fuisse, nec ad se quidquam pertinere, nunc audivisse saltem ipsius Christierni milites arcem eam prodidisse vel abalienasse, nullo ipsius Caroli commodo vel adjumento. Cumque interim complures ex Suecia advenissent, qui hoc ipsum affirmarent, eo magis Christierno Gedanenses calumnias ejus exprobrabant, & ipso facto ostendebant, ex sua parte nihil adversus induciarum fidem fuisse commissum.

Tractatio
de pace.

Crucifero-
rum calu-
mnia.

Induciis inter Casimirum & Cruciferos cautum illud erat, ut octoni arbitri delecti Culmam convenirent, & de pace coeunda tractationem susciperent. Casimirus suos Niessoviam usque miserat, quibus Gedanenses adjunxerunt Hermannum Stargardum, Joachimum von der Beck Consules, & Joannem Lindavium Secretarium. Hi Culmam propius accedere non audebant, quoniam de securitate non satis sibi cautum arbitrabantur, & ibi nec apparatus nec commeatus quicquam esse audiebant. Cruciferorum etiam arbitri, inter quos præcipuas agebant partes Dux Palatinus Rheni, Dux Saxoniae, & Marchio Brandenburgicus, non alio loco, quam Culmæ convenire tractareque volebant, sic ut tota res ob loci incommoditatem in cassum recideret. Nec aliquin sane Cruciferi inducias tantopere curabant, quin occasione quacunque data Regiis & foederatis incommodarent. Nec eo contenti foederatos ac præcæteris nominatim Gedanenses ad externos Reges, Principes ac civitates per calumniam deferebant, quasi illi pacem fregissent & inducias violassent, unde neque sese ullo juris vinculo teneri potuisse, quo minus & ipsi par hostibus referrent. Quæ quidem eo spectabant, ut Danus & alii in Gedanenses eo magis concitarentur, ad eosdem infestandos ac naves & merces eorundem detinendas ac violandas. Qua re vehementer illi commoti ad Daniæ Regem & Principes ac civitates maritimas sui purgandi causa scribunt, ac Cruciferis perfidiam & malignitatem acerbè exprobrant, pluribusque verbis exaggerant, qualiter Cruciferi fidei & honoris immemores, inducias solenniter sancteque pactas maligne violassent, Regis Poloni subditos terra marique privatim & publice per summam perfidiam invalissent, crudeliter spoliassent, excruciasent, ac immaniter trucidassent. Hæc (inquiunt) minime nobis expectanda pu-

tavimus

tavimus ab iis, qui fidem adeo sancte polliciti fuerant, immo quorum omnis vita & religio a fide pendere debebat. Etenim si illud nobis prius exploratum fuisset, iisdem nos remediis defendere & vim vi repellere poteramus. Sub specie vero pacis & induciarum quempiam, qui alterius fidem sequitur, circumveniri, nimis quam hostile videtur. Orabant tandem, ne quis hominibus istis, qui perfidiam & fraudem fusque deque habere consueissent, auxiliaretur, neve commeatum subministraret, sed Regi potius Polono & Prussis subditis, qui vim injustam justis armis propellere cogantur, suppetias ferret. Futurum enim, ut ipsi finitis induciis, quæ ad diem Margaretæ proximam excant, classem expedituri sint, ac eos, qui hostes suos juvarent, hostiliter habituri. Monentes ut sibimetipsi quilibet a malo caveret. Editæ sunt hæc literæ die Viti & Modesti anno 1459.

Apud Daniæ Regem vero Gedanensibus alioquin non optime Acta cum volentem, Cruciferorum calumniæ tantum valebant, ut nonnulli Geda-Dano Rege. nenses cum navibus & mercibus in freto Danico detinerentur, & novorum vectigalium exactionibus divexarentur. Ei rei color prætendebatur, quasi merces Anglicanas, quæ non eadem cum Hanseaticis libertate censerentur, navibus suis pervexissent, quod utique fecus habere compertum postea fuit. Qua de re cum Gedanenses non immerito conquererentur, arbitri utrinque denuo delecti, Dux Sleswicensis, Episcopus Ræceburgensis, ac Senatus Lubecensis, & ex Gedanensium parte Stralsundenses & Wisnarienses, tractandæ pacis causa Lubecæ convenerunt. Actionis initio Legati Regis iterum & varie de exule Carolo Canuto, qui a Gedanensibus reciperetur, conquesti sunt, de proditione, quam is induciarum tempore in Suecia Gedanensium auxilio machinatus fuisset, de Gedanensibus item, quod stantibus induciis ipsorum classarii in Regis littora excurrissent, prædas egissent, Danorum naves detinuisent, nec ex pacto convento restituisent, ac alia insuper multa in damnum & ignominiam Regis perpetrassent; ideoque postulabant ante omnia rationem damnorum haberi, & de restituendis iis cognitionem interponi. Contra Gedanenses, cum horum alia suis rationibus refutassent, alia penitus ut elicta negassent, multis verbis demonstrabant, quot modis Daniæ Rex, induciis & pactis conventis violatis, contra fidem datam Gedanenses injuriis affecisset, rebus ac vita spoliasset, & nihil minus quam de servandis induciis unquam cogitasset, quæ quidem damna ipsi etiam æstimato sibi restitui volebant. Multis ultro citroque in altercationem deductis, nihil tum aliud effectum, quam induciæ in diem longiorem hisce legibus prorogatæ: Ut induciæ recentes nunc a die divi Bartholomæi deinceps per quatuor annos continuos durarent, interim utrinque maleficio & injuriis æque temperaretur: Utra pars post completas inducias bellandum sibi putaret, anno integro prius alteri denunciaret: Gedanenses darent operam, ne qua machinatio per Carolum vel ejus affeclas in Daniæ Regis & regnorum ejus detrimentum vel fraudem institueretur: Captivi utrinque, qui quidem nondum essent æstimati, sine pretio restituerentur: Legibus & conditionibus cæteris priorum

priorum induciarum hoc pacto ne derogaretur: Damnorum cognitio arbitris quoquo tempore salva remaneret. Cæterum id caput, quod de Carolo dictum erat, Gedanenses excipiebant, Carolum in Suecia natum, & Regem aliquando dictum ibidem habere cognatos ac amicos suos, proinde si quid illi molirentur vel conficerent in ejus usum vel commodum, illorum facto se minime teneri contestabantur.

Morunga. In Prussia finitis jam induciis die Julii decimo tertio, qui divæ Margaretæ sacer erat, Henricus Plavenius Morungam obsedit, eo firmiori spe oppidi potiundi, quod cum civibus nonnullis prodicionem instituisse. Sed res in cassum cecidit, & inde fugatus parum absuit, quin ipsemet in potestatem hostium perveniret. Deinde cum alia ulciscendi copia præ manu non esset, agros vastavit, & segetem omnem igne consumpsit, non ibi modo, sed etiam circa Wormditum & loca vicina. **Ge-**
danenses eodem tempore cum magna manu Keischoviam petiverunt, eo animo, ut arcem ibi complanarent. Verum eam Cruciferorum præsidio adeo munitam offenderunt, ut re infecta remigrandum esset. Tertio die **Subovici-**
um, Grebi- melioribus auspiciis rursus erumpentes ambas arces vicinas **num.**
Lobavia. & Grebinum captas & direptas solo æquarunt. Eodem tempore **Mariaebur-**
genies. Lobavia oppidum Episcopatus Culmenis a Rege deficiens Cruciferorum præsidium recepit. Initio Septembris Regii milites ex arce Mariaeburgensi cum oppidanis acerrime conflixerunt, sic ut utrinque complures desiderati fuerint, & oppidani tandem fusi fugatique in pacatum retrocesserint.

Passenhe-
mium. Circa diem Michaelis Cruciferi non contemnendam cladem acceperunt apud Passenheimium, oppidum inferioris Prussiae, astu & stratagemate conciliatam. Nam adversus id, quod induciarum legibus continebatur, Cruciferi oppidanos Regias partes sequentes subinde ad defectionem sollicitarent (ac erat id oppidum Cruciferis ad devastandam vel recuperandam totam eam Prussiae partem admodum opportunum) oppidani re cum præfecto præsidii Regii communicata, a Georgio Lobavio, qui Wartemburgi in vicinia Cruciferorum equitum Magister erat, postulant præsidium sibi submitti, cujus ope milites Regios ejicerent. Ille rem ex usu suo aestimans, & jam spe victoriam certissime præcipient, haud mora advolat cum quingentis equitibus & valido peditatu. Ac cæteri quidem interim foris manere jussi, trecenti equites immittuntur, qui ab oppidanis & præsidiariis repente ad unum omnes concisi sunt. In cæteros deinde, qui rerum omnium erant securi, nec aliud expectabant, nisi ut & ipsi mox reciperentur, ex oppido subito eruptio facta, major eorum pars caesa, reliqui fuga elapsi, præfectus Lobavius cum viginti quatuor equitibus captus. Ex iis, quibus fuga salutis fuit, quidam ex Al-læstenii præsidio simul advenerant, qui domum revertentes oppidum Al-læstenium domestico igne conflagratum reppererunt, templo tantum & domunculis quibusdam salvis, quibus incendium pepercerat.

Naves Vistulae. Circa finem Octobris naves & scaphæ circiter centum & viginti, panno, sale, halece, & alio comætu onustæ Gedano Toruniam profectæ

etæ per hostes cursum secure tenuerunt, & merces salvas pertulerunt. Ubi cum frumento rursus onustæ retro domum contenderent, earum postremæ a Neoburgensibus & Mewensibus invasæ, circiter triginta scaphæ frumentariæ, cum capi salvæ non possent, igne injecto perierunt, cæteræ Gedanum incolumes reverterunt.

Eodem tempore præsidiarii Mewenses excogitato novo artificio, quo Starigardum improvise opprimerent, multos rusticanos homines instruunt, qui cum curribus suis mercatus visendi causa, qui singulis septimanis publice haberi solet, ad oppidum mitterent, ipsi vero cum expedita manu subsequerentur. Res autem ita ex composito agebatur, ut cum rusticani multitudine curruum pontem occupassent, milites e vestigio præsto illis forent, ac oppidanos opprimerent. Sed consilium hoc ad hostes emanavit, eumque habuit exitum, ut rusticani e ponte in oppidum propere facessere jussi, rebus omnibus spoliarentur, milites autem hoc ipsum subodorati rusticanos sequi supersederent.

Jam pridem antequam hæc agerentur, per exploratores cognoverant Gedanenses, Laweburgum sibi finitimum insidiis & prodicione peti, ac Cruciferos in id data opera incumbere, ut eo loci pedem figerent, ad Gedanenses e vicinia magis ac magis divexandos & ab aliis rebus distinendos. Oppidani quidem Gedanensibus sancte polliciti fuerant, se pariter cum cæteris civitatibus fideliter regias partes secuturos, ac vitam & facultates pro salute provinciae impeniuros, modo ne peregrino milite præsidiove, quod admodum grave futurum illis esset, onerarentur. Nihilominus autem fama prodicionis magis ac magis increbrescebat, nullo tamen auctore certo, nisi quod secreto nunciabatur, nobiles nonnullos & alios præcipuæ notæ viros in territorio Laweburgensi coitiones cum hostibus facere, consilia cum hostium primoribus conferre, et quanquam certum indicium non erat, quorsum ea consilia tenderent, Gedanensibus tamen erat suspicio (neque falsa sane, quod exitus docuit) de intercipiendo Laweburgo telam adornari. Itaque cum literis tum Internunciis Ericum Pomeraniæ Ducem, cui civitas isthæc jussu Casimiri commissæ fuerat, tempestive monent, ut quod fidei ejus creditum esset, diligentius aliquanto curaret, oppidum & arcem majori præsidio muniret, ac omnino provideret, ne summo cum Reipublicæ detrimento, atque adeo ipsius sinistra quapiam existimatione in hostium manus deveniret. Cæterum cum deinceps magis ac magis animadver-Gedanenses
terent, rem eam Duci parum esse cordi, ac interim manifestiora prodici-Laweburgum
tionis indicia erumperent, incendio melius in vicino, quam suo, occursuri, gum occu-
oppidum ipsum ex improvise occupant, suoque milite communiunt. Mox pant.
compertum est in ipso tumultu Consulem Laurentium Senstopf, qui prodicionis conscius ferebatur clam profugisse, & cum uxore ac liberis solum mutasse, eamque ob rem habito judicio publice fuit proscriptus. Ægre ferebat Gedanensium istud factum Dux Ericus, eoque interpretabatur, quasi Gedanenses civitatem eam consulto sibi eripere, ac suæ ditionis facere vel-
lent, secus ac pactis cum Rege Casimiro convenerant. Purgabant illi sese,
factum

factum ob eam saltem causam commissum, ut proditori jamjam erumpenti occurreretur, a qua nec ad ipsum quidem Ducem commodum aliquod fuisset perventurum. Neque cupere se pluribus molestiis occupari, cum alioquin abunde ipsis commissum esset, cui recte curando vix sufficerent. Neque diu post Gedanenses postquam animadverterent, ab eo loco jam nihil esse periculi, oppidum & arcem Duci restituerunt, ita quidem, ut illo consentiente unum ex Consularibus suis Joachimum von der Beke cum ducentis militibus in praesidio relinquerent, & cum Duce paciscerentur, si qua major vis hostium ingrueret, ipse majores suppetias semper paratas haberet.

Excursiones
variae.

Eodem tempore Gedanensium milites, qui Starigardi in praesidio erant, viginti quinque equites, qui Mewa & Neoburgo pabulatum in alienos agros exiverant, interceperunt, ac eodem temporis momento simili modo foederatorum milites, qui in oppido Hollandia hybernabant, viginti quatuor equites ab hostibus ceperunt, inter quos erant quatuor Ordinis Cruciferorum fratres. Quo eodem tempore Capitaneus etiam Elbingensis, cui Calceario cognomen erat, cum manipularibus suis ex ala Plavenii duodeviginti equites intercepit, qui Stuma isthuc in sylvam profecti fuerant, cum canibus & retibus, & venationem exercebant. Hos ille simul cum carne ferina Elbingam laetabundus perduxit. Eodem etiam tempore Gubernator Bayfenius inducias bimestres cum hostibus pepigerat, invitis quidem caeteris foederatis, eo saltem proposito, ut commeatus, quo tum indigebat, Elbingam tuto convehi posset. Itaque subditi Regii ultra sexaginta currus omnis generis commeatu onustos simul Elbingam convexerunt, quos etiam hostes sine maleficio transire patiebantur. Cum autem inde reverterentur, ac ferme hancem & salem in usus suos coemptum ducerent, a Cruciferorum militibus, posthabitis induciis, oppressi & rebus omnibus perfide spoliati sunt.

Jo. Albertus
natus.

Circa finem hujus anni Regi Casimiro natus est filius Joannes Albertus, qui Patri deinceps in regno Poloniae successit.

Bruma in-
tensior.

Ejusdem anni fine & initio sequentis, quod tempus brumam vocamus, adeo intensum fuit frigus, ut Gedano Helam per mare congelatum pedibus & equis itinere quinque miliarium tuto commearetur, ex summa autem turre Heleni circumquaque in mari meræ glaciei prospectus pateret. Et adeo vehemens fuit isthæc hyems, ut adhuc die Gertrudis, quæ non procul ab æquinoctio abest, ex Dania, Lubecam, Rostochium & vicinas civitates per glaciem iretur. Quod ante hoc tempus factum fuisse nemo meminerat. Ex Livonia itidem in Daniam & Sueciam per mare congelatum frequens ubique erat commeatus.

An. 1460.
Commea-
tus in Ma-
zoviam.

Anni sequentis initio Gedanenses Casimiro denunciabant, quod Cruciferi ex monte Regio in Litvaniam & Mazoviam libere commearent, & omnis generis res necessarias ad protrahendum bellum inde exportarent, æque ac tempore pacis fieri consuevissent, quodque Mazoviae Duces eam in rem cum hostibus inducias sexennales pepigissent. Quod cum

cum secus esset factum, ac Casimirus volebat, deinde severius est interdictum.

Circa finem mensis Februarii Torunenses per exploratores cognoverant, Culmenses, qui Cruciferorum partes sequebantur, praedatum exivisse, collectis suis copiis in vicina sylva prope molendinum in insidiis confederunt, ac cum præda revertentes celeriter oppresserunt, septuaginta ipsorum captis, quatuor & viginti caesis, suorum saltem sex desideratis. Compertum deinde habentes, milites Cruciferorum, qui Lessini in praesidio erant, pabulatum satis procul excurrisse, occasionem interceptiendi oppidi offerri sibi existimantes, acceptis secum sexcentis equitibus Polonis, qui Dibavie stationem habebant, ad oppidum excurrunt, cumque jam admotis scalis oppugnationem ordirentur, ecce Poloni repente conversis equis, tanquam lymphatici, in pacatum refugerunt. Et sic Torunenses etiam spe decepti non absque suorum clade repulsi, proposito destiterunt.

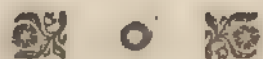
Torunenses.

Die vicesima prima mensis Martii copiae Regiae cum foederatis Prussicis Mariæburgum oppidum arctiori oblidione cingere coeperunt, ac vallo & carragine ita concluderunt, ut nec intrandi nec exeundi facultas pateret. Mewenses, quamprimum fluvius coepit esse navigabilis, tribus navibus instructis commeatum inferre constituerant, sed illi a Gedanensium scaphis, quæ fluvium servabant, oppressi & in fugam conjecti sunt, sic ut duas illarum navium & scapham commeatu & armis onustam vi caperent, tertia vero tormentis percussa ac dissoluta cum rebus ac hominibus in fluvio periret, paucis admodum, qui projectis armis ad ripam evaserant, elabentibus. Exinde Mariæburgenses paulatim eduliorum inopia premi coeperunt, sic, ut deficiente farina, panem ex braseo pinserent. Aliquando centum & plures homines miseros, frugum consumptores, ancillas, mulieres & pueros emittebant, vel ab hostibus interficiendos, vel libere dimittendos: sed illi in castra minime admissi gregatim in oppidum repellebantur. Ipse Cruciferorum Magister paulo post cum octingentis equitibus, & compluribus carris commeatu onustis aderat, obsessis suppetias laturus, sed nullam omnino rationem videbat vel viam quidquam in oppidum inferendi. Itaque cum re infecta recederet, milites e Regiis castris eum continuo Stumam usque persecuti postremum agmen infestarunt, carros aliquot, qui tardius sequebantur, interceperunt, adeoque hostium copias eo tumultu conturbaverunt, ut parum absuerit, quin Magister ipse dum postremos in ordinem vult redigere, in hostium potestatem deveniret. Nihilominus oppidani eam oblidionem abhinc in Augustum usque mensem sustinuerunt.

Oblidio
Mariæburgensis.

Diebus aliquot post, hostes, qui Neoburgi, Mewæ & Choinicii in praesidiis erant, extemporariis procurfionibus pagos hosce foederatorum Russentzin, Langenaw, Rostaw, & Rosenbergum invadunt, diripiunt & incendunt, magna vi pecorum in praedam abacta. Tertia hebdomade post paschatos festum Gedanenses circiter centum quinquaginta naves instructas adverfo flumine Torunium miserunt, quæ commeatu

Excursio
hostium.

Naves
vistulanæ. omnis generis onustæ revertentes cursum, nemine impedire auso, per me-
dios hostes tenuerunt. Sequebantur rates circiter sexaginta tabulas &
ligna vehentes, quæ a Mewensibus & Neoburgensibus invasæ, partim
direptæ, partim incensæ, reliquæ in pacatum sunt reversæ.

Gottlandiæ
gubernator. Hoc eodem tempore Gedanensium classarii naves aliquot ad lit-
tora Gottlandiæ insulæ interceperunt, partim ex Cruciferorum portu-
bus emillas, partim, ut ad ipsos commeatum importarent, expeditas.
Hisce rebus autem jam pridem studebat Gubernator ejus insulæ Olaus
Axelsen, in Gedanensium invidiam, odium & detrimentum, ut illorum
hostibus & affectis tutum receptum præberet, ac omnis generis comme-
atum subministraret, unde maximum lucrum in Cruciferorum rebus ac-
cis sibi comparabat. Cæterum hisce navibus interceptis, & compen-
dio lucelli sui præcepto, per calumniam graves querelas ad Regem suum
Christiernum contra Gedanenses pertulit, quasi nimirum illi in locis &
ditionibus ejus Regni latrocinarentur ac prædas agerent, & insuper in-
usitatam navigationem sectarentur. Qua calumnia motus Christiernus
cum Gedanensibus, in quos alioquin plerumque non satis placato fuerat
animo, per literas vehementer expostulat, quasi pactioibus, Lubecæ
non ita pridem initis contravenirent & per fretum Balticum in-
usitato itinere navigarent, quantumvis iisdem pactioibus diserte
cautum esset, uti in regno Daniæ non nisi per fauces Orissunden-
ses vela facerent, salvis antiquis vectigalibus: quasi item illorum
classarii Regis subditos ad Gotlandiam & Bornholmum insulas hostiliter
invaderent, ac inde prædas agerent. Ideoque prorsus volebat, ut illo-
rum naves & milites suis portibus, insulis ac ditionibus abstinerent, &
pacta Lubecensia modis omnibus observarent. Hæc uti meræ erant
Olai præfecti calumniæ e vento captatæ, ita minime difficilis erat Geda-
nensium ratio de iis sese rebus honeste expurgandi. Etenim in iisdem
pactis diserte & expresse cavebatur, ut Gedanensibus & aliis Regis Po-
loniæ subditis jus esset libere navigandi per omnia maria, freta, portus
& flumina totius Regni Daniæ, eo modo, quo antiquitus Anseaticæ civi-
tates navigare consuevissent. Neque nominatim quidquam de freto vel
Baltico vel Orissundenfi, quorum utrumque pars maris est, constitutum
fuerat: Utque Danicis subditis in Regno Poloniæ ubilibet locorum libe-
re conversari, commere liceret. Alterum in iisdem pactis caput erat,
ut neutra pars alterius hostes reciperet, commeatu vel quovis alio modo
adjuvaret. Unde jus optimum Gedanensibus fuisset eos, qui hostem
commeatu, navibus, militibus juvissent, vel juvare voluissent, interci-
piendi & a proposito sibi nimis damno repellendi ac coercendi. Atque
in hanc ferme sententiam expostulationi Regiæ tum responsum fuit.

Simon
Lublaw. Medio mense Julii Simon Lublaw, naclerus Gedanensis, unico
navigio, sed apprimè ab omnibus rebus instructo in mare excurrrens tres
naves onerarias Regiomontanis eripuit, in quibus centum & viginti ho-
mines, reliqui cæsi vel submersi, prout illorum aliqui & inter hos ex
Cruciferorum equestri ordine unus non minimæ notæ semetipsos in
mare projecerunt: Gedanense navigium autem septuaginta saltem arma-
tis hominibus instructum erat.

Eodem

Eodem tempore Cruciferi Welaviam oppidum arcè obsidebant, Welavia.
ex utroque latere vallis & munitionibus constructis, circumcirca vero
agri plane erant vastati, & segetes deperditæ, ut inde nihil oppidanis
ulvi esse posset. Illi quidem acriter & strenue diu se defenderant, fre-
quentibus excursionibus multum hostibus damni dederant, multos occi-
derant, neque paucos ceperant, maximum etiam Magistri tormentum,
quo contra oppidum utebatur, eripuerant. Et in præsidio cives secum
habebant milites non strenuos minus, quam rei militaris permultum ex-
pertos. Sustentata fuit obsidio usque in autumnum, sed cum a Rege eo
usque nullum appareret auxilium, nec amplius ipsis comuneatus copia
suppeteret, cum magno totius ejus provinciæ malo deditionem Crucife-
ris facere coacti fuerunt.

Tum temporis etiam Gedanenses, Elbingenses & Brunspergen- Irruptio in
ses viginti quatuor navigia ex majoribus scaphis, armis & hominibus Cruciferos.
probe instructa in Cruciferorum ditionem expediverunt. Milites enavi-
gato Habo lacu in terram egressi permultum damni dederunt, septem pa-
gos & quinque prædia nobilium & duo molendina hæcenus intacta diri-
puerunt & exusserunt. Cum præsidiariis etiam oppidi Heiligenbuel
(quasi sacrum collem dixeris) pugna congressi eosdem profligarunt,
complures interfecerunt, quosdam captivos abduxerunt, & sic cum lu-
culenta præda domum reverterunt.

Supra dictum est de obsidione Mariæburgensi, quæ huc usque Mariæbur-
diligentius continuata fuerat, & nunc demum illi, qui in arcis erant gum dedi-
præsidio, cuniculos subter templum in civitatem egerant, & sic constitu-
tum fuerat, ut hi ex cuniculo, obsessores foris simul & semel irrumpe-
rent. Id animadvertentes oppidani primo colloquium petunt, mox ul-
teriori defensione desperata deditionem faciunt, ac continuo in verba
Regis iterum jurant. Consul Bartholomæus Blume, qui Cruciferis op-
pidum prodiderat, ad supplicium deditus proditoris more punitur, cor-
pore in quatuor partes dissecto. Cum rem gestam Gedanenses Regi li-
teris nunciarent, illud simul etiam significabant, consensu Stiborii Bayse-
nii gubernatoris & Joannis Coscieleci arcis præfecti, Capitaneum oppi-
di & duos Cruciferos cum aliquot præsidiariis captivos in manum sibi
traditos, quibus aliquot cives suos a Cruciferis captos commutarent.
Idque sibi dari petebant pro tot impensis in eam obsidionem factis, pro-
que opera, qua ipsi nunc oppidum istud secundum recuperassent. Pete-
bant itidem Welavianorum, qui tum adhuc obsidebantur, rationem ha-
beri, ac subsidium illis mitti, eo præsertim attento, quod ejus oppidi cer-
ta possessio ad vicinos in officio continendos plurimum esset allatura mo-
menti. Rex priori petitioni benigne subscribat, & Mariæburgum
opera & impensis Gedanensium denuo receptum luculenter testabatur.
Auxilia vero Welavianis nimium sero mittebantur, tum scilicet, cum
jam oppidum hostibus deditum fuisset.

Die tricesima mensis Augusti Cruciferi ducibus Joanne Gleiche- Prustum.
nio, Friderico Runecio & Caspare Nosticio cum mille equitibus & va-
lida

lida peditum manu pagum Prustum uno ab urbe milliari distantem, ubi Gedanenses extemporariam munitionem extruxerant ac praesidio firmaverant, adoriuntur & expugnant, munitionem disjiciunt, scultetum & alios paganos triginta interficiunt, pagum diripiunt ac incendunt. Rumore in urbem perlato cives passim pedites ac equites incompolito agmine, nullo certo duce, suis auxiliatum excurrunt, & sic dispersi magis quam conglobati a Cruciferorum militibus circiter sexaginta, inter quos Conradus Dalensis vir consularis caeduntur, ducenti & inter eos duo Consulares Joannes Meideburgius & Joannes Abzagen capiuntur. Exinde hostes etiam munitionem Raduno fluvio impositam occuparunt, & incendio deleverunt, fluvium etiam ruptis aggeribus averterunt. Haec clades majori dolore Calimirum affecit, quam pro damni aestimatione, praesertim cum Gedanenses etiam auxilia sibi mitti peterent, ac Regem admonerent, ut aliquanto majorem Prussiae rationem haberet, quam plerumque res alias huic praevaleret. Promittebat Rex propediem auxilia se missurum, interim diligenter hortabatur, ut in fide sibi data peristerent. Id enim erat, quod verebatur, ne nimia Polonorum his in rebus cunctatio Prussiae ad Cruciferos relabendae praeberet occasionem.

Lawæburgum obsesum.

Die decima octava mensis Septembris Cruciferorum milites oppidum Lawæburgum decem milliariibus Gedano distans obsidere coeperunt, & in abigendis passim pecoribus & refecandis pascuis magno incommodo vicinos affecerunt. Duravit isthaec obsidio in quartam ferme septimanam. Oppido praefectus erat Gedanensium nomine consularis illorum Joachimus von der Beke cum ducentis militibus, qui in caeteris praesidio Erici Pomeraniae Ducis, si qua major vis ingrueret, nitebatur. Etenim paulo ante obsidionem idem Dux equites aliquot in oppidum immiserat, & Joachimo significari jusserat, sese brevi plura auxilia missurum. Postea cum jam oppidum obsideretur, ducenti submissi equites, qui per medias hostium stationes nemine resistente transiverunt; quæ res in suspitione primum esse coepit. Subsecutus est paulo post ipsemet Dux cum ducentis itidem equitibus. Cum jam oppidum in potestate haberet, Gedanensium militibus missionem dedit, demonstrans necessario sibi cum hostibus esse depaciscendum, neque rationes ferre suas, ut diutius pateretur ditiones & subditos bellorum injuriis divexari. Praetendebat inter alia tredecim viros nobiles ditionis suæ, dum Regis Casimiri negotiis operam darent, ab hostibus captos fuisse, quos alia ratione redimere non posset, nisi oppido Lawæburgensi & arce Butoviensi in potestatem traditis. Et quanquam Lawæburgenses se paratos ostendissent, pecuniam eam pro redemptione captivorum conferre, modo in partibus Regis & Gedanensium permanere liceret, majorem tamen eam summam esse, quam ut ipsi solvendo essent futuri. Hoc pacto Lawæburgum cum arce Butoviensi tum in Cruciferorum potestatem devenit, non sine maxima Casimiri offensione. Quæ res apud plerosque clandestinae conspirationis speciem habere videbatur: Gedanensibus autem eo molestius accidebat, quod Dux oppidum fiduciaria manu a se acceptum hostibus nulla urgente majori necessitate tradidisset, unde nunc hostis e vicinia cervicibus ipsorum magis ac magis imminebat.

Lawæburgum & Butovia hostibus traduntur.

Die

Die decima nona Septembris ingruente nocte, Cruciferorum milites, qui Hollandiae & Liebstadii in praesidiis excubabant, Wormbdi-
tum Episcopatus Varmiensis oppidum de improvviso irruerunt, multos cives passim occiderunt, multos more pecudum agminatim abegerunt, rebus omnibus direptis & ingenti præda abducta. Quarto die post Regii milites molendinum prope Mewam opere & praesidio munitum incendio consumpserunt, & ibidem fratrem Ordinis Cruciferorum cum quinque militibus trucidarunt, armenta & greges monasterii Pelplinensis, quæ ibidem tanquam in pacato pascebantur, abegerunt, vicinis etiam pagis direptis.

Wormbdi-
tum.

Molendi-
num ad
Mewam.

Die vicesima quarta Septembris Elbingenses & Brunspergenses oppidanis Heiligenbuel (aliis Heiligenbeil) magnam vim pecorum ex illorum pascuis abductam eripuerunt. Oppidani vero praesidiarii abigeos e vestigio persecuti, prædam omnem receperunt, ac multos insuper occiderunt, & inter illos Joannis Scali praefecti Brunspergensis fratrem, virum alioquin strenuum & bellicosum. Ex Cruciferorum etiam parte perierunt Commandator Balgensis & Keckerwicius eques auratus. Utrique caeli circiter nonaginta. Elbingenses & Brunspergenses septuaginta equos amiserunt, caeteris fuga dilapsis. Die undecima mensis Octobris duo duces Regii alter Gothardus, alter Sremscius dicti, cum sexcentis equitibus & ducentis peditibus e Polonia adventantes, assensu Abbatis & Gedanensium in Oliveni monasterio castra locarunt, ideo quod per exploratores allatum fuerat, ab hostibus agitari consilia hujus monasterii per insidias interceptiendi. Hi vero monasterium istud egregie muniverunt, ac ibidem per duos ferme menses stationem habuerunt, deinde cum nullus hostium appareret, relicto quantum satis visum fuerat praesidio, Gedanum commigrarunt. Die tertiadecima mensis Octobris Cruciferorum milites Lawæburgo clam profecti, circa Puscum oppidum, quod post priorem direptionem Gedanenses modico praesidio tenebant, in insidiis latitantes media nocte, cum forte fortuna magni orirentur imbres, quadripartito in oppidum irruerunt, & plerisque oppidanis somno oppressis illud occuparunt. Gedanensium milites partim aquatica partim terrestri fuga primo ingruente terrore sibi consuluerunt, oppidum direptum, incensum, & non pauci incolarum interfecti sunt. Arcem adhuc tenebant pignoratitiam Caroli exulis Sueciae praesidiarii, qui sequenti die cum hostibus depacti, armis & rebus suis salvis decesserunt, & arcem Cruciferis reliquerunt. Gedanenses in hoc tumultu amiserunt equos sexaginta, viginti militibus captis. In chronico quodam scriptum inveni, nocturnam isthanc impressionem civium quorundam Puscensium prodicione conciliatam, qui quidem sui & fortunarum incolumitatem pacti, sed eandem conditionem cum caeteris proditores experti fuerint.

Heiligen-
buel.

Oliva.

Puscum
captum.

Die Simonis & Judæ trecenti equites Poloni & trecenti pedites Germani ex Oliveni monasterio profecti, ultra Puscum irruptiones fecerunt, pagos complures diripuerunt ac incenderunt, ac magnam vim prædæ secum abduxerunt. Altero die retro, abeuntes, cum Puscum præte-

Oliven-
se praesidiarii.

prætereundum esset, Fridericus Runecius cum quadringentis equitibus & trecentis peditibus sese opposuit. Acre prælium commissum est, in quo tandem Germani pedites facto cuneo hostium equitatum interrupperunt ac ordines turbarunt, equites perturbatos Poloni a latere aggressi obvium quemque proculcarunt ac ceciderunt. Inde tota hostium fuga consecuta, quorum centum & quinquaginta cæsi, quinquaginta duo equites & duodequadrageinta pedites capti. Inter quos etiam Dominus Trissenius & Balthasar Baro Donensis in potestatem venerunt. Eodem tempore oppidum Bartestenum & major ferme pars ulterioris Prussiae, Welavianorum exemplo territi, a Rege deficiens ad Cruciferorum dominatum reversa fuit. Regium etiam oppidum Goluba Cruciferis proditione traditum, & in eo non pauci Dobrinensium equitum cum omnibus facultatibus suis capti fuerunt. Arcem Ziervonca Bohemus fortiter defendit ac Regi conservavit. Dobrinensis ora, ne porro vastaretur, vectigalis hosti facta.

Bartestenum.
Goluba.

Circa diem Martini Poscarscius Capitaneus Suecensis cum præfidiariis suis magna alacritate & astutia Mariæ insulam occupavit, ac oppidum direptum passim incendit. Cruciferorum milites cathedrale templum occuparunt, idque subito communitum fortiter defenderunt multis subinde Regionum subeuntium interfectis, sic ut illi tandem magno cum detrimento oppido excedere cogerentur. Poscarscii audaciam simili facinore compensaturus Bernardus Sonneburgius, cum expeditis aliquot milibus Vistulam noctu transgressus, clam & inopinato auxilio quorundam proditorum captivorum, qui negligentius adservabantur, per cloacam subtractus arcem Suecam superiorem occupavit. Proditione animadvertens Poscarscius cum suis arce egressus pontem exussit, ne hostes sequi possent. Tormentis tamen invicem nonnihil damni intulerunt, ubi inter cæteros Consul Torunensis Joannes von Lohe tormenti ictu perit. Poscarscius deinde arcem munitionibus circumdedit, & obsessis exitum omnem interclusit, vel fame tandem illos domiturus. Deinde cuniculis actis ad interiorem arcis partem penetravit. Hostes continuo amplam & munitissimam turrim occuparunt, unde aliquandiu oppugnationem sustinuerunt. Tandem ne duces semetipsos invicem perdere consuecerent, obsessi aliquantam pecuniæ summam, & præcipuorum captivorum liberationem depacti, incolumes ex arce dimittuntur. Ita audacia hujus utriusque ducis eundem ferme exitum habuit.

Nicolai Gunterii comedia.

Novæ deinde proditionis ratio adversus urbem Gedanensem instituta, quæ quidem adeo supine & leviter per auctores concinnata fuit, ut in ridiculam ferme comœdiam desineret. In proximo conflictu Prustensi captus fuerat inter cæteros Gedanensis quidam futor Nicolaus Gunterus, pauper & egens, cui non erat, quo sese in libertatem redimeret. Hunc Schonecum usque pertractum Cruciferi tandem ultro libertate sua donant, ea lege ut illis civitatem Gedanensem proderet, cujus rei rationem deinceps essent inituri, modo ipse virilem operam polliceretur, ac ipsi vicissim multa magnifice promittunt, si rem demandatam probe effectam reddidisset. Ille conditionem ambabus manibus completur,

titur, gratulans sibi clanculum, quod tam levi pretio libertatem esset recepturus, quantum autem esset proditionis auctoramentum parum intelligebat. Mox ipsi pullum assum comedendum apponunt actionis futuræ symbolum. Guntherus ita dimissus in urbem ad suos redit, quasi fuga elapsus, nec quidquam ea de re cuiquam enunciat, existimans forte Cruciferos tantam rem molientes parum in ipso momenti posituros. Post aliquot interjectos dies primores Cruciferorum, qui Mewæ & Choinicii erant, literas scribunt cum hac epigraphe: Nicolao Guntero, qui Schonecii pullum assum comedebat. Has literas ad illum mittunt, per monachum quendam Carthusianum. Gunterus literas nec legere nec pingere poterat. Monachus prælegit, lectas in foculum abjicere voluit. Id vero prohibere Gunterus ac dicere, plures sibi socios esse & hujus incepti conscios, quibus majoris fidei causa literæ demonstrandæ essent. Et sic dimisso monacho ipse quasi socios conventurus recta ad Consulem contendit, cui Senatores aliquot consilii causa præsto erant, quibus rem indicat. Literæ Cruciferorum illud saltem continebant, ut Gunterus cum omnia haberet parata, nullis arbitris in Monasterium Carthusianum veniret, ubi omnia penitus essent constituenda. Prior enim & fratres ejus monasterii proditionis hujus non tam erant conscii quam auctores. Placuit Gunterum eo proficisci, equo ex publico dato, omnia consilia accuratius explorare, & omnino simulare serio se rem agere, ac quid denique constitutum fuisset absque mora Consuli renunciare. Gunterus ad locum constitutum veniens præfectos Cruciferorum Joannem Gleichenium, Fridericum Runecium & Casparem Nosticium cum Priore & fratribus invenit de rei summa consultantes. Ubi tandem ita res constituta fuit, ut ad diem duodevicesimam noctu præfecti cum copiis suis ad portam altam præsto essent, quas Gunterus cum assecis suis, quos ea nocte tum excubias acturos Gunterus (uti edoctus erat) illis persuaserat, reſerata porta admitteret. Aliud agmen ad hortos longos duceretur, ibique ignis in granaria immitteretur, qua re inopinata cives perterriti, posthabitis omnibus eo frequentes accursuri essent, & sic urbis occupationem faciliorem futuram. Dum omnia solcite pensantur, ut in re magni momenti, Prior inter cætera mentionem iniecit, se audivisse, quod Gedanenses ante paucos dies excubias civiles stipendiariis militibus duplo ampliassent, ac cives in superiores ædium contignationes magnam vim faxorum ac telorum comportassent, quod argumento esse possit, aliquid harum rerum ad ipsos emanasse. Totum hoc Gunterus pro deridiculo habere, exquisitis omnia mendaciis oblinere, imo interposito juramento factum quicquam negare, affirmare vero complures stipendiariorum suas partes sequi, & sibi non civibus suppetias laturos, jam pridem ipsis stipendia non exolvi, inhiare ipsosmet civium fortunis. Inter cætera cum Gunterus quaereret, urbe hunc ad modum capta, an etiam civibus sua jura & privilegia sua salva essent relicturi, minime inquit Gleichenius, sed nova illis concedemus. Et hoc dicto cum Priore & cæteris confedit, ac Prior incepit nova privilegia conscribere, atque re sic constituta Gunterus dimittitur. Dum is equo conscenso celeriter abit, unus ex monachis cogitabundus aliquandiu, mihi videtur (inquit)

equus iste, quo Gunterus vehitur, in Gedanensium equili publico nutrir, & ibi me eundem vidisse memini. Hæc res suspicionem iniecit ducibus, ne Gunterus aliquam in se ipsos fabam cuderet, & hic unus equus in causa fuit, ut segnius aliquanto rem exequerentur. Nihilominus Prior ipse Martinus Schelle indigena Gedanensis, & alius frater David Roger, die constituta, circiter vesperam ad Gunterum clam contendunt, ut omnia penitus explorarent. His ita deprehensis & in curiam deductis, Gunterus ordinem totius prodicionis recensuit, quam illi partim fatebantur, partim inficias ibant. Ambo deinde in carcerem conjecti. Captus etiam in pago Quadendorf consors ipsorum Thomas Kiel, laicus, qui negotium susceperat milites Cruciferorum ad hortos longos circumducendi, & granariis ignem injiciendi. Adversus hæc molitiones in civitate clam constitutum fuerat, ut cum hostes per portam superiorem admissi fuissent, undiquaque ex alto lapidibus & telis obruerentur, transversariae plateae vero tormentis essent instructae, quæ in transeuntes utrinque exploderentur. Cives armari in foro sub vexillo Regio starent, reliquias excepturi. Milites stipendiarii hortos longos obirent, ac inde hostem propellerent, quibus etiam cum dolabris & hamis cæteroque instrumentis vigiles incendiarii præsto essent. Reliqua multitudo per muros & alibi idoneis locis disposita: Mariæburgensibus etiam & Dirschavienensibus denunciatur, ut ad diem constitutum cum armis ad urbem præsto essent, si qui fortassis major numerus hostium superveniret, auxilium laturo. Sed hæc omnia consilia Gunteri equus ad nihilum redegerat, & hostibus cautioni fuerat, quo minus rem constitutam aggrederentur.

Excursio-
nes.

Die vicesima Novembris milites prædiarii Olivenenses in agrum Puscensem & Laweburgensem prædaturum feliciter exiverunt. Et cum præda onusti reverterentur, rustici vicini cum quibusdam Cruciferorum militibus occurrunt. Illi relictis equis, pedites omnes conglobati, testudine facta, fortiter irrumpentes, rusticos & nobiles, qui illis aderant, ad unum omnes ceciderunt, ac ingentem prædam in monasterium perduxerunt. Hoc successu invitati milites quidam Gedanenses veteris civitatis in agrum Carthusianum excurrunt, ut fues, quorum ibi magna erat copia, e sylvis & pascuis abigerent: sed eventu dispari a rusticis circumventi cæduntur ac fugantur. Tertio Calendas Decembris denuo quadraginta milites ex Oliveni monasterio procurrunt, ea mente, ut Carthusiam de improvviso opprimerent ac diriperent, sed a rusticis præventi ad unum omnes interficiuntur. Die decima quinta Decembris Cruciferorum milites pagum Striebs in conspectu Gedanensium diripuerunt ac incenderunt, magna vi pecudum abacta, quos e vestigio expeditissimi quique infrequentes, abigeos ad unum omnes interficiunt, & prædam totam salvam reducunt.

FINIS LIBRI SEXTI.

HISTO-

HISTORIÆ RERUM PRUSSICARUM LIBER SEPTIMUS.

Initio anni sequentis 1461. circa diem Epiphaniæ, quam vocant, cum An. 1461.
Hollandenses ex militibus Calcearii, Capitanei Elbingensis, decem in- Calcearius
tercepissent, ille statim prædones insecutus & suos recepit, & hosti- Elbingensis.
um duos Centuriones comprehendit, ex vulgaribus autem militibus quosdam prostravit. Die Conversionis Pauli idem Calcearius ex equitatu Plavenii decem equites intercepit, qui ex Foro Prussico versus montem Regium contendebant, bini ex iis denuo effugerunt, quorum alter erat frater Ordinis, qui anno superiori a Gedanensibus in mari captus & in custodiam datus inde se dolo & arte eripuerat. Quo eodem tempore Poloni, qui in præsidio Raceoviensi erant, Sonneburgii viginti equites Dobrini ceperunt, & Toronium captivos perduxerunt.

Initio mensis Februarii Guttstatenses interim dum præfectus ipso- Mutatio in
rum Retzius ad Casimirum gravium quarundam rerum causa profectus, Episcopatu
arrepta occasione abijciendi imperii Polonici prædiarios suos in molen- Varmien-
dino prope oppidum stationem habentes ex composito opprimunt & cogunt, ut cum equis & armis saltem, cæteris omnibus adeptis decederent. Deinde oppidani molendinum diripiunt, in quo Retzius luculentas divitias hætenus ex varia præda congestas asservare putabatur. Et sic Guttstatenses ad Episcopum suum Varmiensem, legitimum Dominum redierunt. Neque diu post Retzius Seeburgum arcem & oppidum a Cruciferis cepit, ubi deinceps domicilium suum collocavit. Ipse etiam Episcopus Paulus Lehendorf paulo post a prædiariis Regis & fœderatorum arcem & oppidum Heilspergam redemit, & cum illis in stipendia deberentur octo millia florenorum, eandem summam ipsis Episcopus in dies certos soluturum se spondit, & sic Heilspergam ab eis recuperavit. Canonici quoque Varmienenses arcem & oppidum Allestenum a militibus Cruciferorum dissolutis stipendiis receperunt.

Ineunte vere passim in Prussia tabellarii & mercatorum literæ in- Commea-
tercipiebantur, quæ in locis hostilibus & præsertim in monte Regio scri- tus ad ho-
ptæ fuerant, ex quibus manifesto patebat, quanto periculo ac detrimen- stem inhi-
to Lubecenses & alii, qui tamen amicorum numero habebantur, Prus- bitu.
cos fœderatos allicerent, quod scilicet naves omnis generis mercibus onustas primum Stockholmiæ transmitterent, inde Revaliam vel Rigam, & porro montem Regium peterent, ac hosti non com meatum modo, sed etiam arma, milites & instrumenta bellica affatim subministrarent. Qua re commoti Gedanenses ex fœderatorum consilio navibus suis in mari excubantibus plures addunt, quarum milites per totam hanc æstatem

M m m 2

æstatem a Lubecensibus, Pomeranis, & aliis in hosticum commeanti-
bus ingentes prædas egerunt. Et illi quidem sibi tanquam amicis &
neutram belli partem sequentibus injuriam fieri permultum conquereban-
tur, ac vicissim Prussorum res ac naves ubiubi poterant, detinebant.
Verum ordines Prussiae foederati nulla ratione adduci poterant, ut hosti-
bus suis continue suppetias ferri, & eo diutius bellum protrahi pateren-
tur. Meminerant etiam eodem modo secum actum fuisse, in aliis vici-
norum bellis, cum & ipsi neutram partem sectarentur, & utriusque in-
juriis exponerentur. Quo casu plerumque infirmiores ad potentiorum
arbitrium & commoditatem res suas componere consueverunt.

Danico Rex Ex alia parte Gedanenses speciatim Daniæ Rex infestabat, eis-
Gedanensi- que navigationem tutiorem per fretum Balticum indulgere nolebat, se-
bus infestus. cus ac in proximis induciis conventum fuerat. Præfectus etiam Gotlan-
diæ Regiis subditis severissime interdixerat, ne quis Gedanum naviga-
ret, neve ullum eo commeatum supportaret, immo naves etiam instrui
mandaverat, quibus Gedanenses aggredere, totoque mari exclude-
ret. Gedanenses autem mature huic proposito occurrentes omnes ejus
naves priusquam instructæ essent, ex insula abduxerunt. Sed ne in-
cendium istud longius serperet, Proceres regni Sueciæ intercesserunt,
ac apud Regem perfecerunt, ut utrinque omnis hæc contentio ad cogni-
tionem arbitratorum, qui inducias pepigerant, rejiceretur. Cum Rigen-
sibus etiam & Revaliensibus Gedanenses convenerunt, ut illis usus maris
liber esset, & Livonienses portus omnes liberi, ea lege, ne quem Geda-
nensium interim infestarent, neve ex iisdem portibus quidquam Cruci-
feris præsidii subveheretur.

Lawæbur- In Prussia posthæc variis excursionibus res acta fuit. Circa
genes & finem Februarii milites Lawæburgenses & Puscenses in agrum Gedanen-
Puscenses. sem excurrerunt, ubique pagos Zechankeberg & Schidlicium, & qui
novi horti dicuntur, aliaque ædificia suburbana ad Rodanum sita incen-
derunt, & pecora abegerunt. Gedanenses re comperta continuo por-
tis erumpentes hostem persequi institerunt. Sed cum conspicerent
magnam militum copiam, qui ad pugnandum expediti prædonum agmen
claudebant, ipsi viribus impares pugnam committere non ausi retroces-
serunt. Ac illud demum consilii ceperunt, ut etiam reliqua ædificia di-
ruerent, quo minus deinceps hostibus prædæ vel usui esse possent, peco-
Pugna in ribus & hominibus in urbem receptis. Circa finem porro mensis Martii
Vistula. Gedanenses centum circiter naves & scaphas emisertunt, quæ adverso
flumine Torunium contenderent, ac inde commeatum adveherent. Vix
Mewam pervaserant, vident Torunenses & Bidgostiensis, qui naves
quadraginta frumento, carne & alio commeatu onustas Gedanum deve-
hebant, cum hoste confligentes, & paulum aberat, quin a multitudine
superati tandem in hostium manus omnes devenissent. Gedanensium
adventu hostes fusi fugatique, naves onustæ Gedanum libere demissæ,
& ipsi quoque Gedanenses Torunium proVecti, navibus oneratis nullo
uspiam hoste in armis conspecto Gedanum salvi reverterunt.

Non

Non procul ab urbe Gedanensi monasterium erat Carmelitarum, Carmelita-
cujus solennitas tum celebrabatur ad octavum post paschatos diem, eo
ex urbe multitudo hominum, præsertim virginum & mulierum, quan-
tumvis dehortante Magistratu confluxerant, cum repente quinquaginta
equites armati, qui post montana sese tamdiu occultaverant, prorum-
punt, inermem turbam sine discrimine sternunt, cædunt, disturbant.
Erant aliqui opifices præsto gladiis & securibus armati, qui sese equiti-
bus opponebant, sed ii ad unum omnes lanceis confossi perierunt. Ex-
inde hostes deprehensas mulieres ac virgines vestibus pretiosioribus &
ornatu muliebri spoliant, quasdam etiam, quarum eos libido ceperat, in
equos sublevatas secum abducere parabant. Magistratus urbanus jam
antea tumultus cujusdam in hac solenni festivitate opinionem concepe-
rat, adeoque in omnem eventum summo mane ejusdem diei sexaginta
equites paratos esse jussit. Hi, quamprimum res innotuit, erumpen-
tes in ipso tempore fugientibus occurrerunt, mox prædones insecuti,
omnes prostraverunt, octo vel septem exceptis, qui præda & virgi-
nibus abjectis fuga evaserunt. Et sic Gedanensium equites mulieres &
virgines jam hostium mancipis ac reliquam prædam omnem recepe-
runt. Earum illæ, quæ in hostium potestate fuerant, pecuniam viri-
tim contulerunt, unde in singulos equites duo aurei Ungarici donativi
nomine distribuerentur.

Die decima septima mensis Maji, quæ tum in Dominicam Exau- **Sonnebur-**
di incidebat, Torunenses quadraginta quinque currus commeatu onu- **gici milites**
stos, qui in subsidium Culmam mittebantur, cum equis & quadraginta **capti.**
viris interceperunt, centum etiam equites, qui his commeatibus præsi-
dio adjuncti fuerant, re per exploratores cognita, repente circumvene-
runt, ac omni ex parte impetum in eos facere coeperunt. Illi vero cum
Torunensium majorem numerum viderent, quam ut cum eis manum
conferere auderent, nulla parata defensione sponte sua hosti sese dedide-
runt. Ac sane ipso facto apparet, eos non ex animosissimo equitum ge-
nere fuisse, qui gratiam hostis quam propriam virtutem periclitari malu-
erint. Sonneburgius sæpe deinceps dicere solitus est, in toto isthoc
bello vix ullam majorem hoc facto Cruciferis ignominiam accidisse.
Ideoque quoscunque postea ex istis, qui interfuerant, in potestatem su-
am redigere poterat, eos omnes nullo habito discrimine tanquam nume-
ro militum minime dignos suspendio necabat. In vigilia corporis Christi **Puscenses**
Gedanenses cum mille ducentis partim equitibus partim peditibus Puscum frustra ten- **tati.**
profecti sunt, eo proposito, ut præsidarios ejus loci milites ad pugnam
elicerent, ideoque vix dimidiam militum partem in conspectum produ-
cebant. Cum autem ob suspicionem insidiarum elici non possent, Ge-
danenses omnia circumcirca depopulati cum præda pecorum, quam no-
vissimæ hostium deprædationi ante urbem factæ acceptam in paribus
vel etiam duplo referebant. Eodem tempore Gedanenses aliquot naves **Confictus**
commeatu onustas & complures rates pro usu lignorum Torunio Geda- **cum Me-**
num secundo flumine deducebant. Cum quibus Mewenses alacriter con- **wensibus.**
gressi majorem quam pro numero hominum stragem ediderunt. Et
quan-

M m m 3

quantum primo impetu Gedanensium militum major pars jam esset caesa, nihilo melius tamen hostium res se habebat, qui jam per intervalla concurrebant. Et omnino videbatur, in tam exiguo utrinque & tam pertinaciter pugnantium numero, quasi ex compacto res agi, ut omnibus mutuo peremptis, tandem vel unus aliquis alterutrius partis victoriam repraesentaret. Tandem vero Gedanenses quamvis numero pauciores, recollectis tamen animis, impetu in hostem quanto maximo possent facto, reliquos fortiter profligant, sic ut naves & res suas omnes in pacatum perducerent. Die decima sexta mensis Junii Plavenius oppidum & arcem Morungam obsidere coepit, agris passim circumquaque depopulatis, mox fossis & munitionibus circumdedit, sic ut obsessis omnis ferme aditus & exitus occluderetur. Nihilominus circa diem Bartholomaei Elbingenses hostibus mira arte & dolo delusis, commeatum obsessis intulerunt, quo deinceps obsidionem usque sub finem Octobris sustinuerunt. Ac tum demum fame coacti & rerum omnium penuria, cum a Rege nec auxilium nec commeatus submitteretur, in Cruciferorum potestatem concesserunt. Striborii Baysenii Gubernatoris filius arcem cum praesidio tenebat. Is ingenti pecuniae summa sic depactus est, ut cum centum equitibus armatis & instructis libere dimitteretur; caeteris omnibus in hostium manu relictis. Civibus etiam copia facta, qui Cruciferorum imperium defugerent, intra dies quatuordecim cum uxoribus, liberis & rebus suis solum vertendi.

Hermannus Stargard captus. Die vicesima tertia Junii Hermannus Stargart, Consul Gedanensis, cum Joanne Lindavio Secretario ad Regem Casimirum ablegatus publicorum negotiorum causa cum Rege acturus, ejus protectione per exploratores hostibus comperta, in itinere ex insidiis interceptus, Merwam deducitur, ubi in tertium usque annum in carcere habitus moerore tandem animi vita decessit, ibidem in fano Divi Georgii tumulatus. Sunt ex vulgaribus Chronicis, quae illum ab hostibus in puteo suffocatum memoriae prodiderunt. Die vicesima sexta Junii Gedanensium excubitores in mari insignem & optime instructam navem piraticam sub promontorio Reselovet interceperunt, quam ducebat Batavus quidam Ambsterodamentis, qui per complures annos in juniore civitate Gedanensi domicilium habuerat. Hanc navem Ambsterodamentis anno praeterito 1459. apparaverant in subsidium Cruciferorum, & Gedanensium, uti dictitabant, excidium. Et sane hoc biennio naves Gedanenses subinde vim & injuriam expertae fuerant, quantumvis auctorem ignorabant. Naclerus in carcere morbo correptus statim decessit, alioquin publice in ipsum fuisset animadversum. In hac nave captus fuit inter caeteros Magister equitum ex Ordine Cruciferorum Wilhelmus Stenius, quem Gedanenses cum duobus Senatoribus suis Joanne Meidenburgo & Joanne Abzagen, qui anno superiori circa Prustum capti, & Secretario Lindavio, qui comes Hermannus Stargarti fuerat, permutarunt. Cum igitur Ambsterodamentis tam hostilem animum denuo jam ostenderent, Gedanenses etiam volentes ipsis malum & infortunium dare, eadem aestate tredecim illis naves mercibus onustas & nautis probe instructas in mari ademerunt.

Unde

Unde illi malo suo edocti, quod Prussica navigatione carere non possent, ad concordiam cum Gedanensibus deinceps ineundam eo magis animum adicere coeperunt, quam rem suo loco commodius prosequemur.

Circa diem divo Bartholomaeo sacrum Rex Casimirus in Prussia venit, ac Choinicium & Fridlandiam obsedit. Fridlandenses octavo obsidionis die deditionem fecerunt, & militibus Cruciferorum libere dimissis praesidium Regium acceperunt. A Choinicio ob caeli intemperiem ac assiduos imbres, & praesertim, quod aegre ferrent Poloni, quod ibi Rex frustra haereret, & interim in Prussia Cruciferi rem suam gnavigerent, re infecta discessum fuit. Inde irruptiones in ditionem Erii Pomeraniae Ducis factae, & luculenta praeda abducta. Revertentes Polonos & Tartaros consecuti Pomerani, & majore vi adorti magna strage profligati sunt. Captivis Regi traditis, caetera praeda militibus cessit. Quo facto Sophia Erii uxor, mulier praestanti forma & liberali ingenio, suavique eloquio praedita, in Regis castra supplicis habitu veniens, Regem marito suo placatum reddidit, feruntque Casimirum (ut Cronerus scribit) formam & prudentiam ejus admiratum, poenituisse aliquatenus, quod eam olim non contemnendum principatum & magnam vim auri ab avo Eriico seniore Daniae Rege pro dote afferentem uxorem non duxisset. Interim Regii quoque milites Naclense territorium pervallabant, quod incolae ad Cruciferos transissent, iisque tributum penderent, quantumvis Regi essent subjecti. Eodem tempore Elisabetha Regina Poloniae Casimiro genuit quartum filium Alexandrum, neque diu post Rex acerbum de morte Sophiae Reginae, matris suae, nuncium accepit. Febrim ea ex melopeponibus contraxerat, & mox paralyti accedente extincta est, uno & quadraginta annis, postquam Vladislao Regi nupserrat, exactis.

Casimiri adventus in Prussiam.

Sophia Erii uxor.

Naclenses.

Alexander natus.

Sophia Regis mater obit.

Die undecima mensis Septembris Brunspergenses auxilio rusticorum, quos eam in rem clandestine conduxerant, stipendiarios suos milites intra oppidum opprefferunt, & arcem occuparunt, tum cum praefectus illorum Joannes Scalius Bohemus & civitatis Consules ad Regem essent profecti. Hujus facti causam praetendebant, quasi idem Scalius cum Hollandensibus ex compacto consilium inivisset, ad Brunspergenses noctu opprimendos & civitatem diripiendam, quibus milites ab arce suppetias ferre debuissent. Caeterum haec res non tum primum coepit, sed jam antea statim post festum paschatos Episcopus Varmiensis ab eodem Scilio oppidum sibi tradi postulaverat, utpote quod ad Episcopatum suum pertineret, & ipse tam a Rege quam a Cruciferis Episcopus esset confirmatus. Scalius autem responderat, oppidum sibi in tutelam fiduciarum a Rege commissum & conceditum, non se posse cuiquam sine expresso consensu mandatoque Regis tradere. Sin Rex consentiret, & sibi stipendium & impense belli refunderentur, officio suo se satisfacturum. Postulaverat tum Episcopus itidem a Brunspergenibus, ut se Dominum agnoscerent, illi responderant, se in fidem Regis jurasse, quo juramento si solverentur, imperata Episcopi se facturos. Quoniam igitur

Brunspergenses.

igitur Brunspergensibus perquam grave erat, ut duobus Dominis infervirent, præsertim vero quod Poloni præsidarii (ut fieri assolet) multa intemperanter ac nimium licenter agerent, id demum consilii ceperunt, quo a Polonorum insolentia quoquo modo liberati, æquis conditionibus, quæ magis in rem suam essent, cum Episcopo transigere satagebant. Scilicet deinde rursus constituerat nocturna irruptione civitatem opprimere, & jam ex militibus ejus circiter quadraginta & ipsemet antesignanus murum transcenderant, & id propere agebant, ut cæteris portam aperirent, cum cives ad arma subito concurrentes ad unum omnes trucidant, inter quos erant Wormbdenensis & Varmienensis præfecti, uno Scallio excepto, qui rursus per murum omnium primus evaserat.

Fridlandia. Die septima decima Septembris Fridlandia, oppidum inferioris Prussiæ, per Consulem & Plebanum Cruciferis prodita, & circiter mediam noctem Cruciferi intromissi, cum quibus Regii milites, qui in præsidio erant, reliquum noctis strenue pugnarunt, existimantes se cum solis hostibus rem habere, eoque facilius oppidum sese cum civibus defensuros sperabant. Postquam illuxit, tam ab hostibus quam a civibus undique oppressi ad unum omnes contrucidantur. Hoc tam egregio facinore Fridlandenses ab interfectis trecentos equos cum armis lucriferunt. Calendis Octobribus quingenti Cruciferorum equites Lawæburgi & Pusco Gedanum adequitarunt, & profluentem Rodanum tribus in locis intercifum a civitate averterunt. Gedanenses, quibus paulo ante hostium consilia explorata fuerant, suos in armis paratos habebant, itaque mox erumpentes in ipso ferme facto hostes deprehenderunt, quorum primo impetu circiter centum septuaginta cæsi, centum viginti quinque equi capti, cæteri in fugam coniecti. Tercio demum die reparato aggere, fluvius suo alveo restitutus.

Schippenbuel. Eodem tempore cives oppidi Schippenbuel jam dudum a Cruciferis obsessi, cum neque suppetiæ ferrentur, nec tantas haberent copias, ut æquo Marte configere possent, urgente fame hostibus sese dediderunt. Idem etiam fecerunt Rastemburgenses. Eodem tempore Brunspergenses cum militibus suis & equitibus ex districtu Heilspergensi collectis, cumque rusticis Pogesaniæ ditionis templum & oppidum Varmienense obsederunt, quod utrumque Scallius modico præsidio defendebat. Brunspergenses autem Episcopo suo utrumque acquirere satagebant. Cæterum non diu post copiæ Regis & fœderatorum ex Hollandia & Wormbdeno supervenerunt, ut obsidionem disturbarent. Brunspergenses jam templum ipsum occupant, cui Regii milites ignem iniecerunt, quo Brunspergensium circiter centum sexaginta simul cum ipso templo concremati sunt, & totidem ferme capti. Rustici vero Pogesanienses circiter sexcenti, qui toto hoc bello permultum damni fœderatorum militibus dederant, ad unum omnes contrucidati.

Tumultus Gedanensis. Die undecima mensis Octobris Magistratus Gedanensis per exploratores & alia indicia comperit, nova prodicionis consilia agitari auctore

etore Friderico Runeccio, qui cum civibus nonnullis depactus dicebatur, ut veterem civitatem proderent, & Cruciferorum militem noctu reciperent. Continuo cives & præsidarii omnes ad arma convocati, portas ac vias omnes occupant & communiunt, & tanquam jam depugnaturi in acie consistunt. Rebus ita stantibus ex literis interceptis & aliis indiciis in proditores inquiritur. Hi erant Michael Heilman scriba veteris civitatis, Nicolaus Westphalus, Petrus Francke, Caspar Schröter, & Henningus Voius naucerus, qui eadem vespera in vincula conjiciuntur. Interim totam eam noctem Gedanenses in armis pervigilant, expectantes an hostes essent adventuri, & consilia executuri. Sed statim rumor foras emanaverat, civitatem omnem in armis esse, quod indicio fuit hostibus, prodicionem esse detectam, itaque nihil hac vice tentandum existimant. Postero die quinque illi proditores publice gladio cæsi sunt. Cæterum profecto dignum est admiratione, quod isthæc civitas toto hoc bello durante, tot prodicionibus & tumultibus intestinis tam varie tentata & divexata, absque graviore aliquo detrimento se toties expedire potuerit, nisi quis existimare velit (& recte meo quidem judicio) malum istud tam frequenter incumbens, divina potius dispositione, quam humanis consiliis aversum fuisse.

Sub finem Octobris, Gedanenses septem scaphas majores & quatuordecim minores milite instructas Torunium & Bidgostiam emiserant, quæ cæteris navibus ibidem commeatu onerandis retro navigantibus præsidio essent. Ex quibus duæ postremæ, cum diutius immorarentur, a Mewensibus & Neoburgensibus interceptæ sunt, quatuordecim militibus cæsis, cæteris captis. Neque ita diu post Gedanenses circiter sexaginta naves halece & aliis mercibus receptis cum præsidio quatuordecim scapharum Torunium emiserunt. Hic eadem spes affulsit hostibus, si extremas invaderent, lucrum aliquod arripiendi. Cæterum Gedanenses post principia navem anglicam ingentem milite & aliis necessariis bene instructam collocaverant, quæ totum agmen clauderat. Hanc hostes cum quinque scaphis invadunt, & primo impetu insiliunt, Gedanensibus haud multum repugnantibus, sed in navem recepti & undique circumventi quadraginta cæduntur, & cæteri in flumen præcipitati piscibus escam præbuerunt. Eodem tempore fœderatorum milites Lessum oppidum scalis admotis ceperunt ac diripuerunt, insigni præda ibidem inventa, unde Poloniæ Regem, cum tam numeroso exercitu re infecta bis discedere oportuerat. Nocte ea, quæ undecimam Novembris præcedit, Cruciferorum milites Strasburgum oppidum, quod Poloni Brodniciam dicunt, prodicione ceperunt, atque eodem impetu arcem etiam invadere conati, in quam præcedenti die præsidium immisum fuerat, quod illi ignorabant. Itaque ex arce tantus in eos impetus factus est, ut non solum repellerentur, verum etiam compluribus cæsis oppido ejicerentur, quod tamen paulo post receperunt.

Die tertia mensis Decembris naves Gedanensium circiter quingenta Torunio & Bidgostia cum commeatu revertentes prope Memelam

Res in Vistula gesta.

Lessum captum.

Brodniciam.

Conflictus in Vistula.

wam cum hostibus conflixerunt. Et hostes ibi duo propugnacula in duabus scaphis majoribus extruxerant, e quibus per ambitum & transcursum pugnari poterat, eaque milite & multis scaphis praesidii causa communiverant. Hæc propugnacula in medio fluminis alveo, qua nostratibus navigandum erat anchoris firmiter subnixâ constituebantur. Gedanenses re intellecta ad parvam quandam insulam divertunt, ibique adversus hostilem conatum, alterum propugnaculum in terra, alterum in magna quadam turri quasi humiliorem erigunt, ex qua septem vel octo homines tela & saxa superne ejacularentur. Die sequenti manum conferuerunt multis utrinque caesis, multis telorum jactu vulneratis. Ubi primus ardor deferbuit, ad colloquium devotum est, quo hostes postulabant, ut Gedanenses partitionem facerent, & alteram partem omnis comneatus ipsis relinquerent, alteram tuto secum deportarent. Illi vero indignitate rei commoti, & cum intelligerent hostem a telis & pulvere non affatim instructum, denuo impetum faciunt, & acrius etiam, quam antea rem gerunt. Et jam haud dubie victoriam in manibus habebant, cum forte fortuito navis illa cui propugnaculum erat impositum, incenso pulvere tormentario perrupta dissiluit, cum magna hominum strage & omnium terrore. Itaque dum cæteri accurrunt, dum sociis opem ferunt, dum res ab exitio quantum possunt vindicant, hostes hac occasione pro fortuna sua utentes paulatim retrocesserunt. Die deinceps octava mensis Decembris Fridericus Ruheccius oppidum Stargardum sive Starigradum noctu per prodicionem cepit ac diripuit, in quo Gubernatoris Stiborii filium, qui praesidio praeerat, cepit. Proditoribus nihilo magis quam cæteris parcitum fuit, bonis omnibus direptis, & oppido ferme funditus everso ac devastato.

Starigradum.

Legatio ad Regem.

Legati Ordinum Prussiae foederatorum jam antea sub finem Septembris designati, hoc tempore ad Casimirum venerunt, Stiborius Bayseus Gubernator, Nicolaus Pfeilsdorfius, Nicolaus Salendorffius, Ludovicus Mortangus Palatini & Castellani, Simon Holstius Consul, Clemens Maternus Senator Elbingenses, Joannes a Schawen Consul, & Arnoldus Backer Senator Gedanenses. Hi conquerebantur, quod cum Rex tam numeroso stipatus exercitu in Prussiam accessisset, parum tamen effectum, & praeter expectationem copiae tam subito nulla re praecclare gesta dimissae fuissent. Aiebant hoc ipsum ita vulgo accipi, quasi Rex Prussiam non admodum curaret, itaque in hominum animis rerum omnium ferme desperationem animadverti: praesertim, quod Prussorum consilio, quo jam pridem debellari potuisset, neglecto, aliorum opinionibus vel privatis potius cupiditatibus nimium obsequeretur. Ideoque Prussi eam suam rationem benigne haberi petebant, ut cum jam omnes fere facultates in Regis obsequium profudissent, vitae saltem suae consuleretur. Deinde flagitabant, ut Rex copias tantas in Prussiam ulteriorem mitteret, quantae ad avertendas & solvendas civitatum & arcium obsidiones sufficerent: Vulgus hominum hoc ipsum vel maxime desiderare, & inde fidem a Polonis sibi datam experiri cupere, haecenus sibi verba saltem

data,

data, defensionem ac tuitionem Prussiae magnifice saepius promissam, sed reipsa nihil frugis consecutum: Unde quo quis ad praestanda Regi obsequia paratior fuisset, eo magis nunc apud cæteros, quasi non optime de patria sentiret, in suspensionem veniret. Hunc scrupulum nisi Rex animis hominum maturius eriperet, rem omnem in pejus & opinione quidem citius esse relapsuram, causamque sibi praebiturum iri de ipso Rege & ejus Consiliariis publice conquerendi, quod Prussos semel in fidem acceptos tam miseris modis deceperint, ut loco defensionis nunc eos hostibus prodere haud obscure videantur, quod opibus & facultatibus in rem suam pridem exutos nunc etiam domesticorum & sociorum invidiae atque adeo honoris & vitae discrimini obiectos deferant, quod denique plurima polliciti fuissent, & nihil eorum praestitissent. Tandem etiam arcem Mariæburgensem in summo periculo constitutam esse, atque adeo leviter haberi & curari demonstrabant, quasi tesseris in alea vel per ludum comparata fuisset, ideoque monebant accuratorem ejus curam haberi, eo considerato quanti ejus redemptio constitisset & quanta hostibus accessio denuo futura esset, si semel in eorum potestatem revertisset.

Ad ea Rex per Procancellarium respondit: Non absque gravi causa factum fuisse, cur exercitus Polonicus opinione Prussorum celeberrimus fuerit dimissus, utpote qui tardius convenisset, & ea anni tempestate ob vim frigoris & pluviarum in castris perdurare nequiveret. Ac sane paucos tum Prussiae Consiliarios in castris sibi praesto fuisse, quorum consilio & ope aliud quid constitui potuisset. Nec idcirco tamen viris fortibus spem omnem abjiciendam, se quidem pro boni Principis officio Prussos fideles subditos suos non opibus modo, sed impensa etiam sanguinis & vitae propriae defensurum, eamque in rem cæterorum subditorum auxilio & facultatibus minime parciturum. Nunc hanc ab ipsis operam se vicissim petere, hortarentur amicos & socios, ne quid de fide Regis dubitarent, sed fidos se Regi praestarent, ac jurisjurandi dati recordarentur: Se vicissim ipsis in perpetuum non defuturum, quinimo fidem sibi addictam luculenta Regiae benignitatis munificentia abunde repensurum. Nec posse sibi non dolere, facultatibus eos hanc ob rem exhaustos, sperare tamen has etiam aliquando refarciendi copiam non defuturam. Se quoque cum subditis & ditionibus suis permultum in hoc bellum impendisse, multa etiam adversa pertulisse, hostium etiam latrocinia, incendia, direptiones, vastationes expertum. Enimvero persistendum esse in incepto, & cætera Deo horum omnium auctori & dispensatori committenda, qui huic etiam bello finem optatum suo tempore sit inventurus. De reliquo Legatis ipsis probe constare, quanti sumptus impensi, quantae per hosce annos contributiones a Polonis laudate, quot expeditiones in Prussiam factae sint: Regem sperare, meliorem a Prussis se gratiam initurum, quam ut de se merito suo conqueri debeant. De quibusdam amicis & sociis ipsorum multo justius conquerendum, qui neglecta fide & honore tam Regem quam socios prodidissent, & defectionibus suis & bellum & impensas diutius protraxissent, quorum perfidiam & ipse Deus ulturus & ipsimet Cruciferi tandem osuri

Responsum Regis.

N n n 2

lint,

sint, quantumvis ad tempus ista dissimulentur. Cæterum decrevisse Regem nihilominus copias aliquas in Prussiam mittere, quibus si suos ipsi milites conjungerent, posse interim obsessis suppetias ferri, donec Rex comitia ad diem Nicolai indicta cum Ordinibus Regni & Prussiae peregerit, ac constantem belli & impensarum rationem iniverit, qua exercitu egregio simul & semel comparato suprema tandem huic negotio manus feliciter imponatur. Haftenus Regem de suo bellum in Prussia gessisse, multos proventus in hunc usum ex provincia percepisse: nihilominus nunc etiam pro salute subditorum, qui fidem ejus secuti sint, nullas impensas, nullas difficultates, nulla pericula detrectare. In arcium etiam & civitatum praelidiis sese milites industrios collocatos habuisse, quos ipsi focii quidam ejecissent ac profligassent, quasi nimium illis molesti essent, nunc cum hostem eorum loco recepissent, putandum scilicet, omni jam ipsos molestia liberatos. Atque hos quidem curam, operam, & impensam Regis non eo, quo dignum erat, animo agnovisse. Regem autem nihilo segnius in Prussiae defensione periturum, ac si quid in sese forte possit desiderari, esse sibi superstites filios & successores, qui vicem ejus pari constantia sint expleturi. Pluribus verbis in eam sententiam ultro citroque commutatis, cum praesertim illud urgerent Legati, ut plures aliquanto mitterentur copiae, non solum quibus arces & oppida ab hostium impressione se tutari possent, sed etiam obsessi liberarentur, ac ut Prussiae arx Marienburgensis committeretur, ubi focii, si qui necessario deditionem facere cogerentur, receptum haberent. Ad extremum nihil aliud actum fuit, quam ut omnium horum plenior deliberatio ad indicta jam comitia rejiceretur. Cum aliud in praesenti obtinere Legati nequissent, rogarunt, ut Rex statim finitis comitiis ad Prussiae fines propius accederet, eoque commodius ex propinquo ope & consilio ejus uti liceret. Quod se Rex facturum Legatis stipulato promisit.

Episcopus
Varmienensis.

Sub decursum hujus anni in publico conventu Elbingensi varia agebantur cum Paulo Episcopo Varmienensi & Brunspergensibus de praesentibus belli negotiis & incommodis. Hic Episcopus consensu Regis & foederatorum jam pridem Episcopatum in possessionem acceperat. Nihilominus autem Cruciferorum amicitiam retinebat, imo nec prohibebat, quo minus Regii subditi in ejus ditionibus vi opprimerentur & variis injuriis afficerentur, quantumvis Regi fidem & obsequentiam omnem sancte promississet. Contra Episcopus assererat, se ea conditione Romani Pontificis auctoritatem secutum, ad Episcopatum venisse, ut eum pacifice administraret, ac neutrius partis bello vel armis implicaret, idque sibi etiam a Rege promissum, sed minime praestitum fuisse, quippe quod statim ab initio Regiarum copiarum praefecti civitates ejus occupassent, & diripuissent: Rex etiam arcem ejus primariam Heilsbergam a praesidiariis ambivisse, templum etiam Varmienense adhuc ab ejus militibus obtineri: Atque iis rebus factum esse, ut sui etiam subditi de defensione & incolumitate sua cogitaverint. Multis eam in rem verbis ultro citroque commutatis, interjectis etiam aliis actionibus, de fide Regi arctius devincienda, de captivis liberandis & rebus eorum restituendis, de com-

meatu

meatu hostibus non subvehendo, de castris nonnullis tradendis & praesidiis recipiendis, nihil demum effici potuit, nisi quod vix captivi per Episcopum ad tempus relaxarentur, cautione in diem certum sese sistendi ab ipsis expressa.

Anni sequentis initio, die octava mensis Januarii, Gedanensium An. 1462. ducenti equites cum octoginta peditibus Prustum exiverunt, quoniam Eruptiones rumor allatus erat, hostes eo venturos, ut Rodani profluentis aggerem Gedanensium. interciderent. Cum autem neminem invenirent, equites relictis peditibus, qui subsidium Dirschavienensium praestolabantur, Subbowicium usque procedunt, ubi hostes longe majori numero obvios habent, sic, ut quanta possent minima jactura retrocedere cogerentur, duodeviginti equis amissis & duodecim equitibus captis. Interim dum insolentius hostes victoriam persequuntur, commodum superveniunt Dirschavienenses, quorum auxilio hostes in fugam rejecti & eorum circiter sexaginta interfecti. Quod si pedites, qui Prusti remanserant, simul adesse potuissent, haud dubie nullus hostium evasurus fuisset. Initio mensis Februarii Gedanensium sexaginta equites & ducenti pedites ultra Puscum in hostilem agrum excurrerunt, ac inde mediocrem praedam abegerunt, tribus pagis direptis & incensis. Postero mane cum Puscum praeterveherentur, per sinum maris congelatum Puscenses oppido erumpentes illos invadunt. Gedanenses quantumvis numero inferiores nihilominus adeo strenue se suaeque defendebant, ut praedam integram retinerent, quadraginta peditibus amissis, & triginta equitibus ab hoste captis: Contra Puscenses loco praedae, quam Gedanensibus adimere cogitaverant, septem vehicula interfectis onusta domum reportarunt.

Eodem tempore Marienburgenses & Elbingenses ex territorio Eruptiones Woliteni inter Brandenburgum & Halgam omnia depopulati, praedas abegerunt, tabernas & villas ad maris sinum positas omnes diripuerunt alia. ac incendio consumpserunt. Et eodem tempore Torunenses Bernardo Sonneburgio Praefecto Culmensi quadraginta currus commeatu onustos interceperunt, quadraginta simul equitibus captis. Et alibi milites Regii non procul a Subowicio praefectum Mosseccensem cum duobus equitibus & quatuordecim equis curulibus, ex insula minori ingentem praedam abducentem ex inopinato oppresserunt, & simul cum praeda captivum abduxerunt.

Acriter interim obsidebatur a Cruciferis arx Strassburgum (oppidum enim jam antea tenebant) nec quidquam opis vel auxilii uspiam apparebat. Itaque a foederatis Ordinibus Prussiae Gabriel Baysenius Palatinus Culmensis, Otto Machevitijs, & duo Senatores Gedanenses, Philippus Bischoff & Joannes Meidenburgus ad Regem Cracoviam denuo missi, petiverunt, ut Prussicarum rerum majorem aliquanto curam susceperet, arcemque munitissimam & nobilissimam Brodniciam, quae jam aegre aliquot mensium obsidionem toleraret, misso praesidio tueretur, neve in potestatem hostium venire pateretur: permultum in una ea arce

N n n 3

momenti

momenti esse ad retinendam Prussiam, & cæterorum animos confirmandos. Consultissime autem eum facturum esse, si quam primum in Prussiam ipse cum exercitu veniret, ac Mariæburgi domicilium caperet. Si pecunia non suppeteret, Prussos accisam (tributum cerevisiarum vulgo sic appellant) ac reddituum Prussiæ semissem collaturos, atque adeo facultates ipsorum & fortunas omnes in potestate Regis futuras. Sin esset remissior, videret ne ditiones amplissimas atque opulentas magno labore ac sudore, multo sanguine & maximis impendiis, de manibus cupidi & improbi hostis recuperatas, non sine summo dedecore rursus amitteret, & viros bonos in fidem receptos tetrus & immanibus tyrannis proderet. Hac legatione motus Casimirus magnam partem aulici comitatus sui, & quantum mercenariorum militum statim cogere potuit, in Prussiam ad liberandam obsidione Brodniciam ad Petrum Duninum præfectum suum præmisit. Duninus vero quamvis auctus copiis, tamen nec hostem aggrediebatur, nec obsessis succurrebat, Cruciferorum scilicet vires reformidans, quasi illi ad famam advenientium e Polonia militum omnes copias Brodniciam contraxissent (nimirum omni ulteriori Prussia deserta) & hujus unius oppidi munitione sese tuerentur. Itaque obsessi cum diutius inopiam & famem ferre nequirent, tandem arcem Cruciferis dederunt, ut paulo post suo loco dicetur.

Gedanenses
cum Livoni-
bus.

Toto hoc tempore Gedanenses, priusquam ver novum appetere, de rebus maritimis & navali commeatu a portibus hostium arcendo, sibi mature prospiciendum existimarunt. Et proximis quidem annis pro vicina familiaritate liberam omnibus ad Rigenfes & alias Livoniæ civitates, quantumvis Cruciferis subessent, navigationem amicis, concesserant, ea tamen lege, ne per hanc occasionem Cruciferis commeatu subveheretur. Quoniam autem hac in re fides promissa desiderabatur, neque mirum videri poterat, si subditi Dominos suos commeatu vel clam adjuvarent, ab hoc tempore Gedanenses Rigam, Memelam & Parnoviam Livoniæ civitates, respectu Cruciferorum pro hostibus habere coeperunt, omnibusque civitatibus tam ad mare Balticum, quam in Belgico accolentibus denunciarunt, ut ab illarum portibus & commerciis prorsus abstinerent, nisi hostilia experiri mallent, quæ res novarum deinde turbarum & simultatum cum Belgis præbuit occasionem.

Brodnicia.

Die Februarii vicesima quinta Regii milites propugnaculum ad Golubam ab hostibus constitutum occupant, septem & viginti præsidariis captis. Octavo die post iidem milites cum aliquot cohortibus fœderatorum Prussiæ, mille videlicet peditum & mille ducentorum equitum Brodniciam profecti sunt, ut in arce obsessis suppetias ferrent. Horum duces erant Joannes Scalius & Gothardus Retzius. Supra enim dictum est, Petrum Duninum, cum adhuc ad arcem aperta essent omnia, præ metu plusquam muliebri rem aggredi noluisse. Cæterum nunc omnes viæ & aditus circumcirca ita erant occlusi & infessi, ut nulla vel virtutis vel audaciæ ratio pateret, qua inceptum suum perficerent. Quod animadvertentes obsessi, & priorem Dunini segnitiam execrantes, cum summo totius provinciæ detrimento, vitam & res suas depacti, Cruciferis arcem dederunt.

Post

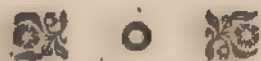

Post Paschatos deinde festum conventus habitus fuit Glogovizæ ^{Conventus Glogovien-} ob hæc controversias indictus, quæ Regi Casimiro cum Cruciferis & cum Georgio Podiebracio Bohemo intercedebant. Ad quem conventum etiam ex Prussia in negotio Cruciferorum Legati mittebantur. Glogoviam advenienti Casimiro Georgius Bohemus, qui prior eo venerat, cum Vratislaviensi & Olomucensi Episcopis, & quatuor Silesiæ Ducibus splendido & ambizioso apparatu ad unum milliarium occurrit. Viceret tamen nostri (inquit Cromerus) magnificentia & multitudine in sex turmas descripti. Inter Polonum & Bohemum pleraque composita & transacta fuere. De rebus Prussicis nihil agi potuit propter absentiam Magistri, idque vel studiose, tergiversantibus Cruciferis, successu belli & receptæ Brodniciæ elatis, vel quod Commandatores e Germania & Livonia in ea temporis angustia præsto esse nequiverant, uti quidem Magister hoc ipsum causabatur, & Podiebracium literis orabat, ut conventus ob res Cruciferorum tractandas usque ad diem Jacobi proximum prorogaretur. Casimirus vero cunctationem illam sibi & Prussis maxime suspectam prorsus repudiabat.

Quarta die mensis Maji Pusceses ex territorio Gedanensi de improviso nemine prohibente prædas egerunt. Quod cum e voto successisset, ac interim omnis generis armenta & pecudes in vicinia non procul ab urbe in pascuis montanis, quali tutiori loco servarentur, illi initio mensis Junii reversi eadem spe, sed non eodem successu, rem tentant. Erant omnino trecenti equites ex Laweburgensibus ut plurimum adsciti, qui ductu duorum lanionum captivorum per montana & compendiosa loca eo devenerant, ac inde jam pecora agminatim præ se agere coeperant. Gedanenses re maturius explorata milites suos emittunt, qui compendiosiori via prædatoriam istam manum circumvenientes, in locis angustis & impeditis invadunt, credunt, fugant, ac centum & triginta equitibus interfectis, octoginta equis captis, prædam omnem recuperant.

Die sexta decima mensis Junii Cruciferorum præsidarii Choini- ^{Eruptio in} censes, Mewenses, Stargardenses & Pusceses, contractis omnibus co- ^{Poloniam.} piis in Poloniam excurrerunt, duodeviginti pagos diripuerunt, & ingentem prædam nacti sunt, qua viritim divisa singulis bini equi & terni boves obvenerunt. Gedanenses interim de Puscesium profectione certiores facti circa diem divo Joanni sacrum trecentos equites & quadringentos pedites expediunt, cæteram manum navibus per suum Puscesium trajiciunt, ac sic de improviso oppidum terra marique invadentes capiunt, & cum vicinis pagis ac villis diripiunt, & cum luculenta præda & multis captivis domum remeant.

Die vicesima nona Junii milites Regii cum Torunensibus mille, ^{Culmensi-} ducenti equites & quadringenti pedites Culnam excurrunt, partim ut ^{um messis.} oppidanos ad pugnam elicerent, partim ut pabulo sibi prospicerent, in quem usum trecentos messorum cum falcibus secum adduxerant. Oppido igitur corona circumdato cum nemo exiret, interim messorum omne frumen-

frumentum totius ejus, quam late patebat, agri refecerunt, & sic nulla re alia perfecta copiae domum reverterunt.

Tumultus
Nieffowien-
sis.

Circa initium mensis Julii Rex Casimirus cum copiis suis Torunium se contulit, ut e propinquo machinationes Cruciferorum accuratius prospiceret, quorum quidem milites rem Polonicam non mediocri detrimento cotidie atterebant. Regina in arce Nieffowienli divertebat, oppidum autem jam antea postulantibus Torunenſibus in superiorem ripam transtulerat, nonnullis adhuc aedificiis desertis in priori loco remanentibus. Caeterum Bernardus Sonneburgius Culmam Cruciferorum nomine tenebat. Is noctu milites suos Vistulam trajicere jussit conquirendae praedae causa. Hi in vetera Nieffowii aedificia delati, cum praeda nulla appareret, eadem incendunt, unde ingens vicinos Polonos invalit timor, existimantes hostem cum omnibus copiis adesse. Itaque Tartari cum nonnullis ex aulico Regis comitatu primum explorandi causa emittuntur. Hi hostes ad ripam affecti omnes interficiunt ac concidunt, sex tantum beneficio naviculae sese servantibus.

Rodanus di-
sturbatur.

Die sextadecima mensis Julii Fridericus Runeccius & Caspar Noſticius Cruciferorum duces ad sanum Albertinum in colle quodam uno milliari a Gedano distanti castra metati sunt, unde sylva ibidem caesa, arbores & truncos in profluentem Rodanum proolverunt, & aggeribus hinc inde perruptis fluminis cursum averterunt, ac paucos ibi dies commorati cum agrum longe lateque devastassent, Derslaviam transierunt, & oppidum obsidione cinxerunt.

Derslavien-
ses.

Ex altera parte subsidio ipsis miserunt Mewenses quinque scaphas militibus instructas, qui tamen tertio die recesserunt. Caeteri etiam cum aliquoties oppidum frustra tentassent, tandem pactis cum Derschavienſibus induciis, ut illi copiam haberent messis colligendae, Stargardum concesserunt. Gedanenses aegre flumen repararunt, ut sexto demum die mensis Augusti rivus ad priorem statum suum reduceretur.

Frauenbur-
gum.

Eodem tempore Magister Cruciferorum Brunſperga egressus cum militibus comitante Episcopo Warmiam sive Frauenburgum, quae dioecesi nomen dedit, obsedit per integrum mensem. Rex continuo auxiliares copias misit per Petrum Duninum, qui tum instructa acie hosti pugnandi potestatem fecit. Sed quoniam Magistri copiae maximam partem ex agrestibus & tyronibus constabant, non ausus fuit rem discrimini committere, sed motis noctu castris discessit, sic tamen, ut in ea fuga circiter trecentos desideraret. Castra capta & direpta fuerunt.

Fischhufi-
um dire-
ptum.

Dum haec ad Warmiam geruntur, Gedanenses instructis aliquot navibus & scaphis milites tam Germanos quam Polonos imponunt, qui in hosticum transfretarent, & quantum possent hostibus malum inferrent. Hi circa decimam diem Augusti in Sambiam ad Fischhufium appellant, & primo diluculo septingentis armatis expositis oppidum hostibus

bus non defendentibus sed passim trepidantibus capiunt ac diripiunt. Poloni, qui praeter caeteris praedae cupidiores erant, nec praetorio nec templis, quod interdictum erat, abstinere, sed omnia rapere, trahere, ornamenta & suppellectilem Ecclesiasticam diripere. Quam rem indigne ferentes Germani parum abfuit, quin ipsimet inter sese manus conferrerent. Quod, ne fieret, jusserunt duces & oppidum & templum undique incendi, sic, ut milites abitum maturare, & ad naves reverti cogerentur. In reditu (quod quidam scribunt) una illarum navium vel diutius in hostico morata, vel adverso vento adacta, Warmiam delata dicitur, ubi milites cum praeda in hostium potestatem devenerunt.

Eodem tempore induciae inter Reges Daniae & Poloniae denuo Induciae in-
per arbitros delectos, Arnoldum Episcopum Lubecensem, Lubecenses & ter Reges.
Stralsundenses a die Bartholomaei praesentis anni usque in sequentis anni diem eundem prorogatae sunt, de damnis cognitione in comodius aliquod tempus suspensa.

Die sextadecima mensis Augusti Fridericus Runeccius cum mili- Excurſio-
tibus suis in Poloniam excursionem fecit, Bidgostienſium agris crudeliter
devastatis & pecore omni abacto. Quod damnum ut ulciscerentur du-
ces Polonicarum copiarum, Joannes Scalius & Petrus Duninus pridie divi
Bartholomaei adjunctis sibi Gedanensium & Elbingensium militibus, Brun-
ſpergam excurserunt, & cum oppidum & arcem frustra tentassent, vil-
las omnes circumcirca diripuerunt, & agrum omnem populati sunt,
magna vi pecorum & armentorum depulsa. Idem in agro oppidorum
Heiligenbuel, Balgenſi & Brandenburgensi factitarunt. Inde cum praeda
Elbingam versus contententes, cum praeter Brunonis montem iter
faciendum esset, subito oppidani a tergo sunt illos adorti spe praedae re-
cuperandae. Verum Scalius hoc ipsum metuens in novissimo agmine
carraginem, quae loco propugnaculi esset, constituerat, ex qua milites
Brunſpergensium insultum fortiter sustinebant, tandem etiam propulsa-
bant, trecentis illorum caesis & quadraginta ex primoribus civibus cap-
tis. Post haec Scalius cum Regiis copiis, sexcentis scilicet cataphra-
ctis, ducentis equitibus, & quadringentis peditibus Gedanum venit, &
urbe transita in pago Strisenſi castra metatus est. Huc ad eum venerunt
Dirſchovia milites ducenti, Gedano trecenti equites & quadringenti pe-
dites, & quartus quisque civium Gedanensium, qui tum ad excubias
transcripti erant, accurrit praeterea incondita multitudo agrestium &
carbonariorum, quibus hostes incommodaverant, sic, ut isthaec accessio
ultra tria hominum millia conficeret. Hi ditiones hostiles circa Starigar-
dum, Lawaeburgum, Butoviam ad Puscum usque & mare immaniter
devastabant, sic, ut nec hominibus, nec pecudibus, nec aedificiis parce-
retur, sed omnia ferro flammaque conficerentur. Decima quarta de-
mum Septembris die castra metati sunt ad pagum Schwecinum uno mil-
liari a coenobio Sarnowicensi distantem, & ibi carrorum munimentis
agmen concluderunt, ut ad hostilem impetum propulsandum essent in-
structiores.

Pugna ad
Pulcum.

Triduo post Cruciferorum etiam copiae ex proxima sylva cum carragine & acie instructa processerunt, nihil nisi vindictam fumantium villarum sperantes. Et jam Regias copias lunata quasi acie circumdabant, ac undique arbores succidere iusserant, quibus hostes impediti ne fugam quidem capessere possent. Duces erant Fridericus Runeccius, Caspar Nosticius, Caspar Wernsdorfius & Fridericus Hoheneft. In illorum exercitu erant mille cataphracti, sexcenti levis armaturae equites, quadringenti pedites, & mille trecenti agricolae, praeter aliam inconditam multitudinem, quae passim ex Pomerania & Cassubia confluxerat. Milites Regii, qui jam hostium opinione semicapti erant, aditu & exitu undique pracluso, disiectis carris suis aciem recta in hostem tendunt. Interim carraginis custodiam equitum praefecto cum quadringentis civibus Gedanensibus ac nonnullis equitibus commendant. Mox etiam hostes aciem explicant, adeo, ut primus conflictus esset acerrimus, nec utrius partis victoria futura esset, facile dijudicari poterat, nisi quod Cruciferorum equites paulum retrocedere videbantur. Sed illi fractis iam lanceis pugnam mox restituentes cominus manu strenue rem gerebant. Simul etiam pedites inter se concurrunt, & cruentam plane pugnam edunt, nec multum aberat, quin Regii loco pulsi essent, nisi illud animadvertens Lucasius ex carragine ducentos Gedanenses & caeteros, quos secum habebat, equites in tempore submisisset. Hi recenti irruptione in latus facta, ut hostes non mediocriter terrebant, ita suorum animos gnaviter confirmabant, adeo, ut hostilis acies ab ea parte jam inclinare paulatim inciperet. Et Regii milites fortunae suae deesse nolentes, adeo ferociter hostem premere coeperunt, ut ibi iam haud dubia fuga esset. Mox etiam in altero latere cataphracti & caeteri equites turbatis & dissipatis ordinibus in fugam coniecti, quae cataphractis eo gravior & dillicilior erat, quod equos armatos haberent impeditiores. Passim autem arbores in aliorum perniciem succisae corruentes in ipsos auctores reciderunt. Cadavera in univsum in loco pugnae reperta sunt, ultra mille equitum, peditum septingentorum, & agricolarum quadringentorum. Septuaginta equites, & inter illos aliquot cataphracti, vivi in regionum potestatem pervenerunt. Fridericus Runeccius cum ducentis quinquaginta militibus, qui ejus ductum sequebantur, strenue pugnans occubuit. Cadaver Gedanenses in coenobio Zarnowicensi, sepulturae mandarunt. Nosticius Silesius pro ingenii vanitate ante pugnam quidem sese juramento cum commilitonibus suis obstrinxerat, sese usque ad extremum spiritum loco non cessuros, ea lege addita, ut qui latum unguem ad fugam inclinasset, is Regi Poloniae tanquam perfidum mancipium in perpetuam servitutem cum ignominiae nota dederetur. Sed cum ad manum atrocius ventum fuisset, ipse omnium primus fuit, qui praesidio currentis equi salutem expeteret. E Regii militibus desiderati trecenti, & Gedanensibus plures quam ducenti, & inter hos Matthias Heine, qui simul cum Joanne Meideburgo Senatore Dux constitutus fuerat, plures etiam quam trecenti quinquaginta vulnerati, qui domum relati plerique mortem ex vulneribus contraxerunt. Hostium etiam castra direpta, & centum currus cum comineatu & variis rebus abducti.

Haec

Haec est illa pugna in angulo (quem vocant) Pusensi, ab omnibus Prussicarum rerum compilatoribus tantopere decantata, cujus rationem tamen ferme nullus explicat, quomodo coeperit vel exitum habuerit. Narrant aliqui, milites regios a Cruciferorum copiis, quae septingentorum numero illos superabant, intra sylvam adeo arcte obsessos fuisse, ut fame debellari prorsus potuerint, ipsos autem vi & ferro sibi viam aperuisse, sic ut eo die ter pugnatum dicant; ac ita ejusmodi pugnis ajunt plures ex Cruciferorum militibus caesos fuisse, quam ex Polonis in pugna ad Choiniciam, cum totus Regis exercitus in fugam conjiceretur, occiderint, praeter illos, qui in sylva passim per corruentes arbores & inter paludes in fuga perierint. Ac omnino praedicant, Cruciferos toto hoc novennio, quo bellum haecenus continuatum fuit, nullam unquam majorem cladem accepisse. Verum haec incertiora sunt, quam ut pro veris fidem mereantur.

Cromerus hac eadem de pugna initio libri 25. ita scribit: Porro Duninus hostibus a Frawenburga depulsis Gedanensemque agrum populatione infestantibus, ipse quoque copias eo traduxit. Neque satis habuit hostem liberioribus excursionibus prohibere, sociosque defendere, sed in hosticum progressus Stargardensium, Bythoviensium, Lemburgensium & Pusensium, quae territoria non ita pridem in hostium potestatem venerant, fines ferro & igni vastare adortus est. Est autem Pusense territorium in speciem Isthmi angustis faucibus junctum continenti. (ubi tamen Cromerus errat, nam Helae territorium hunc Isthmum conficit, Puscum autem oppidum in interiori maris sinu ad littus adjacet) Hostes ubi nostros praedae cupiditate longius ad iniqua loca inter stagna & lacus provectos animadvertere, validam & ipsi manum, deducto e proximis suis munitionibus praesidiario milite, agrestibusque arma sumere jussis, coegerunt, oportunitate locorum contra nostros usuri. Idque eo majori fecere fiducia, quod commodum Fricius Runeccius Austrius & Caspar Nostivicius Silesius, novos milites e Germania & Silesia ipsis adducentes advenerant. His igitur copiis coadunatis occurrere nostris parabant, tranitesque omnes, ne qua nostri ex angustis effugere possent, succis quoquo versus arboribus interceptiebant. Qua de re Duninus per exploratores factus certior, ad Regem mittit curriculo, qui eum, ut periclitantibus actutum subveniat, orent. Nec mora Rex Albertum Gorscium cum reliquo comitatu suo ac Tartaris Litvanicis ad succurrendum suis mittit. Id ubi Duces hostium compererunt, minore parte in castris adversus Duninum relicta, ipsi cum majore ac delecta ripam Vistulae, qua Gorscium transiturum esse existimabant, infederunt, ut eum, priusquam se cum Dunino conjungeret, opprimerent. Sed Gorscius deslexo itinere alibi libere fluvium trajecit. Ubi id intellexerunt hostes, omisso Gorscio propius ad Duninum castra moverunt, ut eum, priusquam secum eo conjungeret, ad pugnam elicerent, aut certe in angustis conclusum, excluso Gorscio, obsessum tenerent. Non ignorabat Duninus de adventu suorum, exploratum etiam habebat, longe majores esse hostium vires quam suas. Itaque non minus de auxiliariis illis, quam de sui exercitus

exercitus periculo sollicitus, noctu hostes in se intentos fallere, ac per devias sylvas evadere ad Gorfium decreverat. Id ne facere posset, hostes diligenter caverant, transitu omni, quemadmodum diximus, impedito. Mutato igitur consilio, ferro per medios hostes viam sibi ad suos aperire statuit, instructaque equestri, qua peditem contegebat, acie, in hostes contendit. Alacres & illi pugnam capessunt magna spe victoriæ. Et ita se auctore Nostivicio invicem adjurarant ac devoverant, ut, qui de suis pedem retulisset, sine omni tergiversatione pro servo Regi sese dederet. Ubi ad congressum ventum est, Paulus Jafenius aulicus Regius ab latere inter duas acies magno impetu procurrens hastas hostium in nostras intentas avertit. Eodemque momento nostri inopinata re perturbatos summa vi adoriuntur, & mox vel contractis vel abjectis hastis, gladiis utrinque res geritur. Pugnatur acriter, audacia nostri, hostes multitudine superabant. Cumque totas tres horas dubio Marte pugnatum, utrinque quasi ex composito discessum est. Mox recreatis paululum viribus utrique non ad pugnam, sed ad persequendum alteros contendunt, utrique alteros victos discessisse rati. Occursu mutuo instauratur praelium, rursumque una hora dimicatum est, donec sauciato Friccio Duce exercitus, & peditibus nostris assiduo balistarum ictu dextra hostium latera ferientibus, retrocedere sensim ille coeperunt. Sed mox revocante & sistente Friccio redintegrabatur pugna, si quod nostri trepidantibus recolligendi sese spacium dedissent. Interim dum ciet pugnam animatque suos Friccius interfectus corruit. Ibi tum effusa sit fuga hostium cum altero Duce Nostivicio, iurijurandi paulo ante dati & ab omnibus exacti immemores. Pedites desperata longiore fuga pars in castra sese recepere, pars eam prætergressi stagna lacusque propinquos petivere. Nostri persecuti fugientes magnam cædem edebant, pernecitate equorum freti. Ubi ad castra hostilia perventum est, ibi nonnihil difficultatis obiectum erat. Etenim hostes ea, qua parte stagno non tegebantur, fossa & sudibus acutis foras obverlis munierant. Sed cupidis victoribus non facile quicquam obstat. Nostri enim prævertendos sibi esse hostes perterritos priusquam ad castrorum defensionem accurrerent rati, admotis calcariibus cæcorum in morem in fudes obiectas ruebant, confossisque equis nonnullis tandem contextum sudium perfregerunt, & uno impetu castra ceperunt, atque diripuerunt, quindecim bombardis majoribus, ducentis curribus, armis, impedimentis & commeatu referta. Interim equites hostium castra sua prætervehti plurimi evasere. Ala una in locum dejectu arborum a se septum delata, nec inveniens exitum, a nostris concisa est. Cæsa eo die hostium duo millia, capti sexcenti, & major propemodum quam pro numero nostrorum strages edita. De nostris centum gregarii milites ceciderunt. De nobilioribus tantum Hector Chodoraſius desideratus est, sed pauci reperti, qui saucii non essent. Duninus in femore & in manu vulnera accepit. Ad Puscum hoc praelium commissum est quintodecimo calendas Octobris. Triduum post in iisdem statis humando cæsos & saucios curando consumptum est. Hæc Cromerus, ubi tamen Gorfii auxilia, quæ pridem flumen transierant, prorsus obliviscitur.

Eodem

Eodem tempore Cruciferorum milites cum equitibus circiter centum quinquaginta Strasburgo profecti in Masoviam irruerunt, temerario magis quam felici ausu. Major enim pars apud Jafenicum pagum a Polonis trucidata, cæteri capti fuere. Culmenses etiam præsidarii pabulatum excurrentes prope Swezam undetriginta & duodecim equites amiserunt. Die 25. mensis Septembris Casimirus Gedanum misit quingentos cataphractos equites & mille pedites, qui conjunctis Gedanensium copiis Schonecum profecti oppida Bernam & Butoviam præter omnium expectationem oppresserunt, diripuerunt & incendio consumpserunt, una cum vicinis pagis & villis. Inde Schonecum reversi Gedanenses domum contenderunt, Regii autem milites agrum Stargardensem, Mewensem & Neoburgensem in transitu omnem devastarunt, ac ingentem prædam retulerunt. Die 25. mensis Octobris Ulricus Zeronca Boëmus Golubam recepit, ibique hostium ducentos pedites & quadraginta equos cepit, cum ingenti vi omnis generis commeatus, quem hostes Culmensibus subvehendum destinaverant. Die vicesima septima mensis ejusdem quinquaginta naves mercibus onustæ Gedano Torunium ablegatæ sunt, quibus præsidio erant magna quædam navis, quæ binorum malorum velis agebatur, ac propugnaculo communita erat, & duodecim scaphæ militibus instructæ, quæ quidem nullo ab hostibus ostentato periculo cursum tenuerunt. Obvias etiam habuerunt prope confluentem fluminis Bro & Vistulæ septuaginta naves Torunio & Bromberga demissas frumento & aliis mercibus, quæ deportari solent, onustæ, quæ & ipsæ citra impedimentum aliquod Gedanum appulerunt, nisi quod in itinere scapha una, quæ farinam & frumentum portabat, vi fluminis submersa fuit, & alteram cum septem nautis nimium immorantibus hostes interceperunt. Initio mensis Novembris præsidarii Passenheimenses oppidum Seeburgum ceperunt, diripuerunt ac incenderunt. Circa diem Andreæ Torunenses & Golubenses sexaginta pedites & octoginta equites Culmensium, & Grudentini octodecim pedites & duodecim equites Neoburgensium interceperunt. Die nona Decembris Gedanensium milites ultra Coenobium Zarnowicium magnam vim pecorum & armentorum abstulerunt, ac in urbem perpulerunt, & tantam quidem copiam, ut civibus septem sexagenas boum pretio venderent. Nocte insequenti latrones quidam, incertum an ex Cruciferorum militibus fuerint, an circumvagantes suo Marte rem perpetrarint, tabernam non procul a portu sitam diripuerunt, & cauponem cum familia & rebus omnibus male mulctatos ac pene exanimis abducere coeperunt. Ad ejulatum & clamorem nocturnum excitati, qui in propugnaculo portus excubabant, repente occurrunt, cauponem liberant, latronibus partim in ipso facinore cæsis, partim captis & ad supplicium in urbem retractis.

Instabat jam dies Domini nostri natalitius, cum Wormbdi quidam proditores, inter quos erat unus Elbinga pridem ejectus, consilium inierunt de oppido Episcopo per prodicionem tradendo. Sed ea res ad notitiam Consulis pervenit unius indicio, qui proditorum partes sequebatur.

O o o 3

Variæ excursions.

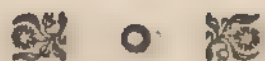
Goluba.

Navigatio in Vistula.

Seeburgum.

Latrocinium.

Wormbdi.

quebatur, verum ex poenitentia facti ad sanio- rem mentem reverſus fue- rat. Conſul rebus omnibus exploratis indicium ad oppidi præfectum Saccium deſert, is porro Scallum & præfectum Hollandenſem e vicinia cum copiis evocat. Illi per noctem eam ſilenti agmine proſecti ſummo mane ad oppidum accedunt, & dum Episcopi milites per occultum aquæ- ductus canalem interim in oppidum agminatim irreperent, tam intus quam foris lepide quaſi caſſibus comprehenſi excipiuntur, ſexaginta cæ- ſis, ſeptuaginta peditibus & totidem equitibus, qui foris portam reſerari præſtolabantur captis, quatuor ſaltem elapſis, qui ex eo equitum nume- ro ſalvi Episcopo remanſerunt.

An. 1463. Initio ſequentis anni quinta die Januarii ſexcenti quinquaginta pe-
Gedanenſi- dices Gedano proſecti ſunt, & per Caſſubiam in agrum uſque Stolpen-
um excur- ſem populabundi excurrerunt, ac inde ſedecim ſexagenas boum præter
ſio. minora pecora abegerunt, & quatuor pagos diripuerunt, idque in odi-
um Erici Pomeraniæ Ducis, qui non ita pridem, cum in agro Puſceni
pugnaretur, Cruciferis ſexcentos equites auxilio miſerat, ſed hi adhuc
in itinere erant, cum jam hoſtes proſligati fuiſſent, ac proinde quanto
poterant citius in pacatum reverterant. Cæterum cum Gedanenſium
milites hanc lucrati prædam domum remigrarent, hoſtes Laweburgo,
Butovia, & aliis ex locis cum ingenti ruſticanorum manu paſſim conglo-
bati, prope Stenſitium pagum, cis monaſterium Carthuſienſe, ipſos
confertim adorti ſunt, quos jam de vita tuenda magis, quam pro retinen-
da præda ſubire certamen oportebat. Cæſi ſunt ex ipſorum peditibus
circiter ducenti, centum & quinquaginta capti. Equitum primo cen-
tum quinquaginta Gedanum revertebantur, de cæteris conclamatum
omnes exiſtimabant, ſed illi fuga paſſim dilapſi & per devia montium
loca palantes non diu poſt, paucis ſaltem deſideratis, redierunt. Initio
Hoſtibus menſis Februarii hoſtibus par pari ſerme relatum. Milites enim Star-
par pari re- gardenſes & Kiſchowienſes non proci Gedano tres pagos inopinato di-
latum. ripuerunt, & circiter trecenta quinquaginta pecudum & armentorum
capita in prædam abegerunt. Exinde e vicinia ruſtici & e ſylvis car-
bonarii exciti hoſtes jam ſecuros inſecuti, de præda recuperanda digla-
diari cœperunt, ſed pauciores erant, quam qui tot hoſtibus pares eſſe
poſſent, & jam quadraginta ex ipſis & quidem audaciſſimus quiſque con-
ciderant, & cæteri fugam circumſpiciebant, cum præter expectationem
trecenti Gedanenſium equites laborantibus ſupervenerunt. Ibi tum
haud dubie fortuna converſa fuit, hoſtes in fugam acti, centum quin-
quaginta cæſi, & omnis præda recepta.

Legatus Pontificius. Circa finem anni ſuperioris Pontificius quidam Legatus in Poloni-
am venerat, Hieronymus, Cretenſis Archiepiſcopus, cujus adventus jam
per integrum annum in expectatione fuerat, pacis inter Regem & Cru-
ciferos conſtituendæ cauſa miſſus. Rex eam ob rem comitia Petricovi-
am indixerat, ſed ob plurimorum Senatorum abſentiam nihil hoc de nego-
tio tractari potuit. Legatus vero vehementer apud Regem urgebat cau-
ſam Joannis Sennenii, qui per bullas Pontificias, exploſa libera electione,
contra

contra Regis voluntatem Episcopatum Cracoviensem obtinere volebat, ſed per Regem eiectus fuerat. Hunc, ut dignitati ſuæ reſtitueret Lega-
tus, cum Rege diligenter agebat, aſſeverans Episcopatum ſemel a ſede
Apoſtolica ipſi collatum invito adimi jure non poſſe. Cæterum aſſeve-
rante Rege, malle ſe regno excidere, quam ſeſe invito illum pati Episco-
pum eſſe, Legatoque viciffim vociferante, præſtare, ut tria regna pere-
ant, quam jus & auctoritas Pontificis ac Eccleſiæ perturbetur, re infe-
cta & irritatis utrinque animis diſceſſum eſt. Convenit tandem, ut alia
comitia ad Calendas Majas in oppidum Breſtenſe indicerentur, interim
Legatus ad Magiſtrum Ordinis proſectus eſt, de conditionibus pacis cum
eo tractaturus. Cum ad diem conſtitutum frequentes adeſſent tam Po-
loni quam Statuum Pruſſiæ Legati, ſtatim animadverſum fuit, qua ra-
tione Nuncius Pontificius rem tractaturus eſſet. Eo enim ejus conſilia
ſpectabant, ut Polonos a Pruſſis ſegregaret, hoc eſt, ut pacem inter
Polonos & Cruciferos conficeret, Pruſſios autem excluderet, & ſocie-
tate Polonorum illis adempta, ſolos Cruciferis divexandos objiceret. Id
vero nulla ratione nec Poloni nec Pruſſi admittere, ſed conjunctim vel
bellum denuo vel pacem eligere volebant. Itaque licet ſeorſim a Legato
accerſerentur, ſimul tamen ſemper vel ad colloquia privatim, vel ad con-
ſilia publice veniebant. Legatus interim non ſolum actionem omnem
Pruſſis & Polonis communem reſpuebat, ſed palam etiam cauſæ Cruci-
ferorum patrocinebatur, & ſubinde Pruſſis defectionem exprobrabat,
ſic ut haud dubie ſpem omnem pacis per hunc verſipellem Legatum con-
ficiendæ jam omnes abjicerent. De quo Legato & actionibus per eum
contra Pruſſios inſtitutis ita ſcribit Cromerus lib. 25. Ad conſtitutam
diem, hoc eſt, ad calendas Majas conventum, indeque infectis rebus
diſceſſum eſt, orta inter Polonos & Legatum acerba contentione & jur-
gio ex hujusmodi cauſa. Veniebant Legati a civitatibus Torunenſi,
Elbingenſi & Gedanenſi, eos Legatus Pontificius ingreſſu oppidi & con-
ventu prohiberi oportere contendebat, quod eas civitates ſimulque cæ-
teros Pruſſios, qui cum Polonis ſentiebant, ipſe ſive adeo Pontifex diris
devoviſſet. Contra Poloni iniquiſſimum id eſſe præjudicium aſſirmabant,
& ab inſtituta re alieniſſimum. Admiſſi igitur Legati fruſtra reclamante
Legato Apoſtolico. Mox ille toti oppido ſacris interdixit, verum id in-
terdictum Poloni contempſerunt, orto initio a militibus, qui per ſpeciem
ſupplicationis ob rem bene geſtam a ſuis apud Heilgenbeilam, oppi-
dumque id a Scallio captum ac direptum, facto concuſſu ad templa, no-
larum ſive campanarum pulſu feſtoque cantu oppidum impleverunt. Ibi
vero furere Legatus, vociferari, non modo ſe, verum etiam Pontificis &
ſedis Apoſtolicæ auctoritatem contemni. Nec ceſſere furori ejus Polo-
ni, graviter in eum inveſti per Oſtorogum, quod, cum pacificatoris per-
ſonam ſuſtineret, nihil minus quam paci ſtuderet, ſed clauſicum etiam
caneret. Cujus rei clariora etiam documenta proferebantur ejus literæ
ad Cruciferos a noſtris interceptæ. Ita tunc irritatis animis diſceſſum
eſt. Et Legatus quidem Cracoviam, ubi controverſæ Episcopæ ſeque-
ſter & adminiſtrator a Pontifice conſtitutus erat, proficiſci cupiens, cum
prohiberetur a Polonis, Vratiſlaviam ſe contulit, indeque miſſis ad Re-
gem

gem in Litvaniam literis questus est de Brestensi contumelia, in Vladislaviensem Episcopum potissimum culpam conferens. Quod si Rex agi de pace nihilominus a se vellet, extra fines Poloniæ locum constitueret, quo tutius adversarii venire possent. Et hæc quidem ostentans, Prussos & Pomeranos Vratislaviam Jubilæi gratia venientes in partes Cruciferos pertrahere omni ratione conatus est, minis etiam intentatis. Quin mulieribus maritorum consuetudine & contubernio interdixit iis, quæ maritos a fide Regi data avellere nequirent. Misit tamen postea Casimirus ad eum legatos postulatum, ut interdictum sive diras, quibus Prusli Regias partes secuti, indicta causa, devoti erant, relaxaret, & æquiores se in componenda pace præstaret. Verum illo non nisi ad tempus, quoad de pace tractaretur, relaxare diras volente, acceptum id a Rege non est, nec ipse in Poloniam deinceps venit. Hactenus Cro-

Induciarum piscationis. Dum hæc in Polonia geruntur, ad easdem Calendas Maji Gedanenses, Elbingenses & præfecti Regii cum Cruciferis inducias pepigerunt annuas, ratione piscaturæ in lacu Habo utrinque absque maleficio exercendæ, literis eam in rem solenniter confectis, sic ut non obstante bello piscatio utrinque esset libera, non in lacu solum, sed etiam littoris & riparum usus necessarius omnibus relinqueretur. Et hæc quidem pacta deinceps singulis annis, quamdiu bellum duravit, ex æquo & bono utrinque renovata fuerunt.

Christiernus Daniæ Rex.

Eodem tempore Christiernus Daniæ Rex novas quærebat occasiones, quibus Gedanenses contra priores transactiones hostiliter specie quadam juris insectari posset. Ac primum quidem veterem querelam repetebat, quasi stantibus induciis Carolus Canuti, Rex profugus, ipsum & majores suos Gedani palam falso criminatus esset, ac famulos libellos, qui Danorum honorem sorde suggillarent, publice prostituisset. Deinde cum isthæc male excogitata jam ab initio frivola omnibus apparerent, ad manifestam vim animum adiciebat, & per conductitios piratas Gedanensium naves mercatorias per regnum ipsius, & præsertim per illud fretum, quod Balticum vocant, ex pacto convento secure transientes insectabat. Huic rei color ille præterdebatur, quasi fretum Balticum in libera navigatione fuisset exceptum. Hi calumniæ Gedanenses opponebant ipsa verba conventionis, quæ sic habebant: Ut liceret Gedanensibus per omnes maris tractus, aquas, & flumina trium regnorum, nullo penitus excepto, libere navigare. Cæterum cum aliud verbis, aliud re ipsa agi viderent, ipsi quoque idem exemplum secuti, conductitios milites emittebant, qui Regis naves ac milites prædautes vel hosti suppetias ferentes observarent ac coliberent. Qua de re mox ad Regem a Danis querelæ delatæ, subinde literæ Gedanum militabantur, quibus naves & res ablatae & captivi homines repetebantur. Verum Gedanensium milites hunc assueverant morem, ut, captis e medio sublati & navibus submersis, prædam inter se partirentur, & nihil harum rerum in portum Gedanensem adducerent. Unde quoque nec res restitui poterant, nec ulla spes erat vicissim a Danis quidquam recuperandi. Ita utrinque non quidem aperto prorsus Marte, sed tectè hostilia perpetrabantur,

bantur, donec paulo post aliquot naves onerariæ Gedanensium sale onustæ ex Gallia revertentes, & per fretum Balticum Revaliam navigare volentes a Danicis piratis invaderentur, qui sua jam spe, quod numero prævalebant, prædam devoraverant. Verum fortuna penes Gedanenses fuit, Dani victi, & qui cæsi non fuerant, prope omnes capti, & cum navibus Gedanum missi palam indicium fecerunt, & extabant conducti-
onis literæ, quod Rex adversus Gedanenses hostilia moliretur, quodque contra sponsonem inducias aperte violasset. Ea res non mediocriter Danorum etiam animos commovebat, utpote qui jam perspiciebant Regis perfidiam in caput suum & jacturam rerum suarum propediem redundaturam. Itaque Proceres & nobiles regni Danici Regem tam obsecrare quam graviter objurgare, ut pacem amplecteretur. Sane voluntas ei non deerat pro perpetuo suo erga Gedanenses odio ad apertum bellum progrediendi, sed Dani bellum gerere nolebant, & inter Suecos fluxa erat fides, utpote qui tacite Carolo Canuto favebant.

Die vicesima sexta mensis Aprilis milites Mariæburgenses cum civibus & multis agricolis majoris insulæ lignatum profecti sunt, ad reficiendum Nogari pontem, quem impetus fluminis glaciem trudentis dejecerat. Sed a Strumensibus ex improvviso circumventi centum quinquaginta equos amiserunt, compluribus civium & agricolarum interfectis. Triduo post Joannes Schalius e basilica Varmienensi cum expedito milite egressus, oppidum Schippenbuel summa vi oppugnavit, oppidanis pertinaciter se defendentibus, ille ignem iniecit, quo totum ferme oppidum intus conflagravit. Cives autem & præsidarii milites intra muros & turrese tenentes adeo fortiter propugnarunt, ut Schalius re infecta recedere cogeretur. Die septima mensis Julii milites Pucenses in ea munitione, quam Gedanenses in pago Prusto crexerant, circiter centum Polonos & agricolas ceciderunt, & triginta septem equos interceperunt. Et eodem tempore Cruciferos milites auxiliantibus Brunspersgensibus armenta & pecora Elbingensium abegerunt, & ipsorum equilia optimis equis despoliarunt. Et eodem tempore Torunenses cum regis militibus agrum Culmensensem depopulati, frumentum omne circumcirca vel abstulerunt vel corruperunt.

Ad diem, qui divæ Margaretae sacer dicitur, tertio Idus Julii insigne proditio Gedani iterum constituta fuit per opifices quosdam, homines temerarios & rerum novarum studiosos, qui ita inter se convenerant, ut eo die sub tempus illud, quo in templis missa celebratur, seditionem plebis commoverent, Senatorum & præcipuorum civium domos diriperent, omnes, qui a partibus suis stare nollent, sine discrimine trucidarent, & urbem occupatam Cruciferis traderent. Atque hanc in rem jam antea non paucos Cruciferos milites clam & paulatim, nautarum & bajulorum vestibus tectos in urbem induxerant. Pacti etiam cum Magistro vel ejus præfectis, ut sub idem tempus cum copiis prope civitatem præsto essent, & rem ab ipsis bene coeptam, quam optime possent, exequerentur. Princeps hujus prodicionis erat Georgius Koch smegmatis coctor, homo turbulentus, audax & manu promptus. Erat inter cæteros

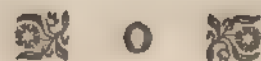

cæteros socios quidam Burcardus Russe, vir alioquin non malus, sed multis tum pollicitationibus eam ad insaniam illectus. Is pridie ante civitatis statum, qui deinde subsecuturus esset, animo considerans & poenitentia tactus, cum jam cædes, direptiones, Cruciferorum tyrannis & crudelitas ante oculos obversarentur, quid optimum factu esset secum deliberare coepit. Nec res ampliorem consultationem admittebat, in crastinum enim diem facinus erat destinatum. Mox saniori mente recepta Consulem adit, vitæ veniam deprecatur, & prodicionem omnem cum ipsis auctoribus detegit. Consul e vestigio, quanquam vespera esset, Senatum in curiam vocat, quasi de hostibus subita consultatio obvenisset. Mox etiam delecti ex civibus & opificibus publicorum consiliorum participes vocantur, inter quos nonnulli proditorum erant. Ibi tum Burcardus producit, & institutæ prodicionis ordinem denuo recenset, & socios nominatim indicat. Qui inter delectos aderant, mox in custodiam, cæteri ex domibus extracti adducuntur. Multi ex obscurioribus fuga elapsi, multis etiam, quos per imprudentiam a cæteris seductos credibile erat, ne delictis vindicta major videri posset, ne manus quidem injecta. Auctores fatebantur, hoc ipsis fuisse consilium, ut ex Senatu, Scabinis & civibus primores quosque circiter quinquaginta, quos in albo nominatim descriperant, capitibus plecterent, ac deinde occupata curia & ærario, Cruciferis urbem proderent. Horum viginti tres paucis post diebus publice gladio cæsi. Milites Cruciferorum, qui mutato habitu clam in urbem irrepserant, partim capitibus muletati, partim aqua submersi, partim ad remos condemnati. Crantzii scribit, ejus prodicionis plures quadringentis participes, sexaginta tantum gladio cæsos fuisse. Credo, quod Cruciferorum milites deprehensos numero civium adjecerit.

Gnevum
sive Mewa
obsessa.

Sæpe jam antea Mewensium facta fuit mentio, quot modis illi Gedanensibus varia intulerint incommoda, præsertim quod Vistulam flumen ubique redderent navigantibus infestum, nec sine magna navium & militum copia sursum deorsum propter illorum deprædationes commendi facultas esset. Horum insolentiam & multiplices excursions nunc tandem compescere, & flumen pacatum præstare Gedanenses constituerunt. Accitis igitur Mariæburgo & Dirschavia copiis, cum Rex etiam duce Petro Dunino non contemnendam Polonorum manum ipsis in subsidium mitteret, militem suum, ductore Joanne Meidenburgo viro consulari, paulo ante diem divo Jacobo sacrum Mewam mittunt. Hostes ad pugnam exire non ausi, munitionibus & oppido se tenebant, subsidium aliquod majus a Cruciferis expectantes. Gedanenses simul & Poloni, cum pugnandi copia nulla fieret, oppidum vallo, fossa & corona cingunt, fame tandem illos domaturi. Et ita jam obsessum erat, ut nemini nec exeundi nec adeundi via pateret. Hæc oblidio jam in alterum mensem continuata fuerat, cum Magister & Cruciferi copias suas omnes ex Sambia & Natangia collectas expediunt, quæ Mewensibus auxilium ferrent. Ex monte quoque Regio quadraginta quatuor naves & scaphæ majores in Vistulam enavigare iussæ. Quo comperto Gedanenses decem naves tormentis & militibus egregie munitas obviam miserunt.

Eæ

Eæ prope Principis insulam (quam vocant) in Vistula stationem ceperunt, & in prima fronte navem munitissimam & propugnaculo instructam locarunt, ut hoc pacto hostes, quo minus Vistulam ingrederentur, aditu arcerent. Nec tamen provideri potuit, quin noctu aliquæ Cruciferorum scaphæ eo usque progredirentur, ut Gedanensium pagum Janikendorf in Scharpovia situm diriperent ac incenderent. Ex altera parte Cruciferi terra ducebant septingentos equites, mille quingentos pedites, Plavenio & Sonnebergio ducibus, qui prope Neoburgum trajecto fluvio Stargardum contenderunt, ibique præsidarios Choinicenses, Laweburgenses & Pucenses sibi adjunxerunt, ut simul Mewensibus subsidio venirent. Die duodecima Septembris Dirschaviam prætergressi in agro Zatkoviensi castra metati sunt. Postero die minorem Gedanensium insulam irruerunt, quos cum insulæ præfectus arcere vellet, coloni ipsummet dehortati sunt, & Plavenium tanquam Dominum suum cum duobus millibus equitum & aliquot peditibus comiter exceperunt. Interim Cruciferorum naves, de quibus diximus, a Vistula in Habum lacum recesserant, quas Gedanenses usque ad unum milliare ultra Elbingam strenue insequiebantur. Ibi se conjungunt illis viginti quinque Elbingensium scaphæ bene instructæ, & Gedanensium speculator Jacobus Vochs cum myoparone suo, cui paulo ante Cruciferorum classiarum tres scaphas abstulerant, quas continuo Gedanenses ab illis recuperaverant. Sic hostes eo loco ab Elbingensium & Gedanensium navigiis circumvallati erant, ut absque pugna discedendi jam omnis esset facultas præcisa. Die Septembris decima tertia Magister ex monte Regio tria navigia testæ (Smacas vulgo nuncupant) suis subsidio misit, sed ea per Gedanenses prosligata, & in iis sexaginta milites capti fuerunt. Pugna navalis. Triduo post 15. cal. Octobris summo diluculo Gedanenses & Elbingenses circumfusi omnis generis tela & tormenta instar grandinis in hostem ejaculari coeperunt, quibus multi mortales perierunt. Exinde naves illorum invadunt, ibi demum cominus manu & gladiis acriter decertatur, eo quidem eventu, ut major pars hostium caderetur, vel in aqua periret. Aliquot enim naves cum militibus, nautis & rebus omnibus vi tormentorum submersæ fuerunt. Sic, ut ex hostibus in hac navali pugna cæsi sint supra mille septingenti, a Gedanensibus plures quam ducenti sexaginta capti, inter quos erat Acilius (Etzel vulgo) Commandator Memelensis. Ab Elbingensibus capti ducenti quadraginta. Præfectus Balgensis cum quinque scaphis & centum quinquaginta hominibus ægre evasit, cæteri omnes vel cæsi vel capti. Reliqua etiam navigia omnia in Gedanensium & Elbingensium potestatem devenerunt, æquis partibus divisa. De cætero etiam apparatu bellico, tormentis, armis, telis, magna copia conquesta. Hæc est illa pugna navalis in lacu Habo tantopere celebrata, qua Cruciferis non multo minus damni quam in prælio Pucensi fuit illatum. De qua certiores facti Cruciferorum milites, qui minorem insulam invaserant, continuo insula relicta Stargardum se contulerunt. Pridie quam pugnatum fuit, Plavenius ex eadem insula trecentos suorum militum scaphis impositos subsidio miserat, quos coloni majoris insulæ, postquam Cruciferos victos acceperant, omnes ferme trucidarunt, triginta solum exceptis, qui ægre elapsi a Dirschaviensibus intercepti fuerunt.

fuerunt. Post eam pugnam Gedanenses ad munitionem Prustensem novos milites submiserunt, & loco munitionis Jutlandicæ, quam Cruciferorum milites disjecerant, ad defensionem minoris insulæ duas alias ex eadem materia, quam Plavenius ad ægre faciendum Gedanensibus eo convexerat, construxerunt.

Elbingenses
in Sambiam
excurrunt.

Circa finem mensis Septembris Elbingensium milites cum Schali copis in Sambiam navigarunt, & ibidem noctu clam expositi ad fanum usque divi Adalberti, quod inter oppida Lochstedum & Fischusum interjacet, ubi tum solennes dedicationis erant feriæ, excurrerunt, ac de improvviso magnam hominum multitudinem oppresserunt, compluribus cæsis, nonnullis captis, & magnam vim pecorum & omnis generis prædam abactam ad naves perduxerunt. Pene ipsum etiam Magistrum Ludovicum, qui ad easdem ferias venerat, interceperunt, nisi Consul Regimontanus celeriter equum ipsi subministrasset, cujus velocitate tum salvus evalit: currus tamen ejus cum quadrigis fuit interceptus.

Comitia
Petricovien-
sia.

Ad diem Hedwigis, qui decimum quintum mensis Octobris occupat, Rex Casimirus Petricoviæ Conventum egit, Prussicis Ordinibus simul eo vocatis, quibus denunciavit auxilia, quæ Poloni deinceps ad continuandum in Prussia bellum decrevissent. Addidit illud etiam, quod Legatus Pontificius, de quo supra dictum, nova a Pontifice mandata accepisset de pace tractandi, atque is Internuncios suos eam in rem Vratislavia Petricoviam misisset, & denuo studium suum obtulisset: quodque itidem Lubecenses cum quibusdam aliis civitatibus tractandæ pacis negotium suscipere vellent. Hac de re Prussici Legati sententiam rogati, Pontificii Nuncii actiones plane repudiaverunt, quoniam antea leviter admodum rem egisset, ac inter Regem & Magistrum non satis bona fide conversatus fuisset. Lubecenses ut compositionem tentarent, non abnuebant, inodo eas sibi civitates adjungerent, quæ Regi non displicerent, & tractationes etiam ipsæ pro Regia dignitate in Prussia instituerentur. Hæc actio insequenti anno per Lubecenses, adjunctis sibi Rostochiensibus, Wismariensibus, Luneburgensibus, & e Livonia Rigenibus & Derptensibus, summo cum studio tentata fuit, conventionis loco Torunium indicto, quo tam Rex & Ordines Prusiæ, quam Magister Cruciferorum Legatos suos ablegarunt. Verum nihil tum effici potuit, partim quod Nuncius Pontificius interim Lubecam venerat, & actioni sese immiscere vel ingerere volebat, cum tam Prussis quam Polonis plurimum esset suspectus: multo vero magis quod de conditionibus utiliter ferendis inter partes ratio non apparebat. In eo quidem conveniri posse videbatur, ut Poloniæ Rex Pomeraniam, Culmensensem, Michaloviensem & Elbingensem tractum totum haberet, reliquam inferiorem Prussiam Cruciferis relinqueret. Verum de cæteris conveniri non poterat, nimirum ut de Mariæburgo intra viginti vel triginta proximos annos iudicio, arbitrio pactove transigeretur, interim autem in potestate Regis arx ea maneret: Ut Magister & Cruciferi in verba Regis jurarent, semperque deinceps in ejus fide ac clientela essent: Utque Rex militibus

Crucife-

Cruciferorum emerita undecim annorum stipendia exolveret. Hæc neque Polonis omnia, neque Cruciferis acceptanda videbantur. Ita hæc etiam tractatio pacis incassum cecidit. Quam ideo sequenti anno exemptam superioribus adjungere malui, quod tota res nullum sortita fuit effectum: Nedum ut ea, quæ utrinque in isthoc tractatu de cujusque jure in hæc provincias producta fuerunt, pluribus verbis hic repetenda, sed ad priora reverti majus operæ pretium existimaverim.

Die vicesima quarta mensis Octobris summo mane Plavenius oppidum Hollandiam prodicione quorundam civium occupavit, qui dum illorum præsidarii pabulatum exivissent, illum intromiserant. Cæterum Regii milites arcem & duas turres cum porta civitatis ad arcem vergente retinuerunt. Atque illi continuo Petrum Duninum in obsidione Mewensi commorantem in auxilium accersunt. Isque sequenti nocte cum expeditis equitibus advolans & in arcem receptus, tanto oppidanos affecit incommodo, ut Plavenius rebus desperatis, incenso multis in locis oppido, cum suis sese militibus evolveret. At milites Regii, incendio celeriter extincto, oppidum recipiunt, proditoribus capitali supplicio subjectis.

Die tertia mensis Decembris milites Gedanensium, qui ad pascuum Prustum in propugnaculo excubabant, non procul ab Olivenfi monasterio ex vagis Cruciferorum prædonibus decem equites ceperunt, duodecim trucidarunt. Hanc latrunculorum manum quidam Nicolaus Senger, cauponis Reinfeldensis filius ferme per biennium in Gedanenses circumduxerat, eorumque subditos & colonos rapina, ferro & incendio affecerat. Is cum cæteris captus & a militibus palo affixus, igne concrematus fuit.

Die duodecima mensis ejusdem agricolæ Cassubii, quibus Cruciferorum milites permultum incommodi intulerant, agminatim conglobati pagum Laufigum, ubi hostes prædam & commeatum asservabant, invaserunt ac diripuerunt, & præter cæteram prædam inde abactos sexaginta boves & trecentas oves Gedanum perductas præfenti pretio vendiderunt.

Obsidio Mewensis in annum sequentem protracta fuit, cum tandem hostes de sui deditione agere coeperunt, & ita conventum, ut ipsis calendis Januariis arcem & oppidum Joanni Coscielecio præfecto Mariæburgensi, nomine Regis traderent. Cruciferi, qui ibi erant, Ulricus Eienhovius antea Commandator Mewensis, Henricus Richtenbergius antea Puscensis præfectus, Conradus Pfirsfeld antea Commandator Gedanensis, Stanislaus Dowensis, Nicolaus Weissenbachius, Fridericus Hohenestus, & Stephanus Schoneichius, depacti vitam & res suas, in pacatum deducti fuerunt. Coscielecus quendam Poscarsium suo loco Mewensem præfectum constituit. Is autem statim initio, novo prorsus & inaudito exemplo, immo Scythico more, opulentiores cives septendecim in vincula conjecit, quos insinulabat, quasi oppidum denuo Cruciferis prodere

P p p 8

dere

dere voluissent, eoque colore bonis ipsorum Harpyja inhiabat, neque diu post aliquos illorum tormentis excarnificatos, indicta causa necavit, aliquos frustatim concisos, ne res manifesta fieret, vasis compactos inde transtulit: Longe secus quam Prusiae gubernator, & Coscielecius, & Gedanenses per solennes literas civibus spoponderant, adeo, ut jam multos Polonicae tyrannidis ejus prae Cruciferorum imperio poeniteret, ac id circo oppida nonnulla, quae jam in Regis potestatem exemplo Mewensium concedere decreverant, hoc crudelitatis genere prorsus detererentur. Rex & proceres, re per summam querelam adeos delata, factum hominis vicarii aegerrime quidem tulerunt, nihil tamen in Scythiam gravius constitutum fuit, quam ut isthac praefectura amoveretur, caetera crudelia facinora impune ipsi cesserunt.

Allenstenum. Per eosdem dies Joannes Scalius Boëmus oppidum Allenstenum Cruciferorum ditionis ex improvise interceptum. Et qui Fridlandiae fuerant in praesidio milites Cruciferorum, cum sibi stipendia non solverentur, oppido hostiliter direpto & incenso discesserunt. **Fridlandia.** Bernardus vero Sonneburgii defectio. Sonneburgius, quem alii minus apposite Schoneburgium vocant, quod valde accisas esse vires Cruciferorum animadvertibat, cum Rege pactus est, ut, quae tunc praesidiis suis tenebat, deinceps quoque, quoad bellum istud maneret, quietus retineret, cum Regiis libera commercia haberet, cum iis vero, qui Cruciferorum essent partium, nihil sibi commune esse duceret, bello autem finito, iusta mercede a Rege accepta, praesidia deduceret, ac munitiones, quas obtineret, Regi traderet. Obtinebat autem Culnam urbem, Brodniciam item arcem cum oppido, & Altenhusium arcem.

Haec Sonneburgii defectio Cruciferis in difficillimis illorum temporibus maximo accidit incommodo. Addit Cromerus, non mediocriter & illam cladem Cruciferos adflixisse, quam apud Colbergam Pomeraniae oppidum acceperant. Erat (inquit) oppidum id in ditione Episcopi Caminensis, verum detrectabant oppidani ejus imperium. Herminigus igitur Episcopus facta clam aliquanta manu, acceptisque a Cruciferis septingentorum equitum auxiliis, noctu oppidum aggreditur, ut nec opinantes oppidanos opprimeret. Verum ii commodum a Gedanensibus foederatis facti certiores de consilio Episcopi, receptisque in urbem auxiliariis eorum copiis maritimo itinere transmissis, hostem scandere muros incipientem adorti fuerunt, & ad internecionem ceciderunt. Quam narrationis additionem penes auctoris fidem relinquo. Equidem non crediderim Cruciferos tum in domestica difficultate constitutos, septingentos equites procul a domo & per mera hostica loca, Episcopo Caminensi submittere potuisse. Nec hac de re quicquam in publicis actis, nec in archivo Gedanensium invenitur. Nisi fortassis Cromerus ratio temporis & rei gestae sefellit, vel quod, ut in rebus Prussicis solet, de suo nonnihil adjecit. Illud non inficior, quod statim subjicit, sic attritis Cruciferorum viribus, placuisse Polonis mercenario milite rem eo anno in Prussia gerere, praesertim quod expeditiones publicas nullo ordine, nulla

Poloni mercenario milite utentes.

laque disciplina militari, sed summa licentia constantes, sociis & amicis magis quam hostibus damnosae esse animadverterent, quod neque Principis imperium satis exandiebatur, & nihilo magis in sociorum quam in hostium agris a vi & injuria temperabatur. Hoc enim omne toto hoc bello Prussi plus satis experti fuerunt, adeo quidem, ut nisi ipsimet corpora, facultates, & provinciae vires in hostem convertissent, ipsis omnino male hisce defensoribus consultum videri potuisset.

Initio mensis Martii Varmiensis Episcopus pactis cum Prussiae conventio Ordinibus induciis, tandem ad componendam totam rem animum adje- cum Episcopo Varmiensis. Itaque paulo post habito Elbingae conventu, cum Regiorum Consiliorum consensu in has condiciones itum est: Ut Episcopus perpetuo deinceps Regis partes sequeretur: Ut ejus subditis ab hac die libera facultas esset in civitatibus Regiis commorandi & negotiandi: Utque deinceps Cruciferos & eorum auxiliares commeatu, armis, subsidiisve ne juvarent. Quam conventionem Rex deinde ratam habuit, ac solennibus literis confirmavit.

Hoc eodem tempore Gedani lues pestilentiae coepit, ac per totam Pessus Gedam aetatem vehementer grassata fuit, sic ut intra civitatis muros circiter viginti millia hominum mortem obirent. Quod propter anni centesimi revolutionem annotatu dignum visum est, liquidem nostro seculo an. 1564. adeo graviter civitatem pestis afflixit, ut intra muros saltem ultra viginti quatuor hominum millia morerentur, praeter eos, qui initio, cum malum nondum appareret, in rationes relati non fuerunt.

Mense Aprili statim post diem divo Georgio sacrum Elbingenses Elbingenses cum navibus & scaphis aliquot instructis in Sambiam praedandi causa in Sambiam. trajecerunt, quibus occurrentes Lochstetenenses & Fischhufenenses commisso praelio male rem gesserunt, navigiis suis prope omnibus demerlis: Elbingenses vero victores in terram egressi magnam vim pecorum in agris nacti, cum alia praeda feliciter domum remigrarunt.

Eodem tempore Cruciferorum milites, qui Laweburgii, Chonow, Cruciferonicii, & Kischaviae in praesidiis erant, & ipsi praedandi causa Tucholium cum milite usque excurrerunt, sed non aequo prospero successu. Nam Tucholienenses, re comperta & subsidio Mewensium accersito, aliquantam manum in insidias locarunt, & insequenti nocte ex improvise hostem bipartito aggreffi oppresserunt, ducentis caesis & equitibus quadraginta captis.

Eadem aetate Christiernus Rex Legatos suos publica fide Gedani Christierni Legatio. num misit, quibus haec erant in mandatis data: Primum postulabant, ut liceret Regis sui subditis in ditiones Cruciferorum tuto cum mercibus & aliis rebus ire ac regredi: quod totum in continenti denegatum fuit. Deinde conquerebantur, quod Gedanenses Regis hostem, Carolum Canuti, navibus instruxissent, ac milite adjuvarent, quo magis in mare excurreret, ac Christierni ditiones & subditos ingentibus damnis & incommodis

commodis afficeret. Ad hæc Gedanenses responderunt: Carolum jam pridem sub fide publica secum fuisse, eique semper liberum fuisse proficisci quo vellet, se vero neque classem neque militem ipsi suppeditasse, neque tamen incognitum esse, ex Swecia naves aliquas ab amicis illi submissas, aliquas etiam ipsum suis nummis comparasse, cum quibus quoquo versus enavigaverit, sibi non liquere, nec ipsum se morari, nec rationes ejus sibi cum suis communes esse. Tertium erat, quod de prorogandis induciis agebant. Verum quoniam compertum erat, induciarum colore saltem incautis verba dari, ac interim quavis occasione præbita, naves, merces ac homines violari, Gedanenses adduci non potuerunt, ut quid amplius paciscerentur, vel securitatem Danis sponderent. Hac saltem conditione discessum fuit, si Gedanensium naves & homines mari per Regem secure uterentur, se quoque quid officii sui esset, non futuros immemores: sin hostile quid paterentur, subditi quoque Regis eandem vicem expectarent: Utri vero partium isthæc conditio displiceret, sex septimanis ante quam pacto discederetur, alteri bellum publice denunciaret, ac deinceps quisque fortunam suam experiretur. Interim dum hæc aguntur, Carolus multis e Swecia & aliunde navibus conquestis & milite instructis in Sweciam enavigavit, ab iis, qui partes ejus clam fovebant, revocatus, & duobus præliis cum Christierno commissis, in quorum posteriori Christiernus etiam vulnus accepit, Danis insigni clade profligatis, ipse victor Sweciæ regnum recuperavit, unde ante annos octo fuerat ejectus.

Simon Lublaw. Die vicefima tertia Junii Simon Lublaw, cujus opera navali Gedanenses utebantur, cum navibus suis in fluvium Memelam excurrit, in cujus ostio naves undecim offendit, quas superiori anno Regimontani Gedanensibus & Elbingensibus ademant, easque nemine obsistente (nullis enim erant militibus instructæ) absque labore ullo recepit. Deinde ad arcem Memelam militem admovit, sperans eam ex insidiis opprimi posse. Sic enim cum proditoribus quibusdam amicis & familiaribus suis, qui ibi in præsidio erant, ex pacto convenerat, ut adveni-
enti noctu portam aperirent. Sed hoc consilium successu caruit. Paulo enim ante moniti fuerant Memelenses, ut rem suam accuratius curarent, quoniam inter ipsos proditores versarentur. Quocirca excubiæ diligentius agebantur, & animi proditores ad factum perpetrandum deficiebant. Simon autem re infecta & navibus saltem postliminio reductis in pacatum recessit. Paulo post Elbingenses cum Scalii militibus Frawen-
Elbingen- sum eru- burgo exeuntes usque ad moenia Regii montis excurrerunt, insigni omnis generis præda abacta, & navibus & granariis ad ipsum flumen Pregelam direptis ac incensis, nec tantillum animi fuit Regimontanis, ut quisquam ad coercendum hostem vel damnum vindicandum egrederetur.

Neoburgum obses- sum. Circa finem mensis Julii milites Regii Neoburgum obsidere coeperunt, quod a Cruciferis tenebatur. Id oppidum, quoniam in ripa Vistulæ situm est, eam habebat oportunitatem, ut fluminis trajectum liberum hostibus præstaret, cæteris vero navigationem impediret. Ad hæc ager sylvestris

sylvestris abundabat materia, vallis & machinis faciendis & aliis belli usibus apta: Placuit igitur Polonis illud quam primum adoriri, & in potestatem redigere. Dux illorum Thomiecius quidam erat, homo multum arrogans, sed nullius ingenii vel consilii. Is jussus se cum Dunini copiis conjungere, quoniam non satis constabat, quantum ejus esset oppidi præsidium, mandato neglecto, solus nimirum gloriam deportaturus, Neoburgo militem admovit. Hostes cum Polonorum paucitatem animadverterent, continuo erumpunt, & centum circiter caesis cæteros in fugam conjiciunt. Et major ea clades præsertim in fuga fuisset, nisi in ipso temporis momento quasi data opera Torunenium & Gedanensium naves, quæ tum in Vistula excubabant, supervenissent. Harum auxilio hostes repulsi non etiam nullos ex suis desiderarunt. Ipse Thomiecius in ista rerum perturbatione ad naves confugiens & in flumen prolapsus parum absuit, quin submergeretur. Quatriduo post Petrus Duninus collectis ex Polonis & Prullis septingentis equitibus & duobus peditum millibus oppidum denuo obsedit, valloque & fossa cinxit. Ludovicus Magister aliquantam militum manum obsessis subsidio misit, quibus regii milites ad duo milliaria e castris progressi obviam facti, sic, ut oppidani nihil eorum sentirent, eosdem commisso prælio profligarunt. Atque hæc obsidio in annum sequentem extracta fuit.

Obsidebant tum etiam Gedanenses summo cum labore & impendio terra marique Puseum in sextum usque mensem, cum interim hostes varie multa tentassent, quibus vel obsessis suppetias ferrent, vel ab incepto opere Gedanenses averterent. Tandem circa finem Septembris duces præfidiariorum suam ac militum salutem & res depacti Gedanensibus arcem & oppidum tradiderunt.

Dum hæc alibi geruntur, Henricus Plavenius, qui Prussimarum tenebat, cum fortunam Cruciferis ubique minus faventem cerne-
Plavenii molitiones. ret, mentionem pacis injicere coepit, quæ tamen ipsi cordi non erat, ea-
que de re primum per literas, deinde etiam præsentibus verbis cum Gubernatore egit, ac omnis generis conditiones in medium attulit, quibus pax quam constantissime confici posse videretur. Interim vero quod in pacis tractatione non facile animadversum iri existimabat, ternas simul & semel insidias ad capiendas totidem civitates egregie & artificiose instruxit. Sed hæc artes (quoniam non est consilium adversus Dominum) nequaquam homini versipelli profecerunt. Primum enim instructa jam antea Torunii prodicione cum mille armatis noctu ad urbem accessit, secun-
Torunium. dum flumen, qua parte averfi ab hostibus securiores erant oppidani atque vigiles, jamque præteritis piscatorum suburbanis domiciliis & antemuralibus superatis, taciti scalas moenibus admovebant hostes, cum a vigilibus illucescente jam aurora animadverfi & strepitu clamoreque tumultuantium & concursantium deterriti, relictis scalis cepto irrito raptim se recipere, veriti ne loci iniquitate & eruptione civium opprimerentur. Eodem stratagemate suburbium Elbingense prope cepissent, nisi forte fortuna ancilla, quæ ex agro veniens urbem ingrediebatur, animad-

animadversis hostibus repagulum, quod ante portam erat, subito occu-
Dirschavia. sisset. Sic etiam Dirschaviae muro jam scalas admoverant, sed ab execu-
bitoribus repulsi, re infecta discesserunt.

Dirschavi- Initio mensis Decembris cum mediocris navium multitudo ad-
ensum cla- verso Vistula Gedano Torunium navigaret, & jam Dirschaviam prære-
des. rirerent, re per exploratores cognita milites Cruciferorum Stargardenses
scaphis aliquot in currus impositis ad ripam contendebant, ea spe se navi-
bus illis incommodum illaturos, & prædam aliquam luculentam reporta-
turos. Id volentes prævenire Dirschavienses, priusquam illi scaphas suas
in flumen expedire poterant, agminatim ex oppido eruperunt. Sed quod
pauci essent præ hostium multitudine, fusi fugatique insignem accepe-
runt cladem, ac tantam quidem, quantam toto belli tempore nullam,
multis civium & sociorum caesis, multis captis, & equis ferme omnibus
amissis: Gedanensibus interim, qui rerum harum omnium erant ignari,
flumen secure navigantibus.

An. 1465. Cum Neoburgensis obsidio præter expectationem in sequentem
Neoburgen- hunc annum protracta fuisset, ægre moram hanc ferebant Poloni, quod
sis obsidio. ibi frustra assidentes tempus tererent, nec quidquam ex sententia succe-
deret: præsertim, quod ex oppido continuus cum diurnis tum nocturnis
excursionibus & frequenti ignis ejaculatione divexarentur. Accedebat
aliud quamvis non magni momenti incommodum, quod non ita pridem
præfecto militum Thomiecio quinquaginta equites bene instructi Gedano
missi, sed in itinere ab hostibus Stargardensibus omnes vel caesi vel capti
fuerant. Itaque Thomiecius ad solvendam obsidionem percipientibus id
militibus Regiis prorsus animum adjecerat. Quem Gedanenses, quibus
explorato compertum erat, oppidanos fame laborare, & necessitate ur-
gente sæpius erumpere, multis precibus illo a proposito dehortabantur,
quod brevi oppidanos in deditionem necessario venturos persuaderent,
ac insuper ducentos milites in subsidium domo submitterent. Interim
Caspar Nosticius laturus obsessis opem, sexcentos equites & quadringen-
tos pedites mercenarios e finitimis Poloniae & Pomeraniae locis condu-
cebat, exiguo saltem ære auctoratos, Chonicii vero luculentum stipen-
dium ipsis se numeraturum pollicebatur. Eorum non paucos hyemis
asperitas partim confecit in itinere, partim debilitatos subsistere coëgit,
reliqui vero cum pervenissent Chonicium, nec ipsis numeraretur promis-
Neoburgum sum stipendium, passim dilapsi sunt. Qua re cognita, obsessi, cum nullam
deditum. auxilii spem præ manu viderent, tandem Calendis Februarii Magistro
nequicquam deprecante & auxilium allatum pollicente, fame duro neces-
sitaris telo magis ac magis compellente, Regiis præfectis oppidum dedi-
derunt, & libere cum armis & rebus omnibus abire permissi quo vellent,
quinquaginta tribus curribus res suas asportarunt. Hanc deditionem
Crucifero- Magister Cruciferorum ægerrime ferens, præsertim quod Gedanenses
rum eruptio Polonorum abitionem, quam indies speraverat, suo consilio discussissent,
in territoria omnem quam circum se habebat manum ostringentorum equitum & qua-
Gedanen- dringentorum peditum, ducibus Heinrico Plavenio & Georgio Lovenli
sum. in

in minorem insulam, civitatis Gedanensis territorium, emisit, qui acerbe
igni & ferro infestabant omnia, complures villas diripiebant, ac prædan-
do usque ad suburbium Gedanense, quod longos hortos nuncupant, pro-
gressi, ac inde celeriter repedantes, cum plus terroris quam damni intu-
lissent, cum omni prædâ, quæ pro eorum numero haud erat multa, Star-
gardum concedebant, ad quod obsidendum Regias copias propediem
accessuras intellexerant.

Circa festum paschatos Cruciferi ad Gubernatorem Prussiae Sti- Tractatio
bantium missis literis conventum utrinque petiverunt, quo de pace tracta- de pace.
retur. Quam rem sibi non displicere Gubernator significans, conven-
tionis locum Neringam insulam Gedanensis territorii designavit, ac Cru-
ciferis fide publica satis prospexit. Ubi tribus vicibus conventum fuit, ac
tentatum, si quo pacto ex diuturni belli difficultatibus ad quietum aliquem
statum perveniri posset. Gubernator ex consensu foederatorum hanc
conditionem pro rerum præsentis statu non inutilem fore censebat, si Cru-
ciferis in Prussia manendi copia esset, æque ut in Germania & alibi pos-
sessiones suas habent, & in Ordinem suum nobiles indigenas reciperent,
ea potissimum ratione, ut eorum, qui vita migrarent, facultates extra
provinciam hæredibus extraneis ne tribuerentur, ut antea plerumque
factitatum fuerat: deinde si Cruciferi Poloniae Regis clientelam agnosce-
rent, & in ejus verba jurarent, quo pacto facile Prussiae partem retinere
possent. Cruciferi contra, id se salvo honore suo facere non posse cen-
sebant, quandoquidem alii essent sui Ordinis auctores & Patroni præter
Poloniae Regem, nec sibi integrum esse quidquam ex Ordinis institutis
absque consensu Provincialium Germaniae & Livoniae Magistrorum im-
mutare. Itaque saltem inducias annuas petebant, ut interim his de re-
bus maturius consilium caperetur. Inducias dari non placuit, cum satis
appareret, eas ad protrahendum potius bellum quam pacem optandam
præstendi. Et quanquam nonnihil in colloquio motum fuerat de Prussia
dividenda, & quæ ditiones Poloniae Regi, quæ Cruciferis cedere debe-
rent, nihil tamen certi conveniri potuit, sed re prorsus infecta fuit
discessum.

Paulo ante diem Divo Joanni Baptistæ sacrum Elbingenses ingen- Elbingen-
tem prædam ex agro oppidi Heiligenbuel abegerant, quibus domum re- sium præda.
vertentibus Brunspergenses transitum denegabant. Quanquam enim
Episcopus illorum cum Rege pacem coiverat, cum Cruciferis tamen iti-
dem amice sentiebant. Elbingenses ditionem Brunspergensem longiori
itinere circumire coacti, interim ab hostibus, quibus prædam abstule-
rant, majori manu oppressi & prædam amiserunt, & non paucos ex suis
partim caesis partim captis desiderarunt. Hanc rem admodum ægre
ferentes haud diu post adjunctis sibi Hollandiae & Varmiae præsidiariis
equitibus ac peditibus noctu egressi Brunspergam accedunt, peditibus in
insidiis locatis. Mane cum apertis portis oppidani armenta & pecudes
in pascua emitterent, pedites extemplo profiliunt & prædam capiunt.
In oppido conclamatur ad arma, mox cives erumpentes prædam inse-
quantur.

quuntur. Ibi tum ab equitibus circumventi circiter triginta cæduntur, cæteris ad oppidum refugientibus. Et hanc Brunspergenſes denegati transitus multam luerunt.

Stargarden-
ſium ſtrata-
gema.

Die ſecunda menſis Julii Stargardenſes milites Dirſchaviam novo ſtrata-
inſidiarum genere prope ex improviſo oppreſſiſſent; niſi fraus ſucceſſu caruiſſet. Præmiſerant enim non paucos ex ſuis habitu muliebri pagano indutos, & circum faciem ac barbam peplis velatos, qui fraga terreſtria & alia id genus oppidanis venum adferrent. Veniebant autem ex intervallo bini, terni, quaterni, diverſis itineribus, quo minus rem ſuſpectam facerent. Ex compoſito autem in ponte ſublicio ante portam conſidebant omnes, eo conſilio, ut quam primum cæteri, qui tacito agmine ſubſequebantur, in conſpectum venirent, ipſimet ponte jam occupato portam etiam apertam ſuis præberent. Cæterum forte fortuna uni illorum, dum fraga venderet, peplum decidit, ibi viro ex barba agnito ſtatim ſit civium concurſus, & cæteri etiam nudati, proditiōe animadverſa ad unum omnes trucidantur, pons deinde ſubductus, porta clauſa & in muro excubiæ diſpoſitæ. Hoſtes mox advolantes cum rem proditam viderent, depopulatis ſuburbanis re infecta indignabundi receſſerunt.

Excursio-
nes.

Die viceſima tertia menſis Julii Cruciferorum præſidiarii, qui Mariæ Inſulam & Stumam tenebant, Torunenſium ſex naves majores omnis generis mercibus, & alias duas bobus & ovibus onuſtas, quæ ſecundo flumine Gedanum petebant, in Viſtula interceperunt. Cum eodem tempore non pauci Gedanenſium mercatores, qui ex nundinis Poſnanienſibus domum repetebant, ab hoſtibus capti & abducti fuiſſent. Triduopoſt, Regii milites Mariæburgo, Dirſchavia, Mewa & Neoburgo, equites terra, pedites navigiis ad Mariæ inſulam advolarunt, ſpe prædæ recuperandæ, ſed tardior quam ex re fuit adventus, binas enim naves repererunt nondum exoneratas, ex quibus tamen merces pretioſiores jam ablatae erant, has recuperarunt, & cæteras vacuas ſecum abduxerunt. Triceſima die menſis ejusdem milites Stargardenſes denuo Dirſchaviam excurrerunt fortunam periclitaturi, quorum adventum cum mature comperiſſent Dirſchaviennes, continuo armati primo hoſtium agmini occurrunt, hoſtes paulum obſiſtentes cum numero eſſent inferiores, capta fuga inſequentes ad locum inſidiarum, ubi majores copiae conſtiterant pertrahere conabantur. Sed Dirſchaviennes ulterius hoſtem perſequi nolebant, ſatis actum exiſtimantes, quod eum ab oppido removiſſent. Itaque ad locum ſuum reverſi cum ante portam armati toto die ſtetiſſent uſque ad vesp̄am, nec amplius hoſtis quiſquam compareret, armis depoſitis eodem loco in propatulo ſibi coenam inſtrui curant. Inter coenandum cum hoſtes ex improviſo ſuperveniſſent, raptim in oppidum conſugiant, uno ſaltem occiſo, & viginti quatuor civibus ac militibus captis, armis autem omnibus hoſti relictis. Eodem die milites circiter ſexaginta ex Mewenſi præſidio proſecti monaſterium Carthuſianum & coenobium monialium Zarnowicenſe diripuerunt, templa omnibus

orna-

ornamentis ſpoliarunt, & luculentam ex agris prædam abegerunt. Utrumque monaſterium ab omni iſthac injuria facile Gedanenſes defendere poterant, niſi monachi & moniales Cruciferorum patrocinium, quam partes regias ſequi maluſſent.

Initio menſis Auguſti Cruciferorum milites Stargardenſes, ad-
junctis ſibi vicinis præſidiis in ditiones Stolpenſium Pomeranorum Ducis
Heinrici, qui tum Regis partes ſequebatur, impreſſionem fecerunt, & paſſim agros depopulati ſunt. Dux autem, quod iidem hoſtes paulo ante Colbergam tentaſſent, ſed fruſtra, in omnem eventum a copiis medio-
criter paratus erat, quas adjuncta ruſticanorum manu emiſit. Hi hoſtem præda onuſtum & jam ſecurius revertentem prope Slagam oppidum naſti ex improviſo oppreſſerunt, & omnes ferme prædones conciderunt, octoginta equitibus captis & mox in flumine ſubmerſis, ſic ut de trecentis hoſtium (tot enim in univerſum fuerant) ſeptem modo ſalvi evaderent.

Stargarden-
ſes caſi.

Die undecima menſis Auguſti Cruciferorum milites Stargarden-
ſes novo ſtratagemate Mewam medio pene die occupaviſſent. Egreſſi
fuerant e præſidio milites Mewenſes ad duo vel tria milliaria comportan-
di ex agris comineatus cauſa, & per aratores, quos damno ſæpius affe-
cerant, vindictæ cupidos, Stargardenſibus, qui in conſinio latitabant, pro-
diti, intercluſo ad oppidum & arcem reditu, omnes vel capti vel inter-
fecti fuerunt. Stargardenſes, cum e captivis & aratoribus didiciſſent, arcem præſidio ferme vacuam eſſe, poſtridie eam oppugnarunt, cepi-
ſentque, niſi Martinus Brzenius nobilis Boruſſus peditum ductor cum paucis eam ſtrenue defendiſſet. Is cives juſſit ſaxa, quibus viæ pu-
blicæ ſtratæ erant, ſolo eximere & in arcem comportare, quibus loco telorum uſi hoſtem ſuperne propulſantes, impetum omnem in quartum uſque diem fortiter ſuſtinuerunt, donec Gedano & Mariæburgo auxilia ſubmitterentur, quibus non expectatis, & ſuburbanis direptis & incenſis, hoſtes ad ſua remigrarunt.

Mewa peri-
clitatur.

Cum igitur ad hunc modum e Stargardo illi, qui regiarum erant Stargardum
partium, in Pomerania toties & tam varie infeſtarentur, eo duxit exer-
citum Jaſenius juſſu regio, quadringentos nimirum equites, & trecentos
pedites, quibus ſe paulo poſt Gedanenſium copiae & ruſtici complures
cum ſecuribus, ligonibus, hamis & dolabris adjunxerunt. Hi ex una
parte ductis ſoſſis & excitatis turribus & propugnaculis ad oppidum aſſe-
derunt, ſic ut nihilominus obſeſſis ab altera parte liber exitus & reditus
pateret. Qua occasione oppidani novum ſtratagma tentarunt. Sex-
aginta enim equites ſummo mane clam egreſſi, & poſt meridiem Polo-
norum ſpecie, habitu & ſignis aſſimulatis, reverſi, ad alteram muri par-
tem minitabundi tanquam & ipſi hoſtes eſſent, acceſſerunt, contraque
oppidani ex compoſito erumpentes quaſi in hoſtes impetum fecerunt.
Duces Regiarum copiarum Jaſenius, Schortzius & Schrankius forte
tunc obequitantes rem conſpicati, mittunt ad illos, quos ſuorum ſpeciem
& ſigna præ ſe ferre videbant, ſciſcitatum quinam eſſent; reſpondent

obſeſſum.

Stratagma.

illi, sese Derfavienses esse, & ex hostico reverti. Duces id verum credentes gratulabundi ad eos procurunt, comprehensique cum paucis comitibus in oppidum ducuntur. Qui tam ægre eam injuriam & ignominiam ferebant, ut singuli cum ternis illorum proditorum duello decertare cuperent. Sed jacta jam erat alea, & Stargardenses virtutem & dolum adversus hostem pari lance pensantes, illos Choinicium majoris custodiæ causa miserunt.

Tumultus
Regimon-
tanus.

Eodem tempore per Heinricum Plavenium in monte Regio tumultus fuit excitatus ea de causa, quod nobilitas & cives gravis ac diuturni belli perosi, non solum sumptus deinceps in bellum conferre detrectarent, sed etiam Cruciferos tolerabiles pacis condiciones respuere opinantes, nisi alio modo res gereretur, semet sibi consulturos significarent. Id quod Plavenius ad defectionis propositum referebat. Itaque morem Ordinis sui secutus septuaginta cives, & viginti sex nobiles, quos maxime adversari Cruciferorum voluntati cognoverat, in arcem evocatos comprehendi, & sex primarios interfici iussit, cæteros per præsidia distribuit asservandos, donec ære prægrandi se redimerent, quidam etiam inedia & squalore in carceribus perirent.

Stargar-
dum.

Interim tota ferme belli moles ad Stargardum desidebat, Regiis copiis, ut antea memoratum est, oppidum id obsidentibus, hostibus vero gnaviter & impigre defendentibus, ita ut angustiore prope annona obsidentes quam obsessi uterentur, propterea quod e vicinis agris neque frumentari neque pabulari copiae regiae poterant, omni frumento & pabulo cum re pecuaria tempestive in oppida e remotioribus quoque locis coacto & comportato. Excipiebantur autem ab hostibus, qui circumjacentia oppida, nimirum Choinicium, Fridlandiam, Hamerstenum, Butoviam, Laweburgum, Ofiecum, Keißloviam tenebant. Quo factum est, ut dux exercitus Regii cum non exiguo expeditorum militum numero comparandi commeatus causa Derfaviam usque proficisci necessum haberet. Idubi obsessi a transfuga quodam Gedanensi cognovissent, eruptione facta, castra semivacua oppugnarunt, sed ea regii milites egregie defenderunt, sic ut illos multitudine longe superantes, quater vallo ac turribus ligneis magno cum impetu succedentes vix tandem permultis amissis, longe pluribus sauciatis, in oppidum se recipere cogerent. Nihilominus tamen infestabant illi deinceps quoque vias, & ne quid rerum venalium in castra Polonica importaretur, prohibebant, & sæpe inter occurstantes sibi mutuo particularia certamina committebantur: Quin cum bruma quoque ac intemperie coeli hyberni obsidentibus confligendum fuit. Sed vicit omnem eam difficultatem animorum constantia, ne ab obsidione discederent, quæ quidem hoc modo in sequentem usque æstatem perduravit, finem bello tandem impositura.

Tempestas
atrox.

Die sextadecima & sequenti mensis Novembris Gedani & in finitimis locis tanta fuit æris & ventorum tempestas, quantam nullius hominis memoria tum recordabatur. Porta suburbana, quæ ad minorem insulam

insulam vergit, firmissimo trabium & saxorum opere constructa, uno impetu quasi e fundamento everfa, permultum damni vicinis inferebat, turres templorum & altiora domorum fastigia horrendo cum fragore decidebant, naves in Vistula & Motla stantes omnes contractæ & submersæ, aqua vero continuo flatu venti Borealis in tantum excreverat, ut aggerem & munitionem suburbii longorum hortorum usque ad templum Divæ Barbaræ demoliretur, & Vistula tribus in locis aggerem suum exsuperaret, eaque illuvie magnam agris & hominibus calamitatem inferret, ac horti longi in utroque latere diu mero diluvio, quasi stagno, circumdarentur.

Eodem tempore Cruciferorum milites, qui Warteburgi & vicinis locis in præsidio erant, coadunati in Masoviam ex improvise irrumpentes, hominibus ibi plane securis, & jamjam debellatum existimantibus, majorem, quam credi possit, prædam abegerunt. Verum cum domum remearent, regii milites Passenheimenses, qui semper illos diligenter observabant, subito oppressis & in fugam coniectis prædam omnem eripuerunt, quadraginta insuper equitibus interceptis.

Die decima sexta mensis Decembris Stargardenses obsessi denuo tribus agminibus oppido erumpentes Regia castra sponte oppugnarunt, scalis & tormentis eam in rem affatim undique conquisitis. Ubi quidem milites tantam, quantam antea nusquam impressionem experti sunt. Certatum utrinque fuit summis viribus, & animorum obstinata pertinacia a meridie usque in seram noctem pugnatum, tantaque fuit regionum militum fortitudo, ut tandem hostes propellerent, ac omnem oppugnationis apparatus profligatis adimerent, trecentis insuper illorum trucidatis. Illud tum accidit memorabile, quod cum in castris Regiis tredecim vexilliferi cæsi sint, nullum tamen vexillum capi potuerit.

Initio sequentis anni cum Episcopus Varmienensis animadverteret, res Cruciferorum vehementer accisas in dies in deterius prolabi, & tandem conversa fortuna pessum ituras, arctiori foederis vinculo se ditio- nesque suas cum Rege conjunxit, ac regii militibus oppida Passenheim, Nideburgum & Wormbdtum resignavit, quæ durante bello tene- rent, & inde quantum possent hostibus incommodarent.

Ejusdem anni mense Januario Livonienfes septingentos equites pariter & pedites Cruciferis Prussicis auxilio miserunt, qui, cum Samogithiam attigissent, nec progredi per sylvas possent, impedita per Samogithas, qui hoc jam antea per exploratores cognoverant, defectione arborum locis oportunis via, versus mare iter instituerunt. Quod Samogithæ eventurum cum providissent, foveas præaltas jam antea in ea parte foderant, sarmentisque contexerant. In eas igitur Livones, inedia, frigore & pavore urgentibus, imprudentes præcipitati contrucidantur, pauci cum ex insidiis in lacum quendam evasisent, rupta fragili glacie nihilominus perierunt. Duo tantum ex omni numero vivi servati, e quibus

bus cognitum est, quadraginta naves refertas militibus & commeatu e Livonia in Prussiam navigantes, priusquam hyems ingrueret, vi ventorum ad Curoviæ littus illas naufragio periisse. Accidit hæc clades die Januarii vicesima quinta.

Proditio ad
Stargardum.

Mense Februario Cruciferorum equites quadringenti & pedites trecenti auxilio missi sunt Stargardenibus obsessis, & ii cum proditoribus quibusdam intra Regia castra versantibus ex compacto convenerant, ut illi excubias intempesta nocte trucidarent, & hostes castris immitterent, Stargardenses etiam tum simul erumperent, & sic ab omni parte castra opprimerentur. Sed res palam facta fuit, priusquam aliquid moveretur, proditores capti & supplicio affecti, & excubiae majori cura constitutæ. Cruciferi cum infecta re discedere cogerentur, totam irarum molem in Fridlandenses effuderunt, oppido repente capto, direpto & incendio, & hoc opere edito in Regium montem remearunt.

Legatio ad
Regem.

Circa finem Februarii Legati Prussiæ terrarum & civitatum domino profecti Casimirum Petricoviæ conveniunt, & mandata sua exponunt, quæ capitibus hisce fere continebantur: Primum, ut Rex bellum alio modo majorique sedulitate, quam hætenus factitatum erat, gereret. Nam si ita pergatur, ut nunc sit, frustra per Regem magnas opes impendi, & Prussos ipsos nullo cum fructu suo facultatibus omnibus exhauriri. Ideoque Rex ipsemet hoc anno in Prussiam veniret ad minimum cum septem millibus equitum, sic enim hostibus eum metum incussum iri, quo magis de suis defendendis, quam aliis oppugnandis cogitare cogerentur, & fortassis hoc ipso anno debellari posse. Deinde rogabant, ut, quæ Rex ad Prussorum Legationes & postulata promitteret, non verbis solum in speciem dicerentur, sed ipso etiam facto præstarentur. Jam enim se a Prussiæ Statibus, a quibus ablegarentur, quasi ludibrio haberi, quod multa magnifica verbis Regiis ad ipsos referrent, quorum ipsa re nihil consequeretur. Tertio de Mariæburgo & aliis arcibus paulo acrius exposculabant, quod illæ Bohemis, Polonis & aliis extraneis mercenariis committerentur, Prussi, quibus non solum omnes eas arces, sed totam provinciam acceptam merito referri oportebat, ubique excluderentur. Hoc enim pacto vel Prussis a Rege dignitates & officia invideri, secus ac literis & sponione Regia sancte cautum sit, vel fidem ipsis non haberi, & in extraneos mercenarios majorem, quam in fideles subditos, fiduciam conferri. Minore etiam impendio arces a Prussis servari posse, quam ab extraneis, quorum insatiabili avaritiæ explendæ neque ærarium, neque suæ facultates sufficiant. Arces enim ipsas ita communiter haberi, ut præfecti proventus omnes raperent, tecta vero, muri, pontes, ædificia, neque facta neque tecta præstarent, muri procumberent, ædificia ventis & imbribus paterent, pontes ne ligneis quidem munimentis recte fulcirentur, nedum ut opere lapideo quidquam reficeretur, agrorum vero & aggerum ac riparum reparatio prorsus negligeretur: Receptum jam esse inter vulgus hominum sermonem, Regem Prussis jam nunc, dum durante bello opera ipsorum necessario uti cogeretur, fidem nullam

nullam habere, extraneos præferri, alienis consiliis, non domesticis, rem Prussicam geri & administrari, unde conjectari liceat, quid demum bello feliciter confecto futurum fuerit. Quarto impensius petebant ac urgebant jura & privilegia sua sibi conservari & justitiam administrari. Sese neminem in his terris Dominum nisi solum Regem agnoscere, nunc plures se pro Regibus gerere, multos alios sibi dominatum arrogare, arcium præfectos Bohemos & Polonos Duces mercenarios pro imperio captivos homines ducere, cives opprimere, miseros agricolas ad varia operarum & exactionum servitia adigere, hospites in alieno dominari: Consiliarios domesticos & indigenas negligi, immo contemptui haberi: se depellendæ causa servitutis internum dominatum abjecisse, quam grave sit ac acerbum extraneos dominos sufferre, neminem non intelligere. Hæc ferme Legati pro mandatis tum exposuerunt. Quibus Cromerus illud addit, quanquam is hæc ipsa, quæ dixerant, sicco quasi pede transit, & oscitanter saltem, quæ sibi placeant, commemorat: Legatos hæc voce & gestu asperiori exaggerantes addidisse minas, nisi ratio precum suarum duceretur, fore, ut aliter sibi prospicere cogerentur: & offensum ea legatione Regem, & quotquot ipsi adfuerant in consilio, quod quorum vindicandorum causa tantum cum pecuniæ tum sanguinis profunderetur, ii liberatoribus suis leges ferrent. Quasi vero Prussi, ut Polonis Prussiam servarent, minus sanguinis & pecuniæ impendissent, vel quasi id esset leges ferre, cum quis meliorem belli gerendi rationem suadeat, vel Regem admoneat, ut dictis facta efficiat conformia, ut oppressos subditos a præfectorum mercenariorum tyrannide & avaritia vindicet, ut plus fidei domesticis ac indigenis, quam hospitibus & extraneis lucri sui cupidis tribuat, vel quis fidem promissam & privilegia juramento confirmata servari præstarique precibus efflagitet. Quam igitur acerbum istud est, quod Comicus ait, pro benefactis ut mali messem metas. Cæterum Legatis Rex illud saltem respondit, se primo tempore, quo fieri possit, cum copiis in Prussiam venturum, & bello finem impositurum: de reliquis autem coram cum Prussis habito consilio constituturum.

Cromeri
additio.

Circa finem Martii mensis milites Regii Laweburgum profecti pagani ibi Novum diripuerunt, & multum inde pecoris abegerunt. Cæteri pagani vicini irruptionem ejusmodi jam antea metuentes, res suas omnes omnesque pecudes in pagum quendam remotiorem compulerant, ubi se tutos & extra hostium notitiam futuros speraverant: sed Regii milites rebus & locis exploratis agminatim eo contententes omnia simul & semel abstulerunt. Calendis ipsis Aprilis Vistula prope Zakowam pagum ruptis aggeribus totam minorem Insulam & Gedanensæ Territorium inundavit. Et quanquam maximus aquarum impetus mare versus prolaberetur, nihilominus tamen aquarum illuvies id effecit, ut Nogatum flumen utrinque aggeribus convulsis & Neringæ & vicinis insulis magnam inferret calamitatem.

Excursio
Regiorum.

Vistula
ruptura.

Die undecima Aprilis in ipsa Paschatos hebdomade circa ingruentem noctem Joannes Scalius collecta Elbingæ & Hollandiæ aliquan-

LIB. VII.

R r r

ta

Melfacum ta praesidiariorum equitum & peditum manu, Melfacum cruciferorum
captum. oppidum interceptit, militesque sexaginta, qui in praesidio erant, vivos
 in potestatem redegit. Perturbavit ea res Magistrum, ut quae maxime, sicut
 de monte Regio jam periclitari videretur. Certior enim factus erat,
 Gedanenses transportatis classe copiis Sambiam adoriri & infestare con-
 stituisse, ideoque copias & ipse suas in montem Regium contraxerat,
 quas hostibus opponeret. Ex his tria millia peditum & equitum Plave-
 nio duce celeriter ad recuperandum Melfacum misit, ratus Polonos exi-
 guo praesidio relicto inde discessisse, & vero non ignorans eos rebus
 secundis plerumque securos esse solere, ita, ut qua quid facilitate cepis-
 sent, eadem rursus amittere posse viderentur. Plavenius igitur silenti
 agmine profectus nocte intempesta oppidum quatuor locis diversis aggre-
 ditur, jamque una porta refracta signa inferebat. Sed cum Poloni par-
 tim adversi naviter obsisterent irrumpentibus, partim superne in subeun-
 tes saxa dejicerent, ducentis amissis in tutum se recepit. Postero die, ut
 acceptam ignominiam corrigeret, fremens frendensque Hollandiam du-
 xit, verum ibi quoque nihilo meliore fortuna usus plures etiam milites
 amisit. Intra ferias Pentecostales Gedanenses denuo ducentos milites
 Stargardum miserunt, qui ex altera parte castra metantes oppidum cir-
 cumfuderunt.

Zantirum. Eodem tempore Cruciferorum milites Zantirense templum oc-
 cuparunt, & vallo ac fossa usque ad vistulam protensa communiverunt,
 ut hac occasione naves, ultro citroque commeantes interciperent ac praed-
 as facerent. Contra milites Regii in adversa ripa castellum erexerunt,
 ex quo navibus esse possent adversum direptiones adjumento. Interim
Navis Regi- quidam Regiomontani cum nave magna & bene instructa in Vistulae osti-
montana. um appulerunt, spe praedae alicujus apprehendendae, cum itidem ibi Hol-
 landica navis, quae Gedanensibus militabat, forte fortuna in procinctu
 confedisset. Hollandi continuo Regiomontanos invadunt, eo exitu,
 ut horum navis primo impetu caperetur, hostes omnes vel caesi vel
 submersi, quot homines ex ea nave perierint incertum est, cadavera
 duo de quadraginta ad occidentale litus ejecta fuerunt. Hollandi na-
 vem cum rebus captis Helam dividendae praedae causa transtulerunt. Nec
Osiecum. alibi magis prosperae tum erant Cruciferorum res in Pomerania. Osiecum
 castellum obsidebant Poloni, ligneo castello e regione excitato, hostes
 succurrere suis laborantibus volentes non contemnendam manum Choi-
 nitia eo misere, cui advenienti obviam progressi Poloni pugnae copiam
 fecere, nec mora in fugam acti hostes, perpauci tamen evasere, pluri-
 bus in fuga quam in praelio trucidatis, caesorum spoliis Poloni potiti sunt.
 Id ubi viderunt obsessi incenso castello per alluentem lacum natando pro-
 fugerunt. Poloni vero accurrentes incendium restinxerunt, castellum-
 que in potestatem suam redegerunt. Forte etiam ii, qui Vartemburgi,
 quod oppidum Episcopi Varmienfis est, in praesidio fuerunt hostes, cum
 Regiis qui Reslam tenebant congressi, non levi strage profligati sunt.
 At Ludovicus Magister, quoniam magnam earum cladum partem Pauli
 Varmienfis Episcopi transitioni ad Regias partes acceptam ferebat, ut
 cum

cum ulcisceretur, cum sexcentis equitibus ac totidem peditibus, agros
 oppidorum ejus Brunspergae, Wormbdi, Heilspergae, Reslae, Gutsta-
 dii & Melfaci percurfat & segetes conculcat, non sine acerbo dolore op-
 pidanorum & fremitu in Episcopum, quod cum pacati in medio belli
 strepitu ad eam diem fuissent; transitione ejus ad Regem, irritatis Cruci-
 feris, hostilia pati cogerentur. Erat quidem in praesidiis eorum oppido-
 rum & aliarum vicinarum munitionum non exiguus Regionum militum
 numerus, sed exacerbatis praesenti & insveta calamitate oppida-
 norum animis, moenibus ii sese continebat veriti ne prodeuntes exclu-
 derentur.

Interim nuncius ad Magistrum perfertur, Gedanenses Elbingen-Sambia de-
 fibus adjunctis cum classe septendecim navium per Habum lacum in Sam- vastata.
 biam appulisse, & milite in terram exposito omnia passim rapere, diri-
 pere, ferro ignique longe lateque grassari, eumque hominibus terro-
 rem incussum, ut nemo resistere vel parare defensionem auderet. Nec
 mora, Magister ductis raptim copiis omnibus inde in Sambiam prope-
 rat, quem ex oppidis Regiis & Episcopalibus praesidiarii milites agmina-
 tim infecuti, ditiones Magistri non minus acerbè, quam ipsemet in eo-
 rum agris fecerat, devastarunt. Cum autem in Sambiam perventum
 esset, jam tum Gedanenses & socii satis habuerant temporis, quo co-
 pias suas & praedam omnem navibus imponent, & secundum nacti
 ventum laetabundi domum reverterentur: Magistro interim & nimiam
 hostilitatem illorum & adversam suam fortunam execrante.

Die vicesima secunda mensis Julii praesidiarii Stargardenses, quod Stargardum
 famem diu jam obsessi paterentur, neque cum praefectis regiis aequis receptum.
 conditionibus transigere possent, noctu clam ex oppido discedentes
 Choinitiam se contulerunt. Polcarcius autem nomine Regis oppidum
 in deditionem accepit.

Eodem tempore arx Schlochovia per dolum intercepta fuit Schlochovia
 hac maximae ratione. Praefectus ejus arcis Georgius Dambrowius, intercepta.
 Martinum Zitwicium, nobilem & pecuniosum Pomeranum e ditione
 Heinrici Stolpensium ducis, domi ipsius captum in arce asservabat, quo-
 ad se magno aere redimeret. Ac intinuerat is jam se in familiaritatem
 praefecti, blanditiis & interdum luculentae pecuniae pollicitationibus,
 ita ut liberius in arce diversaretur, & omnem Polonorum conditionum
 & praesidii numerum satis superque exploraret. Erant ibidem in praes-
 idio Pomerani quidam Polonis intermixti, cum quibus tanquam con-
 gentilibus Zitwicius clam de prodicione pactus, postquam in arce rei fru-
 mentariae angustiam cognitam haberet, ultro praefectum adit, pollici-
 tus, si se sub stipulatae manus sponione dimittere vellet, se farinae vim
 aliquam domo sua subvecturum, & simul cum amicis de pretio redem-
 tionis suae conventurum. Dimissus eam in rem a credulo praefecto, qui
 spe jam lucrum ingens devoraverat, quatuor currus farina onustos ad-
 duxit, his vero quaternos expeditos equites quasi custodia & praesidii
 causa

causa adjunxerat. Cum quibus in arcem intromissus praefectum arcis, & quos ex militibus ipsi fidos arbitrabatur, adjuvantibus ex conducto Pomeranis praesidiariis, comprehendit, ac in imam turrin detrussit, arcemque in potestatem suam redegit. Sed non amplius quam in diem usque septimum stratagematis sui gaudio fructus, arcem eadem arte, qua acquisiverat, amisit. Excurrerant eo circiter quadraginta equites Joannis Coscelecii Palatini Inowlatislavienensis, a Regis exercitu separati, sive ut fortunam tentarent, sive ut aliquid ex subjectis agris raperent. Eos conspicatus ex arce Zitwicius, ut praedae particeps fieret, omnibus militibus, quos in praesidio habebat, deductis, persequi instituit. Illi vero cum ipso strenue congressi praedam suam animose tuebantur. Caeteris igitur omnibus in praedam effusis duo tantum sacerdotes cum Ludimagistro & aliquot Scholasticis adolescentibus in arce remanserant. Hi & Dambrowicii vicem dolebant, & Zitwicius cum ob prodicionem tum quod non optime illos tractaret, vehementer oderant. Hanc igitur occasionem nacti portas arcis interius firmiter occludunt, ostioque turris refracto Dambrovium cum sexdecim sociis, cassibus venatoriis submissis extraxere. Cum his murum pariter conscenderunt, ubi probe videre poterant Zitwicius cum suis pugnans & paulatim ad arcem repedantem. Continuo sublato clamore signum ex muro dant Regiis equitibus, in Zitwicius vero & socios cum in arcem se recipere vellent, faxa dejecerunt. Zitwicius cum paucis, qui equos habebant, celeriter profugit, caeteri pedites a regiis militibus interfecti, & sic arx a prodicione vindicata. His cognitis, & quod jam exercitus Regius Choiniciam oppugnatum adventabat, Fridlandenses & Hameritenenses ejectis hostium praesidiis Regi sese & oppida dedidere, qui propter saevitiam & asperitatem praefecti sui Vladislai Damborui, Castellani Naclensis antea defecerant.

Fridlandenses.
Hameritenenses.

Choiniciam
obsessum.

Circa finem Julii, cum jam dies divo Jacobo sacer praeteriisset, exercitus Regii Choiniciam urbem obsidere coeperunt cum variis oppidanorum damnis inde sibi datis permoti, tum priorem ibidem acceptam ignominiam abolere vel ulcisci satagentes. Ludibrio primum fuit hostibus isthaec obsidio, abundante oppido defensorum multitudine, & quod Regii milites uno in loco caeteris partibus oppidi liberis castra metabantur. Ubi vero fossis atque sepibus oppidum cingi coeptum est, erumpere frequentes & invadere intentum operi militem, globosque bombardis & omne telorum genus manibus ejaculari, ad extremum imbutis veneno sagittis uti, ac temere vagantes, ut solent, Polonos insidiis excipere, & tantis omnino incommodis frequenter afficere, ut inceptum opus exequi nequirent, donec submissis a Rege Lituanis & Tartaris equitibus liberiores hostium excursions inhibita sunt, & satis spatii datum obidentibus ad munitiones suas circumquaque perficiendas. Ad medium vero Septembrem cum ex oppido erupissent hostes, commisso cum Regiis praelio in oppidum reiecti sunt. Nee multo post prandentibus Regiis rursus erumpentes cum aliquot horis strenue dimicassent, multis amissis terga verterunt. Regii instare fugientibus, hostes veriti ne cum suis

Polo-

Poloni simul irrumperent, clausis celeriter portis permultos de suis excluderunt, qui partim caesi, partim capti, partim cum sese in fossam aquae plenam armati praecipitassent, submersi sunt. Nec multo post Poloni ignem ejaculati noctu oppidum incenderunt, ita ut quarta pars ejus cum bona parte frumenti & commeatus conflagraret. Quo victa tandem est hostium pertinacia, & Caspar Nosticius & ejus Legati vitam, fortunas & arma pacis, neque unquam contra Polonos arma se sumpturos sancte jurati, redditis receptisque vicissim captivis, inter quos erat Paulus Jasenius & socii, qui ad Stargardum insidiis excepti fuerant, oppidum cum bombardis & omni apparatu & instrumento bellico ad quartum calendas Octobris dederunt. Ac inde Laweburgum profecti post octavum diem illud oppidum atque Butoviam Erico Duci Stolpensium acceptis ab eo florenorum octo millibus tradiderunt. Eoque pacto Cruciferi quicquid oppidorum & arcium in Pomerania haecenus habuerant, amiserunt.

Eodem tempore milites etiam Regii Mariaeburgo exeuntes una cum agricolis insulae majoris Zantirum ad Vistulam situm terra ac flumine obsederunt, hostibus primum se strenue defendentibus, sic ut utrinque permulti pari clade desiderarentur. Tandem cum copiae regiae magis ac magis alluerent, & hostes viribus paulatim destituerentur, commensatu jam etiam acciso, operibus & munitionibus suis incensis, per cuniculos, quos infra munitiones in omnem eventum effoderant, discedentes, arcem Regiis militibus reliquerunt.

Zantirum
captum.

Dejecerunt haec incommoda magnopere Magistri & Cruciferorum animos, qui in spem potiundae Schloehoviae, quae amplitudine & munitione Mariaeburgo non multum cedit, frustra venerant, & Germanis principibus, a quibus ad eam diem vanis auxiliorum promissis lactati erant, inter se dissidentibus, nihil spei sibi reliquum esse in posterum videbant, metuebantque, ne id quicquid in Prussia reliquum haberent, per vim aut voluntariam Prussorum deditionem amitterent. Itaque conventu Regimonti habito, cum non satis tutum esset aliorum cuiquam pacis mentionem facere, nonnullis ob id antea supplicio affectis, primus ipse Magister Ludovicus sententiam dixit, in quam omnes pedibus iverunt, nimirum ut pax cum Polonis conficeretur, si minus aequis at tolerabilibus duntaxat conditionibus. Missique extemplo ad Regem, qui locum tempusque colloquio de pace tractanda postularent. Venerat etiam paulo ante in Poloniam Legatus Pontificius Rudolphus Episcopus Lavantinus, qui & ipse operam suam Regi & Cruciferis in constituenda pace offerebat, ac sinceriori quidem animo, quam antea Cretenensis facere instituerat: Neque Rex pacem abnuebat. Constitutus igitur tractationi per Legatum Pontificium Torunii locus ad decimum Septembris diem, ubi primum propter tardiore adventum Magistri res protracta fuit, deinde complures dies in proponendis & conciliandis conditionibus consumpti. Tandem post multorum dierum colloquia tractatusque utrinque habitos, Legato Pontificio summa fide, cura,

Tractatio
de pace.

R r r 3

studio.

Capita pacis
perpetua.

studioque adnitente, & Rege nihil de sua facilitate remittente, & peste, quæ Torunii invalescebat, celerem expeditionem svadente, tandem decimo nono die mensis Octobris optata diu pax confecta, in scriptum redacta, publicata, & utriusque partis consensu & solenni iurejurando approbata est. His autem conditionibus ea convenit: Ut Polonus Culmensis & Michaloviensis ditionem & Pomeraniam omnem: Adhæc Mariæburgum, Stumam, Christburgum, Elbingam, ac Tolchemitum arces & oppida cum suis territoriis & jure sylvatico, & sex pagis, qui ad arcem Hollandum pertinuerant, jure sempiterno obtineret: Nerin-gam item peninsulam exceptis duobus pagis cum prædio, qui Cruciferis propter commodiorem in Habo lacu piscationem relictæ sunt, pro quibus etiam Rex compensationem Gedanensibus facere promisit, ac interim Helam oppidum & ejus territorium prioribus illorum possessionibus adjecit: Reliquum, quicquid est in Prussia, ut Magister cum Cruciferis haberet, ea quidem lege; Ut semper sint in fide & clientela Regum Polonorum, idque solenni juramento, quicumque Magister ordinis deinceps unquam creatus esset, intra sextum mensem per se ipse ad Regem veniens profiteretur, servaturus omnia, quæ tunc convenissent, neque ulla tergiversatione aut relaxatione cujusquam sive absolute a iurejurando, ne ultro quidem oblata ufurus, essetque is Princeps & Consiliarius Regni, & ad lævam Regis primum locum in consiliis & consensibus publicis haberet; primi quoque Commandatores, quos Magister ederet, ut & ipsi Regis Consilarii essent, atque ita Magister, Ordo, ac tota Prussia, ac quicquid ii postea bello vel quovis alio modo de barbaris quærerent, cum Polonis arctissimo vinculo conjungerentur, & in unum corpus coalescerent, neque cujusquam omnino in terris præterquam Regis Poloni Majestatem, auctoritatem, ac jurisdictionem (salva Pontificis Max. Ecclesiastica sua jurisdictione) agnoscerent. Ei vero contra quemvis hostem adessent, nec eum in adversis juxta ac in prosperis deferrent: Ad professionem ordinis ut pariter aditus Polonis & aliis regniæ ditionis hominibus, dummodo ii dimidia parte Teutones ne excederent, eorumque etiam in Magistratibus & curationibus mandandis ratio haberetur: Magister vero ne Rege incio quavis de causa amoveretur. Quodsi quæ munitiones intra fines utriusque ab altero adhuc tenerentur, ut ante octavum Calend. Julii bona fide redderentur, sin a quoquam alio, tamen alterius ope recuperarentur. Donationes, venditiones & aliæ quævis alienationes bonorum ab occupatore incommodo & damno alterius, bello durante factæ, ne ratæ essent. Profugis & exulibus equestri ordinis possessiones ademptæ ut restituerentur, plebejis vero eæ modo, quæ ante initium conventionis illius venditæ non essent, cæterum pro venditis liceret pretium renumerare. Omnibus autem ut perduellionis ac defectionis noxa remitteretur. Culmensis Ecclesia amotis religiosis Cruciferis ut ad jus matricis suæ Gnesnensis metropoleos rediret, ejusque Episcopam Vincentius Kelbassa simulque Pomesaniensem haberet. Eo vero mortuo Pomesanien-sis Ecclesia in Cruciferorum ditionem recideret. Arces, oppida, pagi, & quævis bona Ecclesiastica utrinque suis Ecclesiis redderentur. Captivi item utrinque dimitte-

ren-

rentur. Viæ publicæ ut essent liberæ more veteri. Telonia sive portoria nova, ne qua utrinque alteris imperarentur. Inter cætera hujus pacis hæc etiam pro commodo utriusque partis subditorum constituta sunt: Quod omnes mercatores tam Regni Poloniæ quam terrarum Prusiæ sint ubique in terris & in aquis tuti & securi, & nullæ eis de cætero molestiæ inferantur, nec cogantur nisi solitis & veteribus servatis itineribus & locis ambulare, aut ad aliquam Civitatem, castrum & locum sub prætextu cujusunque Constitutionis vel edicti cum rebus & mercibus suis applicare. Et quoniam per mercatorum industriam & rerum venalium importationem Respublica nobile accipere consuevit incrementum, constitutum est, quod nulla telonea vel cujusunque generis exactiones seu vectigalia, neque præstationes locales aut personales de novo imponantur tam in terris quam in aquis, sed vetera saltem exigantur. Item quod subditi Regis & Regni & terrarum Prusiæ quicumque, negociationis vel alia causa ad terras Regi vel ordinis venientes, per subditos vel extraneos cujusunque status gradusve fuerint, impediri, conveniri vel arrestari non debeant: Sed in Regno & terris Prusiæ, si quid actionis habuerint, actores juxta terrarum jura municipalia illos conveniant, & querelæ hujusmodi sopiantur. Delinquens tamen in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractu recenti in loco contractus poterit conveniri, sed si de loco, ubi contraxit, secesserit publice vel occulte, coram iudice suo conveniatur. Item quod nullus mercator seu alius cujusunque conditionis aut bona ipsius propter delictum seu debitum alterius arrestetur, turbetur nec captivetur. Ac si vectores & aurigæ bona seu merces mercatorum pretio ducentes teloneum defraudaverint, ipsi duntaxat in rebus suis & eqvis propriis puniantur, & præter hoc bona mercatorum non debent occupari vel detineri. Tandem si per aliquem alterius partis subditum hæc conventiones fuerint violatæ, utpote si rapinæ, spolia, incendia, vastationes, prædæ, homicidia vel alia maleficiorum genera in alterutrius dominiis perpetrata fuerint, per hoc prædicta pax & unio cassari & abrogari non debet, sed in suo robore & firmitate permanebit, nec propter hoc pars, cujus subditus hujusmodi maleficium commiserit, censetur dejerans & pejerans, delinquentes autem & malefactores pro ipsorum excessibus, per utriusque partis iudices judicialiter punientur, & ad satisfactionem plenam & debitam arcebuntur & compellentur. Hæc ita rata firmaque esse, ut omnes Episcopi, Duces, Palatini, Castellani, Commandatores, eqvites, Civitates iurejurando interposito juberent. Et quamvis auctoritate Legati Pontificii confecta, constituta & stabilita essent, mitterent tamen nihilominus Rex & Magister oratores ad Pontificem & ab ipso approbari & confirmari pacta peterent. Atque hunc exitum bellum hoc in Prussia tredecim annos gestum habuit.

Initio sequentis Anni ipso die Calendarum Januarii Casimiro natus An. 1467. est filius Sigismundus, qui deinde post fratres suos in Polonia omnium Sigismundiutissime regnum obtinuit. Quo tempore etiam bello jam finito Guberdus natus. nato-

Palatinatus. natoris officium in Prussia desit, & in ejus locum Palatinatus Mariæburgensis successit, eaque dignitate Gubernator Stiborius Basenius coonestatus fuit, quanquam etiam post in actis & monumentis publicis sæpius ac fermè dum vixit pro veteri consuetudine Gubernator nuncupetur. Culmensis tum Palatinus erat Gabriel Basenius, Pomerellæ Otho Macowicius: Castellani autem erant, Culmensis Ludovicus Mortangius, Elbingensis Fabianus Muhlius, & Gedanensis Nicolaus Pilavius. Per legatum Pontificium spes tum facta fuit, ut Pontifex pacem perpetuam confirmaret, ac interdictum Ecclesiasticum, quo Prussi tenebantur, antiquaret, sed neutrum horum fuit subsecutum.

Comitia Petricoviensis. Rex interim Petricoviæ Comitia agebat, ubi inter alia consultatum fuit de exolvendis stipendiis militum toto Prussico bello meritis, quorum numerus permagnus cum conjugibus & liberis advenerat. Decisum cum equitibus quidem & peditibus in certam summam, sed nihil operæ pretium tunc factum est per totos septendecim dies, propterea quod nobilitas pleraque omnis in Corcinenſi & Srodenſi conventibus renuerat tributum agrarium in eam rem petitem. Itaque placuit novos conventus Coli quidem ad diem S. Jacobi, Corcini vero ad diem Laurentii, quo ex Colensi majores Poloni advenirent, institui. Ægrè autem milites in eo acquiescebant, Vladislao Damoborio, Castellano Naclensi, homine turbulento & seditioso in primis animos eorum sollicitante, qui dudum Schlochovia intercipere adortus, & spe suâ frustratus ex agro arci illi subiecto prædas egerat, milites arcis præſidarios fide datâ evocatos perfide trucidarat, Naclensi territorio pecuniam imperarat, Gnesnensis Ecclesiæ bona populatus erat, & adulterinum nummum cudere instituerat, nec in futurum tempus quieturus esse videbatur. Is igitur quamvis claro Topororum familiâ, patre Inowladislawienſi Palatino ortus, & Senator Regius esset, tamen sponſores dare jussus de quiescendo, cum non daret, captus & Petro Samotulio, Castellano Posnaniensi & præfecto majoris Poloniæ traditus, Calisiumque ductus ejus jussu capitali poenâ affectus est. Ita unius supplicio repressa tamen utcunque sunt latrocinia, quæ jam increbrescere cœperant, ita ut Joannes Rastovius, Canonicus Cracoviensis & præfectus Corcinenſis Petricovia domum revertens in itinere, direpta, quam secum habebat suppellectili sua & Regia, caperetur.

Episcopatus Varmienſis. In Prussia interim de Varmienſi episcopatu ortum est nonnihil controversiæ. Nam cum Paulus Episcopus pestilentia vel, ut alii volunt, veneno sublatus esset, Rex in Culmensem Episcopum Vincentium Keilbassam Polonum substituere optabat. Capitulum autem pro jure liberæ electionis Nicolaum Tungenſem Canonicum Wormditenſem Prusiæ indigenam, qui Romæ tum inter scribas Pontificios versabatur designaverat. Sed tum quidem dissenſio non ulterius progressa fuit. Et Rex Legatos in Prussiam misit, qui subortas cum Cruciferis dissenſiones dirimerent, ac in primis ut secundum proximam conventionem quindecim millia florenorum Cruciferis exolverentur. Quorum cum penes Regem copia non esset præsens, in Prussiam itum fuit, & Legati, quamvis ægrè, perfec-

fecerunt tamen, ut de promissis Magistro quindecim, duodecim millia Civitates exolverent.

Interim novam quoque rem aggrediebatur Joannes Scalius præ-Contraveni-
fectus Fraweburgensis, ut ibidem recens teloneum constitueret, quod tur paci pu-
nec in bello nec ante bellum fuerat, atque adeo homines, qui toto mil-
liaricis Fraweburgum via publica res suas agebant, eo contendere & ibi
teloneum pendere cogebat. Quod exemplum secuti Cruciferi & ipsi
novas exactiones in eos, qui ex Prussia in Litvaniam cum mercibus
commeabant, imposuerant. Quod utrumque Prussi ægerrime ferebant,
Prussiam novis teloneis divexari, quæ speciali privilegio ab omnibus
omnino vectigalibus libera esset ac immunis, ac ideo Regis auctorita-
tem implorabant, qui quidem isthæc omnia serio interdicebat, sed vel
invito Rege fiebant, & multum adhuc ex priori animorum exulceratio-
ne supererat, quod tolerandum potius quam severius vindicandum vide-
batur. Cui illud etiam pro cumulo accedebat, quod per Cruciferos Li-
vonienſes & cæteros hinc inde nulla constitutæ pacis habita ratione Ge-
danensium naves ac merces detinebantur, & plerumque clam diripie-
bantur, nec etiam ut ex præscripto pacis conventæ fieri debebat, cap-
tivi bona fide restituebantur. Quæ res multum utrinque concertationis
habuit, donec tandem ab ipso Rege in Prussiam adveniente æqvabili ra-
tione dirimeretur. Adeo natura inter homines comparatum est, ut
nulla ferme pax tam firmiter prorsus coalescere possit, ut non aliqua bel-
li semina rursum inde suppullulent, æque ut magnum aliquod incendium
non ita prorsus uno restinctu sopiri potest, quin aliquæ scintillæ, quæ
subinde in flammam reverti possent, remaneant.

Menſe deinceps Februario conventus Elbingæ fuit habitus inter **Conventus**
Legatos Regis, Statuum Prusiæ ac Magistrum & ejus civitates, pro re-
bus quibusdam ad utramque ditionem communiter pertinentibus concili-
andis. Primum omnium de moneta agebatur, quod alterutrius ditionis
nummi in altera per totum hoc bellum æque cum commerciis in usu
esse desierant, immo prorsus quasi hostile quiddam exclusi fuerant. Po-
terat etiam fieri, ut in bello solet, quod nonnihil deterior moneta cusa
fuerat, & sic pariter etiam peregrina vilior irrepserat. Re multum
diuque deliberata placuit tandem, ut in utraque Prusiæ ditione, mone-
ta Magistri ac trium Civitatum Gedanensis, Torunensis & Elbingensis,
in communi usu versaretur, ita quidem, ut marca Prutenica appensa
sex uncis (vulgo Scotos nuncupant) argenti æquivaleret. Quæ qui-
dem monetæ constitutio permultum ab illa veteri, qua marca Pruteni-
ca, hoc est sexaginta solidi, quinque aureis Ungaricis censebantur, dif-
ferebat. Sed hæc monetæ ratio deinceps ad alium modum revocata
fuit, uti loco suo commemorabitur. Postea de novis teloneis abrogan-
dis, de restituendis navibus & captivis dimittendis constitutum fuit. Ac
quia in pace nuper inita cautum erat, ut qui belli causa ex urbibus & op-
pidis alio migrassent, vel expulsi aut proscripti fuissent, reciperentur ac
bona eis restituerentur, inter cætera Gedanensibus objiciebatur, quod
Lib. VII S s s Cives

cives aliquos proscriptos in urbem recipere nollent. Illi autem rem ita distinguebant, se pacem conventam etiam hac in parte probe conservatam cupere, & quicumque belli causa vel ipsimet profugissent, vel eiectionis proscriptique fuissent, eos recipi jus fasque videri: Esse autem quosdam, qui contra Rempubl. coivissent, & prodicionem adversus Magistratum instituissent, quorum quicumque coram deprehenso fuerant, capite luissent, caeteri profugi perpetuae proscriptionis nota condemnati: Hos neque recipi oportere, nec de recipiendis illis in pace constituta quidquam disponi demonstrabant. Tandem in hoc conventu illud etiam de actione & reconventionem privatorum utriusque ditionis constitutum fuit: Si quis subditorum Regis quempiam in civitatibus Ordinis ob debitum pecuniarium conveniret, & is ibidem simili actione conveniretur, ut ibidem respondere teneatur. Sin ad forum competens provocasset, ut de sistendo fideiussorem det, ni dare possit, ut ibidem litem suscipiendi necessitatem habeat propositam. Ac idem vicissim de subditis Cruciferorum intelligatur.

Magistri
Ludovici
obitus.

X X I X
Heinricus
Reufs Pla-
venius.

Paulo ante festivitatem Pentecostes Magister Ludovicus vitam, quam toto bello protraxerat, pace jam facta cum morte commutavit, primus Magistrorum, qui Regi Poloniae ex pacto convento fidem dedit, postquam annos septendecim officium illud gessisset. In cuius locum successus fuit Heinricus Reufs Comes Plavenius, antea Commandator Hollandensis, tanquam Gubernator. Nolebant enim Cruciferi e vestigio novum eligere Magistrum, qui in Regis Poloniae verba mox jurare cogeretur, sed semper adhuc ea spe freti erant, auxilio Principum Germanorum ditiones amissas se recuperaturos, praesertim quod tum Casimirus etiam Ungarico bello distinebatur. Verum vana fuit omnis isthaec expectatio. Itaque idem Plavenius cum officium pro Gubernatore biennium administrasset, Magister tandem creatus fuit, & cum in Comitibus Petricoviensibus Regi iuramentum fidelitatis publice praestitisset, domum rediens Torunii inter coenandum apoplexia correptus, atque inde deductus in oppido Morungo spiritum emisit, postquam Magisterii dignitatem undecim saltem hebdomadas obtinuisset.

1 4 6 8.

Initio sequentis anni in Prussia nihil memorabile gestum fuit. In Polonia vero die vicesima septima mensis Aprilis Regi Casimiro ex conjugem Elisabetha nono partu natus est sextus filius Fridericus, qui postmodum anno ejus seculi octuagesimo octavo Episcopus Cracoviensis, deinceps Archiepiscopus Gnesnensis factus, tandem anno nonagesimo tertio a Pontifice Alexandro sexto Cardinalatus dignitate decoratus fuit. Idem Fridericus anno supra millesimum quingvagesimum tertio, die quarta decima mensis Martii inter vivos esse desuit. Sed ad inceptum redeamus. Ipse Rex sub finem Junii mensis Cracoviam profectus, Prussis ut ad se propius accederet orantibus, Visliciam divertit, conventum minorum Polonorum egit, subsidia ad exolvenda Prussica stipendia postulavit. Quod non quidem abnuebat nobilitas, verum sine majoribus Polonis sciscendum sibi esse non putavit. Quare placuit binos e satra-

piis

piis seu palatinatibus Legatos ad Comitibus Petricoviensia mitti, qui discernendi in commune cum caeteris, Regi moderati tributi potestatem haberent. Atque hoc tum primum fieri coeptum sic inolevit posterioribus temporibus, ut sine iis Legatis seu nunciis terrarum (sic enim vocantur) nulla comitia legitima haberentur, neque tributum decerni, ac ne lex quidem ulla ferri posse videatur; auctusque est & subinde etiamnum augetur eorum numerus. Potestas vero eorum instar tribunitiae apud Romanos, vel Ephorum apud Lacedaemonios esse coepit. Conventu Vislicensi dimisso, Rex Colum profectus majorum quoque Polonorum conventum egit, verum nihilo magis ibi profecit. Rejecta res ad alium conventum eodem loco ad vicesimam diem Septembris instituendum. Itaque Rex coeptum iter per Pomeraniam peragens ad tertium Idus Augusti Gedanum ingressus magno populi obviam sese effluentis studio & laetitia exceptus est, & laute atque honorifice habitus quoad ibi mansit per totos fere triginta dies. Et purgarant jam ei Gedanenses literis atque nunciis crimen, cujus apud eum ab Heinricho Plavenio Vilnam profecto insinulati erant, quasi ad Burgundionum Ducem deficere statuissent. Instituto autem ea in urbe conventu Prussorum, civitatibus egestatem causificantibus vix eo rem perduxit, ut in octo annos tributum, quod Accisam vocant, scisceretur. Ac de eo quidem quod in primariis tribus civitatibus colligeretur, primis quatuor annis quarta pars illis ipsis Civitatibus in publicos usus, reliquae vero tres Regi in stipendia militum cederent, deinceps vero Civitates illae tres, quicquid apud quamque redactum esset, sibi haberent, aliunde tamen quicquid proveniret, Regi annumeraretur. Sed Gedanensibus praeterea quinque millia florenorum de Regio proventu detrachere permixtum, quae tunc Regi mutuo dederant. Triginta quoque millia eis remissa sunt, quae anniversariis pensionibus per quindecim illos annos non solverant. Ipsi contra Gedanensem & Derfaviensem territoria, quae oppignerata tenebant, Regi condonato debito reddidere. Mariaeburgum deinde Rex se contulit, & res pleasque inter utramque ditionem hactenus controversas cum Cruciferis bona gratia composuit ac transegit, quibus etiam Nideburgum oppidum, quod ad eam diem retinuerat, ex pacto reddidit. Eodem etiam tempore consilium Prussiae Regium ampliavit, & tres regundorum finium praesides (quos Succamerarios vocant) qui & ipsi locum & sententiae dictionem in Senatu haberent, adjecit. Judicia quoque Nobilitatis constituit, creatis iudicibus in singulis territoriis. Itaque constitutis rebus Prussicis Mariaeburgo discedens per Culmensam oram ac Toronium ad conventus agendos Petricoviam contendit.

Nunciis
rarum.

Rex Geda-
num venit.

Succame-
rarii.

Supra dictum est, qua occasione Carolus Sueciae Rex profugus in Prussiam divertens Pucensem arcem & oppidum a Gedanensibus in certam pecuniae summam hypothecae acceperit, ac deinde per militum suorum spontaneam deditionem amiserit, & tandem rebus sic relictis in Sueciae regnum reverfus fuerit. Bello jam finito cum comperisset Pucense territorium a Gedanensibus quasi postliminio recuperatum, repositum scire hypothecam vel pecuniam pignoratitiam repetere per Legatos in Pucem coepit.

Carolus
Sueciae Rex
Pucem re-
petit.

coepit. Gedanenses ipsi memoriam rerum ante gestarum in mentem revocabant, quibus & ipse pecuniam mutuam dedisset, & territorii Pucensis non minus fiduciarum quam hypothecariam possessionem accepisset, ea lege nimirum, ut hypotheca in manum Gedanensem redhibita, tum demum etiam pecuniam reciperet. Quoniam vero ipsius Caroli milites praesidarii, quibus arcem & oppidum suo periculo commiserat, vel animi pusillanimitate, vel ex pacto arcem & oppidum hostibus tradidissent, id nullo suo praedicio agi potuisse, sed semper restituendi obligationem Carolo incubuisse censebant. Praesertim quod illum ipsi Gedanenses tum hortati fuerant, ut rem amissam ab hostibus, non utique sua solius impensa recuperaret, verum etiam assatim operam, impensam & militem auxilio sponte polliciti fuissent, ipse vero tum respondisset, se hypothecam istam non morari, quinimo licet arcem & oppidum cum omni territorio recuperasset, tamen infacultatibus suis non esse, ut ab hostibus deinceps retineret vel defenderet. Quia conditione spreta cum Gedanenses ipso praesente publice contestati fuissent, nisi hypothecam a se manu traditam, in manum sibi restituisset, se quoque pecuniae mutuae deinceps debitores non futuros, nullam aliam quam antea mentis suae significationem ediderat. Cum igitur post aliquot annos Gedanenses una cum Regis copiis Pucensem ditionem suis sumptibus, impensis & opera militari recuperassent, non existimabant vel Regi vel sibi hypothecae restituendae necessitatem vel aequitatem imponi; sed ipsum potius Carolum, si pecuniam reposcere velit, hypothecam redhibere teneri ac literis suis diserte obligari. Nihilominus eam Carolo conditionem denuo ferebant, si sumptus in recuperando territorio Pucensi impensos Gedanensibus ex aequo & bono refundere vellet, arbitrio deinceps ejus futurum, ut vel pecuniam in praesenti numeratam reciperet, vel amplius hypothecam retineret, quoad pecunia mutua probe resoluta fuisset.

1470.
Carolo successit
Steno Sture.

XXX
Heinricus
Reffle.

Rebus ita stantibus, & literis eam in rem ultro citroque missis, sequentis anni ineunte Majo Carolus Rex in bona senectute, animo quieto & tranquillo e rebus humanis sublatus est. Cui successit sororis filius Steno Sture, qui se Regem dici vel diademate insigniri noluit, sed Principem Gothorum & Sveonum se professus avunculi consilium secutus, qui quantumvis singulari justitia, aequitate & modestia hisce populis praefuisset, audire tamen a plerisque cogeatur, quasi tyrannidem non Regiam Majestatem in libera patria exercuisset. Eodem anno Heinrico Plavenio repente mortuo tricesimus Magister ordinis successit Heinricus Refflius Reichenbergius, vel ut alii volunt Richtembergius, qui statim post electionem mense Octobri Petricoviam, ubi tum Comitum Polonorum habebantur, profectus fidem Regi dedit. Erat tum Sambienensis Episcopus Theodoricus a Cuba, qui multis divitiis abundabat, quas ex tota provincia per Indulgentias quas vocant Pontificias corraferat. Ex his aliquantam pecuniae summam Magister sibi mutuam dari petebat ab Episcopo, qua peregrini milites, quibus adhuc stipendium debebatur, absolverentur, aequum existimans, ut pecunia viritum ab indigenis collata in usum & necessitatem patriae conferretur, praesertim quod Episcopus

pus & ejus Ecclesia toto belli tempore militum horum opera & sanguine defensus & in pace ac otio conservatus fuisset. Id vero ut faceret Episcopus nulla ratione poterat adduci, sive quod pecuniam in usum Ecclesiae quempiam magnificum convertere statuisset, sive quod avaritia, ut alii scribunt, totus occaecatus nec sibi nec aliis e tanta pecuniae abundantia commodo vel utilitati esse vellet: prout etiam fama erat, illum fugam clam adornare, qua pecuniam e provincia abduceret. Aegerrime hoc ferebat Magister, sed indignationem dissimulabat, & cum frequenter deinde in rebus gravioribus Episcopum consiliis adhiberet, nihil amplius tale quid petere, nec ullam omnino pecuniae mentionem facere. Tandem aliquando cum opportune illum nihil tale suspicantem pellexisset, statim comprehensum & vinctum in teterrimum carcerem inae turris in arce Tapiaw conjecit, ubi miser siti & inedia miserrime vitam finivit. Nec Episcopo Magister diu superfuit, sed ad ultimum mente captus, cum subinde ad arma conclamaret, se ab Episcopis in judicium vocari, contra eos sibi armis depugnandum esse, & ipse spiritum exhalavit, conscientiae procul dubio stimulis ob tantum facinus exagitatus. Atque hoc exemplum ne levipendatur ab impiis hominibus, praesertim iis, qui cum potestate vel imperio sunt, & saepe pro lubitu enormia scelera committunt, animam hominis, Dei ipsius imaginem, pro nihilo putantes, & pro cane vel alia bestia trucidantes. Non desunt exempla similia in historiis, quibus ostenditur, in magnis potentiorum facinoribus, etiam inter vivos edicta citationis ad Dei tribunal locum habuisse. Ferdinandus quartus Hispaniae Rex Sancti filius, a duobus nobilibus, quos innocentes ab altissima rupe praecipitari jusserat, ad Dei tribunal in tricesimum diem vocatus, tricesimo post facinus & eodem citationis die post somnum meridiano mortuus est inventus. Petrus quartus cognomento Ceremoniosus, Alphonsi quarti filius, Rex Aragoniae, mortem obiit citatus ad tribunal Christi a Procuratoribus Ecclesiae Tarraconensis, cujus patrimonium tyrannice voluit usurpare. Citatus autem fuit in diem sexagesimum, atque ipso vadimonii die inter vivos esse desiit. Et Innocentius quartus Papa, Sinebaldus antea dictus Fliscus Genuensis, qui Friderico Imperatori mortem procuraverat, piissimum virum Robertum Lincolnensem, errores & scelera Pontificia reprehendentem injuste damnavit, & Robertus ab eo ad Christum Judicem appellavit, cumque Robertus obiret, audita est vox in curia Papae clamans: Veni miser ad judicium, repertusque est sequenti die Papa in lecto exanimis, ac livida in eo plaga, tanquam si fuisse percussus fuisset. Plura hujusmodi proferri possent ex probatis scriptoribus, nisi haec ad nostrum exemplum sufficere existimassem.

Anno sequenti in Prussia omnia fuere pacata. In Polonia vero Casimiri Regis filius natus maximus Vladislaus, demortuo Georgio Bohemice Rex electus fuit, idque regnum annos quadraginta quinque felici rerum successu gubernavit. In Ungaria vero graves erant simultates inter Regem Matthiam & regni Proceres, qui posteaquam Vladislaum Polonum Matthiam praeterito Regem in Bohemia creatum

1471.
Vladislaus
Bohemice
Rex.

acceperunt, quod secretis consiliis aliquandiu agitaverant, in apertum proferentes, miserunt & ipsi Legatos ad Casimirum, alterum ejus filium Casimirum Regem sibi dari petentes, quod ferre diutius Matthiae tyrannidem non possent. Quod ni faceret Casimirus, vel a Turcis auxilium se petituros esse, sumptus autem belli se praebituros profitebantur. Neque sprexit eorum postulata Casimirus, Casimirumque filium cum non contemnendo exercitu, Petro Dunino duce, in Ungariam misit. Mature de his Procerum suorum consiliis factus erat certior Matthias, itaque nihil sibi reliqui fecit ad festinationem, & quascunque habuit in Moravia Silesiaque copias in Ungariam contraxit, proceres nonnullos a se abalienatos partim terrore exercitus, partim ingentibus promissis ad se revocavit. Ita Casimirus adveniens, & fidem Procerum mutatam sentiens, re infecta domum remigravit. Deinde Matthia mortuo, cum ante eum idem Casimirus jam decessisset, frater ejus Vladislaus qui jam annum vicesimum in Bohemia regnabat, Ungariae quoque Rex, pulso aemulo fratre Alberto, receptus fuit, & sic deinceps ambo regna usque ad vitae finem feliciter gubernavit.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

HISTORIAE RERUM PRUSSICARUM LIBER OCTAVUS.

Anni sequentis initio conventum agebat Rex Petricoviae, quo ^{1 4 7 2.} Prussos etiam evocaverat. Consultabatur autem de subsidii nummariis ad bellum Ungaricum contra Regem Matthiam prosequendum. Consilarii itaque Polonici Legatos Prussicos una Prussi Polosecum hanc consultationem suscipere, & in consilio Regis locum capere non continebant. Id vero Prussi penitus recusabant, ne hisce negotiis nihil ad ipsos pertinentibus implicarentur, sese Legatos esse, neque mandatum habere de auxiliis vel sciendis vel conferendis, sed de Prussiae negotiis proponendis & utiliter constituendis. Exinde Consiliariis suis Rex denunciari iussit, ne Prussiae Statuum ac civitatum Legatos praesolarentur, eos enim hac vice ad consilium non accessuros. Post paucos dies Prussi in consilium Regium vocati, praesente Rege & Consiliariis per Vincentium Episcopum Culmensensem res Prussicas exposuerunt, ac gravamina juribus ac libertatibus suis irrepentia corrigi & emendari postularunt. Sed nihil magnopere de his actum, & pleraque in Prussiam ad ipsius Regis adventum rejecta. Hic iterum Episcopus Vladislaviensis quasi ex composito sermonem orsus est; Quandoquidem Divina providentia nunc ita res comparatae sint, ut Prussi Poloniae regno uniti, & sic omnes unius corporis membra merito censeantur, illos secum simul in consilium vocatos esse, tanquam unius Regis Consiliarios, pro statu totius regni tanquam corporis deliberando ac quam optime constituendo, id autem illos detrectasse, cujus remittentiae causam neque Rex neque Consilarii caeteri scirent. Velle nihilominus Regem ac jubere, ne deinceps officium suum subterfugerent, sed semper in consilio adessent, & in rebus omnibus simul consultarent. Ad ea denuo Prussi responderunt, sese Legatos esse, & certis mandatorum finibus obstrictos, per quos nec in consilio sedere, nec de auxiliis sententiam dicere liceret: ac ut deinceps ejusmodi consiliis interessent, nec in mandatis habere, nec quidquam absque jussu & consilio suorum agere posse. Inter caetera Prussorum praedicta, quae variis modis adversus jura & libertates suas inferrentur, hoc etiam esse querebantur, quod tempore Cruciferorum Statibus & civitatibus jus fasque fuerit, quotiescunque res postularet, irrequisito Principe, pro terrarum illarum usu & commodo peculiares conventus agere, nunc demum scribam Regis Clementem quandam, ipsis interdixisse, ne sine scitu & praesentia Consiliorum regni ullum conventum indicerent aut celebrarent. Ex quo nihil aliud intelligi possit, quam Prussorum fidem in dubium vocari, quam adeo jam Regi suo probassent, & de caetero probaturi essent, ut hac in parte non minimam sibi injuriam fieri omnes sint cogituri. Ad ea respondebant Consilarii Polonici. In Poloniae regno aequae esse Episcopos,

Peculiares
Prussorum
conventus.

pos, Palatinos, & alios ut in Prussia, nemini tamen illorum jus fasque esse sine scitu consensuque Regis conventus ullos agere: ac proinde cum Prussi corporis Polonici membrum sint individuum, illos iisdem moribus & legibus vivere merito debere. Prussi rursus inferebant: Sui vero moris ac juris esse, ut toties conventus agerent, quoties Prussiae res postularent, hisce juribus salvis se ad Poloniae regnum ultro accessisse, & Regem sancte promississe, Prussos penes ipsorum veteres libertates, jura & consuetudines conservatum iri, ideoque sibi nullam esse necessitatem propositam Polonorum more vivendi, vel consilia capiendi, quinimo multas alias esse consuetudines in Poloniae regno, quas Prussi nec amplecti nec sequi possint, aut velint.

De negotio episcopatus Warmien-
sit. Agebatur praeterea negotium Episcopatus Warmiensis ad quem ordinaria electione Nicolaus Tungenius indigena per Capitulum designatus fuerat. Polonus autem quidam Opporovius eidem se opponebat, & in curia Romani Pontificis Episcopatum peculiaribus artibus comparaverant, & cum ipso Tungenio conventiones aliquas de pendendo annuo stipendio inivisse dicebatur, quo minus eum impediret. Hunc Opporovium omnino Prussi respuebant, nec ad Episcopatum admittere volebant, cum quod in Warmiensis Ecclesiae praedictum contra ordinem in curia Romana per meram Simoniam eum acquirere non erubisset, tum quod ea res ex diametro cum Prussiae communibus & Warmiensis Ecclesiae specialibus juribus ac privilegiis pugnaret: tandem etiam quod istae conventiones inter Opporovium & Tungenium & largitiones in curia Romana, cum summo ipsius Ecclesiae facultatum dispendio ac deminutione factae fuissent. Ac optabant potius Episcopum Culmensis Vincentium ad eam Ecclesiam transferri, quam Opporovium, qui alioquin varie Prussos summa cum injuria calumniatus fuisset, Episcopum pati. Atque hoc ultimum maxime Regi placebat ac hortabatur, ut in ea sententia de Vincentio persisterent, ei se quoque auxilio futurum, ut in isthoc episcopatu conservaretur. Ac si aliqui processus vel sententiae ex curia Romana inter quosvis competidores in Prussiam afferrentur, ne Prussi quidquam cum eorum praedictum conjunctum reciperent vel admitterent. Atque sic tum quidem episcopatus Warmiensis Vincentio tacito destinabatur.

Tungenius
episcopa-
tum occu-
pat. Caeterum aliquanto post ineunte jam autumno Tungenius, qui jam Opporovium pactis & conventionibus posthabitis praevenire decreverat, conducta aliquanta militum manu, eorum auxilio, qui in ipsius ditionibus ei maxime favebant, improvise Civitates & arces aliquot partim vi partim per deditionem occupat, & inter has metropolim etiam Heilsbergam, excepta arce, quam Regii praesidarii retinebant, ab ipso in arce obsessi. Erant tum in Prussia Legati Regii Episcopus Wladislavien-
sis, Palatinus Lancitiensis & Episcopus Culmensis, ii verentes ne res in majorem aliquem motum evaderet, praesertim quod a bello deinceps Prussos penitus abhorrere sciebant, quibusdam Prussicis Senatoribus, Marzeburgensi & Pomerelliae Palatinis, Pomerelliae Castellano,
ac

ac Elbingensi & Gedanensi Civitatibus auctores erant, ut tolerabili- Intercessio-
bus quibusdam conditionibus cum Tungenio transigerent, ut eo pacto res Prussici-
bellum aliquod atrocius a Prussia averteretur, cum alioquin vix futurum
esset, ut Rex temeritatem & insolentiam istam aequo animo toleraret,
quin armis potius esset vindicaturus. Intercedebant illi summo studio,
pacis in provincia conservandae causa, & eo jam usque rem perduxerant,
ut Tungenius causam totam arbitrio Romani Pontificis submitteret,
modo Opporovius idem faceret, utque Prussiae Statibus duae arces
Heilsperga & Seeburgum interim fiduciario nomine traderentur,
quas illi postmodum victori litis restituerent. Eamque in rem inter mi-
lites Regios & Tungenii partes induciae constitutae. Verum non diu
post Tungenium hujus pacti poenitere coepit, unde mox etiam induciae
ruptae, & ex Regiis militibus quidam, dum commeatus comportarent,
inter Elbingam & Christburgum oppressi & interfecti. Expostulanti-
bus ob id factum cum Tungenio Prussicis Intercessoribus, praesertim
quod haec unica ratio fuisset, qua Prussi copias Polonicas, quae jam
magno numero hinc inde congregatae Episcopatum invasurae fuerant,
& sic praesentissimam calamitatem ab ipsius etiam cervicibus avertissent.
Respondit ille, maturius se rem eam deliberasse, ac melius jam intelli- Tungenii
gere, quam antea, conditiones nuper propositas, cum magno suo praer- rationes ob
judicio & incommodo conjunctas futuras. Primum enim valde lubri- propositum
cum esse Romanae curiae judicium, multa ibi posse per Cardinalem vel mutatum.
alium in partium alterutrum praedictum confici, facile ibi mandata
quaevis comparari & ut plurimum auri ministerio & largitionibus plera-
que longe alium eventum sortiri solere. Sic arces etiam semel manu
emissas nunquam se postea recepturum. Quid enim si juberet Pontifex
eas Opporovio tradere? Vellentne hominem extraneum, hostem & ca-
lumniatorem suum contra expressa privilegia in consortium suum ultro
admittere? Quid si Pontificem auro Poloni corrumpant, qui certe li-
bentes decem aureorum millia projicerent, modo hunc Episcopatum
(quod jam dudum parturiunt) in potestatem suam redigant? Qua in
parte fidem quoque suam desiderare, ut Ecclesiae suae jura & privilegia
ab ejusmodi insidiis & corruptelis facta tecta conservaret. Se quidem
jam certo scire, si possessionem Episcopatus integram obtineret, Pon-
tificem Romanum alii nemini eam concessurum. Multis eam in rem
ultra citroque commutatis, Tungenius eo usque rem integram distulit,
donec cum clero & civitatibus suis denuo consultasset. Interim ar-
cem Heilsbergam cum Regio praesidio tenebat Fabianus Legendorffius,
is quoque agentibus cum ipso intercessoribus de arce tradenda, non sa-
tis sibi constare videbatur: modo enim petebat rebus suis omnibus praes-
idio prospici, modo rogatus, an diutius arcem defendere posset, sub-
ticebat, nunc se Statibus in arce tradenda cui vellent obsecuturum ajebat,
modo unicuique res suae salvae essent; mox eo convolabat, quod arcem
sine speciali Regis mandato nemini tradere posset. Tandem cum incon-
stantiam suam intercessoribus suspectam esse haud obscure animadverte-
ret, petebat vel arcem melius muniri & commeatu instrui, vel quamprimum
pacem cum Tungenio fieri, quoniam arcem diu defendere nequiret.
LIB. VIII. T t t Post

Conventio
Tungenii
cum Prussia
Statibus.

Post aliquot dies, quibus Tungenius cum Ordinibus episcopa-
tus sui hisce de rebus consultaverat, praesentibus tam intercessoribus
quam clero & civitatum Nunciis, id denuo relatum fuit: clerum &
civitates cum toto episcopatu nolle a caeteris terrarum Prussiae Stati-
bus segregari, vel pace perpetua excludi: quinimo pacem eam sese una
cum ipsis, summis viribus & facultatibus pro virili defensuros, ac Regi
debita obsequia praestituros: ideoque petere, ut & ipsi Status commu-
niter in tota Prussia pacem retinerent, nec quorundam malevolorum
machinationibus bellum in Prussia resuscitari paterentur. Ita denuo in
has condiciones conventum fuit: Ut Tungenius jus suum super isthoc
episcopatu in Romana curia per idoneum procuratorem persequeretur
ac defenderet, si quisquam alius jure cum eo experiri velit: Ut Heils-
perga & Seeburgum arces, quae Legendorsio non a Rege sed a Capi-
tulo commissae fuissent, Statibus traderentur in fiduciarum posses-
sionem, causae victori deinceps restituendae. Cautum etiam de praesidi-
ariis & Canonicis ac caeteris, qui partes Regias secuti fuissent, cautum
itidem de captivis: Tandem ut Tungenius solenni diplomate Statibus
caveret, ut si Romae causam amisisset, continuo episcopatu decederet,
ejusque possessionem vacuum relinqueret. Capitulo illud etiam
excipiente, quatenus in curia Romana Tungenius non obtineret, quod
utique melius ominabantur, in eum casum se juribus & privilegiis suis
se inhæsurus, nec quenquam Episcopum admissuros, nisi quem ex pri-
vilegio communi terrarum & ecclesiae Warmiensis admitti liceret; pe-
tentes hac in re operam & auxilium secundum privilegia & pacta pacis
perpetuae sibi praestari. Status responderunt, in iis quae privilegiis
publicis & pace perpetua continerentur, sese fociis minime defuturos.
Hae condiciones ut solenniter tam ex Regia & Statuum, quam ipsius
Tungenii parte confirmarentur, ac scriptis memoriae causa mandaren-
tur, conventus Elbingam ad vesperam Michaelis indictus est. Ubi
denuo recensitis iis, quae hactenus acta, gesta conventaque fuerant,
& quod interim arces, de quibus convenerat, terrarum Statibus in ma-
num fiduciarum traditae fuissent, ibi tum praeter omnium opinionem
Legati Regii inficiari coeperunt sese harum rerum auctores fuisse neque
unquam consensisse, quoniam scilicet in his actionibus majorem Tun-
genii quam Regiae auctoritatis rationem habitam existimarent, idque
in speciem, revera autem stomachabantur, quod hac conventionem gen-
tilem suam Opporovium prorsus exclusum intelligerent. Nec enim ip-
simet hunc animi rancorem dissimulare poterant (quod civilium homi-
num mos est) sed cum Prussici Status ipsis levitatem & dictorum vani-
tatem, & ferendarum sententiarum arrogantiam objicerent, & ipsos
auctores hujus rei factos propriis literis & publicis documentis convin-
cerent, nihil eorum purgantes continuo rogabant: si Opporovius in
curia Romana jus obtineret; an illum ipsi pro Episcopo habituri essent?
Id vero Prussiae Status unanimi voce pernegabant, utpote quod Oppo-
rovius homo extraneus & alienigena ex privilegio terrarum Prussiae &
ipsius ecclesiae Warmiensis, dignitatis ejus capax non esset, nec ad eam
admitti deberet. Quo dicto Legati Polonici frementes abierunt neque

conventa

conventa subscribere voluerunt; quae tamen Prussici Status, Polono-
rum contumacia non magni pensa solennibus literis confirmarunt, ac
sub sigillo ediderunt Elbingae die tertia mensis Octobris hoc anno 1472.

Sed ne sic quidem res ista consopiri potuit, ut Rex studio Statu-
um Prussiae, & amor tranquillitatis aliquid tribueret. Verum ut eo
magis rem adversus Tungenium, quem Episcopum omnino tolerare
nolebat, exacerbaret, ac ex sententia sua constitueret, ipsemet ingru-
ente jam hyeme Torunium venit, Statibus terrarum eo convocatis. Ubi
per Consiliarios regni plurima commemorabantur, de statu Warmiensis
episcopatus, de Vincentio jam antea per Pontificem Episcopo desi-
gnato, de Tungenii temeritate & violenta ingestione, de studio Regis
in conservanda pace perpetua, & motibus in contrarium exortis discu-
tiendis. Quae omnia pluribus verbis in eum finem recensebantur, ut
Prussiae Status contra Tungenium arma sumerent. Illi vero comme-
morabant, se pacem publicam semel acceptasse, eam se conservatam
cupere, neque novis tumultibus turbari provinciam pati velle. Quic-
quid etiam ipsi hactenus eam in rem communiter consulissent, id pacis
& tranquillitatis studio factum, praesertim quod nisi rebus aliter prospice-
rent, arma externa in Prussiam commotum iri manifesto praesens-
sent, & quod vulgus hominum passim in Prussia, oppidani & agricolae,
bellum nequaquam amplius se laturos, nec quidquam subsidii collaturos,
quasi conjurata manu Magistratibus denunciaissent. Itaque petebant, ut
Rex ita negotium hoc componeret, ne pax semel per universam Prussi-
am communiter inita violaretur, sed ubique rerum tranquillitas semel
aliquando re ipsa praestaretur. Aegre tulit Rex hoc responsum, prae-
sertim cum denuo admoniti illud etiam affirmarent Prussi, se ea omnia,
quae cum Tungenio convenissent, rata & firma habituros nec ulla ratio-
ne fidei suae derogaturos. Tandem postulabat Rex, ut arces Heils-
perga & Seeburgum in manum sibi traderentur, quod itidem Prussiae
Status absque honoris sui sugillatione fieri posse negabant. Tungenius
etiam Legatos suos post impetratas publicae fidei literas miserat, qui
Regis gratiam & clementiam deprecarentur, sed parum illi proficiebant.

Ad haec accessit gravior cum Rege disceptatio, quod Prussi con-
querebantur, privilegia sua variis modis per Polonos violari, nec ha-
ctenus ullam emendationem per ipsos obtineri potuisse. Et in primis
duo capita urgebantur (nam etiam si de aliis quoque mentio fiebat, nulla
tamen major contentio intercessit): Unum quod officia & arces Polonis
& Bohemis concederentur; alterum quod cum Rex hujus provinciae
causas cum Consiliariis Prussiae tractare ac definire deberet, Poloni un-
dique se ingererent, ac plus sibi juris arrogarent in negotiis judicandis
& rebus pro libitu gerendis, quam ipsimet Prussiae Consilarii. Haec
Prussi in melius emendari, & privilegiorum ac libertatum aequiorem
aliquanto rationem haberi, diligentissime postulabant. Rex quod vo-
luntati suae in negotio Tungiano parum loci relinqueretur, de privile-
giis etiam satis frigide respondit: Sese uti caeteris suis subditis semper

T t t 2

De Privile-
giis discep-
tatio.

pro-

promissa praestitisset, ita Prussis etiam quicquid promississet ac spon-
disset probe praestiturum. Arces per belli necessitatem pro certis sum-
mis pecuniariis obligatas esse, si Prussi pecuniam exolverent, salva ip-
sis privilegia futura. In caeteris Prussiae rebus non meminisse Regem
quidquam absque Prussorum scitu atque consensu constitutum fuisse.
Prussi contra cum rationes oppigneratarum arcium proponerentur,
praeter ingenii sui captum ducebant, quod cum post confectam pacem
arx Marienburgensis saltem quinque millibus florenorum oppignerata,
& interim nullis ibi militibus stipendia praebita fuissent, nunc id pignus
in tantam summam Polonis creditoribus excrevisset, quanta in ipso bel-
lo vix emptorem invenisset. Et sic de caeteris arcibus hypothecatis
sentiebant. Addebant haec etiam quod cum novissime Marienburgum
oppigneraretur, Prussis isthaec hypotheca, quamvis eam peterent ac
idem praestare vellent, tamen denegata, & Bohemo Cerwonca tam
Polonorum quam Prussorum hosti capitali potius concredita fuisset, eo-
que ipso auctore, amisso per socordiam ejus oppido, arx etiam jam du-
dum prodita fuisset, nisi Elbingenses & Gedanenses providissent. Post
hunc Bohemum nulli Prusso, sed Polono Stiborio Poncio nolentibus
& reclamantibus Prussis oppigneratam fuisse. Cum deinde Coscieleci-
us arcem quinque millibus pigneratam teneret, eam pecuniam Prussos
refundere voluisse, verum nihil impetrasse. Nunc illum pro quinque
millibus grandem quandam summam praetendere, in usum ejus arcis
conversam vel impensam, quae nec in rerum natura sit, nec rationibus
uspian comprobetur. Atqui Marienburgum a Statibus Prussiae, non a
Coscielecio nec ab ullo Polono, tam grandi aere fuisse redemptum, ipso-
rumque rationes magis quam peregrinorum in isthaec arce conservanda
versari. Proinde si Coscielecio & aliis ejus similibus literae privatim in
bona Prussica, vel jure vel perperam inscriptae, sine Regii honoris de-
minutione non possint non servari, eadem certe ratione multo magis ad
honorem & existimationem Regiae Majestatis pertinere, ut publica ter-
rarum Prussiae jura & privilegia, manu Regis & Consiliariorum sub-
scripta, & juramento confirmata in vigore suo facta & illibata conser-
ventur. His ultro citroque permultum disputatis cum & Consilarii Po-
lonici & Rex ipse Prussos seorsim consultantes adirent ac postularent,
causam privilegiorum in aliud commodius tempus proferri, & nunc pro
Regis sententia rem Tungenianam expediri, Prussi in proposito plane
perseverarunt. Quo enim usque privilegiorum indemnitate profer-
rent? quam jam annos quatuordecim precibus, literis, legationibus
frustra urfissent? Vel cur adversus Tungenium ejusdem causae partici-
pem arma moverent, quocum ex communi privilegio terrarum Prussiae,
& pro conservanda publica provinciae totius tranquillitate honestis con-
ditionibus transgressissent, & adhuc bellum avertissent? & omnino tan-
dem illud acturi essent, ne quisquam provinciae pacem impune contur-
baret. Itaque cum adversus Tungenium res non procederet, & Prussi
nihil movere vellent, re infecta Rex in Poloniam remigravit.

nus tractatum fuit, si qua ratione Tungenius adduci posset, ut episco-
patu decederet in gratiam Regis, quandoquidem is praeter ingenii man-
fuetudinem obstinato penitus animo Episcopum illum respueret, nec in-
termisisset illum armis expellere, si modo Status terrarum assensum
praebere voluissent. Verum Tungenius & conditiones ultro secum ini-
tas, & publicum jus ac libertatem Prussiae terrarum urgebat, nec alio
inclinari sese patiebatur. Aiebat etiam Regem suis ditionibus bellum
inferre non posse sine perjurii nota vel infamia, siquidem omnes Reges
Pontifici Romano jurati sint, ne ullam Ecclesiam vel episcopatum da-
vastent, sed potius defendant. Hujus etiam Ecclesiae non Regem sed
Cruciferos legitimos esse patronos & defensores, quod quidem jus Cru-
ciferi absque Pontificis consensu Regi cedere non potuissent. Ac ut
pessime omnia cadant, sese & subditos suos omnes centies mori malle,
quam Ecclesiae suae jus proderet vel deferere. Idem Canonici & civita-
tum Legati praesentes affirmabant cum ea repetita contestatione, etiam-
si Tungenius in curia Romana causam non obtineret, nullum tamen
Polonum se pro Episcopo agnituros. Aderat etiam Opporovius, qui
propositis multis bullis Pontificiis, jus suum quod in istum episcopatum
sibi competere, demonstrare volebat. Ideoque postulabat sese absque
ullo impedimento in eas ditiones admitti, & arces quae Status Terra-
rum obtinerent, sibi continuo tradi. Quodsi Tungenius vi sibi resiste-
re velit, ita jam se paratum, ut armis etiam jus suum vendicaret. Ita
scilicet a Magistro suo edoctus, ut si bona gratia dignitates & divitias
obtineret minus possit, armata manu experiretur. Opporovii postulatio
Statibus terrarum fuit ingratiissima, praesertim quod ex professo publi-
cis juribus ac libertatibus adversaretur. Per Tungenium autem inter
caetera egregio scommate eludebatur, nam cum in literis Pontificiis di-
serte scriptum esset, ut Opporovius suis verbis, suisque concionibus
erudiret ac ad pietatem institueret, ille vero ne verbum quidem Germa-
nicum calleret, nec subditi Polonicum, hinc Tungenius inferebat, Op-
porovium neque literis quidem Pontificiis satisfacere posse, nec omni-
no Episcopatus illius capacem esse, quod ad populum nec loqui nec
concionari posset. Post varias tractationes nullus ne hac quidem vice
rerum exitus potuit inveniri.

Actiones
cum Tun-
genio.Opporovii
factus & in-
solentia.

Interim Tungenius, quod verebatur Status terrarum tandem in
Regis obsequium partes suas relicturos, & inde vim maxime sibi perti-
nendam, clam omnibus arcem Heilspergam, quam non ita pridem
in fiduciarum manum Statibus tradiderat, per insidias occupat, deinde
Seeburgum obsidet: non quidem, ut Cromerus malevole fingit, fa-
ventibus, incitantibus & clam adjuvantibus Prussis cum aliis, tum Con-
sulibus Gedanensibus, quin potius illis invitis, & Tungenio perfidiam
exprobrantibus, quod satis superque postea Regi & Regni Consiliariis
contestatum fecerunt. Hoc Tungenii factum, quod pactis antea con-
ventis minime respondebat, non solum animos Statuum ab eo vehe-
menter abalienavit, sed etiam Regi certissimam spem fecit, Prussos
nunc majoribus studiis Tungenio adversaturos. Ac illi quidem paulo
post

Tungenius
Heilsper-
gam occu-
pat.

post e publico conventu praesidiariis in arce Seeburgo denunciarunt, ut fortiter se defenderent, & cautius quam Heilspergenſes agerent, ſe propediem ipsis & com meatum & militem ſubmiſſuros. Deinde varie conſultatum fuit de Tungenii temeritate nunc tandem ſeverius inhibenda, atque aliqua ratione inveniendā, qua citra bellicum tumultum ad officium & Regis obſequium ille revocaretur. Placuit tandem, ut publicum interdictum proponeretur, ne liceret Warmienſis epiſcopatus civitatibus & ſubditis in civitatibus Pruſſiae & Poloniae conſervari, nec ulla commercia exercere, neve ſubditi Regii quoquo modo illos reciperent, com meatu vel commercio juvarent. Caeterum cum ea res effectum fortiri non poſſet, niſi idem in Cruciferorum ditionibus ſimul & ſemel fieret, placuit ut Rex hac de re Magiſtrum Ordinis admoneret, ac conſenſum ejus requireret. Verum Cruciferi nulla ratione adduci poterant, ut Tungenium & ſubditos vel bello vel interdicto perſequerentur: cauſantes in primis pacem perpetuam, & aliis quibusdam rationibus in medium adductis, quarum hoc erat fundamentum, omnem belli in Pruſſia recrudescens occasionem prorsus eſſe praecidendam. Unde complures opinabantur, Tungenium non ſine fiducia Cruciferorum & Matthiae Regis Ungariae iſthanc rem inceptaſſe. Ad inde negotium hoc ulterius, quam omnium fuerat expectatio, dilatum eſt.

1475. In Livonia anno 1475. triceſimus octavus Magiſter provincialis creatus fuit Joannes a Walthuſen. Is cum annum & ſemiſſem Magiſtratu praefuiſſet, a fratribus Ordinis exauctoratus, & in carcerem arcis Wendenſis conſectus (cauſam ſcriptores non exprimunt) miſere vitam finivit.

1476. Anno ſequenti Rex Caſimirus iterum in Pruſſiam veniens Mariaeburgum ad calendas Maji conventum Statibus Pruſſicis indixit, adductis ſecum quam plurimis Regni ſui proceribus. Ibi denuo de Tungenii facto graviter expoſtulavit, quod per vim epiſcopatum in ſua tutela conſtitutum occupaveſſet, quod bellum novum contra pacis perpetuae praerſcriptum ſuſcitaveſſet, Heilſpergam arcem dolo interceptiſſet, in Regis Ungariae patrocinium & fidem conceſſiſſet, ac multa alia in deſpectum Regiae Maieſtatis & Pruſſorum ignominiam & contumeliam temere perpetraveſſet. Itaque Rex poſtulabat eorum conſilio, opera & auxilio Tungenium expelli. Pruſſi neque Tungenii factum probabant, nec ullam belli rationem publice utilem iniri poſſe in animum inducere poterant. Proinde Regem rogabant, ut aliquam aliam viam iniret, qua ſine bello res conſici poſſet. Rex hanc viam Pruſſos ipſos excogitari jubebat, ſe jam antea copias ſuas in Pruſſiam miſiſſe, quae jam dudum rem conſeciſſent, ſi Pruſſi eas admittere & mandatum exequi paſſi fuiſſent. Nunc ipſis rationes inveniendas eſſe commodiores, quibus hominem ſeditioſum & publicae pacis violatorem non coercerent modo, ſed ex Pruſſia penitus exturbarent. Sed ne ſic quidem certi quidquam conſtitui poſſuit. Per eosdem dies Magiſter Cruciferorum Henricus Richtembergſius Mariaeburgum ad Regem venit. Is etiam de interdicto

dicto & bello contra Tungenium diligenter interpellatus, bis habita cum proceribus ſuis deliberatione, tandem reſpondit, nec bellum ex uſu provinciae ſibi videri, nec fidei & officio ſuo convenire, ut Cruciferi Tungenium infeſtarent vel laceſſerent: primum quod in eo Romani Pontificis auctoritas verſaretur, cujus ipſimet literas & diplomata vidiffent, quibus Tungenium verum & legitimum Epiſcopum Warmienſem inſtituat, & ab omnibus haberi jubeat: Deinde commerciorum & com meatus interdictionem pactis perpetuae pacis penitus adverſari: Quid enim aliud interdictum iſtud eſſet, quam belli, caedium, & omnis generis turbarum initium & incrementum? Se quoque bona ſua habere contermina epiſcopatu, neque fieri poſſe, quin bello illuc illato ſuae quoque res praedae & periculo exponerentur. Ita ſpes de Cruciferorum opera plane Regi praeciſa fuit.

Unde facile poteſt intelligi, quale ſit illud, quod hic Cromerus ſcribit, quaſi Magiſter hac de cauſa denuo ſe Regi purgare inſtituerit, & novum juſjurandum ſi poſceretur, obtulerit ac promiſſerit etiam ſe contra Tungenium conſilio & auxilio Regi non deſuturum, quod revera diſertis verbis negaverat, & in hoc ſibi ipſe Cromerus minime conſtat, cum ſemper alias ſcribat, Cruciferos Tungenii partes foviffe. Valde etiam illud eſt inhumanum & a ſinceri ſcriptoris more alieniſſimum, quod praeter alia, quae in hoc negotio paſſim Pruſſis aſperguntur, etiam hic Gedanenſes inſimulantur, quaſi Regis conſilia contra Tungenium ipſi infeceſſent, quod longe ſecus ex ſuperioribus actionibus apparet. Niſi fortassis illud ſit inſicere, quod eo conſilia ſua Gedanenſes ſummo ſtudio converterint, ne novum aliquod bellum in Pruſſia reſuscitaretur, ad quod & civitates, & Nobilitas, & in univerſum incole omnes erant imparatiſſimi. Nec immerito ſane, quippe cum ipſis praeteriti belli maximum onus praeter caeteris incubuiſſet, & quod in proverbio eſt vernaculo, ipſi mercedem tibiſcinii exolviffent. Quid autem in eo tantopere delinqui poſſuit, ſi Gedanenſes publico terrarum privilegio & patriis libertatibus inhaerentes, indigenam potius Tungenium, quam alienigenam Opporovium Epiſcopum admitti maluerint? Scilicet hoc ulcus eſt, quod huic ſcriptori tantopere doluit, utpote qui & ipſe poſtea ad eandem dignitatem homo peregrinus irrepreſerit.

Sequens annus in Pruſſia plane fuit pacatus, cum Rex motibus Ungaricis, Bohemicis, & aliis alibi diſtineretur, quo minus bellum illud, quod in animo habebat, adverſus Tungenium inſtituere poſſet, praerſertim quod ab eo Pruſſi penitus abhorrebant, & adhuc incertum erat, utras Cruciferi partes fuiſſent ſecuturi. Itaque mirum videri poteſt, quod hoc anno ſcribit Cromerus, e Polonia in Pruſſiam miſſos ſexcentos equites & quadringentos pedites mercenarios, ut Pruſſos in officio continerent, ſuſtinerentque Cruciferorum impetum, ſi quem facerent in Regiam ditionem tantisper, donec ipſe Rex cum majoribus copiis ſubſequeretur. Nullus enim miles externus hoc anno in Pruſſiam inductus, neque Pruſſi paſſi fuiſſent, et ſi Poloni militem miſerant, cur

cur pacatum & otiosum sinebant esse Tungenium, cujus causa omnia isthaec movebantur? Sed hoc uti totum fictitium est, ita cum majorem quampiam calumniam suo more Prussis infligere vellet, in speciem facti cujuspiam sic interpolandum fuit, dum haec subjicit: Non modo enim incertis rumoribus jactabatur, Cruciferos ad rebellionem spectare, cum Ungaro per crebros Internuncios foedus & societatem inire, Mariæburgensem & Culmensensem Palatinos, Philippum Bischovium Consulem Gedanensem, & nonnullos alios Regiae ditionis in eorum partes inclinare: Sed certis etiam indiciis & literis interceptis consilia eorum deprehensa erant: Sollicitabantur etiam ab eis ad defectionem Duces Masovii, nec admodum ii abhorreere a tam nefario facinore videbantur propter offensam, nisi Consiliarii quidam graviore a concepto scelere eos revocassent. Verum si quis ejus temporis & negotiorum conditionem & statum exactius consideret, & quae tunc prae manu fuisse dicuntur cum ante gestis & postea subsecutis aequa lance perpendat, isthaec calumnia semetipsam facile refutabit. Nam quod sequitur, nobilitatem Prussicam cum civitatibus conventu Mariæburgi ad exitum Junii mensis acto, sacramento se obligasse, a Polonis nunquam se defecturos, si quod autem bellum oriretur, se pro illis arma sumpturos, agrestium quintum quemque expedituros, civitates vero singulas militum certum numerum promississe &c. De his omnibus in Actis Prussiae publicis, quae Majores summo studio semper adservarunt, ac posteris reliquerunt, nulla penitus fit mentio, & hujus Mariæburgensis conventus, & subsidii militaris Nobilium ac civium, in illis ne vestigium quidem extat. Neque verisimile videtur, quod Prussi tum, cum minime necessum esset, sponte sua subsidium militare sciverint, cum paulo ante Regi ipsi toties urgenti & roganti, in usus Prussiae domesticos ne teruncium quidem conferre voluerint. Ita libet interdum ejus generis scriptoribus animi rancore laborantibus, affectioni potius inservire, quam rerum gestarum veritati.

XXXI.
Martinus
Truchses.

Livonia
Promagi-
ster.

Caeterum quid Cruciferi de auxilio & interdicto contra Tungenium Regi responderint, paulo ante commemoratum est, ita ut quamvis tum Tungenii causam non improbare viderentur, ulterius tamen rem deliberandam censerent. Sed priusquam certi quid ab illis statueretur, Henricus Magister supremum diem suum obiit, ut in fine libri superioris attigimus. In ejus locum pridie nonas Augusti subiectus fuit Martinus Truchses de Wetzhausen, Commandator Osterrodenensis, Magister ejus Ordinis primus actricesimus.

Eodem tempore in Livonia Magister provincialis undequadragesimus creabatur Bernardus von der Borch. Is adversus Russos cum exercitu centum millium expeditionem fecit, quantas quidem copias nullus alius Magister nec ante nec post eum unquam comparare potuit. Sed parum pro tanto militum numero actum fuit. Quinimo non diu post per incursiones Russorum in propriis ditionibus longe majora quam intulerat damna, devastationes, praedationes & incendia per-

perpeffus fuit. Deinceps quod Episcopatum Rigensem multis injuriis & malis affecisse diceretur, a Pontifice Romano excommunicatus & officio remotus fuit.

Novus Cruciferorum Magister Martinus initio regiminis haud obscure prae se ferebat, se Tungenio Episcopo, si qua vis aut bellum ipsi fieret, suppetias laturum, & rumor tum erat, illum cum Ungariae Rege foedus eam in rem inivisse: Unde etiam licet bis a Rege requisitus praestationem juramenti subinde protrahebat. Quod autem cum Ungariae Rege foedus inivisset, postea suis ad Gedanenses scriptis litteris, postquam illi hac ipsa de re cum Cruciferorum quibusdam primoribus isthaec ex Germania transeuntibus sermones contulerant, minime dissimulavit, quas literas majoris fidei causa, qualis illius animus erga Regem & Polonos esset, hic subjiciam.

Frater Martinus Truchses, magnus Magister
Ordinis Teutonici.

Consulibus & Senatoribus Civitatis Gedanensis
salutem plurimam.

Commandatores nostri, qui nuper huc e Germania ad electionem novi Magistri contententes in itinere apud vos diverterant, studium & singularem benevolentiam vestram in ipsis excipiendis & laute tractandis, multis verbis summe nobis praedicarunt. Quae res & nobis gratissima fuit, & eum deinceps apud fratres locum habitura est, quam mutua benevolentia, ubi res & occasio tulerit, nullus non compensare studebit. Quod autem Consules vestri cum iisdem fratribus nostris sermonem instituerunt, de ea conventionione & protectione, quam nos cum Serenissimo Ungariae Rege Matthia coissemus, in eum utique finem, quod malleris vel factum id non fuisse, vel etiamnum retractari posse, propter bellum & seditiones, quae Prussiae terris inde possent exoriri: Eo etiam addito, si antecessor noster justam aliquam rationem ad ineundum ejusmodi foedus in medium protulisset, vos cum caeteris ita rem acturos fuisse, ut omnis turbarum & discordiae occasio praecideretur. Atqui non ignoratis amici, & ipsimet Mariæburgi, Rege, Episcopis & regni Proceribus praesentibus vidistis, & in aliis conventibus, in actionibus omnibus tam verbo quam scripto habitis, experti estis, qua benevolentia Poloni nostrum Ordinem prosequantur, quomodo omnia consilia ad Ordinis oppressionem instituerint. Quicquid contra Antecessorem nostrum decretum fuerat, illud ad effectum perducere oportebat. Nostrates vero nec jus nec aequum obtinere poterant; exhibebantur Regis litterae, sed sponfiones in iis contentae penitus in partem rejiciebantur. Quicquid etiam tum Mariæburgi Regiae sublimitatis honori datum, & in quem finem datum fuerit, dubio procul ipsimet novistis. Nunc mira vobis videtur nostra cum Regno Ungariae confederatio? At nos multo potius miramur, vos animi vestri scientiam

LIB. VIII.

V v v

tiam intueri nolle, nec intelligere vel dispicere velle; quæ res & nunc & dudum antea Ordini nostro cum Poloniæ regno intercesserint. Scitis quam multæ conventiones & perpetuæ concordie inter Polonos & Ordinem nostrum, multo etiam quam hæc novissima, arctiores & strictiores institutæ, litteris, sigillis & iurejurando sancitæ confirmatæque fuerint. Quatenus autem ex illarum præscripto fides Ordini nostro servata præstitaque sit, plus quam manifestum est. Nusquam invenitur Ordinem nostrum ullam pacis ejusmodi conventionem violasse. Hæc autem recens conventio, quam pacem perpetuam appellari placuit, in Ordinis nostri præjudicium multis jam modis violata, turbata, & nusquam in vigore suo conservata fuit. Qualiter etiam idem Rex Poloniæ & Episcopi ac proceres ejus sese vobis obligaverint, & qua fide obligationes suas & privilegia recens vobis concessa huc usque præstiterint, vobis ipsis non est incognitum, ac per terras & civitates Prussiæ notorium. Quoniam igitur idem Rex Episcopum Warmiensem & Ordinem nostrum opprimat, & gravissime affligat & labefactet, eaque res etiam ad vestri oppressionem consequenter pertinere dignoscatur, quid tandem & vobis & Ordini nostro inde boni putatis expectandum? Cum utique non sit clam, sed omnium oculis expositum, qualiter vos & vestrates tam in Poloniæ regno, quam in hisce Prussiæ terris (quod ipsimet etiam satis abunde perspeximus) a Polonis haberi tractarique, scilicet amici, soleatis. Quæ omnia si quilibet conscientiae & salutis suæ rationem haberet, facile Deo juvante præcaveri potuissent &c. Et infra: Hanc autem prædictam conventionem & concordiam necessitas nobis svasit, ac maxima injuria & iniquitas Regis & Polonorum fidem promissaque minime servantium, expressit. Eamque cumprimis ad Dei gloriam & Divæ Virginis matris honorem, ac ad Ordinis nostri ac harum terrarum bello jam misere divexatarum incolumitatem & restitutionem, non ob ullum bellum vel seditionem excitandam, amplexi sumus. Atque speramus, a nemine sequitatis & honestatis amante nostrum hoc institutum in sequiorem aliquam partem merito traduci debere. Scriptæ in monte Regio die 18. mensis Augusti anno 1477.

478. Hisce rebus Casimirus iterum commotus Ordines Prussiæ sustentandi causa Brestum evocavit, quibus præsentibus multa de novo Conventus Brestensis. Magistro proposita sunt, quod is fidem Regi debitam præstare detrectaret, quod Brodniciam & Culmam oppida, & Starogrodum terræ Culmensis arcem, vulgo Altenhaus, de quibus a stipendiariis militibus Cruciferorum redimendis Rex tum agebat & nonnihil pecuniæ solvebat, Magister majori promisso intervertere cogitaret; quod in clientelam Ungariæ Regis concessisset; quod Tungenium ope auxilioque haud obscure juvaret, & sic totus ad rebellionem spectaret. Itaque Rex a Prussis petebat non consilium modo, sed etiam arma adversus Magistrum & Tungenium expediri. Prussis consultissimum videbatur, ut Rex arces & oppida Cruciferis finitima præsidio & comœatu sic munit, ne in Regias ditiones irruptio pertimescenda esset; ad Magistrum de superfluo Legati mitterentur, qui officii & fidei illum admonerent.

De

De armis in Tungenium moveneis excusabant inopiam & renitentiam indigenarum, qui proximo bello tam diuturno adeo exhausti essent, ut Rex auxilia prioribus similia hoc rerum statu frustra ab ipsis expectaret. Ad Magistrum missi Legati re infecta redierunt, quod is vanis & in speciem modo comparatis sermonibus rem omuem procrastinare cogitabat.

Interim Tungenius bellum palam gerere coepit, & episcopatus Warmiensis oppida & arces ut plurimum deditione in potestatem redegit. Magister etiam prædicta oppida & arces Brodniciam, Culmam & Starogrodum a militibus redemit, & munitiones eas suis præfidiis firmavit. Rex itidem copias in Prussiam milit., quæ Warmiensem tractum immaniter vastarunt, oppidum insulæ Marianæ totum excepta cathedrali Ecclesia incendio consumpserunt, Wormbdatum, Fraweburgum & Melsacum expugnarunt, neque Sambienfi territorio per subitas excursiones pepercerunt: Tungenio nusquam pugnandi vel resistendi copiam faciente, utpote qui ab exercitatus militibus plane erat imparatus. Miserat ipsi Magister copias nonnullas, sed ferme ex agrestibus & calonibus collectas, qui parum bene in acie versaturi videbantur. Quibus incommodis adducti cives & indigenæ tam Ordinis quam episcopatus cum Prussiæ Statibus denuo de pace agere coeperunt. Conventus eam in rem Elbingam indictus fuit, ubi primum Cruciferi ab episcopalium partibus stare, ac velut unam & eandem causam agere volebant. Quod cum Status Regii utpote in longe dissimili causa & actione prorsus repudiarent, cum utrisque seorsim agi ceptum fuit. Et episcopales quidem Legati certos aliquot articulos proponebant, quibus & Episcopo suo & Warmiensi ditioni prospectum, & Regiæ dignitati nihil derogatum existimabant. Ex Magistri vero parte ea ferme afferebantur, quæ Regii Status nec pactis antea conventis respondere, nec absque auctoritate Regia concedi posse intelligebant, ne tamen ultro majoribus motibus aperiri fenestra videretur, placuit ut ad rem tandem perficiendam alius conventus commodissimo quoque tempore constitueretur.

Is conventus usque ad ineuntem sequentem annum protractus 479. Elbingæ deinde celebratus fuit, ubi Magister Cruciferorum per Legatos suos exposuit, sibi per literas Nuncii Pontificii denunciatum esse, quod ambo Reges Ungariæ & Poloniæ diem inter se Olmuciam conveniendi suscepissent, & ad eum conventum ipse quoque Magister vocatus esset, ut ibi simul inter cæteras controversias de suo etiam & Tungenii negotio transigeretur, itaque petebat has actiones usque ad ejus conventionis exitum suspendi. Episcopales autem status denuo capita quædam amicæ transactionis proponebant, non multum quidem a prioribus diversa, sed tamen quæ, nisi Tungenius episcopatu prorsus sine ulla conditione decederet, pro dignitate Regia recipi non posse videbantur. Itaque Status rem omnem, uti gesta fuerat, Mariæburgum ad Regis Legatum Episcopum Vladislaviensem retulerunt. Ad quem paulo post ipsa

V v v a

ipfa

ipsa consultatione Nuncius a Rege venit, qui significabat, Regem conventum Olmucensem ita recepisse, ut ibidem etiam de Tungenii & Magistri negotio certa aliqua transactionis ratio tentaretur. Ideoque commodius visum fuit, rem omnem usque ad ejus conventus exitum prorogari.

Copias Re-
gis in epi-
scopatu
Warmiensi.

Nihilominus dum hæc ultro citroque agerentur, Rex plures copias in Prussiam misit, non ut bellum aliquod novum ineptarent, vel Ordinis ditiones infestarent, sed solum reliqua Warmiensis episcopatus per deditionem quantum fieri posset occuparent, & ad Regis fidem adducerent. Id enim auctoritatis ergo diserte Rex a conventionione Olmucensi exceperat, & saltem controversias cum ipso Tungenio intercedentes transactioni permiserat. Ita statim Regiæ copiarum reliquas Civitates & arces ejus Episcopatus, Heilsperga saltem excepta, ut plurimum per deditionem, absque cæde & igne in Regis fidem receperunt, cum interim nemo appareret, qui defensionem aliquam ostentaret, & Episcopus tam Ungariæ Regis quam Magistri auxiliis, quorum fiducia tantam rem aggressus fuerat, prorsus destitueretur. Conducta quidem erant septem millia Ungarorum, qui itinere per Marchiam capto Magistro & Episcopo subvenirent. Sed cum Albertus Marchio tum temporis simultates & certamina cum Saganensi Duce exerceret, ratus eas copias hosti suo suppetias latum advenire, obviam ipsis profectus, itineribus undique impeditis, magna strage bis illos prosligavit, sic ut pauci evaderent. Interim etiam Regii milites oppidum & arcem Heilspergam obsidione cinxerant. Cum autem conventus Olmucensis inter Reges jam succederet, mandavit Casimirus obsidionem eam solvi, nec quidquam hostile attentari, donec exitus ejus conventionis appareret. Tungenius igitur ex ea parte destitutus, cum etiam Clerum & civitates incepti belli tæderet, ac vehementer urgerent, ut vel episcopatu decederet, vel cum Rege bona gratia transigeret, relicta Heilsperga in montem Regium ad Magistrum profectus est, ut cum eo de statu rerum suarum consultaret. Grave consilium id Magistri subditis videbatur, quibus omnino verendum erat, ne quamprimum episcopatus in Polonorum potestatem concessisset, hostiles copiarum in Magistri ditionem irrumperent, & foede omnia devastarent. Itaque non minus ipsi Magistrum urgebant, ac efflagitabant, ut alias cum Rege transigendi rationes iniret. Sic habito consilio uterque magis subditorum precibus & instanti-

Tungenius
ad Magi-
strum con-
fugit.

Magister &
Tungenius
Regem ade-
unt.

tis periculi metu coacti, quam propria voluntate adducti, Petricoviam, ubi tum Rex erat, accepta fide publica contenderunt, tentandæ pacificationis causa: Eo tamen prius inter se convento, ut pacem quidem qualem qualem amplecterentur, neuter autem Regi juramentum præstaret. Cum eo venissent, Tungenio longe alia rerum facies occurrit, & per patronos quosdam alia rerum suarum occasio demonstrata, sic ut extemplo etiam alia consilia sequeretur. Itaque Regi supplicatus, gratiam ejus multo magis expetivit, quam ut jus suum magnopere tueretur. Rex jam antea per Legatos Ungarorum Regi spem fecerat, si Tungenius gratiam peteret, Episcopatu Warmiensi semel decederet,

deret, ac ita sese voluntati Regis accommodaret, facile altum episcopatum vel duos etiam pro uno impetraturum. Nec defuit occasio, cum eodem ferme tempore tres Episcopi, Vincentius Culmensis, Andreas Posnaniensis, & Paulus Chelmenensis continuatis prope funeribus efficerentur. Itaque Casimirus Tungenium non modo in gratiam recepit, Tungenius sed etiam ut Capitulo gratificaretur, & ejus privilegia eo magis confirmaret, episcopatum Warmiensem ipsi sponte concessit, oppidis & arcibus omnibus continuo restituit. Magister neque hoc benignitatis exemplo commotus ad officium & sanitatem redire voluit, neque deperdita fiducia in Ungariæ Rege dimoveri potuit, cujus auxilio penitus sibi persvaserat, se non solum jugum istud Polonicum propediem excussurum, sed etiam amissa recuperaturum. Eoque magis juramentum detestabatur, quod se in verba Poloni nunquam juraturum Deo & Homini- bus fidem dedisse diceret, non etiam pauca proferret, quibus a Polonis se læsum conquerebatur. Cum autem Legati etiam Ungariæ Regis illum a pertinacia dehortarentur, & aperte denunciarent, non debere eum deinceps ullam rerum suarum spem in Matthia collocare, illum Turcio bello intentum, neque commissurum esse, ut vel injustam causam tueretur, vel in ejus gratiam inimicitias cum Polonia regno susciperet: Ad hæc sui quoque, quos secum habebat, obtestantur, ne se & ipsos iret perditum, ac ne minis quidem abstinere, his demum non tam flexus quam fractus decessit de pertinacia, & secutus Regem, qui jam Peiricovia abiverat, Corcinum usque, nona die mensis Octobris pacem & foedus cum Polonis redintegravit, & in arce se Regi Corcinen- si fidelitatis juramentum solenni ceremonia præstitit. Idem fecere, qui cum eo venerant primores Cruciferorum, & cum his sex alii ex nobilitate & tres Consules Reginontani. De cæteris omnium Ordinum, qui aberant, promissum, quod & ipsi Legatis Regis presentibus juramentum essent præstituri. De Brodnicia, Culma & Starigrodo per Magistrum interceptis convenit ut Magister eas munitiones ad diem proximum Divo Martino sacrum Regi restitueret, ac pro iis vicissim octo millia florenorum reciperet. Hoc tandem pacto uterque tam Tungenii quam Magistri gliscens motus, qui in aliud magnum malum evasurus multis videbatur, præter omnium spem confopitus fuit, quod multis antea rationibus, consiliis & tractatibus frustra fuerat attentatum.

Magister
se Regi
submittit.

Eodem anno Princeps Moscorum Joannes Basilii per amplam urbem Novogardiam totius septentrionis celeberrimum emporium occupavit ac diripuit. Et jam antea quidem anno 1477. mense Novembri post septennale bellum Novogardenses ad fluvium Scholono conflictu superatos certis quibusdam conditionibus ad deditionem compulerat, præfectumque suo nomine urbi imposuerat. Cum autem absolutum in hosce imperium nondum habere se putaret, neque sine armis id se consequi posse cerneret, sub religionis prætextu, ac si a Ruthenico ritu deficere satagentes in fide continere vellet, hoc demum anno Novogardiam venit, eamque occupavit, inque servitutem redegit, diripuit, mercatores & externos bonis omnibus spoliavit, trecentos civium pri-

mores interfecit, eorumque facultates abstulit, cæteris vero civibus tertia solum parte facultatum relicta quicquid erat reliquum ademit, denique Archiepiscopi, qui totum illum Principatum consilio & auctoritate sua administrabat, ærarium auro, argento, gemmis, margaritis & omni genere opum permultos annos congestarum refertissimum ac ditissimum, spoliavit, solumque aurum & argentum, gemmas atque uniones, & pretiosam suppellectilem trecentis curribus asportavit. Deinde veteres ferme cives omnes cum familiis abductos passim per Moscoviam distribuit, & barbaris suis urbem quasi in coloniam deductis in-

Moscos habitandam concessit. Is Joannes Basilus amplum quidem a Majoribus suis principatum acceperat, verum Tartaris, qui trans Volgam flumen incolunt, obnoxium ac tributarium, usque adeo ut Legatis Tartaricis atque etiam veredariis tributum petentibus, vel alia quavis de causa venientibus, cum equis veherentur, Dux ipse pedester obviam prodiret, & lactis eqvini (qui potus est Tartaris gratissimus) poculum venerabundus porrigeret, si qua gutta inde in jubameqvi destillasset, eam lambere, interpreti legenti literas Imperatoris selectam vestem Zebellinam substerneret, ipse cum Proceribus legi eas audituris genua flecteret, nec ullum tyranni imperium detrectaret, etiam si bellum contra Christianos, foederatos aut necessarios suscipere jussus esset. Hanc tam duram servitutem hic Joannes vir animi magni & acerrimus ferre non posset, incitante præsertim uxore Græca, quæ cotidie ipsi exprobrabat, se de Cæsarium Constantinopolitanorum familia natam serva Tartarorum indigne nupsisse, sumptis armis excussit, finitimos etiam Russorum Principes partim armis partim astu & insidiis, subjugavit. Mox etiam Tartaros trans Volgam Casanes & Astracanes, quibus progenitores ejus tam turpiter servierant, adeo debellavit ac oppressit, ut ipsi non minori servitio, quam Tartaris majores ejus erant, deinceps essent obnoxii. Et hoc successu tum Moscos Novagardia subacta, & compluribus arcibus atque castellis finitimæ Russiæ, quæ Alba dicitur, magnoque Lituorum Duci parebat, in potestatem suam redactis, reliquæ Russiæ & toti Lituaniæ, dum alibi Casimirus distineretur, vehementer imminerebat. Et quanquam Lituani amissa bello repetere optimum factum esse censerent, maluit tamen Rex quietis consiliis cum feroci Mosco rem componere, quod eum tanta accessione divitiarum atque provinciarum, numerosis & bellandi assiduitate exercitatis, & memoria partarum victoriarum præsentibus copiis abundare, suos vero longa delictitudine armorum imbelles & effeminatos esse diceret: mercenario milite contra tam potentem hostem bellum geri oportere, cujus è Polonia & vicinis gentibus tam celeriter educendi sibi non esset copia: itaque aliquot annorum inducias cum eo pactus est.

1480. Anno sequenti in Prussia varii tractatus habiti fuere inter Status Regios & Cruciferorum ordinem de multis rebus, quæ utrinque eo colore controvertiebantur, quod vel ex præterito bello perperam inductæ fuissent, vel paci constitutæ non satis responderent. Inter quæ vel præcipuum illud erat, quod Gedanenses Civitate per Casimirus multis præro-

prærogativis donata, & accessione bonorum terrestrium aucta, peculiare inter cives contubernium constituerant ex iis, qui succinum in Regia Prussiæ parte proveniens elaborabant, ac in varios usus fabrefaciebant. Eam rem Cruciferi vehementer ægre ferebant, & in omnibus ferme publicis conventibus impugnabant, cum quod res nova esset & ideo constitutæ paci adversaretur, tum quod isthac occasione succinum in Cruciferorum ditone collectum per fures & transfugas suppresseretur, ac inde Gedanum clam asportatum magistris ejus contubernii vili plerumque pretio venderetur, in maximum Ordinis præjudicium & non leve detrimentum. Gedanenses contra contendebant, quandoquidem nunc in suo territorio (quod antea insolens erat) ac etiam in fundo vicino Oliveni succinum proveniret, merito se pro Civitatis augmento & incolarum commodo, ut ejus succini probus usus & fructus esset, contubernium illud instituisse. Idque etiam exemplo non carere, cum in aliis etiam maritimis civitatibus ejusdem generis contubernia instituta jam dudum constet. Quod si fures & transfugæ quidquam suppresserent vel interverterent, æquius videri adversus id genus hominum lege agere, quam ut ob alienum furtum aut noxam Civitatis alicujus juri & libertati officeretur: præsertim cum Gedanenses jam pridem publicis edictis, ne à quovis hominum succinum aliunde importatum emeretur, nisi qui auctorem suum laudare posset. Alioquin si ad nudum furtum respiciatur, omnia contubernia essent tollenda, quippe quorum & materia & operæ furto essent obnoxie. Cruciferi rursus inferebant: Cum ante hæc tempora ipsimet totam provinciam obtinissent, non incognitum sibi esse posse, quantum succini in isthoc territorio, quod nunc Gedanenses habent, annuatim proveniret, idque non esse tanti, ut inde peculiare contubernium ali sustinerique posset, nisi res furtivæ cum Cruciferorum dispendio in subsidium venirent. Proinde cum institutum istud novum, neque prius usitatum, & consequenter constitutæ paci conforme non esset, abrogationem ejus contubernii subinde flagitabant. Verum Gedanenses cum negarent, ideo hanc rem paci publicæ adversari, quod nova & hætenus inusitata fuisset, nec continuo illud quod novum esset reprobari debere, cum experientia communis testetur, multa cotidie nova constitui pro rerum & temporum conditione, varietate vel mutatione, quæ cum multorum communi commodo conjuncta, nemo hominum prudentium aspernaretur, institutum suum mordicus defendebant.

Verfa vice non deerant etiam Statibus Regiis, quæ à Cruciferis Capita Cruciæ & noviter inducta, & paci constitutæ palam adversari contendebant: ciferis oppo-

nimirum quod monetam in usu publico utrinque versantem longe detestariorem fecissent; quod contra morem hætenus observatum de bonis naufragis trientem exigenter; quod vectigal novum in portu constituerent, & a mercatoribus etiam, qui versus montem Regium ultro citroque commearent, neque merces venderent, neque deponerent, nihilominus illud exigetur. Causabantur illi in negotio quidem monetario argenti caritatem, in cæteris necessitatem & contracti æris alieni in

- 3 4 8 1. in proximo bello magnitudinem. Ita nullus harum rerum finis inveniri
8 2. potuit, quantumvis intra continuum quadriennium deinceps multi con-
8 3. ventus consultandi causa haberentur, sed omnia integra in felicem Re-
8 4. gis reditum in Prussiam prorogata fuere.

1 4 8 5. Anno deinceps 1485. missi a Rege Legati ad Bugislaum Erici
Actio cum filium Pomeraniae Ducem, Nicolaus Wolkaw Palatinus Pomerelliae &
Pomeraniae Georgius Bock Consul, & Henricus Falcke Senator Gedanenses, qui-
Duce. bus in Civitate Stolpensi locus audientiae datus. Illi haec ut agerent in
mandatis habebant: Primum urgebant restitutionem oppidorum & ar-
cium Laweburgensis & Butoviensis, quae ejus patri, mandato Regis,
certis utique conditionibus tradita fuerant, prout etiam se restitutum
literis suis caverat. Urgebant id etiam suo nomine vehementius Geda-
nenses, quod dicerent in omnibus pene conventibus Prussiae publicis,
a caeteris Statibus exprobrari sibi, quod ipsi isthaec oppida atque arces
e manu sua Erico Duci tradidissent, & sic a Prussia abalienassent, Dux
autem expresse recepisset, sese quamprimum admonitus fuisset, absque
ulteriori mora Gedanensibus restitutum. Bugislaus contra referebat
studia & multa merita Patris Regi toto belli tempore praestita, pro qui-
bus isthaec oppida & arces illi concessa fuissent. Allegabat etiam alias
obligationes, quibus Rex Patri vicissim obnoxius esset, itaque cum po-
steriora pacta prioribus jure derogarent, iis potius, quae posteriora
essent, standum existimabat. Verum cum Legatis posteriorum pacto-
rum copiam sibi fieri petentibus exemplum dari posse negaret, quoni-
am in loco praesenti nec domicilium nec archiva sua haberet, recepit se
primo quoquo tempore legatos suos ad Regem missurum, qui plenis
cum mandatis hac de re penitus transigerent. Deinde Rex postulabat,
quoniam ad se querimonia delata fuisset, nomine Ducis ipsius novercae,
quae tum Gedani degebat, quod illam Dux bonis dotaliis expulisset,
& nunc in exilio converstantem, & rerum omnium inopia laborantem
prorsus negligeret, & Gedanenses simul precibus intercedebant, ut
majori illam amore & gratia prosequeretur, & hanc apud vulgus homi-
num jam conceptam contemptae matris ignominiam luculentiori benefi-
centia aboleret. Respondit Dux, se jam antea Regi per certum ho-
minem abunde ostendisse, quale illud esset jus, quod noverca de bonis
dotaliis praetenderet. Demum tamen ne quam inde infamiam sibi
contraheret, hanc ferebat conditionem: Si illa secum in Pomerania
vivere ac commorari vellet, se ita ipsi alimentis & caeteris rebus pro-
specturum, uti sceminam principem, pro statu & dignitate sua tuendis
quam optime deceret. Caeterum de praedictis oppidis & arcibus aliae
deinceps & longe diversae tractationes fuerunt institutae.

Livoniae Pro- Mortuo in Livonia Bernardo von der Borch electus est provin-
magister cialis Magister quadragesimus Joannes Fridach von Loringhave, Com-
1 4 8 6. mandator antea Revaliensis: Caeterum continuis hisce tribus annis in
8 7. Prussia nihil scriptu dignum contigit. Nisi quod novum & insolens
8 8. quiddam accidere sibi Prussis videbatur, quoniam scilicet Rex Casimirus
suppe-

suppetias ab ipsis & auxilia contra Turcos postulabat, qui tum in Wa- Rex petit
lachia Polonorum ditionibus imminebant, & jam aliquot oppida & mu-auxilia con-
nitiones ceperant, ac omnia igni ferroque devastabant. Postulabat tra Turcoa.
autem ea Rex hac maxime ratione, quandoquidem Prussi regno Polo-
niae aequae ac unum ex caeteris membris consociati essent, aequum vide-
ri, ut una cum Polonis consilia & auxilia conferrent, ac omnino ita se
gererent in propulsandis regni hostibus, uti Poloni in depellendis a
Prussia Cruciferis sese paratos & promptos praebuissent. Prussi nega-
bant, eandem esse suam cum Polonis conditionem, praeterquam quod
etiam superiori bello penitus essent exhausti. Quandoquidem ad Polo-
niae regnum salvis juribus suis accessissent, quae jura terminis Prussiae
circumscriberentur, neque ultra provinciae fines sese extenderent. Et
ita quidem accessissent, non ut ipsi Polonos, sed Poloni Prussos a quo-
rumvis hostium incurfu & maleficio vindicarent ac defenderent. Eo-
que magis renitebantur Prussi, quod tam privilegia recens concessa,
quam jura sua antiquissima variis modis violarentur, ac ferme non pedi-
bus per Polonos proculcarentur, quae res omnium animos vehementer
exacerbaret, & a Rege tandem alienissimos factura videretur. Itaque
vicissim postulabant, ut & jura & privilegia sua facta testata in statum su-
um reponerentur, & injuriae, oppressiones ac insolentia Polonorum
cohiberentur. Haec quanquam toto hoc triennio subinde vehementer
acta, & multae Legationes ultro citroque missae, interdum etiam alter-
cationibus magis quam rationibus tractata essent, nihil tamen a Prussis
eam in rem, nec minis extorqueri, nec bona gratia obtineri potuit.
Itaque nec operae pretium me facturum existimo, si isthaec omnia, uti
acta tractataque sunt, pluribus hoc loco frustra commemorem.

Anni sequentis initio, die quinta mensis Januarii, diem supremum 1 4 8 9.
obiit Magister Martinus Truchses, in cuius locum susceptus est Joannes XXII.
von Tiesfen, vir modestus & pius, qui in domestico victu, cultu & habitu Joannes von
satis erat parcus, sed in ornandis & ditandis Ecclesiis praeter caeteris liberalior. Tiesfen.
Eodem tempore cum Civitates Prusicae majores Regiae ditionis in con-
ventu publico Elbingensi suas aliquas inter sese controversias obortas,
utpote de Masoviorum & Bidgostiensium in Prussia commerciis & foci-
etatibus, de Scotis circumforaneis, de Torunensi emporio, & deposi-
tione mercium advectarum, de itineribus publicis, quibus mercatores
utuntur non intercludendis, bona gratia transgissent: Continuo prae-
ter omnem expectationem nova de Episcopatu Warmiensi exoritur
controversia. Nam mortuo circa hoc tempus Tungenio, Capitulares
Warmienses suo jure, more & ordine communibus suffragiis elegerunt
unum ex Canonicis, Lucam Weiseltor Torunensem, qui tum Romae
versabatur. Quamprimum id Casimirus comperit, misit eo Legatos
suos expostulatum, cur novum Episcopum legissent, non praemonito
Rege, nec ejus consensu requisito? & cur eum legissent, qui maxime
Regi displiceret, utpote qui jam antea filium suum Fridericum Warmi-
ensem Episcopum destinasset, ac in eam rem Pontifex Maximus consen-
sisset? Itaque electionem eam, quae pactis & conventionibus publicis
adversaretur, rescindi, insuper etiam arces & civitates munitiores ejus
Lib. VIII. XXXX episco.

episcopatus, interim donec isthæc Ecclesia certum caput habitura esset, sibi custodiendas tradi postulabat. Contra Capitulares negabant, quidquam adversus pacta publica hoc in genere per se commissum, sed electionem secundum morem & jura tam ipsius Ecclesiæ quam communia Prussiæ privilegia institutam fuisse: Neque secundum ea quidquam amplius a novo Episcopo requiri, quam ut intra menses tres Regi se sisteret, ac fidelitatis juramentum præstaret. Neque causam ullam apparere, cur Regi novus Episcopus tantopere displicere debeat, utpote qui jure ac ordine electus sit, qui multa in regno Poloniæ Ecclesiastica beneficia obtineat, qui Regi ipsi a consiliis sæpe fuerit, atque adeo, qui merito Regis filio, si competitorem eum habuisset, fuerit præferendus, quandoquidem & Prussiæ sit indigena, & ipsius Capituli membrum, quorum neutrum in filio Regis inveniatur. Arcium denique & munitio-
 num traditionem ideo minus necessariam existimabant, quod ea jam per administratorem certum tenerentur, eo plane modo, quo antea, quoties Ecclesia vacasset, usitatum fuerit. Cum multa in contrarium Legati retulissent, neque Canonicos a proposito dimovere possent, minis etiam haud obscure interjectis, cumque civitates etiam ut eum Episcopum repudiarent, & a partibus Regiis flarent, frustra tentassent, inde ad Prussiæ conventum, qui jam Elbinga Dirschaviam translatus erat, contenderunt, & iterum a Statibus auxilia contra Turcos & Tartaros efflagitarunt; Miserunt eo quoque suos Canonici Warmienses qui quæ per Legatos Regios de electione sua secum acta fuissent, renunciarent, & auxilia nisi majori fide sibi prospiceretur, fortassis adversus seipsum conferre detrectarent, quin potius a Statibus mutuum consilium & auxilium, secundum priores conventiones & communia privilegia postularent. Statibus ea res permolesta accidit, quod viderent in dies magis ac magis jura & privilegia patriæ violari, pacem publicam variis modis conturbari, homines passim opprimi, & ista perpeti cogerentur, ac nihilominus subinde ac quotannis ferme a se auxilia & suppetias exigi, in eorum scilicet usum, a quibus ipsimet defendi debebant. Itaque re deliberata animi sui sententiam Legatis Regis ita proposuerunt: Ut
 primum commemorarent, quanto cum bellorum discrimine, molestiis
 & impensis, Prussiæ accessio ad Poloniæ Regnum facta, & tandem pacifice aliquando provincia in possessionem recepta fuisset. Eam rem multo pluris impensarum & laboris habituram fuisse, nisi tum Paulus Episcopus Warmiensis tandem ad Regias partes accessisset. Illo diem functo, Regem reclamantibus Prussiæ Statibus Vincentium Keilbassam adversus publica tam terrarum quam Ecclesiæ Warmiensis jura & privilegia ingessisse. Qui quo more in isthoc episcopatu conversatus fuerit, quas molestias, sumptus & offensiones Statibus conciliaverit, plus quam manifestum esse. Quid deinceps eodem exemplo Opporovius attentaverit, quid cum Tungenio acciderit, quantæ turbæ & difficultates inde exortæ, bellorum etiam semina ebullire coeperint, cum magno totius detrimento provinciæ, deplorandum potius quam pluribus verbis commemorandum videri, adeo ut ex conspiratione cum Cruciferis & Ungariæ Rege extremum ferme discrimen fuerit pertimescendum.

Legati Regii
ad conven-
tum publ.
veniunt.

Responsum
Legatis Re-
gis datum.

Nunc

Nunc tale quid ejus Episcopatus contemplatione denuo moveri, nullum Episcopum qui jure ac ordine lectus sit, satis placere, & saltem occasionem quæri, qua tumultibus non necessariis Prussia rursum divexetur, quibus mature occurrendum esse & ipsi perspicerent, & omnino officii & fidei suæ exstimarent. Deinde commemorabant, quot modis Statuum jura & privilegia turbarentur ac penitus labefactarentur, nec querelis toties eam ob rem interpositis locus ullus relinqueretur, vim & injuriam privatim & publice passim grassari, Palatinis & aliis Magistratibus auctoritatem derogari, Polonos qui castra & arces tenerent omnia pro libitu agere, violatoribus pacis publicæ tutelam & receptum præbere, subditos Regios opprimi, bonis ejici, facultatibus everti, ac nihilominus subinde auxilia a Statibus efflagitari contra hostes externos, cum vix intra privatos parietes pacem exploratam habeant. Cæterum ut hæc sint, cum tam frequenter hætenus auxilia petita fuissent, sese spe saltem & fiducia restaurandorum jurium & privilegiorum subnixos, modum ac viam invenisse, quibus omnes terrarum Ordines ad gratificandum Regi induci ac persuaderi possent. Hic repente rem omnem rursus turbatam fuisse, quod Legati Regii absque scitu, consilio consensuque Consiliariorum Prussiæ in Warmiensem ditionem concessissent, eaque quasi pro imperio postulassent, atque adeo minis extorquere voluissent, quæ juribus & terrarum & ejus Ecclesiæ penitus adversarentur: Atque hoc pacto caput istud privilegii, quod de notabilibus causis disponit, egregie (si Diis placet) conservari. Multis in eam rem ultro citroque commutatis verbis ita tandem Legati dimissi: Quatenus Ordines Prussiæ auxilium Regi conferre deberent, æquum illis vicissim videri, ut sua sibi jura integra & inviolata conserventur: Episcopales etiam subditos, quatenus eorum antistes pacificam ditionis suæ possessionem obtineret, publicæ contributioni pro virili non defuturos, eaque in re secessionem ullam fieri sibi periculosissimum videri. Cæterum cum vererentur Ordines, ne vel Rex ægrius quam par esset, responsum istud ferret, vel Legati, qui causæ minus favebant, aliquid aliud præter Ordinum sententiam referrent (jam tum enim isthac ætate verborum fides in dubio versari coeperat,) præsertim quod rumor increbuerat, Regias copias bis mille equitum & sexcentorum peditum ad Prussiæ fines adventare, ipsimet internuncios suos ad Regem mittendos censuerunt, qui de rebus omnibus cum ipsomet plenius agerent. Verum cum a partibus Warmiensis Episcopatus secedere nollent (nec enim salva fide poterant) Regem jam calumniis præoccupatum minus propitium invenerunt. Itaque re quasi desperata domum remearunt. Interim Lucas Episcopus, qui in Ungaria suppetiarum causa commorari Lucas Episcopus putabatur, nemine in eam rem intento, tacito & pacato gressu in Prussia pervenit, & Episcopatum omnem bona cum subditorum gratia in possessionem recepit. Quo facto iterum Ordines Prussiæ apud Regem intercesserunt, ne deinceps amplius Ecclesia turbaretur, sed in jure suo pacifice conservaretur.

Ad diem Michaelis conventu Prussorum Dirschaviæ iterum in- Iterum de
dicto Rex per Legatos suos denuo de conferendis auxiliis Ordines in- auxiliis po-
terpella- stulatur.

X x x 2

terpellavit, praesertim quod Rex ipse filium adversus hostes cum exercitu misisset, a quo licet fortiter profligati fuissent, Tartari tamen longo majori cum multitudine denuo in ditiones Regni Poloniae irrupissent, & ibi pedem figere ac mansiones constituere coepissent. Aderant etiam Episcopi Warmiensis Legati, qui jus ejus egregie defendebant, & calumnias omnes, quibus per Polonos insimulabatur, accurate refutabant. Ac insuper si Episcopo jure suo pacifice uti permitteretur, a conferendis etiam auxiliis minime alienos se ostendebant. Verum cum Legati Regii in isthac contributione nullam Episcopi rationem habere vellent, ac caeteri Ordines, nisi de pace per totam provinciam conservanda sibi caveretur, contributionem omnem recusarent, post multas altercationes nihil effectum fuit.

1490.
De auxiliis
conferen-
dis.

Res in anni sequentis aestatem protracta multas deliberationes habuit, cum subinde Rex per Legatos suos Prussiae Ordines sollicitaret, hac maxime ratione, quod & Palatinus Walachiae, & tam Turci quam Tartari Poloniae regni fines immaniter devastarent, ac eam in rem Poloni subsidium pecuniarium, unius anni accisam omnis generis poculentorum scivissent, & de quolibet manso quintam floreni partem, caeterae provinciae, quae periculo propiores essent, magnam manum tam equitum quam peditum subsidio adversus hostem misissent. Ideoque Rex postulabat, ut Prussi Polonorum fratrum exemplo non tantum pecuniarium auxilium pro regni commodo conferrent, sed si Turci majorem impetum in Poloniam facturi essent, etiam ipsi viritim copias omnes domesticas hosti opponerent. Illud interim bona fide spondens, se iisdem auxiliis minime usurum, vel in Episcopatum Warmiensem, vel in ulum Prussiae detrimentum. Tenuit ea consultatio per totam hanc aestatem ferme usque ad anni decursum. Nam ut Prussi viritim contra Turcos exemplo Polonorum exirent, id existimabant, juribus suis, cum quibus ad Poloniae regnum accessissent, plane adversari, cum etiam Cruciferorum tempore non ulterius quam ad Prussiae fines militare, nisi praebito stipendio, nunquam consuevissent. Hoc itaque postulatam, tanquam nimis insolens prorsus negatum. Auxilium autem pecuniarium in agris quidem de censibus, mansis, praediis, piscationibus, pistrinis & molendinis, in civitatibus autem de cerevisia & mulso sancitum.

Bellum in-
ter filios Ca-
simiri de
Ungaria.

Eodem anno cum Rex Ungariae Matthias Huniades sine liberis decessisset, magno fuit inter ejus regni Proceres de eligendo novo Rege discordia, cum non pauci Principes ex potentissimis regnum istud ambirent. Caeteris autem competitoribus rejectis, per partes in utroque Casimiri filio Vladislao, qui jam tum Bohemiae Rex erat, & Joanne Alberto fratre, electio constitit. Fratrum quoque gratia rara solet esse, praesertim cum de Regno agitur, cujus causa pietatem etiam & fidem violandam impune censent. Vladislaus accitus a suis fautoribus, ut fratrem praeveniret, celeriter cum tumultuariis Bohemorum copiis adfuit, & Budam regni caput, auxilio & favore Beatricis Reginae, & inde majorem quoque regni partem occupavit. Joannes Albertus

maxime

maxime Patris auxilio nitebatur, qui causam ejus magis probabat, & aequum judicabat, Vladislaum uno Bohemiae regno contentum, alterum fratri relinquere. Itaque Joannes Albertus accepto a Patre exercitu, in quo duodecim millia hominum mercede conductorum numerabantur sub signis in Ungariam ingressus est, & complura oppida, quae ipsi Budam contendenti in itinere occurrebant in deditionem accepit. Caslovia vero urbs & arte munita & valido adversariorum praesidio munitior, & commeatu affatim instructa venienti portas clausit. Non visum est eam praeterire, ne hostis a tergo relinqueretur, neve caeterae munitiones ejus exemplo novi Regis imperium detrectarent, itaque obsideri ea & bombardis e Polonia advectis oppugnari coepta est. In ea obsidione Joannes Albertus sequentes literas ad Senatum Gedanensem (ac ut existimo ad caeteros itidem Prussiae Ordines) perscripsit hisce verbis.

Spectabilibus Viris Protoconsulibus & Consulibus
Civitatis Gedanensis, amicis dilectis.

Spectabiles amici dilecti. Memini audivisse saepenumero, quemadmodum Civitas vestra multa & magna fecerit in oportunitatibus meis Alberti. Serenissimi Domini Genitoris mei, ut illius status & suorum augeretur. Quae benevolentia & fides vestra erga paternam Majestatem facit, ut credam futura vobis gratissima omnia, quae sibi simul & suis prospere succedunt. Atque ideo vobis significandum putavi, quod postquam Proceres hujus regni desciscientes ab universali ac legitima electione de me facta in publica congregatione Regni, superinduxere huc Germanum meum Bohemiae Regem, ego coactus eram actionem, quam jure prosequer, armis aggredi, ex his oppidis & civitatibus, quae illos sequebantur, multas redegi in potestatem, aliae sponte adhaeserunt mihi, & partes meas sequuntur cum universa Nobilitate ex utraque parte Danubii, praeter paucissimos, qui eorum bona habent sub manu illorum, qui Germanum meum induxere. Et quantum res ipsa demonstrat, simul & voluntates hominum persvadent, brevi & sine multa difficultate perveniam ad possessionem omnium. Quandoquidem qui adversari instituerant, non solum sunt pauci, sed etiam sine auctoritate, & sine facultatibus, nec possunt se ac suos tueri. Ut indicatum est nuper dum Caslovia oppugnatur, quae desperato jam subsidio agit mecum de conditionibus, quibus se tradat. Quod ubi factum erit nihil restabit, quod sollicitatis meae cursum possit retardare. Caeterum quoniam fortuna adjuvanda est, & quo felicius res succedant, eo diligentius praecavenda sunt adversa, ut possim eo majori animo & viribus caetera prosequi, rogare vos placuit, ut quemadmodum saepe alias fortunam domus nostrae relevastis & javistis, velitis etiam nunc eam juvare, in hac mea actione aliquo pecuniarum numero. Ut enim non ignoratis nihil in bello adeo feliciter potest succedere, quin multa sint impendenda, dum res geritur. Sed victoria postea compensat omnia, & facultates dat victori, ut possit cumulate gratias illis referre, qui

X x x 3

actio-

actiones suas juverint & sustinuerint. Scio, ut a principio dixi, vobis multa deberi a familia nostra, propter illa quæ fecistis pro regno Poloniæ augendo, & puto dignissimum esse fide & integritate vestra, ut etiam sitis inprimis participes laudis, quam consecuturi sunt illi, qui ad hoc regnum assequendum mihi adfuerunt. Quæ res facile vobis continget, si quod peto impetravero, sicut certe confido propter perpetuam vestram fidem & integritatem erga domum nostram. Quodsi, ut jam apparet, finis hujus rei erit ex sententia nostra, debetis confidere, quod in brevi cum summa gratia vobis beneficium compensabo, ac per omnes occasiones vestras nunquam vobis adesse desinam. Misissem de his rebus nuncium, nisi putassem, vos tam acclinatorum esse ad commoda domus nostræ, ut satis forent literæ ad hæc quæ nunc peto impetranda. Scripsi tamen magnifico Palatino Mariæburgensi, ut de his & aliis pertinentibus ad statum paternum vobiscum ageret, quod cum summa fide ipsum facturum non dubito. Datum in castris nostris juxta Caschoviam ipso die undecim millia Virginum (21. Octobris) anno Domini **M CCCC LXXX.**

Joannes Albertus, Dei Gratia,
Regni Hungariæ Generalis electus.

Ad hæc literas an quidquam responsum, vel in quam sententiam responsum fuerit, nullum hæcenus indicium inveni. Sed ita tum Joannes Albertus bonam spem conceperat Ungariam acquirendi, sed ea spes evanuit. Nam cum diu in obsidione Casoviarum hæssisset, nec quidquam operæ pretium faceret, & frater Vladislaus exercitum contra duceret, & jam uterque exercitus in procinctu staret, obsessi vero Casovienfes a tergo militem ejus infestarent, intercessione quorundam Procerum pacem cum fratre pepigit, quæ tamen diuturna non fuit. Nam Joannes Albertus Patrem Casimirum de continuando bello admonentem, & auxilia pollicentem secutus, quam primum per tempus anni sequentis potuit, iterum in Ungariam expeditionem fecit. Ubi proxima quæque populabundus vastabat vexabatque, donec Vladislaus querelis suorum, quorum agri vastabantur, commotus octodecim millia peditum pariter & equitum ex Ungaris atque Bohemis coadunavit, quos fratri opposuit. Vix quatuor millia bellatorum Joannes Albertus habebat, cæteris passim dilapsis, nihil tamen hostilis exercitus magnitudine territus pugnam inire non dubitavit. Dato utrinque signo & pælio commisso Albertiani fusi fugatique. Dux ipse cum summo salutis & vitæ periculo noctu per medios hostes beneficio captivi cujusdam elapsus, Eperiam se contulit. Ubi obsessus & vi superatus fratri regnum Ungariæ pacificum relinquere coactus fuit.

Joannes Albertus
vi-
ctus.

OCTAVI LIBRI FINIS.

INDEX.

INDEX RERUM.

A.

Accisa triennialis 191. ob eam Prussorum motus 192. Prussia Ordines recusant 254. in annos octo Regi decreta 507. quarta pars primis quatuor annis civitatibus majoribus concessa 507. pro stipendiis militi debita 507. accisa unius anni in Polonia contra Turcos & Tattaros 532.
Aestas sicca 246.
Albertus (S.) in Prussiam venit 21. Christianam religionem prædicat 21. trucidatur 21. corpus ejus a Rege Poloniæ redemptum 21.
Albertus Sveciæ Rex a Margaretha Daniæ Regina capitur 197. Gotlandiam Cruciferis oppignerat 177. libertati redditus 197. regno cedit 198.
Alexander, alias Vitoldus dictus, ex Litvaniæ Principibus, Andream viccit & cepit 186. Jagelloni rebellis ad Cruciferos confugit 186. in gratiam a Jagellone receptus 187. ad Cruciferos reversus Litvaniæ arma infert 187. Cruciferos deserit 190. Litvaniæ præficitur 190. Samogitiam recuperat 217. in Cruciferos expeditio 218. victoria ad Tannebergam 220. titulum Regium a Cæsare impetrat 250. Litvaniam a Polonia vult separare 251. moritur 252.
Alia fluvijs in Prussia 3.
Allæstenium suo igne conflagratum 448. Cruciferis eripitur 486.
Altenhufa arce Cruciferi ejiciuntur 347.
Amsterdamenses Cruciferos comeatu juvant 436. injuria in Gedanenses 436. pro hostibus habendi 436. tredecim eorum naves a Gedanensibus interceptæ 462.
Andreas Livoniæ Magister provincialis a Litvanis profligatur 83.
Andreas ex Litvaniæ Principibus cum Cruciferis Litvaniam invadit 185. ab Alexandro Vitoldo captus 186.
Angli mercatores non possunt in commerciis majore jure uti quam exteri alii 245.
Anseaticæ aliquot civitates Regi Sveciæ libertatem procurant 197. in Vitalianos piratas expeditio 205. illis Rex Daniæ Schonlandiam in annos aliquot oppignerat 204. de vectigali Pfundzoll cum Ordinis Magistro contentio 239. 240. Magister vectigal abrogare, neque unquam inducere promittit 242. civitatibus Prussiæ Anseaticis in re nautica & mercatoria, in suum usum statuendi libera facultas conceditur 242. earum legatio pro auxiliis adversus Regem Daniæ 246. eum Rege Daniæ pax 246. bellum cum eodem Rege 247. 248. 249. vid. *Hanseaticæ civitates*.
Appellatio, non nisi post litis finem licita 259.
Auerberg (Henrius Finck de) Magister provincialis Livoniæ 288.
Aurei Ungarici valor tempore Kniprodi 183.
Auxilia adversus Turcos & Tattaros frustra postulantur 530. 532. Prussorum auxilia non extra suæ provinciæ fines 532.

B.

B.

Balga Prussorum arx Stoneda dicta 49. quo loco civitas Holland sita 49. a Cruciferis expugnata 50. Prussi obsident 50. cæduntur 51. a Prussis solo æquatur 63. portus a Gedanensibus obstructus 386. oppidum a Brunsbergenfibus dirutum 348.
 Balken (Herm.) primus Magister provincialis in Prussia 45. victoria ex Prussis 45. Livoniæ præfectus 52. in Prussia successor Osternavienlis 52. moritur 52.
 Ballersheim (Lud.) Magister Prussiæ provincialis 85.
 Baltici maris descriptio ab Helmoldo 2.
 Bantfar (Ulr.) inter equites Cruciferos terribilis 96.
 Bart (Herm.) Magister ord. Teut. gener. 41.
 Bartenfes bellum inferunt Cruciferis 83. successus 84.
 Bartestenum a Cruciferis desertum occupatur 85. deficit ad Cruciferos 456. communitur 140.
 Baylen (Stib.) primus Palat. Mariæb. 504.
 Bessart (Car.) Trevirensis Ordinis Magister electus 131. moritur 138.
 Beke (Gerh. von der) ob Magistrum gratiam civibus invisus 234. perpetuus ferme Consul seu Præles 234. Cruciferis nimium favet 237. pecuniam conductam corrumpit 237. Senatus & civium arcana Cruciferis prodit 237. sicarii in ipsum conducti & tumultus factus 237. domus diripitur 237. res composita & seditionis auctores puniti 239. ex urbe exulat 239.
 Belgicæ naves ne res Cruciferis subvehant 436.
 Bellum ne inferatur nisi publico Ordinum consensu 254.
 Berenbaum (Gerh.) publicus latro capite plexus 169.
 Berna incensa 177.
 Bidgostiensium agri vastati 473.
 Bischofsverder exstruitur
 Biendorf (Jo.) frater Ordinis Wernerum de Orfeln Magistrum Ordinis trucidat 21.
 Birgela arce oppidi Crucigeri ejiciuntur 347.
 Bisene Litvana munitio subvertitur 106.
 Bisena arx a Cruciferis frustra tentatur 133.
 Blume (Bart.) Mariæb. Consul civitatis proditor 435. ultimum ejus supplicium 453.
 Bohemorum Rex Cruciferis auxilia adducit.
 Bohemia Cruciferi pulsi 195.
 Bohemi vid. *Hussite*.
 Bona publicis servitiis addicta ne eximantur 259. ne sine foederatorum consensu aliis conferantur 425.
 Borch (Bernh. van der) Livoniæ Magister provincialis 420. moritur 528.
 Brandenburgum exstructum 86. a Prussis destruitur 86.
 Bro fluvii ortus & cursus 4.
 Breithusen (Werner) Livoniæ Magister provincialis, Samogithas profligat 83.

Bruno

Bruno Magister Livoniæ provincialis 119.
 Brunsberga condita 67. a Cruciferis exusta 86. alio loco instaurata 86. arx occupatur 463. vult se suo Episcopo subicere 464. conatus oppidum & templum Varmienfe expugnandi male cedit 464. ager a Polonis vastatus 473. Brunsbergenfibus & Elbingensibus clades illata 491. 492.
 Buckenrode (Hein. de) Magister Livoniæ provincialis 268.
 Bugus fluvius in Polonia 3.
 Bugislaus Cassubiorum Princeps 31.
 Burgundiæ Dux libera Prussis concessit commercia 399.
 Butavus & Corigellus Olgerdi filii Christianam Religionem amplectuntur & ad Cruciferos transeunt 171. 176.
 Brodnica vid. *Strasburgum*.
 Bütavia incensa 477. Cruciferi Duci Pomeraniæ reddunt 501.

C.

Capitatio vid. *Exactio*.
 Captivi post pacem non bona fide restituti 505. num ad captivos etiam profugi & exules referendi sint 506.
 Carolus Cauti filius, Sveciæ Rex exul, Gedanum venit 425. querela de Rege Daniæ 425. 426. ejus causam Gedanenses suscipiunt 426. cur suo Regno pulsus 427. Puscum illi quindecim millibus marcarum oppigneratum 427. in suum Regnum revocatur 428. Regnum recuperat 488. Puscum repetit 507. moritur 508.
 Carthusianorum monasterium diripitur 376. 492. prope Gedanum exstructum 183.
 Casimirus M. Rex Poloniæ succedit patri Vladislao 150. quibus conditionibus pax cum Cruciferis 151. 158.
 Casimirus Jagellonides soluta Lesseni obsidione, relictisque in Prussia suis præfectis in Poloniam revertitur 371. pacem cum Cruciferis conciliare conatur 385. non vult Prussos foederatos deferere 385. neque defensionem omittere 386. 387. Prussiam reddere recusat 388. cum ingenti exercitu Lessum obsidet 388. 390. adveniam belli initio fortunam experitur 395. in rebus Prussiæ remissior 399. in Prussiam invitatur 424. Prussiæ defensio commendatur 424. copias auxiliares mittit 425. Rex Poloniæ renuntiatur 289. foederatorum Prussiæ & Cruciferorum legatis respondet 318. missis legatis, foederati Prussiæ volunt in ejus tutelam recipi 347. Legatorum ad eum oratio 349. inter Prussos foederatos & Cruciferos compositionem frustra tentat 355. Prussos in deditionem certis conditionibus recipit 355. ei Ordines Prussiæ jurant 356. 357. in Prussiam venit 357. conventum Elbingæ habet 357. exigit a Gedanensibus in subsidium stipendiorum pecuniam 356. conventum Graudenti, habet 359. Stumam occupat 360. ad Choinicium infelicitè pugnatur 361. 363. pax cum Cruciferis 502.

INDEX.

Y y y

Casimi.

Casimirus Jagellonides pro stipendiariis Cruciferorum pecuniam conferri curet 425. Gedanum & tres vicini tractus in ejus verba jurant 430. nova in Prussiam mittit auxilia 435. de pace cum Rege Daniae Consulem & Senatorem Gedanensem legatos mittit 440. Lubecenses pro pace laborant 440. adventus cum magno exercitu in Prussiam 441. cum Rege Daniae induciæ 442. Mariæburgum civitatem obsidet 442. obsidione soluta, Thorunium redit 443. 444. induciæ viginti mensium cum Cruciferis 444. exercitus dilabatur quem ipse uxoris desiderio Cracoviam sequitur 444. natus ei filius 444. alter filius Joannes Albertus 450. monetur ut Prussis subveniat 454. in Prussiam venit 463. filius Alexander 463. mater moritur 463.

Casimirus Jagellonides ne res Prussorum negligat 466 - 468. controversias cum Rege Bohemiarum componit 471. inducias cum Rege Daniae prorogat 473. filii Sigismundus & Fridericus nascuntur 503. 506. in Prussiam invitatur 506. de tributis pro militum stipendiis deliberatio 506. 507. Gedanum venit, unde Mariæburgum profectus quasdam cum Cruciferis controversias composuit 507. contentio de novo Episcopo Varmienfi 515. 518. ejus de Magistro Cruciferorum querelæ 522. bellum Magistro & Episcopo Varmienfi inferre vult 522. Casimiro filio a nonnullis Ungariæ Regnum oblatum, quod non obtinet 509. 510. inter filios Vladislauum & Joannem Albertum de Ungaria bellum 532. 533. Joannes Albertus in bellum a Gedanensibus pecuniam exigit 532. 533.

Cassubii 23. 25. illorum Principes Hageli successores 30. 31. 33. 35. eorum stemma 35. extincti 35. Pomerelliam tenuerunt 44.

Cassubiam vastant Cruciferi 54. 56.

Castellani Prussiarum, cum pax cum Cruciferis componeretur 504.

Cauna a Cruciferis obessa & solo æquata 170. nova a Litvanis structa a Cruciferis iterum everfa 174.

Causa non cognita nemo damnetur 251.

Choinicium a Rege frustra obsessum 463. a Cruciferis captum 128. qui retinuerunt hoc oppidum 348. a Rege obsidetur 461. ibidem Poloni profligati 362. 363. Regis militibus deditur 501.

Christburgum conditum 60. a Sventepolcone expugnatum 60. dum frustra recuperare tentarunt Cruciferi, prope veterem novam arcem ejusdem nominis ædificant 61. bis Prussi capiunt 87. obsidione liberatur 87. malis daemonibus arx habitanda commendatur 221. inde arx a spectris vexata & deserta 221.

Christierno seu Christiano Daniae Regi Sveci suum Regnum deferunt 426. 427. ob receptum Sveciæ Regem exulem Gedanensium hostis 427. Sveci ab illo deficiunt 428. inter ipsum & Poloniæ Regem de pace agendum 440. pro pace Regi Poloniæ & Prussis bellum indicit 440. Lubecenses pro pace aut saltem induciis laborant 440. fiunt induciæ 442. 443. quas violasse Gedanenses inculcat 446. Gedanensium naves detinet & iis nova vectigalia imponit 447. expostulationes mutuas 447. induciæ prorogantur

tur 447. Gedanenses arguit, contra inducias egisse 452. Gedanenses in libera navigatione turbare conatur 460.

Christiernus Daniae Rex factus, Cruciferis patrocinator 358. 359.

Christiernus Legatos Gedanum mittit 487. nova cum illo conventio 488.

Christmemela vid. *Memela*.

Christophorus Rex Daniae moritur 293.

Civitas junior ad Gedanum vid. *Gedanum*.

Civitates Prussiarum Hanseaticæ in re nautica & mercatoria liberam judicandi habent facultatem 242. jurisdictio in causis maritimis a Cruciferis & Ordinibus Prussiarum confirmatur 245. post cladem cum Rege Daniae pacem ineunt 250. liberum commercium a Duce Burgundiæ permittitur 378.

Civitates generatim omnes habent facultatem judicandi propolas sine appellatione 245. earum querela, se ab Ordinis Magistro male haberi 263. 267. ægri ob tributa plebis animi & ad defectionem prout 405.

Civitates minores facultatibus exhaustæ 425.

Civitates qua ratione tributa conferre debeant 359. 360.

Civitates majores post Choinicensem cladem Legatos ad Regem mittunt 363. accisarum pars in publicos usus concessa 507. quasdam inter se controversias componunt 529.

Codrunus Prussorum Dux insignis 49. a Prussis disceptus 50.

Coggius vid. *Koggius*.

Colberga a Polonis frustra tentatur 25. 26.

Coloni & alii qui in dominorum potestate sunt, quando a novis dominis recipiendi 48.

Conradus Masoviarum Dux Gladiferos ex Livonia in auxilium adversus Prussos paganos advocat 41. 42. profligatus cum Prussis paganis inducias facit 42. in auxilium Ordinem Teutonicum advocat 42.

Consilium Prussiarum publicum instituitur 234. qui in illo fuerint & quæ ejus auctoritas 234. qui ex illo fructus 234. instauratum 251. quoties singulis annis habendum 251. ab eo veterum inscriptionum & possessionum fiunt interpretatio 251. non nisi ejus consensu irrogentur exactiones 251. ejus decreta a consilio mutanda 259.

Consilium publicum de foedere adversus vim & pro tuendis juribus 271. aliud consilium Prussicum 359. auctum Succamerariis additis 507.

Contubernia ligris coercentur 239. de illorum conventibus privatis, armis in curia custodiendis, & jurejurando singulis annis Senatui præstando 239.

Corigallus & frater Olgerdi Litvaniae Ducis filii ad Cruciferos trans-eunt & religionem Christianam amplectuntur 175. 176.

Cruciferorum pactum de ferendis adversus Prussos paganos auxiliis 42. 43. eorum adventus & prima munitio 43. Vistulam transire non audent 43. primus Magister in Prussia provincialis 45. prima

ma de Prussis victoria 45. expeditio pro iis cruciata 49. oppida & munitiones captæ 49. illorum clades 49. 53. 55. 62. 71. 72. tres Prussiae nationes subigunt 51. pacem cum Svantepeleo & mox bellum 53. 54. 59. 60. Poppo ab Osternau Magister provincialis 56. Magistri provinciales: Heinr. a Weida 60. Gerh. de Hertzberg. Herm. de Grumbach 68. Helmer de Richenberg 73. Theod. a Gattersleben 91. Conr. de Thierburg 91. Conr. de Feuchtvang 95. Mangol. de Steimberg 95. Meinardus Querfurtensis 108. Lud. de Scheppen 120. Helv. de Goltbach 120. Svantepeleus profligatur ut & Prussi 61. cum Prussis Christianis pax 64. Sambia subigitur 66. 62. auxilia ex Germania & felix expeditio 68. durum illorum imperium Prussi ægre ferunt 68. inde rebellio 69. nova auxilia 70. 71. 73. 83. 85. 89. Pommerellia vastata pax, componitur 81. Cruciferorum primum in Pommerelliam jus 72. Bellum cum Barthensibus 83. Clades Prussorum & provinciae subartæ 90. novum bellum cum Prussis paganis 91.

Cruciferi totam Prussiam subigunt 99. eorum cum Pommerelliae Principe dissensio 104. Mevensen tractum obtinent. 105. Cruciferi jam Prussiae Domini in Litvaniam expeditionem suscipiunt 106. altera expeditio & excursiones 106. 113. 115. cædes a Litvanis 111. excursiones in Litvaniam 113. 114. 115. 187. 191.

Cruciferi in Masoviam irrumpunt 115. Samogithas vincunt 115. Litvanos in Prussia profligant 120. Litvaniam vastant 120. cum Vitoldo amicitiam ineunt & cum Andrea Litvano, Litvaniam populantur 185. in Litvanos expeditio male cessit 194. Cruciferi Bohemia pulsi 195. illorum insolentia 196. bellorum avidi 196. Litvaniam vastant 212. pacem cum Rege Poloniae componunt 213. Dobrinum Polonis reddunt pro quo Samogitiam obtinent 213. quando illorum status in Prussia florentissimus 215. 216. mutatae felicitatis causa 216. pacem cum Polonis continuare nolunt 216. naves Polonorum frumento onustas intercipiunt & Litvanos mercatores spoliant 216. 217. Samogitiam amittunt 217. bellum quam pacem malunt 217. Dobrinum invadunt 217. induciæ, deinde bellum 218.

Cruciferis Gottlandia a Svecis oppignoratur & redimitur 197. Dobrinum oppigneratur 198. de quo reddendo cum Poloniae Regina colloquium 198. Gottlandiam Reginae Daniae Margarethæ reddunt Cruciferi 199.

Cruciferorum ingens ad Tannebergam clades 220. altera post hanc, clades suspecta 227. pax cum Polonis, rursus bellum & induciæ 228. 235. 236. 239. in Cujaviam expeditio 243. Regem Poloniae Culmæ obsellum ad pacem adigunt 243. nova ex Germania auxilia 243. expeditio in Poloniam & clades 250. 252. 253. novum bellum parant Prussis invitis 253. inducias volunt rumpere Prussis contradicentibus 262. Pax cum Polonis 262. a Cæsare ad bellum concitantur 265. 266.

Cruciferi

Cruciferi Prussiae Ordinum gravamina ægre ferunt 269. 272. inter Cruciferos dissensiones intestinae 270. 271. agrum Gedanensem populantur & Gedanensibus cæduntur 371. vastant Prussorum foederatorum agros suis stipendiariis oppida & arces oppignarant Culmam frustra tentant Regimontum recuperant 372. 375. 376. Sambiensem Episcopatum recuperant 377. ad Ilaviam Prussis foederatos cædunt 380. damnum in Habo 381.

Cruciferi Gedanenses & alios ad defectionem sollicitant, & proditores conducunt 380. 428. 405. 428. cæduntur 394. 395. recuperandi Prussiam magna spes 422. atrocitas quæ in Prussos foederatos Cruciferi decreverint 432. conflictu navali vincuntur 433. 444. Mariæburgum civitatem prodicione recuperant 434. profligantur 434. 435. 436. 437. Neoburgum capiunt 442. inducias viginti mensium ineunt 440. pax in aliud tempus differtur 446. clades 448. 453. frumentariae & aliarum rerum subviæiones mari inhihentur 459. 460.

Cruciferorum in Litvaniam expeditiones 121. 123. 124. 133. 134. 135. 141. 152. 153. 154. 155. 160. irruptiones in Cujaviam 140. 142. in Masoviam 142. 477. & clades 477. 495.

Cruciferi Pommerelliae inhiant 125. in arcem Gedanensem recepti 126. Pommerelliae partem a Marchione Valdemaro emunt 127. Gedanensem civitatem, Dirschaviam & Svezam capiunt 121. 127. 128. 129. induciæ cum Polonis & bellum 144. 146. 147. 148. 149. 150. Litvanos profligant 161. 165. 167. 170. 173. 179. terras aliquot in Livonia a Rege Daniae emunt 162. Samogitiam invadunt 179. 180. pax cum Rege Poloniae 151. 158. induciæ cum Litvanis 180.

Cruciferi de Prussorum foedere diversa sentiunt 281. 290. 297. + 299. Eremitæ ejusdam vaticinium de Cruciferis 289. 290. contra foedus apud exteros molitiones 299. 300. legatos ad Cæsarem mittunt 317. causam hanc contra foederatos in judicio Cæsareo agunt 325. 341. Cæsaris decretum 342. Prussi deficiunt 347. 348. bellum cum Prussis 362. 363. - 365.

Cruciferi Regis Poloniae clientes 502. Magister Regi jurat 502. ipse & præcipui Commendatores, Poloniae Consilarii 502.

Cruciferi Strasburgum capiunt 465. 469. 470. Dirschaviam & Frauenburgum frustra tentant 472. de libera in Habo piscatione transigunt 480. pugna navali vincuntur 483. eorum clades ad Puscum 474. 476. in Masoviam excurrunt 477. cæduntur 487. pax cum Polonis 502.

Cruciferorum Magister vid. *Ordinis Teutonici Supremi Magistri*.

Cruciferorum Magister iusjurandum Regi præstandum in aliud tempus differt. 521. foedus cum Rege Ungariae 521.

Cruciferorum Magister cum Rege pacem renovat & ipsi jurat 524. pro Magistro, Gubernatore, & ex Gubernatore Magister creatur 506.

Cuba (Theod. a) Sambienensis Episcopus ob avaritiam famosus 508. in carcere inedia misere periit 509.

Y y y 3

Cuja.

Cujaviam Cruciferi populantur 243.
 Culma, ante Cruciferorum adventum condita, a Masoviis Prussis erepta, instaurata & in alium locum translata 45. a Sventopolcone frustra obsidetur, & a mulieribus acerrime defenditur 55. cathedralis ecclesia in oppidum Culmseh transfertur 63. Abbas a Monachis occisus 63. fabula de corvo loquente 63. a Polonis expugnatur 243. Cruciferis proditur 435. quam exitiosa hæc proditio fuerit civitati 435. a Cruciferis tentata 375.
 Culmense privilegium, ejusque præcipua capita, quæ toti Prussie communia 46.
 Culnensehe condita 48.
 Culmenis Consul ab Ordine Teutonico & provincia in Daniam legatus missus 246.
 Culmenis episcopatus institutus 45. primus Episcopus 45. cathedralis ecclesia 63. Episcopus sub Archiepiscopo Gnesnensi 502. simul Sambienis 502.
 Culmenis modius 259.
 Culmenis terra a Prussis occupata 41. Cruciferis concessa, & ab his Prussis paganis erepta 48.

D.

Damnare nullum nisi causa cognita 259.
 Dania, in eam Polonorum expeditio imaginaria 29. 30. legationes in Daniam ob violata Prussie privilegia, & adversus piratas Gotlandenses 285. 292. 293.
 Danie Rex cum classe Cruciferis subventurus dicitur 404. 406. Prussis conciliandus 425. vid. *Christiernus*.
 Danicum bellum cum civitatibus Hanseaticis 247.
 Dantzwick ubi jam vetus civitas Gedanensis sita 15. ibi hæc cum succini & aliarum rerum commercium 15. ejus conditor Danus 17. a Danis frequentatum, a quibus etiam nomen 18. colonia ibidem Danica, 18.
 Dantiscum vid. *Gedanum*.
 Damoborius (Vlad.) Castellanus Naclensis capite plexus 504.
 David Litvanus præfectus Garthiniensis 137. cæsus 139.
 Debitores indigenæ 259.
 Dirschavia quando condita 43. habuit suum Comitem 43. ejus tractus cum omnibus redditibus a Rege Gedanensibus conceditur 433. Dirschavia a Cruciferis capta 127. 128. 364. a Cruciferis frustra tentatur 472. Cruciferi repulsi 490. ejus præsidariis illata clades 490. hostes frustra capere tentant 492.
 Divinus cultus 258.
 Dobrinum Cruciferis oppigneratur 198. de reddendo colloquium 198. Polonis redditur 213. a Cruciferis vi occupatur 217. 218. totus ejus tractus hosti vestigialis 456. Litvani tractum illum invadunt 121. arx a Cruciferis præsidio munitur 142. terra a Rege Bohemie Cruciferis venditur 142.

Domi-

Dominicani monachi 234. 235. non invitatis civium domos frequentare interdicitur 235.
 Dracko Litvanus castrum Oukaym Cruciferis tradidit, & religionem Christianam amplexus est 121.
 Drausensis lacus accolæ vincuntur 49.
 Dreileven (Burr. de) Magister Livonie provincialis 157.
 Drevancia fluvius Prussie limitaneus 4.
 Dubavia condita 43.
 Dumpshagen (Heinr.) Livonie Magister provincialis 119.
 Duneburgum in Livonia conditum 95.
 Dusmargensis (Hein.) de Arffberg, Magister Ordinis generalis 160. moritur 163.

E.

Eichstaedt (Georg. ab) Magister provincialis in Livonia 73.
 Eilenburgum conditum 140.
 Eilenstein præfectus arcis Gedanensis 235.
 Elbinga fluvius 3. a quo civitas nominatur 3. civitas condita & munita 49. Lubecenses advenæ & jus Lubecense 49. obsidio solvitur 57. 58. Elbingenses Cruciferos prælio navali profligant 433. alius conflictus in Habo 439. commeatu civitati subvenitur 450. arx expugnatur 348. Elbingenses oppidu Hollandie occupant 348. pecorum & equorum jacturam faciunt 481. dum populantur Sambiam sere cepissent Magistrum supremum 484. iterum in Sambiam excurrunt 487. res ad Regimontum bene gesta 486. Brunsbergenses clade afficiunt 491.
 Episcopi & Prælati Prussie foedus turbare volunt 290.
 Episcopi insula exstructa 138. a Cruciferis occupatur 364. a Rege Polonie recepta 365.
 Episcopalis domus prope Gedanum destruitur 236. inde Episcopi Cujavienis lis 236. 237. 261. lis per pacem composita 237. 262.
 Episcopalis mons 236.
 Equi transmarini 259.
 Ercken (Gosvinus de) Livonie Magister provincialis 162.
 Eremitæ de Cruciferis vaticinium 289. 290.
 Ericus Pomeranie Dux, olim Danie & Svecie Rex insulam Gottlandie retinet 292. de piratis apud eum querelæ 292. 293. Bütoviam & Leoburgum ipsi traduntur 366.
 Erlichshausen (Conrad ab) magnus Ordinis Magister eligitur 285. ad quam formulam ipsi a Prussis jurandum 286. ut Prussi a foedere desistant frustra postulat 292. mitius de foedere sentit 296. quem moribundus successorem commendaverit 297. moritur 298.
 Erlichshausen (Ludov. ab) Magnus Ordinis Magister electus 298. dura ad foederatorum querelas responsio 298. 299. foedus improbat 301. fides & obsequium ei renuntiatur 344. 345. moritur 506.

Exactio

Exactio de omnibus mercibus & bonis imposita 233. quam de iis quæ extra Prussiam habent Gedanenses detrectant, neque præstant 233. ne fiant exactiones, nisi consilio publico probante 251. 254. de exactione cum Prussis agitur 254. exactio personalis, alias capitatio, probatur 254. unde ingens pecunia reducta 255. exactiones sine publici consilii auctoritate 263. subsidium pecuniarium contra Tataros recufatur 532. subsidium pecuniarium ex agris & civitatibus decernitur 532.

F.

Fames inaudita in Prussia 132.
Femerrecht vid. *Jus Westphalicum*.
Festi dies celebrandi 258.
Feuchtvang (Conr. de) Prussiæ & Livoniæ Magister provincialis 95. Magnus Ordinis Magister 112. 124. moritur 119. 130. primus sedem suam Mariæburgum transtulit 124. ejus constitutiones 124. 125.
Finck (Heinr.) de Auerberg, Magister Livoniæ provincialis 288.
Fischhulium direptum 472. 473.
Flamingicale jus de successione in bona conjugum mutua 47. ejus origo & vetustas 47.
Foedus cum exteris ne fiat sine publico Ordinum consensu
Foedus Prussicum pro juribus 277. juste compositum & a Cruciferis probatum 369. a Cæsare confirmatum 370. vid. *Prussiæ Ordines*.
Foedus in Svecia Alberto regnante 306. 307.
Forum extraneum vid. *Jus Westphalicum*.
Forum privatorum utriusque Prussiae in actionibus & reconventionibus 506.
Fraudes in negotio 258.
Frauenburgum ad Cruciferos deficit 384. a Gedanensibus occupatur 384. 385. a Cruciferis frustra oblidetur 472.
Fridericus Elector Brandenburgicus pacem inter Regem Poloniæ & Cruciferos conciliare conatur 385. 388.
Fridericus III. Cæsar, foedus Prussicum confirmat 304. & improbat 305. ad eum foederatorum legatio 311. 312. 317. Prussorum privilegia confirmat 314. dissidia inter Cruciferos & foederatos componere frustra tentat 321. 322. coram ipso de foedere ultima actio 325. 343. decretum 342. foederis confirmationem vult esse salvam 343.
Fridericus, sextus Casimiri filius nascitur 506. Episc. Cracov. Archiepisc. Gnesnensis & Cardinalis 506. moritur 506.
Fridlandia expugnata 463. hostibus proditur 464. direptam stipendiarii Cruciferorum deserunt 486. Regi deditur 500.
Frumenti lasta nocem marcis 192. marcis duodecim 192. centum & viginti marcis Gedani vendita 247.
Frumenti exportatio 259. libera in foro venditio 259. exportatio publice prohibita, & privatim a Magistro pretio concessa 263. quod ne fiat Magister frustra oratur 263.

G.

G.

Gardimom munimentum Litvanum eversum 106.
Gattersheven (Theod.) Prussiæ Magister provincialis 91.
Gedanum, fabula de conditore Vilimiro 19. arx ibidem condita 31. vicus in civitatem mutatur 32. 33. primus Princeps in Gdansk 33. deditionem imperant Cruciferi 54. a March. Brandeb. occupatur 82. a Mestvino recuperatur 87. commercia ibidem 123. 124. 197. lucrum ex elaborato succino 230. civitas junior in ejus damnum conditur 230. in qua precipue Anglorum commercium 230.
Gedanum, duo Consules & unus Senator, per speciem amicitiae in arce trucidati, uno Consule caedem evadente 231. duo Consules totidemque Senatores in arce captivi detenti, & dimissi 233. uno anno ibidem incendia plura 244. Hussitæ civitatem oppugnant 257. 258. seditio metuitur pro Cruciferis 392. 394. sumtus in bellum a civitate facti 394. bona commendatoriæ Gedanensis & officium piscaturæ Pucenlis oppignerata 394. pecunia pro stipendiariis a privatis collata 394. suburbii a longis hortis dicti inundatio 398. civitatis prodiones 456. 458. 464. 481. 405. 406. arcem Crucifero occupant 127. civitatis primariæ initium 127. muris & fossis communitur 158. tumultus a Litvanis 168. 169. de nundinis Dominicis privilegium 169. constantia in tuendo foedere 340. arcem Cruciferi civibus sponte dedunt, quæ diruitur 347. 348. privilegium a Rege 358. civitas junior diruitur 366. 367. taberna ad portum direpta 477. Jutlandica & duæ aliæ munitiones in insula Stublaviensi 484. atrox ibidem tempestas & inde damnum 494. 495. gravis ibidem pestis 487. Rex ibi triginta dies laute habitus 507. civitas insimulata ac si ad Ducem Burgundiæ deficere vellet 502. pars regionum proventuum concessa 507. triginta millia ex Regiis pensionibus remissa 507. reddit Regi Gedanensem & Dirschavensem tractus sibi oppigneratos, debito remisso 507. Prussorum ibi cum Rege conventus 507.
Gedanensibus & Lubecensibus arx Holmensis oppignerata & Reginæ Margarethæ reddita 198. Gedanensium naves ab Hollandis interceptæ 264. illorum commercia in Litvania 268. iis aqua ex Radauna intercepta 371. Cruciferos profligant 372. res ad Dirschaviam & Mariæburgum bene gestæ 377. ut & in Habo 381. collata pecunia in stipendium militum Stargardiensium 383. monentur ut ad Cruciferos redeant 396. 397. navalis expeditio 400. 401. 404. Sambiam populantur 404. 424. in solvendis Cruciferorum stipendiariis studium & liberalitas 429. Gedanenses in Regis verba jurant, & alterum privilegium recipiunt 430. summa hujus privilegii 430. 431. clades Cruciferis mari illata, navesque commeatum subvehentes interceptæ 433. 435. Gedanensium naves in Nogato & Vistula captæ 493. prædationes in insula Oiselia 445. Gedanensium naves a Rege Daniæ detentæ 447.
INDEX. Z z z Geda-

Gedanenses ad Gotlandiam naves intercipiunt Cruciferis commeatum & alia subvehentes 452. clades illis ad Prustum illata, & aggeres Radauni perrupti 454. prædatores profligant 460. hostium fuga & cædes in Vistula 460. 461.
 Gediminus Litvaniæ Dux occiditur 123. 124.
 Gerdauen arx exstructa 138.
 Gilsenburgum a Polonis expugnatum & incensum 218.
 Girdau arx 83.
 Girdo nobilis Prussus 83. ad Cruciferos transit 83.
 Glappo Varmiensium Dux a Cruciferis captus suspenditur 91.
 Godilo Cruciferorum proditor 42.
 Goldbach (Henr. de) Prussiæ Magister provincialis 120. hoc se Magistartu abdicat 120.
 Goluba civitas Cruciferis prodita arx servata 456. condita 122. a Prussis recuperata 477.
 Gotfridus Magister Livoniæ provincialis 120.
 Gotlandiæ piratæ infestant mare 199. insulam hanc Cruciferi tres annos tenent 199. piratæ Prussis & Livonis molesti 292. de iis apud Regem Daniæ querelæ 292. 293.
 Gosvinus de Erken Magister Livoniæ provincialis 162.
 Gottesverder seu insula Dei arx in Livonia structa a Litvanis capta & a Cruciferis recuperata 177.
 Grebinum a Gedanensibus solo æquatur 448. occupatur 348.
 Grunbach (Herm.) Magister in Prussia provincialis 68. ob crudelitatem hac dignitate motus 73.
 Grudentum amittunt Cruciferi 347.
 Gubernatoris Prussiæ dignitas sublata 504.
 Gutstadium constructum 138.

H.

Hagelus ex Vandalis Principibus ortus 14. de eo narratio 15. 17. ejus sedes & dominium 15. cædes 16. successores 30.
 Hagelii mons 18.
 Halecum captura in Prussia defuit 133.
 Hammersteinum Regi deditur 500.
 Hanseaticæ civitates vid. *Anseatica*.
 Harria Livoniæ provinciæ a Rege Daniæ Cruciferis vendita 162.
 Hechtius (Arnol.) Consul Gedanensis in arce per amicitiae specimen trucidatus 231. 232.
 Heiligenbeil, unde nomen 11. quercus ibi & idolum 11.
 Heilsbergam Prussi capiunt 72.
 Heimbürg (Hein.) Magister in Livonia provincialis 52.
 Heldringen (Hart. Com. ab) Magnus Ordinis Magister 91. moritur 105.
 Helfensteinus (Lud. Com.) transfuga ad Cruciferos Regi Poloniæ bellum denuntiat 389. & hostilia exercet 389

Hercus

Hercus Monte Natangiorum Dux 85. res gestæ & cædes 90.
 Hertogenstein (Conr. ab) Magister Livoniæ provincialis 112.
 Hiems insolita, qua mare balticum gelu constrictum 244. 246. 398. humida 246. aspera 398. 450.
 Hirtzberg (Gerh.) Magister in Prussia provincialis quo se Magistratu abdicat 68.
 Hogenbach (Bolt. ab) Magister Livoniæ provincialis 112.
 Hohenloh (Gottf. Comes de) Magnus Ordinis Magister 119. post adventum in Prussiam hoc se Magistratu abdicat 124.
 Hollandia civitas 43. arx occupatur ab Elbingensibus 348. ab hostibus occupata & illis erepta 485.
 Hollandis navibus non permittitur merces Regimontum vehere 304.
 Hollandi de interceptis navibus cum Prussis transigunt 285. 296.
 Hornhausen (Burr. de) Magister Livoniæ provincialis, & a Litvanis in acie cæsus 73.
 Hussi doctrina Gedani prohibetur 237.
 Hnssitæ Polonorum auxiliares contra Cruciferos 255. magnam Prussis partem vastant 256. Choinicium obsident 256. Gedanum oppugnant 257. Olivense monasterium & propugnaculum ad ostium Vistulæ evertunt 258. mala in Cruciferos fides 258. ex Prussia discedunt 258.
 Huxerus (Tidem.) Senator Gedanensis, cædem sibi a Cruciferis destinatam evasit 231.

I.

Jagello patris Olgerdi in Litvania successor simultates cum cognatis exercet 183. quæ in bellum erumpunt 184. cum Vitoldo amicitia 185. fit christianus & Poloniæ Rex 185. in baptismo Vlasdislaus appellatus. vid. *Vladislaus Jagello*.
 Ilavia a Prussis foederatis capta 390. 391. a Cruciferis subacta 435. 364.
 Indigenæ præ extraneis ad publica munia admittantur 259. jus indigenatus non servari 515.
 Inscriptionum veterum a Consilio publico fiat interpretatio 251.
 Insulæ inter Nogatum & Vistulam 110. Vistulæ aggeribus ruptis inundatæ 246. insulanorum in Ordinem Teutonicum odium 246.
 Insulam majorem hostes invadunt & repelluntur 434. 435. insula vastatur 437.
 Insula Dei vid. *Gotteswerder*.
 Jocke (Conrad. de) Livoniæ Magister provincialis 123.
 Judices causarum jurijurando adstringantur. 259.
 Judicium competens 259.
 Judicium generale semel quovis anno 259. frustra exercetur 281. ut exerceatur urgetur 298. a Magistro indicitur 304. cur a foederatis recusatum 304. 307.
 Judicis mali poena 145.
 Judicia Nobilitatis creatis in singulis terris judicibus 507.

Z z z a

Jus

Jus suum cuique servandum 258.
 Jus Westphalicum etiam in Prussia obtinuit 293. inique exercetur 293.
 294. ejus origo 294. 295. aboletur 295.
 Jungingen (Conr. de) Magnus Ordinis Magister eligitur 196. ejus virtutes 196. ab Ordine suo fastiditus 196. constitutiones ejus laudabiles 207. aegrotat & moritur 213. ejus castitas 243. de successore consulitur 213.
 Jungingen (Ulricus de) Magnus Magister eligitur 215. ejus ingenium 215. belli avidus 216. in pugna Tannebergenfi occumbit 220.

K.

Keilbassam (Vinc.) Polonum, Culmensis Episcopus Rex in Varmiensem Episcopum commendat 530.
 Kersdorf (Franc. de) Livoniae Magister provincialis 264. sub quo ingens a Litvanis illata clades 264. magnas divitias cumulavit, quas frater in Prussiam transtulit 264.
 Kersdorf (Walter de) Livoniae Magister provincialis, sine consensu equitum Livonorum a Magno Ordinis Magistro Livoniae praepositus 264.
 Kinstoudus Litvaniae Dux Prussiam invadit 161. 165. 175. 176. 178. 181. 182. capitur 162. custodia elapsus tumultum Gedani excitat 168. 169. prope Caunam profligatur 170. colloquium ejus cum Magistro Kniprodo 171. iterum captus interimitur 185.
 Kniprodius (Hein.) Magnus Ordinis Magister electus 163. varia ejus instituta 163. moritur 182.
 Koch (Geor.) auctor prodicionis Gedanensis 481. quae non successit 481.
 Koenig (Ludol.) Magnus Ordinis Magister electus 158. mente imbecillus in custodia in arce Engelsburgensi moritur 159. 160.
 Koggius (Mart.) famosus seditionis Gedani auctor 408. cum Cruciferis conspirat 408. quae ejus consilia 413. seditionis descriptio & finis 415. 416. spe supremi in civitate regiminis excidit 415. nova cum Cruciferis consilia 415. ex fuga retractus capite plectitur 415.
 Kuhsehmaltz (Franc.) Episc. Varmienensis, de quo Prussi queruntur 299. legatus ad Caesarem causam Cruciferorum adversus foederatos agit 317. ipsi subjecti ab eo deficiunt 348. 397. exul Vratislaviae moritur 357.

L.

Labiau a Prussis everfa 93.
 Lacus friscus seu recens 3.
 Laniones in foro pecudes ne emant, priusquam civibus emendi potestas facta fuerit 259.
 Lander de Spanheim Magister Livoniae provincialis bellum cum Litvanis gerit continuum 239.
 Lati grossi in Prussia cudi coepti 160.

Latro-

Latrocinia 485. poena qua latronum Dux affectus 485.
 Laweburgum & Butavia Erico Duci Pomeraniae traduntur 366. a Cruciferis Duci reddita 501. Gedanenses occupant, & Duci Pomeraniae reddunt 449. 450. Dux Pomeraniae per dolum occupat 454.
 Leander Albanus haereticus in Prussiam venit 193. ejus dogmata 193. fautorem habet Magnum Magistrum Wallenrodium 193.
 Leba fluvius 4.
 Lebæburgum, quando conditum 4.
 Legati a Magistro in Daniam mittuntur Marechalculus Ordinis & duo Consules Culmensis & Gedanensis 246. qui nihil obtinent 247.
 Legislatura potestas 258.
 Lessi obsidio solvitur 371. 390. Lessum a foederatis captum 465. sub Cruciferorum potestate reddit 364.
 Letzkau (Conr.) Consul Gedanensis acer jurium civitatis suae defensor 238. inde Cruciferorum odium 230. civitati juniore prope Gedanum adversus 230. integritatem commerciorum tuetur 230. Cruciferos perfidiae arguit 230. arcis Gedanensis praefecto resistit 230. Cruciferis ex Germania auxilia & honorificam cum Rege Poloniae pacem procuravit 231. fide publica dolose in arcem illectus obtruncatur 231. 232.
 Libenzelle (Lud. de) inter Equites Cruciferos memorabilis ab hostibus capitur 98.
 Lichtenaviensium rusticorum petulantia & rerum sacrarum ludificatio 209 - 211. poena 212.
 Lindavie Gedanensium scriba 417.
 Litvanie Princeps Mendovus christianam religionem profitetur 64. Regem se dixit 65. hostis Cruciferorum factus, ad idolorum cultum rediit 65. trucidatur 83. Principes Christiani 185. quorum exemplum tota Natio sequitur 186. Cruciferorum irruptio 185. ibidem intestinae turbae 185.
 Litvani profligati 64. 107. 110. 112. 120. 130. 131. 155. & seqv. caedunt equites Livonos 83. Cruciferos 110. 194. irrumpunt in Varmiam 113. Cruciferorum in eos expeditiones 187. & seqv. frumentum intercipitur 216. Samogitiam recuperant 217.
 Litvaniae jam Christianae praeficitur a Vladislao Jagellone Skirgello 186. expeditiones Regis Poloniae & Cruciferorum 187 - 192. 194. 212. 216. 217. post Vitoldum occupat Svitrigello 252. post turbas a Rege pacata 250. Cruciferi invadunt 122. 123. & sequentibus.
 Litvani Dobrinum invadunt 121. in Prussiam excursiones 121. 129. & sequentibus. Livoniam invadunt 137. foedus cum Polonis 137. Marchiam invadunt 138. 139. Livoniam vastant. 212.
 Livonia, Ordo Ensisferorum ibi institutus. Livonorum clades 73. 83. 95. 96. victoria de Samogithis 83. bellum intestinum 119. a Litvanis vastatur 212.
 Livoniae Magistri provinciales Volquinus 52. Herm. a Balken 52. Hein. Heimbürgensis 52. Magistri alii 64. Eberh. a Seine & Hanno Sangerhusius 68. Burc. de Hornhausen. Georg. ab Eichstadt 73. Wern-

Z z z 3

Wernherus de Breithusen. Conr. de Manstein. Otto de Rodenstein. Andreas 83. Walt. de Nordek. Ern. de Rusborg 95. Conr. de Feuchtvang 96. Wilk. de Scharborg 96. Conr. ab Hertzogenstein 112. Boltho ab Hugenschach 112. Hein. von Dunipshagen 119. Gotfridus 120. Waldemar de Bruggenei 109. Conr. de Vittinghoven 213. Theod. Turke 237. Lander de Spanheim 239. Cif. de Rutemberg 251. Franc. de Kersdorf 264. Walter de Kersdorf 264. Heinr. de Bukenode 268. Jo. Osthovius de Mengeden 425. Jo. a Walthusen 518. Bern. von der Borch 520. Jo. Frid. von Loringhaven 528.

Livoniae Equites Magistrum sibi praeficiunt provincialem, magni Magistri consensu non expectato 268. Hirlandicorum & Harrigenium nobilium filiae aequum jus succedendi cum filiis obtinent 199.

Livoniae Magister provincialis ad divinum iudicium evocatus 244.

Livoniae civitates commercii crescunt 204. ingens clades qualis olim nunquam a Litvanis accepta 264. bellum intestinum contra Archiepiscopum Rigensem 425. Rustici seditiosi domiti 157. 158. arces quasdam Cruciferi ibidem a Rege Daniae emunt 162.

Livonienium magna clades, dum Cruciferis in Prussia subvenire conantur 495. 496.

Liwa Prussiae fluvius 3.

Lochstetum conditur 78.

Loebavia ad Cruciferos deficit 448.

Loringhaven Magister Livoniae provincialis 528.

Lotharius Dux Brunsvicensis, Magnus Ordinis Magister electus 145. iustitiae amans 145. moritur 151.

Lubecensium de persequendis piratis cum civitatibus lis 203. 204. res armis geritur 204. transactio 206. illorum nares Cruciferis commeatum subvehentes intercipiuntur 435. pro pace aut saltem induciis inter Reges Pol. & Daniae operam navant 440.

Lubszewski praefectus militaris Polonus Cruciferos profligat 434. 435.

Ludlow (Sim.) naclerus Gedanensis cum una navi tres intercipit 452.

Luneburgum in Prussia exstructum 140. a Litvanis captum 160.

M.

Machevitiis (Otho) Prussorum praefectus militaris, recepta clade a Cruciferis capitur 434.

Magistratum electio cuivis civitati libera 259.

Mandern (Conr.) Magister Livoniae provincialis Witthestenum exstruxit 83.

Marcæ Prutenicae valor 151. post bellum valor 505. Marca olim valebat quinque aureis 505.

Mariae insula conditur 45. a Prussis incenditur & arx frustra oppugnatur 88. in Cruciferorum potestatem redit 364. civitas direpta, incensa, deserta 456.

Mariae-

Mariaeburgum, arx in Livonia, exstructum 153. 154. 157.

Mariaeburgum arx in Prussia condita 95. a Cruciferorum stipendiariis Regi traditur 431. frustra ab hostibus obsidetur 439. 440. eidem Scibovius Chelinius praeficitur 444. qui ruptis induciis, Cruciferorum subditis damna infert 444. primum Bohemo deinde Polono oppignerata, Prussis neglectis 516.

Mariaeburgum civitas frustra obsidetur 122. proditoris consilium non successit 225. civium ad Regem Poloniae, tempore obsidionis preces, Regisque responsio 226. 227. Cruciferis reliquum mansit 348. obsidetur 349. Obsidio solvitur 356. & iterata 358. solvitur 362. Cives in verba Regis jurant 431. Cruciferis proditur 404. 434. praesidiarii ejus caeduntur, illisque in Nogato nares & commeatus eripiuntur 441. a Rege civitas obsessa 442. Obsidio soluta 444. Oppidani a praesidiariis arcis funduntur 448. Obsidio 451. & deditio 453. Consul, qui civitatem olim Cruciferis prodiderat, ultimum supplicium luit 453. Praesidiarii caeduntur 481.

Mariaeburgensis palatinatus institutus 509.

Martinus Solmenis Eques crucifer cum uno comite plures Prussos conficit 88. 89.

Masovia a Polonis deficit 21. subigitur 22. a Prussis vastata 41. arma illi a Cruciferis illata 115. Joanni Bohemiae Regi se subicit 142. commercium illi cum Cruciferis interdictum 450. 451.

Matthiae Regis Ungariae foedus cum Cruciferis 521.

Medenium Litvanorum, a Cruciferis frustra obsessum 133.

Mednagum arcem in Litvania Cruciferi capiunt 141.

Meier (Martinus) procurator foederatorum in iudicio Caesareo contra ordinem 325.

Mellacum Cruciferorum oppidum captum 498. quod recuperare frustra student 498.

Memela, arx condita 132. frustra a Litvanis tentatur 134. 135.

Memela, fluvius 3. Chronon dictus 3.

Mercatoribus pro suis mercibus liberae sint viae sine ulla exactione 259. Exercitium commerciorum liberum, servatis antiquis viis 503.

Mercatura. In ea liberam decernendi facultatem habent civitates in Prussia Hanseaticae 242. exerceri illam a Cruciferis, aegre ferunt civitates 267. extraneis exercitium ejus interdictum 268.

Merces, antequam ex Prussia trans mare mittuntur, in civitatibus num probae sint, explorandae 207. in vecturam emendi promiscua libertas 258. Ne extra forum coeantur & postea vendantur 359.

Mestibocus, vetustissimus Cassubiorum Princeps 30.

Mestivoius, Vandalorum Princeps 30.

Mestvinus I. Cassubiorum Princeps 53. Gedanum exstruere continuavit 33. Principem in Gdansk se primum vocavit 33. Monasterium Succovienae dotavit 33. mortuus 34. ejus filii 34.

Mestvinus II. Cassubiorum & Pomerelliae Princeps ultimus 80. terras suas Primislao Regi Poloniae legavit 35. regiminis initium 81. expedit-

expeditio in Cruciferos, qui vicissim Pomerelliam populantur 81. cum his pax 81. a fratre in carcerem conjectus & liberatus 72. 81. principatum retinet totaque Pomerellia & Cassubia potitur 72. Gedanum amittit & recuperat 83. Dissensio cum Cruciferis 104. compositio cum illis 105. mortuus 117. monumentum 118. Meva, cum suo tractu Cruciferis traditur 105. olim Gneva appellata 105. arce hujus civitatis Cruciferi ejiciuntur 347. ad Cruciferos redit 364. a Regiis & Gedanensium copiis frustra obsidetur 433. a Prussis & Polonis obsessa 482. iisque dedita 485. praefectus Poscarsius 485. in incolas tyrannis 485. quare praefectura amovetur 466. arx ab hostibus oppugnatur, parte praesidiorum profligata 493. Miligido gigas Prussus, partes Cruciferorum secutus, pugna singulari cum Prussis congreditur 84. 85. occiditur 85. Militibus debita stipendia 504. Moneta, ejus corruptor Gedani 231. quantum pecuniae ex una marca argenti cufum? 427. ejus cursus tempore belli turbatus 505. peregrina vilior inducta 505. cusa in Prussia deterior 505. utriusque Prussiae & civitatum majorum monetæ cursus restitutus 505. marca Prutenica redacta ad sex uncias seu scotos a Cruciferis depravata 526. aurea, quando primum in Prussia cusa 192. hujus descriptio 192. Monheim, (Eberhardus de) Magister provincialis Livoniae 140. Morunga a Cruciferis frustra tentata 448. Motlae fluvii ortus & cursus 4. Mulctæ, ex juris praescripto non judicis arbitrio 259.

N.

Nacum a Polonis frustra obsidetur 24. expugnatur 29. in ditione Ducis Pomerelliae 65. Poloni irrita conatu obsident 65. per pacem ipsis deditur 66. Cruciferi diruunt 142. Naclensis terra a Polonis vastatur quia ad Cruciferos defecerat 463. Nadrovii, Prussiae populus, perdomiti 91. 92. Narevus fluvius in Polonia 3. Narimundus, Olgerdi magni Ducis Litvaniae frater in fluvio perit 161. Narvam a Waldemaro Daniae Rege Cruciferi emunt 162. Natangii populantur Culmensem tractum & Cruciferos caedunt 85. Eorum rebellio & venia 116. Neoburgum a Cruciferis captum 128. habent ibi Gedanenses praesidarios, qui ob stipendium tumultuantur 374. a Cruciferis proditione capitur 442. obsidetur 488. & per deditionem capitur 490. Neomarcum exstructum 138. Neotychium oppidum a Polonorum & Gedanensium militibus diripitur 435. Neringæ possessor Swayno 74. a Cruciferis vastata 75.

Nidder-

Nidderhovius, (Reinh.) Consul Gedanensis a Rege Poloniae de pace cum Rege Daniae mittitur 440. indicto a Daniae Rege, pro pace bello, ille vicissim nomine Regis Poloniae Prussorum & Gedanensium bellum Daniae Regi indicit 440. Nideburgum a Rege Cruciferis redditur 507. Nieslovii vetera aedificia Cruciferi incendunt 472. Nodas, proditor Lituanus, postea captus & christianus, fortiter in barbaros pugnavit 111. Nogati primi aggeres 110. exundatio 195. 497. Nordeck (Walth. de) Magister Lituaniae provincialis 95. Novimarcum in Cruciferorum potestatem redit 364. Novogardia occupata & direpta 525. Novogrodum in Lituania a Cruciferis exustum 133. Nuntiorum Polonorum ad comitia missorum primum exemplum 506. 507.

O.

Ochsenweller (Gerl.) ob commercium litterarum cum Cruciferis capite punitur 428. Odoacer Rex Bohemiae Cruciferis cum exercitu subvenit 66. arx in ejus honorem mons Regius vocatur 67. Oiselienses de Gedanensium praedationibus conqueruntur 445. Olgerdus Gedimini filius, magnus Dux Litvaniae a Cruciferis in campo Oukayni vincitur 160. Prussiam invadit 161. 165. 175. 178. Olivense monasterium a quo conditum 31. reditus ejus aucti 33. incensum ejusque Abbas & Monachi trucidati 43. a Prussis paganus iterum exustum 48. 88. Cruciferi arcem diripiunt 54. exuritur & restauratur 162. 163. ab Hussitis diripitur 258. praesidium Polonum illi imponitur 455. praesidiarii praedatum excurrentes prope Puscum hostes profligant 456. felix eorum in vicinos agros excursio 458. alia excursio, quae male cessit 458. Opificia ab extraneis ne exerceantur 268. Opporovius Polonus a Papa Episcopus Varmiensis creatus, quem Prussi ad Episcopatum admittere nolunt 512. 514. ac ipsi Culmensem Episcopum quamvis Polonum praeferunt 512. Favent ipsi Poloni 514. pro obtinendo Episcopatu arma minatur 517. ignorantia linguae germanicae ipsi objicitur 517. Ordo Gladiferorum in Livonia. Ejus initium 40. vestis, insigne, sigillum & vitae conditio 40. Magistri 40. jungit se ordini Teutonico 40. 52. adversus Prussos in auxilium vocatur 41. equites ejus a Litvanis profligati 52. Ordo Teutonicus. Ejus institutio 38. insignia 39. aucta 41. a Caesare 52. & Rege Galliae 65. ritus, quo in eum equites recipiantur 39. horum jusjurandum & obligatio 39. sigillum 40. Ordo equitum numero auctus 41. opes ejus creverunt 41. primaria sedes Venetias translata 41. principalis dignitas Magistro magno acquisita 41. adversus Prussos in auxilium vocatur 37. 42. praefertim

INDEX.

Aaaa

sertim a Duce Masoviae 80. Ordo magis belli quam pacis cupidus 196. de eo vaticinium 196. quando in Prussia florentissimus 215. quae ejus in Prussia constitutio 216. quae mutati status causa 216. Fratres ordinis in causis civilibus cum civibus pari jure utantur 258. Ejus Magister ob contumaciam equitum, fuga salutem quaerere cogitur 270. vid. *Cruciferi*.

Ordinis Teutonici Magister magnus seu generalis, primus Walpod de Passenheim 40. secundus Ottho Carpenis 40. tertius Herm. Bart. 41. quartus Herm. de Saltza 41. quintus Conradus Landgravius Thuringiae 52. quo mortuo Popo ab Osternau electus 65. in hujus locum successit Hann. Sangerhusanus 73. Hartmann Comes in Hedrunge 91. cujus successor Bern. de Schwenden 105. Burcardus ex vulnere moritur 112. & ei succedit Conrad. de Feuchtwangen 112. Gottfr. Comes de Hohenloe 119. Wernerus de Orfelen 138. Conrad. de Wallenrod 191. Conrad. de Jungingen 196. Ulric. de Jungingen 215. Henr. Reus Comes Plavenius 228. Mich. a Sternberg 234. in cujus locum Paul. Bellizer a Rusdorf electus 242. post Ludovic. ab Erlichshausen Heint. Reus Comes a Plauen 506. Martin Truchses a Wetzhausen 520. Johann a Tiefen 529.

Osiecum Cruciferis ereptum 498.

Ossa fluvius Prussiae limitaneus 3. 4.

Osternau (Poppo ab) Magister in Prussia provincialis 56. abdicat se hoc magistratu 60. Magnus Magister electus 65. & hac dignitate se abdicat 72.

Osterroda in Cruciferorum potestatem redit 364.

Osthovius de Mengaden (Joh.) Livoniae Magister provincialis 425. Archiepiscopo Rigenfi bellum infert 425.

Otekayn monumentum Lituanum 107.

Oukayn in Lituania 120. arx a Cruciferis capitur 121. exuritur 141.

P.

Papovium, arce hujus oppidi Cruciferi ejiciuntur 347. a Polonis captum & incensum 441.

Passaria fluvius in Prussia 3.

Pax, eam cum Cruciferis concilaturus Papae legatus in Poloniam venit, 478. 479. qui eam inter Polonos & Cruciferos conciliare conatur, Prussis exclusis 479. Cruciferis addictus 479. irritatis in ipsum animis Vratislaviam proficiscitur 479. de pace frustra agitur 484. 485. 491. iterum agitur & componitur 501. 502. pacis conditiones 502. a Papa non confirmata, quamvis ab ejus Nuntio conciliata 504.

Pelplinense monasterium conditum 35.

Pestis in Prussia gravis 132. 164. 246. 247.

Pfaffendorfius (Andr.) Hussi discipulus, Gedanum venit 237. ubi multos habet asseclas 237. Franciscani ei adversantur 237. arce munit

222 A

Geda-

Gedanensis praefectus ei favet qui Franciscanis adversatur 237. unde tumultus metuitur 237.

Pfalgeldum a Gedanensibus & Elbingensibus percipiendum decernit Theodoricus de Oldenburg, Magnus Ordinis Teutonici Magister 157. quid denotet 201. 202. quomodo a Pfundzoll differat 201.

Pfenning (Bened.) Senator Gedanensis Cruciferorum monetalis praefectus & corruptor 231. Senatus consilia consiliorumque auctores praefecto arcis propalat 231. quare ut arcanorum proditor a collegis ex curia projectus, Senatu motus & fama multatus 231.

Pfundzoll vid. *vestigal*.

Piratae capti capite plectuntur 443.

Piratica navis, cui Amstelodamensis nauta praerat, a Gedanensibus capta 462.

Plauenius, vid. *Reus*.

Poloni. Eorum in Pomeraniam expeditiones 23. 25. 26. 27. in Prussiam, quam vastant 28. in Daniam 29. 30. intestinae dissensiones 37. 45. in Neringia caeduntur 223. Papovium capiunt & incendunt 441. multi ob belli taedium in pacem proni 445. Polonorum minorum Visliciae conventus 506. Majorum Coli 507. minores sine majoribus tributa decernere nolunt 506.

Pomerani, a Polonis domiti 24. caedunt Polonos 25. Santocum frustra expugnare tentant 25. novae in eos Polonorum expeditiones 25. 26. felix Polonorum in eos expeditio, qua subacti religionem Christianam suscipiunt 27. mox deficiunt 27.

Pomerania, a Polonis invaditur 23. seqv. Cruciferis a Joanne Bohemiae Rege donatur 142. vastata 463.

Pomeraniae Ducis Erici uxor Regis gratiam marito conciliat 463. Ejus Dux Lauenburgum & Büttoviam restituat 528.

Pomerellia non fuit inter regiones Prussiae 14. veteres ejus Principes & incolae 18. 19. Visimirus ex Principibus Polonis 19. orae maritimae seu Pomerelliae Dux Svantiborus 26. a Vistula inundata 64. vastata a Prussis 43. 48. 79. & a Cruciferis 56. 81. Unde Cruciferorum in eam jus 82. Regi Premislao legata 117. ei post mortem Mestvini, Cruciferi, Poloni & Marchiones Brandenburgenses inhiant 125. omnem Cruciferi occupant 129.

Portorium librare, de eo contentio in conventu Elbingensi, an. 1440. 283. abrogatur 283. de eo instaurando variae inter Magistrum & Ordines Prussiae contentiones 286. 287. 288. quibus conditionibus Ordines Prussiae in illud tandem consenserint 288. 289.

Poster (Nicol.) arcis Gedanensis ante defectionem praefectus, Gedanensibus 1250. marcas certis conditionibus offert 360.

Poterberga arx a Cruciferis structa 56.

Pregla fluvius in Prussia 3.

Premislaus Rex Poloniae ex legato Pomerelliam obtinet 117. ex quo invidia 117. occisus 118. monumentum ejus Olivense 118. 119.

Propolae. Vetus in eos lex & judicium 245.

A a a a 2

Prussi,

Prussi, olim Regi Poloniae subiecti 370.
 Prussi antiqui. Eorum ignorantia 5. de nomine sententiae diversae 5.
 Prussi Pruteni 5. inter Sarmatas 6. a Romanis rebellibus orti 6.
 Gothi 6. a militibus Alexandri M. descendunt 6. a Boruscis 6.
 Idololatrae 6. illorum Dii praecipui & minores, sacrificia, sacerdo-
 tes 7. sacrificia humana 8. sepultura, res familiares, connubia,
 servitia, adulterii & aliorum criminum poenae 8. futurae victoriae
 omen 8.9. arma 9. crudelitas in captivos 9. imagines in vexil-
 lis 9. erga advenas hospitalitas 9. bella cum vicinis 9. eorum
 descriptio ex Helmoldo 19. a Boleslao I. victi 21. a Polonis de-
 ficiunt 22. bella eorum cum Polonis, a quibus superati 22.
 Prussi pagani a Polonis deficientes Poloniam invadunt 36. Polonos
 praelio vincunt 36. 37. Masoviam populantur 37. eamque, oc-
 cupata terra Culmenensi vastant 41. Masovios cum Gladiferis pro-
 fligant 42. Pomerelliam vastant 43. 48. duplex de iis Crucife-
 rorum victoria 45. 48. Pogesani vincuntur 49. quidam ex iis
 Christiani fiunt 49. quaedam eorum nationes domitae 49. plures
 Christianam religionem amplectuntur 51. tres nationes se Cru-
 ciferis dedunt 51. pars his rebellis 53. 54. a Christiana religione
 deficient 61. Cruciferis rebelles 63.
 Prussi Christiani cum Cruciferis pacem ineunt 64. magna pars Prussiae
 a bello quievit 64. perfidia in quendam ex Cruciferorum praefe-
 ctis ac perfidiae ultio 69. ingens illorum per annos tres & viginti
 rebellio, donec domarentur 69. rebellium saevitia 70. victoriae
 71. 72. ad Regimontum profligantur 74. regiones Crucifero-
 rum passim vastant 89. caedibus domiti 89. 90. bellum cum Prus-
 sis, qui ex gentilibus supererant 91. omnes tandem a Cruciferis
 subacti & Christiani 106. quorundam cum Litvanis adversus Cru-
 ciferos conspiratio, quae repressa 114.
 Prussi Cruciferis subiecti. Eorum indignatio in accisam triennalem 191.
 192. inter eos & Cruciferos prima simultatum causa 192. -jusju-
 randum eorum Magistro praestitum 370.
 Prussi foederati. De eorum foedere Cruciferorum diversae sententiae
 281. 296. 297. foedus Episcopi & Praelati Prussiae disturbare co-
 nantur 290. 291. ut a foedere sponte desistant Magister Conrad.
 ab Erlichshausen frustra postulat 292. qui post mitius de foedere
 sentit 296. foederis approbationem a Magistro urgent 298. de
 negata sibi iustitia conqueruntur 299. responsum Magistri eos gra-
 viter offendit 299. Cruciferorum contra foedus apud externos
 Principes molimina 299. 300. Magister Ludov. ab Erlichshausen
 foedus improbat 301. Iudicium generale a Magistro indictum cur
 recusatum 304. 307. foedus a Caesare Papa & Electoribus Impe-
 rij improbat 305. de tollendi foederis causis cum Magistro agi-
 tur 305-311. legatos ad Caesarem mittunt 311. 312. qui reduces
 domum de actis apud Caesarem ad suos referunt 314. Magistro li-
 teras Caesareas Privilegiorum Prussiae confirmatorias transmitti-
 re recusant 315. legatos suos ad Caesarem legant 317. Poloniae
 Regem,

Regem, ne eos deferat, implorant 318. per procuratorem suum
 causam contra Cruciferos in Iudicio Caesareo foederati agunt 325-
 341. decreto a Caesare ferendo intercedunt 342. quod iis absen-
 tibus publicatum 342. fidem & subiectionem Magistro renuncii-
 ant 344. 345. de novo Principe assumendo consultant 346. per
 legatos Calimiro Regi Poloniae Prussiam salvis suis iuribus offe-
 runt 347. 352. cum Consiliariis Regis consultant 353. Prusso-
 rum deditio acceptatur 355.
 Prussi foederati non alium volunt Dominum, vel iudicem admittere
 praeter Regem Poloniae 371. conventum habent pro solutione sti-
 pendiorum 373. inde tributum in omnia esculenta & poculenta
 ac alia 373. a Caesare proscripti 378. 399. ad Haviam caedun-
 tur 380. transigunt cum praesidiariis Stargardienlibus de stipen-
 dio 383. successus adversus Cruciferos 397. 398. proscripti
 quamvis, libere commercia mari exercent 399. nova cum stipen-
 diariis Cruciferorum conventio 423. conventus Elbingae, ubi pro
 stipendiariis tributa decernuntur 424. Legatos ad Regem mit-
 tunt 424. sub Cruciferorum imperium redire nolunt 445. lega-
 tos pro bello continuando, ad Polonorum comitia mittunt 445.
 Cruciferorum in eos calumniae 446.
 Prussi Poloniae iuncti. Eorum ad Regem legatio, ut bellum majori vi
 prosequatur 496. & cum exercitu ipse in Prussiam veniat, 496.
 ut Prussis promissa praestentur 496. arcibus Prussiae non extranei,
 sed Prussi praeficiantur 496. ut iura ferventur & iustitia administre-
 tur 497. Cromeri de hac legatione narratio non probatur 497. iis nova
 auxilia & belli finis promittuntur 497. non alium Dominum agno-
 scunt nisi Regem solum 497. queruntur de dominatu exterorum
 praefectorum 497. consiliarios domesticos & indigenas in tractan-
 dis provinciae negotiis negligi 497. nolunt cum Polonis in com-
 mune consultare 511. corrigi sua gravamina postulant 511. vo-
 lunt suos conventus celebrare &c. Rege infesto, quod jus &c. olim
 habuerint 511. quod illis Poloni permittere nolunt 512. privile-
 gia sua violari, iuraque sua vetera & nova a Polonis & Rege non
 servari conqueruntur 515. 516. 529. 531.
 Prussia. Ejus situs, fines, amplitudo 1. 2. in ea bis mille & trigin-
 ta septem stagna 4. nomen unde 5. in varias regiones divisa 13.
 adventus Alberti in eam 14. a Polonis vastatur 28. post annos
 quinquaginta quatuor a Cruciferis subacta 99. a Litvanis invadi-
 tur 121. 129. seqq. in eam Vladislaus Loeticus ducit 141. 142. qua
 pactis induciis annuis excedit 144. Hussitae eam vastant 258. in-
 testinarum ibi barbarum initia 267. divae Mariae propria 422. ma-
 gna a Cruciferis recuperandae spes 422.
 Prussiae Consilium sub Cruciferis, vid. Consilium publicum.
 Prussiae Ordines a bello alieni, quod Cruciferi in Polonos parant 253.
 junguntur ex iis Magistro quatuor nobiles, quorum consilio hoc
 bello omnia fiant 254. legislatoriam potestatem simul Ordines
 exercent 258. nolunt cum Polonis bellum, sed inducias servari
 Regem.

volunt 260. pacem Breitenfem approbant 262. ad novum cum Polonis bellum a Caesare concitantur 265. 266. gravamina sua & postulationes Cruciferis exhibent 269. de concordia inter Cruciferos & de tuendis juribus 271. illorum gravamina contra Cruciferos 272. - 276. foedere se jungunt adversus vim pro juribus suis 276. de foedere & ejus scopo Ordinis generalis Magister certior redditur 276. qui foedus probat 277. foederis capita 277. subscriptiones 279. 280. sponfiones 280. foedus iuste compositum & a Cruciferis probatum 369.

Prussiae Ordines foederati. vid. *Federati Ordines Prussiae*.

Prussiae Palatini primum constituti 357. Culmenis & Pomerelliae, cum pax componeretur 504.

Prussiae privilegia confirmat Fridericus III. Caesar 314.

Prussicarum civitatum cum Lubecensibus in persequendis piratis lis 203. 204. 266.

Prussiae & Livonicae naves ab Hollandis interceptae & direptae 264.

Prussiae reipublicae constitutio 257.

Prussimarcum Cruciferis proditur 364.

Prustum prope Gedanum pagus, ubi Gedanensibus clades illata 454.

Prutenus Prussorum Rex fit supremus sacerdos II.

Puscensi in angulo Cruciferorum clades insignis 474. Cromeri de hac pugna narratio 475. 476.

Puscensis districtus oppigneratur 358.

Puscum Regi Sveciae oppigneratum & a Cruciferis ereptum 427. a Cruciferis captum 455. recuperare Gedanenses frustra tentant, & circumjacentes agros populantur 462. direptum ab iis 471. & recuperatum 489.

Q.

Querfurtensis (Meinardus) Magister Prussiae provincialis 106. fabula de novem filiis uno partu editis 109. moritur 120.

R.

Radaunae fluvii ortus & cursus 4. aggeres rupti 371. 464. a Cruciferis fluvius praeciditur 364. 472.

Ratiborius Cassubiorum Princeps 31.

Ragnitum captum 92. olim Lanshutum conditur 110. a Litvanis frustra obsessum 134. incendio delatum reaedificatum 166.

Ramiga Prussorum munitio capta 92. 93.

Rasborg (Ern. de) Livoniae Magister provincialis 95.

Rasteburgum hostibus deditum 464. a Litvanis capitur 161.

Ratiariis gratuitus lignorum in ripa usus conceditur 245.

Razianzum Cruciferi diruunt 142.

Redum conditum 48. a Prussis capitur 88.

Regimontum seu Regius mons in honorem Regis Bohemiae structum 67.

67. a Prussis obsidetur 72. obsidio solvitur 73. in locum alium transfertur 77. arx munitur 86. veteris civitatis plebs detrectat tributa & seditionem in Senatum movet 374. vetus civitas ad Cruciferos deficit 376. 377. Regimontani Lebnicenses Cruciferorum dominationem repetunt 377. Kneiposiani Cruciferis se dedunt 383. ex iis ob falsam conjurationis suspicionem aliquot cives in exilium acti 424. defectionis suspecti puniuntur 494. navis capitur 498.

Reffela a Litvanis capitur. 430.

Revaliam in Livonia a Rege Daniae emunt Cruciferi.

Reuchenbergius (Hein. Reff.) fit Magnus Ordinis Magister & Regi jurat 508. conscientia exagitatus ob Sambienis Episcopi necem, misere moritur 509. 520. ad Regem Mariaeburgum venit 118. favet Tunginio Varmienfi Episcopo 519.

Reuchenberg (Helm. de) Magister provincialis in Prussia 73.

Reufs Comes Plauensis (Heinr.) se ipsum Magnum Ordinis Magistrum eligit 228. 229. regimen male exercet, inde dignitate sua motus in custodiam datur 229. 234.

Reufs Comes Plauensis junior, arcis Gedanensis praefectus, gravis urbis inimicus 230. 231. a Magno Magistro objurgatus cum Senatu publice in gratiam redit 231. duos Consules & Senatorem unum sine publica, epuli specie, in arcem dolose illectos, trucidat 231. 232. duos Consules totidemque Senatores quos in arce captivos detinuerat, dimittere a civibus adactus est 233. in exilium pulsus 234.

Reufs Comes Plavenius (Hein.) non Ordinis Magister sed Gubernator electus 506. Magister creatus Regi jurat 506. post hebdomades undecim moritur 506.

Risenburgum sub Cruciferorum potestatem redit 364. a Rege recuperatur 365.

Romova, quercus ibi religiosa 7. quae exuritur & idolorum cultus abrogatur 66.

Rodenstein (Otho de) Magister Livoniae provincialis, ejus victoria de Russis & clades a Litvanis 83.

Rogosna condita 43. a Cruciferis capta 45.

Rusdorf (Paul de) Magnus Ordinis Magister eligitur 242. pius & pacificus 242. initium regiminis 243. Magisterio se abdicat & moritur 281. 284.

Rustici mirae divitiae cui undecim vasa pecuniae cum dimidio 207. 208. summa postea paupertas 208.

Rusticorum Lichtenavienfium petulantia & rerum sacrarum ludificatio 209. - 211. poena 212.

Rutemberg, Livoniae Magister provincialis 251. bellum cum Litvanis 251. moritur 251.

Sack (Conr.) Magister Pr. provincialis 121. abdicat se hoc Magistratu 122.
 Salis caritas, lasta centum & viginti marcis emta 247.
 Saltza (Herm. de) Magister ordinis Magnus 41. opes Ordinis sub eo creverunt 41. primus Magnus Magister dictus 41. sedem suam Venetias transtulit 41. titulum Principalem acquisivit 41. moritur 52. sub eo Ordinis res florentissimæ 521.
 Salsfeldum in Cruciferorum potestatem redit 364.
 Sambia bello subigitur & incolæ Christianam religionem suscipiunt 66. 67. a Prussis paganis vastatur 67. incolæ profligati bellum instaurant 75. paci bellum præferunt 75. 76. cæduntur 77. subiguntur 78. rebelles sub obsequium redacti 116. 117. Sambium Elbingenses & Gedanenses populantur 499.
 Sambienſis Episcopus cum suo episcopatu subditionem Cruciferorum redit 377.
 Samborius Cassubiorum Princeps 31. ejus mors & filii 31.
 Samborius junior Cruciferis adversus 34.
 Samogithæ vincuntur 115. Samogitia Cruciferis tradita 213. agre paret 213-214. rebellis 215. subjicitur 215. a Litvanis recuperatur 217.
 Samotulius (Vinc.) Cruciferos ad bellum in Polonos sollicitat 146. interfectus 149.
 Sana fluvius Poloniæ 2. 3.
 Sangerhusius (Hanno) Magister provincialis in Livonia 68. fit Magnus Magister 73. moritur 91.
 Sarreſta Schalavoniorum Princeps 93. 94.
 Sartowicz castrum Ducis Pommerelliæ direptum 80.
 Sassoſia arx igne deleta 94.
 Schillingi in Prussia cusi 151.
 Schlemmo Prussorum munitio a Cruciferis expugnata 48. Garusch postea dicta 48.
 Schartowicza, arx Sventopolci memorabilis, a Cruciferis capta 54. quam Sventopolcus recuperare frustra conatur 54. direpta 80.
 Shalavonii domiti 92. 94.
 Schonecium tutelæ Gedanensium committitur 347.
 Schurborg (Wilh. de) Livoniæ Magister prov. 96.
 Schvenden (Bern. de) Magnus Ordinis Magister 105.
 Schippen (Lud. de) Magister Pruss. provinc. 120.
 Schippenbueli occupandi consilium Cruciferis non successit 434. post obsidionem deditio 464.
 Scoti in Prussia cudi coepti 183. eorum valor 187.
 Seine (Eberh. a) Magister Livoniæ provincialis 68.
 Semigalli Livonorum tributarii facti 64. facti christiani 112.
 Senger latronum dux, ejus poena 485.
 Senninium a Papa Episc. Cracov. creatum Rex ferre non vult 478. 479.

Sigis-

Sigismundus ex Litvaniæ Principibus, præficitur Litvaniæ, & facta conspiratione trucidatur 254.
 Skirgello sine Regis consensu Litvaniam occupat 252. foedus cum Cruciferis 252. inducias cum Rege componit 252. vincitur 254.
 Slavorum nationes 2.
 Slochovia arx Polonis dolo erepta, recuperata 499. 500.
 Sobovicium a Gedanensibus solo æquatur 447.
 Sonneburgius unus ex præcipuis Cruciferorum præfectis militaribus profligatur 435.
 Stadenſis (Hein.) Senator Gedanensſis, præfectus Neoburgensſis, de civitatis proditione suspectus, sponte exul 442.
 Stanislaus Episcopus Cracoviensſis trucidatur 23.
 Starckenberga a Cruciferis conditur & a Prussis evertitur 88.
 Stargardum ut dolo caperetur non successit 449. Cruciferi per proditionem capiunt 466. ejus agri vastati 473. 477. præſidiarii profligati 493. cædunt Meyenses 493. post obsidionem civitas occupatur 499.
 Stargard (Herm.) Consul Gedanensſis ad Regem legatus, in itinere interceptus Mevæ in carcere mortuus est 462.
 Stipendiariis Cruciferorum arces & oppida oppignerantur 398. Regi ea offerunt 398. de qua re Ordinum foederatorum conventus 398. 399. 402 - 405. 423. conventio 423. in solvendo difficultas 423. 428. 429. arces & oppida Prussis traduntur 429. 431. Stipendiarii ex Prussia decedunt 431. perfidia & injuriæ in Cruciferos iis exprobrantur 431. 432.
 Stipendiarii Prussorum foederatorum populationes exercent 366. cum iis de stipendiis transigendum 386. 387. 391.
 Steinberg (Mang. de) Mag. Pruss. provinc. 95. conditor arcis Mariæb. 95.
 Stockholmam tentant Lubecenses & Gedanenses 198.
 Sternberg (Mich. de) dictus Kuchmeister, Magnus Magister electus 234. qua se dignitate abdecat 242.
 Strasburgum oppidum & arcem Cruciferi expugnant 469. 470. arce Cruciferi ejiciuntur 347.
 Stries prope Gedanum ubi castra Prussorum & Polonorum 473.
 Stolpensſis ducatus in potestatem Cruciferorum venit 150.
 Stuma in potestate Cruciferorum mansit 348. Regi dedita 360. ad Cruciferos redit 363. 364.
 Svatiborus martimæ oræ Dux 26.
 Sventopolcus Cassubiorum Dux a Polonis victus & captivus 28. 29. in captivitate mortuus 31.

INDEX.

Bbbb

Svan-

Svantepolcus secundus primum auxilium Cruciferis tulit, postea in hos arma vertit 34. magnus cognominatus 34. Lescum album Poloniae Principem trucidavit 34. 35. monasterium Dominicanorum Gedani condidit 34. 43. ejus filii duo 35. Pommerelliam obtinuit 43. simul Cassubii imperavit 52. Polonorum & Cruciferorum hostis 52. 53. a Prussis Dux eligitur 53. Cruciferos profligat & vicissim profligatur 53. 54. Sequitur pax, bellum rursus, caedes & populationes 54 - 57. clades aqua & terrae Iterum bellum, iterum, pax, clades 58. 66. Svantepolci mors, ultimus ad filios sermo, laus & monumentum 78 - 80.

Subislaus, Cassubiorum Dux, factus Christianus monasterium Olivense condidit 31. in ejus templo sepultus, & ibidem monumentum 31. arcis Gedanensis conditor, vicum Gedanensem in civitatem mutare coepit 32. moritur, duo ejus filii 33.

Subislaus junior 33.

Suburbia. In suburbiis neque mercatura neque opificia exercenda 239.

Succamerarii Prussiae creati & Consiliarii additi 507.

Succinum glesum vocatur 99. de eo integra tractatio 99. 100. quibus locis colligatur 100. 101. ejus natura & origo 102. 103. succini Gedani elaborati lucrum 230.

Succoviense monasterium dotatur 33.

Sudini a Cruciferis vincuntur 95. 96. 98. 99. maximi idololatrae 98. ibidem maxime succinum colligitur 99.

Swezae oppido arx adstructa 56. ab hostibus occupata recuperata 456. a Cruciferis expugnata 128. 129. qui expelluntur 347.

T.

Tannenbergensis pugna memorabilis & victoria 219. 220. eorum, quae post illam in Prussia gesta, falsa commemoratio 223. exiguus ex hac victoria fructus 227.

Tapiau exstructa 478.

Tattarorum in Prussiam irruptio 532.

Terrae motus in Prussia 122.

Theodoricus de Oldenburg, Magnus Ordinis Teutonici Magister electus 151. ejus decretum super Psalgeldo 157. moritur 157.

Thierburg (Conr. de) Magister Provincialis Prussiae 91.

Thorunenses praesidiarios Culmeneses caedunt 451. Lessinum non sine sua clade frustra tentant 451. hostium comitatum in itinere intercepti 467. Culmensem agrum populantur 481. naves eorum in Vistula captae 492.

Thorunensium emporium & depositorium mercium advectarum 529.

Tho-

Thorunium conditur 45. metus a Svantopolco vanus 59. arce urbis Cruciferi ejiciuntur 347. proditio Thorunii detecta & punita 373. gravis ibidem pro Cruciferis seditio 407. seditiosi armis victi 407. ex quibus multi capitis poenam subierunt, nova jurisjurandi formula 407. amplior hujus seditionis expositio 419. Thorunii suburbium incenditur 437. Cruciferi civitatem capere frustra conantur 489.

Thuringiae Landgravius (Conrad.) Magister magnus Ordinis Teuton. 52.

Tidemann (Gunt.) Gedani Mariani templi parochus 234. quia Hieron. Pragensis discipulus, ob religionem suspectus 234. doctrina ejus a multis probatur 234. Dominicanos infestos habet 234. a quibus haereticus culpatur 234. mors ejus subita a multis Dominicanorum sanctimoniae tribuitur 235.

Tieffen (Joh. a) Magister electus 529.

Tributa, qua ratione a Civitatibus Prussiae conferenda, constituitur, 359. 360. in esculenta, poculenta & alia 373. alia decreta, ex quibus octoginta duo aureorum millia redigenda, decem millibus a nobilitate, reliquis a civitatibus conferendis 424.

Tributum Regi in octo annos decretum 507. plura de tributo vide sub voce: *Exactio*.

Truchses de Wetzhausen (Mart.) supremus Ordinis Magister 520. moritur 529.

Tungenius (Nicol.) Varmiensis Episcopus electus 504.

Tungenius (Nicol.) a Capitulo Varmienti Episcopus electus 512. patrum cum ipso de Episcopatu 513. quod irritum 513. novum patrum 514. quod legati Regis probare detrectant 514. Ordines vero Prussiae confirmant 515. neque adversus eum arma capere volunt, Rege quamvis in bellum prono 515. 516. Tungenius Regis gratiam sibi conciliare frustra nititur 515. episcopatu cedere abnuit 517. Heilsbergam occupat & Seeburgum obsidet 517. quod Prussi aegre ferunt & Regis indignationem auget 517. interdicuntur Prussis cum Varmiensibus commercia 518. in quod Cruciferi non consentiunt 518. Tungenii in Cruciferis fiducia 518. Rex vult, ut tanquam pacis turbator ex provincia expellatur 518. Prussi aliam viam componendi litem svadent 518. Cruciferi pacem cum ipso commendant 519. Tungenio auxilium ferre volunt Cruciferi 521. Rex bellum ipsi inferre vult 522. quod Prussi detrectant 523. bellum adversus Tungenium 523. condiciones pacis 523. Olomucensis conventus de Tungenii controversia 524. Tungenius eum Cruciferorum Magistro deliberat 524. Regis gratiam implorat 524. Rege annuente Episcopatum obtinet 525. moritur 529.

Turci, contra eos Prussorum auxilia 529. quae Prussi abnuunt 529.

Turcke (Theodor.) Livoniae Magister provincialis 237.

Bbbb a

V. U.

V. U.

- Vandali a Polonis diverſi 1.
 Variffæ fluvii ortus & curſus 4.
 Varmienſium Episcoporum libera electio 529. 530. de qua contentiones 529. 530. 459. 504. 512. 518. ad episcopatum non admittere niſi quem Pruffiæ jura admittant 514. ne admittatur Polonus 517. de Episcopo Paulo querelæ 460. cum Pruffiæ Ordinibus tranſigit & Regis partes amplectitur 487. 495.
 Vartislaus Caſubiorum Princeps 31.
 Vartislaus minor principatu pulſus ad Cruciferos fugit 35.
 Vartislaus Svantopolei filius, fratrem ſeniores in carcerem conjicit, quo liberato ipſe ad March. Brandenburgicum deinde ad Cruciferos confugit 72. obiit ex mœore 72.
 Vectigal (librale Pfundzoll) de eo inter civitates Hanſeaticas & Magnum Ordinis Magiſtrum contentio 239. 240. a civitatibus Hanſeaticis conſtitutum 200. quale etiam pro ſeinducunt Cruciferi 201. quod omiſſum mox reſumitur 201. differentia inter Pfundzoll & Pfalgeld 201. Pfundzoll in perpetuum ſublatus ut reducatnr nunquam 203. 242. iterum ab Ordine Teutonico inductum 267. cum aliis vectigalibus in unum annum decretum 263. 267.
 Vectigalia paſſim ſine publici conſilii auctoritate inducta 263. 262.
 Vidutus Prufforum Rex, Regnum inter filios partitur 11. ejus mors 11 - 13.
 Viſtula fluvius Pruffiæ a. ~~ejus aggeres mo. curdatio~~ 195. 246. 398. 497. navigatio inter Thorunum & Gedanum ſine damno 477.
 Viſimirus Poloniæ Princeps Pomerelliæ Dominus 19. fabula quod Gedanum condiderit 19. non Polonus ſed Vandalus 19.
 Vitoldus Litvanus ex cuſtodia evaſit 185. Cruciferis reconciliatus & Jagelloni 185. in baptiſmo Alexander appellatur. Vid. *Alexander Vitoldus*.
 Vitaliani piratæ, in quos Hanſeaticarum civitatum expeditio 200.
 Vittinghofen (Conr. de) Magiſter Livoniæ provincialis Ruſſos proſligat 213.
 Vittinghoven (Arnold. a) Magiſter prov. Livoniæ 167.
 Vilitas annonæ in Pruffia 132.
 Vielunium a Cruciferis ſolo æquatum 123. 160. 162. inſtauratum & iteram deſtructum 174. 175.
 Vladislaus non Rex, ſed Princeps & hæres Poloniæ ductus 23.
 Vladislaus Locticus, poſſidet arcem Gedanenſem, quam poſt eum Cruciferi obtinent 126. cum Litvanis contra Cruciferos foedus & irruptio in Marchiam 137 - 139. expeditio in Pruffiam & ibidem res geſtæ uſque ad inducias 141 - 144. novæ expeditiones in Cruciferos, pugnæ & induciæ 147 - 150.

Vladis-

- Vladislaus Jagello, per matrimonium fit Rex Poloniæ 185. in Litvaniam expeditio 187. 188. poſt mortem primæ conjugis, tres alias duxit 205. bella, pax & induciæ cum Cruciferis, quos memorabili ad Tannebergam acie vincit 213 - 220. rursus pax, bella induciæ, Huſſitis ſubvenientibus 228 - 256. Vladislai mors, ætas & ſtemma 259. 260.
 Vladislans Jagellonides pacem cum Cruciferis facit 262. a Turcis victus occubuit 289.
 Vladislaus Caſimiri III. filius Rex Bohemiæ & electus 509. Rex ſimul Ungariæ 510.
 Vogelfang prima ad Viſtulam Cruciferorum munitio 43.
 Uſurarum moderatio 258.

W. xia auctoris W.

- Waidevutus, vid. *Vidutus*.
 Waldemarus Daniæ Rex, cum Hanſeaticis contentio 204. civitatem Wiſby diripuit 204. Hanſeaticis civitatibus Schoenlandiam in aliquot annos conceſſit 204.
 Wallenrod (Conrad. de) Magiſter Ordinis generalis electus 191. mores & faſtus 191. civitatum hoſtis 191. peregrinos inter cives recipi vult 191. Acciſæ triennialis auctor 191. avarus & religionis contemptor, ex templis annuum tributum exegit 192. ingentem ex frumento pecuniam redegit 192. unde auream monetam cudit 192. apparatus in expeditionem Lituanam, quæ male ſucceſſit 194. menſa luxurioſe exteris inſtructa & magnifica dona illis exhibita 194. mors ejus horrenda 195.
 Walpod de Paſſenheim primus Magiſter Ordinis Teutonici 40.
 Walthuſen (Jo. a) Livoniæ Promagiſter ab Ordine ſuo exauctoratus in carcere moritur 518.
 Wartenburgum in Pruffia conſtructum 138. a Kinſtoudo everſum, reædificatum & communitum 174.
 Weida (Heinric.) Magiſter in Pruffia provincialis 60. mortuus 68.
 Weiſelrot (Luc.) electus Episcopus Varmienſis 529. quem Rex admittere non vult 529. episcopatum occupat 531.
 Welow ſeu Welaw a Pruffis paganis conditur 67. Tirsko eidem præſectus arcem Cruciferis dedit & Chriſtianam religionem amplectitur 68. a Litvanis capta 161. Welawia in fugam aguntur Cruciferi 439. poſt longam & ſtrenuam deſenſionem a Cruciferis ſubigitur 452.
 Wernerus de Orſelen Magnus Ordinis Teutonici Magiſter electus 138. ejus cædes 144.
 Weſenbergum Livoniæ oppidum a Waldemaro Daniæ Rege Cruciferi emunt 162.

B b b b 3

Wiran-

Wirlandiam Livoniæ provinciam a Waldemaro Daniæ Rege Cruciferi
emunt 162.

Wisby olim omnium mercium septentrionalium emporium 204. a Re-
ge Daniæ Waldemaro direpta 204. tandem ibidem commercium
desiit 204. arx & urbs capta & bene funditus excisa 293.

Wittingorum seditio detecta 154. 155.

Wormditum diripitur 455. a prodicione servatum 477. 478.

Z.

Zantirum in ostio Nogati a Svantopolcone structum 56. a Cruciferis
frustra tentatur 62. ex ejus rudibus arx Mariæburgensis stru-
cta 94.

Zarnoviense monasterium direptum 492.

Zöllnerus (Conrad.) Magnus Ordinis Magister electus 183. mori-
tur 191.

